AŞÇI DEDE'NİN HATIRALARI'NDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

Eren AKSOY

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ
Erzurum - 2024
Her hakkı saklıdır

T.C.

ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AŞÇI DEDE'NİN HATIRALARI'NDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eren AKSOY

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

ERZURUM-2024

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI

Eren AKSOY tarafından hazırlanan **"Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda Halk Kültürü Unsurları"** adlı bu çalışma 15.01.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ☒ **oybirliği /** ☐ **oyçokluğu** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Prof. Dr. Gülhan ATNUR Atatürk Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Emin ALTINIŞIK Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza

Eren AKSOY tarafından hazırlanan **"Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda Halk Kültürü Unsurları"** başlıklı yüksek lisans tezi kabul edilmiştir. 15.01.2024

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sorumluluğu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

15.01.2024

İmza

Eren AKSOY

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve…….sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve…….sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun …./…/…. tarih ve…….sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **VII**

ABSTRACT ..... **VIII**

KISALTMALAR ..... **IX**

ÖN SÖZ ..... **X**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

AŞÇI DEDE'NİN HAYATI, ESERLERİ

1.1. HAYATI **10**

1.2. ESERLERİ **24**

1.2.1. Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkıyye 24

1.2.2. Kavâ'idü'l-Fârisiyye 25

1.2.3. Risâle-i Tercümetü'l-Hakâyıkı'l-hakîkat 25

1.2.4. Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî 26

1.2.4.1. Aşçı Dede'nin Hatıraları Hakkında Daha Önce Yapılan Çalışmalar 27

İKİNCİ BÖLÜM

AŞÇI DEDE'NİN HATIRALARI'NDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

2.1. KÖY, KASABA VE KENT YAŞAMI (MONOGRAFİLER) **30**

2.2. YERLEŞİM-YERLEŞİM TÜRLERİ **36**

2.2.1. Sürekli Yerleşim (Köy, Kasaba, Kent) 37

2.2.2. Geçici Yerleşim (Yaylak, Kışlak) 48

2.3. BARINAK-KONUT (HALK MİMARİSİ) **50**

2.3.1. Tipleri 51

2.3.2. Yapım Teknikleri ve Kullanılan Araç-Gereç 92

2.3.3. Ev Eşyası; Türleri, Yapımı, Kullanılışı 95

2.4. AYDINLANMA, ISINMA **107**

2.4.1. Işık Elde Etme; Işık Araç ve Gereçleri 108

2.4.2. Isı Elde Etme; Isı Araç ve Gereçleri 112

2.5. TAŞITLAR - TAŞIMA TEKNİKLERİ **115**

2.5.1. Kara Taşımacılığı 116

2.5.2. Deniz Taşımacılığı 123

2.6. EKONOMİ TÜRLERİ **129**

2.6.1. Hayvancılık 129

2.6.1.1. Bakımı, Beslenmesi, Korunması 130
2.6.1.2. Çobanlık 130
2.6.1.3. Hayvansal Ürünlerin Elde Edilişleri 132
2.6.2. Tarım-Rençberlik 132
2.6.2.1. Ekme, Biçme, Ürün Alma 133
2.6.2.2. Tarım Araç-Gereçleri 133
2.6.3. Avcılık 133
2.6.3.1. Av Türleri (Kara, Deniz Avları) 134
2.6.3.2. Av Araçları ve Teknikleri 134
2.7. HALK EKONOMİSİ 136
2.7.1. Üretim 137
2.7.2. Tüketim 139
2.7.3. Pazarlama 142
2.8. BESLENME-MUTFAK-KİLER 148
2.8.1. Besin Türleri 149
2.8.1.1. Hayvansal Besinler 149
2.8.1.2. Bitkisel Besinler 150
2.8.2. Besin Elde Etme, Hazırlama, Koruma 152
2.8.3. Mutfak Düzeni, Araçları 153
2.8.4. Kiler, Depo, Mahzen 155
2.8.5. Yiyecekler, İçecekler 155
2.8.6. Sofra Düzeni 161
2.9. ÖLÇME, TARTMA, HESAPLAMA BİRİMLERİ; ZAMAN VE MESAFE KAVRAMLARI 165
2.10. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI 195
2.10.1. İşleme, Örme, Dokuma, Basma İşleri 196
2.10.2. Ağaç, Taş, Maden, Toprak, Cam, Deri İşleri 198
2.10.3. Halk Resmi 200
2.11. GİYİM-KUŞAM-SÜS 202
2.11.1. Giyim-Kuşam 203
2.11.1.1. Erkek Giyimi 203
2.11.1.2. Kadın Giyimi 211
2.11.1.3. Çocuk Giyimi 212

2.11.1.4. Günlük Giyim 213
2.11.1.5. Törensel Giyim 214
2.11.1.6. Meslekleri ve Yaş Gruplarını Belirleyen Giyim-Kuşam 218
2.11.2. Süsleme 223
2.12. HALK BİLGİSİ 226
2.12.1. Halk Hekimliği 226
2.12.2. Halk Botaniği-Halk Zoolojisi 230
2.12.3. Halk Meteorolojisi-Halk Takvimi 244
2.12.4. Halk Hukuku 247
2.13. HALK İNANÇLARI; TÖRELER, ÂDETLER, GELENEKLER, GÖRENEKLER 250
2.14. GEÇİŞ DÖNEMLERİ 263
2.14.1. Doğum 263
2.14.1.1. Doğum Öncesi 264
2.14.1.1.1. Kısırlığı Giderme, Gebe Kalma 264
2.14.1.1.2. Gebelik 264
2.14.1.1.3. Çocuğun Cinsiyeti 264
2.14.1.2. Doğum Sırası 265
2.14.1.3. Doğum Sonrası 266
2.14.1.3.1. Lohusalık 266
2.14.2. Çocuk 266
2.14.2.1. Ad 266
2.14.2.1.1. Ad Koyma 266
2.14.2.1.2. Adı Belirleyen Etmenler 267
2.14.2.2. Sünnet 268
2.14.2.2.1. Tören ya da Düğün Hazırlığı 268
2.14.3. Evlenme 268
2.14.3.1. Evlenme Biçimleri 269
2.14.3.2. Evlilik Çağı – Yaşı 269
2.14.3.3. Evlenme Aşamaları 269
2.14.3.3.1. Görücülük, Dünürcülük – Kız Bakma, Kız İsteme 269
2.14.3.3.2. Söz Kesimi 271
2.14.3.4. Düğün 271

2.14.3.4.1. Düğün 271
2.14.3.4.2. Nikâh – Gerdek 272
2.14.3.5. Hediye, Bağış ve Ödemeyle İlgili Âdetler 275
2.14.3.6. Evlenmeyle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli İşlemler 275
2.14.4. Ölüm 275
2.14.4.1. Ölüm Öncesi 276
2.14.4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler 276
2.14.4.2. Ölüm Sırası 277
2.14.4.2.1. Ölüm Olayının Duyurulması 277
2.14.4.2.2. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı 278
2.14.4.3. Ölüm Sonrası 283
2.14.4.3.1. Yas 283
2.14.4.3.2. Başsağlığı ve Avutucu Sözler 283
2.14.4.3.3. Mezarlıklar, Mezar Taşlarına Yazılanlar, Simgeler 284
2.15. BAYRAMLAR-KARŞILAMALAR-UĞURLAMALAR 290
2.15.1. Dinsel Nitelikli Bayramlar 290
2.15.2. Karşılama ve Uğurlamalar 294
2.16. KALIP HAREKETLER (TAVIRLAR, JESTLER, MİMİKLER)-KALIP SÖZLER VE SESLER 298
2.16.1. Günlük Yaşamla İlgili Olanlar 299
2.16.2. Törensel Yaşamla İlgili Olanlar 303
2.16.3. Islık Çalma, Çağırma, Ses Çıkarma 306
2.17. DERNEKLER, KURULUŞLAR; DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA 309
2.17.1. Dinsel Kuruluşlar (Tarikatlar) 309
2.17.2. Komşuluk 315
2.18. DİNSEL-BÜYÜSEL İÇERİKLİ İNANÇLAR, İŞLEMLER 318
2.18.1. Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar 319
2.18.2. Fal, Rüya Yorumu, Gelecekten Haber Verme 324
2.18.3. Büyücülük; Türleri ve Teknikleri 370
2.18.4. Nazar 372
2.18.5. İbadetler 373
2.18.6. Özel Günler ve Geceler 383

2.19. HALK EDEBİYATI 391
2.19.1. Efsaneler 392
2.19.2. Masallar 409
2.19.3. Halk Hikâyeleri 412
2.19.4. Şiirler 415
2.19.5. Halk Türküleri 439
2.19.6. Fıkralar 440
2.19.7. Atasözleri-Deyimler 451
2.19.8. Tekerlemeler 540
2.19.9. Bilmeceler 540
2.19.10. Alkışlar, Kargışlar 545
2.19.11. Ağıtlar 560
2.19.12. İlahiler 562
2.19.13. Gazeller 562
2.19.14. Kasideler 573
2.19.15. Kıt'alar 574
2.19.16. Muhammesler 575
2.19.17. Tahmisler 578
2.19.18. Rubailer 579
2.19.19. Kıssalar 579
2.20. HALK TİYATROSU (GELENEKSEL TİYATRO) 590
2.20.1. Ortaoyunu 590
2.20.2. Karagöz 591
2.20.3. Kukla 593
2.21. HALK OYUNLARI (DANSLARI) 594
2.22. HALK MÜZİĞİ VE MÜZİK ARAÇLARI 596
2.23. ÇOCUK OYUNLARI VE OYUNCAKLAR 603
2.23.1. Temsili Nitelikte Oyunlar 603
2.23.2. Oyuncak Türleri ve Nitelikleri 604
2.24. HALK EĞLENCELERİ; SPORLAR, KEYİF VERİCİ MADDELER 604
2.24.1. Halk Eğlenceleri; Sporlar 605
2.24.2. Keyif Verici Maddeler 608

2.25. ADLAR 609
2.25.1. İnsan Adları 610
2.25.1.1. Asıl Adlar 610
2.25.1.2. Lakaplar-Takma Adlar-Ünvanlar 619
2.25.2. Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev adları 661
2.26. HABERLEŞME 682
SONUÇ 691
SÖZLÜK 712
KAYNAKÇA 735

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AŞÇI DEDE'NİN HATIRALARI'NDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

EREN AKSOY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ

2024, (758) Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Danışman)

Prof. Dr. Gülhan ATNUR (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Emin ALTINIŞIK (Üye)

Farklı çağlarda ve zamanlardaki insanların eş zamanlı varoluş ve iletişim biçimi olarak da düşünülebilecek olan kültür, donmuş varoluş biçimiyle bazı edebi eserler içinde yüzyıllar sonrasına aktarılarak geçmiş ve gelecek kuşaklar arasında köprü kurmak suretiyle varlığını sürdürebilmektedir. Edebi eserlerdeki donmuş kültürel unsurlar, halk bilimi ve halk edebiyatı araştırmalarıyla tespit edildiklerinde, belli bir topluluk ya da ulusu karakterize eden ahlak, inanç, sanat, edebiyat, müzik, gelenek, görenek, dil, din vb. konularda detaylı bilgilere ulaşılabilmekte ve geçmiş hakkında fikir edinilebilmektedir. Edebi eserlerden hatırat türündekiler ise kurmaca olmayıp belli yaşanmışlıkları yansıtmaları bakımından kültürel unsurların en sağlıklı şekilde elde edilebileceği kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu noktada, 1828 yılında İstanbul'da dünyaya gelen ve Süleymaniye Rüştiyesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul, Erzurum, Erzincan, Edirne, Şam gibi şehirlerde askeri memurluk görevlerinde bulunduğu sırada çeşitli tarikatlara mensubiyetiyle de geniş bir çevre edinen ve mesleğinden tuğgeneral olarak emekliye ayrılan Aşçı Dede'nin 1906 yılında tamamladığı hatıralarındaki halk kültürü unsurlarının zenginliği oldukça dikkat çekmiş ve üzerinde çalışma yapılması gerekliliği hissedilmiştir. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Aşçı Dede'nin hayatı ve eserleri tanıtılmış, hatıralarına yönelik daha önce yapılmış çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise Aşçı Dede'nin Hatıraları adlı eserde tespit edilen halk kültürü unsurları, konularına göre sınıflandırılarak ilgili oldukları başlıkların altına yerleştirilmiştir. Çalışmada; ön söz, giriş, sonuç, kaynakça kısımları dışında ayrıca bilinmeyen bazı kelimeler için sözlük kısmına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk Bilimi, Halk Edebiyatı, Halk Kültürü, Hatırat, Aşçı Dede.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
FOLK CULTURE ELEMENTS IN THE MEMORIES OF AŞÇI DEDE
EREN AKSOY
Thesis Advisor: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ
2024, (758) Pages

Jury: Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ (Advisor)
Prof. Dr. Gülhan ATNUR (Member)
Assist. Prof. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK (Member)

Culture, which can also be considered as the way of simultaneous existence and communication of people in different ages and times, can be transferred to centuries later within literary works and survive by building bridges between past and future generations in its frozen form of existence. When the frozen cultural elements in literary works are identified through folklore and folk literature research, detailed information on morality, beliefs, art, literature, music, tradition, customs, language, religion, etc. that characterize a certain community or nation can be obtained and an idea about the past can be acquired. Among literary works, memoirs are one of the sources from which cultural elements can be found in the healthiest way since they are not fictional and reflect certain experiences. Aşçı Dede was born in Istanbul in 1828. He graduated from Süleymaniye Rüştiyesi, served as a military officer in cities such as Istanbul, Erzurum, Erzincan, Edirne, and Damascus, gained a wide circle of people with his membership to various religious orders, retired from his profession as a brigadier general and completed his memoir "Aşçı Dede'nin Hatıraları" in 1906. The richness of folk culture elements in the memoirs of Aşçı Dede is quite remarkable and attracted considerable attention, therefore, it was felt necessary to carry out a study on it. The study consists of two parts. In the first part of the study, Aşçı Dede's life and works are introduced and information about the previous studies on his memoirs is provided. The second part explains the elements of folk culture identified in the work "Aşçı Dede'nin Hatıraları" are classified according to their subjects and placed under the titles they are related to. In addition to the preface, introduction, conclusion, and bibliography sections, this study also includes a glossary for certain unknown words.

Key Words: Folklore, Folk Literature, Folk Culture, Memoir, Aşçı Dede.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
ASR	: Academic Social Resources
Ayr.bkz. / ayr.bkz.	: Ayrıca bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Hz.	: Hazreti
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
TAED	: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEKE	: Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi
TULLIS	: The Journal of Turkic Language and Literature Surveys
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğer / ve diğerleri
vs.	: vesaire

ÖN SÖZ

İnsanın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği süre boyunca mensubu olduğu toplum ya da toplumlar tarafından şekillendirilen kültürü, esasında toplumun ona kazandırdığı bir öğreti ve yaşam biçimidir. Bireysel değil, toplumsal olarak ortaya çıkan kültür; toplumsal yaşam boyunca öğrenilerek kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla toplumsal hiyerarşiyi belirleyen bir araç olduğu gibi ayrıca bireylerin ve toplumların kimliğini de ifade eden bir araçtır. Halk kültürü ise konusu halk olan, eski çağlardan günümüze farklı dönemlerin kültürel katmanlarını içeren geleneksel bir kültürdür. Sözlü veya yazılı olarak geçmişten geleceğe aktarılan halk kültürünün üreticisi ile uygulayıcısı arasında herhangi bir ayrım yoktur, zira üreticisi de uygulayıcısı da halktır.

Halk kültürünün geleceğe aktarılarak yaşatılmasında halk bilimi ve halk edebiyatı çalışmaları büyük bir öneme sahiptir. Bir toplumun ya da halkın maddi ve manevi kültür unsurları üzerinde araştırmalar ve derlemeler yapan halk bilimine dair çalışmalar ile bu bilim dalının alt kolu olan halk edebiyatına dair çalışmalar doğrultusunda halkın sözlü veya yazılı kültür unsurları tespit edilebilmekte ve daha sağlıklı bir şekilde geleceğe aktarılabilmektedir. Eski dönemlerde yazılmış eserlerdeki halk bilimi ve halk edebiyatı unsurları incelenerek ortaya çıkartıldıklarında, bunlar yazıldıkları dönemin halk kültürünü yansıtmalarından dolayı geçmiş hakkında bilgilere ulaşılması noktasında adeta bir tür pusula olarak yol gösterebilmektedir.

Çalışma konumuz olan "Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda Halk Kültürü Unsurları" başlığı altında, Aşçı İbrahim Dede'nin XIX. ve XX. yüzyıldan aktardığı bilgiler ışığında, bu dönemlerin halk kültürüne yönelik içerikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

1828 yılında İstanbul'un Kandilli köyünde dünyaya gelen ve aslen Kastamonulu olan Aşçı İbrahim Dede, Süleymaniye Rüştiyesi'nden mezun olduktan sonra askerlik mesleğini seçmesi nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde yer alan İstanbul, Erzurum, Erzincan, Edirne, Şam gibi çeşitli şehirlerde görev yapmış, bu görevleri sırasında dindarlığının da etkisiyle birbirinden farklı tarikatlara dahil olmuş ve tarikatlardaki kişilerin düzenledikleri etkinliklere katılmıştır. Aşçı İbrahim Dede, gözlem gücü ve araştırmacı kişiliğinden kaynaklı olarak, karşılaştığı kişiler hakkında ve bulunduğu ortamlar hakkında detaylı tasvirler yaptığı gibi ayrıca yabancı bazı devletlerde yaşanan gelişmelere dair aktarımlarda da bulunmuştur. Günümüzdeki askeri rütbelerden tuğgeneralliğe kadar yükselen Aşçı İbrahim Dede, tuğgeneral olarak emekliye ayrılmış ve onun hatıralarını

bitirirken belirttiği son tarihten hareketle en azından 78 yaşına kadar hayatta olduğuna dair bilgi edinilebilse de ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Çalışmamız; Ön Söz, Giriş dışında iki bölümden ve Sonuç, Sözlük, Kaynakça kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş kısmında; tez için kaynak olarak kullanılan kitap bilgisi, problem durumu, araştırmanın konusu, araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve sınırlılıkları, araştırma modeli ve yöntemi, evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin analizi hakkında bilgiler sunulmuş ve *Aşçı Dede'nin Hatıraları* adlı eserde tespit edilen halk kültürü unsurlarının tasnifine yönelik detaylı bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde; Aşçı Dede'nin hayatı, eserleri hakkında genel bilgilendirmeler yapılmış ve hatıraları ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar kronolojik olarak sıralanmıştır.

İkinci bölümde; çalışmamızın konusunu oluşturan "Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda Halk Kültürü Unsurları" başlığı altında, Aşçı Dede'nin latinize edilerek yeniden yayımlanan ve dizin kısmı dışında 1826 sayfalık bir hacme sahip olan eserindeki tespit edilen halk kültürü unsurları kendi içerisinde sınıflandırılıp alt başlıklara göre ayrılmak suretiyle incelenmiştir. Halk kültürü unsurlarının, ilgili oldukları başlıkların altına yerleştirilmelerinden önce tüm ana başlıklar hakkında açıklamalar ve bilgilendirmeler yapılmış, yerleştirilmelerinden sonrasında ise açıklamaların ve bilgilendirmelerin yanı sıra elde edilen içeriğin imkân verdiği ölçüde yer yer çok detaylı şekilde değerlendirmelerde de bulunulmuştur. Daha önce halk kültürü unsurları hakkında ortaya çıkarılan çalışmalara nazaran çalışmamızda tespit ettiğimiz halk kültürü unsurlarının içerikleri hakkında yaptığımız bu değerlendirmelerimizden hareketle tezimizi diğerlerinden çok farklı kılan bir özelliğe kavuşturmuş olduğumuza inanmaktayız.

Sonuç kısmında; çalışmada elde edilen bilgiler doğrultusunda ulaşılan çıkarımlar ikinci bölümde yapılan sınıflandırma işlemindeki sıralamaya uygun olarak sunulmuştur.

Sözlük kısmında; incelenen eserde karşılaşılan ve ikinci bölümün başlıklarında diğer kelimelere göre daha çok ön planda olan bilinmeyen kelimelerin anlamlarına yer verilmiştir.

Kaynakça kısmında; çalışmada yararlanılan kaynaklar, eser sahiplerinin soyadlarının alfabetik sıraya göre düzenlenmesiyle bir araya getirilmiştir.

Aşçı Dede'nin Hatıraları adlı eserde tespit edilerek tezimize aktarılan örnek cümlelerde ve konu başlıkları altında yapılan açıklamalar ve değerlendirmeler için

başvurulan kaynaklardan yapılan doğrudan alıntılarda yazım ve imla hataları da dahil olmak üzere her şey aynı şekilde tekrarlanmış ve herhangi bir düzeltme yapılmamıştır. Çalışmada kullanılan *Aşçı Dede'nin Hatıraları* adlı dört ciltlik eserde, ciltler arasında geçiş yapılırken sayfa numaraları yeniden başlamadığı için bu eserden sunulan örnek cümlelerin yanında belirtilen sayfa numaralarının başına cilt numarası eklenmesine gerek duyulmamış ve doğrudan sayfa numaralarının belirtilmesiyle yetinilmiştir. Bu noktada araştırmacıların içeriklere kolaylıkla ulaşabilmelerine imkân sağlamak amacıyla birinci cildin s.1-589, ikinci cildin s.591-1088, üçüncü cildin s.1089-1583, dördüncü cildin ise s.1585-1826 arasındaki kısımları kapsadıklarını belirtmek faydalı olacaktır.

Çalışma konumu belirleyen ve zorlandığım zamanlarda yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ'ye, maddi ve manevi desteklerini üzerimden hiç eksik etmeyen kıymetli annem Semra ÇARIKÇIOĞLU AKSOY'a, belli bir yaşa kadar üzerimde büyük emekleri olan rahmetli babam Hüseyin Ali AKSOY'a, sevgili ablam ve abime, tez sürecim boyunca buluşma vakitlerimizi bana göre ayarlayarak moral motivasyonumu artıran tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Eren AKSOY
Erzurum-2024

GİRİŞ

XIX. yüzyılın hatırat türünde eser ortaya çıkaran yazarlarından Aşçı İbrahim Dede'ye ait *Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî* adlı eserdeki halk kültürü unsurlarının tespit edilmeye çalışıldığı bu tezde, kaynak olarak Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi tarafından latinize edilerek yayımlanan *Aşçı Dede'nin Hatıraları* adlı dört ciltlik eser kullanılmıştır.

Problem Durumu

Yazılı kaynaklar arasında yer alan hatırat türündeki eserler, kurmaca metinlere göre halk kültürü unsurlarını daha gerçekçi bir şekilde yansıtmaktadır. Yazarının gözlem gücü ve bunları aktarmadaki yeteneği doğrultusunda ise halk kültürü açısından değerlendirilen içeriklerin zenginlikleri artabilmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak çalışmada, Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşamış olan Aşçı Dede'nin hatırat türündeki eserinde bulunan ilgili unsurların tespit edilmesi suretiyle dönemin halk kültürü hakkında bilgi sahibi olunabilmesi gereği hissedilmiştir.

Araştırmanın problem cümlesi aşağıdaki gibidir:

"*Aşçı Dede'nin Hatıraları*'nda yer alan halk kültürü unsurları nelerdir?"

Araştırmanın Konusu

Çalışmamızın konusunu *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'ndaki halk kültürü unsurlarının tespit edilmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Halk kültürü unsurlarının en yalın ve en gerçekçi şekilde yansıtıldığı eserler arasında hatıratlar önemli bir yere sahiptir. Bu tür eserlerde, yazıldığı dönemin kültürü hakkında bilgilere ulaşılabilmesi noktasında halkın günlük yaşamında kullandığı halk bilimine dair unsurlardan hareket edilebilmektedir. XIX. ve XX. yüzyılda yaşamış ve hatırat türünde eser yazmış olan Aşçı Dede'nin adı ve eseri ise Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği döneminde de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve günümüze kadar geçen dönem boyunca da çok fazla ön plana çıkmamış oysaki Osmanlı İmparatorluğu'nun son asrına yönelik oldukça hacimli bir şekilde içerik barındıran *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'nda birbirinden farklı onlarca efsane, hikâye, fıkra; yüzlerce atasözü, deyim ile halk ekonomisi, halk taşıtları, halk mimarisi, aydınlanma-ısınma, geçiş dönemleri, dinsel-büyüsel içerikli inançlar ve işlemler,

yemek çeşitleri, giyim-kuşam-süslenme, çocuk oyunları-oyuncaklar, adlar vb. halk bilimi unsurlarıyla karşılaşılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'nda bulunan halk bilimi unsurlarını tespit ve tasnif ederek o dönemin halk kültürünü gün yüzüne çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Çalışmanın önemi, günlük yaşamla ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler sunan *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'ndaki halk kültürü unsurlarının ilk kez tespit edilerek ortaya çıkarılmış olmasıdır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, *Aşçı Dede'nin Hatıraları* adlı dört ciltten oluşan eserin dört cildini de kapsamaktadır. Araştırma, Aşçı Dede'ye gönderilen mektuplar, telgraflar ve s.137-180 arasında bulunan *Nevhatu'l-uşşâk,* s.205-308 arasında bulunan *Işkname,* s.640-694 arasında bulunan *Risâle-i Ma'rifetü'n-Nefs* adlı iktibas edilen eserler ile Mevlânâ'ya ait *Mesnevî*'den iktibas edilen beyitler gibi Aşçı Dede'ye ait olmayan beyitlerin dışında kalan içeriklerin ve sayfaların halk kültürü unsurlarının tespit edilmesiyle sınırlandırılmıştır.

Araştırma Modeli ve Yöntemi

Bu çalışmada tarama modeli, doküman incelemesi yöntemi ve betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma yapılırken ilk olarak benzer konudaki çalışmalar üzerinde incelemeler yapılmış, çalışmaya konu olan yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler toplanmış, halk bilimine yönelik araştırmaların ardından *Aşçı Dede'nin Hatıraları* adlı eser, halk kültürü unsurlarının varlığı açısından taranmıştır. *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'ndaki halk kültürü unsurları, Sedat Veyis Örnek'in *Türk Halkbilimi* adlı kitabında bulunan tasnif doğrultusunda gruplandırılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni, *Aşçı Dede'nin Hatıraları* adlı eserdir. Çalışmanın örneklemi ise amaçlı örneklem yöntemidir.

Verilerin Toplanması

Çalışmadaki veriler, doküman incelemesi yöntemi ve fişleme tekniği ile belirlenerek elektronik ortamda kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Yapılan araştırmanın sonucunda elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu yöntem doğrultusunda incelenen eserde saptanan halk kültürü unsurları, önceden belirlenen başlıklara göre sınıflandırılmış, konularıyla ilgili kaynakların araştırılmasıyla açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Sınıflandırma işlemi, Sedat Veyis Örnek'in *Türk Halkbilimi* eserindeki tasnifine göre yapılmış ancak gerekli görülen yerlerde başlık eklendiği ya da çıkartıldığı gibi başlığın adının değiştirildiği de olmuştur. Yapılan tüm değişiklikler hakkında bilgiler, aşağıdaki tasnifin sunumundan sonra detaylı şekilde açıklanmıştır. Sedat Veyis Örnek'in tasnifi şu şekildedir:

1. "Köy, kasaba ve kent yaşamı (monografiler)

2. Yerleşim-yerleşim türleri

1. Sürekli yerleşim (köy, kasaba, kent)

2. Geçici yerleşim (yaylak-kışlak)

3. Barınak-konut (Halk Mimarisi)

1. Tipleri

2. Yapım teknikleri ve kullanılan araç-gereç

3. Ev eşyası; türleri, yapımı, kullanılışı

4. Aydınlanma, ısınma

1. Işık elde etme; ışık araç ve gereçleri

2. Isı elde etme; ısı araç ve gereçleri

5. Taşıtlar taşıma teknikleri

1. Kara taşımacılığı

2. Hava taşımacılığı

6. Ekonomi türleri

A. Hayvancılık

1. Bakımı, beslenmesi, korunması

2. Çobanlık

3. Hayvansal ürünlerin elde edilişleri

4. Hayvancılıkla ilgili araç-gereçler

B. Tarım-rençberlik

1. Ekme, biçme, ürün alma

2. Tarım araç-gereçleri

C. Avcılık

1. Av Türleri (kara, deniz avları)

2. Av araçları ve teknikleri

D. Arıcılık

7. Halk ekonomisi

1. Üretim

2. Tüketim

3. Pazarlama

8. Beslenme-mutfak-kiler

A. Besin türleri

1. Hayvansal besinler

2. Bitkisel besinler

B. Besin elde etme, hazırlama, koruma

C. Mutfak düzeni, araçları

D. Kiler, depo, mahzen

E. Yemek çeşitleri

F. Sofra düzeni

9. Ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zaman ve mesafe kavramları

10. Halk sanatları ve zanaatları

1. İşleme, örme, dokuma, basma işleri

2. Ağaç, taş, maden, toprak, cam, deri işleri

3. Halk resmi

11. Giyim-kuşam-süs

A. Giyim-kuşam

1. Erkek giyimi

2. Kadın giyimi

3. Çocuk giyimi

4. Günlük giyim

5. Törensel giyim

6. Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyim-kuşam

B. Süsleme

12. Halk bilgisi

A. Halk hekimliği-halk baytarlığı

B. Halk botaniği-halk zoolojisi

C. Halk meteorolojisi-halk tavkimi [takvimi]

D. Halk hukuku

13. Halk inançları; töreler, adetler, gelenekler, görenekler

14. Geçiş dönemleri

1. Doğum

2. Çocuk

3. Evlenme

4. Ölüm

15. Bayramlar-karşılamalar-uğurlamalar

1. Dinsel nitelikli bayramlar

2. Yerel nitelikli bayramlar

3. Karşılama ve uğurlamalar

16. Kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler)-kalıp sözler ve sesler

1. Günlük yaşamla ilgili olanlar

2. Törensel yaşamla ilgili olanlar

3. Islık çalma, çağırma, ses çıkarma

17. Dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma

1. Esnaf dernekleri

2. Dinsel kuruluşlar (tarikatlar)

3. Cinse ve yaşa dayalı örgütler

4. Komşuluk

18. Dinsel-büyüsel içerikli inançlar, işlemler

1. Ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar

2. Fal, rüya yorumu, gelecekten haber verme

3. Büyücülük; türleri ve teknikleri

19. Halk edebiyatı

1. Destanlar

2. Efsaneler

3. Masallar

4. Halk hikâyeleri

5. Halk şiiri

6. Hak [Halk] türküleri

7. Fıkralar

8. Atasözleri-deyimler

9. Tekerlemeler

10. Bilmeceler

11. Alkışlar, kargışlar

12. Ağıtlar

13. İlâhiler

14. Maniler

20. Halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro)

1. Ortaoyunu

2. Karagöz

3. Kukla

4. Meddahlık

5. Seyirlik köylü oyunları

21. Halk oyunları (dansları)

22. Halk müziği ve müzik araçları

23. Çocuk oyunları ve oyuncaklar

1. Temsili nitelikteki oyunlar

2. Beceriyi ve yeteneği amaçlayan oyunlar

3. Oyuncak türleri ve nitelikleri

24. Halk eğlenceleri; sporlar

25. Adlar

A. İnsan adları

1. Asıl adlar

2. Soyadları

3. Lakaplar-takma adlar

B. Yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları"[1]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda bulunan halk kültürü unsurları, çalışmamızın ikinci bölümünde bu tasnife göre sıralanmış ancak tasnifi sunmadan önce belirttiğimiz üzere bazı değişiklikler yapılmıştır. Tasnifte yapılan değişiklikler ise sırasıyla şu şekildedir:

"Taşıtlar-Taşıma Teknikleri" adlı beşinci başlığın alt başlıklarından "Hava Taşımacılığı" başlığının adı "Deniz Taşımacılığı" olarak değiştirilmiştir.

[1] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.17-20.

“Ekonomi Türleri” adlı altıncı başlığın alt başlıklarından “Hayvancılık” başlığı altındaki “Hayvancılıkla İlgili Araç-Gereçler” başlığı ve “Ekonomi Türleri” başlığının alt başlıklarından “Arıcılık” başlığıyla ilgili herhangi bir içerik tespit edilemediği için bu iki başlığa yer verilmemiştir.

“Beslenme-Mutfak-Kiler” adlı sekizinci başlığın alt başlıklarından “Yemek Çeşitleri” başlığının adı “Yiyecekler, İçecekler” olarak değiştirilmiştir.

“Halk Bilgisi” adlı on ikinci başlığın alt başlıklarından “Halk Hekimliği-Halk Baytarlığı” başlığının adı, baytarlıkla ilgili herhangi bir içerik tespit edilemediği için halk baytarlığı kısmına yer verilmeyerek “Halk Hekimliği” olarak değiştirilmiştir.

“Bayramlar-Karşılamalar-Uğurlamalar” adlı on beşinci başlığın alt başlıklarından “Yerel Nitelikli Bayramlar” başlığıyla ilgili herhangi bir içerik tespit edilemediği için bu başlığa yer verilmemiştir.

“Dernekler, Kuruluşlar; Dayanışma ve Yardımlaşma” adlı on yedinci başlığın alt başlıklarından “Esnaf Dernekleri” başlığı ile “Cinse ve Yaşa Dayalı Örgütler” başlığına dair herhangi bir içerik tespit edilemediği için bu iki başlığa yer verilmemiştir.

“Dinsel-Büyüsel İçerikli İnançlar, İşlemler” adlı on sekizinci başlığın mevcut üç alt başlığına ek olarak sırasıyla “Nazar”, “İbadetler”, “Özel Günler ve Geceler” adlı üç başlık daha eklenmiştir.

“Halk Edebiyatı” adlı on dokuzuncu başlığın alt başlıklarından “Destanlar” başlığı ve “Maniler” başlığıyla ilgili herhangi bir içerik tespit edilemediği için bu iki başlığa yer verilmemiş, alt başlıklardan “Halk Şiiri” başlığının adı “Şiirler” olarak değiştirilmiş ve “Halk Edebiyatı” adlı ana başlığın alt başlıklarına sırasıyla “Gazeller”, “Kasideler”, “Kıt’alar”, “Muhammesler”, “Tahmisler”, “Rubailer”, “Kıssalar” adlı yedi başlık daha eklenmiştir.

“Halk Tiyatrosu (Geleneksel Tiyatro)” adlı yirminci başlığın alt başlıklarından “Meddahlık” başlığı ve “Seyirlik Köylü Oyunları” başlığıyla ilgili herhangi bir içerik tespit edilemediği için bu iki başlığa yer verilmemiştir.

“Çocuk Oyunları ve Oyuncaklar” adlı yirmi üçüncü başlığın alt başlıklarından “Beceriyi ve Yeteneği Amaçlayan Oyunlar” başlığıyla ilgili herhangi bir içerik tespit edilemediği için bu başlığa yer verilmemiştir.

"Halk Eğlenceleri; Sporlar" adlı yirmi dördüncü başlığın adı "Halk Eğlenceleri; Sporlar, Keyif Verici Maddeler" olarak değiştirilmiş ve alt başlığı olmayan bu ana başlığa "Halk Eğlenceleri; Sporlar" alt başlığı ve "Keyif Verici Maddeler" alt başlığı eklenmiştir.

Yirmi beşinci başlık olan "Adlar" başlığının alt başlıklarından "İnsan Adları" başlığındaki "Soyadları" başlığıyla ilgili herhangi bir içerik tespit edilemediği için bu başlığa yer verilmemiş, "Lakaplar-Takma Adlar" başlığı ise "Lakaplar-Takma Adlar-Ünvanlar" olarak değiştirilmiştir.

Yirmi beş başlıktan oluşan Sedat Veyis Örnek'in tasnifine, yirmi altıncı başlık olarak "Haberleşme" başlığı eklenmiştir.

Çalışmada tüm bunların yanı sıra *Aşçı Dede'nin Hatıraları'*nda karşılaşılan bilinmeyen kelimelerin ne anlama geldiklerini gösterebilmek için Kaynakça kısmından hemen önce Sözlük kısmı da eklenmiştir. Sözlükteki kelimelerin anlamları, Ferit Devellioğlu'na ait *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı eser ile Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde bulunan *Türk Dil Kurumu Sözlükleri'*ndeki karşılıklarına göre sunulmuştur.[2]

[2] Ayr.bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 5. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1988. Ayr.bkz. TDK, **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**, https://sozluk.gov.tr/ (25.11.2023)

BİRİNCİ BÖLÜM

AŞÇI DEDE'NİN HAYATI, ESERLERİ

1.1. HAYATI

Kendisinden "İsmim İbrahim, mahlâsım Halil" diye bahseden Aşçı Dede, İstanbul'un günümüzde semti, geçmişte köyü olan Kandilli'de 1828'de dünyaya gelmiştir. Kökeni Kastamonu'ya dayanan bir aileye mensup olan Aşçı Dede'nin baba tarafından dedesi Kastamonulu Halil Ağa (Uzun Halil Ağa), Anadoluhisarı'nda hatırı sayılır bir isimdir. Halil Ağa, Emine Molla ile evlenmiş ve bu evlilikten Aşçı Dede'nin babası Mehmed Ali doğmuştur. Mehmed Ali 4-5 yaşlarındayken Halil Ağa vefat etmiş ve Mehmed Ali, saraydan Mısır Çarşısı kethüdalığıyla emekli olan amcasının yanında büyümüştür. Eşinin vefatından bir süre sonra Emine Molla, Sır kâtibi Mustafa Paşa'nın aşçıbaşılığından emekli Çerkeşoğulları'ndan Bolulu Hasan Ağa (Aşçıbaşı Hasan Ağa) ile evlenmiş ve Mehmed Ali Efendi de üvey babasının önceki eşinden olan ve aralarında hiçbir kan bağı bulunmayan üvey kardeşi Behiye Hanım ile evlendirilmiş ve bu evlilikten Aşçı Dede dünyaya gelmiştir. Ailenin tek çocuğu olan Aşçı Dede'den önce bir kız kardeşi doğmuş ancak vefat etmiştir. Aşçı Dede'nin annesi Behiye Hanım sara hastalığı sebebiyle aralıklı olarak nöbet geçirdiği için eşi Mehmed Ali tarafından terk edilme durumu olmuş ancak Mehmed Ali, oğlunun henüz çocuk yaşlarda olması sebebiyle boşanma düşüncesini ileriki yıllara ertelemiştir.[1]

Aşçı Dede'nin babası Mehmed Ali Efendi, yeniçeriyken yeniçeri ocağının kaldırılması sırasında izini kaybettirmek için Kandilli'de saklanmış, kendini kurtarmak ve askerlik mesleğini sürdürebilmek için Nizâm-ı Cedîd adlı yeni orduya geçiş yapmıştır. Oğlu doğduğunda Şumnu'da Asâkir-i Nizâmiye-i Şâhâne'de başçavuş olan Mehmed Ali Efendi, daha sonra mülâzım olmuştur.[2] Emine Molla ile Aşçıbaşı Hasan Ağa'nın evliliğinden olan Esma Hanım evlilik çağına geldiğinde, Kandilli'de sahilhanesi bulunan Salih Paşa'nın yetiştirmesi olan Beşir Ağa ile yuva kurmuş[3] ve kışın Salih Paşa'nın Şehzadebaşı İmaret Sokağı'ndaki konağında kethüdalık yapan Beşir Ağa'nın yanına Emine Molla ile Hasan Ağa

[1] Mustafa Koç vd., **Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı**,4 Cilt, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2017, s.XI.

[2] Mehmed Ali Efendi, mülazım olarak Hassa Ordu-yı Hümâyûn Bursa Redif Alayı'na tayin edilmiş, ancak askerlik mesleğini daha fazla uzatmak istemediğinden emekli olmuş ve Beşir Ağa'nın aracılığıyla bir süre Halep valisinin refakatinde Halep'te kalmış, sonrasında da İstanbul'a dönüş yaparak önemsiz görevlerde bulunmuştur. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XII.

[3] Esma Hanım ile Beşir Ağa'nın evliliğinden Emine ve Hatice adlı iki kız dünyaya gelmiş, bunlardan Hatice evlendikten kısa bir süre sonra vefat etmiş, Emine ise sakatlığı nedeniyle hiç evlenmemiş ve evde kalmıştır. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XII.

da yerleşmiştir. Aşçı Dede ile annesi Behiye Hanım, Mehmed Ali Efendi'nin taşrada asker olması nedeniyle Kandilli'de kalırken Aşçı Dede (Halil İbrahim) 8-9 yaşlarına geldiğinde Kandilli Mahalle Mektebi'ne gitmiş ancak halası Esma Hanım ile eniştesi Beşir Ağa'nın henüz çocukları olmaması ve Beşir Ağa'nın da Halil İbrahim'i evlâdı gibi sevmesine bağlı olarak Halil İbrahim ve annesi bunların arzusuyla Kandilli'den Şehzadebaşı'na gelerek yanlarına yerleşmiştir. O sırada tercih edilebilecek iki sıbyan mektebinden birisi Şehzade Camii'nin baş imamının ders verdiği sıbyan mektebi, diğeri ise aynı caminin kayyımbaşısının hocalık yaptığı taş mekteptir ve Halil İbrahim, kayyımbaşının hocalığını yürüttüğü taş mektebe kaydedilmiştir. Beşir Ağa'nın himayesinde rahat bir çocukluk dönemi geçiren Halil İbrahim, çok sevdiği eniştesinin dine ve tasavvufa olan düşkünlüğünden etkilenmiş, akranları gibi seyir yerlerine gitmektense Yenikapı'daki Rufaî dergâhı şeyhi Mehmed Efendi'nin yanına gitmiştir.[4]

1841 yılında, "Ulûm-ı Edebiye" şubesi olarak da bilinen Süleymaniye Rüştiyesi'ne kaydedilen Halil İbrahim[5], kendisini tamamıyla derslerine ve ibadetlere vermiştir. Atladığı her sınıftan ötürü maaşı artan[6] Halil İbrahim, bu şevkle derslere daha çok önem vermeye başlamış ve sabahları ders önceleri arkadaşlarıyla birlikte müzakerecilikle konuları pekiştirmiş, ilerleyen zamanlarda sınıf ortamında bilgisinden yararlanılan ve neredeyse muallim seviyesinde görülen bir kişi olmaya başlamıştır.[7] Halil İbrahim sıbyan mektebinde birlikte okumak ve Kandillili olmak gibi bağlantıları bulunan meşhur Ziya Paşa ile rüştiyede de arkadaşlığını sürdürmüştür.[8] Rüştiyeden mezun olduktan sonra Ziya Paşa, Babıâli'yi;

---

[4] Koç vd., **a.g.e.**, s.XII.

[5] Henüz okulları meydanda olmayan Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti'nin başına 5 Şubat 1838'de getirilen İmamzade tarafından "Mekteb-i Maârif-i Âdil" adıyla Mart 1839'da Sultan Ahmet'te açılan okulun bir şubesi Sultan Ahmet'te, diğer şubesi ise Süleymaniye'de faaliyete başlamıştır. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XIII. Aşçı Dede o tarihte Dersaadet'te iki mekteb-i rüşdiyenin bulunduğunu, bunlardan birinin Sultan Ahmed Câmi'-i şerîfi bitişiğinde, birinin de Süleymaniye Câmi'-i şerîfi bitişiğinde olduğunu söylemiş ve Sultan Ahmed Mektebi'nde şâkirdân, paşazade, beyzade öğrencilerin, Süleymaniye Mektebi'nde ise pederleri dükkânlarda işle uğraşan öğrencilerin bulunduğunu ifade etmiştir. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.181-183.

[6] Aşçı Dede, Süleymaniye Mektebi'nin dört tarafında bulunan ve her biri bir sınıf addedilen uzun rahlelere özgü maaş olduğunu ve sınf-ı râbi', sınf-ı sâlis, sınf-ı sânî denilen sınıflardan ilkine geçildiğinde on beş kuruş, ikincisine geçildiğinde yirmi kuruş, üçüncüsüne geçildiğinde ise yirmi beş kuruş maaş alındığını ve buradan da resmi kuruluşlara geçilerek göreve başlanıldığını belirtmiştir. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.181.

[7] Bu dönemlerde Aşçı Dede daha çok çalışabilmek amacıyla uyku saatlerini kısmış ve uykusu gelmemesi için enfiye çekmeye başlamıştır. Sigara, enfiye, nargile, çubuk gibi alışkanlıkların tekkelerde ve memurlar ile gençler arasında yaygın olduğundan haber veren Aşçı Dede, öğrenciliği döneminde başladığı tiryakiliğini yıllarca devam ettirmiştir. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XIV.

[8] Aşçı Dede, aynı yaşta (14-15 yaşlarında) oldukları Ziya Paşa'nın çok zeki olduğunu, âdeta sual ve cevapta birinci olan Hoca Numan Efendi'yi durdurduğunu ve bu hocanın ziyadesiyle sevdiği bir öğrencisi olduğunu söylemiştir. Hatta bir seferinde mektepte İmamzade Efendi'nin imtihanı sırasında Ziya Paşa'nın kendisine yirmi kuruşluk sınıfa geçebilsin diye perde arkasına saklanarak kopya verdiğini ancak yakalanıp falakaya yatırıldığını da söylemiştir. Aşçı Dede'nin herhangi bir fotoğrafına ulaşılamasa da burada İmamzade

Halil İbrahim ise Bâb-ı Seraskerîye'yi tercih ettiği için yolları ayrılmıştır.[9] 1847 yılında 15 kuruş maaşla Bâb-ı Seraskerî'de Nazmi Efendi'nin müdürü olduğu Ordular Ruznamçe Kalemi'nde Dersaadet Ordusu Mümeyyizi Muhtar Efendi'nin yanında işe başlayan Halil İbrahim bu vesileyle memurluk hayatına ilk adımını atmış[10] ve rüştiyeden geldiği için kalemde doğrudan yüksek minderde otutturulmuştur.[11] Sabahları Bayezit Camii'nde Kara Halil Efendi'nin verdiği *İzhâr* derslerine katılan Halil İbrahim, dersten sonra kalemdeki işinin başına geçmiş ve rüştiyedeyken *Molla Câmî'*ye kadar getirdiği Arapçasını *İzhâr* dersleriyle geliştirmesinden dolayı kalem işlerinde ilerleme kaydetmiş ve itibarlı hale gelmiştir.[12]

Halil İbrahim'in küçüklüğünde eşi Behiye Hanım ile boşanma düşüncesini erteleyen Mehmed Ali Efendi, oğlunun yetişkinliğe ulaşmasıyla birlikte boşanarak Maliye Müftüsü Nafi Molla Efendi'nin cariyelerinden biriyle evlenerek Kandilli'ye yerleşmiştir. Kalemdeki işine devam eden Halil İbrahim, hafta sonları Dersaadet Ordusu Mümeyyizi Muhtar Efendi'nin şeyhi olduğu Kartal Baba Tekkesi'ne giderek Kadirîlikle ilk ilişkisini kurmuş, mesai arkadaşı Osman Bey vasıtasıyla Nakşibendiliğe ilgi duymuş, arkadaşlarının tavsiyeleriyle bir şeyhe intisap etmeye karar vermiş ve Lâleli'de evi bulunan kürsü şeyhi Halvetî Hasan Efendi'nin yanına gitmeye başlamıştır. Kalemdeki işi dışında tüm zamanını bu şeyhin yanında geçiren Halil İbrahim, daha sonraları tamamıyla bu şeyhin tekke olarak da kullandığı evine taşınmıştır. Lâleli Camii karşısında bulunan Kızıltaş Camii'nin ufak bir odasında kalan bir başka Halveti şeyhi Kızıl Dede Efendi'den çok etkilenen Halil İbrahim, bu iki şeyhin sohbetlerine katılırken Hasan Efendi'nin Kasımpaşa Mevlevihanesi'ndeki dostu Hakkâk Kadrî Dede Efendi'yle de temasa geçmiş ve Halil İbrahim, Şeyh Hasan Efendi'yle birlikte Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ni ziyaret eden kadroya katılmış, Kadrî Dede'den etkilenerek Halvetî Hasan Efendi ile Kızıl Dede'nin izinlerini almak suretiyle

---

Efendi'nin kendisine kızarken "sarı çiyan" demesinden sarışın olduğu öğrenilmektedir. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.181-182. Aşçı Dede'nin yaşlılık hali hakkında ise Edirneli Râkım Bey, ak sakallı bir pîr olduğundan haber vermiştir. Ayr.bkz., Reşad Ekrem Koçu vd., **Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser: Hatıralar: Aşçıdede Halil İbrahim**, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 1960, s.7.

[9] Kalemlerde istihdam edilmek üzere eleman yetiştirme amacıyla kurulan ve bir tür mülkiye mektebi olan Süleymaniye Rüştiyesi'nden mezun olanlara hangi kalemde çalışmayı istedikleri sorulmuş, Aşçı Dede'nin Ziya Paşa ve birçok arkadaşı Babıâli'yi seçerken o ise "tarîk-i cihâd" dediği askerlik mesleğini seçmiştir. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XVI.

[10] Koç vd., **a.g.e.**, s.XVI-XVII.

[11] Dersaadet Ordusu işlerine bakılan bu kalemde yer minderi ya da sedirdeki mindere oturmak mevkilere bağlıydı. Memuriyet derecesi olarak alt mevkide olanlar yer minderine, üst mevkide olanlar ise sedirdeki mindere otutturulmaktaydı. Mektepli olanlar doğrudan sedire otutturulurdu. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XVII.

[12] Koç vd., **a.g.e.**, s.XVII.

Mevlevîliğe girmeye karar vermiştir. Aldığı kararını Kadrî Dede'ye ifade eden Halil İbrahim memnuniyetle kabul edilmiş ve Mevlevîliğe giriş merasimi hemen oracıkta icra edilmiştir.[13]

Sabahları Mevlevîhane'nin mutfağında sema meşkine ve oradan kaleme gitmeye başlayan Halil İbrahim, akşamları kalemden çıktıktan sonra da akşam ezanına kadar Mevlevîhane'de sema meşk ederek günlerini geçirmeye başlamış ve usule göre kırk günlük meşki tamamlamasının ardından onun için verilen ruhsatla semaa çıkma merasimi düzenlenmiştir.[14] Bu merasimden sonra Halil İbrahim her hafta pazar günleri Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne gidip gelmeye ve oradaki dedeler ve hizmetlilerle samimi ilişkiler kurarak dikkatini kalemdeki işlerinden tamamen buraya çevirmiştir. Hatta semazenliktense ney meşk etme isteğinde bulunmuş ancak Kadri Dede tarafından "Sen neyzen olma, semazen fukaradan ol!" şeklinde olumsuz cevap almıştır. Her hafta pazar günü ziyaret ettiği Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ni, Kadri Dede ile kurduğu sıcak dostluğa bağlı olarak diğer günlerde de ziyaret eden Halil İbrahim, aynı zamanda Eyüp'te bulunan Hatuniye Dergâhı'nda Mesnevîhân Hacı Hüsameddin Efendi'nin verdiği *Mesnevî* derslerine de katılmıştır.[15]

Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde şeyh köçeği mevkisine getirilen ve şeyhin kahve ocağında Abdullah Efendi'ye baş kesip hizmete başlayan Halil İbrahim, dergâhta birkaç gece kalmasıyla Mevlevîhane'ye büsbütün müptela olmuştur. Annesi Behiye Hanım'ın, Bâb-ı Seraskerî Jurnal Kalemi Müdürü Cafer Efendi'nin annesiyle sıkı dostlukları aralıklı şekilde ziyaretler ve yatılı misafirliklerle devam ederken Halil İbrahim'in evlendirilmesi kararı verilmiş ve Halil İbrahim bu karara şiddetle karşı çıktığı halde Edhem Efendi ile Kadri Dede'nin konuya dahil olmalarıyla evlenmeye razı olmuştur. Çok geçmeden, İstanbul'un zengin tüccarlarından ve Şeyhülislâmkapısı'nda konakları bulunan Mehmed Ali Ağa'nın eşi Emine Hanım tarafından yetiştirilen Çerkes cariye Hamîde Hanım ile evlendirilmiştir. Evlendiğinde 25 yaşında olan Halil İbrahim, Ağustos 1854'te Hüsameddin Çelebi'nin dünyaya gelmesiyle 26 yaşındayken baba olmuştur.[16] Bu sorumlulukla geceleri evinde kalmaya başlayan Halil İbrahim, ortaya çıkan Rus tehlikesinden ötürü kalemdeki işlerinin de artmasıyla birlikte Mevlevîhane ziyaretlerini aksatır hale gelmiştir. Halil İbrahim ve

[13] Koç vd., **a.g.e.**, s.XVIII-XIX.
[14] Koç vd., **a.g.e.**, s.XX. Aşçı Dede, Mevlevîhane'de icra edilen ayin hakkında bilgi verirken boyunun uzun olduğundan ve sakalları ile bıyıklarının tamamen Mevlevîlere mahsus olduğundan bahsetmiştir. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.199.
[15] Koç vd., **a.g.e.**, s.XX-XXII.
[16] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXIII-XXV. Aşçı Dede, oğluna Hz. Hasan ve dedesi Hasan Efendi'nin adlarına hürmetten dolayı Hasan ismini de vermiş ancak eserde bu adını kullanmamıştır. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XXV.

ailesinin kaldıkları ev, bir sabah çıkan yangında yandığı için Halil İbrahim Kandilli'de doğduğu sırada annesinden süt emen komşu çocuğu ve süt kardeşi Ahmed Bey'in Beşiktaş'ta bulunan konaklarına ailesiyle beraber geçici olarak yerleşmiş ve burada bir yıl boyunca rahat bir dönem geçirmiştir. Aynı süre içerisinde, çalıştığı kalemin mümeyyizi olan Muhtar Efendi'nin Rumeli'ye gitmesinin ardından mümeyyiz vekilliğine yükselen ve maaşında da fevkalade artış görülen Halil İbrahim, süt kardeşi Ahmed Bey'in konağının parasal sorumluluğunu üstlenmesi sebebiyle konağa lazım olan şeyleri satın alması ve akşam bunları konağa götürmesi için maiyetinde daima uşak bulundurması gibi durumlardan dolayı iş ortamında itibar kazanmıştır.[17]

Osmanlı ile Rusya arasında 1853'te patlak veren Kırım Harbi'nin ikinci yılında Rusların Kars ve Ardahan'a hareket etmesi ve Ruslara karşı altı ay karşı koyan Osmanlı'nın Kars'ı 28 Kasım 1855'te boşaltmak zorunda kalmasıyla birlikte Anadolu Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçe Müdürü Şükrü Efendi'nin ruhsal durumunun bozulması ve yaşlılığı nedeniyle İstanbul'a dönmesine bağlı olarak ondan boşalan koltuğa bin beş yüz kuruş maaş ve bir miralay tayiniyle Halil İbrahim'in ataması yapılmıştır. İki yaşındaki oğlu Hüsamettin'i ve diğer aile fertlerini halası ile büyükannesinin yanına bırakan ve yol masrafları için sarraftan aldığı bir miktar borç parayla yanında babası olduğu hâlde yola çıkan Halil İbrahim, vapurla vardıkları Trabzon'dan kara yoluyla Erzurum'a geçmiş ve Nisan-Mayıs 1856'da göreve başlamıştır.[18] Rusların Erzurum'un Hasankale ilçesi önlerine kadar ulaşmasından dolayı kaygılı bir şekilde Erzurum'a gelen Halil İbrahim, birkaç hafta içinde barış anlaşmasının yapılmasıyla rahatlamıştır.[19] Bu rahatlık ve güvenden hareketle İstanbul'dan ailesini Erzurum'a getirttiren Halil İbrahim, Mevlevî olduğunu açıklamadığı bu yeni çevrede günlerini kalem arkadaşlarıyla birlikte keyif içinde geçirmeye başlamıştır. Bu sırada Erzurum'da öz annesiyle geçinemeyen babası ve üvey annesi İstanbul'a dönmüş, kısa bir süre sonra da Halil İbrahim, Dördüncü Ordu karargâhının Erzurum'dan Erzincan'a aktarılmasıyla Erzincan'a gitmek durumunda kalmıştır. Eylül 1856'da Erzincan'a gelen

[17] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXIV-XXV.

[18] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXV-XXVI. Aşçı Dede Erzurum'da göreve başladığı yerde Müşir Paşa, Ordu Muhasebecisi Mehmed Sakıb Efendi, Jurnal Başkâtibi Edhem Efendi, Ruznamçe Müstahdemi Şerif Efendi gibi isimlerle temas kurmuş ve ayrıca Derviş Paşa ve Hâlet Efendi (Paşa) ile de ölene kadar ilişkisini sürdürmüştür. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XXVI.

[19] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXVI. Aşçı Dede, barış anlaşması yapıldığını bilmediği hâlde Erzurum'a gelmekten imtina etmediği için İstanbul'dan gönderilen beratlı madalyalardan birisi de Müşir Paşa tarafından ona takdim edilmiştir. Aşçı Dede'ye madalya verilmesi noktasında Müşir Paşa: "Ruznamçeci efendi meselenin âhirine yetişti. Lâkin musâlahadan haberi yok iken kendisini böyle bir ateşe attığı için evvelinde dahi bulunmuş gibidir" şeklinde ifadeler kullanmıştır. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.331.

Halil İbrahim, Terzi Baba[20]'nın halifeleri aracılığıyla burada etkin olan Hâlidîlikle temasa geçmiş ve halifeler onun çevresinde yer almıştır.[21]

Erzurum'dan Erzincan'a taşınan orduyla birlikte Erzincan'da yaşamaya başlayan Halil İbrahim burada kalem arkadaşı İsmail Efendi vesilesiyle Fehmi Efendi'nin methini işitmiş ve Fehmi Efendi ile görüştükten sonra bu isim hayatında önemli bir yer edinmiştir.[22] Nitekim Halil İbrahim, sevgilisini bulmuş, hakikat mumu olarak gördüğü Fehmi Efendi'den kandilini yakmış ve ezelî, ebedî sermayesi olan aşkını tutuşturmuştur. Halil İbrahim, ölene kadar içinde tuttuğu Mevlevîlik aşkına paralel olarak Mevlevî tarzı bıraktığı bıyığı, Mevlevî elbisesi ve başında sikke olduğu hâlde Fehmi Efendi'nin sohbetlerine katılmış, Erzurumlu Derviş İsmail Efendi'nin geceleri okuduğu *Muhammediyye'*yi dinleyerek rabıta hâlinde bulunmuş ve gündüzleri de Dördüncü Ordu Müşiri İsmail Paşa ile Reis-i Meclis Derviş Paşa gibi Mevlevî mensubu kişilerin gösterdikleri yakın ilgiyle kalemde itibarlı bir konuma gelmiştir. Ayrıca Hâlet Efendi, Derviş Paşa ve İsmail Paşa'nın Fehmi Efendi'ye ziyarete gelmeleriyle muhibbanlar çoğalmış ve Halil İbrahim'in Erzincan'daki durumu tamamen değişmiştir. Kısa bir sürenin ardından Dördüncü Ordu Müşiri İsmail Paşa'nın yerine Kerim Paşa, Reis-i Meclis Derviş Paşa'nın yerine ise Şükrü Paşa gelmiş ve Halil İbrahim, ayrılan kadrodaki kişilerle olan ilişkilerini özellikle Şükrü Paşa ile devam ettirememiştir.[23]

---

[20] Yaptığı meslekten dolayı Terzi Baba, Hayyât Vehbî, Terzi Ağa; boyunun uzun olmasından dolayı Uzun Terzi, Uzun Terzi Ağa gibi isimlerle de bilinen Mehmed Vehbî Hayyât, Kâdirî tarikatından kendi hâlinde bir zanaatkâr iken Abdullâh el-Mekkî isimli Mevlânâ Hâlid'in halifelerinden birine bağlanmıştır. Abdullâh el Mekkî, Erzincan'a gelmeden önce Hâlidîliği temsilen Erzurum'da Münzevî Osman Efendi'yi seçmiş ancak Erzincan'a gelip bir aydan fazla kalmış ve buradan ayrılmadan önce aldığı manevi bir işaretten hareketle ümmî bir zat olan Terzi Baba'yı halife olarak bırakmıştır. Ümmîliğinden ötürü Erzincan uleması Terzi Baba etrafında tartışmalar başlatmış ve bu tartışmalar iyice alevlenerek Terzi Baba'nın mahkemeye çıkartılmasına kadar varan teşebbüslere yol açmış ancak tüm bunlar neticesiz kalmış ve sonunda Terzi Baba'nın hakkı teslim edilmiştir. Aşçı Dede, Erzincan'da koleradan dolayı 1848 yılında 59 yaşındayken vefat eden Terzi Baba'yı tanıyanlardan bilgiler aktararak Hâlidîliğin bu bölgedeki yerleşme macerasını anlatmıştır. Hacı Hafız Efendi (Mehmed Rüşdü), Abdussamed Efendi, Leblebici Baba (Şemsi Hayal, Süleyman Efendi), Hacı Abdülbaki Baba, Mustafa Fehmi Efendi gibi isimler Terzi Baba'nın başlıca halifelerindendir. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XXVI-XXVIII.

[21] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXVII-XXVIII.

[22] Uzun boylu, zayıf, buğday tenli ve gayet nahif olan Fehmi Efendi, etrafında bulunan kişilere hemen tesir eden ve saygınlık uyandıran güçlü şahsiyet sahibi bir isimdir. Kendisine intisap etmek isteyenleri mütevazi kişiliği dolayısıyla kabul etmeyerek Hacı Hafız Efendi ve Abdussamed Efendilere yönlendirmiş ve genellikle yakın çevresindekilerle hatm-i hâcegân merasimi düzenlemek, nasihatta bulunmak suretiyle şeyhlik görevini yerine getirmiştir. Onu sadece Müslümanlar değil, Hristiyanlar da ziyaret etmiştir. Devlet erkânı katında Fehmi Efendi, Terzi Baba'yı temsil etmiş ve Derviş Paşa, Hâlet Paşa gibi çok sayıda devlet adamı üzerinde tesirleri söz konusu olmuştur. Ayr.bkz., Koç vd., **a.g.e.**, s.XXVIII.

[23] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXVIII-XXIX. Aşçı Dede, Şükrü Paşa'yı "işret ile ve diğer ef'âl-i zemîme ile meşgul olup namaz niyaz bilmezler" diye tenkit etmiş ve Erzincanlılara karşı siyasetinin aleyhinde bulunmuştur. Şöyle ki Şükrü Paşa, firari askerler konusunda sadece Erzincanlıları hedef almış ve bu yüzden Şeyh Fehmi ile arası açılmıştır. Sonrasında birer hafta arayla üç çocuğunu kaybeden Şükrü Paşa, çocuklarının hastalıkları sırasında Fehmi Efendi'yi bir şeyler okuması için davet etmesine rağmen Fehmi Efendi çeşitli mazeretler ileri sürerek

İçindeki Mevlevî ateşi bir türlü dinmeyen Halil İbrahim, Erzincan'da Nakşî-Hâlidî çizgide bulunmasına rağmen Fehmi Efendi'den aldığı izinle Kayseri Mevlevîhanesi'ne yazdığı mektupla Hâlidî tekkesinde ney meşk etmesi için bir süreliğine bir neyzen ve Konya Mevlevîhanesi'nden ise Hz. Mevlânâ'nın evrâd-ı kebîrinin okunabilmesi için izin talebinde bulunmuştur. Bunların yerine getirilmesiyle âdeta Mevlevîhane'ye dönen Hâlidîliğin Mevlevîlikle birlikte teneffüs edildiği meclisler, Halil İbrahim'in neşvesini ve Şeyh Fehmi'nin mizacını ortaya çıkarmıştır.[24]

İstanbul'a dönmek isteyen annesi ile hanımı ve oğlu Hüsameddin'i Kandilli'ye gönderen Halil İbrahim, memuriyeti dışındaki tüm zamanını bundan sonra şeyhinin yanında geçirmeye başlamış, tekkede bir görev üstlenerek sırkâtipliği statüsünde bulunarak yazışmaların hepsini kendisi idare etmiştir. Kendisinde manevî feyizler görmeye başlayan Halil İbrahim, Konya Mevlevîhanesi'ne gitmek ve orada bir hücre içinde halvete çekilerek tamamen gönlünü zahir hayatın işlerinden koparmak istemiş ancak bu niyetinden Şeyh Fehmi'ye bahsettiğinde aldığı cevapla bu teşebbüsünden vazgeçmiştir. Erzincan'a gelişinin ikinci kışında Terzi Baba'nın evine yerleşen Halil İbrahim'de Mevlevîlik hasretinden dolayı yeniden Konya'ya gitme arzusu belirmeye başlamış ve yine Şeyh Fehmi tarafından engellenmiştir. Şeyh Fehmi'nin "Ayağına Konya'yı getirelim" şeklinde müjdesinin zuhurunu bekleyen Halil İbrahim'e Konya'dan bir Mevlevî dedesi gelmiş ve bir ay boyunca konuğu olmuştur. Bir süre sonra İstanbul'daki ailesini Erzincan'a getirtmek isteyen Halil İbrahim, Bahçıvan Hacı Hasan Efendi marifetiyle Nisan-Mayıs 1858'de ailesini Erzincan'a getittirmiş, birkaç ay sonra da babası Mehmed Ali bu kadroyu tamamlamıştır.[25] Bu yıllarda Halil İbrahim, Şeyh Fehmi'ye perestişkârâne bir bakışa sahip olmuş, onu bir gavs ve kutup olarak görmüş, şeyhinin sevgisine mazhar olmanın ortaya çıkardığı bir aşk hâli, mahviyet ve fenâ fi'ş-şeyh hâli yaşamıştır. Bu sırada Şeyh Fehmi'nin oğlu Mehmed Sıdkı doğmuş, 1859'da da Halil İbrahim'in ikinci oğlu Salih dünyaya gelmiştir.[26]

---

gitmemiş ve efkâr-ı umûmiyede erenlerin aleyhinde bulunanların akıbetlerine yönelik itikadı pekiştiren bu örneğe Aşçı Dede, hatıralarında yer ayırmıştır. Ayr.bkz., **a.g.e.**, s.XXIX.

[24] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXIX.

[25] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXIX-XXX. Aşçı Dede'nin babası Erzincan'a geldiğinde Şeyh Fehmi'ye bağlanmış, bir süre sonra ise İstanbul'da kalan eşini boşayarak 1858 yılının kışında burada Redif Topçu Alayının Esvap Emini Halil (Melek) Efendi'nin dul kızıyla evlenmiştir.

[26] Aşçı Dede, Şeyh Fehmi'nin oğulları Mehmed Sıdkı ve Mehmed Fevzi Efendilerin lalalığını üstlenmiş, âdeta kendi evlatları gibi üzerlerine titremiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXX-XXXI. Ayr.bkz., Şeyh Fehmi'nin Ümmügülsüm Hanım ile evliliğinden olan Mehmed Fevzi (Baysoy), Erzincan delegesi olarak Erzurum Kongresi'ne katılmış, Heyet-i Temsiliye üyesi olmuş ve Sivas Kongresi'ne de katılmıştır. Mehmed Fevzi (Baysoy) 1920-1923 arası Birinci Meclis'te Erzincan mebusu olmuş, 1924'te ise Erzincan'da vefat etmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIX. Aşçı Dede'nin ikinci oğlu Salih'in ismini Şeyh Fehmi vermiştir. Salih, gençliğinde

Babasının boşadığı annesini Erzincan'a getirmek için İstanbul'a giden Halil İbrahim, Şeyh Fehmi'nin isteği üzerine İstanbul'da Hâlet Efendi, Erzurumlu Kadirî şeyhi Hüseyin Ruhi Efendi ve Haşim Baba gibi isimlerle görüşmüş, Erzincan'a döndükten sonra ise Şeyh Fehmi tarafından hilâfet mertebesine yükseltilmiştir. İstanbul'daki Hâlet Efendi'nin Şeyh Fehmi'yi davet etmesi ve Şeyh Fehmi'nin İstanbul'dan hacca gitme niyetiyle Erzincan'dan 1861 yılında ayrılmasıyla Halil İbrahim yalnız kalmıştır. 1861 yılının sonlarında Erzurum'da yaşayan Hristiyanların çıkardıkları huzursuzluklar sebebiyle Erzican'dan Erzurum'a taşınan Meclis-i Ordu-yı Hümâyûn ile birlikte Halil İbrahim de Erzurum'a gitmiştir.[27]

1862'de ordunun tekrar Erzincan'a taşınmasıyla Erzincan'a giden Halil İbrahim'in 1863'te Fatıma Zehra isimli kız evladı dünyaya gelmiş ancak kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Evladını kaybeden Halil İbrahim 1865'te ise eşi Hamide Hanım'ı kaybetmiştir. İki oğluyla birlikte ortadan kalan Halil İbrahim, Şeyh Fehmi'nin yardımıyla Müşir Derviş Paşa'nın sekiz on yaşlarında olan oğlu Ahmed'in dadısı Hatice Hanım ile hemen taziyeden sonra nikâhlandırılmıştır.[28]

1865 yılında Terzi Baba Türbesi'nin yakınında Şeyh Fehmi için dergâh inşasına niyet edilmiş ve 25 Hazira 1865'te inşasına başlanan dergâhın kabası, Halil İbrahim'in nezaretinde 21 Kasım 1865'te bitmiştir. Halil İbrahim, Beşinci Ordu Müşiri olarak İstanbul'a giden Derviş Paşa'nın Şeyh Fehmi'yi yanında götürmesi ve Şeyh Fehmi'nin hac için oradan Hicaz'a gitmesiyle birlikte dergâhın inşaatına da ara verildiği için boşluğa düşmüş ve bu boşluk ise Halil İbrahim'e ilimle meşgul olma imkânı vermiştir. Süleymaniye Rüştiyesi'nden sonra derslere ara veren Halil İbrahim, Hoca Hacı Sıddık Efendi'nin ders halkasına katılarak derslerini ilerletmiştir.[29] Yarım kalan dergâhın inşaatı, hac dönüşü bir süre Şam'da Derviş Paşa'nın yanında kalan Şeyh Fehmi'nin İstanbul üzerinden Erzincan'a gelmesiyle 14 Temmuz 1867'de tamamlanarak merasimle açılmıştır. Halil İbrahim, Erzincan'da yaşayan askerî erkânın tamamı, mülkî kadro ve ahalinin davetli olduğu açılışın

---

kendi isteğiyle askere yazılmış, İstanbul'da Derviş Paşa'nın yardımıyla memuriyet için İşkodra'ya gitmiş ve Kavaya kazası a'şâr başkâtibi olmuştur. Dıraç kazasının Meclis-i İdâre Başkâtibi Manastırlı Hamdi Efendi'nin kız kardeşi Sabriye Hanım ile evlenmiş ve a'şâr kitâbetindeki görevinden çıkartıldıktan sonra İşkodra nüfus mümeyyizi olmuştur. 1887 yılında Şam'a yerleşmek için gitmiş ancak memuriyet görevi bulamaması nedeniyle askerliğe intisap etmiştir. Aynı yıl içerisinde Derviş Paşa'nın maiyetinde İstanbul'da bulunmuş, bir yıl sonra ise Dördüncü Ordu Nizamiye Otuz Birinci Alayının Siirt sancağında ikinci taburun tabur kâtibi görevine getirilmiştir. Salih'in eşi Sabriye Hanım 1892'de hastalığı sebebiyle İstanbul'da vefat etmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXX-XXXI.

[27] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXI-XXXII.

[28] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIII-XXXIV.

[29] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIV. Ayr.bkz., *İsagoci* ile başladığı kitap okumalarına *Mültekâ* ile devam eden Aşçı Dede, Erzincan'da temin edemediği kitapları İstanbul'dan getirttirmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIV.

öncesinde ve icra edildiği sırada yaptığı mutfak hizmetleri ve misafirlere hazırlanan kırk sofranın hizmetleri noktasında gösterdiği emeklerinden dolayı Şeyh Fehmi'nin beğenisini kazanmış ve bu vesileyle şeyhi tarafından kendisine Aşçı Dede ismi verilmiş, dergâhta da Aşçı Dede odası tahsis edilmiştir.[30]

1868 yılında, Hatice Hanım ile evliliğinden olan ilk ve son çocuğu Ayşe Kevser'in doğduğu yıl ölmesi talihsizliğini yaşayan Aşçı Dede, ordu merkezinin yeniden Erzurum'a taşınması kararı üzerine 24 Ocak 1870'te Erzincan'dan Erzurum'a hareket etmiş ve zorlu kış yolculuğunun ardından vardığı Erzurum'da sufî çevrelerle bu kez heyecanlarını önlemiş şekilde temaslarını sürdürmüş, hatm-i hâcelerle geçirdiği Erzurum'daki günlerini şenlendirmiştir. Ayrıca muhasabe işlerindeki bilgisinden dolayı Müşir Mustafa Paşa ve Reis Ali Sâib Paşa gibi isimlerin konaklarına işlerini görmek için sık sık davet edilmiş ve bu sırada oğlu Hüsameddin Efendi, meclis kalemine mülâzım olarak alınmıştır. Derviş Paşa, Şam'daki çiftliğinin idaresinden duyduğu rahatsızlıktan ve burayı güvenebileceği bir adama teslim etmek arzusundan hareketle Aşçı Dede'ye ısrarla mektuplar yazmış ve memuriyetinden istifa ederek çiftliğinde çalışmasını istemiştir. Aşçı Dede, Derviş Paşa'nın ısrarları neticesinde istifa etmiş ve Ekim 1871'de Erzurum'dan hareket ederek Erzincan'da kalmak suretiyle 13 Kasım 1871'de İstanbul'a gelmiş ve burada geçirdiği birkaç aydan sonra 23 Ocak 1872'de Şam'a hareket etmiştir.[31] Eski kalem arkadaşı Kadirî şeyhi Muhtar Efendi ile Şam'da temasa geçen Aşçı Dede, eski dostu aracılığıyla Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiri Büyük İzzet Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Küçük İzzet Paşa gibi devlet erkânından kişilerin sohbetlerinde takdir görmüş ve gerek zâhir gerekse bâtın ehliyle hemdem olmasından ötürü "Zü'l-cenâheyn Sultân Baba Efendi" lakabını almıştır.[32]

Ailesini İstanbul'dan Şam'a getirten Aşçı Dede, Derviş Paşa'nın çiftlik işlerindeki kötü idareye son vermeye çalışmış ancak yüzsüz ve hırsız olarak gördüğü kişilerle uğraşmak, askerî işler dışında herhangi bir meslekte tecrübe sahibi olmayan Aşçı Dede'yi usandırmış ve çiftlikten istifa etmeyi düşündürtmüştür. Şam'da devletin üst kadrolarındaki kişilerin sık sık değişmesi ve bunların kendisine soğuk ya da sıcak davranmalarıyla zamanını geçiren Aşçı Dede, çiftlik işlerinden nefret ettiği için bu işten tamamen sıyrılarak memuriyetine geri

[30] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIV.
[31] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXV. Ayr.bkz., Aşçı Dede 1871 yılında Erzurum'daki memuriyetinden istifa ederek İstanbul'a giderken Erzincan'a uğrayarak ve kalarak Şeyh Fehmi ile hayatında son kez görüşmüştür. Ayrıca memuriyetten istifa ettiği için Aşçı Dede sonraları çok pişmanlık duymuş ve zaman sonra çiftlik işlerinden de istifa ettiği için Derviş Paşa ile araları açılmıştır. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXV.
[32] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXV.

dönebilmek amacıyla Kasım 1873'te Derviş Paşa'nın gönlünü elde etmek için İstanbul'a gitmiştir. Derviş Paşa, onun isteğine karşı çıktığı hâlde Beşinci Orduda boş olan bir göreve yerleştirilmesi noktasında girişimde bulunmuş ancak bu sırada Bosna valiliğine atanan Derviş Paşa, fikrini değiştirerek Aşçı Dede'yi yanında götürmek istemiştir. Derviş Paşa ile gitmek istemeyen Aşçı Dede ise redif yoklamacı kadrosuna atanmakla rahat bir nefes almış, iki buçuk yıldan fazla uzak kaldığı devlet memuriyetine devam etmek üzere Mart 1874'te Şam'a gitmiş ve kısa bir zaman sonra jurnal kaleminde sınıf-ı evvel olmuştur.[33]

Sufî çevrelerle Şam'da temas kuran Aşçı Dede, 23 Aralık 1880'de vefat eden Şeyh Fehmi'nin ölümüyle sarsılmış ve Hacı Halil Efendi'den salât-ı Bedriyye okuması tavsiyesini almıştır. 1885'te şeyhten bu duayı okuma ve okutma izni alan Aşçı Dede, esasında şeyhliğe soyunarak etrafına topladığı küçük bir grupla salavât-ı şerîfeler okutmaya başlamıştır.[34] Şam'ın hac güzergâhında bulunmasına bağlı olarak birçok mühim simanın uğrak noktası olması nedeniyle dikkatini çeken şeyh efendilerle temasa geçen Aşçı Dede, Halidî şeyhlerinden olan Mustafa Çorumî'ye büyük bir değer vermiş ve âdeta Şam'da yaveri gibi tüm işlerine koşmuştur.[35] Bu yaşananlar arasında, emekliye ayrılmak ve Hicaz'da ikamet ederek Şeyh Fehmi'nin türbedarlığını yapmak suretiyle dünyayla olan ilişkilerini tamamen koparmak arzusuyla yanıp tutuşan Aşçı Dede, hatta muhasebeci kadrosunda ihtiyaç bulunduğunu öğrendiği Birinci Ordudan ayrılarak müstakil bir orduya dönüşen Hicaz fırkasındaki memuriyet görevine atanabilmek amacıyla 1889'da nafile bir girişimde de bulunmuştur.[36] Aşçı Dede, 1891 yılı sonbaharında, kendisini şeyh olarak görmekten imtina etse de Şam'daki Levazım Birinci Şube hulefâsından Ahmed Tevfik Efendi'nin intisap edişiyle ilk kez bir mürit sahibi olmuştur.[37] Aşçı Dede'nin müritleri arasına Ahmed Tevfik Efendi'nin kardeşi Mehmed Şerif, Hacı Halil Efendi'nin damadı olan Tabur Kâtibi Ahmed

[33] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXV-XXXVI.
[34] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXVI-XXXVII. Ayr.bkz., Hâlidî zikir literatüründe bulunan salât-ı Bedriyye, Hâlid-i Bağdâdî tarafından, Bedir'de savaşan sahabenin isimleri etrafında tanzim edilmiş uzun bir metindir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXVII.
[35] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXVII. Ayr.bkz., Aslen Şiranlı olduğu hâlde Çorum'da uzun zaman yaşadığı için Mustafa Çorumî olarak ünlenen bu şeyh, hac yolculuğu sırasında daha Beyrut'ta Aşçı Dede tarafından karşılanmış ve daha önce Şeyh Fehmi ile hacca gitmiş olan Mustafa Çorumî, Şeyh Fehmi'nin acısını yaşayan Aşçı Dede nazarında temsil suretiyle büyük bir değer görmüş ve o, Mustafa Çorumî'den şeyhinin menkıbelerini derlemiştir. Tüm bunlara rağmen Aşçı Dede, derinden bir bağı bulunan Şeyh Fehmi'ye hürmeten Mustafa Çorumî'ye intisap etmemiş ve durumdan haberdar olan Çorumî'de memleketine döndükten sonra bile Aşçı Dede ile mektuplaşmıştır.
[36] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXVII.
[37] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXVIII. Ayr.bkz., Kimseyi irşada eriştiren bir mürşit olmadığı gibi tarikat şeyhliğine ve zikir talimine de muktedir olmadığını belirten Aşçı Dede esasında kendisinin mürşidi olan Şeyh Fehmi'yi taklit etmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXVIII.

Efendi ve Tabur Kâtibi Mehmed Ali Efendi ile Şeyh Muhacir Mehmed Hüseyin Efendi'nin oğlu Hasan Efendi'nin katılmasıyla birlikte Aşçı Dede evinde hatm-i hâceye başlamış ve kısa zaman sonra Şam'a Beşinci Ordu-yı Hümâyun Dokuzuncu Fırka Kumandanı olarak gelen ve Şevket Paşa'nın maiyetinde mülâzım olan Hâşim[38] isimli kişiyle beraber mürit sayısı yediye yükselmiştir.[39]

26 Eylül 1892'de tebdil-i hava için İstanbul'a giden Aşçı Dede, Derviş Paşa'nın Ortaköy'deki yalısında kendisi için tahsis edilen odaya yerleşmiş ve o kışı Ortaköy ile Kandilli arasında gidip gelerek geçirmiştir. Kandilli'ye akraba ziyaretleri amacıyla giden Aşçı Dede, burada geçmiş günlerin hatırasının canlanması ile birlikte emekli olma ve İstanbul'a yerleşme arzusu gütmeye başlamış ancak memuriyet süresini henüz tamamlamadığı için sağlık raporu alarak İstanbul'daki ikamet süresini uzatmaya çalışmış ve bu sürede de emekli olabilmenin çaresini bulmak amacıyla teşebbüslerde bulunmuştur.[40] Tüm girişimlerine rağmen Şam'a dönmek durumunda kalmış, bu sırada hastalığı iyice artan eşi Hatice Hanım, kendisine ve kocasına bakması için bir hanım istemiş, Dilber Hanım ile Aşçı Dede, henüz Hatice Hanım hayattayken 11 Mayıs 1893'te İstanbul'da evlendirilmiştir.[41] Şam'daki eski görevine geri dönen Aşçı Dede'nin, kısa bir süre sonra 23 Ağustos 1893'te eşi Hatice Hanım orada vefat etmiştir. 1894'te Beşinci Ordu Levazım Üçüncü Şube müdürü olarak terfi ettirilmiş, ancak yeni hanımı Dilber Hanım'ın Şam'ı yadırgaması ve kendisinin de emekli olabilmek için gerekli olan müddeti tamamlamasından ötürü emekliliğe sevkinin kabul edilmesi ya da İstanbul'da görevlendirilmek amacıyla Seraskerliğe yazdığı dilekçenin onaylanmasıyla 28 Nisan 1895'te İstanbul'a geri dönmüştür.[42] Burada eşi Dilber Hanım'ın kız kardeşi Dilberyar Kalfa vasıtasıyla mabeynin nüfuzunu kullanarak seraskerlikten emekliliğe sevkini veya uygun görülürse devlet ve millet

[38] Hâşim, Terzi Baba'nın torunu ve Abdussamed Efendi'nin oğludur. Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIX.
[39] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIX.
[40] Koç vd., **a.g.e.**, s.XXXIX. Ayr.bkz., Aşçı Dede emekli olabilmek için Derviş Paşa'nın sahilhanesine gitmiş ve ondan yardım istemiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.798.
[41] Aşçı Dede'nin akrabalarından olan Adeviye Hanım tarafından satın alınarak Tophane-i Âmire Yoklamacısı Abdulkadir Efendi ile evlendirilmiş olan Dilber Hanım sekiz yıl önce eşini kaybetmiş ve Aşçı Dede'nin halalarıyla birlikte kalarak emekli maaşıyla geçinmektedir. Kaybettiği eşinden olan evliliğinden Arif ve İsmail adlı iki oğlu vardır. Arif Bey, Hassa Ordusunda Serçavuş; İsmail Efendi ise Tophane Kaleminde Tercüme Odasında Mülâzım olarak görev yapmaktadır. Koç vd., **a.g.e.**, s.XL.
[42] Koç vd., **a.g.e.**, s.XL. Ayr.bkz., Aşçı Dede'nin İstanbul'a dönme isteğinde bulunmasının önemli sebeplerinden birisi de Gâlib Bey adlı Şam'da Levâzım Birinci Şube Müdür Muavin-i Evveli olan kişinin şerrinden uzak durmaya çalışmasıdır. Bu yüzden, maaşı on bin kuruş olsa bile oraya dönmek istememiş, Gâlib Bey ile Mümeyyiz Aziz Bey'in el ele vererek Aşçı Dede ve onun tuttuğu adamlara karşı duruşları, terfi ve yer değiştirme işlerinde sorumsuzca davranmaları, çeşitli usulsüzlüklere imza atmaları gibi sebeplerden dolayı Şam'dan büsbütün soğumuştur. Koç vd., **a.g.e.**, s.XL-XLI.

hizmetinde çalışmayı arzuladığını belirterek Birinci ya da İkinci Ordu kalemlerinden herhangi birinde görevlendirilmek istediğini arz etmiştir. Serasker, Aşçı Dede'ye, aldığı 1600 kuruş maaş muadilinde bu ordularda iş olmadığını, ancak kabul ettiği takdirde 2000 kuruş maaşla Şam'da görevlendirilebileceğini söylemiş ancak Aşçı Dede oraya geri dönmeyi asla düşünmemiştir.[43]

Şam'daki çiftlik nezareti meselesinden dolayı araları açılan ve kendisine kırgınlığı tam anlamıyla geçmemiş olan Derviş Paşa'yı İstanbul'da artık ziyaret etmeyen Aşçı Dede, arada sırada Derviş Paşa'nın oğulları Hâlid Paşa[44] ve Ahmed Paşa ile görüşmüş, hatta Ahmed Paşa'nın oğlu Rüşdü Beyefendi'nin mektepli olması ve usul defteri hakkında bilgili olması nedeniyle ondan dersler almak için günaşırı Yüksekkaldırım'da bulunan konaklarına gitmeye başlamıştır.[45] Yeni bir gelişmeyle merkezi Edirne'de bulunan İkinci Ordu Levazım Dördüncü Şube Müdürlüğüne tayin edilen Aşçı Dede'nin Edirne'ye gidişi, Ermenilerin İstanbul'da Osmanlı Bankası'nı işgal etmeleri nedeniyle gelişen olaylardan dolayı bir süre gecikse de 4 Ekim 1896'da ailesiyle birlikte tren yoluyla Edirne'ye hareket etmiştir.[46] Levazım Dördüncü Şube Müdürü olarak hemen göreve başlayan Aşçı Dede, Edirne'de görüştüğü devlet erkânından fevkalâde memnun olmuştur.[47]

Yıllardan beri hacca gitme arzusuyla tutuşan ve bunun için para biriktiren Aşçı Dede, 1897'de dostlarından Giritli Muhtar Efendi'nin surre emini olmasıyla hacca gitme fırsatı yakalamış, aynı yılın son aylarında izin dilekçesini müşirliğe vermiş ve 11 Ocak 1898'de Edirne'den İstanbul'a gitmiştir. Hac yolculuğuna çıkılacak zamana kadar İstanbul'da geceleri Muhtar Efendi ile birlikte *Futûhât-ı Mekkiyye* okuyan Aşçı Dede, Muhtar Efendi'nin Ravza-i mutahhara'ya götürülecek yirmi beş adet mumun sorumluluğunu kendisine yüklemesi ve maiyetine de on asker vermesiyle 2 Şubat 1898'de İskenderiye'ye

---

[43] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLI.

[44] Ayr.bkz., Derviş Paşa'nın küçük oğlu Hâlid Paşa, Sultan I. Abdülaziz'in kızı Nazime Sultan ile evlendiği için Dâmâd-ı Şehriyârî unvanıyla anılmış ve babasının emektarı olan Aşçı Dede ile ilgisini hiç koparmamıştır. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLI.

[45] Koç vd., **a.g.e.**, s.904. Ayr.bkz., 21 Haziran 1896 tarihinde, Aşçı Dede'nin de Ahmed Paşa'nın oğlu Rüşdü'den ders aldığı zamanlarda Derviş Paşa vefat etmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.905.

[46] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLII. Ayr.bkz., Aşçı Dede, Osmanlı Bankası'nın işgal edilmesi nedeniyle birikmiş maaşlarını alamamış ve bu sebeple parasal olarak sıkıntı yaşamış, İstanbul'daki bekleme evresinde Giritli Muhtar Efendi'nin de delaletiyle İstanbul'un kutuplarıyla temasa geçmiştir. Ailesiyle birlikte Edirne'ye ulaştığında ise tayin edildiği İkinci Ordu Levazım Dördüncü Şube Müdürlüğü koltuğunu devraldığı Halid Efendi'yle birlikte Edirne Mevlevîhanesi'ne gitmiş ve orada Şeyh Hacı Eşref Efendi'yi ziyaret etmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLII.

[47] Ayr.bkz., Aşçı Dede'nin memnun olduğu devlet erkânının ana kadrosunda, kendisini hoş bir şekilde karşılayan Levazım Reisi Ahmed Kemal Paşa, Şeyh Fehmi'ye mensubiyetini öğrendiği Müşir ve Edirne Valisi Arif Paşa, Levazım Birinci Şube Müdürü Tahsin Efendi ile Levazım İkinci Şube Müdürü Hâlid Efendi yer almış, diğer kişilerle bu kadro genişlemiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIII.

doğru Mısır posta vapuruyla yola çıkmıştır. İskenderiye'de birkaç gün kalan Aşçı Dede, burada *Kasîde-i Bürde* sahibi Muhammed Bûsırî'nin mezarının olduğu cami ile peygamber makamlarını ziyaret etmiş, 7 Şubat 1898'de tren yoluyla İskenderiye'den Süveyş'e hareket etmiş ve 11 Şubat 1898'de Cidde'ye ulaşmıştır. Hicaz Valiliği yaparken vefat eden Hâlet Paşa'nın Sevâkin'de türbesini ziyaret eden Aşçı Dede, Mart başında Medine'ye varmış,[48] burada bir süre kaldıktan sonra 17 Nisan 1898'de Medine'den cemaatle birlikte hareket ederek 27 Nisan 1898'de Mekke'ye ulaşmıştır.[49] 7 Mayıs 1898'de İstanbul'a dönmek için hareket eden Aşçı Dede, uzun bir gemi yolculuğunun ardından haziran ortasında İstanbul'a gelmiş ve bir süre burada ikametten sonra Edirne'ye gitmiştir. Hacdan döndükten itibaren Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Eşref Dede'ye ilgisi şiddetlenen Aşçı Dede, ilk başta her perşembe günü düzenlenen ayinlere dahil olmuş, ancak sikke giymemiş ve semaa dahil olmayarak ziyaretçilere mahsus bölümde oturarak seyretmekle yetinmiştir.[50]

Eşref Dede, Aşçı Dede'nin vaziyeti ve Mevlevilik'te aldığı yol hakkında Konya'da postnişin Abdülvâhid Çelebi'ye bir yazı yazmış ve Abdülvâhid Çelebi'den gelen cevapla Aşçı Dede'nin sikkesine destar sarılmasına ruhsat verilmiş, bu haberle 16 Aralık 1898'de müjdelenen Aşçı Dede'den sikke ile destar temin etmesi istenmiştir.[51] 22 Aralık 1898'de Şeyh Enis Dede'nin türbesinde Mevlevi usulü ve töreniyle sikke-i şerîfi tekbirlenmiştir.[52] Yapılan tören ve sonrasındaki ayinle dedeliği artık resmî nitelik kazanan Aşçı Dede, yaşadığı sevinçten dolayı Mevlevîhane için her sene kesesinden verilmek üzere adakta bulunmuş ve bunun için bir vakıfname kaleme almış, ayrıca Konya'daki Abdülvâhid Çelebi'ye teşekkür maksadıyla mektup da yazmıştır. Artan rahatsızlığı nedeniyle Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Ali Eşref Dede, düzenlenen ayinlerde bir müddet yer alıp ayrılmak zorunda kalmış, şeyhin oğlu Salâhaddin Efendi de babası hayattayken ayinleri yönetmek istememiş ve bu süreçte Aşçı Dede destar sararak bulunduğu törenlerde "şeyh-i sânî" görüntüsü uyandırdığı için Edirne'den İstanbul'a kadar "Aşçı Dede Edirne Mevlevîhanesi

[48] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIII.
[49] Koç vd., **a.g.e.**, s.1006-1008.
[50] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIV. Ayr.bkz., Aşçı Dede, Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Eşref Dede ile henüz hacdayken mana âleminde buluştuğunu söylemiş ve onun hakkında "kudemâ-yı meşâyıh-ı ızâm-ı Mevleviyyeden ve e'azz-i kirâm-ı zevi'l-ihtirâmdan ve her suretle duası alınacak bir zât-ı âlî-kadr" şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIV.
[51] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIV.
[52] Koç vd., **a.g.e.**, s.1022.

postnişini olmuş" şeklinde haberler gitmiş ve oradan kendisine tebrik mektupları gönderilmiştir.[53]

31 Mart 1899 tarihli, cuma günü çıkan *İkdam* gazetesinde, rütbe-i sâniye sınf-ı mütemâyizliğine[54] yükseltildiğini gören Aşçı Dede, cumartesi günü dairedeki çevresi tarafından tebrik edilmiş ve kendisi de onlar için dualar etmiştir.[55] Üç yıldan fazla bir zamanın ardından "…işte her tarafta gazeteler feryada başladı ki altmış senelik bir emektar efendiye âhir-i ömründe rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi tevcih olunmuş…" şeklinde ifadeler kullanan Aşçı Dede'nin, 8 Ağustos 1902'de 4586 numaralı *Sabah* gazetesinde ve 2924 numaralı *İkdam* gazetesinde rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsine[56] yükseltildiği ilan edilmiştir.[57]

1903 yılında Edirne'den İstanbul'a giden Aşçı Dede; Yüksekkaldırım, Kuruçeşme, Küçüksu gibi yerlerde bulunan tanıdıklarına yaptığı ziyaretlerle geçirdiği günlerinde ayrıca Şeyh Celâleddin Dede'nin Yenikapı Mevlevîhanesi'nde verdiği *Mesnevî* dersine katılmış ve Kocamustafapaşa'da yer alan Sümbül Sinan Tekkesi'ni de ziyaret etmiştir. Kandilli-Taşkasap arasında, üvey oğullarının eşleriyle olan çekişmeleriyle günlerini geçiren Aşçı Dede iki ay sonra Edirne'ye dönmüştür. İlerleyen yaşı nedeniyle göz rahatsızlığı artan ve sol gözü kör olup, sağ gözünde de görme kaybı yaşayan Aşçı Dede, sol elinden ameliyat olmasıyla artık emekli olmaya karar vermiş, 29 Mart 1906'da emeklilik dilekçesini yazmış ve emekliliği için yürütülen işlemleri beklerken Edirne'de her bir cuma namazını farklı farklı camilerde eda ederek şehre veda etmeye başlamıştır. Eşi Dilber Hanım ile birlikte İstanbul'da Eyüp Sultan'da bir ev kiralayıp her cuma Eyüp Sultan Türbesi'ni ziyaret etmek ve yıl sonunda da temelli olarak Medine'ye yerleşmek arzusunda olan Aşçı Dede,[58] bir süre sonra 6 Ekim 1906'da trenle Edirne'den İstanbul'a hareket etmiştir.[59] İstanbul'a geldikten

[53] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLV. Ayr.bkz., Ali Eşref Dede'nin 24 Aralık 1901'de vefat etmesiyle oğlu Salâhaddin Dede'nin posta oturabilmesi için gerekli olan izin belgesi bir heyetle Konya'dan gönderilmiş ancak heyetin İstanbul'da engellenmesinden dolayı Edirne'de sıkıntılı bir bekleyiş süreci başlamış, izin belgesinin Edirne'ye ulaşmasının ardından 6 Mart 1902'de yeni postnişin Selâhaddin Dede ile Mevlevîhane'de ilk sema töreni icra edilmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLV.

[54] Günümüzdeki askeri rütbelerden albaylığın (miralaylığın) karşılığıdır. Ayr.bkz., Serap Sunay, **II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879 – 1909)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2007, s.122.

[55] Koç vd., **a.g.e.**, s.1054.

[56] Günümüzdeki askeri rütbelerden tuğgeneralliğin karşılığıdır. Marie Luise Bremer, 1959'da yayımlanan doktora tezinde Aşçı Dede'nin tuğgeneral olarak emekli olduğunu söylemiştir. Ayr.bkz., Marie Luise Bremer, **Die Memoiren Des Türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrāhīm**, (Doktorarbeit), Universität Bonn, Walldorf-Hessen, 1959, s.9.

[57] Koç vd., **a.g.e.**, s.1198-1199.

[58] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLV-XLVI.

[59] Koç vd., **a.g.e.**, s.1822.

sonra emekliliğini bekleyen Aşçı Dede'nin eserinde verdiği son tarih 19 Ekim 1906 olmuş ve bir türlü emeklilik işlemleri bitmeyen Aşçı Dede bu konu hakkında "…artık tekaütlük mekaütlük rüya ve hayal…" demiş ve kitabını "Es-selâmu aleykum ve aleykum" diyerek sonlandırmıştır.[60]

Tam olarak ne zaman vefat ettiği hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamayan Aşçı Dede'nin, 1828 doğumlu olmasından bahsetmesi ve eserinde son tarih olarak 19 Ekim 1906'dan bahsetmesinden hareketle en azından 78 yıl yaşadığı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu konuda Bremer, Aşçı Dede'nin muhtemelen Yeni Mevlevihane'de (Yenikapı Mevlevihanesi) bir şeyh olduğunu ve orada vefat ettiğini düşündüğünü belirtmiş ve "…aksi takdirde otobiyografisi Yeni Mevlevihane'de pek korunamazdı." ifadelerini kullanmıştır.[61] Bremer'in bu görüşüne göre hareket eden Kunt ise *Defter-i Dervîşân* isimli XIX. yüzyılın başlarından son şeyh Abdülbaki Baykara'ya kadar Yenikapı Mevlevihanesi şeyhleri tarafından tutulan eseri incelediğini, Yenikapı Mevlevihanesi'ne ait hazireyi gezdiğini ancak eserde herhangi bir bilgiye ulaşamadığı gibi hazirede de kabrine rastlamadığını söylemiş, ayrıca Aşçı Dede'nin doğduğu yer olan Kandilli'de defnedilmiş olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak Kandilli Mezarlığı'nda inceleme yaptığını ve burada da kabrine rastlamadığını belirtmiştir.[62]

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkıyye

Rûhu'l-beyân adlı tefsirde bulunan ve İsmail Hakkı tarafından yazılan Farsça metinlerin Türkçeye tercüme edilmesinden ibaret olan eserde çoğunlukla Mevlâna'nın *Mesnevî* adlı eseri ve Hafız ile Sadî'den yapılan Farsça iktibasların çevirilerini yapan Aşçı Dede, dört yılda tamamladığı ve dört kalın ciltten oluşan hacimli çalışmasına Ağustos 1886'da başlamış ve Nisan 1889'da son noktayı koymuştur. Bu tercümeyi, Farsçaya aşina olmayanların Farsça bölümleri anlamalarına yardımcı olmak arzusuyla ortaya çıkaran Aşçı Dede, böyle zorlu bir işin üstesinden gelmeye tek başına cesaret edemediğini itiraf etmiş ve Bursalı Hafız Efendi adlı Şam'da Halilullah Medresesi'nde münzevi bir hayat yaşayan

[60] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLVI. Ayr.bkz., Aşçı Dede'nin Hatıraları'nı latinize ederek yayımlayan Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, Aşçı Dede'nin Osmanlı Arşivi'ndeki (117/451) sicill-i ahvâlini incelemiş ve onun hatıralarına son verirken belirttiği son tarihten on gün sonra emekli yapıldığını tespit etmişlerdir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLVI.

[61] Bremer, **a.g.t.**, s.187.

[62] Zeynep Canan Kunt, **Aşçı İbrahim Dede: Rûhu'l-Beyân'daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi (II/705-906)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2021, s.5.

kişiden yardım almıştır. Hafız Efendi'nin hocalığında her gün *Rûhu'l-beyân'*ın Arapça bölümlerinin okunarak geçilmesi, ancak Farsça kısımlarının manalarının verilmesiyle yürütülen derslerin sonucunda bu çalışma ortaya çıkartılmıştır. *Mesnevî'*den yapılan alıntılar için Rusuhî'nin Mesnevî şerhiyle karşılaştırma ve beyitlerin şerhte geçtikleri sayfa numaralarını da vermek suretiyle okuyuculara kontrol imkânı veren Aşçı Dede, Farsça beytin imlâsının ardından beyti oluşturan sözcüklerin sırasıyla Türkçe karşılıklarını vermek, sonrasında "mahsûl-i beyt" kaydıyla beyti Türkçe söz dizimine aktarmak şeklinde birinci ciltte izlediği tercüme metodunda metnin çevirisinin kapalı kalması durumlarında "yani" ile başlayan ve manaya dikkat çekilen çeviriler yapmış ancak sonraki ciltlerde söz uzamasın diye bu usulden vazgeçmiş ve beyitlerin Farsça imlâları ve Türkçeye çevirileriyle yetinmiştir. Hatıralarının sonunda verdiği bir kayıttan, basım izni alamadığından dolayı yayımlayamadığı anlaşılan Aşçı Dede'nin dört ciltlik bu eserinin tek ve müellif nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin Türkçe Yazmalar Bölümü büyük boyda no.3210 (c.I, 842 s.), no.3211 (c.II, 1109 s.), no.3212 (c.III, 920 s.), no.3213 (c.IV, 446 s.) numaralarında kayıtlıdır.[63]

1.2.2. Kavâ'idü'l-Fârisiyye

Aşçı Dede'nin güzel bir anlatımla kaleme aldığı bu eser, *Tercümetü'l-Fârisiyye fî Tefsîri'l-Hakkıyye* adlı eserini tamamlamasının ardından yazdığı bir Farsça gramer kitabıdır. İlk eserini yazdıktan sonra "Muahharen dahi bir sühulet ve kolaylık olmak ve oldukça kavâ'id-i Fârisiyyeye ıttılâ kesb olunmak üzere kavâ'id-i Fârisiyenin dahi bir muhtasarca beyanına lüzum görünüp Kavâ'idü'l-Fârisiyye namıyla bir risale yapıp mezkûr tercümeye ilâve kılınmıştır" notunu düştüğü bu çalışması, ilk eserinin son cildinde s.446-604 arasında yer almakta ve ilk eserini bitirdikten hemen sonra kaleme alınması nedeniyle 1889'da tamamlanmış olsa gerektir.[64]

1.2.3. Risâle-i Tercümetü'l-Hakâyıkı'l-hakîkat

Nüshası temin edilemeyen bu eser hakkında Aşçı Dede şu ifadeleri kullanmıştır: "İşte mezkûr dört cilt *Rûhu'l-beyân* serâpâ kıraat ve mütalâa olunduğu gibi altı cilt Mesnevî-i şerîf dahi elden geçmiş olduğundan bunlarda müşahede olunan rumûz u işârât, fakiri bir başka renk ve hâle sokup artık bir dereceye kadar cemâl-i hakîkat yüz göstermiş ve yüz vermiş olmasıyla, gönül arzu ve emel etti ki bir de hakikat ve butûn cihetinden bazı şeylerin

[63] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLVII-XLVIII.
[64] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLVIII.

meydân-ı aşk u muhabbete getirilip bâzâr-ı uşşâkta bir salâ nidası edelim. Gerçi pek çok ahvâl-i hakîkati ve âlem-i gayb ü butûnu beyan eder kütüb-i şerîfeler telif olunmuş mevcuttur. Bu abd-i âsî biçare böyle topal eşek ile kervana karışmak mahzâ hata ise de ancak hakîkat-i ahvâli bir derece daha açık söylemek ve bir de bazı teşbîhât u temsîlât ile gaip ve butûn ahvalini tecessüm ettirip işi tamamıyla meydana koymak efkâr-ı kemterîye mebni böyle bir risale telifine bed' ve mübaşeret ile *Risâle-i Tercümetü'l-hakâyıku'l-hakîkat* namını verdim azizim." Hatıraların son cildinde Şeyh Fehmi Efendi'nin "Baba efendi, hakikate dair bir şey kaleme alınmış, acaba görebilir miyiz?" ifadesinden bu eserin Aşçı Dede tarafından daha Şeyh Fehmi Efendi hayattayken yazıldığı anlaşılmaktadır.[65]

1.2.4. Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî

Aşçı Dede'nin Hatıraları olarak baz alınan bu eserin yazılış amacı hakkında Aşçı Dede şunları söylemiştir: "İşte sebeb-i ma'nevîsi bu idi, sonra bu zamân-ı sa'âdetten ara yerden sekiz on sene mürur ederek Şâm-ı şerîf'e geldiğimde gönlüme geldi ki pek büyük zevât-ı kirâm hazeratına yetişip pek çok fevkalâde kelâm-ı hakîkat ve tarîkat istimaıyla neş'e-yâb-ı aşk u muhabbet oldum. Ancak ihvân-ı bâ-sefâya bir hizmet olmak üzere böyle sergüzeştim olan ahval ile beraber hazerât-ı ehlullâhın kelâmlarını ve ahval ve etvar-ı ulyâlarını bildirmek için "Risâle-i Ahvâl-i Aşçı Dede" namıyla bir risale kaleme alınması gönlüme gelmiş ve o veçhile bu risaleye bed' ü mübaşeret olunmuştur"[66]

Aşçı Dede üç cilt olarak yazdığı eserinin birinci cildini 1884'te yazmaya başlayıp 13 Haziran 1885'te tamamlamış, bu cildin istinsahını 7 Ağustos 1899-7 Nisan 1900 tarihleri arasında Mustafa Efendi'ye yaptırmış ve ikinci cildin istinsahını da 14 Nisan 1900-13 Ağustos 1900 tarihleri arasında Mustafa Efendi'ye tamamlattıktan sonra üçüncü cildin istinsahını 1901'de Hâşim Efendi'ye, eserdeki celî yazıları ise Hafız Mehmed Efendi'ye yazdırtmıştır. Mevcutta iki nüshadan ibaret olan eserin, Aşçı Dede tarafından gözden geçirilerek genişletilmiş bu nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nin Türkçe Yazmalar Bölümü'nde büyük boyda no.78, no.79 ve no.80 numaralarında kayıtlıdır. Eksik olan diğer nüsha ise yine aynı üniversitenin kütüphanesindeki Türkçe Yazmalar Bölümü'nde no.3222'de kayıtlıdır.[67]

---

[65] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLVIII-XLIX.
[66] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIX.
[67] Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIX-L. Ayr.bkz., Kendi eliyle yazdığı ve ciltlettiği eserinin mürekkebinin dağılmasından dolayı yazıları okunmaz hâle gelen Aşçı Dede, hem istitratlar yapmak ve derkenarlardaki haşiyeleri metne eklemek hem de kendisinin yazdığı dönemden sonraki süreçte yaşadığı yeni hadiselerden bahsedebilmek

Hatıratında; hem kendisinin gönderdiği hem de kendisine gönderilen mektuplara, telgraflara yer ayıran ve Fuzûlî, Nâbî, Süleyman Çelebi vb. önemli isimlerin beyitlerinden alıntılar yapan Aşçı Dede, Mevlânâ'nın *Mesnevî* adlı eserine de oldukça hacimli bir şekilde yer ayırmış[68], ayrıca Dâ'î Mehmed Efendi'nin *Nevhatu'l-uşşâk*[69], Halid Efendi'nin şerh yaptığı hâliyle *Işkname*[70] ve Şeyh Mehmed Sâdık'ın *Risâle-i Ma'rifetü'n-Nefs*[71] adlı eserlerini de iktibas etmiştir.

1.2.4.1. Aşçı Dede'nin Hatıraları Hakkında Daha Önce Yapılan Çalışmalar

Aşçı Dede'nin Hatıraları'ndan çeşitli bölümler, Reşad Ekrem Koçu tarafından, "Haber Akşam Postası" adlı gazetenin hem sahibi hem de yazı işleri müdürü olan Hasan Rasim Us'a sunulan öneriler neticesinde ilk olarak 1941 yılında yayımlanmaya başlanmıştır.[72] "Mevlevinin Hâtıraları" başlığı adı altında yayımlanan eserin ilk tefrikası 12 II. Kanun 1941, son tefrikası ise 24 Temmuz 1941 tarihlidir ve toplamda 53 tefrika halinde yayımlanmıştır.[73] Marie Luise Bremer tarafından eserin orijinal nüshası üzerinde çalışılmış ve 1959 yılında "Die Memorien des Türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrahim" adlı Almanca doktora tezi hazırlanmıştır.[74] 1960 yılında Reşad Ekrem Koçu ve Mehmed Ali Akbay, yine eserin çeşitli bölümlerini ele alarak bu sefer 125 sayfa halinde "Geçen Asrı

---

amacıyla yeni bir nüsha hazırlama gereği hissetmiş ve bundan ötürü kaliteli kağıt ve mürekkep teminiyle eserini Mustafa Efendi ile Hâşim Efendi'ye istinsah ettirmiş ve Hafız Mehmed Efendi'ye de celî yazıları yazdırtmıştır. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLIX.

[68] Carter Vaughn Findley, Aşçı Dede'nin; Mevlânâ Celaleddin Rumî'nin *Mesnevî* adlı eserinden çok sayıda alıntıya yer vermesi, onun yaşamı boyunca *Mesnevî* üzerinde çalıştığını göstermektedir demiştir. Ayr.bkz., Carter Vaughn Findley, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s.192.

[69] Ayr.bkz., *Nevhatu'l-uşşâk* adlı eser, sayfa 137-180 arasında bulunmaktadır.

[70] Edirne İkinci Ordu Levazım Dördüncü Şube Müdürü olan Hâlid Efendi, Sultan Veled'e ait Farsça manzum mesnevi olan 92 beyitlik *Işknâme* adlı eserin ilk 23 beytini Türkçeye aktarıp şerh ederek, *Şerh-i Işknâme-i Hazret-i Sultân Veled* adlı eseri ortaya çıkarmış ve 1887 yılında İstanbul'da bu şerhi bastırmıştır. Aşçı Dede, daha Şam'dayken bu eseri okumuş ve etkilenmiş, 1895 yılında İstanbul'dan Hâlid Efendi'ye bir mektup yazarak *Işknâme'*nin neden tamamını neşretmediğini sormuş, böylelikle başlayan yazışmalarla iki isim arasında derin bir muhabbet doğmuş ve Hâlid Efendi'nin yayımlanmayan diğer şerhleri Aşçı Dede'ye göndermesiyle Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda Hâlid Efendi'nin eserinin tamamına yer verilmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.XLII. Ayr.bkz., Bu eser, sayfa 205-308 arasında bulunmaktadır.

[71] Erzincanlı olan Şeyh Mehmed Sâdık, *Risâle-i Ma'rifetü'n-Nefs* adlı eserini Üsküdar'da Atik Valide Sultan Camii civarında bulunan Alacaminare karşısındaki tekkede telif etmiştir. Kabri de burada yer alan Şeyh Mehmed Sâdık'ın bu eserini iktibas eden Aşçı Dede, hatıratında ilk olarak mecazi aşk konusuna değinmek amacıyla *Nevhatu'l-uşşâk* adlı eseri derç ettiğini ifade ederken hakiki aşk konusundan bahsetmek amacıyla da *Risâle-i Ma'rifetü'n-Nefs* adlı eseri derç ettiğini belirtmiştir. Koç vd., **a.g.e.**, s.638-639. Ayr.bkz., Bu eser, sayfa 640-694 arasında bulunmaktadır.

[72] Reşad Ekrem Koçu, "Mevlevinin Hâtıraları", **Haber Akşam Postası**, 12.01.1941, s.3.

[73] Koç vd., **a.g.e.**, s.L.

[74] Aşçı Dede'nin Hatıraları hakkında Marie Luise Bremer, "İbrahim'in Otobiyografisi birçok yönden zamanının görüşlerine iyi bir bakış açısı sağlar. Notlarından, zamanının dindar vatandaşının, en azından muhibb olarak, her zaman mistik bir düzene ait olduğu anlaşılıyor." şeklinde yorum yapmıştır. Ayr.bkz., Bremer, **a.g.t.**, s.34.

Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser: Hatıralar. Aşçıdede Halil İbrahim" adlı kitap yayımlamışlardır.[75] 1961 yılında, Marie Luise Bremer'ın doktora tezi üzerine Bernard Lewis ve Walther Björkman tarafından ayrı ayrı makaleler yayımlanmıştır.[76]

1989 yılında Carter Vaughn Findley, "Ottoman Civil Officialdom: A Social History" adıyla İngilizce bir kitap yayımlamış ve içerisinde Aşçı Dede İbrahim Halil isminin geçtiği başlıklara yer vermiş ve yine kitabın diğer birçok sayfasında da onun hatıralarından alıntılar yapmış[77], ayrıca aynı yıl "The Islamic World" adlı kitapta "A Muslim's Pilgrim's Progress: Aşçı Dede İbrahim Halil on the Hajj 1898" başlıklı bir yazı yazmıştır.[78] 1991 yılında Nihat Azamat, Diyanet İslâm Ansiklopedisi'ne "Aşçı İbrâhim Dede Mecmuası" adlı madde ile katkıda bulunmuştur. 1992 yılında "The Dervish Lodge" adlı eserin içerisinde Carter Vaughn Findley tarafından "Social Dimensions of Dervish Life as Seen in The Memoirs of Asci Dede İbrahim Halil" başlıklı İngilizce bölüm kaleme alınmıştır.[79]

2006 yılında Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, çok büyük ve önemli bir işe imza atarak, orijinal hatıra metninin tamamını latinize etmişler ve "Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı" adlı dört cilt halindeki eserlerini yayımlamışlardır. Dört ciltlik bu eser hakkında 2007 yılında Bilal Kemikli, "Journal of Folklore Research Reviews" adlı dergide, "An Important Resource on Ottoman Folklore: Memoirs of Asci Dede (Aşçı İbrahim Dede, Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı, I-IV)" başlığıyla İngilizce bir tanıtım yazısı hazırlamış[80], 2008 yılında ise Gülçin Koç ve Haşim Koç tarafından "İslâm Araştırmaları Dergisi"nde "[The Ottoman Life in the Later Period of the Empire through the Eyes of a Multi-Dimensional Sufi: The Memoirs of Aşçı Dede] Prepared by Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi Istanbul: Kitabevi, 2006. LV + 1965 pages. (4 volumes)" adıyla İngilizce bir

[75] Reşad Ekrem Koçu, Aşçı Dede'nin Hatıraları'nı tarih ve cemiyet ilmi açısından çok zengin ve kıymetli bir vesika olarak görmüş, Aşçı Dede'nin kendisine mahsus zarif ve tatlı bir hikâye üslubuna sahip olduğunu ve kuvvetli bir gözlemci olduğunu söylemiş, ayrıca "Bu muazzam eserde yüz yıl evvelki Türk hayatı, İstanbul, Erzincan, Erzurum Şam, Hicaz ve Edirne vilâyetleri arasında dolaşmış bir memurun hayatı, o memleketlerin hâli, resmî dâireler, kalemler, tekkeler, tekke hayatı, şeyh efendiler, bu şeyh efendilerin nüfuzu pek şirin bir lisanla anlatılmıştır." şeklinde değerlendirmelerde de bulunmuştur. Ayr.bkz., Koçu vd., **a.g.e.**, s.7.
[76] Kunt, **a.g.t.**, s.6-7.
[77] Findley, Aşçı Dede'nin Hatıraları'nı; düşüncelerini ve deneyimlerini kaydetme noktasında güçlü dürtüleri olan, açık sözlü ancak naif ve kültürel bakımdan muhafazakâr bir yazarın yapıtı olarak nitelendirmiştir. Ayr.bkz., Findley, **a.g.e.**, s.18.
[78] Zeynep İrem Çeven, **Hatıralar Işığında Tasavvufi Terbiye (Aşçı Dede Örneği)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2017, s.96.
[79] Çeven, **a.g.t.**, s.58.
[80] Çeven, **a.g.t.**, s.23.

tanıtım yazısı yayımlanmıştır.[81] 2012 yılında "Selbstzeugnis und Person: Transkulturelle Perspektiven" adlı yayının içerisinde Richard Wittmann'ın "Französische Hemden, österreichische Dampfschiffe und deutsche Lokomotiven Fremde Dinge in der Selbstverortung des islamischen Mystikers Aşçı Dede İbrahim" başlıklı Almanca yazısı yayımlanmıştır.[82]

2014 yılında Cemile Barışan tarafından "Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu-II"de, "Bir Sûfînin Hatıraları Üzerinden Nostaljik Bir İstanbul Güzellemesi: 'Aşçı Dede'nin Hatıraları' ve Aziz İstanbul" isimli tebliğ sunulmuştur. Yine aynı yıl, Hakan Yekbaş tarafından "Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü"ne, "İBRÂHÎM, Aşçı Halîl İbrâhîm Dede" adlı madde eklenmiştir. 2015 yılında "Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi"nde, Halil Baltacı'nın "Aşçı İbrahim Dede Hâtıratı Çerçevesinde XIX. Yüzyıl Erzincan'ında Dinî ve Tasavvufî Hayat" adlı makalesi yayımlanmıştır.[83] 2017 yılında Zeynep İrem Çeven "Hatıralar Işığında Tasavvufi Terbiye (Aşçı Dede Örneği)" adlı yüksek lisans tezi, 2019 yılında ise Müzeyyen Şentürk "19. yüzyılda Edirne'de tasavvufi hayat (Aşçı Dede'nin hatıraları ışığında)" adlı yüksek lisans tezi hazırlamışlardır. 2022 yılında Hamza Koç tarafından "Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü"ne, "Risâle-i Terceme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî (İbrâhîm)" adlı madde eklenmiştir.

[81] Çeven, **a.g.t.**, s.23.
[82] Çeven, **a.g.t.**, s.23-24.
[83] Aşçı Dede'nin Hatıraları hakkında Halil Baltacı, "Eserde, Aşçı Dede'nin evlilikleri, çocukları, ev hayatına dair özel bilgiler yanında; tasavvuf anlayışı, dinî hayatına dair düşünceleri ve toplumsal konulara yönelik samimi ifadelerini buluruz." demiştir. Ayr.bkz., Halil Baltacı, "Aşçı İbrahim Dede Hâtıratı Çerçevesinde XIX. Yüzyıl Erzincan'ında Dinî ve Tasavvufî Hayat", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IX, 1, (2015), s.48.

İKİNCİ BÖLÜM

AŞÇI DEDE'NİN HATIRALARI'NDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

2.1. KÖY, KASABA VE KENT YAŞAMI (MONOGRAFİLER)

Nesilden nesile ve çağlardan çağlara varlığını korumayı sürdüren kültürel birikimlerin, gelecek nesillere daha sağlıklı bir şekilde aktarılmasında monografik çalışmalar büyük bir öneme sahiptir. Halkbilim açısından köy, kasaba ve kent ölçeğinde ortaya çıkarılan monografilerse üzerinde çalışılan bölgeleri adeta resmi bir kültürel kimliğe kavuşturma görevini yerine getirmeleriyle kimliği oluşturulan bölgelerin kültürel değerlerinin zaman içerisinde kaybolmasının önüne geçilmesini sağlamaktadır. "Uzun bir süreç içerisinde oluşan halk kültürü ögeleri derlenerek kayıt altına alınmadığı takdirde gelecek kuşaklara aktarılamama ve unutulup yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.(…)İşte bu zengin halk kültürünün kayıt altına alınıp korunması noktasında monografiler önemli bir yer tutmaktadır."[1] Halkbilimi açısından monografileri birer araştırma ve yorumlama aracı olarak değerlendiren Çobanoğlu, alan araştırmalarıyla toplumun yaşadığı fiziki çevreye gidilerek sosyo-kültürel gözlemlerle birlikte elde edilen malzemelerin düzenli bir şekilde tasniflenerek, hızlı bir sosyo-kültürel değişim yaşayan toplumun değerlerinin geleceğe aktarılması ve daha derin çalışmalar için yol açılmasına olanak sağlaması bakımından köy, kasaba ve kent monografilerinin öneminden bahsetmektedir.[2]

"Köy, kasaba veya kent monografilerinde, söz konusu yerleşim biriminin fiziki çevresinden tarihine, ilk yerleşiminden inanç yapısına, aile düzeninden el sanatlarına, eğlencelerinden mimarisine, müziğinden etnik yapısına her türlü halk kültürü unsuruna yer verilir."[3]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; yerleşim yerlerinin nüfusunu oluşturan kişilerin etnik kökenlerinden inançlarına, uğraştıkları el sanatlarından kullandıkları eşyalara ve yaşadıkları çevrenin fiziki özelliklerinden halk eğlencelerine kadar çeşitli bilgilere ulaşılmış ve tüm bunların yanı sıra bazı meslek gruplarının halktan farklı görünmek için yaptığı uygulamalara

[1] Ayhan Karakaş, "Köy ve Şehir Monografilerinin Halk Kültürünün Korunup Aktarılmasına Katkıları", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XV, 2, (2006), s.245.
[2] Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 12. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2021, s.56-57.
[3] Ali İhsan Kürekci, **Mirza Fetali Ahundov'un Eserlerinde Halk Kültürü Unsurları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015, s.68.

yer verildiği görülmüş, salgın hastalıklar, ekstrem doğa olayları ve meydana gelen afetlerle ilgili detaylarla da karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...âdeta Kandilli köyünün İslâm mahallesinin nısfından ziyadesi bizim akraba ve taallukattan ibaret olmuştur." (s.82)

"Pederim zaten yeniçerilerden olup yeniçeri vakasından her nasılsa köy, yani Kandilli ahalisi, onu muhafaza ederek ele vermeyip muahharen Nizâm-ı Cedîd zuhurunda havfından gidip askere yazılmıştır. Ve o vakit daha tüfek mevcut olmadığından bunlar avamdan fark u temyiz olunmak için bellerine birer beyaz çevre bağlayıp ellerinde birer sopa olduğu hâlde çarşılarda gezer imişler." (s.83)

"Mâlum ya, zaten Kandilli karyesinde meşhur ve âlâ ve bâlâ Kandilli yazma yemeniler yaparlar." (s.108)

"Ve haşa huzûr-ı erenlerden İstanbul'da maymun oynatırlar çingeneler vardır. İşte bunlardan biri öyle habersizce köşe başından çıkıp kemançeyi nasıl çeker idiyse,(…)" (s.120)

"Çünkü Erzurum'da bağ ve bahçe olmayıp ancak gözün aldığı kadar ovadır. Lâkin Erzincan gayet bağlık ve bahçelik fevkalâde güzel, cennet misali olduğundan haber verirler idi." (s.332)

"...Erzincan'a vâsıl ve dahil olduk. Erzincan şehri zâhiren ufak ise de bâtınen bir şehr-i mu'azzamdır. Dört etrafı dâiren mâ-dâr cebel ve ortası bir azim ova ve bağ ve bahçelik." (s.335)

"Çünkü Erzincan'ın ufak mescitleri pek çok olup bu câmi'-i kebîr ismiyle müsemma olan cami onlara nispeten büyük olduğu için câmi'-i kebîr tesmiye olunmuştur." (s.336)

"Erzincan ise ufak bir mahal olup bu kadar halkı alamayacağından artık hanelerin ahırları dahi insan ile doldu. Yani ahırlarda ahır sekisi tabir olunan mahallerde dahi insanlar oturdu." (s.352-353)

"…ahâlî-i Erzincan'ın müddet-i ömrlerinde görmemiş oldukları şitâ içinde bir sayf müşahede olundu. Sahîhen zannolundu ki Erzincan'da kış olmaz. Meğer ki bir başka lutf-ı ilâhî imiş. İşte o kış, evvel bahar gibi geçti." (s.353)

"Erzincan'da geceleri cümle hanelerde işbu Muhammediyye kitabı kıraat olunur" (s.353)

“Ve bazen Erzincan'ın Hıristiyan taifesinden büyükleri hazret-i şeyhin huzurlarına li-maslahatin gelirler idi.” (s.391)

“Ve dest-i şerîflerine bir ufak tesbih alıp öyle doksan dokuz adetli tesbih almazlardı; yani yirmi otuz habbeden ibaret bir tesbih alıp daima ellerinde çarh-ı felek gibi devir ettirirlerdi. Çünkü böyle ufak tesbih daima zâkir olan zevata kolaylık olduğundan yani bir tarafa dolaşmayıp süratle devir olunduğundan onun için ahâlî-i Erzincan dervîşânı daima böyle ufak tesbih ile zikrederler idi. Ve bazen dahi adi doksan dokuz adetli tesbih dahi istimal buyururlardı.” (s.397)

“Bir kere dahi Cimin karyesine gittik. Mezkûr karyenin bağ ve bahçeleri pek çok olup âdeta köy bahçeler içinde kaybolmuştur.” (s.417)

“...yetmiş yedi senesi evâhiri ki yetmiş altı senesi Eylülü [13 Kasım-12 Aralık 1860] idi, Şâm-ı şerîf'te vuku bulan hadiseden dolayı Erzurum'un Hıristiyanları, İslâm'dan fevkalâde emniyetsizlikleri cihetle Meclis-i Ordu-yı Hümâyûn'un Erzurum'a gelmesini Dersaadet'e yazmışlar.” (s.429)

“...”...Çünkü Erzurum ahalisi cümleten tarîk-i aliyye-i Kâdiriyeden olup mevcut bulunan meşâyıh-ı ızâm hazerâtı isneyn ve cuma geceleri mukâbele-i şerîf ederler. Gündüz hiçbir dergâhta zikrullâh olmaz.”...” (s.434)

“Erzincan'ın dervişleri malûm ya, cümlesi tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyyeden olup tarîk-i aliyye-i Kâdiriyye dervişlerine nispeten biraz sûfî-mizâclardır.” (s.461)

“O tarihlerde yine seksen beş [1868] senesinde idi, nefs-i Erzincan'da İslâm ile Hıristiyan beynlerinde bir cüz'î muhalefet oldu, yani birbirlerine bir fenalık kasdedecekler gibi bir havadis zuhur etti.” (s.513)

“Fakir dahi oradan Şam'a nazar eyledim.(…)Ayaklarını da Hıristiyan, Yahudi mahallesine doğru uzatmıştır.” (s.530-531)

“...Şam'da oynayan komedya veyahut İstanbul'da olan tiyatro;(...)” (s.535)

“Fesubhânallâh, Şâm-ı şerîf'te öyle İstanbul cevâmi'-i şerîfelerinde olduğu gibi hiç kimse itikâf etmezler! Yani ahalisi ehl-i zevk u sefâ. Zâhid ve âbid ve müttakî olanlar da hanelerinde muhtefî olduklarından fakirin böyle itikâfıma taaccüp ettiler.” (s.540)

“Mısır meselesinden sonra Mısır cihetinde zuhur eden kolera illeti, Beyrut cihetine doğru sirayet etmekle derhâl Şâm-ı şerîf etrafına kordonlar icra ve muhafazasına asker-i şâhâne isrâ olunarak ahalice fevkalâde ıztırap hâsıl olmuştu.” (s.556)

“İşbu sayededir ki Şâm-ı şerîf'e bundan mukaddem yani bin iki yüz doksan sekiz [1881] senesinde teveccüh eden veba illetinin ref' ve izalesi(…)İşte bu defa dahi illet-i mezkûre yüz göstermeye başladı. Şöyle ki bin üç yüz altı senesi Temmuz ve Ağustosunda [13 Temmuz-12 Eylül 1890] illet-i mezkûre Halep cihetinde zuhur ederek oradan Hama'ya sirayet etmiştir. Artık Şam'ca lâzım gelen tedarikât u tedâbirât-ı lâzimenin icrası tabiî bulunmuştur.” (s.725)

“...”Efendim, illet-i mezkûre Hama'ya gelmiş ve her gün yüz nefere karîb vefeyât vukuu telgrafla haber veriliyor”...” (s.726)

“Bunun üzerine bir müddet sonra illet-i mezkûre Hama'dan Hımıs'a doğru teveccüh ederek artık beyne'n-nâs Şam'ca telâş ziyade olup Merkez Kumandanı Mirliva Tayyar Paşa ve Jandarma Kumandanı Fevzi Paşa maiyetleriyle etıbbâlar beraber olarak ve haylice süvari askeriyle Şam'ın ilerisinde karantina ittihaz olunarak o taraftan kimseyi geçirmemeye memur olarak azimet ettiler.” (s.726)

“Mezkûr illet, zaten kolera olmayıp sıtma ile beraber karışmış hummâ-yı muhrika denilen illet olup bazıları bir iki gün ve bazıları beş altı gün sonra vefat ediyorlar. Ve yevmiye bu illetten vefat eden on beş yirmi kişiden ibaret olup şimdi ise pek az kalmıştır, yedi sekiz kimseye isabet etmektedir. Huda nekerde, kolera illeti olmuş olsa, böyle mi olur? Yevmiye birkaç yüz adam vefat eder.” (s.761)

“Lâkin mezkûr illet her ne kadar Şam'a gelmiş ise de öyle herkesin bildiği gibi kolera değil idi, zira ki kolera denilen illet bir mahalle gelir ise öyle yevmî yirmi otuz adama isabet ile iktifâ etmez ve ondan sekiz on adedini telef edip kusurunu terk etmez. Lâ-akal yevmiye üç yüz dört yüz ve belki daha ziyade telefiyât verir. Binaenaleyh bu bapta hükemâ iki taraf olup bazıları kolera dediler, bazıları humma illetidir dediler. Bu fakir de kolera diyen tarafındanım,(…)” (s.765)

“…buradaki kolera illeti Beyrut'a cebel-i Lübnân'a gitmiş, orada hükmünü icra ediyormuş havadisi üzerine…” (s.771)

“İstanbul'da o kış kışladık. Hikmet-i ilâhî, o sene-i mübârekede Dersaadet'te emsali görülmemiş bir kış oldu, yani Galata'daki köprüye kadar deniz dondu. Hatta Hasköy'den

karşıya yürüyerek adamlar geçmiştir ve Tersâne-i Âmire önünde olan donanma-yı hümâyûnun etrafındaki buzları güç hâl ile balta ile kırmışlardır.” (s.810)

“...bu defa Ermeni milletinin fitne-i fesâdı zuhur ederek azimet tehir etti, yani bin üç yüz on iki senesi Ağustosun on dördüncü [26 Ağustos 1896] çarşamba günü idi ki Bank-ı Osmânî'yi bastılar. Galata cihetinde fevkalâde muharebe olup yani beş binden mütecaviz Ermeni katloldu. Cümle dükkânlar kapanıp eski yeniçeri zamanı gibi bir hâl oldu. Sekiz on gün bu hâl devam edip cümleye fevkalâde bir dehşet ü havf târî oldu.” (s.929)

“...yani ahâlî-i Şâm böyle kılıçlar ile karşı karşıya gelip birbirine kılıç hamle ederler gibi kılıç oynarlar,(...)” (s.929)

“…İzmir'e iki üç saat mesafede olan Urla'ya geldik. İkinci karantina yeridir, lâkin Tûr-ı Sînâ'ya nisbeten burası sahihen cennetir, mâşallâh ta'âlâ sâye-i kudret-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde mükemmel ebniyeler, çeşmeler, sular, çayırlık, ağaçlık; cennet gibidir.” (s.1017)

“Teyze ve hemşiresi civarımızda Odalariçi tabir olunur bir uygunsuz mahalde ikamet ederlerdi, yani oralarda her şey mevcuttur, çalgı, oynama, mani, şarkı, gülüp koşmak.” (s.1307)

“O gece yani cumartesi ki şehrayin idi, saat sekizde Tophane cihetinden harîk zuhur etti ve bir de rüzgâr çıktı, Kaleiçi tabir olunur mahalleden ateş üç dört kola taksim olup herkes şaşırıp önünü almak ve söndürmek adîmü'l-imkân olarak yirmi dört saat ale'd-devâm harîk mümted oldu. Nihayet pazar gecesi saat yedi raddelerinde sönüp iki saat sonra yine bir mahalden ateş zuhur etti.(...)Muharrak olan hane, iki bin haneyi mütecaviz ve cümlesi Rum ve Hıristiyan ve Yahudi haneleri ve kiliseleri idi. Edirne Edirne olalı böyle şiddetli harîk görmemiştir.(...)Hatta esnâ-yı harîkte kimin hanesi ise iki defa dinamit patladı, sedası Edirne'yi tuttu mevlânâ.” (s.1596)

Yukarıda sıralanan köy, kasaba ve kent monografileri incelendiğinde Aşçı Dede'nin gözlem gücü sayesinde, yaşadığı ve gezdiği yerlerden sunduğu bilgilerin çok çeşitli olduğu göze çarpmaktadır. Kendisi bizzat gözlemlemediği halde geçmişteki durumlardan bahsetmesiyse onun merak duygusuna sahip ve öğrenme çabası içerisinde olduğunu düşündürmekte ve yaşayan eski insanlardan da bir şeyler topladığını ortaya çıkarmaktadır.

Kandilli köyünün nüfusunun yarısından fazlasının akraba olduğunu belirten Aşçı Dede'nin aslen Kastamonulu olduğu bilgisinden hareket edildiğinde köy ahalisinden bazılarının da aslen Kastamonulu oldukları ve dedelerinin geçmişte oradan İstanbul'a göç

ettikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla o dönemlerde Kandilli köyünün nüfusunun belli bir kısmını Kastamonulu akrabaların oluşturdukları söylenebilir. Bu noktada Kandilli'de meşhur Kandilli yazma yemeniler yapıldığının ifade edildiği unsurdan hareketle Kastamonu'ya da bir parantez açmak gerekir, zira yazmacılık sanatının önemli merkezlerinden birisi de Kastamonu'dur[4] ve Kandilli'de yazma yemeniler yapan köy halkının önceki yaşadıkları yerde bu el sanatına hakim olmaları sayesinde, geldikleri yeni yerde de yazmacılığı devam ettirdikleri düşünülebilir.

Aşçı Dede'nin, babasının askerlik mesleğinden bahsederken geçmişte bu meslek grubuna mensup olanların, sıradan insanlardan ayırt edilebilmek için bellerine beyaz kuşak bağladıklarını ifade etmesinin yanı sıra başka kaynaklardan da o dönemlerde askerlerin rütbe ve sınıf olarak birbirlerinden ayrılmak için kuşak bağladıkları bilgisine ulaşılmaktadır.[5] Dolayısıyla o dönemlerde askeri kıyafetlerin birbirlerine olan benzerlikleri gibi halkın kıyafetleriyle askerlerin kıyafetleri arasında da benzerlikler olduğu ve kuşak bağlama yoluna gidilerek benzerlik seviyesinin düşürülmeye çalışıldığı yorumu yapılabilir.

Monografik unsurlarda, İstanbul'da yaşayan çingeneler ve onların icra ettikleri eğlencelere de temas edilmektedir. Bu eğlencelerden biri olan maymun oynatmaya, hatıraların geçtiği XIX. yüzyıldan çok daha önceki tarihlerde de rastlanılmakta ve hatta çingenelerin özdeşleştirildikleri mesleklerden maymun oynatıcılığı, XVI. yüzyıl tasavvuf şairlerinden Abdürrahim Tırsî'nin divanında da geçmektedir.[6] Bu bilgilere bağlı olarak, asırlardır sürdürülen maymun oynatma eğlencesinin XIX. yüzyıla gelindiğinde de yaşatılmış ve yine aynı etnik gruptan kişilerle özdeşleştirilmiş olması dikkat çekicidir.

Memurluğu nedeniyle belirli bir yerde devamlı yaşama şansı olmayan Aşçı Dede'nin İstanbul, Erzurum, Erzincan, Şam, Edirne şehirlerinde görev yaptığı süreçte buralardan topladığı ve sonrasında aktardığı sosyokültürel detaylara, fiziki durum tespitlerine ve şahit olduğu çeşitli hadiselerle ilgili verilere genel olarak bakıldığında, adı geçen şehirlerin yakın dönem geçmişlerine dair farklı bakış açıları kazanılmakta ve günümüzde yapılan çalışmaları destekler nitelikte içeriklere ulaşılmaktadır. Bu çalışmalardan birinde, 2 Eylül 1905 yılında Edirne'de meydana gelen büyük yangının çıkış sebebiyle ilgili bazı iddialar dile

[4] Ferah Şavkar-Aysen Soysaldı, "Kastamonu Yazma Ustası Celal Yağcıoğlu", **The Journal of Turk-Islam World Social Studies**, VI, 22, (2019), s.88.
[5] Mahmud Şevket Paşa, **Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti**, Çev. Nurettin Türsan – Semiha Türsan, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 1983, s.21.
[6] Fatıma Aydın, "Divan Şiirinde Çingeneler", **Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, III, 1, (2022), s.58-59.

getirilmektedir. Bu iddialar: Kaleiçi'nde başlayan yangının, bir Ermeni aile tarafından sigorta bedelinden istifade etmek için çıkartıldığı; Rum arsalarına göz diken Bulgarlar tarafından, kendi cemaatleri için mektep ve kilise inşa etmek üzere çıkartıldığı; Avrupa'da birçok yeri gezmiş olan dönemin Edirne Belediye Başkanı Dilaver Bey'in, şehri daha modern hale getirmek ve Kaleiçi'nde yaşayan azınlıkların olası ayaklanmalarını engellemekle birlikte evlerinin altındaki silahlarını da ortadan kaldırmak için Müşir Arif Paşa ile anlaşarak yangını organize ettikleri iddialarından oluşmaktadır.[7] Elde edilen bilgilerden hareket edildiğinde Edirne'deki yangında Aşçı Dede'nin iki defa dinamit patladığını ve sesinin şehre yayıldığını söylemesi, azınlıkların evlerinin altında normal silahlar saklamamış olduklarını gözler önüne sermektedir. Ayrıca yangında iki binden fazla evin yanmasında; cadde ve sokakların darlığı, evlerin birbirine bitişikliği ve ahşap malzemelerden inşa edilmelerinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Aşçı Dede, gittiği yerlerle ilgili fiziki durum tespitlerinde mimari unsurlar hakkında bilgiler verdiği gibi yerleşim yerlerinin tabiat tasvirlerini de aktarmıştır. Bu bağlamda Erzincan ve Erzurum şehirlerini tabiatları açısından kıyasladığı, Erzincan'ın küçük bir şehir olduğundan bahsettiği ve çok sayıda ufak mescitlere sahip olduğunu belirttiği görülmektedir. Bulunduğu yerlerin sosyokültürel ve inanç yapısı hakkında sunduğu bilgilerden hareketleyse Müslümanlarla birlikte Erzurum ve Erzincan'da Hristiyanların, Edirne'de Hristiyan ve Yahudi inancına mensup kişilerle Rumların, Şam'da Hristiyanlar ve Yahudilerin, İstanbul'da Çingenelerle Ermenilerin mevcudiyetleriyle karşılaşılmaktadır.

XIX. yüzyılda yaşanan çeşitli salgın hastalıklara da değinilen hatıralarda kolera, veba, sıtma, humma ve hummâ-yı muhrika salgınlarında günlük kaybedilen insan sayısı ve alınan önlemler hakkında detaylara da yer verildiği görülmektedir. Yukarıda sunulan unsurlar kısmında, o dönem insanlarının salgın hastalıkları tam olarak tespit etme ve isimlendirme noktasında sıkıntı yaşadıkları dikkat çekmektedir.

2.2. YERLEŞİM-YERLEŞİM TÜRLERİ

İnsanların seçerek oturdukları, faydalandıkları ve yaşamlarını idame ettirdikleri bölgelere, topraklara genel olarak yerleşme adı verilmektedir. Yerleşmeler, çeşitli özellikleri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Halkın daha çok bir arada yaşadığı ve belirli bir nüfusa sahip olduğu bölgeler sürekli yerleşim; halkın daha çok seyrek şekilde dağıldığı,

[7] Tarık Sarıoğlu, "Büyük Edirne Yangını (Harik-ı Kebir) 2 Eylül 1905", **Prof. Dr. İlker Alp'e Armağan Kitabı**, Yavuz Güner vd. (Ed.), Paradigma Akademi, Çanakkale, 2021, s.906-907.

belirli dönemlerde kaldığı ve göç hareketliliği nedeniyle nüfus verilerinin değişiklik gösterdiği bölgelerse geçici yerleşim olarak değerlendirilmektedir. Bunlara bağlı olarak köy, kasaba ve kent gibi yerler sürekli yerleşim türleri içerisinde yer alırken yaylak ve kışlak gibi yerlerse geçici yerleşim türleri içerisinde karşımıza çıkmaktadır. "«Yerleşme olayı» insan kümelerinin barınaklarını kurdukları çevreyi, insan yaşam ve eylemlerinin oluşturduğu alanı kapsayan çok geniş bir kavramdır. İlkel topluluklar, çadır yaşamı sürdüren göçebe, yarı göçebe toplulukların barındıkları eyreti (geçici) yerleşmeler ile kent, kasaba, köy gibi sürekli yerleşmeler de bu kavrama girmektedir."[8]

2.2.1. Sürekli Yerleşim (Köy, Kasaba, Kent)

Köy, gerek idari durumu gerek de sosyoekonomik ve nüfus yoğunluğu bakımından kentlerden farklılık gösteren, tarımsal faaliyetleriyle ön plana çıkan, konutları ve diğer yapılarıyla bu tür bir yaşamı yansıtan yerleşim yerleri olarak nitelendirilirken[9] diğer ülkelerde değişiklikler göstermekle birlikte, ülkemizde nüfusu 2.000 ila 20.000 arasında değişen ve halkına kente dair olanaklar sağlamasının yanı sıra kırsallığını da tam anlamıyla kaybetmemiş küçük yerleşim yerlerine kasaba denilmektedir.[10] Kentler ise tarımsal faaliyetlerin az olduğu, köylere ve kasabalara nazaran daha yoğun bir nüfusa sahip olma özelliğiyle birlikte sürekli toplumsal gelişme göstererek ve halkın barınmasından ulaşımına, çalışmasından eğlenmesine kadar birçok ihtiyacının giderildiği yerleşim yerleri şeklinde tanımlanmaktadır.[11]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; köy, kasaba, şehir gibi sözcüklerin geçtiği cümlelere ek olarak bunların bazılarıyla aynı anlama gelen ya da birbirlerini kapsayan karye, mahalle, semt, taşra, belde, sancak, kaza, vilayet, il, memleket, memalik, eyalet ve bilâd gibi sözcüklerin geçtiği cümleler de incelenmiş ve eserde bulunan tüm örneklere aşağıda yer verilmiştir.[12] Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...Âsitâne-i aliyyede Kandilli karyesinde dünyaya gelmişim,(...)" (s.81)

---

[8] Cevat Geray, "Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, XXX, 1, (1975), s.45.
[9] Ruşen Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1980, s.82.
[10] Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, s.65.
[11] Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, s.67-68.
[12] Eserdeki köy, kasaba, şehir, mahalle, semt vb. sözcüklerin geçtiği tüm örnek cümleler, tespit edilen unsurlar adı altında paylaşılmıştır. Bunlar dışında, özel adlara sahip sürekli yerleşim yerleri de tespit edilmiş ancak tezin gereksiz şekilde hacmi artırılmaması için bunlara sadece **2.25.2. Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları** başlığında yer verilmiştir, **ayr.bkz.**

“...Esad Ağa gayet müsin ve ihtiyar ve köyün hatırı sayılır bir ağası idi.” (s.82)

“...mülâkat olunmuştur; Kandilli karyesinde bir adamda idi.” (s.82)

“...Kandilli köyünün İslâm mahallesinin nısfından ziyadesi...” (s.82)

“...her biri bir mahallede ikamet ve iskân etmişlerdir.” (s.82)

“...Kastamonu'da Çerkeş namında olan köyü vaktiyle bunların ecdadı bina ve inşa etmeli imiş.” (s.83)

“...yeniçeri vakasından her nasılsa köy, yani Kandilli ahalisi, onu muhafaza ederek...” (s.83)

“...Dersaadet'te Süleymaniye civarında konağında ikamet eder ve muahharen valilik ile taşralara gider idi.(...)” (s.84)

“...Kandilli karyesinde meşhur ve âlâ ve bâlâ...” (s.108)

“...yani iki karye arasında kıtal vaki olsa, bir karyeden bir hür adam katlolunsa, ona mukabil diğer karyeden köle...” (s.128)

“...”...Burası öyle mahalle mektebi değil ki çocuklar da anlamasın.”...” (s.188)

“O tarihte âdet-i belde,(...)” (s.196)

“Oturduğum hane ufak olduğundan Boyahane Mahallesi'nde diğer fevkanî bir konak istikra ettim.” (s.331)

“...Muş sancağının fevkalâde evrakını dolaştırır...” (s.332)

“...olduğumuz köyden hareketle bir cebel üzerinden Erzincan'ın sahrası müşahede olundu.(...) “Efendimiz, Erzincan'ı görür iseniz bu hâl ile tecennün mü edeceksiniz? Daha burası Erzincan'ın pek aşağı köyleri demektir. Burada bir şey yoktur. Siz Erzincan'ı bir kere müşahede edin ki zâhir ü bâtın mamur abadandır”…” (s.334)

“...Erzincan'a vâsıl ve dahil olduk. Erzincan şehri zâhiren ufak ise de bâtınen bir şehr-i mu'azzamdır.(...)” (s.335)

“Şimdi müşarünileyh Fehmi Efendi hazretleri zaten beldenin rükn-i a'zamı gibi olup(...)Kemah ve sair kazalardan takım takım herkes gelip intisap ettiler.” (s.343)

“Daha sair kaza ve karyelerde böyle halifeleri vardır.” (s.344)

“...”...aldı semt-i Fener'den fitili!”...” (s.351)

“...bir köye veya bir mahalleye bir garîbü'd-diyâr bir adam gelse, o köyün veya o mahallenin hayvanları onun başına üşüp üzerine hücum ederek...” (s.351)

“...Vaskirt nam mahalle kadar azimet olundu.(...)Mezkûr kışla,Vaskirt yolu üzerinde olup...” (s.362)

“...”...Bi-hakkın asker olacakları almalı ve hem de umum vilâyât hakkında böyle etmeli. Şimdi başka vilâyetlerde olanları görmeyip de yalnız burada...”...” (s.365)

“...Yusuf Ağa'nın evi diğer mahallede idi.” (s.375)

“...şehre gidip istihmâm etmek için;(...)mâşiyen şehre gidiyoruz.” (s.377)

“...şehre nakil tedarikine başladılar, hazret-i şeyh efendimiz buyurdular ki “Böyle altı ayda bir kere şehre(...)”...” (s.379)

“Muvafakat hâsıl olmakla şehre gitmeyi terk ederek(...)siz de şehre filân yere(...)Hazret-i şeyh, şehirde olan(...)”...Şehirde olan haneleri ki(...)”...”(s.380)

“Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz hazretleri bazen şehre teşrif buyurup da...” (s.381)

“Kezalik Abdussamed Efendi ve Sünnî Efendi onlar da şehre teşriflerinde fakire uğrarlar idi.” (s.382)

“İbrahim'e şalı teslim edip onu şehre gönderdim(...)Biraz huzurlarında oturup sonra şehre avdet ettim.” (s.383)

“Ve o Şeybân-ı Râ'î, cumadan cumaya şehre gelip...” (s.390)

“...pederim ve haremim şehre nakil olunacağından evvelce ismi zikrolunan hazret-i şeyh efendimizin damadı Tahir Efendi'nin şehirde...” (s.392)

“Hatta bir yaz günü hazret-i efendimiz ile beraber köylere davet olunmuş idik.” (s.394)

“...şehre teşrif ederler ise,(...)kendileri bizzat mubayaa etmek üzere şehre teşriflerinde(...)öylece şehre gelirlerdi.” (s.398)

“Lâkin iç il sancağı ahalisi...” (s.403)

“...her zaman köylere davet olunup ara sıra fakiri de alıp beraberce götürürler idi. Bir kere dahi Cimin karyesine gittik. Mezkur karyenin bağ ve bahçeleri pek çok olup âdeta köy bahçeler içinde kaybolmuştur.(...)diğer köylere gider iken,(...)” (s.417)

“Fakat kendisini fakr-ı hâli olup nakit mevcudu olmadığından köyde olan birkaç tarlasından bazısını fürûht etti.” (s.420)

“...o gece şehirde kalıp ertesi günü alessabah hareket etmek üzere şehre teşrif buyurdular.(...)O sene fakir şehirde Araplar Mahallesi'nde(...)vaktaki şehre nakil olunmak lâzım geldi,(...)Araplar Mahallesinde olan konaklarında(...)Mezkûr konak ise, şehrin bir kenarında...” (s.421)

“Ancak bu hâl şehirden...” (s.424)

“...şehirden bahçe-i sa'âdetlerine gidiyor idik.(...)o kış şehirde Kasapoğlu Selim Ağa'nın mahallesinde(...)şehirde olan hâne-i sa'âdetlerinde oturdum.” (s.427)

“...Gâvurboğan'daki (yani mahallesinin ismidir) tekke-i âlîlerine misafir etmek üzere niyet etmişler...” (s.430)

“...şehirden biraz taşra çıkmışlar ve şehrin kenarında veda etmek için...” (s.431)

“Şeyh Hüseyin Efendi oradan veda ile Erzurum'a avdet edip Gâvurboğazı tabir olunur mahallede...” (s.431)

“Dergâh-ı şerîfe kurbiyeti cihetle Sığırcık nam mahallede bir konak icar edip pederim, validem cümleten orada iskân olundu.” (s.433)

“Kendileri zaten Oltu kazasından olup Erzurum Müftüsü Ömer Efendi dahi oralı olduğundan doğruca oraya misafir olmuşlar.” (s.446)

“...Aziz Efendi hanesi dahi Habibefendi Mahallesi'ndeki bizim haneden daha yukarıda demektir.” (s.449)

“Nihayetü'l-emr Aziz Efendi'nin mahallesinde...” (s.450)

“...mahallemiz olan Habibefendi'den mahbûb-ı cihân ayrıldı terennümüyle...” (s.456)

“İşte güç hâl ile şehirden sahrayı bulduk.” (s.456)

“...Ilıca nam köye vâsıl olduk.” (s.456)

“...herkes köyde birer mahalle istirahat için taksim oldular.(...)ihvanlar ile köyde kaldı.(...)indiğimiz köylerin yanında çadırlarımızı kurup...” (s.457)

“...doğruca şehre ve o konağa indirdiler.” (s.457)

“...şehre konağımıza avdet olundu.” (s.460)

“Bir müddet sonra Araplar Mahallesi'nde eskiden oturduğumuz konağa nakil ettik.” (s.461)

“Bir gün Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimiz şehre fakirhaneye geldiler.” (s.461)

“Terzi Baba o gün şehirden doğruca Sarıgöl'e gider.(...)hemen oradan istiğfar ederek doğruca şehre avdet edip...” (s.469)

“...”Biz bu akşam ihvan ile Cimin karyesine gideceğiz. Siz de kalemden ruhsat alın da beraber gidelim.”(...)karye-i mezkûra gittik.(...)köye vâsıl olduk.” (s.470)

“...”...şehirde Miralay Salih Zeki Bey'in(...)”...” (s.472)

“Mumaileyh Bekir Efendi zaten şehirde ve hanesi dahi fakirhane gibi karîbdir.” (s.479)

“...etmeyenler şehirde kalırlar idi.” (s.482)

“Fakir dahi şehirde kalır idim.(...)şehre gelirim ve akşamları...” (s.483)

“...kâffe-i me'mûrîn-i mülkiye ve askeriye şehre bir saat mesafede olan...” (s.485)

“...şehre teşrif buyurdular.(...)bir ucu şehre karîbdir.(...)Bu hâl ile şehre girdik.” (s.486)

“...şehre nakl-i hâne edip...” (s.496)

“Badehu devletlû Derviş Paşa hazretleri Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşîriyetinden infisal ile Diyarbakır Vilâyeti'ne gelmiş idi.(...)tevcih buyrulduğu cihetle Diyarbakır'dan...” (s.502)

“...misafir olacakları Urik karyesinde hulefâdan meşhur Ömer Efendi Hoca var idi.” (s.502)

“...gerek köyde ve gerek çadırlarda hizmette asla kusur olunmamıştır.” (s.502)

“...”Size Müşir Paşa hazretleri şehirde(...)”(...)Derhâl Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz, şehrin kenarında...” (s.504)

“...Halilullâh Mahallesi'nde ve sarayın ittisalinde Cerrrah Hasan Efendi'nin hanesini icar edip...” (s.506)

“...şehrin başında Tabip Miralay Hasip Bey'in müceddeden bina ve inşa eylediği konağına tebdîl-i havâ için teşrif buyurdular.” (s.509)

“...Til karyesine gelin almak için med'uv idim.(...)Mezkûr karye iki buçuk saat kadar vardır.” (s.516)

“...oradan doğruca Şıhlı karyesine geldik. Fesubhânallâh karyeye girer iken, karyenin Câmi'-i şerîfi üzerinde...” (s.518)

“Karye ahalisi ziyadesiyle hürmet ü riayet ettiler.” (s.519)

“Akşam ezanıyla beraber köyle dahil olup tehyie olunmuş olan haneye vâsıl olduk.” (s.519)

“...köyden hareket ettik.(...)Köyden bir çeyrek ayrıldık,(...)”...köye gelmişler.(...)”...” (s.520)

“Hemen yol üzerinde olan köye inip...” (s.521)

“...çiftliğin merkezi olan Istabl karyesine geldim.” (s.530)

“...vilâyetçe olan çiftliğin işlerini bakmak için...” (s.530)

“Devenin boynu, Mısır kapısına doğru uzanmış yani Kadem-i şerîf denilen mahalle doğru. Çünkü sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin kadem-i sa'âdetleri bastığı taş oradadır.(...)Ayaklarını da Hıristiyan, Yahudi mahallesine doğru uzatmıştır.(...)Hörgücü, Kanavât denilen mahalledir ki oradadır hâne-i sa'âdet-i Mevlânâ Ziyâeddin Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz.” (s.530-531)

“Vilâyetçe olan işlerime bakıp oradan...” (s.536)

“...”...Siz doğruca şehre teşrif buyurup...”...” (s.541)

“...doğruca şehre gelip derakap uşaklar vasıtasıyla...” (s.542)

“...Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz ile beraberce köye gider iken esnâ-yı râhta...” (s.553)

“...”...belki o şehre asla âfât-ı semâviyye nazil olmaz.”...” (s.556)

“...kendileri daima vilâyete teşrif ederek vilâyete meşgul olurlar idi.” (s.558)

“...sonra mahallenin içinde diğer bir büyük haneye nakil ettim.” (s.558)

“Oradan İşkodra Vilâyeti dahilinde bir memuriyet ile istihdam olunmak üzere o vakit İşkodra Merkez Mutasarrıflığına giden Ziya Paşa ile beraberce oraya gitti.” (s.564)

“Mumaileyh Salih, doğruca onun yanına gidip o sayede Kavaya kazasına a'şâr başkâtibi olup muahharen Dıraç kazası Meclis-i İdâre Başkâtibi Manastırlı Hamdi Efendi'nin...” (s.564)

“...Siirt sancağında bulunan ikinci taburuna tabur kâtibi olmuştur.(...)Zaten Siirt sancağı burc-ı evliyâ ve makarr-ı hazerât-ı sâdât-ı kirâm olup...” (s.601)

“An-asl Erzincan'a karîb olan Şiran kazası a'lem-i ulemâsından...” (s.605)

“...müddet-i medîde Çorum sancağında(...)Müşarünileyh hazretleri çoktan beri Çorum'da olmasıyla...” (s.605)

“...”Siz eşyanız ile yine bu araba ile şehre geliniz,(...)”...” (s.606)

“Böyle muhabbetler ile Dunmâr nam mahalle gelip orada arabadan inip...” (s.608)

“Şöyle ki ma'lûm-ı reşâdetleri olduğu üzere köylerde...” (s.615)

“Bir gün Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz ile şehirden beraberce...” (s.617)

“Erzincan ahalisinden Halilullâh Mahallesi'nde gayet sevgili ihvanımızdan Hacı Hatib Efendi hazretleri var idi.” (s.628)

“...”...Filân kazanın naipliğine tayin olundunuz.(...)Geçmiş gün kazanın ismini dahi söylemiş idi, bu fakirin hatırımdan çıkmıştır. Mumaileyh Hacı Hatib Efendi söyler ki “O isimde kaza bu civarlarda olmadığı, öyle kaza bilmediğim cihetle hayrette kaldım ve emirnamede dahi hangi vilâyet dahilinde olduğu yazılmamıştı.(...)”...” (s.628)

“...huzûr-ı devletlerinden kalkıp şehre, hanemize geldim.” (s.629)

“...”O kaza, Aksaray dairesinde Bozok sancağındadır”(...)Oradan doğruca o kazaya gittim.” (s.629)

“İptida Rumeli'nde Sofya nam belde-i azîmede sâkin olup...” (s.639)

“İslâm mahallesinde ikamet eden ile Hıristiyan mahallesinde ikamet eden Müslüman beraber olur mu? Oraya zulumât nazil olur, buraya nûr u rahmet nazil olur. Hikmet-i rabbânî bazı Müslümanlar da Hıristiyan mahallesinde ikamet ederler. Elbette bunların bunların da cüz'î ve küllî zülf-i yâre dokunur bir işleri olmalıdır ki İslâm mahallesinde yer ve mahal vermemişlerdir. Lâkin uşşâk hakkında ve sâhib-i gönül olanlara İslâm ve Hıristiyan mahallesi birdir, bir fark yoktur.” (s.721-722)

“...bu zat, Mekke-i mükerreme ile Yemen arasında bir karyeden idi...” (s.755)

“Vaktaki o beldenin kalesinin ashâb-ı kirâm muhasara ettiler.” (s.764)

“Lâkin halam hanım ve beraberinde bulunan taallukattan Dilber Hanım, Dersaadet'te Taşkasap'ta diğer teyzem Fatma Hanım'ın mahallesinde haneleri olduğu cihetle kışın oraya naklettiler.” (s.800)

“...Tercan karyeli Şeyh Sâdık Efendi'ye ve Türbedar Hacı Mahmud Efendi'ye irade buyurmuş olduklarından,(...)” (s.805)

“...Çalık Mahallesi'nde Tavusiyye (?) Câmi'-i şerîfi karşısındaki haneye nüzul olundu.(...)İşte bir iki gün güya istirahat olunmak üzere Çalık Mahallesi'nde alık alık oturdum.” (s.843)

“İşte o kış Çalıklar Mahallesi'nde mahdûm-ı âcizî Hüsameddin Efendi'nin mahdumu olup Kantara Kazası'nda büyük validesinin yanında memede olan Mustafa Fehmi Efendi hazretlerini de getirip beraberce kışladık.” (s.849)

“...Dersaadet'ten Şâm-ı şerîf'e avdetimde şehrin içerisine koymadılar. Güya fakirlerinde bir illet-i sâriye varmış gibi, kimseye bulaşmasın diyerek şehrin haricinde...” (s.855)

“...Kanavât'ta Tadîl Mahallesi'ne erenler himmetleriyle pervâz olunup orada bir hanede sâkin oldum.” (s.855)

“...Karaman Mahallesi'nde(...)fehvasınca o mahallede...” (s.855)

“...İstanbul'daki mahallemiz olan Selçuk Sultan Mahallesi'nde hâne-i âcizî ittisalindeki teyzem Fatma Hanım'ın kerimesi Ayşe Hanım'ın hanesinde misafir olduk.” (s.878)

“Mahallemizin kurbiyeti cihetle her gece atufetlû velinimet Muhtar Efendi hazretlerine yüz sürülüp saat dört ve beşe kadar muhabbet olunur.” (s.898)

“…Ankara Sancağı cihetine gitmişler idi.” (s.912)

“Mahallemiz Taşkasap'ta Selçuksultan Mahallesi olup...” (s.927)

“...”Siz de Muhtar Efendi'nin köylüsü müsünüz?” buyurdular. “Evet efendim, şimdi de arzu ederim ki efendimizin de köylüsü olayım.”...” (s.932)

“Sakin olduğumuz mahallin ismi Küçükpazar'dır; mahallesi Muradiye Mahallesi'dir.(...)Artık pazartesi ve cuma günü sabahları Küçükpazar'dan...” (s.949)

“Îd-i şerîf karîb olduğu cihetle deveciler cümleten köylerine gidip...” (s.1001)

“Hele bir saat kadar şehir içinde eyleştik, yani yol bulamadık ki gidelim.” (s.1010)

“...orası bir mahalle şekline girmiş.” (s.1070)

“Ama iç il sancağından da...” (s.1074)

“Malûm ya vilâyetin işlerinin kesreti cihetle...” (s.1109)

“...bir şehre uğrayıp orada bir zatın hanesine misafir olmuş.” (s.1120)

“...”Mekteb-i idâdînin havalesini ayrıca vilâyete verdik;(...)”...” (s.1126)

“Bu senin işin, köylü adamın arslanı okşadığına benzer.(...)Bir köylü adam,(...)Köylü adam nısfu'l-leylde...” (s.1138)

“...”...a ahmak köylü,(...)”...” (s.1139)

“...fakirleri dahi kendi mahallesine yakın Sülüklü'de ârâmla sülûk görmüş olduğumdan...” (s.1147)

“...şehri terk ile dağ ve bağ başlarına çekilmişlerdir.” (s.1151)

“...sakin oldukları yerlerde ve şehirlerde(...)bir kısmı şehirlerinin yemîninde ve bir kısmı dahi şimalinde idi.(...)Sebe bir belde-i tayyibe idi ki...” (s.1161)

“...onların beldesine uğrasa...” (s.1162)

“...birkaç gün sonra mahallemiz...” (s.1162)

“...iç il mutasarrıflığı cânib-i ma'neviyyesinden...” (s.1175)

“...iç il mutasarrıflığı cânib-i ma'neviyyesinden fakirlerine hitaben...” (s.1177)

“Onda çok müddet meks etmeyip Akşehir kasabasına azimet ve oradan...” (s.1187)

“...etraf beldelerde olan ukalâ-ı kâmilin bade-te'emmülât-ı sâdıka fevc fevc iman getirip dîn-i islâma a'vân u ensâr oldular.” (s.1242)

“...belde-i Hire ve belde-i Hamre ve belde-i San'a'nın fethiyle...” (s.1249)

“...civarında olan köylerin birisinden bir adam, huzûr-ı Hazret-i Pîr'e gelip köyde olan canları uyandırmak için bir şeyh talep etmiş.(...)köylü adam ile beraber köye gitmiş.” (s.1272)

“...”...ister iseniz şurada Şehremini'nde tramvaydan inelim, buradan mahalle arasından daha kestirme kolay gidilir”...” (s.1295)

“...”...Huriye Hanım'ı burada bırakmayıp başka mahalleye nakil ettirilmesi, böyle olmadığı hâlde mumaileyhâ hakkında mahallece mazbata yaptırılacağı...”...” (s.1306)

“...dört yüz kuruş maaşla Sofulu kazası reji idaresi tahrir kitabetine tayin olunmuş idi.” (s.1324)

“...beldesinden ve kabilesinden sual etmektir.” (s.1361)

“...diyâr-ı âherde bulunan mümin kardeşine beldesinde bulunan...” (s.1374)

“...kasaba derununa gitmiş bulunduğundan,(...)” (s.1392)

“...muharebeden sonra kasaba-i mezbûreyi zapta muvaffak olmuşlardır.” (s.1401)

“...altmış bin kadar nüfusa malik olan Neîchvang beldesini de işgal etmişlerdir. Ruslar son zamanlarda Neîchvang'da kuvâ-yı külliye tahşîd ettiklerinden Neîchvang'ın sukutu herkesi mütehayyir etmiştir.” (s.1401)

“...Japonlar cenûb-ı şarkî cihetinden şehre hücum etmişlerdir.(...)muharebeden sonra şehrin zaptına muvaffak olmuşlardır.(...)Ruslar istasyonu etraf şehri tahliye edince(...)Bu tahliye üzerine herkes eşkıyanın silahlanıp şehre hücumundan havf ile hanelerine kapanmışlar ve konsoloslar müştereken asayişi muhafazaya gayret etmişlerdir.(...)Japonlar gelip şehri işgal ve her tarafa Japon bayrakları temevvüc ettirmişlerdir. Şehre vasıl olan Japon süvarisi fevkalâde muntazam olup...” (s.1401)

“...Port-Arthur şehrine ve seyrine ve temaşasına kaldı.(...)Port-Arthur şehrine ve limanına hâkimdir.” (s.1403)

“Port-Arthur şehrini(...)Port-Arthur şehrinde hasârât-ı mühimme ika'ına başlamıştır. Şehir dahili tamamıyla harap olunmuştur.(...)Port-Arthur şehrini ve limanındaki donanmayı...” (s.1404)

“...şehirden müsademat görülebilir. Şehrin topa tutulması ihrak edilmesi ihtimâlâtına binaen ahali pür heyecan şehirden firar ediyorlardı.” (s.1405)

“Çin'in büyük şehirlerine gidiyorlar.(...)Çinli olmak sıfatıyla memleketin her tarafına dalıyorlar.” (s.1407)

“...birkaç seneler Kabul memalikinde kaldılar.” (s.1408)

“...Edirne'ye karîb olan çiftliğinde ikame edip oradan hayvan ile şehre gelip gider idi.” (s.1419)

“...şehre avdet etmiş.(...)Mustafa Bey derakap şehre gelip müşir paşa hazretlerine haber vererek(...)şehre getirdiler.” (s.1420)

“...Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz ile bazı meşâyıh-ı kirâm ve dervîşân-ı zevi'l-ihtirâmı Cimin nam karyesine, karye-i mezkûr hanedanları tarafından davet olunmuş idi,(...)Karye ahalisi de cümleten tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyyeden Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin dervişanlarıdır.” (s.1482)

“Vaktaki köye dahil olup...” (s.1482)

“Evet âşık maşûkunun seg-i karyesine bile izhâr-ı muhabbet eder azizim.” (s.1484)

“...her nasılsa memlekete avdette(...)”...ne yüzle ve nasıl parasız memlekete avdet edeceksin?”(...)”...sizinle beraber memleketime avdet ederim, beni de böylece kabul edin”...” (s.1523)

“Anadolu'daki Kemah kazasında üç adam para kazanmak için İstanbul'a gelmişler.(...)oradan memleketleri olan Kemah'a gelmek üzere mâşiyen yola revan olmuşlar.” (s.1523)

“...bir keçe içinde pek çok mecidiyeler getirmiş, yani vilayetten almış.” (s.1529)

“İmdi Mekke-i mükerreme karyelerin anası olursa Medîne-i münevvere de karyelerin babası olur azizim.” (s.1531)

“...etraf u eknâfta olan köylerden gelip biat ederek...” (s.1559)

“...çamurlardan ve o sulardan kurtulup emnen ve sâlimen köye dahil olmuşlar.” (s.1560)

“Bu şehrinde Osmanlılığın ilk devre-i mes'ûde-i te'sîsini tahattur ettiren ne ulvî ne parlak ne şanlı me'âsir-i târîhiyyeye tecelligâh olmuş güzel bir Türk memleketi olduğunu ispata hacet yoktur.” (s.1598)

“...bu üç şehr-i azîm vaktiyle pâyitaht-ı saltanat-ı Osmâniyye idi.” (s.1599)

“...Şeybân-ı Râ'î cumadan cumaya şehre gelip...” (s.1626)

“Viran köy üzere haraç ve öşür yoktur,(...)” (s.1636)

“Mumaileyh Şakir Efendi ekser-i evkâtta kadılık ile eyaletlerde geşt ü güzâr eder idi.” (s.1656)

“Hatta birkaç saat mesafede olan köylere kadar gider.” (s.1680)

“...”bahusus ki Câbelkâ ve Câbelsâ o yerde iki şehrin ismidir ki biri şarkî ve biri garbî vaki olmuştur ve bu iki şehrin içinde olan halâyıkına ve bedâyi' ü sanâyi'ine hadd ü hasr yoktur”...” (s.1696)

“...bir kış şehre nakil buyurmayıp köyde bahçe-i sa'âdetlerinde ikamet buyurmuşlar idi.” (s.1698)

“Hoca Abdullah Efendi şehirde fakirhanede her cuma ve isneyn geceleri gelip...” (s.1699)

“...sair bilâdda bile öyle nuraniyetle feyz-i rabbânî lebâleb dolmuş içerisine girer girmez rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî mest-i lâ-ya'kıl eder bir câmi'-i şerîf yoktur.” (s.1790)

2.2.2. Geçici Yerleşim (Yaylak, Kışlak)

Yaz mevsiminin geçirildiği yerler için yaylak ve kış mevsiminin geçirildiği yerler içinse kışlak adı kullanılmakla birlikte bu adlar, Orhon Yazıtları ve diğer eski Türkçe metinlerde de kendisine yer bulmuştur. Yaylak ve kışlaklar arasında mevsimlere göre yer değişikliği yapılmasını göçebelikle karıştırmamak gerekir, zira göçebe topluluklar da mevsimlere göre yer değiştirmekte ve bunu yaşam şekilleri olarak benimsemektedirler ancak belirli bir mekânları bulunmamaktadır. Dolayısıyla belirli bir mekâna sahip olup, bunlar arasında dönüşümlü bir şekilde bulunanlar için yarı göçebe ya da konargöçer denilmesi daha doğrudur.[13] Bu bilgilerden hareketle Anadolu'da halen daha yaylak-kışlak yaşam tarzını benimseyen konargöçerlerin var oldukları düşünüldüğünde, bunlara göçebe tabiri kullanılamayacağı açıkça ortadadır. Şöyle ki konargöçerlerin yazın ve kışın farklı yerlerde yaşamaları, göçebelerdeki gibi rastgele bir göç şeklinde gerçekleşmeyip zaman, şekil ve yer açısından belirgin bir şekilde gerçekleşmektedir. Bunlara bağlı olarak günümüzde yazlıklar ve yaylalara gidilmesi ya da şehirlerle köyler arasında hareketlilikler yaşanması,

[13] Osman Gümüşçü, “Yaylak ve Kışlak”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi [DİA]**, Ek II, Ankara, 2019, s.669.

toplumumuzun göçebe olduğu anlamına değil; yaşam standartları ve etkinlik tercihleri gereği yer değiştirdikleri anlamına gelmektedir.[14]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, geçici yerleşimlerden sadece kışlak sözcüğü kullanılmış, bunun dışında yazın ve kışın mekân değişikliği yapılmasına dair detayların olduğu cümlelerle de karşılaşılmış ve bunlara da aşağıda yer verilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...çadırlarını kaldırıp iklîm-i vücûdumda olan kışlak ve koğuşlarına ricat ve avdetle..." (s.134)

"Vaktaki bayram ertesi oldu ve bahar mevsimi tamamıyla geldi, ahali bahçelere nakil etmeye başladı. Hey'et-i meclis dahi Vaskirt civarında bir bahçeye nakil edeceğinden memurin ve ümera ve zabitan artık bahçe icâre etmeye kıyam ettiler.(…)civâr-ı mürşidânelerine kabul ile bahçe-i sa'âdetlerinin bir bahçe aşırısında olan Tekbastı Mustafa Efendi'nin bahçesi icar olunup oraya nakil olundu. Hazretin bahçesiyle fakirin olduğum bahçe arasında yine Tekbastızadelerden Şerif Efendi'nin bahçesi var idi." (s.363)

"Evvel bahar oldu, kemâ fi's-sâbık Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimizin bahçe-i sa'âdetlerine muttasıl olan Tekbastı Şerif Efendi'nin bahçesine nakil olunup…" (s.402)

"Çünkü fakir, validemi alıp İstanbul'dan Erzincan'a avdetim köhne bahar idi. Evvelce arz olunduğu üzere o yaz bahçede Tekbastı Şerif Efendi'nin bahçesinde ikamet olunduğundan vaktaki şehre nakil olunmak lâzım geldi,(…)" (s.421)

"…Erzincan'a gelip o kış şehirde Kasapoğlu Selim Ağa'nın mahallesinde ve ona muttasıl Hacı İbrahim Ağa'nın konağında oturdum. Evvel baharda hazret-i şeyh efendimize bir bahçe aşırı Tekbastı Mustafa Efendi'nin bahçesinde oturdum. Yetmiş dört [1857] senesi kışı dahi Hazret-i Pîr Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin şehirde olan hâne-i sa'âdetlerinde oturdum. Yine evvel baharda Ulemâ-billâh efendimize duvar duvara muttasıl olan Tekbastı Şerif Efendi'nin hanesinde oturdum ki işte o sene pederim Dersaadet'ten gelip güz mevsiminde fakir İstanbul'a gidip validemi alıp geldim. Yetmiş beş senesi [1858] kışı idi. Müşarünileyh Ulemâ-billâh efendimizin ta'allukât-ı âlîlerinden dâmâd-ı mürşidâneleri Beyzade Tahir Efendi'nin Câmi'-i kebîr civarında olan konaklarında oturdum ki orada pederim teehhül etti. Evvel baharda yine Şerif Efendi'nin bahçe konağına nakil ettim. Yetmiş

[14] Rana Ece Karahan, "Eski Türklerde Şehircilik", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, 48, (2012), s.427-428.

altı [1859] senesi kışında, evvelce arz olunduğu üzere Araplar mahallesinde yine hazretin ta'allukât-ı âlîlerinden Ubeydullâh Efendizade Mehmed Âsım Efendi'nin konağında oturdum ki…" (s.427-428)

"Halamın Kandilli'de de hanesi olup yazın Dilber Hanım ve çocukları, beraber Kandilli'ye gidip halamın hanesinde ikamet ederler, kışın da İstanbul'a gelip diğer teyzem Fatma Hanım'ın Tevekkül Hamamı civarındaki hanesine muttasıl olan Dilber Hanım'ın hanesinde ikamet ederler." (s.834)

Yukarıda örnekleri sunulan sürekli ve geçici yerleşimlerden hareketle genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Aşçı Dede'nin sürekli yerleşimlere dair verdiği detayların, geçici yerleşimlere nazaran daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Aşçı Dede'nin, sürekli yerleşim yerlerinden ağırlıkla bahsetmesinin nedenleri arasında; doğduğu ve yetiştiği ortamın, çalışma hayatının ve çevresindeki kişilerin bulundukları konumların etkisi olduğu görülmektedir. Sürekli yerleşimlerle ilgili tespit edilen unsurlar incelendiğinde en çok temas edilenlerden en az temas edilenlere doğru; şehir, vilayet, il; köy, karye; mahalle; kaza, belde, kasaba, bilâd; sancak; memleket, memalik; taşra; semt; eyalet şeklinde bir sıralama oluşmaktadır. Yazarın memurluk görevi gereğince ordu merkezlerinin bulunduğu yerleşim yerlerinde yaşaması, bu sıralamanın oluşmasında etkili olmuştur.

Geçici yerleşimlerle ilgili tespit edilen unsurlar incelendiğinde, kışlak sözcüğünün yer aldığı örnek cümle içerisinde, çadır sözcüğüyle de karşılaşılmaktadır. Hatıraların çoğu yerinde çadırdan bahsedilmekte ancak yaz ya da kış geçirmek amacıyla değil, genellikle yolculuklar sırasında dinlenmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıl Osmanlı Anadolusu'nda Aşçı Dede gibi bir memurun yaşamında, yazları ve kışları farklı yerlere giderek yerleşme durumu gözlemlenmekteyken bu durumun yaylak ve kışlak gibi geçici yerleşmelere gidilmesiyle aynı doğrultuda olmadığı fark edilmektedir.

2.3. BARINAK-KONUT (HALK MİMARİSİ)

Yapıların inşa edilmesinde dikkat edilen en temel hususlara bakıldığında ilk olarak coğrafi konum, iklim ve yer şekilleri ön plana çıkmakta ve bunlar, mimari yapıların şekillenmesinde büyük pay sahibi olmalarının yanında, bünyelerinde yaşayan insanlığın beslenme, barınma ve giyinme ihtiyaçlarının giderilmesinde olduğu gibi kültürlerinin oluşum sürecinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla kültürün ortaya çıkarken beslendiği kaynaklar arasında çevresel faktörler de yer almaktadır. Belirli bir kültürel kimliğe kavuşan toplum, mimari faaliyetleri sırasında, bulunduğu çevrenin faktörlerini ve yine çevresel

faktörlerin kısmi etkisiyle vücuda gelmiş olan kültürel birikimlerini baz alarak yapılar inşa ederken halk mimarisine dair örneklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. "Halk mimarisi daha çok çevresel, sosyal ve kültürel etkenlerle oluşmuş yöresel özellikleri ağır basan mimarlık olarak tanımlanmaktadır. Kültürel birikim ve çevreye bağlı olarak farklı türde birçok yapı meydana gelmiştir."[15]

Barınak-Konut (Halk Mimarisi) başlığı adı altında yer alan üç adet alt başlıkta; yapıların tipleri, yapım teknikleri ve ev eşyalarına yönelik örnekler sıralanmıştır. Tipleriyle ilgili başlıkta sadece evlerle yetinilmeyip birçok yardımcı yapıdan da bahsedildiği gibi ev eşyalarıyla ilgili başlıkta da ev eşyaları dışında olan ve herhangi bir başlık altına yerleştirilemeyen çeşitli eşyalardan da örneklere yer verilmiştir.

2.3.1. Tipleri

Asırlardır halkın ihtiyaçları neticesinde; sosyokültürel durumlardan, yaşam tarzlarından, insan ilişkilerinden, ekonomik faaliyetlerden ve fiziki şartlardan esinlenilerek pek çok mimari yapı inşa edilmiştir. İhtiyaçlar, şartlar ve olanaklar ise coğrafyadan coğrafyaya değişiklikler göstermiş, kullanım amaçlarına göre farklı türde yapılara yönelmeler söz konusu olmuştur. Tüm bunlar yaşanırken toplumun güzellik algısına paralel olarak yapıların tasarlanma sürecinde yer yer estetik kaygılar da güdülmüştür.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; abdesthane, ahır, ambar, avlu, ayakyolu, bâb-ı seraskeriye, bâb-ı âlî, baca, bağ, bahçe, bakkal, bank-ı osmânî, baraka, baruthane, bedesten, bî'a, biya', bostan, burç, buyût, cami, cevâmi, cumba, çadır, çeşme, çiftlik, çilehane, dâ'ire-i âlî, değirmen, depo, dergâh, dershane, divanhane, dok, dükkân, ebniye, ev, eyvan, fabrika, çarşı, fevkani, fırın, gazino, gurfe, gusülhane, hamam, han, hane, hankah, harem, harîk kulesi, hastahane, havuz, hayme, hisar, hücre, hükümet konağı, hükümet sarayı, imalathane, imaret, iskele, istasyon, istihkâm, kâbe, kafes, kahve, kahve ocağı, kahvehane, kale, kameriye, kaplıca, karakol, kasr, kayıkhane, kenâi, kenâis, kerhane, kışla, kiler, kilise, koğuş, konak, köprü, köşk, kubbe, kule, kulube, külhan, kümbet, kümes, liman, lokanta, mabeyin, mağaza, mahfil, mahkeme, makdes, maksure, matbah, medrese, mektep, melce, merdiven, mescid, mesire, Mevlevihane, meydan, meyhane, minare, minber, musalla, ordugâh, otel, pazar, penâh, pencere, postahane, sahilhane, salavât, salhane, samanlık, saray, savâmi, savma'a, selâmlık, semahane, sofa, su harkı, şadırvan, şerefe, şose, tahtaboş, tandır, tavan,

[15] Nesil Erol, **Kandıra'da Halk Mimarisi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014, s.1.

tekke, telgrafhane, tersane, tımarhane, tophane-i âmire, türbe, vilayet dairesi, yalı, yatakhane, zindan gibi çeşitli mimari yapılara ve bunlarla ilgili terimsel ifadelere yer verilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"İşte bu alay için alessabah asâkir-i şâhâne, cedîd elbise ve her türlü levâzımat-ı müstahsene ile tezyin olunarak kışla ve koğuşlarından halifenin geçeceği yol üzerine çıkarılır..." (s.12)

"...Kandilli'de "İçeri Göksu" tabir olunur mesire-gâhta bir ağaç altında zikr ü fikr ile imrâr-ı vakt edermiş..." (s.82)

"...Kandilli'de sahilhanesi olan Salih Paşa..." (s.83)

"Paşa merhum vakt-i sayfta sahilhanesinde, vakt-i şitâda Dersaadet'te Süleymaniye civarında konağında ikamet eder..." (s.84)

"...Beşir Ağa, Dersaadet'te Şehzadebaşı'nda İmaret Sokağı'nda harem ve selâmlıklı bir konak aldığından(...)Mezkûr konak elhâletü hâzihi mevcuttur(...)karşısında Maliye Hazinesi mümeyyizlerinden merhum Rüstem Efendi'nin konaklarıyla..." (s.84)

"...beni alıp Üsküdar'a Selimiye Kışlası'na götürdü.(...)Selimiye Kışlası'na gittim, koğuşta oturdum." (s.84)

"Vaktaki serasker paşa teşrif buyurup kışlada olan kuleleri gezmeye başladı, pederim beni elimden tutup merdivenden üst kata çıkardı..." (s.85)

"Şimdi serasker paşa kuleden avdet edip divanhaneye doğru gelmesiyle iki tarafta olan paşalar, yaverler, kavaslar yarılıp aralarında kaldım." (s.85)

"Sonra tekrar eğilip "Seni Mekteb-i Harbiye'ye yazdırayım,(...)bu çocuğu Mekteb-i Harbiye'ye yazdırsın"dedi.(...)Validem "Ben evladımı mektebe vermem!" diye kıyametleri kopardı.(...)Paşa benim mektebe yazılmaklığım için pek çok ısrar etti." (s.85)

"...namazını Şehzade Câmi'-i şerîfi'nde eda edip gelip evde oturur idi." (s.86)

"Hatta cuma günleri seyir yerlerine gitmeyip daima tekkelere gidip dervişler ile düşüp kalkar idim." (s.88)

"Ekseriya kurbiyeti cihetiyle Lâleli Câmi'-i şerîfi'nden Langa Yenikapısı'na giden yolda kâin Rufaî dergâhına devam ederdim." (s.88)

"...gerek evin bir köşesinde ve gerek bazen evin bahçesinde..." (s.88)

“Mumaileyh Beşir Ağa'nın konağının civarında imaret ittisalinde bir taş mektep olmaktan naşi bu abd-i âsîyi oraya verdiler. Mektebin hocası Şehzade Câmi'-i şerîfi'nin kayyumbaşısı(...)mekteb-i mezkûra devama başladım ise de(...)mektebe konulmam iki hafta kadar olmuş idi.(...)mektebe gidip hoca efendinin ittisalinde pencere içinde oturur.(...)oturduğu pencerenin eni dar olmakla oturduğumuzda diz dize ve yüz yüze oturduk.(...)mektep lebâleb dolmuş...” (s.89)

“Hatta sokağa çıkıp onun oturduğu pencerenin altından geçer iken ihtiyarsız olarak çektiğim ah seda ve tesirinden olmalı ki pencereden başını çıkarıp yine arkamdan hayran hayran bakmış idi.” (s.90)

“...hoca efendinin yanında pencere içinde yazı ile meşgul idi,(...)” (s.99)

“Yatağımdan kalkıp evin tahtapuşuna çıktım.” (s.102)

“Onun için hoca efendi beni yanına alıp ayrıca böyle pencere içine oturttu...” (s.109)

“...haneyi zindan görmeye başladığımdan Şehzade Câmi'-i şerîfi'ne gidip(...)Şehzade Câmi'-i şerîfi'nin avlusuna gittim.” (s.112)

“...biraz da avlunun dışarısına çıkıp çimenler üzerinde gezdim; yine bir fayda görmedim.” (s.113)

“Hazret-i cânânın yeri evvelce arz olunduğu üzere hoca efendinin yanında, pencere içinde olup...” (s.115)

“Ekseriya geceleri kalkıp tahtapuşa çıkıp yıldızlar ile konuşurdum.(...)odadan tahtapuşa kaçıp orada fevkalâde...” (s.120)

“Fakir ise “İstemem” diyerek odadan sofaya çıkardım.” (s.120)

“Biraz bahçede oynadık, sonra kendilerinin dershanesi gibi olan odalarına gittik.” (s.122)

“...oradan derhâl kalkıp abdesthaneye girerek istediğim kadar ağladıktan sonra...” (s.122)

“...tahammüle takatım kalmamakla derhâl oradan ağlayarak ve koşarak sofaya çıktım.” (s.123)

“...hoca efendi: “...Fakat benim yanımda pencere içinde bir çocuk vardır,(...)” demiş.” (s.124)

“Evet hamamın külhanını yakmalı, hatta hamamın suyu ve evi ısınıp hazret-i cânân ile hamamda zevk u sefa eyleyesin ve yıkanıp tahâret-i ma'neviyyeye yetişesin. Yoksa hamamı bırakıp tahareti unutup gidip külhanda ve zibiller içinde oturup dünya ve ahirette yanmak(...)İşte külhan, nefs-i emmâre ve hamam, nefs-i mutmainnedir. Binaenaleyh külhanı yakıp hamamda(...)yoksa gidip külhanda canan ile oturmamalıdır azizim, sultanım, efendim.” (s.127)

“Bu hâlde sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz, Mescid-i sa'âdet'ten hâne-i sa'âdete teşrif buyurmuşlar.” (s.130)

“...işitenler odanın tavanı yıkıldı zanneylediler.” (s.131)

“...çadırlarını kaldırıp iklîm-i vücûdumda olan kışlak ve koğuşlarına ricat ve avdetle...” (s.134)

“...Süleymaniye'de vaki mekteb-i rüşdiyesine gittim. O tarihte Dersaadet'te iki mekteb-i rüşdiye var idi: Birisi Sultan Ahmed Câmi'-i şerîfi ittisalinde, diğeri Süleymaniye Câmi'-i şerîfi ittisalinde.(...)Lâkin Sultan Ahmed Mektebi'nin maaşı olmayıp(...)hem de bu mektepte olan şâkirdân, paşazade, beyzade olup öyle pek çok ders çalışmazlar idi.(...)mektebe teşrif edip çocukları imtihan ederdi.(...)Kandilli Mahalle Mektebi'nde dahi birlikte okumuş idik. İşte bu zat da o vakit Süleymaniye Mektebi'nde idi(...)mektepte imtihan eder iken bizim dersimize nöbet gelip...” (s.181)

“...doğruca bir medreseye girip orada tahsîl-i ulûm ile meşgul olayım.” (s.182)

“...Sultan Ahmed Câmi'-i şerîfi'ne gittik. Câmi'-i şerîfin mekteb-i rüşdiye cihetine çadır etekleriyle hadd-i fâsıl çekilip orada tecemmü ettik.(...)Nihayet Câmi'-i şerîfin mihrabı önüne...” (s.183)

“Süleymaniyelilerin pederleri dükkânlarda iş ile meşguldür.” (s.183)

“...mektepten imtihan ile gelmiş olduğum cihetle(...)Sair mektep arkadaşlarımızın ekserisi Babıâli'ye gittiler. Ezcümle mumaileyh Ziya Bey dahi Babıâli'ye çerağ buyurulmuştur. Sahîhen zât-ı âlî-i Ziya, Babıâli'ye bir başka feyiz ve ziya bahşetmiştir vesselâm.” (s.184)

“Mumaileyh Muhtar Efendi'nin konağı Üsküdar'da Nuhkuyusu'nda idi ve hem de tekke idi.(...)Ve tekkenin ismine Kartal Baba Tekkesi derler idi.” (s.186)

“Dedi ki “...asker çoktan beri kışlalarından çıkıp...”...”(s.186)

“Sabah oldu, hemen camie can attım.” (s.188)

“Dedim ki “Anlaşıldı, cananın tahta cülûsuyla beraber rakip de başımıza karakol dikildi.(...)”...” (s.188)

“Artık o gece yine uykuyu kaybedip tahtapuşta dolaşmaya ve henüz tulû etmekte olan kamere bakıp...” (s.189)

“Kendisi o vakit Saffet Paşa Tekkesi'nde bulunan şeyh efendiye mensup olup...” (s.192)

“...Saatçi Emin Efendi'nin dükkânının ittisalinde bakkalın üzerinde caddeye nâzır idi.” (s.192)

“...mezkûr hanenin ittisalinde Lâleli Câmi'-i şerîfi karşısında olan ufak bir mescit ki ismi Kızıltaş Camii'dir, işte o mescitte(...)mescidin ufak bir odasında iskân ederler idi.(...)Ekseriya akşamları mescidin kapısı önüne...” (s.193-194)

“Gerek Babıâli ve gerek Maliye ve sair devâirden hanelerine avdet eden...” (s.194)

“Şehzadebaşı'nda Direklerarası'nın arkasındaki bahçeli hamam ile Çarşıkapısı'nda Örücülerbaşı'ndaki Çifte Hamam onun idi.(...)sair dükkânları ve han gibi eşya ve emlâki dahi var idi.” (s.195)

“...Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne gidip sema meşk etmeyi tasmim eyledim. Zira Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin şeyhi(...)Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde kıdemli Mevlevîlerden gayet(...)Kasımpaşa Dergâhı'nda olan dedegân dahi(...)Mevlevîhaneye gider idik.(...)Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin muhiblerinden olmalarıyla onlar...” (s.198)

“Lâleli'deki konağı ittisalinde olan Kızıltaş Mescidi'de...” (s.198)

“Ve sema meşk etmek için matbah-ı şerîfte bulunan çilekeşlerden bir dedeyi çağırtıp bu asiyi ona teslim buyurdular. Oradan kalkıp matbah-ı şerîfe geldim.” (s.198)

“...hücrelerinden birer birer meydân-ı muhabbete(...)dedem ile beraber hücreden...” (s.200)

“...herkes hücrelerine gittiği gibi, fakir de dedem ile beraber hücreye gittim.” (s.316)

“...dergâh-ı şerîfe ve dedegâna emir ve nehiy ederler idi.(...)dergâh-ı şerîfe yalnızca gittim.” (s.317)

“Dâ'ire-i âlî kahve ocağında fakir gibi muhib ihvanlar olup fakiri salıvermeyip kahve ocağına aldılar.” (s.317)

“Ba'de's-semâ' hücreye gittim.” (s.317)

“...Hacı Ayvaz Câmi'-i şerîfi'nde olup muahharen kendilerine olunan işâret-i ma'neviyyeden dolayı Eyüp'te Bülbülderesi'nde olan dergâh-ı âlîye teşrif buyurdular ki orada...” (s.318)

“...hazret-i şeyhin kahve ocağında hizmet ederler(...)kahve ocağında oturdum.(...)Mumaileyh Abdullah Efendi ile beraber kahve ocağına geldim.(...)Yalnız kahve ocağında Abdullah Efendi vardır.” (s.319)

“...çilekeşler matbah-ı şerîfte hizmet ile mukim olup...” (s.319)

“Badehu herkes yerlerine gittiği gibi fakir de Abdullah Efendi ile kahve ocağında istirahat ettik.” (s.320)

“İki cami arasında kalmış beynamaza döndüm. Fakat caminin birisi gayet vasi ve müzeyyen olup diğeri ona nisbet mescit olmakla artık selâtîn ve müzeyyen cami durur iken mescit haramdır diyerek...” (s.320)

“...Mevlevîhanede olmaklığıma ruhsat aldım.(...)sabahları saat dörtte Mevlevîhaneden Bâb-ı Seraskerîye, akşam saat onda Mevlevîhaneye devama başladım.(...)Mevlevîhaneye naklettiğimiz tarih ki...” (s.321)

“...fabrikaların ateşi çoğaldıkça makineler ne derecelerde hareket eyleyecekleri...” (s.321)

“Bundan başka zât-ı şâhâneye mahsus olan dâ'ire-i âlînin miftahları dahi nezd-i fakîrîde olmakla orasına aşkımız bir başka aşk ziynetbahşetti.” (s.321)

“...Kadri Dede Efendi hazretleri fakiri alıp dergâh-ı şerîfin büyük bahçesine doğru gitmek bahanesiyle birlikte geşt ü güzâr olunur iken...” (s.323)

“...Mevlevîhaneye gidemeyip Hazret-i Hüsameddin Çelebi Efendi'nin teşrifine muntazır oldum.” (s.323)

“...Trabzon sevk memuru bulunan Kaymakam Osman Bey'in konağına misafir olup(...)Lâkin doğruca hükümet konağına indik. Onlarda orada bulunmakla fakiri kendi konağına alıp getirdi...” (s.329)

“Oturduğum hane ufak olduğundan Boyahane Mahallesi'nde diğer fevkanî bir konak istikra ettim.” (s.331)

“Çünkü Erzurum'da bağ ve bahçe olmayıp ancak gözün aldığı kadar ovadır. Lâkin Erzincan gayet bağlık ve bahçelik fevkalâde güzel, cennet misali olduğundan haber verirler idi.” (s.332)

“Ancak sair çilekeşler gibi matbah-ı şerîfte...” (s.335)

“...ortası bir azim ova ve bağ ve bahçelik.” (s.335)

“İşte bu muhabbetler ile câmi'-i kebîre gittik. Çünkü Erzincan'ın ufak mescitleri pek çok olup bu câmi'-i kebîr ismiyle müsemma olan cami onlara nispeten büyük olduğu için câmi'-i kebîr tesmiye olunmuştur.(...)Aşk u muhabbetimiz, bizi erkenden câmi'-i kebîre soktu.(...)peyderpey camiye gelmeye başladılar.” (s.336)

“Daha kimseler yoktur, ancak müezzin mahfilinde Kur'an okunur idi.” (s.336)

“İsmail Efendi ile beraber bir ufak merdiven var, oradan İsmail Efendi önümde, fakir arkasında çıktık. Oturdukları oda, uzun bir oda olup...” (s.337)

“...Derviş İsmail Efendi, kahve ocağından gelip...” (s.338)

“Müşarünileyh efendimiz hazretlerinin dahi hâne-i sa'âdetleri câmi'-i kebîrin civârında olmakla oradan doğruca gittik. Bâb-ı sa'âdetten içeriye girip beş altı kademe merdivenden çıkıp hemen merdiven başında ufak oda. Lâkin nasıl oda! Üç arşın arz, dört arşın tûlundadır; yani büyücek, vâsi' bir kabirdir.” (s.338)

“...Merkez Efendi hazretlerinin çilehanesidir.” (s.338)

“İşte bu hücre-i şerîfte olan tecelli dahi fakire bir diger-gûne feyz ü tecelli bahşedip mestanelik efzûn oldu.” (s.339)

“...Erzincan naibi efendinin mahkemeye yanına gidip(...)mahkemeye celp ile(...)mahkemeden mahzar irsaliyle kendisini celp etmişler.” (s.341)

“...mahkeme kapısına kadar teşyi edip avdet ederler.” (s.342)

“...türbe-i şerîflerini o zaman Erzurum defterdarı bulunan Mecid Efendi hazretleri, Fehmi Efendi marifetiyle bina ve inşa ettirdiler.” (s.343)

“...”...minare üzere çıkıp Hudâ-yı ta'âlâyı temcîd ve tehlîl ve tahmîd etmekle bizim ruhumuza sefa ve sürurlar irgür” buyururlardı. Yani ey hoş nevâlı ve latif avazlı Bilâl,

mîzene üzere çık, rahîl tablını vur.(...)"Mîzene", ezan okunacak yere derler, murat "minare"dir.(...)"Ey hoş-nevâ ve latîfü's-sedâ olan Bilâl, minare üzerine git ve göç tablını çal",(...)" (s.348)

"Hâne-i sa'âdetleri bir hükümet sarayı gibi oldu." (s.350)

"Muhasebeci efendi bir gün evvelce selâmlık dairesini tathîr ettirip..." (s.352)

"...hanelerin ahırları dahi insan ile doldu. Yani ahırlarda ahır sekisi tabir olunan mahallerde dahi insanlar oturdu." (s.353)

"..."Buraya bir mükemmel kışla ve bir de hastahane bina olunmasını gönlüm arzu eder.(...)"(...)mükemmel kışla ve hastahane bina ve inşa olunmuştur.(...)"...tıpkı iradeleri üzere bu kışla ve hastahane bina ve inşa olundu"(...)Mezkûr kışla, Vaskirt yolu üzerinde olup hazret-i şeyh efendimizin bahçe konak-ı âlîlerine oradan gidilir idi." (s.362)

"...bir zatın bahçesine gidip(...)o bahçede pek çok(...)ahali bahçelere nakil etmeye başladı. Hey'et-i meclis dahi Vaskirt civarında bir bahçeye nakil edeceğinden memurin ve ümera ve zabitan artık bahçe icâre etmeye kıyam ettiler.(...)değil bahçe bir kümes bile olsa razıyım.(...)bahçe-i sa'âdetlerinin bir bahçe aşırısında olan Tekbastı Mustafa Efendi'nin bahçesi icar olunup oraya nakil olundu. Hazretin bahçesiyle fakirin olduğum bahçe arasında yine Tekbastızadelerden Şerif Efendi'nin bahçesi var idi." (s.363)

"Hazret, çavuşa dedi: "Birader, azıcık kahve ocağında rahat ol, bir kahve iç de bakalım" dedi. Çavuş, kahve ocağına gitti; hazret rabıtaya vardı." (s.365)

"Bu hâl ile hareme gidemeyip doğruca selâmlık odasına çıktım." (s.368)

"...hâne-i sa'âdetleri karşısında olan ufak mescitte..." (s.370)

"Tekmil elbiselerini çıkarıp tandıra silkerdim..." (s.371)

"Hazretin bahçe konağı yakın olduğundan..." (s.372)

"Oradan Musto doğru kahve ocağına gitti." (s.375)

"Artık hankahta olan ihvanlar ile kaldık.(...)Tahir Efendi'nin hanesi hankahın karşısında, Yusuf Ağa'nın evi diğer mahallede idi. Hankahta yalnız fakir ile Tokadî Hacı Hasan Efendi kalır..." (s.375)

"...ahırda ahır hizmetçileri yatar idi." (s.375)

“Hacı Hasan Efendi de kahve ocağında yatardı.(...)Şimdi Musto da güya kahve ocağında Hacı Hasan Efendi ile yatacak.(...)doğru kahve ocağına gidip(...)Musto da kahve ocağındadır.” (s.376)

“Oradan doğruca hankahın karşısında olan mescide gittim.(...)mescidde bir müddetçik rabıta buyurup(...)” (s.376)

“...Musto kahve ocağından geldi...” (s.377)

“...Konya'ya gidip orada hücrenin birisine kapanmak arzusuna meyil ve muhabbet gösterdim.” (s.378)

“Mezkûr hâne-i sa'âdetin ufak bir kanatlı bir sokak kapısı vardır, oradan girildikte sağ tarafta yedi sekiz ayak merdiven ile çıkılır bir ufak oda vardır.(...)Mezkûr odanın yanında ondan ufarak diğer bir oda vardır, oraya ufak tefek koyduk; yalnız mezkûr odayı döşedik. Ve harem dairesi dahi bir odadan ibarettir. Anca vâsice matbah dairesi ve bir tandır ve bir de kömür, hatab koymak için bir kiler gibi oda vardır.(...)Selâmlıkta oturacağımız oda öyle kabir gibi uzunca ve bir adet ocağı vardır.” (s.381)

“Doğruca çarşıya, tüccardan Erzurumî bir ahbap var idi;(...)onun dükkânına gittim.” (s.383)

“Bir gün hamamda Leblebici Baba ile bulunmuşlar. Kurnanın dört etrafından tas ile su içip...” (s.392)

“Hele selâmlık odası ve ittisalinde olan büyük samanlık cümlesi ferş olunup âdeta bir Câmi'-i kebîr gibi kanâdiller ile tezyin olunmuştur. İşte samanlık canan ile seyran olur manası budur. Evet Mânî-i aşk samanlığı sarây-ı hümâyûn rengine boyar; aşksız ise sarây-ı hümâyûn samanlık olur.” (s.393)

“Fakir: “Buradayım efendim!” diyerek kahve ocağına gittim.” (s.403)

“...Depo Memuru Kaymakam Mahmud Bey, fakirhanenin karşısında Aşçıoğlu Mustafa Ağa'nın bahçesinde otururlar idi.” (s.403)

“...kapılardan, bacalardan içeri yağmur gibi yağıyor, serpiliyor.” (s.404)

“Derhâl hastaneden bir cerrah getirtip gösterdik.” (s.405)

“Şeyh efendinin konakları Ayasofya Câmi'-i şerîfi ittisalinde ve yol üzerinde bir büyük konak idi. Mezkûr konak Sultan Abdülmecid hazretlerinin ikballerinden bir ikbale

olan teveccühât-ı mürşidâneleri eseriyle ikbal tarafından alınıp kendisine verilmiş idi.” (s.409)

“...”Erzincan kalesinin alt tarafında(...)”(...)Çünkü Hazret-i Pîr efendimizin türbe-i sa'âdetleri kalenin alt tarafında kabristandadır.” (s.411)

“...Şehzadebaşı'nda Direklerarası'nın arkasındaki ve kahve dükkânı ittisalindeki medresede o zaman ulemadan ve mazinneden bir zat oturur idi.” (s.412)

“Bunun mahdumları o vakit mekteb-i idâdîde idi.” (s.417)

“Mezkûr karyenin bağ ve bahçeleri pek çok olup âdeta köy bahçeler içinde kaybolmuştur. Bu bağ ve bahçelerin arasından...” (s.417)

“...”...yanlarında koşarak öylece ordugâha ric'at ve avdet eyledik”...” (s.420)

“...fırından çıkmış gibi kan ter içinde geldim.” (s.424)

“...Damat ve Kaptan-ı derya Mehmed Ali Paşa hazretlerinin sahilhanesine teşrif etmişler.” (s.432)

“Hazret-i şeyhi getiren kayıkçı iskelede bekler imiş.(...)İstanbul'a gelip kayıktan iskeleye çıkar iken...” (s.432)

“...”...dergâh-ı şerîfin küşadıyla ayin ve mukâbele-i şerîf icra olunsa.(...)Gündüz hiçbir dergâhta zikrullâh olmaz.”(...)Dergâh-ı şerîfin İstanbul'daki Mevlevîhanelerin semahanesi gibi güzel bir mukâbele-i şerîfe mahsus semahane vardır. Hatta büyük zevât-ı kirâma mahsus semahaneye muttasıl ayrıca bir odası dahi vardır ki(...)dergâh-ı şerîf küşadıyla mukâbele-i şerîf icra buyruldu.(...)semahanenin mihrabı üzerinden talik olundu.(...)semahane, İstanbul dergâhlarının semahaneleri gibi fevkalâde tezyin olundu.(...)semahaneye giderler ve evrâd-ı şerîf kıraatine başlarlar idi.(...)mihraptaki kırmızı postları üzerinde, fakir de yanlarında, misâfirân dahi mihrabın iki taraflarında olan postların üzerinde otururlar idi.(...)semahanenin ortasına doğru yürüyüp...” (s.434)

“Bu zatı her kim görse, şimdi meyhaneden çıkmış zannederdi.” (s.438)

“O zaman fakir, Câmi'-i kebîr'e muttasıl sokak içinde kümbetli bir konakta otururdum. Yani konağın bir tarafında kümbet tabir ederler bir kubbe var idi. Lâkin içi boş kubbelerdendir.” (s.440)

“Erzurum Kalesi'ne Muttasıl Kırklar Makamı” (s.440)

“Yani Kırklar Makamı derler ki kırk adet kabr-i şerîf bir kubbe altındadır.(...)Câmi'-i şerîfe gitmek üzere kırkların makamı önüne geldik.(...)O makamın bir tarafı kaleye gider uzun bir yoldur. Yolun iki tarafı da cesim kale duvarıdır.” (s.440)

“...asla birbirimize bir şey söylemeyip yani tekellüm etmeyerek fakir türbeden aşağıya doğru; o zat da kaleye doğru o uzun sokağa saptı.(...)o kale sokağına teveccüh etti.” (s.441)

“Reis Paşa'nın konağı da bizim arka tarafımızda kaleye muttasıl idi.(...)”...Artık konağına da gitmeye başlayacağız”...” (s.441)

“Ferdâsı günü Sinop iskelesinden hareket ettik.” (s.443)

“Limandan dışarıya çıkar çıkmaz nasıl pencereden içeriye bir dalga geldiyse, üçümüzün de üstümüz, yatağımız su içinde kaldı.” (s.443)

“...Ömer Efendi'nin konağına gittim. Bir büyük selâmlık odasında ziyaretlerine pek çok ihvan gelmiş, kalabalık oturuyorlar.(...)avdetleri gününe kadar birlikte haylice ihvan konaklarında...” (s.446)

“...sarayın üst katında olan kalem odasının kapısından çıktık. Bir de bakayım ki ne bakarsın, sarayın uzun divanhanesi bir baştan bir başa serâpâ meclis çavuşları, yaverân, zabitan ve saire ile doludur.(...)divanhaneden aşağı indim.” (s.449)

“Ve bazen çarşıya doğru gezerdik.(...)İşte hangi çarşıya gitsek, ahval böyle idi. Binaenaleyh iki ayda bir kere çarşıya gider idik.” (s.451)

“...Erzurum'da fakîr-hâl bir dükkânı var,(...)Etrafta olan dükkânlarda boş yer kalmamıştır, cümlesi uşşâk ile dolmuştur.” (s.456)

“Evvelce çadırlarımız gidip kurulmuş. Harem dairesi uzacak bir çemendâr mahalde olup selâmlık için dahi öyle güzel çemendâr suyun kenarına kurulmuş idi.” (s.456)

“Bizim çadırda peder, Terzi Baba, fakir, Aziz Efendi, Hacı Bey; bu beş kişiden başka kimse yoktur. Fakat Hacı Bey o gece çadırda yatmayıp ihvanlar ile köyde kaldı.(...)çadırlarımızı kurup istirahat ederek Erzincan'a vâsıl olduk.” (s.457)

“...Câmi'-i kebîr karşısında harem ve selâmlıklı bir büyük konak tehyie buyurmuşlardır(...)o konağa indirdiler. Müşarünileyh Gavs-ı A'zam efendimiz bahçe konak-ı âlîlerinde olmasıyla...” (s.457)

“Konak-ı âlîleri önünde(...)selâmlık dairesine ve su harkının önünde olan ufak çimende oturuyorlardı.” (s.458)

“...kışla ve koğuşlarına istirahat için avdet ü ric'at ederek...” (s.459)

“...o sene kış boyuna olan müzakere ve muhabbet Hazret-i Pir Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetleri civarında bir dergâh-ı şerif müceddeden bina ve inşasından ibaret idi.(...)mezkûr dergâh-ı şerîfin inşasına bed' ü mübâşeret olunmuştur azizim.” (s.477)

“...müşarünileyh efendimiz bir gün hükümet konağına teşrif ile türbe-i sa'âdet ittisalindeki tarlaların iştirâsına bed' ü mübâşeretle...” (s.478)

“...bir gün Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimiz ebniyenin üzerinde durur iken,(...)hatta geceleri dahi ebniye-i âlî ile rüyada uğraşırdım. Beher gün alessabah ebniyenin üzerine giderdim. Zaten fakirhane ile ebniyenin arası kırk elli hatve mesafeden ibarettir.(...)ebniyede mevcut olurdum.(...)yine ebniyenin üzerine gelip akşam ezanına kadar kalırdım.(...)doğruca ebniyenin içine girdim.” (s.479)

“Biraz tefekkürden sonra anladım ki hayvan ile ebniye-i âliye girdiğimdir.(...)”Bu ebniye-i âlînin ancak hizmetine memurum.(...)”İşte ebniye-i âlî(...)tarihine kadar beş ay tamam olunca etraf duvarları ve Câmi'-i şerîf ve ebniyesi tamam olup ancak içinin işleri kalmış idi. Yani ebniyenin nısfından ziyadesi yapılmış idi.” (s.480)

“...Beşiktaş Sarây-ı Hümâyûnun yaldızlı kapı ve yaldızlı demir parmaklıkları çıkıyor.” (s.480)

“...ebniye-i şerîfin bir müddetçik öyle hâliyle terki lâzım gelmiş olduğundan(...)Ebniye-i âlînin irat ve masraf veçhile defterini Dersaadet'ten talep buyurmuşlar idi.” (s.481)

“...Erzincan'da esbak Reis Şükrü Paşa'nın bina eylediği konağı meclis dairesi ittihaz eylediler. Harem dairesi dahi müşirlere mahsus idi.” (s.482)

“...Vaskirt Kışla-ı Hümâyûnu karşısındaki bahçeye tecemmü' edip musikayı dahi kışla kapısının aralığına gizleyip...” (s.485)

“Bir taraftan dersler ve bir taraftan ebniye-i âlînin bina ve inşası.” (s.487)

“...bedesten gibi doldu.” (s.489)

“...telgrafhanede olan gerek muhabere memurlarıyla çavuşları ve gerek ihvanlardan eli ayağı düzgün olanları...” (s.490)

“Gelelim matbah işine.” (s.490)

“...yalnız divanhaneden istikbal ederler.(...)divanhanede Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîye teslim ederim.(...)alt katta olanlar zannederler ki divanhanede(...)Bu fakir, divanhaneye çıkıp hizmetçilere(...)divanhaneye ikişer sofra(...)divanhanede pencere önüne oturup temâşâ-yı avâlim etmeye başladılar.” (s.490)

“...büyük cümle kapısı ittisalindeki çeşmeden...” (s.491)

“Dergâh-ı şerîfin matbah cihetine ve bahçeye üç dört çadır kurulmuştur.(...)dergâhta bulunan dervîşân yiyip...” (s.495)

“Akşam ezanından evvelce Câmi'-i şerîfi(...)Câmi'-i şerîfin kapısı örtülüp(...)Câmi'-i şerîfin önündeki meydana(...)Câmi'-i şerîfin kapısı önündeki sofraya oturup ezana muntazır idik.(...)herkes Câmi'-i şerîfe girip Câmi'-i şerîf o kadar halkı almadığından önündeki meydanlığa...” (s.498)

“Ve taam ise matbah-ı şerîfte mahsus aşçı var idi.” (s.500)

“...türbedar odasının yanına bir harem dairesi bina ve inşa ile(...)bir ufacık harem dairesi bina ve inşa olundu...” (s.502)

“...nehr-i Fırat'ın köprü başına kurulmuş olan çadırlara geldik.(...)çadırlarda hizmette asla kusur olunmamıştır.” (s.502)

“...sarayın ittisalinde Cerrah Hasan Efendi'nin hanesini icar edip...” (s.506)

“Fakir de ittisalindeki hanede idim. Hatta hazret-i efendimizin ayak yolu fakirhanenin ayak yolu üzerinde idi. Necabetlû Ahmed Beyefendi bazen fakirhaneye gelip abdesthaneye gittikçe...” (s.507)

“Müşarünileyh Ulemâ-billâh efendimizin hâne-i sa'âdetlerinde selâmlık dairesi olmadığından karşılarında diğer bir hane icar olunup orası selâmlık olmuş idi.(...)selâmlık dairesinde yine icra olundu.(...)Selâmlık dairesinde olan aşçı dedenin...” (s.507)

“...mescitte Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz...” (s.507)

“...sarayda olan harem dairesine fakiri bekçi gibi koydular.” (s.508)

“Dışarıya çıktığımda meyhaneden çıkmış mestaneler gibi olur idim.” (s.511)

“İşte iradeleri üzere konağın sobalı hamamı olup derhâl sobayı yakıp fakirhaneden mükemmel hamam takımı getirip Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimizi kemâl-i aşk u muhabbetle hamamda yıkadım.” (s.511)

“...harem dairelerinde kendisine mahsus olan odada kaldık.(...)Harem dairesi fevkânî olmadığından(...)Birkaç gün böyle harem dairesinde birlikte olup badehu tamamıyla kesb-i sıhhat edip fakire ruhsat buyurdular. Fakir, haneye geldim. İşte bu hizmet şerefi ve böyle harem dairesine girmek hiçbir kimseye müyesser olmamıştır.” (s.513)

“...konağa avdet ettim.(...)konağın daire müdebbiri gibi olup(...)harem ile çocuklar konakta ikame edeceğinden...” (s.529)

“...çiftliğin merkezi olan Istabl karyesine geldim.(...)İki üç gün şöyle bir resmi çiftliğin bazı defterlerine ve ambarlarına bakıp(...)çiftliğin işlerini bakmak için(...)Çiftlikten hayvana râkib olduğum dakikadan...” (s.530)

“...”Müsaade buyurun handa bir oda icar ederim, kendi kendime zikr ü fikrimle meşgul olayım.” (s.531)

“Bir memleket valisi zaptiye veyahut diğer derviş elbisesiyle tebdil olup çarşılarda gezse,(...)” (s.535)

“Çiftlikte o sene(...)çiftlikte kalması caiz olamayacağından(...)çiftlikte istihdam ettim.” (s.537)

“Mezkûr hanenin sokak üzerine bir ufak odası ile arka tarafta karanlık diğer bir odası olup avlusu gayet ufak; velhâsıl dervişlere mahsus bir çilehanedir. İşte o çilehaneye girdim.” (s.539)

“...”...alay tertibi için kurulmuş olan çadırlara avdet buyurun”...” (s.541)

“...çiftlikâtı, dükkânları ve vâridâtları pek ziyade idi.” (s.542)

“...çadırgâha hayvan ile avdet ettim.” (s.542)

“Cuma günü Câmi'-i Emeviyye'ye teşrif edeceklerinden(...)Beraberce Câmi'-i şerîfe gittik. Ba'de's-salât orta kapıdan kendileri teşrif edip Câmi'-i şerîfin avlusunda ve ilerideki cümle kapısından çıkıp Seyyid Emir Abdulkadir Efendi hazretlerinin ziyaretlerine gideceğinden Câmi'-i şerîfin kapısından fakir dahi beraberce çıktım.” (s.542)

“...”...Koca vilâyet dairesi senindir”...” (s.544)

“İşte ferdâsı günü çilehaneden çıkıp doğruca Vali Paşa hazretlerine gittim.” (s.545)

“...iki sene çiftlik nezaretinde bulunup altı ay da açıkta konakta kış boyuna...” (s.551)

“...”Bu gece âlem-i ma'nâda Şâm-ı şerîf'te Câmi'-i Emeviyye'de bulundum.(...)”(...)Kış günleri akşam ezanıyla beraber camiden çıkardım.(...)Ancak Câmi'-i şerîfin hademeleri hissederler idi ki(...)İmdi nasıl Câmi'-i şerîfe gelip(...)Şöyle ki Câmi'-i şerifin kitapçılar tarafındaki cümle kapısından girip ittisalindeki ikinci iç kapısından içeriye girmeyip oradan büyük minareye doğru müteveccih olup...” (s.553)

“...minareyi hizaya alıp...” (s.555)

“...Sancaktar Câmi'-i şerîfi'ne muttasıl İmamzade Reşid Efendi'nin hanesinde oturur idi.(...)Câmi'-i şerîfin ittisalindeki harap haneyi(...)Mezkûr hane, o kadar Câmi'-i şerîfe muttasıldır ki hatta cami tarafının duvarı, Câmi'-i şerîf duvarıdır ve sandık odasındaki pencereden Câmi'-i şerîfin içi gözükür.(...)Câmi'-i şerîfinde itikâf etmiş idim.(...)İşte oradan Câmi'-i Emeviyye'ye gitmek pek kolay olmuş idi.” (s.559)

“...Beylerbeyi'nde Niyazi Efendi hazretlerinin sahilhanelerinde yatıp...” (s.565)

“...”...Surre Emini Ali Paşa'nın çadırına gittim.”...” (s.566)

“İttisalimizde olan Sancakdâr Câmi'-i şerîfi'nin müezzin mahfilinde...” (s.568)

“Ve hatta Şâm-ı şerîf'in lâyıkıyla etrafını ve bahçelerini ve mesire-gâh mahallerini bilmem.” (s.574)

“...hanemizin önü Tophane Meydanı gibi açıldı.” (s.574-575)

“...oradan bir çeşme gibi...” (s.580)

“Dâ'ire-i askeriyye, fevkani olup merdiven başından Hazret-i Mevlânâ Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Sâlihiyye'de ve cebel üzerinde türbe-i şerîfleri müşahede olunurdu.” (s.582)

“...”Bir çeşmenin bulanık zamanında alınan su tabiî bulanık olur; duru ve sâfî vaktinde alınan su da elbette duru ve sâfî olur.”...” (s.603)

“...Şam'da Halilullâh Medresesi'nde sâkin tüccar ve ihvân-ı tarîkattan Kâğıtçı Şakir Efendi'ye yazmışlar.” (s.605)

“Henüz meyhaneden kalkmış, kendisine malik olmayan bir mestane gibi oldum.” (s.606)

“...”...bir liman bulup hemen oraya dahil olarak(...)O gece de limanda kaldık.(...)limandan hareket ederek selâmete vâsıl olduk”...” (s.607)

“...”...orasını melce ve penâh ittihaz ettik.(...)”...” (s.607)

“Yani bu kış burada kalacağımdan münasip bir hücre veyahut bir hane icar olunması emr ü ferman buyurdular.” (s.608)

“...hanelerine muttasıl olan mescid-i şerîfe teşrifleri...” (s.610)

“Bir sahrada bir çeşme başında bir kız görmüş.” (s.614)

“Bunlar ahırlardan çıkıp ova, sahralara gidince...” (s.615)

“Derakap hastahaneden tabip celp ile kan almışlar ve çabuk tedavi ve lâzım gelen mu'âlece tertip olunup...” (s.626)

“...Câmi'-i kebîr'in şadırvanında abdest alıyor görürler ki hâlet-i nez'de aldığı abdest sırrıdır.” (s.626)

“...”...Müşarünileyh hazretleri de eyvanda ayak üzerinde olup(...)eyvanda gezerler idi.(...)”...” (s.628)

“Zâhire ambarına buğday cem' etmek gibi; bir taraftan fareler aşırırlar. Sen artık işin yok ise ambara zâhire cem' eyle.” (s.630-631)

“...”...Onu handa mekkârecinin yanında bıraktım.”...” (s.633)

“...onun hücresinde ikamet ederek öyle herkese değil,(...)” (s.637)

“...Şâm-ı şerîf'te olan Câmî'-i Emeviyye'ye gitmiş idim. Şâm-ı şerîf a'lem-i ulemâsından ve câmi'-i mezkûr hatibi Hatibzade faziletlû Hoca Ebulhayr Efendi hazretleri mihrabın önünde menkabe-i şerîfi kıraat etmekte olup...” (s.695)

“...fakirhaneye muttasıl ve duvar duvara ittisal etmiş olan Alemdâr-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem Abdullah Merdânî el-EnsârîAlemdâr-ı Resûlullâh) radıyallâhu anhu hazretlerinin câmi'-i şerîfine gittim. Câmi'-i şerîfin hatibi olan(...)câmi'-i şerîfe gelmiş olduğunu görüp ziyade memnun ve mesrur oldum,(...)Efendi-i mûmâileyh minbere çıkıp hutbe okumaya bed' ü mübâşeret etti.” (s.696)

“Filhakika hatip efendi böyle huzûr-ı risâlet-penâhîden gelip ve ilk minbere çıkmasıyla beraber...” (s.699)

“...mihrabın önünde mahdûm-ı âlîleri faziletlû Cemaleddin Efendi hazretleri mevlûd-i nebevî kıraat buyururlar.(...)mihrabın yanında kendime yer edeyim(...)Lâkin o mihrabın önü ki müşarünileyh Ebulhayr Efendi merhumun makamları idi,(...)Yalnız fakir, mihrabın yanındaki minbere arka verip(...)gelip mihraba oturdu,(...)mihraba doğru gelip o dervişin kulağına bir şey söyledi ise de derviş sem' ve itibar etmedi.” (s.702)

“...Sancaktar Câmi'-i şerîf'in minberine(...)minber-i şerîfin kapısı önüne ferş ettim(...)minber-i şerîfin süpürmesi(...)câmi'-i şerîfe devam etmediler.(...)mihraba ferş ettim.(...)camiye gelmeye muktedir olamadığından vekîl-i âlîleri olan zât-ı şerîf geldi.” (s.704)

“Vekîl-i müşarünileyh minbere su'ûd edip hutbe-i şerîf kıraatine bed' ü mübâşeret etti ki...” (s.705)

“İşte azizim, eblehler, ahmaklar, mescide tazim ederler; ehl-i dilin haraplığına sa'y ederler.” (s.717)

“Onlar da gelip diğer kafesi kaldırıp oda-yı mahsûs bir nevi gazinoya benzedi.” (s.720)

“Binaenaleyh aklâmın mescit ittihaz eylediği oda, reis paşanın odası olmuştur.(...)mescit ittihaz olunan oda ise(...)onların mescitte yerleri ve mahalleri olmadığından onları oraya koymazlar, zira ki herkesin mescitte yeri ve seccadesi vardır. Namaz kılmayanlar mescitte yeri ve seccadesi olmayanlardır.(...)Meselâ mescitte oturan ile meyhanede oturan beraber olur mu?” (s.721)

“Çünkü o odanın altı ahır idi,(...)” (s.722)

“Şöyle ki Erzincan'da bina ve inşa olunan dergâh-ı şerîfte...” (s.723)

“...bir ufacık mescitte bulundum. O mescidin mihrabının sol tarafında bir kütüphane vardır, içi kitap ile doludur.” (s.725)

“...fakirhanenin karşısında meydanın ortasında...” (s.726)

“...”...biz cuma geceleri Muradiye Medresesi'nde ihvan ile beraber zikir ederiz.(...)”...” (s.732)

“...havuzun suyu azalmış, yani havuzda su dibinde cüz'î kalmış, o havuzun içine(...)fakirhanede havuzun etrafındadırlar.” (s.750)

“Fakir de üst katta sofanın penceresinden böylece temaşa etmekteyim.” (s.750)

“...bir gün alessabah Şâm-ı şerîf minarelerinde...” (s.750)

“Sonra oradan çıkıp ittisalindeki mescide girip murakabe ettim.” (s.751)

“...havuz içine vaz' olundu. Lâkin havuzun suyu kalîl idi.” (s.751)

“...hatm-i hâce kıraat olunan sofaya muttasıl olan odada...” (s.755)

“...odanın duvarı arkasında mükemmel bir gusülhane var imiş, kapısını açıp gösterdim. Onlar da “Ne güzel gusülhane imiş!” diye taaccübane nazar edip tahsin ettiler.(...)Suyu getirip gusülhanede olan bir büyük çanak içine boşatıp...” (s.756)

“...”...yatsı namazını başka camide kılıp mumaileyh Mahmud Efendi'ye görünmeksizin geliriz” demişler idi. Belki başka camide namaz kıldılar,(...)”...Camiye gitti, daha gelmedi dediler.(...)”(...)Bir zaman Dersaadet'te Sultan Ahmed Câmi'-i şerîfi avlusunda pencere içinde oturur...” (s.757)

“...”...Şöyle ki cuma günü sabahı erkenden hamama gitmiş...”...” (s.757)

“...fakirhanenin sofasından dışarıya nazır olup...” (s.760)

“Fakir de sofadan nazar eder idim.” (s.761)

“Bu esnada bir gün fakirhaneden kapıya gider iken ve Seyyid Halil Medresesi'nden geçer iken, medresenin kapısı iç tarafında mumaileyh Mehmed Ali Efendi'ye tesadüf ettim.(...)Hatta göz yaşımı görmesin için medresenin kapısından dışarı çıkıp pınarlardan âb-ı muhabbet huruç etti.” (s.769)

“...Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz harem-i sa'âdetlerinden selâmlık-ı âlîlerine teşrif buyurup...” (s.770)

“...cebel ve ova gibi bir mahalde olup orada bir şose yolu mevcut imiş.(...)şose yolu tanzim ve tesviye olunup...” (s.790)

“...efendi mûmâileyhin hanesinin avlusunda uzunluğuna doğru uzanmış(...)o vakitte refikası avluyu süpürerek süpürüntü ile beraber sokağa atmıştır.” (s.790)

“İçeri avlusunda beş altı adet koyun yatar.” (s.793)

“...eyvanın ittisalindeki odada daha diğer beş altı nefer ihvan ile beraber orada uyumuşlar.” (s.794)

“...postahaneye gittim. Posta Müdürü Hakkı Efendi oğlumuz ile görüşülüp keyfiyeti ifade ettim.” (s.795)

“Oradan çarşıya çıktım. Bizim Hırkacı Hasan Efendi'nin dükkânına gidip hediye için hırkalar aldım ve keyfiyeti ona söyledim.” (s.795)

“Ferdâsı günü oldu, küçük paşa efendimiz selâmlık dairesinde bir ufak oda fakire ihsan buyurdular. “İşte size bir çilehane” dediler. Dedim: “Velinimet, ma'lûm-ı âlînizdir ki çilehane böyle değildir,(...)”...” (s.798)

“...kışla ve koğuşlarında kemâl-i istirâhatle uykuya yatmış olan leşker-i uşşâk, derhâl menâm-ı gafletten uyanıp güya bağteten kışla ve koğuşlara teşrif buyurmuş padişah için...” (s.799)

“Oldukları hâne-i sa'âdet Şühedâlar'da İzzet Paşa Köşkü'nde olup harem-i şerîfin karşısında olmakla...” (s.803)

“Cidde'ye muvasalatla alessabah mumaileyhin mağazasına gidip...” (s.806)

“Hasta olan mahut refikam Ortaköy'deki sahilhanede idi.” (s.808)

“Hanenin sokağa çıkmış bir cumbası var imiş, onun içinde oturmuşum.(...)Fakir o cunbadan “Efendim!” deyip aşağı inip yanlarına gitmişim.” (s.809-810)

“...yani Galata'daki köprüye kadar deniz dondu.” (s.810)

“...Tersâne-i Âmire önünde olan donanma-yı hümâyûnun etrafındaki...” (s.810)

“...Ortaköy'deki yalıya vâsıl oldum.” (s.812)

“Kendileri haremden selâmlığa daha teşrif buyurmamış.” (s.815)

“...”...Yirmi gün kadar ruhsat alıp Bursa kaplıcalarına gideceğim” buyurdular.(...)”...kaplıcalar da fayda etmez.”...” (s.828)

“...”Orada muhabbet olunamaz, dairede olan câmi'-i şerîfe teşrif buyursunlar”...” (s.829)

“...kahvenin bir köşesinde ve âlem-i hayrette oturdum. Saat altıda kahve kapanıp sokakta kaldım.” (s.831)

“...iyice üşümüş olduğum cihetle hem ısınacak ve hem de biraz rahat ve uyku kestirmek ve bayram namazını gusül abdestiyle eda etmek için türbe-i şerîf ittisalindeki hamama gittim.” (s.831-832)

“Lâkin velâkin yalının harem ciheti denize yakın olduğundan(...)gündüzleri yalıya, geceleri Dilber Hanım'ın yanına gelirdim.” (s.836)

“...Hazret-i Eyyûb Ensârî radıyallâhu anhu efendimizin câmi'-i şerîfinde cuma namazını edadan sonra(...)cuma namazını Kurşunlu Mağaza'daki Yeraltı Câmi'-i şerîfi'nde eda edip...” (s.836)

“...Galata'da Kulekapısı Mevlevîhanesi'ne ve âyîn-i şerîfe şitâb edip yetişir idim.(...)veda edip oradan doğruca Mevlevîhaneye gittim ki...” (s.836)

“Semahane küşat olup dahil oldum.” (s.836)

“...yalıya avdet ile oraca dahi icap edenler ile veda ederek(...)Bu hâli yalıdan beraberce gönderilmiş olan uşak ve cariye ve sair adamlar müşahede edip...” (s.839)

“...doğruca mumaileyh Hasan Efendi'nin konağına gittik.(...)Sahih konak değil bir saraydır...” (s.840)

“...kütüphanelerinden Kelâm-ı kadîm alınıp...” (s.843)

“...”Cami-i Emeviyye'de bulundum.(...)o iki zat sizi câmi'-i şerîfin bâb-ı berîd kapısına doğru götürdüler.(...)”(...)Câmi'-i Emeviyye'ye zât-ı şâhâne teşrif edecek imiş. Ona zinet olmak üzere câmi'-i şerîfin minaresinden aşağıya kadar bir uzun merdiven salıveriyorlar. Ve o minareden aşağı adamlar nüzul edip minarenin aşağısından...” (s.845)

“...bir yüksek eyvanda ayak üzeri duruyor. Fakir de eyvanın merdiveninden yanına gittim.” (s.845)

“...Şâm-ı şerîf kalesinde olan zâhire ambarlarının dahi devri zamanı gelerek sâbık ve emsali olamayarak her nasılsa fakirlerini ambarların devrine memur ve tayini şubece tensip olunarak(...)fakire emir verilerek “Kaleye buyurun” dediler.(...)”...kaleye gidip zâhire ambarından yevmî ne miktar hınta değirmene verilecek ise verilip miktarı zapt ile ambarı mühr-i zâtınızla temhir edilmesi lâzımdır” buyurdular. Ve binaenaleyh destur erenlerim deyip beher gün saat üçte kaleye devam etmeye başladım. Mezkûr kalede...” (s.853)

“...sabahları doğruca kaleye gidip değirmenin hıntası verildikten sonra(...)saat üçte kalede bulunup me'mûriyyet-i zâhire hitamından sonra...” (s.854)

“...türbe-yi şerîf ki orada Ebû Bekr-i Sıddîk radıyallâhu anhu efendimizin evlâtları metfundur, işte türbe-i şerîfin duvarına muttasıl bir haneye naklettim. Hanenin penceresi türbe-i şerîfin derununa nazır idi. Derakap türbe-i şerîfi sildirip sulatıp zaten üzeri açık

idi(...)mezkûr türbe-i şerîfe karîb Karaman Mahallesi'nde(...)ikame ettiğim odanın bir duvarı Sultan Hasan namıyla müsemma bir zât-ı âlî-kadrin türbesi duvarıdır.” (s.855)

“...Bâb-ı Seraskerî'ye gidip harîk kulesine bekçi olmuş.” (s.857)

“...oradan süratle köşke gelip hanesine nazır olan pencereden ateşin zuhuruna muntazır olmuş.” (s.857)

“...semahaneye dahi yüz ve göz sürmek için dâhil-i dâ'ire-i harem-i aşk olup bir köşede oturmuş idim.” (s.861)

“...Sancaktar Câmi'-i şerîfi önünde ve bendehanenin karşısında açıklık olan meydanda bir aşağı ve bir yukarı gider gelir.” (s.861)

“Atufetlû Muhtar Efendi hazretleri, Şâm-ı şerîf'te merhum Ali Paşa'nın konağında imiş, yani hâne-i sa'âdetleri orası imiş. Fakirleriyle mahdumum Hüsameddin Efendi birlikte selâmlıktaki büyük odada oturuyoruz.” (s.868)

“...işte bunun gibi fabrikasına ısmarla diye kendisine verildiği hâlde...” (s.869)

“Hâlbuki mezkûr numune bezini fakir vermeyip imalâthaneden verilip...” (s.869)

“...hasbe'l-mevsim Bursa kaplıcalarında istihmâm ile...” (s.869)

“...imalâthanece imal olunmuş olan mermerî (?) elbisesinin...” (s.870)

“...tekkelerde ve hankahlarda bana hiç feth-i bâb olmadı.” (s.874)

“...oradaki birinci lokantaya davet olunup mükemmel bir ziyafet keşidesiyle fakirlerini gark-ı lücce-i meserret etmişler...” (s.877)

“Akşam üzeri Beyrut'a muvasalat olundu. Karusaya bir adam gelip “İstanbul Oteli'ne teşrif ederseniz buyurun” dedi. Şöyle nazar ettim ki otel sahibinin adamıdır, yani bu gibi yolcuları otele davet etmek için mahsus bir adamdır. “Peki iyi olur, zaten biz de İstanbul'a gidiyoruz, elbette İstanbul Oteli'ne gitmek lâzımdır” deyip herif önümüze düşüp doğruca mezkûr otele gittim. Mezkûr otelde hareme mahsus yalnız iki yataklık oda bulunamadığından otel sahibi...” (s.877)

“...Yalıköşkü'nden içeriye hu erenlerim diyerek dahil-i selâmetle İstanbul'a demir attık.” (s.878)

“...Galata'da köprü başındaki...” (s.880)

“...kendileri haremde kütüphanesindeki kitapların yerleştirilmesiyle meşgul olduklarından(...)Kütüphanedeki kitaplardan bahsolunarak(...)kütüphane mevcudundan birer nüsha getirilip fakire vermiştir.” (s.880)

“...Yıldız Sarây-ı Hümâyûnu'na alınarak(...)her vakit saraydan cevap irsaliyle istifsâr-ı hatır ederler idi.” (s.887)

“Fakir de oradan dışarı divanhaneye çıktım.” (s.890)

“...vezne müdüriyetine havale edeceği yerde merkez hastanesinde mevcut bulunan ecza sandıklarından itası için hastahaneye havale etmiştir. “Hastahane: “Öyle münasip sandık yoktur” diye cevap verip...” (s.894)

“...defteri bir süratle açıp derununda olan evraklar havuza düşüp yüzmeye başlayınca...” (s.895)

“Ve kontratı tanzim olunup bezleri fabrikasına ısmarlamak için mumaileyh imalât komisyonuna gidip oradan eski numune bezinden bir parça bez almış ve daireye getirip “İşte numunesini aldım, bunu temhir edin ki fabrikaya gönderilecektir” diyerek...” (s.895)

“...sofada bunların sesini alıp uyandım,(...)” (s.905)

“...türbe-i şerîfe bahçesine götürüp musalla taşına vaz' olundu.(...)Sultan Mahmud'un türbesine götürdük.(...)Türbeye dahi bir derece halk hücum edip pek çoğu dışarıda kaldılar.” (s.906)

“...kendisi Bahariye Mevlevîhanesi'nde misafir olup...” (s.912)

“...”...dâ'ire-i âlînizde bulunan emekdârânın çocuklarıyla beraber bir alt kat sofada koşup gürültü ediyorlar idi.(...)”...” (s.915)

“Akşam üstü Babıâli'den çıkıp konağa gelir iken...” (s.919)

“Yalnız tarih vaz'ıyla telgrafhaneye verilecektir.” (s.923)

“...güç hâl ile arabaya râkiben hamama gidip zâhir ü bâtın tathir olunarak ramazân-ı şerîfi istikbal ettik.” (s.928)

“...makineler değişmedi, eski fabrika eski makine.” (s.928)

“...Bank-ı Osmânî'yi bastılar.” (s.929)

“İhvandan Hattat Ziya Efendi bir gün Sahaflar Çarşısı'na gidip dükkânın birinde bir köşede(...)dükkân sahibine demiş ki(...)Dükkân sahibi demiş ki(...)” (s.930)

“...”...Bu zat eskiden bedestende hâcegi imiş. Sonra kendisine inayet ü ihsan olunan makâm-ı âlîden ötürü olan işâret-i ma'nevî üzerine bedesteni terk edip...”...” (s.931)

“...”...köşe başındaki kahvehanede bulunur.(...)”(...)Tramvay o kahvenin önünden geçer iken gördüm ki...” (s.931)

“Badehu fakirden evvelce bu zât-ı şerîf kahveye teşrif buyurup oturmuşlar.” (s.932)

“...köşe başındaki kahve idi,(...)” (s.933)

“...o köşe başındaki kahvenin karşısındadır.” (s.934)

“...mezkûr kahveye gittim, bulamadım.(...)Orada da bulamayıp kahveye avdet ettim. Kahvenin karşısında caddenin öbür tarafında(...)Avdet edip kahvede muntazır-ı dîdâr-ı Hazret-i Köylü Baba oldum.(...)”Şimdi geliyorum, siz kahveye teşrif edin.” Tekrar kahveye avdet ettim.” (s.935)

“...”Eskiden bedestende oturur idim, sonra orasını terk ettim.(...)”(...)”...O bedesten-i zâhir hâcegîsi idiniz,(...)”...” (s.935)

“...”...uzun sokak içinde muhacirlerin barakaları vardır.(...)”(...)Gördüm ki bir uzun sokak, etrafında baraklar [barakalar] vardır.” (s.937)

“...”...Şimdi buradan aşağı doğru git de orada Boşnaklar Hanı vardır, yeni han diye sual et, orada bulursun” diye cevap verdiler. Gittim, hanı buldum, sual ettim.(...)Hanın altında bir kahve dükkânı vardır, o dükkânın önünde(...)”Bu hanın sahibiyim,(...)”(...)Ferdâsı günü güneş ile beraber mezkûr hana gittim. Kahve açık, lâkin han sahibi Abdulgani Ağa daha hanesinden gelmemiş.(...)Fakiri gördüler, dediler ki “Aşağı kahvede oturun, geliyorum” buyurdular. Kahveye gelip muntazır oldum.” (s.937)

“Onu gördüm ki üst katta odaların gezinti mahallinde açık bir sofa gibi yer var,(...)” (s.937)

“Fakir de arkasında öyle edîbâne huzûr-ı tâm ile kahveden çıktık.(...)Orada bir kahveye girdik, beraber oturduk.(...)Handaki kahveye geldik.(...)Kahvede bir kedi, yanına geldi.” (s.938)

“...sütçü dükkânına dahil olduk.(...)Oradan bakkal dükkânına uğradık.” (s.938)

“İşte bu neşe ve bu muhabbetle gece saat sekiz raddelerinde cümleten Edirne istasyonuna nüzul ettik.” (s.945)

“...oradaki gazinoya inerek...” (s.945)

“...dâ'ire-i âlî-i Cenâb-ı Mevlânâ olan Mevlevîhaneye...” (s.945)

“...yani hülâsası bu idi ki nazarda görüşte Abdi Paşa çadırı içinde kimse yoktur.” (s.946)

“...hanenin ittisalinde bir mescit vardır,(...)” (s.947)

“...dergâh-ı şerîfin ve Câmi'-i Murâdiye'nin avlusunda türbe-i mahsûsasında medfûn-ı hâk-i ıtrnâktır. Türbe-i şerîfin dış duvarına iki adet taş vaz' olunarak üzerlerine bu veçhile târîh-i vefâtı yazılmıştır:(...)” (s.948)

“...yerden yapma yani fevkânîsi yoktur, ahır şeklinde bir hane gözüme göründü. O hanenin bir de ufak bir hamamı olduğu taşradan hamamın tepe camları ve boruları görünür.(...)”Ah ne olsa, şu hamamlı hane fakirin olsa idi” diyerek temenni ettim.(...)hamamlı bir ufak hane olup(...)Bunun bir iki ayak merdiven ile çıkılır bir ufak sofası olup arada iki odası vardır. Birisinin iki penceresi sokağadır. Diğerinin sokağa penceresi olmayıp ancak gayet ufak iki adet tepe camı vardır ve iki penceresi de sofayadır,(...)İşte bu oda fevkalâde zevkime gidip fakir aldım.(...)Diğer bir odası da aşağı katta hamamın odası gibidir.(...)iki adet sofaya olan pencereden de bir miktar ziya odaya dahil olur.” (s.950)

“...bir mâhdan beri postahaneden akçe alınmadığı tebeyyün ederek(...)elhâletü hâzihi postahaneye akçe vürut etmediğinden alınamamış denilerek badehu postahaneden aranılmak şartıyla(...)bunlar için her gün postahaneye gitmek kâbil-i imkân değil ise de(...)ayda bir kere postahaneye gidilerek postahanede bir mâh zarfında...” (s.954)

“...mezkûr şube marifetiyle postahaneden alınarak(...)postahaneden alınacak evrâk-ı matbû'a akçesinin...” (s.955)

“O da hane değildir, hamamdır, yani gayet sıcak bir mahaldir azizim.” (s.965)

“...Ortaköy'den bakkaliye barakasının ardından(...)emâkin-i emîriyeden bakkal barakasının icarı olarak gönderildiğine dair...” (s.971)

“...”Baba efendi hazretleri maşallah şimdi ekmekçi fırınının önünden geçtim. Ekmekler nur gibi beyazdır”...” (s.973)

“Ferdâsı perşembe günü Mevlevîhaneye gittim, semahanede ve kûşe-i vahdette büzülüp oturdum.” (s.975)

“...Edirne Mevlevîhanesi'nin semahanesinde bir köşede oturmuş oldum hâlde şöyle müşahede ediyorum ki semahanenin tavanına yakın yani zeminden hayli yüksek semahane tavanı etrafından(...)Semahanede fakirden başka kimse yoktur.” (s.977)

“Meselâ geçende fakirde zuhur eden gibi kışlaların hamam memuru Kolağası Hasan Ağa ay başlarında hamamın varidatını cetveliyle beraber şubeye getirip akçeyi depoya teslim ettirir.” (s.985)

“...Yunan İskelesi olan PireYunan iskelesi)'ye geldik, yani tahta kurusu gibi pis pis kokan Yunan'ın payitaht başına geçsin, iskelesidir.” (s.999)

“...İskenderiye'ye vâsıl olarak Giritli Hasan Ağa'nın oteline nüzul olundu.(...)fakir ile polis İsmail Efendi otelde ikamet ettim.” (s.999)

“...Hazret-i İmam Muhammed Bûsırî kuddise sırruhu'l-âlî efendimizin câmi'-i şerîfi ki kendisi onda medfûn-ı hâk-i ıtrnâktır. Artık bu câmi'-i şerîfin ve türbe-i sa'âdetlerinin bi-hasebi'z-zâhir tezyinat ve güzelliğini vasf u beyan edemem, görenlerin malûmudur.” (s.999)

“...yani kahvehanede oturur gibi muhabbet ve lagviyyât ile sedaları ayyuka çıktığını görünce,(...)” (s.1000)

“Güç hâl ile söğüp otele geldim.” (s.1000)

“Şöyle ki Süveyş iskelesinden biraz açıldık.(...)”...oradan Sevâkin iskelesine,(...)”...” (s.1000)

“O gece geceleyip alessabah Hamâm-ı Nebî denilen hamama gidip abdest ve taharet edip...” (s.1002)

“...Harem-i şerîf ağalarına mahsus olan maksûrenin önünden geçip...” (s.1003)

“Sonra o mahut şeyh, surre emini beyefendimiz ile görüşmek için çadıra geldi.” (s.1007)

“...çadırlar rekz ile bir müddet ârâm olunduktan sonra...” (s.1008)

“...çadırlara nüzul ettik.(...)çadır içinde kendi hâlimizle hâllendik.” (s.1010)

“Hemen çadırlarımıza inip...” (s.1011)

“...yani üç dört gün sonra hastahaneye gidip vefat etmiştir.” (s.1014)

“...mükemmel ebniyeler, çeşmeler, sular, çayırlık, ağaçlık; cennet gibidir.” (s.1017)

“...hemen vapura binip Anadoluhisarı'na azimet,(...)” (s.1018)

“Haremden cümleten mabeyin kapısına gelip kethüda hatunu yanıma gönderip sual ettiler.” (s.1018)

“...Tophane-i Âmire'ye gidip...” (s.1018)

“Yalıköşkü'nden ileriye doğru teftiş etmişler.(...)”Saat on ikide Yalıköşkü'ne geleceklerdir”...” (s.1018)

“...semahanenin kubbe ciheti ser-â-pâ asker-i butûn ile saf-beste olduğu hâlde...” (s.1028)

“İşte bu yüzsüz asi dedenin de Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde hazret-i şeyhin dâ'ire-i âlîsinde şeyh köçeği olduğuma...” (s.1039)

“...Şam Mevlevîhanesi'ne postnişin olalar,(...)” (s.1061)

“Ferdâsı cuma günü Üçşerefeli Câmi'-i şerîf'te salât-ı cum'ayı eda etmek için fakirhaneden çıkıp(...)mezkûr Üçşerefeli Câmi'-i şerîf'e gittim.” (s.1062)

“...Mısır Çarşısı'na uğramış. Oradan geçer iken malûm ya o çarşının güzel kokuları...” (s.1065)

“...ambarda pirinç az kalmış olduğundan(...)”Efendim, ambarda bir dirhem pirinç yoktur(...)ambardadır, ne emriniz olur?”...” (s.1080)

“...”Yarın sabah erkenden Yedikule Kapısı'na git,(...)”...” (s.1115)

“...tımarhaneye koyup zincirler ile pencereye bağlarlar(...)bir gün delileri seyr etmek için tımarhaneye gelir.” (s.1116)

“Şöyle ki ümera ve zabitanın hastalarına merkez hastanesinden verilen eczâ-yı tıbbiyenin esmânı her üç ayda bir kere hastahane tarafından...” (s.1123)

“Bir akşamüstü fakirhaneye gider iken Karanfiloğlu Çarşısı'nda...” (s.1125)

“Esnâ-yı râhta bakkala uğrayıp...” (s.1125)

“...”Mekteb-i idâdînin havalesini ayrıca vilâyete verdik; mektebin bakkaliye barakası bedel-i îcârını kemâ fi's-sâbık mektebe terk etmeyip daireye alsınlar”(...)”Mektebin bakkaliyesini bize terk ettiler”(...)”Aman efendim, hastahanenin bakkaliye bedelini dahi alınız, bize lüzum yoktur”...” (s.1126)

“...Çadırcı Kadirî Tekkesine devam ederler imiş.” (s.1133)

“Kahve ocağına gidip Emin'i çağırıp dedim ki...” (s.1136)

“...sığırını ahıra bağlayıp odasında yatmış. İttifaken arslan gelip ahırda onun(...)karanlıkta ahıra gelip...” (s.1138)

“...birlikte olarak istasyona giderek(...)kâffesi istasyona gelmişler.” (s.1145)

“...sığınacak bir liman ol[ma]dığı cihetle...” (s.1148)

“...”Filân filân zatlar bizim bağdaki köşke geleceklerdir.(...)Şimdi yine sizin köşke geleceğiz diyorlar.(...)”(...)Karakulak'ın bağ köşküne gidip...” (s.1149)

“...tanrının kırında yani bağda yüz lira sarf ederek hamamıyla, külhanıyla, bacasıyla, matbahıyla mükemmel köşk diyerek konak yavrusu yapmak manası nedir, bilemem.” (s.1150)

“...hamam kubbesi gibi...” (s.1156)

“Şöyle ki vaktaki semahaneye duhul zamanı gelip meydancı dede efendi tarafından salâ nidasıyla canlar ve züvvar takım takım dâhil-i semâhâne oldukta(...)semahanede olan canlar ve züvvâr dahi(...)semahaneye dahil ve makâm-ı ma'lûmlarımıza vâsıl olarak bûs-ı zemin ile oturduk.(...)çünkü semahane, dâ'ire-i edeb olup...” (s.1156)

“Dahi Cenâb-ı Hak buyurur ki onların o iki sınıf helâk olan bostanlarına bedel iki sınıf âher bostanlar verdik ki...” (s.1162)

“Hemen o gün postahaneden alınıp reşadetlû Şeyh Hacı Eşref Efendi hazretlerine takdim kılınmış ise de...” (s.1164)

“Merdivenden çıktım, divanhanenin kapısını iki kanatları açılmış divanhanede Hüsameddin Efendi'yi gördüm.(...)Bizim avukat Hafız Efendi divanhaneye çıkıp(...)Sonra divanhaneye çıktım.” (s.1167)

“...haremden meydan odasına götürdüler.” (s.1168)

“Sonra içeri divanhaneye girdim.” (s.1173)

“...semahanede birtakım turuk-ı sâire dervîşânı olup kendilerine ait olan evrâd-ı şerîfi kıraat ediyorlar. Semahanede yer olmadığından fakir, semahanenin haricinde züvvâr yerinde oturdum,(...)Harem ise semahaneye muttasıl imiş. Haremden bir çok hatunları semahaneye gönderdi.” (s.1173)

“...”...semahane küşadıyla posta oturulursa daha münasip olur denilmiş.(...)”...” (s.1174)

“...şimendiferden Haydar Paşa İstasyonu'na çıktıklarında...” (s.1177)

“...İstanbul'da Merkez Efendi Tekkesi'nde olduğu gibi...” (s.1182)

“...Melik Fahreddin'in harem-i ismeti hatunu bina ettirdiği İsmetiye Medresesi'ne nüzul ve ikame ettiler.(...)bina ettirdiği İsmetiye Medresesi'ne nüzulleri...” (s.1187)

“Oradan bir ebniye içine girdim. Ebniyenin divanhanesinde(...)Ebniyenin karşısında bir minare vardır.” (s.1195)

“...”Pazartesi günü akşamı Komisyon Kâtibi İhsan Bey'i köprü başında gördüm.(...)”...” (s.1195)

“Bir iki mâh Edirne'de han köşesinde ikametle...” (s.1199)

“...Timurtaş Kışlası'ndaki taburun jurnal çavuşu geldi. Kışla bakkaliyesi bedel-i îcârı olan dört adet sim mecidiyeyi bir aydan beridir tahsil edemiyorduk, müste'cir dükkânı kapayıp firar etmiş idi.” (s.1200)

“...Erzincan'daki dergâh-ı Hazret-i Hayyat'ın hîn-i küşâdında Ulemâ-billâh efendimiz dergâh-ı şerîfin avlusunu sulamak için dest-i peyvest-i gavsiyyelerine teneke kovayı alıp sular iken o an ve dakikada dergâhın cirmi kadar bir bulut gelip...” (s.1201)

“Bizler ki bir bağrı yanık âşıklarız, her mezhepte ve her meşrepte mescitte, yatakhanede, tekkede, meyhanede, Kabe'de, kerhanede, âlem-i aşk u mestânelikte yâ hû” diyenlerdeniz azizim.” (s.1203)

“...kışlalar ittisalinde müceddeden bina ve inşa olunan mîrî fırının resm-i küşâdı icra olunacağından(...)Fırının içerisini temaşa ettim. Gördüm ki fırının üzerinde bir büyük sofa olup(...)altında fırın yanıp(...)fırında pişirmekle meşguldur.(...)Sonra fırına avdetle(...)cehennem gibi fırınlar yanıyor...” (s.1207)

“...hâne-i sa'âdetlerine yakın olan hamama teşrif buyurmuşlar. Gidip görenlerin malûmu olduğu üzere Şâm-ı şerîf hamamlarında makdes tabir olunur bir büyük havuz vardır,(...)Ekser-i ahâlî doğruca makdese girip orada gusül eder(...)Hoca efendi merhum dahi doğruca makdese girip(...)”Makdesin suyunu çok sıcak etmeyiniz...”...” (s.1207-1208)

“...bir cuma günü Eski Câmi'-i şerîf'e gider iken(...)Hemen câmi'-i şerîfe girip kapı ittisalinde arkadaki maksureye girip...” (s.1216)

“...Eski Cami'de Çömlekçiler Kapısı'ndan girip oradaki maksurede...” (s.1218)

“...Mevlevîhaneye gitmeyip şubeye gelmiş idim.” (s.1222)

“...Müslümanların alenen meyhanelere ayş ü işret etmesinin(...)İslâmdan hiçbir ferd-i âferide ne meyhanede ve ne de öyle bir mahalde ayş ü işret etmeyip...” (s.1227)

“...bir gurfe,(...)” (s.1233)

“...bir bostana girip...” (s.1249)

“Yani şu benim mescidimde namaz kılmak on bin namaza muadil olur.” (s.1253)

“...ahırım olan hanede yatıp kapanıp kaldım,(...)” (s.1272)

“Ancak ev içinde sürüne sürüne matbaha ve abdesthaneye girebilir idi.(...)hatta abdesthaneye bile gidemez oldu.” (s.1273)

“...cevâmi'-i şerîflerde mevcut olan...” (s.1275)

“Kandilli'de iane akçesiyle bina olunmuş, validesinden irsen kalmış bağ köşkü gibi iki odalı bir hanesi olup onu da vefatından bir sene evvel fakire bâ-huccet-i şer'iyye bahş ü ita etmiş idi.” (s.1278)

“Ne zaman istasyona ve İstanbul'a doğru dolarsa zarurî o vakit hareket olunacaktır.” (s.1282)

“...kışla ve koğuş ve makâm-ı ma'lûmlarına avdet ile...” (s.1282)

“...kışla ve koğuşlarında istirahat etmekte olan...” (s.1283)

“...teşyi için istasyona teşrif buyurmuş olan...” (s.1291)

“...merhum Derviş Paşa'nın Yüksekkaldırım'da ki yüksek ve âlî olan konağına nüzul eden(...)doğruca konağa gittim.(...)saadetlû Ahmed Paşa hazretlerini konağın kapısı önünde fakire muntazır olmuş istikbal eder gibi buldum. Hatta araba biraz konağı geçer gibi olup(...)arz-ı niyâzlar ile konaktan içeriye girdik.” (s.1292)

“...köprüde muntazır-ı hazret oldum.” (s.1293)

“Pazar münasebetiyle iskele başı çok kalabalık idi.” (s.1293)

“...Anadoluhisarı'na gelip oradan...” (s.1294)

“Ve bir arabaya râkiben köprü başına geldik.” (s.1294)

“...şadırvanda türbedar efendiyi gördüm.” (s.1295)

“...Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne duhulümden bed' ederek(...)Nihayet Mevlevîhanede bir hücreye girdik.” (s.1296)

“...Havuzlu Köşk'te tehyie olunan sofra-i mahsûsada mükemmel it'âm-ı ta'âm ile ittisalindeki köşkte bir hayli müddet muhabbet olunarak...” (s.1305)

“Badehu câmi'-i şerîfe girdim. Müezzin mahfilinde Kur'ân kıraat olunur idi.(...)bir sayha ettim ki câmi'-i şerîfin kubbesi çınladı.” (s.1306)

“...alessabah Kandilli'den vapur ile köprüye ve...” (s.1309)

“...Eyüp vapuruna binmek için Yemiş İskelesi'ne geldim.(...)Eyüp iskelesine çıktım.” (s.1309)

“...kameriye fayda etmiyor.” (s.1309)

“Binaenaleyh cuma günü alessabah Edirne İstasyonu'na bi's-sıhhat ve'l-âfiyet çıkıp...” (s.1314)

“...bahçenin vasi olan meydanına...” (s.1315)

“...mesken ü me'vaları olan mektebe yani aşk u muhabbet hücrelerine çekilip gittiler azizim.” (s.1315)

“...”...Birisi kapıdan içeri girdiğimde doğruca ahıra girerim,(...)”...” (s.1315)

“Sultan Selim Câmi'-i şerîfi ittisalimizde olduğu cihetle(...)câmi'-i şerîfe gittim. Ortadaki cümle kapısından girip orada yani kapı yanında olan ufak maksureye oturup arkamı şöyle direğe dayanıp(...)”Câmi'-i şerîfin kapısından içeriye giren adamlara...”...” (s.1319)

“Badehu âyîn-i şerîf günü olmakla Mevlevîhaneye gittim.” (s.1324)

“Ancak “burc”, kasr ve köşk demektir;(...)Burcu kasr ve köşke teşbih ettik ki kasr ve köşke ekâbir ve eşraf nazil olduğu gibi,(...)” (s.1326)

“...istediği gibi şunun bunun bağ bahçesinde otlayıp...” (s.1331)

“...piyade kışla-i hümayununda kendilerine mahsus olan dâ'ire-i âlîde ikame ederek...” (s.1356)

“...haymesinde istirahat buyururlar iken(...)Onun için dahi “Haymeye indirip ziyafet ediniz” diye emir buyurdular.” (s.1368)

“...vilayât dairesinde müsafereten ikamet buyuran...” (s.1376)

“...Eyüp Sultan'da Bülbülderesi'ndeki hankahına her cuma günleri devam ile Mesnevî-i şerîf dersinde hazır olurdum.” (s.1379)

“Zindanların böyle tepe pencereleri olur, işte sen de oradan bu âlem-i dünyâ ve şehâdete nazar edersin. Dahi iki ufak kapısı vardır, o da pencerelerinin ittisalinde.(...)Ve zindanın dört etrafı muhkem ve metin lahm kalesi duvarıyla mesduttur.” (s.1383)

“...”...Japonlar ve Rusya'nın mabeynlerinde olan havadisten...”...” (s.1389)

“Japonlara demişler ki “Niçin kiliselerinizde dua ettirmiyorsunuz?” Cevabında “Bize Türklerin duası yeter” demişler.” (s.1391-1392)

“...limandan müfarakat etmesi lüzumunu tefhim ettikleri vakit(...)yirmi dört saat zarfında limanı terk etmediği hâlde(...)mezkûr limanda bulunan(...)naçar limandan müfarakat ve engine doğru açıldıkta(...)Rusya'nın Vladivostok limanını dahi abluka ve bombardıman etmiştir.” (s.1392)

“...limanın berren ve bahren tahkim ve takviyesine bu derece büyük emekler ve himmetler sarf eylemiştir.(...)Fakat o zaman limanı müdafaa edenler ahvali malûm olan Çinliler idi.(...)Salisen, Port-Arthur limanındaki donanma ile...” (s.1394)

“...tersanede istihkâmlarda, doklarda,(...)” (s.1394)

“...sonraları kendi tersanelerinde inşaata muvaffak olmak suretiyle...” (s.1397)

“1880 tarihinde yirmi büyük fabrikada yirmi bin amele işliyordu. On beş sene sonra yani bugün ise 3200 fabrikada otuz bin amele işliyor.(...)Tokyo'da yalnız bir iplik mensucat fabrikasında üç bin amele bulunuyor.” (s.1397)

“...çarşılarda geşt ü güzâr ahvalini söylüyorlar.(...)çarşıda dükkândan bir setre alıyor,(...)çarşıda pazarda şurada burada aldıkları şeyleri orada bırakıp başka dükkâna gidiyorlar.(...)Binaenaleyh bunlar çarşıya gidecek oldukları hâlde(...)bir dükkândan bir şey alıp oraya bıraktığı hâlde postadan bir nefer o şeyi muhafaza için dükkâna gidip...” (s.1398)

“Sular üzerinde kolayca yüzmek veyahut kemâl-i sür'atle köprüler ve saire inşa etmek suretiyle müşkülâta galebe ederler.(...)”...Onlar icazkârane bir süratle köprüler inşa ve tamirat icra ederler.(...)”...” (s.1399)

“...tenvirat fenerleri imal eden fabrikalar ve küçük dârü's-sınâa hazırlıklar görüyor.” (s.1400)

“...Japonlar Mançurî'nin en büyük limanı olup...” (s.1401)

“Ruslar istasyonu etraf şehri tahliye edince Çinliler istasyon civarına hücum ile her ne bulmuşlar ise gârât etmişlerdir.” (s.1401)

“Kurt Dağı tepeleri tamamıyla Port-Arthur şehrine ve limanına hâkimdir.” (s.1403)

“Port-Arthur şehrini ve limanındaki(...)limandan huruca mecbur kalmış,(...)limanındaki donanmayı bombardımanlarla tazyik ve iz'aca başlamaları üzerine Rus donanması geçen çarşamba günü sabahı herçibâdâbâd limandan çıkmaya ve Vladivostok limanına iltica teşebbüsüne kıyam eylemişti.(...)limana bir kilometre mesafede bulunan...” (s.1404)

“...Ruslar sabahleyin erkenden evvelâ hastanelerdeki mecruhîni kaldırıp mahsus hastahane trenleriyle sevk etmeye başlamışlardı.” (s.1405)

“Teraküm eden cesetlerin şiddetle çarpmalarından nihayet hafif köprü yıkılıp pek çok asker yeniden nehre yuvarlandılar.” (s.1405)

“Bankuk'ta mükemmel bir Japon mektebi küşad olundu ki Siyam'ın en muktedir gençlerini yetiştirecek olan bu mektep talebesi Japon efkâr ve muhabbetiyle beslenecektir.” (s.1408)

“...Kadri Bey'in kışla ittisalindeki değirmen bahçesine(...)bahçeye teşrif ile fakirin yanıma oturdular.” (s.1419)

“...Eski Cami'ye doldu.(...)Bu yüzsüz asi fakir camiye girmezden evvel doğruca musallaya gidip...” (s.1420)

“...telgrafhanelerce hiçbir ücret alınmayacaktır.” (s.1422)

“...vilâyet dairesine gittik.” (s.1423)

“...Dersaadet'teki Bayezid Câmi'-i şerîfi gibi bir cami, ama gayet büyük, şadırvanında güvercinler olup yem veriyorlar.(...)câmi'-i şerîfe dahil olmuşlar. Görmüşler ki câmi-i şerîfin içerisi dahi ulema ve talebe ile dolmuştur.” (s.1428)

“Bir evin divanhanesinde müdür efendi hazretleri bulunuyordu.” (s.1429)

“Sarayiçerisi'ne karşı bulunan Baruthane yanındaki kahvehanede gündüzün saat on buçuktan sonra oturuyor idim.” (s.1430)

“Bunu müteakip Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nde bulundum. Müezzin mahfili hem yüksek ve hem geniş bulunuyordu. Mahfil üzerinde câmi'-i şerîfin büyük kapısı yakınında bir kalabalık ve bir kargaşalık görünüyordu. Mahfil üzerine çıkıp o kalabalığa müteveccih oldum.(...)Bunun üzerine müteessiren aşağı şadırvan yanına indim.” (s.1430)

“...kendisine mahsus olan kayık öyle sandal biçimi yaldızlı ve bir de post serilmiştir; kayıkhanede duruyor.” (s.1431)

“Güya câmi'-i şerîf avlusu gibi imiş, fakat merdiven ile yukarıya çıkılır.” (s.1432)

“Orası padişah sarayı imiş.” (s.1432)

“...”Mescid-i sa'âdetin kapısı önünde eyleşip oralarını güzelce silip yıkayıp...”...” (s.1450)

“...takım takım güzer ederek câmi'-i şerîf avlusunda...” (s.1450)

“Hele ramazân-ı şerîfte Sultan Mahmud Han Gazi rahmetullâhi aleyhi Bâb-ı Seraskerîde iftar etmek için dâ'ire-i askerîde olan köşklerine teşrîf-i şâhâne olup...” (s.1454)

“...Bayezid Câmi'-i şerîfi'nde ve sair cevâmi'-i şerîflerde geşt ü güzâr olunur idi.” (s.1456)

“...tekkelerde, sahralarda seyir ve temâşâ-yı cânân idik.” (s.1457)

“...bu merdiven sizin konağın merdivenine benzemez.” (s.1458)

“...Vefa Meydanı'na kadar gelip orada medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan Vefa hazretlerinin türbe-i sa'âdetlerine fatihalar kıraatle uhdemize vefalar etmeyi niyaz ederek...” (s.1469)

“...odadan sofaya kaçardım.” (s.1477)

“...oradaki köprüye varır varmaz,(...)hemen köprünün duvarına arka vererek...” (s.1480-1481)

“...salhanedeki sekiz on büyük köpekler bunun etrafını abluka edip...” (s.1481)

“Vaktaki köye dahil olup Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz için tehyie olunmuş konağa ve üst kattaki cebele muttasıl olan bir büyük odaya girildi,(...)” (s.1482)

“...meyhaneden henüz çıkmış mestaneler gibi divanhaneye ihvân-ı bâ-sefâya can attım.” (s.1483)

“...üzüm bağlarına cümle dedegân ve ihvan ile davet buyurmuşlar idi.(...)beraberce Kestanelik'te bağlar başındaki üzüm bağına gittik. Bağı iyice bilmediğimiz için ihvandan bizim Şevket Efendi'yi beraberce aldık.” (s.1489)

“Vaktaki Hazret-i Şeyh'in bağına ve...” (s.1490)

“Sefir ile birlikte o avluya girip...” (s.1491)

“...hanenin sol tarafında güya büyük bir çarşı varmış, o çarşıya girdiler.(...)Orada dükkânı var imiş, dükkânında Hindistan kârı nakışlı kâseler var imiş,(...)” (s.1491)

“Lâkin bu şarabı içmek için meyhaneye gitmek...” (s.1495)

“...”...İstanbul'da Sümbül Efendi Dergâhı'nda su çıkar, herkes alıp içerler.(...)”...” (s.1527)

“...onunla murat mesâcid-i şerîftir, zira mesâcid bir yüzünde Allah ta'âlânın buyûtudur.(...)O büyûtla murat, dört mescittir ki her birini bir peygamber bina etti. Biri Kabe'dir, İbrahim ve İsmail aleyhime's-selâm bina etti ve Beyt-i Makdis'tir ki Davud ve Süleyman aleyhime's-selâm bina etti. Ve Mescid-i Medîne'dir ki Peygamber sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem bina etti ve Mescid-i Kubâ'dır ki takva üzerine tesis olunmuştur.(...)mesâcidde zikrullâh ve salât müstahap ola,(...)” (s.1534)

“Meselâ kerîm ü sadıkü'l-va'd padişahlardan biri bir bendesini sarây-ı sa'âdetine davet eylese,(...)” (s.1537)

“...vezne müdürünün postahaneden alması icap ettiği gibi...” (s.1555)

“...”...merkez hastahanesi bakkaliyesinin depozitosundan...”...” (s.1555)

“...ara yerde olan bakkal ve hane sahibine uğrayarak...” (s.1556)

“...harem-i sa'âdetlerinden hazret-i şeyh selâmlığa teşrif buyurup Ali Baba'yı içeriye alıp...” (s.1559)

“...değirmen oluğundan cereyan eden su gibi...” (s.1562)

“...Mekke-i mükerreme'nin çarşı ve pazarını seyr ü temaşa esnasında yolu bir büyük mağazaya uğramış.(...)mağazanın derunu müşteriler ile lebaleb dolup(...)mağazaya dahil olmuş(...)mağazanın bir köşesinde oturmuş olan mağaza sahibi(...)bir akçe şakırtısı mağazanın kubbesinden aksederek bir hoşça teganni ile bizi mest etmiş idi.(...)mağazadan dışarıya çıktım...” (s.1562-1563)

“Bir kâse alıp gidip bakkaldan bir kupa yağ aldım.” (s.1593)

“...cümlesi Rum ve Hıristiyan ve Yahudi haneleri ve kiliseleri idi.” (s.1596)

“...Yahudilerin hanelerinin avlu ve meydanları mı,(...)” (s.1598)

“...muhasebeci beyefendinin konağında harem dairesinde...” (s.1648)

“...bir câmi'-i şerîfte bulunmuş. Câmi'-i şerîfin bir tarafında(...)”O cami, mescid-i sa'âdettir...”...” (s.1649)

“...bu ev ve bu bahçe ve bu dükkân ve han benimdir deyip...” (s.1652)

“...”...yıkılaydı savma'alar ki onda rahipler taabbüd ederler ve bî'alar ki Nasârânın müteabbedidir ve salavât ki o yehudun kenâisidir ve mesacid ki o müslimûnun mescitleridir ki o mevâzi'-i erba'ada veyahut hassaten mesâcidde Allah ta'âlânın ismi çok zikrolunur.”(...)Musa aleyhisselâm zamanında kenâis ve İsa aleyhisselâmın zamanında biya' ve savâmi' ve Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemin zamanında mesâcid münhedim olurdu.” (s.1654)

“...”...Onu gördüm ki bir eyvan, o eyvanın önünde Sultan Mahmud,(...)eyvanın içerisine nazırdır. Bundan istidlâl eyledim ki eyvanda padişahtan büyük birisi vardır. Binaenaleyh biraz daha eyvana takarrüp edip şöyle eyvanın duvarından içeriye nazar ettim ki...”...” (s.1656)

“...sonra çarşıya götürüp dükkâncıya bey' edip(...)nice dükkânlardan ve mahallerden devren nakil ederek...” (s.1657)

“...sahilhanesinin arkasında bir büyük dağı ihata etmiş. Bağın dairen-mâ-dâre duvarlarını yaptırmak üzere yevmî iki yüze karib amele istihdam edip aylarca duvar yapılıp...” (s.1658)

“...nâna muhtaç bir derviş-i Muhammedî ile beraber medresenin bir harap odasında...” (s.1659)

“...şeyhin hankahını sual etmiş.(...)”Bu şeyhin hankahı değildir,(...)”(...)”...bu saraydır onun hankahı.(...)”(...)bizim istediğimiz şeyh efendinin hankahı değildir,(...)” (s.1659)

“Filân mahalde olan meydana karşı konaktır demişler. Derviş Muhammed oraya geldikte görmüş ki tarif ettikleri konak değildir,(...)” (s.1659)

“...bir sarây-ı âlîdir.(...)”...Bağdat padişahının sarayıdır”(...)”A biçare derviş, işte sana gösterdik, bu saraydır onun hankahı.(...)”(...)Ne hâl ise Derviş Muhammed, saray kapısından içeriye girip(...)bu bir padişah sarayıdır.” (s.1659)

“...”...bedestene götür sat,(...)”(...)”...Bugün bedestende bir kürk satılır idi,(...)”...” (s.1660)

“...doğruca şeyhin ikame eylediği medreseye gitmiş.” (s.1660)

“...konak ve bağ ve bahçe,(...)” (s.1674)

“...tamîr-i mescid hakkındaki âyet-i celîlenin sırrına nail olup dünya ve ahiret me'cûr olurlar azizim. Tamîr-i mescid hakkındaki âyet-i kerîme:(...)Allah ta'âlânın mesacidinden şol vasıflı kimseler...” (s.1675)

“Allah ta'âlâ buyurur ki yer yüzünde benim büyûtum mescitlerdir(...)hem mescitleri tamir et,(...)” (s.1676)

“...Hoca Abdullah Efendi'nin bahçesinin duvarını imar eylediği gibi...” (s.1678-1679)

“...havuza ilka ettik ki gece teşriflerinde tenavül buyursunlar diye.(...)Hemen ağzımızdan çıkarıp havuzun başına koşup ağzımızın cüz'î onda olan acılığını güç hâl ile zail ettik.” (s.1684-1685)

“...bu cihanı bir bağa teşbih edip...” (s.1693)

“...bostanda her nevi sebze için(...)Yani bostanda her cins sebzenin bir mahalli ve mekânı vardır ki o sebze o mekânda karar eylemiştir.” (s.1694)

“Ahır gibi bir mahalde olup fakir de orada ayak üzerinde duruyorum.” (s.1769)

“Bir gün ehibbâsından Rumelihisarı'nda sahilhanesi olan bir efendinin yalısına gitmiş.(...)yalısı olan diğer bir efendiyi bulmuş.(...)”...Rumeli cihetinde olan yalılar mı güzeldir, yoksa Anadolu tarafındaki yalılar mı güzeldir?”(...)”Efendim, Anadolu cihetindeki

yalıların güzelliği Rumeli tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir. Kezalik Rumeli cihetindeki yalıların da güzelliği Anadolu tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir"..." (s.1771)

"...kahve ocağında bekleyen adama ayırıp..." (s.1772)

"...Erzurum'da Gavurboğan'da olan Kadirî Dergâh-ı şerîfin şeyhi olan..." (s.1773)

"...buyurun dedem Mevlevîhaneye ve zevk ü sefâ-yı bî-nihâye bahş ü ihsan edici meydân-ı aşk olan semahaneye dediler." (s.1775)

"..."Fakirleri dahi ekser-i evkât bir mesiregâha gittiğimde halkın içine sokulup..."..." (s.1777)

"...bu adam saray-ı hümâyûnda müddet-i medîde tablakârlık hizmetiyle istihdam olunup..." (s.1780)

"...mahall-i hükûmeti olan iskele başındaki kulubesine getirmişler." (s.1780)

"...nevbet-i devr-i cevâmi'-i şerîfe Üçşerefeli Câmi'-i şerîf'in idi ki üçler aşkına üçüncü devir cuması ve üçüncü câmi'-i şerîf olacak iken..." (s.1781)

"...cuma namazı Muradiye Câmi'-i şerîfi'nde eda olundu. Malûm ya bu câmi'-i şerîf de Sultan Murad-ı Sânî'nindir. Zaten Üçşerefeli Câmi'-i şerîf de onların bina inşâ-kerdesidir ve hem de bu câmi'-i şerîf mahalli(...)orası câmi'-i şerîf ittihaz kılınmış olmasıyla..." (s.1782)

"Dördüncü devr-i câmi'-i şerîf nöbeti Üçşerefeli Câmi'-i şerîf'e gelip(...)câmi'-i mezkûre gittim. İşbu câmi'-i şerîf de Muradiye Câmi'-i şerîfi'ni bina ve inşa eden Sultan Murad Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi mübarek ve mesut bir câmi'-i şerîf olmakla..." (s.1783)

"..."...bu câmi'-i şerîfinde veda etmek için geldim.(...)"(...)câmi'-i şerîfin banisi sultân-ı cennet-mekân tarafından(...)Sultan Bayezid Han Gazi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi olan câmi'-i şerîfe bu'diyeti cihetle araba ile gittim ve bu câmi'-i şerîfi(...)Mezkûr câmi'-i şerîf İstanbul'daki Sultan Bayezid Câmi'-i şerîfi'n bir aynıdır(...)Ancak İstanbul'daki câmi'-i şerîfin kubbesinin haricindeki ufak kubbe ve mahaller bunda yoktur. Bunda ancak İstanbul'daki kubbeden yüksek bir kubbeden olup etrafı yoktur. Fakat ruhaniyet ciheti fevkalâdedir ve bu câmi'-i şerîfin bir ciheti mecnunlara mahsus yani deliler için yapılmış tımarhanedir ve bir ciheti de fukara ve zu'afa ve miskinler için imaret olup akşam sabah çorbası tabh olunarak it'âm-ı ta'âm olunur." (s.1784-1785)

“Uzun Mihal Köprüsü'nü ne hâl ise geçtik. Hemen köprünün aşağısında...” (s.1786)

“...bir harap câmi'-i şerîfe girdik, yani câmi'-i şerîfin önünde olan son cemaat mahalli yıkılmış ve harap olmuş. Dışarısı gayet harap. İçeriye girdik. Bildiğimiz câmi'-i şerîfler gibi değildir. Bir düz yol sol cihetinde, mihrap öyle sair selâtîn-i izâm cevâmi'-i şerîfleri gibi mükemmel kanâdil ve şamdanlar ve müezzinler yoktur, yani bir ufak mescit hükmünde sonradan yapılmış ahşap minber, güya kiliseden tahvil olunmuş gibi bir câmi'-i şerîftir.(...)câmi-i şerîfi dahi kendisi gibi zâhiri harap ve bâtını mamur abadan ve fevkalâde ruhaniyetli bir câmi'-i şerîf idi.(...)kendisiyle veda etmek üzere câmi'-i şerîfine geldiğim cihetle...” (s.1786)

“Hemen oradaki abdesthaneye girdim.(...)gerçi abdesthanenin dışarısında temiz mermer taş üzerine basmış isem de...” (s.1787)

“Ve Yıldırım Bayezid hazretlerinin câmi'-i şerîfi ziyaretinden(...)Dârülhadis olan câmi'-i şerîf oraya karibdir.(...)Câmi'-i şerîfe yaklaştıkça(...)câmi'-i şerîfe dahil olduk.(...)Câmi'-i şerîf Edirne'de değil, sair bilâdda bile(...)bir câmi'-i şerîf yoktur. Kubbesine nazar ettim, mescid-i sa'âdetin kubbesi neşe ve tecellisinde buldum.” (s.1790)

“...erkenden bedestene gittim.(...)Bedestenin içerisinde(...)”...bedestenin kubbesindeki buzlar içinde...”...” (s.1790)

“İstanbul'da Eyüp Sultan'da türbe-i şerîfin iç kapısı önünde taş sanduka içinde metfun olan meşhur Arap Beşir Ağa rahmetullâhi aleyhi kaddesallâhu sırrahu'l-azîz müddet-i medîde Medîne-i münevvere'de türbe-i sa'âdet hizmet-i mukaddesesiyle îfâ-yı ubûdiyyet etmekte iken(...)Beşir Ağa türbesinde ve onun teveccüh ve nazarında bulunduğu cihetle(...)Cenâb-ı Sezâî dergâh ve türbe-i şerîfi önünden güzar eder iken(...)Doğruca türbe-i sa'âdete ve atebe-i felek-mertebe-i Hazret-i Sezâî'ye yüz sürdüm,(...)” (s.1794-1795)

“...”Yâ müdür efendi, sekiz adet cevâmi'-i şerîfe devir ve veda ettik,(...)Eski Câmi'-i şerîf'e gidilip(...)Eğerçi kabul buyurulur ise bir dokuzuncu câmi'-i şerîf de Gazi Mihal rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretlerinin câmi'-i şerîfi olsun ki(...)yani salâtîn-i izâm cevâmi'-i şerîfleri meyanına idhalen...”(...)Gazi Mihal Câmi'-i şerîfi'ne gittik ki cevâmi'-i şerîf devir ve vedâîsinin dokuzuncu câmi'-i şerîfi oldu azizim.(...)câmi'-i şerîfin avlusuna dahil olduk. O meydanlığın sol tarafında imareti ve sağ tarafında medresesi ve medreselerin ittisalinde kabristan olup doğruca kabristana dahil olduk.(...)”Oğlum, şu medreseden bir efendiye Gazi hazretlerinin kabr-i sa'âdetlerini sual et.”...” (s.1797)

“...arabaya râkiben Hamidiye Köprüsü ittisalindeki(...)Köprünün ortasında arabadan inip...” (s.1797)

“...hemen oradaki medrese hücrelerinin birisine girip...” (s.1798)

“...Dersaadet'e gittiğim zaman bedestende bir adet Osmanlı lirasına sattım.” (s.1804)

“Leyle-i mi'râcda Mevlevîhaneye med'uv idim.” (s.1813)

“Şayet bu hane size büyük ve icarı çok gelirse yine mumaileyh efendinin bu hanesi ittisalinde yaptırmakta olan dört odalı hanenin(...)Fakir de derdest yaptırmakta olduğu dört odalı hanenin şimdiden isticara talip olduğumu yazdım.” (s.1814)

“...Edirne'deki yerli topçu kalesi ittisalinde...” (s.1820)

“...gayet yeşillik ve ağaçlık büyük bir bahçeli hanede oturuyorum.” (s.1820)

“...merkez hastahanesine arabaya râkiben gittim. Edirne'ye geleli tam on sene olmuştur, bir kere hastaneye gitmek nasip olmamıştır. Hâlbuki dördüncü şubenin asıl vazifesi hastanelerin muamelâtı olup onlar için teşkil olunmuştur, yani hastaneler...” (s.1820)

“...yatakların ve koğuşlarının kemâl-i tahâret ü nezâfiyetleri be-hakk-ı Hudâ bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye fevkalâde hayret vererek...” (s.1821)

“...çiftliğine memur olup üçler aşkına üç sene îfâ-yı me'mûriyyet ettim.” (s.1823)

Bahçe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.83, 325, 364, 365, 367, 368, 370, 373, 374, 376, 379, 380, 382, 383, 385, 394, 395, 402, 405, 421, 427, 428, 445, 452, 460, 469, 470, 472, 473, 476, 479, 480, 482, 483, 487, 491, 492, 501, 502, 504, 508, 509, 511, 513, 516, 526, 530, 617, 626, 628, 906, 915, 1015, 1185, 1190, 1192, 1195, 1255, 1287, 1292, 1311, 1314, 1453, 1457, 1482, 1559, 1595, 1653, 1654, 1656, 1671, 1698, 1793.

Cami ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.13, 86, 87, 100, 110, 130, 182, 185, 187, 191, 192, 322, 325, 337, 340, 342, 357, 361, 381, 382, 383, 392, 402, 422, 424, 428, 431, 441, 445, 449, 452, 453, 465, 473, 479, 483, 489, 490, 491, 492, 496, 497, 500, 501, 507, 508, 511, 512, 513, 514, 516, 518, 527, 531, 540, 552, 556, 560, 571, 574, 582, 584, 585, 586, 595, 596, 630, 633, 639, 701, 702, 703, 706, 708, 716, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 725, 726, 727, 745, 747, 749, 750, 753, 754, 755, 756, 758, 760, 765, 769, 780, 790, 791, 794, 797, 799, 810, 811, 812, 827, 830, 831, 832, 841, 843, 846, 847, 848, 849, 853, 854, 855, 862, 871, 879, 880, 902, 906, 912, 927, 928, 930, 931, 932, 933, 936, 937, 949, 950,

951, 974, 986, 991, 996, 997, 1001, 1058, 1070, 1071, 1077, 1084, 1085, 1102, 1108, 1109, 1124, 1127, 1136, 1163, 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1178, 1183, 1202, 1210, 1212, 1213, 1231, 1273, 1280, 1287, 1292, 1293, 1295, 1304, 1309, 1314, 1316, 1320, 1324, 1327, 1330, 1333, 1380, 1384, 1387, 1438, 1451, 1454, 1455, 1465, 1486, 1492, 1556, 1596, 1613, 1645, 1737, 1778, 1779, 1785, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1798, 1799, 1800, 1802, 1803, 1805, 1806, 1807, 1816, 1819.

Cevâmi ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.540, 1778, 1794, 1799.

Çarşı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.326, 397, 437, 439, 450, 540, 582, 633, 780, 895, 1080, 1196, 1533, 1581.

Çiftlik ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.529, 538, 539, 545, 548, 549, 552, 553, 629, 634, 846, 870, 875, 904, 1294, 1419, 1420, 1455.

Dergâh ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.17, 191, 193, 203, 320, 321, 322, 331, 373, 430, 431, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 441, 444, 445, 446, 447, 448, 451, 479, 480, 483, 486, 487, 489, 490, 491, 492, 493, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 508, 518, 522, 526, 527, 622, 810, 860, 919, 946, 1022, 1024, 1060, 1136, 1148, 1158, 1159, 1167, 1168, 1171, 1176, 1177, 1178, 1180, 1183, 1204, 1287, 1318, 1356, 1530, 1601, 1761, 1775, 1776, 1793.

Divanhane ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.486, 499, 582, 792, 990, 1156, 1158, 1172, 1197, 1324, 1432, 1448.

Dükkân ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.117, 118, 119, 319, 339, 381, 626, 628, 929, 935, 1188, 1224, 1277, 1289, 1523, 1777, 1779.

Ev ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.99, 113, 116, 125, 133, 193.

Hamam ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.377, 378, 527, 528, 608, 633, 758, 832, 834, 857, 933, 934, 935, 1191, 1413, 1423, 1428.

Hane ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.192, 193, 196, 320, 321, 325, 330, 342, 380, 402, 437, 450, 503, 504, 528, 531, 585, 758, 809, 814, 834, 843, 855, 857, 862, 902, 1102, 1255, 1285, 1307, 1401, 1645.

Hastahane/Hastane ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1078, 1079, 1125, 1127, 1399, 1436, 1821.

İskele ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.527, 528, 839, 840, 905, 1001, 1018, 1084, 1294, 1506.

Kale ile ilgili unsurlar için ayr.bkz s.764, 916, 941, 1077, 1192, 1436.

Kışla ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.85, 486, 489, 510, 514, 552, 770, 840, 841, 842, 1144, 1191, 1320, 1321, 1330, 1355, 1376, 1377, 1433.

Konak ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.85, 87, 88, 133, 181, 185, 187, 194, 195, 325, 326, 327, 330, 335, 352, 353, 364, 365, 380, 383, 385, 392, 394, 395, 398, 410, 416, 421, 427, 428, 431, 432, 433, 435, 442, 443, 444, 445, 450, 451, 460, 461, 472, 473, 489, 500, 504, 509, 510, 512, 525, 528, 531, 537, 541, 548, 549, 550, 558, 629, 630, 758, 799, 809, 811, 812, 814, 846, 856, 857, 873, 877, 878, 889, 898, 902, 904, 905, 906, 911, 912, 916, 929, 996, 1000, 1077, 1126, 1208, 1305, 1355, 1356, 1357, 1384, 1416, 1438, 1454, 1455, 1480, 1495, 1592, 1594, 1595, 1613, 1653, 1654, 1656, 1660, 1671.

Köşk ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.880, 941, 1018, 1243, 1292, 1293, 1300, 1308, 1522.

Kubbe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.13, 441, 465, 853, 854, 1169, 1210, 1212, 1293, 1309, 1596, 1791, 1806.

Matbah ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.199, 919, 320.

Medrese ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.340, 428, 633, 637, 933, 1077, 1187, 1792.

Mektep ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.84, 90, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 106, 107, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 130, 131, 133, 136, 180, 182, 183, 185, 188, 189, 452, 482, 508, 561, 603, 629, 634, 638, 743, 807, 888, 902, 916, 1067, 1144, 1196, 1273, 1300, 1314, 1330, 1380, 1441, 1451, 1455, 1486, 1764, 1823.

Merdiven ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.356, 368, 395, 444, 490, 510, 548, 633, 991.

Mevlevihane ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.197, 199, 317, 318, 319, 320, 324, 335, 367, 371, 430, 435, 861, 879, 913, 919, 947, 948, 981, 995, 997, 1020, 1023, 1026, 1028, 1031, 1054, 1058, 1059, 1079, 1090, 1109, 1132, 1135, 1144, 1147, 1153, 1154, 1163,

1169, 1172, 1177, 1213, 1214, 1277, 1281, 1288, 1295, 1316, 1321, 1387, 1432, 1435, 1485, 1506, 1529, 1773, 1782, 1788, 1793, 1810, 1816, 1817, 1823.

Mihrap ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.490, 622, 705, 1178.

Pencere ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.120, 123, 320, 384, 489.

Sahilhane ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.797, 798, 807, 809, 832, 904, 944, 1001, 1287, 1294, 1450.

Saray ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.385, 410, 498, 510, 513, 594, 757, 760, 761, 790, 791, 798, 834, 835, 889, 904, 944, 1002, 1076, 1294, 1302, 1304, 1305, 1309, 1311, 1376, 1413, 1450.

Selâmlık ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.318, 356, 392, 394, 450, 469, 473, 521, 526, 527, 548, 551, 762, 834, 855, 914, 916, 1002, 1155, 1305.

Semahane ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.199, 200, 201, 309, 317, 321, 322, 435, 436, 437, 447, 1021, 1023, 1024, 1058, 1059, 1136, 1137, 1153, 1154, 1155, 1158, 1163, 1171, 1180, 1183, 1184, 1204, 1213, 1214, 1282, 1296, 1300, 1324, 1563, 1782, 1793, 1810, 1816.

Tekke ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.321, 384, 430, 431, 433, 435, 436, 437, 480, 498, 531, 639, 912, 1058, 1148, 1173, 1290.

Türbe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.384, 432, 440, 472, 479, 480, 483, 486, 501, 502, 505, 516, 526, 527, 585, 750, 751, 771, 772, 797, 810, 831, 843, 844, 845, 846, 853, 862, 865, 902, 905, 916, 931, 937, 947, 972, 1000, 1001, 1022, 1026, 1029, 1055, 1136, 1168, 1183, 1212, 1224, 1226, 1295, 1306, 1307, 1309, 1480, 1481, 1495, 1498, 1507, 1632, 1649, 1684, 1826.

Yalı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.829, 831, 835, 1451, 1658.

2.3.2. Yapım Teknikleri ve Kullanılan Araç-Gereç

Coğrafi özellikler ve iklim şartlarına bağlı olarak mimari yapılarda kullanılan malzemeler her zaman çeşitlilik göstermekte ve halkın tercihlerine göre bu malzemeler, barınma ya da daha farklı ihtiyaçların giderilmesi amacıyla inşa edilen tüm yapılarda işlenmektedir. Hatıralarda, gerek mimari yapılar ve gerek de bazı nesnelerin yapımıyla ilgili verilen bilgilerde genel itibarıyla taş, kerpiç, demir, çinko, ahşap, cam gibi malzemelerden

bahsedilmektedir. Ayrıca mermer ve ceviz ağacına dair detaylarla da karşılaşılmaktadır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...bir taş mektep olmaktan naşi..." (s.89)

"Süleymaniye Mektebi ise bir büyücek kubbeli taş mektep olup Sultan Ahmed Mektebi gibi müteaddit odalar olmayıp ancak birinci hocaya mahsus bir ufak oda var idi ve hem de mektebin dört tarafında bulunan..." (s.181)

"...dergâh-ı şerîfin inşasına bed' ü mübâşeret buyurulmasını Cenâb-ı Mürşid-i A'zam efendimizden istirham ve niyaz etmişlerdir.(...)duvarlarına lüzumu olacak kerpiç dökülmesine mübâşeret olunmuştur.(...)besmele-i şerîf ile kerpiçler dökülüp dergâh-ı şerîfin inşasına mübâşeret olunmuştur." (s.478)

"..."...Kendi arzu ve isteğim ile bir kerpiç bile duvarına vaz' etmedim.(...)"..." (s.480)

"Lihye-i sa'âdet için Câmi'-i şerîfin ortasında ve tavanında bir ufak kubbe gibi etrafı camlı mahal yapılıp ve lihye-i sa'âdeti demirden mamul bir sanduka içine vaz' ile ona mahsus bir büyük uzun merdiven ile mezkûr kubbede olan mahall-i mahsûsuna vaz' olunup hasbe'l-lüzûm indirilmesi lâzım gelir ise, mezkûr merdiveni koyup bu asi fakir çıkıp iki adet miftâh-ı şerîfiyle sanduka-ı şerîfi açıp içinden çekmece-i sa'âdeti başıma alıp indirir idim ve yine bu minval üzere çıkarıp yerine vaz' eder idim." (s.487)

"Çünkü pencerelerin camları olmadığı cihetle odaların yeni sıvanmış duvarlarıyla, döşemeleri dahi gül suyu serper gibi sulandı." (s.491)

"Yevm-i mezkûrdan sonra pencerelerin camları takıldı ve daha noksan olan şeyler ikmal olundu." (s.496)

"...bir büyük Câmi'-i şerîf bina ve inşa etmek üzere Câmi'-i şerîfin etraf duvarlarını yarım arşın kadar çevirip..." (s.514)

"...harap haneyi Suriye vilâyeti Tahrirat Müdürü Hilmi Efendi satın alıp temelinden yıkıp müceddeden âlâ ve bâlâ İstanbul kârı üç oda fevkanî ve bir oda tahtânî sofa ve avlusuyla beraber mazbut fevkalâde güzel bir konak yavrusu bina ve inşa etti." (s.559)

"Hâlbuki taştan ve demirden bina olunan mescit, mecazî ve ârîyetîdir.(...)o mesâcidin hacer ve şecer ve meder olan binası için değildir,(...)" (s.717)

“Binaenaleyh mumaileyh Ferid Bey'in kabrini güzel bir türbe heyetine koydu, yani etrafına demir parmaklık çevirip ve üzerini çinko ile döşeyip alâ nev'-i îcâd bir türbe şeklinde olup daima ziyaretine gider idik;(...)Ve ikisine mermer taştan alâ sanduka yapıp...” (s.743)

“Ve kapının üzerindeki miftahı Şâm-ı şerîf'in bazı haneleri gibi ağaçtan mamul imiş.” (s.749)

“Ve derûn-ı türbe-i şerîfe dahi beyaz bir badana vurdurulup kapısının kilidi eski olduğundan diğer mükemmel bir kilit mubayaa olunup...” (s.855)

“Şöyle ki bir kârgir büyük ebniye içinde olduğum hâlde hareket-i arz zuhur etti.” (s.856)

“Fakir de câmi'-i mezkûr kayyımbaşısı efendinin taş mektebinde okurdum.” (s.902)

“...”...İşte bu zatın orada tahtadan bir barakası vardır, onun içinde oturur, yatar, yani hanesi odur”(...)”Onun burada tahtadan bina olunmuş bir eski barakası var idi, harap olup yıkıldı.(...)”...” (s.937)

“Meselâ bir adam, bir hane bina ve inşa etse, odalara pencere küşadı lâzımdır. Bina sahibine sual olunsa ki “Niçin sokak tarafına pencere açıyorsun?” O adam ehl-i hâl ü marifet ise cevabında der ki “Pencere açtım ki ezân-ı Muhammediyye okunur ise, işiteyim.”...” (s.961)

“Fakirhanenin kapısı üç ayak taş merdiven ile çıkılarak kapının önünde bir ufacık meydanlık olmasıyla o ufak meydanda...” (s.983)

“Perşembe günü dâ'ire-i âlînin feth ü küşadından sonra belediye için yeniden bina ve inşa olunacak ebniyenin temel ve esas taşları vaz' ile(...)İşte dârü'l-meymene olan Edirne'de Hazret-i Ârif'in himmet ü irfanıyla bir de dârü's-selâm bina ve inşa olundu.” (s.1064)

“Gördüm ki kanarya kafesi gibi iki pencereli ve halı döşeli alâ bir odadır...” (s.1065)

“Meydancı dedenin durup salâ ettiği taş merdivenin başında durup...” (s.1172)

“Fakat el-yevm mevcut olan türbesi gibi değildir, bir başka tarzda yani bir büyük kârgîr kubbe içinde atîk selâtîn kabirleri çoktur. Onların sandukaları ceviz ağacından mamul, eskimiş atik parmaklıktır.” (s.1226)

“...Yalu nehrini mürur için sahte köprü kurmakla Rusları işgal(...)Japon asâkiri birer fıçıya binip bunlar vasıtasıyla mükemmel bir köprü vücuda getirdikten sonra...” (s.1393)

"...tahtadan köprü olup köprünün başında merdiven gibi birkaç basamak olup alt tarafından merdivene muttasıl olan tahta döşemeler o merdivenden cüz'î açılmış ayrılmış gibi olmasıyla oradan atlar iken düşecek gibi oldum ise de düşmeden o tahtaların üzerine atladım." (s.1448)

"Şevket-meâb efendimiz hazretleri câmi'-i şerîfin binek taşına inip..." (s.1451)

"Şehzade Câmi'-i şerîfi'n cadde üzerine olan avlusu duvarının üzerine seyirciler için tahta ile kerevitten döşemeler yaptılar." (s.1454)

"...Hazret-i Muhyiddin el-Arabî kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfi imiş, içerisi tamir olunuyormuş, dışarıdan pencereden baktım, Şeyh-i Ekber efendimizin merkad-ı sa'âdetleri zeminden bir arşın yüksekliğinde bitevi yekpara mermer taş ile cânib-i erba'ası duvar gibidir ve üzeri de sanduka olup tamirden dolayı kabr-i sa'âdetlerine toz ve toprak gibi şeyler dökülmesin diye sandukanın üzerine beyaz ipek ile işlenmiş kabe-i şerîf pûşîdesi gibi yazılı bir örtü örtülmüştür." (s.1491)

"Hoca Abdullah Efendi dedi ki "Bahçenin duvarı yıkılmış idi, biraz kerpiç döktüm, duvar yapıyorum." Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki "Duvar yapmasını bilir misiniz?" Hoca efendi dedi ki "Erzincanlı değil miyiz? Alâ duvar yaparız. Kerpiç döktüm, kerpiçler kurudu. Şimdi başladım duvar örmeye."(...)"Ya Abdullah, bizim bu bahçemizin duvarını yap."(...)"mumaileyh Abdullah Efendi'nin hanesine gelmiş ve görmüş ki hoca efendi elleri, ayakları çamur içinde duvar yapıyor." (s.1653)

"Bahçe-i sa'âdetleri selâmlık dairesinin haraplığı cihetle yeniden inşa etmek üzere icap eden ağaçları mübayaa olunup öyle bir köşeye istif edilmeyip dört beş sene hâli üzere kaldı." (s.1680-1681)

"Müceddeden bina ve inşa olunan dergâh-ı şerîf hakkında buyurdular ki "Asla kendi reyim ile bir kerpiç bir kerpiç üzerine ve bir taş bir taş üzerine komadım.(...)"..." (s.1681)

2.3.3. Ev Eşyası; Türleri, Yapımı, Kullanılışı

Ev eşyaları ve diğer nitelikteki eşyalar, farklı ihtiyaçların ya da isteklerin karşılanmasını sağlayarak insan yaşamını belirli noktalarda kolaylaştırmaya, güzelleştirmeye, konfor ve kalite açısından daha iyi seviyelere yükseltmeye yardımcı olmaktadır.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; ayna, balta, beşik, bıçak, bilezik, bohça, buhurdan, çanta, çekmece, çiçeklik, çuval, ders tahtası, dolap, dondurma tenekesi, döşek, döşeme, dürbün, gazeve, halı, hasır, havlu, hurç, iskemle, kama, kamçı, kanepe, kapı tokmağı, karyola, kasa, kazma, kilim, kitap, koltuk, kova, kurna, küfe, kürek, leğen ibrik, makas, masa, maşa, mefruşat, minder, mushaf kesesi, pabuçluk, para kesesi, paspas, perde, post, pusula, rahle, salıncak, sandalye, sandık, seccade, sehpa, sepet, serir, süpürge, şemsiye, şilte, şişe, teneke, tespih, torba, ustura, yastık, yatak, yazı takımı, yazıhane, yelpaze, yorgan, yüzük, zembil gibi pek çok eşya ismiyle karşılaşılmaktadır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"…ve ellerinde müzeyyen ve keskin baltalar ve…" (s.12)

"...eşyaları birer birer fürûht ederek altlarında birer kat yatak kaldı." (s.87)

"...ufak beşiğim var idi.(...)beşiğin başına başımdaki fesi koyup(...)beşiği elimden alıp saklarlar idi.(...)yine beşiği bulup kemâ-fi's-sâbık cenaze yapar idim..." (s.88)

"Mezkûr kitabı Mushaf kesesine koyup eve geldim." (s.101)

"Pek çok süpürge alıp onların tellerinden pamuk ile fitil yapıp kağıtlara deste deste ederek bir büyük sandık içinde hıfz eder idi." (s.110)

"..."ellerini[zi] bıçak ile ile dilim dilim, parça parça doğrardınız" deyip..." (s.115)

"İşte bunun üzerine derhâl validem gidip sandığı açtı. Ben de arkasından koştum. Yemeni bohçasında alâ sırmalı bir para kesesi gördüm: "Kuzum anacığım, bu keseyi ver götüreyim" dedim. Validem "Oğlum, ayıptır, kese olmaz!" dedi." (s.116-117)

"...bir kere mercanlı ve sırmalı kamçı ile tesbih ve diğer defa güzel bir hakik yüzük, velhâsıl her defa bunlara mümasil eşya alıp hediye olarak kendilerine takdim eder idim." (s.119)

"...Arap, kuyudan su çeker iken çıkrığın sedasına tahammül edemeyip ağlama gelirdi..." (s.121)

"İşte böyle bakar durur iken odanın perdesini kaldırıp birden bire ay doğar gibi odaya tulû etmesiyle..." (s.187)

"O zaman efendilerin ufak, üzeri sürmeli çekmeceleri var idi, bunun çekmecesinin altına koydum.(...)Mîr-i mûmâileyh çekmeceyi açtı, üzerinin sürme tahtasını çekmecenin

altına kor iken kâğıdı gördü, alıp okudu.(...)çekmecemizin altına bir kâğıt koymuş; çekmeceyi açar iken buldum.” (s.190)

“Mumaileyh bir post getirip odanın bir tarafına koyup...” (s.319)

“...evvelemirde yorgancı gibi bütün perde ve döşemelerini indirip(...)oda kapısının perdesini kaldırdı.” (s.320)

“...mumlar gibi yanmaya başladı.(...)Hele semahaneyi sual buyurur iseniz, etrafında olan kanâdîl(...)ve ortasındaki avize bir şems-i münevver olmuş idi.” (s.321)

“...”...kalemtıraş ile muharebeye gidiyorlar!”...” (s.329)

“Lâkin etraf kar, biz dondurma tenekesi gibi ortasında dönerek gidiyoruz.” (s.329)

“...odanın birisini şöyle mefruşat ile döşedik.” (s.330)

“...yani mefruşatını mükemmel ettim...” (s.331)

“...harem ve validem ve eşyalar için araba istikra ederek...” (s.332)

“...hemen süratle yerinden kalkıp doğruca papuçluğa gidip...” (s.340)

“...seccade üzerinde buhurdanda öd ağacı yakıp...” (s.371)

“...kalem makasıyla bütün saçlarını eğri büğrü kestim.” (s.382)

“...mezbele küfesini sırtına ala.” (s.389)

“Gerek yaz ve gerek kış asla ve kat'â şemsiye istimal ettikleri görülmemiştir;(...)” (s.398)

“...bunlara mahsus bohça derununda mahfuzdur.(...)sırmalı bohçalar içinde hıfz eylesinler(...)bu bohça-ı sa'âdeti terk eylesin.” (s.400)

“Odaların ve hanelerin kapılarından içeri tablalar ile çuval ve zenbil ile gelen(...)Beher gün tayin olunan adamlar çuval çuval...” (s.404)

“...oda kapısının tokmağının kayışını kopardılar. Çünkü daha tamamıyla yaz gelmemiş idi, odanın tahta kapı perdeleri mevcut idi. O kadar kapıyı açıp kapadılar ki kayışı tahammül edemeyip kırılmıştır.(...)tahta kapı perdesinin ortasından bir iki yerinden...” (s.449)

“...Aziz Efendi'nin odanın üst başında köşede kendisine mahsus olan yerine yazı takımını getirip kor...” (s.450)

"..."O zaman o kadar canım sıkıldı ki hemen usturayı vurup ikinizi kesecek idim..."..." (s.479)

"...elimde bir kazma, dergâh-ı şerîfin zeminini kazıyorum." (s.480)

"Zaten fakir evvelce haneden minder, şilte, yastık kilim gibi şeyler dergâh-ı şerîfin divanhanesine getirip döşemiştim..." (s.486)

"Dergâh-ı şerîfin daha pencerelerinin camları takılmadığı gibi döşemesi dahi noksandır. Lâzım gelen döşemeleri kâffesini fakirhaneden yani fakirhanenin ne kadar döşemesi var ise nakl-i hâne eder gibi oraya götürdüm. Odaların cümlesi mükemmel ferş olundu.(...)Bunları hasır, kilim gibi şeyler ile döşedik." (s.489)

"...kilim seccadeler ile ferş olunup lihye-i sa'âdet dahi makamından indirilip sehpası üzerinde..." (s.490)

"...kovalar ile su alıp meydana serpmeye başladılar." (s.491)

"...birisinin elinden tenekeyi alıp bizzat kendisi sulamaya başladı. Dest-i mürşidânelerinde olan tenekenin suyu daha tamamıyla bitmeden(...)sulamaya mahsus bir teneke(...)elindeki tenekeyi bırakıp derhâl makamlarına avdet buyurup..." (s.491)

"...ellerimizde birer buhurdanlık..." (s.492)

"…kilim ve seccade pek çok şeyler etraftan gelmiştir." (s.496)

"...odada mahsus imal olunmuş bir büyük dolap var idi, onda hıfz ederdim." (s.496)

"...mihrapta sehpası üzerinde vaz' olunmuş..." (s.498)

"...cenazenin önünde buhurdanlık çekip..." (s.505)

"...merhume şöyle bir tarafta döşek içinde yatıyor. Mumaileyh Abdussamed Efendi harem tarafının kapılarını kapayıp eşyalarım telef ve zayi olur diye kimseyi içeriye kabul etmiyor.(...)"Aman efendim, garibim, kimse yoktur; korkarım eşyalarımı telef ederler, efendimize dehalet ederim" diye odanın birisine kapanıp hatunların içinden taşra çıkmamıştır." (s.505)

"..."...sen kendinin evinde mevcut bulunan eşyayı acaba tamamıyla bilir misin? Yani evin eşyasını bilmekten âcizsin,(...)"..." (s.507)

"Ekseriya yatak-ı âlîleri yanında diz çöküp yelpaze ile hem sinekleri defederdim ve hem de aheste aheste rüzgârlardım." (s.509)

“...kendileri karyolada yatıp fakir de karyolanın yanında yanında bir döşek koyup orada yattım.” (s.513)

“...Çavuşoğulları'nın hanesini icar ettim. Derhâl lâzım gelen döşeme ve levazımat mubayaasıyla techiz ettim.” (s.521)

“Cümle kitaplarımı ve bîlüzûm olan eşyaları fürûht ettim.” (s.526)

“Zaten eşyamız yoktur; ancak bir hurcum ve bir de uşağım vardır.” (s.531)

“...sandık, sepet ne var ise denk bağlayıp lüzûmsuz olan şeyleri fürûht ederek eşyaları kumpanyaya teslim edip yol kapalı olduğu cihetle eşyalar kumpanyada...” (s.549)

“...ve nasıl sandık ve sepette olanları derhâl satıp iftariyeye sarf edersin.” (s.594)

“Oraya nakil olup lâzım gelen hasır ve levazımat ve mangal ve saire taraf-ı fakîrîden mubayaa olundu ve bazı eşya dahi bendehaneden getirildi.” (s.609)

“...önlerine ders tahtasını vaz' ettim.” (s.622)

“...bir yatak içinde üzerinde yorgan örtülü...” (s.624)

“...”İbrahim, leğen, ibriği getir bir abdest alayım”...” (s.626)

“...bir adet binlik tespih yapmış idi. O tespih dahi şimdiye kadar duvarda asılı bu asiye muntazır olur gibi durur imiş.” (s.695)

“...ellerinde sandalyeler ve sandıklar, daireden naklediyorlar.(...)yani sandalyesiyle önündeki masa ve yazı takımını boynuna geçirirler idi.” (s.722)

“Döşeğinin başına gittim, yüzüne pûşîde eyledikleri örtüyü kaldırdım.” (s.745)

“...odanın ortasında olan ateş ile dolu mangalı tamamıyla alâ kilimin üzerine döker ve maşa ile ateşi karıştırmaya başlar.(...)mangalın içine kor ve mangalın kapağını örtüp(...)ateşi kilime döktüğünü söylemiş.” (s.758)

“...bunların torbaları bizim masamızın önüne celp olunup...” (s.789)

“...odanın kilim ve keçelerini ve döşemesini refikam ile beraberce toplar ve devşirir imiş.” (s.793)

“Bu irâde-i gavsiyyeleri üzerine derhâl leğen ibrik getirilip güzelce abdest aldılar ki bu, ahir abdestleri idi.” (s.803)

“...kendilerini serir tabir olunur yataklarının(...)badehu yattıkları seririn baş tarafını bir miktar yükseklenmeyi ferman buyururlar. Seririn başını yüksek ederler.” (s.803-804)

“...odanın kapısı ittisalindeki çiçeklikte bir kitap duruyor. Gönlüme geldi ki bu kitap nedir bakayım. Yerimden kalkıp sandalye alıp çiçekliğin yanına koyup oturdum.” (s.815)

“...iki adam karşısına çıkıp kama ile altı yedi yerinden darp ve mecruh ederek...” (s.860)

“Akşam üzeri odada oturur iken duvarda talik olmuş aynanın karşısına gidip yüzsüz olan yüzüme nazar eder iken aynanın duvarına güzel hat ile bir iki satır yazı yazılmış gördüm.” (s.877)

“...gördüm ki iskemle üzerinde iki efendi yanında hüsn-i zan olunur bir zat oturuyor.(...)Bir iskemle alıp zât-ı âlî-kadrin muvacehesinde dizbediz oturdum.” (s.931)

“...ve kendi eliyle bir iskemle alıp yanlarına koydular.” (s.932)

“Her bir odada bir adet mavi post serilmiş ve bir de yanında kurna vardır, yani şeyhlere mahsus olan bir mavi post ile hamamlardaki gibi kurna mevcuttur.” (s.934)

“Bu zat, eline ateş küreği alıp dışarıya çıkıp…” (s.934)

“...fakirhaneye avdetle sandık ve sepet ve eşya bağlanmasına mübâşeret olundu.” (s.942)

“Fakirin elinde bir beyaz şemsiye vardır, onu açıp kendimi muhafaza etmek murat ediyorum. Bir türlü şemsiye açılmıyor.(...)”...Şemsiye bu âlemin haymeye yani çadır gibi olmasına misaldir...”...” (s.997)

“...yani bir adamlık demir karyola biçiminde hurma dalıyla yapılmış ve üzeri bez ve muşamba ile güneşten muhafaza olunmuş bir serirdir.” (s.1001)

“Meselâ kasanızda olan on bin adet lirayı sârik çalarsa,(...)” (s.1030)

“...”...Akşam üzeri odacılar marifetiyle koltuk, sandalye, sandık ve saire oraya naklolacaktır.(...)”...” (s.1065)

“...kitabı muhafaza için elime yelpaze alıp güya kendimi yelpazeliyorum gibi muttasıl mumaileyh Mustafa Efendi'yi yelpazelerim.(...)Artık yelpaze kışpaze olup lüzumu kalmadı ve öylece serinlik devam etti.” (s.1069)

“Fakirin yanımdaki sandalyeye oturmuş olmasıyla önümde olan yazıhaneye nazar-ı kimyâ-eserleri isabet edip “Aman müdür efendi, bu nasıl yazıhane!” buyurdular, çünkü cümle müdîrânın yazıhaneleri...” (s.1104)

“...”...onlar eski yazıhaneleriyle idare ederler”(...)iki adet yazıhane ile iki adet tarz-ı cedîd üzere koltuk imal ve mübayaası için tezkire tanzim edip(...)derhal yazıhane ve koltuklar tecdit oldu sultanım.” (s.1105)

“...”...Delikli pamuklu şilteler yapılmış;(...)”...” (s.1166)

“O aralık bir sarı yazma yemeniden seccade ferş olunmuş, onun üzerine şeyh efendi gelip oturdu.(...)Sonra seccadeden kalkıp...” (s.1173)

“Gördüm ki eşyalar denk bağlanmış, kilimlere sarılmış, iplerle bağlanmış duruyor.” (s.1173)

“Önünde beyaz bir rahle, bunlar da karşısında diz çökmüş oturuyorlar.” (s.1178)

“Fakir de havlu elimde arkalarında durur idim. Havluyu kemâl-i aşk u muhabbet ile verdim.” (s.1192)

“Bekler iken bir rahmet, bir yağmur ki âdetâ kovalar ile gökten su döküyorlar; şemsiye, kameriye fayda etmiyor.” (s.1309)

“...sandık sepet cümle eşyalarımız oraya nakil olunarak odalar mükemmel döşenmiş, dayanmış; sandık sepet yerlerine yerleşmiş...” (s.1314)

“...”Efendi baba, benim dürbünüm vardır, emrederseniz getireyim, daha yakın ve güzel görürsünüz”(...)Getirdi, hemen dürbün ile nazar ettim ki efendiler bizim odada oturuyorlar gibi oldu.” (s.1315)

“...”...Hanenin eşyalarını sana satayım, alır mısın? Zaten çok eşyamız yoktur”...” (s.1376)

“...cümlesinin kollarında birer bilezik tarzında pusulalar ve göğüslerinde de dürbünleri bulunmakta idi.” (s.1401-1402)

“...arkasına bir pirinç gazevesi almış gider bir hamala tesadüf edip hamala buyurmuşlar ki “Sırtındaki gazeveyi yerek bırak.”(...)hamal işi anlayıp hemen sırtındaki pirinç gazevesini yere atıp...” (s.1413)

“...yanımda bulunan la'l şişesini dökülmemek için kaldırıp çekmece üzerine koydum,(...)” (s.1429)

“En nihayetteki perdede görüp de müdür efendiye söylediğim şey mükemmel ve müzeyyen berber aynası ve yanında dahi bir dürbün idi.” (s.1430)

“Altımızda kanepe olduğu hâlde sofra önümüzde bulunuyordu. Lâkin yüksekte bulunduğu için bir kademe daha kanepe üzerine çıkıp sofranın önüne oturdum.” (s.1430)

“Ve mezkûr duayı da çantalarından çıkarıp verdiler.” (s.1433)

“İşte çocuklar için ninni ve beşik ile salıncak ittihaz olunmasının sebeb-i hakîkîsi bu meseledir.” (s.1477)

“...önlerinde masalar, etrafında hademeler, camlı dolaplardan(...)önünde olan masanın üzerine döküyor. Tüccar yalnız masanın altındaki kasaya eliyle çekip...” (s.1562)

“...”...kendi dest-i peyvest-i ismet-penâhlarıyla şemsiyelerimizi elimize verdiler,(...)”...” (s.1592)

“Halı döşeli bir uzun yoldan gidip bir divanhaneye çıktım,(...)” (s.1647)

“Derviş Muhammed gelip erkân minderi üzerine oturmuş.” (s.1659)

“...Hacı Aziz Efendi'nin hissesi oturduğu sandalyenin sigara masasına konulmuş.” (s.1776)

“...müşir paşa efendimiz hazretlerinin oda kapısı önünde ayak silmek için konulmuş olan tüylü halı ki ona papas tabir ederler imiş,(...)mezkûr papasa ayaklarımı silmek için sürttüm.(...)”Hayır efendim ayaklarımı papasa sürtüyorum.”...” (s.1787)

“...”...oda kapısının önündeki papasa ayaklarının sürtüyorlar imiş,(...)”...” (s.1788)

“...pirinçten mamul sarı, yassı ve müdevver bir şekilde masanın...” (s.1819)

Ayna ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.108, 448, 1638.

Balta ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.810, 858, 863, 1403, 1610, 1777.

Beşik ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.88, 784.

Bıçak ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1120, 1233, 1525.

Bohça ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.497, 499, 549, 556, 609, 710, 799, 825, 844, 927, 944, 1030, 1136, 1190, 1307, 1484, 1527, 1592, 1660, 1674.

Çanta ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.770, 977.

Çekmece ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.95, 101, 109, 111, 115, 130, 133, 526, 706, 778, 856.

Ders Tahtası ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.465, 1601.

Dolap ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.627.

Döşek ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.674, 743, 744, 1273, 1423.

Döşeme ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.491, 509, 1448, 1454.

Hasır ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.498, 1316, 1557, 1659.

Havlu ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.376, 475, 934, 1453, 1529.

Hurç ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.397, 407, 408.

Kama ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1430.

Karyola ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.744, 877, 1116, 1376.

Kasa ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1382.

Kilim ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.522, 857, 958.

Kitap ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.42, 67, 74, 75, 81, 97, 100, 102, 106, 107, 117, 122, 137, 187, 313, 346, 353, 354, 355, 361, 427, 431, 448, 482, 496, 501, 518, 521, 537, 557, 571, 578, 627, 636, 638, 717, 725, 751, 778, 799, 810, 818, 823, 826, 827, 844, 880, 966, 995, 997, 998, 1068, 1072, 1099, 1107, 1147, 1161, 1186, 1187, 1199, 1219, 1270, 1300, 1380, 1410, 1438, 1462, 1470, 1496, 1497, 1498, 1502, 1520, 1581, 1582, 1601, 1703, 1766, 1781.

Koltuk ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1148, 1390, 1432, 1819.

Kova ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1201, 1610.

Kürek ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.462, 1175.

Leğen İbrik ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.490, 1432.

Makas ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.613, 614.

Masa ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.438, 799, 828, 905, 1080, 1145, 1197, 1200, 1434, 1530, 1554, 1555, 1558, 1588, 1591, 1600, 1643.

Maşa ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.934.

Minder ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.116, 133, 183, 184, 185, 191, 194, 352, 410, 449, 473, 538, 619, 755, 768, 851, 1158, 1195, 1376, 1390, 1429, 1447, 1482, 1529, 1769.

Para Kesesi ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1078, 1123, 1593, 1684.

Perde ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.182, 188, 190, 384, 492, 510, 574, 624, 812, 853, 1005, 1158, 1159, 1414.

Post ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.720, 725, 1431, 1645.

Rahle ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.89, 112, 181, 361.

Sandalye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.194, 408, 452, 491, 522, 529, 714, 720, 828, 829, 830, 906, 907, 933, 937, 942, 970, 990, 1085, 1106, 1148, 1149, 1207, 1282, 1390, 1434, 1449, 1643.

Sandık ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.185, 463, 507, 550, 624, 796, 797, 798, 799, 840, 955, 996, 997, 1017, 1173, 1307, 1591, 1595, 1803.

Seccade ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.87, 376, 453, 476, 511, 696, 704, 705, 721, 951, 990, 1167.

Sehpa ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.500.

Sepet ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.562, 1305, 1419, 1430.

Serir ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1360.

Süpürge ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.682, 734, 735.

Şilte ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1390.

Teneke ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.930, 942, 943, 1201, 1529.

Tespih ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.339, 386, 397, 469, 519, 554, 582, 583, 696, 704, 778, 794, 1002, 1270, 1447, 1646.

Torba ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.185, 361, 432, 497, 539, 947, 971, 1082, 1155, 1209, 1274, 1382, 1645, 1656.

Ustura ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.741.

Yastık ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.102, 473, 585.

Yatak ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.90, 102, 113, 131, 133, 193, 320, 321, 372, 376, 381, 443, 511, 526, 585, 755, 758, 762, 842, 854, 905, 937, 940, 942, 1013, 1077, 1081, 1307, 1331, 1376, 1390, 1456.

Yorgan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.758, 851, 913, 1173.

Yüzük ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.195, 1790.

Zembil ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1613.

Barınak-Konut (Halk Mimarisi) başlığı içerisinde yer alan üç adet alt başlıkta sıralanan örnekler genel olarak incelendiğinde, XIX. yüzyıl Osmanlısı'nın mimari yapı tipleriyle bunların inşa edilmesinde kullanılan malzemeler ve halkın günlük yaşamında yararlandığı eşyalar hakkında çok geniş yelpazede bilgilere ulaşılmaktadır.

Alt başlıklara göre gidildiğinde yapı tipleriyle ilgili unsurlar arasında ev, hane, konak, sahilhane, yalı gibi halkın yaşadığı yerlere; bahçe, hamam, iskele, istasyon, liman, kahvehane gibi yardımcı yapılara; kışla, kale, kule, hisar gibi askeri yapılara; özellikle de cami, dergâh, hücre, medrese, mektep, mescid, Mevlevihane, semahane, tekke, türbe gibi halkın ibadet ettiği, eğitim aldığı ve kutsal olarak gördüğü yapılara çokça rastlanılmaktadır.

Halkın yaşadığı yapı tipleri hakkında verilen bilgilerde yer yer fevkani ve tahtani şeklinde nitelendirmeler yapılmıştır. Fevkani ifadesiyle binaların üst katları, tahtani ifadesiyle de alt katları belirtilmiştir. Dolayısıyla bu ifadelerden hareketle yapıların tek ya da çok katlı olmaları ayırt edilmektedir. Ev ve hane sözcüklerinin geçtiği örneklere bakıldığında, içerisinde abdesthanesi ve hamamı bulunanlarla karşılaşmak münkündür. Ayrıca o dönemlerde bu yaşam alanlarının birçoğunda bahçe olması dikkat çekicidir. Konak, sahilhane, yalı sözcükleriyle ilgili örnekler ele alındığında; buralarda genellikle zengin insanların, üst düzey askeri yetkililerin ve memurların oturdukları göze çarpmakla birlikte söz konusu yapıların ekseriyetle abdesthane, avlu, bahçe, divanhane, eyvan, harem, matbah, selamlık, sofa ve tahtaboş gibi bölümlere sahip oldukları fark edilmektedir. Yardımcı yapılar kategorisine bakıldığında, hamamlardan bazılarının isimlerinin belirtildiği ve mimari detaylarının aktarıldığı; birer buluşma ve muhabbet kurma ortamı olan kahvehanelere çoğu sayfalarda yer verildiği ve onlarca farklı iskele, liman ve istasyondan bahsedildiği görülmektedir. Tüm bunların yanı sıra askeri yapılara dair tasvirlere ve halkın ibadet ettiği, eğitim aldığı, kutsal gördüğü yerler hakkında bilgilere de ulaşılmaktadır. Özellikle ibadethanelerin ve türbelerin hemen hemen hepsinin isimleri, yazar tarafından aktarılmıştır.

Camilerden türbelere, dergâhlardan medreselere kadar birbirinden farklı pek çok yerin isimlerinin paylaşılması noktasında Aşçı Dede'nin dindar kişiliğinin ve tarikatlara mensubiyetinin çok büyük bir etkisi olduğu söylenilebilir.

Yapım teknikleri ve kullanılan araç gereçlerle ilgili unsurlara bakıldığında yapıların inşasında çoğunlukla taş ve sırasıyla kerpiç, ahşap gibi malzemelerin tercih edildiği dikkat çekmektedir. Taştan inşa edilen yapılar arasında mektep, mescit, belediye binası ve dergâh bulunmaktadır. Bazı yapıların merdivenlerindeki taş detayları, türbelerdeki mermer kullanımları ve camilerdeki binek taşları da önemli ayrıntılardandır. Türk mimarisinde malzeme olarak taşların büyük bir yer teşkil etmesi hakkında Davulcu şunları söylemektedir: "Türkiye topraklarında Neolitik dönemden itibaren bir yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanan taş, XI. yüzyılda Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler tarafından da özellikle anıtsal yapıların inşasında yaygın olarak uygulanmıştır. İşlenmeye müsait taş malzemenin bolluğu, değişik taş türlerinin mevcudiyeti ve geçmiş uygarlıklardan devralınan yapı teknolojisi ile kadim geleneklerin varlığı, Anadolu-Türk mimarisinin büyük ölçüde taşa dayalı bir mimarlık olarak gelişmesini sağlamıştır."[16] Bu bilgilerden hareket edildiğinde ve hatıralarda belirtilen yapıların inşasında kullanılan malzemelerin çoğunluğunu taşların oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, XIX. yüzyılda da Osmanlı'nın sınırlarında taşın bolluğu ve Türklerin atalarından öğrendikleri şekilde inşa faaliyetlerini sürdürdükleri yargısına varılabilir.

Hatıralarda, taştan sonra en fazla değinilen malzeme kerpiçtir. "Kerpiç; Saman ve yoğun kil içerikli balçık/çamur karışımı olarak hazırlanıp, elle şekillendirilerek ya da kalıplara dökülerek güneşte kurutulan ve duvar örmek için kullanılan bir harç türüdür. Anadolu'da ilk dönemlerde kerpiç yapılar genelde temeli olmadan, taştan temelli ya da taş döşekli olarak inşa edilmiştir."[17] Aşçı Dede, kerpiçten inşa edilen yapı olarak sadece dergâh ile duvardan bahsetmektedir ve bu yapılarla ilgili unsurlara sadece Erzincan şehrinde rastlanılmaktadır. Hatta Hoca Abdullah Efendi'nin, kerpiç kurutarak duvar ördüğü sırada Erzincanlıların çok iyi duvar ördüklerinden dem vurması bu noktada dikkat çekicidir.

Eserde, taş ve kerpiçten sonra yapılarda kullanılan diğer bir malzeme ise ahşap olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahşap; ağaçlardan elde edilebilen bir malzemedir ve asırlardır

[16] Mahmut Davulcu, "Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, III, 7, (2015), s.49.
[17] Tuğba Dirican-Ali Akın Akyol, "Anadolu'da Kerpiç Duvar Yapımı Yöntemlerine Ait Bir Derleme Çalışması", **Sanat ve Tasarım Dergisi**, 23, (2019), s.118.

insanların yararlandığı doğal kaynaklar arasında yer almaktadır. İnsanoğlunun ahşapla tanışması, avlanma ve yeme içme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli araç gereç üretmesiyle başlamış ve bunlarla sınırlı kalmayarak gerek kolay erişilebilirliği gerekse kolay işlenilebilirliği sayesinde yapı malzemesi olarak da kullanılagelmiştir.[18] Ahşap yapı malzemeleriyle ilgili detayların, tahta ve ağaç sözcükleriyle ifade edildiği hatıralarda, bu malzemelerle inşa edilen yapılar arasında barakalara ve köprülere yer verilmekle birlikte Japon askerlerinin Ruslarla savaşırken fıçılardan sahte köprü yaptıklarına yönelik bilgiler de aktarılmaktadır. Ayrıca türbe sandukalarında ve günümüzdeki kamelyaların benzerleri olan bahçe selamlıklarında da tahta ve ağaç kullanıldığı belirtilmektedir.

Ev eşyası ile ilgili unsurlara bakıldığında ise kitap, yatak, sandalye, sandık, minder, bohça, masa, perde, tespih, seccade, torba, çekmece, kilim, döşeme, döşek, sepet gibi değişik nitelikteki eşyaların daha çok ön plana çıktıkları görülmekte ve hatıraların bu noktada bir hayli zengin içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tespih, seccade, kitap gibi eşyaların ön plana çıkmasında, Aşçı Dede'nin dindar yaşam şeklinin ve tarikatçı kimliğinin etkileri olduğunu söylemek mümkündür, zira farklı dönemlerde çok sayıda tarikata mensubiyeti nedeniyle çeşitli ibadetler ve uygulamalar için bu eşyaları kullandığı göze çarpmaktadır.

2.4. AYDINLANMA, ISINMA

Tarihin her döneminde; beslenme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hayatını sürdürmeye çalışan insanoğlu ayrıca hayatını daha kaliteli bir şekle sokma hedefiyle de hareket etmiş ve bu doğrultuda çeşitli gelişmelere imza atmıştır. Geçmişten günümüze birçok alanda yaşanan gelişmelerden, doğal olarak aydınlanma ve ısınma alanları da paylarını almıştır.

Aydınlanmanın ve ısınmanın keşfedilmesinde ateş çok önemli bir yere sahiptir. Şöyle ki ateşin gücünü; düşen yıldırımlar, volkanik patlamalar ve orman yangınlarıyla şans eseri olarak gözlemlemiş olan ilk insanlar, kısa bir zaman sonra gerek ısınmak gerekse aydınlanmak amacıyla ateşten yararlanabileceklerini anlamışlar fakat sürekli yanan bir ateş imkânına kavuşmakta sorunlar yaşamışlardır. Yaklaşık 800.000 yıl önce, yemek pişirme amacıyla ateşi kullanmaya başlayan insanlık ancak 70.000 yıl önce, karanlık mağaralardaki duvarlara bir şeyler çizerken ateşi kontrollü şekilde kullanma aşamasına geçerek

[18] İzzettin Kutlu-Ruşen Ergün, "Geleneksel Anadolu Yapılarında Ahşap Üst Örtü Gelişiminin Değerlendirilmesi", **International Journal of Mardin Studies**, I, 1, (2020), s.95.

aydınlığından yararlanmış ve hatta tarih boyunca; ateşe, mitolojik tanrılardan Prometheus'un kontrolünü sağladığı bir güç ve doğaüstü icat olarak bakmıştır.[19]

2.4.1. Işık Elde Etme; Işık Araç ve Gereçleri

İnsanlar mağara yaşamına geçmeden önceki dönemlerde, aydınlanmalarını gündüzleri güneş ışığı, geceleriyse havanın açık olmasına bağlı olarak ay ve yıldızların ışığıyla sağlamışlardır. Mağara yaşamlarının başlamasıyla birlikte karanlık problemini, yaktıkları ateşin ışığıyla aşmışlar ve sonraki yüzyıllarda da değişik koşullara göre yeni alternatif çözümler peşinde koşmuşlardır.[20] Rastlantısal olarak ateşe tuttukları hayvan yağının tutuştuğunu gören insanlar, taş ve balçıktan yaptıkları haznelerin içine kara yosunu ve hayvan kılından hazırladıkları fitillleri ve hayvan yağlarını ekleyerek ilk yağ lambalarını icat etmişlerdir. Sonraki süreçlerde herkes tarafından bilinen mumlar ortaya çıkmaya başlamış ve yüzyıllar boyunca birbirinden farklı maddelerden mum üretilmeye çalışılmıştır. Fransa'da hayvansal ve bitkisel yağların karışımından, Almanya'da parafin ve gaz yağından, İngiltere'de ise ispermeçet denilen ve balinalardan elde edilen bir maddeden mumlar yapılmıştır. Mum, ucuz ve taşınması kolay bir aydınlatma aracı olsa da rüzgârdan çok etkilenmesi nedeniyle dışarıda kullanılamamıştır. Cam işçiliğindeki gelişmelerle lamba tasarımlarında yeni bir çığır açılmış ve XVIII. yüzyıla kadar yakıt türevleri değişik ama çalışma prensipleri aynı olan lambalar ve kandiller çokça kullanılmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarında birçok ülkenin sanayileşmesiyle birlikte mevcut aydınlatma ürünlerinin verimliliği tartışılır hale gelmiş ve gaz şirketlerinin baskısı neticesinde gaz lambaları rağbet görmeye başlamış ancak elektriğin icadı ve yaygınlaşmasına bağlı olarak gaz lambaları da zamanla önemini yitirmiştir.[21]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; avize, fanus, fener, fişek, gaz lambası, havai fişek, kanâdil, kandil, lamba, mahya, maytap, meşale, mum, şamdan, şem, top kandil gibi aydınlatma ve renkli ışık saçma araçlarıyla bu araçlarda kullanılan ispermeçet, bal mumu, kâfur gibi maddelere ve kandil fitili malzemesine yer verildiği görülmüştür. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Gider ondan alıp eve gelip etrafındaki ufak kandilleri yakıp..." (s.88)

[19] Yusuf Çalkın-A.Kamuran Türkoğlu, "Aydınlatmanın Tarihi Gelişimi", **Bilim ve Teknik**, 526, (2011), s.81.
[20] Nazif Uz, "Van Bölgesi; Aydınlatma", **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, VIII, 31, (2016), s.74.
[21] Çalkın-Türkoğlu, "Aydınlatmanın Tarihi Gelişimi", s.81-82.

“Taam ettikten sonra şamdanı alıp yine oda-i mezkûra girip kapıyı kilitledim, tekrar okumaya başladım.” (s.101)

“...daima kandil fitili yapıp(...)Pek çok süpürge alıp onların tellerinden pamuk ile fitil yapıp kağıtlara deste deste ederek bir büyük sandık içinde hıfz eder idi.(...)hoca efendiden fitil alır idiler.(...)hem elinde fitil yapar ve hem de şehlâ gözünün ucuyla ara sıra Şah Mehmed'e bakar.(…)canana nazır fitil yaptığını gördüğümde, hakikaten o da fitili aldığını anladım.(...)Badehu hoca efendi elindeki fitilleri tamam edip...” (s.110)

“Hoca efendi ise yine kemâ fi's-sâbık fitilleri tamam ile başını açıp duvara dayayarak Mehmed Efendi'ye bir şey söyledi.” (s.112)

“Velhâsıl hikmet-i ilâhî emr-i zifâf, kurban bayramının birinci cuma gecesine tesadüf etmekle yatsı ezanında toplar atılıp namaz kılındıktan sonra âdet-i kadîme üzere önümüzde mum donatılmış tablalar ve maytaplar çekilmekte ve fişekler atılıp ilâhiler okunmakta olduğu hâlde şahane mestane haneye getirilip emr-i zifâf icra edildi.” (s.195)

“Malûm ya, fanus içinde yanan şem' her ne kadar muhtefî olsa dahi ehl-i basîretten gizlenemez.” (s.198)

“...mumlar gibi yanmaya başladı.(...)Hele semahaneyi sual buyurur iseniz, etrafında olan kanâdîl(...)ve ortasındaki avize bir şems-i münevver olmuş idi.” (s.321)

“...fanusta şule gizlenir mi fehvasınca...” (s.336)

“...o zaman odalarda çifte şamdan yanar idi, hemen odanın ortasında olan büyük şamdanın birisini alıp...” (s.356-357)

“Oradan şamdanı alıp yerime geldim.” (s.357)

“...kandil geceleri dahi semahane, kanâdil ve fanuslar ile tezyin olunup...” (s.435)

“...yanan şamdanın boğazından tutup devirdi.” (s.438)

“...akşamdan sonra çifte ispermeçet mumlu şamdan yakıp önüne kor.” (s.450)

“Önümüzde çift şamdan başkaca yanar.(...)mevcut olan kanâdîl-i şamdan raks u semaya gelip hatta önümüzde olan çift şamdan düşüp secde eder gibi yere kapandı.” (s.453)

“...ufak bir kandil var idi, onu önüme çekip...” (s.482)

“...dergâh-ı şerîfin Câmi'-i şerîfinde yanmak için beşi bir yerde mum alır bir çift tunç şamdan imal ettirip vakıf eylediler...” (s.483)

“Kandiller, mumlar tekmil yapılmıştır. Bunlar gece içindir.” (s.490)

“Ve Câmi'-i şerîf dahi zâhirde kanâdîl ve şamdan ile fevkalâde müzeyyen olduğu gibi,(...)” (s.492)

“Dergâh-ı şerîfe vakıf olunmak üzere şamdan ve bal mumu...” (s.496)

“...Câmi'-i şerîfi kemâ fi's-sâbık kanâdîl ve şamdan ile tezyin edip cümlesi yanmış(...)Câmi'-i şerîfin kapısı örtülüp kapısının iki tarafında bulunan asma fenerler yanmış...” (s.498)

“...dergâhın kandilleri yandıkça...” (s.499)

“Etrafında beşi bir yerde yanar çifte şamdanlar vardır.” (s.499)

“...Câmi'-i şerîfin kandillerini yakıyor idim.(...)bazen kandil yaktığım sehpanın üzerine çıkarlar idi.” (s.500)

“...dört adet büyük gaz lâmbası yanıyor.” (s.709)

“...mescidin derunu kandil ve avize ile müzeyyendir.” (s.725)

“...cülûs-ı hümâyûn şenlik-i zînet gecesi idi, havaî fişek ve sair ayin ile mehtaplar havaya endâht olunur iken,(...)” (s.751)

“...minarenin aşağısından yukarıya doğru ipler keşide ederek onun üzerine kanâdiller talik ediyorlar.(...)Ve aşağısından bazı kanâdîli yakmaya başladılar.” (s.845)

“...bir adet büyük fanus mubayaa olunup her gece fakirhaneden gaz verilip türbedar efendi marifetiyle iş'âl olunur idi.” (s.855)

“Fakirin odamda saat on birden sonra lâmba yanmaz ise orada oturulmaz, yani gece gibi karanlık olur.” (s.950)

“Herkes Yunan muzafferiyeti için bir fevkalâde şenlik icrasına kıyam etmeye başladı.(…)şimdiye kadar bu gibi şenlik gecelerinde kapının önüne bir fener dahi talik etmemiş idim.(...)nerede kaldı ki kapısını kanâdîl ile tezyin etsin?(...)kırk adet cam fener imali, efendi-i mûmâileyhe niyaz ile havale olundu.(...)kapının iki cihetine üç adet ip gerip mahya gibi kanâdîl talik ettim,(...)mezkûr kırk adet kanâdîl kifâyet etmeyerek yirmi adet daha lüzum görünmekle...” (s.983)

“...”...o da Ravza-i mutahhara için tertip ve tezyin buyurulmuş olan yirmi beş sandık şem'-i asel-i kâfûrînin Medîne-i münevvere'ye nakl ü isali me'muriyyet-i mukaddesesidir.” (s.996)

“...yirmi beş sandık şem'a-i sa'âdetleri ma'an Mısır tarikiyle Medîne-i münevvere'ye müteveccih oldum azizim.” (s.997)

“...mumları vapurdan çıkarıp(...)Ve ferdâsı günü de mumlar ile beraberce Süveyş'e gittim.” (s.999)

“...”...ve mumların esnâ-yı râh masarifi olmak üzere...”...” (s.1000)

“Mumlar vapurda olduğu hâlde(...)mumları ihraç ve der-enbâr edilip...” (s.1001)

“...Ravza-i mutahhara'nın mumları dahi sene-i sâbıkaya nazaran biraz kırık var ise de lâ-be's olmakla yani kırıksız gelmiş nazarıyla kabul olunmuştur. Sene-i sâbıka mumlarını gösterdiler, cümleten hurda hamur ve kâmilen kırılmıştır.” (s.1004)

“...yolun iki taraf ve ciheti meşalelerle gündüz gibi olmuş.” (s.1011)

“Meselâ bir yerde yanar mum ile bir de yanar hateb olsa, bunların ikisine üfürmeye memur olan adam muttasıl üfürür. Onun nefesinden üfürmesinden bi-hasebi'l-isti'dâd ve kâbiliyet mum söner, hateb yanar, alevlenir, zira ki üfürmede buhl yoktur.” (s.1064)

“...câmi'-i şerîfte olan avizelerine çatıp onları gönlüm gibi kırıp un ufak ettim,(...)” (s.1084)

“...Sultan Selim Câmi'-i şerifi'ne gittim. Orada müşir paşa hazretlerinin avizeleri vardır. Bu gibi leyâlî-i mübârekede ispermeçet mumlarıyla tezyin olunup yanar. Yine öylece yakmışlar.(...)İşte bu rüzgârın zuhuru avizenin mumlarına tesir ederek mumlar eriyip fitilleri uzayıp iki tarafa meyletmekle o canım billûr şişelere ateş vurmakla şişeler başladı çatlamaya,(...)”Gönlünüz, müşir paşa hazretlerinin avizelerinin şişelerini kırıyor.”(...)avizelerin kırılmasına lüzum görünmüş.(...)”Bizim Hacı Efendi avizenin şişelerini kırmış diyorlar”(...)İşte onun için avizeler infial bâbında inkisarı kabul etti azizim.” (s.1085-1086)

“Hatta o gece Sultan Selim Câmi'-i şerifi'nde olan avizelere...” (s.1108)

“Meselâ bir yerde bir mum ile çalı çırpı yanar olsa, bir zat tarafından da ona üfürürse istidat ve kabiliyet cihetiyle mum söner, çalı çırpı parlar.” (s.1120)

“Bir adet kandil yakmışlar, güya sabah vakti imiş ve ramazanın ilk günü imiş.” (s.1195)

“...”...Ayasofya Câmi'-i şerîfi'n top kandili altında(...)kırk sabah top kandilin altında...”(...)otuz dokuz sabah top kandilin altında(...)câmi'-i şerîfe ve top kandilin altına gider.(...)Cemaat görüyorlar ki top kandilin altında bir Yahudî,(...)” (s.1202)

“Zaten o odada iki adet yaldızlı direk vardır. İşte o direklerin üzeri fevkalâde parlak fanuslar ile tenvir olunmuş yanıyor.” (s.1309)

“...Port-Arthur'un zaptında yapılacak şenlikler için Japonlar şimdiden istihdaratta bulunuyorlar.(…)bütün Japon ahalisi ve donanma tenvirat fenerleri imal eden fabrikalar ve küçük dârü's-sınâa hazırlıklar görüyor.” (s.1400)

“...feneri elinde Habib Baba kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfine fatiha kıraatle Atmeydanı'na doğru Tebrizkapısı'na çıkacak yerde...” (s.1480)

“...oturup feneri önüne koyup...” (s.1481)

“Çakmağın çakıp ateş tutturamadı. O vakitte ırakta bir ateş gördü. Zevcesine ve bîlesince olanlara dedi ki “Siz burada durun ki ben ateş gördüm, ondan size şu'le-i nâr ile geleyim...”...” (s.1623)

“Önünde ve zeminde gayet parlar bir büyük lâmba yanıyor ve lâmbanın yanında sarı tunç, miskten imal olunmuş yarım arşın irtifaında bir şamdan olup ispermeç mumu yanıyor.” (s.1772)

“Önündeki lâmba(...)ve şamdan ise...” (s.1773)

“...fakirhanede olan Aşçı Dede'ye mahsus mermer direk üzerine vaz' olunan bir adet lâmbayı...” (s.1774)

“...baş tarafında kandil talik olunmuş...” (s.1797)

“...Kandilli'nin şiddet-i rüzgârı söndüremeyecek derecede bir meşale yakıp geldim azizim.” (s.1824)

2.4.2. Isı Elde Etme; Isı Araç ve Gereçleri

Barınma ihtiyacı neticesinde mağaralara sığındığı dönemlerden, yapı inşa etmesiyle meskenlere yerleştiği dönemlere; göçebe yaşam sürdüğü dönemlerden, yerleşik yaşama geçtiği dönemlere ve kırsal yerleşmelerde daha fazla nüfusa sahip olduğu dönemlerden,

kentsel yerleşmelerde nüfusunun daha fazla olmaya başladığı dönemlere kadar sürekli ısınma gereksinimi duymuş olan insanoğlu, bundan hareketle birbirinden farklı yöntemler geliştirerek ısınmaya çalışmıştır.

İnsan, başlangıçtan günümüze diğer tüm alanlarda geliştiği gibi ısınma yöntemleri ve araçları tekniğinde de ilerleme sağlamış, ateşle ısınmayı daha verimli ve kullanışlı bir hale getirmiştir. Bu ilerlemeler halen daha devam etmektedir.[22]

Aşçı Dede, ısınma ihtiyacının giderilmesinde külhan, mangal, ocak ve soba kullanıldığını belirtmekle birlikte, ayrıca hatab ve kömür gibi yakacaklardan da bahsetmektedir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Evet hamamın külhanını yakmalı, hatta hamamın suyu ve evi ısınıp..." (s.127)

"...İbrahim Paşa odanın üst başında ocak yanında oturuyor." (s.337)

"Âdet-i belde üzere bir de ufacık ocağı vardır." (s.338)

"…ve bir de kömür, hatab koymak için bir kiler gibi oda vardır." (s.381)

"Selâmlıkta oturacağımız oda öyle kabir gibi uzunca ve bir adet ocağı vardır. Hazret-i Pîr efendimiz o ocağın yanında kıbleye karşı otururlar imiş." (s.381)

"...dergâh-ı şerîfin o kış böyle cemiyeti zamanında semahaneye ve sair odalara mahsus sobalar konulmuştur. Bunlar için ta'yînât-ı fakîrîye mahsûben hatab talep olunup(...)"Ruznamçeci efendi hatabı dergâh-ı şerîf için alıyor."(...)Binaenaleyh hatab istidasına cevap vermiş.(...)Çünkü kış mevsimi çarşıda hatab bulunmaz." (s.437)

"Selâmlık odası mükemmel döşenip büyük bir soba kuruldu." (s.450)

"Mevsim kış olmakla Câmi'-i şerîfe bir büyük soba vaz' ettim." (s.453)

"...konağın sobalı hamamı olup derhâl sobayı yakıp..." (s.511)

"O gün biraz üşüdük. Ocak yakıp rahat ettik." (s.519)

"Meğer ki ayağı çizmede üşümüş. Hemen yol üzerinde olan köye inip derakap ocak yaktırdık ise de biçarenin bir ayağının baş parmağı donmuş gibi idi." (s.521)

"…mangal ve saire taraf-ı fakîrîden mubayaa olundu ve…" (s.609)

[22] Hülya Altuğ, **Isıtma Araçlarının Gelişimi ve Elektrikli Bir Isıtma Aracının Belirli Gereksinimlere Göre Tasarlanması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1994, s.3.

“Fakir de sofada mangal üzerinde bir büyük tencere ile su ısıtıyorum.” (s.755-756)

“...odanın ortasında olan ateş ile dolu mangalı tamamıyla alâ kilimin üzerine döker ve maşa ile ateşi karıştırmaya başlar.(...)mangalın içine kor ve mangalın kapağını örtüp(...)ateşi kilime döktüğünü söylemiş.” (s.758)

“...”Akşama mangala konulacak asla kömür yoktur.”...” (s.791)

“...hanesine avdet edip görmüş ki mangalın ateşleri döküldüğü yeri yakıp sönmüş,(...)” (s.857)

“...odanın ortasında bir soba vardır. Sobanın içinde su varmış.(...)Bu zat, eline ateş küreği alıp dışarıya çıkıp hamamın külhanından ateş alıp getirip o sobanın üzerine döktü ve etrafında ham kömürler var imiş, onları da ateşin etrafına koydu. Başladı su kızmaya.” (s.934)

“Bir ufak soba kurup zarurî ufak tepe camın birisi de soba borusuyla kapanıp...” (s.950)

“...”...Bir kış mevsimi idi, akşam üstü geldim, bizim nöbetçi neferi Mehmed hanenin kapısı önünde saç mangala kömür koymuş, yakmaya çalışıyor.(...)”...” (s.1534)

Isınma başlığıyla ilgili unsurlar incelendiğinde en fazla adı geçen ısınma aracı olarak soba ve sırasıyla mangal, ocak, külhan ile karşılaşılmaktadır. Hatıralarda, çoğunlukla Erzurum, Erzincan ve Edirne şehirlerinden bahsedilen bölümlerde bu ısınma araçlarına yer verilmektedir. Böyle bir durumun oluşmasında, Aşçı Dede'nin yaşadığı diğer şehirlerden İstanbul ve Şam'a nazaran Erzurum, Erzincan ve Edirne'nin kışlarının daha şiddetli geçmesinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Soba ve külhan sözcüklerinin geçtiği cümlelerde bu araç ve bölmelerden genellikle ısınma amaçlı istifade edildiği ve ayrıca hamamlarda da gerek ortamın ısıtılmasında gerekse suların ısıtılmasında yararlanıldığı görülmekte ve bazı konakların sobalı hamamlara sahip olmaları dikkat çekmektedir. Ocak ve mangal araçlarının geçtiği cümlelerde, ocakların halk tarafından tamamen ısınmak amacıyla kullanıldıkları, mangalların ise hem ısınmak hem de yiyecek ve içecekleri ısıtmak için kullanıldıkları göze çarpmaktadır.

Aydınlatma başlığıyla ilgili unsurlar incelendiğinde; maytap, fişek ve havai fişek gibi renkli ve parlak ışık saçan aydınlatma araçlarına nazaran mum, kandil, şamdan, avize, fener gibi normal aydınlatma araçlarına daha fazla temas edildiği ve bu normal aydınlatmalardan genellikle evlerde, dergâhlarda, semahanelerde, camilerde ve mescitlerde istifade edildiği

görülmektedir. Renkli ve parlak ışık saçan aydınlatma araçlarından ise şenlik gecelerinde, bayramlarda, nikâhlarda, kandillerde ve cülûs-ı hümâyûnlarda yararlanıldığı fark edilmektedir. Ayrıca, düzenlenen çeşitli şenliklerde normal aydınlatma araçları kullanıldığı da göze çarpmaktadır. Bu noktada, 1897 yılında yapılan Dömeke Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nun Yunanistan karşısındaki zaferine bağlı olarak Osmanlı halkının evlerin önünü fener, kandil gibi araçlarla süslemeleri ve Japonların Ruslara karşı düzenledikleri Port-Arthur baskını sonrasında Japon halkının şenlikler için fener hazırlıklarında bulunmaları dikkat çekmektedir.

2.5. TAŞITLAR - TAŞIMA TEKNİKLERİ

Asırlardan beri insanlar, bulundukları konumlar ile başka konumlar arasında hareketlilik göstermiş ve bunda; yeme içme ihtiyaçları, savaş durumları, ekonomik şartları ve faaliyetleri, inanç ve ibadet gereklilikleri, gezip görme istekleri etkili olmuştur. Yaşanan hareketliliklere bağlı olarak ulaşım ve ulaştırma denilen kavramlar ortaya çıkmaya başlamış ve bu kavramlar neticesinde de taşıtlar ve taşıma teknikleri geliştirilmiştir.

Genel olarak, ulaşım; insanları, malları ve hizmetleri iki farklı merkez arasında birinden diğerine taşımada yer ve zaman faydası sağlayan unsur şeklinde tanımlanabilmektedir.[23]

"Ulaştırma; bir üst başlık olarak, toplumların yapısına göre şekillenen ve aynı zamanda geliştirilen araçlarla ve yarattığı faaliyet alanı ile de toplumların yapısını etkileyen bir hizmet sektörü ünitesidir."[24]

Ulaşımın; kara yolu, deniz yolu (iç su yolu dahil), hava yolu, demir yolu ve boru hattı alt sistemlerinden oluştuğu bilinmektedir.[25] Aşçı Dede'nin Hatıraları, XIX. yüzyıl yaşamından kareler sunması dolayısıyla hava yolları ve boru hatları açısından herhangi bir içerik sunmamaktadır. Taşıtlar – Taşıma Teknikleri başlığı adı altında; kara taşımacılığı ile deniz taşımacılığı başlıkları yer almakta ve eserde tespit edilen demir yollarıyla ilgili unsurlar da kara taşımacılığı başlığında paylaşılmaktadır.

---

[23] H. Tuba Erdoğan, "Ulaşım Hizmetlerinin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi", **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İGÜSBD),** III, 1, (2016), s.189.

[24] Erdoğan, "a.g.m.", s.188.

[25] Erdoğan, "a.g.m.", s.189.

2.5.1. Kara Taşımacılığı

Dünyada, ilk insanların var oluşundan itibaren çok sayıda göç yaşanmıştır. Dönemin iklimsel şartlarına bağlı olarak bu göçler sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşılmış ve bunlara çözümler getirilmiştir. Başlangıçta kara yolu ulaşımındaki zorlukların aşılmasında kızak kullanılmış ve bu kızaklar ilerleyen süreçte çayır, killi arazi ve bataklık bölgelerinde de kullanılmaya başlanmıştır. İlk başlarda insan gücüyle hareket ettirilen kızaklar, daha sonraları köpekler ve ren geyikleri sayesinde hareket ettirilmiştir. M.Ö. 3000 yılına gelindiğinde, insanlık tarihinin en önemli dönemeçlerinden birisine vesile olan tekerlek icat edilmiştir. Yeryüzünde ilk tekerlekler, İtalya'da ve Sümer Devleti'nin Ur kentinde bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda, pek çok ülkede yer alan tekerleklerin aynı biçimde oldukları anlaşılmıştır. Kızak ve tekerleğin icadının, insanoğlu için birçok açıdan yararı dokunmuştur.[26]

Sanayileşmeyle birlikte taşımacılık alanında yaşanan gelişmelerin olumlu etkilerinin yansımaya başladığı XIX. yüzyılın ortalarına kadar kara taşımacılığında tamamen hayvan gücünden yararlanılmıştır. Bu taşımacılık şeklinde genel olarak at arabaları ve kağnılardan istifade edilmiş ancak tekerlekli araçların kullanımına uygun olmayan bölge ve yollarda taşımacılık hayvan sırtında sağlanabilmiştir.[27] XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, taşımacılıkta hayvanlara olan tam bağımlılık oranı düşmeye başlamış ve bunda demir yolları faaliyetleri için geliştirilen lokomotifler etkili olmuştur.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; araba, at, beygir, binek, demir yolu, deve, esb, ester, eşek, hayvan, karusa, lando, lokomotif, matiyye, merkep, mihaffe, öküz, payton, şatûf, şimendifer, şutur, tahtırevan, tramvay, tren, vagon gibi kara taşımacılığında kullanılan ve birbirinden farklı ya da birbirini kapsayan pek çok hayvan ve araç isminden bahsedilmekte, inşa edilen demir yolları hakkında bilgiler verilmektedir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Evvelemirde halifenin râkib olacağı yani ona mahsus olan hayvanlar, kemâl-i zînetle müzeyyen ve başlarında sorguçlar ve üzerlerinde mücevher gâşiyeler olduğu hâlde geçip..." (s.12)

---

[26] Abdurkadir Demir, **Ulaştırma Sistemleri Çerçevesinde Türkiye'de Karayolu Taşımacılığının İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021, s.44.

[27] Arif Sarı, "Osmanlı Kara Taşımacılığında Deve ve Türkmen Deveciler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XXI, 1, (2019), s.304.

“...gayet müzeyyen ve başı murassa taç ve murassa gâşiyeli esbe süvâr olduğu hâlde...” (s.13)

“...cümleten arabalar istikra ederek takım takım yola revan oldular.(...)harem ve validem ve eşyalar için araba istikra ederek ve süvariden bir iki atlı yanımıza alarak hayvanlara râkiben...” (s.332)

“Ve yazın pek sıcaklarda hayvan üzerinde şehre teşrif ederler ise,(...)Ve râkib oldukları hayvanın üzerinde Erzurum kârı eyer olup üstüne siyah tüylü yamçı pûşîde olmuş idi.(...)şehre teşriflerinde hayvanın arkasına iki gözlü ufak heybe koyup sair esnaf ve ahali gibi öylece şehre gelirlerdi.” (s.398)

“...mekkâre hayvanına râkiben bir başıma olarak Trabzon'a müteveccihen azimet olundu.(...)hayvana râkib oldum.” (s.407)

“...”...ben hemen esbimi bir dehşetle Allah Allah diyerek sürmekle(...)Ve o esnada efendimiz hazretlerinin süvâr olduğu esb yaralanıp kalmış olmasıyla derhâl kendi esbimi efendimize verip(...)”...” (s.420)

“Şöyle ki bir gün Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimiz ile tenhaca at başı beraber şehirden bahçe-i sa'âdetlerine gidiyor idik.” (s.427)

“...hayvana râkib olup şehirden biraz taşra çıkmışlar(...)hayvanın üzengisine sarılmışlar.(...)Bu sırada demir üzengi Şeyh Hüseyin Efendi'nin yüzünü yarıp kan akmaya başlamış.” (s.431)

“Tahtırevan ile mahdumları beyler beraber...” (s.444)

“Arabalar tedarik olunup pederim ve fakir ve Aziz Efendi ve bir de kalemde olan Başçavuş Hacı Bey birlikte olarak hayvanlar kira olundu ve yol tedarikâtı mükemmel surette tamam oldu azizim.” (s.455)

“...sahralara at sürmeye başladılar.” (s.456)

“Her gün Aziz Efendi beraber, at ile meclise gidip geliriz.” (s.460)

“...Müşir Paşa hazretlerinin kendisine mahsus beyaz bir esteri var idi, onu gönderdiler.(...)efendimiz estere biner binmez bir rüzgâr çıktı ki artık tarif edemem.(...)hemen süratle esteri sürdü.(...)esteri bırakmayıp bu hâl ile Câmi'-i kebîr'e geldik. Hemen esterden inmesiyle beraber rüzgâr dahi durdu.” (s.511)

“Hazret-i efendimiz kemâ fi's-sâbık estere ve Müşir Paşa kendi hayvanına râkib olup(...)Müşir Paşa'nın hayvanı efendimizin esterinden bir cüz'î geride olarak.(...)hemen esterin üzengisine(...)ester üzerinden arkalarını sıvar, iltifat buyururlar.” (s.512)

“...hayvanlara binip yola revan olduk.(...)Esnâ-yı râhta herkes tarlalarda hayvan koşturup oynayarak giderler.(...)O saat hayvandan inip hayvanları tırnağına kapanıp(...)hayvan üzerinde donmuş bir taş, demir kesildim.(...)hayvandan inip...” (s.516)

“...”...yolda arabanın önüne bir şey hâil olur ise(...)arabalar orada dayanıp kalmış.(...)O dakikada arabaların öküzlerine bir kuvvet kudret gelmiş, bir taraftan arabalar söküp köye gelmişler.(...)yalnız senin arabanı söyledim. Sen bize yirmi kadar arabayı sürdürttün”...” (s.520)

“...”...Beyrut'tan karusa ile Şâm-ı şerîf'e giderseniz. Hemen karusadan indiğiniz gibi...”...” (s.527)

“Şimdi sen nasıl âşıksın ve nasıl Cenâb-ı Hakk'a ubudiyet edersin ki efendini seversin. Lâkin bineği olan hayvanâtı sevmezsin, bu olur mu? Bir adam sevdiğinin değil bineği olan hayvanı,(...)” (s.536)

“...develer ile Şam'a nakil ettirip...” (s.537)

“Mumaileyh Ata Bey'in validesi, fakire o kadar muhabbet etmiş idi ki her akşam mahsus uşak ile merkeb gönderip mutlaka akşam taamına celp ederler idi.” (s.541)

“...karosaya gidip mahdûm-ı fakîrî Salih Efendi'yi istikbal edip hanemize getirdim.” (s.598)

“…bir araba icar edip karusanın birinci mevkii olan Elhâme nam mahal ki şehre iki saattir, oraya gittik.(…)karusaya binmeyip yük, eşya nakleden arabalara binmiş olduğu haberini almış idik,(…)” (s.606)

“...araba beygirlerinden birisinin ayağı kırılmış idi.” (s.722)

“Demek olur ki bu fakir yüzsüzü kendimden bîhaber olarak o türlü pûşîde tahtarevan içinde götürüyorlar.” (s.723)

“...tarihinde salı günü karusa ile gelmiş ve 28 Teşrîn-i sânî sene 307 [10 Aralık 1891] perşembe günü karusa ile gitmiştir,(...)” (s.735)

“Ferdâsı günü artık gerek taburun ve gerek ise, zabitanın eşyaları kumpanyaya gönderilip karusaya teslim olunarak sevk olunmuş ve taburun da perşembe günü hareket edeceği söylenmiş ise de...” (s.770)

“...Beyrut'a müteveccihen cumartesi günü karusayla hareket olunmuştur azizim.” (s.794)

“...gidecek olan eşyaları derhâl bağlattırıp ertesi salı günü yük arabalarına tahmîlen irsal ve cumartesi için dahi karusa biletlerini aldım.(...)arabalara râkiben kemâl-i huzûr u muhabbet ile hâne-i sa'âdetlerine nüzul olunup...” (s.795)

“...mûmaileyh Abdülvâhid Efendi ve tebaaları marifetiyle öyle keyifsiz olarak tahta-revân ile Arafat'a çıkarmışlar.” (s.830)

“...cuma günü yolda bulunmak üzere karusa bileti alınmış ve arabanın arka ciheti altı neferlik olup bizim mevcudumuz beş neferden ibaret ise de bir neferin ücreti tarafımızdan verilerek diğer ecnebi adam konulmaması ve her kaç kuruş eder ise, mumaileyh Mehmed Ali Efendi tarafından tesviyesi kendisine ifade olundukta, kemâl-i memûniyet ü mesrûriyetle teşekkürler ederek hemen kumpanyaya gidip eşyalarımızı eşya arabasına koyup karusa biletini alıp avdet ettiler.(...)İşte o iki tahta ise, hastamız için arabanın içerisine konulmak için iki üç gün evvel hazır olunmuş.(...)”...bu iki tahta Aşçı Dede'nin hastası olan refikam için arabaya vaz' olunmak üzere...”(...)Cuma günü alessabah arabalar ile karusaya gittik.” (s.842)

“Güya bunun eski sanatı arabacılık imiş. Yine öyle arabacı olup bir paytonun üzerinde ellerinde hayvanların dizgini, dizgini hayvanlara urup dieh diyerek hayvanları sürüp arabayı hareket ettiriyor. Ve araba Dersaadet'te Şehzadebaşı'nda Osman Dede merhumun türbesi karşısından bizim eski hane tarafına doğru İmaret Caddesi'ne gidiyor. Lâkin arabanın içinde olanları bilmiyorum kim vardır.” (s.862)

“...karusaya râkiben ve erenlere müteveccihen âzim-i Beyrut olarak nısf-ı tarîk olan İştevrî'ye muvasalatta(...)Karusaya bir adam gelip...” (s.877)

“...yani bunlar bir çift araba beygiridir, ne tahmil olunsa, bilâ-fütûr götürürler.” (s.891)

“Oradan tramvaya binip konağa gitmek efkârıyla...” (s.905)

“...Aksaray'dan tramvay ile Sultan Mahmud Türbe-i şerîfi'ne geldim. Tramvay o kahvenin önünden geçer iken gördüm ki(...)orada tramvaydan inip doğruca bilâ-suâl ve lâ-azâb huzurlarına gidip selâm verdim.” (s.931)

“Gece şimendiferiyle geldiğimi arz ettim...” (s.946)

“...merhum Derviş Paşa'nın mîrahuru Mustafa Ağa, fakire bir mektup yazıp bir adet Erzurum kaltağı istemiş. Fakir de lâtife tarikiyle yazdım ki “İstanbul kaltağı rükûba daha elverişli, daha güzel değil midir?” diye.(...)O sultan da kaltak gibi nefis hayvanına konulup...” (s.965)

“...şimendifere râkiben alessabah Dersaadet'e muvasalat olunmuştur.” (s.995)

“...bir gün sonra fevkalâde kar nüzul ederek iki üç gün tramvay tatil olup hayvanlar zahmet ü meşakkatten istirahata vâsıl olduğu gibi,(...)” (s.998)

“...alessabah şimendifere râkiben akşamı saat ikide Süveyş'e vâsıl...” (s.1000)

“...şatûfa binip bir tarafta o zat, diğer tarafında bu fakir,(...)Deveciler şatûftan indirip nida ederler ki...” (s.1002)

“Badehu Mekke-i mükerreme'ye gitmek tedariki görülüp Şâm-ı şerîf'ten getirmiş oldukları büyük cesîm develere şatûflarımız tahmîl ve yine...” (s.1006)

“...cümleten develer ile delîl Şeyh Abbas Efendi'nin hanesine geldik.” (s.1008)

“...iki re's merkeb kira edip delîl efendinin adamlarından birisiyle Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin türbe ve merkad-ı sa'âdetlerine yüz ve göz sürmek için Cennetü'l-mu'allâ'ya gittim...” (s.1009)

“...şatûflu deveye râkiben Arafat'a yüz tuttuk.(...)develere binip cebel-i rahmete gittik.” (s.1010)

“...develer mihaffeler hayvânât ve asâkir-i şâhâne iki tarafa orsa boca mevc mevc dalgalanarak Müzdelife'ye yüz tuttuk.(...)Dört re's hayvan koşulmuş, sultan gibi arabasıyla geçti.” (s.1011)

“...deve ile şatûf kira edip kafile ile beraber Mekke-i mükerreme'den Cidde'ye hareket olunup...” (s.1012)

“...Ortaköy'e gelip oradan tramvay ile Tophane-i Âmire'ye gidip...” (s.1018)

“...bu cuma gecesi treniyle Edirne'ye geleceklerinden...” (s.1078)

“...istasyona giderek Hazret-i Hâşim'i teşyi ve şimendifere bindirip...” (s.1145)

“...değil böyle küçük lokomotif, dünyada olan lokomotifler bir yere cem' olsa yine sürükleyemez azizim dedim.” (s.1147)

“...hem ziyaret hem de biraz tebdîl-i havâ etmek üzere bu pazar gündüz treniyle Edirne'ye hareket edeceği...” (s.1196)

“Evlâd-ı Arab şimendiferin önündeki lokomotife “imâmu'l-katar” tabir ettikleri gibi(...)vagon gibi arkama zincir-veş dizilmiştir.” (s.1199)

“...Taşkasap'tan tramvaya bindim. Topkapısı'na gitmek üzere karşımda ve köşede bir zat oturur.(...)”...ister iseniz şurada Şehremini'nde tramvaydan inelim,(...)”(...)tramvaydan inip yola revan olduk.” (s.1295)

“Ondan sonra beygir üzerinde bir şahıs daha geldi.” (s.1368)

“Bir gün Zeyd bin Sâbit radıyallâhu anhu hazretleri beygire biner iken...” (s.1369)

“Malûm ya fakir de topal eşek ile daima esb-i tâzî râkibânı aralarına karışıp düşekalka giderim.” (s.1380)

“Japonya'da birinci şimendifer hattının birinci rayı 1870 tarihinde vaz' olunmuş idi. O zamana kadar muntazam posta arabaları bile bulunmayan Japonya'nın bugün 7400 kilometre şimendifer hattı var. On sene evvel 422 lokomotifi bulunan Japon şimendiferleri kırk sekiz milyon yolcu nakletmiş oldukları hâlde geçen sene lokomotifler 1273 adedine, yolcular da 113 milyona baliğ olmuştur.” (s.1396)

“...şimendiferler Japonya sermayedaranı tarafından inşa olunuyor ve işletiliyor.” (s.1397)

“...Ruslar sabahleyin erkenden evvelâ hastanelerdeki mecruhîni kaldırıp mahsus hastahane trenleriyle sevk etmeye başlamışlardı.” (s.1405)

“...Hamidiye-Hicaz Demiryolu'nun Şâm-ı şerîf'ten Ma'an'a kadar olan dört yüz yetmiş dokuz kilometrelik kısmının...” (s.1421)

“Arzuhâlde Hicaz Demir Yolu fıkrası mı varmış ne imiş bilmem, padişah buyurdu ki “Orası dar bir yoldur.”...” (s.1432)

“...Hicaz-ı magfiret-tırâz yoluna demir hat keşidesiyle şimendifer işletilmesi(...)Mezkûr demir yolun ikmaliyle şimendiferin Şâm-ı şerîf'ten doğruca Medîne-i

münevvere'ye ve Mekke-i muazzama'ya âmed ü refti bin üç yüz yirmi beş senesinde vaki olarak feth ü küşat olacağına...” (s.1448)

“...hâdî ile sürülen deve, hâdîsiz giden şuturdan ziyade yol alır.” (s.1480)

“...padişaha merkep ve matiyye isen...” (s.1518)

“...bir gün Erzurum'da esb-süvâr olarak Esad Paşa Köşkü'nün önünden gider iken...” (s.1522)

“...Hicâz-ı magfiret-tırâza demiryolu keşîdesinde muavenet edenlere böyle birer Hicaz Demiryolu madalyası tertip olunup ve üzerinde şimendiferin lokomotif resmi tersim olunup verilmiştir. Bu hat ve bu yol, Mekke-i mükerreme ile Medîne-i münevvere'ye müntehi olup huccâc-ı müslimîni kemâl-i râhat ve huzûr ile oraya vuslata medar demektir.(...)rahm-ı sıla için gidecek muvahhidînin rahat u selâmetlerine medar olmak üzere yapılmış olan demiryolunun(...)”Hicaz demiryolu için muavenet edenlere mahsus...”...” (s.1531)

“...”...araban bir yere ilişip berzahta kalır ise fakire nida edip medet ya Terzi diye çağır, erenler yetişip arabanı selâmete çıkarırlar”(...)yirmi otuz araba birlikte dağa gitmişler.(...)cümlesinin arabaları çamura batıp dayanıp kalmış.(...)derhâl cümle arabalar güya manevî çifte öküzler gelip yardım ve muavenet etmiş gibi çamurlardan ve o sulardan kurtulup(...)”Ya şeyh, fakir yalnız senin arabanı böyle berzahtan kurtarmak için sana böyle bir şey demiş idim. Sen bütün köylülerin yirmi otuz arabasını bize sürdüttün!”...” (s.1559-1560)

“İşte bu zât-ı âlî-kadrla tesadüfi olarak bir gün Aksaray'dan tramvaya bindik, gidiyoruz.” (s.1613)

“...Hicaz demiryolu üç kıta ve üç mevkifte vâsıl-ı Beyt-i mu'azzam olacaktır. Birisi Haydar Paşa'dan Şâm-ı şerîf'e, diğeri Şâm-ı şerîf'ten Medîne-i münevvere'ye üçüncüsü Medîne-i münevvere'den Mekke-i mükerreme'ye vâsıl ve dahil olacağını işte bi-hasebi'z-zâhir üç mevkifle Beyt-i mu'azzamaya yetişileceği gibi...” (s.1649)

“...ekmekçi beygiriyle hanenize getirip teslim edip...” (s.1657)

“...araba, payton ve bu gibi sair ne kadar şeyler var ise...” (s.1674)

“...inşâallâhu ta'âlâ gelecek üç aylarda şimendifer ile Medîne-i münevvere'ye gidilip(...)şimendifer vasıtasıyla mahall-i mübâreke komşu kapısı gibi olup...” (s.1766)

"...müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine Aşçı Dede'nin çifte beygirli landonu irsal olunmuştur..." (s.1776)

"Hamallar cümleten bu adamın başına toplanıp bu adamı bir merkebe bindirip rikâbında ve arkasında bir sürü hamallar ile mahall-i hükûmeti olan iskele başındaki kulubesine getirmişler.(...)merkebin üzerinde ayaklarını sallayarak iki elleriyle iki tarafa selâm vererek..." (s.1780)

Araba ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.334, 366, 409, 430, 452, 475, 510, 513, 528, 530, 541, 543, 551, 560, 606, 607, 608, 719, 768, 771, 798, 799, 807, 828, 839, 840, 843, 875, 878, 915, 928, 941, 945, 946, 1004, 1062, 1158, 1167, 1206, 1207, 1208, 1209, 1273, 1287, 1292, 1293, 1294, 1295, 1302, 1305, 1307, 1308, 1314, 1318, 1321, 1322, 1324, 1376, 1387, 1388, 1420, 1451, 1489, 1491, 1495, 1784, 1786, 1790, 1792, 1794, 1797, 1799, 1813, 1817, 1820.

At ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.362, 377, 392, 457, 458, 1384, 1581.

Deve ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.413, 803, 1004, 1007.

Esb ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.456, 479, 485, 486, 502, 1438, 1658.

Hayvan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.322, 329, 337, 340, 364, 365, 377, 382, 383, 395, 410, 430, 456, 470, 479, 483, 486, 513, 518, 519, 520, 530, 531, 542, 632, 728, 900, 919, 948, 1295, 1321, 1324, 1376, 1414, 1419, 1581.

Şimendifer ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.790, 944, 945, 960, 996, 999, 1019, 1146, 1148, 1177, 1289, 1291, 1422, 1449, 1710, 1791, 1822.

2.5.2. Deniz Taşımacılığı

İnsanların ve malların denizlerde hareket eden araçlar sayesinde bir noktadan başka bir noktaya taşınması şeklinde tanımlanabilen deniz yolu taşımacılığının geçmişi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Deniz taşımacılığının ilk örnekleri olarak Mısırlıların M.Ö. 3200 yılında kullandıkları sahil botları gösterilmektedir. O zamandan bu zamana kadar deniz taşımacılığında pek çok teknolojik gelişme kaydedilmiştir. Şöyle ki sanayileşmeye bağlı olarak buhar teknolojisine geçilmesiyle birlikte uzak mesafelere seyahat etmek mümkün hale gelmiş ve eski dönemlere nazaran yük taşıma kapasitesi artmaya başlamıştır.[28] XIX.

[28] Veysel Tatar vd., "Deniz Taşımacılığı ve Limanların Ekonomik Etkileri: Hopa Liman Analizi", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, VI, 5, (2019), s.141.

yüzyıl ve sonrasında yaşanan ekonomik ve teknik gelişmelerden deniz taşımacılığı da payını almış, buharlı gemilerin kullanılmasıyla birlikte yelkenli gemiler bu hızlı ve büyük hacimli deniz taşıtları karşısında önemlerini kaybetmeye başlamıştır.[29]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; deniz taşımacılığında kullanılan donanma, gemi, istimbot, kayık, kruvazör, merâkib, sandal, sefâîn, sefine, vapur, zırhlı gibi sözcüklerle çeşitli deniz yolu araçlarından bahsedilmekte, bunların bazıları farklılık teşkil ederken bazıları ise birbirlerini kapsamaktadır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...Kandilli'den bir kayığa binip âdet üzere mumaileyh Mehmed Ali Ağa'yı görmeye İstanbul'a geldim." (s.195)

"Ve bu ruhsattan husule gelen sürur girdaptan gemisini kurtarmış kaptanın sürüruna döndü." (s.321)

"Mesela vapurun ateşi çoğaldıkça eski hareketinden ne kadar ziyade hareketle ne türlü mesafe kat' edeceği..." (s.321)

"...sefinenin yelkenlerine şiddetle rüzgâr doldukça sefinenin ne suretle sür'at-i hareketi malûmdur." (s.321)

"...sandal ile mehtaba çıkarcasına kıyılarda geşt ü güzâr olunur iken,(...)" (s.321)

"Onun için gemimiz batmadı." (s.329)

"..."...İngiliz, Fransız askeri ve donanması gelip bize yardım ettiler(...)"..." (s.412)

"..."...Ve avdetlerinde Süveyş'te fevkalâde bir fırtına zuhuruyla sefînenin gark olacağı tahakkuk etmesiyle(...)sefîneden taşra çıkmayı niyet edip kaptana "Bizi şuraya bir mahalle çıkar" diyerek rica etmişler ise de çünkü kendileri sefîneden çıksalar,(...)"..." (s.428)

"Hatta bir gün Şeyh İsmail Efendi ile beraber kayığa binip Damat ve Kaptan-ı derya Mehmed Ali Paşa hazretlerinin sahilhanesine teşrif etmişler.(...)Hazret-i şeyhi getiren kayıkçı iskelede bekler imiş. Tekrar kayığa binmiş(...)İstanbul'a gelip kayıktan iskeleye çıkar iken..." (s.432)

"..."Efendimizin sayesinde ve zât-ı reşâdetleri gibi sefînemizin kaptanı var iken hiçbir vakit gemimiz karaya düşmez ve muhalif rüzgâra tesadüf etmez"..." (s.436)

[29] Murat Yorulmaz, **Deniz Taşımacılığı ve Deniz Sigortaları**, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.8.

“...vapurda beraberce İstanbul'dan Trabzon'a çıkmışlardır.(...)Müşarünileyh Ulemâ-billâh efendimiz hazretleri vapurda ne Reis Paşa'ya ne de mahdumlarına...” (s.440)

“Çünkü sular çekildi, sefine karaya oturdu.(...)suyu çekilmiş, karaya oturmuş gemi gibidir.” (s.448)

“İskeleden bir kayığa binip vapura gittim. Henüz vapura çıkmaya kimseye ruhsat olmadığından(...)vapurun etrafında kayıklar ile dolaşırlardı. Müşarünileyh hazretleri dahi vapurdan onlara iltifat buyururlardı.(...)Bu hâl ile vapura çıktım. Herkes kamarada gidip görüştüler.(...)”...demincek kayıkta duruyorsunuz,(...)”...” (s.528)

“...”...Az kaldı ki râkib olduğumuz sefineyi denize gark edip o kadar huccâc-ı müslimîn bu fakirin yüzünden denize gark olacaklar idi. Binaenaleyh sefineden şöyle bir kenara çıkmak niyet etmiş idim.(...)”...” (s.608)

“İşte azizim, “Bu tufanda gemisini kurtaran büyük kaptandır” dedikleri gibi,(...)” (s.786)

“...ferdâsı günü vapura râkib olunmak üzere hangi gün doğru vapur olduğunu tahkik ile beyan olunması hakkında(...)”...bu gelecek pazar günü Fransız'ın posta vapuru vardır. Dört günde İstanbul'a gidiyor”(...)”Evet, o vapur birkaç hafta geldi, lâkin şimdi bir aydır ki geldiği yoktur.”(...)”...Nemçe posta vapuru gelinceye kadar”...”(...)Anlaşıldı ki vapur vukuatı ve posta müdürü ifadesi cümlesi,(...)” (s.795)

“...sandalcılar marifetiyle kayıklara alınarak fakire veda ederek teşrif buyurdular.(...)vapura teşrif edip refikamızı ayrıca bir sandala koyup doğruca Ortaköy'de olan sahilhaneye gittiler. Biz de diğer sandala sandıkları kor iken(...)vapuru derhâl taharri ettim, yoktur.(...)Fakir vapurdan bir kayığa binip doğruca(...)vapur ile Ortaköy'de olan sahilhaneye avdet ederim.” (s.797)

“...Tersâne-i Âmire önünde olan donanma-yı hümâyûnun etrafındaki...” (s.810)

“...Nemçe posta vapurun Beyrut'ta lenger-endâz-ı ikâme olduğunu görünce erkenden vapura gidip güzel bir mahal almak için(...)oradan bilet almak için acenteye geldim. Acente dedi ki “Vapur, Yafa'dan Kudüs hacılarını alıp lebâleb doludur, boş yer ve mahal yoktur, bilet vermeyiz” dedikte,(...)”...vapur çok doludur. Hafta-i âtiyeye kalınsa olmaz mı?” dediler. Dedim: “Olmaz, zira telgraf verdim ve hem de bu vapur ile hareket etmeye niyet olunmuştur.”(...)”...beraberce vapura gidin kamarotların birisinin odasını size tutsun.” Dedim: “Pekâlâ olur.” İşte o adam ile beraber vapura gidip...” (s.878)

“...”...ekseriya akıntılarda kayıkları yedek ipiyle çekip “lava, lava lava” diye nida ederler.(...)”...” (s.984)

“Huccâc-ı müslimîn için çok vapurlar hazır ve mevcut olup ilk evvel hareket edecek, İdâre-i Mahsûsanın Adana vapuru olup beher nefere altı adet Osmanlı lirası olarak bilet kat' olunacağından(...)vapura râkib olacağımız gündeki rahatsızlığı fakiri ziyadece incitmiştir. Sabrettik. Huccâc-ı müslimîn ziyade kalabalık olduğundan haylicesini ambara koydular. Biz de orası rahat diye ambara indik. Bir müddet sonra gördüm ki ambarda olan kalabalıktan ve fena kokulardan rahat olunamayacağından emsalleri misilli bir buçuk lira verip kıç üstünde güverte üzerine yalnızca naklettim.” (s.1012)

“Gerçi bizim Polis Hacı İsmail Efendi vapurda ise de(...)Cidde'den ayrıldığımızın ertesi günü güvertede yanımda(...)vapura para vermemiş ve baş kamarasında ikamet etmekte olduğundan fakire buyurdular ki “Malûm ya vapurun kalabalıklığı,(...)”(...)Daima kamaraya giderim,(...)Hatta Kaptan Binbaşı Hüseyin Bey ve sair vapur halkı sahihen Rıfat Efendi'nin pederidir zannederek pek çok hürmet ve ri'âyet-i mahsûsada bulundular. Sonra Tûr-ı Sînâ'ya geldik. Kendisi gemi takımından addolunarak vapurda kalıp karantina mahalline çıkmadılar. Lâkin bizi sandala bindirir iken,(...)baş kamarası müşterilerinden olup...” (s.1013)

“Hatta Tûr-ı Sînâ'ya gelir iken, bizim sigara ambarda idi. Karantina mahalline çıkmasın diye ambara inip o kadar sandık ve eşya arasından sigarayı bulup çıkarıp gemi taifesinden birisine teslim edip saklatmış idi.(...)Tûr-ı Sînâ'dan vapurumuz(...)Karantina memuru gelip vapurda iken tebşir buyurdular ki burada beş gün meks olunacaktır.(...)bazı muteber hacı efendiler vapurda kaldılar,(...)arka ile vapura getirilmiş olan(...)vapuru bize yetişip onlar beş gün karantinada oturup bize yetiştiler,(...)” (s.1017)

“...oradan ruhsat alınarak kayıkla doğruca Ortaköy'e gelip...” (s.1018)

“...cümleten birlikte istimbot ile istikbaline gittik.” (s.1018)

“...Üç Ambarlı Mahmudiye gibi yelkenlerini açıp...” (s.1157-1158)

“...oradan bir sandala râkiben doğruca(...)Oradan bir sandala binip(...)Sandal, Defterdarburnu'na gelince...” (s.1294)

“...düşmanın sefineleri ve askeri nasıl tutuştuğu(...)Rusya'nın en büyük zırhlıları olan Cezarevitch ve Koreetz sefinelerini hasarzade etmişlerdir ve Chemulpo'da bulunan Varyag kruvazörü kumandanına(...)kumandan kruvazörde bulunmayıp(...)kruvazörü gark edileceği sûret-i ciddiyede tebliğ edilince mezkûr limanda bulunan İngiltere, Fransa ve Amerika

devletleri harp sefineleri kumandanlarının vesâyâları üzerine Varyag kruvazörü kumandanı müfarakat etmeye mecbur(...)Varyag kruvazörü naçar limandan müfarakat ve engine doğru açıldıkta Japonya donanması tarafından gark edilmiş ve mürettebatından bir kısmı Fransa'nın Pascal kruvazörü tarafından tahlis edilebilmiştir.(...)gark edilen Rus sefâin-i harbiyyesinin resimleri ma'a'l-memnûniyye müşahede olunmuştur.(...)sefâin-i nakliyye ile Kore'ye asker ihracına devam...” (s.1392)

“Otuz altı sene evvel hiçbir şirket-i bahriyyesi bulunmayan Japonya'nın merâkib-i ticâriyesi adedi bugün yirmi beş yelken sefinesiyle 1315 kıta vapura baliğ olmuştur,(...)” (s.1397)

“...limanındaki sefâin-i harbiyyeyi topa tutmaya başlamışlardır.” (s.1404)

“...İzmir vapur-ı hümâyûnlarıyla çarşamba günü Dersaadet'ten azimet etmişler...” (s.1421)

“...kendisine mahsus olan kayık öyle sandal biçimi yaldızlı ve bir de post serilmiştir; kayıkhanede duruyor.” (s.1431)

“...”Niçin sefinenin dümenin şikest edip gemiyi kullanamayıp taşa çarptırdın?(...)”...” (s.1561)

“...her zaman sandal aşk u muhabbetimizi Küçüksu'da; Göksu'da yüzdürür idim.(...)sandalımızı üç ambarlı Mahmudiye kadar mahmûd, mahbûb, mergup ederek...” (s.1563)

Kayık ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.86, 87, 192, 839, 840, 878, 1084.

Sandal ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.796, 840, 1302, 1506.

Sefine ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.195, 607, 871, 1117, 1229, 1249.

Vapur ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.328, 408, 442, 527, 529, 540, 541, 548, 551, 796, 799, 830, 836, 838, 839, 840, 847, 905, 913, 941, 997, 999, 1000, 1001, 1014, 1015, 1016, 1018, 1019, 1124, 1224, 1293, 1294, 1308, 1309, 1394, 1400, 1422, 1457, 1523, 1813.

Kara taşımacılığıyla ilgili unsurlar incelendiğinde; at, deve, eşek, öküz vb. hayvanlar ile bu hayvanların güçlerinden yararlanılarak hareket ettirilen araba, karusa, lando, payton, tahtırevan, tramvay gibi geleneksel yöntemlerle ulaşımın sağlandığı araçların; lokomotif, şimendifer ve tren gibi teknolojik ulaşım imkânı sunan demir yolu taşıtlarına kıyasla çok daha fazla kullanıldıkları görülmektedir. Taşıtlardan tramvayın, hayvan gücüyle hareket

ettirilen geleneksel yöntemlere dahil edilmesinin nedeni, Aşçı Dede'nin yaşadığı dönemlerde atlı tramvayların kullanılmasından ötürüdür. Aşçı Dede, tramvaylardan bahsederken atlı olduklarını belirtmese de o dönemlerde İstanbul'da faaliyet gösteren tramvayların atlı tramvay oldukları hakkında şu bilgilere ulaşılmaktadır: "Paris şehri 1852'de, Londra 1857'de, Viyana 1868'de, Brüksel ve İstanbul 1869'da atlı tramvaya kavuşmuştur."[30] "41 yıl boyunca İstanbul sokaklarını şenlendiren atlı tramvay arabaları eskimiş ve artık şehrin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir."[31] Dolayısıyla bu bilgilerden hareketle 1869 yılı ile 1910 yılı arasında atlı tramvayların aktif bir şekilde kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda da anlatım 19 Ekim 1906'da sonlandığı için Aşçı Dede'nin kullandığı tramvayların kesinlikle atlı tramvaylar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hatıralarda, tramvaylara sadece İstanbul'da temas edilmekte ve bu tramvayların "Ortaköy - Tophane-i Amire", "Taşkasap - Şehremini", "Aksaray - Sultan Mahmud Türbesi" güzergâhlarında hizmet verdikleri göze çarpmaktadır. Tren, lokomotif ve şimendifer gibi teknolojik taşıtların güzergâhları hakkında ise "İstanbul - Edirne", "İskenderiye - Süveyş", "Haydarpaşa – Şam – Medine - Mekke", "Hamidiye - Hicaz", "Şam - Ma'an" arasındaki demir yollarından bahsedilmekle birlikte ayrıca Japonya'nın tren hatları ile Rusların hastahane trenlerine yönelik bilgiler de aktarılmaktadır. Eserde, tüm bunların yanı sıra Aşçı Dede'ye verilen Hicaz Demir yolu madalyasından da konu açılmaktadır.

Deniz taşımacılığıyla ilgili unsurlar incelendiğinde; gemi, istimbot, kruvazör, vapur gibi motor gücüyle hareket eden teknolojik araçların; kayık ve sandal gibi insan gücüne dayanan deniz araçlarına nazaran daha fazla kullanıldıkları tespit edilmektedir. Motorlu deniz araçları genellikle şehirler arası ve uluslararası istikametlerde gidip gelmektedir. Hatıralarda bu ulaşım araçlarının; "İstanbul - Trabzon", "Beyrut - İstanbul", "Hicaz – Süveyş – Mısır - İstanbul", "Yafa – Beyrut – Cidde - Tur-ı Sina – Urla – İzmir - Kale-i Sultani(Çanakkale) – Kadıköy – Sarayburnu", "İzmir - İstanbul" gibi güzergâhlarda şehirler arası ve uluslararası hizmet verdikleri görülmekte ve İstanbul'da İncirköy - Beylerbeyi arasında şehir içi güzergâhlarda da kullanıldıkları göze çarpmaktadır. Uluslararası yolcu taşımacılığının genellikle hac ibadetini yerine getirmek isteyen insanlar tarafından tercih edildiği dikkat çekmekle birlikte ayrıca hacıların salgın hastalıkları yurda getirmeleri riskine

[30] Melek Çolak, "XX. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Trafik ve Tramvay", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 5, (2004), s.75.
[31] Murat Arısal-Ahmet Tabakoğlu, "İstanbul Özelinde Tramvay Yatırımlarının Şehre Etkisi", **Öneri Dergisi**, XVI, 55, (2021), s.131-132.

karşı, İstanbul'a dönüşlerinde önlem amacıyla ilk olarak Tur-ı Sina Bölgesi'nde ve ikinci olarak Urla'da günlerce karantina altına alınmaları da dikkat çekici detaylardandır. İnsan gücüyle hareket eden deniz araçlarının güzergâhları incelendiğinde ise tamamen şehir içi hizmet verdikleri ve "Kandilli – İstanbul", "Küçuksu – Ortaköy", "Anadoluhisarı – İncirköy", "Beylerbeyi – Kuruçeşme – Defterdarburnu" gibi güzergâhlarda kullanıldıkları bilgisine ulaşılmaktadır.

2.6. EKONOMİ TÜRLERİ

Hayatta kalabilmek ya da hayatını daha kaliteli bir şekilde sürdürebilmek amacıyla asırlardan beri çeşitli faaliyetlerde bulunan insanoğlu, ilkel dönemlerde avcılık ve toplayıcılıkla geçinmiş, sonraki dönemlerde yerleşik hayata geçmesinin de etkisiyle birlikte tarım ve hayvancılık etkinliklerine yönelmeye başlamış ancak bu geçiş sürecinde avcılık ve toplayıcılık özelliklerini tamamıyla terk etmemiştir. Böylelikle geçmişte elde ettiği deneyimlerini ve bilgi birikimlerini gelecek nesillere aktararak günümüzde dahi devam ettirilen çeşitli ekonomik etkinliklerin temelini atmıştır. Tarım, hayvancılık, avcılık ve arıcılık gibi ekonomi türleri işte bu şekilde varlığını sürdürmüş ve ön plana çıkmıştır.

Halk, yaşamını sürdürebilmek ve fizyolojik gereksinimlerini giderebilmek için çeşitli ekonomik faaliyetlere yönelmek zorunda kalmıştır ve bu faaliyetlerin arasında ise tarım, hayvancılık, avcılık ve arıcılık başı çekmiştir.[32] Avcılığı ve toplayıcılığı bırakarak çiftçiliğe geçmeye başlayan insanoğlu, ilk buğdayı ekmesine ve ilk kez bir hayvanı evcilleştirmesine bağlı olarak avlanma ve yiyecek arama yerine hayvanların bazısını evcilleştirip çoğaltma yoluna gitmiş, bitkileri de kültüre alarak üretime geçmiştir.[33]

İncelenen eserde, ekonomi türleri arasında bulunan arıcılıkla ilgili detaylara ulaşılamamış ve dolayısıyla da sadece hayvancılık, tarım-rençberlik, avcılık başlıklarına yer verilmiştir.

2.6.1. Hayvancılık

İnsanoğlu, evcilleştirdiği hayvanların gerek güçlerinden gerekse ürünlerinden yararlanarak hayvancılık faaliyetlerini başlatmış ve tarih boyunca birçok hayvan türüyle bu faaliyetlerde bulunmuştur. Şöyle ki büyükbaş hayvancılığı, küçükbaş hayvancılığı, kümes

[32] Kürekci, **a.g.t.**, s.71.
[33] Numan Ertaş, "Üretim, Tüketim ve Pazarlama Yönleriyle Geçmişten Günümüze Dünya Kırmızı Et Piyasasında Türkiye'nin Yeri", **International ASR Journal (Academic Social Resources Journal)**, VIII, 46, (2023), s.2191.

hayvancılığı, su ürünleri yetiştiriciliği, ipek böcekçiliği ve arıcılık gibi faaliyetlerle et, süt, yumurta, bal gibi gıdaları elde ederek beslenme ihtiyacını giderirken bir taraftan da deri, yün, iplik gibi dokumacılıkta kullanılan ürünleri elde ederek giyinme vb. ihtiyaçlarını gidermiştir.

Hayvanların bakımı, beslenmesi, korunması; çobanlık; hayvansal ürünlerin elde edilişleri başlıklarıyla ilgili olarak Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.6.1.1. Bakımı, Beslenmesi, Korunması

"Bir adamın birisi ipek çıkarmak efkâr etse,(...)böcek için bir mahall-i mahsûs bir ebniye bina ve inşa eyler. Sonra o böceklere ale'd-devâm dut yaprağı taşımak için mahsus adamlar tayin eder." (s.404)

"...çiftlikâtlarının teftiş ve muhasebesine memur buyurup tebaalarından Mehmed Ağa bin kuruş maaş ile çiftlik nazırı edip çerağ buyurmuşlar idi." (s.529)

"...çiftliğin merkezi olan Istabl karyesine geldim.(...)İki üç gün şöyle bir resmi çiftliğin bazı defterlerine ve ambarlarına bakıp(...)çiftliğin işlerini bakmak için(...)Çiftlikten hayvana râkib olduğum dakikadan..." (s.530)

"Çünkü o odanın altı ahır idi,(...)" (s.722)

"...bu kümesi horoz gösterdi, yani horoz, tavukların önüne düşüp pîş-kadem olup o kümese girdi;(...)bağteten gelip bunları kümeste bastırırsa,(...)" (s.956)

"...sığırını ahıra bağlayıp odasında yatmış. İttifaken arslan gelip ahırda onun(...)Köylü adam nısfu'l-leylde sığırının yem ve hâline muttali olmak için karanlıkta ahıra gelip arslandan bîhaber olarak kendi sığırı zannıyla önüne yem koymuş..." (s.1138)

2.6.1.2. Çobanlık

"...âdeta kendilerini bir çoban veya bir çiftçi derecesinde bile tutmazlar idi." (s.355)

"..."...O sürünün çobanı vardır, onlara teslimdir"..." (s.390)

"...köylerde olan hayvânât yani inek, öküz, buzağı, tosun bu gibi hayvanları çoban vasıtasıyla sahralara otlamaya gönderirler." (s.615)

“...feyz-i zülâl-i tecelliyâtta otlayan sürülerine katıp karıştırdım, zira ki bu sürülerin çobanı erenlerdir,(...)biz sürünün çobanı Hazret-i Pîr Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizdir,(...)” (s.791)

“...develerin her birbir tarafa dağılmış ve gulâm-ı râ'î yalnızca kalmış olduğunu gördükte elinde bulunan asasıyla çobanın eline vurdu. Çoban veca'-ı yediyle “Vâ yedâh!” diye feryat ederek vadiye pûyân u devân oldukta develer kölenin savt-ı hazîn-i mevzûnun duyup cümlesi birden istimâ'-ı nagme için gulâm-ı râ'înin yanına cem' oldular.(...)Ve çobanlar kaval çalarak ra'y-ı agnâm ve devâb kısmına safîr ile su içirmeye ihtimam ederler.” (s.1480)

“Meğer ki birinci kaval çalar pek meşhur bir çobanı(...)Çoban da kemâl-i aşk u muhabbetle var kuvvetini kavala vererek çalmaya başlamış.” (s.1482)

“Ancak deveciyi buldum, yani develeri sahralarda ra'y olan deve çobanını buldum ve onunla hemdem-i sohbet ü muhabbet oldum.” (s.1622)

“O da Musa aleyhisselâmın çoban ile olan mükâlemesidir.(...)yolda bir çobanı gördü. O çoban Cenâb-ı Hakk'a hitap edip der idi ki(...)O çoban bu üslûp üzere beyhude ve abes söyledi.(...)”Ey çoban, bu sözler kimedir?” Çoban, Hazret-i Musa aleyhisselâma dedi(...)Hazret-i Musa aleyhisselâm dedi: “Hay ey çoban,(...)”...” (s.1633)

“...çobana dedi ki “Ey çoban, bu senin sözün...”...” (s.1634)

“Dahi Musa aleyhisselâm, çobana dedi ki(...)”...Pes ey çoban,(...)”(...)biçare çoban işitti; çoban, Musa aleyhisselâma dedi ki(...)Çoban derhâl câmesini yırttı ve...” (s.1635)

“İşte azizim, o âşık-ı Hudâ olan çoban hakkında Hazret-i Musa aleyhisselâm Cenâb-ı Hak'tan itap işitti. Beyâbânda çobanın ardınca yeldi. O şarâb-ı aşkla mest ü sergeşte olmuş çobanın ayağının nişanı üzere sürdü.(...)Hazret-i Musa aleyhisselâm akıbet çobanı buldu(...)”Müjde ver ey çoban ki Hak'tan sana destur yetişti,(...)”(...)İmdi çoban, Musa aleyhisselâma cevap verip dedi ki...” (s.1637)

“Onun için çoban lisanından bu manaya işaret edip buyururlar. Çoban dedi ki(...)Ve dahi çoban dedi ki(...)eğer Allah'a hamd söylesen maa-hâzâ yine o çobanın nâ-fercâmı ve nâ-sezâ senası gibi anla ve bil, o çobana nispet senin hamd ü senan eğer ki eyürektir. yani eğer ki senin hamd ü senan o çobana nispet olunsa...” (s.1638)

“Bu ucb u gururdan kurtulmak ister isen çoban gibi âşık olasın,(...)” (s.1640)

“Derhal acele çobanı çağırırsın. Çoban yetişip seni kelblerin elinden kurtarıp yoluna revan eder.” (s.1706)

“Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri de bu agnâmın çobanlığıyla onların ta'âm-ı ma'neviyyelerinin tabhına memur buyurmuşlar idi.” (s.1757)

2.6.1.3. Hayvansal Ürünlerin Elde Edilişleri

“Bunlardan ipek böceğinin haberi var mıdır? Yoktur ya.(...)A biçare hayvan, başı tahrik etme değil, yemeyi arzu etmemiş bile. Sana zor ile o yaprağı yedirirler. Sonra seni kazanlarda kaynatıp senden harir ve ipek alacaklar. Yani seni ipek edecekler ki...” (s.404)

2.6.2. Tarım-Rençberlik

Tarım sektörü, insanlığın var oluşundan günümüze kadar üretim ve toprak mülkiyetinin farklı aşamalarından geçmiştir. Tarımın ilk gözlemlenebilir örnekleri, ilk tarım olarak adlandırılabilecek bir döneme aittir. Bu dönemde insanlar geçimlerini ve besin ihtiyaçlarını sağlamak için çevrelerinde bulunan bitkileri, kökleri, yumruları ve tohumları toplayarak depolamışlar ve depolama sırasında farkında olmadan toprağa düşürdükleri besinlerden bir süre sonra şans eseri olarak yeni ürünler yetiştiğini görmüşlerdir. Böylelikle ilkel ziraat dönemi başlamış ve elle, sopayla bir yerlerin kazılması, çapa yapılması ve bir şeylerin dikilmesiyle değişik zamanlarda ve şekillerde ilkel ziraat sürdürülmüş, farklı bitkiler, kökler ve tohumlar kullanılarak yeni bitkilerin yetiştirilmesi başarılmıştır. İnsanlar bunu başardıktan sonra yetiştirdikleri ürünlerin çoğusuyla beslenmiş, bir kısmını hasat mevsimi dışında da tüketebilmek amacıyla saklamış ve bir kısmını ise diğer kişilerle takas etmek suretiyle ticarete dökerek ilkel ekonomik faaliyetlerin başlamasına yol açmıştır. Zaman sonra insanlar, uzmanlaşmış tarım adı verilebilecek bir sürece girmiş ve birçok bitki türü arasından belirli bir bitki türünün yetiştirilmesinde uzmanlaşmışlardır. Uzmanlaşmış tarım adı verilen bu süreçle, yetiştirilen birçok bitkisel ürün türü arasında belirli bitki ürünlerinde uzmanlaşılan tarımsal faaliyetler gerçekleşmiştir. Bitkisel ürünlerin farklı üretim teknikleri kullanılarak üretildiği bu dönemde çiftçiler; meyve, sebze ve belirli ürün türlerinin yetiştiriciliğini yaparak tarımın ana dallarında tarımsal faaliyetlerine devam etmişlerdir.[34]

Ekme, biçme, ürün alma başlığı ve tarım araç-gereçleri başlığı ile ilgili olarak tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

[34] Mustafa Aça vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, s.268.

2.6.2.1. Ekme, Biçme, Ürün Alma

“Bir adamın birisi ipek çıkarmak efkâr etse, evvelâ bir büyük tarla mubayaa eder ve o tarlaya pek çok dut fidanları diker.” (s.404)

“Çiftlikte o sene mahsulünden haylice hınta olup...” (s.537)

“...Mustafa Efendi'nin bir Arnavut tarlası iştirasıyla oraya tohum serpeceğine...” (s.1070)

“...komşusunun tarlasının sürmek niyet-i fâsidesiyle tecâvüz-i hudûdda bulunur.(...)tarlanın muhafazasına itina farz olmakla o yolda lâzım gelen tedâbîrin derhâl icrasıyla muhafaza olunmuştur.” (s.1115)

“...buğdayı tarlaya zer' edip badehu biçip...” (s.1657)

“Bahçıvan nazarın için o canım patlıcanı tatlı canı gibi ekip terbiye edip büyütüp...” (s.1657)

“...bostanda her nevi sebze için kazdıkları ocaklardır ki ona evlek dahi derler.” (s.1694)

2.6.2.2. Tarım Araç-Gereçleri

“...”...ne miktar hınta değirmene verilecek ise verilip(...)”...” (s.853)

“...değirmenin hıntası verildikten sonra...” (s.854)

“Balta gibi koca balta, lâkin ara sıra baltayı bilemeli ki kessin, zira ki balta bir şeye yaramaz. O baltaların da bileyicisi mürşidân-ı ızâm hazerâtıdır. Onlara götürüp biletmeli azizim.” (s.858)

“...”...Ancak balta gibi ortada bir vasıta, bir sebep olmuşum”...” (s.863)

2.6.3. Avcılık

İnsanlığın ilk dönemlerinden beri varlığını sürdüren ve günümüze kadar birbirinden farklı amaç ve yöntemlerle yapılagelen avcılık; ilk insanların beslenme, giyinme gibi gereksinimlerini sağladıkları ve bu sebeple başlattıkları bir faaliyettir. Önceleri bir geçim vasıtası şeklinde görülen avcılık, zamanla uygarlık seviyesinin yükselmesine bağlı olarak eğlence ve spor dallarının unsuru haline dönüşmeye başlamış, hatta Eskiçağ ve Ortaçağ hükümdarları tarafından askerî talimlerin yerine uygulanan ve çoğunlukla sürek avı şeklinde

düzenlenen sportif bir oyun haline gelmiştir.[35] İnsanoğlu, avlanma faaliyetleri sırasında değişik aletler kullanarak ve farklı yöntemler geliştirerek bir süre sonra doğada daha fazla üstünlük kurmaya başlamıştır. Ateşli silahların ve ustaca hazırlanan tuzakların kullanılması süreciyle birlikte doğadaki hayvanları canlı olarak ele geçirmeyi başaran insanlar böylelikle avcılığı önceden sadece beslenme, giyinme gibi ihtiyaçlarını gidermek için uygularken artık ekonomik faaliyetler ve bunlara bağlı ihtiyaçlarda da uygulama evresine geçmişlerdir.[36]

Avcılık adı altında, av türleri (kara, deniz avları) başlığı ile av araçları ve teknikleri başlığı bulunmaktadır. Hatıralarda bu başlıklarla ilgili tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.6.3.1. Av Türleri (Kara, Deniz Avları)

"...kuş vurmak için attığı tabancanın sedası..." (s.83)

"..."Küçüğü bir gün ava gitmiş, bir geyik bulmuş.(...)" diyerek..." (s.124)

"...bir a'râbî bir dabb yani keler sayd edip bile getirdi.(...)Sayd ettiği keleri meydana koyup..." (s.1246)

"Menkuldür ki bazı balıkçılar ka'r-ı deryâda balığın girip çıkamayacağı surette birtakım sofralar imaliyle nîhânîce terennüme başlayıp te'sîr-i sedâ ile balıkları tuzağa düşürürler." (s.1480)

"...filin birtakım âlât-ı menâhî ve darbla şevk ü gayrete düşürülerek sayd edilmekte bulunması ispat eder." (s.1480)

"...esnâ-yı râhta ve dağlarda av tutmak için..." (s.1482)

2.6.3.2. Av Araçları ve Teknikleri

"...kuş vurmak için attığı tabancanın sedası..." (s.83)

"Sayyâdın, avcının havada uçan kuşu görmeyip zeminde olan gölgesine ok attığı ve gölgesinin arkasında koşup ömrünü ve okları zayi ve telef ettiği hikâyesi gibidir." (s.715-716)

"...eline kargıyı alıp bülend avaz ile haykırarak..." (s.857)

"..."Şehbâz kuş yukarıda pervaz edip uçar. Avcı olan can yukarıdaki uçan kuşa ok atmaz da zeminde yalan gölgesine şehbâz kuşunu avlayacağım diye ok atar. Biçare adamın

[35] Sagıp Atlı, "Manisa'da Avcılık Geleneği-1", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, XII, 26, (2019), s.360.
[36] Aça vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.272.

terkisinde olan okları cümleten o yolda sarf edip terkisinde ok kalmaz; şehbâzı da avlayamaz."..." (s.1328)

"Hemen asker şiddetle hücum ederek tüfekleriyle hayvanları darp ederek…" (s.1481)

"O zât-ı âlî-kadrin av merakı yok idi ki hânkâh-ı kudsiyyelerinde muallem av kelbi bulunsun." (s.1757)

Tabanca ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1130, 1314, 1431, 1432, 1441.

Tüfek ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.83, 632, 770, 980.

Aşçı Dede'nin Hatıraları incelendiğinde; hayvancılık, tarım-rençberlik ve avcılık başlıklarına dair çeşitli örneklerle karşılaşılmaktadır.

Ekonomi türlerinden hayvancılığın alt başlıklarında genel olarak; hayvanların bakımları, beslenmeleri ve korunmaları noktasında ipek böcekçiliğine temas edilmekte ve ipek elde etmek için öncelikle bu böceklere bir bina inşa edilmesi, dut yaprağı temin edilmesi ve bu işlem için birilerinin çalıştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra büyükbaş ve küçükbaş hayvanların korunduğu ahır, kümes gibi yapılardan bahsedilmekte ve çiftlik işlerine bağlı olarak çiftlik defterleri ve ambarları, çiftlik nazırlığı ve maaşları hakkında bilgiler aktarılmaktadır.

Çobanlık başlığında, bu mesleği icra edenlerin kaval ve safir çalmalarıyla ilgili detaylara ulaşılmakta ve inek, öküz, buzağı, tosun, deve, agnâm, devab, kelb gibi hayvanlarla uğraştıkları görülmektedir.

Hayvansal ürünlerin elde edilişleri hakkında ise sadece ipek böceğiyle ilgili işleme rastlanılmakta ve ipek böceğine öncelikle yaprak yedirildiği sonra kazanlarda kaynatılarak ipek ve harir elde edildiği aktarılmaktadır.

Ekonomi türlerinden tarım-rençberliğin ilk alt başlığı olan ekme, biçme, ürün alma başlığında; tarla sürme ve tarlaya tohum serpme, bostanda sebze yetiştirmek için evlek kazma gibi işlemler hakkında bilgiler sunulmakla birlikte buğday, patlıcan ekiminden bahsedilmekte ve bahçıvan sözcüğüne yer verilmektedir. Ayrıca ipek elde etmek isteyen kişilerin öncelikle büyük bir tarla satın alması ve bu tarlaya çok sayıda dut fidanı dikmesi gerektiği ifade edilmektedir. İkinci alt başlık olan tarım araç-gereçlerinde ise değirmen, balta gibi sözcükler kullanılmakta ve değirmene hınta verilmesinden konu açılmaktadır.

Ekonomi türlerinden avcılıkla ilgili unsurlara bakıldığında, av türleri (kara, deniz avları) başlığında deniz hayvanlarından balığın; kara hayvanlarından kuş, geyik, dabb-keler-kertenkele ve filin avlanışına değinilmektedir. Av araçları ve teknikleri alt başlığında ise kargı, tüfek, tabanca, ok gibi araçlardan ve av köpeğinden bahsedilmektedir.

Ekonomi türleri başlığına yerleştirilen unsurların genel itibarıyla Aşçı Dede'nin gözlemlerinden değil, geçmişe yönelik anlatılarından ve çeşitli temsillerinden ibaret oldukları görülmektedir. Dolayısıyla XIX. yüzyılın ekonomi türlerinin anlaşılabilmesi noktasında, detaylı ve sağlıklı bilgilere ulaşılamamaktadır.

2.7. HALK EKONOMİSİ

İnsanların yarattığı geleneksel üretim, tüketim, pazarlama gibi alışkanlıklar zamanla nüfus tarafından geçim aracı olarak benimsenmeye başlanmış, bu sayede çeşitli ihtiyaçlar giderilmiş ve tüm bu alışkanlıkları kapsayan kavram olarak da halk ekonomisi ortaya çıkmıştır.

Halkın, gerek yabancı kültürlerden ilham alarak gerekse geleneksel yollardan edinerek benimsediği üretim ve tüketim gibi geçinmek için kullandığı alışkanlıkların tümüyle ilgili araç, gereç ve yöntemleri derleyerek değerlendirmeyi amaçlayan halkbiliminin alt bölümüne halk ekonomisi denilmektedir.[37]

"Geçmişten bugüne insanın var oluş süreci içerisinde ekonomik yaşam önemli ve insan yaşamını şekillendirici bir unsur olmuştur. Halk ekonomisi, öncelikle toplayıcılık, avcılık, balıkçılık, hayvancılık, arıcılık, yaylacılık, göçebelik, bağcılık, bahçıvanlık, meyvecilik, çiftçilik, değiş-tokuş ticareti, çerçilik, her türlü alışveriş, esnaflık ve işçilik gibi temel üretim ve tüketim biçimlerini ve bütün bunların değişen zamana göre uğradığı değişimleri ele alıp incelemektedir."[38]

Halk Ekonomisi başlığı adı altında yer alan üç adet başlıkta halkın üretim, tüketim ve pazarlama faaliyetlerine yönelik örnekler sıralanmıştır.

[37] Erman Artun, **Türk Halkbilimi**, Gözden Geçirilmiş/Genişletilmiş 7.Baskı, Karahan Yayınları, Adana, 2011, s.241.
[38] Aça vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.240.

2.7.1. Üretim

Hammaddelerden veya bileşenlerden mal ve ürünler oluşturma sürecine üretim denilmekte ve bu süreçte dışarıdan girdiler alınarak tüketime uygun ürünlerin üretimi sağlanmaktadır.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, yiyecek olarak peynirli pidenin üretiminden; giyecek olarak kandilli yazma yemeni, beyaz kuzu postundan kürk, ipekten hırka, mermer desenli elbise üretiminden; eşya ve malzeme olarak ise bez, lüle, çocuklara tahtadan oyuncak minare, kandil fitili, cam fener, tenvirat feneri ve şamdan gibi ürünlerin üretimlerinden bahsedilmekle birlikte ayrıca fabrika, imalathane, baruthane ve fırın gibi üretim mekânlarına değinilmektedir. Tüm bunların yanı sıra Japonya'daki mevcut fabrikalarla ilgili veriler de paylaşılmaktadır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...hanesinde lüle imaliyle satıp akçesinde idâre-i taayyüş eder bir zat imiş..." (s.82)

"O zaman tahtadan minare yapıp satarlar idi." (s.88)

"...Kandilli karyesinde meşhur ve âlâ ve bâlâ Kandilli yazma yemeniler yaparlar." (s.108)

"...daima kandil fitili yapıp gerek Câmi'-i şerîfe ve gerek şuraya buraya satar idi." (s.110)

"...fabrikaların ateşi çoğaldıkça makineler ne derecelerde hareket eyleyecekleri..." (s.321)

"Sonra Çerkes Hasan namındaki bir derviş var idi, beyaz kuzu postundan boyunca bir kürk imal edip hazret-i şeyh efendimiz iksâ buyurdular." (s.397)

"Bir adamın birisi ipek çıkarmak efkâr etse, evvelâ bir büyük tarla mubayaa eder ve o tarlaya pek çok dut fidanları diker. Bunlardan ipek böceğinin haberi var mıdır? Yoktur ya. Badehu fidanlar büyüdükten sonra böcek için bir mahall-i mahsûs bir ebniye bina ve inşa eyler. Sonra o böceklere ale'd-devâm dut yaprağı taşımak için mahsus adamlar tayin eder. Badehu bu böceğin tohumunu getirip ameliyat icrasına bed' eyler. Beher gün tayin olunan adamlar çuval çuval dut yapraklarını o hayvanların önüne dökerler. Onlar başlar yemeye. Biçare hayvanlar bunların hiçbirisinden haberdar olmadığından hikmet-i rabbânî ve esrâr-ı samedânî dut yaprağını yer iken hayvan başını iki tarafa tahrik eder. Zanneder imiş ki bu tahrikten ötürü yaprağı bulup yiyorum. Eğerçi başımı böyle tahrik etmez isem yaprağı

bulamam. Hay gidi hâm-efkâr! A biçare hayvan, başı tahrik etme değil, yemeyi arzu etmemiş bile. Sana zor ile o yaprağı yedirirler. Sonra seni kazanlarda kaynatıp senden harir ve ipek alacaklar. Yani seni ipek edecekler ki hazret-i cânâna ya entari veya hırka olup huzura gideceksin." (s.404)

"..."...bir şey imal etmek için tahta celp olunmuş idi. O tahtadan iki adet büyücek tahta arttı.(...)"..." (s.842)

"Hâlbuki mezkûr numune bezini fakir vermeyip müteahhidine imalâthaneden verilip müteahhid de bezi getirip "İşte numune bezini imalâttan aldım, bu parça imiş" diyerek heyet huzurunda o bezi fakirleri ve reis paşa mühr-i resmî ile temhir ederek işte bunun gibi fabrikasına ısmarla diye kendisine verildiği hâlde..." (s.869)

"...imalâthanece imal olunmuş olan mermerî (?) elbisesinin..." (s.870)

"Ve kontratı tanzim olunup bezleri fabrikasına ısmarlamak için mumaileyh imalât komisyonuna gidip oradan eski numune bezinden bir parça bez almış ve daireye getirip "İşte numunesini aldım, bunu temhir edin ki fabrikaya gönderilecektir" diyerek..." (s.895)

"...makineler değişmedi, eski fabrika eski makine. Eskiden ne meta çıkarırsa yine onu işler." (s.928)

"...kırk adet cam fener imali, efendi-i mûmâileyhe niyaz ile havale olundu." (s.983)

"...kışlalar ittisalinde müceddeden bina ve inşa olunan mîrî fırının resm-i küşâdı icra olunacağından(...)Fırının içerisini temaşa ettim. Gördüm ki fırının üzerinde bir büyük sofa olup(...)altında fırın yanıp hademeler bir taraftan peynirli pideler imaliyle fırında pişirmekle meşguldur.(...)Sonra fırına avdetle(...)cehennem gibi fırınlar yanıyor..." (s.1207)

"Emine Hanım zaten Kandillili olduğundan güzel Kandilli yazma yemenisi yapıp onunla geçinir gider idi." (s.1273)

"1880 tarihinde yirmi büyük fabrikada yirmi bin amele işliyordu. On beş sene sonra yani bugün ise 3200 fabrikada otuz bin amele işliyor. Yetmiş beş bin beygir kuvvetinde makineler mütemadiyen çalı[şı]yor. Tokyo'da yalnız bir iplik mensucat fabrikasında üç bin amele bulunuyor." (s.1397)

"...tenvirat fenerleri imal eden fabrikalar ve küçük dârü's-sınâa hazırlıklar görüyor." (s.1400)

"Sarayiçerisi'ne karşı bulunan Baruthane..." (s.1430)

“Kezalik iksâ ettiğiniz elbise lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ insanlar elinden nesc ve imal olunup...” (s.1658)

“...lâmbanın yanında sarı tunç, miskten imal olunmuş yarım arşın irtifaında bir şamdan olup ispermeç mumu yanıyor.” (s.1772)

2.7.2. Tüketim

İnsanların ihtiyaçlarını ve arzularını karşılaması için üretilen her türlü mal ve hizmetin kullanılmasına tüketim denilmektedir.

İncelenen eserde, halkın satın aldığı ve dolayısıyla tükettiği birçok ürünle karşılaşılmaktadır. Yiyecek ve içeçecek olarak mısır, mısır şekeri, ramazaniye, simit, yağ, pirinç, şeker, kahve, dakîk, peynir, yumurta, zeytin, yoğurt, yağlı simit, ekmek, baklava, güllâç, süt, francala, sucuk, bulgur, badem ezmesi, şarap, sebzevât, lahm, me'kûlât, meşrûbât sözcüklerine; giyecek olarak hırka, setre, kürk, elbise sözcüklerine; eşya, malzeme ve madde olarak fitil, kömür, hatab, sabun, gaz, meşin, seccade, yazıhane, koltuk, misk sabunu, ağaç sözcüklerine; keyif verici madde olarak sigaraya ve tüketim mekânı olarak çarşı, pazar, bakkal, dükkân, meyhane sözcüklerine yer verildiği görülmektedir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

“Pek ender-i nâdir bazen çıkıp malzeme-i beyti mubayaa eder idi.” (s.88)

“...her donanmada öteki beriki gelip desteler ile hoca efendiden fitil alır idiler.” (s.110)

“...artık çarşıdan alınacak bazı şeyleri de...” (s.326)

“...o ramazan fevkalâde ramazâniye tedarik olundu.” (s.356)

“Lüzumu olacak levâzımât yine defter olunup cümlesi mubayaa ile der-enbâr olunmuş...” (s.490)

“Cenazeyi defnettikten sonra ba'de'l-asr idi, doğruca dâ'ire-i müşîrîye gidip masraf pusulasını takdim ettim.” (s.505)

“...hâne-i fakîrî levazımatını tedarik etmek üzere çarşıya gidip ne lâzım ise bizzat elimle alıp getiririm.” (s.582)

“Hatta efrenc şekeri tenavül buyurmayıp çay için Mısır şekeri mubayaa eder idim...” (s.609)

“...oğlum Hüsameddin Efendi ile çarşıya gönderip birer adet Şam hırkası aldırdım.” (s.633)

“...mezkûr mısırdan satın almış, fakat aldığı mısırdan yiyip yemediğini der-hâtır edemiyor.” (s.790)

“Memûl ediyorum ki belki bugün ale'l-hisâb akçe verirler ise, akşama kömür alırım.” (s.791)

“...”Aman efendim müsaade buyurun hazine kapanmadan para alıp kömür alayım”...” (s.792)

“Oradan çarşıya çıktım. Bizim Hırkacı Hasan Efendi'nin dükkânına gidip hediye için hırkalar aldım ve keyfiyeti ona söyledim.” (s.795)

“...hâne-i fakîrî için asla me'kûlât u meşrûbât-ı sıyâmıyyeden bir şey alınamamıştır ve(...)onar paralık iki adet simit bile alınamamıştır.” (s.870)

“...ramazân-ı şerîfte hâne-i fakîrî için lâzım gelen erzakı borç ile itasına himmet ettiler, yani yağ, pirinç, şeker[,] sabun, kahve, dakîk, gaz, peynir, yumurta, yoğurt bu gibi şeyleri alırdım. Hatta kendisinde İstanbul zeytini olmayıp Şam zeytini olduğundan, fakir ise İstanbul zeytini bir mahalden tedarik ederek irsalini rica edip akçesini kesesinden vererek bir kıyye güzel İstanbul zeytini gönderdi. Yalnız sebzevât ile lahm kaziyyesi kaldı.” (s.870)

“İşte o iki gün de avamın ramazanı gibi oldu. Artık yağlı simitler, ekmekler, baklavalar alınıp...” (s.870)

“Ancak bakkaldan geçen seneden kalmış güllâç alıp...” (s.871)

“Ferdâsı günü yani pazar günü sokağa gidip şunu bunu mubayaa ettim.” (s.877)

“Hele çarşıda büyük boy meşini, komisyon sekiz kuruşa alır iken, vaktiyle gayet ufak bir meşin numune tutularak on kuruştan ziyade fiyatla alınır.” (s.895)

“Ve Şam'a gider iken altına sermek için bir seccade mubayaa etmek arzu eylediler.” (s.913)

“...sütçü dükkânına dahil olduk. Onar paralık süt aldık, on paralık francala aldık.(...)Oradan bakkal dükkânına uğradık. On paralık sucuk aldık.” (s.938)

“...asâkir-i şâhâne için Trabzon'dan pirinç mubayaasıyla serî'an irsali oradaki sevk memuruna yazılmış ise de tedarikiyle gönderilmesi biraz uzamış.(...)”Asker için bu gecelik

olarak çarşıdan pirinç tedarik etsinler.” Cevap geldi ki “Çarşıda pirinç yoktur, hatta yerine bulgur bile isteseler onun dahi tedariki kabil değildir.”...” (s.1080)

“...iki adet yazıhane ile iki adet tarz-ı cedîd üzere koltuk imal ve mübayaası için tezkire tanzim edip...” (s.1105)

“Esnâ-yı râhta bakkala uğrayıp bir okkalık ekmek aldı.” (s.1125)

“...mahallemiz bakkalı olup oradan alışveriş ettiğim bakkal Hacı Osman Efendi'nin dükkânından bazı şey mübayaa etmek üzere bir sabah uğradım.” (s.1162)

“...o sene öyle külliyetli hatab almadım.” (s.1188)

“Kusur kalan üç mecidiye ile de bizim mahbûbumuz, ruhumuz mesabesinde olan mumaileyh Memduh Beyefendi oğlumuza da iki kutu badem ezmesiyle misk sabunu hediye olarak takdim olunup...” (s.1200)

“...sınf-ı sânî mütemayizliği elbiselerini satın aldığım gibi...” (s.1202)

“...cenazeye lâzım olacak şeyler dükkânların kapalı olmasıyla biraz müşkülce tedarik olundu.” (s.1277)

“...çarşıda dükkândan bir setre alıyor, o setreyi oraya bırakıp diğer dükkâna gidip orada da bir şey mübayaa edip onu da oraya bırakıp ilâ-nihâye böylece işlerini görüp sonra avdet ederek bıraktıkları yerlerden o şeyleri toplayarak gidiyor.(...)çarşıda pazarda şurada burada aldıkları şeyleri orada bırakıp başka dükkâna gidiyorlar.(...)bir dükkândan bir şey alıp oraya bıraktığı hâlde...” (s.1398)

“Lâkin bu şarabı içmek için meyhaneye gitmek...” (s.1495)

“...anladım ki beş metelik sigara aldırmak için imiş...” (s.1554)

“...aybeay erzak mübayaasından sarf-ı nazarla hangi nevi erzak biter ise ondan lüzumu miktar alınmasına karar verilmiş idi. Geçen gün dediler ki “Yağımız kalmadı.” Dedim: “Şimdilik bir okka yağ alayım da sonra param olduğu vakit de ziyadece alırım.” Bir kâse alıp gidip bakkaldan bir kupa yağ aldım.” (s.1593)

“Efendimiz tarafından “Filân yerden, filân bakkaldan şu kadar şey alınsın” diye emr ü ferman buyururlar idi. Öylece alınıp idâre-i maslahat olunur idi. Fakat alınan erzak da külliyetli olmayıp iki üç kupa şeylerden ibarettir;(...)” (s.1595)

"..."Gel şu minderde olan kürkü al da bedestene götür sat, akçesiyle yağ, pirinç ve sair levazımatı al"(...)"...Bugün bedestende bir kürk satılır idi, gördüler; efendimize lâyık bir kürk olup aldılar,(...)"..." (s.1660)

"...yeniden inşa etmek üzere icap eden ağaçları mübayaa olunup..." (s.1681)

"Pederim de bütün gün çarşıda pazarda geşt ü güzâr ederek nefsi neyi arzu eder ise onu almak isterdi;(...)" (s.1699)

"İki defa terfî'-i rütbe edip beheri on üçer Osmanlı lirasından yirmi altı liraya elbiseleri satın alınmıştır." (s.1804)

2.7.3. Pazarlama

Bir ticari kuruluşun veya kişinin, bir ürün ya da hizmetin satın alınmasını ve satılmasını teşvik etmek amacıyla üstlendiği faaliyetlere pazarlama adı verilmektedir.

Hatıralarda; eşya ve malzeme türünde kitap, hatab, meşin, sahtiyan, Hindistan nakışlı kâse, Trabzon bezi, pırlanta yüzük, saat, ip; giyecek türünde kürk, gömlek, fes, elbise; hizmet türünde bilet; yiyecek türünde mısır, zehâir, patlıcan, buğday gibi ürünler-hizmetler pazarlanmakta ve bu işlemlerin yapıldığı mekânlar olarak mağaza, kahve, bakkal, bakkal barakası, kışla bakkaliyesi, lokanta, acente, dükkân, attar dükkânı, sahaflar çarşısı, mısır çarşısı, bedesten, han, gazino, meyhane, ekmekçi fırını gibi yerlere temas edilmektedir. Pazarlama yapan meslek sahipleri ve işletmeciler olarak ise bakırcılar, terziler, kağıtçılar, saatçiler, kürkçüler, değirmenciler, kaşıkçılar; tüccarlar, esnaflar, tellallar ve kapıdan geçen satıcılardan bahsedilmekle birlikte ayrıca satış usulü olarak mezatlığa da yer verilmektedir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Doğruca çarşıya, tüccardan Erzurumî bir ahbap var idi; şunu bunu satardı, onun dükkânına gittim." (s.383)

"Çünkü kış mevsimi çarşıda hatab bulunmaz." (s.437)

"Kendisi Erzurum'da tüccar olup pek çok zaman..." (s.439)

"Ve bazen çarşıya doğru gezerdik. Lâkin nasıl gezerdik! Meselâ bakırcılar içine doğru gidiyoruz, hemen bakırcılardan girer girmez birbirlerine işaret ile çekiç ve takırtı sesi kesilip dükkâncılar biz oradan geçinceye kadar öyle hayran ve mest-i lâ-ya'kıl kalırlar idi.(...)İşte hangi çarşıya gitsek, ahval böyle idi. Binaenaleyh iki ayda bir kere çarşıya gider idik." (s.451)

“...şimdi Erzurum'da fakîr-hâl bir dükkânı var, terzilik eder.” (s.456)

“Cümle kitaplarımı ve bîlüzûm olan eşyaları fürûht ettim.” (s.526)

“Çiftlikte o sene mahsulünden haylice hınta olup mahallinde fürûhtu mümkün olamayacağından develer ile Şam'a nakil ettirip Peykeci Mahmud Ağa marifetiyle fürûht ettim.” (s.537)

“Şöyle ki Câmi'-i şerifin kitapçılar tarafındaki cümle kapısından girip...” (s.553)

“...tüccar ve ihvân-ı tarîkattan Kâğıtçı Şakir Efendi'ye yazmışlar.” (s.605)

“...”...Bir kahve dükkânına uğramış. Görmüş ki o kahve dükkânının bir köşesinde...”...” (s.628)

“...yani kendileri evvelce ip satarlar imiş.” (s.630)

“...Trabzon tüccarlarından bir zat olup oraya müsâfereten gelmiş ve bir haylice satılık Trabzon bezleri getirmiş idi.(...)Hoca efendi merhum anlamış ki bu zatın devamı Allah için olmayıp bezleri satmak için imiş demiştir.” (s.780)

“Bu hâlde kapı önünde mısır satıcı bir herif bağırarak mısır satıyormuş. Refikası tarafından vuku bulan talep üzere beyaz yüz paralık akçe ile yani mecidiye ufaklığı ile mezkûr mısırdan satın almış, fakat aldığı mısırdan yiyip yemediğini der-hâtır edemiyor.” (s.790)

“Cidde'ye muvasalatla alessabah mumaileyhin mağazasına gidip...” (s.806)

“Vaktaki yevm-i arefe oldu, herkes çoluk çocuğu telâşıyla çarşı pazar muhabbetinde olup...” (s.831)

“...kahvenin bir köşesinde ve âlem-i hayrette oturdum. Saat altıda kahve kapanıp sokakta kaldım.” (s.831)

“Teşrîf-i sa'âdetlerinin sebeb-i zâhirîsi devletlû Derviş Paşa hazretlerinin Bikâ' el-azîz'de olan çiftlikâtlarında mevcut bulunan zehâirin fürûhtu...” (s.846)

“Ancak Cenâb-ı Hak bir bakkal halk edip(...)Bakkalın iki ellerini öpüp kemâl-i memnûniyyet ile matlûbunu tediye ettim.” (s.870)

“Fakir de akçe olmadığı cihetle bize söylemeyip hizmetçi çocuk ile bakkala göndermiş. Bakkal da akçesiyle mubayaa ederek göndermiş.” (s.871)

“...oradaki birinci lokantaya davet olunup mükemmel bir ziyafet keşidesiyle fakirlerini gark-ı lücce-i meserret etmişler...” (s.877)

“...bilet almak için acenteye geldim. Acente dedi ki “Vapur, Yafa'dan Kudüs hacılarını alıp lebâleb doludur, boş yer ve mahal yoktur, bilet vermeyiz” dedikte,(...)” (s.878)

“Fakir şubeye gelmezden evvel asâkirin fesleri bundan mubayaa olunup her bir feste yarı yarıya ticaret edermiş. Fakirin zamanında bunu çok ilhâh ve ısrar eyledi, hatta reis paşa tarafından dahi fes mubayaa olunmak üzere müzekkere olunması birkaç defa söylenmiş iken, asla sem' ve itibar etmeyip hamd olsun İstanbul'dan celb edip bu kapıyı sâye-i erenlerde kapadık. Lâkin bu adamın başka kapıları çoktur, meşin, sahtiyan, iplik, bez ne ister isen vardır ve arkası da Galib'dir.” (s.894-895)

“Cümle dükkânlar kapanıp eski yeniçeri zamanı gibi bir hâl oldu.” (s.929)

“İhvandan Hattat Ziya Efendi bir gün Sahaflar Çarşısı'na gidip dükkânın birinde bir köşede yığılmış bir hayli evrâk-ı perîşân görüp bakmış, şöyle ki güzel güzel yazılar. Kendisi de zaten hattat olduğundan dükkân sahibine demiş ki “Şuradaki yığılan evrâk-ı perîşâna kaç kuruş vereyim?” Dükkân sahibi demiş ki “On kuruş ver de al.” O efendi hemen iki çeyrek verip o evrâk-ı perîşânı alıp doğruca hanesine avdet etmiş.” (s.930)

“...”...Bu zat eskiden bedestende hâcegi imiş. Sonra kendisine inayet ü ihsan olunan makâm-ı âlîden ötürü olan işâret-i ma'nevî üzerine bedesteni terk edip...”...” (s.931)

“...”...köşe başındaki kahvehanede bulunur.(...)”(...)Tramvay o kahvenin önünden geçer iken gördüm ki...” (s.931)

“Badehu fakirden evvelce bu zât-ı şerîf kahveye teşrif buyurup oturmuşlar.” (s.932)

“...köşe başındaki kahve idi,(...)” (s.933)

“...”Evet bu gömlek bir adet Osmanlı lirasınadır”...” (s.933)

“...o köşe başındaki kahvenin karşısındadır.” (s.934)

“...mezkûr kahveye gittim, bulamadım.(...)Orada da bulamayıp kahveye avdet ettim. Kahvenin karşısında caddenin öbür tarafında(...)Avdet edip kahvede muntazır-ı dîdâr-ı Hazret-i Köylü Baba oldum.(...)”Şimdi geliyorum, siz kahveye teşrif edin.” Tekrar kahveye avdet ettim.” (s.935)

“...caddenin öbür tarafında bir saatçi dükkânı olup(...)gelip saatçi dükkânına girdi.(...)kalkıp dükkâna gittim. Uzaktan fakiri görüp dükkânın kapısı önüne çıkıp(...)On dakika sonra saatçi dükkânından çıkıp...” (s.935)

“...”Eskiden bedestende oturur idim, sonra orasını terk ettim.(...)”(...)”...O bedesten-i zâhir hâcegîsi idiniz,(...)”...” (s.935)

“...Kürkçüler içinden gidilir, Kürkçüler'in üst tarafında olan mahaldedir.” (s.936)

“...”...uzun sokak içinde muhacirlerin barakaları vardır. Orada ufak tefek şeyler satarlar.(...)”...” (s.937)

“Hanın altında bir kahve dükkânı vardır, o dükkânın önünde(...)Kahve açık, lâkin han sahibi Abdulgani Ağa daha hanesinden gelmemiş.(...)Fakiri gördüler, dediler ki “Aşağı kahvede oturun, geliyorum” buyurdular. Kahveye gelip muntazır oldum.” (s.937)

“Fakir de arkasında öyle edîbâne huzûr-ı tâm ile kahveden çıktık.(...)Orada bir kahveye girdik, beraber oturduk.(...)Handaki kahveye geldik.(...)Kahvede bir kedi, yanına geldi.” (s.938)

“...oradaki gazinoya inerek...” (s.945)

“...Ortaköy'den bakkaliye barakasının ardından(...)emâkin-i emîriyeden bakkal barakasının icarı olarak gönderildiğine dair...” (s.971)

“...”Baba efendi hazretleri maşallah şimdi ekmekçi fırınının önünden geçtim. Ekmekler nur gibi beyazdır”...” (s.973)

“...yani kahvehanede oturur gibi muhabbet ve lagviyyât ile sedaları ayyuka çıktığını görünce,(...)” (s.1000)

“Dışarıya çıktım. Esnaftan, satıcılardan orası mahşer yeri gibi olmuştur.” (s.1000)

“...evvelce yaptırmış olduğu sâniye mütemayizliğine mahsus olan elbise-i resmiyyesinin lüzumu kalmadığı cihetle on altı liraya mal olan elbiseyi fakirlerine olan muhabbet ü teveccühât-ı fu'âdiyesi muktezasınca yarı yarıya yani sekiz adet liraya ihsan buyurdular.” (s.1025)

“...Mısır Çarşısı'na uğramış. Oradan geçer iken malûm ya o çarşının güzel kokuları...” (s.1065)

“Dükkâncılar, başına üşüp...” (s.1065)

“Bir akşamüstü fakirhaneye gider iken Karanfiloğlu Çarşısı'nda...” (s.1125)

“...yani Edirne'de dükkânlarda sattıkları beş on değnekten ibaret bir ufat demek hatab ellerinde olduğu hâlde...” (s.1188)

“...yani tellâlın arkasına alıp mezat etiği elbise gibidir. Kim bir daha der ise oraya teslim eder,(...)” (s.1194)

“Fakirhanede biraz muhabbet olunup çarşıya gitmiş.” (s.1196)

“Kışla bakkaliyesi bedel-i îcârı olan dört adet sim mecidiyeyi bir aydan beridir tahsil edemiyorduk, müste'cir dükkânı kapayıp firar etmiş idi.” (s.1200)

“Birkaç gün sonra bizim Berber Kalos'un dükkânına gittim ki...” (s.1224)

“...Müslümanların alenen meyhanelere ayş ü işret etmesinin(...)İslâmdan hiçbir ferd-i âferide ne meyhanede ve ne de öyle bir mahalde ayş ü işret etmeyip...” (s.1227)

“Attar dükkânı, yanında pek aşağı kalır;(...)” (s.1289)

“...hatta kapıdan geçen satıcılar ile saatlerce pazarlık ederek...” (s.1305)

“...aynı tüccâr-ı zâhirin alış verişi gibidir. Bazen kazanır, bazen zarar eder.” (s.1323)

“...”Zalemeye muin olan o elbisenin dikildiği ipliği satan kimseye ne dersin,(...)”...” (s.1373)

“...hanenin sol tarafında güya büyük bir çarşı varmış, o çarşıya girdiler.(...)Orada dükkânı var imiş, dükkânında Hindistan kârı nakışlı kâseler var imiş,(...)” (s.1491)

“...ıkindiden sonra dükkân açıp ahz u itaya meşgul olayım.” (s.1523)

“...nitekim debbâğ adamın Mısır Çarşısı'nda ıtr-ı misk ü anber kokusundan düşüp bayıldığı...” (s.1533)

“...Mekke-i mükerreme'nin çarşı ve pazarını seyr ü temaşa esnasında yolu bir büyük mağazaya uğramış.(...)mağazanın derunu müşteriler ile lebaleb dolup(...)mağazaya dahil olmuş(...)mağazanın bir köşesinde oturmuş olan mağaza sahibi(...)bir akçe şakırtısı mağazanın kubbesinden aksederek bir hoşça teganni ile bizi mest etmiş idi.(...)mağazadan dışarıya çıktım...” (s.1562-1563)

“Onu görmüş ki sekiz on yerde müteaddit kalfalar, önlerinde masalar, etrafında hademeler, camlı dolaplardan Hindistan metaı çıkarıp müşterilere veriyorlar...” (s.1562)

“Çarşıdaki esnaftan meselâ attara veyahut bakkala ve sair bir esnafa sual etsen ki...” (s.1581)

“...buğdayı tarlaya zer' edip badehu biçip sonra çarşıya götürüp dükkâncıya bey' edip ondan tüccarı alıp değirmenciye satıp oradan dakîk olarak ekmekçiye gelip orada ekmek yapılıp akşam üzeri ekmekçi beygiriyle hanenize getirip teslim edip...” (s.1657)

“Bahçıvan nazarın için o canım patlıcanı tatlı canı gibi ekip terbiye edip büyütüp nice dükkânlardan ve mahallerden devren nakil ederek...” (s.1657)

“...”Gel şu minderde olan kürkü al da bedestene götür sat,(...)”(...)”...Bugün bedestende bir kürk satılır idi,(...)”...” (s.1660)

“...esnâ-yı râhta bir kaşıkçı dükkânının önünden geçer iken dükkân önünde(...)”...buraya getirip dükkânın önüne yatırdılar.(...)”...” (s.1777)

“Hatip efendinin kıraat eylediği hutbeyi istinsah etmek için kitapçı Hasan Efendi'nin dükkânından bir matbu hutbe risalesi getirdim.” (s.1779)

“...erkenden bedestene gittim.(...)Bedestenin içerisinde tellâllar nida ediyor: “Saatim beş yüz ellide, haraç haraç!” Diğeri de “Pırlanta yüzüğüme bin beş yüz kuruş var!” Başkaları da birer nidada “Hasan Efendi gidiyor, elma kürkü iki bin iki yüz kuruşa, haraç haraç!”...” (s.1790)

“Muahharen rütbe-i ûlâ elbisesini aldığım zaman eski aldığım mütemayiz elbisesinin hükmü kalmadığından mezunen Dersaadet'e gittiğim zaman bedestende bir adet Osmanlı lirasına sattım.” (s.1804)

Yukarıda sıralanan unsurlar incelendiğinde, Aşçı Dede'nin Hatıraları'nın halk ekonomisine yönelik zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmekte ve XIX. yüzyılda Osmanlı sınırları içinde ve dışında mevcut bulunan üretim, tüketim ve pazarlama ile ilgili vaziyet hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Dönemin halk ekonomisinin genel itibarıyla üretime nazaran tüketim ve pazarlama açısından daha çok ön plana çıktığı göze çarpmaktadır.

Üretilen ürünler; yiyecek türü, giyecek türü ve eşya-malzeme türü olarak üçe ayrılmakta ve bunlar arasında giyecek türü ile eşya-malzeme türü ürünlerin üretimiyle alakalı detayların yiyecek türü ürünlerin üretimiyle alakalı detaylardan daha fazla olduğu görülmekte ve eşya-malzeme türü bazında ağırlıklı olarak aydınlatma ürünlerinin üretildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Bu noktada eşya-malzeme türünde, Osmanlı fabrikalarında bez

üretilmesi, Japonların Tokyo'daki büyük fabrikalarında ise iplik, dokuma ve fener üretilmesi dikkat çekmektedir.

Tüketilen ürünlere bakıldığında dört türe ayrıldıkları görülmekte ve bunların arasında en çok tüketilen türden en az tüketilen türe doğru sıralama yiyecek-içecek türü, eşya-malzeme-madde türü, giyecek türü ve keyif verici madde türü şeklinde oluşmaktadır. Eşya-malzeme-madde türünde çoğunlukla ısınma ve aydınlatma araçlarında kullanılan madde ve malzemelerin tüketildiği anlaşılmaktadır.

Pazarlanan ürünler ve hizmetler ise eşya-malzeme türü, giyecek türü, yiyecek türü ve hizmet türü olarak dörde ayrılmaktadır. Bunlar arasında en fazla pazarlananların eşya-malzeme türünde olduğu görülürken en az pazarlananların hizmet türünde olduğu görülmektedir. Giyecek ve yiyecek türünde pazarlanan ürünlerle ise benzer seviyelerde karşılaşılmaktadır. Eşya-malzeme türünde yakacak malzemelerle tekstil malzemelerinin daha çok ön plana çıktıkları fark edilmektedir.

2.8. BESLENME-MUTFAK-KİLER

Tarihin her döneminde barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçları yanında insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından birisi de beslenme olmuş ve çok eski çağlardan günümüze kadar insanlar çeşitli yöntemlerle bu ihtiyaçlarını gidermişlerdir. İlk başlarda avlanarak ve yabani bitkileri toplayarak beslenen ve yaşamını bu şekilde devam ettirmeye çalışan insanlar, ilerleyen süreçte yerleşik hayata geçmeleri sayesinde bu temel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla üretim faaliyetlerine başlamışlar, kendi ektikleri bitkilerden ve besledikleri hayvanlardan elde ettikleri ürünlerle yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Yetiştirilen bitkiler ve beslenen hayvanlar ise insanların yaşadıkları yerlerin coğrafi şartlarına ve iklim özelliklerine bağlı olarak değişiklik göstermiş ve dolayısıyla da bölgeden bölgeye halkın ulaştığı besin maddeleri, saklama koşulları ve bunlarla yaptıkları yiyeceklerin-içeceklerin tarifleri ve pişirilme yöntemleri arasında farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıklar vesilesiyle de mutfak kültürü denilen kavram ortaya çıkmıştır.

“İnsanların en temel gereksinimlerinden birini oluşturan beslenme sisteminin ortaya çıkardığı mutfak kültürüne tarihsel olarak bakıldığında; mutfaklar, toplumların gelenek ve görenekleri, sosyo-kültürel boyutları, refah durumları gibi etmenlere paralel olarak birbirlerinden farklı gelişim evreleri geçirmişlerdir. Bunlara ek olarak, toplulukların yaşam

alanlarını belirleyebilmek için giriştikleri mücadelelerin ve göçlerin oluşturduğu gelişmeler ve yer değiştirmeler de mutfak kültürünün belirlenmesinde önem teşkil etmiştir."[39]

Ekonomik yapılarına ve yaşadıkları coğrafyanın koşullarına göre her toplum kendi mutfak kültürünü ortaya çıkarmış ve yeme-içme eylemlerinin kültürel bir olgu haline gelmesinde ise toplumların benimsedikleri inançlar, dini ritüeller, alışkanlıklar ve âdetler önemli bir rol oynamıştır. Farklı inançlara ve kültürlere sahip toplumlar arasında mutfak kültürü noktasında kimi zaman benzerlikler görülmüş ve bu durumun oluşmasında toplumların göç hareketleri, ticari ilişkileri ve kültürel iletişimleri etkili olmuştur.[40]

Bu başlık altında besin türleri; besinleri elde etme, hazırlama, koruma; mutfak düzeni, araçları; kiler, depo, mahzen; yiyecekler, içecekler; sofra düzeni adlı alt başlıklarda halk mutfağına yönelik örnekler sıralanmıştır. Bazı örneklerin, aynı anda bu alt başlıklardan birçoğuna uygun düştüğü görülmüş ancak bu örneklere, tezin gereksiz olarak hacmini artırmamak amacıyla sadece en uygun düştükleri alt başlıklarda yer verilmiştir.

2.8.1. Besin Türleri

Besin türleri, hayvansal ve bitkisel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hayvansal kaynaklı besinler arasında et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, yumurta ve bal bulunmaktayken bitkisel kaynaklı besinler arasında meyveler, sebzeler, tahıllar ve baklagiller bulunmaktadır. Katı ve sıvı yağlar ise hem hayvansal hem de bitkisel kaynaklı besinlerdendir.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda hayvansal besin olarak süt, bal, asel, lahm, kuzu, balık, ciğer; bitkisel besin olarak meyve, sebze, şeker kamışı, güllü su, nane suyu, zeytin, hurma, mısır, kavun, ayva, elma, armut, üzüm, kara üzüm, karpuz, karpuzsu, salata, havuç, sarımsak, soğan, şalgam, maydonoz, zeytinyağı, badem ezmesi, mantar, kebre, rümmân, ineb gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.8.1.1. Hayvansal Besinler

"...yani sütün köpüğü iner gibi az bir sükûnet hâsıl olmakla..." (s.201)

"...ve biri "süt, leben" manasınadır." (s.378)

[39] Ertuğrul Düzgün-Fügen Durlu Özkaya, "Mezopotamya'dan Günümüze Mutfak Kültürü", **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, III, 1, (2015), s.42.
[40] Yılmaz Irmak, "Bingöl Mutfak Kültürü ve Gastronomi Turizmi", **Bingöl Araştırmaları Dergisi**, VI, 1, (2019), s.114-115.

“Meselâ her iki türlü arı, yani bal arısı ve sarıca arıdır; bir yerde yediler, içtiler. Lâkin bundan birisi nîş oldu ve diğeri bal ve asel oldu.” (s.378)

“...çarşıdan dest-i mürşidânelerine hurcu alıp içinde lahm olduğu hâlde hâne-i sa'âdetlerine teşrif eder...” (s.397)

“Bir büyük bakır kâse içinde süt dolu; getirip elime verdiler.” (s.405)

“Beraberce ihvan ile kuzu yer iken,(...)” (s.492)

“...Ahmed Bey dedi ki “Ruznamçeci efendi bir güzel inek almış. Sütünü sabahları gidip içiyorum.”...” (s.506)

“...hatta mebzul olan süt dahi bulunamamıştır.” (s.803)

“...yani mukavvî olan taamlardan sual buyurdular. Balığın birkaç nevinden ve “Nasıl pişirmeli ve ne türlü olursa, midece istifade olunur?” kılıklı sual ve cevaba başladılar.(...)et taamıyla balığın gıdaca olan menâfi'-i kesîresinden bahseder iken...” (s.1114)

“...Ziya Beyefendi'nin kayın pederleri Binbaşı Murad Efendi'nin taburu kuzu ekl edeceğinden...” (s.1144)

“...”...kurbanımızı zebh ve ciğerinden ekl eyledikten sonra...”...” (s.1387)

“...”...Sütü o kimseye içir ki neşv ü nemâdadır,(...)”...” (s.1634)

2.8.1.2. Bitkisel Besinler

“...ev halkına meyve ve şeker almaya...” (s.87)

“...bir taraftan güllü su ve bir taraftan nane suyu ve buna mümasil ilâçlar içirdiler.” (s.112)

“...birisi şeker kamışı ve diğeri gayrı kamıştır. Bir sudan içtiler. Bu biri şekerden hâlî ve o diğeri şeker oldu azizim.” (s.378)

“Herkesin elinde birer zeytin,(...)” (s.527)

“...”Sâim olan kimse hurma ile iftar etsin,(...)”...” (s.594)

“...mezkûr mısırdan satın almış, fakat aldığı mısırdan yiyip yemediğini der-hâtır edemiyor.” (s.790)

“...bir adet emsali görülmemiş ufak kavun kıtasında ayva hediye buyurmuşlardır.” (s.798)

“...dervîşâne getirmiş olduğum Medine-i münevvere hurmasıyla Şam şekerlerini alıp gittim.” (s.798)

“...istifsâr-ı hâtır için bazı münasip meyveler alıp birlikte gittim.” (s.936)

“...pişmemiş olan meyveleri puhte edip pişirir.” (s.1105)

“Taam hitamında ortada olan meyveler tenavül olunmaya başlayıp müşir paşa efendimiz hazretleri bir elmayı bıçak ile soyup yarısını mumaileyh Fevzi Efendi'ye verip nısf-ı dîgerini kendileri tenavül buyurmuşlar. İşte bu elmanın yarısı Fevzi Efendi'yi bütün ve mükemmel mest etmiştir ki(...)”Müşir paşa hazretleri kendi eliyle soyup bana yarım elma verdi,(...)”(...)ihsan olunan elmanın nısfını makâm-ı ricâlullâha vâsıl ve hâkim ve fail sırrına nisbeten mazhar olan bir zât-ı âlî-kadr tenavül edip...” (s.1119-1120)

“Mumaileyh Vezne Müdürü Fevzi Efendi'nin o gece yemiş olduğu yarım elma...” (s.1127)

“Cebrail aleyhisselâm bir tabak içinde rümmân ve ineb getirdi. Ve peygamberimiz onlardan ekl etti.” (s.1245)

“…mantar malûm ekl olunur bir nevi beyaz hudaynabit bir şeydir.” (s.1277)

“...o efendi tabak içinde armut yer imiş. O gelen misafire de buyurun deyip o da başlamış armut yemeye.” (s.1415)

“...”...Armut yiyor idi. Beraberce yedik.(...)”...” (s.1416)

“Hemândem çiftlikten bir sepet alâ armut tehyie ederek hademesiyle gönderdiler.” (s.1419)

“...yüzüm gibi kara üzümden verdim...” (s.1444)

“...adam başına bir kap yemek itibarıyla üç kapla iktifa olunursa da karpuz, kavun, üzümü, hoşafı ve salatası dahi eksik değildir.” (s.1593)

“...soğuk ve kar üzüme ziyan tutmaz,(...)” (s.1683)

“...”Mevsim karpuz mevsimi idi. Gündüzden alâ ve büyük bir karpuz tedarik ederek havuza ilka ettik ki gece teşriflerinde tenavül buyursunlar diye.(...)Karpuzu kestik, bir büyük tabağa doldurduk. Ammâ ne karpuz, rengine insan hayran olur.(...)Ammâ bir dilim alıp yemedik ki böylece huzurlarına gitsin diye, yani karpuzdan tatmadan götürdüm.(...)”Maşallah ta'âlâ nerede buldunuz? Ne güzel alâ ve bâlâ bir karpuzdur” diyerek

tenavül etmeye başladılar.(...)şeyh efendimiz hazretleri bu karpuzdan ziyade memnun oldular diye.(...)"Fevkalâde bir karpuz yedim, zaten biraz hararetim de var idi, onun için soğukça da yedim"(...)Filhakika karpuzu tamamıyla ekl edip üç dört dilim kadar tabakta bırakmışlar. Hemen teberrük ve teyemmün addederek o dilimleri kapıştık. Nasıl ki ağzımıza koyduk, ne korsun, karpuz değil, zehir ve semm-i kâtildir, tavsif olunmaz derecede acıdır.(...)"...karpuzu tatmamış idik, efendimizden kalan birkaç dilimi ekl edelim dedik, bir türlü yiyemedik, fevkalâde acı imiş.(...)"(...)İşte o zehir gibi olan karpusuzun her bir dilimini..." (s.1684-1685)

"Havuçtan murat, bunda mutlak sebze kısmıdır, meselâ sarımsak ve soğan ve şalgam ve maydanoz ve bunlar emsali. Bunlara ihtiyaç olduğundan ötürü havuç tabir olunur.(...)"Keber" kebre dedikleri sebzedir ki turşusunu ederler." (s.1694)

"...hakkında âyet-i kerîme nüzuluyla medh ü nesa olunan et'ime-i nefîse-i tayyibe-i mübâreke olan zeytindir ki "Lâ şarkiyyetin ve lâ garbiyyetin" onun yağıyla..." (s.1761)

"...bir kutu badem ezmesi takdim ile hüsn-i kabûlünü istirham ederler.(...)üç kutu badem ezmesi manda-post usulü üzere postaya teslimen..." (s.1767)

2.8.2. Besin Elde Etme, Hazırlama, Koruma

Besin ürünleri; avlama, toplama, yetiştirme ya da satın alma gibi birbirinden farklı yollarla elde edilmekte ve toplumun bu ürünlerden bir şeyler hazırlaması ya da bu ürünleri koruması noktasında yöntemleri değişiklik göstermektedir.

İncelenen eserde; menekşe çayı, hindili börek, peynirli pide, ekmek, aşure gibi yiyecek ve içeceklerin yapımından bahsedilmiş, menekşe bitkisinin toplanması ile patlıcan yetiştiriciliğine de temas edilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...o bahçede pek çok menekşe var idi, toplayıp menekşe çayı yaptık..." (s.363)

"Leyle-i mezkûreden bir gün evvel bir haylice süt tedarik ettim." (s.498)

"...Hazret-i Fâtıma radıyallâhu anhâ dest-i sa'âdetlerinde kepekten birkaç nân-pâre puhte edip efendimiz hazretlerinin huzûr-ı sa'âdetlerine takdim buyurdu." (s.958)

"...altında fırın yanıp hademeler bir taraftan peynirli pideler imaliyle fırında pişirmekle meşguldur." (s.1207)

"Meselâ nazarının yediği ekmeğin meydana gelmek için buğdayı tarlaya zer' edip badehu biçip sonra çarşıya götürüp dükkâncıya bey' edip ondan tüccarı alıp değirmenciye

satıp oradan dakîk olarak ekmekçiye gelip orada ekmek yapılıp akşam üzeri ekmekçi beygiriyle hanenize getirip teslim edip akşam üzeri de cariyeniz veyahut evlâdın veya haremin ekmeği kesip önüne koyup buyurun efendim diyor." (s.1657)

"Bahçıvan nazarın için o canım patlıcanı tatlı canı gibi ekip terbiye edip büyütüp nice dükkânlardan ve mahallerden devren nakil ederek hanenize ve sonra taam tabhına memur olan zata ondan da intikal ederek o tatlı canınıza da vasıl olmuyor mu?" (s.1657-1658)

"...teberrüken ve teyemmünen ve teşekküren bir hindi babayı kurban ve vaz'-ı kazan ederek derhâl sudan bir de börek yapıp zaten muharremü'l-harâmın takribi cihetle ona hürmeten ve Hazret-i Nuh aleyhisselâma takliden bir de aşure pişirip..." (s.1761)

2.8.3. Mutfak Düzeni, Araçları

Yiyecek ve içeceklerin tüketilir hale gelmesi için hazırlama-pişirme işlemlerinin yapıldığı, bu işlemlerden geçen ürünlerin servis edilmeden önce bekletildiği ve bu süreçlerde gereksinim duyulan araç ve gereçlerin depolandığı mekân olarak bilinen mutfak, ayrıca çoğunlukla yeme-içme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve gerek yemek artıklarının bertaraf edildiği gerekse kullanılan araç-gereçlerin temizliğinin sağlandığı mekân olarak da bilinmektedir.[41]

Hatıralarda bu başlıkla ilgili; gümüş fincan, kahve fincanı, bakır kâse, çay takımı, bardak, tabak, kazan, kap, çömlek, desti, tepsi, küp, sahan, tabla, kupa, tencere, mangal, çanak, kepçe, fıta gibi ürünlere rastlanılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...hemen yerinden kalkarak bir bardak su getirdi." (s.89)

"Bunun üzerine validem paraları verip bir büyük tabak alarak ihtiyar ayvazımla beraber..." (s.118)

"...tabağa bir okka revani koyup..." (s.119)

"...büyük kazan ile pilâv pişirirler..." (s.320)

"Ve dâ'ire-i hazret-i şeyhe dahi bir kap ile mahsus o pilâvdan gelir." (s.320)

"..."Böyle gümüş fincanlara koyacak zemzeminiz var mı?(...)"..." (s.357)

[41] Açа vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.304.

“...insanın elinde olan kabı ve çömleği ne kadar ise deryadan o kadar su alabilir. Deryaya kurbiyeti cihetle elindeki su kabı da büyümez ya. Elinde desti ise o kadar su alır; yok bardak ise kezalik, yok büyücek küp ise o kadar alabilir;(...)” (s.379)

“Derhâl uşakları çağırıp ortadan tepsiyi kaldırıp...” (s.395)

“...o kadar şey sahandan alırlar.” (s.398)

“Bir büyük bakır kâse içinde süt dolu;(...)Bu kâseye teveccüh ettim.” (s.405)

“...çay pişirip bir tepsi içinde her bir levazımatıyla beraber...” (s.405)

“...”...bir zat elinde bir büyük kâse doğruca getirip Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimize takdim buyurdular. Onlar da kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile alıp o kâsedeki olan ne ise bilmiyorum, cümlesini içtiler.(...)Badehu o zat, kâseyi alıp hücre-i sa'âdete avdet ü ric'at buyurdular.(...)”...” (s.420)

“...”...kahve fincanı gibi bir ufak fincan ile çıkıp doğruca bana getirdi.(...)”...” (s.421)

“...bir adamın başında bir büyük tabla, üzeri beyaz astar ile pûşîde olmuş, önünde bir uşak, oda kapısından içeri geldi.(...)Tablanın üzerinden astar kalktı. Gördüm ki bir büyük tepsi...” (s.443-444)

“...sekiz on tepsi kupalar içinde...” (s.498)

“...önümde fıta, elimde kepçe hemen bir taraftan doldururum.” (s.498)

“...bir fincan su getirip gâfilânın yüzlerine serpelim.” (s.535)

“Yani insan manevî bir testi gibi olup nasıl ki testinin ağzı baş tarafındadır,(...)” (s.580)

“...çay kupaları mubayaasında olduğunu gördüm. Derhâl ellerini öpüp bu hizmet ve lutuflarından fevkalâde teşekkürler edip çay takımının akçesini fakir verip...” (s.606)

“Fakir de sofada mangal üzerinde bir büyük tencere ile su ısıtıyorum.” (s.755-756)

“...kırılan, çanak çömlek olsun. Hazret-i Nuh aleyhisselâm da yapmış olduğu çanak çömleği onun muhabbeti yolunda kırıp feda etmiştir.” (s.1086)

“...”Siz tabaktan alamıyorsunuz”...” (s.1121)

“Binaenaleyh bu defa kazan yerine kendisine tencere ihsan ve ita buyurulmuştur azizim.” (s.1277)

2.8.4. Kiler, Depo, Mahzen

Mevsimsel koşullara bağlı olarak tarımsal ürünlerin her mevsimde yetişmemesinden dolayı beslenme ve mutfak kültüründe bu ürünlerin kendi sezonlarında elde edildikten sonra ham halleri ya da işlemden geçirilmiş halleri çeşitli yöntemlerle uzun süre saklanmak ve depolanmak amacıyla evlerde bulunan kiler, depo, mahzen, ambar vd. adlarla bilinen serin, rutubetsiz odalara taşınmaktadır. Buralarda genellikle hem et ve et ürünlerinin hem de sebze ve meyvelerin bazı tekniklerle dayanıklılık kazandırılmış halleri, hamur işleri, tahıllar ve baklagiller korunmaktadır.[42]

Kiler ve ambar dışında bunlara benzer herhangi bir yapıya rastlanmayan eserde, tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...kilerlerinde mevcut olan(...)kilerlerinde olan iftariyelerini hâne-i sa'âdete takdim etmişlerdir." (s.362)

"Matbah-ı şerîfin içi muvakkaten kiler ittihaz olunup kuş sütünden maadası mevcuttur. Lâkin sâye-i ehlullâhta murat olunur ise, o süt de bulunur.(...)Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimiz kilere teşrif buyurup..." (s.495)

"...odayı kiler-i hâsı Hazret-i Gavs-ı A'zam ittihaz olunmuştur." (s.500)

"...Şâm-ı şerîf kalesinde olan zâhire ambarların dahi devri zamanı gelerek sâbık ve emsali olamayarak her nasılsa fakirlerini ambarların devrine memur ve tayini şubece tensip olunarak(...)"...kaleye gidip zâhire ambarından yevmî ne miktar hınta değirmene verilecek ise verilip miktarı zapt ile ambarı mühr-i zâtınızla temhir edilmesi lâzımdır" buyurdular." (s.853)

"..."...bugünkü günde kilerde bir dirhem yağ ve bir tane pirinç yoktur, ferman efendimizindir"..." (s.1660)

2.8.5. Yiyecekler, İçecekler

Yiyeceklerin üretimi, hazırlanması ve tüketimi; kültürün unsurları arasında yer alan gelenek, inanç ve tabularla tamamen bağlantılı olması nedeniyle yemekler esasında bir toplumun beslenme ile ilgili yaşam tarzını yansıtmaktadır. Fizyolojik bir ihtiyaç olarak yemek yeme gereği duyan insanların hangi yiyecekleri tercih ettikleri, ne zaman ve ne şekilde yedikleri ise kültürel özelliklerini gözler önüne sermektedir. Bu noktada beslenme-

[42] Açа vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.302.

yaşam biçimi-sosyal ilişkiler bağlamında mutfak, sembolik bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla da toplumların yaşam tarzlarının ve kültürel özelliklerinin anlaşılmasında en iyi yöntemlerden biri, toplum bazında yiyecek ve içeceklerin incelenmesinden geçmektedir.[43]

Hatıralarda yiyecek olarak arpa, aşure, badem ezmesi, baklava, bal, börek, bulgur, çorba, dakîk, devâ-i misk, dondurma, ekmek, ekmek kadayıfı, erzak, et lokması, et'ime, francala, gül tatlısı, güllâç, güllâç baklavası, helva, hurma, imaret çorbası, kahvaltı, kahve altı, karabiber, kavurma, kaymak, koyun, kulak çorbası, kurabiye, kuzu, lahm, lokum, mantar, me'kûlât, meyve, midye dolması, muhallebi, nöbet şekeri, patlıcan dolması, penâyîr, peynir, peynirli pide, pilav, pirinç, reçel, revani, saray lokması, sebzevât, simit, sucuk, şeker, şöbiyet, taam, tatlı, tavuk, tel helvası, tirit, turşu, tuz, un, üzüm, yağ, yoğurt, yumurta, zeytin, zeytinyağlı dolma gibi isimlerle karşılaşılırken içecek olarak ise arak, asel-i musaffâ şerbeti, ayran, çay, gülsuyu, hoşaf, kahve, kayısı hoşafı, limonata, menekşe çayı, meşrubat, mey, süt, şarap, şerbet, şurup, zemzem gibi isimlerle karşılaşılmıştır. Ayrıca hem yiyecek hem de içeceklere dahil olarak da azık ve iftariye sözcüklerine yer verildiği görülmüştür. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...büyük validem Emine Molla zeytin yağlı dolma pişirip bundan bir tane valideme vermiş. Validem dolmayı alıp(...)dolma ağzında kalıp bayılmasıyla..." (s.83)

"Büyük validem der idi "Oğlum, daha mektep açılmadı, biraz karnını doyur, bir parça kahvaltı ye de öyle git."(...)Ne kahve altı(...)Hayır hayır bana kahve altıdan..." (s.100)

"Mektep çocuklarına muhallebi, dondurma, şeker ve bu gibi şeyleri alırdım." (s.116)

"...valideme: "Benim canım revani istiyor. Gideyim alayım" diye rica ettim. Halam da oradan: "Sahih valideciğim, benim de canım çoktan beri revani istiyor" dedi." (s.118)

"Sonra pederi "Ne alacaksın oğlum?" demesiyle "Bir okka revani isterim" dediğimden "Baş üstüne" deyip tabağa bir okka revani koyup..." (s.119)

"...vücuduma bir sıhhat eseri zuhuruyla canım çorba istedi. Derhâl çorba getirdiler." (s.131)

"...bir kere kulak çorbasını içtik; elbette bu hamur karnımızı şişirecektir." (s.187)

[43] Hakan Güleç-Fügen Durlu Özkaya, "Gagauz Mutfak Kültürü", **Karadeniz Araştırmaları**, XIX, 74, (2022), s.465.

“Evet kara biber taamların nasıl lezzetini getirir ise bu çelebi efendi de aşk u muhabbetin öylece lezzetidir” (s.324)

“...”...Bende alâ zemzem de var ve alâ gül suyu da var ve alâ şarap da var. Hangisini ister iseniz vereyim” fermanları üzerine fakir de şöyle cemâl-i bâ-kemâline kemâl-i edeb ile bakıp “Efendim, şarap isterim” dedim.” (s.357)

“Evet öyledir meyin mestaneliği alessabah gider.” (s.359)

“Hazret bir miktar kahvaltı çıkarılmasını Tahir Efendi'ye emir buyurdular. Fakir kahvaltı gelmeden huzurdan savuştum.” (s.403)

“...erzak ve me'kûlât ve meşrubat, mâide değil de ya nedir?” (s.404)

“Gördüm ki bir büyük tepsi içinde tel helvası ve etrafında enva turşu ve penâyir. Bir efendiden gelmiştir.” (s.444)

“...akd-i nikâh olup hey'et-i Meclis-i Ordu-yı Hümâyûn ve aklâm cümleten nikâh şerbetlerini nûş ederek fakire tebrîk ettiler...” (s.475)

“Beraberce ihvan ile kuzu yer iken,(...)” (s.492)

“...bir kadeh içinde arak dolup taşıyor.” (s.538)

“Badehu kaleme gitmek üzere bir cüz'î kahvaltı tenâvül olunur ve ekseriya kış günleri yalnız çay ile iktifa olunup...” (s.582)

“Lakin öyle taam yoktur; bir simit ve bir hurma ile iktifa ederim.” (s.595)

“Müşarünileyh hazretleri buyurdu ki “Daha erkendir, Şakir Efendi'de bir çay içelim, bir parça kahvaltı edelim, sonra gideriz.” Fakir buna razı olmayıp gitmeyi tacil edip bunlara derhâl biraz francala, üzüm, peynir alıp “Araba içinde tenavül buyurun” demekle beraber,(...)” (s.606)

“Hatta efrenc şekeri tenavül buyurmayıp çay için Mısır şekeri mubayaa eder idim...” (s.609)

“...esnâ-yı râhta azık olmak üzere elden geldiği kadar birkaç kutu şeker...” (s.704)

“Ve onlar da Hicaz hediyesinden bir haylice hurma ve zemzem...” (s.704)

“...bir sini kurabiye yaptırıp takdim ettim.” (s.709)

"..."...bu akşam pek çok pilâv pişirip fukaralara yedirin ve şimdi Müferrih Kalfa pişirsin dedi.(...)"..." (s.745)

"...iki üç kafes tavuk ve buna mümasil me'kûlât u meşrûbât-ı fevkalâde tehyie olunup..." (s.803)

"...hâne-i fakîrî için asla me'kûlât u meşrûbât-ı sıyâmıyyeden bir şey alınamamıştır ve(...)onar paralık iki adet simit bile alınamamıştır.(...)İşte o iki gün de avamın ramazanı gibi oldu. Artık yağlı simitler, ekmekler, baklavalar alınıp..." (s.870)

"...ramazân-ı şerîfte hâne-i fakîrî için lâzım gelen erzakı borç ile itasına himmet ettiler, yani yağ, pirinç, şeker[,] sabun, kahve, dakîk, gaz, peynir, yumurta, yoğurt bu gibi şeyleri alırdım. Hatta kendisinde İstanbul zeytini olmayıp Şam zeytini olduğundan, fakir ise İstanbul zeytini bir mahalden tedarik ederek irsalini rica edip akçesini kesesinden vererek bir kıyye güzel İstanbul zeytini gönderdi. Yalnız sebzevât ile lahm kaziyyesi kaldı." (s.870)

"..."...Bir doya doya et lokması yediğimiz yoktur!" demesi üzerine o gün kalem mülâzımlarından Kemal Bey hediye tarîkiyle zebh olunmuş bir kuzu getirdi." (s.870)

"...iftariye olarak bir zeytin ve bir de peynir olup öyle reçel, şurup buna dair şeylerden birinin vücudu yok idi. Ancak bakkaldan geçen seneden kalmış güllâç alıp(...)" (s.871)

"Refikam hanım bir gün canı Şam kayısı hoşafı istemiş.(...)Akşam üstü hoşafı görüp memnun oldum." (s.871)

"Ve elinde tabak içinde birtakım tatlı me'kûlât vardır." (s.897)

"...müddet-i ömürlerinde ağzına haram şey yani hakkında nehy-i ilâhî vaki olan me'kûlât u meşrûbâttan bir şey almamıştır." (s.915)

"Onar paralık süt aldık, on paralık francala aldık.(...)üç kupa süt, ekmek ile yediler(...)"Git bana şuradan on paralık ekmek ile on paralık peynir ve on paralık üzüm getir." Hemen gidip emirleri üzere alıp geldim, üzümü yıkayıp bir tepsi içine koyup önlerine koydum.(...)Sonra kahve içtik.(...)On paralık sucuk aldık.(...)O sucuğu kediye verdi. Bir dilimini kendisi yedi. Sonra bir Arnavut bir kâse içinde imaret çorbası getirdi. Kâse ile içti. Yarısını da "Niyet-i şifâ sen iç" diye fakire verdi. İçtim." (s.938)

"...müddet-i ikâmette sabah ve akşam mükemmel taam hatta börek ile tatlısı eksik olmamak üzere; çay ise ikişer üçer kupa olarak verirler idi. İşte sahurda böyle mükemmel taam verir idi." (s.1003)

“...gelen ve gidenlere usulü üzere zemzem ve yağ ve lokum, şerbet verilmiştir,(...)” (s.1019)

“Onun altındaki iki katlı ekmek kadayıfından elezz-i lezîz üzeri nâr gibi kızarmış içi kaymak ile dolmuş ebyaz mine's-selc olan...” (s.1057)

“...ve birer adet şöbiyet yazılmış...” (s.1063)

“…”…bulgur bile isteseler onun dahi tedariki kabil değildir.”…” (s.1080)

“...güllâç baklavası değildir. Bazı mide vardır ki güllaç baklavasını bile hazmedemez. Bir tarihte merhum Derviş Paşa'nın sofrasında za'îfü'l-mi'de bir zat bulunup mezkûr baklavadan tabağına almamış.” (s.1150)

“Artık kına gibi un olacaktır. İşte bundan bir güzel börek yap da ekl eyle ki Derviş Paşa'nın dediği gibi hazmetmiş olasın.” (s.1151)

“...helva miyanesinin kokusunu almış ve belki de helvayı da zevk etmiş bir zat olup...” (s.1168)

“...”Meşrubattan ne emredersiniz?” dedim.” (s.1195)

“...nefis enfes peynirli pideler ekl ve soğuk limonatalar nûş olunup avdet olundu.(...)alâ peynirli pideler ile soğuk limonatalar içip...” (s.1207)

“...bir sâ' arpa ve bir kuzu ile taam edip(...)Ve Câbir radıyallâhu anhu bir koyun pişirdi.” (s.1248)

“...tirit taamı sair taam üzerine fazlı gibidir.” (s.1254)

“İşte azizim, tam yedi senede pişirebildik mantarı. Nedir bu der isen, mantar malûm ekl olunur bir nevi beyaz hudaynabit bir şeydir.” (s.1277)

“...ellerinde büyük bir pûlâd tepsi ve içinde envâ'-ı meyve ve şeker ve...” (s.1290)

“...o nefîs-i enfes saray taamları ve mükemmel dondurmalar ve meyveler ekl olunarak(...)bazı saray tatlılarıyla bir ufak sepet şekerleme sair mekûlât göndermişler. Ve bizlerden nöbet şekeriyle Edirne'nin badem ezmesi ve devâ-yı miski talep olunmuş olmasıyla derakap Edirne'ye yazılıp sekiz kutu badem ezmesiyle devâ-yı misk celp olunarak saray-ı hümâyûna takdim olundu.” (s.1304-1305)

“...yani çorbanın lezzeti tuz ile olduğu gibi...” (s.1395)

“Önümüzde iftariyelik bir sahan içerisinde gül tatlısı getirdiler. Ammâ güller taze yaprak olarak koparılıp şekerden yapılan koyu bir şerbet üzerine konulmuş. Simit koparıp gülün tatlısından yedim. Yanımızda da sofraya konulmak üzere bir sepet derununda olarak zeytin yağlı, pirinçli iki kabuk arasına doldurulmuş bir dolma duruyor idi. Lâkin midye dolması değil idi. Kemâl-i iştihâ ile dolmanın konulmasına intizarda iken,(...)” (s.1430)

“Hatta bir büyük sahanda patlıcan dolması olup kapağı açılmış. Gayet nefis enfes bir dolmadır.” (s.1432)

“...mamafih kalkıp buzlu hoşaflar içer idim.” (s.1456)

“...iftar ettik ve menekşe toplayıp çay pişirdik.” (s.1457)

“Köy âdeti olarak buz gibi asel-i musaffâ şerbetleri gelip misl-i selsebil nûş ettik.” (s.1482)

“...çömlek için kavurma diyerek et'ime-i nefîsenin envaı tabh olunur.” (s.1524)

“O gün aşure tabh olundu. Alelusul aşureye erenlerin demi çekilip(...)İşte o sudan da aşureye selsebil gibi akıtılmıştır.” (s.1527)

“...daha tatlı basayım, sen onu reçel oku, imlâsı birdir. Ancak çekirdeği biraz iricedir. Vişne reçeli ne alâdır, tatlı değil mi mevlânâ?” (s.1553)

“Gerçi evvelleri kalabalık olduğu gibi bizim Arif Bey oğlumuz asla tatlısız ve böreksiz olamaz.(...)Ara sıra tatlı ve börek de yaparız.” (s.1593)

“...ekmeğine yağ, bal sürdü ki...” (s.1609)

“Birlikte öğle taamı eder iken esnâ-yı ta'âmda saray lokması getirmişler.” (s.1658)

“...râhatü'l- hulkûm şekeri gibidir, onsuz olmaz.” (s.1775)

“…ayrandan hâsıl olan şişkinliğini hazm edemeyip odasına gitmiş…” (s.1776)

Ayran ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1643, 1778.

Badem Ezmesi ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1200.

Baklava ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.784, 984.

Çay ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.405, 608, 942, 945, 1357.

Çorba ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.342, 594, 770, 943, 983, 1018, 1077, 1143, 1785.

Devaimisk ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1030.

Ekmek Kadayıfı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.839.

Helva ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1683, 1714.

İftariye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.362, 500, 507.

İmaret Çorbası ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.943.

Kahve ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.316, 338, 353, 354, 365, 385, 435, 482, 486, 490, 491, 502, 542, 628, 790, 984, 985, 1000, 1081, 1104, 1168, 1415, 1416, 1482, 1483, 1644, 1789, 1821.

Limonata ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1063, 1195, 1196, 1201, 1558, 1588, 1776, 1777.

Meyve ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.341, 386, 404, 507.

Pilav ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.320, 770, 1080.

Pirinç ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1080.

Reçel ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.362, 500.

Süt ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.323, 498, 499, 1362.

Şarap ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.352, 404, 784, 1493, 1495.

Şerbet ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.341, 386, 486, 489, 490, 491, 499, 500, 502, 509, 542, 1071, 1071, 1085, 1169, 1362, 1644, 1826.

Şurup ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.362, 500.

Taam ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.341, 352, 403, 404, 491, 509, 770, 784, 984, 985, 1081, 1143, 1785.

Tel Helvası ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.392, 435.

Yağ ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1362.

2.8.6. Sofra Düzeni

İnsanların yeme-içme faaliyetleri sırasında bir araya geldikleri sofralarda, yiyecek ve içeceklerin sunumlarına estetik bir görüntü kazandırılması amacıyla çeşitli mutfak araç ve gereçlerinin bazı kurallar çerçevesinde yerleştirilmesi ya da bazı süsleme yöntemlerinden de

yararlanılarak dizayn edilmesi ile sofra düzeni oluşturulmakta ve toplumlara göre değişiklik gösterebilen sofra düzeni; farklı toplumların adetlerinden, geleneklerinden ve alışkanlıklarından izler taşıyabilmektedir.

Sofra düzeniyle alakalı olarak Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda çeşitli detaylara ulaşılmaktadır. Şöyle ki halkın yaşadığı binalarda bulunan selamlık bölümlerinde sofralar kurulduğu ve ihvan ile iftar yapıldığı görülmekte; davetlerde sofra takımı, kahve takımı, şerbet takımı gibi araç ve gereçlerin tedariği noktasında askeri memurların konaklarından ya da mülkiye konaklarından yardım alındığı dikkat çekmektedir. Kurulan tüm sofralarda yemek ve baharatların eksiksiz bulundurulduğu, davetlilere hizmet amacıyla leğen ibrik memurlarının, sucuların ve kahvecilerin görevlendirildiği göze çarpmaktadır. Şerbet sunumlarında estetik tepsi, kupa ve örtülerin kullanıldığı, zaman zaman yer sofralarından alafranga ve sandalyeli sofralara geçildiği fark edilmektedir. Ayrıca kişilerin statülerine göre sofradaki yerlerinin belirlendiğine dair örneklerle de karşılaşılmaktadır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Her akşam selâmlıkta sofra mükemmel tezyin olunup gelen ihvan ile iftar olunurdu." (s.356)

"...elime kâğıt ve kalem alıp cem'iyyet-i mezkûr için lüzumu olan sofra takımı, kahve takımı, şerbet takımı ve buna dair olan şeyleri bir defter edip oradan artık me'mûrîn-i askeriyye ve mülkiye konaklarına gidip bir gün içinde bunların cümlesini tedarik ettim." (s.489)

"...her sofra için birer kuzu tertip olunup ma'aziyade onlar da elde edilmiş. Velhâsıl tuzuna biberine varınca ziyadesiyle mevcuttur." (s.490)

"Herkes sofraya kalkıp şimdi sucular çifte çifte sofra başında ve leğen, ibrik memurları dahi leğen başında muntazır-ı hizmettir. Kahveci ise güğüm ile kahvesini pişirmiş, nücûm gibi tepsiye fincanları diziyor. Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz teberrüken birer kere sofraları gezip bu hâl-i mükemmeleyi müşahede ettikten sonra..." (s.490)

"...sofralar gayet sûret-i muntazamada kurulup ve fevkalâde hizmetçiler dikkat ve itinaya alınıp Hazret-i Ulemâ-billâh efendimizin memnuniyet ve teveccühât-ı kudsiyyeleri tamamıyla alınmıştır." (s.492)

“Çünkü o gün ve gecesi kurulup kalkan sofraların adedi kırkı savuşmuş idi. Yani kırklara mukabil kırk adet sofra kurulduğunu bilirim. Sonra daha ne kadar ilâve oldu, bilemem.” (s.492)

“Badehu şerbetler gayet mükemmel tepsiler içinde nücûm-ı semâ gibi parlar kupalarda ve hizmetçilerin önlerinde mahsus yapılmış beyaz astarlar kuşanmışlar. Sekiz on adet tepsi beraber öylece takım takım tevzi olunup...” (s.493)

“...Câmi'-i şerîfin önündeki meydana hasırlar serilip birkaç mahalle sofra kurulmuştur.” (s.498)

“...donatılan tepsi ancak vüzerâ-yı ızâm hazerâtının konaklarında da o kadar olabilir. Ba'de'l-asr iftariye tertibine bed' ü mübâşeret ederdim.(...)Bir büyük tahtadan sini var idi, üzerine beyaz astar pûşîde olmuş, etrafında sûret-i mükemmelede her türlü şerbetler ve ortasında büyük bir tepsi üzerinde envaı reçel ve saire memlû idi.” (s.500)

“Badehu Müşir Paşa hazretleri tarafından tertip olunmuş tablalar ile taam gelip ekl olunduktan sonra hoca efendiler yerlerine mest hayran avdet ettiler.” (s.511)

“İki adet büyük sofra bir odaya vaz' olunup müşarünileyh efendimiz hazretleriyle daha büyük hocaefendiler büyük sofraya oturup diğer hoca efendiler dahi diğer ittisalindeki sofraya, İsmail Hakkı Efendi de onlar ile beraber oraya oturdular.” (s.625)

“Vakt-i iftârda uzun bir alafranga müzeyyen ve muntazam resm olunmuş sofraya gidilip orada iftar ve taam olundu.” (s.1114)

“...bir büyük uzun sofa olup oraya sandalyeler vaz'ıyla uzun sofralar küşâde ve etrafına tabaklar konulmuş;(...)tertip olunmuş olan sofralara gidilip...” (s.1207)

“Odaya dahil oldum, gördüm ki odanın ortasında büyük bir yemek tablası üzerinde sahanlar ile taam vardır.” (s.1432)

“Sonra gördüm ki odanın ortasında bir sofra kuruldu. Etrafında gayet nefis ekmekler, havlular, kaşıklar mükemmel konulmuş. Daha kimse oturmamış; ancak öyle mükemmel bir sofra tehyie olur.” (s.1529)

“...orada gayet alâ ve bâlâ nefîs-i enfes iki adet pûlâd tepsi tehyie ve hazırlanmakta olduğu ve iftariye gibi tabaklar ile tepsiyi müzeyyen ettiklerini yani zât-ı şâhâneye mahsus gibi bir tedarik ve hazırlıklar olduğunu gördüm.” (s.1647)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'ndan, beslenme-mutfak-kiler başlığıyla ilgili tespit edilen unsurlara genel olarak bakıldığında, besin türleri başlığı; besin elde etme, hazırlama, koruma başlığı; mutfak düzeni, araçları başlığı; kiler, depo, mahzen başlığı; yiyecekler, içecekler başlığı ve sofra düzeni başlığı olarak sıralanan alt başlıklar açısından hatıraların zengin bir içerik barındırdığı görülmektedir. Eserde, geçmişe yönelik çeşitli anlatılara da yer verilmesi sayesinde sadece XIX. yüzyıl toplumunun beslenme kültürüne değil, geçmişteki toplumların beslenme kültürlerine dair detaylara da ulaşılmaktadır.

Hayvansal besinler ve bitkisel besinler şeklinde ikiye ayrılan besin türleri başlığı incelendiğinde bitkisel besinlerin kullanımının ve çeşitliliğinin, hayvansal besinlere oranla daha yüksek olduğu dikkat çekmekte ve besin elde etme, hazırlama, koruma başlığıyla ilgili örneklere bakıldığında da aynı şekilde bitkisel besinlere daha fazla değinildiği göze çarpmaktadır. Mutfak düzeni-araçları içerisinde çoğunlukla tepsi, tabla ve fincanlardan bahsedilmekte, bunda ise sofraların kurulumunda tepsi ve tablalardan çokça yararlanılmasının ve kahve tüketim oranının yüksek olmasının etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Halkın ve üst düzey kişilerin erzaklarını beklettiği ve koruduğu yapılar olarak sadece kiler ve ambar sözcüklerinin geçtiği hatıralarda, kilerlerin ekseriyetle ev ve konak gibi yapıların içinde bulunduğu; ambarların ise kalelerde konumlandırıldığı fark edilmektedir.

Yiyecekler arasında çorba, ekmek ve reçelin tüketiminin ön plana çıktığı eserde, içecek olarak kahve, şerbet, süt, limonata ve çayın çokça tüketildiğine dair örneklerle karşılaşılmakta ve ayrıca hemen hemen tüm ziyaretlerde, misafir ağırlamalarında ikram olarak kahveye büyük bir önem verildiği görülmektedir. Bu noktada XIX. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar İstanbul ile ilgili yayımlanmış seyahat anılarında da kahve kültürüne yönelik aktarımlar yapıldığı bilgisinden[44] hareket edilirse dönemin Osmanlı topraklarındaki kahve kültürünü gözler önüne seren diğer bir eserin de Aşçı Dede'nin Hatıraları olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Sofra düzenine yönelik örneklere bakıldığında ise çeşitli davetlerde sofra takımı, kahve takımı, şerbet takımı gibi araç ve gereçlerin tedariğinin askeri memurların konaklarından ya da mülkiye konaklarından sağlandığı dikkat çekmekte ve yaşanan bu durum, XIX. yüzyıl toplumundaki sıradan kişilerin ekonomik şartlarının, üst

[44] Suna Timur Ağıldere, "Batılı Seyyahların Gözünden İstanbul ve Cezayir'de Kahve ve Kahvehane Kültürü (17. YY- 19. YY)", **Millî Folklor**, XVI, 122, (2019), s.24.

düzey kişilerin elinde bulunan bu gibi araç ve gereçlere sahip olabilmek için yetersiz olduğunu akıllara getirmektedir.

2.9. ÖLÇME, TARTMA, HESAPLAMA BİRİMLERİ; ZAMAN VE MESAFE KAVRAMLARI

Çağdaş ölçü birimlerinin ortaklaşa kabul görüp kullanılmaya başladığı dönemlere kadar halk, günlük yaşantısı içerisinde çeşitli yöntemlere başvurarak ölçme, tartma, hesaplama, zaman ve mesafe gibi konularda anlaşma sağlamaya çalışmıştır. Hatta halkın yararlandığı yöntemlerden bazıları, çağdaş ölçü birimlerinin uygulandığı dönemlerde de varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

İnsanların yüzyıllarca süren alışkanlıklarına bağlı olarak kullandıkları eski ölçü birimleri, çağdaş ölçü birimlerine geçildiği halde bazı halk yığınları tarafından bir anda yok sayılmamıştır. Eski ölçü birimleri, özellikle kırsal bölgelerde daha iyi korunmuştur.[45] "Metrik ölçü sisteminin henüz kullanılmaya başlanmadığı zamanlarda insanlar, ölçü için standart olmayan, günlük hayatta kullandığı eşyalardan veya insan ve hayvan organlarından yararlanmış ya da birtakım benzetmeler ve kıyaslamalar kullanmıştır. Bu adlandırmalar kültürler arasında zaman zaman ortaklık da göstermiştir. Türklerin kullanmış olduğu ölçü ile ilgili söz varlığının da tarihi süreç içerisinde, bulundukları coğrafi konum, siyasi ve ticari ilişkiler ve İslamiyet'in kabulü neticesinde değişkenlik gösterdiği görülmektedir."[46]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda bu konuyla ilgili olarak; adam yeri, adet, ağustos, akçe, akşam ezanına kadar, akşam ezanından sonra, akşam namazına kadar, akşam namazından sonra, akşamüzeri, alessabah, arabî, arşın, asır, a'şâr, aşiyy, aşr-ı ahîr, ay, azat vakti, ba'de'l-asr, ba'de'l-îd, ba'de'l-magrib, bahar mevsimi, batman, bayram ertesi, bayram namazı vakti, bayram namazına kadar, bazen, bedr-i tamâm, beşibiryerde, bir adamlık, bir avuç, bir beşlik, bir hayli, bir kuruş=dört metelik, bir parmak miktarı, bir tabur asker kadar, bir torba, birden bire, bu ana kadar, bugünkü gün, buğday tanesi kadar, bundan evvel, cemaziyelahir, cemaziyelevvel, ceste ceste, civcivli vakti, cuma, cuma namazından sonra, cumadelahire, cumartesi günü, cüzi, çarşamba, çeyrek, çil ikilik, çile, çocukluğundan beri, çoktan beri, dağlar kadar, dahve-i kübrâ, dakika, dayyık, dem, deste, dirhem, doğduğu günden beri, dûn, duşenbe, dünkü gün, ebced hesabı, erbain, erba'îne girmek, erken, evâhir, evvel bahar, eylül,

[45] Artun, **Türk Halkbilimi**, s.241.
[46] Gülsine Uzun, "Kırgız Türkçesinde Uzunluk ve Mesafe Ölçümünde Kullanılan Metaforlar ve Antropometrik Birimler", **TAED**, 68, (2020), s.247.

eyyam, ezânî saat, fecr-i şimâli, ferdâsı gün, fersah fersah, fiyat, frank, gadât, gaye, gece, gece yarısı, geç, geçenlerde, göz görecek kadar, gün, gündüz, güvercin yumurtası kadar, güz mevsimi, habbe, hacc-ı ekber, hadd-i bulûg, hafta, hamsin, haylice, haziran, hesap, ıstılâh-ı vakt, îd-i fıtr, iftar vakti, iki bakır, iki el parmaklarının halkası kalınlığında, iki parmak enliğinde, ikindi vakti, ilkbahar, isneyn, kabza, kademe, Kâfdağı gibi, kaime/kayme, kalem vakti, kandil gecesi, kantar, kânûn-ı sânî, kapı vakti, karış, karîb, kat, kendini bileliden beri, kış, kıyye, kile, kilometreye üç yüz insan, köhne bahar, kulaç kulaç, kupa, Kurban Bayramı, kuruş, kuşluk vakti, lebâleb, leyl ü nehar, Leyle-i Berât, Leyle-i Kadr, Leyle-i Regâib, leylen, lira, mâh, mangır, mart, mayıs, mecidiye, mecidiye rub'u, mehtap, mektep zamanı, mesafe, metelik, metre, Mevlûd-i Nebevî Gecesi, mevsim-i sayf, miktar, milâdi, misl, muharrem, müddet, namaz vakti, nısfu'l-leyl, nice zamandan beri, nida olunsa, nisan, nuhâs, nüfus, o günkü gün, okka, otuz altı senede bir devreden, öğle ile ikindi arası, öğle namazı vakti, pahalı, pazar, pazartesi, perşembe, peyderpey, ramazan, Ramazan Bayramı, rebiülahir, rebiülevvel, recep, sâ', saat, sabah, sabah namazına kadar, sabaha kadar, sabaha karşı, safer, saferü'l-hayr, sahur Vakti, salât-ı subh, salı günü, sene, sene-i hicriyye, sene-i rûmiye, sene-i şemsiye, senevî, servi gibi, sîm mecîdiyye, sin, sini, subh-ı kâzib, Sultan Fatma yılından beri, sülüs, şaban, şâb-ı emred, şafak, Şâfiî Vakti, şeb-tâ-seher, şehr, şehrî, şemsin tahvîl-i burûc ettiği hücre-i ûlâ, şevval, şimdilik, şimdiye kadar, şitâ, şubat, taam vakti, ta-be-sabah, tarfatü'l-ayn, tarih, (tarih düşmek, düşürmek, söylemek), yapmak, tayinat, tek tük, temmuz, teşrîn-i evvel, teşrinisani, tûl, ucuz, ufacık, uzunluk, ücret, vakit, vakt-i asr, vakt-i sabâvet, vakt-i seher, vezne, vüs'at, yakın, yarınki gün, yaş, yatsı, yatsı namazına kadar, yaz, yaz ortası, yekşenbe, yeniçeri devri, yeniçeri zamanı, yevm, yevm-i aşura, yüzde beş, yüzde elli, zaman, zamân-ı kaht, zaman-ı muhabbet, zerre, zilhicce, zilkade, zuhr gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır.

Ayrıca zamandan bahsedilirken hicretin dördüncü senesi vb. ifadeler kullanıldığı gibi mesafeler hakkında bilgiler verilirken de bir günlük yol, kırk elli adım, birkaç hatve, beş yüz senelik yol, bir saat çeker, üç aylık mesafe gibi ifadeler kullanıldığı görülmüştür. Tespit edilen unsurlar ise şu şekildedir:

"...yeniçeri devrinde Anadoluhisarı'nın köy ağası gibi hatırı sayılır bir ağa imiş." (s.81)

"...ıstılâh-ı vakt böyle hatunlara "Emine Molla" derler imiş;(...)" (s.81)

“...şehrî beş yüz kuruş maaş ile mütekait bulunan Bolulu Hasan Ağa'ya varmıştır.” (s.83)

“Geceleri nısfu'l-leyle kadar seccade üzerinde oturup zikir ve fikriyle meşgul olur idi;(...)” (s.87)

“...idareleri için biraz akçe bıraktı gitti. Beş altı ayda bir kere Yemen'den çocuklarına akçe irsal ederdi.” (s.88)

“Bu asi hergün alessabah mekteb-i mezkûra devama başladım ise de sinnim dokuz sene raddelerinde olduğu hâlde henüz Kur'an'ı dürüst okuyamazdım. İşte mektebe konulmam iki hafta kadar olmuş idi. Yine bir gün alessabah...” (s.89)

“...bu asiden bir veya iki yaş büyücek bir çocuğu...” (s.89)

“Bu hâl bir saat kadar mümted oldu.” (s.89)

“Alessabah mektep zamanından evvel...” (s.95)

“Lâkin velâkin dünkü gün gördüğüm...” (s.95)

“...şeb tâ-seher hayaliyle uğraşıp...” (s.95)

“İşte şu hâl ile aradan bir mâh kadar vakit geçti.” (s.95)

“Tam evvel bahar idi ki bir gün...” (s.95)

“Aradan beş on dakika geçtikten sonra yine eline alıp kokladı.” (s.95)

“Lâkin evde, mektepte yaptığım tuhaflığın yüz katını yapıyorum.” (s.99)

“...”taam vaktine kadar beni çağırmayasınız” deyip...” (s.101)

“Velhâsıl tâ be-sabâh Kitab-ı Leylâ ve Mecnun ile uğraştım...” (s.102)

“Mehtap idi. İşte orada kendi kendime aya nazır olup göklere, yıldızlara bakıp tuhaf tuhaf âşıkane sözler söyler idim.” (s.102)

“...kâğıtlara deste deste ederek(...)öteki beriki gelip desteler ile hoca efendiden fitil alır idiler.” (s.110)

“O asırda sık sık şehzade ve sultanlar dünyaya gelmekle yedi gün yedi gece donanma icrası...” (s.110)

“...ikindi vaktine kadar böyle muâlece ile uğraşıp...” (s.112)

“...o kadar ürktüm ki yerimden bir karış yukarı sıçradım.” (s.115)

“...ucuna bir adet gazi altını bağlayıp elime verdiler.” (s.115)

“O gün akşam üzerine doğru, yani azat vaktinden biraz evvelce hoca efendi...” (s.116)

“Şimdi yarınki gün erken gelmenin günüdür.” (s.116)

“Ben yine: “Aman bunun içine bir tane de gazi altını koy ki çocuk ziyadesiyle sevinsin ve bana iyice yazı göstersin” deyip bir de gazi aldım.” (s.117)

“Cuma günü oldu. Cuma namazından sonra...” (s.118)

“Sahih valideciğim, benim de canım çoktan beri revani istiyor” (s.118)

“Sonra pederi “Ne alacaksın oğlum?” demesiyle “Bir okka revani isterim” dediğimden “Baş üstüne” deyip tabağa bir okka revani koyup...” (s.119)

“Cumartesi günü mektebe gittim. O gün yine cemal ve bazı işaret ve rumûzat-ı cânân ile dem-güzâr olup azat vakti yazı göstermeye yanına gittim.” (s.119)

“Huda hakkı için o zamandan şimdiye kadar elli sene tecavüz etmiş olduğu hâlde her ne vakit onun cemalini gözümün önüne getirsem, o koku dahi tamamıyla dimağımda mevcut ve hazırdır zannederim. Bilmem ki vakt-i sabâvette...” (s.119)

“...gündeliğimi öyle şuraya buraya sarf etmeyip biriktirerek zaten haftada iki gün hazret-i cânân ile erkenden mülâkat etmekte olduğumuzdan...” (s.119)

“Büyük validem o zaman der idi ki “Oğlum, sen zaten anandan doğduğun günden beri böyle şeyleri severdin. Hatta iki üç yaşında idin, ramazân-ı şerîfte davul ile bekçi geçtiği zaman...” (s.120)

“Filhakika kendimi bileliden beri böyle şeylere asla tahammül edemem.” (s.121)

“İşte o gün akşama kadar onlar ile buna dair sözler konuşup akşam üzeri eve geldim.” (s.123)

“...bir zühd ü takva hâsıl olarak yatsı namazına kadar Câmi'-i şerîfte...” (s.130)

“İşte on beş gün kadar mümted olan şu hastalığımda her gün tabip gelip muâlece tertip ederdi.” (s.131)

“Ferdâsı günü daha ziyadece sıhhat buldum.” (s.131)

“Lâkin öyle beşi bir yerde Osmanlı lirasına alâka etmenin manasını bilmem azizim.” (s.132)

“...bir hafta içinde yataktan kalkıp...” (s.133)

“Enişte‌m bir sabah beni alıp o vakit mekteplerin nazırı olan İmamzade'nin Şehzadebaşı'ndaki konağına götürdü.” (s.133)

“...”...bir parmak miktarı ileri gidersem, yanarım baştan ayağa kadar” demesi gibi İşte akıl da makamından bir zerre ileriye gidip ahvâl-i aşkı keşfedemez.” (s.136)

“Bin iki yüz elli yedi [1841] tarihinde Süleymaniye'de vaki mekteb-i rüşdiyesine gittim. O tarihte Dersaadet'te iki mekteb-i rüşdiye var idi:(...)”

“Meselâ mülâzımlardan lede'l-imtihân sınf-ı râbi'a geçse on beş kuruş maaş alır ve sâlis olsa yirmi kuruş alır ve sânî olsa, yirmi beş kuruş alır ve buradan artık kaleme çerağ buyurulur idi.” (s.181)

“İşte leyl ü nehar, efkârı derslere verip bir de sufilik gelip geceleri namaz ve niyaz ve derse bakmaklık ile meşgul oldum.” (s.181)

“Geçenlerde Adana valisi olup vefat eden meşhur Ziya Paşa merhum(...)İşte bu zat da o vakit Süleymaniye Mektebi'nde idi ve hem de konakları oraya civâr idi.(...)o tarihte hem-sin idik, yani on dört on beş yaşlarında idik.” (s.181)

“Artık gelecek haftaya kadar öyle ders yaptım ki değil İmamzade, allâme-i asr gelse korkum yoktur.” (s.182)

“Birkaç seneler bu hâl ile uğraşıp öyle adi hocalar gibi olmayıp...” (s.182)

“İşte o sene ki bin iki yüz altmış iki [1846] senesi idi, umum imtihana girdim.(...)imtihana iki ay kalarak her nereden imtihan olunacak ise...” (s.182)

“Süleymaniye Mektebi'ne o sene imtihan dersi olarak fermanların tarihi olan “Tahrîren fî evâili şehri Rebî'i'l-evvel sene isneyn ve sittîn ve mi'eteyn ve elf [27 Şubat 1849]” İşte bu ibareyi verdiler.(...)Sual ve cevaptan tam iki ay buna çalışıp ders yaptık. Her hafta İmamzade Efendi teşrif edip buradan imtihan eder.” (s.183)

“İşbu imtihandan sonra mektep dahi bir hayli gün tatil oldu.” (s.183)

“Sâlifü'l-beyân Osman Bey, beş altı ay zarfında maşallah birden bire serpildi, boy pos ve bir başka hüsn peyda etti.” (s.186)

“İşte bu nazardan dolayı onu gördüm ki bir hayli zamandan beri iklîm-i vücûdda asayiş(...)”bir hayli zamandır paslanmış olduğundan, onların tathîrine ve bir de asker çoktan beri kışlalarından çıkıp(...)bu sene-i mübârekede i'lân-ı harb gibi bir şey dahi mahsus olmasıyla tedârikâtta bulunuyoruz”...” (s.186)

“O gün akşamı ettik, eve geldim.” (s.187)

“Sabah oldu, namaz vakti abdeste kalktım” (s.187)

“Zira nice zamandan beri iklîm-i dilde hükümdar olacak bir sâhib-kırân olmadığı için bu yer mahlûl idi.” (s.187)

“O gece sabaha kadar ateş-i sevdâ etrafımı sardı. Sabah oldu, hemen camie can attım.(...)Dedi ki “Beyim bugün pek erken teşrif ettin.”...” (s.188)

“Akşam üzeri dedim ki “Zatınız sabahları biraz erken teşrif etseniz, muameleye dair haylice şey öğrenilir. Zira kalem vakti meşgul oluyorum, vakit bulunmuyor ki müzakere edelim” dedim. Buyurdular ki “Sabahları ders okuyorum; hoca efendi geç gelir; onun için. Fakat salı günleri tatil olup haftada bir gün erken gelinse yine haylice istifade mümkündür” dedi. Dedim: “Pekâlâ, haftada bir gün olsun kâfidir. İşte yarın salıdır, erken teşrif buyurun; benim de dersim yoktur.”(...)haftada iki gün birleşerek muhabbet ederdik...” (s.189)

“...aşk u muhabbetini fersah fersah ilerleyip...” (s.191)

“Üç dört günde bir kere gidip validemi ziyaret ederdim. İşte ahvalimiz bir hayli zaman böyle geçti.” (s.194)

“...”...işte o zaman sizi burada bırakıp gece yarısı savuşurum.(...)”...” (s.196)

“Fecr-i şimâlile beraber kuşlar da peyrevlik etmeye başladılar. Ah bu vakt-i seher bir âşık için ne kadar nazik, ne kadar hazin olur!” (s.196)

“Nihayet subh-ı kâzibden sonra salât-ı subh verilmeye başladı.” (s.197)

“İşte bu hâl tam otuz gün devam etti. Zaten semaa kırk günde çıkmak hikmet-i tarîk-i Mevlevîyeden imiş. Hikmet-i rabbânî otuz gün tamam oldu.(...)Otuz gün kadar da hasta olup gidemedik. Sonra kesb-i sıhhat ile on gün daha talim edip kırkıncı günü sema tekmil oldu.” (s.199)

“...semahanenin küşadından evvel, yani saat dört beş raddelerinde...” (s.199)

“...rabıta ve teveccühte iken bir müddet sonra gözünü açıp...” (s.309)

“...bu âleme hakîkat-i Muhammediyye'den ihsan buyurulan hüsn-i cemâl bir buğday tanesi kadar olup onun nısfı Hazret-i Yusuf aleyhisselâma ve nısf-ı dîgeri bu âlemde müşahede olunan zî-rûha ihsan buyrulduğu gibi yine hakîkat-i Muhammediyye'den alınan bir buğday tanesi aşkın nısfı Hazret-i Mevlânâ efendimiz hazretlerine ve nısf-ı dîgeri cemî'-i zî-rûha ve cemâdâta verilmiştir.” (s.309-310)

“Ertesi hafta yevm-i pazar yine kemâ-fi's-sâbık dergâh-ı şerîfe yalnızca gittim.” (s.317)

“Badehu akşam namazından sonra dedegân...” (s.320)

“Yani haftada iki gece fakirhanede bulunup...” (s.320)

“Hafta yedi gündür, bir günü validem ve bir günü haremim içindir; baki kalan beş gün biri Mevlânâ efendimiz rızasına, dördü çâr-yâr-ı güzîn efendimiz rızasına nezir olunmuştur.” (s.321)

“İşte bu tarih yani yatağı Mevlevîhaneye naklettiğimiz tarih ki târîh-i hicriyyenin bin iki yüz yetmiş senesi…” (s.321)

“Gerçi bundan evvel bir hayli zaman mumaileyh Şeyh Hasan Efendi hazretlerinin tekke ittihaz buyurdukları hâne-i âlîlerinde pek çok hizmetler etmiş isem de...” (s.321)

“...üç gün bayramda gelen ve giden züvvârı...” (s.322)

“Ba'de'l-îd günlerden bir gün,(...)” (s.323)

“O zaman harem-i fakîrî hamile olup vaz'-ı hamline bir cüz'î müddet kalmış idi.” (s.323)

“Vakit yakın olduğundan birkaç gün Mevlevîhaneye gidemeyip...” (s.323)

“Akşam ezanından sonra can kulağıma münadiler nida etmeye başladığından bildim ki gelmesi karîbdir.” (s.323)

“...Önümde ezânî saat mevcut idi, nazar ettim ki iki buçuğu altı dakika geçmiş. İşte bin iki yüz yetmiş senesi Zilka'de-i şerîfin [Ağustos 1854] üçüncü perşembe gecesi saat iki buçuğu altı dakika geçerek Hüsameddin Çelebi dünyaya gelmiştir.” (s.323)

“İşte bir yaşında iken,(...)” (s.324)

“...bu fakir, yerine mümeyyiz vekili olup bunun maaşından bir haylice akçeler ve yevmî nân-ı azîz ve guşt ve şehriye bir yem tayinatı fakire muvakkaten ita olundu.” (s.324)

“...ayda birisini başmabeyinci edip bir aydan sonra tekaüt edip diğerini serkurenâ eder idi ki hatta Ahmed Bey'e nöbet gelsin.” (s.325)

“Bir sene kadar böyle zevk ü sefa ile dem-güzâr olduk.” (s.326)

“Yani Rusya, Kars'ı alıp Erzurum'a altı saat mesafede olan Hasan Kalesi'ne gelmiş,(...)” (s.326)

“...miralay tayinatı ise seferî hesabıyla on altı hayvan yemi verileceğinden cem'an yekûn maaşımız dört bin kuruşa karîb olup bu kadar para ise bu asiye pek çoktur diyerek sükût ile kabul ettim.” (s.327)

“Derakap esnâ-yı râh masarifi için sarraftan akçe istikraz edip...” (s.327)

“...akşam ezanıyla beraber Fener'den İstanbul'a elveda diyerek...” (s.328)

“Ezcümle Hüsameddin Çelebi henüz iki yaşına girip zamân-ı muhabbeti gelmiş...” (s.328)

“Büyük validem ise artık onu söylemeyeyim, validemden on kat ziyade idi.” (s.328)

“...bir müddet sonra akşamın garipliği hazf olunup leylin zulmeti etrafımızı ihata etmekle...” (s.328)

“...her dağın başında tek tük birer hane görünüyor.” (s.329)

“Velhâsıl bazen öyle ufacık ova gibi yerler görünüyor.” (s.329)

“...bir ay evvel hareket etmiş idi.(...)neşem bir ay fakire kâfi olup...” (s.329)

“Malûm ya, o vakit telgraf olmadığından kimsenin kimseden haberi yoktur.” (s.330)

“Bin iki yüz yetmiş iki senesi Şa'bân-ı şerîfinde [Nisan-Mayıs 1856] idi ki Erzurum'a muvasalat olundu. O zaman ramazân-ı şerîf ilk bahara tesadüf ederdi. Cümlenin malûmu olduğu üzere ramazân-ı şerîf otuz altı senede bir kere devreder. Fakir kışa tesadüf eden ramazanın nısfını ve yaz ramazanının tamamını Dersaadet'te geçirip işte o bahara tesadüf eden ramazanda da Anadolu cihetinde bulundum.” (s.330)

“Ara yerden sekiz on gün müruruyla posta geldi, barışık fermanını getirdi.” (s.330)

“Badehu “Maaş ve bedelinden ceste ceste mahsup olunmak üzere vezneden verile” buyruldusu(...)Velhâsıl senedi doğruca vezneye götürüp bilâ-suâl velâ-azâb altı bin kuruş cümlesi İngiliz lirası olarak avucumu doldurup odadan içeri girdim.” (s.331)

“O zaman telgraf olmadığından haber almak ne müşkül idi! Taki ki Trabzon'a vâsıl oldular, o zaman posta ile haber aldım.” (s.331)

“İşte Hüsameddin Çelebi tam iki yaşında idi, Erzurum'a kadem-nihâde oldu.(...)o tarihten bu ana kadar asla ve kat'a kendisini incitmedim; daima ihtiram ederim.” (s.331)

“İki ay sonra hikmet-i rabbânî üvey validem, asıl validem ile imtizaç edemeyip ara yere bir infial zuhur etti.” (s.332)

“Velhâsıl o yaz Erzurum'da yazladık. Yani dört beş ay kadar oturup köhne bahar olmadan evvel iradesi gelmekle...” (s.332)

“Lâkin ovadan daha nefs-i Erzincan'a bir günlük yol vardır.” (s.334)

“O tarih ki bin iki yüz yetmiş iki senesinin evâhiri idi, iyice hatırımda yoktur, zann-ı gâlibim, bin iki yüz yetmiş üç senesi Muharremin iptidaları [Eylül 1856] veyahut yevm-i âşûra [9 Ekim 1856] gibi bir şey idi, ya olmuş ya olacak idi.” (s.334)

“Vakit geldikçe ahali peyderpey camiye gelmeye başladılar.” (s.336)

“Hâne-i sa'âdetleri, câmi'-i kebîrin hemen ittisali gibi kırk elli adım mesafede olup...” (s.337)

“Ayne'l-yakîn müşahede ettim ki bu demde ve bu saatte ne olmuş ise oldu.” (s.338)

“...beş altı kademe merdivenden çıkıp hemen merdiven başında bir ufak oda. Lâkin nasıl oda! Üç arşın arz, dört arşın tûlundadır; yani büyücek, vâsi' bir kabirdir.” (s.338)

“Bir müddetçik oturduk, sonra ruhsat alıp huzurlarından çıktık.” (s.339)

“Ancak kendisi çocukluğundan beri edîb-i müstakîm, musallî, müttakî, âbid, zâhid olduğunu ahali cümleten bilip...” (s.339)

“O tarihte Hoca Fehmi Efendi hazetleri tahsîl-i ulûm için...” (s.339)

“...”Bugünkü günde mağripten maşrıka kadar açılan bir feyz ü tecelli kapısı bir terzi çırağına ihsan ü inayet olunmuştur.(...)”...” (s.340)

“Bir müddet sonra Terzi Ağa hazretleri kendilerine gelip...” (s.340)

“...bir müddet rabıtada kalmışlar.(...)bir hayli müddet sonra ihvana buyururlar imiş ki...” (s.341)

“Malûm ya o zamanda bir uzun entariyi iki kuruşa dikerler idi.” (s.341)

“...zira ki perde-i hicâblar on milyon kadardır.” (s.344)

“...iki günde bir kere de Hoca Fehmi Efendi hazretlerinin ziyaretine devam etmeye başladım.(...)Nihâyetü'l-emr on beş yirmi gün kadar bu hâl ile devam olundu.” (s.345)

“Akşam üstü fakirhaneye bir cemâ'at-i zevi'l-azm teşrif buyurdular.” (s.345)

“Hadd-i bulûgdan bu ana kadar az ve çok ehl-i tarîk ile...” (s.345)

“...az müddet içinde haylice terakki ederek nice senelik müritler gibi oldum.” (s.346)

“İşte hazret, herkes uyandıktan bir nice zaman sonra ser-i sa'âdetlerini rabıtadan kaldırırlar idi azizim.” (s.346)

“...âfitâb, dahve-i kübrâ mahalline gelmiş ve harareti bize tesir kılmış.” (s.349)

“İşte iki aydan ziyade oldu, huzurlarına devamım bu müddette ancak bu kadarcık!” (s.350)

“Hâsılı böyle bir büyük davette tenavül buyurdukları taam vezne gelse, yirmi otuz dirheme baliğ olmazdı.” (s.352)

“Hâsılı bu abd-i fakîr-i âsî on beş seneden mütecaviz huzûr-ı devletlerinde hizmet-i aliyyeleriyle meşgul oldum.” (s.356)

“Ve o tarihten itibaren bu ana kadar abdestsiz yere basmadım.” (s.356)

“...mehtap olduğundan leylen Erzincan'a avdet ettik. Vaktaki bayram ertesi oldu ve bahar mevsimi tamamıyla geldi,(...)” (s.363)

“Aradan beş altı gün geçti. Bir gece yatsıdan evvel huzûr-ı hazret-i şeyhte oturdum.” (s.365)

“Aradan üç dört gün sonra yine çavuş geldi.” (s.366)

“Hikmet-i rabbânî bunlar Belkıs'ın tarfatü'l-ayn içinde tahtını celp etmek gibi bir cüz'î zaman içinde hâsıl oldu.” (s.367)

“…böyle demler sürdük.” (s.367)

“Nitekim ehl-i cehennem, cehenneme dahil olduklarında, bin sene miktarı(...)bin seneden sonra bunlara,(...)” (s.370)

“Hele hulefâ ve ihvandan misafir hiç eksik olmadığı gibi diyâr-ı âherden dahi gelen ve gidenin hadd ü hesabı yok idi.” (s.371)

“Mübalâğa olmasın, posta ile makâm-ı müşîriyete gelen muharrerâtın sülüsü kadar da hazrete gelir idi.” (s.373-374)

“Kapı vakti geldi, kaleme gittim.” (s.374)

“Bir gece de yatsıdan evvel hazret ile birlikte...” (s.375)

“İşte bu hâl ile Erzincan'a geldik. Tam bir saat mesafedir.” (s.378)

“Ara yerden üç dört gün mürurunda ihvan ile esnâ-yı muhabbette(...)”...bizim zamanımızda olsa idi,(...)”....” (s.379)

“...Sünnî Efendi, Hazret-i Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin zamân-ı sa'âdetlerine yetişmiş...” (s.381)

“...bu kış Erzincan'a geldiğimizin ikinci kışıdır.” (s.381)

“...odanın vüs'ati olmadığından odanın uzunluğuna doğru...” (s.381)

“...odanın gayet ufak bir adamlık musandırası vardır,(...)” (s.381)

“...Vaskirt yoluna revan oldum. Tam bir saat mesafedir, lâkin fakire hiçbir dakika bile gelmiyor.” (s.383)

“…güzel bir eyyam geçirdim.” (s.384)

“...bir müddetçik kendisinin Erzincan'a aldırılması için yol masrafı gönderilmesini ifade ve beyan etmiş.” (s.384)

“...yine avdet üzere yetmiş dört senesi mevsim-i sayfta Erzincan'a geldiler.” (s.385)

“Bir iki aydan sonra pederimin Dersaadet'e avdet zamanı geldi.” (s.389)

“Şeybân-ı Râ'î radıyallâhu anhu İmam Şâfiî radıyallâhu anhu hazretlerinin zamân-ı şerîfinde gelmiş...” (s.390)

“Hatta kış mevsimi olmakla o mükemmel akşam taamından sonra âdet-i belde üzere otuz adet sini tel helvası dahi yapılmıştır.” (s.392-393)

“Hatta bir yaz günü hazret-i efendimiz ile beraber köylere davet olunmuş idik. Birlikte gidip birkaç gün kalınacağından muhasebeci efendiden ruhsat almak için yatsıdan evvelce hazret,(...)Oradan gece mehtap idi,(...)” (s.394-395)

“...kadd ü kâmet-i devletleri servi gibi gayet mevzun u zarif(...)Lihye-i şerîfleri siyah nur gibi leme'ân edip çeneden aşağı bir kabza uzun idi.” (s.396)

“Gerek yaz ve gerek kış asla ve kat'â(...)ancak şitâda(...)yazın pek sıcaklarda(...)Ve kışın ellerine(...)” (s.398)

“Dest-i şerîfleri taamdan kesilmez, fakat kuş burnunu suya batırıp çıkardıkça ne miktar şey alabilir ise, o kadar şey sahandan alırlar.” (s.398)

“...vakt-i sabâvetlerinde bu gibi acîb ve garip ahvalleri pek çok müşahede olunmuştur.” (s.399)

“...zamân-ı sa'âdet-i mürşidde hazret-i mürşide...” (s.400)

“...huzûr-ı hazrete eskisinden yüz kat ziyade devam ile bâde-i aşk u muhabbetler...” (s.402)

“...”...taam vaktidir, yemek yiyeceğim der.(...)”...” (s.402)

“Kalem vakti dahi oldu.” (s.402)

“...zamân-ı kaht gibi derece-i helâka gelip...” (s.403)

“...bir cüz'î şey ekl ettim; yani öyle kemâl-i iştihâ ile yemedim.(...)bir cüz'î taam olundu.” (s.403)

“İşte bunun gibi Cenâb-ı Rabb-i İzzet bu mahlûku halk etmezden nice bin seneler evvel...” (s.404)

“Dünyaya gelmesine bir iki ay kadar kalmış idi.” (s.405)

“O tarihlerde fakir geceleri pek çok rabıta ve teveccühte durduğumdan...” (s.405)

“Bu da fakirin oradan iftirâk ile bir cüz'î müddet İstanbul'a gitmekliğimdir.” (s.406)

“...bir buçuk mâh yani kırk beş gün ruhsat alındı.” (s.407)

“O zaman hazinede mevcut akçe olmadığından on bin kuruş için Trabzon malına bir sened-i mahsûs alındı.” (s.407)

“...o gün ba'de'l-asr vapura râkiben müteveccih-i İstanbul oldum.” (s.408)

“...o tarihten bir müddetçik sonra irâde-i pâdişâhi taalluk ederek...” (s.409)

“...eski alâkanın üzerine on misli daha zammolmuş bir muhabbet ve alâka müşahede etmesiyle...” (s.410)

“Filhakika bu tarihten bir ay mukaddem fakir de Erzincan'da iken...” (s.411)

“İmam Hasan ve İmam Hüseyin radıyallâhu ta'âlâ anhumâ efendimiz hazretlerinin sabâvet zamanlarında...” (s.413)

“...bir tabur asker kadar...” (s.421)

“Çünkü fakir, validemi alıp İstanbul'dan Erzincan'a avdetim köhne bahar idi.”

“...o yaz bahçede Tekbastı Şerif Efendi'nin bahçesinde ikamet olunduğundan...” (s.421)

“Mezkûr konak ise, şehrin bir kenarında Hazret-i Pîr Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin türbe-i sa'âdetlerine o kadar yakın idi ki nida olunsa türbe-i şerîften işitilir idi.” (s.421-422)

“...akşam üzeri türbe-i sa'âdete teşrif edip yatsıya kadar yalnızca orada kalıp yatsı vakti fakirhaneye gelip...” (s.422)

“Hatta bu tarihten ve bu saatten sonra pek çok zaman...” (s.424)

“Artık o günkü gün, îd-i ekberdir; ammâ nasıl îd-i ekberdir, kalemen tavsif edemem.” (s.424)

“...”...Fakat her asırda bir halîfe-i Resûlullâh mevcut olup o bir tanedir.(...)her asırda turuk-ı aliyyenin birisinden zuhur eder. Allâhu a'lem, bu asırda(...)”(...)işte buyurduğunuz ulemâ-billah bu asırda efendimizdir”...” (s.427)

“...o sene yani yetmiş yedi senesi Zilhiccesinde [Haziran 1861] müşarünileyh efendimiz...” (s.428)

“Ferdâsı günü alessabah medresenin önüne bir tabur asker kadar halk toplanmış.” (s.428)

“İşte daha kar yağmur olmayıp köhne bahar mevsimi idi.” (s.430)

“...sair halifeler ile beraber Erzincan'da erba'îne girmişler ve badehu erba'în hitamıyla artık...” (s.432)

“...aradan birkaç gün mürur eder.” (s.437)

“Beş dakika sürer bir yoldur.” (s.441)

“İşte bu müddette yani Erzurum'a geldiğimiz yetmiş yedi senesi kışı [1860] dergâh-ı şerîf ile meşgul ve yetmiş sekiz senesi kışının nısfına [1861] kadar Reis Paşa ile meşgul olduk. Sonra Reis Paşa hazretleri nâ-mizâc olup bir ay kadar kapıya gelemedi.” (s.444)

“...birkaç aylar ahali bununla eğlenmişlerdir.” (s.445)

“...bedr-i tamâm olmaya şunda dört beş gün kalmış demektir.” (s.446)

“Kaşları iki parmak enliğinde olup...” (s.447)

“O gün lâ-ekal yüzden mütecaviz efendi, ümera ve zabitan bir şey bahane ederek odaya geldiler...” (s.449)

“...göz görecek kadar delikler delmişler.” (s.449)

“...”Mâh-be-mâh yirmi lira maaş verip kendime mühürdar ederim.”(...)”Ayda yüz lira verse, muhaldir.(...)”...” (s.452)

“...herkes birer parça toplanıp bir adamlık yer ederler.” (s.453)

“Ey azizim, felek böyle kulaç kulaç müsaadeler bu cihanda kime etmiş ki sana etsin...” (s.454)

“Erzurum'a üç saat mesafede olan Ilıca nam köye vâsıl olduk.” (s.456)

“...yaz içinde Dersaadet'ten Erzincan'a geldiği o tarih yetmiş dokuz [1862-63] senesi idi.” (s.461)

“Erzurum'a avdetleri köhne bahar idi. Ağaçların yaprakları solmuş...” (s.468)

“Mumaileyh Terzi Baba, şâb-ı emred vaktinde Erzincan'da imiş.” (s.469)

“Erzincan'a üç dört saat mesafede olup yatsıdan sonra köye vâsıl olduk.” (s.470)

“Bu hâl, vakt-i sehere kadar mümted olup şafak tulûu sıralarında...” (s.472)

“...bugünkü güne yirmi seneye karîb olmuştur, kemâl-i muhabbet ü meveddet ile birlikte yaşayıp(...)işte yirmi seneye karîbdir, kendi kendime abdest aldığımı bilmem...” (s.475)

“...seksen senesi rûmîsi [1865] ve güz mevsimi idi, Erzincan'a teşrif buyurup o sene kış boyuna olan müzakere ve muhabbet...” (s.477)

“Beher gün alessabah ebniyenin üzerine giderdim. Zaten fakirhane ile ebniyenin arası kırk elli hatve mesafeden ibarettir. Lâkin mevsim sayf olduğu cihetle bahçeden alessabah...” (s.479)

“Yani dergâh-ı şerîfin odalarıyla Câmi'-i şerîf duvarları şöyle bir arşın kadar irtifa'ında yerden kalkmış idi.” (s.479)

“...akşam ezanına kadar kalırdım.” (s.479)

“Müşarünileyh efendimizin Dersaadet'i teşrifleri zaten mevsim-i şitâ idi. Malûm ya geceler uzundur, fakir yatsı namazını eda ettikten sonra uykuya giderdim.” (s.482)

“Mevsim bahar oldu. Yani seksen iki senesi [1866] Martı geldi.” (s.482)

“İşte Hazret-i Ulemâ-billâh efendimizin Erzincan'dan Dersaadet'i teşrif ve Erzincan'a avdet-i mürşidâneleri bir sene-i kâmile ile beş mâhtır.” (s.485)

“...bir günlük yola kadar istikbal ettiler.” (s.485)

“Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimiz yirmi otuz hatve kalarak fakiri görmesiyle...” (s.486)

“Seksen üç sene-i rûmiyesinin Mayısın dördüncü [16 Mayıs 1867] günü idi,(...)” (s.487)

“Çünkü mevsim, yaz ortası olduğundan alt kattaki odaların pek de lüzumu yoktur.” (s.489)

“...öyle namazı vakti oldu.” (s.491)

“Ancak öyle ile ikindi arasında med'uv kimse yoktur.” (s.491)

“Hâsılı vakt-i asr oldu, ezan okunup...” (s.491)

“Çünkü eyyâm, yaz ortası idi,(...)” (s.491)

“Şöyle üç dört ay kadar kıraat olunmuştur.” (s.501)

“Muahharen bir iş ile yanına gitmiş idim, gördüm ki boynundaki çıbanı Huda hakkı için hilâfım yoktur, bir beşlik cirminde açılmış idi.” (s.503-504)

“Zaten ineğin esmânı verilmemiş idi, onu tediye ettim.” (s.506)

“Lâkin o tarihten on beş sene sonra fakirin sol kolumda bir rîh-i tayyâr gibi bir şey zuhur etti.” (s.510)

“İşte bu hâl ile on dakikalık yolu yarım saatte gittik.” (s.512)

“...etraf duvarlarını yarım arşın kadar çevirip...” (s.514)

“Mezkûr karye iki buçuk saat kadar vardır.” (s.516)

“Ba'de'l-îd Şevvâlin yirmi ikinci [24 Ocak 1870] ve Kânûn-ı sânînin on ikinci pazartesi günü alessabah Erzincan'dan Erzurum'a hareket olunmuştur.” (s.518)

“Ve alelhusus böyle kışın civcivli vakti ki kuş uçmaz, kervan göçmez dedikleri gibi.” (s.518)

“…buradan yaz günü zorca gelir.” (s.519)

“Ferdâsı günü yine böyle bahar mevsimi gibi yüzümüz gözümüz açık Mamahatun'a geldik ki Erzincan'dan yaz günü süratle giden adam ancak böyle üç günde Mamahatun'a gider, değil ki bu kış içinde.” (s.519)

“Lâkin dağdan Yeniköy'e inmemize yarım saat kalarak dağ başında akşam üstü biraz tipi oynadı.” (s.519)

“Bu hâl ile iki dakikalık mesafeyi on dakikada alıyoruz.” (s.520)

“İşte bir çeyrek yeri bir saatte aldık. Köyden bir çeyrek ayrıldık, ammâ nasıl tipi esiyor, tarif olunmaz.” (s.520)

“O gün sâye-i pîrde o kadar mesafe kat' ettik ki sekiz saat mesafede olan ve Erzurum'a üç dört saat kalan Ilıca'ya geldik. Lâkin saat on oldu.” (s.520-521)

“İsneyn ve cuma geceleri Ahmed Efendi'nin hanesinde hatm-i hâcegân okurduk.(...)İsneyn ve cuma geceleri ihvan cem' olup yatsıdan evvel cüz'ler kıraat olunup...” (s.521)

“...on bin kuruş hazineye borcum olup isti'fa-ı me'mûriyet-i fakîrî evvel bahara taliki arz ve istirham olunmuştur.” (s.524)

“...bin iki yüz seksen sekiz senesi Cemâziyelevvelinde [18 Temmuz-19 Haziran 1871] Dersaadet'e gönderip...” (s.526)

“...Erzincan'a dört saat mesafede olan Cimin karyesine teşrif buyurup(...)Cimin karyesine gireceğimiz gün dört saat ileri gelip...” (s.526)

“Şâm-ı şerîf'e bir saat mesafe kalarak...” (s.530)

“...iki satır ibareden milyon maânî izhar ettim.” (s.535)

“Çiftliğin a'şârı müzayedede idi.(...)a'şârın fakire ihalesini efkâr ettiler.(...)A'şâr zâhiresinin cem' ve der-enbâr edilmesinde müşkilât olduğundan(...)a'şâr zâhiresinin defterini

tutmak ve muavenet etmek için beş yüz kuruş maaş ile Hıristiyandan Yusuf Efendi namıyla bir kâtib tayin ettim. a'şâr ziyan etmesin diye.” (s.538)

“Eyyam güzel ve mehtap olduğundan kemâl-i aşk u muhabbetle gece boyuna...” (s.541)

“...beş yüz kuruş metelik ve üçlük ve nuhâs akçe tedarik olunarak sakomun iki tarafındaki olan ceplerime lebâleb para doldurdum.” (s.542)

“O hâlde hemen bir avuç para alıp sağ cihetime serptim.” (s.542)

“...bir habbe noksanımız zuhur etmedi.” (s.545)

“Bin iki yüz seksen dokuz senesi Teşrîn-i sânîsinde [13-30 Kasım 1873] ba'de'l-îd Dersaadet'e gittim.” (s.548)

“...kurban bayramında hamam parası olmak üzere parasızlıktan bahisle paşa efendimize tezkire yazdım. Bir Osmanlı lirası ihsan etmişler idi.” (s.549)

“Bin iki yüz doksan senesi Mart [1874] iptidasında idi Şâm-ı şerîf'e avdetim ki iki sene çiftlik nezaretinde bulunup altı ay da açıkta konakta kış boyuna çile, erbain ve hamsîn çıkarmışım. Tam otuz ay tamamında yine dâ'ire-i askeriyyeye girdim.” (s.551)

“Ve avucunda olan cümlesi rub'iye Osmanlı altınları idi. Saydım, beş yüz kuruştur.” (s.551)

“...işte doksan senesi Rûmîsi ve seksen dokuz senesi Arabiyesinden itibaren mahall-i mübâreke-i mezkûreye haftada iki kere yani perşembe akşamı ki cuma gecesi ve pazar akşamı ki pazartesi gecesi ba'de'l-asr yalnız başıma hatm-i hâce okumaya başladım. Bir buçuk saat mümted olur idi. Kış günleri akşam ezanıyla beraber camiden çıkardım. Yaz günleri vaktiyle hatim tamam olup hâne-i fakîrîye gelirdim...” (s.553)

“Bin kere ihlâs-ı şerîf okunacağından hatm-i hâce taşlarından on adet taş ve bir de yüz adet tesbih bir kese içinde beraberce götürüp işte taşları ve tesbihi çıkarıp yüz kere ihlâs tamam olup tesbih devir olundukta, bir adet taş alınıp diğer mevziye konur.” (s.554)

“Lâkin şimdi ara yerde bir a'şâr bedeli kaldı, çünkü a'şârdan otuz bin kuruş kadar açık zuhur etti. Zira zâhirenin fiyatı dûn olup bir taraftan dahi bedel-i a'şâr için sıkıştırdıklarından artık fiyatına bakmayıp ucuz pahalı fürûht edip bir hayli akçesini tediye ettim. Yani otuz bin küsur kuruşu verdim. Kusûr otuz bin kuruş kadar kaldı.” (s.557)

“...seksen sekiz [1871] senesi gayesine kadar olan bakayanın affına irâde-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-sudûr buyurulmuştur.” (s.558)

“Senevî bin sekiz yüz kuruşa icar etmekle...” (s.559)

“Bir iki mâh kadar mümted olup sonra Hâlid Bey geldi.” (s.562)

“Doksan dört sene-i şemsiyesi evâhiri idi,(...)” (s.562)

“...Şâm-ı şerîf'e gelmek ve yol masarifi etmek için yirmi adet Osmanlı lirası talep eder. Hemen bank vasıtasıyla irsal edip Şam'a celp ettim.” (s.563)

“O da şehr-i mübârekin yirmi yedinci leyle-i Kadr'de olur,(...)” (s.594)

“Sahur vakti kalkıp(...)sabah namazı vaktine kadar meşgul olup(...)Şöyle ki vakt-i iftârda ezana bir çeyrek kalarak ufak maksûre içinde rabıtada idim.” (s.595)

“Vakt-i iftâr karîb oldu.” (s.596)

“İşte o cuma ki bin üç yüz üç senesi Cemâziyelâhirin on beşinci [10 Kasım 1897] günü ve şemsin tahvîl-i burûc ettiği hücre-i ûlâ idi,(...)” (s.599)

“...üç mâh ruhsat ve izin ile haremiyle beraber Şâm-ı şerîf'e bin üç yüz üç [1887] senesi Martından sonra gelmiş idi.” (s.601)

“Mumaileyh Hüsameddin Efendi bin üç yüz dört [1886-87] senesinde mahkeme-i bidâyet başkitabetinden istifa edip da'âvî vekili oldu.” (s.603)

“...Elhâme nam mahal ki şehre iki saattir, oraya gittik.” (s.606)

“Oradan piyade olarak kırk elli hatve ileriye doğru...” (s.606)

“...bin iki yüz seksen dört senesi îd-i fıtrında [1868] Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz sabah namazından sonra bayram namazına kadar kendileri(...)Bayram namazı vakti karîb oldu,(...)” (s.622)

“...kendi hanesi gayet dayyık, ufak olduğundan ba'de'l-magrib cümle hoca efendiler akşam taamına med'uv olup mumaileyh İsmail Hakkı Efendi'nin hanesine geldiler.” (s.625)

“...o tarihte bir entari altmış para iki kuruşa dikilir imiş.” (s.626)

“Müşarünileyh hazretleri Şâfiî imâm-ı sânîsi olduğu cihetle yani Şâfiî imâm-ı evveli sabah namazını Şâfiî vaktinde eda ettirip badehu Hanefî imamı namaza durmazdan evvelce

yani Hanefîlerin sabah namazı vaktinden biraz evvelce Şâfiî imâm-ı sânîsi olan bu zât-ı âlî-kadr gelip Şâfiî mihrabında ikinci cemaat olarak namaz kılınır.” (s.630)

“Artık bayram ertesine kadar huzûr-ı hazret-i şeyhten bir an dûr olmadım.” (s.634)

“Ferdâsı cuma günü kuşluk vaktinde güzelce abdest alıp...” (s.695)

“İşte o sene-i mübârekede maaşının bir misli zam ile…” (s.700)

“Cenaze namazında hazır olan mü'minîn ise beş bin nüfustan aşağı değil idi.” (s.701)

“Lâkin kabristanın mesafesi on beş dakika idi. İki saatte ancak mahalline vusul buldu.” (s.701)

“Şehr-i mezkûrun on ikinci gecesi Mevlûd-i nebevî gecesidir.” (s.702)

“Hazret-i İmam Hüseyin üçüncü imamdır. Vilâdet-i şerîfleri hicretin dördüncü senesinde vaki olup...” (s.707)

“Ve Hazret-i Zeynelabidin dördüncü imamdır. Vilâdet-i şerîfi hicretin otuz altı senesindedir. Vefatı yetmiş beşinci senesinde vaki olmuştur.” (s.707)

“...Vilâdet-i şerîfleri Medine'de duşenbe günü Rebiülevvel ayının on yedinci gününde hicretin seksen senesi geçtikte, vaki olmuştur.” (s.707)

“...Vilâdet-i şerîfi yekşenbe günü hicretten yüz yirmi yedi sene geçtikçe Harunu'r-reşîd hapsinde vefat etti.” (s.707)

“...Vilâdet-i şerîfi Medine'de perşembe günü nısf-ı Rebiülâhirde hicretin yüz elli senesi geçtikte vaki oldu.” (s.707)

“...sanayi taburunun imamı efendiyi zuhr ve asırda gelip edâ-yı imâmet etmesine emir verdi...” (s.723)

“...Şâm-ı şerîf'e bundan mukaddem yani bin iki yüz doksan sekiz [1881] senesinde teveccüh eden veba illetinin...” (s.725)

“...onlardan ücret talep etmiş olsaydım, bir adet altın cümle tarafından memnunen ve mesruren verirler idi. Artık Şam'da olan nüfus üzerine birer altından hesap et ki ne kadar altına baliğ olur.” (s.728)

“...”...fakirinize bayram ertesine kadar müsaade edin, ba'de'l-îd tekaüt olmak üzere Dersaadet'e gideceğim.(...)”...” (s.730)

“...ezandan bir çeyrek evvelce gidip...” (s.747)

“...”Sabah namazı vakti yakındır, çabuk edip namaza yetişesiniz”...” (s.756)

“Bu güzel sedanın tesiri lehu'l-hamdu ve'l-minne bu abd-i âsîde batmanlar ile mevcuttur.” (s.768)

“Bir gün alessabah yani bin üç yüz sekiz senesi Cemâziye's-sânînin yirmi ikinci [2 Şubat 1891] ve bin üç yüz yedi senesi Kânûn-ı sânînin on birinci cumartesi günü idi,(...)” (s.776)

“...işbu vukuatın hudûsuna tarih düşmek için bu beyit ile de hatm-i kelâm ettim:

Sana cân ismi a sultân

Hamdolsun erenlerden oldu ihsân

Ebced hesabı ve tarîh-i şemsiye ile ki bu da mazhariyetine işarettir. 1308 sene-i rûmiyesidir.” (s.788)

“...beş arşın tûlunda ve iki el parmaklarının halkası kalınlığında bir beyaz yılan olup...” (s.790)

“...beyaz yüz paralık akçe ile yani mecidiye ufaklığı ile mezkûr mısırdan satın almış,(...)” (s.790)

“Lâkin cebimde iki adet bakır vardır ki beş para demektir.(...)Fakir derhâl o iki mangırı çıkarıp verdim.” (s.791)

“...dört mâh müddetle Dersaadet'e ruhsat tezkiresi fî 19 Ağustos sene 308 [31 Ağustos 1892] yevm-i çarşamba ki cülûs-ı humâyûn şenliği günüdür, ita olundu.” (s.793)

“...Mahmud Efendi hazretleri Beyrut'a bir saat mesafeden istikbal ile getirmiş olduğu arabalara râkiben kemâl-i huzûr u muhabbet ile hâne-i sa'âdetlerine nüzul olunup...” (s.795)

“...”...hem de bu sene hacc-ı ekberdir. Artık bundan alâ şey olmaz”...” (s.828)

“...”Pekâlâ, benden kulaç kulaç sana izindir.(...)”...” (s.834)

“...Arif Bey'e bir miktar akçe verdim ki o akşam imam, müezzin ve bazı komşulara bir tabla taam tehyie ve hazır etsinler ve imam ve müezzin ve bekçiye verilecek aidat ne ise onları versinler diye vekâletimizi dahi teslim ettik.” (s.835)

“Bu akçe leyle-i kadrden iki gün evvel dest-i fakîrîye vâsıl olup…” (s.838)

“…elli yedi adet beyaz mecidiye verilmiş olduğunu beyan etti.” (s.842)

“...birkaç kile toz yutmak...” (s.853)

“...”Şu adama yani yanındaki fakire iki altılık yol tezkire parası ver de seni İstanbul'a göndereyim” buyurdular. Fakir de “Baş üstüne efendim” deyip keseyi çıkardım. İki adet mecidiye rub'u var imiş.” (s.861)

“...nakd-i mevcûd olarak kesemde on param yoktur ve hatta onar paralık iki adet simit bile alınamamıştır.” (s.870)

“…bir kıyye güzel İstanbul zeytini gönderdi.” (s.870)

“...makâm-ı celîl-i seraskerîlerine takdim etmiş olduğum yirmi beş pendi havi lâyiha…” (s.889)

“...bir adet çil ikilik ihsan buyurdular.” (s.904)

“...buralarını kendisinden 16 Haziran 1311 [28 Haziran 1895] tarihli arîza-i fakîrî ile istifsar ettim.” (s.927)

“Cümle dükkânlar kapanıp eski yeniçeri zamanı gibi bir hâl oldu.” (s.929)

“...”Şuradaki yığılan evrâk-ı perîşâna kaç kuruş vereyim?” Dükkân sahibi demiş ki “On kuruş ver de al.” O efendi hemen iki çeyrek verip o evrâk-ı perîşânı alıp doğruca hanesine avdet etmiş.” (s.930)

“...altına bir de tarih keşide ettim ki fî 16 Eylül sene 312 [28 Eylül 1896] idi.” (s.943)

“…Arabînin yirmi yedinci pazartesi gecesi gece isneyn gecesi...” (s.945)

“...kabristanın önünden ve cümle kapısından yirmi otuz hatve aşağıda...” (s.950)

“...hamamlı bir ufak hane olup icarı dört buçuk mecidiye imiş.” (s.950)

“...”Ramazân-ı şerîfte leyle-i kadri, aşr-ı ahîrinde tek gecelerde arayınız.”...” (s.953)

“...”...fî 31 Kânûn-ı evvel sene 312 [12 Ocak 1897] tarihinde gönderilmiş ise de henüz vürut etmediğinden emr ü iradesi maruzdur”...” (s.954)

“...beşi bir yerde Osmanlı lirası yaptırıp...” (s.957)

“...ayakları yerden bir arşın yukarıya çekilip havada uçmaya başlamış.” (s.964)

“Vuslat beyne's-semâ ve'l-arz beş yüz senelik yoldur,(...)” (s.973)

“...haylice zaman oldu, yani dört mâha karîb oldu...” (s.982)

“Herkesin on kuruşa alacağı şeyi lâ-şek altı yedi kuruşa alırdı ve sahibi de bu fiyata memnun olarak verirdi.” (s.999)

“...sonra bir iki kademe aşağı gidip huzûr-ı Hazret-i Ebu Bekir radıyallâhu anhda kezalik kıraat badehu bir iki hatve aşağı gidip huzûr-ı Hazret-i Ömer radıyallâhu anh efendimize(...)badehu birkaç hatve aşağıya gidip(...)bir iki hatve geriye çekilip...” (s.1003)

“...oradan bir saat mesafede Cebel-i Uhud'da...” (s.1003)

“...fakir ile pencere-i sa'âdet mabeyni sekiz on nefer adam yeridir,(...)” (s.1004)

“Dereye geldik, bir saat çeker etrafı kâmilen semaya çekmiş yalçın kayalıktır.” (s.1007)

“...İdâre-i Mahsûsanın Adana vapuru olup beher nefere altı adet Osmanlı lirası olarak bilet kat' olunacağından(...)emsalleri misilli bir buçuk lira verip kıç üstünde güverte üzerine yalnızca naklettim.” (s.1012)

“…İzmir'e iki üç saat mesafede olan Urla'ya geldik.” (s.1017)

“...senevî on sekiz adet sîm mecîdî nezr etmiş olduğumdan...” (s.1024)

“...lâ-ekal altmış kere ki ism-i celâlin ebced hesabıyla adedi bu kadardır...” (s.1029)

“Şöyle ki sene-i mezkûre şehr-i Rebîüssânînin üçüncü [10 Ağustos 1899] perşembe gecesi...” (s.1059)

“…validesini aşçılık için ücretle yanıma aldım...” (s.1068)

“Muahharen olunan hesap ve kitap üzerine kürk on adet liraya çıkacağı ve...” (s.1074)

“...”Efendim, ambarda bir dirhem pirinç yoktur...”...” (s.1080)

“...yevmiye bir çeyrek kendisine takdim etmeye başladım.” (s.1082)

“...”İşte al sana senevî elli lira kıymetinde irat hil'ati”...” (s.1088)

“İşte ona binaen Receb-i şerîfin ilk cuma gecesi ki leyle-i regâibdir,(...)bin üç yüz on sekiz senesi Receb-i şerîfin on dördüncü [7 Kasım 1900] ve bin üç yüz on altı senesi Teşrîn-i evvelinin yirmi dördüncü salı günü idi,(...)” (s.1109)

“...”Şu bin kuruşluk kaimeyi al da Tahsin Efendi'ye bir zemin ü zaman ile veresin.”(...)Beş bin kuruştan mütecaviz kayme vardır.” (s.1124)

“...bir okkalık ekmek aldı.(...)”Cebimde bir okka ekmek parası olan kırk para yoktur, onun için böyle dedim”...” (s.1125)

“Kandil gecesi iki altılık ile araba tedarik olunur, zira ki gece saat beşte araba gelir.” (s.1158)

“Yirmi adet sim mecidi, Şa'bân-ı şerîfin on üçüncü [24 Kasım 1901] günü vürut etti ki leyle-i berâttan bir gece evveldir.” (s.1164)

“...bir dirhem kar nazil olmadığı gibi...” (s.1188-1189)

“...evrâk-ı hesâbiyenin esmânı olan dört yüz kırk yedi buçuk kuruşun...” (s.1197)

“...bin üç yüz on sekiz senesi Ağustosun on dokuzuncu [1 Eylül 1902] yevm-i mes'ûd ki Sultan Abdulhamid Han Gâzî-i Sânî efendimiz hazretlerinin taht-ı baht-ı Osmaniyyeye cülûs-ı meyâmin-me'nûs-ı hümâyûnlarının yirmi yedinci sene-i mübârekesi idi ki...” (s.1206)

“Badehu bir torba mecidiye yani on üç bin kusur kuruş harc-ı râhını alarak...” (s.1209)

“…Şam'a iki saat mesafede Desya karyesinde tamir edilmekte olan çilehane…” (s.1216)

“Musa aleyhisselâmın zamân-ı sa'âdetlerinde...” (s.1228)

“...yani dağlar kadar yığıldı.” (s.1229)

“...iki omuzları arasında güvercin yumurtası kadar var idi.” (s.1239)

“...bir sâ' arpa ve…” (s.1248)

“...bin üç yüz on iki senesi Eylülün yirmi ikinci [4 Ekim 1896] gününden bu ana kadar...” (s.1272)

“...bir arşın kadar gerisine gittiler,(...)” (s.1282)

“İrâde-i seniyye tarihi on sekiz Rumî [1 Aralık 1903] ve on iki Arabî ki ramazân-ı şerîfe tesadüf ettiğini görünce…” (s.1376)

“Efendi-i mûmâileyh bu hâlde uyanıp sabah namazının Şafiî vakti olduğunu görmüş...” (s.1385)

“...yerinden bir karış sıçradı:(...)” (s.1389)

“İşte bunun gibi fakir de üç aylık mesafede olan “Japonya ordusuna kumanda edeceğim” diyorum da...” (s.1389)

“...”İzmihlâl-i kavm-i Rus”, ebcet hesabıyla 1322 sene-i hicriyesidir.” (s.1391)

“Şöyle ki fî 8 Şubat sene 1898 milâdisinde...” (s.1392)

“...nehrin beş altı saat aşağısında...” (s.1393)

“1894 tarihinde yalnız bir sene zarfında Japonya'da 500 milyon frank sermaye ile 1006 anonim şirket ve 13 sigorta kumpanyası ve 17 sevkiyât-ı ticâriye şirketi teşkil etti.(...)1899 senesinde Yokohama'da bir banka bir zâhire tacirine yedi buçuk milyon franklık bir poliçe keşide etmiştir ki bu da mu'âmelât-ı ticâriyesinin ehemmiyetini ispat eder. 1880 senesinde 347 milyon franktan ibaret olan mu'âmelât-ı ticâriye 1902'de bir milyar üç yüz yirmi altı milyona baliğ oldu.” (s.1397)

“Birçok mahallerde nüfus kalabalığı beher murabba kilometreye üç yüz insan isabet edecek derecededir.” (s.1397)

“...Port-Arthur'a bin iki yüz metreye kadar takarrüp ettikleri ihbar ediliyor.” (s.1402)

“...Japonlar Port-Arthur'a bir kilometre mesafeye kadar sokulmaya muvaffak oldular.(...)Japon ordusu limana bir kilometre mesafede bulunan nukat-ı mühimmeyi zapt etmeye muvaffak olmuşlardır.(...)otuz kilometrelik gayet vesî' bir saha üzerinde karşılaşmış temas etmiş olan iki ordudan...” (s.1404)

“...dört adet sim mecidiye borcum var imiş.(...)maaşınız iki bin kuruş da olur buyurmuşlar idi. İşte Allâhu a'lem iki bini almak zamanı geldi ki dört sim mecidiye altın rengine boyanır ise beşi bir yerde iki bin kuruş eder.(...)iki bin kuruş maaş almak zamanı gelmiştir...” (s.1410)

“...bin üç yüz yirmi bir senesi evahirinde tekaütlüğünü istedi.” (s.1410-1411)

“İşte bu emirname üzerine Sultan Fatma yılından beri meşhur ve maruf olan sipariş senedinin...” (s.1415)

“...Şâm-ı şerîf'ten Ma'an'a kadar olan dört yüz yetmiş dokuz kilometrelik kısmının...” (s.1421)

“...iki bin yedi yüz kusûr kuruşun tesviye ve itası hakkında(...)tahsil olunacak akçenin yüzde elli kuruşu maliye hazinesine irsaliyle kusur ellinin yirmi kuruşu mahall-i duyûnâtına ve otuz kuruşu da ordular tahsisatına mahsuben itası emr ü irade buyurulmuş olmasıyla...” (s.1436)

“...on on beş hatve arkasından...” (s.1438)

“...Benî-İsrail zamanında...” (s.1445)

“Dest-i kutbiyyelerinde Sultan Mahmud beşliğinden bir beşlik vardır, onu fakire verdiler ki...” (s.1448)

“Kendisi de sandalyeden bir karış sıçradı.” (s.1449)

“...bir adet Sultan Mahmud beşliği bu fakire ihsan buyurdular ki “Filân zata verin” diye.” (s.1450)

“Hatta o tarihte bir âşık-ı sâdık tarafından böyle bir tarih söylenmiştir “1255: Bir iki iki delik Sultan Mecid olmuş melik.” Bu tarih, ebcet hesabıyla değildir, zât-ı beyit tarihtir, yani bir iki rakamıyla iki; ortası delik beşer rakamı vaz'ıyla tarih çıkar ki 1255 senesidir.” (s.1450)

“...”Sultan Mahmud Han Gazi hazretleri zamanından kalmış emekdârân-ı saltanat-ı seniyyelerinden bir âşık-ı sâdık dervişinizdir,(...)”...” (s.1451)

“Şöyle ki Sultan Abdülmecid Han Gazi rahmetullâhi aleyhin taht-ı baht-ı Âl-i Osmâniyyeye cülûsları olan bin iki yüz elli beş senesinde fakirleri sekiz yaşımda idim.” (s.1454)

“...Elli beşte sekiz yaşımda idim.(...)bin üç yüz yirmi senesi Eylülünde [14 Eylül 1904] sinnim yetmiş üç seneye baliğ olup...” (s.1455)

“...otuz altı senede bir devreden ramazân-ı şerîfin iki kere devriyesini idrak edip(...)sonra sonra ramazân-ı şerîf yaza gelip...” (s.1456)

“...ramazân-ı şerîfe sekiz on gün kalarak Erzurum'a dahil oldum ki o sene ramazân-ı şerîf şubat içinde idi,(...)ramazân-ı şerîf yine kış günlerine gelip on beş sene kış ramazanını Erzurum ve Erzincan'da çıkarıp iki üç sene kış ramazanını da Şâm-ı şerîf'te ve bir bütün yaz ramazanını dahi kezalik Şâm-ı şerîf'te çıkarıp yine ramazan, şubat ayına gelmiş ve sinnim de altmış beşe yetmiş idi ki bin üç yüz on iki senesi Eylülünde [18 Eylül-12 Ekim 1896] Edirne'ye geldim.(...)yani bir rub'-ı kış ve altı ay yaz ramazanını Dersaadet'te geçirip şubat ramazanına Erzurum'da bed' ile Erzincan ve Erzurum diyarlarında kış ramazanını geçirip yine bir rub'ı kış ve altı ay yaz ramazanını Şâm-ı şerîf'te geçirdim.” (s.1457)

“...Şeyh-i Ekber efendimizin merkad-ı sa'âdetleri zeminden bir arşın yüksekliğinde bitevi yekpara mermer taş ile...” (s.1491)

“...fakirhane, kapıya elli altmış hatve mesafede olup...” (s.1523)

“Lâkin ramazan bayramında aylık çıkmadı.” (s.1524)

“...o büyûtta gadât ve aşiyyde o Allah ta'âlâ tenzih ve onun için salât-ı mefrûza eda edilir.” (s.1534)

“Bu hesap üzere ma'âş-ı şehriyem altı yüz küsûr kuruş demek olup böyle altı yüz kuruş maaşlı asla ve kat'â bir ricâl-i zevi'l-ihtirâm yoktur azizim.” (s.1553)

“...vezneden on beş adet de sim mecidiye ihsan buyurdular.(...)”Müdür efendi beş metelik verseniz.” Derhal kese-i fakîrîyi çıkarıp masanın üzerine baş aşağı ettim. Bir kuruş yani dört metelik çıktı.(...)anladım ki beş metelik sigara aldırmak için imiş...” (s.1554)

“...bir taraftan fakir de sayıp yüz kırk bu kadar sim mecidiye imiş, tebeyyün etti.(...)bir onluk ile bir bir beş para vardır,(...)on beş paradan ibarettir,(...)fakir gibi altmış senede bin üç yüz kuruş maaşa nail olmamış, onun yevmiyesi bin üç yüz lira imiş.(...)beşibiryerde bir altın mendile atmış. Şimdi sâil beşibiryerde lirayı görünce(...)kırk elli mecidiyesini tez elden ektik. Kusur yüz mecidiye ile fakir haneye geldim.” (s.1556)

“...bir arşın öteye sıçrayıp hayır dua ve senalar ettim,(...)” (s.1558)

“...Nuh aleyhisselâmın zamanında tennurdan kaynayan sular gibi...” (s.1561)

“Bin üç yüz yirmi üçüncü senesi Cumadelahirenin yirmi beşinci [27 Ağustos 1905] ve bin üç yüz yirmi bir senesi Ağustosun on dördüncü pazar günü...” (s.1587)

“Lâkin burada bir sual var ki maaşım şehriye on üç lira olup alınan yedi maaş bu hesapça doksan bir lira eder. Seksen lira mevcut olduğu hâlde bu yedi ay zarfından on bir lira ile mi idâre-i maslahat ettiniz azizim? Evet öyledir.” (s.1593)

“İşte şimdi biz bize ayda üç dört okka yağ, beşer okka erz ve şeker ile üç kupa sabun ve iki kupa kahve ve buna kıyas sair ufak tefek erzakla idâre-i maslahat olunmakta iken(...)”Şimdilik bir okka yağ alayım da sonra param olduğu vakit de ziyadece alırım.” Bir kâse alıp gidip bakkaldan bir kupa yağ aldım.” (s.1593)

“Fakat alınan erzak da külliyetli olmayıp iki üç kupa şeylerden ibarettir; velâkin bu üç kupadan böyle az'âf-ı muzâ'af olarak nice üç kupalar berekât-ı ilâhiyye sayesinde tevellüt eder idi, bitip tükenmezdi.” (s.1595)

“San'a'ya üç saat mesafede bulunan Mesâcid'de...” (s.1597)

“...İmâm Şâfi'î radıyallâhu anhu hazretlerinin zamân-ı şerîfinde gelmiş...” (s.1626)

“...nazarında kaç kantar mevcuttur?” (s.1643)

“...”Sultan Mahmud cennet-mekân rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin irtihâl-i dâr-ı bekâ ettiği tarihte Diyarbakır'da kadı idim.(...)”...” (s.1656)

“...o hırsızın elinde bir arşın köhne bez kaldı.” (s.1678)

“...”...Başladım keseden ufak kuruşluk ve yirmi paralık ve bazı üçlük beşlik gibi paraları alıp fukarâ-yı dervîşâna veriyorum.(...)”Bunların arasında onluk yirmilik ufak altın da vardır,(...)”...”...” (s.1684)

“...hesap edip yazıp irsal buyurduğu cevâbnâme-i devletlerinde bin üç yüz altmış kuruşla tekaüt olacağımı ve yüzde beş tenzilinden sonra bin iki yüz doksan iki kuruş sağlam maaş alacağımı emir ve iş'ar buyurmuşlardır. El-yevm maaşım gayr-ı ez-yüzde beş, bin üç yüz altmış sekiz kuruş olup bu hâlde yetmiş iki mecidiye alır iken tekaüt olursam altmış sekiz mecidiye alacağım. Dört mecidiye noksan ise de bu da burada beş mecidiye hane kirası verilip İstanbul'da hanemiz olduğundan bu hâlde bir mecidiye yine kârım vardır.” (s.1764)

“...târîh-i vilâdetim dahi hicret-i nebeviyyenin 244.senesi ise de...” (s.1764)

“...yarım arşın irtifaında bir şamdan olup...” (s.1772)

“Çıkını feth ü küşat ettim. Kırk Osmanlı lirasıdır.(...)mezkûr dört bin yüz dört kuruş kırk liradan ibaret olmuştur. Liranın beher adedi yüz iki kuruş otuz paradan olduğu hâlde

yüz iki kuruş hesabıyla gönderilmiş ki kırk lira olsun da bu üç kuruşluk posta pulu da mektup içinde zuhur etmiş yirmi bir kuruş da posta ücretiyle nakliyesine verilmiştir. İşte azizim liranın beherinden otuz bir parayı kırklar tarh edip tevfîk-i rabbânî vasıtasıyla tamamen kırk lira onların için hû, eyvallâh şahım dedim.(...)kırk liramızı yıldırım gibi fakire yetiştirmişlerdir." (s.1790)

"...bin üç yüz yirmi iki senesi Nisan [14 Nisan 1906] iptidasında..." (s.1796)

"...fî 18 Safer sene 314 [29 Temmuz 1896] ve fî 17 Temmuz sene 312'dir.(...)fî 5 Rebiülevvel sene 314 [14 Ağustos 1896] ve fî 3 Ağustos sene 312 olup bu hâlde Arabîce on sene müddet tamam ve tecavüz etmiş ise de rûmîce olan on senenin tamamı fî 3 Ağustos sene 322'de olacağından bu hâlde Allâhu a'lem önümüzdeki Ağustos'a kadar buradayız mevlânâ, hû." (s.1806)

"Gelelim bizim liralara. Bu liraların ibtidâ-yı sarfından on adedini beşibiryerde edip iki adet beşibiryerde âl-i abâ hürmetine refikam Dilber hanımefendinin sîne-i dil-rübâsına talik ettim,(...)" (s.1813)

Ağustos ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.565, 725, 795, 802, 1422, 1597.

Akçe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.326, 330, 331, 341, 361, 362, 383, 407, 481, 744, 878, 942, 1555, 1594, 1768.

Ba'de'l-asr ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.578.

Cemaziyelahir ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.481, 1209, 1701.

Cemaziyelevvel ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.743, 1026, 1070, 1199, 1300, 1305, 1824.

Dakika ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.109, 113, 119, 192, 317, 343, 358, 361, 368, 371, 422, 424, 440, 447, 472, 473, 491, 596, 606.

Ebcet Hesabı / Tarih Düşürme ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.824, 825, 978, 998, 1086, 1088, 1110, 1130, 1138, 1143, 1187, 1278, 1411, 1412, 1418, 1421, 1483, 1527, 1528.

Erba'în ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.765.

Eylül ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.429, 601, 635, 945, 1068, 1188, 1276, 1310, 1811.

Güz ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.379, 428, 510.

Haziran ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.480, 889, 1284, 1285, 1398, 1802, 1806.

Kanunuevvel ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.864, 868, 995, 1031, 1384, 1385, 1485.

Kanunusani ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.889, 954, 970, 1171, 1173, 1223.

Kış ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.352, 382, 383, 384, 394, 428, 430, 435, 436, 437, 444, 470, 525, 558, 585.

Kuruş ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.86, 87, 116, 181, 182, 326, 327, 330, 331, 341, 361, 362, 377, 383, 408, 417, 432, 439, 444, 445, 461, 474, 478, 481, 506, 523, 525, 529, 537, 538, 543, 549, 550, 552, 601, 632, 635, 700, 744, 792, 798, 834, 838, 842, 858, 869, 870, 881, 887, 888, 890, 894, 895, 896, 897, 898, 904, 912, 920, 942, 954, 1067, 1069, 1078, 1158, 1181, 1192, 1324, 1438, 1452, 1453, 1454, 1484, 1555, 1563, 1587, 1590, 1594, 1595, 1645, 1658, 1659, 1765, 1768, 1782, 1796, 1801, 1807, 1809, 1811, 1812, 1815.

Lira ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.199, 375, 377, 526, 543, 609, 828, 838, 843, 847, 878, 900, 917, 942, 971, 997, 999, 1000, 1030, 1031, 1150, 1171, 1175, 1355, 1375, 1586, 1587, 1592, 1782, 1801, 1804, 1805, 1812, 1813, 1814.

Mangır ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1181.

Mart ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.552, 858, 947, 970, 972, 1073, 1189, 1194, 1197, 1767, 1776.

Mecidiye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.732, 870, 917, 941, 970, 971, 1023, 1067, 1068, 1073, 1078, 1136, 1149, 1150, 1163, 1181, 1197, 1200, 1290, 1304, 1314, 1429, 1524, 1529, 1558, 1587, 1645, 1648, 1766, 1801, 1813, 1814.

Mesafe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.196, 326, 424, 447, 485, 556, 1482, 1581, 1680.

Metelik ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1181.

Muharrem ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.335, 427, 478, 578, 588, 700, 735, 751, 803, 855, 856, 858, 859, 887, 903, 904, 905, 906, 982, 1017, 1018, 1142, 1143, 1146, 1182, 1231, 1274, 1278, 1386, 1527, 1529, 1765, 1769.

Nisan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1412, 1800.

Para ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.433, 896, 938, 941, 1078, 1181, 1587.

Ramazan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.87, 322, 356, 361, 362, 384, 438, 440, 445, 452, 472, 500, 506, 507, 508, 518, 522, 527, 528, 538, 540, 546, 592, 593, 595, 596, 597, 632, 706, 777, 808, 809, 811, 827, 828, 831, 832, 853, 867, 870, 871, 872, 875, 898, 902, 915, 928, 951, 997, 999, 1000, 1001, 1003, 1072, 1073, 1114, 1166, 1217, 1441, 1442, 1475, 1826.

Rebiülahir ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.445, 483, 765, 848, 945, 1073, 1187, 1290, 1291, 1431, 1784, 1785, 1787, 1790, 1792, 1794, 1810.

Rebiülevvel ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.82, 392, 490, 695, 701, 704, 755, 760, 765, 796, 806, 846, 1058, 1069, 1085, 1195, 1282, 1420, 1430, 1450, 1761, 1778, 1781, 1783, 1789.

Rebîüssâni ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1058, 1087.

Recep ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.321, 335, 508, 526, 593, 708, 730, 734, 744, 994, 1020, 1023, 1024, 1154, 1155, 1309, 1310, 1319, 1321, 1406, 1455, 1599.

Saat ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.114, 118, 181, 183, 192, 201, 318, 320, 321, 338, 343, 346, 350, 353, 358, 363, 365, 367, 371, 383, 402, 403, 413, 422, 424, 443, 459, 472, 474, 482, 485, 490, 492, 500, 508, 510, 519, 527, 531, 556, 578, 585, 595, 845, 855, 878, 995, 1017, 1159, 1482, 1581, 1680.

Safer ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.707, 795, 845, 1019, 1449, 1766, 1775, 1776.

Sene-i Hicriyye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.81, 430, 502, 565, 605, 1278, 1412, 1430.

Şaban ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.87, 331, 589, 637, 995, 1021, 1022, 1023, 1111, 1330, 1355, 1433, 1435, 1438, 1457, 1644, 1647, 1815, 1816, 1822.

Şehrî / Şehriye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.87, 432, 632, 838, 912, 1068, 1136, 1150, 1314, 1355, 1453, 1645, 1809, 1813, 1814.

Şevval ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.481, 524, 835, 1214, 1222, 1454, 1485, 1491, 1648, 1758.

Şubat ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.328, 559, 947, 970, 1188, 1225.

Tayinat ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.326, 327, 330, 408, 444, 888, 1454, 1765.

Temmuz ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.725, 1073, 1087, 1291, 1400, 1401, 1809.

Teşrinievvel ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.430, 848, 867, 992, 1026, 1159, 1164, 1319, 1330, 1355, 1647, 1809.

Teşrinisani ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.480, 481, 588, 724, 735, 868, 1111, 1376, 1441, 1442.

Zilhicce ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.440, 484, 540, 557, 586, 977, 978, 1008, 1013, 1073, 1074, 1183, 1229, 1387, 1417, 1524, 1759, 1761.

Zilkade ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.470, 529, 881, 1006, 1175, 1180, 1191.

Yukarıda sıralanan ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zaman ve mesafe kavramları başlığına ait örnekler incelendiğinde Aşçı Dede'nin bu konuda sunduğu bilgilerin bir hayli detaylı olduğu fark edilmektedir. Örnekler arasında ise takvim türleri ve bunlara ait ay isimleri; ağırlık, uzunluk ölçü birimleri; para birimleri; insanın, hayvanın, bitkinin baz alındığı ölçü birimleri, mecazi kullanımlar ve ebcet hesaplamalarının daha çok ön plana çıktıkları görülmektedir.

Takvim türleri olarak arabî-hicri, rumi, miladi, şemsi takvimlerine ve bunların ay isimlerine çokça değinilen hatıralarda; batman, dirhem, kantar, kıyye, kile, kupa, okka, sâ' gibi ağırlık ölçü birimleriyle arşın, karış, kilometre, kulaç, metre, tûl, vüs'at gibi uzunluk ölçü birimlerine de yer verildiği göze çarpmaktadır. Ayrıca, insanlarla ilgili olarak bir avuç, bir parmak miktarı, on nefer adam yeri, bir adamlık, bir tabur asker kadar, göz görecek kadar, iki el parmaklarının halkası kalınlığında, iki parmak enliğinde gibi ifadeler kullanıldığı; hayvanlarla ilgili olarak güvercin yumurtası kadar; bitkilerle ilgili olarak da bir habbe, servi gibi, buğday tanesi kadar benzetmelerinin yapıldığı dikkat çekmektedir.

Mecazi kullanımlar arasında Kafdağı gibi, dağlar kadar, doğduğu günden beri, kendini bileliden beri şeklinde örneklere rastlanılan eserde tüm bunların yanı sıra para birimleri olarak ise akçe, beşibiryerde, bir beşlik, bir kuruş=dört metelik, iki çeyrek, çil ikilik, frank, iki bakır, kaime/kayme, kuruş, lira, mangır, mecidiye, mecidiye rub'u, metelik, nuhâs, sîm mecîdiyye gibi sözcüklerle de karşılaşılmaktadır.

2.10. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI

Mensup oldukları halk yığınlarının güzellik anlayışlarından, değer yapılarından ve kimliklerinden izler taşımalarıyla bilinen halk sanatları ve zanaatları, genel anlamda

toplumların ortak yaşam biçimlerini ve geleneksel kültürel zenginliklerini yansıtmalarıyla ve geçmişle gelecek arasında köprü görevini icra etmeleriyle ön plana çıkmışlardır. Halk sanatları ve zanaatları, geleneksel niteliklerini korudukları gibi yeni koşullara uyarlandıkça değişim de göstermişlerdir.

Sanat ve zanaat kavramları çoğu zaman birbirleriyle karıştırılmış ve bu konuya açıklık getirmek amacıyla şunlar ifade edilmiştir: "Sanat, insanın doğaya, dünyaya, kendine gibi tüm çevresiyle oluşturduğu iletişim, bağlantı ve bildirişim yöntemlerini de kapsayan kendine özgün edimlerdir ve yaratım süreci tümüyle özeldir. Bu edimler, sanatçının kendisiyle giriştiği mücadelenin deneyimleri yoluyla elde edilir ve hiçbir araca, malzemeye tahakkümü yoktur. Faydacı ya da fiziksel bir çıkar ya da işlev gütmez. Sanat tarihi boyunca, dolaylı ya da dolaysız yararcı nitelik yüklenmeye çalışılmasına karşın bu nitelik hiçbir zaman sanat ve sanatçı tarafından içselleştirilmemiştir. Bir meslek olarak yapılanmamış ve bu uğurda meslek olarak yapılanmanın özgürleşmeyi engelleyici niteliği nedeniyle mücadele vermiştir. Zanaat ise faydacı bir amaç güden, kuralları, teknikleri, araçları ve ritüelleri olan meslek niteliğine sahip üretim biçimidir. Kuralları belirleyen, ortaya çıkan nesne ve bu nesnenin üretildiği malzemedir. Sanatın aksine araca, malzemeye tahakkümü vardır."[47]

Halk Sanatları ve Zanaatları başlığı adı altında yer alan üç adet alt başlıkta; işleme, örme, dokuma, basma işlerine; ağaç, taş, maden, toprak, cam, deri işlerine ve halk resmine yönelik örnekler sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.10.1. İşleme, Örme, Dokuma, Basma İşleri

"...başımdaki fesin etrafı püskül kaplamış ve üzerine alâ oyma kâğıt konmuş idi." (s.84)

"...bir bakırın üstüne altın sıvayıp yaldız eyledikleri yaldız gibidir. Kaçan o yaldız gitse bakır..." (s.99)

"...âlâ ve bâlâ Kandilli yazma yemeniler yaparlar." (s.108)

"Onlar da gayet alâ bir Kandilli yazmasıyla sırma işlemeli bir çevre birbirine sarıp ve ucuna bir adet gazi altını bağlayıp elime verdiler." (s.115)

[47] Erdal Ünsal, "Sanat ve Hayat Bağlamında, Sanat/Zanaat Söylemi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XX, 1, (2018), s.118.

“Yani yeniden bir alâ sikke-i şerîf yaptırmak ve Mevlevî elbisesi diktirmek gibi sohbet ve muhabbetle sabah oldu.” (s.198-199)

“...elbisece dikilecek şeyleri kemâl-i aşk u muhabbetle dikerler idi.” (s.372)

“Direkte asıl olan fakire mahsus sırmalı havlumu aldım ki yüzümü sileyim.(...)Bir de bakayım ki o canım sırmalı havlunun ucuna Musto esrarını yıkayıp onu silip sapsarı leke etmiş.” (s.376)

“...merkad-ı şerîfe kadife üzerine sırma ile kelime-i tevhîdi yazdırıp...” (s.384)

“...allı güllü çiçekli basma entari istimal buyurmazlar idi.” (s.397)

“...dest-i mürşidâneleriyle dikilmiş bir entari ve bir yelek...” (s.400)

“...uzun bir basma entari ve onun üzerinde basma bir hırka giymiş...” (s.431)

“Jurnal Memuru Edhem Efendi biraderimiz güzel hattat idi, olunan rica üzerine Hazret-i Abdulkadir kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ism-i şerîflerini fevkalâde büyük bir levha üzerine ziyade kalın bir kalem ile yazdırıp semahanenin mihrabı üzerinden talik olundu.” (s.434)

“...yol elbisesi sırmalı,(...)üzerinde sırmalı topuzlu akel.(...)Sırma işlemeli palaska boynundan asılmış,(...)Belinde sırma kayışlı kılıç,(...)” (s.456)

“Evvelce beyan olunduğu üzere Hazret-i Pîr efendimizin san'at-ı âlîleri, terzilik olup o tarihte bir entari altmış para iki kuruşa dikilir imiş.” (s.626)

“...bir adet Bursa kârı işlemeli alâ bir seccade alıp mihraba ferş ettim.” (s.704)

“Ve kapının üzerindeki miftahı Şâm-ı şerîf'in bazı haneleri gibi ağaçtan mamul imiş. Ve kapı ile beraber bir renkte boya ile nakış vurmuşlardır, menkuştur.” (s.749)

“Sultan Mahmud'un sandukası başında alâ ve bâlâ bir Kâdiri tacı gibi uzun, koyu fes renginde çuha üzerine işlenmiş pul pul nakış tacı gibi ibrişim ile işlenmiş ve üzerine alâ bir valide şalı sarılmıştır. Hatta o tacın önü şal ile elif-lâm gibi sarılmıştır, yani tacın müjgânları yoktur.” (s.1226)

“...refikam hanıma on adet mecidiye ile bir elbiselik, gelinlerim Huriye ve saraylı hanımlara başka başka birer elbiselik ve...” (s.1304)

“Ancak üzerlerinde olan hırkası tekmil Nakşîlere mahsus taç gibi ibrişim ile işlenmiş Buharî hırkası idi.” (s.1308)

"...refikam cariyelerinin ehibbâsından bir hatun, hâne-i fakîrîye gelip bir namaz örtüsü örneği getirmiş ki "Hacı Efendi Mevlevî şeyhi olduğundan bu örnek gibi bir namaz örtüsü işletip namazda başına örtesin, ne güzel olur ve ne kadar size yakışır" diyerek örneği bırakıp gitmiş. Akşam fakir kapıdan geldim, refikam hikâyeyi söyledi ve örnek olan namaz örtüsünü gösterdi. Nazar edip gördüm ki "Ya Hazret-i Mevlânâ" diye nakış ile işlenmiş ve etrafı da dört beş adet destarlı sikke-i şerîf nakşı ile ve uçlarında kezalik destarlı sikke-i şerîfle "kuddise sırruhu'l-azîz" yazılmış. Nakışları görüp fevkalâde hoşuma gidip memnun oldum. Fakat o örneğin yazısı âdî bir yazıdır. Dedim ki "Yarın kapıya bir kâğıdın üzerine güzel celî yazı ile yazdırıp getireyim de ona göre ipliklerini ve tülbentini alıp gelinim Fahriye Hanım'a işletiniz" dedim, çünkü Arif Bey'in haremi gelinim Fahriye Hanım pek güzel nakış bilir. İşte öylece işe karar verip mezkûr örnek üzerine işlemeye başladı. Nihayet on beş yirmi günde ancak bitirdi, lâkin çok zahmet ü meşakkatle bitirdi. Gelin hanımın canı da bitti desem yalan değildir. Hatta kendisi dahi "Tövbe olmasın ammâ bir daha bir şey işlemeyim" dedi. Namaz örtüsü de fevkalâde antika bir şey oldu." (s.1591)

"Sırtında evlâd-ı Arab'ın iksâ eylediği beyaz harirden gayet ince ve nefis ve etrafı harir ile işlenmiş maşlah olup boyunca giymiş, yani öyle maşlah dünyada nadir bulunur." (s.1772)

"Sırtında nefîs-i enfes olan harir işlemeli ipek maşlah..." (s.1773)

2.10.2. Ağaç, Taş, Maden, Toprak, Cam, Deri İşleri

"O zaman tahtadan minare yapıp satarlar idi." (s.88)

"Bu asiye tek taşlı bir elmas yüzük ihsan ettiler; çünkü ağa gayet zengin idi." (s.195)

"...haddeden çekilmiş sırma gümüşe dönmüş olduğuna binaen..." (s.197)

"Her zahmıma bin rîze-i elmâs-feşân ol" (s.316)

"...mücevherâta dair alınacak şeyleri kuyumcu Batrak kaleme getirdikçe..." (s.326)

"...on adet ufak fincan gibi gümüşten zemzemiye imal ettirip etrafına kelime-i tevhîd yazdırdım.(...)Fakirin imal ettirdiğim gümüş zemzemiyelerden bir adedi de numune için yanımda idi.(...)"...gümüşten zemzem iftariyesi olarak güzel fincan kıtasında şeyler imal ettirmiş"..." (s.356)

"Sonra gümüş zemzemiyeleri kuyumcuya götürüp bozdurdum. Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin merkad-ı sa'âdetlerine ve baş

ucuna alâmet-i mahsûsa olmak için bir uzun kupa resminde imal ettirip dört cihetine çâr-yâr-ı güzîn efendimizin ism-i şerîflerini yazdırdım ve kupanın başına ism-i Muhammed'i yani ay içinde bir yıldız gibi yazdırdım ve ser-i sa'âdet-i Hazret-i Hayyât'a vaz' ettim.” (s.361)

“Zaten başlarında gümüş taç olup...” (s.384)

“Sonra Çerkes Hasan namındaki bir derviş var idi, beyaz kuzu postundan boyunca bir kürk imal edip hazret-i şeyh efendimiz iksâ buyurdular.” (s.397)

“Çünkü Hacı Bey'in sanatı, çubukçuluk idi. Müşir Mustafa Paşa hazretlerinin merakı, Oltu'dan siyah kehribar getirtip çubuk takımı imal ettirdi.” (s.460-461)

“...”...Ve tabakhane ve dikimhane işleri fevkalâde tekessür etti.(...)”...” (s.461)

“Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimizin kabr-i sa'âdetleri iptidaları ağaçtan parmaklık içine alınmış idi. Muahharen Dersaadet'ten mahsus mermerden kabir taşları yapılıp ve ser-i sa'âdetleri taşı düz direk şeklinde olarak iki tarafı yazılmış olduğu hâlde gönderilmiş olduğu haber alınıp...” (s.576)

“...dairede giymek için yaptırmış olduğum tahta pabucunun ökçe tarafından kesmiş olduğu haber aldım.” (s.891)

“...Kürkçüler içinden gidilir, Kürkçüler'in üst tarafında olan mahaldedir.” (s.936)

“Evet öyledir, tabakhanede olanlar da senin gibidir, onlara da pek güzel gelir o pis kokular.” (s.1065)

“Cenâb-ı Hak, Hazret-i Nuh aleyhisselâma emr ü ferman buyurdu ki çünkü suyun çekildiği yerlerde tabiî pek çok çamur kalmış idi, bunlardan çanak yapılmasını. Nuh aleyhisselâm da emr-i ilâhiyyeye imtisalen o çamurdan pek çok çanak yaptı. Şiddet-i şemsten tez bir vakitte kuruyup sonra bir yere cem' etti, yani dağlar kadar yığıldı.” (s.1229)

“...bir bakırın üstüne altın sıvayıp yaldız eyledikleri yaldız gibidir. Kaçan o yaldız gitse bakır zâhir olduğu gibi,(...)” (s.1468)

“Bunun üzerine gönlü arzu etti ki kurbanın postunu dahi sûret-i muntazamada dibâgatla(...)postunu dibâgat ettirdim ve muharremü'l-harâmın iptidasında dibâgattan gelip birkaç gün de hanede kuruttum.” (s.1527)

2.10.3. Halk Resmi

“Açtım, baktım içinde güzel güzel resimler vardır,(...)” (s.100)

“Pek çok rica ettim, Cenâb-ı Ulemâ-billâh efendimizin kabr-i sa'âdetleriyle civarında olan sair sâdât-ı kirâm hazerât türbe-i sa'âdetleriyle beraber resm-i âlîsini çıkarıp getirmiş. Mezkûr resim, çerçeve içine vaz' ile odaya talik...” (s.574)

“Meselâ bir adam litografya vasıtasıyla resmini çıkarır, işte onun gibidir. O resimde senin cümle heykel ve heyetin ve şemâilin mevcuttur. Lâkin senin gibi o resimde bir kesafet ve bir sıklet yoktur, cism-i latîf gibidir.” (s.612-613)

“Bi'l-cümle erkân ve ümera huzûr-ı cenâb-ı müşîr-i a'zamîde iki taraflı yer tutup resimlerimizi almak üzere herkeste bir huzur ve sükûn ile durmakta olduklarını görünce fakirleri dahi ikinci safta bizim Hasîb Efendi biraderimizle beraberce durdum.(...)müşahede olunan resm-i fotoğrafiden anladık.” (s.1207)

“...”Buyurun Hacı Efendi, size Ferid Paşa hazretlerinin resmini göstereyim” diyerek Servet-i Fünûn gazetesini verdi. Orada resmini gördüm.(...)Kalos dedi ki “İşte bak buradadır. Hazret-i Mevlânâ efendimizin türbe-i şerîfin kapısı resmi de vardır” diyerek bir iki yaprak aşağısında Hazret-i Pîr efendimizin türbe-i sa'âdetleri kapısı resmini kemâl-i aşk u muhabbetle müşahede ettim.” (s.1224)

“Hayır bizzat görmedim, lâkin resimlerini gördüm.” (s.1388)

“...gark edilen Rus sefâin-i harbiyyesinin resimleri ma'a'l-memnûniyye müşahede olunmuştur.” (s.1392)

“...oda derununda bulunan camekân gibi bir mahalden birtakım panorama gibi resimler seyretmeye başladım. Deniz kenarı, gemi resimleri bu gördüğüm şeyleri hep müdür efendiye söylüyor idim.” (s.1429-1430)

“...yani Damat Hâlid Paşa hazretleri fakirin resmini aldığı zaman malûm ya camın üzerine akis baş aşağı çıkıyor, onu fakire göstermiş idi, o camda gözlerimi öyle gayet iri, kanlı görmüş idim.” (s.1432)

“...ve bir resim ile müteayyin olmaz...” (s.1508)

“...Hicaz Demiryolu madalyası tertip olunup ve üzerinde şimendiferin lokomotif resmi tersim olunup verilmiştir.” (s.1531)

“...delâil-i şerîfte Mekke-i mükerreme ile Medîne-i münevvere'nin resmi vardır. İşte o resm-i şerîfe ve kubbe-i sa'âdete bu yüzsüz yüzümü sürüp üç kere takbîl ile salât-ı şerîf ederim. Badehu Beytü'l-mu'azzam resm-i şerîfine teveccüh edip...” (s.1633)

“...”Azizim bu resim yetmiş yedi sene olmuş tersim olalı!”...” (s.1824)

“Mezkûr resmin etrafında olan ebyatı, kemâl-i aşk u muhabbetle kıraat buyurdular.” (s.1825)

Yukarıda sıralanan halk sanatları ve zanaatları başlığıyla ilgili örnekler incelendiğinde; işleme, örme, dokuma, basma işlerinde genel olarak fes, çevre, sikke-i şerif, elbise, havlu, mezar örtüsü, entari, yelek, hırka, seccade, çuha, namaz örtüsü, maşlah, yazma yemeni gibi tekstil ürünleri ve palaska, kılıç, anahtar, levha, bakır gibi farklı türdeki ürünlerin üzerinde yapılan işlemler hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Şöyle ki fesin etrafına püskül ve üzerine oyma kağıt koyulması, bakırın üstüne altın sıvanması ve yaldızlanması, kadife mezar örtüsü üzerine sırma ile kelime-i tevhid yazılması, çuha üzerine nakış işlenmesi, ibrişimle hırka işlenmesi, namaz örtüsü örneğinden namaz örtüsü işlenmesi, nakış ile yazı işlenmesi, hattatın levha üzerine kalın kalemle yazı yazması gibi işlemlerden bahsedilen eserde ayrıca allı, güllü, çiçekli basma entari, sırmalı havlu, sırma kayışlı kılıç, boyalı-nakışlı anahtar ve harir işlemeli ipek maşlaha da değinilmektedir.

Ağaç, taş, maden, toprak, cam, deri işlerinde ise genel olarak haddeden sırma gümüş çekilmesi, gümüş zemzemiye imali ve etrafına kelime-i tevhid yazılması, mezar başına uzun kupa imali ve kupanın baş kısmıyla dört tarafına Hz. Muhammed ve dört halifenin isimlerinin yazılması, mezarların ağaç parmaklık içine alınması ve baş kısımlarına iki tarafı yazılı mermer taş yerleştirilmesi, Oltu'dan siyah kehribar getirtilip çubuk takımı yapılması, beyaz kuzu postundan kürk imal edilmesi, kurban postunun tabaklanması ve kurutulması, tahtadan papuç ve oyuncak minare yapılması, çamurdan çanak imal edilmesi, bakırın üstüne altın sıvanması ve yaldızlanması gibi çok sayıda işlemden konu açılmakla birlikte ayrıca tabakhane, dikimhane gibi tesislerden ve kürkçü, kuyumcu gibi mesleklerden de bahsedilmektedir.

İncelenen eserde, halk resmi başlığına uygun olarak; uzak diyarlardaki kabirlerin ve türbelerin resimlerinin çıkarttırılıp çerçeveyle duvara asılması, litografya yani taş basmasıyla resim çıkartılması, Hicaz Demir yolu madalyası üzerine lokomotif resminin işlenmesi, Delâil-i Şerif adlı kitapta Mekke, Medine ve Kâbe resimlerine yer verilmesi gibi örneklerle karşılaşılmaktadır. Bunların yanı sıra her ne kadar halk resmi başlığına uygun olmasa da

fotoğraf sözcüğünün geçtiği örneklere de rastlanılmaktadır. Aşçı Dede; arkadaşlarıyla birlikte topluca fotoğraf çektirdiklerinden, fotoğraf çekilirken fotoğrafın cam üzerinde baş aşağı çıkmasından, gazetede Ferid Paşa'yı, türbe kapısını ve Ruslara ait batırılan gemiyi gördüğünden haber vermektedir.

2.11. GİYİM-KUŞAM-SÜS

Geçmişten günümüze insanoğlunun beslenme ve barınma gibi en temel yaşamsal ihtiyaçlarından bir diğeri de giyinme ihtiyacı olmuştur. Giyim kuşam şekillerinin belirlenmesinde ve bunların zamanla değişime uğrayarak çeşitlilik göstermeye başlamasında ise insanların bulundukları coğrafyaların fiziki şartları, iklimsel özellikleri, ekonomik imkânları, teknolojik ilerlemeleri ve mensubu oldukları toplumların inanç yapıları ile sosyokültürel değerleri etkili olmuştur. İnsanların bedenlerini örtmek amacıyla giydikleri giysileri; onların cinsiyetlerine, yaşlarına ve statülerine göre değişiklik göstermiştir.

İnsanların tarih öncesi çağlarda tam olarak hangi nedenlerle giyinme ve süslenme gereksinimi duydukları net bir şekilde belirlenememiş ancak erken dönemlerde vücutlarındaki kılların koruyuculuğu sayesinde giysi kullanmayan insanların, giysi kullanma gereksinimi duymaya başladıklarında ise belli bir süre boyunca avladıkları hayvanlardan elde ettikleri postlara sarılmak suretiyle korunmaya çalıştıkları yönünde fikirler ortaya atılmıştır. Nitekim giyim tarihi hakkında yapılan araştırmalarda da on bin yıl önce sona erdiği tahmin edilen Son Buzul Çağında, insanlığın soğuktan korunabilmek amacıyla farklı dış etkenlere karşı vücudunu örtme gereksinimi duyması neticesinde giyim tarihinin başladığına işaret edilmiştir.[48]

Giyim kuşam ürünleri her zaman belli başlı bazı işlevlere sahip olmuştur. Bunlar arasında insanın bedenini dış tehlikelerden koruması, mahrem bölgelerini gizlemesini sağlaması, süs işleviyle şık ve güzel görünmesine yardımcı olması, toplum içerisinde ekonomik durumu ve mesleksel statüsünü göstermesi, hoşa gitme isteğini karşılaması, vücudundaki özürlü kısımlarını kapatması, özgüven kazanma isteğini ve kendini çevresine saydırma arzusunu yerine getirmesi[49] gibi işlevler daha çok ön plana çıkmıştır.

Giyim-kuşam ve süsleme şeklinde ikiye ayrılan başlıkta, ilk alt başlık adı altında erkek giyimi, kadın giyimi, çocuk giyimi, günlük giyim, törensel giyim, meslekleri ve yaş

[48] Açа vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.317.
[49] Mahmut Tezcan, "Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, XVI, 1, (1983), s.255-256.

gruplarını belirleyen giyim-kuşam ile ilgili örnekler; ikinci alt başlık adı altında ise süsleme ile ilgili örnekler sıralanmıştır.

2.11.1. Giyim-Kuşam

2.11.1.1. Erkek Giyimi

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda erkek giyimine yönelik olarak; aba yağmurluk, arakiye, ayakkabı, biniş, bornoz, çamaşır, çizme, çuha cüppe, çuha şalvar, destarlı sikke, elbise, eldiven, entari, fanila, fes, gecelik, gömlek, harmani, hırka, iç donu, imame, Kadiri tacı, kalpak, kaveza, kavuk, kefiye, kilim, kundura, kuşak, kuzu postu, külâh, kürk, kürk kabı, maşlak, mergûp, mest, mintan, palto, pantolon, papuç, sako, sarık, setre, sikke-i şerîf, şal, şapka, takke, taylasan, tülbent, yazma yemeni, yelek, yemeni gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Öyle kendisinin elbisesine itina etmez idi; başına şal sarar ve çuha şalvar üzerinde siyah çuha cüppe ve ayağına kırmızı yemeni giyer idi; kış olur ise kürk giyer idi." (s.87)

"...başını hırkaya çekip bir siyah aba yağmurluk giyip hanesinden dışarı çıkmaz oldu." (s.87-88)

"...havfımdan az kaldı ki pantolona salıverem." (s.182)

"Lâkin biz başı bozuk, kimi sarıklı, kimi fesli... Hele fakir fesli takımından idim." (s.183)

"Fakat tezkireyi fakire iade etmeyip setresinin yan cebine koydu." (s.190)

"Kalemden doğruca hazret-i şeyhin hanesine gelip derakap setri, pantolonu çıkarıp bir uzun entari üzerinde hırka ve başımda arakiye üzerinde yazma yemeni, ayağımda papuç,(...)" (s.193)

"...başında Kadirî tacı olup vech-i şerîfleri kan gibi kırmızı idi." (s.194)

"Fakir, sâhib-i hâneye bir kürk getirmekliğini söyledim. Derakap kürk getirildi." (s.196)

"Artık fakir şu hâl içinde sabra tâkat-âver olamadığımdan usulca cananın başından fesini aldım." (s.196)

“Nitekim Hazret-i Ebu Bekir radıyallâhu anhu efendimiz hazretleri Cenâb-ı Kibriyâ aşk u muhabbetine kâffe-i emlâkini tasadduk edip ancak setr-i avret olunacak kadar bir abaya bürünüp...” (s.308)

“Fakir dahi arz olunduğu üzere elbisem gayet alâ ve bâlâ ve düzgün olduğu hâlde...” (s.322)

“...bir boz renkli aba içinde başında arakiye ve üzerinde beyaz sarık,(...)” (s.336)

“Leblebici Baba böyle şeylerden vareste, yalnız bir siyah aba giymiş, başında arakiye, üzerine yeşil sarık sarmış,(...)” (s.339)

“...soyunup elbise-i fâhiremi giyip doğruca huzûr-ı hazrete gittim; bulamadım.” (s.368)

“Mecâzibden bir İrşâdî Baba var idi; ekseri gelirler idi. Lâkin bunun ahvali acîb bir şey idi. Hele başında olan külâhın üzerinde mübâlağa olmasın beş yüz adet renkli renkli basma ve bez parçaları dikilmiş ve sırtında aba yüz bin parçadan olup...” (s.371)

“...”...bir zat geçti, başında Lahor şalı sarılı.(...)”...” (s.372)

“...”...meselâ sakomu birisi alır, pekâlâ onunmuş gibi aldı, al efendim diye teslim etmeli.(...)”(...)Sakoyu çıkarır iken baktım ki birisi arkadan çeker.(...)”Baba Ruznamçeci efendinin sakosunu aşırdık” diyerek gezer.(...)niçin bu harabatî, ruznamçeci efendinin sakosunu alsın diyerek yer yerden herifin üzerine hücum ettiler.(...)”...Fakir bu sakoyu zaten ona verecektim.” diye halkı iskât ettim.(...)sakonun gitmesine gönlüm tamamıyla razı olmadığını hissederek...” (s.374)

“Abdest alıp ince bir hırka var idi, onunla odaya geldim.” (s.374)

“...”Fehmi, sırtındaki abayı ver(...)”...” (s.375)

“Odaya geldim ki elbisemi değiştireyim. Bir de pantolondan keseyi çıkarıp baktım ki para yoktur.” (s.377)

“Hazretten abayı ve bir adet lirayı aldı.(...)Musto, o canım abayı yerlere sürükleyerek gitti.” (s.377)

“...gece başımda sikke-i şerîf var idi, şimdi fes, sako, bir efendi.” (s.377)

“Sabahleyin kalkarım, büyük bir kürküm var, onu giyip...” (s.381)

“Fakir o büyük kürkün içine bir de ufak kürk giyip camiye öyle giderim. Biçare dede efendi fakirdir, yalnız bir siyah şalı, cübbesi vardır.(...)Ertesi sabah kürkün birisini dede efendiye giydirdim.” (s.382)

“...fakir, sikke-i şerîf ve elbise-i Mevlevî giymeyip Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimiz gibi arakiye giyip üzerine bir ince beyaz sarık sarıp uzun entari ve acem abası ve bazen diğer hırka giyer idim.” (s.394)

“Müşarünileyh efendimiz hazretlerinin üzerlerinde olan elbiseleri şöyle beyan olunur ki başlarında arakiye üzerinde beyaz sarık olup öyle hoca efendilerin sarıkları gibi büyük değil idi. Ve sarığı katlayıp düzgün olarak sarmazlar idi; yani ince bir beyaz tülbendi şöyle hafifçe ser-i sa'âdetlerine dolarlar idi ve öyle arkalarından taylasan çıkarmazlardı. Ekseriya ayaklarında elîfî biçimi çuha şalvar ve yekrenk kısa mintan bulunurdu. Bu da ya çuhadan veya öyle yekrenk Acem şalından olup öyle allı güllü çiçekli basma entari istimal buyurmazlar idi. Ve bellerinde düz renkli, yalnız başları nakışlı Acem şalı sararlar idi. Ve arkalarında daima ya düz renk Acem şalından veya çuhadan veya şaldan, iç hırkası tabir olunur bir hırka ve daha üzerinde kış ise böylece kürk ve yaz ise Acem abası ki maşlak denilir ve bazen dahi Şam hırkası ve bir defa da bornozdan siyah cüppe iksâ buyurduklarını gördüm. Lâkin ekser-i evkâtta giydikleri Van abasından başlıklı, içi ince çuha kaplı sako idi. Kış için siyah ve kahverengi ve yaz için beyaz Van abasından kalem efendileri gibi öyle boyu uzunca sako iksâ buyururlar idi. Öyle hoca efendiler gibi biniş ve cübbe ve sarımsı papuç giydiklerini görmedim. Ayaklarında daima siyah mest ile siyah mergûp ve bazen âdeta esnafların giydikleri gibi siyah yemeni bulunur idi. Ve bir defa dahi kış mevsiminde uzun kırmızı çizme giyip çarşıdan(...)yünden mamul fanilâ gibi beyaz abadan iç mintanı ve ayaklarına kezalik iç donu giyerlerdi. Asla ve kat'â Efrenc malından öyle fanilâ ve diğer bir şey iksâ olunduğu görülememiştir. Ancak evvelleri mavi çuhaya kaplı bir kürk giyerlerdi.(...)beyaz kuzu postundan boyunca bir kürk imal edip hazret-i şeyh efendimi iksâ buyurdular. Fakat yüzünün beyaz derileri görünmemek için üzerine yekrenk, etrafı su işleme şaldan öyle kürk kabı gibi ayrıca bir kap iksâ ederler idi.(...)Efendimiz hazretleri işte mezkûr kuzu postu sırtında ve üzerinde cüppe gibi şal arasından kuzu derileri gözükür idi.(...)Ve eyyâm-ı sayfta ekseriya beyaz bezden uzun entari ve bazen yine öyle yekrenkten şaldan entari iksâ ederlerdi.” (s.397)

“...ancak şitâda düz Acem kârı şal, ser-i devletlerine örterlerdi.(...)Ve kışın ellerine yapağıdan mamul, Kürt işi yek parmaklı eldiven iksâ ederlerdi.” (s.398)

“...Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin iç hırkası eski olduğundan yerine diğerini yapıp mezkûr eski şaldan olan iç hırkasını Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimizden habersizce fakir alıp teberrüken ve teyemmünen sakladım. İşbu hırka ind-i fakîrîde hırka-ı sa'âdet gibidir;(...)” (s.400)

“...bir entari ve bir yelek, Hazret-i Gavs-ı A'zam Fehmi efendimiz hazretlerinde mevcut idi.” (s.400)

“Yani seni ipek edecekler ki hazret-i cânâna ya entari veya hırka olup huzura gideceksin.” (s.404)

“...Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin elbiselerine taklit olarak başıma arakiye üzerinde beyaz sarık ve uzun entari üzerinde maşlak giyerdim.(...)pantolon ve sakoyu ve fesi hurca koyup mezkûr elbise-i fâhire ile hayvana râkib oldum.” (s.407)

“...”Elbisenizi değiştirip pantolon, sako, fes giyseniz iyi olur” demedi. Fakir de oralı olmayıp mezkûr arakiye, maşlak ile gittim.” (s.408)

“Şeyh Hüseyin Efendi'nin başındaki sarık gayr-ı muntazam ve abanın yakası bir tarafa gitmiş, bağrı açık saçık bir perişan hâlde oturuyor.” (s.410)

“...Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin mavi çuha kaplı kürkünü fakire ihsan buyurup mezkûr kürkü giymiş gördüm.(...)kendimi öyle hazretin mavi kaplı kürküyle görür idim.” (s.424)

“...uzun bir basma entari ve onun üzerinde basma bir hırka giymiş ve başlarında arakiye üzerine mürşidleri Şeyh Hüseyin Efendi hazretleri gibi perişan bir beyaz sarık sarmış,(...)” (s.431)

“...kiminin başından arakiyesi düşmeye...” (s.435)

“Artık anlaşıldı ki bu zat Hızır aleyhisselâm idi. Şimdi bu zatın elbisesini beyan edeyim.(...)Başında arakiye üzerine tarîk-i Rufâî meşâyıhı gibi yünden yapılmış sarık, ayağında yünden yapılmış beyaz şalvar, üzerinde yünden yapılmış uzun aba, belinde yünden yapılmış beyaz kuşak, ayağında siyah yemeni yani baştan aşağı cümlesi koyun yününden bir mamul elbise içinde baştan aşağı bir nurdur.” (s.441)

“Başı bozuk elbisesinde idi. Yani ayağında çuha şalvar ve başında fesi üzerinde yazma yemeni bağlamış ve ayağında Erzurum kârı çizme var idi.” (s.447)

“Güveyi çamaşırı olarak o sabah Frenk gömleği giydirdiler. Ne kadar olsa ilk çamaşır! Giymezem diyemedim; zarurî ve tabiî kerhen giydim. Mumaileyh Şakir Efendi gömleğin yakasını görüp Cenâb-ı Mürşid-i A'zam efendimize söylediler ki “Baba Ruznamçeci, Frenk gömleği giymiş.”(...)Şimdi buna cevap olarak Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki “Hayır, sizin yanlışınız var. Bu gömleği Müslüman giyer ise Müslüman gömleği derler; Frenk giyer ise, Frenk gömleği derler. Ne zararı vardır ve gömleğin ne kabahati vardır!(...)İşte bu lâfız Frenk gömleği gibi değildir.(...)Lâkin gömlek böyle değildir. Müslüman sırtında Müslüman gömleği denir.” “Frenk sırtında Frenk gömleği tabir olunur”(...)diğer gömlek giyip Frenk gömleği giyemeyeceğimi söyledim.” (s.476)

“Cemâl-i bâ-kemâllerine gayet ince bir beyat [beyaz] tülbent pûşîde olup onun altından şems-i hakîkat-veş cemalleri berk ve ziya vurur idi.” (s.510)

“Terleri kendilerine fena kokar, lâkin fakir çıkardıkları gömlek-i âlîlerini alıp diğer odada yüzümü üzerine kapayıp saatlerce mest-i lâ-ya'kıl kalırım.” (s.510)

“Müşir Paşa hazretleri mahsus iki adet kürk göndermişler idi. Kürkü giydirdim.” (s.510-511)

“Efendimiz hazretlerini giydirdim, kürkün üzerine beyaz Van abasından sakoları var idi, onu giydirdim.(...)Cenâb-ı Ulemâ-billâh efendimiz sakonun başlığını çekti,(...)” (s.511)

“Lâkin bu elbise, bu insanların lâbis oldukları elbiseleri ki sako, pantolon, cübbe, biniş olmayıp...” (s.536)

“...sakomun iki tarafındaki olan ceplerime lebâleb para doldurdum.(...)üzerime hücum ile sakoyu sırtımdan alıp yağma edeceklerini mukarrer ve muhakkak hissettim.” (s.542)

“...”...O adam gidip onun belindeki kuşağından tutup şöyle sefinenin baş tarafına doğru çekip götürdü.(...)”...” (s.607)

“Fakir de esnâ-yı râhta iksâ buyurmak üzere bir adet Şam maşlağı takdim ettim.” (s.615)

“...mezkûr çıban deşilip ayağında olan çuka şalvardan oturduğu mindere kadar tesir edip...” (s.619)

“...”Başı kefiyeli bir adam” diye haber verdi.(...)Yoldan gelmiş yolcu bir adamdır, üzeri başı toz topraktır, başında kefiye sarılı...” (s.632)

“Başından kefiyesini aldım, yüzünü gördüm.(...)Bunun da başından kefiyesini aldım.” (s.633)

“...birer adet Şam hırkası aldırdım. Gecelik entarileri üzerinden iksâ ettiler...” (s.633)

“...onu gördüm ki başında arakiye, üzerinde beyaz sarık, sırtında bir beyaz bezden cübbe, kara sakallı bir fakir derviş miskin bir adam zuhur edip doğruca gelip mihraba oturdu,(...)” (s.702)

“Badehu ric'at ve avdet murat etmekle fakir, derakap merdivenin alt başında bulunup kunduralarını çevirdim.” (s.721)

“...onun başındaki fesinin püskülü üzerinde bir uzun süpürge çöpü olduğunu görüp elimle o süpürge çöpünü püskülünden kaldırıp yere attım.” (s.734)

“...başında beyaz imâme olup taylasanı uzatmıştır...” (s.761)

“Muahharen mumaileyh Ahmed Efendi içlerinden uyanıp kendisine mahsus olarak bir adet atlas Şam hırkası giydirmişler. Allâhu a'lem o hırka, fakirin giymiş olduğum hırkadır ki erenler ona giydirdiler.” (s.794)

“...çünkü bu yüzsüz asi de Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin kürkünü âlem-i ma'nâda giymiş idim,(...)” (s.794)

“...”...Ve üzerinizde Buharalı gibi bir hırka vardır.(...)”...” (s.845)

“Başında yağlı ve eski, kenarı yırtık bir fes ve bir de topuklarına kadar boyluca bir kilim. İki eliyle o kilimi tutup öylece gezer...” (s.861)

“Öbür tarafında yani o yüksek duvara dayanmış başı şapkalı bir Frenk duruyor.” (s.861)

“Efendi-i müşârünileyh haremden gecelik elbisesi üzerine kürk lâbis oldukları hâlde teşrif buyurup...” (s.868)

“O zaman efendi oğlumuz kar parçası gibi beyaz misk kokulu mendili çıkarıp fesini başından kaldırıp...” (s.918)

“...”...câmi'-i şerîfin kapısında bir zat oturmuş, başında tenekeden bir uzun külâh vardır. O teneke külâhın baş tarafı yukarıya doğru ince, uzun boru gibidir(...)oraya doğru gidip o başında tenekeden külâhı olan zata söyleyip tazarru ve niyazda bulunmuş. O zat,

tenekeyi kaldırıp yüzünü çıkarıp buyurmuş ki(...)deyip yine teneke külâhı yüzüne indirmiş...”...” (s.930)

“...ve elleriyle hırkasının eteklerini düzelterek öyle edep ile ve kemâl-i hicâb ile buyurdular.” (s.933)

“Fakiriniz eski refikam zamanında gömlek giyer idim. Sonra bu defaki refikam hanım “Gömlek giymeyiniz de iç fanilâsı giyseniz hem vücudunuz rahat eder hem de terledikçe fanilâ alır da vücudunuza terinizin soğukluğu tesir etmez” diyerek üç seneden beri gömlek giymem, yalnız iç fanilâsı giyerim.” (s.933)

“Fakir de bir hizmet ve ubudiyet olmak üzere muhasebeci efendi hazretlerinin sakolarını giydirmek için tuttum.” (s.985)

“Şöyle ki fakir kırk seneye baliğ olmuş ki setre iksâ etmedim. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize taklîden ekseriya Van abasından ve bazen çuhadan sako iksâ ederim.(...)bayramda elbise-i resmiyye yerine sako yaptırıp giyer idim ve öylece huzurlarına gider idim.(...)siyah çuhadan güzel bir setre ve siyah çuhadan güzel bir pantolon yaptırdım. Ve nişanlarımı talik ederek bayramda öylece huzur-ı hazret-i müşir-i ekremîye çıktım ise de(...)efendilerin cümlesi siyah ve çuhadan setre veya pantolon iksâ etmesine irâde-i seniyye-i şeref-sudûr buyurulmuş olduğundan ol-veçhile elbise imali irade buyurulmuş.” (s.988)

“...”...Fakat yanlarında bir zât-ı âlî-kadr vardır. Başında beyaz sarık, arkasında bir derviş abası.(...)”...” (s.1017)

“...Harem-i şerîf'te iksâ ettiğim erguvanî renginden şalâkî cübbe, sırtımda ve başımda sikke-i şerîf ve üzeri destâr-ı latîf ile müzeyyen olarak namaz kılıyorum. Rükûa gittikçe, yan olan taylasanı müşahede olunuyor.” (s.1021)

“Bunların ekserisi bu yüzsüz asi Aşçı Dede'yi Mevlevî meşâyıh-ı ızâmı mukallidi olarak öyle elbise-i Mevlevî ve destârlı sikke-i şerîfle görmemiş idiler.” (s.1058)

“Evvelâ ve birinci fakirin on senelik kendi cinsimden ve beyaz kurt derisinden olan kürküm eskimiş ve hem de gayet ağır olup ihtiyarlık bu ya, artık sürüklemeye takatim kalmamış olmasıyla...” (s.1074)

“...”...Hâlid Efendi'yi Mustafa Efendi'nin kundurasına değişmem!”...” (s.1106)

“Kendisi başında bir eski fes, kısa boylu, çuha sako ve pantolon giyer; ayağından kundura; siyah, kâtip sakallı bir zat idi.” (s.1124)

“...sırtındaki kürkünü çıkardı, şöyle fakirin yanıma koydu.” (s.1173)

“Salâhaddin Efendi hazretleri başında destarsız sikke ve şeker rengi cübbe lâbis olduğu hâlde camiin mihrabı tarafına doğru gitti.” (s.1178)

“...destarım da eski ve rengi bozulmuş olduğundan müceddeden bir destar sarılmasını(...)eskisinden alâ ve bâlâ olmak ve hazret-i şeyhin destarına benzemek üzere bir destar sardılar...” (s.1180)

“Elbise-i fâhireleri ki fakirlerine hilâfet ihsân ettiği zaman iksâ ettikleri mavi kaplı kürk üzerlerinde olduğu hâlde...” (s.1188)

“...ikisinin de başlarında olan kalpakları yere düşer. Yeniçeri derhâl yerden kendi kalpağı zannıyla o adamın kalpağını alıp başına giyip(...)Meğer ki esnâ-yı râhta çarptığı adam Yahudî imiş. Onun kavezasını kendi kalpağı zannıyla başına giymiş.(...)”...başının kavezasını değiştir, Müslümanlara mahsus olan sarık ve kavuk al da başına giy”(...)Yahudî kavezasıdır.(...)aceleten onun kavezasını alıp başına giymiş.” (s.1202)

“Güveyi çamaşırı olarak frenk gömleği giydirmişler idi.” (s.1255)

“...kendilerini mavi çuka kaplı kürkünü fakire giydirmiş idi. İşte o kürk kendi sırtlarında olduğu hâlde...” (s.1290)

“...hatta başımdan fes yere düştü azizim.” (s.1292)

“Ancak üzerlerinde olan hırkası tekmil Nakşîlere mahsus taç gibi ibrişim ile işlenmiş Buharî hırkası idi.” (s.1308)

“Tekrar arkamdan gelerek mesçe kundurasız bahçenin kumları üzerine yürüyerek...” (s.1311)

“...lâbis oldukları kırmızı ayak yemenîlerini öpermiş.” (s.1323)

“Fakir başımda destarlı sikke-i şerîf, sırtımda deve tüyü renginde hırka olduğu hâlde...” (s.1428)

“Bendeniz derhâl fesi başıma giydim ve tazimkârane doğruldum...” (s.1429)

“Yanımdan Arnavut elbiseli bir delikanlı geçiyordu.” (s.1430-1431)

“Fakir, huzurlarına gidip sakomun koyun cebinden arzuhâli çıkardım.” (s.1432)

“Fakat burada yalnız fakir değilim, bir cemâ'at-i kübrâyız ve cümlemiz setre pantolonlu efendileriz. Fakat başlarımızda fes yoktur,(...)” (s.1434)

“Müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz erguvanî renginde çukaya kaplı bir kürkü lâbis oldukları hâlde...” (s.1447)

“...siyah harmaniyi lâbis olduğu hâlde...” (s.1451)

“Başında fes püskülü dağılmış, boyunca siyah sako lâbis olmuş idi.” (s.1455)

“...soğuktan boynuna alâ valide şalı sarmış,(...)” (s.1456)

“...”Bildim kara bıyıklı setre pantolon giyer Bekrîzâdelerdendir”. Diyorlar ki “Hayır, sizin bildiğiniz değildir, Bekrîzâdelerden filân efendidir, başına fes giyip üzerine yazma yemeni sarar ve şalvar giyer, işte o zattır.(...)”...” (s.1529)

“...”Ya Hazret-i Ahmed, sen de dest-i peyvest-i muhbûbiyetinle sol tarafımdaki kalbim üzerine gelen paltoya talik et”...” (s.1530)

“...paltonun üzerinden talik eder iken...” (s.1531)

“...ayakkabılarımı giyip asayı elime alıp doğruca fakirhaneye avdet esnasında...” (s.1556)

“Elbisemde giydiğim bildiğim elbise değildir, diğer renk ve tarzda deve tüyü renginde sakomsu bir şeydir.” (s.1645)

“Sırtında evlâd-ı Arab'ın iksâ eylediği beyaz harirden gayet ince ve nefis ve etrafı harir ile işlenmiş maşlah olup boyunca giymiş, yani öyle maşlah dünyada nadir bulunur.” (s.1772)

“Sırtında nefîs-i enfes olan harir işlemeli ipek maşlah ekseriya ehlullâh-ı izâm hazerâtının iksâ eyledikleri ve evvelce arz u beyan olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ekseriya giydikleri böyle maşlah idi,(...)” (s.1773)

“...mirim Nuri Bey için bir gün evvelce tehyie etmiş olduğum hırkayı...” (s.1789)

“İki de bir de sikke-i şerîfi başından çıkarıp takke ile oturur idi.” (s.1816)

2.11.1.2. Kadın Giyimi

Hatıralarda kadın giyimiyle ilgili olarak; çarşaf, duvak, elbise takımı, gömlek, namaz örtüsü, yazma yemeni, yüz örtüsü gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...Kandilli yazma yemeniler yaparlar.(...)validemden gayet güzel âlâ bir yazma yemeni alıp zedelemeyerek hafifçe başıma bağlar gibi yapıp..." (s.108)

"...arz ederek yazma yemeniyi cebimden çıkarıp takdim ettim." (s.109)

"...refikam başını örtüp oda-i mahsûsaya gelir." (s.719)

"..."Benim sırtımdaki gömleğim dahi Dilber Hanım'ındır, cümlesini ona verdim, böyle şahit olunuz.(...)"..." (s.1274)

"...Huriye Hanım yatağından kalktığı anda alessabah hiçbir kimseye iltifat etmeyerek çarşafını başına koyup teyze ve hemşiresine gitti." (s.1307)

"Aşk olsun, o yüz örtüsünü açıp cemâl-i cânânı görene, yani gelinlerin yüzüne kodukları duvak tabir ettikleri pûşîdedir ki bunu ecnebi açamaz, illâ harem-sarây-ı mahrem olan güveyden başka." (s.1499)

"...refikam cariyelerinin ehibbâsından bir hatun, hâne-i fakîrîye gelip bir namaz örtüsü örneği getirmiş ki "Hacı Efendi Mevlevî şeyhi olduğundan bu örnek gibi bir namaz örtüsü işletip namazda başına örtesin, ne güzel olur ve ne kadar size yakışır" diyerek örneği bırakıp gitmiş. Akşam fakir kapıdan geldim, refikam hikâyeyi söyledi ve örnek olan namaz örtüsünü gösterdi.(...)Namaz örtüsü de fevkalâde antika bir şey oldu.(...)İşte azizim bu namaz örtüsünün müşarünileyh veliyyini'am Tahsin Beyefendi hazretlerinin harem-i ismet-penâhlarına takdim olunması remz ü işaretini aldık." (s.1591)

"..."...namaz örtüsünü müşarünileyh hazretlerinin harem-i ismet-penâhîlerine takdim edelim, bir antika gibi olduğundan çok memnun olurlar"(...)Binaenaleyh namaz örtüsünü bir ufak bohça içine koyduk. Namazda başına koyacağı için..." (s.1592)

"Ve bunun üzerine gerek refikam ve gerek gelin hanımlarından da gönüllerini ve hatırlarını alıp kendilerini memnun etmek için birer kat elbise yaptım azizim." (s.1593)

2.11.1.3. Çocuk Giyimi

Eserde çocuk giyimiyle ilgili olarak; çizme, don, entari, fes, göğüslük, kundak, setre pantolon, yemeni gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Fakir setre pantolon giyerdim..." (s.84)

"...başımdaki fesin etrafı püskül kaplamış ve üzerine alâ oyma kâğıt konmuş idi." (s.84)

“Hatta bir gün yine İbrahim kaleme gelmiş idi. Yanıma çağırıp başından fesi alıp(...)Tamam saçları kesildikten sonra fesini başına giydi.” (s.382)

“Bunların ağızlarından âb-ı hayât gibi salyalar akar idi. Ebeden ve asla kesilmez, ale'd-devâm öyle berrak kevser gibi sular akar olduğundan göğüslerine göğüslük korlar idi.” (s.399)

“Fevzi Efendi ayağında ufak kırmızı çizme ile odaya geldi, doğruca muhasebeci efendinin yanına oturdu. Eliyle muhasebeci efendiye işaret etti ki ayağından çizmesini çıkara. Derakap muhasebeci efendi, çizmesini çıkardı. Hemen Fevzi Efendi çizmeyi eline alıp muhasebeci efendinin yüzüne öyle bir çarptı ki yani büyük adam o kadar çarpamaz. Hemen hazret-i şeyh çizmeyi elinden alıp...” (s.399)

“...Salih kundaktan çıktıktan sonra don ve entari iksâ edip çocuğu yere oturtma istediğimiz zaman...” (s.405)

“Çünkü setre pantolon ve fes, çocuğu bir başka renk ve hâle koymuş idi.” (s.449)

“Biçare Hüsameddin Çelebi başladı ağlamaya. Derhâl yanına gidip sual ettim. Meğer ki ayağı çizmede üşümüş.” (s.521)

“...bunlar da çocuk yemenici çırağı olarak...” (s.1067)

2.11.1.4. Günlük Giyim

Ayakkabı, çamaşır, çarık, eldiven, entari, fanila, gecelik, keçe, kefiye, lapçın, nalın, çizme, sargı, urgan gibi sözcüklerle karşılaşılan hatıralarda tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

“Malûm ya o zamanda bir uzun entariyi iki kuruşa dikerler idi.” (s.341)

“...gecelik elbiselerini giyer, doğruca selâmlığa gelir. Fakir de kezalik yarım saat haremde geceliklerimi giyip selâmlığa çıkarım. Aziz Efendi'nin geceliği, mükemmel bir efendi geceliğinden alâ ve bâlâdır, yani boyunca kürküne kadar yapılmıştır.” (s.450)

“Aziz Efendi'nin yol elbisesi sırmalı, kefiye başında, üzerinde sırmalı topuzlu akel. Kefiyenin püsküllleri omzundan aşağı perâkende-i perîşân sarkmış; uşşâkın bağrını yakmış. Sırma işlemeli palaska boynundan asılmış,(...)Belinde sırma kayışlı kılıç, etrafını dâiren mâ-dâr kuşanmış. Ayağında Napolyon çizme arz-ı hâl eder.” (s.456)

“İhvanın birisi, Hazret-i Ulemâ-billâh efendimizin eldivenliklerini alıp gelmiş.(...)”...işte hazretin eldivenleri, size hediye getirdim!” demesiyle(...)O saat eldivenleri yerine teslim edip cebelin başına nâzır oldum.” (s.485)

“Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimiz gün aşırı çamaşır çıkarırlar.” (s.510)

“Lâkin yalnız gözlerimiz meydandadır, kusûr taraflarımız kat-ender-tan sarılmış örtülmüştür. Şimdi biraz gider gitmez güneş tamamıyla sıcak vermeye başladı. Fakir birer birer eldivenleri, boynumdaki sargıyı çıkarmaya başladım. Arkadaşlar dahi çıkardılar.” (s.519)

“...ellerimizden eldivenleri, boynumuzdan sargıları çıkarıp...” (s.520)

“Yalnız birkaç kat çamaşır ile...” (s.526)

“...Edirne'nin kışı fevkalâde söylediler. Hatta sokaklarda ayaklarına çarık veya keçe giyip ve onun altına urgan sarılmazsa yürümek kâbil-i imkân olmadığını beyan edince...” (s.950)

“...hemen ayakkabılarımızı alıp firara karar ettim.” (s.1000)

“Ayakkaplarını pabuççuya teslim edip,(...)” (s.1003)

“Ve kendisi kan ter içinde yani fanilâdan ter dışarıya çıkmış, suya düşmüş gibi bir hâlde gelip...” (s.1017)

“Fakire alâ gecelik elbise ve...” (s.1304)

“Üzerimde gecelik beyaz entarimin eteğinden padişah eliyle tutmuştur.” (s.1431)

“...”...çarığı o kimseye giydir ki o pâya muhtaçtır,(...)”...” (s.1634)

“Hemen oradaki abdesthaneye girdim. Nalın bulamadığımdan çıkıp odaya gider iken...” (s.1787)

“...belki lapçınlara bir şey bulaşmıştır diye mezkûr papasa ayaklarımı silmek için sürttüm.” (s.1787)

2.11.1.5. Törensel Giyim

İncelenen eserde törensel giyimle ilgili olarak; arakiye, bayramlık, cübbe, destarlı sikke-i şerîf, elbise-i resmiyye, entari, hırka-i Mevlevî, ihram, külâh-ı Mevlevî, mest, Mevlevi elbisesi, post, sarık, sikke-i şerif, takye, tennure, yemeni gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

“...gayet alâ ve bâlâ bayramlık elbiselerimizi lâbis olarak Ziya Bey dahi bizimle beraber Sultan Ahmed Câmi'-i şerîfi'ne gittik.” (s.183)

“...Mevlevîhaneye gidip sikke-i şerîf giyip muhib olmaya niyet ettim.(...)sikke-i şerîf giyip sema meşk etmeye ruhsat itasıyla bunlara “muhib” tabir ederler idi.” (s.197)

“Mumaileyh hemen dedelerden birisine emredip bir adet sikke-i şerîf getirtip odaya halvet ederek tekbir ile sikke-i şerîfi başıma koydu.” (s.198)

“...Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nin muhiblerinden olmalarıyla onlar her pazar günü Mevlevî elbiseleriyle gidip âyîn-i şerîfte bulunur idiler.” (s.198)

“...sekiz on Mevlevî tennure giyerek(...)beyaz tennure ve şilâkî hırka ve kıtası gayet güzel; sikke-i şerîfe güzel ve rengi alâ, pek yakışmış idi.” (s.199)

“...hazret-i şeyhin makam ve postuna baş kesmek için başımı aşağa indirdikte iken gözlerimden akan yaş hırkanın önüne bir hatt-ı müstakîm çektiği görülmekle...” (s.200)

“...semaa bed' edip vaktaki tennure tamamıyla feth ü küşat ve hevâ-yı aşk derûn u bîrûnunu ihata edip o beyaz tennure dalgalanmaya...” (s.309)

“...hazret-i şeyhi ise makamında kırmızı post üzerinde yeşil destarlı sikke-i şerîf lâbis olduğu hâlde merkez-i dâire gibi sabit ve müstahkem görürsün.(...)başımdaki sikke-i şerîf arş u kürsî ve üst tarafını...” (s.309)

“Vaktaki tennure söndü, eski hâlime avdetle ten nur altında yani âlem zerre içinde gizlendi.” (s.313)

“Şems-i gerdûn-ı kerâmettir külâh-ı Mevlevî

Ya kamer-i zevrak-ı işârettir külâh-ı Mevlevî” (s.314)

“Yani gözlerimden akan yaş hırkayı suya batırmış gibi ıslatıyor.” (s.317)

“Ve müşarünileyh hazretleri sülâle-i Cenâb-ı Mevlânâ'dan olduğu cihetle sikke-i şerîfin simit tabir olunur etrafını destâr-ı şerîfle örter idi. Yani evlâttan olmayanlar sikke-i şerîfin etrafını açık bırakıp destarı yukarısından sarar, lâkin evlâttan olanlar açık bırakmayıp sikke-i şerîfin etrafını örterler ve sülâle-i Cenâb-ı Mevlânâ'dan olduğunu herkes bilip binaenaleyh cümle tarafından tazim ve riâyet-i mahsûsa olunur idi.” (s.322)

“...bu fakir Mevlevîhaneye gidip sikke-i şerîfi tekbir ile dede efendi hazretleri serime koydukta,(...)Lâkin dergâh-ı Mevlânâ'dan sikke-i şerîfi giydiğim zaman...” (s.335)

“...sikke-i şerîfi ser-i âlîlerine vaz' ve saltanat-ı ma'neviyyesini müşahede buyururlar ve hem de tebrîk-i sikke için(...)sikke-i şerîf iksâ edilmesine emr ü irade buyurduklarını tebşir ile zâhirde dahi sikke-i şerîfi giydirirler.(...)”...Başında sikke-i şerîf olduğundan birden bire tanıyamadım”...” (s.912)

“...oraya mahsus olan elbiselerimizi iksâ edip yani ayakta sarı yemeni ve siyah mest ve beyaz entari üzerinde sûftan cübbe, başta arakiye üzerinde beyaz sarık olduğu hâlde cümleten doğruca Harem-i şerîf'e yüz tuttuk.” (s.1002)

“Mekke-i mükerreme'ye iki konak kalarak Rabig'de ihrama girdik.(...)hacc-ı kırân niyetiyle niyet edip öylece ihrama girdik.” (s.1007)

“...ihram ara sıra açılır, onu toplamak için...” (s.1008)

“...her perşembe günü âyîn-i şerîfe hazır olurdum, lâkin sikke-i şerîf giyip semahaneye dahil olmazdım.(...)sikke-i şerîf üzerine destâr-ı latîf sarılmasına(...)sikke ve destar tedarikini emr ü ferman buyurdular.” (s.1021)

“...usul ve âyin-i Mevleviyye üzere sikke-i şerîf tekbirlenip...” (s.1022)

“...sikke-i şerîfi tekbirlemiş ve sema çıkarıp şeyh dairesinde...” (s.1023)

“...sikke-i fakîrî üzerine destâr-ı şerîf sarılması hususuna dair(...)”Azizim size çok güzel yaraşacaktır destârlı sikke-i şerîf”(...)Mevlevî meşâyıhına mahsus olan elbisenin iksâsıyla semahaneye dahil olunması takarrür edince...” (s.1024)

“...sikke-i şerîfi destâr-ı latîf ile müzeyyen ederek dâhil-i semâhâne olduğumu arz u beyan ettim.” (s.1025)

“Kezalik sikke destâr ile müzeyyen ederek başıma tâc-ı ibtihâc eden(...)cemiyet-i âlîde fakirleri sikke-i şerîf başımda ve hırka-i Mevlevî sırtımda olduğu hâlde...” (s.1028)

“Sikke-i şerîf tekbirlenip duası ba'de'l-îfâ yed tutup...” (s.1030)

“...”...Siz de yeşil tennure giyip ortada sema ediyorsunuz.(...)Bunlar da beyaz tennure giymişler(...)”...” (s.1054)

“Bu kere mevlûd-i nebevî cemiyet-i âlîsinde fakire öyle elbise-i Mevleviyye ve destâr ile reftârımı müşahede edip...” (s.1059)

“...vilâdet-i hümâyûna tesadüf etmesiyle alaydan sonra hanelerimize gelip elbiselerimizi değişip...” (s.1127)

“O gece mukâbele-i şerîften çıktık. Fakir sikke-i şerîfi ve hırkayı çıkarmak için...” (s.1133)

“...bazı canlar tennuresini fevkalâde açıyorlar, yani tez ve süratle çark ettiklerinden tabiî tennure ziyade küşade olup(...)İşte tennurelerini fevkalâde küşat olmaması için...” (s.1136)

“...tennurenin fevkalâde küşadı buna sebep,(...)Hazret-i Şems Dede Efendi de bir ayinde müceddet beyaz bir tennure giyip sema etti. Lâkin ne sema ne tennure görmeye mahsustur azizim.” (s.1137)

“...sikkelerine destar sarıp(...)Binaenaleyh fakirleri destar sarıp dâhil-i semâhâne olduğum zamanda...” (s.1153)

“Hazret-i şeyh de kendilerine destar sarıp vekâleten icrasını emir buyurmuşlar olduğunu haber verdiler.(...)Şöyle ki fakir destar sarıp dâhil-i semâhâne olduğum zaman(...)bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye destarlı sikke ihsanı bi-hasebi'z-zâhir olmayıp...” (s.1154)

“Destarsız sikke-i şerîf başlarında olduğu hâlde(...)başlarına sikke koyup dervişim demeye haya ederlerdi.(...)”...destarsız sikke ile bulunup yalnız semahaneye girer iken destarlı sikke-i şerîfi başıma koyacağım.(...)”...” (s.1155)

“...destarlı sikke-i şerîfi ser-i ibtihâcına yed-i peyvest-i Pîr Mevlânâ mazharı olan yed-i mürşid-i ekremle vaz' olunup(...)Destâr-ı şerîfin sol tarafına nazil olacak ucu hoca efendilerin taylasanı gibi zahrında ketfeteyn arasından aşağı sarkıtmış.(...)destarların uçları bundan böyle taylasan gibi zahra inzal olunacaktır(...)”Sikke-i şerîfi düzeltin, yani destarın ucunu sol tarafına alınız.”...” (s.1156)

“...sikke-i şerîfleri teberrüken takbîl buyurulur idi.(...)destar başında, hırka sırtında olduğu hâlde...” (s.1157)

“...efendi-i mûmâileyh de fakir gibi sikke-i şerîfe destar sarılması mezuniyetini almış idi,(...)Fakirleri destar sardığım zaman...” (s.1163)

“Fakirin sikkesi destarlı olduğundan destarsız bir sikke aramaya başladım.(...)bizim sikkenin yanındaki sikkeyi alıp “İşte sana destarsız sikke, bunu giy” dedi. Gördüm ki hazret-i şeyhin sikke-i şerîfidir. Hatta içinde arakiyesi vardır. Arakiyeyi çıkarıp sikkesini alıp başıma koydum.” (s.1168)

“Yanımda destarlı sikke-i şerîf başında olduğu hâlde bizim Salâhaddin Efendi duruyor. Dedim ki “Tennureye salâ edeyim mi?” Buyurdular ki “Edin!”(...)bülend âvâz ile “Tennureye salâ!” diye nida ettim. Lâkin şimdiye kadar zâhirde tennure için salâ nidası yoktur. Yalnız meydancı Kâmil Efendi huzûr-ı şeyhe girip lede'l-iztîzân canların hücrelerine gidip tennure iksâsını haber verir idi.” (s.1172)

“Bunu müteakip fakirin destarlı sikke başımda fakat semahanede birtakım turuk-ı sâire dervîşânı olup(...)Başında arakiye var, altında takye yerine siyah bir şey giymiş. Arakiyenin üzerinde de bir abani murabba şeklinde sarılmış yani destar gibi değildir,(...)Salâhaddin Efendi'yi gördüm ki destarlı sikke başında,(...)” (s.1173)

“...”Siz bilirsiniz ki fakir destar sarıp dâhil-i semâhâne olduğum günden vefatı tarihine kadar...”...” (s.1183)

“Ferdâsı perşembe günü tennure giyip visalimizden ba'îd oldular ki Sultan Veled devrinde karşı karşıya gelip birbirimize baş kesmeyelim.” (s.1196)

“...âyîn-i şerîfleri icra olunacak ise de fakirleri Mevlevî meşayıhına mahsus elbise-i fâhire ile bulunacağıma(...)Fakirin başımda destarlı sikke-i şerîf var idi.” (s.1214)

“...îd-i adhâ resm-i tebrîki için elbise-i resmiyyemin iksâsıyla(...)”Yarınki gün için elbise-i resmiyyeyi iksâ ile resm-i tebrîk ifasına daireye gelmeye niyet olunmuş idi.(...)”...” (s.1231)

“...sikke-i şerîfe destar sarılmasına mezuniyet ihsan olunduğuna...” (s.1296)

“Sinnim 69 Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Hacı Ali [Eşref Dede] Efendi hazretleri vesâtetiyle sikke-i şerîfe destâr sarılmasına çelebi efendimiz hazretlerinden ruhsat ve müsaade verilmiştir.” (s.1824)

Mevlevi Elbisesi ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.199, 318, 320, 346, 353, 364, 451, 452, 1027, 1171.

Sikke / Destarlı Sikke ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.199, 346, 353, 364, 381, 452, 1169, 1171, 1288, 1423, 1488.

2.11.1.6. Meslekleri ve Yaş Gruplarını Belirleyen Giyim-Kuşam

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda mesleklere ve yaş gruplarına dair giyim-kuşam örnekleri dışında tarikatçıların giyim-kuşamları hakkında da detaylı içeriklere ulaşılmıştır. Dolayısıyla tarikatçıların giyim-kuşamlarıyla ilgili örnekler de bu başlık adı altında

sıralanmıştır. Meslekler, yaş grupları ve tarikatçıların giyim-kuşamlarına yönelik olarak; abani, arakiye, ayakkabı, biniş, câme, cübbe, çarık, çevre, çizme, dizbağı, don, entari, fanila, fes, hırka, kundura, kuşak, kürk, mes, mintan, pantolon, sako, sarık, setre, sikke-i şerîf, şal, şalvar, şerit, takke, tuğ, tülbent, üniforma, yağmurluk, yemeni, zırh; derviş kıyafeti, destarlı Mevlevi elbisesi, elbise-i askeriyye, esnaf elbisesi, fukara elbisesi, hademe-i şahane elbisesi, kalem elbisesi, mabeyinci elbisesi, meşayıh elbisesi, mütemayiz elbisesi, nişancı elbisesi, paşa elbisesi, rüşdiye elbisesi, rütbe-i ûlâ elbisesi, sadaret elbisesi, şeyhülharem elbisesi, terzi esnafı elbisesi, zaptiye elbisesi gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar ise şu şekildedir:

"Kezalik bunların hitamında hademe-i şâhâne cümlesi bir renk elbisede ve ellerinde müzeyyen ve keskin baltalar ve başlarında mutantan tuğlar olduğu hâlde,(…)" (s.12-13)

"...askere yazılmıştır. Ve o vakit daha tüfek mevcut olmadığından bunlar avamdan fark u temyiz olunmak için bellerine birer beyaz çevre bağlayıp ellerinde birer sopa olduğu hâlde çarşılarda gezer imişler." (s.83)

"...beşiğin başına başımdaki fesi koyup(...)başıma sarık sarıp imamlık ve müezzinlik eder idim." (s.88)

"Lâkin kendisi ve dairesi halkı cümleten Arap gibi siyah olmuş ve yüzlerini ve gözlerini sarmış idiler." (s.329)

"Terzi Ağa hazretleri hanelerine gelmiş, ayağına bir şalvar giyip başına dahi bir şal sarıp şöyle bir terzi esnafından olarak arkadaşlarıyla beraber Abdullah Efendi hazretlerinin ziyaretlerine gitmişler." (s.340)

"...lâkin elbise-i askeriyyesi üzerinde efrenc elbisesi vardır, yani başındaki fesin üzerinde şapka vardır, fes altından görünür ve setri üzerinde Frenk kârı elbise vardır. Velhâsıl altı İslâm elbisesi, üzeri Frenk elbisesidir." (s.366)

"Derhâl kalkıp kalem elbisemi giydim." (s.383)

"...kalem efendileri gibi öyle boyu uzunca sako iksâ buyururlar idi." (s.397)

"...bazen âdeta esnafların giydikleri gibi siyah yemeni bulunur idi." (s.397)

"Yanlarında Erzincan hâkimiyle müftüsü var idi. Bunlar mükemmel elma kürkler giymişler." (s.397)

“Lâkin bu fakir zaten kalemden eve geldiğim vakit evvelce arz olunduğu üzere kalem elbisesini çıkarıp...” (s.407)

“...”Evet fes, setre, pantolonun dervişliğe zararı olmadığı gibi, böyle sarık sarmanın dahi askerliğe zararı yoktur demeliydiniz”(...)cümle askerler başlarına sarık sardılar.(...)”...O vakit bize sarık sardırmaları askerin sarık saracağına işaret imiş”(...)askerin böyle sarık sarmasıyla Cenâb-ı Gavs-ı A'zamî'nin teveccüh-i mürşidâneleridir ki bakın sarığın askerliğe zararı var mıymış işaret-i ma'nevîsidir.” (s.409)

“...şeyh efendinin çuha hırkalarını yani meşâyıha mahsus imal olunmuş biniş demektir, giydirdikten sonra,(...)” (s.438)

“Vaktaki duaya kıyam etti, arkasındaki cüppesini çıkarıp kollarını sıvayıp...” (s.453)

“...kalem elbisesini iksâ ile geceleri kaleme gidip ancak sahuru fakirhanede eder idim.” (s.500)

“Usûl-i âdet-i vüzerâ olarak müşarünileyh Mustafa Paşa hazretleri izin alan hoca efendilere o gün birer biniş giydirdi. Fakire dahi biniş yerine çuha sako ihsan ettiler...” (s.514)

“Yani bir oyunda paşa elbisesile çıkıp paşa zannedersin, diğer oyunda derviş kıyafetine girer, derviş zannedersin, diğerinde fukara elbisesiyle çıkıp fukara zannedersin.(...)Yani paşa elbisesinde ise paşa dersin, derviş elbisesinde ise derviş dersin.(...)Bir memleket valisi zaptiye veyahut diğer derviş elbisesiyle tebdil olup çarşılarda gezse, Vali Paşa'yı iyi tanıyanlar bilirler ki bu Vali Paşa'dır; lâkin tanımayanlar, hangi elbise ile meselâ derviş elbisesinde ise derviş nazarıyla bakarlar, zaptiye elbisesinde ise kezalik o nazarla bakarlar. Ancak şu kadar var ki Vali Paşa'yı iyi bilenler öyle zaptiye veya derviş elbisesiyle tebdil olduğunu gördüklerinde, muamelerinin vali muamelesi etmeyip hangi elbisede ise o elbiseye lâzım gelen muamelede bulunurlar.” (s.535)

“Hatta rüşdiye mektebine verdiği günün akşamı rüşdiye elbisesi ve alâmetleri üzerinde olarak(...)”Baksana elbisesine, alâmetlerine!” Bir de nazar ettim ki mekteb-i rüşdiye elbisesidir.” (s.743)

“...kalem elbisemi giyip ric'at ettim.” (s.745)

“...bunların elbiseleri bi-aynihi elyevm sarây-ı hümâyûnda olan mabeyincilerin elbisesi gibidir.” (s.761)

"..."Baba efendi, şöyle niyet ediyorum ki doğruca kışlaya gidip elbisemi çıkarıp asker elbisesini giyip tüfek ve çantayı alıp hazır ve müheyyâ olarak oturayım"..." (s.770)

"Ancak içlerinde Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizi tanıdım. Allâhu a'lem, elbise-i âlîlerinden anlaşılan Buhara ulemâ-yı kirâmına müşâbihtir." (s.772)

"...meydân-ı muhârebede iksâ olunan "zırh" yani Arapça " dır' " denilen hadîdden mamul gömlektir,(...)" (s.785)

"Bu hâlde üniformalı elbise ile siyah bıyıklı ve elbise-i resmiyyenin üzerinden meşâyıh-ı ızâm gibi boynundan aşağı asılmış alâ Acem şalı olduğu hâlde teşrif buyurdular." (s.792-793)

"..."Bizim alayın çizmeleri şimdiye kadar alınmadı. Şimdi mart geldiği cihetle ilmühaberi geriye alınarak kaydını terkîn edecekler. Bu nasıl iştir, asker ayakkabısızdır!"..." (s.872)

"Baba efendi hazretlerinin üzerlerinde olan elbiseleri şöyle ki başında ma'a-püskül fes, üzerinde Şam abanîsi sarılıdır, lâkin öyle Şamlılar gibi süslü değildir, âdeta hoca efendilerin sarığı gibi sarılmıştır. Ayağında çuha esnaf şalvarı gibi şalvar ve siyah mes ile esnaf gibi siyah adî kundura, belinde ince eski bir adî Acem şalı vardır. Üzerinde yine fanilâ gibi eski bir mintan olup onun üzerinde diz kapaklarına kadar adî bir Şam hırkası iksâ buyurmuştur, yani meşâyıh ve derviş elbisesine ve alâmetine dair asla bir şey yoktur.(...)Velhâsıl her kim görürse, muhakkak bu zat böyle esnaf elbisesinde gizlenmiş mazinneden bir zât-ı âlî-kadr olduğunu ayne'l-yakîn bilir ve müşahede eder azizim." (s.933)

"Başında bir eski fes, üzerinde beyaz sarık; gayet kirli ve eski. Şöyle iki defa çevirmiş, bir ucu bir taraftan boynuz gibi bir işaret yapmış ve bir tarafı yine öyle. İşaretli ucunu yukarıya doğru çıkarmış. İşte aynı Ali Efendi hazretleri gibi bir alâmettir. Ali Efendi'nin de tıpkı onu gibi bir eski fes ma'a-püskül. Üzerinde Şam abanîsi eski. O da öyle bir ucunu düğüm etmiş, yukarıya doğru diğer ucunu yine öyle düğümlü bir alâmettir, bu da tıpkı onun gibidir, hiçbir tarafında noksanı yoktur. Yalnız Hasan Baba'nın beyaz tülbenttir; Ali Efendi hazretlerinin Şam abanîsidir. Kendisi gayet müsin ve ihtiyar yani doksana yakındır, üzerinde fanilâdan eski yamalı bir hırka, onun altında yine eski fanilâdan bir entari, ayağında beyaz don, siyah mest ile adî büyük bir kundura gayet kabadır; güç hâl ile ayağında sürükler." (s.937-938)

“Şöyle ki başında gayet temiz ve gayet beyaz bir takke, onun üzerine arakiye giymiş, ammâ arakiyeyi biraz çekip uzatmış ki sikke-i şerîfin küçüğü demektir. Zaten rivâyet-i sahîhe budur ki Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin de ser-i sa'âdetlerinde olan sikke-i şerîfe şimdiki dedegânın giydikleri gibi değildir. Arakiyeyi çekip uzatır isen işte sikkenin nısf derecesinde uzanır, işte öylece iksâ buyurmuşlardır. Sonra böyle sikke-i şerîf derecesine çıkarılmıştır. İşte Hasan Baba hazretleri o sabah böylece uzunca bir arakiye, sade ve altında kardan beyaz takke ve üzerinde Mevlevî hırkası gibi öylece bir hırka olup kollarını giymemiş, aşağı yanına salıvermiş.” (s.940)

“...dâiren-mâ-dâr mücedded siyah elbise ve yağmurluk iksâ etmiş ve sırasıyla dizilmiş öyle havada muallak olarak birtakım asker gördüm.(...)Lâkin ellerinde silâh ve bellerinde palaska ve arkalarında çanta gibi şeyler yoktur, ancak askere mahsus cedîd ve siyah elbise iksâ olunmuştur.” (s.977)

“Fakat belimde de destâr gibi yeşil bir şerit bağlı, yani Ravza-i mutahhara'nın hizmetlerine tayin buyurulan hadım ağaların bellerine bağladıkları kuşak tarzında bağlanmış ve uçları aşağı sarkmış uzun bir kuşak bağlı olup o da rükû ve sücudda cübbe açıldıkça görülür.” (s.1021)

“...evvelce yaptırmış olduğu sâniye mütemayizliğine mahsus olan elbise-i resmiyyesinin lüzumu kalmadığı cihetle...” (s.1025)

“Hekîm olan zat, bunun elbisesine ve ahvaline bakıp anlar ki bu herif gübre nakleden kayıkçılardandır.” (s.1065)

“Onu gördüm ki paşa merhum başından fesi çıkarıp önündeki masanın üzerine attı,(...)Sonra fesini başına giyip bir genişçe dem aldı azizim.” (s.1080)

“Beş on dakika sonra başı kefiyeli bir zabit içeriye geldi.” (s.1080)

“...sınf-ı sânî mütemayizliği elbiselerini satın aldığım gibi...” (s.1202)

“...yarınki gün inşâallâhu ta'âlâ elbise-i resmiyyemizi iksâ ile huzûr-ı hazret-i cânâna ve ârif-billâha yüz sürüp...” (s.1230)

“...atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin elbise-i resmiyyesini giymiş olduğumu gördüm.” (s.1290)

“...bir kır at üzerinde seyfini çekmiş elinde ve arkasında nişancı elbisesiyle...” (s.1384)

"...sadarete mahsus elbiseyi lâbis..." (s.1413)

"Fakat padişah destarlı Mevlevî elbisesindedir." (s.1431)

"Dedim: "Şeyhülharem mi?" "Evet evet, işte o memuriyet ihsan olunsa, gönlüme öyle geldi, ammâ zatınıza ne yakışır, öyle başınızda sarık, sırtınızda cüppe..."..." (s.1449)

"..."Hay ey çoban,(...)Çarık ve dizbağı sana lâyıktır.(...)"..." (s.1633)

"Çoban derhâl câmesini yırttı ve hararetle bir ah etti,(...)" (s.1635)

"...paşanın sırtında olan on bin kuruş kıymetindeki şal hırkasına işaret etmiş." (s.1658)

"...şöyle hazret-i şeyhe nazar etmiş. Onu görmüş ki gayet nefîs-i enfes elbiseler içinde; sırtında kollarını giymemiş şöyle omzuna almış on bin kuruş kıymetinde alâ bir kürk;(...)" (s.1659)

"Muahharen rütbe-i ûlâ elbisesini aldığım zaman eski aldığım mütemayiz elbisesinin hükmü kalmadığından..." (s.1804)

"...yani tabura gitmeyip asker elbisesiyle şubede istihdam olunacaktır." (s.1813)

2.11.2. Süsleme

İncelenen eserde, insanların kendilerini süslemeleri dışında çeşitli yapılar ve eşyalar üzerinde de süsleme yaptıkları görülmüştür. Dolayısıyla bu başlık altında insanların süslenmeleri dışında, yapıların ve eşyaların süslenmesiyle ilgili örnekler de sıralanmıştır. İnsanların vücutlarına yapılan süslemeler olarak saç örme, sakal boyama; giysilerine yapılan süslemeler olarak fesin etrafını püskül ve oyma kağıt kaplama, Kandilli yazmasıyla sırma işlemeli çevreyi birbirine sarıp ucuna bir adet gazi altını bağlama; takılan süs eşyaları olarak elmas broş gibi mücevher çiçek iğne, tektaşlı elmas yüzük, beşibiryerde, yakut, mercan, zümrüt, mücevher gibi sözcükler ve işlemlerle karşılaşılırken yapı ve eşya süslemeleri olarak ise camilerin minarelerine kandil asma, mihraplarına levha asma; türbe içlerini şal, çuha, gümüş taç, yemeni, çevre, perde ve kelime-i tevhid yazılı kadife ile süsleme; selamlığı kandillerle süsleme; semahaneyi kandil ve fanuslarla süsleme; dergâhı perde ve döşemelerle süsleme gibi işlemlerle karşılaşılmıştır. Tüm bunların yanı sıra süs verme, zinet verme, müzeyyen etme, tezyin olunma şeklinde ifadelerin kullanımlarına da rastlanılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

“...gayet güzel lepiska saçlarım olduğundan ve validem kesmeye kıyamadığından kızlar gibi örüp belime kadar uzatır idi. Hatta mektebe bed' ettiğimde sırma ile örmüşler idi.(...)başımdaki fesin etrafı püskül kaplamış ve üzerine alâ oyma kâğıt konmuş idi. İşte bu süs ile Selimiye Kışlası'na gittim, koğuşta oturdum.” (s.84)

“Onlar da gayet alâ bir Kandilli yazmasıyla sırma işlemeli bir çevre birbirine sarıp ve ucuna bir adet gazi altını bağlayıp elime verdiler.(...)Kâğıdı açıp alâ ve bâlâ yazma yemeni ve çevre olduğunu ve ucundaki düğümü açıp gazi altını idiğini görüp hiçbirisine el sürmeyip öylece kâğıt içinde bıraktı.” (s.115)

“...Mehmed Efendi namında sakalını boyar bir efendi idiyse de biçare hiçbir şeyden haberdar olmadığından...” (s.185)

“Bu asiye tek taşlı bir elmas yüzük ihsan ettiler; çünkü ağa gayet zengin idi.” (s.195)

“...evvelemirde yorgancı gibi bütün perde ve döşemelerini indirip yukarıdan aşağıya kadar özenerek bir süs verdim, gayet alâ oldu.” (s.320)

“...mücevherâta dair alınacak şeyleri kuyumcu Batrak kaleme getirdikçe bir başka süs oluyor.(...)fakirde görülen nîm mabeyinci süsü hussâdın hasetlerini ziyade etmeye başladı.” (s.326)

“Sonra mezkûr şalı türbe-i şerîfe getirip Hazret-i Pîr efendimizin merkad-ı sa'âdetleri başına sardım. Zaten başlarında gümüş taç olup onun altına da şalı sardım ve merkad-ı şerîfe kadife üzerine sırma ile kelime-i tevhîdi yazdırıp sanduka-i âlînin yeşil çuhasını değiştirdim, yeniden yeşil çuha pûşîdesiyle üzerine mezkûr kadifeyi koydum ve daha baş tarafına çevre yemeni gibi şeyler pûşîde ettim. İstanbul'un birinci türbelerine benzettim. Ve türbe-i şerîfin pencerelerine beyaz perde astım, fevkalâde zinet verdim.” (s.384)

“...selâmlığın Câmi'-i şerîf gibi her tarafı kanâdîl ile müzeyyen edip...” (s.392)

“...âdeta bir Câmi'-i kebîr gibi kanâdiller ile tezyin olunmuştur.” (s.393)

“Ve mihraba sair levhalar talik ve semahane, İstanbul dergâhlarının semahaneleri gibi fevkalâde tezyin olundu.” (s.434)

“...semahane, kanâdîl ve fanuslar ile tezyin olunup...” (s.435)

“Çünkü üvey valide, acîb mütekebbire bir hatun idi; pek çok süslü odayı sever ve güzel şeyler giymesini ister...” (s.476)

“Zira malûmdur ki yakut, mercan, zümrüt; mücevher bunlarda taştır, ammâ öyle adi sokak taşı değildir.” (s.536)

“Lâkin müşarünileyh haddizatında gayet ve fevka'l-had süslü gezer ve süslüdür.”(s.713)

“...Câmi'-i Emeviyye'ye zât-ı şâhâne teşrif edecek imiş. Ona zinet olmak üzere câmi'-i şerîfin minaresinden aşağıya kadar bir uzun merdiven salıveriyorlar. Ve o merdivenden aşağı adamlar nüzul edip minarenin aşağısından yukarıya doğru ipler keşide ederek onun üzerine kanâdiller talik ediyorlar.(...)Ve aşağısından bazı kanâdîli yakmaya başladılar.” (s.845)

“...fakirin leyl ü nehâr efkârım, beşi bir yerde cem' edip hanım efendinin sadr-ı şifâsına ve sîne-i vefâsına talik ile neşeyâb-ı zevk ü sefâ olmaktadır.” (s.956)

“Fakirin beşi bir yerdeye muhabbetim olması olsun ki ma'nâ-yı bâtınesinden başka olarak bi-hasebi'z-zâhir beşi bir yerde Osmanlı lirası yaptırıp hanımefendinin sadr-ı şifâsına ve sîne-i vefâsına talik olsun.” (s.961)

“...bunlar güya düğüne gider gibi cümlesi giyinmiş kuşanmış, zinetlenmiş hanımlardır. Bunlardan birisi fakirin yanıma gelip cebime bir elmas broş gibi gayet mükemmel bir mücevher çiçek iğne koydu...” (s.1195)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, giyim-kuşam-süs başlığıyla ilgili tespit edilen unsurlara genel olarak bakıldığında, XIX. yüzyıla dair çeşitli detaylara ulaşılmaktadır. Alt başlıklara göre ilerlenildiği zaman ilk olarak erkek giyimi başlığında aba, arakiye, entari, hırka, sikke gibi giysilerin ön plana çıktığı göze çarpmakta ve böyle bir durumun oluşmasında ise Aşçı Dede'nin tarikatlara bağlılığının ve o tarikatlara mensup kişilerin giysilerine yönelik başarılı gözlemlerinin etkileri görülmektedir. Kadın giyimi başlığında bulunan unsurlar, erkek giyimindeki unsurlara nazaran daha az olmakla birlikte çarşaf, yüz örtüsü, namaz örtüsü gibi giysilerin kullanılmasından hareketle devrin kadınlarının inanç yapıları ve sakınmaları hakkında bilgi edinilmektedir. Çocuk giyiminde, erkek çocukların başına takılan feslerden bahsedilmekte ve o dönemlerde sadece yetişkinlerin değil, çocukların da başlarında fesle dolaşmaları dikkat çekmektedir.

Günlük giyime yönelik örneklerde, Aşçı Dede'nin kışı ağır geçiren bazı şehirlerde yaşamasına bağlı olarak, ayakkabı-eldiven ve bunlarla ilgili çeşitli detaylara yer verdiği fark edilmektedir. Törensel giyim başlığında, Mevlevilerin sema ayinleri yaparken tennure

giymeleri ve başlarına sikke takmaları nedeniyle Mevlevi elbiselerine çokça değinildiği anlaşılmaktadır. Mevlevilerin tarikat içerisinde belirli kademelere yükseldiklerinde sikkelerinin etrafına destar çekmeleri ve dairelerde çalışan kişilerin bayramlarda resmi tebrik için bir araya geldiklerinde resmi elbiseler giymeleri de törensel unsurlar barındırmasından ötürü dikkat çekmektedir. Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyim-kuşam başlığındaki içeriklerde, kalem elbisesi ve askeri elbise ifadeleri çokça geçmekte ve bunda Aşçı Dede'nin askeri görevli olmasının payı olduğu görülmektedir. Süsleme başlığında, gerek insanların gerekse çeşitli yapılar ve eşyaların süslenmesiyle ilgili bilgiler aktarılmakta, bunlardan hareketle de devrin insanlarının güzellik algılarına dair bilgi sahibi olunmaktadır.

2.12. HALK BİLGİSİ

Tarih boyunca bazı halk yığınları, yaşayarak ve gözlemleyerek elde ettikleri çeşitli tecrübelerini sonraki süreçlerde de kullanmalarıyla birlikte, belli başlı bilgilere sahip olmuş ve bunları kuşaktan kuşağa aktararak yaşatmışlardır. Halk yığınları tarafından belirlenen ve benimsenen bu tür bilgiler zamanla halk bilgisi olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Saintyves; halk bilgisi denilince tarih ve arkeoloji bilgilerinden müspet ilimlere, astronomi ve coğrafyadan fizik, kimya ve doğa bilimlerine kadar her şeyin anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.[50] Açа ise halk biliminin, çevreyi meydana getiren canlı ve cansız doğal nesnelerle alakalı birçok düşünce, deneyim, uygulama sonucunda oluşan ve devamlı yararlanılan hale getirilmiş bilgilerden ortaya çıkmış dalına halk bilgisi adı verildiğini belirtmiş ve halk bilgisi içerisinde halk hekimliği, halk veterinerliği, halk botaniği, halk zoolojisi, halk meteorolojisi, halk takvimi, halk hukuku vb. toplum arasında sürekliliğini devam ettirmekte olan bilgi çeşitlerinin yer aldığını söylemiştir.[51]

2.12.1. Halk Hekimliği

İnsanların sağlıklarına kavuşmaları noktasında modern bilimsel ilkeler yerine bitkisel, hayvansal ya da inançsal uygulamalara başvurarak gayriresmî bir şekilde tedavi olmaya çalışmaları durumu halk hekimliği kavramını oluşturmuştur. Boratav bu kavram hakkında, halkın çeşitli olanaksızlıklar veya farklı sebeplerle doktora gidememe-gitmeme durumunda hastalıklarını tanılamak ve sağaltmak için tercit ettiği uygulamaların tamamına halk hekimliği denildiğini ileri sürmüş ve hastalık sözcüğünün alışılmış anlamından daha kapsamlı bir anlam ifade ettiğini belirterek bu sözcükle sadece insanların vücutlarındaki

[50] P. Saintyves, **Folklor Elkitabı**, Çev. Bilâl Aziz Yanıkoğlu, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1951, s.92.
[51] Açа vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.442.

sağlık problemlerinin değil; cin-peri vb. metafizik varlıkların yol açtığı sıkıntılar, nazar değmesi, büyüye maruz kalma gibi ruh sağlığını etkileyen durumların da anlaşılması gerektiği üzerinde durmuştur.[52] Bu konuda Alptekin ise modern tıbbın hasta kişiye yapacak bir şeyi kalmaması durumunda tükenen ümitlerin halk hekimliği sayesinde yeniden canlandığını ifade etmiş ve insanların modern tıptan olumsuz cevap almalarıyla birlikte halk hekimlerinin yolunu tuttuklarını ve alternatif tıbbın olanaklarından istifade etmeye çalıştıklarını belirtmiştir.[53]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda halk hekimliği başlığıyla ilgili olarak muska-nüsha, kocakarı ilacı, üzerine okuma, nefes etme, üfleme, tütsülendirme gibi ifadelerin kullanılması yanında vücut sağlığı olarak karın ağrısı, kabızlık, bel ağrısı, boğaz ağrısı, basur, bayılma ve ruh sağlığı olarak cinlenme, keyifsizlik gibi problemlerin çözümleri hakkında bilgiler verildiği görülmüştür. Ayrıca çocuklarda görülen dil bağının hangi sebeple oluştuğuna yönelik ifadelerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...o hâlde tâ'ife-i cinnin mumaileyhâyı zapt ve istilâ etmeleri olmuştur. Mumaileyhâ şu illetten bir suretle kurtulamayıp on beş yirmi günde bir kere yere düşerek kendisini tahtalara çarpıp elleri ayakları kilitlenir ve yanında bulunanlar pek güç hâl ile bir saat kadar ellerini üfeleyerek açarlar idiler." (s.83)

"Validelerim: "Aman oğlum, ne oldun?" dediler. Ben ise: "Karnım ağrıyor" dedim. Artık büyük validem hemen koca karı ilâçlarını meydana döküp bir taraftan güllü su ve bir taraftan nane suyu ve buna mümasil ilâçlar içirdiler." (s.112)

"Molla Hanım demiş ki "Anladık, bu çocuk mektepte birisine âşık olmuş.(...)Bunun çaresi(...)âşık olduğu kim ise ismini öğrenip nüsha yapmalıdır" demiş." (s.125)

"Çavuş dedi ki "Efendi, Reis Paşa hazretleri mahsus selâm etmişler. Çocuk ziyade keyifsizdir, buyursunlar da bir nefes etsinler" dedi." (s.365)

"Hatta o tarihte asâkir-i şâhâneden bir neferin eli ayağı büzülmüş olup hazret-i şeyh efendimize getirdiler. Hazret, fakire emir buyurdular ki bir hafta okunmak için. Neferi her sabah arkadaşları sırtında getirip tam bir hafta evrâd-ı kebîr ile Delâil-i şerîf'i okudum, üzerine üfledim. Hafta tamamında nefer de iyi oldu. Lâkin evrâd-ı kebîr ile Delâil-i şerîf'in

[52] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, 2.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s.122-123.
[53] Ali Berat Alptekin, "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği", **Millî Folklor**, XXII, 86, (2010), s.5-6.

tesiri muhakkaktır, ancak okunmasına mezuniyet ihsan eden zât-ı âlî-kadrin de uluvv-i kadr ü menzileti unutulmasın.” (s.372)

“Her kimin dünya ve ahiretçe bir işi olsa, doğru huzûr-ı hazret-i şeyh efendimize yüz sürüp arz ederdi. Onlar da tabîb-i hâzık gibi her türlü dertlere bin nevi muâlece ve deva ihsan ederlerdi.” (s.391)

“...pek ziyade keyifsiz oldukları vakit bu hırka-ı sa'âdeti kemâl-i ta'zîm ü ihtiram ile niyet-i şifâ için sırtlarına koysunlar. Çünkü fakir bu âdeti Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimizden gördüm. Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin dest-i mürşidâneleriyle dikilmiş bir entari ve bir yelek, Hazret-i Gavs-ı A'zam Fehmi efendimiz hazretlerinde mevcut idi. Öyle keyifsizliği vaktinde kemâl-i edeb ü tazim ile çıkarıp giyerler idi.” (s.400)

“...çocuğun dilinin ucunda bir iplik gibi bir şey çenesine bağlıdır. Yani dili, diş çıkacak çene kemiğine ince bir şey ile merbuttur. Bunun için meme dahi alamaz.(...)Salih kölesini kendi elleri üzerine alıp cerrah o ipliği oradan kat' etmiştir. Sonra Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimiz ile beraberce devlethanelerine avdet edip yolda şöyle buyurdular ki “Hikmet-i rabbânî hîn-i mülâkâtta pek çok tekellüm olunur ise, çocukta böyle dilinde bir merbutluk hâsıl olur.” İşte o zaman anladım ki bizim o gece aşk u muhabbetle mülâkatımızda kıraat olunan besmele-i şerîflerin sırrıdır.” (s.405)

“Ve işbu emirnâme-i gavsiyyeleri o vakit aşk u muhabbetimizi müzdâd eylediği cihetle tahammül edemeyip teskîn-i harâret için hemen mühr-i sa'âdetlerini fekk edip niyet-i şifâ-yı derûn diyerek yuttum.” (s.524)

“Mısır meselesinden sonra Mısır cihetinde zuhur eden kolera illeti, Beyrut cihetine doğru sirayet etmekle derhâl Şâm-ı şerîf etrafına kordonlar icra ve muhafazasına asker-i şâhâne isrâ olunarak ahalice fevkalâde ıztırap hâsıl olmuştu.(...)Câmi'-i Emeviyye'ye gidip Hazret-i Yahyâ aleyhisselâm efendimiz hazretlerinin kadem-i sa'âdetleri cihetinde oturup illet-i mezkûrun def'ine niyet-i hâlise ile niyet edip hatm-i şerîf kıraat ve bazı ed'iyeler tilâvetle tazarru ve niyaz olundu.” (s.556)

“...bir defa olmak üzere nargile içerim. Çünkü Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz ender-i nâdir olarak ara sıra nargile emir buyururlar idi. Zira nargilenin faydası dimağda olan fenalığı izale ile zihne zekâ bahş eder.” (s.581)

“...müshil şerbetine benzer, yani bir insan kabız oldukta müshil şerbetini nûş edip onun tesiriyle amel zuhur eder. Eğerçi şerbetin yapılması bilâ-noksân eczası tamam olur ise elbette onun tesiri olacağı bedîhîdir. Eğerçi eczasında bir noksaniyet olur ise, onun tesiri olmaz.” (s.597)

“...bazıları kolera dediler, bazıları humma illetidir dediler. Bu fakir de kolera diyen tarafındanım, zira ki evvelce beyan olunduğu üzere âlem-i ma'nâda Şam'a kolera gelmiş dediler. Ancak Şâm-ı şerîf'te olan ehl-i kulûbü's-sâfiye ve uşşâk-ı sâdıkanın dualarıberekâtıyla hafifçe fiilini icra ederek müddet-i kalîlede def' ü izale olmuştur. İllet-i mezkûrun iptidalarında def' ü izalesi için hatm-i hâcegân ve sair ed'iye-i hayriyyeler ve niyazlar olunmuş...” (s.765)

“...”...üç dört günden beri belime bir ağrı girmiştir. Araba ile güç hâl geliyorum. Yerimden kalkmaya kudretim yoktur. Yirmi gün kadar ruhsat alıp Bursa kaplıcalarına gideceğim” buyurdular.(...)dedim ki “Bu ağrılar daha çoğalır, böyle kalmaz ve kaplıcalar da fayda etmez.”...” (s.828)

“İşte bu on kelimedir. Tarih ve imza ile on iki kelime olur. On iki imam aşkına yazılmış bir nüsha-i şerîftir; her bir türlü derde deva ve şifadır.” (s.923)

“...”Boğazım ağrıyor, gidip süt içeceğim.”...” (s.938)

“Hastalığım o dereceye vardı ki mektupçu beyefendi hazretlerinin enişteleri Ebu Bekir Efendi kardeşimiz daima yanımdan ayrılmayıp bazı kocakarı ilâçları yaparlar idi.” (s.1001)

“...bunu ayıltmak için kimisi limon kimisi misk yağı kimisi gül suyu gibi şeyler burnuna tutarlar.(...)Hemen derhâl biraz gübre buldurup bunun burnuna koklatmasıyla beraber herif derhâl açılıp kalkar.” (s.1065)

“...dünyaya geldiğinde tâ'ife-i cin kendisine musallat olmuş babalı Araplar gibi idi. İki üç yaşına kadar pek çok feryat ve figan eder, ağlar, bir yerlerde durmaz, eve girmez; gece yarıları araba ile Şehzadebaşı'ndan Tophane'deki Başlı Hoca Fatma Hanım'a götürüp tütsülendirir idik. Velhâsıl mûmâileyhâ beş altı yaşına girinceye kadar hocalar, başlı kadınlar ellerinde kalmıştır.” (s.1273)

“Basur dedikleri habis hareket ü cümbüşe başladı. Dar kendimi fakirhaneye attım. Elbiselerimi çıkarıp kendimi döşeğe serdim. İşte çarşamba gününden itibaren on iki gün eve kapanıp yattım.” (s.1423)

“Mine'l-kadîm hatm-i hâcegân kıraatinde sürahi ile su konup hitâm-ı hatmde suya üfürür idim. Bazı ihvandan bu sırra aşina olanlardan keyifsizlikleri zuhurunda o sudan alıp niyet-i şifâ nûş ederek şifâyab olurlar idi. İşte o sudan da aşureye selsebil gibi akıtılmıştır. Ehl-i beyt halkına dedim ki “Bugün muharremin onuncu günü olup İstanbul'da Sümbül Efendi Dergâhı'nda su çıkar, herkes alıp içerler. İşte bu su da o su gibidir. Niyet-i şifâ nûş edin” deyip içtiler...” (s.1527)

“Tabîb-i hâzık munkabız olmuş hastaya müshil şerbeti verir. O hasta da nûş ettiği hâlde muhakkak o şerbet hükmünü icra eder. Ammâ velâkin o şerbetin yapılmasında bir noksaniyet olur ise, yani eczalarından bir ecza noksan olsa, elbette o şerbetten bir fayda hâsıl olmadığı gibi belki bir mazarrat zuhur dahi melhuzdur.” (s.1601)

2.12.2. Halk Botaniği-Halk Zoolojisi

Halkın bitki dünyasına yönelik bilgilerinin ve geleneksel uygulamalarının her türlüsünün konu edindiği bilim dalına halk botaniği denilmektedir.[54] İlk çağlardan beri insanoğlunun gıda, giyim gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasında ve hastalıklarının tedavi edilmesinde vazgeçilmez temel kaynaklarından birisi şüphesiz ki bitkiler olmuş ve bitkiler; kültür, sanat, uygarlık ve temel bilimlerin gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Halk botaniği araştırmaları içerisinde; halk tarafından bitkilere verilen adlar, bitkileri sınıflandırmalarındaki ölçütler, bitkilerden faydalanma yöntemleriyle ilgili bilgiler, çeşitli inanmalar ve uygulamalar yer almıştır. Gerek ekim, dikim faaliyetleri neticesinde gerekse doğada kendiliğinden yetişmesi neticesinde olsun, bütün çiçekler, ağaçlar, sebzeler ve meyveler halk botaniği araştırmaları kapsamında değerlendirilmiştir.[55]

Halkın hayvan dünyasına dair bilgilerinin ve uygulamalarının derlenip değerlendirildiği halk biliminin alt dalına ise halk zoolojisi denilmektedir.[56] Geçmişten günümüze kadar insanoğlu, yabani ve evcil hayvanlarla çeşitli sebeplerle alakadar olmuş ve ulaşım, tarım gibi alanlarda kullandığı hayvanlarının ayrıca etlerinden, sütlerinden ve derilerinden de istifade etmiştir. İnsanoğlu tüm bunların yanı sıra duygusal bağlar da kurduğu hayvanlarını kimi zaman bir arkadaş ve dost olarak da addetmiştir.[57] “Geleneksel yaşam içerisinde, hayvanların tür çeşitlilikleri, biyolojik yaşam döngüleri ve davranışları

[54] Artun, **Türk Halkbilimi**, s.242.
[55] Aça vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.458.
[56] Aça vd., **a.g.e.**, s.459.
[57] Figen Akyol, **Safiye Erol'un Eserlerinde Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağrı, 2021, s.350.

gibi hususlar dikkate alınarak genişletilen sınıflandırmalar sonucunda zengin bir geleneksel zooloji bilgisi ortaya çıkmıştır."[58]

Hatıralarda halk botaniği ve halk zoolojisiyle ilgili olarak agnâm, ağaç, ahu, akrep, arı, arslan, at, ayı, bağ-ı irem, bahçe, bakar, bal arısı, balık, baûza, bayır, baykuş, behâyim, binek, bit, bostan, böcek, buğday, bukalemun, burgûs, buzağı, bülbül, ceviz ağacı, civciv, çalı kuşu, çam ağacı, çam kozalağı, çayırlık, çaylak, çiçek, dabb, dağ çiçeği, dağ hayvanı, dağ keçisi, dağ sığırı, devâb, deve, diken, dut fidanı, dut yaprağı, efâ'î, ejderha, el-bân ağacı, esb, esl, esmâr, ester, eşçâr, eşek, ezhar, fare, fidan, fil, fino köpek, ganem, geyik, gonce, gül, gülistan, gürg, güvercin, hamt, haşerat, havuç, hayvan, hayye, hınta, hirre, horoz, hudayinabit, hurma ağacı, ıtır, inek, ipek böceği, ism-i kerîh hayvan, kamış, kanarya, karga, karınca, karpuz, keber-kebre, kebş, keçi, kedi, kehle, kelb, keler, kımıl, kır, kıtmîr, kilâb, koyun, köpek, köstebek, kurt, kusfend, kuş, kuzu, lâle, lavanta, limon, mantar, mâr, matiyye, maydanoz tarlası, maymun, menekşe, merkep, meyve ağacı, midye, mişmiş ağacı, murg, nebatat, nergis, otluk, öd ağacı, öküz, pamuk, patlıcan, peşe, piliç, saman, sansar, sarıca arı, sarımsak, sarmaşık otu, sebze, sedir ağacı, seg, sıçan, sığır, sıpa, sibâ', sinek, soğan, sorguçlu esb-i tâzî, sümbül, sünger, şahbaz, şahin, şa'îr, şalgam, şât, şebboy, şehbâz, şeker kamışı, şîr, şutur, şükûfe, tahtakuşu, tavşan, tavuk, tavus kuşu, tay, tilki, tosun, tûti kuşu, tuyûr, ûd ağacı, üzüm bağı, yaban keçisi, yasemin, yeşillik, yılan, zerdali, zeytin fidanı, zübâb gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Evvelemirde halifenin râkib olacağı yani ona mahsus olan hayvanlar,(...)" (s.12)

"İşte bu cemm-i gafîr ortasında güya envâ'-ı şükûfeler ile müzeyyen bir bâğ-ı İrem vasatında envâ'-ı revâyih içinde hırâm eden..." (s.13)

"...gayet müzeyyen ve başı murassa taç ve murassa gâşiyeli esbe süvâr olduğu hâlde..." (s.13)

"...bahçesinde kuş vurmak için attığı tabancanın sedası..." (s.83)

"...hünkârın atının ayağına kapanır, çocuğu vermez." (s.85)

"Sarmaşık otu manasına olan aşaka'dan müştaktır; ifrât-ı muhabbettir" diyor." (s.95)

"...bir gün lâle ve sümbül ve menekşe bir demet yapıp canan gelmezden evvel çekmecesinin içine koydum.(...)demeti bulmasıyla alıp kokladı." (s.95)

[58] Açа vd., **a.g.e.**, s.459.

“O zaman çocuklar öyle lavanta ve sair koku sürünmez idiler.” (s.116)

“...”Küçüğü bir gün ava gitmiş, bir geyik bulmuş.(...)” diyerek...” (s.124)

“Evet, sultân-ı aşk nisan yağmuru gibidir; yılanın ağzına düşer ise zehir ve midyeye yani midye kabuğuna düşer ise inci ihdas eder; hatta kabuğu dahi sedef olur.” (s.126)

“İnsan ağaca bir vakitte benzemez, çünkü Hazret-i Ali kerremellâhu vechuhu hazretlerinin:(...)beyti misdakınca sen bir sultân-ı âlî ve bir pâdişâh-ı du âlemsin ki bu ağaçlar ve bu zemin ve sema belki on sekiz bin âlem senindir.” (s.310)

“...Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz Mesnevî-i şerîflerinin [Rusûhî] birinci cildinde yüz doksan dördüncü varakasında bu hurma ağacının hikâyesinde buyururlar.” (s.310)

“Bülbül-i cân u dile gelse n'ola bûy-ı hüdâ

Gonce-i bâg-ı hidâyettir külâh-ı Mevlevî” (s.315)

“...derunumdan kıtmîr-veş sızlanarak...” (s.317)

“Şa'îr ve samanı ekl etmeye hayvanım olmayıp ancak bir ufak tay-ı Arabî ki Hüsameddin Efendi idi, bu da o vakit daha yem yemeye muktedir değil idi, mezkûr yemi şekere şüküre (?) tebdil ile tayı besler idim.” (s.324)

“...Karadeniz'in balıkları gibi sefine-i fikri sardılar.(...)etrafımızı sarmış olan balıklar biraz dağılmış idiler.” (s.328)

“Fakir hemen orada sular akar, ağaçlar sırasıyla sûret-i muntazamada dikilmiş.” (s.334)

“...nefîs, enfes tütsü ve öd ağaçlarıyla muattar etti.” (s.352)

“Muhasebeci efendinin ufak bir fino köpeği var idi, “Aman bu hayvanı bir mahalle hapsedin” diye odanın birisine kapattı.(...)ufak fino köpeği ne hâl ise olduğu mahalden firar ile doğruca namaz kılınan odaya gelip(...)muhasebeci efendi koşup finoyu tutup dışarıya götürüp ağalara etmediğini bırakmadı.(...)muhasebeci efendi, hayvanın öyle zuhurundan fevkalâde mahcup oldu.(...)Sonra fakire söylediler ki “...saklamış olduğum köpeği meydana çıkardı.”...” (s.352)

"..."Çaylak denilen kuş, dişisiyle beraber(...)erkek çaylak, dişisine esnâ-yı muhabbette(...)mezkûr çaylağı huzuruna talep eder, çağırır.(...)Derhâl çaylak der ki "...dişi çaylağa arz-ı aşk u muhabbet edip söyledim.(...)"..." (s.354)

"...o nergis gibi mestane olan çeşm-i âhûlarıyla teveccüh buyurdular." (s.356)

"Lâkin üzerinde olan kehleden insan, yanında oturmasını arzu etmez idi.(...)kehlelerini ayıklardım, güzelce elini ayağını yıkardım..." (s.371)

"...bahçe-i sa'âdetlerinde olan ağaçların aşısına ve bazı şükûfelerin terbiyesine bakan..." (s.374)

"Meselâ her iki türlü arı, yani bal arısı ve sarıca arıdır; bir yerde yediler, içtiler." (s.378)

"Dahi her iki türlü ahu, otluk yediler ve su içtiler." (s.378)

"Dahi her iki ney ki birisi şeker kamışı ve diğeri gayrı kamıştır." (s.378)

"Yani o kuzu postunun yanında bilâkis elma kürkler ayı ve ism-i kerîh hayvan postuna benzerdi." (s.397)

"Bir adamın birisi ipek çıkarmak efkâr etse, evvelâ bir büyük tarla mubayaa eder ve o tarlaya pek çok dut fidanları diker. Bunlardan ipek böceğinin haberi var mıdır? Yoktur ya. Badehu fidanlar büyüdükten sonra böcek için bir mahall-i mahsûs bir ebniye bina ve inşa eyler. Sonra o böceklere ale'd-devâm dut yaprağı taşımak için mahsus adamlar tayin eder. Badehu bu böceğin tohumunu getirip ameliyat icrasına bed' eyler. Beher gün tayin olunan adamlar çuval çuval dut yapraklarını o hayvanların önüne dökerler. Onlar başlar yemeye. Biçare hayvanlar bunların hiçbirisinden haberdar olmadığından hikmet-i rabbânî ve esrâr-ı samedânî dut yaprağını yer iken hayvan başını iki tarafa tahrik eder. Zanneder imiş ki bu tahrikten ötürü yaprağı bulup yiyorum. Eğerçi başımı böyle tahrik etmez isem yaprağı bulamam. Hay gidi hâm-efkâr! A biçare hayvan, başı tahrik etme değil, yemeyi arzu etmemiş bile. Sana zor ile o yaprağı yedirirler.(...)Ancak ipek böceği gibi gafletten bir hâm nâ-puhte efkâr ile kendini muazzep edersin. İpekböceği gibi sonra seni ya bu dünyada veya ahirette..." (s.404)

"..."Erzincan kalesinin alt tarafında büyük büyük karpuzlar olur."..." (s.411)

"...kilâbın semaya baş kaldırıp uluduğu gibi..." (s.423)

“...nasıl ateş pamuğu bir anda mahveder ise, işte öylece Baba Ruznamçeci yok oldu.” (s.423)

“...”...Derhâl kamarotları çağırıp sünger ile oralarını temizlettik.(...)”...” (s.443)

“Ağaçların yaprakları solmuş gördükçe fakirde dahi bir başka hâl zuhur eder idi.” (s.468)

“...Ahmed Bey dedi ki “Ruznamçeci efendi bir güzel inek almış.(...)” Müşir Paşa hazretleri buyurdular ki “Ahmed, koyunları yok mu?” “Hayır efendim yoktur” dedi. Bacanağı Ali Bey'e emir buyurdular ki “Ruznamçeci efendiye beş yüz kuruş verin de koyun da alsın.”(...)Zaten ineğin esmânı verilmemiş idi, onu tediye ettim.” (s.506)

“...yelpaze ile hem sinekleri defederdim ve hem de aheste aheste rüzgârlardım.” (s.509)

“Nasıl koku, tarif edemem. Ne gül ve ne şebboy ve ne ıtır ve ne amber!.” (s.510)

“Hazret-i efendimiz kemâ fi's-sâbık estere ve Müşir Paşa kendi hayvanına râkib olup(...)Müşir Paşa'nın hayvanı efendimizin esterinden bir cüz'î geride olarak.(...)esterin üzengisine(...)ester üzerinden arkalarını sıvar, iltifat buyururlar.(...)hayvan mertebesi gibidir;(...)” (s.512)

“...hayvan elbisesi giyen hayvânâttan milyon milyon derece âlîdir.(...)hayvanâtı sevmezsin, bu olur mu? Bir adam sevdiğinin değil bineği olan hayvanı, kapısının önündeki köpeğini dahi bağrına basar ki bu benim cananımız kapısını bekler köpektir diye.(...)hayvanımı istediğim gibi oynatamıyorum.” (s.536)

“Çiftlikte o sene mahsulünden haylice hınta olup...” (s.537)

“...maşûkunu murga teşbih edip alâ takdîri'l-farz dese, faraza: “Eğer Süleyman Nebi aleyhisselâmın benim maşûkum gibi murgu olaydı(...)kaçan o tuyûra meşgul olurdu?”...” (s.569)

“Karıncalar gibi bir senelik idareni bile ki o gece tedarik edesin, azizim sultanım.” (s.595)

“Bunun misali şöyledir ki meselâ sahraya ya yaylaya birtakım vahşi ve haşarı hayvanlar meselâ bir tay, sahrada gelen ve giden adamları kapar, tapar, ısırır, lâkin o tayı güzelce terbiye eder isen ondan o hâl defolur. Artık istediğin gibi onu istihdam ve istimal edersin. İşte bundan anlaşıldı ki o hayvanın zatında bir fenalık ve haşarılık yoktur.” (s.613)

“...köylerde olan hayvânât yani inek, öküz, buzağı, tosun bu gibi hayvanları çoban vasıtasıyla sahralara otlamaya gönderirler.(...)yani tosun böylece inekleri aşmak ister. O biçare koca öküz öyle cümbüş ve neşeden geri kalmış ve kocalığı sebebiyle yerinden harekete mecali kalmamış olmasıyla o koca öküz, şöyle bir ufak tepenin üzerine güç hâl ile çıkıp...” (s.615)

“...buğday cem' etmek gibi; bir taraftan fareler aşırırlar.(...)evvelâ o farelerin şerrini def' ü izale lâzımdır.” (s.631)

“...”...lâkin bu meydân-ı gülistâna bir karga gelip gak gak etmeye başlamış. Buna memnun olmalı ki şimdi bülbül yerinde kargalar ötüyor diye,(...)”...” (s.703)

“...onun üzerinde gayet ve dalları büyük birbirine rabt olmuş pek çok çiçek...” (s.709)

“Meğer ki Harem-i şerîf'te vâfir peşeler var imiş. Onlardan birisi o peşeleri katleylemiş…” (s.717)

“...araba beygirlerinden birisinin ayağı kırılmış idi.” (s.722)

“...insanlardan kaçar dağ hayvanı gibi olmayıp...” (s.740)

“...bir çift taze nevbahar güllerini oraya nasb edip dikip ara sıra gidip koklar idik.” (s.743)

“...o duvarın ittisalinde bir mişmiş ağacı vardır, Türkçesi zerdali denilen meyve ağacıdır ve meyvesi olmuştur, mevcuttur.” (s.752)

“...”...Rüzgârın kuruluk üzerine esmesinde el-bân denilen ağaçların dalları eğilir ve meyleder.(...)”...” (s.767)

“...”Onun kapısının kelbi gelmiş. Kelbin lâyıkı öyle şarâb ve taam olmayıp bir kemik parçasıdır”(...)”Kelbe taam ve şarâb ne lâzımdır!(...)”...” (s.784)

“...gönül bundan dahi bir derece muztarip olup çalı kuşu gibi o daldan o dala uçmadan ise, vatanımız tarafına gidip eski yuvamızda eski hâlimiz ile şeyh-i murgân gibi lek lek lek diyerek hâllenmek, münafıklar içinde çalı kuşu olup uçmadan alâdır diyerek...” (s.793)

“Yani fil, gözünü yumup Hindistan'ı vakıada gördüğü gibi...” (s.883)

“...”Şâm-ı şerîf'i bir altın kazan, içi akrep dolu gördüm”...” (s.891)

“...yani bunlar bir çift araba beygiridir, ne tahmil olunsa, bilâ-fütûr götürürler.” (s.891)

“...tûtî kuşu gibi ne söylerler ise onlar da onu söyler.” (s.896)

“...fakir bir al renkte gayet alâ ve ve bâlâ Katâne kıtasında bir at üzerinde olup(...)kır esb suretinde tecessüm ederek sâlikân-ı hakîkat ekseriya alâ düz beyaz at rüyalarında müşahede ederler ki işte o esb-i şâh-ı müşarünileyh hazretlerini nisbet-i ma'neviyyesidir,(...)al renginde olan esb olmalı ki öylece müşahede olundu azizim.” (s.897)

“...Bir aslanın elini ayağını zincirle bend edip karşısına birtakım fareler getirip arslanın mukallidi olarak onun gibi şecaat ve bahadırlıklar meydana koyup arslanı istihza edercesine bir muamelede bulunsalar, bu hâlde arslan ne derecede hiddet ü şiddet ile gamnâk ve muztarip olur ise...” (s.914)

“Sonra yanına bir kedi geldi, kendisi yemeden peşinen o kedinin önüne bir büyücek parça ekmeği süte batırıp ona verdi.(...)hem de kediye verdiler.(...)Kahvede bir kedi, yanına geldi. O sucuğu kediye verdi.” (s.938)

“Lâkin bu meselede pek de tavukların cürüm ve günahları yoktur, ne yapsınlar bu yolu anlara horoz talim etti ve bu kümesi horoz gösterdi, yani horoz, tavukların önüne düşüp pîş-kadem olup o kümese girdi; tavuklar da arkası sıra oraya tabiî devama başladılar. Zararı yoktur, ancak korku, havf ileridedir ki bir gün sansarlar haberdar olursa, bağteten gelip bunları kümeste bastırırsa, o güzelim tavukları, o canım yavruları, o biçare piliçleri boğarsa, işte o zaman aman el-aman denir.” (s.956)

“...cılk çıktı, civciv çıkmadı vesselâm.” (s.956)

“...”Dahi zerre tabir olunan kızıl karıncadan ahkar bir şey yoktur, zira onu kemâl-i hırsı vardır.(...)”...” (s.959)

“...yani tahta kurusu gibi pis pis kokan...” (s.999)

“...hurma dalıyla yapılmış...” (s.1001)

“...orada demir ve öd ağacı direklere halka ile...” (s.1005)

“...kâmilen hurmalık bir arazî-i mukaddese ve mübârekedir,(...)” (s.1007)

“...çayırlık, ağaçlık; cennet gibidir.” (s.1017)

“...tavus yumurtasına benzettiler.” (s.1038)

“Yani dünyada kelb gibi keh-dânlara mutat ve sığır gibi haram lokmalar hanesine itiyat kılmış idin.” (s.1047)

“...maydanoz tarlası gibi...” (s.1057)

“...kimisi limon kimisi misk yağı kimisi gül suyu gibi şeyler...” (s.1065)

“...beytinde hirre ve kelb var idi.” (s.1093)

“Aslan ile kurt ve bir de tilki sayd u şikâr için dağıstana gittiler. Dağ sığırı ve dağ keçisi ve iri ve semiz tavşan buldular.(...)Kurt, şîre dedi ki “Ey şâh, yaban sığır senin(...)Yaban keçisi bana(...)”(...)”...sen kelbsin kendini görürsün!”...” (s.1107)

“...bir hayye yatıyor,(...)rengi ise bukalemun gibi yüz renkle boyanmış emsali görülmemiş bir hayye-i azîmdir.(...)Sonra iş anlaşıldı ki o hayye fakirin nefsimdir.” (s.1116)

“Vaktiyle Trabzon memleketine bir deve gelmiş.(...)deve görmediğinden(...)Deve de önünü boş bulup(...)deveyi göstermişler(...)devenin ziyaretine(...)deve tarlalarda(...)deveye hitaben demiş ki...” (s.1125-1126)

“...bakar satın alacağında(...)”Kem bakar?” yani “Kaç kuruşa kadar bu bakarı vereceksin?”(...)”Hayvan bu ya, sana da bakar bana da bakar!”...” (s.1137)

“...kanarya kafesi gibi ufak idi. Lâkin kanaryası yok idi. Bu kere sayd u şikâr edilmiş olan kanaryanın sît ü sedasını işiten kuşbazlar...” (s.1148)

“Lâkin haşarat deyip geçme aşık… Sen de bu haşaratın içine dahil olmak istersin, ammâ koymazlar,(…)” (s.1151)

“İşitmediniz mi ki sahrada rüzgâr önünde meşy ü hareketle giden kara dikeni...” (s.1155)

“...Sebe bir belde-i tayyibe idi ki onda sibâ' yani yırtıcı hayvan yok idi ve onda ba'ûza ve zübâb ve burgûs ve akrep ve hayye yok idi. Hatta bir recülün siyabında kımıl var iken onların beldesine uğrasa onun tîb-i havâsından cümlesi ölürdü.” (s.1161-1162)

“...köstebek denir hayvandır ki onların setlerini tahrip etti.(...)Bu seti köstebek tahrip edip azim sel geldi.” (s.1162)

“...iki sınıf âher bostanlar verdik ki onların eşcar ve esmarı hamt ve esl ve sedirden şey-i kalîl idi.” (s.1162)

“Onların sandukaları ceviz ağacından mamul, eskimiş atik parmaklıktır.” (s.1226)

“...güvercin yumurtası kadar var idi.” (s.1239)

“...bir dabb yani keler sayd edip bile getirdi.(...)Sayd ettiği keleri meydana koyup(...)” (s.1246)

“...bir râ'î-i ganem, ganemi ra'y ederken bir kurt bir koyunu kaptı ve râ'î koyunu tahlis için kurt ile koyun arasında durdu. Kurt fasih lisan ile tekellüm edip(...)bu koyun benim rızkımdır Allah ta'âlâ şu koyunu bana rızık verdi,(...)kurt tekellüm edip(...)koyunu alıp(...)Kendisiyle kurt arasında olan macerayı ve kurdun kelâmını haber verdikte(...)yani kurt gerçek söyledi.” (s.1246-1247)

“...yırtıcı hayvanların insan gibi kelâm etmeleri demektir.” (s.1247)

“İşte azizim, tam yedi senede pişirebildik mantarı. Nedir bu der isen, mantar malûm ekl olunur bir nevi beyaz hudaynabit bir şeydir.” (s.1277)

“...vaktiyle dikilmiş çifte fidan olup haylice büyümüş ağaç tesadüf etmiştir.(...)”...yarın bu çifte ağaç büyüyüp kabri tamamıyla sayeban edecektir.”...” (s.1277)

“...onu bağladık garipler kabristanında çifte ağaca. Şimden sonra dayansın dursun Tuba ağacına.” (s.1278)

“...”Etme yılandan hazer, görmeyesin ejderha.”...” (s.1319)

“Evdeki tütünden kaçar iken kapı önünde alevlenmiş ateşin içine düştük.” (s.1319)

“...”Şehbâz kuş yukarıda pervaz edip uçar.(...)uçan kuşa ok atmaz da(...)şehbâz kuşunu avlayacağım diye(...)şehbâzı da avlayamaz.”...” (s.1328)

“...altımızda şahlara mahsus müzeyyen ve murassa sorguçlu esb-i tâzî(...)ve esb-i tâzînin serkeş olmasıyla yularını elinden kaçırıp...” (s.1331)

“Ondan sonra beygir üzerinde bir şahıs daha geldi.” (s.1368)

“Bir gün Zeyd bin Sâbit radıyallâhu anhu hazretleri beygire biner iken...” (s.1369)

“...topal eşek ile daima esb-i tâzî râkibânı aralarına karışıp...” (s.1380)

“İpek böceği yetiştirmek için mevcut olan dut ağaçlarını birden bire 175 nispetinde terakki ettiğini söylemek...” (s.1397)

“Binlerce nüfus dağ çiçekleri toplamak için kırlara bayırlara çıkıyor,(...)” (s.1400)

“Nehre o kadar beygir düşmüştür ki bazı yerlerde cesetler teraküm edip âdeta su bendi suların cereyanına mâni olmuştur.” (s.1405)

“...nice canlar yakmış olan bir çift anka-sıfat kargalar...” (s.1415)

“...şadırvanında güvercinler olup yem veriyorlar.” (s.1428)

“...sıçan yolundan artık develer çektiriyoruz.” (s.1436)

“Bu yüzsüz asi de sıpalıktan kurtulup eşek olup...” (s.1456)

“Kimi atını sever, kimi evlâdını, kimi haremini, kimi altınlarını, kimi tavuklarını, artık tadadı kabil değildir.” (s.1463)

“Öyle ya terütaze yeni dikilmiş fidan mürûr-ı zamân ile kuruyup yakmadan başka bir şeye yaramaz azizim.]” (s.1469)

“Efâ'î ses ile yerinden çıkarılır, agnâm safîr ile ra'y olunur, fil elân darb ile tutulur, hâdî ile sürülen deve, hâdîsiz giden şuturdan ziyade yol alır.(...)mekkârîcilerin galat olarak hayvanlara “haydi haydi” demesi gibi.(...)Ve çobanlar kaval çalarak ra'y-ı agnâm ve devâb kısmına safîr ile su içirmeye ihtimam ederler.” (s.1480)

“...filin birtakım âlât-ı menâhî ve darbla şevk ü gayrete düşürülerek sayd edilmekte bulunması ispat eder.” (s.1480)

“Evet âşık maşûkunun seg-i karyesine bile izhâr-ı muhabbet eder azizim.” (s.1484)

“...üzüm bağlarına cümle dedegân ve ihvan ile davet buyurmuşlar idi.(...)beraberce Kestanelik'te bağlar başındaki üzüm bağına gittik. Bağı iyice bilmediğimiz için ihvandan bizim Şevket Efendi'yi beraberce aldık.” (s.1489)

“...”Maymun, kızgın kelb, köreklenmiş hayye”dir. Çünkü bir adam iki üç kadeh nuş etse kemâl-i fahr u mübâhatle maymun gibi başını tahrik ile raks eder ve birkaç kadeh daha içtikte kelb-i akûr gibi izhâr-ı celâdet ü şeca'atle rast geldiğine salar ve biraz daha içer ise yılan gibi uyuşur ve düştüğü yerde köreklenip bî-akl u hûş kalır.” (s.1493)

“...çam kozalağı şeklinde bir et parçasıdır.” (s.1500)

“...vücuda olan sirayeti gülâbın güle sirayeti kabilinden idiği bî-ihtilâftır dediler.” (s.1501)

“...padişaha merkep ve matiyye isen...” (s.1518)

“Meğer ki haberim yok, Arif Bey arefe günü ahbabından bir kasapta ev beslemesi olarak bir koyun bulup ona göz ve nişan koymuş. Derakap gidip o koyunu dokuz mecidiyeye alıp akşam ezanıyla beraber yularından tutup burak gibi haneden içeriye getirmiş. Haber

verdiler. Aşağı inip gördüm ki ne göresin, koyun değil, deve yavrusu gibi iri ayaklı gayet tüylü bir koyundur.(...)"Bu hayvan senin için bir müddet-i medîde hanede beslenmiş ve terbiye olup bu hâl ve renge gelmiş.(...)Hiçbir koyunda bu kadar yün yoktur"..." (s.1524)

"...İbrahim'in hayalinde ibni suretinde mer'î olan kebşi olup(...)İshak ile kebş beyninde..." (s.1526)

"...suretâ nâr ve manen gül ü gülzâr ve müşâhede-i yârda göre..." (s.1538)

"...geceleri âh u feryadım bülbül-veş hakikat gülzarının güllerini..." (s.1543)

"...şahindir her nereye pençe-i ulyâsını atsa cümle tuyûr onun emr ü iradesinin sür'at-i îfâsına bin can ile hazırdır, matlûp hâsıldır." (s.1558)

"...hiç kargayı ve baykuşu avazlarından ötürü kafes içre kodukları kimseden nakl ü hikâye olunmadı." (s.1607)

"...rast geldiğini dişiyle ısıran ve en sonra mazhar-ı ukûbet olan behâyim gibidir.(...)buyurmuştur ki hayvandan adalldır.(...)Kendisi gibi bir adall hayvan tevellüt eder." (s.1613)

"..."...ve beyinsizlikten çıra ve çam ağacı gibi yanmayasın."..." (s.1626)

"...koyun sürüsünün etrafına bir hat etti.(...)yine kûfendleri canibine revan olurdu.(...)kurt orada sürü üzere Türk-tâz getirmeye. Hiçbir gurg o hattın içine gitmezdi. Her bir kûsfend o nişandan taşra gelmezdi.(...)"İşte kurdun hırsı yeli ve kûsfendin hırsı merd-i Hudâ'nın dairesine bend oldu, yani mukayyet ve merbut oldu. Kurdun hırsı yeli daireden içeri girmeyip kûsfendlere zarar irgürmedi ve kûsfendler dahi daireden tecavüz edemeyip kendilerini kurt eline vermedi."..." (s.1626)

"Lâleden murat şol müddeîdir ki..." (s.1629)

"..."...seni bitlerini öldürem.(...)Ey benim dükeli keçilerim sana feda olsun.(...)"..." (s.1633)

"Seksen beş yaşında bir adam bohçasına zeytin fidanı dikiyor imiş.(...)bu adamın böyle zeytin fidanı diktiğini görüp taaccüp etmiş ki bu fidan otuz kırk sene sonra zeytin verecektir,(...)"A baba, bu fidan meyve vermesine otuz kırk sene ister,(...)"(...)"Dede sultan, bizden evvel gelenler bizim için böyle fidanlar dikip bize terk etmişler, ben de onlar gibi benden sonra gelenler için dikiyorum"(...)"Gördün mü dede sultan, bizim zeytin fidanı şimdiden meyva verdi."..." (s.1652)

“...ekmekçi beygiriyle hanenize getirip teslim edip...” (s.1657)

“Bahçıvan nazarın için o canım patlıcanı tatlı canı gibi ekip terbiye edip büyütüp...” (s.1657)

“...önünde yasemin çubuk,(...)” (s.1659)

“Kezalik cemî'-i devâbb u hayvanâtın rızkını vermek Allah üzere lâzımdır.” (s.1674)

“...soğuk ve kar üzüme ziyan tutmaz,(...)” (s.1683)

“Bu kadar eşçâr u esmâr ve nebâtât u ezhâr onun bâtınından zâhirine çıkıp ayan olmuştur.” (s.1692)

“Havuçtan murat, bunda mutlak sebze kısmıdır, meselâ sarımsak ve soğan ve şalgam ve maydanoz ve bunlar emsali. Bunlara ihtiyaç olduğundan ötürü havuç tabir olunur. “Gurd” kâf-ı acemînin zammesiyle bostanda her nevi sebze için kazdıkları ocaklardır ki ona evlek dahi derler. “Keber” kebre dedikleri sebzedir ki turşusunu ederler. Yani bostanda her cins sebzenin bir mahalli ve mekânı vardır ki o sebze o mekânda karar eylemiştir.” (s.1694)

“Meselâ yolda gider iken bir koyun sürüsüne rast gelsen, sürünün ejderha gibi olan kelbleri senin üzerine hücum etse ne yaparsın? Derhal acele çobanı çağırırsın. Çoban yetişip seni kelblerin elinden kurtarıp yoluna revan eder.” (s.1706)

“Sûretâ şât, filden asgardır, ammâ nazîfedir ve suretâ fil ondan ekberdir, velîkin cîfedir.” (s.1718)

“Zira gülâb, gül ve gülşenin nâib-i menâbıdır. Gül ve gülşenin mürurundan sonra onların rayihasını isteyen, gülâbda bulur.” (s.1733)

“İşte azizim, dünyanın malı mârdır, yılandır, sokar seni ve zehriyle helâk eder.” (s.1754)

“...sahih şîr olanlarda kelp ahlâkı olmaz...” (s.1756)

“Zira ki kelb üç cinstir: Biri âdî mahalle köpekleri, biri de av kelb-i mu'allemi,(...)muallem av kelbi bulunsun.” (s.1757)

“...bir süt beyaz kır esb fevkalâde beslenmiş; semiz, ön ve ardı gayet düzgün, üzerinde yalnız bir belleme vardır. Başında yular gibi bir şey yoktur. Başı boş, kendisi zât-ı şâhâneye mahsus gibi bir esbdir.(...)İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kır esb,(...)Öyle süt beyaz kır esb şeklinde müşahede olunur, öyle görünür.” (s.1769)

"...müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine Aşçı Dede'nin çifte beygirli landonu irsal olunmuştur..." (s.1776)

"...gayet yeşillik ve ağaçlık büyük bir bahçeli hanede oturuyorum." (s.1820)

Ağaç ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.343, 380, 398, 621, 726, 861, 1008, 1015, 1245, 1246, 1275, 1276, 1482, 1491, 1523, 1681, 1737, 1777.

Aslan / Arslan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.342, 378, 529, 731, 1115, 1138, 1139, 1599.

At ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.194, 332, 362, 372, 377, 392, 427, 456, 457, 458, 460, 1077, 1301, 1315, 1384, 1456, 1581, 1600, 1754.

Bahçe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.363, 376, 427, 470, 1195, 1419.

Balık ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.548, 599, 1114, 1189, 1256, 1480, 1758.

Buğday ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.309, 310, 459, 934, 1657.

Bukalemun ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.786, 1225, 1758.

Bülbül ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.316, 388, 702, 873, 1342, 1462, 1530.

Çaylak ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1420.

Çiçek ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.376, 397, 905, 1015, 1039, 1290.

Deve ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.406, 413, 530, 537, 614, 621, 772, 803, 1004, 1006, 1007, 1008, 1010, 1011, 1012, 1157, 1186, 1187, 1244, 1246, 1247, 1458, 1589, 1619, 1622, 1768.

Esb ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.420, 456, 479, 485, 486, 502, 1438, 1522, 1658.

Esmâr ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.569, 1181.

Ester ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.511.

Eşcâr / Eşçâr ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.569, 1181, 1182, 1291.

Eşek ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.200, 1612, 1755.

Geyik ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1247.

Gül ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.387, 397, 422, 569, 873, 1082, 1195, 1342, 1430, 1720.

Gülistan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.702, 923, 1082, 1195.

Haşerat ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1181.

Hayvan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.322, 329, 332, 336, 337, 340, 350, 351, 364, 365, 377, 378, 392, 398, 407, 410, 417, 430, 431, 455, 456, 470, 479, 480, 483, 486, 513, 516, 518, 519, 520, 530, 531, 542, 632, 728, 832, 862, 891, 897, 900, 919, 948, 998, 1011, 1041, 1157, 1181, 1246, 1247, 1295, 1313, 1315, 1321, 1324, 1331, 1376, 1377, 1414, 1419, 1481, 1525, 1530, 1534, 1567, 1581, 1587, 1622, 1769, 1778, 1804.

Hayvanat ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1011, 1359, 1476, 1681, 1747.

Hayye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1055, 1533.

Hınta ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.853, 854.

Horoz ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.536, 965, 969, 1210, 1819.

Karga ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.412.

Karpuz ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1684.

Kebş ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1525, 1527.

Kedi ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.387, 529, 1081, 1380, 1543, 1599, 1759, 1770.

Kelb / Kelp ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.714, 1005, 1006, 1481, 1717, 1804.

Koyun ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.390, 441, 447, 471, 731, 793, 1041, 1248, 1525, 1622, 1623, 1757, 1768.

Köpek ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.387, 504, 575, 938, 1481.

Kurt ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.390, 731, 1144, 1757.

Kûsfend ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.390.

Kuş ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.87, 116, 196, 398, 412, 1142, 1313, 1420, 1462, 1567, 1707, 1714.

Kuzu ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.490, 870, 1028, 1041, 1144.

Maymun ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.120, 123.

Menekşe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.363, 1457.

Merkeb / Merkep ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.541, 1009, 1395, 1780.

Midye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.993, 1055, 1533.

Nebatat ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.311, 569, 1181, 1182, 1681.

Öd / Ud Ağacı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.371, 598, 696, 719, 720, 1011.

Öküz ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.520, 869, 1560, 1643.

Sığır ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1138, 1139.

Sinek ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.510, 926, 1079, 1246, 1300.

Şükûfe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.470, 569, 1181, 1182.

Tavuk ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.803, 965.

Tilki ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.187, 1115.

Tuyûr ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1181.

Yeşillik ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.530.

Yılan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.790, 856, 993, 1158, 1522.

2.12.3. Halk Meteorolojisi-Halk Takvimi

Hava olaylarıyla ilgilenen bilime meteoroloji denilmektedir. Yunanca "meteoron" dan türemiş olan meteoroloji; bölgelerin hava basıncı, nemlilik oranı, sıcaklık değeri ile rüzgâr, yağmur, kar ve bulut durumu gibi hava olaylarını incelemektedir. Hava olaylarını halkın coğrafi ve kültürel bilgilerine göre değerlendiren hava durumu tahminleri ise halk meteorolojisi olarak bilinmektedir. Geçmişten günümüze insanlar, tarımsal ve hayvansal faaliyetleri sırasında yaşadıkları belirsizlikleri sonlandırmak ve bu faaliyetlerini düzenli bir hale getirmek amacıyla kendilerine özgü bir hesaplama yöntemi bulmuş ve geleneksel yöntemleriyle hava tahminlerinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla halk meteorolojisi denilen sistemi geliştirmişlerdir. İnsanların hayatlarını teknolojinin kontrol etmediği dönemlerde, bulundukları coğrafyaların doğal şartlarıyla uyumlu bir şekilde yaşamak amacında olan her

toplumda halk meteorolojisi yer edinmiştir.[59] Doğa karşısında teknolojik ekipmanların eksikliğinin yaşandığı dönemlerde insanlar; gökteki cisimlere, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumlarına, insanların davranışlarına ve organlarının ağrılarına bakarak ileride oluşabilecek hava olaylarını tahmin etmeye çalışmışlardır.[60]

Bulunulan coğrafyaya bağlı olarak yıllar boyunca elde edilen tecrübeler sonucunda oluşan ve halk yığınlarının yerel bilgilerini barındıran pratik zaman sınıflandırmalarına ise halk takvimi adı verilmektedir. Tarım ve hayvancılık işleriyle uğraşan toplumlar, teknolojik imkânlara ulaşılmayan dönemlerde hava ile ilgilili tahminlerinde halk takvimlerinden yararlanmışlardır. Kuşaktan kuşağa ve ağızdan ağıza aktarılmış olan çeşitli tahminler, bugünlerde teknolojinin gelişmesine paralel olarak şehir merkezlerinde unutulmaya yüz tutmuş olsalar da kırsal kesimlerdeki halklar tarafından halen daha aktif bir şekilde kullanılmaktadır.[61] Halk takvimleri çoğunlukla doğa olaylarına bağlı olmakla birlikte; kimi zaman da dinsel törenlerden, herhangi bir yenilikten, diğer toplumlarla ilişkilerden ya da saygınlığı olan bir kişinin vefatı gibi olaylardan da izler taşımaktadır.[62]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda halk meteorolojisi ve halk takvimi ile ilgili olarak hasat vakti, gül mevsimi, karpuz mevsimi, üzüm mevsimi, rûz-ı kasım sözcükleri ile erbain-hamsin çıkarma gibi ifadelere rastlanılmıştır. 12 hayvanlı Türk takvimi adı geçmese de bu takvimde bulunan tavuk yılından ve at yılından bahsedildiği görülmüş, bu yıllara yönelik hükümler hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Halkın yağmur duasına çıkmasına dair örnekler ve ayrıca çeşitli ekstrem olaylar yaşandığına dair aktarımlarla da karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Hatta "Bu denizin bu mevsimde böyle uyuduğunu görmedik" dediler.(...)çünkü şubat içinde böyle hava olmaz idi,(...)" (s.328)

"...ahâlî-i Erzincan'ın müddet-i ömrlerinde görmemiş oldukları şitâ içinde bir sayf müşahede olundu. Sahîhen zannolundu ki Erzincan'da kış olmaz.(...)İşte o kış, evvel bahar gibi geçti." (s.353)

[59] Aysun Vural, **Alanya Halk Takvimi, Takvimsel Uygulamalar ve Halk Meteorolojisi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2020, s.75.
[60] Artun, **Türk Halkbilimi**, s.223-226.
[61] Vural, **a.g.t.**, s.29.
[62] M. Ali Özdemir-Okan Bozyurt, "Afyonkarahisar Halk Takviminin Sıcaklık Verileri İle Karşılaştırılması", **Doğu Coğrafya Dergisi**, XI, 15, (2006), s.55.

“Bir ay daha orada misafir olup oradan vakt-i hasâd karîb olduğundan haremim ile beraber çiftliğe gittim.” (s.538)

“...altı ay da açıkta konakta kış boyuna çile, erbain ve hamsîn çıkarmışım.” (s.551)

“...”...gül mevsimi güzerân etmiş ise hamd olsun, şimdi gülâbdanlardan gülün kokusunu alırsın”...” (s.569)

“...o yaz Dersaadet'te ikamet edip rûz-ı kasımdan sonra Erzincan'a ric'at ve avdet buyurmuşlardır.” (s.806)

“İstanbul'da o kış kışladık. Hikmet-i ilâhî, o sene-i mübârekede Dersaadet'te emsali görülmemiş bir kış oldu, yani Galata'daki köprüye kadar deniz dondu. Hatta Hasköy'den karşıya yürüyerek adamlar geçmiştir ve Tersâne-i Âmire önünde olan donanma-yı hümâyûnun etrafındaki buzları güç hâl ile balta ile kırmışlardır.” (s.810)

“Şöyle ki bu sene-i mübâreke ahkâmı “mâkiyân” imiş, yani mâkiyân senesi olduğunu takvim gösteriyor Sâl-i mâkiyân diyor, yani tavuk senesi demektir. Bu ecilden insanda olan sıfat-ı hayvâniyyeden tavuk sıfatının sair sıfatlara galebesi tabiîdir. Binaenaleyh herkesin tavuk sıfatıyla mevsuf ve tavuk ahlâkıyla da mütehallık olmaları da zarurîdir.” (s.956)

“Yukarıda beyan olunduğu üzere bu sene-i mübâreke mâkiyân senesi olduğunu söylemiş idik ve bu münasebetle horoz ve tavuklardan bahsetmiş idik.” (s.965)

“İmdi zâhirî olan da bu idi ki çünkü hayli müddetten beri Edirne'ye rahmet nüzul etmeyip bunun için bilcümle ulema ve meşâyıh-ı kirâm ve sair ehl-i tevhîd ü İslâm yağmur duasıyla meşgul idiler. Hikmet-i ilâhî tesadüfî kabilinden olarak yevm-i mezkûrda leyl ü nehâr güzel rahmet ve kar nüzul edip...” (s.1022)

“...üç yüz on beş senesi Ağustos [13 Ağustos 1899] iptidalarında havaların öyle birden bire kesb-i bürûdet eylemesinden o sene kışın şiddetli olması ihtimaline zâhib olunarak levâzımât-ı şitâiyyenin vakt ü zamanıyla mubayaasına kıyam olunmuş.” (s.1074)

“Hikmet-i ilâhî Nisanın birinci gününden beri asla bir damla yağmur nüzul etmemiş ve ahali de dua ve niyazda idi. İşte cumartesi gecesinden bed' ile o gün akşama kadar fevkalâde yağmurlar rahmet-i ilâhiyyesiyle beraber istediğimizden alâ nazil olarak cümleten şâd u handân olduk.” (s.1142-1143)

“...”...Zaten şu aralık yağmursuzluktan ahali fevkalâde muztarip olup hatta duaya dahi çıkmışlardır.(...)”...” (s.1201)

“Şöyle ki kûy-ı cânân olan Erzincan'da bir tarihte üzüm mevsimi idi,(...)” (s.1482)

“Hatta bir gün üzüm mevsimi idi,(...)” (s.1489)

“...”Mevsim karpuz mevsimi idi.(...)”...” (s.1684)

“Birkaç gün sonra yeni bir takvim aldım. Gördüm ki bu sene feres senesi imiş. Müneccim başı takviminde sâlü'l-feres yazmıştır.” (s.1769)

2.12.4. Halk Hukuku

Herhangi bir bölgede ya da yörede yaşamlarını sürdüren halk yığınlarının, mahkeme etmeleri gereken çeşitli sorunlarla karşılaştıklarında, mahkemeye ulaşamamaları veya ulaşmak istememeleri gibi durumlarda sorunlarını kendi yörelerinde, bölgelerinde, köylerinde topluca oluşturdukları bir mahkemede çözmeye çalışmalarına halk hukuku denilmektedir.[63] Halk hayatının çeşitli alanlarında, yazılı hukuk düzenlemelerinin henüz gelişmemesi ya da mevcut düzenlemelerin ihtiyaçları karşılayamaması gibi durumlarda, halk tarafından sözlü ve geleneksel özellikler barındıran kurallar geliştirilmiş ve halk hukuku işlevsellik kazanmıştır.[64] Halk hukukunda genel olarak kınamalar, ayıplamalar, toplumsal baskılar, toplum dışına itilmeler, para cezaları vb. türlerde cezalandırmalar yapılagelmiş ve geleneksel halk hukukumuzun kaynakları ise eski Türk töresi, halk edebiyatı ürünleri, İslam hukuku kalıntıları ve bazı yerel gelenekler-göreneklerden oluşmuştur.[65]

Halk hukukuyla ilgili olarak çeşitli din, mezhep, tarikat yasakları-cezaları ve mahallelerden dışlanmaya dair örneklerle karşılaşılan hatıralarda tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

“...kıtal meselesinde, yani iki karye arasında kıtal vaki olsa, bir karyeden bir hür adam katlolunsa, ona mukabil diğer karyeden köle katlolmak üzere yerine verseler, kabul olunmaz. İmam Şâfiî mezhebinde ya o adam da hür olacaktır veya bilâkis köle katlolunsa, yerine hür vermez katl için demektir.” (s.128)

“Falakayı getirip Numan Efendi önüne yatırıp biçare Numan Efendi elleri titreyerek yavaşça bir iki değnek vurup oradan İmamzade'nin eteğini öpüp “Kulunuza bağışlayın!” demesiyle affedip falakadan kaldırdılar.” (s.182)

---

[63] Artun, **Türk Halkbilimi**, s.234.
[64] Aça vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.462.
[65] Artun, **a.g.e.**, s.235-236.

“...bazı Müslümanlar da Hıristiyan mahallesinde ikamet ederler. Elbette bunların da cüz'î ve küllî zülf-i yâre dokunur bir işleri olmalıdır ki İslâm mahallesinde yer ve mahal vermemişlerdir.” (s.722)

“...ramazan bayramından sonra Müslümanların sokaklarda alenen ayş ü işretleri bâ-irâde-i seniyye men olunup bu hâl kimde görülür ise, zengin ise çokça cezâ-yı nakdiye alınması, fakir ise darb-ı şedîd ile darp olunması muktezâ-yı irâde-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden olmakla...” (s.1227)

“...tarîk-i Mevleviyyede izin olmadıkça kimse sikke-i şerîfi başına koyamayacağına binaen bir de icazetname olsun diye bir beyit de bir kâğıda yazıp beraberince takdim edin” dedim.” (s.1592)

“Aybeay beşer yüz kuruş verilerek te'diye-i deyn olunacak iken bu da verilemediğinden ceza olarak maaşımın külliyen hazineye terkini emr ü ferman buyurdular.” (s.1594)

“...”Malûm ya günah u isyanım sebebiyle verilen fetva mucibince asılmaya gidiyorum.”...” (s.1777)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, halk bilgisine yönelik tespit edilen unsurlara genel olarak bakıldığında, gerek XIX. yüzyıl gerekse daha önceki dönemlerde geçen olayların aktarılmasına binaen halk hekimliği, halk botaniği, halk zoolojisi, halk meteorolojisi, halk takvimi ve halk hukuku gibi konularda birbirinden farklı detaylara ulaşılmaktadır.

Başlıklara göre gidildiğinde, halk hekimliği başlığında vücut sağlığıyla ilgili olarak yaşanan çeşitli problemlerde kocakarı ilaçlarına başvurulduğu görülmektedir. Şöyle ki karın ağrısında güllü su ve nane suyu içilmesi, kabızlıkta müshil şerbeti içilmesi, boğaz ağrısında süt içilmesi; bayılma hadisesinde ise bayılan kişiye limon, misk yağı ve gül suyu koklatılması gibi uygulamaların yapıldığı göze çarpmakla birlikte bel ağrısına karşı kaplıcaların, basura karşı ise üstsüz şekilde döşeğe girip günlerce yatmanın iyi geldiği dikkat çekmektedir. Ruh sağlığıyla ilgili olarak cinlenme, keyifsizlenme, kara sevdaya düşme gibi durumlarda muska-nüsha yazılması ve kişinin üzerine okuma, nefes etme, üfleme, tütsülendirme uygulamalarının yapılması dışında müritlerin şifa niyetiyle mürşitlerinin hırkasını giymesi, mührünü yutması şeklinde yöntemlere de başvurulduğu fark edilmektedir. Beyindeki kötülüğün giderilmesi ve zekanın artırılması için ara sıra nargile içmenin iyi olduğundan ve muharremin onuncu gününde İstanbul'da Sümbül Efendi Dergâhı'nda çıkan

suyun şifa verdiğinden bahsedilen eserde, her türlü derde deva olarak on iki imam aşkına yazılmış muskalardan ve hatm-i hâcegân okunup üflenen suların şifa verici özelliğinden de konu açılmaktadır. Hatıralarda tüm bunların yanı sıra Mısır'da ortaya çıkan ve Şam'a da yayılan kolera salgınının, okunan hatm-i şerif, hatm-i hâcegân ve dualaların sayesinde etkisini kaybettiğine yönelik inanışlar da ön plana çıkmakta ve eşlerin birlikte oldukları sırada çok konuşmaları halinde, doğacak çocuklarının ağzında dil bağı probleminin oluşacağı uyarısına da yer verilmektedir.

Halk botaniği ve halk zoolojisi başlığında yüzlerce bitki ve hayvan türüyle karşılaşılmaktadır. Böyle bir durumun oluşmasında hatıraların halk mimarisi, halk taşıtları, halk ekonomisi, halk edebiyatı ve halt sanatları-zanaatları gibi konulara ek olarak ekonomi türleri, beslenme türleri, dinsel-büyüsel içerikli inançlar ve işlemler noktasında bir hayli içerik barındırmasının etkileri olduğu görülmektedir. Şöyle ki halk mimarisinde çeşitli ağaçlardan yararlanıldığı, halk taşıtlarında farklı coğrafyalarda türlü türlü hayvanlar kullanıldığı, halk ekonomisinde bitkisel ve hayvansal ürünlerin işlendiği, halk edebiyatında efsane, masal, hikâye, şiir vb. eserlerde bitki ve hayvanlara çokça değinildiği göze çarpmaktadır. Ayrıca, halk sanatları ve zanaatlarında ahşap ve deri gibi malzemeler üzerinde çalışıldığı; ekonomi türlerinde hayvancılık, avcılık ve tarım işleriyle uğraşıldığı, beslenme türlerinde envaiçeşit yiyecek ve içeceklerin tüketildiği, dinsel-büyüsel inanç ve işlemlerde ise ibadet amacıyla çeşitli türdeki hayvanların kurban edildiği içeriklere ulaşılmaktadır. Bunlara bağlı olarak da farklı başlıklardaki içeriklerin zenginliklerinin, halk botaniği ve halk zoolojisi başlığını besledikleri anlaşılmaktadır.

Halk meteorolojisi ve halk takvimi başlığında, ağustosun ortasında havaların birdenbire soğumasına bağlı olarak o sene kışın şiddetli geçeceğine yönelik inanışlarla karşılaşılması yanında, yağmur yağmadığı durumlarda yağmur duasına çıkıldığına ve akabinde yağışların gözlemlendiğine dair bilgilere de rastlanılmaktadır. Hatıralarda hasat vakti, gül mevsimi, karpuz mevsimi, üzüm mevsimi, rûz-ı kasım sözcükleri ile erbain ve hamsin çıkarma ifadelerine yer verildiği görülmekle birlikte 12 hayvanlı Türk takviminin dönem isimlerinden tavuk yılı ve at yılı ile ilgili detaylara da ulaşılmaktadır. Aşçı Dede'nin tavuk yılına ve at yılına dair çeşitli hükümlerden bilgi verdiği ancak bunların esasında 12 hayvanlı Türk takvimine değil, Osmanlı'daki müneccimbaşlarının yeni yıl hakkındaki hükümlerini bildiren müneccimbaşı takvimi ya da ahkam takvimi şeklinde adlandırılan takvimlere ait oldukları anlaşılmaktadır. İncelenen eserde tüm bunların yanı sıra çeşitli

ekstrem olaylardan da haber verilmektedir. Karadeniz'in şubat ayında daha önce görülmemiş bir şekilde dalgasız ve fırtınasız olması, Erzincan'ın bir tarihte kış içinde adeta yaz yaşaması ve İstanbul'da emsali görülmemiş sert bir kış yaşanmasına bağlı olarak Galata'daki köprüye kadar denizin donması ve Hasköy'den karşıya insanların denizin üstünde yürüyerek geçmesi bu ekstrem olaylar arasında bulunmaktadır.

Halk hukuku başlığında ise birbirinden farklı türlerde yasaklar ve cezalarla karşılaşılmaktadır. Şöyle ki Şafi mezhebine göre iki köy arasında yaşanan savaşlarda hür bir adamın öldürülmesi durumunda karşı köyden de hür bir adamın öldürülmesi gerekliliğinden ve hür karşılığında köle ya da köle karşılığında hür bir kimsenin kabul edilmediğinden bahsedilmekte, Hristiyan mahallelerinde ikamet eden Müslümanların aslında Müslüman mahallelerinde işledikleri kusurlarından ötürü kovuldukları belirtilmekte, Mevlevi tarikatında izni olmayan kişilerin başlarına sikke takmasına engel olunduğu bildirilmektedir. Öğrencilerin imtihan sırasında kopya çekmeleri durumunda falakaya yatırıldıklarına dair bilgiler de verilen hatıralarda ayrıca padişah emriyle Ramazan Bayramı'ndan sonra Müslümanların sokaklarda yiyip içmelerinin yasaklandığı ve bu yasağa uymayanlar arasında zengin olanlara yüklü miktarda para cezası, fakirlere ise dayak cezası verildiğine dikkat çekilmektedir. Eserde, fetvaya göre Hallâc-ı Mânsur'un asılmasının anlatıldığı menkıbeye de yer verilmektedir.

2.13. HALK İNANÇLARI; TÖRELER, ÂDETLER, GELENEKLER, GÖRENEKLER

Asırlardan beri insanlar birbirinden farklı inançlara yönelmişler, gerek bu inançlarının gerekse birlikte bulundukları toplumların ortak uzlaşılarının neticesinde oluşan töreler, adetler, gelenekler ve görenekler doğrultusunda hareket ederek hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Halk inançları konusunda Boratav; din ve ahlak kuralları gibi kesinlik ya da katılık taşımadıklarını ve toplumdan topluma, bölgeden bölgeye değişiklikler gösterdiklerini söylemiştir.[66] Örnek, töre sözcüğünün aslının, Türkçe olan 'türe'den geldiğini ve herhangi bir grup, topluluk ya da yöre halkındaki kişilerin uymakla yükümlü veya uymaya zorlandıkları tutum ve davranış kalıpları olduğunu ifade etmiş[67] ve sırasıyla âdet için "Bir topluluğun yapmaya ve uymaya alışageldiği ve topluluk tarafından yapılması gerekli

[66] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s.7.
[67] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.127-128.

görünen davranış kalıbı."[68], gelenek için "Bir toplulukta kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler ve davranışlar."[69], görenek içinse "Bir şeyi görülegeldiği gibi yapma alışkanlığı."[70] şeklinde tanımlamalarda bulunmuştur.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda bu başlıkla ilgili olarak insanların doğum-evlenme-ölüm geçiş dönemlerinde yaptıkları uygulamalara ve günlük yaşamları içerisinde selamlaşma, buluşma, eğlenme, misafir ağırlama, sofra kurma, ikram hazırlama, bahşiş verme, ibadet etme, astronomik olaylarda çeşitli hareketlerde bulunma gibi eylemlerine yönelik detayların yanı sıra tarikatların ve tarikatçıların yaşam şekilleri ve bazı adap kuralları hakkında da detaylarla karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"[Musannif olan zevât-ı kirâmın âdet ve usulleri budur ki bir kitap telif ve tasnif ettiği zaman o kitabın dibacesinde o telif edeceği kitap hangi fen ve ilme dair ise ona remz ü işaret ederek bir kelime-i münâsibe ile onu ima eder ki ona berâ'atü'l-istihlâl derler." (s.81)

"...mülâzımlık için hakkında tertip eylediği arzuhâli o zaman serasker bulunan merhum Rıza Paşa'ya fakir elimle takdim etmek için bir cuma günü beni alıp Üsküdar'a Selimiye Kışlası'na götürdü." (s.84)

"O vaktin âdeti veçhile başımdaki fesin etrafı püskül kaplamış ve üzerine alâ oyma kâğıt konmuş idi." (s.84)

"O dakika serasker paşa durdu, eteğini öptüm, arzuhâli verdim." (s.85)

"Reşit Paşa merhum "Ferman efendimizin" deyip yer ile beraber temenna etti. Ben de tekrar eteğini öpüp çekildim." (s.85)

"...malûm ya cenaze olur ise Hazret-i Eyyüb el-Ensârî radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i sa'âdetleri ve niyaz pencere-i âlîleri önüne konup türbedâr efendi gelip dua eder ve sonra "Bu adamı nasıl bilirsiniz?" diye tezkiye eder, işte büyük pederim Hasan Ağa'nın dahi cenazesi ber-minvâl-i muharrer böylece muamele olundu." (s.87)

"O asırda sık sık şehzade ve sultanlar dünyaya gelmekle yedi gün yedi gece donanma icrası âdet olmakla, her donanmada öteki beriki gelip desteler ile hoca efendiden fitil alır idiler." (s.110)

[68] Sedat Veyis Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, 1.Baskı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, s.13.
[69] Sedat Veyis Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, s.94.
[70] Sedat Veyis Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, s.98.

“...ramazân-ı şerîfte davul ile bekçi geçtiği zaman...” (s.120)

“Artık ev halkında fukaraya verilen sadaka ve ihsanların hadd ü hesabı yoktur. Ve hoca efendiye para gönderip mektepte fakir için dua ve âmîn çağırtmışlar.” (s.131)

“Huzuruna çıkıp elini öptüm, oturdum.” (s.133)

“...İmamzade'nin eteğini öpüp...” (s.182)

“Müdürü Nazmi Efendi idi. Doğruca gidip eteğini öpüp...” (s.184)

“...diyerek eteğimi çekip öptü.” (s.190)

“âdet-i kadîme üzere önümüzde mum donatılmış tablalar ve maytaplar çekilmekte ve fişekler atılıp ilâhiler okunmakta olduğu hâlde şahane mestane haneye getirilip emr-i zifâf icra edildi.(...)âdet üzere mumaileyh Mehmed Ali Ağa'yı görmeye İstanbul'a geldim. Konağa gidip ağanın elini öptüm.” (s.195)

“O tarihte âdet-i belde, çalgı ve köçekler kapıdan karşılar idiler.” (s.196)

“Fakat âdet-i Mevleviyân ikmâl-i sema edenler yevm-i âyînde semahanenin küşadından evvel, yani saat dört beş raddelerinde dedegâna ilân ile sekiz on Mevlevî tennure giyerek ve mutribde dahi birkaç Mevlevî ney ve kudüm vurarak bir acemi talimi icra edilip badehu alelusul vakt-i muayyende sair dedegân ile beraber semahaneye duhul olunurmuş. Kezalik bu asi hakkında dahi o kaide icra olundu.” (s.199)

“...işte bu zat huzûr-ı Hazret-i Fehmi'de usûl ü âdeti üzere rabıta ve teveccühte iken...” (s.309)

“...zifaf gecesi saat üçe kadar âdet-i kadîmeleri üzere tilâvet-i Kur'ân ile meşgul olup badehu Şeyh Ali Efendi hazretleriyle sair ehl-i beyt-i âlîyi odasına cem' ve celp ederek pek çok muhabbet ve pend ü nasihat ettikten sonra herkes odalarına çekilip dede efendi hazretleri odalarında harem-i âlîleriyle kalmışlardır. Ve öyle düğün ve cemiyet icra edilmeyerek âdet-i kâdime üzere selâmlıkta yani dâ'ire-i hazret-i şeyhte bazı komşu ve ihvân-ı tarîkat ile birlikte akşam taamı olunup sonra salât-ı ışâ cemaatle eda edilerek hazret-i şeyh ile beraber harem-i sa'âdete teşrif buyurmuşlardı.” (s.318)

“Çünkü Mevlevîhanelerde mukâbele-i şerîf akşamı yani o gece matbah-ı şerîfte bulunan çilekeşler, ba'de'l-asr matbahın kapısını kapayıp içeriye bir ferd-i âferîn koymayarak büyük kazan ile pilâv pişirirler. Badehu akşam namazından sonra dedegân, matbah-ı şerîfe

cem' olup o pilâvdan tenavül ederler. Ve dâ'ire-i hazret-i şeyhe dahi bir kap ile mahsus o pilâvdan gelir." (s.320)

"Ve müşarünileyh hazretleri sülâle-i Cenâb-ı Mevlânâ'dan olduğu cihetle sikke-i şerîfin simit tabir olunur etrafını destâr-ı şerîfle örter idi. Yani evlâttan olmayanlar sikke-i şerîfin etrafını açık bırakıp destarı yukarısından sarar, lâkin evlâttan olanlar açık bırakmayıp sikke-i şerîfin etrafını örterler ve sülâle-i Cenâb-ı Mevlânâ'dan olduğunu herkes bilip binaenaleyh cümle tarafından tazim ve riâyet-i mahsûsa olunur idi." (s.322)

"...buyruldusu keşide edip oradan eteğine vardım." (s.331)

"Badehu Dersaadet'ten ma'a-berât madalya nişanları geldi." (s.331)

"İşte o kadarcık bakabilip dest-i şerîflerine el vurdum. Meğer ki âdet-i sa'âdetleri kimseye el öptürmezler imiş. Usûl-i Mevlevî gibi o da senin elini öper. Böylece dest-i fakîrîye sarılıp artık çekmeye kuvvet, kudretim olmadı. Zarurî beraberce el öpüştük." (s.337)

"Âdet-i belde üzere bir de ufacık ocağı vardır." (s.338)

"Ellerini vermediler. Âdetleri öyle imiş." (s.339)

"Hazret-i Fehmi Efendimizin âdet-i seniyyeleri daima huzurlarında Muhammediyye kitâb-ı şerîfi kıraat ettirir idi." (s.346)

"Hazret-i şeyhin âdet-i seniyyeleri halkı teşvik için güya birinci derecede taam ekl ederler gibi dest-i şerîfleri sofradan asla geri durmaz, ancak parmak uçlarıyla zerre zerre tenavül buyururlar idi." (s.352)

"...mahsûsen gidip ellerini öpüp..." (s.364)

"Hazret şöyle yaklaşıp çünkü hazretin âdet-i seniyyeleridir ki öyle büyük zatlara temenna etmeyip şöyle elini öper gibi bir acîb muamele ile yanlarına ittisal ederler idi. Şükrü Paşa'nın şöyle elini öper gibi temenna eder etmez,(...)" (s.364)

"Çavuş da bir temenna edip gitti." (s.365)

"...âdet üzere saat dörde kadar yine Derviş İsmail Efendi bazen Muhammediyye ve bazen diğer na't-ı şerîfler kıraat eder idi." (s.370)

"Hazretin âdet-i seniyyeleri mescidde bir müddetçik rabıta buyurup sonra doğruca harem-i sa'âdete giderler ve bazen dahi bahçede çimenlik üzerinde seccade serip otururlar ve fakiri de isterlerdi." (s.376)

“...şapur şapur ellerini öptüm.” (s.378)

“...akşam taamından sonra âdet-i belde üzere otuz adet sini tel helvası dahi yapılmıştır.” (s.392-393)

“Fakir de elini öptüm.” (s.393)

“...âdet ve usulünü bozmayıp daha ziyadeleştirdi.” (s.394)

“...”Ne acayip, insan bir şey âdet eder ise onu daha terk edemez. Meselâ akşam namazını camide eda ettikten sonra doğruca süratle hanesine gider. Niçin diye sual olunsa, âdet böyle, taam vaktidir, yemek yiyeceğim der. Eğer bu âdeti rızâ-yı Hak için terk etse, Cenâb-ı Hak diğer yüzden nice ni'am-ı zâhir ü bâtın ihsan eder” buyurdular.(...)herkes bir şeyi kendisine âdet ve tabî'at-ı sânî edip öyle icra ve muamele eder. Bu âdetleri rızâ-yı Hak için terk etmek lâzımdır. Yani âdetten çıkmak lüzûmunu ima buyurdular.” (s.402)

“Hazret-i Mürşid-i Ekrem efendimizin âdet-i seniyyeleri hemen oturur oturmaz göz yumup murakabe buyururlardı.” (s.422)

“Bunlara “şuveyş” derler ki Erzurum âdeti üzere tekkelerde ve meşâyıh huzurlarında mazhar ve ney çalıp ehlullâh gazeliyâtı söylerler.” (s.430)

“...”Müsaade ve kabul buyurulur ise Dersaadet usul ve kaidesi üzere cuma günleri ba'de's-salât dergâh-ı şerîfin küşadıyla ayin ve mukâbele-i şerîf icra olunsa.(...)”(...)Ve mukâbele-i şerîf dahi Dersaadet usulü üzere zâkirler ve na't-ı şerîf için mahsus adamlar tedarik olunup...” (s.434)

“Fakir de ona doğru gidip el ele tutup fakir, onun elini o da fakirin elini öpüp Mevlevîler gibi el öpüşüp...” (s.441)

“Bir cuma günü âdet-i kadîm üzere ba'de's-salât dergâh-ı şerîfe gittim.” (s.447)

“Ara yerden üç dört gün sonra pederleri Mekkârecibaşı Hamîd Ağa kaleme gelip eteğimi öpüp...” (s.448)

“Ferdası günü pederiyle birlikte gelip etek öpüp...” (s.449)

“...”Aziz'i götürün, validesinin ellerini öpsün”...” (s.452)

“Yani Erzurum âdetince at dizgin edip oynarlar idi ve kimisi güzel seda ile na't okur idi.” (s.456)

“Kabristandan avdetle usûl-i belde üzere fakirhanenin önünde herkes gelip taziye edip gittiler.” (s.473)

“...akd-i nikâh olup hey'et-i Meclis-i Ordu-yı Hümâyûn ve aklâm cümleten nikâh şerbetlerini nûş ederek fakire tebrîk ettiler(...)Nikâhtan bir hafta sonra dâ'ire-i med'uv olan hatunlar orada it'âm-ı ta'âm ederek ba'de'l-asr arabalar ile fakirhaneye getirdiler.(...)Âdet-i kadîme gibi yatsı namazından sonra fakirhaneye gittim.” (s.475)

“Erzincan'da o tarihe kadar kimse tarafından böyle miraciye kıraati âdet olunmamış idi.” (s.498)

“O gece ne kadar me'mûrîn-i askeriyye ve mülkiye var ise cümlesi davet olundu. Ancak taam âdet olmadığından herkes ba'de't-ta'âm yatsıdan evvelce dergâh-ı şerîfe geldiler.” (s.498)

“Fakir ve diğer ihvandan arkadaşım ile beraber cenazenin önünde buhurdanlık çekip kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile sultanlar gibi götürüp Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri olan peder-i vâlâ-şânlarının kadem-i sa'âdetlerine takdim ettik.” (s.505)

“Çünkü hazret-i gavs-ı efham efendimizin âdet-i seniyyeleri bir çocuk bile huzurlarına çıksa kıyam ederler idi.” (s.509)

“Usûl-i âdet-i vüzerâ olarak müşarünileyh Mustafa Paşa hazretleri izin alan hoca efendilere o gün birer biniş giydirdi.” (s.514)

“...Erzurum'a girip doğruca ambar memuru Ahmed Sezâî Efendi'nin hanesine misafir oldum. Malûm ya ruznamçeci, ambar memuruna misafir olur.” (s.521)

“...telgraf-nâme ile Hazret-i Ulemâ-billâh efendimize ramazan tebriği yazdım.” (s.522)

“Fakir de gidip eteklerinip [eteklerini] öptüm.” (s.528)

“Cuma günü Câmi'-i Emeviyye'ye teşrif edeceklerinden ve böyle vali paşaların ile cumalar için orada fukara ve zu'afâya sadaka verilmesi âdeta kaide ve nizam tahtında gibi olduğundan fakire verdikleri emir üzerine beş yüz kuruş metelik ve üçlük ve nuhâs akçe tedarik olunarak sakomun iki tarafındaki olan ceplerime lebâleb para doldurdum.” (s.542)

“Şöyle ki evvelâ tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyye âdât u sünenindendir ki daima abdestli bulunmak; binaenaleyh bu asi abdestsiz yere basmaz idim. Sabah namazını eda ettikten sonra

seccade üzerinde veyahut şöyle bir kenar ve köşede kıbleye müteveccihen oturup yüz kere istiğfar ve yüz kere salavât-ı şerîfe ve yüz kere kelime-i tevhîd hafiyyen kıraat edip badehu üç ihlâs ve bir Fâtiha-ı şerîf okuyup Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûh-ı kudsiyyelerine ihdâ edip "Ya Rabbi rûhâniyyet-i aliyyelerini üzerimden eksik etme" deyip rabıta ve murakabeye gider idim." (s.580)

"...Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin âdet-i seniyyeleri bu idi ki her ne zaman bir dua edecek olsalar, evvelâ Fâtiha-ı şerîfi tamamen kıraat buyurup sonra dua etmeye başlarlar idi." (s.583)

"...bayram atiyye ve harçlığı gibi hazır ve amadedir,(...)" (s.592)

"...usul ü âdet-i kadîme üzere itikaf etmek için kemâ fi's-sâbık Câmi'-i Emeviyye'ye gittim ve akşama kadar zikr ü rabıta ve tilâvet-i Kur'ân ile meşgul oldum." (s.596)

"...usûl ü kâide-i muzâ'afa üzere risalemizin evvelinde mektep bahsinden, aşk ı mecâzîden bahseder bir mektep hocasının risalesi tamamıyla derc ü ilâve olunmuştu. Ona mukabil ü tevâzün, cild-i sânîde aşk u muhabbet-i hakîkîden bahseder bir risalenin dahi derc ü ilâvesi lâbüd ve lâzımdır." (s.638)

"...leyle-i berâtta Şâm-ı şerîf âdeti üzere bir sini kurabiye yaptırıp takdim ettim." (s.709)

"...âdet-i fakîrî beher cuma, cuma namazında sonra fakirhanede oda-i mahsûsunda iki rekat namaz eda ve badehu ud ağacı yakıp salât-ı Bedriyyeyi yani ashâb-ı Bedr rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtının esâmî-i şerîflerini mutazammın olan risâle-i şerîfi kıraat ettikten sonra, refikam başını örtüp oda-i mahsûsaya gelir. Birlikte hatm-i hâcegân okuyup ashâb-ı Bedr'e ihdâ olunarak rûhâniyyet-i kudsiyyeleri isticlâb olunur." (s.719)

"...dest-i fakîrîye sarılıp öptüler. Fakir de bilmukabele ellerini öptüm, yani resm-i âyîn-i Mevlevî gibi el öpüştük..." (s.721)

"Ancak âdet-i kâ'ide-i fakîrî üzere nısfu'l-leylden sonra kalkıp bazı mütâlaat ve günahlarımı tefekkür ü tezekkür ederim." (s.727)

"Yani şol zamanda ay tutulsa, nas odur ki tepsi ve tas çalarlar, onun tutulduğunu fâş ve zâhir eylemekten ötürü." (s.737)

“Âdet-i kadîme üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûh-ı kudsiyyeleri için her gece bir cüz Kur'an kıraat ederim.” (s.743)

“...Mehmed Ali Efendi dahi hatm-i hâcegânın hitamında Sultân-ı Ulemâ-billâh kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin âdet ve sünnet-i aliyyeleri üzere Dehr suresini bi-tamâmihâ kıraat buyurup ehl-i muhabbeti huzûr-ı Hakk'a davet buyururlar idi.” (s.767)

“...ramazân-ı şerîfte usûl ü âdet-i kadîme üzere isneyn geceleri hatm-i hâcegâna bed' ü mübâşeret olunması niyaz olunmuş ise de,(...)” (s.778)

“...elimi öpüp arz-ı teşekkür etti.(...)elini öpüp savuşmuş.” (s.780)

“…bayramlaşmanın bayram harçlığı gibi olup...” (s.833)

“Müşarünileyh ziyade memnun olup hatta muharremiye olarak bir adet çil ikilik ihsan buyurdular.” (s.904)

“...”Affedersiniz efendim, Şâm-ı şerîf'te âdet böyledir. Bu gibi davetlerde ba'de't-ta'âm kahveden sonra asla söz ve muhabbet olmayarak dağılıyorlar. İster iseniz rahat buyurun, ister iseniz teşrif edin müsavidir” dedim. Güya Şam âdetini icra etmişim rengini gösterdim.” (s.985)

“Dua olduktan sonra divanhanede çalgı sedası yani keman taksim etmeye başladı. Fakir de cemaate hitaben “Bu mevlûd-i şerîf, Şâm-ı şerîf mevlûdüne benzedi” dedim, çünkü Şâm-ı şerîf'te geceleri mevlûd-i şerîf kıraat olunur, sonra çalgı çalınır ki buna başka mana verilmez, efendimizin teşriflerine müjde ve tebşir demek olur.” (s.990)

“Şöyle ki oranın âdeti üzere seccademi sakaya teslim ettim ki beş vakit namazda seccadeyi Harem-i şerîf'te bir münasip mahalle ferş ede.” (s.1004)

“Tıpkı Sultân-ı Ulemâ-billâh âdeti gibi o dahi fakirin ellerime sarılıp usûl-i Mevlevî üzere el öpüştük.” (s.1005)

“Ferdâsı cuma günü ihvana ilân olunup o gün de huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîde lâbis olduğum elbise ile ihvana hacı cemiyeti ettim, yani cuma günü akşama kadar o elbise ile olup gelen ve gidenlere usulü üzere zemzem ve yağ ve lokum, şerbet verilmiştir, yani bir gün feth-i bât ettik, sonra da hatun ve hanımlara kezalik bir gün açtık.” (s.1019)

“...bir teşekkürname yazılmış ve bir zemin ü zaman ile de âcizane, fakirane bir kutu Edirnenin devâ-yı miskiyle bir kutu da misk sabunundan takdim olunmuş ise de...” (s.1030)

“...düvel-i ecnebiye konsoloslarına ziyafet verileceğinden onların usûl ü âdetleri üzere alafranga çalgılar çalınıp familyalarıyla beraber balo usulü dans oynayacaklar, yani ayş u işret ile hora tepecekler...” (s.1064)

“Öyle ise niçin öteden beri âdet ettiğiniz leyâlî-i kanâdîlde ziyaret ve huzûr-ı devletlerine gitmediniz ve tebrîk-i kandîl etmediniz?” (s.1108)

“Evlâd-ı Arabda âdet budur ki babaları evlâtlarının ismiyle yâd olunur. Meselâ Ebû Sâlih, Ebû Hasan, Ebû Muhammed gibi.” (s.1121)

“Hatta hangi zaman huzurlarına girer isem mabeyn usulü yerden temenna ile girer idim.” (s.1125)

“Birkaç gün sonra Behzad Bey oğlumuz ramazan tebriği için fakirhaneye teşrif buyurdular.” (s.1357)

“Ve bu bapta birtakım âdâb beyan olunur. Birinci, dostluk ve kardeşlik edeceği kimsenin isminden ve babası isminden ve beldesinden ve kabilesinden sual etmektir.(...)İkinci, bir kimse muhabbet eylediği vakitte muhabbet eylediğini bildirmektir.(...)Yani “Bir kimseye muhabbet eylediğiniz vakitte hanesine gelip muhabbeti ona bildirin” demektir, zira kalpte buğz var ise zail olur.(...)Üçüncü, muhabbet eylediği kimsenin yüzüne bakmaktır.(...)Dördüncü, muhabbet eylediği kimseyi ziyaret etmektir.(...)Beşinci, işbu ziyaretten sevap rica etmektir. Altıncı, ziyaretine gelen dostuna mümkün mertebe ikram etmektir, meselâ oturacak şey gibi ve içmek için süt ve şerbet gibi ve güzel kokulu şeyler gibi.(...)Yedinci, ziyaretine gelen dostunun hizmetine kaim olmak. Sekizinci, dostlar beynlerinde cari olan ikram reddolunmamaktır.(...)Dokuzuncu, bulunan taamdan tekellüf olmayarak ahbabına takdim etmektir.(...)Onuncu, dostunun ziyaretine gitmek için nezafetlenip saçını sakalını tarayıp zinet ile gitmektir. On birinci, dostunun ikramını gayet âlî görmektir. On ikinci, kendinin dostuna eylediği ikramı gayet küçük görmektir. On üçüncü, dostunun düşmanlarıyla sadakat arz etmemektir.(...)On dördüncü, dostunun vefatından sonra hukûk-ı insâniyyeye kemal derece riayet etmektir,(...)On beşinci, bir kimseye muhabbet veyahut buğz edeceği zaman adalet ve istikametleri olan salih kimselerin ihbarıyla eyleye ki ileride nedameti mucip olmasın.” (s.1361-1362-1363)

“...bu bapta âdâb-ı kesîre beyan olunur: Evvelki, müminin hüznüyle mahzun olmak ve meserretiyle mesrur olmaktır.(...)İkinci, gerek fasık ve gerek mutî ve sâlih herkese mümkün mertebe yardım ve ihsan kaydında bulunmaktır.(...)Üçüncü, halkın eza ve cefasına

sabır ve hakkını daima zulm edenlere helâl edip bununla Cenâb-ı Hak'tan mükâfatını memul etmektir.(...)Dördüncü, halka yardım etmektir.(...)Beşinci, mümin kardeşinin usret ve hüzün vaktinde onu teselli edip kalbine ferah ve sürur ilka etmektir, zira mağfirete sebeptir.(...)Altıncı; cinayet ve kabahat sahipleri için şefaat etmektir;(...)Yedinci, din kardeşinin huzurunda veya gıyabında ırzını ve namusunu vikaye etmektir.(...)Sekizinci, kendine zulmeden kimseden af etmektir.(...)Dokuzuncu; cinayet edip de özür beyan edenlerin özürlerini kabul etmektir.(...)Onuncu; herkese kadri kadar tazim edip ziyade etmemektir.(...)On birinci, nâstan her sınıf ile hüsn-i mu'âşeret etmektir, lâkin dine halel iras ettirmek veçhile olur ise, zira kâffe-i efrâd-ı insân ahlâk-ı hamîde ve hüsn-i imtizâca muhabbet ederler, o vakit caiz değildir. On ikinci, her kavmin rüesasına yani beynlerinde hürmetli olanları terkim etmektir.(...)On üçüncü; agniyaya tabasbus-ı kelbiyye ve temelluk gibi şeyler ile müdahene etmemektir. On dördüncü; fukaraya tevazu etmektir.(...)On beşinci, kendini gaibane medh eyleseler onu işittiğinde gayet kerih görmektir,(...)On altıncı, ihtiyarlara tevkir edip onlardan haya etmektir,(...)On yedinci, ulemaya tazim etmektir. On sekizinci, sâdât ve şürefâdan onlara tazim etmektir,(...)On dokuzuncu; zayıflara ve sabîlere hürmet etmektir.(...)Yirminci, mümin kardeşine yardım etmektir.(...)Yirmi birinci, nâs içerisinde kadr ü hürmet sahibi olanların cinayetlerini af etmektir, eğer o kabahat hudûd-ı şer'iyyeyi mucip değilse.(...)Yirmi ikinci, vadini ifa etmektir, yani bir kimseye bir şey vaat eylese veyahut tarafeynden bir muahede vaki olsa o vaat ve o ahdi yerine getirmek lâzımdır.(...)Yirmi üçüncü; bir kimsenin aybını gördükte setr etmektir, zira bir kimse mümin kardeşinin bir aybını setr eder ise Cenâb-ı Hak o kimsenin kâffe-i ayblarını setr eder.(...)Yirmi dördüncü; birtakım kimseler bir mahalde gizli sohbet ederler iken onların esrarını dinlememektir.(...)Yirmi beşinci, düşmanına mukabele bi'l-misl sevdasına düşmeyip umûr-ı dünyeviyede müdara etmektir.(...)Yirmi altınca; daima hilm etmek, yani mümin kardeşine gazap ve ubûset ile muamele etmemektir.(...)Yirmi yedinci, bir kimseye rast geldikte o kimsenin nereden gelip ve nereye gideceğini sual etmemektir,(...)Yirmi sekizinci, daima kendi aybıyla meşgul olup halkın aybından ve hâlinden gafil olmaktır.(...)Yirmi dokuzuncu, mümkün olduğu kadar halktan uzlet etmektir, zira uzlette izzet, kesrette zillet olduğu malûmdur. Otuzuncu, birtakım metâlib-i dünyeviyyeye nail olmak ümidiyle birtakım kesân kapılarında yüz suyu döküp kendini rezil ve hakir etmektir.(...)Otuz birinci, umum üzere kendine ihsan eden ve isâet edene ve bildiğine ve bilmediğine ihsan etmektir. Otuz ikinci, dince ve dünyaca tefavüt hususuna dikkat edip muvazenede bulunmaktır.(...)Otuz üçüncü, bir kimseye havf iras edecek şey söylemeyip mümkün mertebe teselli

etmektir.(...)Otuz dördüncü, kendisinden yaşta ziyade olanları gördükte bu kimse benden efdaldir, zira Cenâb-ı Hakk'a ibadeti benden ziyade etmiştir diye ve yaşta kendisinden aşağısını gördükte bu kimse benden efdaldir, zira Cenâb-ı Hakk'a isyanı benden noksan etmiştir deyip nefsini daima nakıs tutmaktır.(...)Otuz beşinci, zalimlere yardım etmemektir,(...)Otuz altıncı, her hâlinde insafı terk etmemektir.(...)Otuz yedinci, bir kimseye nasihat murat ettikte gizlice ifade edip ona aybını beyan ettikte tasrih etmemektir.(...)Otuz sekizinci, kâffe-i ahvâlinde sulehâya mülâkat etmektir.(...)Otuz dokuzuncu, diyâr-ı âherde bulunan mümin kardeşine beldesinde bulunan evlâd ü ayalinin hâlini mektup ile beyan ve ifade etmektir buyururlar." (s.1365-1366-1367-1368-1369-1370-1371-1372-1373-1374)

"...ve bu adetler harici zâhiren ve bâtınen daha pek çok ahlâk-ı gavsiyyeleri görülüp..." (s.1374)

"Baksana Japonya imparatoru ne diyormuş? Diyormuş ki "Biz yıldızlara ve güneşe tapıyormuşuz, sizden iyi! Ya siz de tahtalara tapıyorsunuz, elinizle yaptığınız tahtadan putlara tapıyorsunuz. Biz ise yine Cenâb-ı Hakk'ın kudretiyle halk eylediği güneşe ve yıldızlara tapıyoruz. Bunun iyisi budur ki böyle birbirimizle cidal ve kıtal edeceğimize cümlemiz bir yere cem' olup kendimize sahih ve doğru bir din arayalım. Tetkik ve her cihetle tatbik edelim, hangi din hak ve sahih ise cümleten o dine dahil olup yekvücut ve yek mezhep olarak kardeşçesine birbirlerimize muamele ve muavenet edelim" diyormuş." (s.1398)

"Orada âdet; hiçbir kimse bir kimsenin eşyasına taarruz ve sirkat gibi şeyler etmiyorlar." (s.1398)

"Köy âdeti olarak buz gibi asel-i musaffâ şerbetleri gelip misl-i selsebil nûş ettik." (s.1482)

"Aşk olsun, o yüz örtüsünü açıp cemâl-i cânânı görene, yani gelinlerin yüzüne kodukları duvak tabir ettikleri pûşîdedir ki bunu ecnebi açamaz, illâ harem-sarây-ı mahrem olan güveyden başka." (s.1499)

"...mine'l-kadîm hâne-i fakîrînin usûl ü âdeti öğle ve akşam taamı lâ-ekal üç kap taamdan ibarettir." (s.1593)

"Ahâlî-i İslâmbol'un dediği gibi bir padişah yeni tahta cülûs edeceği vakit, Konya'dan Molla Hünkâr oğlu gelip kılıç kuşatır, sonra tahta cülûs eder itikat ve itimadındadırlar." (s.1599)

“...helva sohbeti gibi, yani birkaç can bir yere cem olup filân akşam filân mahalde cem olalım, şöyle bir helva yapalım, şöyle bir muhabbet edelim, şöyle olsun böyle olsun diye sözüyle muhabbetiyle neşayab oldukları gibidir.” (s.1714)

“...”Oğlum, şu duvara bugünkü tarihi yaz ki gelecek tebşirat ve müjde bahşişini sen alasın.”(...)elinizde hazır etmiş olduğunuz bahşişi derhâl avucuna sıkıştırıp...” (s.1819)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, halk inançları; töreler, âdetler, gelenekler, görenekler başlığıyla ilgili olarak tespit edilen unsurlar genel olarak incelendiklerinde, bu hususta Türklerin XIX. yüzyıldaki sahip olduğu birikimlerine yönelik detaylı bilgilere ulaşılması yanında, Japonlar ve Araplar hakkında da çeşitli bilgilere ulaşılmaktadır. Elde edilen bilgiler çok kapsamlı oldukları için kategorize edilerek sıralandırılırsa astronomik olaylara dair yapılan uygulamalar arasında Ay tutulduğunda halk tarafından tepsi ve tas çalınarak gürültü çıkarılması; hediyeleşme şekilleri olarak bayram harçılığı verilmesi, haber ve müjde bahşişi verilmesi, muharremiye verilmesi ve birine teşekkürname yazılırken bunun yanında bazı hediyeler gönderilmesi gibi örnekler ön plana çıkmaktadır.

Geçiş dönemlerinin ilk aşaması olan doğumla ilgili olarak şehzade ve sultan doğumlarında yedi gün yedi gece donanma şenliği icra edilmesi; evlenmeyle ilgili olarak gelinlerin duvaklarını güveylerinden başka kişilerin açamaması, nikâh akdinde ve şerbet ikramında erkeklerin ağırlanıp kadınların ise daha sonra yemeğe alınması, düğün yapılmaması ve zifaf gecesinde fişekler atılıp ilahiler okunduktan sonra belli bir saate kadar Kur'an tilaveti yapılıp bazı davetlilerle akşam yemeğine geçilip akşam namazı kılındıktan sonra damadın konuklardan ayrılarak gelinin yanına teşrif etmesi ve ertesi günü damadın kaynatasına el öpmeye gitmesi; ölümle ilgili olarak ise cenazelerin defnedilmeden önce türbe önüne konulması, cenazenin taşınması sırasında önünde buhurdanlık çekilmesi ve definden sonra da cenaze yakınlarına evlerinin önünde taziye verilmesi gibi uygulamalara rastlanılmaktadır.

Halkın selamlaşmalarının el öpme, etek öpme, mabeyn usulü yerden temenna etme ve Mevlevi usulüne göre karşılıklı el öpme şeklinde olduğu hatıralarda, buluşmalarla ve eğlenmelerle ilgili olarak akşam yemekleri sonrasında âdet gereğince tel helvası yapılması ve helva sohbetleri edilmesi; yabancı devletlerin konsoloslarıyla ailelerine verilen ziyafetlerde alafranga çalgılar çalınması ve balo usulü dans edilerek hora tepilmesi; Mevlevihanelerde mukabele-i şerif akşamlarında büyük kazanlarla pilav pişirilmesi; Erzurum âdetlerince at dizgin edip oynanılması, na't okunulması, tekkelerde ve meşayıhların

huzurlarında mazhar ve ney çalınıp ehlullah gazeliyatları söylenilmesi; Şam'da mevlitlerden sonra çalgı çalınması ve yemeklerin ardından davetlilerin kahvelerini bitirip asla konuşmadan dağılması gibi hususlar göze çarpmaktadır.

Misafir ağırlamaları, ikramlar ve sofralarla ilgili; hacdan dönenlerin kendilerini ziyarete gelenleri hac elbiseleriyle karşılaması ve usul üzere zemzem, yağ, lokum, şerbet ikram etmesi; çalgı ve köçeklerin misafirleri kapıdan karşılaması; misafirlerin yemeğe teşvik edilmesi amacıyla ev sahibinin sofradan geri durmayarak sürekli bir şeyler tüketmesi; köy âdeti olarak konuklara ikramlarda bulunulması ve Şam'da Berat Kandili'nde kurabiye yaptırılması ayrıntıları da dikkat çekmektedir.

İnançlar, ibadetler ve bazı tarikat uygulamalarıyla ilgili olarak ise Japonya İmparatoru'nun yıldızlara ve Güneş'e tapma ile putlara tapmayı karşılaştırması; Nakşibendi tarikatına mensup kişinin daima abdestli gezmesi ve sabah namazı sonrasında kıbleye dönerek yüz kere istiğfar, yüz kere salavat ve yüz kere kelime-i tevhid kıraat edip üç İhlas ve bir Fatiha okuyarak Vehbi Hayyat'ın ruhuna yollamak suretiyle rabıta ve murakabe etmesi; dua ederken önce Fatiha sonra dua edilmesi; Ramazan'da sokaklardan davullu bekçilerin geçmesi, insanların birbirlerine Ramazan tebrikleri göndermesi ve pazartesi geceleri hatm-i hâcegân okunulması; sema eden Mevlevilerin semahane açılmadan önce dedegan ile tennure giyerek acemi talimi icra etmesi; Dersaadet usul ve kaidesine göre cuma namazından sonra dergâhların açılması; vali ve paşa gibi kişilerin cuma namazının ardından fakir fukaraya sadaka dağıtması; bazı kimselerin iyileşen hastaları adına hocalara para verip dua ve amin çağırtması, fakirlere sadaka vermesi; Mevlânâ'nın sülalesinden olanların sikkelerinin etrafına hiç açıklık bırakılmadan destar sarılması gibi konulara değinildiği saptanmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra birtakım adap kurallarından, belde adeti olarak ufak odalarda küçük ocakların bulundurulmasından, ruznamçecilerin gittikleri şehirlerde ambar memurları tarafından misafir edilmesi kuralından, astların üstlerine yazdıkları arzuhalleri astların çocuklarının teslim etmesinden, usul ve kaide üzere risale girişlerinde daha önce yazılmış bir risalenin eklenerek berâ'atü'l-istihlâl denilen sanatın icra edilmesinden, Harem-i Şerîf'te adet olarak seccadelerin saka denilen hizmetlilere teslim edilmesi ve onların beş vakit namazda seccadeyi sarmasından, İstanbul ahalisinin dediklerine göre padişahların tahta oturacağı törenlere Konya'dan Molla Hünkâr oğlunun gelip kılıç kuşatıp sonra padişahı tahta

oturtmasından, Araplarda babaların evlatlarının ismiyle anılmasından ve Japonların âdetlerinde hiç kimsenin birbirinin eşyasını çalmamasından da bahsedildiği görülmektedir.

2.14. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsanın yaşam süreci doğum, evlilik, ölüm evrelerinden oluşmakta ve insan bu evrelerde toplumun bir ferdi olarak, diğer toplum mensuplarının yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçlara bağlı olarak toplum ve kültürlerde değişiklikler gözlemlense de inançlar ve gelenekler temel alınarak insanın korunması ve kutsallaştırılması amacıyla çeşitli uygulama ve yöntemlere başvurulmaktadır. "Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli "geçiş dönemi" vardır. Doğum, evlenme ve ölüm. Herbirinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu "geçiş"leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır."[71] Dolayısıyla insanların kötü ruhların zararlarından korunmaları, sağlıklı olmaları, statü değişimleri ve sonraki dönemlere hazırlanmaları noktasında geçiş dönemlerindeki inanç ve uygulamalar oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir.[72]

Başlıca bilinen üç geçiş döneminden doğumla evlenme dönemlerinin arasına çocuk dönemi de eklenebilir[73], zira çocukluk döneminde diş hediği ve sünnet gibi gerek ailelerin gerekse diğer sevenlerinin çocukları önemsedikleri bazı mühim aşamalardan geçilmektedir. Bundan hareketle geçiş dönemleri adı altında doğum, çocuk, evlenme ve ölüm alt ana başlıkları hakkında bilgiler verildikten sonra bunların alt başlıklarına dair tespit edilen unsurlar sıralanmıştır.

2.14.1. Doğum

Geçiş dönemlerinde ilk sırada doğum bulunmaktadır ve bu dönem esasında hayatın başlangıcını, soyun devamını ve aile olabilmeyi sağlamasıyla toplum nazarında en önemli

[71] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.131.
[72] Yılmaz Irmak, "Doğumdan Ölüme Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, VI, 11, (2016), s.114.
[73] Kürekci, **a.g.t.**, s.80.

süreçlerden biri olarak nitelendirilmektedir. Doğum döneminin sağlıklı bir şekilde atlatılabilmesi, annenin yaşayacağı bazı sağlık problemleri ve nazar değmesine karşı korunabilmesi ve çocuğun hayatta tutulup sorunsuz olarak büyütülebilmesi amacıyla çok sayıda geleneksel uygulamadan yararlanılmaktadır.[74] Annenin benlik ve bütünlük, babanın güven; akraba, soy ve sopun ise güç kazandığı doğum olayı, gerek çiftlerin gerekse yakın çevrelerinin gözünde büyük bir önem kazanmaktadır. Bundan hareketle de doğum ve bünyesindeki evrelere çeşitli geçiş töreleri ya da törenleri eşlik etmektedir.[75]

Doğum dönemi başlığı altında doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası alt başlıkları bulunmaktadır. Doğum öncesi başlığının alt başlığı olarak kısırlığı giderme-gebe kalma, gebelik, çocuğun cinsiyeti; doğum sırası başlığında alt başlık olmaması nedeniyle sadece doğum olayıyla ilgili içerikler; doğum sonrası başlığının alt başlığı olarak ise lohusalık başlığına dair örnekler sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.14.1.1. Doğum Öncesi

2.14.1.1.1. Kısırlığı Giderme, Gebe Kalma

"...Hane sahibi demiş ki "Baba efendi, maksudum bir evlâttır, zira dünyada her bir şeye malikim, lâkin Cenâb-ı Hak bir evlât vermedi. Onu sizden rica ederim." Derviş baba da cebinden bir elma çıkarıp uzatıvermiş, demiş ki "Bu elmanın yarısını siz, diğer yarısını refikanız ekl etsin ve gecesi de birlikte olunuz. Eltâf-ı ilâhiyyeden memuldür ki Cenâb-ı Hak size bir veled-i sâlih ita ve ihsan etsin." Hane sahibi fevkalâde memnun ve mesrur olup o veçhile icra etmiş ve Cenâb-ı Hak da bir veled-i sâlih ihsan buyurmuş." (s.1120)

2.14.1.1.2. Gebelik

"O zaman harem-i fakîrî hamile olup vaz'-ı hamline bir cüz'î müddet kalmış idi." (s.323)

"Hüsameddin Efendi'nin haremi hamile olduğu cihetle oraya vusulünde bir mâh sonra Hüsameddin Efendi'nin bir kerimesi dünyaya gelip..." (s.599)

2.14.1.1.3. Çocuğun Cinsiyeti

"Anladım ki bir oğlan evlâdımız olacaktır." (s.405)

[74] Hüseyin Aksoy-Mustafa Duman, "Bir Varoluş Serüveni: Geçiş Dönemlerinde Sarıkeçili Yörük Kadınının Rolü", **The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)**, V, 2, (2020), s.122.
[75] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.132.

2.14.1.2. Doğum Sırası

“Bu abd-i âsî es-Seyyid İbrahim Halil ibn Mehmed Ali, bin iki yüz kırk dört sene-i hicriyyesinde [1828-29] Âsitâne-i aliyyede Kandilli karyesinde dünyaya gelmişim,(...)” (s.81)

“Velhâsıl işte bu üç hemşirelerden bir çok oğlan ve kız evlât dünyaya gelip...” (s.82)

“...”Yâ Arif, bir evlâdın olacaktır, benim ismimi tesmiye et.” Binaenaleyh mumaileyh Abdulkadir Efendi dünyaya gelip...” (s.83)

“...ondan bu abd-i âsî İbrahim dünyaya gelmiştir.” (s.83)

“Bu abd-i âsî dünyaya geldiğim zaman pederim,(...)benim dünyaya geldiğimi mektup ile tebşir etmişler.” (s.83)

“O asırda sık sık şehzade ve sultanlar dünyaya gelmekle...” (s.110)

“Bu koku, çocuk anasından doğduktan sonra çocuklara mahsus bir koku vardır, işte onun gibi.” (s.116)

“Müjdeci gelip tebşir etti ki “Bir oğlunuz oldu!” Önümde ezânî saat mevcut idi, nazar ettim ki iki buçuğu altı dakika geçmiş. İşte bin iki yüz yetmiş senesi Zilka'de-i şerîfin [Ağustos 1854] üçüncü perşembe gecesi saat iki buçuğu altı dakika geçerek Hüsameddin Çelebi dünyaya gelmiştir.” (s.323)

“...ikiz ve ikisi de oğlan olmak üzere dünyaya evlâdımız gelmiş...” (s.383-384)

“Dünyaya gelmesine bir iki ay kadar kalmış idi.(...)”Tebşir ederim, bir salih oğlunuz oldu.”...” (s.405)

“...dünyaya Fatma Zehra ismiyle müsemma bir câriye-i ilâhî geldi.” (s.470)

“Çünkü mumaileyhâdan bir kerimem dünyaya geldi. (...)kerimemiz Ayşe Kevser dünyaya gelmiş idi.” (s.508)

“...”Bir Salih oğlunuz oldu, tebşir ederim!”(...)Ancak Hüsameddin Efendi gözsüz vaktimde tevellüt etmiştir. Devletlû Hâlet Paşa hazretlerinin Erzincan'da bulundukları zamanında Bahaüddin Efendi dünyaya gelmiştir.” (s.603)

“...”...Oradan Şâm-ı şerîf'e evdetimde Cenâb-ı Hak duamın kabulünü yakînen tebşir edip işte Hâlid dünyaya gelmiştir”...” (s.916)

“...bu vukuattan bir hafta sonra da dünyaya bir kız çocuğu gelmiş.” (s.997)

"Zevcesi ise vaz'-ı hamle muntazıra idi(...)giderken zevcesini talk ahz etti." (s.1623)

2.14.1.3. Doğum Sonrası

2.14.1.3.1. Lohusalık

"...validem bu abd-i âsînin yedi döşeğinde iken..." (s.83)

2.14.2. Çocuk

Doğumun ardından çocuğun gelişimini izleyen süreçte bazı âdetler, kurallar, törenler, işlemler ve pratikler sayesinde çocuğun anne, baba, ailenin üyeleri ve toplumsal çevresindeki diğer kişilerle ilişkisini düzenlemesi sağlanmaktadır. Dolayısıyla çocuk hem korunup büyütülmekte hem de çeşitli erginlenme törenlerinden geçirilerek mensubu olduğu grup veya kültürel ortamın kalıplarına, değer yargılarına uygun hale getirilmektedir. Adı geçen tören, töre, işlem ve pratikler ise sahip oldukları önemlerine ve sıralarına göre bazen katı, bazen de esnek bir şekilde uygulanmaktadır.[76]

Çocuk dönemi başlığı altında ad ve sünnet alt başlıkları bulunmaktadır. Ad başlığının alt başlığı olarak ad koyma ve adı belirleyen etmenler; sünnet başlığının alt başlığı olarak ise tören ya da düğün hazırlığı başlığıyla ilgili örnekler sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.14.2.1. Ad

2.14.2.1.1. Ad koyma

"İşte o saatte gönlüme tulû etti ki ismini teberrüken Hüsameddin Çelebi tesmiye edeyim." (s.323)

"İsm-i şerîfini Abdussamed Efendi hazretlerinden istizan buyurdular. "Mehmed Sıdkı" tesmiye buyurdular. İhsân ale'l-ihsân olarak muahharen dahi bir mahdûm-ı gavsiyyeleri zuhuruyla onların dahi ism-i şerîfleri kemâ fi's-sâbık müşarünileyh Abdussamed Efendi hazretlerinden istizan ile "Ahmed Fevzi" tesmiye buyurdular." (s.398)

"...mahdumum Salih Efendi gözü açık bu âleme gelmiştir ki müşarünileyh Ulemâ-billâh efendimiz ismini "Salih" tesmiye edip "Bir Salih oğlunuz oldu, tebşir ederim!" buyurmuştur." (s.603)

[76] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.147.

“...mahdumum Arif Bey'in bir kerimesi dünyaya gelip ismini Ayşe Kevser tesmiye ederek...” (s.879)

“Bu hâlde mumaileyh Mehmed Celâleddin namında bir çocuğu dünyada gelmiş olduğu anlaşılmış ise de isminin böyle Hazret-i Pîr efendimize nisbeti ve hikâyesinin badehu arz olunacağı beyanı fakirlerini ziyade endişe ve efkâra düşüp...” (s.1031)

“Bundan beş ay mukaddem bir kerimesi dünyaya gelmiş, ismini Fatma Binnaz tesmiye etmişler.” (s.1078)

“...”...yanında o gün dünyaya gelmiş bir gulâmı var idi.(...)Ve ona Mubârek el-Yemânî tesmiye edip bu isimle meşhur oldu.”...” (s.1248)

2.14.2.1.2. Adı Belirleyen Etmenler

“...”Yâ Arif, bir evlâdın olacaktır, benim ismimi tesmiye et.” Binaenaleyh mumaileyh Abdulkadir Efendi dünyaya gelip Hazret-i Pîr'in ismini koymuştur.” (s.83)

“İmam Hasan radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerinin ism-i şerîfleri ve büyük pederim de sulehâdan olduğu cihetle teberrüken onların ismini de ilâve ederek Hasan Hüsameddin namıyla kulağına ezân-ı Muhammediyye kıraatle bi'l-aşk ve'l-muhabbet ismini kendisine teslim ettim.” (s.324)

“Anladım ki bir oğlan evlâdımız olacaktır. O zaman niyet ettim ki teberrüken Hazret-i Şâh Nakşbend efendimiz hazretlerinin ism-i şerîfi olan Bahaüddin tesmiye edeyim.(...)Sonra ismini niyetim üzere Bahaüddin tesmiye için Cenâb-ı Mürşid-i A'zam efendimize arz ettim. Buyurdular ki “Biz Salih dedik, artık siz ne der iseniz deyiniz” buyurdular. O zaman işi anladım. Hemen gelip Salih diye ismini tesmiye ettim.” (s.405)

“...âhir-i ömründe haylice evlâdı oldu. Bir oğlu oldu, ismini teberrüken Hazret-i Pîr efendimizin ism-i şerîfine mutabakat için Mehmed Vehbî tesmiye ettik. Diğer bir oğlu dahi oldu, ona da kezalik Şâh-ı Nakşbendî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin ism-i şerîfi olan Muhammed Bahaüddin tesmiye ettik. Diğer oğlu oldu, onun da ismini Tevfik tesmiye ettik. Ve bir kerîmesi oldu, Fatma tesmiye ettik.” (s.477)

“...”...Hımıs'ta medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan kibâr-ı sahâbeden Hazret-i Hâlid bin Velid radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i sa'âdetlerine girip ziyaret ve dualar ettikten sonra cümlenin malûmu olduğu üzere Hazret-i Hâlid efendimiz fevkalâde şeci ve bahadır bir serasker-i İslâm idi, niyaz ettim ki ilâhî ya rabbi, bu zât-ı âlî-kadr hürmetine bu hilkat u

şecaatte bana bir evlât ihsan et, teberrüken ismini Hâlid tesmiye edeyim ve bunun yüzünden İslâm askeri muzaffer ve galip olsun diye çok niyaz ettim.(...)"..." (s.916)

"Cemî'-i esmâ-ı şerîfenin eşheri, Muhammed'dir. Ceddi şeyh-i Mekke-i mükerreme Abdulmuttalib radıyallâhu anhu tesmiye etmiştir. Bazılar sual edip "Niçin Muhammed tesmiye ettin? Ecdadında bu isim yoktur!" dedikte, cevâb-ı bâ-savâb edip dedi ki "Recâ budur ki ehl-i semâ ve ehl-i arz ona hamd ü sena eyleye" dedi, zira "Muhammed" manası, "kendiye çok hamd ü sena olunmuş" demektir.(...)Validesi Âmine hazretlerini nida gelip "Senin oğlun seyyid-i kâinattır. Vaz'-ı haml ettikten sonra Muhammed tesmiye et" dediler. Ve bir defada dahi rüyada emir olunup "Ahmed tesmiye et" dediler." (s.1234)

2.14.2.2. Sünnet

2.14.2.2.1. Tören ya da Düğün Hazırlığı

"...Levazım Üçüncü Şubesi Müdür Mu'âvin-i evveli Rasim Efendi'nin mahdumunun hitân cemiyetine meduv olduğumdan yevm-i mezkûrda saat üçte efendi-i mûmâileyhin hanesine gittim." (s.990)

2.14.3. Evlenme

Toplumların dinleri, hukukları, örfleri ve adetleri doğrultusunda belirledikleri kurallara uygun bir şekilde bir kadın ve bir erkeğin yeni bir aile oluşturması olayına evlilik denilmektedir. Evlenen erkek ya da kadınların ayrı bir yuva ve aile kurmaları ise dilimizde evlenme ve evlendirme terimleriyle ifade edilmektedir. Toplumlarda birbirinden farklı evlilik kuralları ve merasimleri bulunmakla birlikte temel olarak hepsinde ortak amaç yeni bir aile kurmaktan ibarettir. Dolayısıyla evliliğin bireysel ve toplumsal boyutlara sahip olmasına bağlı olarak insanların mensubu oldukları toplumların kuralları doğrultusunda evlenme zorunlulukları vardır ve insan yaşamındaki en önemli dönüm noktalarından biri olan evlilik, bireyler için hayati önem taşımaktadır. Bireylerin eş seçimleri ve tercihlerinde toplumdan topluma farklı kıstaslar bulunmakta ve bunlar genel anlamda erkeğin ve kadının soyu, sopu, ailesi, güzelliği, mesleği, ekonomik durumu ve dini inancı ile alakalı özelliklerden meydana gelmektedir.[77] "Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo

[77] Hüseyin Kürşat Türkan-Ayşe Çelik Kan, "Reyhanlı Çerkeslerinde Evlilik", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, VII, 19, (2019), s.190.

çizmektedir. Öte yandan, toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri gelenekleri, kısaca kültürleri, evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplum ya da grup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına aykırı düşecek olanları da önlemeye çalışmaktadır."[78]

Evlenme dönemi başlığı altında evlenme biçimleri, evlilik çağı-yaşı, evlenme aşamaları, düğün, hediye-bağış ve ödemeyle ilgili âdetler, evlenmeyle ilgili ritüel ve büyüsel içerikli işlemler başlıkları bulunmaktadır. Evlenme aşamaları başlığının alt başlığı olarak görücülük, dünürcülük-kız bakma, kız isteme ve söz kesimi; düğün başlığının alt başlığı olarak ise düğün ve nikâh-gerdek başlıklarıyla ilgili örnekler sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.14.3.1. Evlenme Biçimleri

"..."Darre" kumaya derler, yani şol iki avrata derler ki bir kimsenin taht-ı nikâhında ola, birbirine zıt olup verdiği için darre denilmiştir. Her bâr ki birini razı eyleyesin bir aheri gazabnâk olur. İmdi dünya ile ahiret iki kuma avrat gibidir." (s.1679)

2.14.3.2. Evlilik Çağı – Yaşı

"...Emine Hanım li-hikmetillâhi ta'âlâ sakat olup yani ayakları eğri ve kendisi kısa boylu yerden yapma bir şey ve rengi Habeşî olup tezevvüce muktedir olamadığından öylece evde kalmış idi." (s.86)

2.14.3.3. Evlenme Aşamaları

2.14.3.3.1. Görücülük, Dünürcülük – Kız Bakma, Kız İsteme

"Mumaileyhâ Esma Hanım büyüyerek sâhib-i hüsn güzelce bir hanım olmakla bunu çok kimseler tezevvüce talip olmuşlar..." (s.83)

"Validem artık dâmen be-dest olduğu hâlde ahbaplarıyla beraber şurada burada kız aramaya başladılar. Yani fakirin harem-i âcizi hangi hanede saklanmış ise, bulup bize getirecekler demektir." (s.195)

"Müşarünileyh dede efendi müteehhil olmayıp şeyh efendi hazretlerinin ise bir hemşireleri olduğundan onu dede efendiye vermek efkârında oldukları hâlde dede efendi razı olmamakla bilâhare meşâyıh-ı Mevlevî ve bahusus Hacı Hüsameddin Efendi hazretleri

[78] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.185.

tarafından olunan emr ü irade üzerine zarurî rıza göstererek tezvîc ile müşarünileyh Şeyh Ali Efendi hazretlerinin eniştesi oldu.” (s.318)

“Şimdi gelelim pederimin teehhül maddesine. Artık tamamıyla rızalarını ve gönlünü almak ve huzur, rahatları fevkalâde olmak için Dersaadet'te olan haremini tatlîk ile burada teehhül ettirmek karâr-gîr olmakla harem-i âcizî münasip bir şey aramaya teşebbüs etti.(...)”Azizim, malûmunuz ya, pederi teehhül ettirmek efkâr ediyorum. Münasip bir şey bulamadık.”(...)O gün hemen haremi, Melek Efendi'nin hanesine gönderdim. Hatunu görmüşler, gayet beğenmişler.” (s.393)

“...”...Müşir Paşa'nın mahdumu Ahmed Bey'in dadısını, Müşir Paşa zatınıza verecektir, ne derler diyorlar”...” (s.474)

“...”Kabul buyurulur ise Ahmed'in dadısını verdim. İradeniz olur ise şimdi ruznamçeci efendiye tebşir buyurun, mahzun olmasınlar”...” (s.475)

“...”...yoksa Müşir Paşa hazretleri böyle derhâl Ahmed Bey'in dadısını bu fakire ihsan buyurmazlar”...” (s.475)

“Ve hem de böyle dedi ki “İnşâallâhu ta'âlâ Şam'a gider isem seni orada teehhül ettireceğim. Zaten artık benden fayda yoktur. Elbette eve, sana bakacak bir adam lâzımdır.” Cevabında dedim ki “Ben Şamlı hatun almam. Eğerçi ruhsat u müsaade eder isen, burada bir hatun tedarik edelim. Ve hem o hatun da mevcuttur. Sen de ona razı olursun. Başkasıyla imtizaç edemezsin. Ve hem de sana güzel bakar” dedim. Dedi ki “Kimdir o hatun?” Dedim: “Akrabamızdan Dilber Hanım'dır.”...” (s.834)

“Biraz muhabbetten sonra halamı bir tenha odaya götürüp dedim ki “Bizim arkadaş bize teehhül için ruhsat verdi. Lâkin kimi alayım ve nasıl edelim seninle müşavere etmeye geldim” dedim. Dedi ki “Ağabey, iyi söyledin, zaten ben bunu kurmuş idim, sana söyleyecek idim. Şimdi işin doğrusu budur ki bizim Dilber Hanım'dan başka sana münasip hanım yoktur.” Dedim ki “Ben de zaten bunun için sana geldim. Benim muradım budur ve bizim refika dahi bunun için ruhsat vermiştir. Lâkin bilemem o da razı olur mu?” Dedim. Dedi ki “Sen orasına karışma, ben nasıl eder isem ederim, onun gönlünü ederim” dedi.” (s.835)

“...fakir okuyup mumaileyh Mustafa Efendi yazar, ara sıra da bozar idi, yani sehv ü hata çok ederdi. Bu da zihninde takarrür eden teehhül maddesinden ileri geldiğini anladım. Binaenaleyh kitabın sehv ü hatadan sâlim ve kendinin rahat u huzuru daim olmak üzere refikam hanım ile mumaileyhin validesini kız aramaya çıkardık. İşte şurada burada pek çok

taharri ve sual ederek netîce-i hâl mumaileyhin hanesi ittisalindeki mahallesinin muhtarı Enis Efendi'nin kerime-i bâkire-i pâkîzesi hanıma karar-dâde keşîde oldu.” (s.1069)

“...Âsım Efendi'nin büyük hemşiresini ta'allukât-ı fakîrîden Mülâzım İhsan Bey'e verdikleri zaman...” (s.1135)

2.14.3.3.2. Söz Kesimi

“Bunlar çocukluklarında zaten birbirini görmüş ve oynamış ve gönlü de ona kaymış olduğu anlaşılmış olduğundan söz alınıp söz verilmiş.” (s.1069-1070)

“O gelişte bizim Âsım Efendi oğlumuzun hemşiresi hanıma nişanlanmış idi.” (s.1131)

“Şimdi küçük hemşiresinin Hâşim Efendi'ye nişanlı olması sebebiyle...” (s.1135)

2.14.3.4. Düğün

2.14.3.4.1. Düğün

“Hatta düğünlerde çalgı çalınsa herkes güler oynar, fakir ağlarım ve öyle hatm-i şerîf ve nikâh cemiyetlerinde, velhâsıl huzur ve aşk meclislerinde bir veçhile tahammül edemem.” (s.121)

“...oraya gidip beyân-ı hâl etmeleriyle onların kalbinde bu cariyeyi vermeye gayet rağbet hâsıl olarak hemen akşam mumaileyh Mehmed Ali Ağa'ya ifâde-i keyfiyet ederler. O da derhâl muvafakat etmekle bir iki gün zarfında söz alınıp verilir. Ve nihâyetü'l-emr akd-i nikâh olunur. Ancak cemiyetin icrası için üç ay kadar mühlet isterler.(...)”Aman düğünü icra edelim” diyerek hemen kız evine haber gönderilip düğüne bed' ü mübâşeret olunur ve düğün Kandilli'de olmasına karar verilmekle gelin dahi oraya gönderilir.” (s.195)

“Ve öyle düğün ve cemiyet icra edilmeyerek âdet-i kadîme üzere selâmlıkta yani dâ'ire-i hazret-i şeyhte bazı komşu ve ihvân-ı tarîkat ile birlikte akşam taamı olunup sonra salât-ı ışâ cemaatle eda edilerek hazret-i şeyh ile beraber harem-i sa'âdete teşrif buyurmuşlardı.” (s.318)

“Mumaileyh İbrahim Efendi'nin teehhül cemiyeti olup...” (s.625)

“Ve o düğünde ve cemiyette kendilerine min tarafillâh bahş u ihsan olunan...” (s.768)

“...düğün masarifinin tarafımızdan tesviye olunacağına(...)Düğün masrafı daha kese-i aşk u muhabbet ü sohbetten sarf olunup yirmi lirayı da tecavüz etmiştir.” (s.1070)

“Artık düğün ve cemiyetin dahi bir an evvel icrasına sa'y u gayret olunarak fî 27 Cemâziyelâhir sene 317 [2 Kasım 1899] ve fî 21 Teşrîn-i evvel sene 315 perşembe günü yalnız kadınlara mahsus olmak üzere cemiyeti icra ve bilâ-noksân her bir âdeti ifa olunup...” (s.1071)

“...cadde büyük yolun alt başından yukarı doğru bir düğün alayı geliyor.” (s.1077)

“Hele düğün ve cemiyetlerde bulunduğum hâlde...” (s.1479)

“...”Sûr” düğün manasına ve “urs” geline ve güveye ıtlâk olunur,(...)” (s.1709)

2.14.3.4.2. Nikâh – Gerdek

“Bunlardan birisi Fatma Hanım isminde olup Aşçıbaşı Hacı Ahmed Ağa namında bir adama ve diğer birisi dahi Nefise Hanım, Kanlıca'da Hünkâr hamlacılarından mütekait bir adama ve üçüncü ise Adile Hanım, Göksu ustası Edhem Efendi'ye tenkîh olunmuş idiler.” (s.82)

“Büyük validem mezbûre Emine Molla, Kandilli'ye geldikten sonra Sır kâtibi Mustafa Paşa merhumun aşçıbaşısı olup şehrî beş yüz kuruş maaş ile mütekait bulunan Bolulu Hasan Ağa'ya varmıştır.” (s.83)

“Mumaileyh Hasan Ağa'nın eski hareminden bir kerimesi olup ismine Behiye Hanım derler imiş. Onu pederim Mehmed Ali Ağa'ya tezvîc edip...” (s.83)

“İşte bu Beşir Ağa, Esma Hanım'ın tezevvücüne râgıb olup bu bapta her taraftan mumaileyh Hasan Ağa'ya edilen hücum üzerine nihâyetü'l-emr mumaileyhâyı mumaileyh Beşir Ağa'ya tezvîc eylediler.” (s.84)

“...pederim validemi terk ve tatlîk ile Maliye Müftüsü Nafi Molla Efendi'nin çerağlarından bir cariyesini alıp Kandilli'ye gidip orada iskân etti.” (s.86)

“Diğeri Hatice Hanım ki bunu muahharen kocaya verdiler.” (s.86)

“Fakir de cevabında “Yarın bizim düğünümüz vardır, onun için bugün böyle neşeliyim” dedim.(...)Bu sözden çocuklar başıma birikip “Ne düğünü bu? Bizi de davet edecek misin?” dediler. Fakir “Sizi sonra çağıracağım. Yarın nikah cemiyeti vardır” dedim. Çocuklar “Sana mı?” dediler. “Evet, pederim beni evlendirecek, yarın alessabah kitâb-ı nikâh mı nigâh mı yazılacaktır!” dedim. “Nasıl canım kitâb-ı nigâh?” “Bilmem” dedim, “İşte odur” dedim.” (s.99)

“...bazı zevat ile müşavere edip netice teehhül ettirilmeye karar vermişler.” (s.194)

“Velhâsıl hikmet-i ilâhî emr-i zifâf, kurban bayramının birinci cuma gecesine tesadüf etmekle yatsı ezanında toplar atılıp namaz kılındıktan sonra âdet-i kadîme üzere önümüzde mum donatılmış tablalar ve maytaplar çekilmekte ve fişekler atılıp ilâhiler okunmakta olduğu hâlde şahane mestane haneye getirilip emr-i zifâf icra edildi.” (s.195)

“Teehhül güya eski hatıramı unutturdu zehâbına düşüp de perverde-i ni'-meti olduğum Osman Bey'in muhabbeti zail oldu zannında bulunurlardı.” (s.195)

“Şöyle ki kalem ihvanımızdan bir zat teehhül ederek ihvanca efendilerin daveti icap etmekle...” (s.195)

“...zifaf gecesi saat üçe kadar âdet-i kadîmeleri üzere tilâvet-i Kur'ân ile meşgul olup(...)herkes odalarına çekilip dede efendi hazretleri odalarında harem-i âlîleriyle kalmışlardır.” (s.318)

“Fehmi Efendi hazretleri marifetiyle Terzi Ağa hazretlerinin kerîme-i mükerremelerini alıp işte hâne-i sa'âdetlerinde iskân ederler.” (s.343)

“Hazret-i şeyh efendimize lâzımu't-tedârik olacak şeyleri hazırlayıp bir cuma gecesi fakirhaneye getirip emr-i zifâfı icra olmuştur.” (s.393)

“...Beyzade Tahir Efendi'nin Câmi'-i kebîr civarında olan konaklarında oturdum ki orada pederim teehhül etti.” (s.428)

“...tekrar borç ile teehhül etmek kâbil-i imkân olmadığından teehhül maddesinden külliyen kat'-ı ümîd ve o yolu nesyen mensiyyen terk edip ancak çocuklara bakmak için ücretle bir hatun tutmaya karar verilip bu tefekkür ile âlem-i hayrete dalmış idim.” (s.474)

“Zifaf gecesi bizzat mürşid-i ekrem efendimiz hazretleri teşrif buyurup yatsı namazından sonra hanenin kapısı önünde dua edip ve fakirin arkamı yed-i gavsiyyeleriyle sıvayıp...” (s.475)

“Güveyi girdiğimin ertesi cuma günü...” (s.476)

“Beş altı ay sonra hikmet-i rabbânî, Suriye Emlâk Mümeyyizi Hafız Hüsnü Efendi'nin kerimesini aldı. Lâkin haylice akçemiz gitti.” (s.564)

“...Dıraç kazası Meclis-i İdâre Başkâtibi Manastırlı Hamdi Efendi'nin kız kardeşini alıp elhâletü hâzihi oradadır.” (s.564)

“Hatta mumaileyh Hüsameddin Efendi, Şâm-ı şerîf'e gelip teehhül ettiğinden bir iki sene sonra...” (s.603)

“Ve muahharen Beyrut'ta müteehhil olup zifaf akşamı sağ ve solunda iki büyük zât-ı âlî-kadr halîfe-i Nakşbendiyye mevcut olduğu hâlde ve kendisi dahi salât-ı şerîfe ve zikr-i kalbîye meşgul olarak sultanlar gibi dâhil-i sarây-ı harem-i ismet ü muhabbet olmuşlardır.(...)kendisine malik olmayıp ayağının bastığı yerden bîhaber olarak mestanelik derece-i nihâyete varmış, bu hâl ile zifafa dahil olmuş.” (s.768)

“Ne ise, artık nikâh olunmasına karar verdik,(...)Perşembe günü nikâh olup fî 29 Nisan 309 ve fî 24 Şevvâl sene 310 [11 Mayıs 1893] cuma gecesi dâhil-i harem-i ismet oldum.” (s.835)

“İşte bununla nikâh cemiyeti ve ba'de'n-nikâh vapura râkib olduğum güne kadar...” (s.838)

“Orada teehhül ederek bir müddet-i medîde kalmışlar.” (s.912)

“...nikâh dörttür,(...)” (s.961)

“Şeyh-i müşarünileyh hazretleri bu nisâ bahsinde gerçi nikâh-ı zâhir dört ise de...” (s.963)

“...İsmail Efendi'nin evvelce nişanlanmış olan kızının akd-i nikâhı için refîka-i âcizîyi beraberce alıp gittim azizim.” (s.996)

“Şöyle ki mahdûm-ı fakîrî İsmail Efendi'nin nişanlısının akd-i nikâhıyla...” (s.997)

“Mumaileyhin nikâhı müşarünileyh şeyh efendi hazretleri ile sair zevât-ı kirâm hazır olduğu hâlde Enis Efendi'nin hanesinde(...)emr-i nikâh icra olunup(...)Mustafa Efendi'nin nikâhı icra oldu.” (s.1070)

“...pederleri Hüseyn el-Hatîbî'ye akd ü nikâh olunan Şâh-ı Horasan Alâeddin Muhammed bin Harzemşâh'ın duhter-i pâkîzesinden...” (s.1186)

“...Fatıma radıyallâhu anhâdan gayrı. O Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemden altı ay sonra vefat etmiştir. Hazret-i Ali radıyallâhu anhuye tezvîc edip Hasan ve Hüseyin radıyallâhu anhumâ ondan olmuştur.” (s.1254)

“Mumaileyh muahharen Erzincan'da teehhül ederek haremini Erzincan'da kayınpederi nezdinde bırakıp ordu ile beraber Erzurum'a gelmiş idi.” (s.1484)

“İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kitâb-ı nikâh u talâk malûmdur, lâkin evlâd-ı Arab bizim gibi nikâh demez onlar “kitâb” derler, yani kitap yazılacaktır derler. Nikâh cemiyetine kitâb cemiyeti derler;(...)” (s.1763)

2.14.3.5. Hediye, Bağış ve Ödemeyle İlgili Âdetler

“İsmail Efendi geldi, dedi ki “Bugün siz güveyi gibi olmuşsunuz.” Fakir: “Evet, öyledir. İnşâallahu ta'âlâ hazret-i şeyhin damadı olacağım” dedim. İsmail Efendi: “Kılavuzluk için bana ne var?” dedi. Fakir: “O âyet-i kerîmeyi oku anlarsın ki “Onlar kimseden ücret talep etmiyor, ücretimiz alallâh dediler.” Dedi ki “Doğru söylediniz, öyledir.”...” (s.336)

“...nikâhım iki bin beş yüz kuruş idi. Bunun bin beş yüz kuruşu mu'accel ve bin kuruşu müeccel idi, yani bin beş yüz kuruşu mehr-i mu'accel ki nikâhı akd olundukta, menkûhaya ita ve tediye olunup ve bin kuruşu mehr-i mü'eccel ki nikâhı hal ve lağv olundukta, menkûhaya ita ve tediyesi lâzım gelen akçe demektir.” (s.1768)

2.14.3.6. Evlenmeyle İlgili Ritüel ve Büyüsel İçerikli İşlemler

“...akd-i nikâh olup hey'et-i Meclis-i Ordu-yı Hümâyûn ve aklâm cümleten nikâh şerbetlerini nûş ederek fakire tebrîk ettiler(...)Nikâhtan bir hafta sonra dâ'ire-i müşîrîye med'uv olan hatunlar orada it'âm-ı ta'âm ederek ba'de'l-asr arabalar ile fakirhaneye getirdiler.” (s.475)

“...Nalbant Mustafa Ağa'nın biraderleri teehhül edeceğinden Til karyesine gelin almak için med'uv idim.” (s.516)

“...emr-i nikâh icra olunup şerbetler nûş ve hayır dualar yâd olunarak şeyh efendi tarafından Fâtihasıyla(...)tezkârıyla selâmetlenmiş azizim.” (s.1070)

“Evvelce arz u beyan olunduğu üzere bu âlemde iki büyük alay olur. Birisi gelin alayı, diğeri giden alayı. İşte halamın yalnız giden alayı oldu, gelin alayına muvaffak olamadı.” (s.1277)

2.14.4. Ölüm

Geçiş dönemlerinin son aşamasında ölüm bulunmaktadır. Doğum, çocuk ve evlenme dönemlerinde görülen inanmalara, âdetlere, törelere, törenlere, ayinlere ve kalıp davranışlara ölüm döneminde de rastlanılmakta ve bunlar başlıca üç grupa ayrılmaktadır. Birinci grupta, ölen kişinin öteki dünyaya gidişini kolaylaştırma ve onun hem geride kalanlarının gözünde

hem de öteki dünyada saygınlığını ve mutluluğunu sağlamak amaçlanmaktadır. İkinci grupta; ölen kişinin geri gelmesine engel olmak ve arkasında bıraktıklarına zarar vermesini önlemek amaçlanmaktadır. Üçüncü grupta ise ölen kişinin yakın çevresindekilerin kötü etkilenen psikolojilerini iyileştirmek, zedelenen toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve eskiden olduğu gibi topluma katılmalarını sağlamak için uğraşılmaktadır. Herkes için kaçınılmaz bir son olan ölüm sebebiyle dünyanın her tarafında ölüme dair âdetler ve işlemler evrensel bir kimliğe bürünmüştür. Dolayısıyla da aralarında coğrafi ya da kültürel açıdan farklılıklar bulunsa bile birçok değişik yapıdaki toplumların ölümle ilgili âdetleri, işlemleri ve inanmaları arasında şaşırtıcı derecede benzerliklerle karşılaşılmaktadır.[79]

Ölüm dönemi başlığı altında ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası alt başlıkları bulunmaktadır. Ölüm öncesi başlığının alt başlığı olarak ölümü düşündüren ön belirtiler; ölüm sırası başlığının alt başlığı olarak ölüm olayının duyurulması, ölünün gömülmeye hazırlanışı; ölüm sonrasının alt başlığı olarak ise yas, başsağlığı ve avutucu sözler, mezarlıklar-mezar taşlarına yazılanlar-simgeler başlıklarına dair örnekler sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.14.4.1. Ölüm Öncesi

2.14.4.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

"İşte o rabıtada gönlüme güya vâlide-i ismet-penâh-ı hazret-i şeyh vefat etmiş gibi bir mana atıldı…" (s.383)

"Baba demiş ki "Ya hazret-i şeyh, bu fakirin terbiyesi saplı tastır."(...)Baba efendinin "saplı tas" demesinden muradı yani bir teveccühte dâr-ı bekâya göndermek ister ki mevtaları gaslde saplı tas ile su döküp pak ettiklerine işarettir." (s.461)

"Tekrar yanına girdim, hafiflik diye biraz istiğfar ettirdim. Bu hâli işiten komşu hatunları her taraftan geldiler ve kendisinden helâllik aldılar ve cümle ev halkı helâlleşip gittiler.(...)Kendisi öyle gözleri kapalı, ara sıra açıp tavana bakıp yerinden kalkıp uçar gibi kendisini ve kollarını sıçratır idi. Bu hâl, vakt-i sehere kadar mümted olup şafak tulûu sıralarında gördüm ki vakt-i ric'at gelmiştir.(...)Dedim ki "İstiğfar edip kelime-i şehâdet getirelim."(...)İşte bir istiğfar ve bir kelime-i tevhîd getirdik. Asla ve kat'â lisanında durgunluk olmayarak fevkalâde dürüst ve fasih söylediler ve arasından beş on dakika sonra sabah ezanları okunur iken bülbül-veş azm-ı bâg-ı cinân olup sâye-i Hazret-i Gavs-ı

[79] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, s.207.

A'zamî'de bir ism-i celâl ile ruhu pervâz-ı huzûr-ı Hak oldu, rahmetullâhi aleyhâ.” (s.472-473)

“...”Siz gittikten sonra haremine dedi ki bu akşam pek çok pilâv pişirip fukaralara yedirin ve şimdi Müferrih Kalfa pişirsin dedi. Biz de “Peki iyi olur dedik. Anladık ki ölüm hâlidir. Sonra mahdumu Behzad Bey'e hitap edip Behzad geldin mi? dedi. Ve sonra sağ tarafına yüzünü çevirip nazar edip güldü ve sonra sol tarafına yüzünü çevirip güldü. Badehu bir ufak ah ile teslîm-i rûh etti”...” (s.745)

“...çağırıp bu rüyayı naklettikten sonra demiş ki “Sizin gönlünüz beni bırakmıyor, tutuyor, rica ederim gönülden beni bırakın, ben yârime gideyim!” buyurmuşlar. Müşarünileyhâ dahi Hâlid Paşa hazretlerine hitaben: “Oğlum, artık pederiniz yolcudur, ona göre hizmetlerinde bulununuz” diye rüyayı hikâye ederek söylemiştir.” (s.914)

“...o gün halamın hâlini beğenmeyip yani müddet-i ma'lûme malûm olmakla mahall-i me'mûriyyetime gitmeyip halamın yanında bulundum. Bazı emareler zuhur etti, yani güya karşısında birisi tabak içinde bir şey takdim eder gibi durmuş, halam da eliyle tabaktan birer birer alıp ağzına götürür idi. Böyle beş altı kere eliyle alıp ağzına götürdü. Sonra elini başına götürüp temenna etti, yani teşekkür etti. Sonra elini cebine soktu, güya o adama bahşiş verecek gibi, lâkin elini cebinden alamayıp orada kaldı. Ve bir de merhume validesiyle kız kardeşini çağırdı, yani “Hatice, ana!” dedi. Bildim ki bunların ruhaniyetleri geldi. Ve bir de “Asker, beni bu yanıma çevir” dedi. Ve sonra bize hitaben: “Bu gece bize çok misafir gelecektir” dedi. İşte bu gibi emarelerden vaktin yakın olduğunu anladığımdan...” (s.1274)

2.14.4.2. Ölüm Sırası

2.14.4.2.1. Ölüm Olayının Duyurulması

“...cenaze resmi yapıp oda kapısında içeriye girer idim.(...)odanın etrafında cenaze elimde “filân ölmüş!” diye gezer idim.(...)cenaze yapar idim...” (s.88)

“...bir saat içinde vefat etmiştir.(...)”...kendisi soğuktan vefat etmiştir”(...)kendisini bilerek zikrullâh ile meşgul olarak irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir.(...)Selim Paşa'nın ruhu yed-i kudret ile alınmıştır.” (s.438)

“...vefat eden çocuklarından birisi kapının önünde durup(...)birisi gelip “Efendi, efendi, kalk, çocuk sizlere ömür, vefat etti” demesi üzerine...” (s.471)

“Artık ev halkına haber verdim. Ah u efgânın hadd ü hesabı yoktur. Sabah namazından sonra Cenâb-ı Mürşid-i Ekrem efendimize haber gönderildi. Derhâl teşrif buyurdular. Her ne ki lâzım ise efendimizin marifetiyle hazırlandı. Derhâl Abdussamed Efendimizin bahçe konağına haber gönderildi. Serian teşrif buyurdular. Erzincan'da mevcut olan hulefâ-yı kirâm ve ihvân-ı azîzân cümleten hazır oldular.” (s.473)

“...”Ali Remzi Efendi vefat etti, kapıya haber vermeye gidiyorum”...” (s.745)

“...bir gün alessabah Şâm-ı şerîf minarelerinde salât u selâm ile müşarünileyhânın dâr-ı bekâya teşrifleri haberi alındıkta,(...)” (s.750)

“Mezkûr illet, zaten kolera olmayıp sıtma ile beraber karışmış hummâ-yı muhrika denilen illet olup bazıları bir iki gün ve bazıları beş altı gün sonra vefat ediyorlar. Ve yevmiye bu illetten vefat eden on beş yirmi kişiden ibaret olup şimdi ise pek az kalmıştır, yedi sekiz kimseye isabet etmektedir. Huda nekerde, kolera illeti olmuş olsa, böyle mi olur? Yevmiye birkaç yüz adam vefat eder.” (s.761)

“Mumaileyhânın vefatı haberi refikam hanımın malûmu olup çok teessüf ve keder ederek ağlamış ise de...” (s.809)

“...Sabah gazetesini mütalâa etmiş, Derviş Paşa'nın vefatını gazetede görmüş. Hemen gazeteyi alıp eve avdet etmiş,(...)İsmail Efendi'nin elinde gazete vardır, “Ne var?” dedim. “Derviş Paşa merhum ölmüş, bugün cenazesi kalkacakmış!” demesiyle...” (s.905)

“...”Şeyh efendi göçtü, sizi istiyorlar” dedi. İşte ağlayarak “Geliyorum” dedim, lâkin daha kendimi zapt edemedim.” (s.1167)

“...salı gecesi saat onda teslîm-i rûh etmiş ve sabahı minarelerde “es-salâ yâ ihvân Hâlid Efendi'nin cenaze alayına!” diye müezzinler nida etmiş ve...” (s.1816)

“...Erzincan'da iken validemin vefatı haberine dair İstanbul'dan gelen mektubu Hazret-i Gavs-ı A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz ederek ibrâz-ı hüzn ettim.” (s.1816)

2.14.4.2.2. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı

“Mumaileyh Beşir Ağa pek çok tabipler celp ile her türlü muâlece ve tedbir olunmuş ise de artık ömrü hitam bulmuş olduğundan Ramazân-ı şerîfin ilk cuma gecesi alessabah irtihâl-i dâr-ı bekâ etti. Derhâl teçhiz ve tekfin olunarak bir cemaât-ı kesîre ile Unkapanı'ndan kayıklara binilip cuma namazına Hazret-i Eyyüb'e yetiştirdik.” (s.87)

“...malûm ya cenaze olur ise Hazret-i Eyyüb el-Ensârî radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i sa'âdetleri ve niyaz pencere-i âlîleri önüne konup(...)cenazesi ber-minvâl-i muharrer böylece muamele olundu.” (s.87)

“Şimdi imam efendi cenazenin yanında dua ettikçe...” (s.87)

“Badehu cenazenin oradan kalkıp o cemm-i gafîrin elleri üzerinde kuş gibi uçmakta olduğunu gördüm. Herkes istiyor ki elini bir kere o tabuta vursun. İşte padişah cenazesi gibi el üzerinde uçtu, gitti.” (s.87)

“...boynuma sarılmalarıyla fakir de onlarla beraber ağlamaya başladığımdan sanki evden cenaze çıkıyor gibi...” (s.124)

“Ev halkı dahi cenaze çıkar gibi feryat ve figan ettiler.” (s.131)

“…derhâl alâ bir tabut ısmarladım. Güya vâlide-i muhterem vefat etmiş, tacil ediyorum ki cenazesini valide sultan cenazesi gibi kaldırayım.(...)tabutu bir hayvana koyup doğruca Vaskirt Câmi'-i şerîfi'ne götürdüm;(...)” (s.383)

“Cenazenin üzerine Hazret-i Pîr Efendimizin sanduka-i sa'âdetlerinin eski pûşîde-i şerîfleri fakirde mevcut idi, elhâletü hâzihi mevcuttur, onu teberrüken örttük. Zaten kabristan yakın olduğundan cenaze namazı kabristan kenarında eda olundu. İmamete, Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz geçtiler. İşte cümle hulefâ ve ihvan saf-beste-i huzûr-ı Hak oldular.(...)Namazdan sonra Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetleri ittisaline ve kadem-i sa'âdetleri cihetine kabri kazılmış idi. Bizzat Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz kabre inip merhûmeyi iki elleri üzerine alıp kemâl-i ta'zîm ü ihtirâm ile kabre koyup mübârek çeşm-i enverlerinden dürr-i yektâ gibi yaş akıttılar.” (s.473)

“Merhûmeyi defneyledikten sonra...” (s.474)

“...”...irtihâl-i dâr-ı bekâ ettiler. Onu şimdi defnettik.(...)”...” (s.475)

“...vâlidemiz hanımın yanına defnolundu. Mumaileyhânın techiz ve tekfin ve sairesine sarf olunmak üzere lüzumu olan akçenin hazineden alınmasına Müşir Paşa hazretleri fakire emir verdi:(...)cenaze hazır olduğu gibi Müşir Paşa hazretlerine haber gönderdim. Bi'l-cümle me'mûrîn-i askeriyye ve mülkiye ve hulefâ-yı belde hazır oldular. Fakir ve diğer ihvandan arkadaşım ile beraber cenazenin önünde buhurdanlık çekip kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile sultanlar gibi götürüp Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise

sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri olan peder-i vâlâ-şânlarının kadem-i sa'âdetlerine takdim ettik.” (s.505)

“...”Hazret-i Pîr efendimizin techîz ü tekfîn-i şerîfleri hazırlanıp cesed-i mübârekelerini gaslediyorlar idi.(...)Badehu Hazret-i Pîr efendimizin cenazesini şehre götürüp mahall-i sa'âdetlerine defnedip(...)”(...)”Hazret-i Pîr efendimizi tabuttan çıkarıp kabr-i sa'âdetine vaz' etmek üzere iken(...)”(...)cesed-i şerîfi kabre konuldu gördüler...” (s.620)

“İmdi cuma günü cenazesini Şâm-ı şerîf'teki Câmi'-i Emeviyye'ye ve cuma namazına hazır ettiler. Cenaze namazında hazır olan mü'minîn ise beş bin nüfustan aşağı değil idi. Oradan tevhit ile ve o cem'iyyet-i kübrâ ile kabristana getirdik.” (s.701)

“Dört beş gün sonra kendilerine bir cüz'î hastalık ârız olarak irtihâl-idâr-ı bekâ edip orada defnolmuşlardır, kuddise sırruhu'l-azîz.” (s.719)

“Vaktaki ecel-i mev'ûdu gelip vefat etmiş, bu zatı götürüp defnetmişler.” (s.741)

“Derakap teçhiz ü tekfinini tehyie ve ihzar edip bizim Sancakdar Câmi'-i şerîfi'ndeki Sancakdar Şeyh Ali Efendi ki yirmi seneden beri sancak-ı şerîfi Hicaz'a götürüp getirir, evliya gibi bir zât-ı âlî-kadrdir, o zat gasletti. Badehu âlây u vâlâ ile yani ne kadar paşalar ve beyler var ise kâffe-i ümerâ ve zabitan ve aklâm ve hayli asâkir-i şâhâne iki sıra olarak rikâbında yürüyerek ve Mevlevî dervişleri ism-i Celâl çekerek müşir cenazesi gibi ne müşir, ne sultan herkes bu hâle gıpta ve pesend ederek Câmi'-i Emeviyye'ye ba'de'z-zuhr götürüp huzûr-ı Hazret-i Yahyâ aleyhisselâmda namazını eda ile oradan yine birtakım ehibbâ ve esdıkâsı birleşip bir büyük alay ve zikir ile kabristana götürdük.” (s.745)

“Badehu bir cemâ'at-i kübrâ ile Atpazarı'ndaki Beksimâd Câmi'-i şerîfi'nde namazını eda edip oradan Hazret-i Mevlânâ Hâlid kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetlerine götürdük.” (s.750)

“O esnada cenaze gelip kabre vaz'ında müezzinler cümleten ezan okumaya başladıkta,(...)” (s.751)

“Ferdâsı cuma günü kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile teçhiz ü tekfin tehyiesiyle vücûd-ı şerîflerini dünya ve mâ-fîhâ gıll u gışlığından tathîr ü pak ederek mahz-ı rûh-ı mücessem ve feyz-i mükerrem olarak cemâ'at-i uzmâ ile huzûr-ı Beytullâh'a takdim ve arz olunarak cuma namazından sonra cemâ'at-i kübrâ ile evvelâ hatip efendi imam olup cenaze namazını eda eyledikten sonra sâniyen, ricalden Müftüzade es-Seyyid Ahmed Efendi hazretleri dahi ikinci

defa olarak imam olup tekrar cenaze namazı eda olunmuştur.(...)cenaze namazına bed' ü mübâşeret olundukta(...)işte kabr-i sa'âdetlerine defn ile avdetlerine kadar cümle muvahhidîn, deryâ-yı rahmete düşmüş gibi...” (s.804-805)

“Bu esnada kefenlik bez emrettiler ve hem de fakirin yüzüne bakıp herife şöyle tarif ettiler ki “Kefenlik bezi gayet alâsından ve büyük olsun ki şöyle bolca sarsınlar”...” (s.829)

“...ölüleri kefene sarar gibi beyaz beyaz kefenleyip kabir boğazından vücut kabrine güzelce defin ile istif ederdim.” (s.871)

“Eyyûb-i Ensârî civarına defnederler zannıyla köprü memurlarından sual ettim. Dediler ki “Sultan Mahmud Türbesi'ne defnolunacak imiş.” Oradan tramvaya binip konağa gitmek efkârıyla Sultan Mahmud'un türbesinde gördüm ki içerisinde amele kabir kazmaya meşguldür. Oradan Bayezid'e geldim. Müşir İsmail Paşa hazretleriyle sair paşalar orada cenazeye muntazırlardır. Fakir de oraya indim.(...)Cenaze alayı da zuhur etti. Hemen koşup ağlayarak “Merhaba ya merhaba şehîd-i Kerbelâ!” diye dua ve zikir ile cenazesi altına girdim. Cenazeye üç adet kol yapmışlar ki herkes rahat rahat götürsün diye.(...)Bayezid Câmi'-i şerîf'i ittisalindeki türbe-i şerîfe bahçesine götürüp musalla taşına vaz' olundu. İkindi namazından sonra cenaze namazı kılınacağı ilân olundu.(...)camideki cemaat kıyam edip saf tutmaya başladılar. “Nedir o?” dedim. “Cenaze namazı kılınacakmış, ikindiye kalmayacakmış” dediler. Oradan fakir de namaza hazır olup namazdan sonra zikir ve na't-ı şerîfler ile cenaze alayı sûret-i mükemmelede olarak Sultan Mahmud'un türbesine götürdük. Artık sokaklar adam almıyor, çok kalabalıktır. Türbeye dahi bir derece halk hücum edip pek çoğu dışarıda kaldılar.(...)Badehu cenaze defnolundu.” (s.905-906)

“...birtakım kefene sarılmış mevtalar gibi...” (s.1007)

“...irtihâl-i dâr-ı bekâ ederek tabuta vaz' olunur iken şöyle nazar eyledim ki Mehmed Efendi değildir, baştan ayağa bir nûr-ı mücessemdir.” (s.1076)

“...cenaze namazı için vakt-i zuhrda Eski Câmi'-i şerîf'e gidilip orada namazı eda olunup medfen-i mahsûsuna defn olunmuştur,(...)” (s.1127)

“Hazret-i şeyhi gasl için haremden meydan odasına götürdüler.(...)cenazenin önünde keşîde olunacak ism-i celâle reis nasb olunup bu hizmet-i şerîfe bu yüzsüz Aşçı Dede'ye ihsan olundu.(...)Dedegânın ve cenazenin önüne düşüp ism-i celâle bed' ü mübâşeretle Eski Câmi'-i şerîf'e kadar gittik. Orada musallaya vaz' ile fatiha denildi.(...)dışarıya çıkıp cenaze namazına hazır oldum.(...)Badehu kemâ-fi's-sâbık dedegân cenazenin önüne düşüp daha

ilerisinde turuk-ı sâire dervîşânı ism-i hû ve biz de ism-i celâl ile pür-cemâl olarak sokaklar lebâleb dolmuş, iğne atsan yere düşmez, cenaze eller üstünde olarak(...)tehiyye olunmuş olan kabr-i şerîfe vücudu mahv olmuş, bir nûr-ı mahz kalmış Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bendegân-ı hâssından bir bendesi olan Hacı Eşref Dede Efendi'yi vaz' ile zikrullâha netice verdik." (s.1168)

"...ta'allukât-ı âcizîden imiş bir hatun vefat etmiş, onun cenazesine pek çok kadınlar hazır olmuşlar(...)Ve cenazenin gasl olunduğu yerde tabutun üzerine örtmek için sofralar etrafına keşîde olunur, usûl-i atîka, etrafı sırmalı peşgir cinsinden olmak üzere bir büyük ve gayet uzun harir peşgir uzatıyorlar." (s.1195)

"Bir hatunun bir oğlu var imiş, vefat etmiş. İmam efendi gasl ederken..." (s.1209)

"Fakir Hicaz'dan getirmiş olduğum iki kefenlik bezin birisine halamı sarıp cennet-i a'lâya gönderdim." (s.1276)

"Biz gelelim Hala Sultan'ın cenaze alayına.(...)İhvana eziyet olmasın için hemen erkenden gasl olunup(...)İşte bunlar ile cenazesini kabristana götürdük. Kabristan ise Mevlevîhane civarında Menzil-i Ahır demekle maruf garipler kabristanı idi. Orada namazını eda edip ve kabristanın en yukarısında tepe üstünde açılmış kabre götürdük.(...)Menzil-i Ahır namıyla olan kabristana defnolunmuştur." (s.1277)

"...Nuri Bey'in naşını arabaya koyup şehre getirdiler.(...)Sokaklar ahaliyi almayıp hane halkı cümleten arabalar ile rikâbında gidiyor. Ağlamayan, ah etmeyen yoktur. Ferdâsı cuma günü cenaze alayı Eski Cami'ye doldu.(...)Ba'de's-salât cenazeleri kemâl-i ihtirâm ü i'zâz ile kaldırılıp Beylerbeyi Kabristanı'na götürdüler." (s.1420-1421)

"...Hazret-i Hâlid kuddise sırruhu'l-azîzin cenaze alayı oldu.(...)salı günü öğle namazına Eski Câmi'-i şerîf'e getirilmiştir.(...)Badehu cenaze namazına dışarı çıkıp namazı eda ettik. Müşir paşa hazretleri emir göndermiş ki musallaya geleceğim, ben gelmeden cenazeyi kaldırmasınlar. Cenaze namazından sonra üç dört dakika kadar tevkif ettik.(...)Ne ise dua oldu, cenazeyi kaldırdılar. Önünde Mevlevî canları ism-i celâl çekere fakir de cenazenin arkasından ağır ağır yürür idim." (s.1816)

"...cenazeden evvelce Mevlevîhaneye gidip gül-i ra'nâ gibi açılmış hoş-bûy-ı misk ü anber saçılmış olan kabrinin başında muntazır-ı Hazret-i Hâlid oldum." (s.1817)

"İşte inşâllâhu ta'âlâ en son teehhürât cümlesinden olan tevkifimiz Hazret-i Hâlid'in cenaze alayı olsun ki onu da ifa ettik." (s.1818)

2.14.4.3. Ölüm Sonrası

2.14.4.3.1. Yas

“İşte Cenâb-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin huzûr-ı Cenâb-ı Rabb-i İzzet'e ric'at ve avdet-i gavsiyyeleri gününden itibaren(...)bu abd-i âsî kıtmîrleri Aşçı Dede dahi o günden itibaren ocağı söndürüp kazanları yüz üstü kapayıp matbah-ı şerîfi tatil ile gıdâ-yı cismânî malzemelerini gıdâ-yı rûhânî canibine nakil ederek atebe-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîye baş koyup siyah abâ-yı mâtemi üzerime çekip bî-hûş ve bîhaber uykuya yattım.” (s.569)

“Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, şehîd-i mazlûm Nazmi Bey'i nazma getir, uşşakın aşk u muhabbetini meydana getir, ihvân-ı bâ-sefânın taziyesine medar olacak sâz u söz-i aşkla matem mutrıbını meydana getir, al aşk sazıyla sözünü ele, nazma getir:

Nazmi Bey'in mazhariyeti ezele

Her ne ki olmuş olacaktır bu alemde

Müstenittir Cenâb-ı Hakk'ın takdir eylediği ezele

Nazmi Bey için takdir olmuş kurşunu

Kimdir dest-i kudretten atılan oku geri ala

Mîrim kendi istidâd-ı ezeliyyesiyle istedi

Bu meydân-ı aşkta böyle bir Arif'e bedel kurban ola

Arifzade idi şimdi oldu arif

Kimdir kurşun ile oku atan can Arif'e

Budur sırr-ı iz rameyte velâkinnallâhe remâ

Kendisinin oku ile sayd edilen can gider Allah'a

Diyelim o nev-civân-ı şehîd mîr Nazmi için

Tanzim edip ruhunu zehebe silsile-i şehâdete gitti” (s.1439-1440)

2.14.4.3.2. Başsağlığı ve Avutucu Sözler

“Kabristandan avdetle usûl-i belde üzere fakirhanenin önünde herkes gelip taziye edip gittiler. Selâmlık dairesi olmadığından ittisalimizdeki Câmi'-i şerîfin bir odası var idi,

oraya minder, yastık gibi şeyler götürüp o gün orada oturdum. Gelen giden ihvan ile görüşüldü.” (s.473)

“Mumaileyh şimdi taziyede idi,(...)” (s.474)

“Derhâl mahdûm-ı mükerremeleri Fevzi Efendi hazretlerine taziye yazdım.” (s.567)

“Oradan avdet ile mahdûm-ı âlîleri olan Cemaleddin Efendi hazretlerine taziye olunup isticlâb-ı du'â-yı hayriyyelerine nail olunmuştur.” (s.701)

“Ferdâsı günü Ahmed Paşa'yı taziye için konağa geldim.” (s.906)

“Fakat o adamın evlâdı vefat etse, tebrik etmezler, taziye ve tesliye ederler.” (s.1452)

2.14.4.3.3. Mezarlıklar, Mezar Taşlarına Yazılanlar, Simgeler

“Mumaileyh sonra vefat edip devam ettiği İçeri Göksu'da yüksek bir set üzerinde bir mahalle defin olunmuş.” (s.82)

“O gece vefat edip ertesi günü oradaki kazdığı kabre defin olunmuştur,(...)” (s.82)

“Hazret-i Eyyüb'un arkasındaki yüksek kabristanda metfundur,(...)” (s.87)

“...orada kendi hâceleri metfun idi, lâkin onların künyelerini bilemem.” (s.318)

“Ferdâsı günü haber aldım ki Reis Paşa'nın beş altı yaşında bir oğlan çocuğu vefat etmiş.(...)Bu çocuğu Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin türbe-i şerîflerinin ittisaline defnetmişler.” (s.365-366)

“Hikmet-i rabbânî o çocuk da üç dört yaşında oğlan olarak ertesi hafta yine cuma günü vefat edip onu da karındaşının yanına defnettiler.(...)Ferdâsı cuma günü yine öyle bir oğlan çocuğu vefat edip onu da diğer karındaşlarının yanına defnettiler. İşte üç adet oğlan çocuğu beher cuma birer birer irtihâl-i dâr-ı bekâ edip...” (s.366)

“...ıztırabından ve ziyadece hicabından hiçbir kimseyi yanına koymayıp çocuğun harâret-i aşkı ile irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir. Murad Paşa Câmi'-i şerîfi kabristanına defnolup...” (s.445)

“Muahharen müşarünileyh Hâlet Paşa hazretleri ba'de'l-muhârebe Cidde valisi olup cânib-i Hicâz'a teşrif buyurup bir müddetçik orada dahi hükümet ederek muahharen orada irtihâl-i dâr-ı bekâ edip Cidde'de Hazret-i Havvâ validemizin yanına defnolunmuştur,(...)” (s.559-560)

“…”Şeyh efendi hazretleri Arafat'tan Mekke-i mükerreme'ye inip yirmi otuz gün kadar nâ-mizâc olup orada dâr-ı bekâya teşrif ederek Hâdice-i Kübrâ radıyallâhu anhâ efendimizin kadem-i sa'âdetlerine defin olunup...”…” (s.566)

“...mermerden kabir taşları yapılıp ve ser-i sa'âdetleri taşı düz direk şeklinde olarak iki tarafı yazılmış olduğu hâlde gönderilmiş olduğu haber alınıp(...)olunan niyaz ve rica üzerine kabr-i sa'âdetleri taşında yazılmış olan yazı aynen alıp getirmiş...” (s.576)

“**Huve’l-bâkî**

Ulemâ-yı ızâm ve meşâyıh-ı kirâm-ı tarîkat-ı aliyye-i Nakşbendiyyeden Erzincanî merhûm el-mağfûr Şeyh Mustafa Fehmi Efendi'nin ruhu için lillâhi'l-fâtiha. Târih-i vilâdeti sene 1231; târîh-i irtihâli sene 1298.

Hû

Tarîkat-ı aliyye-i Nakşbendiyyeden meşâyıh-ı kirâmından Erzincanî eş-Şeyh Mustafa Fehmi Efendi hazretlerinin ruhu için el-fâtiha. Sene 1298” (s.577)

“...ince hastalığa müptelâ olup vefat ettiler. Bilâl-i Habeşî radıyallâhu anhu efendimizin civâr-ı âlîsine defnettik.” (s.743)

“...Safder Hanım dahi dünyaya bir evlât getirip daha yeri döşeği kalkmazdan evvel birden bire füc'eten ve şehîden vefat edip onu da Ferid Bey'in yanına defnettik.” (s.743)

“İmdi Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz kabre defnolunduktan sonra...” (s.806)

“...irtihâl-i dâr-ı bekâ ederek cennet-i a'lâya urûc ile pazartesi gecesi Merkez Efendi civarındaki kabristan'a defnolunmuştur,(...)” (s.809)

“...Arafat'tan geldikten iki üç gün sonra vefat etmişlerdir. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin kabr-i sa'âdetleri nezdine götürülüp defnolunmuştur azizim.” (s.830)

“...hasta olan refikam çarşamba günü ba'de'l-asr vefat edip perşembe günü Bilâl-i Habeşî radıyallâhu anhu efendimizin civâr-ı âliyelerine defnolunup cuma gecesi hafız efendiler cem' ile hatm-i şerîf ettiler.” (s.831)

“...bin üç yüz on bir senesi Safer-i hayrın on birinci [23 Ağustos 1893] çarşamba günü asr ezanı beraber saat dokuzda irtihâl-i dâr-ı bekâ ederek Hazret-i Bilâl-i Habeşî radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i şerîfleri kurbündeki makamına vaz' olunmuştur.” (s.845)

“Türbe-i şerîfin dış duvarına iki adet taş vaz' olunarak üzerlerine bu veçhile târîh-i vefâtı yazılmıştır:

Birinci taşta yazılmış olan:

“Nâgehân oldu garîk-i lücce-i dîrîg-i ma'nâ

Âşiyânım sırr-ı Mesnevî yanî Enîs

Yazdı târîhin dem-i fevtin müsellem gûş edip

Kürsi-i cennette Mevlânâ Enîs ola celîs

Sene 1145

İkinci taşta yazılmış olan:

“Kutb-ı devrân mürşid-i âlem azîz-i muhterem

Keşti-i ma'nâya bahr-i Mesnevî içinde reîs

Gûş edip fevtin dediler Feyzîyâ târîhi

Gülşen-i lâhûta göçtü âh Mevlânâ Enîs

Sene 1145

Baş tarafında taşında yazılmış olan tarih:

Gürûh-ı âşıkâna şeyh-i irşâd

Azîz-i muhterem merhûm u magfûr

Bilip fânî cihânı bî-bekâyı

Bekâya azm edip oldukta mestûr

Dem-i fevtine Vehbî dedi târîh

Ola Ahmed Neşâtî merkad-ı nûr

Fî sene 1085

Ayak tarafında olan tarih:

Bezm-i ukbâya Neşâtî göçüp dünyâdan

Eyledi şevkle azm-i harem-i dârü's-selâm

Çemen-i gülşen-i Adn içre edip işretler

Neş'e-yâb-ı mey-i Kevser ola cennette müdâm

Fevtin gûş edicek Rüşdî dedi

Tarihin bezm-i gülzâr-ı na'îm ola Neşât'a makâm

Fî sene 1085" (s.948-949)

"...kabir taşlarına nazar u dikkat ile taharri olunduğu hâlde bulunamamış ve bundan dolayı gönül âlemi tamamıyla muztarip olup mecnun gibi kabristan aralarında geşt ü güzâr edip nihayetü'l-emr âciz kalarak müşarünileyh Hadîce-i Kübrâ validemizin türbedarları olan Mekkevî reşadetlû Şeyh Abdullah Bârûm Efendi hazretlerinin yanına gidip hazret-i şeyhin kabr-i sa'âdetlerini sual ettim. Onlar da hemen yerlerinden kalkıp önüme düşüp oraya birkaç hatve olan kabristanda "İşte Şeyh Fehmi Efendi hazretlerinin kabr-i şerîfi" diye irâe edip avdet buyurdular. Fesubhânallâh, fe-subhânallâh! O kabrin önünden ve yanından defaatle mürur ettiğim hâlde(...)Müşarünileyh efendimizin kabr-i şerîflerine nazaret ve dikkat eylemelerini kendilerinden niyaz ve rica ile..." (s.1009-1010)

"Vasiyeti üzere "garipler mezarlığı"na defnolunmuştur,(...)" (s.1076)

"İşte bunlar ile cenazesini kabristana götürdük. Kabristan ise Mevlevîhane civarında Menzil-i Ahır demekle maruf garipler kabristanı idi.(...)kabristanın en yukarısında tepe üstünde açılmış kabre götürdük.(...)cümle kabirlerin üst tarafında ve kabrin başına taş makamında vaktiyle dikilmiş çifte fidan olup(...)çünkü Menzil-i Ahır namıyla olan kabristana defnolunmuştur." (s.1277)

"Hatta teverrüm ederek şehîden vefat ederek vasiyeti üzere garipler kabristanına defnolunmuştur." (s.1316)

"..."İşte efendim, Gazi Mihal hazretlerinin kabr-i şerîfi" diye gösterdi. Ammâ ne kabir, ammâ ne bir vasfolunmaz taşlar sanduka şeklinde birbiri üzerine vaz' olunmuş, baş tarafında kandil talik olunmuş ve bir de yazılı bir baş direği konulmuş." (s.1797)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, geçiş dönemleri başlığıyla ilgili tespit edilen unsurlara genel olarak bakıldığında; doğum, çocuk, evlenme, ölüm başlığı olarak sıralanan alt başlıklarda XIX. yüzyıl toplumunun uyguladıkları âdetler, törenler, işlemler, pratikler ve davranış kalıpları hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmaktadır.

Doğum başlığı incelendiğinde, doğum öncesi alt başlığında kısırlığı giderme-gebe kalmayla ilgili olarak masal örneğine yer verilmekte ve burada genellikle masallarda sıkça görülen çocuksuzluğa karşı derviş ve elma motifiyle karşılaşılmaktadır. Bilindiği üzere Anadolu masallarında sağaltıcı ve iyileştirici bir işlevi olan elma, bu işlevinin yanı sıra çocuğu olmayan çiftlere yedirilmesi halinde çocuk sahibi olmalarını sağlama işlevi de görmektedir. Masallarda ve halk hikâyelerinde bir türlü çocuğu olmayan çiftlere Hızır, derviş, pir ya da veli tarafından elma verildiğinde çiftlerin çocuk sahibi olmaları teması işlenmektedir.[80] Gebelikle ilgili olarak sadece hamile sözcüğünün kullanıldığı cümle örneklerine rastlanılmaktadır. Çocuğun cinsiyetiyle ilgili olarak ise yalnızca bir örnek bulunmakta ve dünyaya gelecek bir oğlan evladından bahsedilmektedir. Doğum sırası alt başlığında dünyaya gelme, doğma, tevellüt etme, vaz'-ı haml, talk sözcüklerinin geçtiği cümle örnekleri sıralanmaktadır. Doğum sonrası alt başlığında ise lohusalıkla ilgili olarak sadece yedi döşeği sözcüğü geçmektedir.

Çocuk başlığı incelendiğinde, ad alt başlığında ad koymayla ilgili olarak çocuklara Hüsameddin Çelebi, Mehmed Sıdkı, Ahmet Fevzi, Salih, Ayşe Kevser, Mehmed Celâleddin, Fatma Binnaz, Mubârek el-Yemânî isimlerinin verildiği görülmektedir. Adı belirleyen etmenlerle ilgili olarak din büyüklerine duyulan sevgi, mürşit önerileri ve rüyaların etkileriyle hareket edildiği anlaşılmaktadır. Sünnet alt başlığında tören ya da düğün hazırlığıyla ilgili olarak sadece bir örnek bulunmakta ve burada sünnet düğünü anlamında hitân cemiyetine değinilmektedir.

Evlenme başlığı incelendiğinde evlenme biçimleri alt başlığında darre denilen kuma evliliğinden; evlilik çağı-yaşı alt başlığında evde kalma durumundan; evlenme aşamaları alt başlığında görücülük-dünürcülük-kız bakma-kız isteme ile ilgili olarak güzel olan birisine

[80] Tacettin Şimşek, "Türk Masal Anlatma Geleneğinde Elma Ödülü", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi [TEKE]**, VII, 4, (2018), s.2354-2355.

çok kimselerin talip olmasından, oğulları için annelerin kız aramaya çıkmasından ve öleceğini anlayan kadının ölmeden önce eşini başka biriyle evlendirmeye çalışmasından; söz kesimiyle ilgili olarak çocukluktan beri birbirini sevenler için söz alınıp söz verilmesinden, nişanlanmaktan; düğün alt başlığında düğünle ilgili olarak düğünlerde çalgı çalınmasından, bazı düğünlerin eğlencesiz şekilde komşu ve tarikat üyeleriyle dini teamüllere uygun biçimde ve yalnızca kadınlara mahsus icra edilmesinden, düğün masraflarından ve caddelerden geçen düğün alaylarından; nikâh-gerdek ile ilgili olarak zifaf gecesinden ve teehhül ettirmek, güveyi girmek, tenkîh olmak, tezvîc etmek, iskân etmek, kocaya vermek, kocaya varmak, kız almak gibi ifadelerden; hediye-bağış ve ödemeyle ilgili âdetler olarak kılavuzluk ücretinden ve mehr-i mu'accel ile mehr-i mü'eccel ödemelerinden; evlenmeyle ilgili ritüel ve büyüsel içerikli işlemlere yönelik olarak ise gelin alayı ve gelin çıkarmak için davet yollanmasından, nikâh şerbeti içilip hayır dualar edilmesinden, nikâhtan sonra kadınların davet edilerek yemekli şekilde ağırlanmasından bahsedilmektedir.

Ölüm başlığı incelendiğinde ölüm öncesi alt başlığında ölümü düşündüren ön belirtilerle ilgili olarak ölüm döşeğindeki kişinin ara sıra gözlerini açıp tavana bakması ve kollarını sıçratması, fukaralar için pilav pişirilmesini istemesi, güya karşısında birisi tabak içinde bir şeyler ikram ediyor diye elini boşluğa uzatıp sonra ağzına götürmesi, kendisinden önce ölmüş kişilere seslenmesi gibi sebeplerle ölüm vaktinin geldiğinden; ölüm sırası alt başlığında ölüm olayının duyurulmasıyla ilgili olarak cenaze töreninde falan kişi ölmüş diye bağırılmasından, şehrin alimlerinin evlerine haber gönderilmesinden, cami minarelerinden salât u selâm ile birlikte duyuru yapılmasından, gazetelere ilan verilmesinden, uzak yerler arasında mektup gönderilmesinden; ölünün gömülmeye hazırlanışıyla ilgili olarak gasletme, teçhiz ve tekfin işleminden, tabutun omuzlanmasından, cenaze namazının kılınmasından, cenaze alayından, cenazenin önünde buhurdanlık çekilmesinden, kabir kazılmasından; ölüm sonrası alt başlığında yas ile ilgili olarak ocakların söndürülmesinden, kazanların yüz üstü kapatılmasından, bir şeyler yiyilip içilmemesinden, siyah giyinilmesinden, matem halini yansıtan şiir yazılmasından; başsağlığı ve avutucu sözlerle ilgili olarak taziye yazılmasından ve ölünün defnedilmesinin ardından ölüevi önünde taziye verilmesinden; mezarlıklar-mezar taşlarına yazılanlar-simgelerle ilgili olarak vefat eden kişilerin defnedildikleri mezarlık isimlerinden, mezarların belirginleşmesi için baş taraflarına fidan dikilmesi ya da mermer taş yerleştirilmesinden, bu taşların üzerine doğum-ölüm tarihleri ve ebcet hesabıyla yazılan şiirlerle tarih düşürülmesinden ve kandil motifinin işlenmesinden konular açıldığı görülmektedir.

2.15. BAYRAMLAR-KARŞILAMALAR-UĞURLAMALAR

Toplumların dini inançlarından, milli değerlerinden ve geleneksel birikimlerinden izler taşımasıyla ön plana çıkan bayramlar, esasında toplumların yaşam biçimlerini ve kültürel zenginliklerini yansıtmaları bakımından büyük bir öneme sahiplerdir.

Bayram denildiği zaman Anadolu Türkleri arasında akla ilk olarak Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı gelmektedir. Akrabaların, komşuların ve dostların birbirlerine ziyarette bulundukları bu bayramlar; küçüklerin, ellerini öptükleri büyükleri tarafından harçlıklarla sevindirildikleri, insanların bazı yiyecek ve içecek ikramlarında bulundukları, durumu müsait olanların kurban kestikleri ve bu vesileyle yoksullara yardım ederek mutlu ettikleri kutsal günler olarak bilinmektedir. Söz konusu olan bayramlarda insanlar arası ilişkiler iyice perçinlendiği gibi sosyal ve ekonomik hayata da iyice canlılık kazandırılmakta ve bireylerin kültürlenmesi, sosyalleşmesi, aynı ruhu ve değerleri paylaşması, aralarındaki statü farklılılarının bir zamana kadar ortadan kalkması noktasında önemli işlevler yerine getirilmektedir.[81] Toplumların dini, milli ve geleneksel özelliklerini yansıttıkları bayramlar dışında bir de çeşitli karşılama ve uğurlama törenleri bulunmaktadır. Genellikle önemli bazı vazifelerle bir yere gidenlere, hac ibadetini yerine getirmek isteyenlere ve buna benzer durumlarla yer değiştirme gerekliliği olanlara, toplum tarafından duyulan sevgi ve saygının tezahürü olarak karşılama ve uğurlama törenleri yapılmaktadır. Bu törenler Türk toplumunda çoğunlukla askerler ve hacılar için düzenlenmektedir.[82]

2.15.1. Dinsel Nitelikli Bayramlar

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda dinsel nitelikli bayramlarla ilgili olarak Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı, Hamursuz Bayramı, Beyzâ-ı Surh, îd, Îd-i Fıtr ve Îd-i Adhâ şeklinde ifadelerle karşılaşılmıştır. Bunlar arasında Îd-i Fıtr, Ramazan Bayramı; Îd-i Adhâ, Kurban Bayramı; Beyzâ-ı Surh, Hristiyanların Kırmızı Yumurta Bayramı ya da Paskalya Yortusu olarak bilinmektedir. Hamursuz Bayramı ise Yahudilere ait bayramlardandır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...kurban bayramının birinci cuma gecesine tesadüf etmekle yatsı ezanında toplar atılıp namaz kılındıktan sonra âdet-i kadîme üzere önümüzde mum donatılmış tablalar ve maytaplar çekilmekte ve fişekler atılıp ilâhiler okunmakta olduğu hâlde..." (s.195)

[81] Açа vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.421-422.
[82] Kürekci, **a.g.t.**, s.83.

“Vaktaki bayram oldu, o günde cümle dedegân, hazret-i şeyhin rikâbında olarak civarda olan Câmi'-i şerîfte bayram namazı eda olunup badehu avdetle doğruca semahaneye gelinip usûl-i tarîk-i aliyye üzere muayede icra ve gülbang-ı Hazret-i Mevlânâ keşîde buyurulup badehu fakir de dâ'ire-i hazret-i şeyhe avdet edip üç gün bayramda gelen ve giden züvvârı kemâl-i aşk u muhabbetle alkışlayarak hizmetlerinde ser-i mû kusur olunmamıştır.” (s.322)

“Ba'de'l-îd günlerden bir gün,(...)” (s.323)

“...bayram ertesi idi. Çünkü Şa'bân-ı şerîfte Erzurum'a vâsıl olduk, ramazân-ı şerîfi tuttuk, badehu bayram ertesi pederi böylece yola revan ettik.” (s.331)

“...bir büyük halka olarak işte bu gülbeki çeker idik ve bayramlarda kezalik böyle idi.(...)lâkin fakir yalnız leyâlî-i mübâreke ve bayramlara tahsis etmiş idim.” (s.499)

“...kurban bayramında hamam parası olmak üzere parasızlıktan bahisle paşa efendimize tezkire yazdım.” (s.549)

“...”Îd-i fıtrdan sonra...”...” (s.594)

“Bayram günleri kapı tatil olduğu cihetle bayram namazından çıktıktan sonra o namazda olan atıyye ve tecelliyât-ı ilâhiyyeyi derakap zayi ve telef etmemek için şöyle bir iki zatın ziyaretine gidip badehu kalem küşat oluncaya kadar hâne-i fakîrîden bir tarafa çıkmam.” (s.595)

“Bayramın üçüncü günü a'lem-i ulemâdan bir zât-ı âlî-kadr var idi, pek ehibbâmız idi, ona mülâki olundu.” (s.597)

“...kurban bayramına birkaç gün kalarak bir mahalde muhabbet eder iken(...)kurban bayramının arefe günü ki yevm-i cuma idi,(...)” (s.597)

“...arefe gününün sabahı bayram namazından sonra...” (s.598)

“...yani o sene-i mübâreke kurban bayramına bir hafta kalarak...” (s.700)

“Bu tereddüt ile kurban bayramı oldu.” (s.733)

“...bayram namazını gusül abdestiyle eda etmek için(...)bayram namazını eda edip atebe-i felek-mertebe-i Sultân Eyyûb'e yüz ve göz sürüp bayramlaşarak...” (s.832)

“...bayram gecesinde Sultan Eyyûb radıyallâhu anhu efendimizin eşiğini öpüp bayramlaşmanın bayram harçlığı gibi olup...” (s.833)

“Şöyle ki ramazân-ı şerîfin iptidasından bayrama iki gün kalıncaya kadar...” (s.870)

“Edirne'ye geldiğim senenin ramazân-ı şerîf bayramında(...)bayramda elbise-i resmiyye yerine sako yaptırıp giyer idim(...)Ve nişanlarımı talik ederek bayramda öylece huzur-ı hazret-i müşir-i ekremîye çıktım ise de...” (s.988)

“Hatta salât-ı îd için câmi'-i şerîfe gidemeyip...” (s.1001)

“Mumaileyh Mustafa Efendi de o akçeden îd-i sa'îd-i adhâ için bir kurban alıp “lillâhi ve resûlihi” diye teberrüken kurban etmiş, çünkü kendisinin fakr-ı hâli cihetle şimdiye kadar asla kurban kendisine vacip olmamış idi. İşte bu bayram sahih büyük bir bayram edip Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar etmiştir.” (s.1073)

“...îd-i adhâ gecesinde Mevlevîhane küşat ile âyîn-i şerîf icra olunacağından...” (s.1132)

“Îd-i adhânın beşinci perşembe günü...” (s.1135)

“Binaenaleyh Ramazan tebrikini bile yazamadım.” (s.1166)

“...kurban bayramına tesadüf ettiği cihetle...” (s.1178)

“...kurban... ah kurban, işte geldi mübarek kurban... Olsun mübarek ve mesut kurbanın ki Aşçı Dede arz-ı tebrîk ve tes'îd-i kurbân için başın açıp gözlerin kurban gibi göklere dikip bu nutkuyla niyaz eder ki:(...)” (s.1179)

“...”...biz de bayram gecesi ederiz.” Çünkü gelecek perşembe günü îd-i adhâ idi. Binaenaleyh “Bayram gecesi it'âm-ı taâm ile semahane küşat olunacaktır”...” (s.1183)

“Bu fasl-ı mahsûs ise kurban bayramı[nı]n üçüncü cumartesi günü hitam bulmuş olduğundan...” (s.1184)

“...ramazan bayramı tebrikinde dahi havfımdan elbise-i resmiyye iksâsıyla çıkamadım.” (s.1208)

“Ramazan bayramından sonra...” (s.1214)

“...ramazan bayramından sonra...” (s.1227)

“...yarın îd-i sa'îd-i adhâ imiş, yani bin üç yüz yirmi senesi Zilhicce-i şerîfin bu gün dokuzuncu [7 Şubat 1903] pazar günü olup yarınki pazartesi de kurban bayramı imiş.” (s.1229)

“...îd-i adhâ resm-i tebrîki için elbise-i resmiyyemin iksâsıyla(...)Binaenaleyh Eski Câmi'-i şerîf'te salât-ı îdi eda ile kurbanımı zebh ettim.” (s.1231)

“İşte kurban bayramında kurban olmak isteyen âşıklar,(...)” (s.1233)

“...ferdâsı pazar günü Hıristiyanların Beyzâ-ı surh, Yahudilerin Hamursuz bayramları olduğu için cenazeye lâzım olacak şeyler dükkânların kapalı olmasıyla biraz müşkülce tedarik olundu.” (s.1277)

“...îd-i adhâda bizzat fakirhanelerini teşrif buyurup...” (s.1386)

“...”Bayram namazını Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nde eda edip ba'dehu haneye avdetle kurbanınızı zebh ve ciğerinden ekl eyledikten sonra...”(...)Binaenaleyh bayram namazından sonra kurbanları zebh ettim.” (s.1387)

“İşte evvelce arz etmiş olduğum îd-i adhâ tebrikinde...” (s.1388)

“Ramazan ve bayram münasebetiyle mahdumu Hakkı Efendi'ye bir maaş alınmasını fevkalâde fakire rica ettiler.” (s.1441)

“...îd-i fıtrdan zekât-ı fıtrımı dahi...” (s.1444)

“...bin üç yüz yirmi iki senesi îd-i saîd-i fıtrın dördüncü pazar gecesi...” (s.1447)

“Artık on gün sonra kurbanlar olunur, Allah için kurban, çömlek için kavurma diyerek et'ime-i nefîsenin envaı tabh olunur. Lâkin ramazan bayramında aylık çıkmadı. O bayram hayal pilavı ila idare edip geçiştirdik. Acaba bu îd-i saîd-i adhâ da ona benzemesin?(...)Her nasılsa içinden bir kurban parası ifraz ederek Arif Bey oğlumuza verdim: “Oğlum git de güzelce bir kurban al” dedim.(...)arefe günü kurbanımız alınmış ise de bayramın ikinci günü zebh olunacağı...” (s.1524)

“...hem îd-i adhâ tebriki ve hem aşr-ı muharremü'l-harâmın tağdiyesiyle...” (s.1528)

“...bin iki yüz seksen dört senesi îd-i fıtrında Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz sabah namazından sonra bayram namazına kadar(...)”...Bu asinin bayram gününde...”(...)İşte bundan anladım ki bayram gününde fevkalâde ağlayarak eyledikleri dua bunun için imiş azizim.” (s.1601)

“Ammâ ramazan da geçti, bayram da geldi azizim.” (s.1648)

“İşte bin üç yüz yirmi üç senesi îd-i fıtr-ı saîd dahi yarınki salı günüdür.” (s.1650)

2.15.2. Karşılama ve Uğurlamalar

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda karşılama ve uğurlamalarla ilgili olarak istikbal etme-gitme-gönderme-çıkma-olunma-buyurulma, kıyam buyurma-etme, teşyi buyurma-etme, veda, hoş-âmedî, teşrifatçılık gibi ifadelerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"O tarihte âdet-i belde, çalgı ve köçekler kapıdan karşılar idiler. Böylece istikbal edip bir büyük odaya dahil olduk." (s.196)

"Artık hazırlanıp ahbap ve ihvan ile veda'a başladım.(...)Her kim ile veda eder isem, hayır dualar ederler..." (s.327)

"Ta ki Trabzon'a vâsıl oldular, o zaman posta ile haber aldım. Peder ve validemin istikbaline gittim. Cümleten memnunen ve mesruren dâdil-i hâne-i bî-minnet oldular." (s.331)

"Hazret-i şeyh de odanın kapısı dibinde oturmuştur. Şimdi İsmail Efendi evvelâ dahil oldu. Hazret kıyam buyurdular. Cümleten kıyam ettiler." (s.337)

"Zaten teşriflerinden ahalinin haberleri olduğundan cümle ahali ve alelhusus vücûh-ı belde ve ulema istikbaline gidip hiçbir yere misafir olmayıp..." (s.340)

"Müşarünileyh hazretleri odanın kapısından gözükür gözükmez hemen naip efendi yerinden süratle kıyam edip odanın kapısından iki ellerini öpüp kemâl-i ta'zîm ü ihtiram ile getirip doğruca kendi yerine oturtup..." (s.341)

"...Tokat'tan Erzincan'a avdet buyurdular. Ulema ve sulehâ ve vücûh-ı belde cümlesi istikbale gidip herkes ziyaretleriyle müşerref oldular." (s.342)

"...Derviş Paşa hazretlerinin konaklarına giderdim ve hazret-i şeyhin istikbaline sokak kapısına kadar gelir idi." (s.353)

"...hazret-i şeyh beraber olarak cümle ümera ve zabitan teşyi ederek, Vaskirt nam mahalle kadar azimet olundu. Dağın eteğine yakın mahalle nüzul edip orada veda olundu." (s.362)

"Hazret, kemâl-i lutf u keremlerinden istikbal edip "Buyurun, ağa baba!" tabiriyle yanına aldı, hâl ve hatırın sual edip hoş-âmedi vazifesini tamamıyla ifa buyurdular." (s.385)

“...hatun bu sözden bir şey anlamayıp oradan kalkıp saraya gider iken yolda baltacılar her biri birer hayvan üzerinde süratle istikbal edip(...)Hâlet Beyefendi'yi görünce Şeyh Hüseyin Efendi: “Maşallah erenlerim, buyurun!” diye kıyam ve istikbal edip öpüştüler.” (s.410)

“...ertesi günü alessabah hareket etmek üzere şehre teşrif buyurdular. İşte cümle ihvan ve halifeler artık arkası önü sıra beraber bir tabur asker kadar veda için her nereye teşrif ederler ise beraber giderlerdi.” (s.421)

“O gün ki zât-ı Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin Hicac niyet-i hayriyyesiyle İstanbul'u teşrifleri günüdür, usûl-i belde üzere Câmi'-i kebîr'e alessabah ahâlî-i belde cem' oldular. Yani gayr-ı müslim olanlar dahi geldiler. İşte hazretin yanına varmak, ayağını öpmek gayet müte'assir; yani o günde mahşer yeri bir dereceye kadar malûm oldu. Ancak bu hâl şehirden bir iki saat mesafeye kadar mümted olup badehu herkes veda ile avdet edip...” (s.424)

“...Erzurum'a avdet edeceğinden müşarünileyh Şeyh Rıza hazretleri dahi teşyi için hayvana râkib olup şehirden biraz taşra çıkmışlar ve şehrin kenarında veda etmek için Şeyh Hüseyin Efendi, Cenâb-ı Rıza'nın ayağını öpmek üzere hayvanın üzengisine sarılmışlar.” (s.431)

“...”...Ancak vapura bindirmeye beraberince pek çok vükelâ ve vüzerâ-yı ızâm gelmişlerdir.(...)”...” (s.442)

“...akrabalarından ruhumuz gibi sevdiğimiz Ahmed Efendi hazretlerini istikbale gönderip doğruca şehre ve o konağa indirdiler.” (s.457)

“...fakirhaneye geldiler. Saat on bir raddesinde idi. İstikbal ettim.” (s.472)

“Erzincan'a girecekleri gün kâffe-i me'mûrîn-i mülkiye ve askeriye şehre bir saat mesafede olan Vaskirt Kışla-ı Hümâyûnu karşısındaki bahçeye tecemmü' edip musikayı dahi kışla kapısının aralığına gizleyip teşriflerinde orada musika terennüme başladı ve selâmladı.” (s.485)

“Pek çok ihvan bir günlük yola kadar istikbal ettiler. Fakir yalnız Vaskirt cebelinin eteğine kadar çıkmış ve orada muntazır-ı dîdâr-ı hazret olmuş idim.” (s.485)

“İşte fakir, Hazret-i Ulemâ-billâh efendimizin huzurlarına gitmek için iki kollarıma ihvan girmiş, yürümeye kuvvet ü kudretim kalmamış. Yalnız ayaklarım sürünerek cebelin

yolundan istikbal etmek için karşı götürürler idi.(...)sair ümera ve zabitan ve me'mûrîn-i aklâm ve saire istikbal edip musika dahi bir hoşça nagamât ile terennüm edip manevî arz ve sema raks ediyor idi." (s.486)

"Şimdi Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz yalnız divanhaneden istikbal ederler. Alt katta ve kapı önünde istikbal için mahsus hizmetçilerden adamlar vardır. Onlar oradan alıp merdiven başında fakire teslim ederler. Fakir, merdiven başından alıp divanhanede Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîye teslim ederim." (s.490)

"...ellerimizde birer buhurdanlık büyük cümle kapısından istikbal edip kemâl-i ta'zîm ü ihtiram ile ümera ve zabitan ve me'mûrîn-i kirâm hazerâtını huzûr-ı Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimize yetiştiriyoruz." (s.492)

"...müşahedesine ve ziyaretine gelmiş idi.(...)İstikbaline ve karşı cihette dağ eteğine karîb misâfir olacakları(...)istikbaline gelmiş olan hulefâ ve ulema(...)İstikbali için tertip olunan alay zaten dergâh-ı şerîfin önünde geçeceğinden..." (s.502)

"Dergâh-ı şerîfin kapısından ayrılır ayrılmaz Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimiz emir buyurup arkamızdan ezan okundu." (s.518)

"Veliyyü'n-ni'âm paşa efendimiz hazretleri istikbaline fakiri araba-i mahsûs ile gönderdi.(...)müşarünileyh hazretlerinin istikbaline giden zevât-ı kirâm vapurun etrafında kayıklar ile dolaşırlardı." (s.528)

"...Beyrut'a istikbale gelenlerin hesabı yoktur; ulema ve meşâyıh ve sair.(...)Makâm-ı müşîriyetten yâver-i mahsûs ve vilâyet tarafından Meclis-i kebîr azasından Azîmzade Ali Paşa'yı istikbaline göndermişler idi.(...)Fakir de paşa efendimizin istikbaline gelmiş olan..." (s.541)

"...muhabbetler ile Şam'a geldik. Artık Şam'da olan alay ise tarif ü tavsif olunmaz. Müşarünileyh hazretlerinin gönülleri muktezasınca zât-ı şâhâne teşrif eder gibi bir cem'iyyet-i kübrâ olup meydân-ı haşr ü neşr gibi oldu." (s.541)

"Oradan piyade olarak kırk elli hatve ileriye doğru istikbal edip ilk gelen arabanın içinde müşahede ederek hemen selâma durduk." (s.606)

"...umum efendiler ile beraberce dairede resm-i hoş-âmedî icra olunup takbîl-i dâmenleri olmuştur." (s.714)

“...asâkir resm-i istikbâle çıkıp musikalar terennüm etmeye başladığını işittim. “İşte geliyor” diye kemâl-i edeb ü huzûr ile muntazır oldum.” (s.792)

“...Mahmud Efendi hazretleri Beyrut'a bir saat mesafeden istikbal ile getirmiş olduğu arabalara râkiben kemâl-i huzûr u muhabbet ile hâne-i sa'âdetlerine nüzul olunup...” (s.795)

“Onu gördüm ki sandalyeden hemen kıyam edip istikbal ederek...” (s.829)

“Reşadetlû veliyyü'n-ni'am Hacı Fevzi efendimiz hazretleri bizzat vapura gelip teşyi etmek arzusunda olmakla...” (s.839)

“...semahanenin kapısı önünde zevât-ı kirâm hazerâtını istibal ederek resm-i hoş-âmedi icra...” (s.1058)

“Ertesi cuma günü bizim Âsım Efendi ile mûmâileyhimâ Abdurrahman ve Aziz efendiler birlikte olarak istasyona giderek Hazret-i Hâşim'i teşyi ve şimendifere bindirip(...)Binaenaleyh müşarünileyh hazretlerini teşyi için zât-ı âlî-i müşîr-i efhamî devletlû Arif Paşa hazretleriyle sair cümle erkân ve ümera ve paşa ve beyler ve memûrîn kâffesi istasyona gelmişler. İşte bir âlây-ı vâlâ ile resm-i geçit icra edercesine teşyi olunmuştur.(...)Ve hem de bu âlây-ı vâlâ ve teşyî'-i zâhirî manevî Hazret-i Hâşim içindir,(...)” (s.1145-1146)

“Bu zat, ulema ve meşayıh cemiyetlerinde teşrifatçılık gibi şeylerde bulunur.” (s.1162)

“Orada tekrar yüz ve göz öpüşüp veda ettim ise de müşarünileyh hazretleri arkam sıra oda kapısından taşra çıkıp divanhaneye doğru teşriflerini görünce(...)Behzad Beyefendi oğlumuz fakirleriyle beraber arabaya kadar teşrif buyurdular. Onlara da orada veda edip hâne-i fakîrîye geldim.” (s.1324)

“...sonra müsaadelerini talep ettim. Tenezzülen beraberce alt kata kadar teşrif buyurdular.” (s.1357)

“Cümlenin malûmu olduğu üzere Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri Mekke-i mükerreme'den Medîne-i münevvere'ye hicret-i risâlet-penâhîlerinde cümle ahâlî-i Medîne kemâl-i aşk u muhabbetlerinden o zamana mahsus olan âlât-ı musika çalarak ve bülend avaz ile hamd ü senalar ve medh ü sitâyişler ederek efendimizi istikbal ettiler de...” (s.1477)

“El öpüşüp oda kapısına kadar kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile teşyi buyurup...” (s.1554)

"..."...O sahra bir baştan bir başa tamamıyla asâkir-i şâhâne silâhlarıyla selâm durmuşlar. Güya birisi gelecek imiş, onu selâmlıyorlar gibi gördüm."..." (s.1656)

İstikbal ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.106, 320, 343, 364, 405, 430, 431, 446, 526, 540, 542, 598, 605, 719, 720, 798, 835, 839, 840, 843, 878, 897, 935, 945, 1002, 1016, 1018, 1078, 1140, 1292, 1293, 1295, 1314, 1322, 1490, 1581, 1646.

Teşyi ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.342, 377, 446, 475, 543, 815, 847, 916, 1291, 1386, 1388, 1392, 1558, 1592, 1646.

Yukarıda sıralanan örneklerden de anlaşılacağı üzere bayramlar-karşılamalar-uğurlamalar ile ilgili olarak Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda dinsel nitelikli bayramlar alt başlığında Müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin bayramlarından bahsedildiği görülmektedir. Müslümanların bayramlarında resmî görev yerlerinin tatil edildiği ve buralardaki tebrikleşmelerin resmi elbiseler ile yapıldığı, tekkelerde gülbang çekildiği, hamama gidilip gusül abdesti alındıktan sonra bayram namazına gidildiği bilgilerine ulaşılırken Hristiyanların Paskalya Yortusu (Beyzâ-ı Surh) ve Yahudilerin Hamursuz Bayramı'nda ise dükkânların kapalı olduğuna dair bilgilere ulaşılmaktadır. Hatıralarda, gayrimüslimlerin bayramlarında dükkânların kapalı olması sebebiyle cenazeye lâzım olan şeylerin zorluklarla tedarik edildiğine değinilmekte ve bu noktada XIX. yüzyılda Osmanlı'da yaşayan gayrimüslimler arasında, cenaze işlemleri için gerekli malzemelerin ticaretiyle uğraşanlarının da olduğu öğrenilmektedir. Karşılama ve uğurlamalar alt başlığında, hacca giden kişileri yolcu etmek için halkın toplandığı ve bunlar arasında gayrimüslimlerin bile yer aldığı, istikbal etme ya da teşyi etmelerin genellikle şehirlerin bir-iki saat ya da bir günlük mesafesine kadar yapıldığı dikkat çekmekle birlikte teşyi edilen kişilerin arkasından dua edildiği ve ezan okunduğu da göze çarpmaktadır. Tüm bunların yanı sıra insanların toplandıkları özel günlerde davet edilen misafirlerin çalgı ve köçekler ile kapıdan karşılandığı, toplum nazarında önemli ya da sevilen kişilere şehir girişlerinde musika ve terennüm icrasıyla eşlik edildiği, devlet dairelerinde resmi hoş geldinlere gidildiği hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır.

2.16. KALIP HAREKETLER (TAVIRLAR, JESTLER, MİMİKLER)-KALIP SÖZLER VE SESLER

Toplumlar ve bireyler birbirleriyle iletişimleri ve anlaşmaları esnasında çeşitli sözcüklerden, bedensel hareketlerden ve seslerden yararlanmaktadır. Bu sözcüklerden,

bedensel hareketlerden ve seslerden bazılarının ise zamanla kalıplaşarak aynı topluma mensup kişilerce benimsenmelerine bağlı olarak bilinirlikleri artmaktadır.

İnsanlar arasındaki iletişimin sağlanmasında bir dilin içinde bulundurduğu kalıplaşmış birimler ve bedensel hareketler önemli rol oynamaktadır, zira kalıplaşmış unsurlar dile zenginlik katmaktadır. Kalıplaşmış unsurlardan anlaşılması gerekenler, sözcüklerin bağımsız kullanımlarına dahil olmayan atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözlerdir. Kalıp sözler vasıtasıyla doğum, evlenme, ölüm, kutlama gibi özel gün ve törenlerde duyguların en özlü şekilde yansıtılması, konuşmaların süslenmesi ve ifadelerin kuvvetlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun dışında belirli durumlarda yeterli ve etkili olması bakımından halk kültürünün bir gerekliliği olarak belirli kalıp sözler kullanıldığı da görülmektedir. Kalıp hareketlerden kastedilen tek şey kalıp sözler değildir. Konuşma esnasında kullanılan jestler, mimikler, el ve kol hareketleri; törensel yaşamda kullanılan hareketler; ıslık çalarak haberleşme ve kişilerin günlük yaşamlarında sergilediği tipik hareketler de kalıp hareketler bünyesinde yer almaktadır.[83]

İncelenen eserde kalıplaşmış sözlere dahil olan atasözleri, deyimler, alkışlar ve kargışlara yönelik unsurlara halk edebiyatı başlığında yer verilmiş[84] ve bunlar dışındaki tüm kalıp hareketler, sözler ve seslerle ilgili olan örnekler; günlük yaşamla ilgili olanlar, törensel yaşamla ilgili olanlar ve ıslık çalma-çağırma-ses çıkarma şeklinde adlandırılan alt başlıklarda sunulmuştur. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.16.1. Günlük Yaşamla İlgili Olanlar

"..."Aman nazar değmesin!" diyerek üzerime okur idi." (s.99)

"...kaşlarını çatarak fesubhânallâh gibi bir işaret etti." (s.112)

"...temenna edip "Nedir, gene ne var? Bakalım, buyurun" diye huzuruna oturttu." (s.113)

"...iki kemân ebrûlarıyla nedir bu kılıklı işaret etti. Fakir dahi omuzlarımı hareket ettirerek bilmem işareti verdim." (s.115)

---

[83] Kürekci, **a.g.t.**, s.83-84.

[84] Atasözleri ve deyimler kalıplaşmış sözlerdir ve bunlarda sözcüklerin yerleri değiştirilemediği gibi aynı anlama gelseler bile bir sözcüğün yerine başka bir sözcük de kullanılamamaktadır. Dolayısıyla incelenen eserde atasözü ve deyim gibi görünen ancak bilinen atasözlerinden ve deyimlerden olmayanlara bu başlık altında yer verilmiştir.

“Sonra pederi “Ne alacaksın oğlum?” demesiyle “Bir okka revani isterim” dediğimden “Baş üstüne” deyip...” (s.119)

“...”...Huda saklasın, ya kaçar yahut kendisini helâk eder.(...)” demiş.” (s.125)

“Hazret-i cânân yerine gelip oturur oturmaz, “sabâh-ı şerîfler hayrolsun”u sıkı sıkı bastırdık.” (s.189)

“...”Başüstüne!” dedi, gitti.” (s.189)

“Nîm tebessüm ile: “Baş üstüne, söyleyim” dedi.” (s.191)

“Benim ise canıma minnet, başüstüne dedim.” (s.196)

“...bülend avaz ile “Maşallah!” diye çağrıştılar.” (s.196)

“Lezzeti hâlâ dimağımda “Zaman olur ki hayali cihan değer” derler.” (s.201)

“Derhâl kıyam ile dedemden ruhsat ve Osman Bey'den izin alarak(...)huzûr-ı hazret-i şeyhe çıkıp âdâb-ı Mevlevî üzere baş kesip kapı yanında durdum.(...)başımı kesip yani edâyı teşekkür ile huzurda ve kıyamda beş dakika kadar durdum(...)fermanıyla baş kesip taşra çıktım.” (s.317)

“Mumaileyh Abdullah Efendi gelip “Buyurun seni istiyorlar” dedi. Bu asi de kemâl-i şevk ü muhabbetle huzûr-ı hazret-i şeyhe dahil olup kemâ-fi's-sâbık usûl-i tarîkat-ı aliyye üzere baş kesip kapı yanında durdum.(...)niyazıyla baş kesip taşra çıktım.” (s.319)

“Bu fakir bismillah deyip...” (s.319)

“...doğruca huzûr-ı hazret-i şeyhe çıktım. Baş kesip arzuhâlimi takdim ettim.” (s.321)

“...hazret-i şeyh de şöyle nîm baş keserek iltifat buyurur idiler.” (s.322)

“Derhâl huzurlarında baş kesip lutf u ihsanlarına fevkalâde teşekkürler ve Cenâb-ı Hakk'a hezâr hamd ü senalar olunmuştur.” (s.323)

“...ihvan tarafından söylenen sözlerin tesiri olmayıp “Tevekkeltü ta'âlâllâh” demiş idik.” (s.329)

“Hey maşallah, hey maşallah! Kûy-ı cânânın ism-i şerîfi işte zuhur etmeye başladı.” (s.330)

“İsmail Efendi baş üstüne deyip oradan hanesine gitti.” (s.336)

“Hazret kıyam buyurdular. Cümleten kıyam ettiler.” (s.337)

“İşte o kadarcık bakabilip dest-i şerîflerine el vurdum. Meğer ki âdet-i sa'âdetleri kimseye el öptürmezler imiş. Usûl-i Mevlevî gibi o da senin elini öper. Böylece dest-i fakîrîye sarılıp artık çekmeye kuvvet, kudretim olmadı. Zarurî beraberce el öpüştük.” (s.337)

“...”Maşallah, bârekellâh!” buyurdular.” (s.338)

“Kemâl-i lutf u keremlerinden, kıyam buyurdular. Doğruca ellerine vardım. Ellerini vermediler. Âdetleri öyle imiş. Ancak yer ile beraber bir tazim temennası ettim ve karşılarına oturdum.” (s.339)

“...”...mağripten maşrıka kadar(...)”...” (s.340)

“...”Estağfirullâh!” dedim.” (s.350)

“Karınca kadarınca fehvasınca...” (s.358)

“...maşûk nerede ise âşık orada olur fehvasınca...” (s.363)

“Canan ile samanlık seyran olur, canansız bağ ü bahçe zindân-ı nîrân olur” (s.363)

“...körün istediği bir göz iken Cenâb-ı Hak iki göz ihsan etti...” (s.373)

“...Hasan'ın böreği gibi yağma maaş ve tayinat.” (s.374)

“Hemen baş üstüne efendim diyerek kesesini çıkarıp...” (s.377)

“...meşhur meseldir: “Osmanlı yanında gözünü, ehlullâh yanında kalbini gözet” derler.” (s.384)

“...bülbülün terennüm eylemesi, vaktine merhûn ve menuttur.” (s.388)

“...samanlık canan ile seyran olur...” (s.393)

“...akçe ve mal gözümde olmayıp “Yağmadır, alan alsın”...” (s.407)

“İşte bu zât-ı âlî de evliyâ-yı kirâmdan ümmî bir zat olup ruhu için el-Fâtiha.” (s.416)

“...dünya yıkılmış altında kalmış gibi...” (s.421)

“Fakir de baş kesip burası alâdır, müsaade merhamet buyurun diye remzen ve işareten arz ettim.” (s.422)

“Aman aman el-aman!(...)” (s.423)

“..dua o dua, ammâ ağız o ağız değil...” (s.423)

“Meşhur meseldir “Vermedi Mabud neylesin Mahmud!” derler.” (s.441)

“...”Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil!”...” (s.448)

“...”Şem'i gör kim yanmadan yandırmadı pervâneyi”...” (s.448)

“Fakat “Ne müşküldür pederiyle mahbûbu sevmek” fehvasınca…” (s.452)

“Çünkü meşhur meseldir “İğneyi kendine, çuvaldızı gayrıya sok” derler.” (s.456)

“...besmele-i şerîf ile kerpiçler dökülüp...” (s.478)

“...”Meşhur meseldir, analar çaputa sarmamış derler, sahihtir”...” (s.492)

“...aklının çivileri tamamen sökülüp...” (s.506)

“Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar olsun...” (s.510)

“Meşhur meseldir “Horoz ölmüş, gözü çöplükte kalmış” derler.” (s.536)

“...her ilm ü fende mahâret-i kâmilesi olduğuna güvenenin âkıbeti zifos olur.” (s.564)

“...enine boyuna kargı oynattım. Lâkin felek kimin kargısını kırmamış...” (s.564)

“...”Bismillâh” deyip haneden taşra çıkarken(...)Badehu “Bismillâh” deyip işlere mübâşeret ederdim.” (s.582)

“...”Mezhepten bahsolunur, meşrepten bahsolunmaz”...” (s.586)

“...”Gözlüden tevellüt eden gözlü olur”...” (s.603)

“...”...sefine denize battığı anda kendimi kelime-i şehâdet ile beraber denize atayım.(...)”...” (s.607)

“...”Gel bakalım bizim Kutub, ne var ne yok!”...” (s.608)

“Meşhurdur: “Filânın ölümü geldiği gibi cami duvarına siyer” derler.” (s.716)

“Meşhurdur ki “Bizi bileni kurt yesin” derler,(...)” (s.716)

“Meşhur meseldir ki “Gözden kaybolan gönülden de kaybolur” imiş.” (s.716)

“...her Musa'nın bir firavunu olur.” (s.723)

“Meşhurdur ki “Bir adamın hâl ü şânını anlamak ister isen, konuştuğu arkadaşına bak” derler.” (s.753)

“Lâkin meşhur meseldir: “Misafir ammâ ne kâfir!” derler.” (s.766)

“İşte azizim, “Bu tufanda gemisini kurtaran büyük kaptandır” dedikleri gibi,(...)” (s.786)

“...”...dîdeler rûşen olsun,(...)”...” (s.835)

“Meşhurdur “âşıktan evvel maşûka düşer şerâre-i aşk” derler azizim.” (s.835)

“Hayrolsun deyip ayrıldık.” (s.849)

“Selâmımı alıp “Buyurun” dediler.” (s.931)

“Memnun oldular, “Safa geldiniz” dediler…” (s.931)

“Dedim: “Hayrola, nedir?”…” (s.939)

“...”…Aman efendim, Allah aşkına doğru söyleyin...”...” (s.939)

“İşte bu sözün hitamında “Selâmün aleyküm” diyerek…” (s.985)

“...”...Nasılsınız? İyi misiniz? Maşallah, havalar da güzel gidiyor”…”...” (s.1085)

“Pencereyi açtım, Mehmed Dede'yi gördüm. “Ne haber?” dedim.” (s.1167)

“...himmetin var olsun.” (s.1393)

“Hay gidi münzevi efendi, maşallah nazar değmesin!” (s.1426)

“...Gazanız mübarek olsun gazi dedem.” (s.1490)

“Aşk olsun, o yüz örtüsünü açıp...” (s.1499)

“Etrafında olanlar “Ne yapıyorsun?” demişler.” (s.1530)

“...”es-Selâmu aleyküm” derim. O da redd-i selâm eder.” (s.1591)

“Af edersiniz...” (s.1613)

“Eksik olma, Cenâb-ı Hak senden razı olsun…” (s.1622)

“...bin bereket versin diyeceğim azizim.” (s.1703)

“Dedim: “Teşekkür ederim.(...)”...” (s.1812)

2.16.2. Törensel Yaşamla İlgili Olanlar

“...”Padişahım çok yaşa!”...” (s.13)

“...yanında bulunan paşalara hitaben “Ağaların bellerinde olan kılıçları alın” diye emretmesi üzerine herkes bellerinden kılıçlarını çözüp teslim ederek badehu musika selâm çaldıktan sonra “Padişahım çok yaşa!” kelâmıyla oradan doğruca herkes hanesine dağılmıştır.” (s.86)

“...malûm ya cenaze olur ise(...)türbedâr efendi gelip dua eder ve sonra “Bu adamı nasıl bilirsiniz?” diye tezkiye eder,(...)Badehu “Bu adamı nasıl bilirsiniz?” dedi. Cümlesi “İyi biliriz, Cenâb-ı Hak rahmet etsin,(...)” dediler.” (s.87)

“Ve leşker-i aşk saf-beste-i selâm oldukları hâlde üç defa “Çok yaşa ey hükümdâr-ı iklîm-i dil” zemzemesiyle bir resmigeçit icra ve birbirlerini tebrik ve tebşir eylediler.” (s.187)

“Mumaileyh hemen dedelerden birisine emredip bir adet sikke-i şerîf getirtip odaya halvet ederek tekbir ile sikke-i şerîfi başıma koydu.” (s.198)

“Vaktaki meydancı dede bülend avaz ile “Semahaneye buyurun!” salâsını eda edip...” (s.200)

“Birkaç ayak ileri varıp usûl-i dedegân üzere hazret-i şeyhin makam ve postuna baş kesmek için başımı aşağa indirdikte iken...” (s.200)

“...nöbetçi asâkir tarafından “Hâs dur, selâm dur!” nidasıyla eslihalarının şakırtısı...” (s.201)

“Hazret şeyh alelusul “es-selâmu aleyküm” diye baş kesmesiyle beraber cümle dedegân birlikte baş kesip...” (s.201)

“Devir tamam olup eller omuzda, başlar kesik olduğu hâlde

Halk-ı âlem yılda bir kez îd için kurbân eder

Dem-be-dem sâat-be-sâat ben senin kurbânınım

diyerek huzûr-ı hazret-i şeyhe müteveccihen birinci semaa bed' olundu sultanım.” (s.204)

“Cümlenin malûmu olduğu üzere dört defa sema olunur. Istılâh-ı Mevleviyânda buna dört selâm tabir ederler ki her biri çâr-yâr-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în efendilerimiz hazerâtının birisine raci ve aittir.” (s.308)

“İşte birinci selâma bed' olundu. Ehlinin malûmu olduğu üzere sağ ayağa “çark” ve sol ayağa “direk” tabir ederler. Yani daima sağ ayak yerinden kalkıp çark eder, sol ayak direk makamında yerinde durur. İşte her çarkta ism-i celâl hafiyyen zikrolunacaktır, yani

kalpten ism-i celâl zikriyle meşgul olunarak sema ve çark olunacaktır. Bu abd-i âsî dahi bu minval üzere semaa bed' edip...” (s.309)

“İşte birinci selâm tamam oldu. Lâkin semazen dedegân sefîne-i vücûdların deryâ-yı aşka salarak(...)Ama daha vaktim kalmadı ki ikinci selâma bed' ü mübâşeret edeyim.(...)Sair dedegân ikinci selâma ve ilâ-nihâye dördüncü selâma bed' ve hitam ile herkes olduğu mahalde ku'ûd ederek...” (s.313)

“...”Nidâ-yı yâ-hû'ya kulağın ver, cevap olarak eyvallâh de” gibi bazı tembihat ve nasihat icrasında oldular.” (s.319)

“Biraz müddet sonra müşarünileyh Kadri Dede ve Şeyh Ali Efendi hazerâtı harem-i âlîlerinden “Yâ hû!” diyerek çıktılar. Derhâl süratle istikbal ettik.” (s.320)

“...doğruca semahaneye gelinip usûl-i tarîk-i aliyye üzere muayede icra ve gülbang-ı Hazret-i Mevlânâ keşîde buyurulup...” (s.322)

“...bu fakir Mevlevîhaneye gidip sikke-i şerîfi tekbir ile dede efendi hazretleri serime koydukta, serime çilekeş telkinini ihsan etmiş.” (s.335)

“İsm-i celâl tekmîl olduktan sonra, zâkirlerden birisi güzel seda ile na't-ı şerîf okuyup halkada bulunan dervîşân, ism-i Hû'yu Mevlevîhanelerde neylerden tutulan dem gibi öylece “Hû” ismiyle dem tutarlar idi.(...)ism-i Hû ile devrâna bed' ü mübâşeret olunup halkanın ortasına zâkirlerden birisi girip na't-ı şerîf okurdu.” (s.435)

“Aşçı dedelik vezâifinden birisi de böyle cemiyetlerde ve leyâlî-i mübârekelerde tertip olunan et'ime ve eşribe üzerlerine gülbek çekilir. Meselâ süt veya şerbet yapıldıktan sonra etrafına hizmete memur olan dervîşân cem' olunup aşçı dede olan adam şöyle gülbang çekecektir: “Vakt-i şerîfler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, Cenâb-ı Hak ism-i zâtının nuruyla kulûblarımızı münevver eyleye; erenlerin hân-ı nimeti müzdâd, sâhibü'l-hayrâtın rûh-ı revânı şâd u handân ola. Dem-i Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât hû diyelim hû!” der. Mevcut bulunan dervîşân bülend âvâz ile ve medd-i tavîl ile cümlesi yek nefs gibi “hû!” çekerler. İşte buna gülbek tabir olunur.” (s.498-499)

“...bir büyük halka olarak işte bu gülbeki çeker idik(...)”Bakın Aşçı Dede Efendi'ye, şimdi gülbek çekecektir, istima edin ne hoştur!” buyurmuşlar. Usûl-i tarîkat-ı aliyye-i Mevleviyye işbu gülbeki her taam âhirinde ve her akşam dergâhın kandilleri yandıkça çekilir;(...)” (s.499)

"...selâm durmaya hazır olun kumandası verilip cümleten saf-beste-i selâm olarak üç defa "Sultanım çok yaşa!" nida ve duasıyla..." (s.800)

"..."Yalnız evvel ve âhirinde olan gülbangı fakir çekerim"..." (s.1155)

"..."hazır ol"..." (s.1561)

"..."...askere teveccüh edip rahat dur kumandası verip asker de silâhlarını yere indirdiler.(...)"..." (s.1657)

2.16.3. Islık Çalma, Çağırma, Ses Çıkarma

"Vay, vay, vay! Eyvah, eyvah, eyvah! Gördün mü şimdi başıma gelen püsküllü belâyı, kazandığımız koca rakîbi?" (s.110)

"Hazret-i cânân hiş diye hafiyen işaret..." (s.111)

"Ve bir de cuma ve isneyn geceleri bizim kapının önüne gelip ehlullâh gazelleri okuyan sesi güzel bir..." (s.120)

"Eyvah, eyvah, eyvah! Anladım ki yine iş bozuktur." (s.187)

"...bir vaveylâ ve bir gulgule zuhur edip silâh başına boruları her taraftan çalınıp ve tebaa ve ahâlî-i sultân-ı aşk birbirlerine herc u merc olup..." (s.187)

"..."Destûr erenler şâhı efendimiz!" diyerek müteveccih-i kûy-ı cânân olduk." (s.332)

"O vakit bir ah çektim." (s.337)

"Ah, ah, ah, milyonlar ah olsun;(...)" (s.338)

"Ah, ah, ah! Acaba bu nasıl bir mübarek uykudur ve ne tatlı cihan kıymetinde bir uykudur." (s.367)

"Belki ıslık sedasından suret tutar." (s.369)

"Hemen "Hû erenler!" deyip alıp giyip doğruca..." (s.374)

"Bunlar dediler ki "Onların devesi iki tarafa hâf hâf ediyordu, siz de öyle etsenize" demeleri üzerine..." (s.413)

"Ancak "Aman Rabbim!" deyip secde eder, kalkar yine "Aman Rabbim!" deyip secde eder." (s.416)

"..."...Allah Allah diyerek(...)"..." (s.420)

“Lâkin kelâmları kuş dili gibi kimse anlamaz idi.” (s.439)

“...derunumdan bir ah u figan edip...” (s.441)

“...ric'at borusu çalındı gibi bir hâlet zuhur etti.” (s.454)

“O zaman yanına gidip “Yâ hu!” diye çağırdım.(...)fevkalâde bir kalın seda ile “Efendim!” diyerek fakire teveccüh etmekle(...)”İstiğfar edip kelime-i şehâdet getirelim.” Kezalik yine kalın seda ile “Buyurun!” dedi. İşte bir istiğfar ve bir kelime-i tevhîd getirdik.” (s.472)

“Müşarünileyh Abdussamed Efendi namaz içinde fevkalâde bir sayha etti, herkesin vücuduna lerze düştü.” (s.473)

“Ne bakarsın ne görürsün, ah, ah, ah!” (s.485)

“Huda hakkı için çıt yoktur; yalnız hizmetçilerin ayakları gıcıltısı.(...)çünkü yalnız ayak gıcıltısı var idi.” (s.490)

“...hizmetçilere istirahat borusu çalınıp...” (s.491)

“...”Yâ Hû” diyelim azizim, sultanım, Hû!(...)”Hû!” diyelim Hû!” (s.589)

“...”Destur erenler!”...” (s.601)

“Ah ah ah! Hangi bir derdimi söyleyeyim ve...” (s.616)

“...”Eyvah! Eyvah!” dedim, işi anladım.” (s.626)

“...ağzını açık edip “Ah ah ah” eder idi.” (s.744)

“...dudaklarıyla şapur şurup bir şey ekl eder gibi salavât-ı şerîfeye meşgul oldular(...)beraber şapur şurup salavât-ı şerîfe getirdik.” (s.744)

“...yed-i şerîflerini tutup şapur şapur dört beş kere bûs edip...” (s.762)

“Saat altı raddesinde idi, yangın borusu çalındı.” (s.848)

“Fakire hitaben “İbrahim Efendi!” diye çağırdılar. “Efendim” deyip yanına gittim.” (s.861)

“...dieh diyerek hayvanları sürüp arabayı hareket ettiriyor.” (s.862)

“...çat çat kırılarak yere düşmeye başladı.” (s.1086)

“...silâh başına boruları her taraftan vurulması hakkında...” (s.1283)

“...silâh başına boruları vurdurularak huzura celp ve cem' ile kumandanları tarafından selâm dur kumandasıyla o huzur ve selâmda emirnâme-i reşâdet-penâhî kıraat olunarak üç defa “Padişahım çok yaşa!” diye selâmlandıktan sonra...” (s.1285)

“...arabacıya hitaben “Arabacı dur!” kumandasını vermiştir.” (s.1292)

“...agnâm safîr ile ra'y olunur,(...)Ve çobanlar kaval çalarak ra'y-ı agnâm ve devâb kısmına safîr ile su içirmeye ihtimam ederler.” (s.1480)

“Hâdî teşvik edip gayret vererek çabuk yürütücü olan demektir, mekkârîcilerin galat olarak hayvanlara “haydi haydi” demesi gibi.” (s.1480)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; kalıp hareketler, kalıp sözler ve sesler ile ilgili unsurlara genel olarak bakıldığında günlük yaşam, törensel yaşam ve ıslık çalma, çağırma, ses çıkarma gibi konularda birbirinden farklı detaylara ulaşılmaktadır.

Günlük yaşamla ilgili olanlar başlığında “aman nazar değmesin”, “maşallah nazar değmesin”, “Hüda saklasın”, “sabah-ı şerîfler hayrolsun”, “dideler ruşen olsun”, “himmetin var olsun”, “gazanız mübarek olsun”, “Cenabıhak razı olsun”, “bereket versin”, “fesübhânallah”, “maşallah”, “hey maşallah”, “maşallah bârekallah”, “hay gidi”, “estağfirullah”, “ruhu için el-Fatiha”, “bismillah”, “tevekkeltü ta'âlâllâh”, “buyurun”, “baş üstüne”, “canıma minnet”, “karınca kadarınca”, “aman aman el-aman”, “kelime-i şehâdet”, “ne var ne yok”, “hayrola”, “hayrolsun”, “aman efendim”, “Allah aşkına”, “selamünaleyküm”, “aşk olsun”, “affedersiniz”, “eksik olma”, “teşekkür ederim”, “ne haber?”, “nasılsınız?”, “iyi misiniz?”, “safa geldiniz” gibi kalıp sözlerle ve kaşlarını çatma, kaş hareketiyle sorma, omuz hareketiyle bilmem işareti yapma, temenna etme, baş kesme, yarı tebessüm etme, kıyam etme ve tazim etme gibi kalıp hareketlerle karşılaşılmaktadır.

Törensel yaşamla ilgili olanlar başlığında “padişahım çok yaşa”, “çok yaşa ey hükümdâr-ı iklîm-i dil”, “sultanım çok yaşa”, “bu adamı nasıl bilirsiniz? İyi biliriz”,”Cenâbıhak rahmet etsin” “hâs dur”, “selam dur”, “hû diyelim hû”, “yâ hû”, “eyvallah” gibi kalıp sözlerle ve semahaneye buyurun selâsını eda etme, tekbir ile sikke-i şerifi başa koyma, makam ve posta baş kesme, sema ederken eller omuzda başlar kesik şiir okuma ve dört selam verme, ism-i celâl ve na't-ı şerîf okuma, gülbâng çekme, hû çekme, hazır ol kumandası ve rahat dur kumandası verme gibi kalıp hareketlerin ve seslerin ön plana çıktıkları görülmektedir.

Islık çalma, çağırma, ses çıkarma ile ilgili başlıkta çobanların kaval ve ıslık çalarak yük hayvanları ile koyunları otlattıkları ve suya götürdükleri anlaşılmaktadır. Eserde; hiş diye işaret etme, ah çekme, ah u figan etme, sayha etme, salavat getirme yanında, "vay, vay, vay", "eyvah, eyvah, eyvah", "ah, ah, ah", "Allah Allah", "aman rabbim", "hû erenler", "yâ hû", "destûr", "şapur şurup", "şapur şapur", "çat çat", "deh" gibi sesler ve "çıt yok", "ayak gıcırtısı", "ıslık sedası", "kuş dili" şeklinde ifadeler de kullanılmaktadır. Ayrıca; kalın sesle "efendim", "buyurun" gibi cevaplara ve "selâm dur", "arabacı dur", ric'at borusu, istirahat borusu, yangın borusu ve silah başına borusu gibi komutlara da değinilmektedir.

2.17. DERNEKLER, KURULUŞLAR; DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

Toplum içinde yaşama ve sosyal ilişkiler kurma özelliği nedeniyle sosyal bir varlık olan insanlar, yetiştikleri ya da ait oldukları ortamın ekonomik faaliyetlerine, inançsal ve kültürel değerlerine göre bu ilişkilerini daha belirgin ve sağlam temeller üzerine otutturma istekleri neticesinde birbirinden farklı dernekler, kuruluşlar etrafında toplanmış ve dayanışma, yardımlaşma adına önemli işlere imza atmışlardır.

Maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sürekli olarak toplumsal bir hayata gereksinim duyan insanoğlu, sosyal bir varlık olması sebebiyle belli bir düzende ve sistemde yaşayabilmek için mensubu olduğu toplumun dini, kültürel, sosyal birikimlerine ve uzun bir sürede elde ettiği tecrübelerine paralel olarak meydana getirdiği kurallara, kaidelere uymak zorunda kalmış ve bundan ötürü de toplumdaki bireyler arasında bazı farklılıklar bulunsa bile birlikte yaşama bilinci ve karakteri oluşmuştur.[85] İnsanlar, hayatın temel amaçlarından ve ihtiyaçlarından olan yardımlaşma ve dayanışma duyguları sebebiyle birlikte bulunmuşlardır. Toplumun bütünlüğünün korunarak gelecekte de sürdürülebilmesi amacıyla bireyler ve gruplar tarafından çeşitli maddi, manevi yardımlaşmalar yapılmış ve dış tehlikelere karşı tek amaç etrafında mücadeleler verilmiştir.[86]

2.17.1. Dinsel Kuruluşlar (Tarikatlar)

"Diğer dinlerde olduğu gibi İslam dininin içinde de tasavvufa dayanan ve bazı ilkelerle birbirlerinden ayrılan, Tanrıya ulaşma arzusuyla tutulan yollardan her birine "tarikat" denilir. Türk kültür tarihinde On ikinci yüzyılda Hoca Ahmet Yesevi ile yaygınlaşıp

[85] Abdulkadir Kıyak, "İslam'ın Yardımlaşma ve Dayanışma Prensibinin Sosyal Hayata Aksettirilmesinde Ahiliğin Rolü: Fütüvvetnâmeler Ekseninde", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, VI, 5, (2017), s.2496.
[86] Adem Aydemir, "Divanü Lûgati't-Türk'te Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma", **Route Educational and Social Science Journal**, II, 2, (2015), s.227.

kurumlaşan tarikatler yüzyıllar boyunca milletimizin en önemli eğitim kurumlan arasında yer almıştır. Günümüzde, Mevlevi ve Bektaşi tarikatleri dışında olanlar resmî bir kurum statüsüne sahip değildir. Tarikatler, geleneksel olarak aynı prensipler etrafında toplanan insanların ortak düşünce ve davranış formları oluştururken meydana gelen grubun dayanışma ve yardımlaşmasını da ön planda tutarlar."[87]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; Bedeviyye, Bektaşiyye, Celvetiyye, Çiştiyye, Hâlidiyye, Halvetiyye, Kâdiriyye, Kübreverdiyye, Mevleviyye, Nakşibendiyye, Nâzenîn/Nâzeniyye, Rufâiyye, Sa'diyye, Sühreverdiyye, Sünbüliyye, Şâbâniyye, Şâzeliyye, Uşşâkıyye gibi tarikat, kol, şube isimleri ve bunlara ait çeşitli mimari yapı isimlerinden bahsedildiği görülmüş ve ayrıca turuk-ı aliyye ve tarîkat-ı aliyye şeklinde ifadelerle de karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...gürûh-ı dervîşândır ki kimi Nakşî kimi Mevlevî, kimi Kadirî ilâ-âhirihi müntesibân-ı turuk-ı aliyyedir." (s.13)

"...sair turuk-ı aliyyenin dergâhlarında olan..." (s.17)

"İmdi tarîkat-ı Nakşbendiyyenin silsile-i şerîfinde mezkûr olan beş turuk-ı aliyye: Biri Nakşbendiyye, diğeri Kâdiriyye, dahi Sühreverdiyye, dahi Kübreverdiyye, beşinci Çeşdiyye'dir." (s.18)

"...bu asi o zaman çocuk olduğumdan hangi tarîkat-ı aliyyeden olduğuna malûmatım yoktur;(...)" (s.87)

"Hatta cuma günleri seyir yerlerine gitmeyip daima tekkelere gidip dervişler ile düşüp kalkar idim." (s.88)

"...Lâleli Câmi'i şerîfi'nden Langa Yenikapısı'na giden yolda kâin Rufaî dergâhına devam ederdim." (s.88)

"Kendisi o vakit Saffet Paşa Tekkesi'nde bulunan şeyh efendiye mensup olup tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyyenin ahvalinden ve sülûktan bazı şeyler söylerler idi.(...)tarîk-i Halveti meşâyıhından ve fuzalâdan bir zat olup..." (s.192)

"Bu defa ihvanın teşvikiyle Mevlevîhaneye gidip sikke-i şerîf giyip muhib olmaya niyet ettim. Çünkü usul-i tarîk-i Mevlevî bin bir gün çile çıkarmaya bir özür ile muktedir

[87] Artun, **Türk Halkbilimi**, s.247.

olamayanlara yalnız sikke-i şerîf giyip sema meşk etmeye ruhsat itasıyla bunlara “muhib” tabir ederler idi.” (s.197)

“Onun için ki din ve tarikatta iptida vacip ve lâzım olan istimadır.” (s.202)

“...”Acayip, efendimiz ehl-i tarîk olduğunuzu niçin bendenize beyan buyurmadınız? Kulunuz da ehl-i tarîkim” dedi. Tarikinden sual ettim. Tarîk-i Hâlidî'den olduğunu haber verdi ve işte o zaman Erzincan'da olan zevât-ı kirâmdan şöyle bir sathî olarak haber verdi ve ahâlî-i Erzincan cümleten Hâlidî tarikinden olup daima üç dört mahalde hatm-i hâcegân kıraat olunduğunu haber verdi. Fakirim gönlüm ve cümle azam tarîkat-ı aliyye-i Mevleviyye ile dolmuş ve boyanmış olduğundan...” (s.334)

“...dâhil-i tarîkat-ı aliyye-i Cenâb-ı Mevlânâ olduğum tarihten itibaren(...)bazı tarikate dair şeyler emr ü irade buyurmuşlar idi.” (s.335)

“Kendisi tarîk-i aliyye-i Kâdiriyeden olup lâkin müşarünileyh hazretlerinin böyle ehl-i tarîk olduğu bir ferdin malûmu değil idi.” (s.339)

“...İsmail Paşa hazretleri zaten tarîk-i Mevlevîden olup fakir dahi Mevlevî olduğumu(...)”Gel bakalım Mevlevî efendi!” buyururlardı.(...)Çünkü o zaman bıyıklarım kemâ fi's sâbık Mevlevî bıyığı olup Hâlidîler gibi kesilmemiş idi(...)” (s.349)

“Kendisi tarîk-i Bektaşîden olduğundan ara sıra itiraz etmeye başladı.” (s.350)

“Çünkü daima abdest ile bulunmak tarîk-i Hâlidiyye sünenindendir.” (s.356)

“Şeriatta o senindir, bu benim; tarîkatta hem senindir hem benim; hakikatte ne senindir ne benim!” (s.374)

“Artık hankahta olan ihvanlar ile kaldık.(...)Tahir Efendi'nin hanesi hankahın karşısında, Yusuf Ağa'nın evi diğer mahallede idi. Hankahta yalnız fakir ile Tokadî Hacı Hasan Efendi kalır...” (s.375)

“Oradan doğruca hankahın karşısında olan mescide gittim.” (s.376)

“Lâkin pederim arzu eder ki öyle tekke şeyhleri gibi zikir talim etsin ve bazı evratlar versin. Hazret-i şeyh efendimizde ise öyle şeyler yoktur; ancak birisi gelip dâhil-i tarîk olmak arzu ve istirham eder ise...” (s.389)

“Meşâyıh-ı ızâm hazerâtının ma'lûm-ı reşâdetleri buyurulduğu üzere tarîkat-ı aliyyenin herhangisi olur ise olsun, yed-i sahîh lâzımdır. Yani bir sâlik bir şeyhe intisap edip

yed tutacağı zaman o şeyhin yedi, yed-i sahîh midir? Yani o şeyh kimden ahz-ı tarîk etmiş ve onun şeyhinin şeyhi kimden ahz-ı tarîk etmiş, buralarının taharri ve tecessüsü vaciptir." (s.425)

"..."Bir sâlikte dört şey mevcut olmadıkça o sâlik mükemmel olamaz. Birisi âdâb-ı Mevlevî, ikincisi sülûk-ı Nakşî, üçüncüsü aşk-ı Kâdirî, dördüncüsü teslîm-i Bektaşî." Lehu'l-hamdu ve'l-minne Mevlevî, Nakşî sırrı mevcut idi, işte ihsân ale'l-ihsân olarak mazhar-ı Kâdirî de olduk. Ancak teslîm-i Bektaşî sırrı henüz zuhur etmemiştir." (s.433)

"..."...Çünkü Erzurum ahalisi cümleten tarîk-i aliyye-i Kâdiriyeden olup(...)"..." (s.434)

"...tarik-i aliyye-i Halvetiye usulü üzere Dersaadet'te Zenbil Efendi Dergâh-ı şerîfinde icra olunan(...)cümleten cuma günleri dergâh-ı şerîfe gelirler..." (s.435)

"Hele devrânı her tekkede icra etmeye kıyam ettiler.(...)Elhâletü hâzihi Erzurum tekkelerinde "Ruznamçeci efendi zikri edelim" diye devrâna başlarlar.(...)sair tekkelerin mukâbele-i şerîfine gider idik. Artık o gece o tekkeye..." (s.436)

"Başında arakiye üzerine tarîk-i Rufâî meşâyıhı gibi yünden yapılmış sarık,(...)" (s.441)

"...Dersaadet'te tekkelerinde mevlûd-ı şerîf gibi, miraciye kıraat olunur." (s.498)

"Usûl-i tarîkat-ı aliyye-i Mevleviyye işbu gülbeki her taam âhirinde ve her akşam dergâhın kandilleri yandıkça çekilir;(...)dergâh-ı şerîfe ihvan tecemmu ettiler." (s.499)

"..."...ve hem de tarikat arkadaşı olup..."..." (s.606)

"…tarîkat-ı aliyye-i Sümbüliyyeden Koca Mustafa Paşa şeyhi Hoca Galib Efendi ile..." (s.718)

"Mezkûr câmi'-i şerîfte tarîkat-ı aliyye-i Halvetiyyeden..." (s.855)

"Efendi-i mûmâileyh dahi tarîk-i aliyye-i Şâzeliyyeden olup oldukça ehl-i iffet ve müstakim bir zat idi." (s.856)

"Hikmet-i ilâhî o gece yani cuma gecesi Şâzeli dergâhına gider." (s.860)

"...tekkelerde ve hankahlarda bana hiç feth-i bâb olmadı." (s.874)

"...tarikatçı dede efendi hazretlerine ayrıca ifadan başka..." (s.959)

"..."...Tarîk-i Şâzelî'den pek büyük duası alınacak bir zattır.(...)"..." (s.1005)

“Tarîkat-i aliyye-i Mevleviyye ıstılâhâtında hediyelere “sebz berg” tabir buyururlar, yani “yeşil bir yaprak” demektir. Hatta bir Mevlevîhane şeyhliğine tayin olunan bir şeyh tarafından usul ve kaidesi üzerine çelebi efendimize takdim olunacak “kazgan baha” namıyla liralara dahi sebz berg tabir olunur.” (s.1031)

“...tarîkat-ı aliyye-i mevleviyyede şeyh dairesinde hizmet eden Mevlevîlere şeyh köçeği derler ve gökçek de Mevlevî meşâyıh-ı ızâmı hazerâtıdır;(...)İşte bu yüzsüz asi dedenin de Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde hazret-i şeyhin dâ'ire-i âlîsinde şeyh köçeği olduğuma...” (s.1039)

“...tarîkat-ı aliyye-i nâzeniye meşâyıhından merhum ve mağfur Edhem Paşa,(...)” (s.1080)

“Mîr-i mûmâileyh tarîk-i nâzenînden olup bazı gûne tasavvufa dair güzel muhabbetler olunurdu...” (s.1083)

“[...Çünkü Mevlevîlerin Bektaşîler ile ittihâd-ı ma'nevîleri vardır,(...)”Mevlevîlerle Bektaşîler cansız meysiz; Kâdirîlerle Rufâîler aşksız ateşsiz; Sa'dîlerle Bedevîler cezbesiz donsuz; Halvetîlerle Celvetîler lâle i sümbülsüz olamazlar azizim.”(...)Mevlevîler, Bektaşîler mahbûb severler,(...)İmdi Kâdirîlerin aşkı inkâr olunmaz. Rufâîler de ateş ekl ederler.(...)Sa'dî, Bedevî sahihen ehl-i cezbedir,(...)Halvetî, Celvetî bizzat cânânın bahçesinden(...)Hele Nakşîler artık onları sorma ki(...)bir acîb tarikten getirirler, yani “Nakşbendân acîb kâfile-sâlârdır.(...)]” (s.1084)

“...ve zaten tarîk-i aliyye-i Şa'bâniyyeye müntesip olmasıyla...” (s.1105)

“Kâdirhane Şeyhi reşadetlû Ahmed Efendi hazretlerinin mahdumudur...” (s.1107)

“...Mevlevî meşihati sair meşîhat-ı sûfiyye gibi evlâda intikal etmeyeceği ve pek çok ehil ve erbab ve kıdemli çelebiyân olup...” (s.1170)

“…tarîkat-ı aliyye-i Uşşâkiyyeden reşadetlû Seyyid Efendi hazretlerinin yanlarına oturdum.” (s.1204)

“...Eyüp Sultan'da Bülbülderesi'ndeki hankahına her cuma günleri devam ile Mesnevî-i şerîf dersinde hazır olurdum.” (s.1379)

“Manen de tarîk-i aliyye-i Şa'bâniyye fukarasındandır.” (s.1437)

“Hakka gider tarîk dörttür: şeriat, tarikat, marifet, hakikattir azizim.” (s.1462)

“Nitekim bu yüzsüz asi Aşçı Dede'yi def'aten tarîk-i aşk olan tarîk-i Mevleviyyeye yetiştirdiği gibi ki tarîk-i Mevleviyyeye intisabım faslında ihvân-ı bâ-sefâya arz u beyan olunan şeyler cümlesi aşk sayesinde idi azizim.” (s.1470)

“O da Edirne'de Sa'dî Dergâh-ı şerîfi şeyhi merhum ve mağfur ve meşhur Ali Bey kuddise sırruhu'l-azîzin kayınbiraderidir.” (s.1530)

“...tarîk-i Mevleviyyede izin olmadıkça kimse sikke-i şerîfi başına koyamayacağına binaen...” (s.1592)

“...şeyhin hankahını sual etmiş.(...)”Bu şeyhin hankahı değildir,(...)”(...)”...bu saraydır onun hankahı.(...)”(...)bizim istediğimiz şeyh efendinin hankahı değildir,(...)” (s.1659)

“...Erzurum'da Gavurboğan'da olan Kadirî Dergâh-ı şerîfin şeyhi olan...” (s.1773)

Bektaşi Tarikatı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.352, 382, 388, 399, 959, 960, 1133, 1358, 1454, 1489.

Dergâh ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.191, 193, 198, 203, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 331, 373, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 441, 444, 445, 446, 447, 448, 451, 477, 478, 479, 480, 483, 486, 487, 489, 490, 491, 492, 493, 495, 496, 497, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 508, 518, 522, 526, 527, 622, 723, 810, 860, 919, 946, 1022, 1024, 1060, 1082, 1136, 1148, 1158, 1159, 1167, 1168, 1171, 1176, 1177, 1178, 1180, 1183, 1201, 1204, 1287, 1318, 1356, 1527, 1601, 1681, 1761, 1775, 1776, 1793, 1794.

Halidi Tarikatı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.332, 336, 342, 343, 393, 424, 632, 959, 1426, 1823.

Kadiri Tarikatı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.410, 430, 431, 433, 434, 435, 456, 461, 531, 872, 959, 972, 977, 1060, 1082, 1133, 1357, 1489, 1773.

Mevlevi Tarikatı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.198, 199, 309, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 337, 352, 353, 367, 382, 441, 490, 554, 718, 742, 745, 837, 912, 919, 940, 948, 959, 995, 1005, 1020, 1022, 1024, 1027, 1029, 1030, 1033, 1054, 1058, 1059, 1066, 1107, 1131, 1132, 1133, 1134, 1140, 1145, 1157, 1158, 1175, 1177, 1178, 1186, 1189, 1206, 1210, 1213, 1214, 1272, 1314, 1324, 1358, 1379, 1411, 1419, 1423, 1440, 1454, 1465, 1489, 1563, 1627, 1772, 1773, 1816.

Mevlevihane ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.198, 199, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 335, 367, 371, 430, 434, 435, 836, 861, 879, 912, 913, 919, 945, 947, 948, 975, 977, 981, 995, 997, 1020, 1023, 1026, 1028, 1031, 1054, 1058, 1059, 1061, 1079, 1090, 1109, 1132, 1135, 1144, 1147, 1153, 1154, 1163, 1169, 1172, 1177, 1213, 1214, 1222, 1277, 1281, 1288, 1295, 1296, 1316, 1321, 1324, 1387, 1432, 1435, 1485, 1506, 1529, 1773, 1775, 1782, 1788, 1793, 1810, 1813, 1816, 1817, 1823.

Nakşibendi Tarikatı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.17, 18, 332, 427, 438, 461, 481, 580, 605, 639, 718, 756, 757, 768, 791, 860, 940, 959, 1002, 1027, 1029, 1133, 1185, 1222, 1358, 1437, 1464, 1476, 1482, 1489, 1664, 1737, 1775.

Nâzenîn Tarikatı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1356, 1357, 1391.

Tarikat / Tarikat-ı Aliyye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.17, 18, 319, 321, 332, 388, 410, 427, 430, 431, 433, 435, 461, 481, 531, 580, 605, 632, 639, 718, 791, 860, 872, 940, 958, 972, 1020, 1022, 1027, 1029, 1033, 1133, 1134, 1145, 1158, 1186, 1191, 1213, 1379, 1426, 1437, 1454, 1464, 1482, 1664, 1737, 1816.

Tekke ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.321, 384, 430, 431, 433, 435, 437, 480, 531, 639, 912, 1058, 1133, 1148, 1173, 1182, 1290, 1457.

Turuk / Turuk-ı Aliyye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.18, 1029, 1476.

2.17.2. Komşuluk

"Komşuluk, Türk kültüründe en yaygın ve güçlü kalıplaşmış davranış şekillerinin veya geleneklerinin başında gelir. O kadar ki, atalarımız "ev alma komşu al" diyerek bir evin huzurlu ve yaşanabilir ev olabilmesi için çevredeki komşuların evden bile önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu nedenle de kültürümüzde komşu ve komşuluk ile ilgili olarak "komşu hatırı, komşu kapısı, kapı komşu" gibi deyimler ve "komşu komşunun külüne muhtaç" gibi pek çok atasözü yer almaktadır Kültürümüzde komşular birbirlerine sevgi, saygı, hürmet, yardımlaşma duygusu ile bağlıdır."[88] Türk toplumu için günlük hayatın vazgeçilmez toplumsal bir yaşam alanı ve olgusu olan komşuluk; yeri, işlevi, unsurları ve meydana getirdiği neticeleri açısından önemli bir yere sahiptir.[89]

[88] Artun, **Türk Halkbilimi**, s.245-246.
[89] Mustafa Gündüz-M.Cengiz Yıldız, "Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, VII, 25, (2008), s.124.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda bu konuyla ilgili olarak komşu ve hem-civâr sözcükleriyle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...ittisalimizde olan komşunun, bahçesinde kuş vurmak için attığı tabancanın sedası..." (s.83)

"Artık o gece bizim Kadir'imiz olup komşular dahi cem olmuştur." (s.99)

"Gece oldu, Molla Hanım, daha sair komşular oturmaya geldiler." (s.123)

"...etrafta olan komşular duyduklarından koşup gelerek "Ne oldunuz?" diye etrafımızı sardılar." (s.124)

"...Lâleli'de hem-civârımız bulunan efendilerden..." (s.198)

"...bazı komşu ve ihvân-ı tarîkat ile birlikte akşam taamı olunup..." (s.318)

"Mumaileyh süt biraderim Ahmed Bey, validesinin sütü olmadığına ve Kandilli'de hanemizin ittisalinde komşumuz olduğuna binaen validem süt vermiştir." (s.325)

"Arkamızdan bahçe komşuları yetişti." (s.377)

"Şöyle elimden tuttular, "Canım, bu nasıl komşuluk, geceleri hiç birleşemiyoruz! Böyle olur mu?" diyerek..." (s.403)

"...ara sıra onlar gelir ve bir de komşumuzdan ihtiyar birkaç zat var idi, onlar gelir." (s.451)

"Bu hâli işiten komşu hatunları her taraftan geldiler ve kendisinden helâllik aldılar..." (s.472)

"...bahçe-i âlîleri komşuluğunda bulunan Nalbant Mustafa Ağa'nın..." (s.516)

"Etraftan komşular geldi;(...)" (s.519)

"Leyâlî-i sâirede Çavuşoğulları'nın selâmlıklarında komşular toplanıp ziyadesiyle muhabbetler eder idik." (s.521)

"Artık muhasebeci efendi ile kapı kapıya komşu olduk." (s.559)

"...Yâsîn-i şerîf kıraat edip komşuluğuyla müftehir olduğum âlem-dâr-ı Resûlullâh Abdullah Merdânî radıyallâhu ta'âlâ anhu efendimizin rûh-ı mukaddeselerine ihdâ ederim..." (s.567)

“...komşumuz Mahmud Efendi, onların beraberiyle hatm-i hâcegâna gelmiş idi.” (s.756)

“...”Bir adam kendisine bir şey isteyeceği vakit, peşinen o şeyi komşusu hakkında istemelidir.” Meselâ bir hayvan isteyeceksen, “Ya rabbi, şu bizim komşu efendiye bir hayvan ihsan et” demeli ki...” (s.832)

“...o akşam imam, müezzin ve bazı komşulara bir tabla taam tehyie ve hazır etsinler...” (s.835)

“Reis efendi ile aramızda eskiden beri komşuluk muhabbetinden başka bir şey yoktur.” (s.902)

“Komşularını bir bir söyledim.” (s.1013)

“...komşumuz Hastahane Müdürü bizim Hasîb Efendi oğlumuzu orada gördüm.” (s.1079)

“...komşusunun tarlasının sürmek niyet-i fâsidesiyle...” (s.1115)

“Binaenaleyh dairede komşu ve hemcivâr olan yani şubelerimiz yan yana, kapı kapıya olan(...)Onların damatları olduğu ve hem de şube komşumuz bulunduğu cihetle...” (s.1206)

“...komşumuz ve ihvân-ı tarîkat-ı aliyyeden mekteb-i idâdî tabip binbaşısı...” (s.1274)

“...civarımızda bulunan iki komşu...” (s.1277)

“Ve bazı civar komşulardan nâ-be-câ ahvali söylenip...” (s.1306)

“Komşular bunun bu ahvalinden ve narasından taciz olup en son oranın hakimine şikâyet etmişler.” (s.1315)

“...deyip komşuları huzurundan kovmuş azizim.” (s.1316)

“Komşusunun bir tane merkebi var imiş.” (s.1395)

“...nakil ve tayin buyurulmazdan evvel komşumuz olan...” (s.1417)

“Orada bizim Şam'da iken komşumuz olan...” (s.1491)

“Bir sağır adamın komşusunu iyâdet etmek için gidip hastayı bîzâr ettiği hikâyesi gibidir.” (s.1611)

"..."...dünkü gün komşunuz Salih Efendi'nin ruhunu kabz ettim, daha evvelki gün de yine komşunuz Ahmed Ağa'nın ruhunu kabz ettim.(...)"..." (s.1652)

"...Hazret-i Pîr efendimizin komşusu ve bendesi idi." (s.1656)

İncelenen eserde birçok tarikat ve bu tarikatların çeşitli kolları ve şubeleri hakkında detaylara ulaşılmakla birlikte ayrıca tarikatlara mensup kişilerin belirli zamanlarda bir araya geldikleri Mevlevihane, Kadirihane, dergâh, tekke, hankâh gibi mimari yapılardan da çokça bahsedildiği görülmektedir. Hatıralarda, tarikatlarla ilgili birbirinden farklı oluşumlara ve mimari yapılara değinilmesinde, Aşçı Dede'nin tarikatçı kimliğinin büyük bir etkisi olduğu ve Aşçı Dede'nin tarikatçı bir kimliğe sahip olmasında ise hayatı boyunca farklı farklı şehirleri ziyaret etmesinin, görevi nedeniyle bunların bazılarında yaşamasının ve buralarda edindiği çevrenin etkisinde kalmasının önemli bir payı olduğu anlaşılmaktadır. Dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma başlığı adı altında tarikatlar dışında bir de komşuluk ile ilgili detaylara ulaşılmaktadır. Genellikle terimsel olarak komşu ve hem-civâr şeklinde ifadelerin kullanıldığı eserde; komşuların geceleri toplanmaları ve muhabbet ortamı kurmalarından, birlikte yemek yemelerinden, çeşitli zor durumlarda birbirlerinin yardımına koşmalarından ve komşuluk haklarına uymayan kişiler karşısında başvurdukları yöntemlerden konular açıldığı göze çarpmaktadır.

2.18. DİNSEL-BÜYÜSEL İÇERİKLİ İNANÇLAR, İŞLEMLER

İnsanoğlunun kültürel birikimleri içerisinde çeşitli dinlere ait inanç ve işlemler her zaman varlıklarını göstermiştir. Tüm kültürlerde bazı inanç ve işlemler bilimsel gerçeklere dayanmamalarına ve akılla izah edilememelerine rağmen halk yığınları tarafından genel kabul görmüş, yaşatılmış ve uygulanmıştır. Temel olarak dünyanın dini bir şekilde yorumlanmasını sağlayan dinsel-büyüsel içerikli inanç ve işlemler, esasında sıradan insanların sıradan yaşamlarında birbirinden farklı olaylar karşısında sergiledikleri davranışların nesilden nesile aktarılması neticesinde belirginleşmiş ve varlığını koruyarak günümüze kadar gelmiştir. İnanç kavramı hakkında Boratav şunları ifade etmiştir: "İnanç, sözlük anlamı ile «kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi» demektir."[90] Artun ise inanışlarla ilgili olarak insanoğlunun asırlardan beri çoğu şeye inanma ihtiyacı duyduğundan ve inandığı şeylerin mantıklı olup olmamasıyla ilgilenmediğinden bahsetmiş ve Türklerin binlerce yıllık

[90] Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s.7.

tarihinde, çok sayıda din ve kültüre girdiklerini ve İslam dinine geçmelerine rağmen eski din ve kültürlerinin etkisi altında kaldıklarını belirtmiştir.[91]

Dinsel-büyüsel içerikli inançlar, işlemler başlığı adı altında ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar başlığı; fal, rüya yorumu, gelecekten haber verme başlığı; büyücülük türleri ve teknikleri başlığı; nazar başlığı; ibadetler başlığı; özel günler ve geceler başlığı olmak üzere altı farklı alt başlıkta Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda tespit edilen unsurlar sıralanmıştır.

2.18.1. Ziyaretler, Yatırlar, Türbeler, Mezarlar

Ziyaret gelenekleri İslam öncesi dönemlere kadar dayanan Türklerin önceki kültürlerinde ata-baba, İslami kültürlerinde ise veli şeklinde adlandırdıkları şeyh ve dervişler sürekli olarak sevgi, saygı görmüş ve vefatlarından sonra da gerek menkıbeleri gerekse türbeleri sayesinde ölümsüzleştirilmeye çalışılmışlardır. Ziyaret edilen yerlerin çevresinde zamanla bazı inançlar ve uygulamalar yapılmaya başlamış ve halk tarafından bu yerler çeşitli vesilelerle ziyaret edilen mekânlar haline gelmiştir. İslamiyet'ten önce kutsal olarak saydığı inançlarını ve ritüellerini İslamiyet'ten sonra da sürdüren Türklerin bu kültürel kodları günümüze kadar ulaşmıştır. Türklerin eski inanışlarındaki atalar kültü, ilerleyen süreçte yerini; türbelere, yatırlara vb. yerlere dair anlayış ve uygulamalara bırakmış ve bunlar ise birtakım İslami rivayetler ve menkıbeler ile daha da zengin bir duruma geçerek yeni bir kültür meydana getirmişlerdir.[92] Ancak İslamiyet'ten önceki Türk topluluklarında görülen atalar kültü ile İslamiyet'ten sonraki Türk topluluklarında karşılaşılan türbe ziyaretleri arasında bir bağın bulunduğunu söyleyebilmek pek mümkün değilse de ritüellerindeki benzerlikler bunu çağrıştırmakta ve Türklerin eski inançlarındaki şamanlar ile İslam inançlarındaki Allah dostları arasında böyle bir bağ görülebilmektedir.[93]

Türklerde sadece yatırlar veya türbeler değil, kutsal olduğuna inanılan tüm mekânlar ziyaret yerleri olarak benimsenmiş ve sahip oldukları farklı inançlar, kültürler, ekonomik durumlar, sosyal hayatlar ve hayat algılarına göre ibadet düşüncesi, manevi kazanç arzusu, iş sahibi olma ve maddi kazanç ümidi, başarıya ulaşma isteği, sıkıntı ve dertlerden kurtulma yolu, evlenme ve çocuk sahibi olma hayali, çaresiz hastalıklara şifa bulma dileği, sihir ve

[91] Artun, **Türk Halkbilimi**, s.297.
[92] Zhuldyz Sakhı-Hava Selçuk, "Güney Kazakistan Sosyal Hayatında Türbeler ve Türbelerde Yapılan Ziyaretler", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 103, (2022), s.206-207.
[93] Sakhı-Selçuk, "a.g.m.", s.208.

büyüleri bozdurma isteği vb. birbirinden farklı nedenlerle ziyaret yerlerine giden insanlar, bu vesileyle ziyaret yerlerine gitmenin ortak sebeplerini oluşturmuşlardır.[94]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda ziyaret, türbe, makam, kabristan, kabr-i şerif gibi yerlerin yanı sıra Kâbe, Beytullah ve Harem-i Şerif gibi Müslümanlar için kutsal olarak kabul edilen yer isimleriyle de karşılaşılmış ve ziyaret noktaları olmaları sebebiyle bu başlığa dahil edilmişlerdir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Elhâletü hâzihi orası onun yani Salih Dede Türbesi bulunmuştur." (s.82)

"...cümleten gelip Kabe ziyaret eder gibi beni ziyaret edip..." (s.84)

"...Hazret-i Eyyüb el-Ensârî radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i sa'âdetleri ve niyaz pencere-i âlîleri önüne konup türbedâr efendi gelip..." (s.87)

"Hazret-i Eyyüb'un arkasındaki yüksek kabristanda metfundur,(...)" (s.87)

"...bir tarafa türbe resmi yapıp türbedarlık ederdim; yani "Burası türbedir, gelin ziyaret edin" der idim." (s.88)

"Ve orada cebel eteğinde metfun ashâb-ı kirâmdan Abdurrahman Gazi hazretlerinin türbe-i şerîflerine gideriz." (s.332)

"..."...Hani ya, Erzincan'a girer iken kabristanın kenarında müşahede olunan türbe-i şerîfe yok mu, işte o türbe müşarünileyh Şeyh Vehbî Hayyât hazretlerinin türbe-i şerîfidir" diye ifade ettiler." (s.336)

"...efendimiz hazretlerinin türbe-i şerîflerinin ittisaline defnetmişler.(...)türbe-i şerîfin ittisalinde onlara da öyle bir parmaklıklı türbe yaptılar." (s.366)

"Fakir de doğruca Eyyûb-i Ensârî radıyallâhu anhu efendimizin ziyaretleriyle bir de Hâşim Baba hazretlerini ziyaret etmek niyet-i hayriyyesiyle Eyüp'e gittim. Hazret-i Eyyûb-i Ensârî radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerini ziyaret ettikten sonra..." (s.411)

"...halk haber alıp Kabe gibi tavaf ve ziyaret için hücum ederek bî-huzûr ederler.(...)Kabe gibi ziyaret etmeye başlamışlar." (s.428)

"Yani Kırklar Makamı derler ki kırk adet kabr-i şerîf bir kubbe altındadır.(...)kırkların makamı önüne geldik. Bu makam bir tepe üzerinde olup yokuştan çıkıp hemen oradadır.(...)Şimdi fakir o makamın önüne geldiğimde,(...)" (s.440)

[94] Sakhı-Selçuk, "a.g.m.", s.208.

“Murad Paşa Câmi'-i şerîfi kabristanına defnolup(...)kabristanda olan mevtalar,(...)”...başka kabristana defnedin,(...)”...” (s.445)

“Türbe-i şerîften çıkıp(...)”...Câmi'-i Emeviyye'ye gidip huzûr-ı Hazret-i Yahyâ aleyhisselâmda...”...” (s.527)

“Oradan kendileri doğruca Eyyûb-i Ensârî radıyallâhu anhu efendimizin ziyaretlerine gidip...” (s.528)

“...İmam Hüseyin radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerinin makamına karşı durup...” (s.555)

“...”...bu sene-i mübârekede ziyâret-i harem-i şerîf niyetindeyiz yâ hû!”...” (s.565)

“...”...Bir de gördüm ki bir zat şöyle Beytullâh'a doğru oturup teveccüh etmiş...”...” (s.565)

“...kabr-i sa'âdetlerini gördüm. Kabr-i sa'âdetleri bir kubbe içinde.(...)kabr-i sa'âdetleri açılıp(...)”...tabutu kabre yanaştırdık.(...)”(...)”Ancak oraya kabre konulan onların gölgesi gibidir.(...)”...” (s.567)

“Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimizin kabr-i sa'âdetleri iptidaları ağaçtan parmaklık içine alınmış idi. Muahharen Dersaadet'ten mahsus mermerden kabir taşları yapılıp ve ser-i sa'âdetleri taşı düz direk şeklinde olarak iki tarafı yazılmış olduğu hâlde gönderilmiş olduğu haber alınıp(...)kabr-i sa'âdetleri taşında yazılmış olan yazı aynen alıp getirmiş...” (s.576)

“...Hazret-i Mevlânâ Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Sâlihiyye'de ve cebel üzerinde türbe-i şerîfleri müşahede olunurdu.” (s.582)

“...onlardan bazısı Ka'be-i mükerreme'nin ziyaretine gelmişler ve Harem-i şerîf'e dahil olmuşlar.” (s.717)

“...beraberce Bilâl-i Habeşî radıyallâhu anhu efendimizin türbesine gittik. O kabristanda olan ezvâc-ı mutahharâtı ve sair zevât-ı kirâm hazerâtını ziyaret ettik. Öyle kabristanda gezer iken,(...)”...kabristanlarda gezer idim”...” (s.742)

“Binaenaleyh mumaileyh Ferid Bey'in kabrini güzel bir türbe heyetine koydu, yani etrafına demir parmaklık çevirip ve üzerini çinko ile döşeyip alâ nev'-i îcâd bir türbe şeklinde olup daima ziyaretine gider idik;(...)” (s.743)

“...harem-i şerîfin karşısında olmakla kendilerini serir tabir olunur yataklarının ayak tarafı Harem-i şerîf'e doğru olup vech-i şerîfleri ale'd-devâm Beyt-i muazzama'ya zâhir ü bâtın müteveccih imiş.” (s.803)

“Cuma günü diğer mahdumum İsmail Efendi ile Sultan Eyyûb radıyallâhu anhu efendimizin ziyaretlerine gidip akşamı avdet ettim.” (s.835)

“...Hazret-i Bilâl-i Habeşî radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i şerîfleri...” (s.845)

“...huzûr-ı Hazret-i Yahyâ aleyhisselâm ile Cenâb-ı Muhyiddin ibn Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetlerinde...” (s.865)

“...Sultan Bayezid-i Velî hazretlerinin türbe-i şerîfine gidip...” (s.902)

“...türbe-i şerîfe bahçesine götürüp musalla taşına vaz' olundu.(...)Sultan Mahmud'un türbesine götürdük.(...)Türbeye dahi bir derece halk hücum edip pek çoğu dışarıda kaldılar.” (s.906)

“...”...Hımıs'ta medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan kibâr-ı sahâbeden Hazret-i Hâlid bin Velid radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i sa'âdetlerine girip ziyaret ve dualar ettikten sonra...”...” (s.916)

“...oradan bu zât-ı şerîfin ziyaretine gideyim diye niyet edip Aksaray'dan tramvay ile Sultan Mahmud Türbe-i şerîfi'ne geldim.” (s.931)

“...Hazret-i Şeyh Enis kuddise sırruhu'l-azîz ziyaretiyle müşerref olunduktan sonra kabristanın önünden...” (s.950)

“Ferdâsı günü cümle ile beraber Havvâ vâlidemizi ziyaret etmek üzere delîl efendi vasıtasıyla kabristana gittik.(...)Hazret-i Hâlet Paşa kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin dahi türbe-i sa'âdetlerine gidip...” (s.1001)

“...huzûr-ı Hazret-i Ebu Bekir radıyallâhu anhda kezalik kıraat badehu bir iki hatve aşağı gidip huzûr-ı Hazret-i Ömer radıyallâhu anh efendimize dahi kıraat-ı ed'iye-i mahsûsa ile oradan Ravza-i mutahhara'nın aşağı cihetine gidilip makâm-ı melâike-i mukarrebîn huzurunda dahi böylece kıraat ile badehu ayak tarafında Fâtıma-i Zehrâ radıyallâhu anhâ validemizin ziyaretleri, badehu birkaç hatve aşağıya gidip Bâb-ı Cibrîl'den Cennet-i Bakî'de medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan ashâb-ı kirâm,(...)amm-i Nebî Hazret-i Abbas radıyallâhu anhu efendimize müteveccihen ed'iye ve ihlâs kıraat ile...” (s.1003)

“...Beytullâh'a nâzır ve teveccüh ve râbıta ile namazdan namaza Harem-i şerîf'e giderdim...” (s.1009)

“...Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin türbe ve merkad-ı sa'âdetlerine yüz ve göz sürmek için Cennetü'l-mu'allâ'ya gittim ve doğruca Hadîce-i Kübrâ radıyallâhu anhâ efendimiz hazretlerinin türbe-i sa'âdetlerine yüz sürüp badehu Hazret-i Âmine radıyallâhu anhâ efendimizin türbe-i sa'âdetleri ziyaret olunduktan sonra evvelce alınan malûmat ve haberler üzerine Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz hazretlerinin türbe ve kabr-i sa'âdetlerine müteveccih olunduysa da...” (s.1009)

“...yani bir türbede metfun olan kibâr-ı ehlullâhı ziyaret eder gibi ziyaret edermiş.” (s.1026)

“Hatta Ka'be-i şerîfin pûşîdesinin siyah olması bu manaya remz ü işarettir.” (s.1069)

“...”...peygamber efendimizin türbe-i sa'âdetleri nasıldır?”...” (s.1212)

“Dersaadet'teki Sultan Mahmud'un türbesine girdim. Fakat el-yevm mevcut olan türbesi gibi değildir, bir başka tarzda yani bir büyük kârgîr kubbe içinde atîk selâtîn kabirleri çoktur. Onların sandukaları ceviz ağacından mamul, eskimiş atik parmaklıktır.” (s.1226)

“Ve dahi Kabe-i mükerreme(...)Mescid-i harâm'da...” (s.1253)

“...Kocamustafapaşa'da medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan Hazret-i Yusuf Sümbül Sinan kuddise sırruhu'l-azîzin huzûr-ı sa'âdetlerine gidip hâk-i pây-i kudsiyyelerinden şu durr-ı ma'neviyyenin def' ü izalesini istirham etmek remz ü işaret gönül âlemine atıldı.(...)huzûr-ı Hazret-i Sümbül Sinan'a dahil olundu. Türbe-i şerîfe mukarin olmayıp şöyle karşısında olan kabristanın duvarına yaslanıp bir huzûr-ı tâm ile yarım saat kadar rabıta ve teveccühte durdum, yani türbe-i şerîfe gitmeyip kemâl-i edeb ü huzûr ile karşısında durdum.” (s.1306)

“...Habib Baba kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfine fatiha kıraatle...” (s.1480)

“...yedi iklim dört köşeden mahlûk-ı Hudâ gelip iki beyt-i mu'azzamayı ziyaret ve tavaf ederler. Biri Mekke-i mükerreme, diğeri Medîne-i münevvere'dir.” (s.1532)

“Zamân-ı şerîflerine gelinceye dek Kabe puthane olmuş idi. Pes puthanelikten onu pak ve tahir edip böyle ziyarethane ve sa'âdet ü rahmet-âşiyâne eyledi.” (s.1540)

“...oradan alessabah ziyaretgâhları teşrif ederlermiş.” (s.1684)

"...câmi'-i şerîften çıkıp dışarısında olan şehzadegân ve sultanların bundan üç yüz sene mukaddem olan kabr-i şerîflerini ziyaretle fâtiha-yı şerîfler ihdâ ettik." (s.1792)

"...ittisalindeki kabristanda ve ahşap parmaklık içinde metfun olan Evliya Kasım Paşa kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerini ziyaret ve fâtiha-i şerîfe kıraat ve niyaz olunarak..." (s.1794)

"Türbe-i şerîfe karîb bir hane tedarik etsin(...)Filhakika Eyüp Sultan'a gitmiş. Ba'de'z-ziyâret çok dualar edip türbe-i şerîf civarındaki ahbapların hanesine gidip sual etmiş.(...)türbe-i şerîfe karîb(...)bayram gecesi türbe-i sa'âdetleri eşiğine baş koyup kıtmîr-veş sızlandım..." (s.1814)

"...refikam ile taallukattan Şems Hanım ve Şems Hanım'ın yetim kalan iki oğulları beraberce Edirne'deki yerli topçu kalesi ittisalinde medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan ve haftada bir kere yani her cumartesi günleri ahali ziyaretine gidip orada olunan dua ve niyaz ekseriya makbûl-i dergâh-ı ilâhî olarak murat ve maksutlar feth ü küşadına olan fâtih-i Edirne Hızır Baba nâm-ı âlîşânıyla yâd olunan zât-ı âlî-kadr kuddise sırruhu'l-azîzin ziyaretlerine gittiler." (s.1820)

Kabir ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.473, 568, 574, 634, 698, 724, 854, 948, 1005, 1011, 1012.

Kabristan ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.339, 411, 701, 745, 877, 948, 949.

Türbe ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.339, 343, 372, 384, 400, 411, 421, 422, 432, 440, 441, 472, 473, 477, 479, 480, 483, 484, 486, 501, 502, 505, 516, 526, 531, 552, 554, 567, 574, 585, 719, 724, 750, 751, 771, 772, 797, 810, 831, 832, 843, 844, 846, 853, 855, 862, 905, 937, 947, 948, 972, 999, 1000, 1022, 1055, 1136, 1168, 1183, 1212, 1224, 1292, 1294, 1295, 1307, 1309, 1469, 1481, 1491, 1495, 1498, 1507, 1632, 1649, 1684, 1794, 1795, 1826.

2.18.2. Fal, Rüya Yorumu, Gelecekten Haber Verme

Geçmişten günümüze kadar insanoğlu, gerek kendisinin gerekse çevresi ve içinde yaşadığı kozmik âlemin bilinmezlerini anlamaya, keşfetmeye ve geleceğin neleri getirip neleri götüreceği hakkında önceden bilgi edinmeye ve böylelikle de kendi kaderine hükmedebilmeye çalışmıştır.[95] Bu noktada insanoğlunun başvurduğu uygulamalardan birisi

[95] Yusuf Ziya Sümbüllü, "Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehânet", **TAED**, XVII, 43, (2010), s.56.

de fal olmuştur. Geleceğin iyi ya da kötü yönleriyle öğrenilebilmesi için farklı araçlara müracaat etme ve bunun ardından netice elde etme anlamına gelen fal, dünyanın dört bir yanında ve Türk dünyasında asırlardan beri muhatap bulmuş ve birbirinden farklı çok sayıda uygulamalarla varlığını sürdürmüştür.[96] Türklerin İslamiyet'ten önceki inançlarından birisi olan Şamanizm'de de falcılık başlıca unsurlar arasında yer almış ve eski Türkçede fal karşılığı olarak ırk kelimesi kullanılmış ve Kâşgarlı Mahmud da Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserinde ırk kelimesini "falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmek" şeklinde açıklamıştır.[97] Gelecek hakkında bilgi alma ya da verme konusunda fal dışında rüyalar ve rüya yorumlarına da sıkça başvurulmuştur. Şöyle ki tüm insanlığın düşünce tarihinde, geleceğe yönelik tahminlerde bulunma noktasında rüyalar ve bunların yorumları önemli bir yer teşkil etmiş ve Türklerde rüya yorumları, tarihin çok derinliklerinden gelmekle birlikte geleneklerin ve inanışların izinde kalıplaşmış ve sınırlanmışlardır. Rüyaları herkes anne, baba ve atalarından duydukları şekilde yorumlamış ve bunlar geçmişten günümüze bazı değişim ve gelişimlerle birlikte ulaşmışlardır. Doğal olarak bu yorumlarda Türklere, önceki dinler ve İslamiyet'ten de etkiler olmuştur.[98]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda gelecekten haber vermeye yönelik olarak fal ve rüya yorumları ile ilgili ilm-i ledünni, istihare, tefeül, rüya, âlem-i ma'nâ, vakıa, rabıta, murakabe, âlem-i gayb ve müneccim gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Tercümede beyan olunduğu üzere olup ancak bir gün mumaileyh Derviş Salih kaybolmuş. Esad Ağa'nın pederi, çok taharri edip bulamamış. Muahharen İçeri Göksu'ya gidip devam ettiği mahalde bulup görmüş ki orada kendisine bir kabir kazıp içine girip yatmış. Mahdumu demiş ki "A baba, niçin böyle ettin?" Cevabında demiş ki "Artık burada uykuya yatacağım" deyip üzerine bir çul örtmüş. Mahdumu pek çok ısrar ve ilhâh ederek güç hâl ile oradan kaldırıp hanesine getirmiş. O gece vefat edip ertesi günü oradaki kazdığı kabre defin olunmuştur,(...)" (s.82)

"Muahharen rüyasında Hazret-i Abdulkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizi görüp buyururlar ki "Yâ Arif, bir evlâdın olacaktır, benim ismimi tesmiye et."

[96] Sümbüllü, "a.g.m.", s.62.
[97] Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**, 10.Baskı, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.155.
[98] Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, Cilt II, 8.Baskı, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020, s.719.

Binaenaleyh mumaileyh Abdulkadir Efendi dünyaya gelip Hazret-i Pîr'in ismini koymuştur.” (s.82-83)

“...”...Size Hazret-i Mevlânâ efendimizden bir veled ihsan buyurulmuştur, tebşir ederiz” diye hatm-i kelâm buyurdular.” (s.323)

“Akşam ezanından sonra can kulağıma münadiler nida etmeye başladığından bildim ki gelmesi karîbdir.” (s.323)

“...”...onu hissettim ki birisi benim sakalımdan yapışıp zor ile ayağa kaldırıp odanın kapısına doğru çekti. O hâlde vücuduma bir dehşet ve bir zelzele gelip kendimi şaşırdım. Bundan bildim ki bu zat indallâh meb'ûs olmuş bir zât-ı âlî-kadrdir.(...)”...” (s.342)

“O gece âlem-i ma'nâda Reis Paşa'yı gördüm bir araba içinde gidiyor, lâkin elbise-i askeriyyesi üzerinde efrenc elbisesi vardır, yani başındaki fesin üzerinde şapka vardır, fes altından görünür ve setri üzerinde Frenk kârı elbise vardır. Velhâsıl altı İslâm elbisesi, üzeri Frenk elbisesidir. Ferdâsı günü bu rüyayı hazret-i şeyhe arz ettim. Buyurdular ki “Evet öyledir. İslâmdır, lâkin masiyeti İslâmiyetini örtmüştür.” Artık bu rüya üzerine gönlüme bir merhamet ü şefkat gelip itirâzâtına sabır ve tahammül ettim.” (s.366)

“Ve haremim bazı rüyada zuhûrâtları olur idi, hazret-i şeyhe arz eder idim. “Bunların cümlesi sizdendir” buyururlar idi. Yani haremime ne ki ihsan olunur ise fakir vasıtasıyla olduğunu ima buyururlardı.” (s.372)

“Şöyle buyurdular ki “Oğlum, bir rüya gördüm. Şöyle bir yerde duruyorum. Türbe-i şerîfteki sanduka gibi bir sanduka önümden geçti; badehu arkasından bir beyaz at üzerinde bir zat geçti, başında Lahor şalı sarılı. Bana doğru baktı. Hemen bakmasıyla bu hâl bana geldi. İşte kalbim aşk ile doldu; hâlim başka türlü oldu. Ben ah etmeyim de kim ah etsin!” diye yine ağlayarak abdest alıp zikrullâh ile meşgul oldu. Fakir bu rüyasından anladım ki Hazret-i Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin rûhâniyyet-i kudsiyyeleridir. Bu da Cenâb-ı Mürşid-i A'zam efendimiz hazretlerinin müşarünileyh Hazret-i Hayyât efendimize keyfiyeti arz-ı niyâzlarından ileri gelmiştir.” (s.372)

“...”Ancak Delâil-i şerîf'i kıraat eder iken böyle derunuma bir hüzün geldi, merak ettim. Vâlide-i muhteremi istifsar için geldim” dedim. Hazret memnun oldu, “Hamd olsun iyidir” buyurdular.(...)Sonra bu vukuatın ledünnîsini harem-i fakîrî Dersaadet'ten avdetinde anladım ki o ağladığım gün ikiz ve ikisi de oğlan olmak üzere dünyaya evlâdımız gelmiş ve

ömürleri olmadığından ikisi bile vefat etmiş ve gayet güzel gılmân gibi çocuklar imiş." (s.383-384)

"...tarikat ve hakikate dair olan kelâmları meydana çıkarmak için ma'den-i ilm-i ledünnî olan cebel-i azîmeleri külüng-i efkâr ile kazmaya başlar." (s.388)

"...ziyadesiyle ısrar ve istirham ederler ise o vakit hazret-i şeyh efendimiz reddetmeyip kendisine istihare talim buyururlar idi. O gece rüyasında ne görür ise alessabah hazret-i şeyh efendimize arz eder idi; ona göre zikir talim olunacak ise ederler idi. Bu da pek nadir vuku bulur idi." (s.389)

"Pederim bir gece rüyasında bir hatun ile yanında dört beş yaşında bir kız çocuğu görüp "İşte ağa baba, sizin hareminiz bu olacaktır" demişler. Alessabah fakiri çağırıp rüyayı söylediler. Fakir dedim ki "Pekâlâ işte erenler size göstermişler. Nasıl beğendiniz mi?" "Evet beğendim. Pek güzel ve alâdır" dedi. Şimdi bu rüyayı hareme söyledim. "Artık bugün de aramaya çıkın. Bakalım bu hatunu nerede bulursunuz?" dedim.(...)Melek Efendi güldü, dedi: "Benim zatınıza olan muhabbet ve aşkım derecesini bilirsiniz. Onun için isterim ki zâhirde de bir karabet peyda olsun. Eğer kabul buyurulur ise kerîmem hanımı size hizmetçiliğe vereyim" Bu sözden gayet memnun oldum, "Teşekkürler ederim" dedim. Sual ettim. Dediler ki "Zevci, yüzbaşı idi; muharebede şehit oldu. Dört beş yaşında bir kız çocuğu vardır. İşte bu çocuğun hatırı için kimseye vermiyorum. Lâkin zatınıza kerimem ve ben feda olayım" dedi.(...)"...Pederim bu gece ma'nâsında böyle bir şey görmüş. İşte şimdi zuhur ettiğine güldüm. Zaten erenler onu ihsan etmişler; size bize diyecek bir şey kalmamıştır" deyip hemen o dakika işe karar verilerek Fâtiha-ı şerîfi okuduk. Derhâl fakirhaneye gelip pederime tebşir ettim.(...)hemen dört beş gün içinde lâzımu't-tedârik olacak şeyleri hazırlayıp bir cuma gecesi fakirhaneye getirip emr-i zifâfı icra olmuştur." (s.393)

"Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimiz fakire buyururlar idi ki "Bir çocuğun alnı sivri ve ağzından daima salya akar ise o çocuk gayet zeki ve fatîn ve âlim olur" buyurdular. Lâ-şek ve lâ-şübhe defaatle tecrübe olunmuştur." (s.399)

"Bir gece ma'nâda kendimi kıbleye müteveccihen kıyamda buldum. Bir büyük bakır kâse içinde süt dolu; getirip elime verdiler. Bu kâseye teveccüh ettim. Onu gördüm ki o sütün içinden bir çocuk başı zuhur etti. Bu hâl ile uyandım. Anladım ki bir oğlan evlâdımız olacaktır." (s.405)

“Akşam Cenâb-ı Mürşid-i A'zam efendimize keyfiyeti arz ettim. Cevaplarında: “Bakalım Dersaadet seferi kimindir?” buyurdular. Ve o gece gördüğüm rüya muktezasınca fakirin Dersaadet'e gitmesini ima ediyor. Alessabah zât-ı Gavs-ı A'zamî'ye lede'l-arz: “Evet sizin gitmeniz ve hem de valideniz hanımı alıp beraberce getirmeniz münasiptir” buyurdular.” (s.407)

“İsmine İmâm-ı A'zam derler idi. Bu zat nakil buyurdu ki “Bir gece âlem-i ma'nâda bir sahrada bulundum. Gördüm ki o sahranın ortasında bir güruh dervîşân halka olmuş otururlar. Yanlarına yakın oldum. Bana bir dehşet arız oldu. Halkada oturanların birisine sual ettim “Bunlar kimlerdir?” dedim. Dedi ki “Sen buraya nasıl geldin? Bu meclis, meclis-i butûndur. Kâffe-i mu'âmelât-ı zâhir ü bâtın bu mecliste icra olunur.” “Aman!” dedim, “Şu Sadrazam Reşid Paşa'nın yüzünden bu dîn-i mübîn gayet zafiyet peyda etmiştir. Bunun bir çaresine bakılsa!” Cevabında o derviş dedi ki “Benim elimden gelmez. Ancak şu karşıda oturan zat, bu meclisin reisi olup ona arz edersiniz” dedi. “Benim buradan hareket etmeye kuvvetim yoktur, rica ederim siz arz edin” demiş. Derviş demiş ki “Biraz sabret, bir iş müzakere olunuyor, sonra arz ederim.” Badehu o derviş, meclise hitaben “Sadrazam Reşid Paşa'yı istemiyorlar” demiş. Cümlesi tasdik etmişler. Ancak Reîs-i Meclis bulunan zat tarafından cevap olarak: “Evet biz de biliyoruz, lâkin ne çare ki daha onun eliyle görülecek işler vardır, tamam olmadıkça olamaz” buyurmuşlar. İmâm-ı A'zam der ki “Bu sözden muztarip olarak uyandım. Gördüm ki rüyadır, sonra yani bir sene sonra yetmiş tarihinde [1853-54] Rusya muharebesi açıldı. Filhakika Reşid Paşa'nın eliyle İngiliz, Fransız askeri ve donanması gelip bize yardım ettiler ve kimsenin burnu kanamadan yine avdet ettiler. İşte Reşid Paşa'nın memuriyeti bu imiş, gördüm” dedi.” (s.412)

“...Medîne-i münevvere ahalisinden ve mazinneden ve büyük ulemadan bir zat, âlem-i ma'nâsında sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerini görmüş. Sual etmiş ki “Ya Resûlallâh, ne tarafa teşrif buyurursunuz?” Ferman buyurmuşlar ki “Erzincanlı Fehmi Hoca Efendi gelmiş, ders okutuyorlar, onun dersine gidiyorum.” İrâde-i Risâlet-penâhî üzerine hemen o zat uykudan uyanıp alessabah sokaklara düşüp herkesten hazreti sual etmeye başlayıp nihayet bulup mülâkat ederek keyfiyeti Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimize beyan itmiş ise de müşarünileyh hazretlerinin zaten öteden beri âdet-i mürşidâneleri hiçbir şeyi kendilerine mal etmediklerinden o ulemanın gördüğü rüyayı tevil ile kendisinin malı olduğunu yani kendisine ait demek olduğunu beyan etmiştir...” (s.421)

“O gece âlem-i ma'nâda gördüm ki Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin mavi çuha kaplı kürkünü fakire ihsan buyurup mezkûr kürkü giymiş gördüm. Hatta bu tarihten ve bu saatten sonra pek çok zaman murakabede iken kendimi öyle hazretin mavi kaplı kürküyle görür idim. Alessabah bu rüyanın tabirini anladım ki Cenâb-ı Hak kemâl-i lutf u kerem ve inâyet-i bî-gâyât-ı ulûhiyyetinden olarak bu yüzsüz, günahkâr, asi, mücrim abdini afv u mağfiret ederek tarîk-i âlî-i Hâlidî hulefâlığını ihsan ü inayet buyurmuşlardır.” (s.424)

“...taraf-ı ilâhiyyeden ihsan buyurulan ilm-i ledünnî, kesbî olmayıp vehb-i ilâhi olduğundan...” (s.427)

“...”Medine-i münevvere'den avdet olunmasına müsâ'ade-i ma'neviyye olmayıp orada kalınması kendilerine işaret olunmuş ise de vâlide-i muhteremelerinin rızası olmadığından bi'z-zarûr avdete niyet etmişler. Ve avdetlerinde Süveyş'te fevkalâde bir fırtına zuhuruyla sefînenin gark olacağı tahakkuk etmesiyle Ulemâ-billâh efendimiz bu fırtına kendileri için olup yüzlerinden bu kadar huccâc telef ve helâk olmamak üzere sefîneden taşra çıkmayı niyet edip kaptana “Bizi şuraya bir mahalle çıkar” diyerek rica etmişler ise de çünkü kendileri sefîneden çıksalar, fırtına kalmayacağını muhakkak bilmişlerdir.”...” (s.428)

“İşte müşarünileyh İsmail Efendi hazretleri bu abd-i âsî fakiri daha görmemişler idi. Zannetmişler ki biz de onlar gibi ehl-i mükâşefeden böyle hazırlıklar olduğunu keşif ile doğruca dergâh-ı şerîfe gideceğimize kendisince yakîn hâsıl olmakla davet için ne kendisi ve ne de taraflarından bir adam istikbale göndermemişler.” (s.430)

“...”Sizin Reis Paşa, dergâhın hatabına mâni olmuş, zararı yoktur. Lâkin pek canım sıkılır ise, Huda hakkı için hemen boynundan şöyle tutup devirdiğim gibi canı çıkar” diye odanın ortasında olan masanın üzerinde yanan şamdanın boğazından tutup devirdi. Fakir ve mumaileyh Mehmed Efendi birbirimize bakıp “Şeyh Efendimizin böyle hiddetli nutk-ı âlîleri bir iş çıkaracaktır” dedik. Aradan bir iki ay sonra ramazân-ı şerîfte Kadir gecesi füc'eten bir saat içinde vefat etmiştir.” (s.438)

“...ilm-i ledünnî ashabından gayet âşık u sadık ve mahbûb-ı âlem, fakirü'l-hâl bir zât-ı âlî-kadr idi.” (s.438)

“...ilm-i ledünnîsi fevkalâde idi.(...)lâkin ilm-i ledünnî sahibi ve rumûzât-ı ehlullâhâ vâkıf bir merd-i sâdık zat idi.” (s.439)

“Bir gece şeyh efendi ve fakir, beylerin odasında muhabbet ediyoruz. Hikmet, o gece şeyh efendi: “Erenler, açım, açım!” dedi. Beyler telâş ederek taam tedarikine kıyam etmek

istediler ise de razı olmadı. Fakat yalnız ara sıra "Açım, açım!" der ve hem de buyurdular ki "Meşâyıhtan birisi açım der imiş ve hem de ağlarmış. Bendeniz öyle ağlamıyorum, yalnız açım açım diyorum." Şimdi beyler bu sözden bir şey anlamayıp birbirlerinin yüzlerine bakarlar. Fakir dedim ki "Sabır buyurun, şimdi görür ve bilirsiniz şeyh efendinin bu kelâmının neticesini." Filhakika aradan yarım saat sonra bir adamın başında bir büyük tabla, üzeri beyaz astar ile pûşîde olmuş, önünde bir uşak, oda kapısından içeri geldi. Şimdi şeyh efendi hazretleri bunu görünce kahkaha ile artık güler, güler. Cümleten taaccüp edip şeyh efendi hazretlerinin ellerini öpüp "İşte kerâmât-ı evliya budur!" dediler.(...)Tablanın üzerinden astar kalktı. Gördüm ki bir büyük tepsi içinde tel helvası ve etrafında enva turşu ve penâyir. Bir efendiden gelmiştir." (s.443-444)

"...Câmi'-i şerîfin mütevellisi rüyasında görmüş ki kabristanda olan mevtalar, cümleten mütevellinin gece hanesine gidip "Bu adamı yani muhasebeci efendiyi buradan kaldırın, başka kabristana defnedin, cümlemiz rahatsız oluyoruz, bunu burada istemeyiz!" demişler.(...)Muahharen Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz ile hîn-i mülâkâtta merhum muhasebeci efendinin bu ahvalinden bahsolunur idi. Buyurdular ki "O da bir âşık idi, lâkin zincirini tutan olmadı." Bu iradelerinden anladım ki bunda fakire işaret vardır. Yani senin zincirini erenler elinde tuttuğu cihetle o sayede belâlardan tahlîs-i girîbân ediyorsun demektir." (s.445)

"Şu tabirimden beyan edeyim: İnsan rüyada su görür ise, ehl-i mutasavvıfe onu feyz-i rabbânî ile tabir ederler." (s.448)

"...ilm-i ledünnî esrarından bir sırdır." (s.468)

"İşte sultanım bu ilm-i ledünnî esrarından bir sırdır ki..." (s.470)

"Bir zatın böyle ufak ufak çocukları yaşamayıp irtihâl-i dâr-ı bekâ edermiş. Altı nefer evlâdı bu yolda gitmiş. Yedinci evlâdı dahi fevkalâde keyifsiz, ümitsiz bir hâlde olmakla o zat artık canının ziyade sıkılmasından uykuya yatmış. Âlem-i ma'nâda kendisini meydân-ı mahşerde bulur. Bu zatın günahı sevabından ziyade olmakla cehenneme idhâl olunmasına fermân-ı ilâhî zuhur eder. Zebanîler yakasından tutup cehenneme götürürler. Cehennemin bir kapısından içeriye atmak isterler ise de bunun vefat eden çocuklarından birisi kapının önünde durup "Ben babamı buradan koymam" der. Öbür kapıya götürürler, kezalik o kapı önünde dahi diğer bir çocuğu olup içeri atmaya bırakmaz. Şimdi o zat tefekkür eder ki cehennemin altı kapısı da böyledir; birer çocuk ile mesdûddur, lâkin yedinci kapıda kimse yoktur. İşte buradan içeri atarlar!" diye titrer iken bir de birisi gelip "Efendi, efendi, kalk,

çocuk sizlere ömür, vefat etti" demesi üzerine hemen o zat yerden sıçrayıp kalkıp derhâl hiç kimseye bakmayıp uşağı çağırıp "Çabuk şuradan bir koyun al gel, kurban edeceğim" diyerek çok çok Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar eder. Herkes, gördüğü rüyadan haberi yok, bu adamın aklına bir fenalık gelmiş diyerek pend ü nasihat etmek isterler. O zat der ki "Yahu aklım başımdadır. Ancak şöyle şöyle bir rüya gördüm, onun için teşekkür ediyorum ki yedinci kapıyı da kapadık!"..." (s.470-471)

"Birgün akşam üzeri Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimiz, türbe-i şerife gidip avdette fakirhaneye geldiler.(...)haremin yattığı odaya dışarıdan teveccüh edip on dakika kadar murakabe buyurdular. Ba'de'l-murâkabe şöyle irade buyurdular ki "Bu gece bahçeye gitmeyeceğim, şehirde Miralay Salih Zeki Bey'in konağında kalacağım. Sizi de beraber götürür idim, lâkin siz bu gece kerîmenin hizmetiyle kaim ve meşgul olursunuz ve mahsûsen bizden dahi selâm edersiniz" diye ferman buyurup teşrif ettiler. O saat gönlüme geldi ki harem bu gece yolcudur.(...)Akşam namazını eda edip haremin odasına geldim. Gördüm ki o saat iş değişmiş ve âlem diğer âleme kalb olmaya başlamış." (s.472)

"Zifaf gecesi bizzat mürşid-i ekrem efendimiz hazretleri teşrif buyurup yatsı namazından sonra hanenin kapısı önünde dua edip ve fakirin arkamı yed-i gavsiyyeleriyle sıvayıp ve her ne ki manevî dua buyurmuşlar imiş, o gece gördüğüm ma'nâ muktezasınca Cenâb-ı Hak birbirimize fevkalâde muhabbet ihsan edip ilâ yevm-i vakt-i ma'lûma kadar birlikte olacağımızı anladım." (s.475)

"Hazret-i müşârünileyh efendimizin Erzincan'ı teşrif ve avdetlerinde buyurdular ki "Bu fakiri, Şâm-ı şerîf'te bırakmıyorlar idi. Orada kalacaktık. Lâkin bir gün huzûr-ı Yahyâ aleyhisselâmda haylice oturup mahallime avdet etmek üzere kıyam edip salât u selâm eder idim. Türbe-i sa'âdetten Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz üç defa olarak "Fehmi Efendi Hoca gelin!" diyerek nida buyurmaları üzerine oradan avdet ederek yerime gelir iken, esnâ-yı râhta mecâzibden bir zata tesadüf olunup elinde bir asa var idi, şöyle asayı kaldırıp "Eve, eve" diye fakire hücum etmesi üzerine anladım ki buraya kalmaya ruhsat yoktur. Oradan hareketle İstanbul'a geldim" buyurdular." (s.484)

"...bir gece Hazret-i Pîr efendimizin kerîme-i sa'âdetleri, rüyasında Hazret-i Pîr efendimizi görüp bunun elinde biraz kalmış pamuk ipliği varmış. Buyurmuşlar ki "Kızım iplik az kaldı, bitir de bana gel." Bu rüyadan gayet memnun olup ferdâsı günü rüyayı kendi akraba ve taallukatlarına söyleyip ben artık pederim yanına gideceğim diye izhâr-ı

memnûniyet edermiş. Filhakika on beş yirmi gün sonra kerîme-i sa'âdetleri hastalanıp az bir müddet içinde ilâ rahmetillâhi ta'âlâ dâr-ı bekâya teşrif buyurdular,(...)" (s.505)

"Bir sabah Müşir Paşa hazretleri fakiri çağırıp buyurdular ki "Bu gece bir rüya gördüm. Sadrazam Fuad Paşa ile beraber Babıâli'de bulundum. Fuad Paşa'nın yanında yetişmiş bir kız çocuğu vardır; lâkin başı mücevherât ile doludur. Fuad Paşa, çocuğu eliyle itip paşa efendimizin eteğini öp derler. Çocuk sıkılıp gelmez. Bir keç kere böyle etti. Nihayet çocuk gelip eteğimi öptü. Ve gönlümden diyorum ki bu çocuk bunun kerimesi olmalı. Böylece görüp uyandım" buyurdu. Fakirin gönlüme geldi ki "Erenler, Fuad Paşa'nın makamını ihsan etmişler." Dedim ki "Efendimiz, fakiriniz şimdiden tebrik ve tebşir ederim, Fuad Paşa'nın makamını efendimize ihsan etmişler. Fuad Paşa gibi bu devlet-i aliyyede birinci olacaksınız." Memnun oldular. Sonra yani yirmi sene sonra o makamı buldular ki bugünkü günde Fuad Paşa'yı pek çok geçmiş mukarreb-i pâdişâhîdir ve zât-ı şâhânenin nezdinde makbul, bir sözü reddolunmaz bir âlî-kadrdir; şân almış Derviş Paşa hazretleridir." (s.508)

"Cenâb-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki "Bu gece âlem-i ma'nâda Şâm-ı şerîfte Câmi'-i Emeviyye'de bulundum." Fakir bilirim ki rüya değildir. Lâkin âdet-i mürşidâneleri her daim "Bu gece bir rüya gördüm" diye kendilerine manevî olan zuhûrâtı o renkte söylerler idi.(...)Buyurdular ki "Câmi'-i şerîfin ortasında bir halka olup oturmuşlar. "Hani ya Hacı Abdülbâkî Baba halife olacak idi, nerede kaldı?" diye onu halkanın ortasına getirdiler. Mumaileyh Abdülbâkî Baba'yı yatırıp göbeğinden kazık ile çaktılar. Sonra "Hani ya bizim Ruznamçeci Baba?" diye sizi getirdiler." İşte bu kadarcık!" buyurup kelâmı kestiler. Şimdi fakir anladım işi ki fevkalâde manevî bir ihsan u inayet vardır.(...)Pür-aşk u muhabbet olup herkes bilir ki bunda bir şey vardır. İşte hazret-i veliyyü'n-ni'am efendimizin bu rüyasının semeresi birkaç sene sonra zuhur etti ki Şâm-ı şerîf'e geldim.(...)Bundan sonra fakir de bir gece ma'nâda Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetlerinde bulundum. Sanduka-i sa'âdetlerinden bir el zuhur etti. Lâkin gümüşten bir eldir, öyle parmakları parır parır parlar. İşte buna yed-i beyzâ tabir olunur yed-i şerîftir. Ve bir de bir defter olup yed-i beyzâlarıyla o deftere bir mühür bastılar. Mührü bastıktan sonra yed-i beyzâlarını çektiler. Gördüm ki ism-i fakîrî olan İbrahim yazılı bir mühürdür. Ve o defterde böyle pek çok esâmî mühürler basılmıştır. Onların en sonunda da ism-i fakîrîye olan mühür basılmıştır. Artık buna olan sürur u memnuniyetim kalem ile tarif ü beyan olunamaz." (s.516-517)

“Sert rüzgâr ile tipi o kadar esiyor ki tarif olunmaz. Ortalık açıldı. Etraftan komşular geldi; mekkâreciler geldiler: “Bugün hareket edemeyiz” dediler. Fakir murakabe edip tesbih ile tefeül ettim. Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimiz böyle müşkilâta tesadüf ettikleri vakit öyle tesbih ile tefeül buyurup ona göre hareket buyururlar idi. Kezalik fakir de öylece yaptım. Bize hareket olunmaya işaret oldu. Hemen o saat mekkârecileri çağırıp “Hayvanları hazırlayın gideceğim” dememle beraber köylüler gelip “Biz sizi bırakmayız,(...)” dediler.(...)Her ne hâl ise biz bunları dinlemeyip hayvanları getirdik.(...)cümlemiz hayvanlara binip köyden hareket ettik.” (s.519-520)

“Lâkin tefeül ettim. “Buyrun gidin” dediler(...)”Gördünüz mü bizim tefeülü” gibi lâtifeler ettim,(...)” (s.520)

“Bir sabah Mesnevî-i şerîf'ten tefeül ettim. Hazret-i Mûsâ aleyhisselâm hakkında olan “Se-nu'îduhâ sîretehe'l-ûlâ” âyet-i kerîmesi zuhur etmekle hemen Mesnevî-i şerîf'i alıp doğruca Mehmed Bey'in konağına gittim ve işi hikâye ettim. “İşte Hazret-i Mevlânâ efendimiz de böyle buyurdular” diye Mesnevî-i şerîf'i takdim ettim. Mütalaa buyurup “Evet şimdi bir diyeceğim kalmadı, siz yine bizimsiniz, dâ'ire-i askerîye ric'at vardır. Bunda bakalım tecelliyât-ı ilâhî ne yüzden cilve-nümâ olacaktır” diye teslim oldular.” (s.525)

“...”İşte hîn-i mülâkâta kadar böylece devam buyurun” diye hatm-i kelâm ettiler. Lâkin o zamandan sonra bir daha dünyada yani bu âlemde mülâkat edemedim. Bu da bu asiye bir büyük tebşirdir ki rûz-ı kıyâmette lâ-şek ve lâ-şübhe Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz ile haşr olacağım. Çünkü “hîn-i mülâkâta kadar” buyurmalarından yani ilâ-âhiri'l-ömr bu hâl ile meşgul olunuz demektir.” (s.527)

“Zahirenin toplanmasında galiba biraz tecavüzlük oldu ki bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki elimde bir kadeh içinde arak dolup taşıyor. Bundan anlaşıldı ki iş yanlış gidiyor. Evet fakire bunun lüzumu yok idi, zira ki haramdır.” (s.538)

“...Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn'dan istifada Miralay Mehmed Bey'in rızası olmayıp Mesnevî-i şerîf'ten olunan tefeülde “Se-nu'îduhâ sîretehe'l-ûlâ” âyet-i kerîmesinin zuhuru elbette yine dâ'ire-i askeriyyeye iademiz işareti idi. İşte o işaretin vakt ü zamanı geldi.” (s.547)

“Hikmet-i rabbânî o sabah mecâzibden bir zat, fakirin oturduğum yerde oturur idi. Fakir şöyle yanına oturup hatm-i hâceye bed' etmezden evvel gönlümden o zata rabıta edip böyle hatm-i şerîfin tahviline erenler tarafından ruhsat olup olmadığını istizan ettim. Beş on

dakika sonra o zat üç kere cehren “Tayyib, tayyib, tayyib” deyip oradan kalkıp gitti. Artık bunun üzerine kalbim bütün bütün müsterih oldu.” (s.555)

“Mısır meselesinden sonra Mısır cihetinde zuhur eden kolera illeti, Beyrut cihetine doğru sirayet etmekle derhâl Şâm-ı şerîf etrafına kordonlar icra ve muhafazasına asker-i şâhâne isrâ olunarak ahalice fevkalâde ıztırap hâsıl olmuştu. O esnada Hazret-i Mevlânâ Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin zamân-ı sa'âdetlerinde halifeleri olan Muhammed-i Hânî kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin damatları olup el-yevm Şâm-ı şerîf'te hatm-i hâcegân okutmakta olan mazinneden Reşadetlû Hacı Halil Efendi hazretleri bir gün fakire tesadüf ederek fakire hitaben: “İllet-i mezkûre buraya da gelecektir, sakın ha mâni olmayasınız” buyurdular. Derhâl ellerine sarılıp “Aman efendim, merhamet buyurun! Böyle bir miskin gedâ kulunuz ne haddim ve ne kudretim vardır ki böyle manevî olan şeyleri men' edeyim!” dedim. Badehu fakirhaneye geldim. Gönlüme şöyle geldi ki “Bu zatın böyle fakire hitabından anlaşılan fakirde manevî kuvvet varmış ki mâni olmayasın buyurdular.” Çünkü vücudu olmayan şey istisna olmaz, ancak mevcuttan olur fehvasınca derhâl bohça-i sa'âdeti küşat ile tefeül ve istizan makamında mektûbât-ı şerîfelerden lâlettayin birisini alıp küşat ettim. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin dest ve kalem-i kudsiyyeleriyle “Uluvvu'l-himmeti mine'l-îmâni; veffekakumullâhu ve yerdâke” kelâm-ı şerîfi müşahede olundukta, hemen secde-i teşekkür ile oradan doğruca hatm-i hâce gününün gayrı olarak vakt-i asrda Câmi'-i Emeviyye'ye gidip Hazret-i Yahyâ aleyhisselâm efendimiz hazretlerinin kadem-i sa'âdetleri cihetinde oturup illet-i mezkûrun def'ine niyet-i hâlise ile niyet edip hatm-i şerîf kıraat ve bazı ed'iyeler tilâvetle tazarru ve niyaz olundu. Aradan dört beş gün mürurunda Şâm-ı şerîf ulemasından bir zat, âlem-i ma'nâda görür ki Şâm'a bir saat mesafede olan Elhâme sahrasında birçok bilmediği ve tanımadığı asâkir var. Bu zat sual eder ki “Siz ne türlü askersiniz?” Derler ki “Biz taraf-ı ilâhiyyeden buraya memuruz. Emirimiz Şâm-ı şerîf'e gitti, ona muntazırız.” O zat orada bekler, hatta emirleri gelir. Görür ki asâkir geriye ric'at ediverir. Yine sual eder: “Niçin avdet ediyorsunuz?” Derler ki “Şâm-ı şerîf'e girmeye ruhsat olmadığını emirimiz geldi, haber verdi. Binaenaleyh ric'at ediyoruz” dediler diye ferdâsı günü bu zat böylece ahaliye müjde ve tebşir eder. Ve bir hafta sonra kordondaki asâkir dahi Şam'a ric'at ederek Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar olsun bir ferdin burnu bile kanamamıştır. Sonra müşarünileyh Hacı Halil Efendi hazretleriyle mülâkatta bu işin fakirden olduğunu hissederek bazı gûne lâtifeler ile iltifat etmiştir.” (s.556)

“Bir gece ma'nâda gördüm ki Vali Paşa hazretleri, bizim Meclis Reisi Mehmed Paşa'nın konağına nakil ediyorlar ve hem de haremleri çamaşır yıkıyorlar. Ferdâsı günü alessabah Vali Paşa hazretlerine gittim, bu rüyayı nakil ettim. Lâkin gönlüme hoş gelmedi. Onlar da buyurdular ki “Baba efendi, yolculuk görünüyor.” Evet dedim. Aradan üç dört gün sonra Konya valisi bulunan Esad Paşa hazretleri Suriye Vilâyeti inzimamıyla Beşinci Ordu Müşiriyetine geldi. İşte zarurî Hâlet ve İzzet paşalar hazerâtından ayrıldık. Felek bu ya, kimin yüzüne tamamıyla gülmüştür? Gülmüş ise bil ki onunla eğlenmiştir.” (s.558)

“...”Bir ma'nâ görmüş idim. Birkaç adet ferman verdiler. Sonra bir mahalde bulundum. Bir zât-ı âlî kubbe içinden sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri zuhur edip dest-i risâlet-penâhîlerinde bir ferman vardır. Buyurdular ki “En sonra bu fermanı ben vereceğim Hâlet sana. Şimdi yanımda dursun” fermanlarıyla uyandım. Cümle vücudum lerzeye gitmiş!” diye buyurdular. İşte o ferman anlaşıldı ki Hicaz fermanı imiş. Onun için huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimize avdetle fermanı almış,(...)” (s.560)

“Bir gece ma'nâda Sultân-ı Ulemâ-billâh kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz efendimizin kabr-i sa'âdetlerini gördüm. Kabr-i sa'âdetleri bir kubbe içinde. Fakir de ayak ucunda oturup müteveccih oldum. Onu gördüm ki kabr-i sa'âdetleri açılıp tabut içinde kendileri yatar gördüm. Oradan bir zincir semaya doğru uzadı. Hazret-i Gavs-ı A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz o zincir üzerinden semaya urûc ettiler. Uyandım, gayet memnun ve mesrur oldum. Biraz harâret-i aşk teskin oldu. İşte bu ma'nâdan fakire şöyle işaret oldu ki Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz hayatlarında bir gün fakire buyurdular ki “Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz irtihâl-i dâr-ı bekâ edip tabutu kabre yanaştırdık. O anda gökten bir büyük kuş şeklinde iki adet melâike gelip Hazret-i Pîr efendimizi kanatları üzerine alıp cennet-i a'lâya götürdüklerini bu gözler görmüştür” buyurdular. “Ancak oraya kabre konulan onların gölgesi gibidir. Fakat bu esrarı ancak ehl-i basîret görebilir. Türbe-i sa'âdetlerinde onların bir şuleleri kalmış” buyurdular. İşte Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz dahi böylece cennet-i a'lâya cesed-i şerîfleri urûc buyurduklarını fakire bir işaret demek oldu azizim.” (s.567)

“İşte mumaileyh Abdulmecid Efendi ne yolda ve nasıl tavsif edeyim diye tefekkür ile o gece ma'nâsında görmüş ki Cenâb-ı Ulemâ-billâh efendimiz Şâm-ı şerîf'te Bilâl-i Habeşî radıyallâhu anhu efendimizin taraflarında Câmi'-i Nakşiyye demekle maruf Câmi'-i şerîf ki Mevlânâ Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin hayatlarında daima hatm-i hâcegân olur bir Câmi'-i mübâreke olmakla şimdi bu camiin mütevellisi ve her vazifesi müşarünileyh

Muhammed-i Hân[î] Efendi hazretleri uhdesinde olup orada oda-ı mahsûsaları vardır. İşte o odada bir zât-ı âlîkadr oturup ellerinde bir kitap olup öyle mestane hayran o kitabı mütalâa ediyor. Pederleri dahi karşısında ve kıyamda elleri bağlı şöyle huzûr-ı tâm ile duruyorlar. Mumaileyh Abdulmecid Efendi bu hâli görüp sual etmiş ki "Odada oturan Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz mi? Acaba kimdir ki pederim böyle tazim ve tekrîm ile karşısında duruyor?" Birisi cevap vermiş ki "Erzincanlı Şeyh Fehmi Efendi hazretleridir." Bu hâl ile uyanmış. Bu rüyadan anlamış ki hazret-i şeyhin makamı ne kadar büyüktür ki pederim huzûr-ı risâlet-penâhta durur gibi duruyor diyerek kendisinde bir aşk u muhabbet zuhuruyla hemen alessabah kalem kâğıdı eline alıp bi'l-bedâhe fevkalâde tahsîn olunur bir mersiye inşa ile fakire getirip işbu rüyayı hikâye ederek mersiyeyi vermişler ve hem de "Ellerinde olan kitap hiç şüphe yoktur bu yazdığınız risale olduğuna" diye fakiri dahi tebşir buyurmuşlardır." (s.571)

"..."Kibâr-ı meşâyıh-ı ızâmdan bir zât-ı âlî-kadr müridine hitaben buyurmuş ki "Bu gece yatsı namazını eda etme!" Bu irâde-i aliyyeden mürit fevkalâde muztarip olup bir hayli zaman tefekkür ederek ve nasıl edeceğini bilemeyip çünkü şeyhin iradesini reddetmek olmaz ve salât ise emr ü irâde-i Cenâb-ı Hak olup onu reddetmek hiç olmaz. Nihâyetü'l-emr yatsının sünnetlerini terk edip yalnız farzını eda etmiş. O gece rüyasında sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi görüp efendimiz bu müride iltifat etmeyip "Benim sünnetimi niçin terk ettin?" diye itap ve hitap ile tekdir buyurmuşlar. Alessabah mürit, doğruca hazret-i şeyhe keyfiyyet-i ahvâli arz u beyan etmesiyle şeyhi buyurmuş ki "Eğerçi farzı dahi terk edeydin, o zaman farzın sahibi olan Cenâb-ı Rabb-i İzzet gelip seni itap ve tekdir ederdi!" diye buyurduğunu müşarünileyh Hacı Halil Efendi hazretleri fakire hikâye edip..." (s.599)

"Bu yüzsüz asi pek çok risâle-i şerîften tefeül edip rumûz ve işaretleri ne zuhur eder ise öylece amel ve hareket ederim." (s.619)

"Ve bir de bu abd-i âsî bir kere âlem-i ma'nâda müşarünileyh Gavs-ı A'zam efendimizi gördüm ki güya keyifsiz olup bir odada yatarlar imiş. Ve birtakım halk, odanın kapısında duruyorlar ki ruhsat ve izin olur ise içeri huzûr-ı sa'âdetlerine girecekler. Fakir de onların arasındayım. Bir de onu gördüm ki izin olup odanın kapı perdesini açtılar, "Buyurun" dediler. Hemen cümlemiz birden odaya girdiğimiz anda Gavs-ı A'zam efendimiz odanın ortasında bir yatak içinde üzerinde yorgan örtülü ve vech-i sa'âdetlerine gayet ince beyaz bir tülbent keşide olmuş. Fakat tülbent gayet ince olup vech-i sa'âdetleri müşahede oluyor ve kendileri gözleri kapalı uyur gibidir. İşte halk hemen içeri girer girmez cümlesi birden

efendimize doğru yere kapanıp secde ettiler. Fakir de onlar ile beraber secde ettim. Herkes daha secdede iken fakir başımı kaldırıp hazretin cemaline nazar ettim. Onu gördüm ki o beyaz tülbent altından nergis gözlerini açıp fakire doğru nazar edip şöyle rumuz ve işaret buyurdular ki yani gözleriyle işaret ettiler ki "Sen benimsin" dediler. Yine gözlerini yumdular. Arkadaşlarım bu hâlden haberdar olmayıp cümlesi başlarını kaldırıp taşra çıktık. İşte bir de fakir böyle bir rüya gördüm. Lâkin bu rüyayı kendilerine arz etmedim, zira bildim ki ahvâl-i butûndan bir ahvaldir. Ehlinin malûmudur azizim." (s.624)

"Derakap abdest almaya başlayıp abdest tamam oldukta, şöyle arkası üzere düşüp teslîm-i rûh etmiştir, rahmetullâhi aleyhi. Bir kaç gün sonra ihvanlardan bir iki zat rüyasında mumaileyh İsmail Hakkı Efendi'yi Câmi'-i kebîr'in şadırvanında abdest alıyor görürler ki hâlet-i nez'de aldığı abdest sırrıdır. Evet erenlerin kahrına uğrayanlar da yine selâmettedirler. Lâkin lutuflarına uğramak başkadır." (s.626)

"Fakir dedi ki "Efendim, size bir rüyam vardır, söyleyeceğim." "Buyurun" dedim. Dedi ki "Bu gece âlem-i ma'nâda Câmi'-i Emeviyye'de beraber bulunduk, siz o zatı fakire gösterdiniz. Fakir de size dedim ki "Evet tıpkı Hazret-i Pîr efendimize benzerler." Siz de memnun oldunuz" dedi. İşte bu rüya da bir delîl-i kâfîdir." (s.630)

"Birkaç gün sonra âlem-i ma'nâda gördüm ki bir adamın başında bir büyük tabla, üzeri beyaz astar pûşîde olmuş, onun üzerinde gayet ve dalları büyük birbirine rabt olmuş pek çok çiçek enva'-ı muhtelif dahi dört adet büyük gaz lâmbası yanıyor. Ve bir de hayli envâ'-ı şeker tablanın üzeri doludur. O adam fevkalâde süratle kapıyı çaldı. Derhâl açtım. Hemen doğruca içeriye girip başındaki tablayı hane ortasına koyup fakire hitaben dedi ki: "Kâffe-i ulemâ Hatib Efendi'nin hanesine cem' olmuşlardır. Mevlûd-i nebevî kıraat ediyorlar ve bunu da mahsus size gönderdiler" deyip bırakıp gitti. Fakir niyet ettim ki hâne-i sa'âdetlerine gidip mezkûr cemiyette bulunayım. O hâlde bir hicap zuhur ederek men' etmiştir. İşte bu rü'yâ-yı âcizâneme olan hizmet mukabili cedd-i âlîleri tarafından bir iltifât-ı ma'nevî ve fevkalâde tecellî-i kudsiyye olduğundan bu rüyayı Arapça yazıp kendilerine takdim ile merâsim-i mahmidet ve teşekkürâtı ifa ettim azizim." (s.709)

"Muahharen bir gece âlem-i ma'nâda Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem tarafından kendilerine işaret buyurulup huzûr-ı hazret-i nebeviyyeye davet olunur. Kendisine olan işarette tarîkat-ı aliyye-i Nakşbendiyye hulefâsından Hacı Feyzullah Efendi ile tarîkat-ı aliyye-i Sümbüliyyeden Koca Mustafa Paşa şeyhi Hoca Galib Efendi ile bu üçü birlikte gelmeleri ferman buyurulmuş olmasıyla müşarünileyh Mustafa Efendi alessabah

doğruca bu zevât-ı kirâm hazerâtına gidip bu rüyayı ve irâde-i Cenâb-ı Risâleti tebliğ ettikte, onlar dahi buyururlar ki "Bu gece bize dahi âlem-i ma'nâda böyle işaret buyurulmuştur ve fermân-ı Cenâb-ı Risâlet vâsıl olmuştur." Allah Allah fe-subhânallâh ne tecelli ve ne sa'âdet-i uzmâdır! İşte bu üç zât-ı âlî-kadr hemen tedârikât-ı Hicâziyeye mübâşeret ile ve seksen üç [1866] tarihinde Mekke-i mükerreme'ye giderler. Ba'de îfâ-yı hac, müşarünileyh Hacı Mustafa Efendi hazretleri rüfekasıyla beraber Medine-i münevvere'ye avdet ediğ o huzûr-ı nebeviyyede bir müddet ikamet edip kendilerine bir zuhurat olmadığından bir gece rüfekalarına buyurmuşlardır ki "Bu gece her birlerimiz istihare edip bakalım ne görürüz?" demişler. Binaenaleyh istihare edip bunlardan birisi görmüş ki Ravza-i mutahhara'nın Bâb-ı Aişe radıyallâhu anhâ küşade olup çünkü bu Bâb-ı Aişe mesdûddur, asla fetholmaz, cümlenin malûmudur. İşte bu kapı açılıp oradan müşarünileyh Mustafa Efendi hazretlerini içeriden almışlardır. Böylece görüp bu rüyayı alessabah Mustafa Efendi hazretlerine ifade etmiş. Müşarünileyh fevkalâde memnun olup inşâallâhu ta'âlâ burada kalacağız buyurmuşlar. Dört beş gün sonra kendilerine bir cüz'î hastalık ârız olarak irtihâl-i dâr-ı bekâ edip orada defnolmuşlardır,(...)" (s.718-719)

"Eğerçi fakir kadem-i Musa aleyhisselâma varmamış isem de ihvanımızdan bir zatın görmüş olduğu rüyası mucebince sâye-i Cenâb-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîzde erenler o kadem-i sa'âdete kadar fakiri sürmüşlerdir. Şöyle ki Erzincan'da bina ve inşa olunan dergâh-ı şerîfte mukim âşık u sâdık ve birinci zâkir ü sâlik Buharalı Abdullah Efendi biraderimiz bir gün alessabah huzûr-ı Hazret-i Ulemâ-billâh'ta oturur iken, hakk-ı fakîrîde görmüş olduğu rüyasını arz ettiler. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz tebessüm buyurup buyurdular ki "Bizim Baba Ruznamçeci kadem-i Musa aleyhisselâma vâsıl olduğuna remz ü işârettir, tebşir ederiz" buyurdular." (s.723)

"Meğer ki refikam o gece fakirden habersizce bu iş için istihare etmiş. Görmüş olduğu rüyayı fakire söyledi. Şöyle görmüş ki fakirhaneye üç dört zat gelmişlerdir. Elbiseleri ve kendileri Buharalı olan zevat elbiseleri gibi öyle başlarında beyaz sarık ve beyaz elbiseleri vardır; ehl-i Buhara'dandır. Refikam, bunlardan sual etmiş ki "Eşyalarınız nerede kaldı?" Onlar cevap vermişlerdir ki "Eşyalarımız deryaya, denize battı." İşte bu kadarcık görmüştür. Fakir bu rüyadan anladım ki bu işe erenlerin rızası yoktur, çünkü rüyada müşahede olunan zevât-ı kirâm hazerâtı, sâdât-ı Nakşbendiyye olup eşyaların denize batması bu işin adem-i vücûduna delildir." (s.724)

“Bu defa fakir istihare ettim, yani bunu erenlerden istizan ettim. Şöyle gördüm ki bir ufacık mescitte bulundum. O mescidin mihrabının sol tarafında bir kütüphane vardır, içi kitap ile doludur. Ve mihrabın sağ tarafındaki köşesinde elyevm üzerinde oturduğum bizim mavi post serilmiştir ve mescidin derunu kandil ve avize ile müzeyyendir. O esnada mezkûr post üzerinde Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri zuhur ettiler, yani postnişin olmuşlardır. Fakir de huzurlarında dizbediz murakabe ve teveccühte durur gibi oturmuşum. Fakire hitaben buyurdular ki “Niçin geldiniz? Biz burada bir müddet rahat ediciyiz, siz niçin geldiniz?” buyurdular. Fakir de dedim ki “Hatm-i hâcegân kıraat buyurursunuz, fakiriniz de bulunmak için geldim.” Tekrar buyurdular ki “Biz ne vakit hatm-i hâcegân okur isek, sizi çağırırız” buyurdular. Lâkin bu hitap bir nevi itap yollu idi. İşte bu havf u ıztırap ile uyandım. Derakap tefekkür ve mülâhaza eyledim ki işte o mescit, kalb-i âcizîdir. Kütüphane ise o esnada leyl ü nehar meşguliyetim olan telifat ve tasnifat gürültüleri olup Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz o cihetle iltifat buyurmayıp kendileri tarafından evvelce lutf u ihsan buyurulmuş olan sırr-ı hilâfet cihetine iltifat ederek, o cihetten şimdilik Şâm-ı şerîf'te kemâ fi's-sâbık ikame ile memur olduğum vazîfe-i ma'neviyyem olan hatm-i hâcegâna devam ve muvâzabete emr ü ferman buyurmalarına ve vakt-i ma'lûmu geldikte nezd ü kurb-i gavsiyyelerine celp buyuracaklarına remz ü işaret olduğunu anlayıp derhâl bu işten kalben ve kalıben tövbe ve rucû' ile bi'l-külliye derunumdan ihraç olunarak kemâ fi's-sâbık vazîfe-i ma'neviyyem ile meşgul olmaya başladım. Bunun üzerine keşide olunan telgrafnameye de asla bir cevap zuhur etmedi ve etmeyeceğini rüyadan malûmumdur azizim.” (s.725)

“İmdi bundan birkaç gece sonra rüyada Cami-i Emeviyye'de bulundum. Fakat caminin bazı yerlerini tamir ediyorlar. Onu gördüm ki caminin içerisinden ve zemininden pek çok sular öyle her bir taraftan cerayan edip bol bol akar gider gördüm. Bundan da malûm oldu ki Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin evvelce lutf u ihsan buyurdukları ve tercümede evvelce zikri sebkat eden vazîfe-i ma'neviyyemiz olan haftada iki gün huzûr-ı Hazret-i Yahyâ aleyhisselâmda okunagelen hatm-i hâcegânın sırrıdır ki o cereyan eden sular sâdât-ı hazret-i Nakşbendiyyenin füyûzât-ı kudsiyyeleridir. Fakir de onların su yolcusu olduğuma remz ü işarettir. Aşçı dedeliğe bir de su yolculuk zam ve ilâve buyruldu. Teşekkürler ve arz-ı ubûdiyyetler olunur azizim.” (s.725)

“...Jurnal Kâtibi Emin Efendi fakir hakkında bir rüya görmüş. Alessabah kaleme gelip dedi ki “Efendim, bu gece sizi rüyada gördüm. Şöyle ki sizin ile bizim aramızda bir

perde vardır. Siz o perdenin ilerisinde oturmuşsunuz, gayet bülend avaz ve kıraat üzere Fâtiha-ı şerîfi kıraat ettiniz. Hatta "Ve lâ'd-dâllîn" lafz-ı şerîfini ziyadesiyle med edip uzattınız, yani fevkalâde çektiniz. Ondan sonra âyet-i kerîmeden bir ayet dahi kıraat ettiniz. Lâkin o âyet-i kerîme hatırımda kalmadı" dedi. Fakir bu rüyadan işi anladım ve fevkalâde memnun oldum. Tahrirat Kâtibi İzzet Efendi biraderimize tabir ettirdim, zira efendi-i mûmâileyh âbid ve zâhid olup ilmi dahi var idi. Güzel mu'abbir idi. Böyle bazı rüyaları ona tabir ettirir idim. Cevabında buyurdular ki "Mahz hayr-ı kesîrdir. Umum hakkında sizin tarafınızdan bir büyük iyilik, bir büyük hayırlı bir şey olacaktır" dediler. Zaten fakir de bu rüya muktezasınca illet-i mezkûrun def' ü izalesi tebşiri olduğunu anlamış idim." (s.727)

"Yine bu esnada Hazine Kâtibi Hacı İbrahim Efendi biraderimiz rüyasında görmüş ki mumaileyh kendisi bir yüksek tepe üzerinde bulunup öteden beri pek çok süvari zuhur ederek her birisinin önünde birer adam vardır. Ve o adam, başını aşağı eğmiş daima kay eder. Diğer süvari neferi de eliyle kucaklamış önünde tutar, yani her bir hayvan üzerinde iki kimse olup biri o hayvanın sahibi, diğeri onun önünde. İllet-i mezkûreye tutulmuş kay eder ve o nefer, onu iki eliyle önünde tutmuş. Böylece pek çok süvari askeri olup mumaileyhin önünden geçip savuşmuşlar. Ve bundan birkaç gün sonra yine mumaileyh İbrahim Efendi rüyasında görür ki kendisi vefat etmiş. İki adet kefen biçiyorlar. Birisi beyaz, diğeri sarı renkte bezden iki kefen biçiyorlar. Mumaileyh kendi kendine diyormuş ki "Vah vah ben ölmüşüm, bu kefenleri bana biçiyorlar!" Bu hâlde uyanmış. Mumaileyh bu rüyayı fakire söylediler. Bu rüyalar muktezasınca demek olur ki illet-i mezkûre bi-hasebi'z-zâhir burada zuhur etmeyip bi-hasebi'l-ma'nevî zuhur ederek geçmiştir,(...)" (s.728)

"Bu esnada ve âlem-i ma'nâda bir gece Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi Efendi kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimiz hazretleri zuhur edip şöyle irade ve ferman buyurdular ki "Bu sene kalınız da gelecek sene beraber Hicaz'a gideriz ve hemde Mekke-i mükerreme ile Medine-i münevvere birleşecektir. Sizin için daha iyi olur" buyurdular. Alessabah bu rüyayı tefekkür ve mülâhaza edip Şâm-ı şerîf'ten bir tarafa harekete ruhsat ve izn-i ma'nevî olmadığını anlayıp efkârımı tashih ve kemâl-i huzûr-ı bâl ile müsterih oldum." (s.732)

"Bu esnada bir gece âlem-i ma'nâda mumaileyh Cemal Bey ile birleştik. Fakire fevkalâde iltifat ve izhâr-ı memnûniyyet etti. Fakir de gördüm ki onun başındaki fesinin püskülü üzerinde bir uzun süpürge çöpü olduğunu görüp elimle o süpürge çöpünü püskülünden kaldırıp yere attım. Alessabah bu rüyanın tabirinden dolayı gönlüme bir mana zuhur etmedi. Bizim İzzet Efendi pederimize söyledim, çünkü ekseriya böyle gönlümde

mana vermediğim rüyaları ona söyler idim ve güzel tabir ederlerdi. Bu rüyanın tabirinde dedi ki "Cemal Bey size mezkûr senelerin şubat icmallerini tanzim ettirecektir, ona muavenette bulunacaksınız" dedi.(...)evvelce beyan olunan rüyanın ledünniyâtı şimdi malûm oldu ki onun fesinin püskülünde olan süpürge çöpü onun vazîfe-i me'mûriyyeti imiş. Fakir elimle kaldırıp attığım, yani onun sarfı hakkında okuduğum Fâtiha-ı şerîfe tesirinden olduğuna işaret imiş." (s.734)

"Öyle kabristanda gezer iken, buyurdular ki "Daha buraya yani Şâm-ı şerîf'e gelmezden evvel Dersaadet'te ekseriya rüyamda bu gibi buna benzer kabristanlarda gezer idim" dediler. Fakir de bilâihtiyâr bagteten cevabında "Allâhu a'lem burada kalacaksınız" dedim. O vakit sükût edip bir şey demediler. Bir müddet sonra bu sözüm için fakire takaza ederler idi ki "Bana burada kalacaksın, yani öleceksin dedin" diye. Fakir de "Aman biraderim, af buyurun!" Bu sözü söylediğim, yani böyle cennet gibi olan Şâm-ı şerîf'te herkes kalmayı arzu eder, arâzî-i mukaddesedir, mahall-i mübârektir, onun için söyledim" diye kusurumun affını niyaz eder idim. Hikmet-i rabbânî mahdûm-ı âlîleri Ferid Beyefendi canımız civanımız bir müddet sonra ince hastalığa müptelâ olup vefat ettiler." (s.742-743)

"..."Ya ilâhî, ya rabbi, bu işte senin rızâ-yı şerîfin var ise ve hakk-ı fakîrîde hayır ise ve bu bapta ne veçhile hareket etmek gerek ise, imam efendinin lisanından ba'de'l-Fâtiha kıraat edecek zamm-ı sûre âyet-i şerîfinden bir işaret olsun" diye tefeül tarîkiyle niyet ederdim. Ve lehu'l-hamdu ve'l-minne öylece rumuz ve işaret olunur idi. İşte bu Hicaz'a olan niyetimde de o akşam namazında böylece tefeül ettim." (s.747)

"Hatta bir gün Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi el-Erzincanî kuddise sırruhu'l-âlî efendimiz buyurdular ki "Cenâb-ı Hakk'ın atıyye-i ilâhiyyesine ve kerem ü ihsanına nihayet yoktur. Maaşınız iki bin kuruş da olur, on bin kuruş maaş da ihsan ederler, lâkin yine siz böyle borçlusunuz. Siz ve bizim Hâlet Paşa hazretleri ikinize akçe tutmak ve imsâk etmek mukadder değildir" diye irade ve ferman buyurdular. Ve bu iradeleri manevî bir müjde ve tebşir idi ki ileride on bin kuruş maaşa nail olacaksınız demektir." (s.748)

"Bu esnada ve bir gece âlem-i ma'nâda kendimi Medîne-i münevvere'de buldum. Güya orada idim, hâne-i sa'âdet-i nebevî karşısında oturmuştum, hâne-i sa'âdete rabıta ediyorum. Hâne-i sa'âdet ise, zeminde bir kat ebniye-i cedîdedir, yani dâiren mâ-dâr odalar olup ve etrafı kâmilen duvar ile ihata olmuş, yani sur içinde ise de fakire duvar mâni olmayıp ara sıra kemâl-i edeb ü huzûr ile ve göz ucuyla hâne-i sa'âdetin pencerelerine nazar ediyorum ve yine göz yumuyorum. Ve Bâb-ı sa'âdet'in bir kanadı açıktır, diğer kanadı kapalıdır. Ve

kapının üzerindeki miftahı Şâm-ı şerîf'in bazı haneleri gibi ağaçtan mamul imiş. Ve kapı ile beraber bir renkte boya ile nakış vurmuşlardır, menkuştur. Lâkin hâne-i sa'âdet boyasız, kar gibi beyaz tahtadır. Bu hâlde iken bir nida işittim ki "Sıdk ve ihlâs ve niyet ile olur" dediler. Alessabah uyandım. Bu rüyadan hâsıl olan sürur u huzur u memnuniyet o dereceye varmış idi ki Şâm-ı şerîf'e sığamaz oldum. Ferdâsı günü bizim Tahrirat Başkâtibi İzzet Efendi pederimize söyledim. Buyurdu ki "Sizin niyet ve ihlâsın huzûr-ı nebeviyyeye çekip o huzura kabul olunduğunuza bir işarettir" dediler." (s.748-749)

"Bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki bir büyük cenaze fakirhaneye getirilip havuzun suyu azalmış, yani havuzda su dibinde cüz'î kalmış, o havuzun içine o cenazeyi tabutuyla beraber vaz' ettiler ve cenazenin etrafında Şâm-ı şerîf a'lem-i ulemâlarından ve meşâyıh-ı kirâmdan pek çok cemaat beraberdir, onlar da tabut ile beraber fakirhanede havuzun etrafındadırlar. Fakir de üst katta sofanın penceresinden böylece temaşa etmekteyim. Lâkin tabut, gayet güzel alâ şallar ile pûşîde olmuş. Bu hâlde tabutun kapağını açıp içinde olan cenazenin yüzünde bir siyah yazma yemeni örtülü iken, o yemeniyi kaldırdılar. Yüzünü gördüm ki bir ihtiyare hatundur. Bu hâlde uyandım. Bu rüyadan gönlüme geldi ki müşarünileyhâ Sit hazretleri keyifsiz idi, acaba onlara bir emr-i Hak vaki olmasın diye alessabah bir hatun gönderip istifsâr-ı hâtır ettim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sıhhat ve afiyet haberini aldım ise de, ziyade keyifsiz olduğunu dahi söylediler. Aradan on beş gün mürurunda bir gün alessabah Şâm-ı şerîf minarelerinde salât u selâm ile müşarünileyhânın dâr-ı bekâya teşrifleri haberi alındıkta, hemen derakap abdest alınarak doğruca hâne-i sa'âdetleri eşiğine yüz sürüp hizmetleriyle meşgul oldum.(...)Badehu bir cemâ'at-i kübrâ ile Atpazarı'ndaki Beksimâd Câmi'-i şerîfi'nde namazını eda edip oradan Hazret-i Mevlânâ Hâlid kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetlerine götürdük. İşte o gece rüyada görüp bildiğim ulema ve meşâyıhın bi-aynı o cemaat içinde gördüğüm cihetle bundan fehm ettim ki rüyada görünen cenaze bu imiş. Fakire on beş gün evvel erenler haber vermiş demektir." (s.750-751)

"..."...bunun için evvelâ istihare etmek gerektir" dedim. Onlar da kemâl-i lutf u keremlerinden bu yüzsüz asiyi bu yolda kabul ederek söz vermiş olduklarından kendilerine ta'lîm-i istihâre olundu. O gece âlem-i ma'nâda gördükleri rüya bu idi ki kendileri bir duvar üzerinde olup o duvarın ittisalinde bir mişmiş ağacı vardır, Türkçesi zerdali denilen meyve ağacıdır ve meyvesi olmuştur, mevcuttur. O ağacın altında kendilerin yed tuttuğu Şeyh İsa Efendi hazretleri durur ve ağacın üzerinde bazı meşâyıh-ı kirâm vardır. Hatta bizim ruhumuz

makamında olan reşadetlû mürşid-i kâmil Hacı Halil Efendi hazretlerini dahi o ağacın üzerinde olduğunu müşahede ederler. Ve mumaileyh Ahmed Efendi kendi kendine söyler ki "Ben ağaçta değilim, yere düşmüşüm, duvarın üzerindeyim." Yani şayet ağaçta olsam belki yere düşerim korkusundan beri olduğunu tahattur ederek böyle söyler imiş. Ferdâsı günü bu rüyasını fakire söylediler. Bundan fevkalâde memnun olup hemen derakap müzakereye bed' ü mübâşeret olundu, çünkü bu rüyadan anlaşılan bu idi ki o duvar kendi vücutları varlığı duvarıdır. Onun üzerindedir, yani daha elhâletü hâzihi kendi vücudu kayıt ve benddedir. İttisalindeki ağaç ki şecere-i mübârekedir ki kalb-i âlîleri şeceresidir, makâm-ı kalbdir ve meyve-i ma'rifet ve hikmet, üzerinde doludur. Ve ağacın altında şeyhleri İsa Efendi o ağacın muhafazasıyla terbiyesine memur olduğuna işarettir ve üzerinde olan meşâyıh-ı kirâm ve alelhusus müşarünileyh Hacı Halil Efendi hazretleri bu da fakire işarettir ki efendi-i mûmâileyh müsta'id ve kâbil-i terbiye olup erenlerin kabulü olmasıyla Hacı Halil Efendi tarafından bi'l-vekâle mumaileyh Ahmed Efendi'nin müzakeresine sa'y u gayret olunmasına rumuz ve işarettir. Binaenaleyh bu bapta kemâl-i memnûniyyet ile bu işe sa'y u gayret olunmasına söz verildi." (s.752)

"Ve bir de fakir görüp kendisine yazmış olduğum rüyaya belki bir başka manalar vermiştir,(...)" (s.759)

"...öyle bir cüz'î bir nevi hastalık zuhur etmiş ise de bunu zuhur edeceğini fakir bundan üç mâh mukaddem bildim. Şöyle ki bir gece âlem-i ma'nâda fakirhanenin sofasından dışarıya nazır olup onu gördüm ki birbirini müteakip yedi sekiz cenaze geçirdiler. Yanımda birisi var imiş, ondan sual ettim ki "Nedir bu?" Dedi ki "Şam'a kolera gelmiş." Bu hâlde fakir kendi kendime tesliyet verip diyorum ki "Bana göre bir şey yoktur, zira ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz gelecek sene beraber Hicaz'a gidelim buyurdu. Fakir gelecek sene Hicaz'a gideceğim" dedim. Alessabah uyandım. Bu rüyayı tefekkür ettim. Anladım ki böyle bir şey zuhur edecektir. Ancak fakire işaret vardır ki buna müdafaa ile uğraşmayayım." (s.760)

"Malûmdur ki rüyada padişahı görmek, o zamanın o vaktin kutbunu ve gavs-ı a'zamını görmek demektir. Onunla tabir olunur. Filhakika fakirin gördüğüm vaktin kutup ve gavsı olduğu idiği zâhir veçhi bu padişahın yüzüne benzemez idi. Şam'da bu yüzde adam bilemem. Eğerçi görsem bilirim ki vaktin gavsı o zattır.(...)Bu rüyadan anlaşılan, illetin def'i niyetiyle cuma günü kıraat olunan salât-ı Bedriyye ile hatm-i hâce kabûl-i dergâh-ı ilâhî olmuştur inşallah." (s.761)

“Evliyâ-yı kirâm hazerâtının böyle gaipten ve ileride olacak vukuattan haber vermeleri zannolunmasın ki kendi karîhalarındandır, haşa! İlhâm-ı rabbânî ve ayne'l-yakîn bu âlemde olacağı müşahede ederler.” (s.764)

“...”Bu gece âlem-i ma'nâda gördüm ki tabur geriye gelmiş ve güya fakirhaneye misafir olmuşlar. Pek çok çorba ve pilâv tabh edip onlara it'âm-ı ta'âm ettiriyorum ve hem de diyorum ki ben size demedim mi geriye avdet edersiniz diye, işte gitmediniz, avdet ettiniz diyorum” buyurdular. Fakir bilir idim ki hazret-i efendimizin böyle rüya şeklinde naklettikleri şeyler rüya değildir, ayn-ı vâkidir. Hikmet-i rabbânî o gün makâm-ı seraskerîden lüzumu kalmadığına dair telgraf gelip taburu Gümüşhane'den geriye ric'at ve avdet ettirdiler...” (s.770)

“Hatta bizim Tahrirat Kâtibi İzzet Efendi'ye evvelce beyan olunan gördüğüm rüya ki Medîne-i münevvere'de hâne-i sa'âdet-i nebevî önünde oturup bâb-ı sa'âdetin bir kanadı küşade olmuş idi. Efendi-i mûmâileyh bunun tabirinde “Sizi kabul etmişlerdir, Hicaz'a gideceksiniz, lâkin bundan muhakkak bu sene gitmek demek değildir, vakt-i ma'lûmunda gidileceğine işarettir” demiş idi.” (s.782)

“...âlem-i menâmda görmüş olduğu bir rüyayı alessabah kalemde bu fakire tabir ettirmek için söylemişlerdir. Şöyle görmüş ki mumaileyh Ayd Efendi cebel ve ova gibi bir mahalde olup orada bir şose yolu mevcut imiş. Mezkûr yolda bir de şimendifer işlemekte olduğu ve mezkûr şimendiferin hîn-i mürûrunda taarruz eden beş arşın tûlunda ve iki el parmaklarının halkası kalınlığında bir beyaz yılan olup onu öldürmüşler ise de kimin tarafından öldürüldüğü malûmu olmayıp muahharen mezkûr yılanın başı maktu olarak efendi-i mûmâileyhin hanesinin avlusunda uzunluğuna doğru uzanmış ve iki de bir de re'si tarafından bir miktar yukarıya doğru kalkarak yine yere düşmekte olduğunu müşahede ile mumaileyh tarafından refikasına “Aman bu yılanı sokağa atın!” deyip onlar da cevabında: “Korkma canım, öldürülmüştür” deyip bundan, mumaileyh Ayd Efendi'nin korkusu azalarak yavaş yavaş zail olmuş ve mezkûr yılan dahi can vererek yavaş yavaş incelenip ölmüş ve o vakitte refikası avluyu süpürerek süpürüntü ile beraber sokağa atmıştır. Bu hâlde uyandım, sabah namazına mübâşeret ettim diye hatm-i kelâm ettiler.(...)rüyanın tabiri ve hülâsası bu idi ki mumaileyh Ayd Efendi'nin iklîm-i vücûdunda olup tarîk-i Hakk'a giden şose yolu tanzim ve tesviye olunup terakkiyât ve ruhaniyet şimendiferleri işlemeye yüz tutmuş ve nefs-i emmâre olan yılanın öldürülmesi, ondan yakasını kurtaracağını remz ü işareti olup artık böyle bir dünya ve mâ-fîhâ kıymet eder rüya görülüp de buna da yüzsüz asi Aşçı Dede'nin

malûmatı olur ise, sâhib-i rüyâ elden çıkarılır mı? Böyle can hakkında candan muhabbet olunmaz mı? İşte bu rüyasını böyle beyandan sonra hemen kendisine tebrik ve tes'îd ile dâhil-i tarîkat olmak üzere alelusul istihare talim olunmuştur. Mumaileyh istihare olunup görmüş olduğu rüyası dahi buraya derc olunmuştur." (s.790)

"...âlem-i ma'nâda şöyle gördüm ki zât-ı şâhâne, fakirhaneye gelecek imiş. Fakir iki oda tehyie ettim ve bir odaya celî yazı ile yazılmış salavât-ı şerîfe levhasını getirip talik ettim ve divanhanede de muntazır oldum ve asâkir resm-i istikbâle çıkıp musikalar terennüm etmeye başladığını işittim. "İşte geliyor" diye kemâl-i edeb ü huzûr ile muntazır oldum. Bu hâlde üniformalı elbise ile siyah bıyıklı ve elbise-i resmiyyenin üzerinden meşâyıh-ı ızâm gibi boynundan aşağı asılmış alâ Acem şalı olduğu hâlde teşrif buyurdular. Ve arkasından padişah gelecek imiş. Muntazır olup zuhur etmeden uyandım. Derhâl tefekkür ve mülâhaza ettim ki bu rüya erenler tarafından fakire bir remz ü işarettir. Bakalım ne zuhur edecektir diye muntazır idim." (s.792-793)

"...işbu tarihten beş sene mukaddem Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Erzincan'da fevkalâde keyifsiz olarak kendisinden kat'-ı ümîd etmiş ve dâr-ı bekâya teşrifleri zamanı gelmiş olduğunu o vakit hizmet-i devletlerinde bulunan müşarünileyh Hacı Fevzi Efendi hazretleriyle tercüme-i ahvâlimizde evvelce zikr-i cemîlleri sebkat eden Hoca Hacı Sıddık Efendi hazretleriyle, Tercan karyeli Şeyh Sâdık Efendi'ye ve Türbedar Hacı Mahmud Efendi'ye irade buyurmuş olduklarından,(...)" (s.805)

"...Süleyman Ağa, müşarünileyh Fevzi Efendi'ye demiş ki "Bu gece rüyamda şeyh efendimiz hazretlerini gördüm, buyurdular ki "Bizim çocuklar geliyorlar, lâkin harçlıkları azdır, yani biraz akçeleri vardır. Biraz da sen borç olarak verin de burada çok bekletmeyesiniz" buyurdular. Bu rüyayı şimdi mahdumum dâ'îlerine söylüyor idim. İşte zât-ı âlîniz de teşrif buyurdunuz. Emr ü irade buyurun ne kadar kuruş ister iseniz hazırdır" diyerek..." (s.806)

"Refikam dedi ki "Ben bu ölümü çok arzu ediyorum, zira ki on seneye karîbdir, esîr-i firâş oldum, lâkin ben vaktiyle pek çok dua ettim ki Cenâb-ı Hak beni Şam'dan ayırmasın diye. Benim toprağım Şam'dadır, buralarda ölmem" dedi. Sahih öyle oldu ki Şâm-ı şerîf'e avdet ile orada vefat etmiştir. Âtîde zikri beyan olunur. Ve hem de o esnada refikam bir rüya görmüş idi. Şöyle nakl ü hikâye etti ki bu gece âlem-i ma'nâda gördüm ki bir Arap hadım ağası geldi, elinde celî yazı ile yazılmış bir ferman vardır. Dedi ki "İşte efendinin fermanı çıktı, gideceksiniz." Ben de dedim ki "Aferin ağa, çok alâ olmuş, Cenâb-ı Hak senden razı

olsun. Zaten ben de orayı istiyorum" dedim diye hikâye etti. Bu rüyadan anladım ki yine Şâm-ı şerîf'e avdet vardır. Bu ferman, Şâm-ı şerîf'e kabul olunduğumuza ve vaki olan kusurumuzun affına dair erenlerin bir fermanıdır,(...)" (s.809)

"Mumaileyh Reşid Efendi'nin rüyası bu idi ki âlem-i ma'nâda görmüş ki fakir yine Şam'daki hanede ikamet ediyormuşum. Hanenin sokağa çıkmış bir cumbası var imiş, onun içinde oturmuşum. O esnada türbe-i şerîften müşarünileyh Alemdar hazretleri sokağa çıkıp üç defa "İbrahim Efendi!" diye nida buyurmuşlar. Fakir o cunbadan "Efendim!" deyip aşağı inip yanlarına gitmişim. Fakire buyurmuşlar ki "Canım, bu Reşid Efendi'ye söyle, benim kitaplarımın arasına birtakım roman karıştırmış, yani Efrencin birtakım hikâye kitapları vardır, onları karıştırmış. Söyle bunları benim kitaplarıma karıştırmasın" buyurmuşlar. Fakir de gelip Reşid Efendi'ye söylemişim. Güya bundan dolayı Hazret-i Alemdar gayet darılmış olduğunu hissederek Reşid Efendi'nin vücuduna bir titreme, lerze gelip fakire: "Aman nasıl edelim?" demiş. Fakir de demişim ki "Gel seni hâk-i pâylarına götüreyim, ayaklarını öp, af etsinler." Reşid Efendi cevabında demiş ki "Aman efendim, ben ziyade korktum, yanlarına gidemem!" deyip bu hâl ile öyle titreyerek uykudan uyanmış. Ferdâsı günü daha orada dikiş tutturamayarak kendi hanesine nakletmiş olduğunu yazmışlardır. İşte bundan anlaşılmış ki Hazret-i Alemdar radıyallâhu anhu efendimizin üç kere fakire çağırmaları, vaki olan kusurumuzun affıyla ıtlâkımızın çıktığına delîl-kavîdir. Filhakika öyle oldu ki yine Şâm-ı şerîf'e hastayı alıp avdet ettik." (s.809-810)

"..."Biz burada pek çok durmayıp Hicaz'a azimet olunacaktır. İnşâallâhu ta'âlâ sizler için yakında bir zât-ı âlî-kadr zuhur edecektir, ondan yed tutarsınız"..." (s.813)

"...badehu imam efendi mihrabiye kıraat etmeye bed' ü mübâşeret edicek, müşarünileyh Muhtar Efendi hazretleri niyet ve tefeül etmiştir ki bu okunacak mihrabiye âyet-i şerîfi, fakirleri hakkında olsun. Ve fakirleri ise, yanlarında oturmuş idim. Bu niyet ve tefeülden fakiri haberdar etmek istemişler ise de görmüşler ki fakir murakabedeyim, murakabeyi bozdurmamak için sükût buyurmuşlar." (s.814)

"Kitabı aldım. Gördüm ki Futûhât-ı Mekkiyye'nin birinci cildi imiş. Pekâlâ deyip gönlüme geldi ki "Bu yüzsüz asiyi, Hazret-i Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz yine huzûr-ı gavsiyyelerine kabul buyuracaklar mıdır, kitâb-ı şerîflerinden tefeül edeyim" dedim. Müşarünileyh Hakkı Beyefendi de karşıda oturmuş cerîde mütalâa ediyorlar. Kemâl-i huzûr u muhabbetle Hazret-i Şeyh-i Ekber efendimize teveccüh ve rabıta ederek ihlâs ve Fâtiha-ı şerîfeyi kıraatten sonra böylece niyet ederek

açtım. Nasıl ki kitabı açtım, hemen o anda ve dakikada Muhtar Efendi hazretleri de oda kapısından içeri girdiler. Biraderleri Hakkı Bey buyurdular ki "Tefeül vardır!" Kitabın evvelki satırı işte bu ibare idi: "Minhu bi-zâlike'l-muhtâri ev inâyeten bi'l-gayri bi-sebebihi..." Yani kitap öyle açıldı ki "Bi-zâlike" lafzın müşarünileyhi, Muhtar Efendi hazretleri oldu, yani açılmakla beraber odaya girip karşımda durup "İşte bu Muhtar'dır" demek manasına remz ü işaret oldu." (s.815)

"...bu gibi kütüb-i sûfiyyeden olunan tefeül, min ciheti'l-hakîkat o sâhib-i kitâbdan sual ve istizan olunan husus hakkında ne gûne irade ve fermanları olduğunun haberini almak niyet ve maksuduna mebni olduğundan(...)yine kabul buyurup buyurmayacağı mâdde-i mühimme-i ma'neviyyenin kendilerinden istifsar ve istizanı idi.(...)sâhib-i tefe'ül olan bu yüzsüz asi ki(...)kelâm-ı kadîmden olunan tefeülde zuhur eden..." (s.818)

"O esnada hikmet-i ilâhî gönlüme şöyle tulû etti ki "Osman Bey efendimiz için Mushaf-ı şerîf'ten tefeül edeyim. Dedim: "İster iseniz, müsaade buyurur iseniz, efendimiz için Mushaf-ı şerîf'ten tefeül edeyim?" Buyurdular ki "Ne için bu tefeül?" Dedim ki "Fakirinizin gerek Mushaf-ı şerîf'ten ve gerek sair kütüb-i sûfiyeden tefeül etmeye manevî mezuniyetim vardır. Bakalım Cenâb-ı Hak zât-ı âlîleri hakkında ne buyururlar. Ve ne amel etmeye ve ne yola gitmeye rızâ-yı ilâhîsi olduğu bu zuhur edecek âyet-i şerîften istidlâl ederiz" dedim. Mîr-i mûmâileyh memnun olup "Madem ki böyle bir emr-i azîme mezunsunuz, buna teşekkür ederim, tefeül buyurun" dediler. Fakir de Mushaf-ı şerîf'i alıp okunacak ne ise, onu kıraat edip mîr-i mûmâileyh hakkında niyet ederek bir müddetçik rabıta ederek gözlerim kapalı olarak kalem ucuyla Mushaf-ı şerîf'e nişan edip açtım. İşte sûre-i Bakara'dan bu âyet-i şerîfe zuhur etti, yani sayfa başı bu idi. "Ve etimmu'l-hacce ve'l-umrete lillâhi fe-in uhsirtum fe-me'steysere mine'l-hedyi" zuhur edip hemen Mushaf-ı şerîf'i cananımıza verip "Buyurun, okuyunuz" dedim. Mîr-i mûmâileyh Mushaf-ı şerîf'i eline alıp âyet-i kerîmeyi müşahede ettikte, kendisine bir hayret ve bir istiğrak ve bir taaccüp hâsıl olup bir zaman mestane mestane yüzüme bakıp "Nedir bu efendimiz?" dedi. Dedim: "İşte Cenâb-ı Hakk'ın emri bu imiş. Erenler buyurun diyorlar ve hem de bu sene hacc-ı ekberdir. Artık bundan alâ şey olmaz" dedim." (s.828)

"...bir gece âlem-i ma'nâda şöyle gördüm ki Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz ile mahdûm-ı âlî-i gavsiyyeleri olan reşadetlû Hacı Fevzi efendimiz birlikte olduğu hâlde müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz fakire hitaben buyurdular ki "Cuma gecesi size geleceğiz." Güya mahfîce kimseye haber vermeyerek teşrif buyurulacak

imiş. Bu kadarcık buyurup gittiler. Bunlardan ayrılıp gider iken cananımız mumaileyh Hacı Osman Bey merhumu gördüm, sakalları siyah, hafifçe, delikanlı zamanları gibidir. Bir ince terlemiş yüzünde eseri vardır. Hemen görür görmez dedim ki "Aman Osman Bey, cuma gecesi Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz gizlice fakirhaneye teşrif buyuracaklardır, siz de teşrif buyurun da hazret-i şeyhe rica ederim, zât-ı âlîlerine teveccüh buyursunlar" dedim. Cevabında dediler ki "Bendeniz sıkılırım." Dedim ki "Asla sıkılmayız, fakirin hatırı için size teveccüh buyururlar, bir şey demezler" dedim. Kabul edip "Baş üstüne, gelirim" deyip gittiler. İşte bu manadan anlaşıldı ki bizim cananımızı da bu yüzsüz asi gibi kabul buyurmuşladır." (s.831)

"...şöyle niyet ettim ki "Bu okunacak na't-ı şerîf, Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri lisanından hakk-ı fakîrîde olsun" tefe'ül-i hayrı ettim, yani ne ki zuhur eder ise, fakire hitap makamında olsun ve bu niyet ve Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimize teveccüh ve rabıta ettim." (s.836)

"...müşarünileyh Muhtar Efendi hazretleri hakkında olan niyaz ve suale cevap olarak Kelâm-ı kadîm'den tefeül ile zuhur edecek âyet-i kerîmeden isticvâb olunması remz ü işaretini gönlüme atmış olduklarından işâret-i ma'neviyye ile rabıtadan kalkıp türbe-i şerîflerinde olan kütüphanelerinden Kelâm-ı kadîm alınıp o huzurda emr ü irâde-i Hazret-i Şeyh-i Ekber ile Muhtar Efendi hazretleri hakkında tefeül olunup Kelâm-ı kadîm feth ü küşat olundukta, sûre-i Enfâl'de olarak zuhur eden âyet-i kerîmenin iptidası bu idi, yani hîn-i küşadında birinci satırı bu idi:(...)Bu âyet-i kerîme zuhur etti. İşte bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı işâreti pek çok olup yani bu makâm-ı Muhyiddin kuddise sırruhu'l-azîzden size fîsebîlillâh her ne ise tevfiye olunur, asla size bu bapta zulüm olunmaz gibi. Daha sair işaretlerinden birisi de Muhtar Efendi hazretlerinin makâm-ı irşâda vusullerini müjde ve tebşir olduğu gibi, bu yüzsüz asi Aşçı Dede dâilerine dahi müşarünileyh Muhtar Efendi hazretlerinin hüsn-i zan ve teveccühât-ı mürşidâneleriyle iltifât-ı ma'neviyyelerinden dolayı makâm-ı irşâdda ma'iyyet-i mürşidânelerine verilmiş olduğuma müjde ve tebşir olduğu cihetle..." (s.843-844)

"O hafta perşembe gecesi âlem-i ma'nâda gördüm ki bir ufak câmi'-i şerîfte bulundum. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz de oradadır. Güya müşarünileyh efendimiz hazretleri hatm-i hâcegân okutacaklar imiş. Câmi'-i şerîf lebâleb doludur. Lâkin cemaat öyle saf-be-saf hatm-i hâce halkası gibi oturmamışlar; karma karışık yani camilerde vaaz cemiyetinde otururlar gibi birbirlerine muttasıl sıkça oturmuşlar. Ancak bu yüzsüz asi ve diğer birkaç zat, Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin karşısında dizbediz

oturup hatm-i hâce taşlarını bu fakir tevzi ediyorum. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize ve sair ihvana tevzi ederek bu esnada gönlüme geliyor ki Cenâb-ı Hakk'a pek çok hamd ü senalar olsun ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz bu kadar cemâ'at-i kübrâ içinde yine bu yüzsüz asiyi ihtiyar buyurmuşlardır diyerek müftehirâne duruyorum. Taşlar tevzi olunup fakir yerime geldim, oturdum. Güya hatm-i hâcegânı fakir okutacak imişim. Lâkin bu cemâ'at-i kübrânın arkasında ulemâ-yı zâhirden bir hoca efendi, karşısında birkaç mollası olup ders okutuyor. İşte hoca efendinin ders takrir etmesi bizim hatm-i hâcegâna mâni oluyormuş, çünkü malûm ya, hatm-i hâcegânda hiçbir taraftan bir seda ve bir ses olmayacaktır. Binaenaleyh fakir hatm-i hâceye bed' ile bir kere cehren "Estağfirullâh" deyip sükût ettim ve herkes rabıtaya vardılar. Bir müddet sonra Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz rabıtadan ser-i sa'âdetlerini kaldırdılar. Gördüm ki lihye-i mürşidâneleri yukarıya doğru dikilmiştir, yani pek çok rabıtada durduklarından sakalları o hâlde olup makamlarından kalkıp fakirin yanına gelip omzuma yed-i sa'âdetleriyle dokunup "Kalkın gidelim" buyurdular, yani hoca efendinin öyle ders takriri hatm-i hâceye mâni oluyormuş. Hâlbuki hoca efendi de dersi terk edip oradan gitmiş olduğunu görüp Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize dedim ki "Efendim, hoca efendi gitmiştir, daha mâni yoktur." Cevap vermediler. Oradan birlikte gider iken, uyandım, hayrola dedim, yani anladım ki Şâm-ı şerîf'çe olan me'mûriyyet-i ma'neviyyemiz diğer bir mahalle tahvil oldu. Lâkin neresidir bilemiyorum." (s.848-849)

"...âlem-i ma'nâda gördüm ki havaya etraftan birtakım siyah siyah hiç görülmemiş ve bazısı kırmızıya meyyal bulutlar cem' olmaya başladı. Sual ettim ki "Nedir bu bulutlar?" Cevap verdiler ki "Azap bulutlarıdır." Lâkin cevap vereni görmüyorum. Yalnız kulağıma öyle bir seda geliyor. Bu kadarcık cevap aldım ve bundan fevkalâde muztarip ve müteessif olup daha dua ve niyaz etmek gibi bir şeye muktedir olamayıp ziyadesiyle ıztırabımdan sıkılıp uyandım ki suya girmiş gibi ziyade terlemişim. Bir zaman uykum kaçıp öyle ter içinde ne olacak bu rüya diye tefekkür ettim.(...)Mezkûr rüyayı ona söyledim ve hiç böyle bir rüya görmemiş idim. "Pek ziyade efkâr ediyorum" dedim. Efendi-i mûmâileyh "İnşâallâhu ta'âlâ hayırdır, efendim" dedi. Aradan üç dört gün mürurunda Dersaadet'te fevkalâde bir hareket-i arz zuhur edip emsali sebkat etmemiş derecede külliyetli hasârât olduğu ve çok mahaller yıkılıp harap olduğu istima olundukta, mumaileyh Abdulhafîz Efendi, fakire dedi ki "Efendim, işte gördüğünüz rüya çıktı, bu imiş" dedi." (s.855-856)

"...bir rüya dahi gördüm. Şöyle ki bir kârgir büyük ebniye içinde olduğum hâlde hareket-i arz zuhur etti. Fakirin elimde bir çekmece var imiş. Güya o çekmece içinde mukaddes bir şey var imiş. İşte o çekmeceyi iki elimle sadrıma basıp pek çok tazarru ve niyazda bulundum ve fevkalâde Cenâb-ı Hakk'a niyaz ettim. Ve hareket-i arz şöyle bir cüz'î olup savuştu. Dedim: "Çabuk geçti." Dediler ki "Siz dua ettiğiniz için zararsızca çabuk geçti." Sabah oldu, bu rüyayı da mumaileyh Abdulhafîz Efendi'ye söyledim. Dedi ki "İnşâallâhu ta'âlâ İstanbul'un hareket-i arzı da zail olmuştur." Filhakika muahharen alınan havadislere nazaran mezkûr pazardan sonra şiddetli hareket-i arz olmamıştır azizim." (s.856)

"...müşarünileyh hazretleri fakir için tefeül etmiş ki imam efendi tarafından kıraat olunacak âyet-i kerîme fakirleri hakkında olsun diye. İmam efendi de "Etâ emrullâhi fe-lâ teste'cilûhu" kıraat etmiş idi. Ehl-i hakîkatin malûmu olduğu üzere bu gibi tefeül olunan âyet-i kerîmelerin zâhir ü bâtına tatbiki cihetle pek çok ma'ânî işaret ve rumûzâtı vardır. Evvelce beyan olunmuş idi. Ve bir işareti dahi bu imiş ki ma'nâ-yı zâhirîsi gibi Allah ta'âlânın azabı karîb oldu, imdi vakti gelmezden evvel talep etmeyiniz demektir, yani acele etmeyiniz azâb-ı elîm geldi. Bazı müfessirîn buyurmuşlardır ki âyet-i kerîmede olan emirle murat, mükezzibînin ukûbeti ve seyf ile azap olunmalarıdır. Bu cihetle ahâlî-i İstanbul'un ekserisi mükezzibîn gürûh-ı lâ-yüflihûndan olmalıdır,(...)Bu tefeülden anlaşılan, fakirlerinin Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimize hitâb-ı umûmî imiş. Fakirleri içlerinde bulunmadığım cihetle fakire cihet-i taalluku olmadığı gibi, sâhib-i tefeül dahi suale memur olup onlara dahi cihet-i âidâtı yoktur." (s.856-857)

"Binaenaleyh Mesnevî-i şerîf'ten tefeül olunup "Se-nu'îduhâ sîretehe'l-ûlâ" âyet-i kerîmesi zuhur edip mîr-i mûmâileyhe gösterdim. Buyurdular ki "İşte şimdi bir şey demem ki sizi yine karîben iade edeceklerdir." Filhakika öyle oldu,(...)" (s.858)

"Ve hem de şöyle niyet ettim ki "Mutribde kıraat olunacak na't-ı şerîf bu yüzsüz asi için olsun." Yani Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu sırrahu'l-azîz lisân-ı mukaddesesinden olan emr ü irade bu fakir için olsun diye tefeül ederek muntazır-ı emr ü fermân-ı Hazret-i Mevlânâ oldum." (s.861)

"...yalnız tefeül tarîkiyle bir gün kalemde bulunan efendilerin cümlesine hitaben "Fakir bir işe mübâşeret edeceğim. Edeyim mi etmeyeyim mi?" diye sual olunarak cümle tarafından "Edin!" cevabını aldım. İşte bu kadar kâfîdir diyerek ferdâsı günü, alessabah kalemi elime alıp destûr erenlerim diyerek bilâ-tevakkuf bir acîb hâlde her bir bendi mufassal yırmi beş bendi havi bir lâyiha müsveddesi kaleme aldım." (s.862-863)

“Lâkin ehl-i tarîk için sünnet budur ki bu gibi bir mühim işte istihare veyahut bir ehl-i gönülden istiftâ etmek lâzımdır. Binaenaleyh gönül âlemine Hazret-i Hâfız-ı Şîrâzî kuddise sırruhu'l-âlî efendimizin divanından tefeül etmek manası atıldı,(...)Mumaileyh Kemal Bey akşam hanelerine teşrif edip Hâfız divanını eline alarak “Hâfız sen kimsin ve nesin? Senin hâlin nedir, bana söyle!” diye tefeül ederek açmış.” (s.873)

“İmdi bu yüzsüz asi de evvelâ makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye takdim eylediğim lâyiha için sual ve tefeül ettim, bu beyit zuhur etti:(...)” (s.874)

“...kıraat buyurulan na't-ı şerîfte olunan tefeül üzerine Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz tarafından(...)nutk-ı şerîfi zuhur ederek filhakika Şam'dan İstanbul'a bu defa geri gelinmiş idi. Bu kere dahi kemâ-fi's-sâbık hakk-ı fakîrîde emr ü iradeleri ne olduğuna dair olunan tefeülde işte bu na't-ı şerîf kıraat buyurulmuştur:(...)” (s.879)

“Mezkûr Sirâcu'l-Vehhâc fî Leyleti'l-Mi'râc nam risaleyi elime aldığımda gönül âlemine geldi ki “Bu risaleyi feth ü küşat etmeyem. Ola ki bu yüzsüz asi hakkında ne emr ü irade buyurulacağını tefeül ederek o niyet üzere açayım diyerek hem müşarünileyh hazretleriyle mükâleme ve muhabbet ediyorum ve hem de bu niyet üzere tefeül ederek ve göz yumarak elimle bir mahal açtım. Bu hâlde müşarünileyh hazretleri bildiler ki tefeül ettim. Buyurdular ki “Hayrolsun, tefeül ettiniz.” “Evet efendim” deyip açtım.” (s.880)

“...âlem-i ma'nâda şöyle gördüm ki fakir bir al renkte gayet alâ ve ve bâlâ Katâne kıtasında bir at üzerinde olup Galib Bey, fakiri istikbal etti. Ve elinde tabak içinde birtakım tatlı me'kûlât vardır. Fakire yakın olunca dedim ki “Aman Galib Bey, pek yakın gelme, belki hayvan size bir zarar eder!” Demeye kalmadı, onu gördüm ki mezkûr hayvan art ayağıyla nasıl bir çifte vurduysa hemen Galib Bey yer üzerine düştü ve orası da gayet taşlık su mahzeni gibi şeyler vardır. Onu gördüm ki yüzü gözü kâmilen berelenmiş ve kan içinde kalmıştır. İşte bu dehşetle uyandım,(...)Ferdâsı günü bu rüyayı atufetlû velinimet Muhtar Efendi hazretlerine arz ettim.(...)Binaenaleyh müşarünileyh hazretleri rüya hakkında bir şey demeyip ancak bir müddet tefekkür buyurdular, yani bu rüya, iyi rüya olmadığını ima ettiler. Arz u beyandan müstağni ve ehl-i sûfiyyenin malûmu olduğu üzere Hazret-i Şâh-ı Nakşbendî kuddise sırruhu'l-âlî efendimizin nisbet-i ma'neviyyeleri kır esb suretinde tecessüm ederek sâlikân-ı hakîkat ekseriya alâ düz beyaz at rüyalarında müşahede ederler ki işte o esb-i şâh-ı müşarünileyh hazretlerini nisbet-i ma'neviyyesidir, Allâhu a'lem. Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi Kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin de nisbet-i ma'neviyyeleri al renginde olan esb olmalı ki öylece müşahede olundu azizim.” (s.897)

“Hazret-i şeyh efendimiz işte böyle fakiri köşe bucak aramakta iken, bir gün Bâb-ı Seraskerî'ye gittim. Mektupçu Muhtar Efendi hazretlerinin odasında yalnızca oturuyordum, yani efendi hazretleri daha gelmemiş idi. Hazret-i şeyh efendimize artık âlem-i gaybdan haber vermişler diyelim, zira ki fakirin o gün orada olduğumu kimse bilmez idi. Bir de onu gördüm ki bir Mevlevî, odanın kapısında durup fakire baş kesti ve tebessüm etti.” (s.912)

“Şöyle ki paşa merhum vefatından üç gün evvel âlem-i ma'nâda görmüş ki bir sofra-i âlîde Cenâb-ı Risâlet-penâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz ile Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz birlikte oturmuşlar. Paşa merhum dahi ayak üzerinde huzurlarında bulunmuş. Bu hâlde sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz sofradan dest-i peyvest-i risâlet-penâhîlerine gayet müzeyyen bir zümrüt kaşık alıp “Kaşığın hazırdır Derviş!” diye emr ü ferman buyurulmuş olmasıyla, paşa merhum o hâlde uyanıp harem-i ismet-penâhîlerini çağırıp bu rüyayı naklettikten sonra demiş ki “Sizin gönlünüz beni bırakmıyor, tutuyor, rica ederim gönülden beni bırakın, ben yârime gideyim!” buyurmuşlar. Müşarünileyhâ dahi Hâlid Paşa hazretlerine hitaben: “Oğlum, artık pederiniz yolcudur, ona göre hizmetlerinde bulununuz” diye rüyayı hikâye ederek söylemiştir.” (s.913-914)

“Evvelce arz olunduğu üzere fakirleri Mevlevîhanelerdeki mutrıbândan tefeül olunan na't-ı şerîfleri mîr-i mûmâileyhin cüzdanından ikmal ederdim,(...)” (s.919)

“...Arabacıbaşı Şeyh Efendi hazretlerinin huzurlarına gitmiş ve mezkûr tezkireyi ona göstermiş ve “Bundan bir mana ihraç edemedim, ne buyurursunuz?” demiş. Müşarünileyh hazretleri buyurmuş ki “el-Mîm'den murat, Abdulmecid'dir; fi'l-mîm'den murat muharrem ayıdır; mîmun'dan murat, mevttir, yani Sultan Mecid, muharremde vefat edeceğine işarettir” demiş. Ve öylece olmuş diye hikâye buyurdular azizim.” (s.919)

“Fakir, şehr-i mezkûrun on sekizinci pazar gecesi âlem-i ma'nâda şöyle gördüm ki bir tarîk-i vâsi'de gidiyorum. Dört nefer Müslüman, başları Şamlı gibi abanîyle sarıklı ve üzerlerinde başıbozuk elbisesi vardı. Ellerinde yalınca kılıçlar parpar parlayarak üzerime doğru geldiler. Bu hâlde fakir bir büyük duvar cihetine arkamı verip gönlüme geldi ki Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz bu fakir hakkında dünyaca bazı tebşiratları vardır, daha onlar zuhur etmediği cihetle mevt bana gelmez, yani daha ölmem diyerek bunların hücumuna karşı dört kere “Meded yâ Hazret-i Fehmi!” diye kemâl-i şiddet ü ızdırâbla cümle aza ve kuvva huşu ve tazarruda olarak çağırdım. O hâlde bu dört nefer kimse fakire hücumdan el çekip ellerindeki kılıçları birbirlerine havale ederek kılıç oynar gibi yani ahâlî-i Şâm böyle kılıçlar ile karşı karşıya gelip birbirine kılıç hamle ederler gibi kılıç oynarlar,

işte onun gibi bunlar da kılıç oynamaya başlayıp fakir aralarından çıkıp oradan bir büyük konak var imiş, oraya gidip dehalet ettim ve bu havf u ıztırapla uyandım. Rüya, ammâ hakikat gibi. Haylice mustarip oldum. Ferdâsı günü bizim velinimet mürşid-i ekrem Muhtar Efendi hazretlerine arz ettim. Müşarünileyh hazretleri bir müddet teveccüh ve rabıta ettikten sonra buyurdular ki "Bu vukuat hakiki ve ciddi idi, lâkin Hazret-i Şeyh-i A'zam kuddise sırruhu'l-ekrem efendimizin rûhâniyyet ü imdâd-ı gavsiyyeleri yetişip ciddi ve hakiki olan iş lu'b u hevaya münkalip olup oyuna tahvil olmuş, yani bîesâs, çocukların lu'b ve oynaması gibi bir kimseye zarar ve ziyan olmayacağını tebşir ederim" buyurdular..." (s.929)

"..."O risale bundan dört yüz sene mukaddem Bursa'da kutbu'l-aktâb meşhur Somuncu Baba var imiş, onlarındır. Bundan mukaddem gelen kutupları zikr ü beyandan sonra bin üç yüz senesinden sonra gelecekleri de söylemiş ve alâmet ü nişanlarıyla kim olduğuna işaret etmiştir. İşte o risalede Ali Efendi hazretleri de mevcuttur. Hatta onun için buyurmuştur ki "Elinde abası, elleri daim niyazda durur." İşte o zat abayı tersine giyen meşhur Ali Efendi hazretleridir.(...)"..." (s.936)

"...Eylülün beşinci [17 Eylül 1896] perşembe günü olan rumuz ve işaretlerinden birisi de bu idi ki buyurdular ki "Yirmi sekizin rub'u kaç eder?" Dedim: "Yedi adet eder." Buyurdular ki "Üç rub'u ne eder?" Dedim: "Yirmi bir adet eder." Sükût ettiler. Bundan muahharen olunan hesaptan anlaşıldığı gibi o tarihten itibaren bizim Edirne'ye hareketimiz yirmi bir gün sonra olacak imiş ki Eylülün yirmi birinci [3 Ekim 1896] günü hareket olunmuştur. İşte bunun gibi o günde daha bazı remz ü işaretleri olup hîn-i zuhûrunda arz olunacaktır." (s.942)

"...selâtîn-i ızâmdan bir zatın Edirne'ye teşriflerinde o zat bir gece âlem-i ma'nâda ellerinde bir kamış var imiş. Böyle görüp sabahleyin kurenâsından bir zatı müşarünileyh Enis Efendi hazretlerine gönderip demiş ki "Şeyh efendiye benden selâm et, bu gece görmüş olduğum ma'nâyı tabir etsinler." Lâkin gördüğü ma'nâyı beyan etmemiş. O zat da aldığı emir üzerine Mevlevîhaneye gelip Şeyh Enis Efendi hazretlerine böylece arz etmiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki "Gördüğü rüya bu idi ki elinde bir kamış var idi, o da neydir ve hem de mansurdur, böylece arz buyurun" demiş. Kurenâdan olan o zat, avdet ederek böylece arz etmiş. O hâlde padişah anlamış ki bu zat büyük zattır. Hemen hayvana râkiben ziyaretlerine gelmiştir, yani padişah gazaya gideceğinden mansur ve muzaffer olacağına bir remz ü işarettir." (s.948)

“Risalemizde evvelce dahi birkaç defa vuku bulup arz olunduğu üzere böyle bir mühim ve mutena bir madde olursa Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizden tefeül tarikiyle istimdat ederim. Kemâ-fi's-sâbık mutribde na't-ı şerîfe bed olunmazdan evvel Hazret-i Pîr efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyelerine müteveccih olup bu mesel-i ma'lûme için yani zuhur eden Yunan muharebesinin hakkında istifsar ve istimdâd tarikiyle tefeül ettim, yani kıraat olunacak na't-ı şerîften keyfiyet istidlâl olunacaktır.” (s.975)

“...âlem-i ma'nâda görünen rü'yâ-yı sâdıka bu idi ki bu yüzsüz Aşçı Dede, Edirne Mevlevîhanesi'nin semahanesinde bir köşede oturmuş olduğum hâlde şöyle müşahede ediyorum ki semahanenin tavanına yakın yani zeminden hayli yüksek semahane tavanı etrafından dâiren-mâ-dâr mücedded siyah elbise ve yağmurluk iksâ etmiş ve sırasıyla dizilmiş öyle havada muallak olarak birtakım asker gördüm. Sual ettim ki “Bunlar kimdir?” Dediler ki “Acem askeridir.” Lâkin ellerinde silâh ve bellerinde palaska ve arkalarında çanta gibi şeyler yoktur, ancak askere mahsus cedîd ve siyah elbise iksâ olunmuştur. Semahanede fakirden başka kimse yoktur. Suale cevap da gayptan veriliyor. Bir de onu gördüm ki mutribde kıyamda bir zât-ı şerîf duruyor ve na't-ı şerîf kıraat ediyor. Bu zatın ser-i âlîlerinden Kadirî tacı gibi bir taç vardır. Lâkin bir diğer tarzdadır, öyle üç köşeli gibidir ve üzerinde beyaz sarık sarılır ve lihye-i saadetleri kuzgunî siyah ve uzundur, âdeta siyah nur gibi leme'ân eder. Bu zât-ı âlî-kadr na't-ı şerîf kıraatı esnasında ara sıra tevakkuf edip mevcut bulunan asker cümleten bir ağızdan bülend avaz ile bir şey söylerler, yani alkışlarlar gibi. Ancak bunların söyledikleri ve kıraat olunan na't-ı şerîf ibaresini ne olduğu bilemiyorum, yani bundan bir harf hatırımda yoktur. Bu hâlde uyandım. İşte bundan anlaşılan bu idi ki na't-ı şerîf kıraat eden Hazret-i Pîr Mevlânâ efendimiz idi ve asâkir ise Hazret-i Şems-i Tebrîzî efendimiz Tebrîz'e mensup olduğundan Acem askeri tabiriyle rûhâniyyet-i Hazret-i Şems olduğuna şüphe yoktur.” (s.977-978)

“...kıraat olunacak na't-ı şerîfe ve ma'nâ-yı işarete muntazır oldum. İşte bu na't-ı şerîf kıraat olunmuştur:(...)Ehlinin malûmu olduğu üzere evvelce mes'ele-i ma'lûme hakkında olan tefeül cevabına kıraat olunan na't-ı şerîfteki “Hû” zamirleri düşmanın münhezim ve perişanlığına remz ü işaret idi. Bu defaki na't-ı şerîfteki zamirler ise âdet-i kadîmemiz üzere uzlet ü halvetimize ric'at ederek hiçbir şeye karışmayarak zikr ü fikr-i râbıta ile meşgul olmaklığımıza remz ü işarettir, yani iş netîce-pezîr oldu, matlûb hâsıl oldu demektir.” (s.982)

“...pek aziz ihvanımızdan bir zât-ı âlî-kadr rüyasında görmüş olduğu rüyayı fakire müjde ve tebşir makamında ifade ve beyan etmiştir. Şöyle ki fakirhanede cuma gecesi bir

büyük davet var imiş, yani fevkalâde cemiyetli ve pek çok halk tecemmü etmiş ve yatsı ezanı okunduktan sonra sofralar küşadıyla it'âm-ı ta'âma bed' ü mübâşeret olunmuş. Sofralar ve taamlar fevkalâde müzeyyen ve nefis ve leziz bir hâlde olduğu cihetle o zat kendi kendisine diyormuş ki "İşte böyle ansızın birdenbire bu misilli davet ve bu nefis enfes taamlar hiç şüphe yoktur ki bu Cenâb-ı Hakk'ın bir ihsan ve ziyafetidir, yani bu mahzâ ziyâfetullâhtır. Bu da efendinin kerâmâtından olduğundan kendisine bu yolda müjde ve tebşir edeyim" diye o zat rüyasında böylece kendi kendisine söyler imiş, yani bu gördüğü hâlât, rüya olduğu bildiğinden rüyasında dahi böylece tabir eder imiş." (s.989)

"Sual ettim "Bu kitap kimindir?" diye. Dedi: "Hazret-i Zeynelabidin radıyallâhu anhu efendimizin bir risalesidir." Derhâl ellerinden alıp hem gidiyoruz ve hem de göz yumup teveccüh edip fakirin bu sene-i mübârekede Hicaz'a kabul olunup yüz sürülecek mi sualiyle tefeül ettim. Hâlid Efendi buyurdular ki "Mevlâna, böyle yol üzerinde de tefeül olur mu?"..." (s.995)

"...Hazret-i Pîr efendimizden bi-tarîki't-tefe'ül zuhur edecek emr ü irade rumûz-ı ma'neviyyeyi istima için Mevlevîhaneye gittim.(...)Bunlardan rumuz tarikiyle istidlâl olundu ki Hazret-i Cenâb-ı Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz huzurlarına davet vardır." (s.995)

"O gece âlem-i ma'nâda gördüm ki fakir bir sahrada bulundum. Kar yağıyor, lâkin kıtaları adî kar kıtasından ziyade büyüktür, yani fasla fasla pek çok nazil oluyor. Fakirin elinde bir beyaz şemsiye vardır, onu açıp kendimi muhafaza etmek murat ediyorum. Bir türlü şemsiye açılmıyor. Karlar üzerime nüzul ediyor. Bu hâlde güya bir taraftan bir nida ve bir kelâm işittim. Keennehu rüyayı tabir ediyorlarmış. Dediler ki "Yağmur rahmet-i ilâhiyyedir; bu kar da nûr-ı ilâhidir, yani ramazân-ı şerîfin nûr-ı tecellîsi sizi ihata ediyor, siz de buna vücudunuzun hicabıyla mukabele etmek istiyorsunuz, Hâlbuki sizin vücudunuz bu tecelliyât-ı ilâhiyyeye mâni olamaz. Şemsiye bu âlemin haymeye yani çadır gibi olmasına misaldir, yani sizin iklîm-i vücudunuz olan haymiyyü'ş-şekl ramazân-ı şerîfin nûr-ı tecelliyâtına gark ve mazhar olduğuna işarettir" buyruldu." (s.997)

"Nihayet "Dahîlek yâ Resûlallâh, bu yüzsüz İbrahim'i dâ'ire-i şefâat-i nebeviyenize aldınız ise, senin halife ve vârisin olan Fehmi Efendi hatırı namına olsun res-i sa'âdetinde olan cevher-i yektâ hareket buyursun, dahîlek yâ Resûlallâh!" dedim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne hareket buyurdu. Üç defa tekit ettim, üç defa hareket etti." (s.1006)

“Esnâ-yı muhabbette buyurdular ki “Zât-ı âlîniz Tur-ı Sînâ'da iken bir rüya gördüm. Şöyle ki bizim mürşidimiz Hacı Ahmed Efendi kuddise sırruhu'l-azîz teşrif buyurmuşlar. Fakat yanlarında bir zât-ı âlî-kadr vardır. Başında beyaz sarık, arkasında bir derviş abası. Gayet nuranî, beşâşetli bir mürşid-i kâmildir. Güya bunların bir dervişleri varmış. Onu müşarünileyh Ahmed Efendi'ye emanet etmişler ki hizmetlerine bakılsın diye. Müşarünileyh Ahmed Efendi kuddise sırruhu'l-azîz, o zata hitaben buyurdular ki “Efendim, iradeniz üzere bizim Rıfat Efendi bendenize tevdi olunup hizmetleri ona sipariş olunmuştur ve onlar da hizmetlerinde mukimdirler” diye söylemeleri üzerine uyandım. Bildim ki o zât-ı âlî-kadr, efendimizin mürşitleridir. Fakire hizmetiniz emir buyurulmuştur. Buna da fevkalâde teşekkür olunup bu bapta kendimi bahtiyar addederim” diye hatm-i kelâm etiler.” (s.1017)

“Evvelce görmüş olduğum rüyayı mumaileyh bizim Hâlid Efendi can biraderimiz hazır olduğu hâlde Levâzım Birinci Şube Müdürü saadetlû Tahsin Efendi'ye nakl ü hikâye olunup bunlar tarafından dahi fevkalâde memnuniyet ve mahzuziyet ile “İnşâallâhu ta'âlâ ayn-ı vâki'dir, erenler tarafından size bir lutf u ihsandır” diye tebşir ve tebrik etmişler idi.” (s.1024)

“Mezkûr rü'yâ-yı sâdıka(...)pazartesi gecesi görülmüş idi.(...)bu görünen rüyanın ledünniyâtı hakkında Hazret-i Pîr efendimizden tefeül ederek bu bapta sâdır olacak emr ü fermanlarına kıraat olunacak na't-ı şerîften istidlâl olunmak üzere niyet olunarak Hazret-i Pîr efendimize teveccüh ve râbıta-i kalb ile kulağımı mutribde okunacak na't-ı şerîfe havale ederek can u gönülden istimaa muntazır idim.” (s.1026)

“...Mevlevîhanelerde Hazret-i Pîr efendimiz tarafından olunacak emr ü ferman ve rumûzâta istinaden mutribde kıraat olunacak na't-ı şerîflerden tefeül olunurdu...” (s.1028)

“Mahzâ tefe'ül-i hayr addolunarak teşekkürât-ı azîme ifa olundu.” (s.1054)

“O gece yani pazar gecesi refikam, âlem-i ma'nâda görmüş olduğu şu rüyasını alessabah nakl ü hikâye eyledi ki “Bu gece kendimi Edirne Mevlevîhanesi'nde gördüm, yani orada imişim. Siz de yeşil tennure giyip ortada sema ediyorsunuz. Fakat sizin kollarınızın üzerinde birer Mevlevî ve başınız üstünde bir Mevlevî üç kişi sema ediyorlar. Bunlar da beyaz tennure giymişler ve ayaklarını sizin üzerinize koymuşlar. Siz sema ettikçe, onlar da sizin ile beraber sema ediyorlar. Yanımda olanlara dedim ki “Aman efendiye bunlar zahmet vermesinler!” Dediler ki “Hayır bunlardan efendiye bir zahmet olmaz.” O sırada semadan fariğ oldunuz. Orada sizin elbise-i resmiyyenizi getirdiler, size giydirdiler. Hatta belinize kılıç kuşattıkları vakit kendi kendime dedim ki “Daha efendi kılıç almamış idi, nereden

bulmuş?" dedim. Bu hâlde uyandım." Dedim: "Senin bu rüyan pek güzeldir. İnşâallâhu ta'âlâ sâye-i erenlerde ileride daha terakki edeceğime şimdiden bir tebşîrât-ı ma'neviyyedir." Gönlüme geldi ki "Bu üç can daha üç rütbe alacağıma işarettir, yani rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi, sonra sınf-ı ûlâ, badehu rütbe-i bâlâdır demek olur" dedim. Birkaç gün sonra İkinci Levazım Şube Müdür Muavini bizim izzetlû Galib Bey oğlumuzu gördüm. Efendi-i mûmâileyh rüya tabirinde meşhur Muabbir Hasan Efendi makamında birinci olup kendileri ehl-i tarîk ve ehl-i cezbe olmasıyla rüyayı arz ettim. Buyurdular ki "Bu üç can, erenler tarafından size bir işarettir ki şimdiki maaşınızın üç misli maaşa nail olacaksınız. Bu da muhasebecilik demektir, yani muhasebeci olacaksınız. Fakat şu kadar var ki Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî efendimizin türbe-i sa'âdetleri Konya'dadır. Bu Konya'ya mesafe cihetiyle hangi ordu merkezi yakın ise işte o orduya muhasebeci olacaksınız. Dördüncü ve Beşinci Ordu mu, yoksa Altıncı Bağdat mı bilemem" buyurdular. Fakir de dedim ki "Bu ta'bîr-i âlîniz hakkâ doğrudur ve hem de sâdıksınız, zira ki bundan bir mâh mukaddem bir rüya görmüş idim, işte o rüyayı bu tabiriniz tasdik eder. Şöyle ki Cenâb-ı Pîr Hayyât Mehmed Vehbî kuddise sırruhu'l-âlî efendimizi gördüm. Üç defa yed-i sa'âdetlerini takbîl ettim, fakat bir şey emr ü irade buyurmadılar. Yalnız yed-i şerîflerini üç kere öptüm. Sonra abdesthaneye girdim, yani orada bulundum. Edep erenlerden, pek çok necaset gördüm. Lâkin öyle sarı altın rengindedir, yani bir avuç doldurur altın kadar altın rengindedir. Sabahleyin bu rüyayı tefekkür ettim. Dedim ki muhakkak Hazret-i Pîr efendimizden bir ihsan u lutf u inayet vardır ki zira şimdiye kadar hezâr tecrübe ettim ki her ne zaman rüyada böyle bir necaset görür isem, muhakkak elime akçe ve dünyalık gelir. Bu da "ed-Dunyâ cîfetun" hadîs-i şerîfi işaretindendir. Onun için bilirim ki dünyalık teveccüh edecektir. İşte maaşımın üç misli zammı ise muhasebecilik maaşıdır; sarı sarı altınlardır azizim." (s.1054-1055)

"...alelâde gittim ve bu rüyamı hazret-i şeyhe arz ettim. "Mahzâ hayırdır" buyurdular." (s.1059)

"Allâhu a'lem rüyada gördüğüm destârlı kara sakallı, mahdûm-ı fakîrî Hüsameddin olsa ve yanındaki şâbb-ı emred dahi hafîdim Mehmed Celâleddin-i Arabî olsa gerektir, yani bunlar en sonra bu makamda bulunacaklarına bir işarettir. Ola ki Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin sâye-i rûhâniyyetlerinde Şam Mevlevîhanesi'ne postnişin olalar, zira ki Mehmed Celâleddin-i Arabî hakkında olan zuhûrât buralarını ima eder sultanım." (s.1061)

“Mine'l-kadîm âdet-i fakîrî olduğu üzere bu gibi bir mühim emrin zuhurunda bir cem'iyyet-i mukaddesede erenlerden istifsar tarikiyle kıraat olunacak kelâm-ı kadîm veyahut hutbeden veyahut na't-ı şerîften bir remz ü işaret olmak üzere tefeül eder idim. Kezalik bu defa dahi bu dâ'ire-i aliyye hakkında tefeül ederek hatip efendinin kıraat edeceği hutbeden bir remz ü işaret talep ederek murakabeye varmış idim.” (s.1062)

“...”Efendim bu gece bir ma'nâ gördüm.” Dedim “Hayırdır inşallah, söyle bakayım.” Dedi ki “Bizim Mustafa Efendi çıkmış olduğunuz eski hanenin üst penceresini açmış ve validesini dahi karşısına almış. Bendeniz de oradan geçiyorum. Bu hâli görüp Mustafa Efendi hayrola, bu ne?” dedim. Erzurum ıstılahı üzere “Teha, Haberin yok mu? Bizim müdür bey bana yirmi lira verdi. Kendisi İstanbul'a gitti ve hem de o kızı aldı. Bak yukarıda da piyano çalıyor. Hem beni çok lakırdıya tutma, bizim misafirlerimiz var!” “Aman şu kapıyı aç da ben de içeriye gireyim!” dedim. O esnada bir rüzgâr çıktı, uyandım” dedi. Bu rüyayı amîk tefekkür ettim. Gönlüme geldi ki bu rüya aynen vâki olsa caizdir, çünkü mumaileyh Mustafa Efendi'nin o esnada haremi vefat edip dört beş yaşında bir kız çocuğu yetîme kaldı. Fakir de mumaileyhe teselli olarak Mustafa Efendi asla keder ve endişe etme, Cenâb-ı Hak Kerîm'dir, inşâallâhu ta'âlâ sâye-i erenlerde fakir her bir masrafını görüp seni teehhül ettiririm” demiş idim. Binaenaleyh bunun zuhuru ve kuvveden fiile çıkması muhakkak olduğuna bu rüyada remz ü işaret vardır.” (s.1068-1069)

“Mumaileyh Mustafa Efendi'nin teehhül meselesi Receb Efendi'nin görmüş olduğu rüyası remz ü işaretinden anlaşılan bu idi ki rüyada olan “Teha” lafzı, Erzurum tabiri olmasıyla fakir hakkında Erzurum'da cilve-nümâ olan aşkın teceddüd-i zuhuruna binaen düğün masarifinin tarafımızdan tesviye olunacağına ve çıkmış olduğum hane Muradiye'de Arnavut Bayırı'nda olup Mustafa Efendi'nin o hanede görülmesi,(...)İşte bundan münfehim olan Mustafa Efendi'nin bir Arnavut tarlası iştirasıyla oraya tohum serpeceğine ve bir de validesinden ayrılıp başka hanede iskân edeceğine remz ü işarettir.” (s.1070)

“...Mustafa Efendi'nin nikâhı icra oldu. Bunun hakkında olacak remz ü işaret-i ma'neviyyenin hatip efendi lisanından ve okuyacağı hutbeden istidlâl olunmak üzere tefeül olunarak hutbeye muntazır oldum. İşte okunan hutbe bu idi azizim:(...)İşte azizim, bu hutbeden anlaşılan bu idi ki Allâhu a'lem mumaileyh Mustafa Efendi'nin bir erkek çocuğu olacak ve bu devlet ü millete pek çok hizmetler edecektir.” (s.1070-1071)

“Tercüme-i ahvâl risalemizin bir müddet-i kalîlede şubede tebyiz olunduğu zaman idi. Aldı, mütalâa etti. Sonra fakir dedim ki “Gel Şeyh Cemal Efendi, sana bundan tefeül

edeyim, bakalım ne zuhur eder" diyerek tefeül ettim ve açtım. Kendisinin müdür olacağına remz ü işaret olundu. Dedim: "Müjde Cemal Efendi, müdür olacaksın!" İşte bundan üç ay sonra evrak müdürü oldu. Doğruca gelip îfâ-yı teşekkürle beraber "Aman efendim, o kitap ne mukaddes bir kitap imiş ki tefeül buyurulup müdür olacaksınız dediniz idi, işte oldum efendim" dedi." (s.1107)

"Bu yüzsüz asi evâil-i sülûkümde bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki fakirin yanımda yani karyolada gayet iri, muzır ve fakirin cesedimden büyük bir hayye yatıyor, lâkin güya binlik içirmişler gibi harekete, kımıldanmaya mecali yok, baygın düşmüştür. Şöyle gözümün ucuyla nazar ettim ki ne bakarsın, boyumla beraber yan yana yatıyor ve rengi ise bukalemun gibi yüz renkle boyanmış emsali görülmemiş bir hayye-i azîmdir. İşte bu manzaradan tari olan havf ve dehşetten nasıl uyanıp sıçradığımı bilemedim azizim. Sonra iş anlaşıldı ki o hayye fakirin nefsimdir. Zikrullâh binliğinden nûş edip sarhoş ve mest olmuştur. Evet öyledir." (s.1116)

"Vefatından iki ay evvelce refikam hanımın görmüş olduğu rüyası üzerine efendi merhumun bu dertten halâs olamayıp yolcu olduğu anlaşılmıştır. Rüya bu idi ki hanım ile beraber hanelerine gitmişler. Güya mevlûd-ı şerîf kıraat olunacakmış. Lâkin biz davetli değilmişiz. Refikam diyor ki "Bizi davet etmediler, niçin geldik?" Cevabında fakir demişim ki "Sen karışma, biz davetsiz geliriz, zararı yoktur." Refikam, hanesine şöyle nazar etmiş görmüş ki harap, delik deşik bir virane şeklini almış olduğundan taaccübane bir hayret ile nazar edermiş. Bu hâlde uyanmış ve rüyayı fakire söyledi. Bundan istidlâl ettim ki Feyzi Efendi de yakında uyanacaktır,(...)" (s.1127)

"Sonra gönlüme geldi ki mezkûr risaleden mumaileyh Hâşim Efendi için tefeül edeyim, yani beynehümâda olacak mu'âmelât-ı zâhirî ve bâtınîden haberdar olmak niyetiyle kendilerine dedim ki "Sizin için tefeül edeceğim, bakalım erenler ne buyururlar. Ancak şu iki cildin hangisinden tefeül edeceğimi siz ihtiyar edin" dedim. Onlar da birinci ciltten tefeül olunmasını gösterdiler. Binaenaleyh Hazret-i Şeyh-i A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimize teveccüh ve rabıta ile niyet ederek hilâl ile feth ü küşat ettim: iki yüz on beşinci sayfa açıldı. İbtidâ-yı satır başı bu idi:(...)"Pek güzel çıktı tefeülümüz; mahz-ı hayr u niyet ve akıbet hayrdır"..." (s.1133-1134)

"...mutrıbdan kıraat olunacak na't-ı şerîften tefeül tarikiyle Hazret-i Pîr efendimizden istifsâr-ı mâdde eder idim ve ona göre kıraat olunan na't-ı şerîften olunacak remz ü işaret üzerine hareket eder idim. İşte bu gün de o âdeti ifa için mumaileyh Hâşim Efendi ile olunan

akd ü biat muhabbeti tefeül tarikiyle kıraat olunacak na't-ı şerîften işaret yoluyla istifsar ettim.(...)tefeülde zuhur eden...” (s.1135)

“...”...tefeül yüzünden cilve-nümâ-yı zuhûr olmuştur.(...)”...” (s.1140)

“...gönül âleminden zuhur etti ki bizim Hazret-i Hâşim'in İstanbul'a hareketi hakkında risalemizden tefeül edeyim. Dedim ki “Ya Hâşim, senin için tefeül edeceğim, bakalım erenler tarafından ne buyururlar?” Dedi ki “Pekâlâ olur, edin. Evrak Müdürü Cemal Efendi'ye ettiğiniz tefeülde müdür olacaksın buyurmuşunuz, müdür oldu. Bakalım bizim için de ne buyurursunuz?” Binaenaleyh mezkûr birinci ciltten gönül âlemine rabıta ve teveccüh ile tefeül tarikiyle hilal ile feth ü küşat olundukta üç yüz otuz birinci sayfada satırın başı bu idi:(...)İbareyi okuyup hemen Hazret-i Hâşim'e hitaben “Yarın akşam İstanbul'a hareket edeceksin” emrini verdim.” (s.1144-1145)

“Gelelim cuma gecesinde Hazret-i Hâşim için olunan tefeülden zuhur eden ibarenin ma'nâ-yı işâretinin beyanına.” (s.1147)

“Yoksa Musa aleyhisselâmın yıldızının adem-i tulû'u için müneccimân-ı Mısır'dan yapılan yılan gibi bî-ma'nâ bir şey midir?” (s.1158)

“...âlem-i ma'nâda görmüş olduğu rüyası evvelce risalemizde beyan olunduğu veçhile fakir için Cenâb-ı Pîr efendimizden rütbe-i bâlâya kadar terakki olunacağına remz ü işaret buyurulmuş idi.” (s.1160)

“Bakalım bizim efendimiz ve asıl velinimetimiz bî-minnetimiz ne emr ü ferman buyurur diyerek kelâm-ı kadîmden müşarünileyh hazretleri hakkında tefeül ettim. Zaten bu gibi gayet mühim ve ehem umûr-ı uhreviyyeye ait olan husus hakkkında Kur'ân-ı azîmü'ş-şândan alâ-tarîki'l-istîzân tefeül ile zuhur edecek âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı zâhirî ve bâtınî ve remz ü işareti mucibince amel ü hareket etmeye manevî me'zûniyyet-i kemterî olmakla binaenaleyh o yolda tefeül olunmuştur.” (s.1160)

“Çünkü bu tefeülden birkaç gün sonra(...)Hakk-ı reşâdetlerinde tefeül edip bu âyet-i celîle zuhur ettiğini kendilerine arz ederek(...)Sultan Salâhaddin Efendi hazretleri hakkında tefeül olunarak zuhur etmiştir,(...)” (s.1161)

“O gece âlem-i ma'nâda gördüm ki destarlı sikke-i şerîf başında bir Mevlevî şeyhi zuhur edip elinde bir kupa içinde kırmızı bir şerbet var, getirdi, fakire verdi. Alıp içtim. Kupanın dibinde kalan tortuyu tekrar su koyup eliyle karıştırıp verdi. Onu da içtim. Sonra elinde bir sarı lâkin içinde sabun gibi köpürmüş bir beyaz şey, lâkin sabun değildir, ona

benzer hatta gayet parlak nur gibi içinde habâb hâsıl olup boğazımdan yukarısını yani tekmil yüzümü onunla gasl etti. Böylece gördüm" dedi. "İşte bundan istidlâl ettim ki şeyh efendi Hazret-i Pîr efendimizin has bendelerindendir" buyurdular. Fakir de "Bu sizin gördüğünüz rüya değildir, ayn-ı vâki'dir. Hazret-i Pîr efendimiz tarafından size bir iltifat ve bir tecellî-i ma'neviyyedir azizim" dedim." (s.1169)

"...âlem-i rü'yâda bir hayli zevata sultânu'l-ulemâ lakabıyla telkîb olunmasının emr ü işaret buyurulduğu kütüb-i mu'tebere-i müteaddidede masturdur." (s.1186)

"...bir gece âlem-i ma'nâda müşarünileyh şeyh-i azam efendimiz hazretlerini müşahede ettim. Elbise-i fâhireleri ki fakirlerine hilâfet ihsân ettiği zaman iksâ ettikleri mavi kaplı kürk üzerlerinde olduğu hâlde dest-i peyvest-i gavsiyyelerine bir ufak demet hatab almışlar, yani Edirne'de dükkânlarda sattıkları beş on değnekten ibaret bir ufat demek hatab ellerinde olduğu hâlde fakirin önümden güzer ettiler. Fakire hiçbir şey irade buyurmayıp yalnız nazar-ı iltifât ile baktılar. Uyandım. Bundan istidlâl ettim ki Allâhu a'lem bu sene Edirne'de kış olmayacaktır, yani cüz'î odun ile irade olunacağına bir remz ü tebşirdir diyerek o sene öyle külliyetli hatab almadım. Ve bu rü'yâ-yı sâdıkayı dahi bazı ihvana söyledim. Filhakika öyle oldu ki yani üç yüz on yedi senesi Eylülünde Şubatı gayesine kadar bir dirhem kar nazil olmadığı gibi soğuk dahi asla görülmedi,(...)" (s.1188-1189)

"İşte o zaman bilmiş idim ki bu rü'yâ-yı sâdıka bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye bir tebşir ve müjde-i ma'neviyyedir ki üç rütbe daha alacağım." (s.1194)

"...ihvân-ı bâ-sefâdan bir zât-ı âlî-kadr, fakiri rüyasında görüp Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz etmiş. Onlar da rüyanın mukteziyâtından ve kemâl-i lutf u ihsânlarından olmak üzere min-gayr-i haddin kadem-i Musa aleyhisselâmda bulunduğumu makâm-ı tebşîrde irade buyurmuşlar idi." (s.1203)

"Bizim eski muavin İzzet Bey âlem-i ma'nâda görmüş ki zât-ı şâhâne Edirne'ye teşrif ediyormuş. Asker ve halk yollarda muntazır olup zât-ı şâhâne doğruca Mustafa Bey'in konağına gelip oraya inmiş. Bu rüyayı fakire nakil etti. Bundan istidlâl edip mumaileyh Mustafa Bey'e bir tezkire yazdım ki aldığım telgrafnâme-i ma'nevi üzerine "Cümleden evvel me'mûriyyet-i cedîdelerini tebrik ederim. İşte bir defa arabamıza râkib olup türkümüzü çağırdığın için erenler tarafından zât-ı âlîlerine bir atiyye-i ma'neviyye olarak böyle bir bahş u ihsana nail oldunuz. İnşâallâhu ta'âlâ bununla kalmayıp daha ilerisi çoktur" dedim. Bundan bir hafta sonra da irâde-i seniyyesi şeref-sudûr ederek bizzat kendisi şubemize teşrif ile "Rü'yâ-yı sâdıkanız çıktı. Teşekkür ederim" dediler." (s.1208-1209)

“...bilâ-ihtiyâr ansızın yine bir sayha zuhuruyla kendi kendime “Acayip, bu hâl yine neden zuhur etti?” dedim. Efendiler dediler ki “Mahza hayırdır, iki aya karîb bu hâl zail olmuştu. İnşallah hayırlı bir havadis vardır.” Cumartesi günü dediler ki “Sizin perşembe günü saat dokuzdaki sayhanız sadâret-i uzmânın tebdiline remz ü işaret imiş, Ferid Paşa hazretlerine mesned-i sadâret-i uzmâ tevcih buyurulmuş.”...” (s.1223)

“...bir rüya gördüm. Ehemmiyeti ve remz ü işareti gayet dikkatimi celp etmekle ferdâsı günü bizim mu'abbir Galib Efendi hocamıza tabir ettirdim.” (s.1226)

“Bazı ulema şöyle beyan etmiştir ki Abdulmuttalib hazretleri rüyada kendi arkasından gümüşten bir zincir zuhur etti. Bir tarafı semaya baliğ ve bir tarafı yere muttasıl ve bir tarafı maşrıka müntehî ve bir tarafı mağribe vâsıl. Badehu bir şecer-i azîm oldu; Sidretü'l-müntehâ her bir yaprağı üzerinde bir nûr-ı azîm lemeân eder. Cemî'-i ehl-i maşrık ve mağrib o şecereye teşebbüs ederler. Sonra bu rüyayı tabir edip dediler ki “Senin neslinden bir zât-ı şerîf zuhur etse gerektir ki cemî'-i maşrık ve mağrib onun milletine teşebbüs ederler ve cemî'-i ehl-i semâ ve arz ona hamd ü sena ederler” dediler.” (s.1234)

“Çünkü bununla istidlâl ediyorum ki vefat ettiği günün gecesi odasında yatar iken, refikam Dilber Hanım'ın görmüş olduğu rü'yâ-yı sâdıka ki gece saat yedide uyanıp abdest alır iken, mûmâileyhâ dedi ki “Şimdi rüyada halamı gördüm. Bir ufak çocuktur, kucağıma alıp size getirdim. Bak efendi, halam dirilmiş! Siz de dediniz ki Ne yapalım, bekçiye haber verdik sabahleyin tabut teneşir getirecektir. Ben de diyorum ki aman efendi, diri diri nasıl kabre koyacaksınız, hiç olur mu? Siz de diyorsunuz ki ne çare bir kere haber verdik, olmaz artık diyorsunuz” diye rüyayı söyledi. Badehu fakir meşgul olup mûmâileyhâ tekrar uykuya yattı. Vaktaki sabah namazı oldu, uyandırdım. Dedi ki “Aman efendi, şimdi yine evvelki gibi o rüyayı aynıyla gördüm!” Fakir de dedim ki “Bunun rüyası bize işarettir ki halam şehîden vefat etmiştir, çünkü şüheda haydır, erenler bize onu ilân ediyorlar. Biz de âmennâ ve saddaknâ diyoruz. Tekrar tekrar gösterilmesi yani şüphe olunmasın, muhakkak demektir” dedim. Binaenaleyh kalp âlemine tulû eden beyit ile halamın cennetle mübeşşer olduğunu ilân için söyledim azizim.” (s.1276)

“Şimdi buna bir hüküm lâzım geldi. O da kelâm-ı kadîmde tefeüldür,(...)Binaenaleyh mezuniyet-i ma'neviyyem mucibince kelâm-ı kadîmden tefeül ettim.” (s.1279)

“İşte bunu da mahza tefe'ül-i hayr ve erenlerin fakire bir tebşiridir diyerek pek çok hamd ü senalar eyledim.” (s.1281)

“Ancak sekiz on günden beri geceleri rüyada Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizi birkaç defalardır müşahede ediyorum. Rüyanın arz u beyanı uzundur. Ancak remz ü işareti kulunuz için açılacak zâhir ü bâtın kapıların miftahı efendimiz olup miftâh-ı şerîfin Dersaadet'e gönderildiğini emr ü irade imiş sultanım,(...)” (s.1288-1289)

“...şimdiye kadar görünen rüyalar dahi bunu musaddıktır,(...)” (s.1290)

“...Mushaf-ı şerîften tefeül olunup...” (s.1291)

“...pazartesi gecesi âlem-i ma'nâda bir halka-i zikirde bulundum. Hazret-i Sümbül efendimiz halkanın ortasında başlarında kendilerine mahsus olan taç ile deverân ettiklerini müşahede ettim. “Hâzâ min fazli rabbî.” Yani bize olan arz-ı niyâz u istirhâmınız kabûl-i dergâh-ı ilâhî olup afv u merhamet-i lâ-yezâlî zuhur etti demek manasını müjde ve tebşir idi azizim.” (s.1308)

“...”Kelâm-ı kadîm'den tefeül edeyim, bakalım nasıl âyet-i kerîme zuhur eder” deyip Mushaf-ı şerîfi alıp tefeül ettim, yani “Şu abdinin niyâz-ı rûhânîsi gibi Dersaadet'te tefeyyüz ve terakki edip etmeyeceğine fermân-ı ilâhiyyenize muntazırız” deyip rabıta ve teveccüh ile Kelâm-ı kadîm'i küşade ettim.” (s.1332)

“...”Behzad Bey, gördün mü bizim rü'yâ-yı sâdıkayı, nasıl üç günde zuhur etti, sizin hayvanların kışlaya iadesi ledünniyâtı bunun için imiş, çünkü kışlada olaydın bu haber-i meserreti getiremeyecek idin ve bu vaîdleri alamayacak idin”...” (s.1377)

“İşte bu rü'yâ-yı sâdıkanın şuabâtlarından ve pek çok remz ü işaretlerinden bir şube ve bir işareti dahi bu idi ki üç ay sonra uhde-i âsafânelerine rütbe-i celîle-i müşîrî tevcih ve ihsan buyuruldu. Demek olur ki sair damat paşalar hazerâtına dahi birlikte olarak inayet ü ihsan buyurulan rütbe-i müşîriyet müşarünileyh Hâlid Paşa efendimizin sayesindedir. Buna ne şüphe! Çünkü rüya böyle gösteriyor.” (s.1378)

“...o zât-ı âlî-kadr mânâda Dersaadet'te bulunup paşa efendimiz hazretleri Fatih Câmi'-i şerîfi'nin Atpazarıkapısı'ndan çıkıp bir kıt at üzerinde seyfini çekmiş elinde ve arkasında nişancı elbisesiyle birtakım borazan ve bir bölük musika ve onun arkasında bir tabur asâkir-i şâhâne geliyorlar. Müşarünileyh hazretleri mumaileyh Ali Rıza Efendi'ye takarrüp ederek selâm vermişler ve buyurmuşlar ki “Fatih civarında bir konak isticar ettim, artık pek çok muhabbetler edip görüşürüz” diyerek geçmişler. Efendi-i mûmâileyh bu hâlde uyanıp sabah namazının Şafiî vakti olduğunu görmüş ve bu rüyanın sıdkına delil ittihaziyle

badehu sabah namazını edadan sonra bu rüyanın müşarünileyh hazretlerinin Dersaadet Merkez Kumandanlığıyla veya seraskerlik unvanıyla terfî'-i merâtib edeceğine tabir ve tahvil etmiş olduğunu tebşir ve müjde yolunda yazdığı anlaşıldı azizim." (s.1384-1385)

"O gece âlem-i ma'nâda önümde beyaz masa oturuyorum. Sol tarafımdan bir zat gelip sol kolumu pazısından tutup kuvvetle sıkıp "Nereye gideceksin, sen münzevisin otur!" diye şiddetli söyleyip gitti. Sol gözüm malûl olduğu için gelen kim idi göremedim. Hatta başımı o tarafa çevirip de bakmadan evvel o zat kayboldu. Bu şiddetten uyandım. İşi anladım ki ruhsat-ı ma'neviyye yoktur." (s.1387)

"..."Fe-subhânallâhi ta'âlâ, müneccimbaşı beş yüz senelik gökler ve yıldızlardan haber veriyor da hanesinde olan zamparayı nasıl bilmiyor."..." (s.1389)

"Geçenlerde âlem-i ma'nâda gördüm ki bir dâ'ire-i âliyedeyim. Orada Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz de oturuyorlar ve yanlarında telâmizlerinden hocam merhum Hacı Sıddık Efendi de oturuyor. Fakirin müşarünileyh efendimiz hazretlerine dört adet sim mecidiye borcum var imiş. Onu tediye etmek için huzurlarına dahil olarak bizzat takdim ettim. Sonra Hacı Sıddık Efendi'nin yanına oturdum. Onun önünde bir defter var, oraya nazar ediyor. Fakir de öylece deftere bakıyorum. Bu hâlde uyandım. Bunun tabirinde gönül âlemine atılan mana bu idi ki evvelce risalemizde arz olunduğu üzere müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin lutf u ihsanları olmak üzere maaşınız iki bin kuruş da olur buyurmuşlar idi. İşte Allâhu a'lem iki bini almak zamanı geldi ki dört sim mecidiye altın rengine boyanır ise beşi bir yerde iki bin kuruş eder. Hacı Sıddık Efendi'nin de deftere müracaatı Allâhu a'lem "Kitâb-ı mübîn" buyurulan ilm-i ezelîdir ki orada mezkûr olan eşyanın vakt ü zamanı geldikte bu âlemde cilve-nümâ-yı zuhur olur. İşte hocam merhum da remz ü işaretle söylüyor ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin vaat ve ihsanları olan iki bin kuruş maaş almak zamanı gelmiştir diye azizim." (s.1410)

"Lâkin mana cihetiyle bazı haberler alınıyor, yani zâhirde bir haber yok; lâkin bazı zevat tarafından hakk-ı fakîrîde gördükleri rüyaları naklediyorlar. O rüyalara bakılır ise erenlerin bir lutf u ihsanları olacak gibidir." (s.1428)

"Meselâ bir adam ma'nâda validesi ile cima ettiğini görse, onun tabiri o adam hacca gidecektir.(...)İşte bundan anlaşıldı ki evlâdı ma'nâdan validesine vusulü zâhirde olan kıbleye teveccüh ile vusulü demek olacağını remz ü işaret eder azizim, hû." (s.1431)

"...âlem-i ma'nâda bir dâ'ire-i âlîde bulundum. Orası padişah sarayı imiş. Fakir de padişaha arzuhâl verecek imişim. Mukarribînden divanhanede zevât-ı kirâm diyor ki "İşte bu pencereden içeriye at." Fakir dedim ki "Bizzat takdim edeceğim." Dediler ki "Huzura takdim edin." Odaya dahil oldum, gördüm ki odanın ortasında büyük bir yemek tablası üzerinde sahanlar ile taam vardır. Hatta bir büyük sahanda patlıcan dolması olup kapağı açılmış. Gayet nefis enfes bir dolmadır. Padişahın önünde de beyaz gümüş leğen ibrik vardır, yani ellerini yıkayıp taama oturacak imiş. Fakir, huzurlarına gidip sakomun koyun cebinden arzuhâli çıkardım. Bir zat gelip arzuhâli alıp padişah bir koltukta oturuyor, padişahın arkasına gidip arkasından kulağına doğru arzuhâli kıraat ediyor. Padişah bizim bildiğimiz zâhir padişahımız değildir. Tıpkı fakire benziyor. Öyle sarı sakallı, sakalına kır düşmüş; yani fakir gibidir. Ancak farkı, gözleri gayet büyük şahane; göz de içerisi kanlı gibidir; yani Damat Hâlid Paşa hazretleri fakirin resmini aldığı zaman malûm ya camın üzerine akis baş aşağı çıkıyor, onu fakire göstermiş idi, o camda gözlerimi öyle gayet iri, kanlı görmüş idim. İşte tıpkı onun gibidir. Fakat arkasındaki zat, arzuhâli kıraat ettikçe padişah, şahane gözlerini iki tarafa fıldır fıldır çeviriyor, yani arzuhâlin mealinin manasını mütalâa ediyor gibi bir hâlettedir. Arzuhâlde Hicaz Demir Yolu fıkrası mı varmış ne imiş bilmem, padişah buyurdu ki "Orası dar bir yoldur." Fakir de cevabında dedim ki "Efendim, kulunuz altmış senelik bir bendenizim." İşte bu hâlde uyandım.(...)Bu rüyayı Şeyh Salahaddin Efendi hazretlerine tamamıyla nakl ü hikâye ettim. Buyurdular ki "Şimdiden sizi tebşir ve tebrik ile müjde ederim ki hademü haşem sahibi, debdebe dârât sahibi olacaksınız, büyük memuriyette bulunacaksınız, bizi hatırdan çıkarmayasınız" buyurdular." (s.1432)

"Esnâ-yı muhabbette müşarünileyh Sadık Paşa hazretleri, fakire hitaben buyurdular ki "Bu gece nısf-ı Şa'bân-ı şerîf idi, duasını kıraat ettiniz mi?" Fakir dedim ki "Nısf-ı şaban-ı şerîf duası fakir de yoktur ki kıraat edeyim." Sonra buyurdular ki "Bende vardır, size vereyim de inşâallâhu ta'âlâ gelecek sene kıraat edersiniz." Ma'at-teşekkür dedim ki "Bu nutk-ı âlîniz, "Lisânu'l-halki kalemu'l-Hakki" fehvasınca pek büyük teşekkürler ederim ki işte gelecek seneyi idrak edeceğime bir müjde ve tebşîr-i azîmdir" dedim." (s.1433)

"...âlem-i ma'nâda görülen rü'yâ-yı sâdıka şöyledir ki bir odada bulundum. Müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz erguvanî renginde çukaya kaplı bir kürkü lâbis oldukları hâlde dest-i kudsiyyelerinde tespih çekerek minder üstünde oturmuşlardır. Bu yüzsüz asi de sağ tarafında ve ittisalinde oturuyorum. Sol tarafında bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz şubedeki Mülâzım Asım Efendi oturuyormuş. Fakat

fakir Asım Efendi'yi görmüyorum. Müşarünileyh hazretleri, Asım Efendi'ye hitaben buyurdular ki "Asım Efendi, benim tarafımdan müşir paşa hazretlerine söyle" diyerek tevbîh-âmîz birtakım nutk-ı sa'âdetler irat buyurdular. Ancak nutk-ı sa'âdetleri ne idi ve ne zeminde idi, hâtır-ı kemterîde kalmamıştır. Bu hâlde uyandım. "Acaba ne olacak bu rüya?" diye tefekkür ettim.(...)Efendi-i mûmâileyh manevî rüya muabbirliği atiyye ve ihsan olunmuş olduğundan ara sıra bu gibi rüyalarmızı [rüyalarımızı] tabir buyururlar idi. Derhâl bu rüyayı nakl ü hikâye ettim. Tabirinde buyurdular ki "Sizin için müşir paşa hazretlerine emr-i ma'neviyye vermişlerdir ki sizin hakkınızda olacak muameleye müşir paşa tarafından şimdiye kadar pek iyi diye tasdik olunduğu hâlde bunda böyle fevkalâde iyidir diye ziyade muhabbetle tasdik edeceğine remz ü işarettir buyurdular. Fakir de bu tabirlerinden memnun olarak teşekkürler ettim azizim." (s.1447)

"İmdi birbirini müteakip bu iki rü'yâ-yı sâdıka ile manevî fakire zâhir ü bâtın terfîim hakkında bir müjde ve tebşirdir." (s.1448)

"...zâhir ü bâtın büyük bir ehemmiyetli işe tesadüf olunur ise ne yapılacağı ve ne cihete gidileceği ve ne tarîk ihtiyar olunacağı bilinip hall-i müşkil için Kur'ân-ı kerîm'den tefeül ederim ve ilk zuhur eden âyet-i celîle yani sayfanın başındaki ayetten bed' ile durak yerine kadar kıraat olunup ma'nâ-yı zâhirîsi malûm olduktan sonra ma'nâ-yı remz ü işareti kalp âlemindeki hoca-ı kâinât varisi Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyelerine rabıta ve teveccüh ile kalbe tulû eden ma'nâ-yı işâreti zapt ve hıfz ile onun üzerine amel ü hareket ederim." (s.1471)

"...esnâ-yı muhabbette müşarünileyh hazretleri kendileri için Kur'ân-ı kerîm'den tefeül olunmasını arzu ederek haremden Mushaf-ı şerîfi getirip tefeül olunmasını niyaz ettiler. Fakir de dedim ki "Emel ve arzunuz her ne ise niyet buyurun." Onlar da kalben teveccüh ve niyet buyurdular. Badehu kıraat lâzım gelenleri okuyup teveccüh-i kâmile ve tâmme ile hilâl ile feth ü küşat ettim. Sûre-i Arâf'tan sayfanın başı bu idi: "(...)" Dedim ki "Niyet-i âliyeniz ne idi, buyurun?" Dedi ki "Dersaadet'e gideceğim miyim, yoksa Edirne'de kalacağım mıyım bu idi." "Pek alâdır, muradınız hâsıl olacaktır.(...)"..." (s.1471-1472)

"...gönlüne bir havf gelmiş ki acaba kölelerini nesyen mensiyyen unutup Edirne'de terk mi buyurulacaktır evhamıyla tefeül ettirmiş." (s.1473)

"..."Tahkik ben menâmda seni zebh eder görürüm." Ve hâlbuki menâm hazret-i hayâldir, tabir iktiza eder. Pes İbrahim aleyhisselâm rüyayı tabir etmedi, onu zâhiri üzere

ahz eyledi ve hâlbuki menâmda mer'î olan kebş idi ki İbrahim aleyhisselâmın ibni suretinde zâhir olmuş idi.”...” (s.1525)

“...Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Süleymaniyeli Şeyh Abdullah Efendi'nin fakir hakkında Yahudi olmuş gördüğü rüyasını fakir için kadem-i Musa'da olduğumu kemâl-i lutf u merhametlerinden tabir buyurmuşlar idi azizim.” (s.1551)

“Ancak nazarının böyle suali üzerine fakir de hangi zümreden olduğumda şek ve şüphem olmasıyle nezd-i fakîrîde olan Külliyât-ı Divân-ı Fuzûlî'den tefeül olunarak kim olduğumun beyanı Hazret-i Fuzûlî'den istifsarı kalp âlemine tulû etmekle mezkûr divandan ve rûhâniyyet-i mukaddese-i Hazret-i Fuzûlî'den sual ettim.” (s.1553)

“...o gece rüyada bir câmi'-i şerîf gibi bir mahalde bulundum. Meşayıha mahsus gayet büyük ve alâ bir al post üzerinde oturmuşum, fakat vücutça gayet zayıf ve nahif olmuşum. Elbisemde giydiğim bildiğim elbise değildir, diğer renk ve tarzda deve tüyü renginde sakomsu bir şeydir. O sıra güya mecnun gibi o hâlde bir adam gelip karşıma oturdu. Dedi ki “Siz mushaf-ı şerîften tefeül eder imişsiniz, benim için tefeül et. Filân adamın hazinede dört bin beş yüz kuruş emanet parası vardır. Onu ben alayım mı, tefeül et, hayır mıdır, değil midir?” Dedim ki “Senin tesbihin var mıdır?” “Vardır” deyip cebinden tesbih çıkardır. Dedim: “Yüz kere salâvât-ı şerîf getir, sonra niyet et” dedim. Tesbihi çekmeye başladı. Sonra dedim ki “On adet, yüz adete mukabildir; on kere salâvât-ı şerîf getir.” Getirdi, sonra tefeül olunmaksızın huzurdan kalkıp karşıdaki yerine gitti oturdu. Bu hâlde uyandım azizim.” (s.1645-1646)

“...gelinim Fahriye Hanım rüyasında görmüş ki muhasebeci beyefendinin konağında harem dairesinde harem-i ismetleri odasında fevkalâde mükemmel ince saz takımı çaldırıyor; şarkıların, sazların sedası âsumâna çıkıyor. Daha buna dair bazı şeyler görmüş. Bundan istidlâl edip bazı zevata ferdâsı günü haber verdim ki beyefendinin kâğıdı arzdan çıkıyor diye. O gün mahdûm-ı âlîleri Nafiz Beyefendi dahi şu'be-i âcizîye gelmiş idi. Ona da müjde ettim ki beyefendinin kâğıdı arzdan çıkıyor diye. Buyurdular ki “Artık biz onu unuttuk.” Dedim ki “Erenler unutmadı, iradesi gelir ise bir maaş aldırır mısınız?” Başüstüne diye söz verdi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i erenlerde yüzüm kara çıkmayıp üç gün sonra yani Şevvâlin on yedinci perşembe günü irâde-i seniyye makâm-ı seraskerîden müşîriyet-i celîleye tebliğ olunup cümleten memnun ve mesrur olup ma'a's-selâm mirim azizim dedim mevlânâ hû.” (s.1648)

“Rüya bu idi ki Medîne-i münevvere'de hâne-i sa'âdette bulundum, fakat Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi görmedim. Ancak o hâne-i sa'âdette sizi gördüm. Dediler ki “Dilber Hanım'da ehl-i beyttendir.” Yani siz de ehl-i beyt-i Cenâb-ı Peygamberîden imişsiniz, ortada öylece hizmet görüp geziniyorsunuz. İşte bundan anlaşılan budur ki lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ cürm ü isyan ve kusurlarımızla beraber kabul buyururlar ise Medîne-i münevvere'ye hicret edip maaşımızı oraya havale ettirip inşâallâhu ta'âlâ âhir-i ömrümüze kadar Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin atebe-i felek-mertebe-i risâlet-penâhîlerine yüzümü koyup aman el-aman ya Resulallâh diye salât u selâm-ı şerîfe meşgul olalım, ne dersi” dedim.(...)Refikam Dilber Hanım, Kadir gecesinde niyet etmiş ki bunun için istihare etsin. Vaktaki Kadir gecesi oldu, şöyle niyet etmiş ki “İlâhi ya Rabbi, eğer bizi kabul edip Medîne-i münevvere'ye gidecek isek rüyamda ayan ve beyan et” deyip yatmış. O gece görmüş olduğu rüyası bu idi ki bir câmi'-i şerîfte bulunmuş. Câmi'-i şerîfin bir tarafında bir türbe-i şerîf olup fakir orada başımda arakiye üzerinde beyaz sarık sarılı, diz çekip türbe-i şerîfe müteveccihen rabıtada duruyormuşum. O da gelmiş yanıma türbe-i şerîfe müteveccihen başını eğip durmuş olduğunu alessabah söyledi. Artık kemâl-i sürûr u huzûr ve neşeden Edirne'ye sığamadım. Dedim ki “O cami, mescid-i sa'âdettir ve türbe de Cenâb-ı Peygamber efendimizin türbe-i sa'âdetleridir. Müjde ve tebşir ederim ki kabul buyurulduk benim zâhir ü bâtın Dilberim cennetlik hatunum!” dedim.” (s.1648-1649)

“...”...Bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki bir büyük zümrüt gibi yeşillik sahrada bulundum. O sahra bir baştan bir başa tamamıyla asâkir-i şâhâne silâhlarıyla selâm durmuşlar. Güya birisi gelecek imiş, onu selâmlıyorlar gibi gördüm. Yerimden nazar ettim, kimse gelen giden yoktur. Şöyle biraz ileriye doğru gittim. Onu gördüm ki bir eyvan, o eyvanın önünde Sultan Mahmud, seyf belinde olarak elleri bağlı namaz kılar gibi huzurda durmuş, eyvanın içerisine nazırdır. Bundan istidlâl eyledim ki eyvanda padişahtan büyük birisi vardır. Binaenaleyh biraz daha eyvana takarrüp edip şöyle eyvanın duvarından içeriye nazar ettim ki Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri yalnız başına oturuyorlar. Anladım ki o asker, efendimize saf-best-i selâm duruyorlar ve Sultan Mahmud da huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîde fermân-ı resûlullâhı istima ediyor. Şöyle biraz daha takarrüp ettim. Onu istima ettim ki Cenâb-ı Peygamber efendimiz ferman buyurdular ki “Mahmud, askeri Abdülmecid'e havale et de sen bana gel.” O anda Sultan Mahmud yerle beraber temenna edip ferman efendimizindir deyip yerinden geriye çekildi ve askere teveccüh edip rahat dur kumandası verip asker de silâhlarını yere indirdiler. Bu hâlde

uyandım. Derhâl hokka kalemi alıp bu rüyayı yazıp bir de tarih vaz' ettim. Ba'de-ba'din posta gelip Sultan Mahmud'un o tarihte dâr-ı bekâya teşrif buyurduklarını anladım ve bu rüyanın rü'yâ-yı sâdıka olduğuna ve Sultan Mahmud'un kim olduğuna ve Sultan Abdülmecid'in kim olacağına iman ve tasdik edip Sultan Mahmud'u rahmet ü gufran ile ve Abdülmecid'i serîr-i saltanatta daim ve baki olmasına elhâletü hâzihi duada kusurum yoktur"..." (s.1656-1657)

"...vakıada bir kimsenin başını kesseler, ömrü uzun olmasına işaret olur, zira vakıanın gâh aynı vaki olur ve gâh aksi ve gâhî suver-i kevniyyeden bazı surete tabir olunur." (s.1668)

"Vaktiyle teemmül ve istihare olunup görülmüş olan rü'yâ-yı sâdıka mucibince huzûr-ı cenâb-ı nebeviyyeye milyonlarca günah ve isyan ve yüz karasıyla sâye-i erenlerde pîrân-ı izâm hazerâtının şefaatleriyle kabul buyurulmuş olduğumdan ancak vakt-i merhûnu intizarında idim." (s.1766)

"Bu rü'yâ-yı sâdıkadan birkaç gün sonra âlem-i ma'nâda gördüm ki bir süt beyaz kır esb fevkalâde beslenmiş; semiz, ön ve ardı gayet düzgün, üzerinde yalnız bir belleme vardır. Başında yular gibi bir şey yoktur. Başı boş, kendisi zât-ı şâhâneye mahsus gibi bir esbdir. Ahır gibi bir mahalde olup fakir de orada ayak üzerinde duruyorum. Mezkûr hayvan doğruca gelip fakirin malûl olan sol elimi öper gibi ağzını yüzünü sürüp sonra elimi ağzına aldı. Bu hâlde elimi ısırmasın diye ziyade havf ettim, ısırmadı. Sonra gidip arkasını fakire çevirip başını döndürüp bir müddet nazar etti. Bu defa da çifte atmasın diye havf ettim, çifte atmadı. Bu hâlde uyandım. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kır esb, Hazreti Şâh-ı Nakşbendî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyeleridir. Öyle süt beyaz kır esb şeklinde müşahade olunur, öyle görünür. Bundan istidlâl ettim ki Hazret-i Pîr efendimizin manevî bir lutf u inâyet-i kudsiyyelerine nail olacağım. Birkaç gün sonra yeni bir takvim aldım. Gördüm ki bu sene feres senesi imiş. Müneccim başı takviminde sâlü'l-feres yazmıştır. Artık rüyaların ma'nâ-yı remz ü işaretleri malûm olup bu sene fakirin senesi demek olduğundan fevkalâde Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ile teşekkürât-ı âzîm ettim azizim." (s.1769)

"Bu rü'yâ-yı sâdıkın hülâsa-i remz ü işareti budur ki kendi makamlarında gördüğüm zât-ı âlî-kadr kendilerinin sırrı ve hakikattir." (s.1772)

"İstanbul'da Eyüp Sultan'da türbe-i şerîfin iç kapısı önünde taş sanduka içinde metfun olan meşhur Arap Beşir Ağa rahmetullâhi aleyhi kaddesallâhu sırrahu'l-azîz müddet-i medîde Medîne-i münevvere'de türbe-i sa'âdet hizmet-i mukaddesesiyle îfâ-yı ubûdiyyet etmekte iken bir gece Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri

şöyle ferman buyurmuşlar ki "Günahkar Arap, İstanbul'a git!" İşbu emr ü ferman-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhî üzerine İstanbul'a gelip Hazret-i Hâlid radıyallâhu anhu hazretlerinin hadîs-i şerîfleriyle meşgul olmuşlardır. Fakat Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ efendimizin kendisine böyle günahkâr Arap diye nida ve emir buyurması sebebini bilemeyip bu fermân-ı risâlet kalplerinde bir ukde ve bir nükte olmuş. Sonra ehl-i dilden bir zât-ı âlî-kadre söylemiş. O zat buyurmuşlar ki Cenâb-ı Peygamber efendimiz sana müjde ve tebşir etmiş ki sana şefaat edeceğim diye diyerek bu hadîs-i şerîfi kıraat etmiştir azizim. Bunda bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye olan remz ü işaret budur ki risalemizin birinci cildinde arz u beyan olunduğu üzere Beşir Ağa türbesinde ve onun teveccüh ve nazarında bulunduğu cihetle karîben tekaütlüğümün emr-i resmîsi gelip İstanbul'a huzûr-ı Cenâb-ı Hâlid radıyallâhu anhu efendimize yetişeceğime ve o sâye-i Cenâb-ı Hâlidîde Cenâb-ı Peygamber efendimiz hazretlerinin şefâ'at-ı uzmâlarına ehl-i kebâirden olduğum cihetle nail olacağıma bir müjde ve tebşirdir mevlânâ, hû." (s.1794)

2.18.3. Büyücülük; Türleri ve Teknikleri

İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat unsurlarını ve tabiat kanunlarını etkilemek suretiyle olayların normal düzenlerini değiştirme girişimlerinin tümüne büyü denilmektedir. Tanımlamadan da anlaşılacağı üzere büyüler iyi-olumlu ve kötü-olumsuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İyi-olumlu büyülerde amaç, işlemin neticesinde hem büyü yaptıran kişinin hem de yapılan büyüden etkilen kişinin yararına bir sonuç elde etmektir. Gözü dışarıda olan erkeği evine bağlama, sert insanları yumuşatma, erkek ve kadınların birbirlerine karşı aşk duygusunu uyandırma, gurbetteki kişilerin tez vakitte dönmelerini sağlama, sütü kesilen annelerin sütünü geri getirme, kaybolmuş eşyaları ortaya çıkarma ve kötü büyülerin etkilerini ortadan kaldırma vb. büyüler, iyi-olumlu büyü çeşitleri arasında bulunmaktadır. Kötü-olumsuz büyüler ise insanların zararına bir sonuç elde etmeyi amaçladıkları için halk tarafından hoş karşılanmamaktadır. Dil bağlama, uyku bağlama, erkeklik bağlama vb. büyüler, kötü-olumsuz büyü çeşitleri arasında yer almaktadır.[99] Bu bilgilerden hareketle Türklerin iyi-olumlu ve kötü-olumsuz büyüleri uygulamalarında, bir zamanlar Şamanizm inancına mensup olmalarının büyük bir etkisi olduğunu belirtmek mümkündür, zira İslamiyet'ten önce büyü kültürünün belli başlı merkezlerinden biri olan Orta Asya'da, Türk kültürünün ana kaynaklarından olan ve Şamanizm diye bilinen büyü ve din karışımı inanç

[99] Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s.106-108.

sistemi, o bölgelerden Anadolu'ya geçmiş ve bugünlere kadar değişik mistik uygulamaların içinde varlığını sürdürmüştür.[100]

Hatıralarda; muska-nüsha, sihirbaz, sihir, bakıcı, tılsım, havâs gibi sözcükler ve üfürme, nefes etme gibi işlemlerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"..."...Ve bir de âşık olduğu kim ise ismini öğrenip nüsha yapmalıdır" demiş.(...)artık sokaklara düşüp bakıcılara gidip baktırmışlar. Ekseriya tesadüf eder ya, bakıcı yıldızımın ahvalinden ve öyle birisine âşık olduğumdan haber vermekle bir nüsha yazdırmışlar. Bir gün alessabah validem: "Oğlum, bu nüsha pek güzel imiş, mahsus senin için yazdırdım. Gel boynuna takayım" dedi. Fakir işi bilirim ya, artık bir şey demedim. Boynuma taktılar.(...)tılsım-ı aşk ile mutalsem olan defîne-i fu'âdı böyle nüshaların tesiriyle ele almak kabil değildi." (s.125)

"Hud aleyhisselâm kendine tâbi olan müminlerin etrafına bir hat çekti, tâ kim sarsar o müminlere zarar vermeye. O bâd-ı sarsar o yere ki yetişti, nerm ü lâtif olurdu; ancak kavm-i Âd'a eriştikte, onları helâk ederdi. İşte bunun gibi Şeybân-ı Râ'î dahi böyle bir hat çekti ki kendisi cuma namazına gittikte kurt orada koyun sürüsüne bir zarar ve ziyan edemezdi. Hiçbir kurt o hattın içine gitmezdi. Her bir koyun dahi o nişandan taşra gelmezdi." (s.390)

"..."Biz öyle muska yazar okur üfler şeyhlerden değiliz; bir kalender fakir bir dervişiz"(...)"Biz öyle muska bilmeyiz; ancak bizimki bir nazardır. Haydi gidin saraya, zât-ı şâhâne şimdi sizi arıyor"..." (s.410)

"..."Canım İbrahim Efendi, sen buna havâs mı okuyorsun, ne yapıyorsun ki sana asla bir şey diyemiyor, kandırıyorsun?"..." (s.562)

"Mumaileyh pîr-i fânî olan şeyh efendi demiş ki "Bu ism-i şerîfi şu kadar adet kıraat edip bir kâsenin içine su koyup oraya üfürür, nefes eder iseniz", daha şöyle böyle eder iseniz gibi birtakım şeyler şurûtlar talim edip "Badehu bu kâseyi şöyle bir dolaba vaz' ederseniz, yevmî bir adet altın size o kâseden gelir" demişler." (s.626-627)

"Ordudaki firavun ki firavunun sihirbazlarından birisi idi ki her bir işi sihir gibidir, insan aklı ermez." (s.896)

[100] Artun, **Türk Halk Bilimi**, s.310.

2.18.4. Nazar

Bazı kişilerde bulunduğuna inanılan; özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, mallara ve mülklere, kısacası canlı cansız tüm varlık ve nesnelere zarar verdiği düşünülen, insanların bakışlarından fırlayan çarpıcı ve öldürücü kuvvete nazar adı verilmektedir. Türkiye'de nazar için ayrıca göz değmesi, göze gelme, pis göz, kem göz ve kötü göz şeklinde adlandırmalar da yapılmaktayken bu sözcüğe Hindistan'da "sıhr", İran'da "bed nezer", Arap ülkelerinde "isabet-i ayn" ya da "el ayn" ve Yunanistan'da "matısma" adı verilmektedir. Ruhun dışarıya açılan iki penceresi olan gözlerden fışkırarak kurbana isabet eden nazarın temelinde psikolojik duygular, kıskançlık ve haset yatmaktadır. Günümüzde halen daha Avrupa'da, İtalya'da ve Balkanlarda nazar inancıyla karşılaşılmakla birlikte geçmişe bakıldığında Babil'de nazarı önlemek amacıyla muskalar kullanıldığı ve Eski Mısır'da "Horus Gözü" ya da "Osiris'in Gözü" olarak bilinen muskaların oldukça meşhur oldukları öğrenilmektedir. Gözden fırlaması sebebiyle nazara engel olabilmek için "göze gözle" karşı koyulmuş ve bunun neticesinde de renkleri ve biçimleri tıpkı göz gibi olan çeşitli nesneler, nazarı püskürtücü savunma araçları olarak kullanılmıştır.[101] Bunlar dışında nazarın püskürtülmesi amacıyla geçmişten günümüze kadar nazar boncuğu, kutsal nesneler, iğde dalı ve çekirdeği, üzerlik otu, hurma tanesi, hayvan kafatası, nal vb. nesnelerden ve bazı büyülük uygulamalar ile dua ve muskalardan da medet umulmuştur.[102]

İncelenen eserde nazar, nazar isabeti, nazar boncuğu, isâbet-i ayn gibi sözcüklere ve bostanlara at kafası dikilmesi gibi işlemlere rastlanılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Büyük validem fevkalâde sever idi, artık "İbrahim'im, bugün oğlum sana ne oldu? Aman nazar değmesin!" diyerek üzerime okur idi." (s.99)

"...İmamzade teşrif edip bizleri huzuruna çağırıp buyurdu ki "Sultan Ahmed Mektebi'nin çocukları sizin kadar ders yapamamışlar. Binaenaleyh, nazar isabet etmemek için en son şu suali soracağım, sakın cevap vermeyesiniz!" dedi. Biz de "Hayır, efendim cevap veririz" dedik. "A çocuklar, siz bilmezsiniz, isâbet-i ayn vardır, olmaz!" diye tekit ve tembih edip gitti." (s.183)

"Hatta isâbet-i ayndan havf ile bazı ed'iyeler kıraat ederdim." (s.199)

[101] Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, s.180.
[102] Aça vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.426.

"..."Azizim, o cemiyet gününde nasıl edeceksin, zira Yusuf gibi cemalin ehl-i meclisin akıllarını başından alacaktır. Korkarım isâbet-i ayn vaki olur!"..." (s.451)

"...bostanlara isâbet-i ayn vaki olmasın diye dikilen at kafası gibi..." (s.898)

"Bu da sehv olmayıp böyle tamamı tamamına tesadüf edip isâbet-i ayn vaki olmasın için erenler tarafından nazar boncuğu makamında böyle bir tahallüf vuku bulmuştur." (s.972)

"Eğerçi bu kelâmların arasında bazıda tecâvüz-i hudûd-ı nâ-meşrû' ve nâ-makbûl söz ve hikâye var ise de o da kelâm-ı Hak ve kelâm-ı ilâhiyyeye nazar isabet etmesin diye nazar boncuğu makamındadır, yani bostanlara at kafası dikerler ki isâbet-i ayn vaki olmasın içindir sultanım." (s.1102)

"Fakir de cevapta "İsâbet-i ayn vaki olmuştur" dedim. Şakir Efendi de evet deyip tasdik etti. Lâkin bilemem ki nesine isâbet-i ayn vaki oldu azizim!" (s.1106)

"Ancak bu bir bölük hûbân-ı mahbûbâna isâbet-i ayn vaki olmamak için nazar boncuğu makamında..." (s.1609)

2.18.5. İbadetler

Arapça; itaât etmek, boyun eğmek, kulluk etmek gibi anlamlara gelen ibadet, en geniş manada kişinin yaratıcıya ibadet bilinci ve niyetiyle yaptığı her türlü iş ve davranışları ifade etmekte ve yaratıcının razı olduğu şeyleri yapmak, yaratıcıya sonsuz bir tevazuyla bağlanmak ise ibadetin esasını oluşturmaktadır. İbadet, hemen hemen tüm dinlerin en önemli boyutunu teşkil etmiş ve ibadetsiz bir dine rastlanılmamıştır. Bundan ötürü de tarih boyunca insan kendisinden daha üstün bir varlığa inanmasına bağlı olarak çeşitli davranışlar ve ibadetler vasıtasıyla inancını dışarıya yansıtmıştır. İnançlar ve ibadetler sadece ilahi dinlerde değil, ilkel kabilelerde de bir şekilde ortaya çıkmış ve bu kabilelerin de neredeyse tamamında yüce yaratıcı anlayışı var olmuştur.[103]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; oruç, namaz, zekat, kurban, hac, umre, sadaka, zikir, dua, tavaf, itikaf, tesbih, niyaz, evrâd, ezkâr, sâim, sıyâm, savm, taat, sücûd, rükû, salât, erbaîne girme, sa'y etme, vakfeye durma, şeytan taşlama gibi çeşitli ibadetlerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Bunun üzerine oruç tuttum. Mümeyyiz Efendi dedi ki "İbrahim Efendi, bir iki gündür enfiye çekmiyorsunuz, yoksa sâim misiniz?" dedi. "Evet orucum"

[103] Mehmet Katar, "Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları", **Dini Araştırmalar**, I, 1, (1998), s.59-60.

dedim.(...)”Orucum tamam olduktan sonra yine yerime çıkarım” dedim.(...)”İbrahim Efendi artık sizin oruç tamam olmuş zannederim.(...)”...” (s.191)

“...yatsı ezanında toplar atılıp namaz kılındıktan sonra...” (s.195)

“...meydancı dede tarafından redd-i selâm olunup öyle namazının edasına meşgul olduk.(...)İşte bu fakirin dahi ibtidâ-yı sülûkumda eda ettiğim salât-ı aşk u muhabbet bu namazdır.” (s.201)

“...salât-ı ışâ cemaatle eda edilerek...” (s.318)

“...Câmi'-i şerîfte bayram namazı eda olunup...” (s.322)

“Sabah oldu, namaza ve Cenâb-ı Hakk'a niyaza meşgul olup...” (s.328)

“...ramazân-ı şerîfi tuttuk,(...)” (s.331)

“Cuma günleri cümle ahali ve memurin oraya edâ-yı salât-ı cum'a için gelirler.” (s.336)

“...abdest almış ve iki rekat namaz kılıp kıbleye karşı müteveccih olup rabıtaya varmışlar.” (s.340)

“...ekser-i evkâtta sâim idim.” (s.350)

“Hatta bir gün sâim idim,(...)Sâim olduğumu kemâl-i edeb ü hicâb ile arz ettim.(...)”...Nasıl, orucunu bozduralım mı?”(...)”Oruç sana feda olsun, cümle ibâdât u tâ'at senin yolunda feda olsun!” diyerek hemen kendimi sofra başında buldum ve orucumu bozup(...)Sonra oruç tutmayı men buyurdular(...)Bunun önünü almak için orucu men' ettiler.(...)Hatta zemzem ile iftar olunmak için(...)gelen ihvan ile iftar olunurdu.(...)iftara davet olunduk.(...)” (s.356)

“...teravih namazını eda için Câmi'-i kebîr'e gittik. Yatsı namazını eda edip teravihe bed' edildikte, ikinci rekatında idi ve hazret-i şeyhin yanında idim. Çünkü o zaman namazda dahi göz yumar idim, kemâl-i huzûr u teveccüh için. Hatta namazda göz yummak yoktur, mekruhtur diye ulema itiraz ettiler,(...)artık namaz içinde gözlerimin yaşını silemeyip(...)Yine namaza şürû' ettikte,(...)” (s.357)

“İşte teravihin nısfına kadar bu hâl mümted oldu.” (s.358)

“...herkesin sûret-i memnûniyyetini arzu etmeleri cihetle mezkûr on bin kuruşu müşarünileyh hazretlerinin zekâtı niyetiyle bâ-defter Erzincan ulema ve talebesine tevzi edip içinden bir akçesini bile almamışlardır.” (s.362)

“...teravihte olan tecelliyâta benzer bir tecelliyât...” (s.368)

“...ve herkes de sadaka verirdi.” (s.375)

“Yatsı oldu, namazı cemaatle eda etmek üzere kamet olunup herkes kıyam edip oda büyük olduğundan saf tuttular. Hazret dahi namaza kıyam buyurdu.(...)Namaz eda olunduktan sonra bir müddetçik daha muhabbet olundu.” (s.375)

“Hazret-i şeyh efendimizin vâlide-i muhteremeleri gayet ihtiyâre idi, lâkin kuvve-i kudsiyye kendileri namaz ve ibadetlerinde asla fütur ve kusur etmezler idi.” (s.382-383)

“Bu hâl üzere evradımı tacil edip bitirdim.” (s.383)

“...”...Buraya gelmekten garaz, hacc-ı ma'nevî etmektir”...” (s.386)

“Müşarünileyh Fehmi Efendi hazretlerinin bâtınca olan hizmet ü ubudiyet, beş vakit namazı eda edip öyle sabahlara kadar namaz kılmazlar idi. Ancak salât-ı dâimîde daim ve berkarar idiler. Salât-ı dâimî budur ki insanların havâsları yani ehl-i zühd, takva ashabı nasıl beş vakit namazda huzûr-ı Hak'ta dururlar, kezalik Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimiz hazretleri dahi leyl ü nehâr böyle salât-ı dâimîde ve huzûr-ı Hak'ta idiler.” (s.391-392)

“...sâim gibi aç ve susuz dururlar idi;(...)” (s.398)

“Sabah namazına kalktım. Ba'de'-salât evrâd u ezkâr ile meşgul oldum.(...)O gün akşam namazı eda olunduktan sonra(...)” (s.403)

“Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimiz, Hâlet Beyefendi'nin bu davetinden diğer bir manaya ve davete intikal ile hacc-ı şerîfe niyet buyurmuşlardır ki işte bu birinci defadaki haclarıdır azizim.” (s.418)

“...sair halifeler ile beraber Erzincan'da erba'îne girmişler ve badehu erba'în hitamıyla artık...” (s.432)

“Çünkü pekâlâ teravih namazını cemaatle eda edip zikr ü fikr ile meşgul iken bir saat içinde bu hâl olmuştur.” (s.438)

“Evet salât ve savm hakkında olan rivâyât ve tebşîrât pek çoktur ve herkesin malûmudur.” (s.463)

“...”...Sana ve senin ümmetine ramazanda oruç tutmaları sebebiyle tesbih eder.”(...)”Bu iki sandıkta senin ümmetinin sâim olanlarının beratları vardır ki azâb-ı nârdan yani onlar azâb-ı nârdan azat olmuşlardır,(...)”...” (s.463)

“...”Çabuk şuradan bir koyun al gel, kurban edeceğim”...” (s.471)

“...cenaze namazı kabristan kenarında eda olundu.” (s.473)

“...cânib-i Hicâz'a teşrif buyurmuşlar ki işbu hacc-ı şerîfleri ikinci haclarıdır.” (s.481)

“O gün Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz sâim olduğu gibi dergâh-ı şerîfte bulunan ihvanın ekserisi dahi sâim idiler(...)herkes oturmuş iftar ediyor.(...)Enderûn-ı hümâyûn hademeleriyle beraber iftar eder idim.(...)hem zâhir hem bâtın iftar ettim.” (s.498)

“...biri imam olup bir büyük cemaat olarak iki rekat tesbih namazı eda olundu. Subhânallâh tesbihleri birlikte okunur idi.” (s.499)

“...”Eyâ, benim için ne şey vardır ki beni yoktan var eyleyen Allah'a ibadet etmezim.(...)”...” (s.506)

“Çünkü iş güç yok, ancak cevâmi'-i şerîfelerde zikir ve ibadet ile meşgul oldum.” (s.528)

“...”...Cenâb-ı Hakk'a ibadet ve taat ile meşgul olasın.(...)”...” (s.544)

“...”Arafat'a çıkmazdan evvel cuma namazını eda edip...”...” (s.565)

“Şurası da şâyân-ı beyândır ki fezâ'il-i mezkûre oruçlarını şer'i şerife tatbik eden hürler içindir.” (s.592)

“...”Receb-i şerifin birinci gününde oruç tutmak, üç senelik ve ikinci günü sâim olmak iki senelik ve yine şehr-i mezkûrun üçüncü günü oruçlu bulunmak bir senelik günâh-ı sagîre kefaret olur.”(...)Yevm-i arefede oruç tutmak, mazi ve müstakbelen bir senenin günâh-ı sagîresine kefâret olur. Savm-ı âşûrâ ise yalnız geçmiş olan bir senenin günahına kefaret olur.”(...)Saim olan kimse bir mümini gıybet veyahut eza ve cefa etmedikçe, iftar edinceye kadar ibadettedir.”(...)Bir kimse ramazân-ı şerîfi sâim olup sitte-i şevvâli dahi ona tabi ederse, seneyi kâmilen oruç tutmuş gibi olur.”(...)Ramazân-ı şerîfte sıdk u yakîn ile oruç tutanlar namazlarını terk etmeksizin salât-ı terâvihi de eda etseler, günâh-ı sagirleri mağfur olur.”...” (s.593)

"..."Sâim olan kimse hurma ile iftar etsin,(...)"(...)"Savmda riya tasavvur olunmaz."(...)"Îd-i fıtrdan sonra altı gün oruç tutan kimse o seneyi oruç tutmuş gibi olur."(...)sıyâmlar ifa olunsa bile, sâim-i hakîkî olan zevât-ı kirâm(...)cümle sâimîn, sarây-ı cenâb-ı ulûhiyyete med'uv olup huzûr-ı ilâhiyyede iftar ederler azizim.(...)öyle sâimîn kalplerine tenezzül ve tecelliyat ihsanıyla..." (s.594)

"…o gün de sabah namazını Câmi'-i Emeviyye'ye gidip itikâfa niyet edip ta yatsı namazını ve teravihi eda etmedikçe câmi'-i şerîften çıkmazım.(...)bayram namazından çıktıktan sonra o namazda olan(...)Evet bayram namazlarında olan atıyye..." (s.595)

"...ve tecelliyât-ı ilâhiyye hiçbir başka namazda olmaz. Bayram namazı farz değildir, vaciptir.(...)"Azizim, bazı kimseler farz olan namazları eda etmedikleri hâlde vacip olan bayram namazına ne kadar himmet ve ehemmiyet ile sa'y ü gayret ederler!"(...)"Evet efendim, bu bayram namazı sırrını tamamıyla kâl ile arz edemem;(...)bayram namazını eda eden sâimîn-i mü'minîn manen Cenâb-ı Hakk'a niyaz ediyorlar ki "Yâ Rabbe'l-âlemîn, senin emr-i ilâhiyyeni ve rızâ-yı şerîfini tahsil edip otuz gün sâim olduk.(...)" diyorlar.(...)vakit namazlarında olan atıyye ve ihsana kıyas değildir.(...)bayram namazını şitâb ederler, çünkü evvelce arz olunduğu üzere atıyye ve ihsân-ı ilâhiyyede fark u temyiz yoktur."..." (s.596)

"...kurban bayramının arefe günü ki yevm-i cuma idi, huccâc-ı müslimîn o günde cebel-i Arafât'ta hacc-ı ekber ettiler." (s.597-598)

"...kendisine manevî zuhur eden hâlât ve rumûzâttan dolayı halktan uzlet ihtiyarıyla bir odaya girip erba'în etmiştir..." (s.603)

"..."..."Aman uşak, şuradan biraz sadaka ver, sefinede olan fukara ve dervîşâna!" dedim. O da hemen bir miktar sadaka dağıttı."..." (s.607)

"...tecdîd-i vudû' ile asr namazını cemaatle eda edip..." (s.608)

"Müşarünileyh hazretleri Şâfiî imâm-ı sânîsi olduğu cihetle yani Şâfiî imâm-ı evveli sabah namazını Şâfiî vaktinde eda ettirip badehu Hanefî imamı namaza durmazdan evvelce yani Hanefîlerin sabah namazı vaktinden biraz evvelce Şâfiî imâm-ı sânîsi olan bu zât-ı âlî-kadr gelip Şâfiî mihrabında ikinci cemaat olarak namaz kılınır." (s.630)

"..."Siz yoldan geldiniz, zaten yarın sıyâma niyet edemezsiniz. Biraz rahat edin"(...)ve ferdâsı günü dahi sıyâma bed' ü mübâşeret ettiler." (s.633)

“...böylece beş sene tamam kaza namazları eda olunup yani on senelik kaza eda olduğundan bu kadarcık kifayet eder azizim dediler vesselâm.” (s.701)

“Bu sene-i mübâreke içinde yani bin üç yüz yedi [1890] senesinde ziyaret-i hazret-i nebevî ve edâ-yı farîza-ı hac niyet-i hayriyyesiyle cânib-i âlî-i Hicâz'a gitmişlerdir.(...)Hele o sene-i mübârekede huccâc-ı müslimînin haclarının kabûl-i dergâh-ı Hudâ olması...” (s.701)

“Zan ve gümanla mağrib namazına hazır oldum(...)akşam namazında orada idim.(...)yatsı namazı karîb idi,(...)” (s.702)

“...”Küçüklerin ibadetine devamları büyüklerden daha ziyade makbuldür, zira ki delikanlıların nefis ve şeytana meylettirecek heva ve şehvetleri pîr-i fânî olanlardan pek çok ziyadedir. Onun için onların ibadetleri de makbûl-i dergâh olur”...” (s.723)

“Kıyam dahi kıbleye karşı olup güya namaz içinde niyaz ve rüku ve sücud ve kıyam oldu.” (s.789)

“...kendilerinin orada kalıp beş vakit namazda oraya olacak teveccühten ibarettir.(...)abdest almaya kudret olmayıp teyemmüm ile yataklarında namaz kılmaya başlamışlardır.(...)O abdest ile ikindi namazını yataklarında eda edip...” (s.803)

“...”...hem de bu sene hacc-ı ekberdir. Artık bundan alâ şey olmaz” dedim. Buyurdular ki “Azizim, edâ-yı hac için çoktan beri iki yüz lira hazır ettim, lâkin bir türlü muvaffak olup gidemedim.(...)”(...)Baktım ki hac tedarikine dair bir şey yoktur, yani istida etmemiş. Daha buna dair bir şey söylemedim, çünkü hac yolu malûm ya, belki cananımızın hatırına gelir ki bizi hacca sevk ediyorlar.” (s.828)

“...”...Siz arkadan o cemaate bir namaz ve bir zikir tarif ü beyan ediyorsunuz.(...)”(...)isneyn ve cuma günleri sabah namazından sonra...” (s.849)

“...bahusus mübarek ramazân-ı şerîfte zâhirenin devri yani sıyâm halinde öyle birkaç kile toz yutmak gönlüme biraz sakîl gelip...” (s.853)

“Yani hac ve umreyi eda edip Merve ve Safâ'da sa'y eyledin tut,(...)” (s.885)

“...Ayasofya Câmi'-i şerîfi'nde cumayı eda edip...” (s.931)

“Şöyle buldum ki bu câmi'-i şerîfi Edirne'nin feth ü küşadında bina ve inşa olunup pek büyük zevât-ı kirâm hazerâtı bunda ibadet ve taat ederek çok dua ve niyazlar olunmuş.” (s.949)

“...soğuk eyyâmda leyl ü nehâr abdest alıp camilere gidip ibadet ve taat etmek kabil olamadığından kinayedir.” (s.951)

“...”Şu asırda beş vakit namazını eda edip bi-tâkati'l-beşeriye oldukça kendisini menhiyâttan men' eden muvahhidîn hakkâ evliyadır”...” (s.952)

“...”savm ve salât ve hac ve zekât ve kelime-i şehâdet”...” (s.957)

“...kendisi de sâim olduğundan dairede mütalâa etmek üzere elinde bir kitap var idi.” (s.995)

“Esnâ-yı râhta oruç tutulamadığından on yedi gün borçlu idik. Medine'ye duhulden bir hafta sonra cümleten sıyâm-ı kazâya niyet edip sâye-i erenlerde sultanlar gibi sâim olduk.(...)yani on yedi gün ramazan iade olmuş gibi Harem-i şerîf'te sabahtan akşama kadar ibadet ve taat ile meşgul olurduk.” (s.1003)

“Vaktaki kaza sıyamı tamam oldu,(...)” (s.1004)

“Mekke-i mükerreme'ye iki konak kalarak Rabig'de ihrama girdik. Ve hem de delîlin delâletiyle ve umumun efkârı üzerine hacc-ı kırân niyetiyle niyet edip öylece ihrama girdik.(...)ehlinin malûmudur ki hacc-ı kırân efdal ve iki katlı ceza ve mükâfat ihsan olunur.” (s.1007)

“Binaenaleyh delîl efendi, mahdumunu gönderip fakiri oradan alıp ve elimi bırakmayarak tavaf ettirmesini tembih buyurmuştur.(...)yedi kere Mekke-i mükerreme'yi tavaf ve kıraat olunacak ed'iyeleri onunla beraber okuyarak ve badehu Harem-i şerîf'ten taşra çıkıp beyne's-Safâ ve'l-Merve yedi kere gidip geldik.(...)hacc-ı kırân niyetiyle muhrim olduğumuz cihetle iki katlı olarak yani on dört kere beyt-i şerîfi tavaf ve on dört kere sa'y ettim.(...)onlar böyle tavafa muktedir olamadığından yalnız tavâf-ı kudûmu ifa ile ikinci keresine takat getiremediğinden ba'de'l-Arafat ifa etmek üzere haneye ric'at ve avdet ettiler.” (s.1009)

“Yatsı'dan sonra Müzdelife'ye nüzul olunup akşam ve yatsı namazları eda olundu ve ferdâsı günü Mina'da şeytanı taşlamak için orada ufak taşlar topladık. Sabah namazını eda edip Arafat'ta olduğu gibi orada dahi vakfeye durduk.(...)Hücre-i Akabe tabir olunan nişana gidip şeytanı taşladık.(...)Artık leyl ü nehâr tavaflara başlayıp(...)Harem-i şerîf'e inip tavaf ve niyaz ve ricada bulunmuştuk.” (s.1011)

“Yani ne senden taat u ibadet eylemek ve ne de bâtınen ona niyet kılmak sâdır olmuştur.” (s.1048)

“Mumaileyh Mustafa Efendi de o akçeden îd-i sa'îd-i adhâ için bir kurban alıp “lillâhi ve resûlihi” diye teberrüken kurban etmiş, çünkü kendisinin fakr-ı hâli cihetle şimdiye kadar asla kurban kendisine vacip olmamış idi. İşte bu bayram sahih büyük bir bayram edip Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar etmiştir.” (s.1073)

“...meselâ; salât-ı leyli ikişer ikişer kıldıkları gibi.” (s.1100)

“Ferdâsı günü cuma olup sabah namazından sonra(...)Fakir sabah namazını eda edip tespihleri ve duayı tamam ettim.” (s.1167)

“...rütbenin tebşirinden ziyade bu işe fevka'l-had memnun ve mesrur oldum ki rütbenin sadakası olarak böyle bir garîbü'd-diyâr miskine mangır yetiştirdik,(...)” (s.1200)

“...yani oruç tutun, sıhhat ve afiyet bulursunuz.” (s.1218)

“...cezbe-i hâtifîden dolayı namazda, zikir ve rabıtada,(...)” (s.1222)

“...cemaatle öyle namazı eda eder iken(...)Namazdan farig olduktan sonra(...)Binaenaleyh Eski Câmi'-i şerîf'te salât-ı îdi eda ile kurbanımı zebh ettim.(...)cuma namazı için Eski Câmi'-i şerîf'e gittim.” (s.1231)

“...Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile salât-ı zuhru kıldım,(...)ve ibadet ederdi.” (s.1241)

“Ve dahi Kabe-i mükerreme ibadette kıble olmak, ona hac eylemek farz olmak...” (s.1253)

“…ibadette kemal üzere huşu ve hudû' edip...” (s.1254)

“İşte azizim, ibadet denilen şey de cümlenin malûmudur ki beş vakit namazın ismi değildir.(...)kıldığın namaz, çektiğin tespih, tuttuğun oruç, verdiğin zekât ve sadaka, ettiğin hac, okuduğun Kur'ân-ı azîm ve sair bu gibi ibâdât u tâ'ât ne kadar var ise bunların cümlesi kendi nefsine aittir. Sen kendi nefsin için Hakk'a ibadet etmişsin.” (s.1270)

“...aşağıda tecemmü' etmiş olan fukara ve zuafâya sadakalar ita ederek cümleyi memnun ettim azizim.” (s.1278)

“Evet, çünkü cenaze namazı malûm ya farz-ı kifâyedir, birkaç müminin edasıyla diğerlerinden sakıt olur ve bir de mevta için kıbleye teveccüh edip namaz kılmak elbette de

bir niyete müstenit olmak lâzım gelir. Gerçi cenaze namazında "Cenâb-ı Hak için namaza şu mevta için duaya niyet ettim" denir ise de yine manevî niyet-i hâliseye istinat etmek lâbüd ve lâzımdır azizim.(...)Sonra kalkıp seferî olduklarından iki rekat ikindi namazını eda buyurdular..." (s.1321)

"...beni bir ganîmet-i azîm bilip ibadet ve taata sa'y ediniz,(...)ibadet ü taata sa'y ü himmet ediniz." (s.1327)

"..."Ya rabbi oruç tuttum, namaz kıldım, zekât ve sadaka verdim"(...)"Ya Musa namaz sana burhandır, oruç kalkandır, sadaka gölgedir, zekât nurdur.(...)"..." (s.1360)

"..."Ey ashabım nafile oruç tutmaktan ve sadaka vermekten ve namaz kılmaktan efdalı size bir hayır ameli haber vereyim mi?"..." (s.1363)

"..."Bayram namazını Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nde eda edip ba'dehu haneye avdetle kurbanınızı zebh ve ciğerinden ekl eyledikten sonra..."(...)Binaenaleyh bayram namazından sonra kurbanları zebh ettim." (s.1387)

"Velâkin namaz ve niyaz, evrâd u ezkâr cümleten terk olundu,(...)" (s.1423-1424)

"Çarşamba günü bu hastalığın zuhuruyla arz olunduğu üzere ne namaz ne niyaz ne evrâd ve ne ezkâr bir şey kalmamış idi." (s.1425)

"...îd-i fıtrdan zekât-ı fıtrımı dahi..." (s.1444)

"...pençe-i aşka tutulduğum cihetle namaz ve niyaz ve sıyâm ber-kemâl idi." (s.1456)

"Baksana ibadet ve taat ediyorsun ki cennet-i a'lâya gideyim diye,(...)ibadet ve taata şitâb ediyorsun." (s.1487)

"Artık on gün sonra kurbanlar olunur, Allah için kurban, çömlek için kavurma diyerek et'ime-i nefîsenin envaı tabh olunur.(...)Her nasılsa içinden bir kurban parası ifraz ederek Arif Bey oğlumuza verdim: "Oğlum git de güzelce bir kurban al" dedim.(...)arefe günü kurbanımız alınmış ise de bayramın ikinci günü zebh olunacağı..." (s.1524)

"..."İlâhî ya rabbi, şimdiye kadar sana pek çok kurbanlar kestim. Ancak şu âhir-i ömrümde bu kurbanımı kemâl-i rahmet ü gufrânınla kabul buyurup..."(...)tekbir alarak zebh ettim. Fe-subhânallâhi ta'âlâ mübarek hayvan da tamamıyla gerdanını rızâ-yı ilâhî bıçağına verip asla hareket ve çabalamak gibi şeyler etmeyip teslîm-i tâm ile teslîm-i rûh etmiş ve fakiri de ağlatmış idi.(...)Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, zebh-i kurbân sırrı bir esrâr-ı ilâhîdir ki bast u beyan olunsa kalem ve kâğıt âciz kalır." (s.1525)

“Zaten kurbanın sana benziyor dediler. Bunun üzerine gönlü arzu etti ki kurbanın postunu dahi sûret-i muntazamada dibâgatla üzerinde namaz ve niyaz ve Cenâb-ı Hakk'ı zikir edip(...)çünkü bu ana kadar kesmiş olduğum kurbanların derecesi bu dereceye vâsıl olmamış idi.(...)bu kurbanın makbûl-i dergâh-ı ilâhî olduğuna şek ve şüphem olmadığından...” (s.1527)

“…”…onlar ibadetlerinde riya ederler”...” (s.1566)

“...”Şidde-i azâb şol musallîleredir ki onlar salâtlarından gafillerdir, vakitlerin izâ'a ederler ve nâs mahzarında salâtı eda ederler, tenhalarında terk ederler ki onlar ibadetlerinde riya ederler.”...” (s.1610)

“Ve zekâtı ehlinden men ederler.” (s.1610)

“Lâkin Cenâb-ı Hakk'a pek çok hamd ü nesalar olsun ki sıyâmı tamam tuttum, yani halk ile beraber yirmi dokuz gün tuttum,(...)İstanbul'da ve sair mahallerde cümleten pazar gününden tutmuşlar. Edirne pazartesi tuttu.” (s.1645)

“Artin Efendi, ramazân-ı şerîfin on üçüncü [10 Kasım 1905] cuma gecesine kadar ba'de't-terâvih devam etti.” (s.1646)

“Allah ta'âlânın mesacidinden şol vasıflı kimseler tamir eder ki Allah ta'âlâya ve yevm-i âhirete iman getire ve namazını kıla ve zekâtını vere ve din emrinde Allah'ın gayrıdan havfı olmaya.” (s.1675)

“Bir insan sâim olsa, iftar vakti ekmek bulmasa ne işler ekmeği arar, ne kadar arar ekmeği?” (s.1680)

Dua / Niyaz ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.351, 365, 475, 555, 606, 703, 928, 945, 951, 1063, 1202, 1333.

Hac ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.419, 420, 427, 428, 429, 483, 565, 607, 629, 632, 696, 718, 829, 994, 995, 1015, 1019, 1187, 1419, 1562.

Namaz ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.192, 320, 322, 337, 342, 349, 351, 352, 365, 370, 371, 374, 376, 377, 381, 390, 394, 402, 422, 440, 443, 472, 473, 475, 482, 491, 492, 493, 498, 500, 511, 512, 513, 514, 521, 527, 529, 531, 555, 567, 568, 582, 583, 584, 585, 586, 595, 598, 599, 606, 619, 622, 633, 634, 696, 700, 701, 703, 705, 719, 721, 722, 726, 732, 741, 747, 752, 753, 754, 756, 757, 762, 767, 769, 771, 790, 791, 796, 811, 814, 815, 832, 836, 841, 843, 846, 847, 853, 854, 856, 869, 871, 872, 873, 879, 902, 905, 906,

915, 918, 927, 928, 932, 945, 947, 949, 950, 951, 974, 986, 991, 996, 1003, 1004, 1008, 1009, 1010, 1021, 1026, 1029, 1062, 1063, 1071, 1077, 1085, 1105, 1109, 1110, 1114, 1127, 1148, 1168, 1169, 1178, 1183, 1192, 1195, 1198, 1201, 1202, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1232, 1253, 1254, 1270, 1276, 1277, 1280, 1281, 1293, 1294, 1295, 1296, 1304, 1309, 1319, 1320, 1333, 1385, 1413, 1419, 1428, 1430, 1431, 1433, 1434, 1435, 1440, 1454, 1465, 1479, 1486, 1489, 1492, 1527, 1530, 1565, 1591, 1592, 1593, 1595, 1596, 1601, 1612, 1626, 1639, 1645, 1649, 1656, 1684, 1737, 1778, 1782, 1785, 1789, 1792, 1795, 1799, 1803, 1805, 1807, 1816, 1822, 1826.

Salât ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.552, 584, 633, 722, 723, 797, 880, 932, 1001, 1058, 1059, 1062, 1292, 1339, 1435, 1438, 1565, 1566, 1806.

2.18.6. Özel Günler ve Geceler

Birey ve toplumların inançlarına ve kültürel değerlerine bağlı olarak yılın belli günlerine ve gecelerine daha fazla önem verilmiş, kutsallık atfedilmiştir. Bu doğrultuda takvimler çeşitli tarihleri gösterdiğinde, toplum nazarında o tarihlerde birbirinden farklı uygulamalara gidilmiş, ibadetler edilmiş ve kutlamalar yapılmıştır.

Hatıralarda; Leyle-i Regâib, Leyle-i Mirâc, Leyle-i Berât, Mevlûd-i Nebevî, Leyle-i Mevlûd-i Nebevî, Leyle-i Vilâdet-i Cenâb-ı Nebevî, Leyle-i Mübâreke-i Vilâdet-i Nebevî, Leyle-i Kadr, Kadir Gecesi, leyâlî-i mübâreke, leyâlî-i kanâdîl, kandil, yevm-i arefe, arife günü, şehrayin günleri, îd-i ekber, yevm-i terviye, yevm-i nahr, aşr-ı muharrem gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"İşte o gün îd-i ekber ve o gece leyle-i Kadr idi." (s.99)

"...yeme ve içmeyi terk ederek muahharen leyle-i mirâcda maksuduna, maşûkuna vâsıl olduğu gibi, âşık olup vâsıl olmuş." (s.385)

"Leyle-i mi'râcda sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine..." (s.386)

"Leyâlî-i mübârekelerde yani kandil geceleri dahi semahane, kanâdîl ve fanuslar ile tezyin olunup mukâbele-i şerîf icra olunurdu. Lâkin leyâlî-i mübârekede gerek mukâbele-i şerîf ve gerek misâfirân fevkalâde cem'iyyet-i kübrâ olurdu." (s.435)

"...Kadir gecesi füc'eten bir saat içinde vefat etmiştir.(...)Öyle Kadir gecesi müftü efendi tilâvet-i Kur'ân ederek(...)Leyle-i Kadr'de Selim Paşa'nın ruhu yed-i kudret ile alınmıştır." (s.438)

“Kadir gecesine kadar böyle aşk, cilve-nümâ olup leyle-i kadrde hikmet-i rabbânî Medine-i münevvere ahalisinden bir zat gelip o gece fakirhaneye misafir oldu.” (s.453)

“...”Leyle-i mi'râcda sidretü'l-müntehâ indinde bir melek gördüm.(...)”...” (s.463)

“...o gece Kadir gecesini geçti, zira ki bir başka âlem oldu.” (s.492)

“...Hazret-i Nebevî sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerini leyle-i mi'râcda Kudüs-i şerîfte istikbal buyurdukları gibi...” (s.493)

“Cümlenin malûmu olduğu üzere leyle-i Mi'râc'da,(...)” (s.498)

“Hatta bir kandil gecesi yine böyle divanhanede görüşür idik,(...)” (s.499)

“Leyle-i berâtta dahi bu minval üzere dergâh-ı şerîfe ihvan tecemmu ettiler.” (s.499)

“...mi'râciyeye yetişmek için sürat ettim ve leyle-i mi'râcda Erzincan'da dergâh-ı şerîfte bulundum.” (s.526)

“Leyle-i berâta kadar orada kaldım. Leyle-i berâttan sonra berâtımızı alıp Dersaadet'e müteveccih oldum.” (s.526)

“Muahharen yani bin üç yüz üç senesi Zilhicce-i şerîfin dokuzuncu cuma günü [8 Eylül 1886] ki yevm-i arefe idi,(...)” (s.586)

“...”Kadir gecesini sıdk u yakîn ile ihya eden mü'min-i kâmilin günâh-ı sagîrleri mağfur olur.”...” (s.593)

“...leyle-i Kadr'de olur, yani Kadir gecesi cümle sâimîn(...)”...biz yine Kadir gecesinde hanemizde...”(...)işte leyle-i Kadr'de dahi öyle(...)Leyle-i Kadr'in kadrini hakikaten kimse bilmez, yani hakîkat-i leyle-i Kadr ne şeydir ve ne hâldir?(...)Kadir gecesine kadar şurada burada zevk u sefada olur isen de bari o gece öyle dünya zevk u sefasını terk et de...” (s.594)

“Şöyle ki yirmi altıncı günü ki Kadir gecesi akşamıdır,(...)Hele bir Kadir gecesinde Hazret-i Yahyâ aleyhisselâmda misafir olduğum cihetle o iftarda ikram ziyade oldu.” (s.595)

“Buna şâhid-i âdil ise leyle-i mi'râcdır azizim.” (s.638)

“Mevlûd-i nebevî gecesinden bir iki gün evvelce efendi-i mûmâileyh Şâm-ı şerîf'e gelmiş olmasıyla...” (s.696)

“Şehr-i mezkûrun on ikinci gecesi Mevlûd-i nebevî gecesidir.” (s.702)

“Leyâlî-i mübârekelerde hâne-i sa'âdetlerine gidip ziyaret ve dualar ile muğtenim olurdum. Hatta bin üç yüz sekiz senesi [Mart 1891] leyle-i berâtta...” (s.709)

“Ve bir gün de bir arife günü idi,(...)” (s.742)

“...”...ve ale'l-husûs bu gece leyle-i regâibdir,(...)”(...)O gece leyle-i regâib olması cihetle ahâlî-i Şâm'ın kabristanda mevtaları başında Kur'an okumak üzere gelmiş olmasıyla...” (s.745)

“...leyle-i mevlûd-i nebevî akşamı ki çarşamba günü bilhassa huzûr-ı Hazret-i Yahya aleyhisselâma gidip...” (s.760)

“...leyle-i kadrde dahi Ayasofya Câmi'-i şerîfi'nde...” (s.831)

“Vaktaki yevm-i arefe oldu, herkes çoluk çocuğu telâşıyla çarşı pazar muhabbetinde olup...” (s.831)

“Bu akçe leyle-i kadrden iki gün evvel dest-i fakîrîye vâsıl olup onunla bir miktar gözüm açılıp İstanbul'u görmüş idim ve leyle-i kadrde ve bayramda bolca harçlık oldu.” (s.838)

“Ve hem de şu eyyâmda leyle-i Kadr'ı görmüş gibidir ki leyle-i mezkûreyi görenlerin duaları nezd-i ilâhîde makbul ve her bir matlûpları hâsıldır.” (s.866)

“Sâlifü'l-beyân tebriknamede leyle-i kadr fıkrası olup binaenaleyh leyle-i kadrden bir gün evvelce gidip takdim edecekleri anlaşılmıştır. Bakalım Cenâb-ı Hak leyle-i kadrde bu yüzsüz asi İbrahim'e ne kadar ve ne takdir etmiş ise lâ-şek ve lâ-şübhe o zuhur edecektir.” (s.867)

“Bir de leyle-i kadrde Ayasofya Câmi'-i şerîfi'nde meşgul oldum.” (s.928)

“...”Ramazân-ı şerîfte leyle-i kadri, aşr-ı ahîrinde tek gecelerde arayınız.”...” (s.953)

“...”...Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri leyle-i mi'râcda Hak ta'âlâdan ümmetini rica eyledikte,(...)”...” (s.959)

“İşitmediniz mi melâikenin peygamberi olan Cibrîl aleyhisselâm leyle-i mi'râcda sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize arz ettiler ki “Bu makamdan bir derece ileriye gidersem baştan ayağa yanarım!”...” (s.972-973)

“...leyle-i regâibden sonra ferdâsı cumartesi günü...” (s.994)

“O gün de leyle-i regâib akşamı olup(...)leyle-i regâibin ikinci günü de izin için istida takdim ettim.(...)Akşamı hareket mümkün olsa idi, leyle-i berâtta Dersaadet'te bulunur idim.” (s.995)

“Ferdâsı cumartesi günü yevm-i arefe olup...” (s.1010)

“...Receb-i şerîfin ilk cuma gecesi ki leyle-i regâibdir,(...)leyle-i regâibden itibaren beher sene o gece-i mübârekeye mahsus olmak üzere...” (s.1023)

“...nısf-ı Şa'bânda yani leyle-i berâtta bu âyîn-i cem'in icrası niyaz ve o veçhile müsaade olunup...” (s.1023)

“...beher sene Receb-i şerîfin ilk cuma gecesi ki leyle-i regâibdir,(...)” (s.1024)

“İşte efendi-i mûmâileyh bir sene sonra yani bu berattan sonraki berat gecesinde...” (s.1076)

“Bin üç yüz on sekiz senesi Rebiülevvelinin on ikinci pazartesi [9 Temmuz 1900] gecesi leyle-i vilâdet-i Cenâb-ı Nebevî olmasıyla...” (s.1085)

“Nitekim leyle-i mi'râcda Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi refref alıp huzûr-ı Hakk'a gittiği ve Hazret-i Cibrîl makamında kaldığı gibidir.” (s.1103)

“Öyle ise niçin öteden beri âdet ettiğiniz leyâlî-i kanâdîlde ziyaret ve huzûr-ı devletlerine gitmediniz ve tebrîk-i kandîl etmediniz?(...)leyle-i mübâreke-i vilâdet-i Nebevî sallallâhu aleyhi ve sellemde huzurlarında iken...” (s.1108)

“İşte ona binaen Receb-i şerîfin ilk cuma gecesi ki leyle-i regâibdir,(...)” (s.1109)

“...o cuma gecesi ki leyle-i kadre müşâbih idi,(...)” (s.1109)

“...Leyle-i mi'râcda bir kavme uğradım ki...” (s.1122)

“...leyle-i regâibde fakir tarafından icra olunagelen ayn-ı cem'in hazret-i şeyhin keyifsizliği cihetle leyle-i berâta taliki niyaz olunmuş ise de hazret-i şeyh tarafından rıza gösterilmeyip kemâ-fi's-sâbık leyle-i regâibde şart-ı vakf üzere icrasına emir verilmiş olduğunu müşarünileyh Salâhaddin Efendi tarafından fakire tebliğ buyuruldu.” (s.1154)

“Kandil gecesi iki altılık ile araba tedarik olunur,(...)Kandil gecesinden sonraki hafta ki perşembe günü alelusul gittim.” (s.1158)

“...”Leyle-i regâibde fakiri haydi haydi diyerek dergâhtan kovdunuz,(...)”...” (s.1159)

“Leyle-i regâibden birkaç gün sonra...” (s.1162)

“...”Leyle-i regâibde Mevlevîhaneyi sen açarmışsın,(...)leyle-i berâtta Hâlid açarmış öyle mi?” dedi. Dedim: “Leyle-i regâibde fakir tarafından açılır,(...)”(...)yani leyle-i berâtı da müşarünileyh hazretleri ihya etsin diyorlar erenlerim.(...)leyle-i mi'râciyye tebriki için yazılan arîza-i fakîrîye(...)leyle-i mi'râcda üç adet sofra kurulup it'âm-ı ta'âm olunur.(...)Ancak leyle-i regâib ü berâtta hiçbir cemiyet olmadığı gibi âyîn-i şerîf dahi icra olunmaz,(...)leyle-i regâibe tesadüf etmesiyle beher sene leyle-i mezkûrda leyle-i mi'râciyye gibi(...)Ancak leyle-i berâta bir sâhib-i kerem bulunamayıp(...)du'â-gûluğu sebebiyle leyle-i berâtta...” (s.1163)

“...işbu leyle-i berâtta minvâl-ı meşrûh üzere(...)leyle-i berâttan bir gece evveldir.(...)leyle-i berâta yetiştiremeyeceklerini anladığımdan...” (s.1164)

“...nâme-i mezkûrun ilk satırı leyle-i berâttır.(...)”Bizim Hâlid Paşa hazretleri leyle-i berâtta âyîn-i şerîf icrası için nezir ihsan buyurmuşlar.(...)inşâallâhu ta'âlâ leyle-i kadrde icrasına muvaffak olunur da...”...” (s.1165)

“İnşâallâhu ta'âlâ leyle-i kadrde mükemmel surette ma'a'l-iftâr icrasıyla o zaman ref'-i hicâb, arz-ı şükrâniyyet ederim.” (s.1166)

“Ancak miraciye günü bulunmaklığımı hazret-i şeyhten niyaz ettim.(...)Miraciye gecesi alelusul akşamdan taama ve gecesi âyîn-i şerîfin icrasına davet olundum, gittim.(...)”...Hamd olsun bu gece mi'râc-ı şerîf olduğundan muvaffak oldum”...” (s.1214)

“İşte azizim, arefe günü dairede...” (s.1231)

“Miraç: Bir gecede Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem cism-i şerîfleriyle Mescid-i harâmdan Mescid-i aksâ'ya vardığı Kur'ân-ı azîm ile sabittir, inkârı küfürdür.” (s.1242)

“Ve miracın sabahında...” (s.1248)

“Bir kere yerde be bir kere leyle-i mi'râcda semada gördü.” (s.1251)

“...günlerden bir gün yani leyle-i vilâdet-i Nebevî sallallâhu aleyhi ve sellemden birkaç gün sonra...” (s.1282)

“Bu defa kandil tebrikine dahi gitmediğimden...” (s.1282)

“...leyle-i regâib idi ki müddetimiz olan iki mâh hitam bulmuş.(...)o cuma günü ki leyle-i regâibin cuması idi,(...)” (s.1309)

“Hikmet-i ilâhî sene-i âtiye berat gecesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurmuşlardır,(...)” (s.1318)

“Lâkin leyle-i mi'râcta cennette olan Burak'ın Hazret-i Cebrâîl aleyhisselâma söylediği gibi...” (s.1319)

“...yevm-i cuma ile yevm-i arefe hakkı için veyahut onunla murat yevm-i nahr ola veyahut yevm-i tevriye ile yevm-i arefe ola...” (s.1325)

“Dahi meşhûd, yevm-i arefedir, şâhid de orada hazır olan huccâc-ı müslimîndir.” (s.1326)

“...aşr-ı Muharremde ehl-i dil siyâh-pûş-ı mâtem oldukları için zâhir ü bâtın mazhar-ı iltifât olurlar.” (s.1387)

“Îd-i şerîflerle şehrayin günlerinde elbise-i resmiyeyi lâbis olarak gün görmez padişahının oğlu gibi halka arz-ı endâm eder idim.” (s.1387)

“...leyle-i berâtın sabahı atufetlû Ferik Sadık Paşa hazretleri keyifsiz olduğu cihetle hem kandil tebriki ve hem de iyâde için kışladaki dâ'ire-i âlîlerine alessabah gittim.” (s.1433)

“...tebrîk-i kandîl için müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerinin odalarına gidip(...)”Efendim, bu tebrik kandil tebriki değildir,(...)”...” (s.1434)

“Aşk idi leyle-i mi'râcda muktedâ. Onun için Hazret-i Cibril aleyhisselâmı makamında terk edip refref-i aşka süvar olup huzûr-ı Hakk'a gitti Cenâb-ı Mahbûb-ı Kibriyâ.” (s.1460)

“Nitekim Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi leyle-i mi'râcda alıp huzur-ı rabbü'l-âlemîne götürdüğü gibi.” (s.1477)

“Ammâ bugün arefedir, daha akçe tıngırtısı ve sedası yoktur.(...)Meğer ki haberim yok, Arif Bey arefe günü(...)işi ve ledünniyâtını anladım ki arefe günü...” (s.1524)

“Ancak anan seni Kadir gecesi doğurduğu için...” (s.1543)

“Binaenaleyh iki gün sonra leyle-i regâib olduğundan zaten kandil tebriğine giderseniz, fakirden pek çok selâm ve dualar edin,(...)” (s.1593)

“O leyle-i berâtta tarif olunduğu üzere kıraat etmiş...” (s.1645)

“Refikam Dilber Hanım, Kadir gecesinde niyet etmiş ki bunun için istihare etsin. Vaktaki Kadir gecesi oldu,(...)” (s.1649)

“Bu gün bin üç yüz yirmi üç senesi Zilhiccetü'ş-şerîfin dokuzuncu [3 Şubat 1906] cumartesi yevm-i arefedir,(...)” (s.1759)

“Leyle-i mi'râcda Mevlevîhaneye med'uv idim.” (s.1813)

“...ve leyle-i berâtta inşâllahu ta'âlâ beratımı yed-i vâlâ-yı cenâb-ı mevlânâ-yı Hâlidâneleriyle ahz edeyim.” (s.1815)

“Şöyle ki leyle-i mirâcda birlikte Mevlevîhanede bulunduk.” (s.1816)

“Artık leyle-i berâta da bir hafta kalmıştır.” (s.1818)

“İki gün sonra yani çarşamba gecesi leyle-i berât olup sene-i sâbık misilli leyle-i mübârekede olunacak dua ve niyazları icra edip vahdet ettim ve güzel rüyalar gördüm ve tebşîrât-ı ma'neviyyeler aldım. Ferdâsı çarşamba günü kandil tebriği için hâk-i pây-i cenâb-ı müşîr-i a'zamîye yüz sürüp dualar ettim...” (s.1821)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, dinsel-büyüsel içerikli inançlar, işlemler başlığıyla ilgili tespit edilen unsurlara genel olarak bakıldığında; ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar başlığı; fal, rüya yorumu, gelecekten haber verme başlığı; büyücülük türleri ve teknikleri başlığı; nazar başlığı; ibadetler başlığı; özel günler ve geceler başlığı şeklinde sıralanan altı farklı alt başlıkta XIX. yüzyıl Osmanlı halkının inanç yapısı ve uyguladığı işlemler hakkında çeşitli bilgiler elde edilmektedir.

Ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar başlığındaki içerikler incelendiğinde, bunlardan bazılarının Salih Dede Türbesi, Hazret-i Eyyüb el-Ensâri Türbesi, Abdurrahman Gazi Türbesi, Şeyh Vehbî Hayyat (Terzi Baba) Türbesi, Hz. Mevlânâ Hâlid Türbesi, Bilâl-i Habeşî Türbesi, Hazret-i Yahyâ Türbesi, Muhyiddin ibn Arabî Türbesi, Sultan Bayezid-i Velî Türbesi, Sultan Mahmud Türbesi, Hazret-i Hâlid bin Velid Türbesi, Halet Paşa Türbesi, Hadîce-i Kübrâ Türbesi, Hazret-i Âmine Türbesi, Şeyh Fehmi Efendi Türbesi, Hazret-i Yusuf Sümbül Sinan Türbesi, Habib Baba Türbesi, Evliya Kasım Paşa Türbesi, Fatih-i Edirne Hızır Baba Türbesi olduğu görülmekle birlikte ayrıca Kırklar Makamı, Hz. Hüseyin Makamı ve Hz. Muhammed, Hz. Havva, Hz. Abbas, Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Fâtıma'nın mezarlarına da rastlanılmaktadır. Kutsal sayılan bu mekânların genellikle kubbe içine alındıkları ve etraflarının demir ya da ahşap parmaklıklarla çevrildiği anlaşılmaktadır. Tüm bu yerler arasında, halkın cumartesi günleri ziyaret ettiği ve ekseriyetle dualarının kabul

edildiğine inandığı Edirne'deki Hızır Baba Türbesi hakkında verilen bilgiler dikkat çekmektedir.

Fal, rüya yorumu, gelecekten haber verme başlığındaki unsurlar incelendiğinde, ele alınan eserin neredeyse bir rüya tabirleri kitabı mahiyetinde olduğu göze çarpmaktadır, zira Aşçı Dede'nin kendi rüyalarını anlatıp yorumlamasının yanı sıra çevresindeki kişilerin gördükleri rüyalara ve bunların yorumlarına da geniş bir yer ayırması söz konusudur. Rüyalar ve yorumlanmalarına yönelik olarak rüyada padişah görülürse manasının o vaktin kutbunu ve gavs-ı a'zamını görmek olduğu, necaset görülürse manasının para ve dünyalığa kavuşma olduğu, birinin başının kesildiği görülürse manasının uzun ömre işaret olduğu, ikram edilen sütün içinden çocuk kafası çıkarsa manasının dünyaya oğlan evladının geleceğine işaret olduğu ve birinin kendi annesiyle cima ettiği görülürse manasının hacca gitmek olduğu vb. çok sayıda tabirle karşılaşılmaktadır. Bunlar dışında istihareye yatılarak görülen rüyalar doğrultusunda dünyalık işlerin düzene koyulmasına dair örnekler de ön plana çıkmaktadır. Ledün ilmine sadece terimsel olarak değinilen hatıralarda fal ile ilgili olarak ise tefeül işlemi ve yıldız falcıları hakkında bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Tefeül işleminin tespih, kitap, mürşit mektubu, na't-ı şerîf, Mesnevî-i Şerîf, Fütûhât-ı Mekkiyye, Kur'an-ı Kerim, Hafız Divanı, Divan-ı Fuzûlî gibi nesneler, kutsal kitaplar ve eserler yoluyla uygulanmasının dışında; namazda imamın Fatiha'dan sonra okuyacağı sureye göre, imamın mihrapta okuyacağı ayetlere ve hutbede okuyacaklarına göre, insanlara bir anda soru sorup topluca alınacak cevaplara göre uygulandığı örneklerle de karşılaşılmaktadır. Yıldız falcılığı konusunda ise göklerden ve yıldızlardan haber veren müneccimbaşlarından ve bunlara ait müneccimbaşı takvimlerinden bahsedildiği görülmektedir. Ayrıca kıyafetname özelliğindeki içerikler de dikkat çekmektedir. Şöyle ki bir çocuğun alnı sivri olur ve ağzından sürekli salya akarsa o çocuğun gelecekte zeki ve alim olacağı şeklinde gelecek adına tahminlerde bulunulduğu da tespit edilmektedir.

Büyücülük; türleri ve teknikleri başlığındaki örnekler incelendiğinde, muska ve onunla aynı anlama gelen nüshaya birbirinden farklı nedenlerle başvurulduğu fark edilmekte ve başvurulma nedenleri arasında iki kişinin arasını soğutmak veya arasını düzeltmek maksadıyla yapılan işlemler bulunmaktadır. Şöyle ki Aşçı Dede'nin sevdalandığı birinden soğuması için annesinin, bakıcılara gittiği ve nüsha yaptırıp bunu oğlunun boynuna taktığı görüldüğü gibi Aşçı Dede'nin aktardığı bir anlatıda ise Sultan Abdülmecid'in ikballerinden bir ikbale soğuk davranmaya başlaması üzerine, bu ikbalinin Erzurumlu Şeyh Hüseyin

Efendi'nin yanına giderek aralarını yapmasını istemesi ve şeyhin ise ikbale cevap olarak muska yazar ve okur üfler şeyhlerden olmadığını belirtmesinden hareketle de bazı nüshaların ara düzeltmek için yapıldığı görülmektedir. Tılsımla ilgili olarak, Âd kavmine peygamber gönderilen Hûd aleyhisselâmın, kendisine tabi olan müminlere fırtınanın zarar vermemesi için hat çekmesi ve Şeybân-ı Râ'î'nin de cuma namazına giderken koyunlarına kurtlar zarar vermesin diye koyunlarının etrafına hat çekmesi gibi örneklere ulaşılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra sihir ve sihirbazlık sözcükleri sadece Firavun'dan bahsedilen yerde terimsel olarak geçmekte ve nefes etme, üfürme yoluyla altın sahibi olunduğuna yönelik bilgiler dikkat çekmektedir.

Nazar başlığındaki içerikler incelendiğinde, nazar sözcüğüyle aynı anlama gelen Arapça isâbet-i ayn sözcüğünün nazar sözcüğünden daha çok kullanıldığı tespit edilmektedir. Nazar isabet etmesinden ya da isâbet-i ayn vaki olmasından korkulan şeylerin genel olarak çocuklar, başarılar, güzellikler, bostanlar olduğu ve bunlara bir zarar gelmemesi için "aman nazar değmesin" diyerek üzerine okuma, başarılı görünmemek için bilerek yanlışlıklar yapma, nazar boncuğu takma ve bostanlara at kafası dikme gibi işlemlere başvurulduğu anlaşılmaktadır.

İbadetler başlığındakilerle özel günler ve geceler başlığındaki unsurlar incelendiğinde ise Aşçı Dede'nin dindar ve tarikatçı bir kimliğe sahip olması nedeniyle oldukça hacimli bir içerikle karşılaşılmaktadır. Aşçı Dede'nin, yaşadığı şehirlerde ve çalıştığı yerlerde genellikle tarikata mensup kişilerle takılmayı tercih etmesine bağlı olarak namaz, oruç gibi ibadetlerini cemaatle birlikte yaptığı ve özel günler ile gecelerde bu kişilerle bir araya geldiği görülmektedir.

2.19. HALK EDEBİYATI

Halkın konuşma dilinin ve estetik algısının etrafında, onların duyguları ve düşünceleri doğrultusunda şekillenen, yabancı tesirlerden uzak, sahibi bilinen ya da bilinmeyen sözlü ve yazılı kültürel unsurlar halk edebiyatı şeklinde adlandırılmaktadır.[104] Halk edebiyatı hakkında Ziya Gökalp şunları ifade etmektedir: "Halk edebiyatı ne gibi şeylerdir? Önce, masallar, fıkralar, efsaneler, menkıbeler (yiğitlik hikâyeleri), mitolojiler; ikinci olarak atasözleri, bilmeceler, üçüncü olarak mâniler, koşmalar, destanlar, ilâhiler, dördüncüsü Dede Korkut Kitabı, Âşık Kerem, Şah İsmail, Köroğlu gibi hikâyelerle

[104] Kürekci, **a.g.t.**, s.86.

cenknâmeler, beşinci olarak Yunus Emre, Kaygusuz, Karacaoğlan, Dertli gibi tekke ve saz şairleri, altıncı olarak Karagöz ve Nasreddin Hoca gibi canlı edebiyatlar."[105]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; efsaneler, masallar, halk hikâyeleri, şiirler, halk türküleri, fıkralar, atasözleri-deyimler, tekerlemeler, bilmeceler, alkışlar-kargışlar, ağıtlar, ilahiler, gazeller, muhammesler, kıt'alar, kasideler, tahmisler, rubailer ve kıssalar ile ilgili oldukça fazla içerik bulunmakta ve bu içerikler yukarıda adı geçen türlere ait başlıkların altında sıralanmaktadır. İçeriklerden bazıları sadece terimsel olarak geçmektedir.

2.19.1. Efsaneler

"Anlatıya dayalı edebi türler içerisinde, inandırıcılık vasfı ile toplumsal etki noktasında farklı bir nitelik taşıyan efsane, halk hafızasında yüzyıllarca yaşayarak ağızdan ağza anlatılan ve sonradan yazıya geçirilen veya geçirilme şansını yitirebilen kültür ürünleridir. Farsça asıllı bir terim olan 'efsane', Arapça'da 'usture' kelimesi ile karşılanmakta, efsane, söylence veya dini anlatı anlamındaki menkibe kavramı ile Türkçe'de kullanılmaktadır."[106] Sözlü geleneğin anlatım türlerinden olan efsanelerin temelinde inanç unsuru bulunmakta ve gerek anlatanlar gerekse dinleyenler olayların gerçek üzerine kurulduğuna inanmaktadır; ancak bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Ayrıca, tarihî devirler içinde teşekkül eden efsanelerin konusunu belli bir yer, bir olay ya da tarihî ve dinî şahsiyetler oluşturabilmektedir. Tarihî ve dinî şahsiyetler etrafında teşekkül eden efsanelere "menkıbe" denilmekte ve bunlara vilayetnâme, menakıbnâme ve tezkiretü'l evliya gibi kaynaklarda rastlanılmaktadır.[107]

İncelenen eserde menkıbe ağırlıklı örneklerle karşılaşılmış ve bunlar arasında sayfalar boyunca süren uzun anlatılara, tezin gereksiz şekilde hacmini artırmamak amacıyla aşağıda yer verilmemiş ve sadece sayfa numalarını belirtmekle yetinilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Tercümede beyan olunduğu üzere olup ancak bir gün mumaileyh Derviş Salih kaybolmuş. Esad Ağa'nın pederi, çok taharri edip bulamamış. Muahharen İçeri Göksu'ya gidip devam ettiği mahalde bulup görmüş ki orada kendisine bir kabir kazıp içine girip yatmış. Mahdumu demiş ki "A baba, niçin böyle ettin?" Cevabında demiş ki "Artık burada uykuya yatacağım" deyip üzerine bir çul örtmüş. Mahdumu pek çok ısrar ve ilhâh ederek

[105] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015, s.109.
[106] Yusuf Ziya Sümbüllü, **Boşnak Halk Efsaneleri**, 1.Baskı, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2010, s.24.
[107] Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Efsaneleri**, 4.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s.13-14.

güç hâl ile oradan kaldırıp hanesine getirmiş. O gece vefat edip ertesi günü oradaki kazdığı kabre defin olunmuştur,(...)" (s.82)

"...tâir-i ankâ şeklini giyip Hazret-i İsâ-veş göklere urûc etti." (s.313)

"Nitekim bir adam, Ebû Yezîd el-Bistâmî kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerine dedi ki "Yâ şeyh, beni bir amel üzere delâlet eyle, göster ki o amel ile Cenâb-ı Hakk'a takarrüp edeyim." Hazret-i şeyh buyurmuş ki "Evliyâ-yı kirâma muhabbet et ve onların kalb-i şerîflerine dahil olup orada senin de bir yerin olsun, zira ki Cenâb-ı Hak her gün evliyâ-yı ızâmın kalb-i şerîflerine üç yüz altmış kere nazar buyurur. Reca olunur ki onun kalbinde senin de ismine nazar edip seni de mağfiret eder" buyurmuştur." (s.363)

"Hikâyesi şöyledir ki padişahın bu ikbale alâkası olup her nasılsa bir şeyden dolayı bir vakit kendisinden soğumuş olmasıyla ikbal tekrar kendisini sevdirmek için hocalara şuraya buraya düşmüş, bir fayda görmemiş. O zaman Şeyh Hüseyin Efendi hazretleri Dersaadet'e henüz gelmiş ve Süleymaniye tarafında bir zatın konağında misafir imiş. Bunu haber alıp Erzurum'dan bir büyük meşâyıhtan bir zat gelmiş diyerek bilvasıta ikbal oraya gitmiş ve keyfiyet, müşarünileyh şeyh efendi hazretlerine arz olunmuş. Cevabında: "Biz öyle muska yazar okur üfler şeyhlerden değiliz; biz kalender fakir bir dervişiz" diyerek kabul buyurmamışlar. Be-tekrâr konak sahibi tarafından ısrar ve rica olunması üzerine kabul buyurup ikbali huzurlarına celp etmişler. Şöyle buyurmuşlar ki "Biz öyle muska bilmeyiz; ancak bizimki bir nazardır. Haydi gidin saraya, zât-ı şâhâne şimdi sizi arıyor" demesi üzerine hatun bu sözden bir şey anlamayıp oradan kalkıp saraya gider iken yolda baltacılar her biri birer hayvan üzerinde süratle istikbal edip "Aman efendim, zât-ı şâhâne acele sizi sual ediyormuş" diyerek süratle saraya gelip huzûr-ı şâhâneye çıkıp eski alâkanın üzerine on misli daha zammolmuş bir muhabbet ve alâka müşahede etmesiyle hemen ertesi günü ikbal, tekrar huzûr-ı hazret-i şeyhe gelip ayaklarına kapanıp istirham ve niyaz ile Ayasofya'daki konağı alıp hazret-i şeyhe vermişler. Müşarünileyh Şeyh Hüseyin Efendi hazretlerinin daha çok ve uzun hikâyeleri vardır." (s.409-410)

"..."Bir gün muharebeye giderdik. Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimize manevî zuhur eden hâlât eseri olarak bizzat kendisini düşman askeri içine atıp yalın kılıç elinde etrafına Esedullâh-veş Zülfikâr ile saldırdığı ve o demde asker-i İslâm bozulup geriye firar ve ric'at etmekte olduğu ve müşarünileyh efendimizin etrafını küffar sarmaya başladığını görünce ben hemen esbimi bir dehşetle Allah Allah diyerek sürmekle beraber hikmet-i rabbânî küffar, etrafından çekilip efendimiz hazretlerini asâkirin bozulup firar ve ric'at eylediğini haberdar

edip bir takrib oradan çıkarıp zarurî avdete mecbur ettim. Ve o esnada efendimiz hazretlerinin süvâr olduğu esb yaralanıp kalmış olmasıyla derhâl kendi esbimi efendimize verip ben piyade olarak ve yanlarında koşarak öylece ordugâha ric'at ve avdet eyledik"..." (s.420)

"Yani Kırklar Makamı derler ki kırk adet kabr-i şerîf bir kubbe altındadır. Hatta burada bu yüzsüz fakir, Hızır aleyhisselâm ile mülâkat olunmuştur. Şöyle ki bir ramazan günü ikindi namazı için pederim ile beraber haneden çıkıp Câmi'-i şerîfe gitmek üzere kırkların makamı önüne geldik. Bu makam bir tepe üzerinde olup yokuştan çıkıp hemen oradadır. Karşı tarafı dahi böyle bir yokuştur. O makamın bir tarafı kaleye gider uzun bir yoldur. Yolun iki tarafı da cesim kale duvarıdır. Ara yerde bir tarafa sapacak sokak yoktur. Şimdi fakir o makamın önüne geldiğimde, alelusul göz yumup teveccüh ederek Fâtiha-yı şerîf okumaya başladım. Pederim arkamdadır. Nasıl ki fakir göz yumdum, o anda karşımda yani o tepenin karşı tarafındaki yokuştan çıkıp gelmiş gibi bir zat orada zuhur ederek o zat da fakir gibi göz yummuş. Buralarını o zaman görmüyorum. Sonra pederim hikâye ediyor. On beş dakika kadar fakir bir teveccühte kaldım. O zat da öylece teveccühte kalmış. Badehu gözlerim yumuk olduğu hâlde iki elimi kaldırıp dua ve niyaza meşgul oldum. O zat da ellerimi kaldırdığım anda o da gözleri yumuk olduğu hâlde öylece ellerini kaldırmış. Badehu fakir ellerimi yüzümü sürüp gözlerimi açtığım anda gördüm ki bir zat karşımda; o da o anda benimle beraber ellerini yüzüne sürüp fakire doğru geldi. Fakir de ona doğru gidip el ele tutup fakir, onun elini o da fakirin elini öpüp Mevlevîler gibi el öpüşüp asla birbirimize bir şey söylemeyip yani tekellüm etmeyerek fakir türbeden aşağıya doğru; o zat da kaleye doğru o uzun sokağa saptı. Pederim bu hâle hayran, sergerdân olarak bakar imiş. Hemen pederim yanıma gelip "Efendi oğlum, bu zat kimdir?" dedi. Fakir de lâtife olarak "Hazret-i Hızır aleyhisselâmdır" dedim. Aman deyip pederim hemen o kale sokağına teveccüh etti. Gördüm ki o zat yoktur, kaybolmuş. Fakire dönüp "Oğlum, yoktur!" dedi. Fakir de derhâl "Aman peder deme!" deyip gelip gördüm ki kimse yoktur. İşte o zaman fakire bir dehşet ve cezbe gelip hemen Kırklar Makamı'nın duvarına başım koyup derunumdan bir ah u figan edip müteveccih-i Cenâb-ı Hak oldum. Bir müddet sonra kendimi toplayıp pederime dedim ki "Fakir size lâtife tarikiyle söyledim. Hâlbuki sahih Hızır aleyhisselâm imiş" Çünkü o sokakta bir tarafa sapacak yol yoktur. Beş dakika sürer bir yoldur. Bir dakika daha olmadı bu vukuatın zuhuru. Sonra pederimden keyfiyeti sual ettim. Dedi ki "Siz ki nasıl göz yumdunuz, o anda o zat sizin karşınızda birden bire zuhur etti, sizin gibi göz yumdu. Siz elinizi

kaldırdınız, o da öyle etti. Velhâsıl siz ne yaptınız ise o da öyle yaptı" dedi. Artık anlaşıldı ki bu zat Hızır aleyhisselâm idi." (s.440-441)

"..."Şeyh efendimiz hazretleriyle biraderler üçümüz bir kamarada idik. Müşarünileyh hazretlerinin yanında bir hizmetçisi var idi; daima kamarada abdest alır ve oralarını su ederdi. Lâkin hazret-i şeyh efendimiz ârif ve nazik, yani emsali görülmemiş desem sahihtir, onlar abdest almak için kamaradan dışarıya çıkıp abdest alırlardı. Bu hizmetçisi ise daima kamarada abdest alıp oralarını ıslatırdı. Bizim büyük birader tahammülsüz olduğundan ve hazret-i şeyh efendimiz daima teveccüh ve murakabede olup onu uykuda zanneylediğinden "Canım biraderler, şeyh efendimizin şu hizmetçisi ne acayip adamdır, buralarını bütün su ediyor! Şuna söyleseniz de dışarıda abdest alsa!" dedi. Bizler sükût ettik, bir şey demedik. Sonra hazret-i şeyh efendimiz emir ve tembih buyurmuşlar ki kamarada abdest almayıp dışarıda alsın. Bunun üzerine bir daha o adam orada abdest almadı. Ferdâsı günü Sinop iskelesinden hareket ettik. Her nasılsa kamaranın pencerelerini kapamayı unutmuşuz. O gün de hava bir miktar muhalif olup haylice denizin dalgaları var idi. Limandan dışarıya çıkar çıkmaz nasıl pencereden içeriye bir dalga geldiyse, üçümüzün de üstümüz, yatağımız su içinde kaldı. Az kaldı ki kamara su ile dolsun. Hazret-i şeyh efendimiz yok idi. Derhâl kamaranın penceresini kapayıp birbirimize bakıp "İşte gördünüz mü Şeyh efendimizin kerâmâtını? Hizmetçisinin bir cüz'î abdest suyuna razı olmadığımızdan bizi deniz suyuyla boğacak idi!" dedik.(...)İşte bu hâli aynen müşahede ettik ve hem de o saat cümlemizin gönlüne geldi ki "Abdest suyuna razı olmayanların cezası böyledir. Bi-hakkın o zat, büyük zattır!" dediler." (s.442-443)

"Nitekim hikâye ederler ki vakt-i evâilde ehlullâhtan bir zat, makâm-ı gavsiyyete yaklaşmış, yani o zamanda olan gavs irtihâl-i dâr-ı bekâ eder ise, yerine bu zat olacaktır. Kendisi ve cümle ehlullâh ve makam sahipleri böylece bilirler imiş. Ve o gavs olacak zat, ulemadan olup her gün Câmi'-i şerîfte tedris ederler imiş. Günlerden bir gün yine böyle ders okutur iken manevî o zatın başı yükselmeye başlamış, nihayet Câmi'-i şerîfin kubbesinden taşra çıkmış, hatta asumana kadar dayanmış. Muahharen fevkalâde süratle başını aşağı indirip önündeki ders tahtasının altına sokmuş. Bu ahvali karşısında olan muhâtabînden kendisi gibi ehl-i mükâşefeden bir zat görmüş. Badehu dersten kalkıp odasına gitmiş. O ahvali müşahede eden zat beraberce gidip o esrardan sual etmiş. Şöyle cevap vermiş ki "Birader, cümleniz bilirsiniz ki makâm-ı gavsiyyet nöbeti fakirin idi. Bugün gavs irtihâl-i dâr-ı bekâ etti. Tâc-ı gavsiyyeti bir melâike elinde tutuyor idi. Zaten o taç bize intikal

edeceğinden onun için başımı uzattım. Sonra onu gördüm ki o tâc-ı gavsiyyeti bir papaza giydirdiler. Şimdi papazın kalpağı melâikenin elinde kaldı. Ziyadesiyle havf ettim ki kalpağı bana giydirmesinler diyerek süratle başımı aşağı alıp tahtanın altına soktum" diye hikâye etmiştir." (s.464-465)

"Bir zatın böyle ufak ufak çocukları yaşamayıp irtihâl-i dâr-ı bekâ edermiş. Altı nefer evlâdı bu yolda gitmiş. Yedinci evlâdı dahi fevkalâde keyifsiz, ümitsiz bir hâlde olmakla o zat artık canının ziyade sıkılmasından uykuya yatmış. Âlem-i ma'nâda kendisini meydân-ı mahşerde bulur. Bu zatın günahı sevabından ziyade olmakla cehenneme idhâl olunmasına fermân-ı ilâhî zuhur eder. Zebanîler yakasından tutup cehenneme götürürler. Cehennemin bir kapısından içeriye atmak isterler ise de bunun vefat eden çocuklarından birisi kapının önünde durup "Ben babamı buradan koymam" der. Öbür kapıya götürürler, kezalik o kapı önünde dahi diğer bir çocuğu olup içeri atmaya bırakmaz. Şimdi o zat tefekkür eder ki cehennemin altı kapısı da böyledir; birer çocuk ile mesdûddur, lâkin yedinci kapıda kimse yoktur. İşte buradan içeri atarlar!" diye titrer iken bir de birisi gelip "Efendi, efendi, kalk, çocuk sizlere ömür, vefat etti" demesi üzerine hemen o zat yerden sıçrayıp kalkıp derhâl hiç kimseye bakmayıp uşağı çağırıp "Çabuk şuradan bir koyun al gel, kurban edeceğim" diyerek çok çok Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar eder. Herkes, gördüğü rüyadan haberi yok, bu adamın aklına bir fenalık gelmiş diyerek pend ü nasihat etmek isterler. O zat der ki "Yahu aklım başımdadır. Ancak şöyle şöyle bir rüya gördüm, onun için teşekkür ediyorum ki yedinci kapıyı da kapadık!"..." (s.470-471)

"..."Cenâb-ı Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizden bir köylü adam gelip zikir almış. Hazret-i Pîr efendimiz buyurmuşlar ki "Şeyh, çok çok Allah de." Çünkü Hazret-i Pîr efendimiz herkese "şeyh" tabir buyururlar imiş. "Eğerçi dağda, yolda arabanın önüne bir şey hâil olur ise hemen medet Uzun Terzi de, erenler sana yetişirler" buyurmuşlar. Binaenaleyh köylü şeyh bir gün cümle köylüler ile beraberce dağdan odun kesmeye gitmişler. Avdette geceye kalıp ziyadesiyle yağmur yağıp yollarda çamur sular peyda olmuş. Bir yere gelmişler, arabalar orada dayanıp kalmış. O esnada mezkûr şeyh "Medet Uzun Terzi!" diye Hazret-i Pîr efendimizi çağırmış. O dakikada arabaların öküzlerine bir kuvvet kudret gelmiş, bir taraftan arabalar söküp köye gelmişler. Birkaç gün sonra o köylü şeyh, Erzincan'a Hazret-i Pîr efendimizi ziyarete gelmiş. Hemen odanın kapısından içeri girer iken, Hazret-i Pîr efendimiz buyurmuşlar ki "Şeyh, bu asi yalnız senin arabanı söyledim. Sen bize yirmi kadar arabayı sürdürttün"..." (s.520)

"..."Süveyş denizinde bir büyük fırtınaya tesadüf ettik. Şöyle ki sefineye râkib olup gider iken birdenbire bir fırtına zuhur etti. Zannettim ki hemen sefinemiz gark olacaktır. Kendimden ümidi kat' ile şöyle sefinenin bir kenarında hazır oldum ki sefine denize battığı anda kendimi kelime-i şehâdet ile beraber denize atayım. Lâkin nazar-ı dikkat ile Şeyh Fehmi Efendi hazretlerine nazar ediyorum. Onlarda asla böyle bir telâş göremeyip yalnız murakabeye varmışlar, öylece emr-i ilâhiyyeye muntazır olmuşlar, duruyorlar. Artık onların teveccüh ve niyazları berekâtıyla olmalı ki o anda sefinemiz orada bir liman bulup hemen oraya dahil olarak orasını melce ve penâh ittihaz ettik. Diğer sefineler dahi oraya geldiler. Birkaç gün fırtınadan orada kaldık. Bir gün bizden evvel bir sefine oradan çıkıp gider iken, bizim sefinenin gitmesi için dahi Hazret-i Fehmi Efendimize söyledim, çünkü sefinede ondan büyük kimsemiz yoktur. Fakire cevabında buyurdular ki "Sufî, sen karışma!" Fakir de sükût ettim. Bir de onu gördüm ki o giden sefine rüzgârın muhalif esmesiyle kendisini taşa çarpıp içinde olan huccâc-ı müslimîn denize gark oldular. O gece de limanda kaldık. Fakir şöyle murakabede iken, bir adam zuhur etti. Fakire sual etti ki "Sizin başınız kimdir?" Fakir de bizim ile beraber ihvandan bir âşık ve bir sâdık ihvanımız var idi, ismine Hâlid derler idi, onu gösterdim. O adam gidip onun belindeki kuşağından tutup şöyle sefinenin baş tarafına doğru çekip götürdü. O hâlde murakabeden uyandım. Derakap mumaileyh Hâlid'i çağırdım: "Aman uşak, şuradan biraz sadaka ver, sefinede olan fukara ve dervîşâna!" dedim. O da hemen bir miktar sadaka dağıttı. Bu ahvalden müşarünileyh Fehmi Efendi hazretlerini haberdar ettim. Onlar da memnun olup teşekkür ve hamd ü senalar edip ertesi gün alessabah rüzgâr durup limandan hareket ederek selâmete vâsıl olduk"..." (s.607)

"Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz fakire buyurdular ki "Hazret-i Pîr efendimizin techîz ü tekfîn-i şerîfleri hazırlanıp cesed-i mübârekelerini gaslediyorlar idi. Fakir de şöyle kadem-i sa'âdetleri tarafında ayak üzerinde huzûr-ı tâm ile teveccüh ve rabıtada durur iken bir de onu gördüm ki illet-i mezkûre yani kolera illeti bize de geldi. O hâlde Cenâb-ı Hakk'a müteveccih olup "Semi'nâ ve ata'nâ" dedim. Fakat şu yolda niyaz u tazarru ettim ki "Ya Rabbe'l-âlemîn, her bir emr ü fermân-ı ilâhiyyenize baş ve can koymuşum. Ancak şimdi bu illetin izharında şu dostun ve sevgilin olan zât-ı şerîfin hizmetinde olan ihvan cümlesi bu fakirinizin telâşına düşüp onun hizmetinde tekâsül ve noksaniyet olacağından şu bende-i havâssının gasl u defnine kadar müsâ'ade-i ilâhiyyenizi lutf u merhamet-i ulûhiyyetinizden niyaz u istirham ederim" dedim. O an ve o dakikada gördüm ki illet-i mezkûre def' ü izale oldu. Kemâ fi's-sâbık huzûr-ı tâm ile rabıtada kaim oldum. Badehu Hazret-i Pîr efendimizin cenazesini şehre götürüp mahall-i sa'âdetlerine defnedip artık emr ü fermân-ı ilâhiyyeye

muntazır oldum ise de illet-i mezkûreden bir eser zuhur etmedi. Demek olur ki Hazret-i Pîr efendimizin hizmetlerine mukabil bu fakiri af buyurmuşlardır" dediler. Ve bir de bunu buyurdular ki "Hazret-i Pîr efendimizi tabuttan çıkarıp kabr-i sa'âdetine vaz' etmek üzere iken iki adet yeşil ve büyük kuş zuhur edip cesed-i şeriflerini kanatları üzerine vaz' ile alıp havaya doğru gittiler. İşte bu göz onu müşahede etti!" diye fem-i sa'âdetlerinden işittim azizim." (s.620)

"Rivayet olunur ki Dersaadet'te Koca Mustafa Paşa civarında bir berber var imiş. Bu zat, müslim ve muvahhit, beş vakit namazında. Lâkin öyle dervişliği olmayıp ancak pîrân-ı ızâm kaddesallâhu esrâruhum hazerâtının nâm-ı şerîfleri zikr ü yâd olundukta, elinde her ne var ise derakap yere bırakıp baş kesip "Kaddesallâhu sırrahu'l-azîz" der imiş. Bunun bu hâli beyne'n-nâs meşhur olup meselâ bir adamı tıraş eder iken, diğer adam tarafından "Ya Hazret-i Mevlânâ!" denir imiş. O berber derhâl elindeki usturayı yere bırakıp baş kesip "Kaddesallâhu sırrahu'l-azîz" der imiş. Tekrar usturayı alıp meşgul olurmuş. Bu sefer de diğer adam tarafından "Ya Hazret-i Abdulkadir Geylanî!" denir imiş. Yine derakap elinden usturayı bırakıp ber-minvâl-i muharrer takdis eder imiş. Yine tıraşa meşgul olup bu sefer de diğer adam tarafından "Ya Hazret-i Ahmed er-Rufaî!" denir imiş. Yine berber elinden usturayı bırakıp "Kaddesallâhu sırrahu'l-azîz" der imiş. O tıraş olan adam da başı açık öylece bekler imiş ve ara sıra bunlara rica eder imiş ki "Canım biraderler, etmeyin, bırakın şu adamın yakasını tıraş olayım" der imiş. İşte bu berberin hâl ü şânı böyle imiş. Vaktaki ecel-i mev'ûdu gelip vefat etmiş, bu zatı götürüp defnetmişler. O gece ehibbâsından bir zat bu berberi rüyasında görmüş. Sual etmiş ki "Birader nasıl ettin, münkereyn hazretlerinin sualine cevap verebildin mi?" O berber, bu adama demiş ki "Vallahi birader, bir acep hâl oldu, münkereyn hazretleriyle beraber on iki kimse hazır oldular, lâkin bunlar bildiklerim zatlar değildir. Yüzleri şems gibi parlar; adam, erenlerin yüzlerine nazar edemez, gözleri kamaşır. Bunlar birbirleriyle cidar ederler ki münkereyn hazretlerinin sualine cevap ben vereceğim diye. Diğeri der ki yok ben vereceğim, öbürüsü der ki yok ben vereceğim. İşte böyle cidal ile cümle tarafından münkereyn hazretlerine cevap verdiler. Sonra bunlardan sual ettim ki "Siz kimsiniz?" Onlar buyurdular ki "Biz on iki tarîkin pîrleriyiz. Sen dünyada iken, bizim ismimiz zikr ü yâd olundukta, bize tazim edip takdis eder idin, işte ona mukabil biz de bu günde sana imdat ettik" buyurup gittiler" diye berber olan zat o ahbabına söylemiş olduğunu ferdâsı günü o zat, berberin ahbaplarına böylece söyleyip tebşir etmiştir, rahmetullâhi aleyhi. Âmenna ve saddaknâ azizim." (s.741-742)

“Yine rivâyet-i sahîha ile rivayet olunur ki Mevlevî fukarasından bir zat, esnâ-yı seferde gider iken haramîler gelip bu dervişi soymuşlar, kâmilen elbiselerini ve akçesini almışlar. O haramîlerden birisi de başında olan sikke-i şerîfi alıp kendi başına koyup istihza tarîkiyle “Ne tuhaf külâh!” demiş. Bir müddet sonra çıkarıp dervişe vermiş. Bu vukuat, Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin hâl-i hayâtında olmuş. Bir gün Hazret-i Mevlânâ efendimiz mürîdânına ders okutur iken murakabeye varmışlar. Bir müddet murakabede durup badehu ser-i âlîlerini kaldırıp yine ders ile meşgul olmuşlar. Dersten sonra bazı mukarribîn bu esrardan sual etmişler. Buyurmuşlar ki “Bir tarihte bizim fukaramızdan bir dervişi haramîler soymuş idiler. Onlardan birisi istihza tarîkiyle bizim alâmet-i şerîfimizi alıp başına koyup bir müddet başında kalmış ve sikkemiz altına girmiş idi. Şimdi o adam teslîm-i rûh ediyor idi. Şeytan gelip onun imanını selb etmeye sa'y u gayret eder idi. Onun imanını hıfz ederek şeytanı tard ve reddettim ve imanla teslîm-i rûh etti, zira ki bizim alâmet-i şerîfimizi bir müddet-i kalîle başına koyup durdu, bize lâyık olan budur ki o zamanda ona imdat edelim” buyurmuşlardır. Âmennâ ve saddaknâ azizim.” (s.742)

“Bir zaman Dersaadet'te Sultan Ahmed Câmi'-i şerîfi avlusunda pencere içinde oturur Hafız Efendi ki meşhuru Düğümlü Baba'dır, yani üzerinde olan elbise ve abası tadat olunmaz düğümden ibarettir. Bu zat, ehlullâhtan olup herkes, ziyaretine gider ve duasını alırlar. Bir gün ricâl-i devlet-i aliyyeden gayet sevdiği bir zatın hanesine gidip gece orada kalmış. Baba efendinin yattığı odada diğer misafir bir zat dahi beraber imiş. Düğümlü Baba yatmış, fakat bu misafir olan zat, Baba'nın havfından gözüne uyku girmemiş. Öyle yatak içinde Baba'ya nazır imiş. Bir müddet sonra Baba Efendi yataktan kalkıp odanın ortasında olan ateş ile dolu mangalı tamamıyla alâ kilimin üzerine döker ve maşa ile ateşi karıştırmaya başlar. Şimdi o misafir zat, havfından yorgan altında titremeye başlar. Yataktan çıkıp kaçmaya muktedir değildir. Badehu Baba Efendi eliyle o ateşleri leblebi toplar gibi toplayıp mangalın içine kor ve mangalın kapağını örtüp yatağına gider, yatar. Fakat kilimin ortası haylice yanar. Bundan bir saat sonraca konağa iki üç hane beyni olan diğer konaktan harîk zuhur edip malûm ya Dersaadet'in yangınları Huda nekerde, bir feryâd ve figân zuhur edip derakap tulumbalar ve asker ve ahali gelip ateş semaya çıkmakta olup bu zatın konağından dahi eşyaları çıkarmak için uşaklar hamallar hücum etmiş ise de Baba Efendi'nin yanındaki zat, hane sahibi olan zata, Düğümlü'nün böyle ateşi kilime döktüğünü söylemiş. O zât-ı âlî, Baba Efendi'ye ziyadesiyle mutekit olduğundan bundan dolayı konağın muhterik olmayıp ateş oraya gelmeyeceğini istidlâl edip konağın kapısını kapayıp asla telâş etmemiş. Ve filhakika o konağa bir konak kalarak ateş sönmüştür” (s.757-758)

“Mumaileyh Hacı Sıddık Efendi Hoca şöyle hikâye buyurdular ki “Bir gün Cenâb-ı Mürşid-i A'zam efendimiz hazretleri Medîne-i münevvere'de Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz hazretlerine karşı bir köşede rabıta edip bilkülliye makâm-ı fenâda mahv olup kalmışlar idi, yani ruhsuz bir insan gibi olmuşlar idi. Ben de arkalarında büzülüp bir köşede murakabe etmiş idim. Bu hâlde iken, bir müddet sonra gördüm ki hücre-i sa'âdetin kapısı açılıp bir zatın elinde bir büyük kâse, doğruca getirip Hazret-i Mürşid-i A'zam efendimize takdim buyurdular. Onlar da kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile alıp o kâsedeki olan ne ise bilmiyorum, cümlesini içtiler. Gönlümden dedim ki “Ne olur a mübarek, bir parça dibinde bırak ki ben de içeyim.” Çünkü asla bir damla bırakmayarak nûş ettiler. Badehu o zat, kâseyi alıp hücre-i sa'âdete avdet ü ric'at buyurdular. Bir müddet sonra yine o zat, elinde kahve fincanı gibi bir ufak fincan ile çıkıp doğruca bana getirdi. Hemen bin türlü tazim ü tekrîm ile alıp kemâl-i aşk u muhabbetle içtim ve bizim nasibimiz de bu kadarcık imiş diye Cenâb-ı Hakk'a pek çok hamd ü senalar ve teşekkürler ettim” dedi.” (s.783-784)

“Dersaadet ahalisinden bir adam köşk bekçiliğinde pek ziyade arzusu var imiş, yani harîk zuhuruyla eline kargıyı alıp bülend avaz ile haykırarak paşaların konaklarına gitmek ve Aksaray'dan aşağı feryat ile koşmak emel ve arzusu olup binaenaleyh Bâb-ı Seraskerî'ye gidip harîk kulesine bekçi olmuş. Gün aşırı harîk zuhur etmekte iken, hikmet-i ilâhî bu adamın kemâl-i hırs u ârzûsundan naşi yazıldığı günden itibaren hiçbir tarafta harîk zuhur etmemiş. On beş yirmi gün harîk yoktur. Nihayet kendisince karar vermiş ki kendi hanesini yaksın. Bir gün hane halkı hamama gitmiş. Bu adam işte fırsat buldum diye doğruca hanesine gelip odanın ortasında olan mangalı alâ kilimin üzerine baş aşağı edip oradan süratle köşke gelip hanesine nazır olan pencereden ateşin zuhuruna muntazır olmuş. Diğer arkadaşları: “Birader, muttasıl o pencerede durma, etrafı devreyle” derler imiş. Bu adam “Evet öyle ama, şuradan bir duman gibi bir şey hissediyorum” der imiş. Arkadaşları gelip o pencereden bakıp “Burada duman yoktur, senin gözüne öyle geliyor” derler imiş. Velhâsıl iki saat aradan mürur etmiş, ne ateş var ve ne de bir şey zuhur etmiş. Bu adam buna taaccüp ederek acele hanesine avdet edip görmüş ki mangalın ateşleri döküldüğü yeri yakıp sönmüş, yani kilimin yalnız o cürmü ne kadar ise yanmış, sönmüş. Fe-subhânallâh diyerek bu işten nâdim olup tövbe etmiş.” (s.857)

“Şöyle ki merhum Şeyhülislâm Sadeddin Efendi'nin mahdumu Reşad Beyefendi hazretlerine müşarünileyh Şeyh Nazif Efendi bir tezkire yazıp göndermişler. Tezkireyi alıp açıp bakmışlar ki “el-Mîmu fi'l-mîmi mîmun” bu kadardır. Reşad Bey pek çok tefekkür

teemmül etmiş ise de bu muammadan bir şey halledip bir mana ihraç edememiş. Akşam üstü Babıâli'den çıkıp konağa gelir iken Sultan Ahmed Meydanı'ndan geçer iken, hayvanın başı Sultan Ahmed Meydanı'na doğru teveccüh edip oraya gitmeye yüz tuttuğunu görünce mumaileyh Reşad Bey bundan bir remz ü işaret anlayıp hayvanı bu yoldan çevirmeyip doğruca Arabacıbaşı Şeyh Efendi hazretlerinin huzurlarına gitmiş ve mezkûr tezkireyi ona göstermiş ve "Bundan bir mana ihraç edemedim, ne buyurursunuz?" demiş. Müşarünileyh hazretleri buyurmuş ki "el-Mîm'den murat, Abdulmecid'dir; fi'l-mîm'den murat muharrem ayıdır; mîmun'dan murat, mevttir, yani Sultan Mecid, muharremde vefat edeceğine işarettir" demiş. Ve öylece olmuş diye hikâye buyurdular azizim." (s.919)

"Hatta kendisine böylece bir hikâye nakil ettim ki vakt-i evâilde kibâr-ı ehlullâhtan bir zât-ı âlî-kadr min ciheti'r-rûhâniye sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden niyaz etmiş ki "Ya resûlallâh, fem-i sa'âdetlerinden zuhûr eden Kur'an gibi istima etmek arzu ederim. Bu asırda var mıdır ve kimdir?" istida ve niyazlarına cevaben "Evet Üsküdar'da Fındık Hafız'dır" diye emr ü ferman buyurulmuş. Ve o zât, ferdâsı günü olduğu mahalden gelip mumaileyh Fındık Hafız'ı istima etmiş ve filhakika efendimizin fem-i sa'âdetlerinden zuhur eden gibi kıraat eylediğini tasdik etmiş." (s.1004)

"Zamân-ı evâilde bir zalim vali var imiş. Orada da evliyâ-yı kirâmdan bir zât-ı âlî-kadr olup bu zât-ı âlî ara sıra vali paşaya gidip ziyaret ederek iki ellerini vali paşanın üzerine mes ederek ellerini yüzüne sürer imiş, yani bir türbede metfun olan kibâr-ı ehlullâhı ziyaret eder gibi ziyaret edermiş. Bazı zevât-ı kirâm tarafından bu zât-ı âlîye itiraz olunur imiş ki "Canım efendim, bu vali paşa bir zalim adamdır, zât-ı âlîniz kibâr-ı ehlullâhtansınız, niçin böyle ediyorsunuz?" Cevabında o zât-ı âlî-kadr buyurmuşlar ki "Evet azizim, ben de bilirim öyledir, lâkin onda taraf-ı ilâhiyyeden bir nisbet-i ma'neviyye vardır ki işte o nisbet sayesinde valilik ediyorlar. Ben de o nisbet-i ma'neviyyeye tazimen ve hürmeten böyle ziyaret edip ellerimi yüzümü sürüyorum" buyurmuşlardır." (s.1025-1026)

"Hikâye olunur ki zamân-ı evâilde bir medresenin odasında hırka-pûş-ı vahdet ü uzlet olan bir zât-ı âlî-kadr cumadan cumaya ittisalindeki câmi'-i şerîfe cuma namazı için çıkıp sair eyyâm çilehanesinden dışarıya çıkmaz imiş. Bir cuma gecesi kendisine olan zuhûrât ve tecelliyâttan dolayı Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz kendi dest-i risâlet-penâhîleriyle bu zatın başına bir taç koymuşlar. İşte bu zuhûrâttan dolayı vera' ve takvesı kat-ender-kat olup ferdâsı cuma günü cuma namazı için medreseden taşra çıkıp bir müddet yürüdükten sonra atı görür ki o tarîk-i müstakîmin ve cadde büyük yolun

alt başından yukarı doğru bir düğün alayı geliyor. Bu zât-ı âlî-kadr gizlenmek ve bir tarafa sapmak murat etmiş ise de yolun iki tarafı kale duvarı gibi duvar ile mahdut olup sapacak, gizlenecek bir diğer sokak ve mahal dahi olmadığından ve alayın önünde davul zurna ile bir köçek ziller elinde şakırdayarak raks ederek geliyor. Zarurî bunu görmemek için abasını başına çekip yüzünü duvarak koymuş. Bu hâlde iken, köçek bunun yanına gelip başından abasını çekip kulağına demiş ki "Aziz, benden ne kaçarsın? Bu gece senin başına tacı koyanın aşkına raks ediyorum" demesiyle o zât-ı âlî-kadr bir sayha edip orada düşüp kalmıştır. Âmennâ ve saddaknâ." (s.1077)

"..."Şeyh Sânî Efendi merhumun bazı hikâyelerinden size bir hikâye söyleyeyim." Buyurdu ki "Miralay Bekir Nizami Bey şöyle hikâye etti ki "Mahdumum fevkalâde keyifsiz olup artık hükemâ cevâb-ı kat'î vererek birkaç saatlik ömrü kalmıştır diyerek çekilip gittiler. Ben de bu efkâr ile sokağa çıkıp o gece Akif Paşa merhumun konağına gittim. İçeriye girip odada gördüm ki Şeyh Sânî Efendi elinde mazhar bir şeyler okuyup göbek atar. Beni görünce hem mazhara vurarak hem de bana bakıp "Kalsın mı kalsın, kalsın mı kalsın!" buyurur. Etrafıma baktım, gördüm ki kimisi salya sümük karışmış düşmüş, kimisi ağlar, kimisi bayılmış mest olmuştur. Sânî Efendi bunların gidip kulaklarından çekip birer birer kaldırdı. Onlara hitaben yine mazhar çalıp "kalsın mı kalsın" buyurur; onlar da onunla beraber "kalsın mı kalsın" dediler. Oradan çıkıp eve geldim. Onu gördüm ki mahdûm kalkmış, çorba içiyor. "Aman nedir bu hâl?" dedim. Dediler ki "Bilmiyoruz, birdenbire yatağından kalkıp çorba isterim dedi." İşte bu hâlde be-hakk-ı Hudâ bunlar ehlullâh olduğunda şüphem kalmayıp yaydan çıkmış oku Allah'ın izniyle geriye aldılar diye mîr-i mûmâileyh Süleyman Bey'e nakletmiş olduğunu mirim dahi şubede cümlemize böylece hikâye etti." (s.1077)

"..."Bir tarihte İstanbul'da Üsküdar cihetinde mecâzibden bir zat varmış. İskele başında durup bir paşanın birisi kayığa biner iken, elindeki değnek ile sırtına vurmuş. O gün o paşa sadrazam olmuş"..." (s.1084)

"...ankayı şikâr etmek gibidir, ismi var cismi yok;(...)" (s.1108)

"İstanbul'da evliyâ-yı kirâmdan bir zât-ı âlî-kadr, Cenâb-ı Hakk'a niyaz ve rica etmiş ki "İlahî ya rabbi, bu dünyada cennetlik ve cehennemlik kullarından birer tanesini fakire göster, bu gözümle müşahede edeyim." Kendisine hitâb-ı İzzet gelmiş ki "Yarın sabah erkenden Yedikule Kapısı'na git, kapı açıldığı zaman ilk evvel kapıdan taşra çıkan adam cehennemliktir; onu gör; müşahede et ve orada bekle. Akşam üzeri en sonra yani kapı kapanacak zaman kapıdan içeri giren adam cennetliktir; gör ve müşahede et." O zât-ı âlî-

kadr sabaha yakın mezkûr kapıya gider, orada kapının açılmasına muntazır olur. Kapı açılır açılmaz sekiz on yaşında bir çocuğun elinden tutmuş bir ihtiyar Müslüman adam kapıdan dışarıya gider. Bu zat tamamıyla müşahede eder ve hayf eder ki "Yazık! Şu Müslüman, İslâmiyette saç ve sakalını ağartmış, biçare cehennemliktir!" demiş. Ve emr-i ilâhiyyeye imtisalen akşama kadar kapı dibinde beklemiş. Akşam üzeri kapı kapanacak iken sabahtan ilk evvel çıkan adam, yine o adam! Çocuğuyla beraber en sonra içeriye girer, kapı kapanır. O zat, kemâl-i i'tinâ ve dikkatle taaccüp ederek nazar eder ki sabahtan ilk çıkan adamdır, "Fesubhânallah ta'âlâ, sabahleyin ehl-i nâr idi, akşam ehl-i cennet oldu!" diye pek çok hayret ve efkâr ile hanesine gelip huzûr-ı ilâhiyyeye durup bunun hikmetinden sual etmiş. Sırrına şöyle hitâb-ı İzzet gelmiş ki "O adam, çocuğuyla beraber deniz kenarında oturup akşam ettiler. Çocuk babasına sual etti ki "Baba bundan daha büyük başka deniz var mıdır?" Babası dedi ki "Evet oğlum, vardır; onun ismine deryâ-yı rahmet-i ilâhiyye derler ki onun payan u nihayeti yoktur." İşte bu söz o adamı ehl-i cennet eyledi" diye fermân-ı ilâhî gelmiş." (s.1115-1116)

"Me'mûn Halife eydür: Bir vakt-i menâmda önüme bir zenci meytesi konulup "Lahminden ekl eyle!" denildi. Dedim ki "Ne sebepten onu ekl edeyim?" Denildi ki "Filân indinde olan gıybet sebebiyle." Dedim ki "Vallâhi ben o mecliste hayır ve şerden bir şey tekellüm etmemiştim." Denildi ki "Lâkin ona razı olup istima ettin." Öyle olsa Me'mûn min ba'd ne gıybet söyler ve ne gıybeti dinler idi." (s.1122)

"...bir âyîne-i İskender'dir azizim." (s.1225)

"Kıyamet gününde iki kimse muhasebeye çekilip ikisi de azaba müstahak olurlar. Meğer onlar dünyada ikisi de birbirleriyle dostluk ederlermiş. Bunlar azaba emrolunup melekler bunları cehenneme götürmek murat ettiklerinde birisi diye ki "Ya rabbi, dünyada bizler birbirimiz ile dostluk ederdik. Şimdi ikimiz dahi azaba müstahak olduk. Yine senin hüküm ve fermanına halel iras etmemek için dostumun günahını benim üzerime tahmil eyle, ben onun için dahi azap olunayım, dostum cennete girsin" dedi. Cenâb-ı Ekremü'l-ekremîn buyururlar ki "Sen bu kadar aczin ile kudretin olduğu kadar mürüvveti bezl eyledin, benim keremime lâyık olan ben dahi ikinizi de af eyledim" buyururlar." (s.1360-1361)

"Rivayet olunur ki kıyamet gününde bir kimse kendiye zulmetmiş olan bir kimse ile muhakeme olup o mazlum zaliminden hakkını talep ettikte zât-ı vâcibü'l-vücûd buyurur ki "Sen onu dünyada af etmiştin." O kimse dahi "Ya rabbi, af etmedim, bu gün hakkımı talep ederim" diye dava eder. Cenâb-ı Hak buyurur ki "Sen dünyada ya rabbi beni ve kâffe-i

müminleri mağfiret eyle diye dua etmiş idin, ben dahi o duanı kabul edip seni ve bu kimseyi af etmiştim. Eğer diler isen o duanı reddedeyim, sen dahi müminlerdensin dilersen kabul edeyim" buyurdukta, o kimse "Ya rabbi, ben onu af ettim, o duamı kabul eyle" diye rica eder. Keremiyle Cenâb-ı Hak ikisini dahi cennete idhal buyurur." (s.1367)

"...muhabbet esnasında bilmünasebe bir hamalın sadrazam olması hikâyesini naklettim. Şöyle ki: Zamân-ı evâilde bir padişah, makâm-ı sadârete münasip bir türlü bir zat bulamamış. Fevkalâde muztarip olduğundan bir gün niyet etmiş ki "Yarın alessabah sabah namazından sonra dışarıya çıkayım. İbtidâ-yı emrde her kime rast gelir isem onu sadrazam edeyim" niyet-i hayriyyesiyle ferdâsı günü sabah namazından sonra bâb-ı hümâyûndan çıkmış. Birkaç adım gider gitmez arkasına bir pirinç gazevesi almış gider bir hamala tesadüf edip hamala buyurmuşlar ki "Sırtındaki gazeveyi yere bırak." Hamal kim olduğunu bilmediğinden bazı sû-i edeb sözlerde bulunmuş ise de padişah-ı âdil kulak vermeyip emr ü fermanını tekrar eder etmez, mukarribîn-i şehriyârîler yetişip hamal işi anlayıp hemen sırtındaki pirinç gazevesini yere atıp mukarribîn ile beraber saray-ı hümâyûna gitmiş. Derhâl hamama sokmuşlar, sadarete mahsus elbiseyi lâbis ve mühr-i hümâyûnunu hâmil olduğu hâlde âlây-ı vâlâ ile bâb-ı âlîye hîn-i teşrîfinde yolu üzerindeki asâkir-i şâhâneye selâm vererek "Edip eyleyen Allah, benim elimde ne var" diyerek bâb-ı âlîdeki makamına oturmuş. Olunan talim ve tembih üzerine vükelâ-yı fihâm hazerâtına iltifat buyurulup herkes fevkalâde hayrette kalarak bu zat kim olduğunu bilemeyip yerlerine avdet etmişler. Tesadüfî olarak ferdâsı günü meclis-i hâs-ı vükelâ olmakla cümle huzurunda birer birer evrak kıraat olunarak sadrazam efendimizden re'y sual olunmuş. Sadrazam güya vaktiyle sadarette bulunmuş Fuad ve Âlî paşalar gibi re'y vermeye başlayınca cümlesinin renkleri mütegayyir olarak şaşırıp mahza bu da şevketmeâb efendimiz hazretlerinin bir keşf ü kerâmât-ı kudsiyyelerinden olmak üzere bu zât-ı âlî-kadri bulup bu makama nasp ve tayin buyurmuş diyerek artık cümleten inkiyat ile birkaç eyyam böylece ahkâm sürülmüş. Muahharen bir gün müsteşâr-ı cenâb-ı sadâret bazı şeylerin re'ylerini sual etmek üzere huzurlarına girmiş. Lede's-suâl cevabında buyurmuşlar ki "Bugün biraz rahatsızım yarına bırakılsa" iradelerine "Semi'nâ ve ata'nâ" deyip huzurlarından çıkmış. O gün her kim huzurlarına girer ise cevap vermeyip rahatsızlığı beyan buyurmuş. İki gün böylece vakit geçirip üçüncü günü mâbeyn-i hümâyûna gidip hâk-i pây-i şâhâneye yüz sürüp şöyle arz etmiş ki "Şevket-meâb efendimiz hazretlerinin emr ü fermân-ı şâhâneleri üzere makâm-ı sadâret-i uzmâya oturduğum günden itibaren arkamda yeşil sarıklı bir zat peyda olup olunan suallere onun tarafından kulağa söylenir. Kulunuz da aldığım cevabı onlara tebliği eder idim. Şimdi iki gündür o zat

kayboldu, gelmiyor. Sual edenlere bugün rahatsız olduğumdan yarın cevabını veriyorum. Binaenaleyh kulunuzu bu makamdan af buyurun padişahım" diye arz etmiş. Şevket-meâb efendimiz de işi anlayıp sadaretten af buyurmuşlar." (s.1412-1413)

"Reis paşa hazretlerinin hikâyeleri dahi bu idi ki: Hacı Bayram-ı Velî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin zamân-ı kutbiyyelerinde memleketleri olan Ankara valisi bir zalim paşa olmakla ahâlî-i memleket elinden dâd ve feryat çağırırlar imiş. Artık zulüm ve cefa fevkalâde terakki ederek cümle mü'minîn bî-zâr ve bî-huzûr kalıp nihayet paşanın hakkında ahali bir arz-ı mahzar yapıp müşarünileyh Hacı Bayram-ı Velî hazretlerine takdim ve pek çok rica ve niyaz ederek kendileri bizzat Bursa'ya teşrif ile pâdişâh-ı âdil-nişân efendimiz hazretlerine takdim ve rica edip bunun azliyle yerine diğer bir âdil vezîr-i zî-şânın nasp ve tayin buyurulmasını istirham buyurmularını cümleten niyaz olunmuş. Ve binaenaleyh müşarünileyh hazretleri arz-ı mahzarı alıp hayvanına râkiben doğruca pâyitaht-ı saltanat-ı Osmâniyye olan Bursa'ya gelmişler. Bir haneye nüzul edip o gece orada istirahat ettikten sonra ferdâsı günü huzûr-ı pâdişâhîye çıkıp arz-ı mahzarı arz u takdim etmek niyet-i hayriyyesiyle o gece beytûtet buyurmuşlar. Gece âlem-i ma'nâda padişahın huzurlarında bulunmuşlar. Birden bire odanın perdesi kalkıp bir debdebe ve haşmet ile Cenâb-ı Risâlet-penâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri teşrif buyurmuşlar. Padişah ve Hacı Bayram'ı ayak üzerinde huzûr-ı Hazret-i Peygamberîde el bağlı durup Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz padişaha hitaben "Filân paşayı filân memlekete ve filânı da filân yere vezir nasp edip gönder, ancak Ankara valisini azletme, şimdilik yerinde kalsın!" fermanıyla avdet-i Cenâbı Risâlet-penâhî buyurmuş ve müşarünileyh Hacı Bayram-ı Velî hazretleri de bu dehşetten uyanmış ve işi anlamış. Lâkin mademki ahali tarafından böyle bir arz-ı mahzar verilmiştir, fakir yarın yine huzûr-ı pâdişâhiye çıkıp takdim edeyim diyerek ferdâsı günü huzura çıkmış ve arz-ı mahzarı takdim etmiş. Padişah-ı ârif ü dânâ, müşarünileyh hazretlerinin yüzüne bakıp tebessüm buyurarak "Siz de o huzûr-ı Cenâbı Risâlette değil miydiniz? Ankara valisi hakkında ne buyurdular? Şimdilik yerinde kalsın diye ferman buyurmadılar mı?" diye müşarünileyh hazretlerine irade buyurulmasıyla huzurdan çıkıp memleketlerine avdet etmişlerdir. İşte hikâye bu idi azizim." (s.1413-1414)

"Rivayet olundu ki vakta kim benû-İsrail, Tevrat ahkâmını kabulden ibâ ettiler, Allah ta'âlâ onların başı üzere cebel-i Tûr'u ref' eyledi. Onu kabul edin ve illâ üzerinize bırakılır denildi. Onun üzerine benû-İsrail yani kavm-i Musa'nın her biri cânib-i eyserleri üzere secdeye vardılar ve sağ gözleriyle cebel üzerlerine düşer mi diye havf u dehşetle cebele nazar

eylerler idi. İşte o ecilden tâife-i Yehûdun secdeleri cânib-i eyserleri üzere kaldı, yani sol taraflarına secde ederler demektir.” (s.1472)

“Erzurumî Kemanî Nişan Baba kış geceleri bazı konaklara gidip gece saat dokuz ve ona kadar keman çalıp ihvân-ı bâ-sefâ neşe-yâb olurlar idi. Yine böyle bir gece saat onda med'uv olduğu konaktan çıkıp kemaneyi koltuğunda, feneri elinde Habib Baba kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfine fatiha kıraatle Atmeydanı'na doğru Tebrizkapısı'na çıkacak yerde oradaki köprüye varır varmaz, salhanedeki sekiz on büyük köpekler bunun etrafını abluka edip havlayarak üzerine cümleten hücum eder etmez, biçare baba telef ve zayi olacağını yakîn bilip hemen köprünün duvarına arka vererek oraya oturup feneri önüne koyup derakap kemanını kesesinden çıkarıp süratle taksime başlamış. Bu hâli kelbler görünce onlar da karşısına ikişer ayağını altlarına alıp sıravari dizilip oturmuşlar, kemanın taksimini istimaa mecbur olmuşlar. Baba hem taksim ediyor ve hem de kendi kendiye der imiş ki “Evet, hep insanları eğlendirmemeli, bazı da bu hayvanları eğlendirmeli” diyerek taksimi bitirmiş. Lâkin kendisi de havfından ve şiddet-i şitâdan bitmek derecesine gelir gelmez, Habib Baba kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfi oradan müşahede olunur, işte baba oraya teveccüh ve râbıta-i tâmme ile “Aman ya Hazret-i Habib!” demiş ki o esnada asker kolu oraya gelip şöyle uzaktan bakmışlar ki ne bakarsın Nişanî Baba köpeklere keman çalıyor. Hemen asker şiddetle hücum ederek tüfekleriyle hayvanları darp ederek babayı oradan alıp hanesine götürmüş olduklarını ferdâsı günü baba hikâye etmiştir.” (s.1480-1481)

“Nitekim bu mahalle münasip Şeyh Attâr hazretleri Ebû Bekr Kettânî'nin menkabesinde bu gûne hikâye buyururlar ki...” (s.1536)

“Basra kibâr-ı meşâyıhından bir zât-ı âlî-kadrin dünyalıkça fevkalâde zaruret ve müzayakası olup nâna muhtaç bir derviş-i Muhammedî ile beraber medresenin bir harap odasında kuru bir hasır üzerinde Cenâb-ı Hakk'a ibadet ü taat ve zikrullâh ile evkât-güzâr olup bu zatın hâl-i fakr ü fenâsına aşina olan bir zat tarafından kendisine denilmiş ki “Bağdat'ta şeref-mukîm kibâr-ı ehlullâhtan filân zât-ı şerîfe bir muhabbetname yazıp derviş Muhammed'le gönderseniz ve bir miktar dünyalık ihsan olunmak üzere Cenâb-ı Hak'tan dua ve niyaz olunmasını istirham edip onun dua ve teveccühü sebebiyle biraz dünyalık teveccüh etse, pek güzel olur. Daha ziyade Cenâb-ı Hakk'a takarrüp olunup dünya ve ahiret dâhil-i felâh ü necât olursunuz” demesi üzerine şeyh efendi: “Bunun bu sözü Hakk'ındır” diyerek o yolda bir muhabbetname yazıp Derviş Muhammed'e teslîmen Bağdat'a göndermiş. Vaktaki Derviş Muhammed, Bağdat'a dahil olup şeyhin hankahını sual etmiş. Filân mahalde olan

meydana karşı konaktır demişler. Derviş Muhammed oraya geldikte görmüş ki tarif ettikleri konak değildir, bir sarây-ı âlîdir. Kendi kendine demiş ki "Bu şeyhin hankahı değildir, Bağdat padişahının sarayıdır" diyerek yine başlamış şuna buna sual etmeye. Demişler ki "A biçare derviş, işte sana gösterdik, bu saraydır onun hankahı. Sen galiba taşradan gelmişsin, bilmiyorsun o zât-ı âlî-kadrin saray ve hâlini" demişler. Ne hâl ise Derviş Muhammed, saray kapısından içeriye girip kapıcıya mektubu göstermiş. Kapıcı yanına bir adam katıp kethüda efendi hazretlerinin odasına göndermiş. Derviş, kethüda efendinin odasına dahil olup görmüş ki kethüda efendi bir padişahzade gibi âlîcenâp bir köşede oturmuş ve odası ise padişaha mahsus bir odadır. Derviş Muhammed muhakkak bilmiş ki nafile, biz yine yanlış geldik, bizim istediğimiz şeyh efendinin hankahı değildir, bu bir padişah sarayıdır. Bakalım neticesi ne olacaktır!" demiş. Mektubu kethüda efendi hazretlerine takdim etmiş. Kethüda efendi, Derviş Muhammed'i alıp beraberce hazret-i şeyhin huzurlarına götürmüş. Derviş Muhammed şöyle kapı önünde huzûr-ı tâm ile el-best selâm durup şöyle hazret-i şeyhe nazar etmiş. Onu görmüş ki gayet nefîs-i enfes elbiseler içinde; sırtında kollarını giymemiş şöyle omzuna almış on bi kuruş kıymetinde alâ bir kürk; önünde yasemin çubuk, mücevherli takım, güya bir padişahtır. Artık odanın zinetini sual etme. Derviş Muhammed gönlünden demiş ki "böyle bir ehl-i dünyâdan dua ve niyaz talep ediyoruz, fe-subhânallah ta'âlâ!" deyip durur iken hazret-i şeyh ferman buyurmuşlar ki "Derviş Muhammed, gel bakalım şuraya otur." Derviş Muhammed gelip erkân minderi üzerine oturmuş. Hazret-i şeyh, Derviş Muhammed'in şeyhinden sual etmiş. "Pek ziyade fakr-ı hâli olduğundan biraz dünyalık için dua ve niyaz ve teveccüh buyurulmasını efendimiz hazretlerinden istirham ederek fakirlerini efendimize göndermiştir" demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki "Cenâb-ı Hakk'ın lutf u ihsân-ı ilâhiyyesine nihayet yoktur, dua ettim. İnşâallâhu ta'âlâ şeyh efendi de bizim gibi ni'met-i ilâhiyyeye mazhar olurlar" demiş. O esnada vekilharç huzûr-ı hazret-i şeyhe dahil olup demiş ki "Efendim, dâ'ire-i cenâb-ı reşâdet-penâhîlerinin dahilen ve haricen mevcudu üç yüz nefere baliğ olup bugünkü günde kilerde bir dirhem yağ ve bir tane pirinç yoktur, ferman efendimizindir" demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki "Gel şu minderde olan kürkü al da bedestene götür sat, akçesiyle yağ, pirinç ve sair levazımatı al" demiş. Vekilharç "Semi'nâ ve ata'nâ" deyip kürkü alıp gitmiş. Derviş Muhammed ruhsat talep etmiş ki huzûr-ı şeyhten dışarı çıksın. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki "Biraz daha muhabbet edelim." Aradan bir müddet-i kalîl geçip oda kapısından bir ağa içeriye girip koltuğunda bir bohça getirip hazret-i şeyhin önüne koymuş, demiş ki "Efendim, defterdar efendi kulunuz mahsus kadem-i şerîflerinizi öptü. Bugün bedestende bir kürk satılır idi, gördüler; efendimize lâyık bir kürk

olup aldılar, efendimize takdim buyurdular ve kabulünü fevkalâde niyaz u istirham ettiler." Hazret-i şeyh buyurmuş ki "Memnun oldum, mahsus selâm, dualar ederim. Getir oğlum omzuma koy" demiş. Ağa da bohçayı açıp kürkü çıkarıp hazret-i şeyhin omzuna koymuş. Derviş Muhammed görmüş ki vekilharcın demincek omzundan aldığı kürktür. Hazret-i şeyh, Derviş Muhammed'e hitaben buyurmuş ki "Derviş Muhammed, fakir istemiyorum, Cenâb-ı Hak kemâl-i lutf u ihsân-ı ilâhiyyesinden olmak üzere lâyık görmüş esbâb vasıtasıyla ihsan etmiş. Haydi sen de git de şeyhine böylece söyle, selâm dualar eyle; Cenâb-ı Hak ona da dünyalık ihsan etmiştir" demiş. Derviş Muhammed avdet edip Basra'ya gelmiş, doğruca şeyhin ikame eylediği medreseye gitmiş. Sual etmiş ki "Bizim şeyh efendi ne oldu, odasında yoktur!" Ahâlî-i medrese demişler ki "Derviş Muhammed, senin şeyhin sen gittikten sonra ehl-i dünyâ oldu, şimdi filân mahalde bir büyük konak aldı, sâhib-i devlet sâhib-i dünya oldu; hadem haşem artık sual etme!" demişler. Derviş Muhammed işi anlamış, derakap şeyhinin konağına gidip Bağdat'taki hazret-i şeyhin selâm, duasını arz ve ahvalini beyan etmiş ve şeyhi de kemâl-i memnûniyyetle "Eksik olma Derviş Muhammed, senin sebebinle biz de hazret-i şeyhin duasına mazhar olup bize de dünyalık teveccüh etti" buyurmuşlar azizim." (s.1659-1660)

"Hatta mumaileyh Halil Efendi hikâye ederler ki "Bir sabah sabah namazından sonra Hazret-i Şeyh efendimiz hazretleriyle beraber Hazret-i Şeyh Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîzin Sâlihiyye'deki türbe-i sa'âdetlerine gittik. Ba'de'z-ziyâret dışarı çıkıp Hazret-i Şeyh efendimiz para kesesini bana verdi ki fukarâ-yı dervîşâna tasadduk etmek için. Mübarek ve mesud keseleri beyaz astardan kirli bir bez parçası idi. Başladım keseden ufak kuruşluk ve yirmi paralık ve bazı üçlük beşlik gibi paraları alıp fukarâ-yı dervîşâna veriyorum. Malûm ya oranın fukarası pek çoktur ve pek yüzsüz şeylerdir. O esnada Hazret-i Şeyh yanıma gelip "Ne veriyorsun?" diye sual buyurdular. Dedim: "İşte şu ufak paralardan veriyorum." Buyurdular ki "Bunların arasında onluk yirmilik ufak altın da vardır, münasip olanlara onlardan verin. Ver keseyi göstereyim sana" deyip keseyi alıp elini keseye sokup "İşte bak, ufak altınlardan ver!" diye gösterip keseyi yine bana verdi. Eyvallah'l-azîz kesede evvelce ne öyle ufak ve ne büyük altın vardı. Nasıl ise dest-i gavsiyyelerini keseye soktular, altınlar peyda oldu. Artık işi anlayıp kemâl-i hayret ü ta'accüble o altınlardan da icap eden bazı fukara ve dervişana verdim" diye mumaileyh Halil Efendi hikâye etmiştir." (s.1684)

"Hazret-i Mansur kuddise sırruhu'l-azîzi dâra çekmek için getirirler iken, esnâ-yı râhta bir kaşıkçı dükkânının önünden geçer iken dükkân önünde boylu boyunca yatırılmış

olan bir ağaçtan Hazret-i Mansur'a nida gelmiş ki "Ya Mansur nereye gidiyorsun?" diye. Bu hâlde Hazret-i Mansur demiş ki "Biraz müsaade edin de pek yoruldum, azıcık şurada oturup dinlenelim." Müsaade etmişler. Mansur cevap olarak ağaca demiş ki "Malûm ya günah u isyanım sebebiyle verilen fetva mucibince asılmaya gidiyorum." Ağaç demiş ki "Gıpta ettim, bahtiyarsın ya Mansur! Desene ki huzûr-ı hazret-i cânâna gidiyorum. Ben dağda ağaç idim, benim aslımdan, kökümden nice bin balta vurup vücudumu parça parça edip keserek ve yüzümü yerlere sürterek sürüyerek buraya getirip dükkânın önüne yatırdılar. Görüyorsun hâlimi ya, gelen giden üzerime tükürüp sümkürüp çamurlar içinde kalmışım. Şimdi de vücudumu bıçkı ile kesip parça parça edecekler, sonra da tarak yapmak için nice bin testere darbıyla beni tel tel edecekler. Haydi bu kadar eza ve cefaların cümlesine razı olup katlandım, tarak olduktan sonra bilmiyorum ki beni bir seyis alıp hayvanın saçlarını mı tarayacak, yoksa bir mahbûb alıp da zülf-i amberîni mi tarayacak, bilemem" demesiyle Hazret-i Mansur bir sayha ederek oraya düşmüş. Sonra uyanıp îfâ-yı me'mûriyyetine gitmiş azizm." (s.1777-1778)

"Olunan rivayete nazaran Evliya Kasım Paşa rahmetullâhi aleyhi kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri ateşsiz pilav pişirirler imiş, yani pilav tenceresine suyu, pirinci, yağı koyup kapağını kapayıp ateşsiz olan ocağın üzerine vaz' ederler imiş. Bir müddet sonra tencereyi indirip kapağı açar imiş. Nefîs-i enfes misk gibi kokuyor pilavın buğusu çıkar imiş. Onun için Evliya Kasım Paşa denilmiş." (s.1792)

Efsane başlığı ile ilgili uzun anlatılar için ayr.bkz. s.339-344 arasındaki Mehmed Vehbi Hayyât Menkıbesi ile s.1659-1660 arasındaki Derviş Muhammed Menkıbesi.

2.19.2. Masallar

Hayal unsuru ağır basan masallar; şahıs ve vakaları insanüstü, tabiatüstü özellikler taşıyan hikâyelerdir. Fevkaladelikleri ve inanılmayacak konuları içeren masallar, dinleyicileri gerçek dünyadan uzaklaştırıp hayali âleme yakınlaştırmak için tekerlemelerle benzerlik gösteren sözlerle başlamakta ve genellikle kadınlar tarafından çocuklara anlatılmaktadır. Bu türün en tanınmış örnekleri arasında Keloğlan Masalları ve peri masalları bulunmakla birlikte, kahramanları hayvanlardan oluşan hikâyeler de bir çeşit masal sayılabilmektedir.[108] Hatıralarda tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

[108] Abdurrahman Güzel vd., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.197-198.

“Molla Hanım dedi ki “Çocuklar gelin, bu gece size bir güzel masalım var, söyleyim.” Cümlemizi başına toplayıp “Bir padişahın üç oğlu varmış. İşte büyüğü şöyle olmuş, ortancası böyle olmuş. Küçüğü bir gün ava gitmiş, bir geyik bulmuş. Arkasına düşmüş, bir mağaraya girmiş. Orada ayın on dördü gibi bir kız görmüş. Buna can u gönülden vurulmuş, alâka etmiş. İşte şöyle olmuş, böyle olmuş...” diyerek uzun uzadıya söylemeye başladı.” (s.123-124)

“Şöyle ki bir gün arslan, sahrada bir ufak tepenin üzerinde kurulmuş oturur iken, her nasılsa onu görmeyerek bir kurt, yolu oraya düşüp önünden geçer iken, arslan, kurda nida edip çağırmış. Kurt, arslanı görünce vücuduna Yahudi sıtması gelip her bir tarafı titremeye başlayıp kemâl-i huzûr u edep ile arslanın huzuruna çıkmış. Arslan, kurda buyurmuş ki “Daha sabah taamını etmedim. Git şuradan bir koyun vur da getir!” buyurmasıyla kurt hemen “Semi'nâ ve ata'nâ” deyip derakap bir koyun tedarik ederek pîş-gâh-ı âlîlerine takdim etmiş. Arslan, bir pençe vurup bîçaare koyunu tuz gibi dağıtmış ve ekl etmeye başlamış. Bîçare kurt kemâl-i havfından huzurundan gidemeyip şöyle karşısında kemâl-i edeb ile durur imiş. Arslan buyurmuş ki “Gel sen de ekl et, beraber taam edelim” demesi üzerine kurt, uzaktan uzanıp koyunun pislik ile memlû olan işkembesini çekip bir köşede büzülüp o işkembeyi ekle başlamış ve ağzı burnu tamamıyla necis olmuştur. Arslan bu hâli görüp sual buyurmuş ki “Niçin güzel etlerinden yemeyip böyle pis necis işkembeyi yiyorsun?” Kurt, cevabında demiş ki “Efendim, ma'lûm-ı âlînizdir ki bu koyun dağlarda sahralarda otladığından kimyevî otları ekl eder. Bu işkembesi kimyevî otlar ile âlûde olduğundan bunda bir başka hasiyet vardır” demiş. Arslan, fevkalâde gülüp buyurmuş ki “Şu ağzının burnunun bokuna bakmayıp hikmetten dem vurursun â bîçare” dediği gibi sahih böyledir.” (s.731)

“...yani bu hikâyeyi söyledi ki meşhur meseldir; tilki aslana av taksimi gibi. Aslan sual etmiş ki “Bu taksimi kimden öğrendin? Tilki demiş ki “Yerde yatan kurt kardeşimden öğrendim!” (s.1107)

“Aslan ile kurt ve bir de tilki sayd u şikâr için dağıstana gittiler. Dağ sığırı ve dağ keçisi ve iri ve semiz tavşan buldular. Aslan, kurda dedi: “Ey kurt, bu saydları bahş u kısmet eyle.” Kurt, şîre dedi ki “Ey şâh, yaban sığır senin bahşın ve lâyıkındır, zira ki gâv-ı vahşî büyüktür ve sen büyüksün ve kebirsin. Yaban keçisi bana, zira biz miyâne ve ortadır, bana münasiptir. Ey tilki, sen tavşanı al” dedi. Aslan kurda dedi: “Bu gûne sözü ne zehre ile ve kuvvet ile söyledin, zira bir yerde ben olam, sen dersin biz ve sen; yani benim huzurumda benlik senlik sözün söylersin, sen kelbsin kendini görürsün!” Aslan, kurda dedi: “İleri gel”

geldi. Aslan bir pençe vurup yere yatırdı ve helâk etti. Aslan, tilkiye emreyledi: “Bunları taksim et” diye. Tilki, aslana secde-i ta'zîm edip dedi ki “Ey şah, bu semiz dağ sığırı senin kuşluk taamın olsun ve o keçi de günün ortasında öyle taamın olsun ve tavşan dahi şahın gece taamı olsun.” Aslanın gayet hoşuna gidip tilkiye dedi ki “Sen bu taksimi kimden öğrendin?” Tilki dedi: “Ey şah, yerde yatan kurt kardeşimden öğrendim” dediği gibi...” (s.1107)

“Derhâl dervişin hane sahibine elma vermesi hikâyesi aklıma gelmesiyle artık bu hikâyenin nakliyle remz ü işaret ve ledüniyâtını ihvana pend ü nasihat olmak için söylemek lâzım geldi.(…)Seyyâhînden ve mazinne-i kirâmdan bir derviş, bir şehre uğrayıp orada bir zatın hanesine misafir olmuş. Hane sahibi muhibb-i dervîşân olmasıyla bu seyyaha fevkalâde hürmet ve ikram etmiş. Derviş, bu zattan ziyadesiyle mahcup olup alessabah gider iken hane sahibine demiş ki “Azizim, bu fakiri ziyadesiyle memnun buyurdunuz. Bir maksudunuz var ise söyleyin, âcizane Cenâb-ı Hak'tan niyaz edeyim.” Hane sahibi demiş ki “Baba efendi, maksudum bir evlâttır, zira dünyada her bir şeye malikim, lâkin Cenâb-ı Hak bir evlât vermedi. Onu sizden rica ederim.” Derviş baba da cebinden bir elma çıkarıp uzatıvermiş, demiş ki “Bu elmanın yarısını siz, diğer yarısını refikanız ekl etsin ve gecesi de birlikte olunuz. Eltâf-ı ilâhiyyeden memuldür ki Cenâb-ı Hak size bir veled-i sâlih ita ve ihsan etsin.” Hane sahibi fevkalâde memnun ve mesrur olup o veçhile icra etmiş ve Cenâb-ı Hak da bir veled-i sâlih ihsan buyurmuş.” (s.1120)

“Balıklar derya içinde müstagrak-ı deryâ iken deryayı talep etmesi hikâyesi gibidir azizim.” (s.1189)

“Kuşun, dişisine söylediği gibi: Biçare hayvan, dişisi ile beraber hangi yuvada on beş gün oturur ise orada bir fena koku, taaffün hâsıl olup dişisine der imiş ki “Arkadaş, yine burası da koktu, başka bir yere gidelim.” Bir gün yine böyle demiş, sonra dişisi ona cevap olarak demiş ki “A koca, ben kendimi bildim bileli, böyle senin ile beraber gezdim gezeli her nerede olsak on beş günden ziyade oturamayız, orası kokar. Hâlbuki bu iş muhakkaktır ki yerlerin, mahallerin bu bapta bir medhali yoktur; ancak koku bizdedir; nereye gitsek on beş gün deyince orasını kokuturuz. Gel baş başa verelim de bizde olan bu kokuyu def' ü izale etmenin bir çaresine bakalım” demiştir.” (s.1313)

“...dev ü peri onun seferinde fürûmânde kalır,(...)” (s.1696)

2.19.3. Halk Hikâyeleri

"Halk hikâyesi Türk sözlü edebiyat geleneğinde XVI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. Genellikle âşıklar tarafından nazım-nesir karışık bir ifade tarzı ile dinleyicilere karşı yüz-yüze iletişim ortamında icra edililir. Halk hikâyeleri sözlü kültür yoluyla nesilden nesile intikal eder. Türk halk hikâyelerine devirlere ve yörelere göre değişik adlar verilmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde "boy", XVII-XVIII. yüzyıllarda "hikâye", Âzeri sahasında "hekât" günümüzde, Doğu Anadolu ve Azerbaycan'da "nağıl" da denmektedir. Ayrıca, kısa hikâyelere "kıssa", "serküşte" (sergüzeşt), türküsüz hikâyelere de "kara hikâye" adı verilmektedir. Türk topluluk ve cumhuriyetlerinin büyük bir çoğunluğunda "halk hikâyesi" yerine "halk destanı", "liro epos", "gaşıktık cır" denilmekte ve özellikle de "aşk destanı" terimi tercih edilmektedir."[109]

Ele alınan eserde, halk hikâyeleri türüne uygun hikâyeler yanında; hikâyenin terimsel olarak geçtiği örnekler ile dini hikâyelere, mesleki hikâyelere ve padişah hikâyelerine dair örneklere de bu başlıkta yer verilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Nitekim Züleyha her bâr hasta olsa, Yusuf'u görse sıhhat bulurdu ve gamnâk olsa, Yusuf'u ansa şâd olurdu ve za'f halinde görse veya ansa bedenine kuvvet gelirdi." (s.91)

"Yani Leylâ'nın bu'd ve firakından Mecnun hasta oldu.(...)Leylâ'nın iştiyakından Mecnun'un kanı kaynadı. Hatta o Mecnun üzere hınâk zâhir oldu." (s.93)

"...kitabın Mecnun ile Leylâ hakkında yapıldığını anlayarak..." (s.101)

"Velhâsıl tâ be-sabâh Kitab-ı Leylâ ve Mecnun ile uğraştım..." (s.102)

"Hazret-i cânân buyurdu ki "İşte o kitaptaki olan Mecnun sensin; lâkin Leylâ ben değilim. Benim ismim Mehmed'dir. Sen var kendine bir Leylâ bul" diye nîm tevbîh ve itap sureti göstermekle..." (s.107)

"...canan ile Mecnun ve Leylâ gibi karşı karşıya âşıklık edip birbirimizin eli dahi elimize değmeyeceğine..." (s.107)

"Peki, ben bu gece muhabbet etmek için gelir ve bir de âşık maşûk hikâyesi söylerim. Bakalım İbrahim ne hâl kesb eder. Sonra ben yapacağımı bilirim" (s.123)

"Anladım ki bu hikâye fakir için yapılmış bir şeydir." (s.124)

---

[109] Özkul Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2009, s.170.

"..."Hiç işitmedin mi Leylâ ve Mecnun hikâyelerini? En sonra deli olup dağlara düştü, hayvânât ile otladı.(...)" deyip..." (s.124)

"Verip bir tîşe-i aşkı leb-i Şîrin'e ser tuttum

Hikâye eyleyin hâlim benim Ferhâd'a aldırdım" (s.190)

"...hurma ağacının hikâyesinde buyururlar." (s.310)

"Yani bir nazarda aşk-ı mecâzîmi, aşk-ı hakîkîye tebdil ve tahvil edip Mecnun-veş yürü Leylâ'na, ben mevlâyı buldum dedim." (s.338)

"...efendilerden birkaç zat vardır ki onlar tuhaf tuhaf hikâyeler söylerler idi,(...)" (s.451)

"...Yusuf'u görüp ellerini kat' eden tâ'ife-i nisâ gibi ellerini kesseler haberleri olmaz idi." (s.451)

"Burada sana bir hikâye söyleyeyim. Hikâye değil, ayn-ı vâki' ve ilm-i ledünni esrarından bir sırdır." (s.468)

"...Mecnun-veş Leylâ için dağlara düşmüş, bağrı yanık bir âşıktır;(...)" (s.486)

"Meselâ Mecnun'a, Leylâ'dan zîbâ ve ra'nâ bir mahbûbe dahi yok idi ve kalbi cemî'-i mahâbîb ve dilberân-ı cihândan müstağni ve tok idi. Ma'a hâzâ Leylâ, bir siyeh-çerde ve nahif ve horca kız idi. Pes eğer Mecnun iddia eylese ki "Benim Leylâm gibi ahsen ve ecmel, cemî'-i cihânda ve hûbân-ı sultân-ı zamânda bir mahbûb yoktur! Eğer olsaydı kaçan selâtîn-i cihân asâkir ü re'âyâya meşgul olurlardı!" Bu söz ona nispetle sâdıktır.(...)Belki bu söz kendinin Leylâ'ya kemâl-i aşkını mübeyyin olur ve mahbûbesinin kendi nazarında olan mertebesini iş'âr kılar." (s.569)

"İmdi aşk ne şeydir, nasıl olur der isen, sana bir temsil ve hikâye ile aşkı beyan edeyim. Bir deveci, devesini kaybedip aramak için sahralara şuraya buraya gider imiş. Bir sahrada bir çeşme başında bir kız görmüş. Murat etmiş ki bu kıza sual edeyim, belki deveyi görmüştür deyip yanına yaklaşıp kızdan develeri sual etmiş. Kız ona cevabında demiş ki "Beni babam dayımın oğluna verecektir. Ben ona varmıyorum, istemem, ben filâna varacağım!" Deveci tekrar: "Kızım ben senden develeri sual ediyorum." Tekrar kız cevabında: "Canım emmi, dedim ya, ben ona varmayacağın, filâna varacağım" demiş. Deveci birkaç defa tekrar tekrar böyle demiş ise de fayda etmeyip yine o kendi efkârını

söylüyor. Deveci anlamış ki buna işi anlataveremeyecektir, oradan gitmiştir. İşte aşk-ı ilâhîde olan zat böyle olmalı, yani aşk-ı ilâhîden başka bir şey bilmemeli demektir." (s.614)

"Nitekim Mecnun, Leylâ'nın kâse-i vücudundan evvel şarâb-ı muhabbeti nûş etmiş idi." (s.699)

"Sayyâdın, avcının havada uçan kuşu görmeyip zeminde olan gölgesine ok attığı ve gölgesinin arkasında koşup ömrünü ve okları zayi ve telef ettiği hikâyesi gibidir. Her ne ise buraları uzun bahistir." (s.715-716)

"Hikâye bu idi ki vaktiyle gayet zalim bir vali var imiş. Onun elbiselerini bir Müslüman terzi diker imiş. Bir gün hoca efendiye sual etmiş ki "Bu zalim adamın elbiselerini dikiyorum, bunda ben de acaba onunla müşterek olur muyum?" Hoca efendi demiş ki "Bunun acabası, şüphesi yoktur, muhakkak sen de vali ile müştereksin. Acaba ve şüphe sana iğne veren adamdadır, acaba o da müşterek olur mu, olmaz mı?" buyurmuş." (s.900)

"Sultan Mahmud Han Gazi rahmetullâhi aleyhi bir gün Sultan Bayezid-i Velî hazretlerinin türbe-i şerîfine gidip kendisine mahsus olan mahalde oturup Kur'an tilâvet eder iken mabeyincilerden yanında duran adama "Bu yatan kimdir?" diye sual etmiş. O adam bu sualden bir şey anlamayıp yani malûm olan şey sual etmeden murâd-ı şâhâne acaba nedir gibi cevabında sükût etmiş. Muahharen padişah tekrar "Söyle" diye irade buyurmasıyla mabeyinci şöyle arz etmiş ki "Sülâle-i ızâmınızdan Sultan Bayezid-i Velî hazretleridir" demiş. Padişah buyurmuş ki "Bu bir deli adam idi, lâkin mukarribleri velî idi. Onun için buna velî dediler. Ben velîyim, lâkin mukarriblerim deli olduğu için bana deli diyorlar!" buyurmuş." (s.902)

"...her bir asrın bir Leylâsı ve bir Mecnunu vardır. Evvel gelenler, derd-i aşk u muhabbetlerini savdılar. Şimdi de derd-i Leylâ ve Mecnun nöbeti bizdedir azizim." (s.1071)

"...selef-i sâlihîn ahvâl hikâyelerinden nakl ü hikâye etmek..." (s.1122)

"...geceleri aşk u muhabbetiyle ah u efgân edip mecnun gibi sahra ve ovalara düşmüştüm." (s.1329)

"...hakîkat-i ahvalini ve derd-i aşk hikâyelerini söylediğini..." (s.1483)

"Meselâ "Kays" Mecnun'un "Der ü dîvâr-ı kûy-ı dildârı takbil ettiğim, dâr ü diyara muhabbetime mebni olmayıp belki o kûy-ı sefâ-bûyda hayme-nişîn-i ârâm u ikâmet olan Leyla'ya cihet-i ta'alluk u muhabbetim içindir" dediği mervidir." (s.1484)

“İşte sana bir devesini zayi eden adamın hikâyesi ki bunda mukallit ile muhakkıkın ahvali vardır ki mukallit dahi sonra muhakkık oldu.” (s.1619)

“Ey azizim, işte buraya kadar nakl ü hikâye olunan mukallit ile muhakkık devesi hikâyesi âkıl, âlim, arif olana kâfidir.(...)Binaenaleyh deve hikâyesindeki mukallit gibi...” (s.1622)

“Binaenaleyh deve hikâyesini söyledik ki...” (s.1628)

“...berber hikâyesi gibi işte nazarına bir hikâye dahi nakl ü beyan edeyim.” (s.1631)

“...Ferhat ile Şirin oynattığı gece o kadar ağlar idim ki etrafımdaki çocukları dahi ağlatıp gözlerim kan çanağı gibi olmuş mest-i lâ-ya'kıl haneye düşerdim.” (s.1671)

2.19.4. Şiirler

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda birbirinden farklı türlerde şiirlerle karşılaşılmıştır. Eserin başından sonuna kadar aralıklı bir şekilde Aşçı Dede'nin onlarca şairden alıntılar yaptığı görülmüş ancak bunlar içerisinde sadece Aşçı Dede'ye ait olan ya da olduğu düşünülen şiirler bu başlık altında sıralanmıştır. Sıralanan şiirler karışık olarak beyitlerden, dörtüklerden ve bentlerden oluşmakta ve tespit edilen unsurlar ise şu şekildedir:

“Ey şehinşâh-ı rüsül v'ey pâdişâh-ı enbiyâ

Nâzenîn-i bezm-i hâssu'l-hâs mahbûb-ı Hudâ

Kişver-ârây-ı le-amruk server-i levlâk-ı taht

Tâc-dâr-ı lî-ma'allah nâm-dâr-ı ıstafâ

Bahr-i irfân kulzum-ı isrây u deryâ-yı ledün

Ahmed-i mürsel habîb-i Hak Muhammed Mustafâ” (s.8)

“İfşâ-yı sır etmek muhâl

İzmârı da pek güççe hâl” (s.90)

“Hâlimi cânâna arz etmek ne müşkil kârdır

Kâr-ı müşkil işte bu ifşâ-yı râzı ârdır” (s.96)

“Kitâb- aşktır cânâ onu hıfz eylemek lâzım

Sezâ-yı rûhu'l-kuds olsa ona pervâne-veş hâdim” (s.97)

“Himmet-i aşkın efendim beni hâfız etti

Hıfz-ı Kur'ân'ımı dinletmeye bir gün kaldı” (s.97)

“Ne zevk-i bâzîçe kaldı hâyâl-i hâtırda

Benim o tıfl ki furkân-ı aşk dersimdir” (s.97)

“Arûs-ı aşk-ı yâre bil ki izdivâcım var

Bugün sorman onu benden ki yarın ihtiyâcım var” (s.99)

“Ân-ı vâhidde edip tagyîr ahvâl-i mizâc

Şöyle oturdum vakârım ile mânend-i sirâc” (s.99)

“Şebim Kadr oldu rûzum îde döndü inbisâtımdan

Alırdı bûy-ı şâdî şâm subhile meşâmımdan” (s.99)

“İntizâr ile kadîd oldum rehinde el-amân

El-amân ey şâh-ı hûbân el-amân” (s.100)

“Hayır, hayır bana artık nenem yeter lutf et

Ne kahve altı ne üstü diler mi mekteb-i aşk” (s.100)

“Ey ziyâ-bahş-ı tecellî-i füyûzât-ı cihân

Mürdeyi ihyâ eden Îsâ mısın bilmem amân” (s.100)

“Mushaf-ı hüsnün değil midir kitâb-ı câvidân

Ey şeh-i mülki melâhat dâda geldim el-amân” (s.100)

“Kitâb-ı aşk getirdim belâ-yı câna bedel

Ne oku ne dahi yaz leylini nehâr eyle” (s.101)

“Tarîk-i aşk sehel sanma kim ey müdde'î zîrâ

Sırât-ı müstakîm derlerse şâyândır müderrisler” (s.101)

“Âlemde derdime çâre ederse kitâb-ı aşktır

Efsânımızın Leyl-veş reh-i Mecnûn'a meyli var” (s.101)

“Kapudan-ı sefîne gözlerin çün göklere dikti

Bîm-i aşk içre şimdi tâife dâim amân söyler” (s.101)

“Ne meyl-i hâb u râhat mâderâ ne de sükûnet var

Kitâb-ı aşkı hıfz ettim derûnumda harâret var” (s.102)

“Nice ser vermeklik âsân sır ifşâ sa'bdır

Ser verip sır vermemek âşıklar erkânındandır” (s.102)

“Kitâb-ı aşkı hatm ettim velî seb'ü'l-mesânî-veş

Okudum ve'd-duhâ çün Kays dersim Leylî'de kaldı” (s.102)

“Aşkta ismin Mehmed ya benim ismim nedir

Ben ki İbrahim'im artık nâr olur gülşen bana” (s.107)

“Senden artık yok penâhım yâ ilâhe'l-âlemîn

Tut elim düştüm ayaktan müstemendim yâ ilâh” (s.107)

“Başıma giydim ve giysem n'ola tâc-ı Edhemî

N'eylesin İbrahim min ba'd taht-ı Hüsrevî” (s.107)

“Nûh-veş ömrün füzûn olsun efendim bâ-cemâl

Leşker-i aşk-ı Muhammed gibi olsun bu visâl” (s.108)

“Cân ile cânâna mâbeynde teklîf istemez

Âşıka maşûkunu tarîf ü tavsîf istemez” (s.109)

“Şöyle medhûş olmuşum ben mest-i lâ-ya'kıl olup

Şeş cihâtım bilmezem rûz u şebim yeksân bana” (s.109)

“Pîr-i aşka ben kemer-best olaldan ey azîz

Vâkıf-ı esrâr-ı pîrim ki civânım tâzedir” (s.110)

“Fitîl aldım ele kandîlim dolu yağdır

Gördüm ki bizim hoca püsküllü belâdır” (s.110)

“Anlasam dahi elimden ne gelir söyle felek

Hocamız şâkird ile mektepte etti ittifâk” (s.110)

“Şimdi aldım dersimi zâhirde bâtın sevdiğim

Heft kurrâya baş eğmem çünkü cânân hocamız” (s.111)

“Câna bastı âteş-i aşkı eliyle nâzenîn

Bir elime bastı gûyâ yaktı cümle varımı” (s.111)

“Su değil âb-ı hayvân bana te'sîr eylemez

Ben marîz-i aşkım ey hoca müdârâ istemez” (s.111)

“Kılma maraz-ı aşka akâkîr ile tedbir

Tiryâk-ı kebîr olsa dahi fâide vermez” (s.112)

“Çile-i aşkı çeker bîçâre ister istemez

Kûh u sahrâda gezer âvâre ister istemez

Bülbül-âsâ dil veren bir gonca-i nâzik-tere

Minnet eyler çâresiz bin hâre ister istemez

Tâ ezel bir dilde yansa nûr-ı Hak pervâne-veş

Âlem içre cân verir nâra ister istemez

Halka-ı vuslatta lezzet-yâb olan dervîş-i dil

Tâ seher mecbûr olur ezkâra ister istemez” (s.113)

“...şu beyitler ile göklere bakıp sızlanır idim ve ah ü efgân ederdim:

Bu gönlüm murgunu bir tâzece sayyâda aldırdım

Bu tatlı cânımı bir gamzesi cellâda aldırdım

Nice demdir gezerdim emn ü râhat sûziş-i aşktan

Henüz aklım varıp tarz-ı nev-îcâda aldırdım

Mücedded bâd-ı firkat esti şimdi re'si bî-tâba

Teveccüh eyledim durdum kıyâma kaşı mihrâba

Gönül fülkü dayandı bahr-i aşkta sûy-i girdâba

Meded ey rûzgâr-ı vasl-ı yâr imdâda aldırdım

Bu deşt-i âlem içre râh-ı cânâna sefer tuttum

Yine âyîne-i dilde henüz jeng-i keder tuttum

Verip bir tîşe-i aşkı leb-i Şîrin'e ser tuttum

Hikâye eyleyin hâlim benim Ferhâd'a aldırdım" (s.189-190)

"Bir hâle götürdü beni kim hâlet-i mestî

Her narada tecdîd ederim ahd-i elesti" (s.316)

"Bin cân ile ben bâde-perest-i aşkım

Sermest-i mey-i bezm-i elest-i aşkım

Ben dürdi-i peymâne-i derdin çektim

Gavgâ-yı kıyâmette de mest-i aşkım" (s.359)

"Bazen Erzurum'da kalemlere gelip tuhaf Farisî beyitler okur..." (s.375)

"...Bayburtlu meşâyıh-ı ümmîden İrşâdî Baba'nın nazma getirip söylediğinden..." (s.413)

"Gözüm firâkla pür-hûn serimde dâg-ı cünûn

Hevâ-yı leylî-i zülfile cân u dil mecnûn

Derûnum âteş-i aşkıla külhan-ı hasret

Dil-i ıztırâbla meksûrum ve hâtırım mahzûn

Tenimde nâr-ı muhabbet kebâb eder ciğerim

Hücûm-ı aşkla hâlim harâb bağrım hûn" (s.425)

"Yapış Mûsâ gibi mürşid-i kâmil asâsına

Seni yutturmaya nefs-i adûnun ejdehâsına" (s.465)

"Mürşid-i kâmil elinden cânım aşkı eyle nûş

Tâ ola âlem seninçün bende-i halka be-gûş" (s.466)

"Râh-ı Hak'ta vüs'i mikdârınca verziş edenin

Zâyi' olmaz sa'yı etmezler mükâfâtta kusûr

Kişt-zâr-ı ravza-i a'mâle zer' ettiklerin

Nîk ü bed vakti gelicek câ be câ eyler zuhûr" (s.466)

"Ey serîr-i mülk-i aşka hân olan Aşçı Dede

Cümle esrâr-ı rumûza menba' u mazhar dede

Mülk-i istignâda mislin yok erenler canıçün

Âlem-i ıtlâktan gerçi dem vurur her dede

Bu yalancı pîre-zen dehrin yüzüne bakmayan

Tekye-gâh-ı vahdet-i âlemde gerçi er dede" (s.495)

"Mürşid-i kâmil bulup insân-ı kâmil olagör

Esfel ü a'lâ senindir hep merâtib sendedir

Kendini hâr ü hakîr etme hevâ-yı nefs için

Cümlenin matlûbu sensin her metâlib sendedir

Mansıb-ı dünyâya magrûr olma câhiller gibi

Eyle tahsîl-i ma'ârif her menâsıb sendedir

Devlet-i sûriyye-i fânî kime bâkî kalır

Ârif ol ehl-i dil ol her bir me'ârib sendedir" (s.495)

"Her ol nakşı ki varlık tahtası üzre hüveydâdır

Hemân o sûret-i nakkâştır kim nakş-ârâdır

Çün deryâ-yı kadîm eyler demâdem mevc-i nev peydâ

Mecâzen mevcdir ammâ hakîkat ayn-ı deryâdır" (s.533)

"Vâdi-i hayrette kaldı zâhid-i zâhir-perest

Onun için halk ile etmektedir ceng ü cidâl" (s.533)

"Eğer dünyâda tahsîl etmedinse cevher-i irfân

Cehâletle geçirdin ömrünü beyhûde çün civân

Girip meydân-ı irfâna nisâr-ı mâl u câh eyle

Revâ mı olasın inkâr ile müstevcib-i hırmân

Erenler kahramân-ı bârgâh-ı Kibriyâ derler

Eder münkirânı tu'me-i şemşîr-i hûn-efşân

Hudâya hân-ı lutfundan usâtı eyleme mahrûm

Sezâ-vâr et rızâ-yı pâkini tahsîle yâ Hannân" (s.576)

"Kelâmından olur malûm kişinin kendi mikdârı

Sözünden anlanır dâim velînin bunca esrârı" (s.627)

“Kendi de muhtâc ey dede

Kanda kaldı gayra himmet ede” (s.752)

“Sana cân ismi a sultân

Hamdolsun erenlerden oldu ihsân” (s.788)

“Ey aziz, camide sevap kazanmak her kişi işidir

Meyhanede sevap kazanmak er kişi işidir” (s.788)

“Kitaplar yağma oldu bana yok mu amân

Diyenlere Hazret-i Muhtar'a yaman” (s.844)

“...Yenişehir'in fethi müyesser-kerde-i Cenâb-ı Rabb-i İzzet olup bunun hakkında söylenen tarih-i fethiyyeler teberrüken buraya derc ü ilâve olunmuştur.

Osmanlılar oldu yine avn-i zaferle kâm-bîn

Dağlarda aks etti o dem vallâhu hayru'n-nâsırîn (1314)

Diğeri: İmdâd-ı peygamberî (1314); diğeri:

Geldikte bir müjde dedim tamâmen

Budur gazâ-yı ekber-i Hamîdî (1314)” (s.977)

“...Dömeke'nin fethi hakkında bir tarih söylenmesi icab edip hemen bilâ-tevakkuf bir müddet-i kalîle içinde işbu tarih söylenmiştir:

Eyâ Mevlânâ Şems geldi imdâda

Dömeke'yi aldım düm tek hücûmda (1314)” (s.978)

“Gıbta-i nûr-ı sabâh-ı bahtiyârândır bu şeb

Leyle-i rûz-ı cülûs-ı şâh-ı devrândır bu şeb

Yek-zebân olmuş kulu İbrahim gibi halk-ı cihân

Şevket-i iclâline birden du'â-hândır bu şeb” (s.983)

“...medhiye buraya derc olunmuştur:

Sana ihsân oldu muhârebe-i Yunan nişânı

Sezâdır denilse bâd-ı sabâ nişânı

Hayl-i müsevvemede dahi pek çok bulunur

Lâkin ekserisinde olur puşt nişânı” (s.992)

“Mutrib nevâ-yı nây ile buldukta huzûr

Mansûr Hüsâm mürde-dilâna ola sûr” (s.1036)

“Hoş-âmedî şarâbını bu dârü's-selâmda

Nûş edip dâim olasın zevk ü sefâda” (s.1063)

“Mustafa'nın böyle terfî'ine felek

Gıbta eyledi hem ins ile melek

Dediler mülâzımân-ı ka'be-i uşşâk olan

Elbette de semâ'-ı râbi'e urûcla olur sâhib-i mülk

İkilik çıkarsa aradan ey melek

Buna gıpta eyledi felek melek” (s.1088)

“Visâlinden ba'îd olmak diler gönlüm şu manîden

Ki senden dûr olan kimse bana senden ba'îd oldu” (s.1109)

“Bir âşık-ı sâdık li-hubb-ı ârif-i zü'l-kerem

Eyledi bükâ-ı hafî âh dedi ol yâver-i ekrem” (s.1110)

“Bi'se'l-futûru yâ Rabbenâ

Ne büyük kusûr igfir lenâ” (s.1121)

“Nâdirâ ümm-i Hâşimî hem Mehpâre kardeşi Hâşim nâdir olur

Onun içün eyledi kabûl Mevlânâ, Hâşimîyi hem nesl-i necîb olur” (s.1143)

“Devr-i aşkın yek dânesi

Cânların dürr-i yektânesi

Şem'-i Hudâ'nın pervânesi

Mevlânâ'nın hâs bendesi

Sensin efendim cân pâresi

Aşk ikliminin sultânı

Âşıkların ciğer pâresi

Deryâ-yı hüsnün mercânı

Hem lü'lü' müjgânı

Mevlânâ'nın hâs bendesi

Sensin efendim cân pâresi

Aşçı Dede'nin cânı

Gözlerinin nûr u ziyâsı

Hem gönlünün şehinşâhı

Sensin ey Hudâ merdânesi

Mevlânâ'nın hâs bendesi

Sensin efendim cân pâresi” (s.1146)

“Bişnev ez mansûr u şâh ki hemdem-i kutbu'n-nâyest

O Hüsâmeddîn buved ki muceddid-i elf-i sânî-i Mevlevîest” (s.1153)

“Edip eyleyen Hak'tır

Azîzim pîrim Hak'tır

Benim bir tane mahbûbum vardır

Cümle illet ü kılletten sâlimdir” (s.1176)

“Pusulayı kaybetme

Yolu şaşırıp gitme

Deryâ-yı aşkın pusulasıdır

Sefîne-i muhabbeti sür git durma

Sefîneye “kun” de gemi olsun

Kâf'ile nûn'u beraber et ayırma

Durma git sür muhabbet kemiğini

Ki neşe bundadır aman verme

Sakın verme cânım verme

Aman bu sırrı kimseye deme” (s.1181)

“Ne kadar sa'y u gayretle eylesen ikdâm

Mukarrerden ziyade noksân olmaz bâ-ikdâm.

El-mukadder lâ yugayyer ve's-selâm.” (s.1201)

“Âh yâ ferîdü'l-asr

Senindir sadrü'l-kasr

Olduğun için müdebbirü'l-mülk

Misl-i Yûsufu'l-Mısr

Sana ihsân oldu

Mesned-i mu'allâ-yı sadr

Mazhar-ı hulk-ı azîm

Meşreb-i Muhammediyyü'd-dehr

Bende-i hâss-ı hilâfer

Oldun azîzü'l-Mısr

Şevketinle binler yaşa

Ey hisâl-i hamîdü'd-dehr

Cihât-ı sitteden söyledim

Olduğun için sultân-ı cihângîr” (s.1223-1224)

“İşte canım mevlâna aziz

Ona göre iş tut leziz” (s.1228)

“Ey azizle işte başlarız fezâil-i sırr-ı levlâke

Medh ü senâ-ı cenâb-ı mahbûb-ı kibriyâya

Her kim ki onun aşk u muhabbetiyle yana

Kil iken gül olup gide cennât-ı âliyeye

Misk ü anber-bûy ile huzûr-ı Mustafaviyyeye

Dâhil olup diye ummî ve ebî fidâke

İşte budur maksûd bu âleme gelmeye

Bâis olan Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ'ya

Leyl ü nehâr aşk u muhabbetle diyesin

Sad hezâr sad hezâr salât u selâm olsun Ahmed-i Muhtâr'a" (s.1233)

"Reîs-i levâzım saâdet-mend Ahmed Kemâl

Dedi kulağıma dedem oldu müddet ikmâl

Geçti zamân-ı idbâr şimdi geldi

Dede erenlerin va'di olan zî müddet-i ikbâl" (s.1278)

"Şeyhü'l-haremeyn dürr-i yetîmi sadef-i kalb-i Muhtâr'da

Ettiği için zuhûr karâr etti huzûr Hazret-i Muhtâr'da" (s.1322)

"Ya Hazret-i Muhtâr var olasın

Her dem aşk ile yâd olasın

Deryâ-yı muhabbete düşüp gark olasın

Âkıbet sâhil-i selâmette var olasın

En son kûy-ı cânânda kâim olasın

Zât-ı ulûhiyyette fenâ-ender-fenâ olasın" (s.1347)

"Japonlar sabunlayıp kazıkları

Bası edip geçiriyorlar Kazakları" (s.1393)

"Haydi bakalım

Göbek atalım

Feleğin hoşuna gitsin

Muvaffak olalım" (s.1395)

"Tarama arama can

Neyi aziz can

Cananın siyah zülfünü tarama

O çifte benli yüzü arama

İster isen selâmet ü hidâyet-i cân

O yüzü görüp deli divane olma

Sana nasihatim budur ey aziz

Sakın o yüzü görüp ciğerini dağlama

Velâkin âşıkların budur sermayesi

Leyl ü nehâr ah edip ağlama

Elden ne gelir belâya rızadan

Başka yoktur ilâcı arama

Sana dediler aziz o yola gitme

Zira ki nihayeti yoktur hiç üzülme

Kendin kendine bend oldun zülfüne

Budur aşkın neticesi aman çözülme

Çoktan beri cemalin hastasıyım

Cemalin görmek isterim bu gözümle

Sensin dertlerimin şifası

Aman tabibim tez gel uzama" (s.1395-1396)

“Cenâhaynım Azîz-i mükerrem Tâhir-i mutahhar

Olduğu için Hakk'ıyla iş görürüm hem mutantan” (s.1411)

“Reîs-i levâzım saâdetmend Ahmed Kemâl

Dedi kulağıma dedem oldu müddet ikmâl

Geçti zamân-ı idbâr şimdi geldi

Dede erenlerin vaadi olan zî müddet-i ikbâl” (s.1412)

“Cenâhaynım Azîz-i mükerrem Tâhir-i mutahhar

Olduğu için Hakk'ıyla iş görürüm hem mutantan

Kelimeleri başka başka rakam et

İptidasından bir tanemi çıkar da hesap et

Aşçı Dede'nin hücre-i kalbine dâhil olan

Hakkı Efendi gibi üçlere karışıp rütbe-i sâlise alan

Az bulunur bu âlemde vâsıl-ı cinân olan” (s.1418)

“Beylerbeyi pâyesine nâil olduğu için ma'nâda

Beylerbeyi kabristanına defnolundu zâhirde

Tebrîk-i şehâdet için idi halkın hücûmu

Yoksa muhtâc-ı du'â değildir onun kanlı vücûdu

Nureddîn-i şehîd toprak altında oldukça müdâm

Nureddîn-i meşhûdum toprak üstünde eylesin devâm” (s.1421)

“Dertli Bey'in derdine mahdûmu verip hitâm

Oldu Nureddin şehîd kuddise sırruhu deyin yâ hümâm

On iki imâmı çıkar da şehâdet târîhini hesâb et

Şehîd-i mazlûmun derecesini bilip ona göre fâtiha ile yâd et” (s.1421)

“Şakir Paşa'ya çattık

On iki gün de yattık

Budur ceza dediler

Münzevilere seza inandık

Namaz niyazdan uyuduk

Tevbe-i nâsûhla uyandık

Afv-ı Gafûr zuhuruyla

Bâb-ı Rahmân'a dayandık

Hamd olsun Cenâb-ı Hakk'a

Efendimizin aşkına boyandık

Aşçı Dede kulunla

Sultanımızın muhabbetine daldık

Ezel ebet budur sermaye

İbrahim-veş nâr-ı aşkla yandık

Yana yana kül olup

Gülşen-i Mevlânâ'ya savrulduk

İşte budur feth-i mübîn

Vâsıl-ı cânân olduk

Hamd ü senalar olsun

Şehinşâh-ı cihânâ dayandık

Muntazır-ı ihsâ iken

Çıkın çıkıp bayıldık

Kandilli kandil muhabbeti

Yine aşk kubbesine astık

Dedem eimme-i izâma

On iki beyitle yine çattık" (s.1424)

"Ma'ân'dan gelir müjde ve tebşîr-i azîm ân-be-ân

Ki mazhar-ı tecellî-i Hak oldu Abdülhamid Han

Vâdî-i Ma'ân'a mahşer gibi doldu ins melek

Dua ve senalar ile cem' oldu cümle meşâyıh-ı Arabân

Dediler devr-i Adem'den beri görmedi ins ü melek

Böyle bir âsâr-ı hamîdiyye-i bî-misâl-ı âlî-şân

Hak ile resul seni sevdi sana verdi

Ki yolunda eyledin sa'y himmet ile ihsân

İbrahim kulu yüz sürüp atebe-i şehinşâhına

Arz u niyaz ile dedi mübarek olsun bu nişân-ı âlî-şân" (s.1424-1425)

"Erenlerin vekili

Şehriyarın abîdi

Tercümân-ı ma'nevî vü Mesnevî

Aşçı Dede eskisi

Nisbet-i Hayyât Vehbî

Nesem-i Sultan Fehmi

Nakş-ı Hâlidî Mevlevî

Zinde erler canı

Seyyid İbrahim Halilî

Hem Mehmed Ali kulu

Âl-i abâ kıtmîri

Hem bekçi-i bâb-ı nebevî" (s.1425)

"Nazmi Bey'in mazhariyeti ezele

Her ne ki olmuş olacaktır bu alemde

Müstenittir Cenâb-ı Hakk'ın takdir eylediği ezele

Nazmi Bey için takdir olmuş kurşunu

Kimdir dest-i kudretten atılan oku geri ala

Mîrim kendi istidâd-ı ezeliyyesiyle istedi

Bu meydân-ı aşkta böyle bir Arif'e bedel kurban ola

Arifzade idi şimdi oldu arif

Kimdir kurşun ile oku atan can Arif'e

Budur sırr-ı iz rameyte velâkinnallâhe remâ

Kendisinin oku ile sayd edilen can gider Allah'a

Diyelim o nev-civân-ı şehîd mîr Nazmi için

Tanzim edip ruhunu zehebe silsile-i şehâdete gitti" (s.1439-1440)

"Hakkı köleleri refikam cariyelerinin teyzezadesi oğludur hakkâ

Bunun için şimdiye kadar efendimizi taciz etmedim aslâ

Kadınlar içinde mahcubiyetime razı olmazsınız kat'â

Kemâl-i kerem ü lutfunuz cevâb-ı red vermez ciddâ

Kulunuza olan teveccühât-ı devletleri bî-nihâyedir hakkâ

Onun için hakkı hak etmek şân-ı adâletinizdir ey veliyyü'n-ni'amâ

Ramazandır cerre çıktım ne verir isen elinle o gider seninle canâ" (s.1441)

"Hakk'ın meşiyet-i keremi kemâliyle gitti Kemal zevale

Hakk'ın rızasıyla yerini bulup geldi nöbet Rıza'ya" (s.1442)

"Yüzümün karası gibi olan kara üzüm

Ondan verdim fitremi iki gözüm

Dört buçuk atar bu da hesapta gözüm

İster inan ister inanma budur sözüm" (s.1444)

"Lâkin bazı şuara zümresinden olan efendiler şiir söyleyerek vezin mevzun ile ale'l-hesâb aldıkları mesmû'-ı fakîrî olup bu yüzsüz Aşçı Dede de şeyhane meyhane vezin mevzun ile bir tezkire yazıp takdim ettik.

Yazılan tezkire suretidir:

Vezin mevzun ile çekerler veznedardan paraları

Şiirin var ise durma çek sende o güzel paraları

Veznedardır tartar altın gümüş ile insanları

Sen de adam ol tart o güzelim ciğerpareleri

Âşıksan sana ne lâzımdır altın gümüş

Arif ol bil ki kimdir tartan insan ile paraları" (s.1444)

"Onlar şiir bilmezler okurlar ümm-i kitâbdan yırtıp varak-pareleri

Hakkın hazinedarlarıdır zâhir ü bâtın bahş olunmuş madeniyat

Mazhar-ı sırr-ı kun olmuş elindedir cümle gümüş pareleri

Âlemlerin ruhu insandır hem zînet-bahşâsı

Bu insanlar içinde âşıkların ruhu oldu o güzelim ciğerpareleri

Âşıkın vezin mevzunu olmaz çekerler leyl ü nehâr pareleri" (s.1445)

"Visalinden ba'îd olmak diler gönlüm şu ma'nîden

Ki senden dûr olan kimse bana senden ba'îd oldu" (s.1452)

"Fahr için ashâb-ı nazma Hazret-i Ka'b yeter

Ol Resûl-i Ekremin iksâ-yı bürde etmesi" (s.1478)

"İyi san ile bulan şöhret ü şân

İsmini zikre harîs oldu cihân

Hangi mecliste anılsa adın

Yani hâtırlara gelse yâdın

Hey'et-i bezme gelip şevk-i cedîd

Bir acîb ve zevk ü sefâ şevk ü sürûr” (s.1478)

“Âh âh devru ışkuke belâsı

Elimde değildir refref-i aşkın zimâmı” (s.1479)

“Nuri ile eyledi Agâh

Şerif oldu hem muini billâh” (s.1485)

“Arabası siyah boya

Mail oldum Hüsnü Bey'e

Aman ispir yavaş koştur

Beyim gitsin güle güle

Arabası çifte atlı

Renkleri gayetle tatlı

Aman ispir yavaş koştur

Beyim gitsin güle güle

Karşımdadır şevketli can

Sanırsın lü'lü' mercan

Aman ispir (ilâ ahirihi nakarattır)

Önümüzde Kestanelik

Şimdi geldi mestanelik

Aman ispir (ilâ âhirihi)

Göründü bağlar başı

Vatanımdır dağlar başı

Aman ispir (ilâ âhirihi)

Dedim beyim nedir bu hâl

Dedi bilmem nedir ahval

Aman ispir (ilâ âhirihi)

Ezelden oldum sana âşık

Kapında bir bende-i sâdık

Aman ispir (ilâ âhirihi)

Aşçı Dede bunu dedi

Arif odur seni bildi

Aman ispir yavaş koştur

Beyim gitsin güle güle" (s.1489-1490)

"Ah ya mevlânâ bu şarâb-ı zâhir

Eder böyle sarhoşluğu tezâhür" (s.1494)

"Yetmiş ve senede nefsimi alt edip başımı kestim

Mücâhede seyfiyle yüzüp postu altıma aldım

Zaten dost üstümde hâzır idi

Her bir ahvâlimize muîn u nâzır idi

Dediler dedem yeter sana bir post ile dost bâkî

Post altında dost üstünde olasın bâkî" (s.1527-1528)

“Kemal gitti zevale

Nöbet geldi Rıza'ya” (s.1557)

“Edirne'deki teb'ayı gayr-ı müslimînin bu idi şehrayini

Ki o leyl-i mes'ûd için yaktılar cümle hânumânı

Mu'âvin-i vâlî Rükneddin Bey idi Edirne'nin rüknü

İnfisal edip gittiği için yandı Edirne'nin rüknü” (s.1597)

“Yâver-i cân-ı cenâb-ı müşîr-i a'zamî mîrim Vâkıf

Ramazân tek gecesi idi hem leyle-i Kadre vâkıf

Müşîr-i âlî-şân-ı kadr'dân Arif-billâh'tan

İstifsâr-ı hâtır ü selâm-ı fâhir ile geldi mîrim Vâkıf

Kemâl-i ta'zîm ile istikbâl edip sad hezâr merhaba bey

Dedim sensin dertlere deva ey tabîb-i hâzık mîrim Vâkıf

Seni gördüm muhabbet buldum ki senden ettim müşâhede cemâl-i Arif

Ariften gelen arif olur onun için ahvâlime oldum vâkıf

Dedim bahtiyarsın ki Arif-billâh'a vücudun vakfettim ya Vâkıf

Onun için seni takdir ü tahsin ederim ki oldun esrara Vâkıf” (s.1646)

“Erzincan'ın erleri

Zindedir canları” (s.1706)

“Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin sallapati şiirleri sağ olsun diyerek şu beyitleri söyledim:

“İhtiyarım ammâ bahtiyarım ki bu gün daire-i ismetindeyim ya Asım

Evvel refîk summe't-tarîk buyurulmuştur ni'me'r-refîku yâ Asım

Delil olup tamir için götürdün Eski İmarete kalbimi

Yeni İmaretteki Sultan Bayezid Câmi'-i şerîf feyz-i ummânına yâ Asım

Delilsiz cennete girilmez derler meşhur kelâmdır

Senin ismet ü iffetin sayesinde girerim cennet-i ecilleye yâ rûhum

Onda yoktur hûr u gılmân selsebil olan feyz-i zülâldan başka

İhtiyarım ammâ bahtiyarım hem-dem-i sohbet-i ismetinle yâ rûhu'r-rûh Asım” (s.1784)

“Kapının eşiğine yüz koymuş papasa ayaklarımı sürttüm

Gitmede tereddüt edip can üzen haremini yürüttüm” (s.1788)

“Hırka-pûş-ı vahdet ü uzlet olan Aşçı Dede'nin hırkası

Nur gibi cana lâyık oldu dedenin aşk hırkası

Nûrun alâ nur olur mirim Nurum lâbis oldukça diye

Aşçı Dede'nin göz yaşıyla boyanmış muhabbet hırkası

Semâhâne-i aşkta iksâ ile çark atıp der idim

Allah Allah ne mübarektir kıtmîr-i mevlânânın atlas hırkası

Yadigârım olsun mirim nurum sana bu muhabbet hırkası

Lâbis oldukça diyesin Allah Allah ne temaşadır bu canın hırkası

Yâ ilâhî dilerim hazretinden Nurumun nûr-ı vücudunu nâr-ı firkatinden

Cenâb-ı Peygamber hırkasıyla setr eyle ki budur Hakk'ın hırkası" (s.1789)

"Bir zamandan beri arzumanını çektiğim Hazret-i Hızır-veş

Yetişti imdâdımıza irâde-i seniyye-i cenâb-ı zıllullâh nûr-veş" (s.1808)

"Emîn-i feyz-i esrâr-ı ilâhî Mustafa Fehmi

Ki nezdîgân-ı ma'nî-râ musaffâ mînumûd ez-dûr

Aşçı Dede'sidir kapısında mendebur

Nazar-ı kimyâ-eseriyle oldu nur

Ticâret-i ma'nevî olan ticâreten len tebûr

Sırrına mazhar oldu müellif-i Zebûr

Ki Aşçı Dede'sidir sâhib-i tercüme-i nûrun alâ nûr" (s.1809)

"Bizim berber Tatarzade Mehmed Ağa'nın söylediği beyti işit:

Sen seni gör sen seni sen seni

Görmez isen şişirirler enseni

Fakir de nazire olarak

Sen seni gör sen seni ey sersemî

Görmez isen şişirirler enseni ey serseri (s.1817)

2.19.5. Halk Türküleri

Bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin tüm çeşitlerini göstermek için en fazla tercih edilen ad türküdür. Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bölgelerin konularındaki özel haller veya ezgilerin, sözlerin çeşitliliklerine göre türkü sözcüğü yerine şarkı, deme, hava, deyiş, ağıt, ninni gibi adlar da kullanılmaktadır.[110] İpekten; divan edebiyatındaki şarkının, halk

[110] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, 1.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s.162.

edebiyatındaki karşılığının türkü olduğunu belirtmektedir.[111] Güney ise türküler için şöyle demektedir: "Halk türküleri, halkın ortaklaşa yarattığı sözlü verimlerdir."[112]

Aşçı Dede'nin incelenen eserinde; türkü dışında şarkı ve ninni sözcükleriyle de karşılaşılmış ve bunların hepsi bu başlık altında sunulmuştur. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Bunun üzerine derhâl bir kemaneci ile bir iki çalgıcı celp edip "Aheste beste sabah oldu, uyan ey mest-i nâzım" şarkısına başlattırdım." (s.197)

"Ve yanımızda bulunan askerler dahi fakirin neşesiyle neşeyâb olup onlar da kayabaşı türkülerini aldırdılar." (s.329)

"..."Mescitte meyhanede puthanede çağırırım dost dost" diyen âşıklar bu manaya remz ü işaret etmişlerdir azizim." (s.722)

"Ama iç il sancağından da "Aman aman kaşı karam derd-i aşkınla perişandır hâlim" şarkısı da sâzendegân mutrib-i aşktan tutturdular." (s.1074)

"Bundan altmış sene mukaddem Dersaadet'te bir şarkı çıkarmışlar idi: "Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda Karakulak'ın hamamlı kerhanesi" diye." (s.1151)

"..."...Hatta "ihtiyar olsam da gönlüm tazedir" şarkısını arabanın türküsü olmak üzere çağıracaklardır"..." (s.1206)

"İşte çocuklar için ninni(...)halam merhume Esma Hanım'ın davudi sedası olup çocuklarına ninni söylemeye başladığı vakit odadan sofaya kaçardım.(...)"A oğlum, artık senin için çocuğuna ninni de söylemesin mi?(...)"..." (s.1477)

"..."Devru aşkuke" şarkısını okumasınlar diye acele acele çalgıcılara para gönderir idim,(...)" (s.1479)

2.19.6. Fıkralar

"Umumiyetle gerçek hayat hâdiselerinden hareketle «hisse» kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere « fıkra» adı verilir.(…)Fıkraların konularını her türlü hayat hadiseleri teşkil eder.

[111] Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, 20.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016, s.88.
[112] Eflâtun Cem Güney, **Folklor ve Halk Edebiyatı**, 1.Baskı, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s.235.

İnsan-cemiyet münasebetindeki düşünce ve davranış farklarından doğan çatışmalar, beşerî kusurlar ve gülünç vak'alar fıkrayı meydana getirir."[113]

Hatıralarda fıkra sözcüğüne hiç rastlanılmamış ancak fıkra olduğu düşünülen anlatılar bu başlık altında değerlendirilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Pek çok eski zaman hikâyelerinden söyler, fakiri güldürür idi." (s.328)

"Bir gayet zalim vali var imiş. Bir cüz'î şey için adamları katl ve salb eder imiş. Kadı efendiden dahi ilâmını alırmış. Biçare kadınlar mugâyir-i şer'-i şerîf olarak kemâl-i havfından bir düzme ilâm verir imiş. Ve ekserisi istifa edip kaçarmış. Bir kadı çoktan beri mansıpsız kalıp bir mahalle kadı olmak üzere şeyhülislâm efendiye rica etmiş. Şeyhülislâm buyurmuş ki "Filân mahallin kadılığı münhaldir, lâkin oranın valisi bu yolda bir zalim adamdır" demiş. O kadı razı olarak "Giderim" demiş. Ve emrini alıp o vali paşanın yanına gitmiş. Bir müddetcik bazı kîl ve zayıf kaviller ile uydurup öyle ilâm verir imiş. Bir gün kadı efendi görmüş ki o vali paşanın gayet sevgili bir ağası var imiş, onu sarayın kapısında salb etmiş. Kadı, vali paşanın yanına girmiş. Vali paşa demiş ki "Kadı efendi, gördün mü bizim uşağı salb ettim, ilâmını yaz." Kadı sual etmiş: "Niçin salb ettiniz?" Demiş ki "Bu gece rüyada gördüm, benim yerime vali olmuş, ben de ona uşak olmuşum. Hiç böyle şey olur mu? Onun için salb ettim!" demiş. Derakap kadı efendi, hanesine ric'at ederek oradan firar ile Dersaadet'e gelip şeyhülislâm efendiye hikâye etmiş ve demiş ki "Benim elimde değildir onun rüyasına girmemek. Şayet beni de rüyasında görür ise, herif bizi de salb edecek diye firar ettim!" demiş." (s.759-760)

"Hikâye ederler ki İstanbul'da gübre nakleden bir kayıkçı yolu Mısır Çarşısı'na uğramış. Oradan geçer iken malûm ya o çarşının güzel kokuları bu herifin başına vurup orada sersemleyip yere düşmüş, yani bayılmış. Dükkâncılar, başına üşüp bunu ayıltmak için kimisi limon kimisi misk yağı kimisi gül suyu gibi şeyler burnuna tutarlar. O esnada hükemâdan biri dahi "Nedir bu cemiyet?" diye gelip bakar. Hikâyeyi söylerler. Hekîm olan zat, bunun elbisesine ve ahvaline bakıp anlar ki bu herif gübre nakleden kayıkçılardandır. Hemen derhâl biraz gübre buldurup bunun burnuna koklatmasıyla beraber herif derhâl açılıp kalkar. Hekîm der ki "Böyle güzel kokuları ömründe almamış. Bunun baygınlığı güzel kokudandır, siz de mütemadiyen güzel kokular koklatıyorsunuz, baygınlığı müzdâd oluyor. Binaenaleyh daima me'lûf olduğu gübre kokusuyla necat buldu" demiş azizim." (s.1065)

[113] Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, 8.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.566.

Ahvâl-i Tama'

Hikâye olunur ki eski zamanda delileri Süleymaniye'deki tımarhaneye koyup zincirler ile pencereye bağlarlar ve herkes gelip pencereden seyr ederler idi. Talebe-i ulûmdan bir molla bir gün delileri seyr etmek için tımarhaneye gelir. Meşhur, adına imam derler bir deli var idi. Kendisi hocadan olup her nasılsa kaziyye-i mantıkta cantık mantık mantar diyerek aklını oynatmış idi. Molla bunun penceresine gelir. İmam şöyle mollaya bir nazar eder ve okuduğu dersten sual eder. Güzel güzel konuşurlar. Mollanın hoşuna gider, taaccüp eder. En sonra imam, mollaya sual eder ki "Molla insanların başına kaza ve belâları getiren elifbada kaç harftir?" Mollanın hiç işitmediği bir sual olup çok tefekkür eder, bulamaz. Sonra imama rica eder ki "Bilemedim, lutf u inayet edin, söyleyin." İmam der ki "Peki söyleyeyim velâkin unutmayacağına ve asla hatırından çıkarmayacağına bana emniyet ver ki söyleyeyim." Molla kasem eder. İmam der ki "Üç harftir: tı, mîm, aynd'dır; ona tama' derler ki işte bu pis tama'dan herkes belâlara düşer." Molla tasdik eder ve memnun olur. Bunu müteakip imam der ki "Ben de vaktiyle senin gibi talebe idim, bilirim talebelerin akçesi yoktur, kapıdan içeriye gel" diye çağırır. Molla hemen süratle kapıdan imamın yanına girer. İmam der ki "Şu başım üzerindeki kovuğu gördün mü?" "Evet gördüm." "İşte o kovukta bir kâğıt içinde üç lira vardır, onu sana verdim, al." Molla fevkalâde teşekkür edip der ki "Efendim, oraya nasıl yetişeyim?" İmam der ki "Benim omuzlarıma bin de oraya uzanırsın." Molla derakap imamın omuzlarına çıkar. İmam da aşağıdan mollanın haşefelerini tutup sıkar. Molla şaşırıp "Aman efendim, sıkma telef olacağım!" diye feryada başlar. İmam der ki "Molla şimdi sana söyledim, sen de unutmayacağına kasem ettin, ne çabuk unutup tama' ettin? Hiç delinin başı üzerinde lira olur mu, a biçare?" deyip mollayı af ve terk eder." (s.1116-1117)

"Vakt-i evâilde İstanbul'a ecnebi sefinesi gelirse, Yalıköşkü'nde durup ilân için top endâht eder imiş. Bir sefine gelmiş, top atmamış. Liman reisi tarafından adam gelip "Niçin top atmadın?" diye sual etmiş. Sefinenin kaptanı demiş ki "Top atmadığıma otuz iki özrüm vardır. Birincisi barutum yoktur!" demesiyle, o adam demiş ki "Artık otuz birini söyleme, lüzum yoktur."..." (s.1117)

"Vaktiyle Trabzon memleketine bir deve gelmiş. Ahâlî-belde böyle deve görmediğinden taaccüp ederler. Deve de önünü boş bulup ekin tarlasına girmiş. Ekinleri koparıp yukarıya doğru kaldırıp ekl ediyor. Ahalinin ileri gelmiş ukalâsından birisi getirip deveyi göstermişler ki bu nedir diye. O zat bunlara demiş ki "Bu Trabzon'un tanrısıdır."

Ahali “Ya!” deyip devenin ziyaretine gitmişler. Lâkin görmüşler ki deve tarlalarda ekin bırakmıyor, ekl ediyor. İçlerinden birisi deveye hitaben demiş ki “Ey Trabzon'un tanrısı! Yerde alıp gökte yersin, senin kulların senin siyah habbelerini mi yesin!” (s.1125-1126)

“Bir evlâd-ı Arabın Türk adamdan bakar satın alacağında Arapça Türke demiş ki “Kem bakar?” yani “Kaç kuruşa kadar bu bakarı vereceksin?” demektir. Türk de cevap olarak “Hayvan bu ya, sana da bakar bana da bakar!” demiş.” (s.1137)

“Bir köylü adam, sığırını ahıra bağlayıp odasında yatmış. İttifaken arslan gelip ahırda onun sığırını yiyip kendisi onun yerine oturmuş. Köylü adam nısfu'l-leylde sığırının yem ve hâline muttali olmak için karanlıkta ahıra gelip arslandan bîhaber olarak kendi sığırı zannıyla önüne yem koymuş ve arslanın azası üzerine el sürüp arkasına ve yanına ve yukarısına ve aşağısına elini gezdirmiş. Arslan lisân-ı hâl ile demiş ki “A biçare, eğerçi ışık ve ziya olup da benim kim olduğumu bileydin, a ahmak köylü, zehren çâk ve gönlün pür-hûn olup kemâl-i havfından helâk olurdun! A biçare, sen beni kendinin sığırı sanıp böyle yanıma takarrüp ederek beni okşadın!” dediği gibi...” (s.1138-1139)

“Fakir gibi yüzsüz asi âşıkın birisi kameri suda müşahede edermiş, yani kamerin aksini suya vurup orada görür imiş. Bu hâli bir can, Hazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz etmiş. Buyurmuşlar ki “Ensesinde çıban çıkmamış ya, başını kaldırsın da zât-ı kameri yukarıda yerinde görsün, aksini suda göreceğine.”...” (s.1139)

“Vakt-i evâilde yeniçerilerden bir adamın şuraya buraya hayli borcu olup tediyesinden âciz kalıp bunun bir çaresini aramakta iken ehibbâsından birisi demiş ki “Bu senin borcunun tediyesi kırk sabah Ayasofya Câmi'-i şerîfi'n top kandili altında kırk sabah namazı kılmakla hâsıl olur, çünkü her kim kırk sabah top kandilin altında sabah namazını eda ederse haceti reva ve duası makbul olur” demiş. Bu adam da can u gönülden kabul ederek otuz dokuz sabah top kandilin altında sabah namazını kılmış. Kırkıncı sabah kemâl-i aşk u muhabbetle namaz vaktinden evvelce yani daha ortalık karanlık iken acele sokağa can atıp gider iken esnâ-yı râhta ve karanlıkta bir adama omuz vurup kendisi ve o adam yere yıkılmak derecede sendeleyip ikisinin de başlarında olan kalpakları yere düşer. Yeniçeri derhâl yerden kendi kalpağı zannıyla o adamın kalpağını alıp başına giyip doğruca câmi'-i şerîfe ve top kandilin altına gider. Sabah namazı eda olunduktan sonra muntazır-ı ihsân-ı ilâhiyye olarak oturur. Meğer ki esnâ-yı râhta çarptığı adam Yahudî imiş. Onun kevezasını kendi kalpağı zannıyla başına giymiş. Cemaat görüyorlar ki top kandilin altında bir Yahudî, Müslüman olmuş oturuyor. Herkes kemâl-i memnûniyetle dal kese olup bir hayli akçe yeniçerinin

önüne yığılır. Sonra camiin kayyum başısı gelip bu adama der ki "Artık kardeşim, paraları al da git, başının kavezasını değiştir, Müslümanlara mahsus olan sarık ve kavuk al da başına giy" der. O hâlde yeniçerinin aklı başına gelip derhâl başından çıkarıp bakar ki ne bakarsın, Yahudî kavezasıdır. O zaman anlar ki esnâ-yı râhta çarpıştıkları adam Yahudî imiş, aceleten onun kavezasını alıp başına giymiş. Şimdi işi anlayıp gözlerini yukarıya kubbeye doğru kaldırıp Cenâb-ı Hakk'a niyaz tarikiyle der ki "Âmennâ ve saddaknâ, veriyorsun, ammâ Yahudî etmeden vermiyorsun!"..." (s.1202)

"Yahudî kalpağı hikâyesinden olmaya ki ihvân-ı bâ-sefânın kalplerine bir hatıra zuhur etsin." (s.1203)

"...Şâm-ı şerîf a'lem-i ulemâsından ve mazinne-i kirâmdan meşhur ve maruf Gözberizâde Şeyh Müslim Efendi rahmetullâhi ta'âlâ aleyhi rahmeten vasiaten bir sabah hâne-i sa'âdetlerine yakın olan hamama teşrif buyurmuşlar. Gidip görenlerin malûmu olduğu üzere Şâm-ı şerîf hamamlarında makdes tabir olunur bir büyük havuz vardır, her sabah hazneden sıcak su ile doldururlar. Üzerine serçe parmağı kadar daim sıcak su akıp üstünden dahi o miktar su akıp gider. Ekser-i ahâlî doğruca makdese girip orada gusül eder ve üç defa batıp çıkıp oradan taşraya çıkar. Hoca efendi merhum dahi doğruca makdese girip böylece gusül edip dışarıya çıktıktan sonra hamamcıyı çağırıp demiş ki "Makdesin suyunu çok sıcak etmişsiniz, içinde duramadım, çabuk gusledip çıktım. Bu kadar sıcak etmeyiniz, Cenâb-ı Hak müminler için cehennemde tehyie eylediği azap bu kadar sıcak değildir. İşte böylece bilmiş ol" demiş." (s.1207-1208)

"Bir hatunun bir oğlu var imiş, vefat etmiş. İmam efendi gasl ederken validesi "Ah benim hafız oğlum!" diye ağlayıp feryat edermiş. İmam efendi demiş ki "Hatun, senin oğlun hafız değil idi." Hatun demiş ki "Ah ya hoca efendi, hafız değildi de ya niçin deli idi?"..." (s.1209)

"Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin hâl-i hayât-ı sa'âdetlerinde civarında olan köylerin birisinden bir adam, huzûr-ı Hazret-i Pîr'e gelip köyde olan canları uyandırmak için bir şeyh talep etmiş. Hazret-i Pîr efendimiz de huzûr-ı reşâdetlerinde bulunan canlardan birisine emr ü ferman buyurmuşlar ki "Ya filân, sen git!" diye. O can da "Semi'nâ ve ata'nâ" deyip köylü adam ile beraber köye gitmiş. Hazret-i Pîr efendimiz bunların arkasından Cenâb-ı Hakk'a hamd ü sena ve şükür etmiş ki "Hamd olsun şeyh istediler, derviş istemediler! Eğer ki derviş isteseler idi, fakir gitmeli idi" buyurmuşlardır azizim." (s.1272)

“Zamân-ı evâilde fakir gibi bir âşık adam var imiş. Her akşam işinin başından hanesine geldikte üç defa fevkalâde fakirleri gibi sayha edip nara atar imiş. Komşular bunun bu ahvalinden ve narasından taciz olup en son oranın hakimine şikâyet etmişler. Hakim efendi o âşığı celp edip şikâyeti ortaya koymuş, “Nedir bu hâl, niçin böyle ediyorsun?” diye sual etmiş. Âşık, cevabında demiş ki “Müsaade ederseniz arz edeyim.” Hakim: “Buyurun” demiş. “Kulunuz her akşam haneme geldikte üç mahalde nara ederim. Birisi kapıdan içeri girdiğimde doğruca ahıra girerim, gayet güzel necîbü'n-nesl bir arap atım vardır, dîn-i mübîn uğrunda ona binip gazaya gitmek için beslerim. Kaçan hayvan beni görüp başını bana döndürüp ne vakit gideceğiz gibi bir kişner, işte o zaman bir nara atarım. Sonra merdivenden üst kata çıkarım, merdiven başında envâ'-ı şükûfe ve melbûse ile müzeyyen pâk-dâmen, hüsnâ, müstesna olan halilem bana muntazır olmuş duruyor, onu görünce bir nara da orada atarım. Badehu odaya girip odanın tekmil duvarlarına talik olunmuş ve muharebe için tehyie ve daima tathir olunan eslihalarımı görüp bir nara da orada atarım” deyince hakim efendinin aşk u muhabbet cûş ü hurûşa gelip “Oğlum bir nara da benim için at, sana izin verdim. Çıkın herifler dışarıya!” deyip komşuları huzurundan kovmuş azizim.” (s.1315-1316)

“Fakir gibi bir âşığın biri mahdumuyla beraber böyle cuma câmi'-i şerîfte namaz kılıp hanesine avdetinde esnâ-yı râhta bir ahbabına rast gelip muhabbet ederek konuşarak evinin kapısı önüne kadar gelmiş. Orada da biraz konuşup o ahbabına maa's-selâm deyip mahdumuyla beraber hanesine girmiş ve öğle taamı hazır imiş, sofraya oturmuşlar. Mahdumu demiş ki “Efendi baba, işte taamımız var idi, o zatı da alıkoyup birlikte taam etsek ne güzel olur idi.” Pederi demiş ki “Oğlum taama çağırmaya niyet etmemiş idim, onun için alıkomadım.”(...)Yine böylece bir âşık bir mahalle gider iken yolunun üstünde bir cenazeye tesadüf etmiş. Cenaze namazını eda için bir zat tarafından o âşığa denilmiş ki “Baba efendi, buyurun cenaze namazını kılalım.” Demiş ki “Niyetim hazır değildir” deyip yoluna revan olmuş.” (s.1320)

“Canlardan birisi ayı suda görür imiş; yani semada olan kamerin aksi suya düştüğü için orada müşahede eder imiş. O canın bu hâlini Hazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz etmişler. Onlar da buyurmuşlar ki “Ensesinde başını yukarıya kaldırmaya mâni çıban yok ya, başını yukarıya kaldırsın da ayı yerinde görsün!” Yani o can, mahbûblar yüzünden ve cemallerinden neş'e-yâb-ı aşk u muhabbet olurmuş demektir.” (s.1328)

“Vakt-i evâilde müneccimbaşının hanesine bir zampara girmiş. Komşular haber alarak basmışlar. Halk kapısının önüne birikip seyr ü temaşa eder iken bir ehl-i dil zât-ı âlî-kadr oradan geçiyormuş. Sual etmiş ki “Nedir bu kalabalık?” Demişler ki “Müneccimbaşının hanesine bir zampara girmiş, onu çıkarıyorlar.” O zât-ı âlî buyurmuş ki “Fe-subhânallâhi ta'âlâ, müneccimbaşı beş yüz senelik gökler ve yıldızlardan haber veriyor da hanesinde olan zamparayı nasıl bilmiyor.”...” (s.1389)

“...adamın birisi bir merkep ister imiş. Komşusunun bir tane merkebi var imiş. Dua edermiş ki “Ya rabbi bu komşunun merkebini ziyade et, yani daha bir merkep ihsan et.” Onun üzerine Cenâb-ı Hak merkepsiz olan adama da bir merkep ihsan etmiş.” (s.1395)

“Bir cahil adam bir efendisinin hanesine gidip tesadüfî olarak o efendi tabak içinde armut yer imiş. O gelen misafire de buyurun deyip o da başlamış armut yemeye. Efendi, o adama hitaben demiş ki “Âbdâr değil mi?” “Evet efendim âbdâr” demiş. Ve bu “âbdâr” lafzını belleyip o adam oradan kalkıp diğer bir efendinin hanesine gitmiş. Hane sahibi kahve emretmiş, getirmişler. Kahveyi içtikten sonra “Âbdâr olmuş” demiş. Efendi uşağı çağırıp “Güzel bir kahve getirin” demiş, getirmişler. Kemâ-fi's-sâbık hitamında “Âbdâr olmuş” demiş. Artık efendinin fevkalâde canı sıkılıp uşağı çağırıp kulağına demiş ki “Kahve sulu olmuş diyor, tekrar gayet telve gibi bir kahve daha pişirip getirin” demiş. Uşak da çamur gibi telveden ibaret iki fincan kahveyi pişirip birisini misafire, diğerini efendiye vermiş. Efendi bakmış ki ne bakarsın kahve değil, telve çanağıdır. Fincanı elinde tutup sonra uşağa vermiş. Misafir ama ne kâfir! O telve çanağını da dili ile yalayıp içtikten sonra kemâ-fi's-sâbık “Âbdâr olmuş” demesiyle beraber hane sahibi ağzından baklayı çıkarıp artık ağzına geleni söylemiş. Misafir demiş ki “Ben ne bilirim canım, demincek Hasan Efendi'nin konağına gittim. Armut yiyor idi. Beraberce yedik. O dedi ki “âbdâr.” Ondan öğrendim” demiş.” (s.1415-1416)

“Anadolu'daki Kemah kazasında üç adam para kazanmak için İstanbul'a gelmişler. Bunlardan ikisi hâllerine münasip birer iş tutup para kazanmaya başlamışlar. Diğer bir arkadaşı hiçbir iş tutmayıp İstanbul'u akşama kadar ölçüp gezip akşam oldukta, arkadaşlarının yanına gelip onların yemeği ile gıdalanıp yatarmış. Arkadaşları buna pek çok pend ü nasihat edip “Canım para kazanmayacaksın niçin İstanbul'a geldin ve ne yüzle ve nasıl parasız memlekete avdet edeceksin?” demişler ise de bu adam cevabında “Ne yapayım, elim bir iş tutmuyor, şunda bir müddet misafirim, İstanbul'u gezip her bir şeyinden malûmat alıp bir bilgişlik ile sizinle beraber memleketime avdet ederim, beni de böylece kabul edin”

demiş. Onlar da pekiyi deyip o adamı hâline bırakmışlar. Vaktaki avdet zamanı gelmiş, üçü beraber vapura binip Trabzon'a çıkıp oradan memleketleri olan Kemah'a gelmek üzere mâşiyen yola revan olmuşlar. Vaktaki Çardaklı Boğazı'na gelmişler, kuttâ'-ı tarîk olan haramiler bunların önüne geçip "Nereye gidiyorsunuz ve nereden geliyorsunuz?" sual ve cevabından sonra "Soyunun bakalım!" demişler. Peşinen parasız müflis olan bu adamı yoklamışlar, bir para olmadığını anlayıp yakasını bırakmışlar. O biçarenin bir kısa çubuğu var imiş. Onu doldurup şöyle dağın eteğine çıkıp arkasını bir ağaca verip çubuğunu içip bunları seyr ü temaşa eder imiş. Bunlar haramiler ile boğaz boğaza, gırtlak gırtlağa boğuşup soyulmamak isterler, haramiler soymak ister. Alt alta, üst üste yüzleri kanamış bir hâl-i esefte görüp o arkasını ağaca vermiş adam, bunlara hitaben demiş ki "Arkadaşlar, ağalara eziyet etmeyin, soyunun kemerdeki paraları teslim edin, vaktiyle çıkıp yerimize gidelim!" Zaten haramiler kalabalık olup bunlara galebe ederek güzelce soyup soğana çevirip tamamen paraları almışlar. Onlar o tarafa bunlar bu tarafa yola revan olmuşlar. Şimdi iki arkadaş ah u efgân ile ağlaşıp gider iken müflis olan adam bunlara demiş ki "Şimdi anladınız mı İstanbul'da gezip para kazanmadığımın sebebini, çünkü bu Çardaklı Boğazı hiç hatırımdan çıkmaz idi. İstanbul'da bin türlü mihen ü meşâk ile para kazanıp getirip buradaki haramilere teslim etmekte mana nedir arkadaşlar?" demiştir." (s.1523-1524)

"Bir sâil, câmi'-i şerîf kapısının önüne bir mendil serip oturmuş ki çıkan cemaatten birkaç para mendile düşsün diye. Cemaatın arkası alınıp en sonra çıkan fakir bir mirasyedi bey, görmüş ki sâilin mendili üzerinde bir onluk ile bir beş para vardır, yani o kadar cemaatten hâsıl olan sadaka on beş paradan ibarettir, mirasyedi bey bu ya, fakir gibi altmış senede bin üç yüz kuruş maaşa nail olmamış, onun yevmiyesi bin üç yüz lira imiş. Tuhaflık olmak için beşibiryerde bir altın mendile atmış. Şimdi sâil beşibiryerde lirayı görünce kendisine cezbe gibi bir hâl-i sürûr gelmesiyle gözlerini açıp sağına ve soluna nazar edip başını semaya dikip yerinden kalkıp bir cüz'î tefekkürden sonra mirasyedi beye hitaben "Allah olasın" demiş. Etrafında olan cemaat da fevkalâde kahkaha ile gülmüşler. Sonra sâile sual etmişler ki "Niçin bir cüz'î durup tefekkür ettin?" Sâil demiş ki "Sadakanın derece-i a'zam şanına layık bir dua düşünüp bulamadım, binaenaleyh bundan büyük dua yoktur diyerek bu lafz-ı şerîfi söyledim" demiş." (s.1556)

"Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz Efendimize etraf u eknâfta olan köylerden gelip biat ederek derviş olup zikir alırlar imiş. Bir [gün] köylünün birisi gelip böyle zikir talim olunmuş ve her nasılsa Hazret-i Pîr efendimiz o adama

muhabbet ederek buyurmuşlar ki "Şeyh", çünkü Hazret-i Pîr efendimiz mürîdânına "şeyh" tabir buyururlar imiş. Buyurmuş ki "Zikre devam et, zakir olanlar dünya ve ahiret selâmettedir. Şayet hatab kat' etmek için dağlara gider iken araban bir yere ilişip kalır ise fakire nida edip medet ya Terzi diye çağır, erenler yetişip arabanı selâmete çıkarırlar" buyurmuş. O köylü adam hatab kat' etmek üzere bir gün diğer köylüler ile yirmi otuz araba birlikte dağa gitmişler. Avdetlerinde her nasılsa fevkalâde yağmur yağıp ziyadesiyle sular cûş edip çamurlar peyda olarak cümlesinin arabaları çamura batıp dayanıp kalmış. Bu mahut köylü adamın Hazret-i Pîr'in nutku hatırına gelip "Medet ya Terzi!" diye hafiyyen nida ederek istimdat talep etmiş ve derhâl cümle arabalar güya manevî çifte öküzler gelip yardım ve muavenet etmiş gibi çamurlardan ve o sulardan kurtulup emnen ve sâlimen köye dahil olmuşlar. Muahharen o mahut köylü, Hazret-i Pîr efendimizi ziyaret etmek için Erzincan'a gelmiş. Huzûr-ı Hazret-i Pîr'e dahil oldukta, Hazret-i Pîr efendimiz buyurmuşlar ki "Ya şeyh, fakir yalnız senin arabanı böyle berzahtan kurtarmak için sana böyle bir şey demiş idim. Sen bütün köylülerin yirmi otuz arabasını bize sürdüttün!" buyurmuşlardır azizim." (s.1559-1560)

"Hazret-i Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Erzurum'a altı saat mesafede olan Hasankalesi'nde ikamet buyurdukları cihetle kendi mürîdânından olan Erzurum Gümrük Nazırı Sarı Abdullah Efendi merhum rahmetullâhi aleyhi ara sıra hayvan gönderip Erzurum'a teşriflerini istirham ederler imiş. Yine böylece bir gün dairesinin ayvazı olan Artin'e demiş ki "Al şu tezkireyi ve al şu hayvanı, hazret-i şeyh efendimize götür, birlikte avdet edesin." Ayvaz götürmüş ve o gece orada kalmış. Ferdâsı günü alessabah hazret-i şeyh hayvana süvar olup yanında ayvaz mâşiyen üç saat mesafeye kadar gelmişler. Erzurum'a üç saat mesafe kalmış. Hazret-i şeyh hayvandan inip ayvazı bindirmek istemiş. Ayvaz ayaklarına kapanıp "Aman efendim, efendi işitir ise benim başımı keser!" demiş. Hazrete ilhâh ederek ehlullâh nutku tesiri ziyade olduğundan ayvaz titreyerek ne hâl ise binmiş. Ayvaz hayvan üzerinde, Hazret-i Hakkı mâşiyen Erzurum'a geliyorlar. Erzurum'a yaklaşınca ayvaz fevkalâde rica edip attan inmesini istirham etmiş ise de hazret kabul etmeyerek ayvaz at üzerinde Erzurum'a yaklaşmışlar. Sarı Abdullah Efendi ile sair ihvân-ı bâ-sefâ, hazretin istikbaline çıkmışlar. Görmüşler ki ayvaz at üzerinde, hazret mâşiyen geliyorlar. Cümlesi niyet etmiş ki ayvazı fena hâlde darp etsinler. Hemen takarrüp ederek ihvân-ı bâ-sefâ cümleten hazretin ayağına kapanıp "Aman efendim nedir bu hâl?" demişler. Buyurmuşlar ki "Yol arkadaşım. Yolun yarısına kadar ben bindim, benim hakkım idi; yarısına kadar da onu bindirdim ki onun hakkıdır." Sonra oradaki ihvan, ayvaza demişler ki "Gördün mü Artin

Müslümanları, gel sen de Müslüman ol." Ayvaz demiş ki "Ta hey Hakkı gibi Müslüman olamam. Senin gibi Müslüman olmak, olmamak müsavidir."..." (s.1581-1582)

"Bir sağır adamın komşusunu iyâdet etmek için gidip hastayı bîzâr ettiği hikâyesi gibidir. O sağır zannetti ki iyâdet edip hukuku muhafaza ettim, hâlbuki hukuku paymal etti. Hastayı gidip görmüş idi, daha iyi idi, sağır bir ateş yakmıştır. Hastanın gönlüne ve kendiyi o ateş ile yakmıştır." (s.1611)

"Sulehâdan bir zat Hazret-i Azrail aleyhisselâm ile ülfet ü muhabbet peyda etmiş olduğundan Hazret-i Azrail aleyhisselâmdan rica etmiş ki "Ya ahî-fillâh, rica ederim fakiri kabz-ı rûh edecek günden bir iki gün evvelce haber ver ki ona göre tedarikte bulunayım." Böyle karar vermişler. Hazret-i Azrail aleyhisselâm bir sabah teşrif buyurup "Geldim, buyurun" demiş. O zat demiş ki "Aman ya ahî-fillâh, sizinle kararımız böyle mi idi? Birkaç gün evvelce haber verecek idiniz!" Hazret-i Azrail aleyhisselâm buyurmuş ki "Evet kararımız üzere haber verdim ki düngü gün komşunuz Salih Efendi'nin ruhunu kabz ettim, daha evvelki gün de yine komşunuz Ahmed Ağa'nın ruhunu kabz ettim. Hatta siz de onlar ile beraberce kabre kadar gittiniz ya, işte bunda ziyade haber olur mu?" buyurulmuştur azizim." (s.1652)

"Seksen beş yaşında bir adam bohçasına zeytin fidanı dikiyor imiş. Vaktin padişahı tebdîl-i kıyâfet olarak lalasıyla beraber oradan geçer iken bu adamın böyle zeytin fidanı diktiğini görüp taaccüp etmiş ki bu fidan otuz kırk sene sonra zeytin verecektir, bunun ömrü ise buna yetişmez diyerek o adamın yanına gidip diktiğinden sual etmiş, cevap almış. Sonra demiş ki "A baba, bu fidan meyve vermesine otuz kırk sene ister, hâlbuki senin ömrün buna kâfi değildir." Cevabında o adam demiş ki "Dede sultan, bizden evvel gelenler bizim için böyle fidanlar dikip bize terk etmişler, ben de onlar gibi benden sonra gelenler için dikiyorum" demiş. Padişahın hoşuna gidip ihsan vermiş. O adam temanna edip "Gördün mü dede sultan, bizim zeytin fidanı şimdiden meyva verdi" demiş azizim." (s.1652)

"Mürşidân-ı izâm hazerâtından bir zatın, mürîdânına olan emir ve tembihi bu imiş ki her kim ki bize intisap eder ise onun sülûku ve erbain ve çilesi yalan söylememektir. İşte sâlikânı bu yolda terbiye eder imiş. Salikin birisi mugâyir-i şer'-i şerîf bir iş işleyeceği zaman evvelemirde tefekkür eder imiş ki şayet şeyh efendi sual ederse ki böyle bir iş işlemişsiniz diye ne cevap vereceğim? Ber-mûcib-i mu'âhede işin doğrusunu söyleyeceğim. Bu ise asla ve kat'â mümkün değildir diyerek o masiyeti işlemeden feragat eder imiş azizim." (s.1759)

“Fakirleri gibi dalkavuk veya bir dal sikke fakîr-i Mekke, sâil-i Medîne bir zat var imiş. Bir gün ehibbâsından Rumelihisarı'nda sahilhanesi olan bir efendinin yalısına gitmiş. Tesadüfi olarak orada yine ehibbasından Anadoluhisarı'nda yalısı olan diğer bir efendiyi bulmuş. Esnâ-yı muhabbette o iki efendi birbirlerine demişler ki “Bizim azize sual edelim, Rumeli cihetinde olan yalılar mı güzeldir, yoksa Anadolu tarafındaki yalılar mı güzeldir?” diyerek sual etmişler. Aziz de sahihen aziz imiş. Bilâ-tereddüt demiş ki “Efendim, Anadolu cihetindeki yalıların güzelliği Rumeli tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir. Kezalik Rumeli cihetindeki yalıların da güzelliği Anadolu tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir” demesiyle ikisi de gülüp memnun olmuşlardır.” (s.1771)

“Hamallar kethüdasının hikâyesi budur ki bu adam saray-ı hümâyûnda müddet-i medîde tablakârlık hizmetiyle istihdam olunup muahharen Beşiktaş hamallar kethüdalığıyla çerağ buyurulmuş. Hamallar cümleten bu adamın başına toplanıp bu adamı bir merkebe bindirip rikâbında ve arkasında bir sürü hamallar ile mahall-i hükûmeti olan iskele başındaki kulubesine getirmişler. İşte bu bir gayet tuhaf ve zarif alay ve bir cemiyet olmasıyla yolu üzerinde olan kâffe-i esnâf ve seyirciler bu cemiyeti seyretmek üzere serâpâ dizilip gülerler ve birbirlerine söyleşip istihza ederler imiş. Bu biçare adam bîhaber ve bî-irfân, zanneder imiş ki kendinin böyle hamallar kethüdalığı mansıbıyla çerağ buyurulduğuna ve mansıbın büyüklüğüne hürmet ü ri'âyet-i mahsûsa olmak üzere ahalinin böyle yolu üzerine dizilmesi manasına zahip olarak merkebin üzerinde ayaklarını sallayarak iki elleriyle iki tarafa selâm vererek “Benim elimde ne var? Edip eyleyen Allah” der imiş. Bu lafz-ı şerîfi kendi lisanınca gayet kaba kaba söylemesine ve kemâl-i meşrûriyyetle gülerek iki tarafına iki eliyle selâm vermesine ahalinin fevkalâde zevklerine gidip gülerler ve istihza ederek başlarıyla işaretler ederler imiş. Bunların içlerinde bulunan ehl-i dil ve ârifân, o adamın hâl ü şanına ve söylediği kelâmına nazar-ı ibret ve hakîkatle nazar ederek mazhar-ı tecelliyât-ı subhâniyye neşesiyle kendilerinde hâsıl olan irfandan pür-zevk ü sefâ olurlar imiş, zira ki bu kelâmın sahibi bi-hasebi'z-zâhir hamallar kethüdası ammâ bi-hasebi'l-bâtın ve'l-i'tıkâd cemâllar kethüdası olmuştur azizim. Gürûh-ı gâfilûn u câhilun da bu adamın hâl ü şânıyla söylediği kelâmına kahkaha ile gülüp itâb u azâb-ı elîm-i ma'neviyyeye kendilerini ilka ederler imiş mevlânâ.” (s.1780)

“Burada bir hikâye nakil edeyim azizim. Mudhik bir adam var idi. O şöyle nakil eyledi ki bir tarihte İstanbul'da pek çok kış oldu, o esnada bir gün erkenden bedestene gittim. Daha açılmamış idi. Lâkin şöyle kapısından kulak verdim. Bedestenin içerisinde tellâllar

nida ediyor: “Saatim beş yüz ellide, haraç haraç!” Diğeri de “Pırlanta yüzüğüme bin beş yüz kuruş var!” Başkaları da birer nidada “Hasan Efendi gidiyor, elma kürkü iki bin iki yüz kuruşa, haraç haraç!” İşte ilânihâye tellalların seda ve nidası ayyuka çıkıyor. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu ne olacak diye çok tefekkür ettim. Sonra bir uyanık zat dedi ki “Koca budala, bu kadarcık şeyi anlamadın mı dünkü gün olan tellâlların seda ve nidası bedestenin kubbesindeki buzlar içinde haps olunup şimdi buzlar donlar çözüldüğü için o seda ve nidalar kubbeden zuhur ediyor!” demiş.” (s.1790)

2.19.7. Atasözleri-Deyimler

“Bütün milletlerin atalarından kalmış, yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözleri vardır. Bu sözlere her millet “kanatlı söz”, “nasihat”, “cevherli söz”, “ibret verici söz”, “altın söz”, “dilin gülzârı”, “halk mektebi”, “halk hikmeti”, “ruhun tabibi”, “aklın gözü” ve benzeri anlamlar içeren isimler vermiştir. Sözlü kültür ve edebiyatın bu en kısa ve göreceli olan en sabit metne sahip olan türü, günümüz Türkiye Türkçesinde, “atasözü” olarak adlandırılır.”[114] “Atasözleri; Türk halkının dünya görüşünü özetleyen sözlerdir. Bunların her biri bir söz arasında atalarımızdan birinin ağzından çıkmıştır. Fakat, toplumun arasına yayıldıktan sonra, ilk ağızdan çıktığı gibi kalmamış; yayıldıkları çağların, çevrelerin sosyal havasına uyarak bazıları tutulmuş, bazıları unutulmuş; bazıları da yeni ifadelere, yeni anlamlara bürünmüş; böylece, az çok değişip gelişerek, kalıbını, kıvamını bularak toplumun malı olmuştur.”[115]

Deyimler ya da diğer adıyla tabirler ise asıl anlamlarından uzaklaşmak suretiyle yeni kavramlar oluşturan kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha fazla sözcükten kurulu bir çeşit dil ifadesi olan deyimler; duygu ve düşünceleri dikkat çekici şekilde anlatan basit fiil, birleşik fiil, isim, zarf, sıfat görünümüne sahip gramer unsurlarıdır.[116] Deyimlerin söz dizimleri üçe ayrılmaktadır. Bunlar; sonları mastarla biten deyimler, cümle şeklinde görülen deyimler ve daha çok birleşik sözcüklere benzeyen deyimlerdir.[117]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda yüzlerce atasözü ve deyim ile karşılaşılmış ve bunlar aşağıda karışık bir şekilde sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

Abdest bozmak

“...abdest bozmak sıkıştırdı.” (s.1787)

---

[114] Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.78.
[115] Güney, **Folklor ve Halk Edebiyatı**, s.175.
[116] Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.642.
[117] Güney, **a.g.e.**, s.195-196.

(Ayrıca sayfa: 376, 377, 936'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Abdestsiz yere basmamak

“Ve o tarihten itibaren bu ana kadar abdestsiz yere basmadım.” (s.356)

(Ayrıca sayfa: 580'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Âciz kalmak

“...kalem âciz kalır.” (s.413)

(Ayrıca sayfa: 126, 130, 135, 197, 281, 310, 525, 703, 741, 796, 971, 1010, 1202, 1432 ve 1525'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 16 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birinin) Açığı çıkmak

“Haylice açığı çıktı.” (s.537)

Açıkta kalmak (olmak)

“Yine açıkta kaldı.” (s.481)

(Ayrıca sayfa: 552, 844, 1455'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir yer) Adam almamak

“Artık sokaklar adam almıyor, çok kalabalıktır.” (s.906)

Ağır gelmek

“Lâkin bu da gönlüme ağır geldi,(...)” (s.1648)

(Ayrıca sayfa: 989 ve 1106'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ağzı varmamak

“...ağzım varmıyor ki duayı kıraat edeyim.” (s.423)

(Birinin) Ağzına bakakalmak

“Yine şunun bunun ağzına bakakaldık.” (s.1392)

Ağzına geleni söylemek

“...çünkü böyle bir vakt-i nâzikte ağzına geleni söyler,(...)” (s.1613)

(Ayrıca sayfa: 1416'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ağzından baklayı çıkarmak

“...hane sahibi ağzından baklayı çıkarıp artık ağzına geleni söylemiş.” (s.1416)

Ağzından bal damlamak (akmak)

“...yani salepçi güğümü gibi ağzından bal akar, içi ateş dolu kaynar.” (s.1280)

(Ayrıca sayfa: 1802'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ağzını aramak (yoklamak)

“...ağzını aradım ise bu bapta hiçbir...” (s.524)

(Ayrıca sayfa: 121'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ah etmek

“Çoban derhâl câmesini yırttı ve hararetle bir ah etti,(...)” (s.1635)

(Ayrıca sayfa: 372'de 2 kere, 486, 705, 1001, 1396, 1759'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Akacak kan damarda durmaz

“Hâlbuki akacak kan damarda durmaz dedikleri gibi...” (s.1423)

Aklı başına gelmek

“Orada biraz oturup aklı başına gelir.” (s.469)

(Ayrıca sayfa: 89, 131, 914, 1006, 1008, 1202, 1492, 1556, 1754'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Aklı başında olmamak

“...yeni uykudan uyanmış aklı başında olmayan âşıkân gibi...” (s.569)

Aklı başından gitmek

"..."...şeyh efendimiz hazretleri teşrif ediyor zannettim. Aklım başımdan gitti!"..." (s.395)

(Ayrıca sayfa: 108, 114, 116, 397, 409, 453, 633, 1005-1006'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Aklı gitmek

"...aklın gidip ne yapacağını ve ne işleyeceğini bilemeyip…" (s.1383)

(Ayrıca sayfa: 1257'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Aklını başına almak (toplamak, devşirmek)

"Aklını başına al, kim olduğunu anla,(...)" (s.387)

(Ayrıca sayfa: 108, 846'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şey birinin) Aklını başından almak

"..."...Yusuf gibi cemalin ehl-i meclisin akıllarını başından alacaktır.(...)"..." (s.451)

(Ayrıca sayfa: 452'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Aklını oynatmak

"...aklını oynatmış idi." (s.1116)

Akrep gibi

"...ehl-i Arab'dan gayrılarını akrep gibi sokarlar." (s.891)

Alt alta üst üste

"Alt alta, üst üste yüzleri kanamış bir hâl-i esefte görüp..." (s.1523)

Alt etmek

"...vakt-i şebâbetinde nefsini alt etmiş..." (s.1419)

(Ayrıca sayfa: 1527 ve 1813'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyin) Altında kalmak

“...”...İslâm çoluk çocuk ayak altında kaldılar.(...)”...” (s.930)

(Ayrıca sayfa: 421, 446, 1473'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Altüst olmak

“...”...belki dünya alt üst olur.”...” (s.812)

Anadan doğmuşa dönmek (anadan yeni doğmuş gibi olmak)

“...yeniden anadan doğmuş gibi kendimi bildim.” (s.597)

(Ayrıca sayfa: 1010'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az

“Anlayana sivri sinek saz gelir

Anlamayana davul zurna az gelir” (s.1495)

Aralarında dağlar kadar fark olmak

“...”...onun yazısıyla reis efendinin yazısı arasında dağlar kadar fark vardır.(...)”...” (s.901)

Arapsaçı gibi

“...Arap saçı gibi karış muruş olmuş...” (s.867)

(Ayrıca sayfa: 953'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Arası (araları) açılmak (açık olmak, bozulmak)

“Muahharen Arif Paşa hazretleriyle, Müşir Yaver Paşa'nın dahi araları bozulup...” (s.543)

(Ayrıca sayfa: 601 ve 1294'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Arasına (aralarına) karışmak

“...aralarına karışıp düşekalka giderim.” (s.1380)

(Ayrıca sayfa: 1447'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Arasını (aralarını) bulmak

"...deyip aralarını bulup sulh ediyor." (s.604)

Arı kovanı gibi işlemek

"...arı kovanı gibi mahlûk işleyip..." (s.1008)

Arka vermek

"Ona arka verip efendileri pek çok dil-gîr etmiştir." (s.991)

(Ayrıca sayfa: 702, 823, 846, 1005, 1123, 1481'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Arkası alınmak

"...güç hâl ile arkası alındı." (s.495)

(Ayrıca sayfa: 500, 542, 715, 775'te 2 kere, 777, 832, 868, 1058, 1556'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Arkasında dolaşmak (gezmek)

"...arkasında dolaşmış olduğu hâlde..." (s.1108)

Asayiş berkemal

"…asayiş ber-kemâl oldu…" (s.134)

(Ayrıca sayfa: 1285'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Aslan gibi

"Maşallah arslan gibi çocuklardır." (s.531)

(Ayrıca sayfa: 979'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Aşk olmayınca meşk olmaz

"...aşk olmayınca meşk olmaz..." (s.1132)

(Ayrıca sayfa: 128 ve 1470'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Aşka gelmek

"...hele vaizler, hafızlar, raks-ı mestânemi göricek aşka gelirler idi." (s.322)

(Ayrıca sayfa: 322, 1061 ve 1198'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ateş almak

"...ateş alarak fevkalâde bir sayha ettim ki..." (s.1389)

(Ayrıca sayfa: 934, 1293'te 2 kere, 1596, 1779, 1784'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Avazı çıktığı kadar

"Artık avazı çıktığı kadar feryat ve figan ederek..." (s.1307)

Ay gibi

"İşte şimdi ay gibi..." (s.1034)

(Ayrıca sayfa: 1207'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ayağa kalkmak

"..."...bu Ermeniler ayağa kalktılar,(...)"..." (s.930)

(Ayrıca sayfa: 527, 555, 703, 720, 892, 901, 904, 1034, 1145, 1226, 1280, 1290, 1773, 1820'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 15 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ayağına (ayaklarına) kapanmak

"...nasıl ayaklarına kapandığımı bilemedim." (s.458)

(Ayrıca sayfa: 96'da 3 kere, 109, 114'te 2 kere, 350, 379, 410, 432'de 2 kere, 608, 627, 726, 915, 934, 996, 1182, 1282, 1429, 1581'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 23 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir yerden) Ayağını çekmek

"...daireye veda ederek ayağımızı çekmek..." (s.1822)

(Bir yerden) Ayağını kesmek

"...şubeden ayaklarını kestik,(...)" (s.1149)

Ayağının tozu ile

"...böyle ayağı tozuyla doğruca fakirhane gelmesi..." (s.721)

(Ayrıca sayfa: 797 ve 878'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ayak atmak

"Vaktaki şitâ ayak attı,(...)" (s.1078)

Ayak bağı olmak

"...zira ayak bağı olan halam merhumeyi..." (s.1278)

Ayak basmak

"Bu adam kadem-i ehlullâha ayak basmıştır!" (s.193)

(Ayrıca sayfa: 193, 338, 340, 753, 904, 1143, 1151, 1288, 1293, 1761'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ayakları geri geri gitmek

"...ayaklarım geri geri giderek gittim." (s.847)

Ayıkla pirincin taşını!

"Gel azizim pirincin taşını ayıkla!" (s.1279)

Ayın on dördü gibi

"Ammâ yarın ötede ayın on dördü gibi..." (s.1459)

(Ayrıca sayfa: 124 ve 1588'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ayna gibi

"..."...vücut jengârından ayna gibi saf oldu..."..." (s.1638)

(Ayrıca sayfa: 44'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ayyuka çıkmak

“...iş alevlenip ayyuka çıkmış.” (s.835)

(Ayrıca sayfa: 1000 ve 1790'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bağrına basmak

“...kapısının önündeki köpeğini dahi bağrına basar ki...” (s.536)

(Ayrıca sayfa: 633'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Baş aşağı etmek

“...üzerine baş aşağı edip...” (s.857)

(Ayrıca sayfa: 1554'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Baş başa vermek

“İşte baba oğul baş başa verip...” (s.386)

(Ayrıca sayfa: 892, 1313, 1592, 1709, 1719'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Baş göstermek

“...birer birer meydân-ı muhabbete baş göstermeye başladılar.” (s.200)

(Ayrıca sayfa: 200, 328, 461, 470, 862, 1489'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Baş kesmek

“...hazret-i şeyhin makam ve postuna baş kesmek için başımı aşağa indirdikte iken...” (s.200)

(Ayrıca sayfa: 201'de 2 kere, 317'de 2 kere, 319'da 2 kere, 321, 322, 323, 422, 741'de 2 kere, 912, 1142, 1157, 1177, 1184, 1196, 1290, 1490, 1506, 1529, 1793'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 24 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Baş koymak

“...sultân-ı aşk efendimiz hazretlerine atebe-i sa'âdetlerine baş koydum.” (s.321)

(Ayrıca sayfa: 77, 88, 95, 323, 328, 343, 368, 569, 727, 797, 977, 982'de 2 kere, 1001, 1027, 1174, 1330, 1635, 1814, 1817'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 21 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyle) Başa çıkmak

"...cümlesiyle başa çıktık." (s.487)

Başa gelmek

"Lâkin çare ki bir iş ki başa geldi,(...)" (s.538)

(Ayrıca sayfa: 110, 125, 443, 469, 1067'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birini, bir şeyi) Başıboş bırakmak

"...yani hayvanı bağlamayıp başı boş bırakıp..." (s.1587)

Başına dolamak

"...cümlesi başıma dolanıp..." (s.537)

(Bir işin, şeyin) Başına oturmak

"Akşam ezanı okunur iken sofra başına oturdum." (s.527)

(Ayrıca sayfa: 1060 ve 1114'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyi birinin) Başına sarmak

"...bunu dahi başımıza sardılar." (s.522)

Baygın düşmek

"...kımıldanmaya mecali yok, baygın düşmüştür." (s.1116)

Bayrakları açmak

"...daha ne duruyorsunuz diyerek bayrakları açtılar." (s.376)

Bayram etmek (yapmak)

"...birtakımı bayram edip..." (s.833)

(Ayrıca sayfa: 500, 550, 928, 1073, 1332'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Beli bükülmek

"..."Bu şubeden Hakkı Efendi'nin gidişi pek fena hâlde belimizi büktü, yerine her kim gelse nafiledir.(…)"..." (s.1417)

(Ayrıca sayfa: 743'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Billur gibi

"...insân-ı kâmil saf billûr gibidir;(...)" (s.580)

Bin can ile

"...leyl ü nehâr bin can ile çalışırlar ise de..." (s.478)

(Ayrıca sayfa: 359, 972, 1459, 1463, 1558, 1776'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bin nasihatten bir musibet yeğdir

"...bin nasihattan bir musibet iyidir derler." (s.1151)

(Ayrıca sayfa: 1443 ve 1643'te de biraz farklı örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bini bir paraya

"...artık sayhanın bini bir paraya olup..." (s.1213)

Bir aşağı bir yukarı

"...meydanda bir aşağı ve bir yukarı gider gelir." (s.861)

Bir başa bir göz yeter

"...bir başa bir göz yeter derler ise de..." (s.1586)

Bir baştan (uçtan) bir başa (uca)

"...sarayın uzun divanhanesi bir baştan bir başa..." (s.449)

(Ayrıca sayfa: 1656'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bir ben, bir de Allah bilir

"Ama nasıl götürdüm, bir ben ve bir de Allah bilir." (s.839)

Bir dereceye kadar

“...bir dereceye kadar âlem-i hayretten kurtarmıştır.” (s.1165)

(Ayrıca sayfa: 10, 317'de 2 kere, 424, 428, 439, 569, 750, 785, 791, 793, 798, 835, 836, 862, 958, 963, 1072, 1122, 1255, 1300, 1446, 1487, 1519'da 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 26 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bir deri bir kemik (kalmak)

“Öyle kundak içinde bir deri ve bir kemik kaldı;(...)” (s.470)

Bir hâl olmak

“...”Sen birdenbire görünce bir hâl oldun.(...)”...” (s.846)

(Ayrıca sayfa: 744 ve 748'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bir kolayını bulmak

“...onlar vasıtasıyla bir kolayını bulup...” (s.1436)

Bir taşla iki kuş vurmak

“...yani bir taş ile iki kuş vurduk demek olup...” (s.771)

(Ayrıca sayfa: 1149'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bir yolunu bulmak

“...bir yol bulup çatmak niyet-i hayriyyesine...” (s.638)

(Ayrıca sayfa: 1612'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Boca etmek

“Lâkin iki tarafa orsa boca ederek...” (s.871)

(Ayrıca sayfa: 1183, 1458, 1483'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Boka nispetle tezek amberdir

“Meşhur meseldir: “Boka nispetle tezek, amber gibidir” derler.” (s.731)

Boş bırakmamak

“...ara sıra da boş bırakmayıp elbise ve sairece yoklar idim.” (s.1068)

(Ayrıca sayfa: 970'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Boş ite menzil olmaz

“...boş ite menzil olmaz...” (s.882)

Boyunun ölçüsünü almak

“Herkes bir kere boyunun ölçüsünü alıp sonra soğuk bezden bir entari giyip gidiyorlar.” (s.1411)

Burnu (bile) kanamamak

“...bir ferdin burnu bile kanamamıştır.” (s.556)

(Ayrıca sayfa: 858, 860, 1002'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Buz gibi

“...buz gibi sular cebelden nazil olur.” (s.1482)

(Ayrıca sayfa: 744, 1482, 1774'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bülbül gibi şakımak

“...sohbetlerde artık bülbül gibi şakırdım...” (s.586)

(Ayrıca sayfa: 1301'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Bülbül kesilmek

“...bu yüzsüz artık bülbül kesilip kimseye meydan vermem ki söz söylesinler.” (s.1714)

Büzülüp oturmak (kalmak)

“...bir kûşe-i vahdette büzülmüş kalmıştır.” (s.1275)

(Ayrıca sayfa: 906 ve 975'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Cam gibi

"…gözlerim yalnız cam gibi parlar idi." (s.113)

Can atmak

"İşte bu alayın müşahedesine herkes can atar..." (s.12)

(Ayrıca sayfa: 188, 399, 440, 605, 641, 687, 690, 731, 740, 890, 1202, 1221, 1291, 1307, 1365, 1428, 1469, 1483'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 19 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Can vermek

"...erbabı bu müjdeye can verir." (s.388)

(Ayrıca sayfa: 674, 731, 772, 790, 1125, 1158, 1439, 1536 ve 1770'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Cana (canına) can katmak

"...mürde olmuş canına can katıp..." (s.971)

(Ayrıca sayfa: 442'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Canı sıkılmak

"..."...Buna da cemaatin canı sıkılıyor idi.(...)"..." (s.915)

(Ayrıca sayfa: 112, 372, 438, 479, 1123, 1124, 1220, 1415, 1438'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Canına değmek

"İşte "Okuma canıma değdi" dedikleri burasıdır." (s.367)

(Ayrıca sayfa: 638, 918'de 2 kere, 1072, 1135, 1221, 1459, 1522, 1805'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Canına minnet (olmak)

"Benim ise canıma minnet, başüstüne dedim." (s.196)

(Ayrıca sayfa: 182, 370, 834, 923, 1564'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Canına yetmek

“Lâkin hussâd-ı asrın da artık canına yetti...” (s.436)

(Ayrıca sayfa: 443 ve 512'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Canını yakmak

“Lâkin bu bakış da bütün bütün canımı yaktı.” (s.197)

(Ayrıca sayfa: 1427 ve 1635'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Cennet gibi

“...çayırlık, ağaçlık; cennet gibidir.” (s.1017)

(Ayrıca sayfa: 544, 742, 953, 1393, 1533'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Cerre çıkmak

“...üç aylarda cerre çıkan talebe-i ulûm gibi,(...)” (s.811)

(Ayrıca sayfa: 1441 ve 1443'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Cılkı çıkmak

“...bu pazarlığımız cılk çıktı, civciv çıkmadı vesselâm.” (s.956)

(Birinin) Ciğerini yakmak

“...ciğerini yaktığı neş'e-i aşk u muhabbettir azizim.” (s.1198)

Cihanı tutmak

“...şöhret ve şayianız cihanı tutsun,(...)” (s.1030)

(Bir şeye) Cila vermek

“...afyona cilâ vermek için tiryakilerin şeker yemesine döndü.” (s.192)

(Ayrıca sayfa: 199 ve 1775'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Çamur gibi

"...çamur gibi telveden ibaret iki fincan kahveyi pişirip..." (s.1416)

Çan çan etmek (ötmek veya konuşmak)

"...muradı onlarla çan çan ederek..." (s.1305-1306)

(Bir şeyin) Çaresine bakmak

"Şimdi Vali Paşa hazretlerine rica ediyorum şunun bir çaresine bakalım diye." (s.558)

(Ayrıca sayfa: 126, 1313, 1814'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Çocuk gibi

"Kocamış ihtiyarlar çocuk gibi olurmuş derler.(…)kocamış adamların çocuk gibi lu'b ve oyunla meşgul olarak..." (s.1455-1456)

(Ayrıca sayfa: 1595'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyi birine) Çok görmek

"..."...o memuriyeti çok görmeyiz,(...)"..." (s.920)

(Ayrıca sayfa: 729, 1017, 1125, 1356, 1810'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Çorbada tuzu (maydanozu) bulunmak

"...bizim dahi çorbada maydanozumuz bulunsun diyerek..." (s.787)

Çürük tahtaya basmak

"..."...bir çürük tahtaya basıp oradan azl ile..."..." (s.899)

Dalıp gitmek

"...o deryâ-yı adem dalıp gider idim." (s.1301)

(Ayrıca sayfa: 115 ve 1755'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Damdan düşer gibi

"...damdan düşer gibi dedim ki:(...)" (s.1356)

(Ayrıca sayfa: 1357'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dar gelmek

"...haberini alır almaz cihan başına dar gelip..." (s.1383)

Darbe vurmak (indirmek)

"...İngiltere'de Japonlara karşı ibraz olunan temayül ve teveccühe bir darbe vurmak,(...)" (s.1407)

(Ayrıca sayfa: 978'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Defter tutmak

"...hem çiftliğin kitabetini ifa etmek ve hem de a'şâr zâhiresinin defterini tutmak..." (s.538)

Delilsiz cennete bile girilmez

"Delilsiz cennete girilmez derler meşhur kelâmdır..." (s.1784)

Dem çekmek

"Badehu dua olunup demler çekilip..." (s.1184)

Dem tutmak

"...ismiyle dem tutarlar idi." (s.435)

(Bir şeyden) Dem vurmak

"...Gel bakalım biraz aşktan dem vuralım" (s.192)

(Ayrıca sayfa: 250, 300, 586, 617, 730, 1271, 1313, 1492, 1569, 1745'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Demek olmak

“...yani bir taş ile iki kuş vurduk demek olup...” (s.771)

(Ayrıca sayfa: 24'te 3 kere, 25, 33, 40, 43'te 3 kere, 50, 62'de 2 kere, 64, 68, 70, 71, 91, 110, 213, 219, 241, 244, 269, 282, 331, 364, 383, 421, 460, 480, 491, 492, 523, 529, 536, 545, 551, 567, 600, 606, 613, 614, 620, 625, 634, 698, 714, 723'te 2 kere, 726, 727, 728'de 2 kere, 734'te 2 kere, 736, 740, 751, 758, 761, 818, 854, 856, 859, 870, 881, 897, 950, 962, 978, 990, 1051, 1054, 1087, 1095, 1138, 1140, 1145, 1181, 1205, 1219, 1237, 1265'te 2 kere, 1272, 1276, 1278, 1279, 1289, 1318'de 2 kere, 1322, 1324, 1340'ta 3 kere, 1341, 1349'da 2 kere, 1350, 1358, 1377, 1378, 1402, 1403, 1442, 1448, 1457, 1462, 1467'de 3 kere, 1476, 1487, 1494, 1516'da 2 kere, 1533, 1537, 1540'ta 2 kere, 1553, 1554, 1568, 1575, 1576, 1600, 1605, 1615, 1620, 1622, 1631, 1637, 1638, 1639, 1640, 1681, 1682, 1687, 1697, 1702, 1706'da 3 kere, 1709, 1712'de 2 kere, 1714, 1719, 1722, 1723'te 3 kere, 1728, 1735, 1742'de 2 kere, 1743, 1769, 1801, 1806'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 161 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Demir atmak

“...İstanbul'a demir attık.” (s.878)

(Ayrıca sayfa: 1018'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Derdest etmek

“...fakiri derdest ederek...” (s.896)

(Ayrıca sayfa: 365 ve 1757'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ders vermek

“Ona bir şey okutuyor, yani ona ders veriyor.” (s.1529)

(Ayrıca sayfa: 110, 111, 121, 125, 1280, 1769'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Deve gibi

“...deve gibi acz-kârâne ve şeyhûhâne iki tarafa orsa bocalanarak icmalleri çıkarır iken,(...)” (s.789)

(Ayrıca sayfa: 406 ve 413'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dikiş tutturamamak

"...orada dikiş tutturamayarak..." (s.810)

(Ayrıca sayfa: 881, 906, 1107, 1149'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dilenci bir olsa şekerle beslenir

"..."Dilenci bir olsa şeker ile beslerdim"..." (s.917)

Dili (dilinin) döndüğü kadar

"...dilim döndüğü kadar hayır dua etmeye niyet etmiş idim." (s.951)

(Ayrıca sayfa: 1311'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dili dolaşmak

"Ve bu fakir ise önünde otururken ihtiyarsız terleyip dilim dolaştığından bu hâlime gülüp…" (s.96)

Dili tutulmak

"Lâkin dilim tutuldu,(...)" (s.516)

Dilinden düşürmemek

"Fakat kişi sevdiğinin zikrini daima dilinden düşürmez derler." (s.1190)

(Birine) Diş geçirememek

"Lâkin sâye-i erenlerde hiç kimse fakire diş geçiremez idi." (s.452)

Diyecek yok

"Hüsameddin Efendi'ye bu bapta bir diyeceğim yoktur,(...)" (s.604)

(Ayrıca sayfa: 836, 985, 1104, 1151, 1390, 1391, 1393'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dizlerinin bağı çözülmek

"...dizlerimin bağı çözülüp oraya yıkıldım,(…)" (s.1006)

(Ayrıca sayfa: 1442 ve 1820'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dokuz körün bir değneği

"…bunlar cümleten üzerime titrer idiler; dokuz körün bir değneği gibi idim." (s.116)

Dolup taşmak

"...bir kadeh içinde arak dolup taşıyor." (s.538)

(Ayrıca sayfa: 1189'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Donup kalmak

"...odanın ortasında donmuş kalmış..." (s.812)

(Ayrıca sayfa: 346 ve 899'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dönüp dolaşmak

"Yine dönüp dolaşıp şâhid ve meşhûd lafz-ı şerîfine geliyoruz,(...)" (s.1338)

(Ayrıca sayfa: 1824'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Döşeğe düşmek

"…bin üç yüz sekiz senesi Cemâziyelevvelin evâhirine [12 Ocak-9 Şubat 1891] doğru döşeğe düştü." (s.743)

(Ayrıca sayfa: 1273'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dudak ısırmak

"...o hâli görüp eyvah diyerek dudak ısırdılar." (s.1008)

Düğün bayram etmek

"...yeniden dünyaya gelmiş gibi bir düğün bayram ettik." (s.528)

Düğünevi gibi

"...her gün hanesi düğün evi gibi işledi..." (s.743)

Dünya gözü ile görmek

"..."...ve bir de sizi dünya gözüyle görmek niyetiyle geldim"..." (s.633)

(Ayrıca sayfa: 635'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dünyadan geçmek (el çekmek)

"...fehvasınca dünyadan el çekip..." (s.794)

(Ayrıca sayfa: 1166, 1274, 1652'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Dünyaya gelmek

"...yeniden dünyaya gelmiş gibi bir düğün bayram ettik." (s.528)

(Ayrıca sayfa: 81, 82, 83'te 5 kere, 110, 203, 323, 405, 468, 508'de 2 kere, 550, 599, 603, 608, 639, 850'de 2 kere, 879'da 2 kere, 916, 1078, 1152, 1237, 1241, 1248, 1273, 1274, 1275, 1445, 1670'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 35 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Biriyle) Düşüp kalkmak

"..."...Daha senin ne işin vardır ki böyle paşalar ile düşer kalkarsın..."..." (s.544)

(Ayrıca sayfa: 88, 124, 536, 740'ta 2 kere, 741, 1150, 1195, 1273, 1419, 1628'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 12 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ejderha gibi

"...öteden ejderha gibi kavi olan nefs-i emmâre hücum ederek..." (s.1470)

(Ayrıca sayfa: 1706'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

El ayak çekilmek

"El ayak çekilinceye kadar kahvenin bir köşesinde ve âlem-i hayrette oturdum." (s.831)

El bağlamak

"...bir âlî-cenâb efendinin karşısında el bağlayıp dumak gönlüme daha iyi gelirdi." (s.193)

El çekmek

"…"Ancak ruhum cesetten çıkarsa, o zaman tabiî el çekerim."…" (s.126)

(Ayrıca sayfa: 196, 733, 851, 929, 936, 1282'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

El etek tutmak

"Velâkin ona vasıl oluncaya dek gayra muttasıl olup el eteğin tutarsın." (s.1518)

(Birini) El üstünde tutmak

"...artık el üstünde tutar idi." (s.743)

El vermek

"Pes biat ve irâdet için her bir ele el vermek lâyık değildir,(…)" (s.1732)

(Ayrıca sayfa: 714, 1728'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elde etmek

"...onu da elde etmiş oluruz azizim." (s.1710)

(Ayrıca sayfa: 258, 338, 490, 562, 637, 984, 1060, 1223, 1394, 1395, 1609'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 12 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elden almak

"...felek bir tevazu ve muhabbeti çok görüp elimizden aldı." (s.1125)

(Ayrıca sayfa: 88, 374, 399, 461, 895, 995, 1123, 1470, 1730, 1819'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elden bırakmamak (düşürmemek)

"...elden bırakmadığınız..." (s.1111)

(Ayrıca sayfa: 785'te 2 kere, 998, 1005'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elden çıkarmak

"...elden çıkarmak..." (s.1108)

(Ayrıca sayfa: 790 ve 1067'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elden geldiği kadar

"...elden geldiği kadar birkaç kutu şeker..." (s.704)

(Ayrıca sayfa: 760, 766, 821, 849, 891, 951, 993, 1005, 1026, 1067, 1132, 1167, 1524, 1698, 1764'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 16 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elden ne gelir?

"Lâkin elden ne gelir!" (s.565)

(Ayrıca sayfa: 126, 323, 456, 705, 893, 895, 1211, 1231, 1396'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ele almak

"Çünkü cananın muradı hoca efendiyi de ele almak idiğini anladım." (s.115)

(Ayrıca sayfa: 125, 325, 382, 469, 763, 778, 1005, 1158, 1422, 1596'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ele geçmek

"Ancak tellâllık olarak birkaç feyiz ve hulûs ele geçer ise..." (s.1393)

(Ayrıca sayfa: 785'te 2 kere ve 1485'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elekten geçirmek

"Elbette bu yaptığım şerhi de elekten de geçireceksin." (s.1151)

(Ayrıca sayfa: 1149 ve 1151'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Eli ayağı titremek

"Biçare Müşir Paşa hazretleri eli ayağı titrer." (s.513)

Elinden bir iş (şey) gelmemek

"...istimadan başka elinden bir şey gelmediğinden..." (s.893)

(Ayrıca sayfa: 1174 ve 1388'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Elinden gelmek

"...elinden gelir..." (s.891)

(Ayrıca sayfa: 102, 326, 704, 893, 914, 969, 991, 1026, 1285, 1330, 1524, 1698'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Eline geçmek

"...bir risâle-i mergûbe elimize geçti." (s.638)

(Ayrıca sayfa: 493, 550, 785'te 2 kere, 901, 930, 979, 1068, 1393, 1485'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Enfiye çekmek

"…"Enfiye çek" dediler. Artık başladım enfiye çekmeye.(…)enfiye çekmeye başladım. Ne tuhaf oluyor gençlikte enfiye çekmek." (s.182)

(Ayrıca sayfa: 191, 1114'te 2 kere, 1529'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ensesinde boza pişirmek

"Arif ol, âşık ol, sadık ol, olmaz isen oluncaya kadar boza pişirirler ensende azizim." (s.1817)

Eser kalmamak

"...ondan bir eser kalmamış ise de..." (s.767)

(Ayrıca sayfa: 54'te 3 kere, 391, 939'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Esir düşmek

"...cennet-mekân Timurlenk ile muharebe edip esir düşerek esarette iken vefat etmiş şühedâ-yı izâmdandır." (s.1785-1786)

Eski hamam eski tas

"Hamd olsun "Eski hamam eski tas"deyip…" (s.444)

(Ayrıca sayfa: 468, 552, 857, 858, 947, 1011, 1016, 1019, 1082'de 2 kere, 1218, 1406, 1454, 1595, 1793, 1797'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 17 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Eşiğine yüz sürmek

"...Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin hanesi demek olduğundan eşiğine yüzü sürüp..." (s.551)

(Ayrıca sayfa: 750'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Etek öpmek

"Fakir de gidip eteklerinip [eteklerini] öptüm." (s.528)

(Ayrıca sayfa: 86, 449, 508, 924, 1817'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyin, bir kimsenin) Etrafını almak (sarmak)

"...sekiz on köpek etrafımızı sardılar." (s.938)

(Ayrıca sayfa: 1421'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Evde kalmak

"…tezevvüce muktedir olamadığından öylece evde kalmış idi." (s.86)

Evdeki pazar (hesap) çarşıya uymaz

"...meşhur meseldir "Evdeki pazar çarşıya uymaz" derler." (s.1800)

Evirip çevirip

"...dest-i mürşidânesiyle evirip çevirip..." (s.785)

Eyyam görmek (sürmek)

"..."...bir müddetçik ferahnâk ve feyzyâb olarak eyyam süreceklerdir."..." (s.1389)

Fariğ olmak

"Sonra efendimiz namazdan fariğ olup..." (s.511)

(Ayrıca sayfa: 380, 641'de 2 kere, 648'de 2 kere, 655, 658, 661, 667, 672, 680, 687'de 2 kere, 693'te 2 kere, 694, 733, 961, 1063, 1130, 1169, 1193, 1194, 1195, 1196, 1231, 1524, 1612'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 29 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Farz etmek

"...emir çavuşları gibi kendimizi farz ederek..." (s.417)

(Ayrıca sayfa: 20, 585, 655, 693'te 2 kere, 986, 1191, 1593, 1653'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Fayda etmemek

"...böyle demiş ise de fayda etmeyip..." (s.614)

(Ayrıca sayfa: 368, 403, 631, 828, 1309'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Fayda vermemek

"..."...Lâkin fayda vermedi.(...)"..." (s.525)

(Ayrıca sayfa: 182, 325, 802, 809, 956, 1086'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Feda etmek

"...biraderlerimin yoluna feda ettik." (s.635)

(Ayrıca sayfa: 308, 328'de 2 kere, 420, 487, 629, 631, 644, 658, 666, 668, 679, 687, 690, 766, 1086, 1353, 1459, 1525'te 2 kere, 1527, 1650'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 23 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Feda olmak

"...ona feda olması..." (s.1525)

(Ayrıca sayfa: 11, 78, 356'da 2 kere, 367, 393, 496, 926, 1086, 1379, 1526, 1633'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Feda olsun!

"…"Ah efendim, ah efendim, cümle mal ve emlâkim, belki hayatım sana feda olsun!"…" (s.11)

(Ayrıca sayfa: 78, 356'da 2 kere, 496, 926, 1086, 1379, 1633'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birini) Fena etmek

“Sakın sen doldurma, sonra seni fena ederim!” (s.337)

(Ayrıca sayfa: 1123'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Biri) Fena olmak

“...zira ki o adam fena oldu,(...)” (s.763)

(Ayrıca sayfa: 619, 628, 762, 899, 901, 1183, 1473'te 2 kere, 1516, 1685, 1785, 1822'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Fenalık geçirmek (gelmek veya çökmek)

“...birden bire kendisine bir sancı ve bir fenalık gelip...” (s.1106)

(Ayrıca sayfa: 471'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Feryat etmek

“...ehl-i iffet feryat ederler,(...)” (s.895)

(Ayrıca sayfa: 380, 703, 914, 1209, 1310, 1480, 1651'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Fetva vermek

“...sen de kendin fetvasını verdin.” (s.1151)

(Ayrıca sayfa: 1206'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Fevt olmak

“O mertebe istirahat eyledi ki o hazretin namazı leyle-i ta'rîsde fevt oldu.” (s.349)

(Ayrıca sayfa: 48, 49'da 3 kere, 270, 349'da 2 kere, 1048'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Fırsat bulmak

“...fırsat bulursa yapmayacağı yoktur.” (s.1116)

(Ayrıca sayfa: 459, 821, 857, 938, 1298, 1594, 1811'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Figan etmek

“…derunumdan bir ah u figan edip…” (s.441)

(Ayrıca sayfa: 106, 131, 679, 766, 1273, 1307, 1802'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Firar etmek

“...harîkten eşya kaçırırlar gibi herkesin elinde bir şey firar ederler.” (s.722)

(Ayrıca sayfa: 87, 674, 740, 760, 947, 1082, 1083, 1200, 1405, 1426, 1533, 1598, 1622, 1678, 1783'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 16 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Biri) Fitili almak

“İşte bunun üzerine hoca efendi gibi ben de bütün bütün fitili aldım.” (s.120)

(Ayrıca sayfa: 110, 566, 901, 906, 1422, 1423'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Fütur etmemek

“...kendileri asla fütur etmemişler...” (s.619)

(Ayrıca sayfa: 193, 971, 980'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Galebe çalmak

“...bir cihetin diğer cihete galebe çalması...” (s.1561)

Galeyana gelmek

“...galeyana gelecek olan Çinlilerin de işe müdahalesini tevlit edecektir.” (s.1394)

Gam çekmek

“...”...Ne uzun uyku! Gam çekme,(...)”...” (s.569)

(Ayrıca sayfa: 1617'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Garip kuşun yuvasını Allah yapar

"..."Garip kuşun yuvasını Allah yapar"..." (s.971)

(Ayrıca sayfa: 864 ve 1009'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birini bir şeye) Gark etmek

"...deryâ-yı hicâba gark etmiştir." (s.796)

(Ayrıca sayfa: 101, 245, 467, 608, 659, 1580'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gark olmak

"...cümleten deryâ-yı muhabbete gark olarak..." (s.1176)

(Ayrıca sayfa: 13, 313, 428, 599, 607'de 2 kere, 608, 610, 640, 1132, 1304, 1347, 1382, 1618'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 15 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gayretine dokunmak

"İşte bir dakika cemalini görmekliğim bak feleğin ne kadar gayretine dokundu ki bin türlü cefa etti." (s.119)

(Ayrıca sayfa: 1069, 1081, 1208'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Geceyi (gecesini) gündüze (gündüzüne) katmak

"Artık geceyi gündüze katarak..." (s.487)

Geçinip gitmek

"...güzel Kandilli yazma yemenisi yapıp onunla geçinir gider idi." (s.1273)

Gelin almak

"...gelin almak için med'uv idim." (s.516)

Gelip geçmek

"...güzel güzel gelip geçti." (s.1189)

(Ayrıca sayfa: 13 ve 1038'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Geri çekilmek

“Fakirin zâhirde huzûr-ı mürşidânelerinden geri çekilmekliğim...” (s.844)

Geri dönmek

“...yol yakın iken geri dönmek...” (s.1406)

Geri durmak

“...kabil midir zâhir ü bâtın himmet ü sa'y ü gayretten geri durmak?” (s.1142)

(Bir şeyden, birinden) Geri kalmamak

“...hizmet ifasından geri kalmamak azm ü niyetindeyim.” (s.1284)

Giydirip kuşatmak

“...efendimizi mumaileyh Ahmed Efendi giydirip kuşatır idi...” (s.1452)

Göbek atmak

“...on kere göbek attım. Bu göbek atma tabiri başka bir remz ü işarettir.” (s.1074)

(Ayrıca sayfa: 1074'te 2 kere, 1076'da 2 kere, 1077'de 3 kere, 1078'de 4 kere, 1331, 1395'te 4 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 18 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Göğüs vermek

“...o gibi müşkülâta kolayca göğüs verirler.” (s.1399)

(Birini veya bir şeyi) Göklere çıkarmak

“...nice sâdıkların ah u efgânını göklere çıkarmış...” (s.564)

(Ayrıca sayfa: 209 ve 449'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Göklere çıkmak

“...”...Onun başında yanan ateş göklere çıkmış.(...)”...” (s.462)

(Ayrıca sayfa: 209, 449, 516, 564, 578, 594, 620, 703, 836'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gölge gibi

“...gölge gibi teb'a-yı şâhânelerini her bir türlü mesâibden muhafaza ederek...” (s.1472)

Gönlü kaymak

“...gönlü de ona kaymış...” (s.1070)

Gönlü razı olmamak

“Birader beyin tamamıyla gönlü razı olmadığını anladım ise de artık fakir de bu da taraf-ı ilâhiyyeden bir lutf u ihsandır diye bu nimeti terk etmeye gönlüm razı olmadığından...” (s.326)

(Ayrıca sayfa: 326, 450, 460'ta da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gönlünden geçirmek (geçmek)

“...gönlümden geçip öylece tasmim ettiğimi...” (s.782)

Gönlüne Dokunmak

“...ihvanın gönlüne dokunacak sözler söyleyip...” (s.503)

(Ayrıca sayfa: 625, 664, 759, 780, 870, 872, 881'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gönlüne girmek

“...”Canım bilemem, bu ruznamçeci nasıl hazret-i şeyh efendimizin gönlüne girmiştir?(...)”...” (s.394)

Gönlünü çelmek

“…bin türlü pend ü nasihat ederek gönlümü çeldiler.” (s.133)

Gönül (gönlünü) almak

“Fakir de söylemem diye önlerinde tuhaflık edip güldürüp gönüllerini alırım.” (s.496)

(Ayrıca sayfa: 126, 182, 193, 393, 544, 703, 780, 840, 887, 918, 921, 1062, 1125, 1165, 1201, 1318'de 2 kere, 1591, 1595'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 20 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Göz görmeyince gönül katlanır

"..."Göz görmez, gönül katlanır."..." (s.1084)

Göz göz olmak

"Ertesi cuma gününe kadar yaramız göz göz oldu." (s.448)

(Ayrıca sayfa: 458'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Göz koymak

"Avustralya kıtasının Japonya'ya civar olan aksamına Japonların göz koymuş..." (s.1408)

Göz yummak

"O da anlayıp fakirden göz yummaya başladı." (s.317)

(Ayrıca sayfa: 1354'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gözden ırak olan gönülden de ırak olur

"...gözden ırak olan gönülden de ırak olur..." (s.1130)

Gözden kaybolmak

"…felek kurdu yiyip gözden kayboldu.(…)"Gözden kaybolan gönülden de kaybolur"..." (s.716)

Göze çarpmak

"...gözlere çarpıp göründüğü cihetle derhal…" (s.1105)

Göze görünmek

"...hazır ve mevcut olup göze görünmek..." (s.1319)

(Ayrıca sayfa: 1693'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gözleri dönmek

"...esir ve sergerdân olarak gözleri dönüp..." (s.786)

Gözleri kan çanağına dönmek (kanlanmak)

"...gözleri kan çanağına dönmüş göricek,(...)" (s.485)

(Ayrıca sayfa: 130 ve 500'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gözüne hiçbir şey görünmemek

"Velâkin fakirin gönlümü o derecede aşk ihata etmesinden gözüme hiçbir şey görünmüyordu." (s.191)

Gözüne uyku girmemek

"...Baba'nın havfından gözüne uyku girmemiş." (s.758)

(Ayrıca sayfa: 115'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Gurup etmek

"...tulû ve sufretle gurup etmek..." (s.1499)

(Birine) Gurur gelmek

"Binaenaleyh gönül âlemine gurur gelmesin diye..." (s.1388)

(Ayrıca sayfa: 74 ve 1801'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şey birinin) Gücüne gitmek

"...bu hâl bir gün gücüne gidip..." (s.870)

(Ayrıca sayfa: 376 ve 1081'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Güç gelmek

"...bile güç geldiğinden..." (s.983)

Gülüp oynamak (söylemek)

"...avret ile gülüp oynamak demektir." (s.976)

(Ayrıca sayfa: 1453'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Güvendiği dağlara kar yağmak (güvendiği dal elinde kalmak)

"Netice bu oldu ki güvendiğimiz dallar elimizde kaldı,(...)" (s.1126)

Güveyi girmek

“Güveyi girdiğimin ertesi cuma günü...” (s.476)

(Ayrıca sayfa: 1255'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Haber almak

“O zaman telgraf olmadığından haber almak ne müşkül idi!” (s.331)

(Ayrıca sayfa: 121, 331, 332, 365, 388, 410, 428, 448, 449, 566, 608, 761, 763, 833, 891'de 2 kere, 904, 912, 950, 1159, 1171, 1198, 1286, 1355, 1389, 1400'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 27 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Haber göndermek

“…hemen kız evine haber gönderilip…” (s.195)

(Ayrıca sayfa: 355, 365'te 2 kere, 371, 381, 452'de 2 kere, 473'te 2 kere, 505'te 2 kere, 526, 723, 770, 829, 894, 895'te 2 kere, 900, 902, 917, 936, 983, 1007, 1126, 1149, 1171, 1375, 1420, 1427, 1555'te 4 kere, 1798'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 36 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Haber vermek

“Bunu dadım Şirin Kadın işitip “Oğlum sende ne var ki büyük hanımlar ara sıra seni söylüyorlar?” diyerek bana haber verdi.” (s.120)

(Ayrıca sayfa: 121, 125'te 2 kere, 131, 325, 329, 330, 332, 334'te 3 kere, 340'ta 3 kere, 343, 348, 364, 403'te 2 kere, 405, 411, 473, 501, 511, 544'te 2 kere, 556, 563, 566, 606, 609, 621, 622'de 2 kere, 630'da 2 kere, 632, 662, 663, 664, 676, 691'de 2 kere, 698, 703, 742, 745, 751, 757, 764'te 3 kere, 835, 907, 912, 917, 928, 935, 939, 959, 968, 975, 1007, 1059, 1093, 1154, 1172, 1174, 1235, 1243'te 2 kere, 1246, 1247, 1248, 1249'da 4 kere, 1250'de 2 kere, 1276'da 2 kere, 1293, 1296, 1322'de 2 kere, 1324, 1363, 1389, 1390, 1391, 1420, 1437, 1445, 1476, 1480, 1524, 1579, 1581, 1619'da 2 kere, 1648, 1652'de 3 kere, 1699, 1748, 1784, 1789, 1816'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 111 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hacet yok

“İşte buraya kadar olan ahvali iyi can kulağıyla istima buyurdunuz ise artık tafsile hacet yoktur.” (s.13)

(Ayrıca sayfa: 109, 710, 733'te 2 kere, 772, 795, 937, 1027, 1033, 1151'de 2 kere, 1188, 1191, 1210, 1309, 1495, 1562, 1564, 1588, 1598, 1786 ve 1795'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 23 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hâk ile yeksan etmek (olmak)

“...oynattığımız kargımızı felek bir anda hâk ile yeksan etti azizim,(...)” (s.575)

(Birine) Hak vermek

“Onlar da hak verdiler sayhama azizim.” (s.1449)

(Ayrıca sayfa: 452 ve 1231'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hâl hatır (hâlini hatırını) sormak

“...hâl ve hatırın sorup demiş ki(...)” (s.910)

Halel gelmek

“…yani vefaya halel gelir.” (s.98)

(Ayrıca sayfa: 562, 1353, 1467 ve 1739'da 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Halel getirmek

“...zevk u muhabbetlerine halel getirmedim ise de Vali Paşa hazretlerinin keyfini bozdum.” (s.408)

(Ayrıca sayfa: 787, 1479'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Halel vermek

“...rabıtama ve zikre halel verdi.” (s.376)

(Ayrıca sayfa: 299 ve 769'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Halt etmek

“...yüzsüzlüğümü halt edip daima böylece halt ederim.(...)kimdir halt edip karıştırmayan;(...)” (s.1701)

Hamamcı olmak

“...rüya gecesinde hamamcı olmuş idim.(...)”Bir sabah kalktım, hamamcı olmuşum,(...)”...” (s.1428)

Harman savurmak

“...harman savurmamızdan ileri gelmiş olmasıyla...” (s.407)

Haşa sümme haşa

“Zira Cenâb-ı Hak için kizb ü hata, hâşâ sümme hâşâ tasavvur olunmaz.” (s.11)

(Ayrıca sayfa: 17, 349, 354, 379, 462, 485, 556, 587, 627, 631, 712, 723'te 2 kere, 748, 760, 765, 791, 837, 848, 863, 911, 1026, 1027, 1028, 1071, 1109, 1120, 1198, 1209, 1278, 1379, 1426, 1445, 1454, 1459, 1484, 1493, 1506, 1520, 1522, 1564, 1566, 1587, 1594, 1623, 1653, 1663, 1671, 1672, 1680, 1703, 1750, 1786'da 2 kere, 1791 ve 1803'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 56 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hatır almak

“...hazret-i şeyhin hatırını almak için pek çok iltifatlar ederler idi.” (s.353)

(Ayrıca sayfa: 1593'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hatıra (hatır ve hayale) gelmemek

“Bir şey hatıra gelmedi.” (s.1447)

(Ayrıca sayfa: 970, 980, 1126'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birinin) Hatırı için

“Bir iki kere de onun konağına gittim validemin hatırı için.” (s.416)

(Ayrıca sayfa: 387, 393, 634, 783, 831, 872, 920, 1068, 1082'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hatırı sayılır

“…yeniçeri devrinde Anadoluhisarı'nın köy ağası gibi hatırı sayılır bir ağa imiş.” (s.81)

(Ayrıca sayfa: 82'de 2 kere, 799, 999 ve 1119'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hatırına gelmek

“Kadın aklı bu ya, öyle hatırına gelmiş.” (s.1182)

(Ayrıca sayfa: 134, 187'de 2 kere, 380, 411, 547, 609, 610, 647, 756'da 3 kere, 828, 871, 1158, 1224, 1429, 1449, 1560'ta da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 20 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hayran olmak (kalmak)

“...onun eser ü ilminden bî-hûş olup hayran kaldı.” (s.348)

(Ayrıca sayfa: 123, 191, 276, 301, 303, 352, 485, 525, 641, 682, 685, 691, 813, 880, 998, 1080, 1111, 1198, 1476, 1481-1482, 1684, 1696'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 24 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hayrette (hayretler içinde) kalmak

“Cümleten hayrette kaldılar...” (s.1435)

(Ayrıca sayfa: 439, 491, 503, 540, 550, 628, 722, 834, 1164, 1213, 1413'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 12 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hayrette bırakmak

“...bunları hayrette bırakıp...” (s.606)

Hayvan gibi

“...hayvan gibi iki tarafıma bakardım.” (s.336)

(Ayrıca sayfa: 552, 673, 831, 935, 1157, 1295, 1428, 1710, 1764'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir yerde) Hazır bulunmak (olmak)

“...cümle can hazır bulunup...” (s.1177)

(Ayrıca sayfa: 11, 562, 1652'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hazırlık görmek (yapmak)

"...küçük dârü's-sınâa hazırlıklar görüyor." (s.1400)

Helak etmek

"Böyle üzerine düşer iseniz Huda saklasın, ya kaçar yahut kendisini helâk eder." (s.125)

(Ayrıca sayfa: 390, 649, 688, 894, 1107, 1229, 1395, 1599, 1626'da 2 kere, 1685, 1754, örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Helak olmak

"...tufan zuhuruyla cümle kâfirler helâk oldu." (s.1229)

(Ayrıca sayfa: 19, 20, 107, 270'te 2 kere, 764, 1139, 1162, 1381, 1389, 1515, 1626, 1632'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 15 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Her gördüğü sakallıyı babası sanmak

"Yoksa her gördüğün sakallıyı baban zanneder isen vay ananın başına!" (s.1416)

Her güzelin bir kusuru vardır

"..."...Lâkin her güzelin bir kusuru olup..."..." (s.1787)

Herkes kaşık yapar ama sapını ortaya (doğru) getiremez

"...kaşığı yapar da sapını ortaya getiremez,(...)" (s.1209)

Herze yemek

"...birtakım herze yiyip..." (s.1152)

Hesaba gelmez

"...ileri ve gerisi hesaba gelmez..." (s.456)

(Ayrıca sayfa: 564, 579'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hesabını görmek

"...sütçünün hesabını gördüm." (s.938)

(Ayrıca sayfa: 1523'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hesap görmek

“Bundan ise şimdiye kadar etmiş olduğum ahz u itanın hesaplarını görüp...” (s.1523)

Hırkayı başına çekmek

“...yine hâne-i fakîrîde hırkayı başıma çektim.” (s.444)

(Ayrıca sayfa: 1019'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hiç değilse (olmazsa)

“...hiç olmaz ise manevî gücümüz yettiği kadar…” (s.1174)

(Ayrıca sayfa: 330, 599, 713, 786, 935, 954, 1108, 1133, 1171, 1347, 1595, 1612'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hitam vermek

“...âyîn-i şerîfe hitam verildi azizim.” (s.314)

(Ayrıca sayfa: 846, 931, 949, 1076, 1154, 1164, 1317, 1383, 1409'da 2 kere, 1435, 1448, 1644, 1649'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 15 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hizmet görmek

“...ortada öylece hizmet görüp geziniyorsunuz.” (s.1648)

Hokka gibi

“...o hokka gibi olan ağızdan senin katline ferman eden padişah kimdir ve nasıl padişahtır?” (s.587)

(Birinde) Hoşafın yağı kesilmek

“...”Hoşafın yağı kesildi,(...)”...” (s.1442)

(Birinin) Hoşuna gitmek

“Mollanın hoşuna gider,(...)” (s.1116)

(Ayrıca sayfa: 394, 469, 609, 871, 1035, 1107, 1114, 1386, 1395, 1459, 1591, 1652, 1658, 1812'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 15 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Huri gibi

“...düşünde şeytanı hurî gibi görüp...” (s.1707)

(Ayrıca sayfa: 1666'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Huzur bulmak

“...herkes rahat u huzur buldu.” (s.1596)

(Ayrıca sayfa: 357, 720, 733, 1105, 1107, 1218, 1565'te 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Hükmünü icra etmek

“Lâkin o sene kış tamamıyla hükmünü icra etti.” (s.382)

(Ayrıca sayfa: 771, 1515, 1601'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Israr etmek

“Fakir de ısrar ettim,(...)” (s.902)

(Ayrıca sayfa: 85'te 2 kere, 260, 325, 389, 411, 525, 545, 560, 841, 846, 891, 895, 896, 971, 1124'te 2 kere, 1150'de 2 kere, 1159, 1242, 1423, 1439, 1773'te 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 26 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İbadet de gizli, kabahat de

“...”İbadet de mahfî, kabahat de mahfî”...” (s.1227)

İbaret olmak (kalmak)

“...hâsıl olan vaslın halâvetinden “mâ kalâke” ibaret oldu,(...)” (s.1097)

(Ayrıca sayfa: 23, 31, 58, 81, 82, 478, 754, 761, 785, 798, 803, 838, 858, 1069, 1078, 1098, 1272, 1289, 1301, 1397, 1407, 1442, 1546, 1547, 1567, 1615, 1669, 1690, 1691, 1737, 1781, 1785, 1790'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 34 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İbret almak

“...bunlar, ümem-i sâlifenin ahvalinden ibret almışlardır...” (s.19)

(Ayrıca sayfa: 722, 915'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İcabına bakmak

“Fakir de “İcabına bakarım” dedim.” (s.407)

(Ayrıca sayfa: 807, 1427'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İcat etmek

“...şu nutku ve bu gazeli inşa ve icat ederek söylemiştir.” (s.1489)

(Ayrıca sayfa: 698 ve 1236'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İç etmek

“...oraca iç edilip...” (s.897)

(Ayrıca sayfa: 896'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İç güveyisi girmek

“...iç güveysi girdi ise de...” (s.1070)

İdare etmek

“...bu kadar cemiyetin hizmetini bakalım nasıl idare edecektir...” (s.490)

(Ayrıca sayfa: 437, 549, 917, 1105, 1281, 1524, 1563, 1593'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İdrak etmek

“...ancak nazil olduğunu his ve idrak ediyoruz.” (s.1434)

(Ayrıca sayfa: 136, 459, 694, 1219, 1433, 1453, 1456, 1501, 1505, 1506, 1526'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 12 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İğfal etmek

“...bunu Derviş Paşa hazretleri iğfal ediyor.” (s.526)

(Ayrıca sayfa: 869 ve 1149'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İğne atsan yere düşmez

“...o kadar cemaat tecemmü etmiş ki camide iğne atsan yere düşmeyecektir.” (s.912)

(Ayrıca sayfa: 1148, 1168'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İhata etmek

“Velâkin fakirin gönlümü o derecede aşk ihata etmesinden gözüme hiçbir şey görünmüyordu.” (s.191)

(Ayrıca sayfa: 89'da 2 kere, 108, 113, 114, 117, 122, 123'te 2 kere, 131, 300, 309, 328, 361, 396, 456, 485, 610, 611, 691, 800, 872, 997, 1005, 1138, 1658'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 27 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İhdas etmek

“…midye kabuğuna düşer ise inci ihdas eder;(…)” (s.126)

İhrama girmek

“...Rabig'de ihrama girdik.(...)öylece ihrama girdik.” (s.1007)

İki cami arasında kalmış beynamaz

“İki cami arasında kalmış beynamaza döndüm.” (s.320)

(Ayrıca sayfa: 733 ve 893'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İki eli (birinin) yakasında olmak

“...bundan dolayı rûz-ı mahşerde iki elim yakalarındadır...” (s.400)

(Ayrıca sayfa: 401 ve 450'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur

“Meşhurdur ki iki gönül bir olursa samanlık seyran olur.” (s.783)

İki kat olmak

“...”...Lâkin beliniz iki kat olmuştur,(...)beli iki kat olmuş diyerek...”...” (s.845)

İkrar vermek

“…yani tarîk-i Mevleviyyece ikrar verdi...” (s.1140)

İleri geçmek

"...mertebe yönünden sidretü'l-müntehâdan ileri geçmişlerdir..." (s.1638)

(Ayrıca sayfa: 68, 781, 801'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyden) İleri gelmek

"...harman savurmamızdan ileri gelmiş olmasıyla..." (s.407)

(Ayrıca sayfa: 379, 437, 442, 470, 475, 509, 588, 701, 734, 748, 769, 809, 833, 881, 946, 1031, 1060, 1069, 1124, 1125, 1189, 1279, 1288, 1420, 1430, 1443, 1450, 1806'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 29 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İleri sürmek

"...bu fakiri ileri sürdüler." (s.522)

(Birine) İltimas etmek (geçmek)

"...rica ve iltimas etmiş ise de..." (s.1392)

(Ayrıca sayfa: 1436'da 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İman getirmek

"...ona iman getirdi." (s.1237)

(Ayrıca sayfa: 1236, 1242, 1245, 1246, 1675'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İmdada (imdadına) koşmak (yetişmek)

"...Hızır gibi imdadına yetişmiş olduğum cihetle..." (s.997)

(Ayrıca sayfa: 988, 997, 1078, 1165, 1197, 1294, 1324, 1470'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İmtihan vermek

"...imtihana dahil olarak imtihan vermiş..." (s.779)

(Ayrıca sayfa: 181 ve 601'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyi) İmza etmek

"..."...teberrüken imza ettim"..." (s.887)

(Ayrıca sayfa: 970, 1776, 1801'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İnci gibi

"...inci gibi beyaz dişlerini göstererek..." (s.945)

(Ayrıca sayfa: 564, 646, 1127'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında

"..."İnsan alacası derunundan, hayvan alacası birunundan"..." (s.1342)

İnsanlıktan çıkmak

"...insanlıktan çıkmış,(...)" (s.486)

İnşallahla maşallahla

"İnşallah, maşallah ile vakit geçirirler." (s.1280)

İpe un sermek

"...bu lafz-ı şerîfle muratları ipe un serme gibidir." (s.1280)

İpi çözmek

"...oradan ipi çözüp Erzincan'a avdet işareti imiş, sonra anlaşıldı." (s.521)

İsmi var cismi yok

"..."...Sakalı boyalı ismi var cismi yok mümeyyiz efendi ise zaten..."…" (s.190)

(Ayrıca sayfa: 1108, 1132-1133 ve 1283'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İş bilmek

"...efendiler gibi iş bilir..." (s.891)

(Ayrıca sayfa: 893, 896, 1068, 1418'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İş görmek

“...iş görmek için kımıldanmaya yeltenirim ya.” (s.1403)

(Ayrıca sayfa: 538, 1068, 1411, 1418'de 2 kere, 1429, 1452, 1471'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İş işten geçmek

“Lâkin iş işten geçmiş ve aşk mutribi hâle gelmiş olduğundan…” (s.112)

(Ayrıca sayfa: 377, 809, 1086'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İş tutmak

“Onlar avamın aksine iş tutarlar azizim,(…)” (s.1453)

(Ayrıca sayfa: 1228, 1520, 1523'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İşe yaramak

“...iyice işimize yarayacak rüya olduğu cihetle...” (s.1429)

(Ayrıca sayfa: 85'te 2 kere, 461, 525'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

İyi gelmek

“...bir âlî-cenâb efendinin karşısında el bağlayıp dumak gönlüme daha iyi gelirdi.” (s.193)

İzin almak

“Müşarünileyh hazretleri mürşid-i a'zamîlerinden tecvit talim ederek izin almışlardır...” (s.1323)

(Ayrıca sayfa: 90, 317, 342, 451, 452, 514'te 2 kere, 702, 1470'te 2 kere, 1823'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 12 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kabahat işlemek (etmek)

“...bir adamın birisi bir cürm ü kabahat işlemiş.” (s.1228)

(Ayrıca sayfa: 190 ve 1227'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kabına sığmamak

“...o zaman da kabıma sığmayıp...” (s.1643)

Kadir Gecesi doğmuş

“Ancak anan seni Kadir gecesi doğurduğu için...” (s.1543)

Kalbine girmek

“...”...Nasıl etmiş ise hazret-i şeyhin kalbine girmiş.(...)”...” (s.1699)

(Ayrıca sayfa: 1666'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kaleme almak

“...bizzat kendileri kaleme alıp...” (s.610)

(Ayrıca sayfa: 561, 715, 812'de 2 kere, 813, 819, 824, 862, 863'te 2 kere, 866, 889, 1056, 1065, 1067, 1090, 1140'da 2 kere, 1301, 1331, 1332'de 3 kere, 1650, 1732, 1758, 1774, 1801'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 29 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kambur üstüne kambur (kambur kambur üstüne)

“...kambur üstüne kambur yüklettiler.” (s.1084)

(Ayrıca sayfa: 1306'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kamburunu çıkarmak

“...kamburumu çıkararak merdivenin öbür tarafından...” (s.1458)

Kamet getirmek

“...vakit namazlarını eda ettikten sonra onun ardında kamet getirip...” (s.700)

Kan (kanı) başına çıkmak (sıçramak veya toplanmak)

“...kan başına çıkıp...” (s.445)

Kan çanağı gibi

“Bir de validem gözlerimi öyle kan çanağı gibi görünce:(…)” (s.102)

(Ayrıca sayfa: 112, 120, 317, 438, 1671'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kan dökmek

“...ne kadar adamların kanını döküp...” (s.564)

(Ayrıca sayfa: 968'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kan ter içinde

“Kan ter içindeyim.” (s.338)

(Ayrıca sayfa: 412, 424, 452, 1017, 1423'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kan tutmak

“...yanaklarının allığı zail olmadığından kan tutmuş zannetmişlerdir.” (s.1531)

Kanı kaynamak

“…”…yani Leylâ'nın iştiyakından Mecnun'un kanı kaynadı.(…)”…” (s.93)

Kanını içine akıtmak

“...kanını içine akıtıp iklîm-i vücûd ve'l-kerem ve'l-cûd membalarından seyl-veş zuhur eden göz yaşıyla...” (s.1810)

(Ayrıca sayfa: 1316'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Karaman'ın koyunu sonra çıkar oyunu

“...”Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu”...” (s.855)

Karar vermek

“İşte öylece işe karar verip...” (s.1591)

(Ayrıca sayfa: 114, 121, 123'te 2 kere, 125, 133, 192, 194, 198, 319, 375, 454, 476, 501, 504, 529, 531, 540, 545, 570, 582, 754, 806, 808, 835, 851, 857, 893, 895'te 4 kere, 920, 1005, 1018, 1069, 1073, 1142, 1154, 1155, 1171, 1282, 1321, 1420, 1586, 1649, 1652, 1771'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 49 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Karaya oturmak

“...sefine karaya oturdu. Evet öyledir, yani sular çekildi, sefîne karaya oturdu.(…)karaya oturmuş gemi gibidir.” (s.448)

(Ayrıca sayfa: 956'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birine) Karşı durmak

“Hâşâ sümme hâşâ kimdir ki mukadderât-ı ilâhiyyeye karşı dursun.” (s.760)

(Ayrıca sayfa: 735'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Karşı karşıya gelmek

“...merdivenin başında Mustafa Bey'de odasından çıkıp karşı karşıya geldik.” (s.991)

(Ayrıca sayfa: 929, 1196, 1436'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kaşlarını çatmak

“…hemen kaşlarını çatarak fesubhânallâh gibi bir işaret etti.” (s.112)

Kaya gibi

“...kaya gibi donmuş idi.” (s.811)

(Ayrıca sayfa: 813'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kazaya kalmak

“...o vaktin kazaya kalmış olan farzlarını eda ederim.” (s.700)

(Ayrıca sayfa: 700 ve 1254'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kazdığı çukura (kuyuya) kendisi düşmek

“Ammâ elbette bunların da bir fikr-i fâsid ve bir mekr-i hîleleri olmalı ki kazdıkları kuyuya kendileri düştü.” (s.1596)

Kedi gibi

“...”...biz de hatır için alçıdan yapılmış kedi gibi başlarımızı sallayıp kabul ediyoruz”...” (s.894)

(Ayrıca sayfa: 529'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kelin merhemi olsa başına sürer

“...”Kel adam merhemi bulsa, evvelâ kendi başına sürer.”...” (s.752)

(Ayrıca sayfa: 1227 ve 1393'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kemale ermek (gelmek)

“Yani kemale erenlerin ve küdûrât-ı nefsâniyyede safvet bulanların makamında...” (s.1682)

(Ayrıca sayfa: 367, 757, 1138'de 4 kere, 1454, 1643, 1685'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kenara çekilmek

“...şöyle bir kenara çekilip...” (s.786)

(Ayrıca sayfa: 435'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendi derdine düşmek

“...hâne-i fakîrîye avdetle kendi derdime düşmüş idim.” (s.1427)

(Birini veya bir şeyi) Kendi hâline bırakmak

“...seni kendi hâline bırakmazlar ki kendi yağınla kavrulasın.” (s.1524)

Kendi yağıyla kavrulmak

“...o ramazân-ı şerîfte kendi yağımla kavrulup...” (s.827)

(Ayrıca sayfa: 1207 ve 1524'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendinden geçmek

“...sultân-ı aşk tamamıyla vücuduma istilâ edip kendimden geçtim.” (s.200)

(Ayrıca sayfa: 89, 124, 200, 699, 751, 964, 1304, 1797'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendine gel!

"..."...Kendine gel,(...)"..." (s.846)

Kendine gelmek

"...na't-ı şerîf kıraat olunmaya başladığında kendime geldim." (s.447)

(Ayrıca sayfa: 74, 245'te 2 kere, 340, 442, 446, 848, 1102'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendine mal etmek

"...kendilerine mal etmek niyet-i fâsidesiyle..." (s.1148)

(Ayrıca sayfa: 448'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendini alamamak

"Fakat kendimi alamıyorum,(...)" (s.923)

(Ayrıca sayfa: 932 ve 1324'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendini bilmek

"...yeniden anadan doğmuş gibi kendimi bildim." (s.597)

(Ayrıca sayfa: 121, 464, 597, 1313'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendini kaptırmak

"…deryâ-yı aşkın akıntısına kendimizi kaptırıp…" (s.1719)

Kendini kaybetmek

"Bu ezan, fakiri bütün bütün çıldırtıp kendimi kaybettim." (s.492)

(Ayrıca sayfa: 96, 115, 460, 566, 812, 881, 914'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kendini toparlamak (toplamak)

“İşte bunun üzerine biraz kendimi toplayıp…” (s.89)

(Ayrıca sayfa: 410, 441, 447, 849, 905, 1008, 1213'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Keskin zekâ keramete kıç attırır

“...”Keskin firâset kerâmâta kıç attırır”...” (s.1058-1059)

(Ayrıca sayfa: 1159 ve 1554'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birinin) Keyfini kaçırmak (bozmak)

“...zevk u muhabbetlerine halel getirmedim ise de Vali Paşa hazretlerinin keyfini bozdum.” (s.408)

Kıç atmak

“...şunun bunun bağ bahçesinde otlayıp kıç atarak...” (s.1331)

(Birine) Kıç attırmak

“...”Feraset, keramete kıç attırır”...” (s.1488)

(Ayrıca sayfa: 1059, 1159, 1554'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan

“...”Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan hisse kapar”...” (s.1318)

Kıraat etmek

“...ağzım varmıyor ki duayı kıraat edeyim.” (s.423)

(Ayrıca sayfa: 96, 199, 334, 335, 370, 372, 383, 408, 445, 480'de 2 kere, 496'da 2 kere, 510, 519, 555, 567'de 2 kere, 570, 580, 581'de 2 kere, 582, 586, 598'de 4 kere, 599, 600, 609, 610, 625, 626, 695, 702'de 2 kere, 709, 727'de 2 kere, 733, 747, 754, 768, 796, 797, 809, 813, 814, 828, 837, 839, 847, 856, 872, 873'te 2 kere, 896'da 2 kere, 907, 910, 977, 990, 1010, 1031, 1059, 1065, 1083, 1133, 1136, 1137, 1161, 1163, 1166, 1167'de 3 kere, 1173, 1176, 1180, 1181, 1195, 1212, 1213, 1226, 1293, 1306, 1389, 1392, 1393, 1414, 1426, 1432'de 2 kere, 1433'te 4 kere, 1434'te 3 kere, 1436, 1475, 1478'de 2 kere, 1486, 1487, 1506,

1527, 1531, 1596, 1632, 1645, 1661, 1664'te 2 kere, 1782, 1794, 1799, 1803'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 120 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kırıp dökmek

"...bunlar idi a'zâ ve kuvâ-yı rûhâniyyeyi kırıp döküp..." (s.929)

Kıssadan hisse almak (çıkarmak)

"...tâ ki aşk u muhabbetin kadar kıssadan hisse alasın..." (s.12)

Kız almak

"..."...hem de o kızı aldı.(...)"..." (s.1068)

Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar (varır) ya zurnacıya

"...meşhur meseldir: "Kızı gönlüne bıraksalar, ya davulcuya veya zurnacıya varır" derler." (s.568)

Kim bilir

"Sonra kim bilir ne olur; ya hayır veya şer." (s.1280)

(Ayrıca sayfa: 456 ve 761'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kimin arabasına binerse onun türküsünü çağırır

"Meşhur meseldir ki kimin arabasına biner isen onun türküsünü çağırmak lâzımdır." (s.1784)

Kokusu çıkmak

"Bu sırada Rusya devletiyle muharebe kokusu çıkmaya başladı,(...)" (s.324)

Kolları sıvamak

"...kollarını sıvayıp dedi ki:(...)" (s.453)

(Ayrıca sayfa: 552 ve 1389'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birine) Koltuk vermek

"..."...benim nefsimi büyütürsün, koltuk verirsin"..." (s.1222)

Koltukları kabarmak

“...artık bizim koca oğlan koltukları kabardı ki...” (s.1698)

Konferans vermek

“...konferansı salonunda bir konferans vermiştir.” (s.1407)

Kömür gibi

“...kömür gibi simsiyah olmuş aynasından...” (s.926)

(Ayrıca sayfa: 673, 994, 1632'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Körün taşı

“...körün taşı gibi tesadüfî olarak...” (s.808)

(Ayrıca sayfa: 1390 ve 1393'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kötürüm olmak (kalmak)

“Halam zaten alîle ve kötürüm olup...” (s.834)

(Ayrıca sayfa: 84'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birine) Kul köle olmak

“...cümle can ona kul ve köle olurdular.” (s.1153)

Kul sıkışmayınca (daralmayınca, bunalmayınca) Hızır yetişmez

“...”Kul sıkılmayınca Hızır yetişmez”...” (s.1285)

Kulağına çalınmak

“Geliyor haberi kulağıma çalındı,(...)” (s.368)

Kulağına gelmek

“...kulağıma geldi.” (s.1798)

(Ayrıca sayfa: 1310 ve 1483'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kulağını açmak

“...hatip efendi lisanından ey yüzsüz asi Aşçı Dede sana hitaptır, bâtın kulağını aç iyice istima et...” (s.1795)

(Ayrıca sayfa: 388 ve 535'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeye) Kulak (kulaklarını) tıkamak

“...havadisât-ı zâhireden kulak tıkayarak...” (s.1409)

Kulak tutmak

“Yani bu gûne maarif ve esrara kulak tutanlar,(...)” (s.1697)

Kulak vermek

“…kulak verip istima eyle ki…” (s.28)

(Ayrıca sayfa: 1790 ve 1798'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kum gibi

“Orada kum gibi kaynar uşşak.” (s.1506)

Kurt komşusunu yemez

“...kurt komşusunu yemez derler.” (s.1115)

Kuş gibi

“…artık yerimden kuş gibi pervâz ederek karalamamı alıp huzûr-ı hazret-i cânâna gittim.” (s.116)

(Ayrıca sayfa: 87, 1400, 1666'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kuş uçmaz, kervan geçmez

“Yani kûy-ı hazret-i cânâna kuş uçmaz ve kervan göçmez idi.” (s.115)

(Ayrıca sayfa: 518'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Bir şeyi) Kuvveden fiile çıkarmak

“...bunun zuhuru ve kuvveden fiile çıkması muhakkak olduğuna...” (s.1069)

(Ayrıca sayfa: 953'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kuzu gibi

"...şu'be-i mahsûsasına kuzu gibi yatmış olduğu..." (s.1375)

(Ayrıca sayfa: 1555'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Kül gibi

"Hele bizim muavin Şükrü Efendi'yi artık sorma. Bet beniz kül gibi." (s.1813)

Kül olmak

"...yanmış kül olmuştur demektir azizim." (s.1487)

(Ayrıca sayfa: 1267, 1424, 1761, 1732'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Külah kapmak

"..."...Belki bu sayede bir külâh kapmak mümkün olur" dedi. Filhakika külâh kapmış ve iltifat görmüş olduğunu muahharen avdetlerinde anladım." (s.420)

(Ayrıca sayfa: 783'te 2 kere, 922, 1005'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Küplere binmek

"Artık fakir bütün bütün küplere bindim." (s.375)

(Ayrıca sayfa: 1007'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Laf atmak

"Her ne ise kuru kuru laf atıyoruz." (s.1390)

Lafla peynir gemisi yürümez

"...laf luf ile peynir gemisi yürümez derler." (s.960)

Lakırtısı mı olur?

"İrâde-i külliyeye karşı irâde-i cüz'iyenin lakırdısı mı olur azizim." (s.568)

Lakırtıya tutmak

“...”...beni çok lakırdıya tutma,(...)”...” (s.1068)

Lanet etmek

“Artık biçare ruh onu çekip nefse ta'n u teşnî' ederek lanet eder, çünkü âşıkın ruhudur.” (s.1470)

(Ayrıca sayfa: 613'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Layık görmek

“...”...lâyık görmüş(...)”(...)lâyık görmesiyle...” (s.1660)

Lazım gelmek (olmak)

“...öyle hâliyle terki lâzım gelmiş olduğundan...” (s.481)

(Ayrıca sayfa: 31, 42, 61, 77, 125, 257, 278, 297, 329, 354, 370, 421, 423, 427, 428, 482'de 2 kere, 487, 500, 521, 535, 570, 606'da 2 kere, 609, 619, 626, 726, 757, 769'da 2 kere, 789, 796, 807'de 2 kere, 814, 827, 850, 862, 866, 867, 870, 873, 889, 898, 918, 924, 954, 969, 996, 1001, 1030, 1056, 1069, 1075, 1115, 1120, 1129, 1206, 1269, 1272, 1279, 1281, 1303, 1307, 1308, 1314, 1321, 1341, 1343, 1348'de 2 kere, 1355, 1367, 1397, 1399, 1403, 1415, 1425, 1426, 1429, 1431, 1438, 1467, 1471, 1477, 1497, 1515, 1518, 1587, 1590, 1604, 1610, 1640, 1689, 1718, 1723, 1728, 1734, 1737, 1742'de 2 kere, 1748, 1758'de 2 kere, 1768, 1801, 1814'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 109 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Leylek gibi

“...şeyh-i murgân olan leylek gibi...” (s.1301)

Mahcup kalmak

“...”...pek ziyade mahcup kaldım.(...)”...” (s.1591)

(Ayrıca sayfa: 840 ve 1445'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Mahşer gibi

“Mahşer gibi olan seyirciler geliyor diye…” (s.12)

(Ayrıca sayfa: 485, 486'da 2 kere, 1425'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Makbule geçmek

"..."...müşarünileyh hazretleri indinden ziyadesiyle makbule geçer..."..." (s.1591)

(Ayrıca sayfa: 1004, 1592'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Maksat hasıl olmak

"Aksi takdirinde Japonların maksadı hâsıl olacağı..." (s.1399)

Mal bulmuş Mağribî gibi

"...mal bulmuş Mağribî gibi..." (s.942)

(Ayrıca sayfa: 638, 937, 1126, 1320, 1555, 1557, 1560'ta da aynı ve biraz farklı örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Malum ya!

"Âyet-i kerîmenin alt tarafı malûm ya,(...)" (s.873)

(Ayrıca sayfa: 87, 88, 108, 198, 324, 330, 341, 453, 482, 521, 541, 703, 717, 758, 766, 786, 828, 832, 835, 848, 853, 864, 869, 887, 913, 941, 947, 970, 1001'de 2 kere, 1013, 1058, 1065, 1071'de 2 kere, 1074, 1078, 1081, 1085, 1088, 1102, 1109, 1119, 1123, 1140, 1142, 1144, 1146, 1150, 1194, 1198, 1221, 1279, 1280, 1282, 1301, 1315, 1320, 1321, 1378, 1380, 1412, 1431'de 2 kere, 1432, 1436'da 2 kere, 1445, 1554, 1671, 1684, 1737, 1773, 1775, 1777, 1781, 1782, 1798, 1811, 1816'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 81 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Mana vermek

"...Farisî ibareleri gelince mana verilir idi." (s.637)

(Ayrıca sayfa: 108, 119, 191, 224, 279, 833, 862, 1134, 1338'de 2 kere, 1438, 1655, 1767'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 14 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Masraf görmek

"...her bir masrafını görüp..." (s.1069)

Matem tutmak

“...arz u sema ehli matem tuttu.” (s.567)

Maymun gibi

“...maymun gibi başını tahrik ile raks eder...” (s.1493)

Medar olmak

“Bunun sebeb-i zâhiri uykusuzluğa medar olurdu.” (s.392)

(Ayrıca sayfa: 1439 ve 1531'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Melek gibi

“…kendisi melek gibi olduğundan…” (s.393)

(Ayrıca sayfa: 1644'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Memede olmak

“...büyük validesinin yanında memede olan...” (s.849)

Memeden kesmek

“...çocuğu memeden keser gibi...” (s.776)

(Ayrıca sayfa: 134'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meram etmek

“...merâm etmeye sebep aramakta idim.” (s.1165)

(Ayrıca sayfa: 1221'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meşakkat çekmek

“Lâkin fevkalâde zahmet ü meşakkat çekmişlerdir.” (s.521)

(Ayrıca sayfa: 524, 538, 1013'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meyanesi gelmek

“...artık helvanın meyanesi geldi de geçti bile.” (s.1403)

Meydan bırakmamak

“Lâkin huzûr-ı hazret böyle şeylere meydan bırakmaz idi;(...)” (s.380)

(Ayrıca sayfa: 111 ve 1405'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meydan vermemek

“...zuhuruna meydan vermemek üzere başımı aşağıya eğip...” (s.202)

(Ayrıca sayfa: 779, 871, 1082, 1122, 1144, 1293, 1714, 1810'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meydana çıkarmak

“...”...saklamış olduğum köpeği meydana çıkardı.”...” (s.352)

(Ayrıca sayfa: 388, 454, 899, 953, 1135, 1181'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meydana çıkmak

“...”...bu çocuk meydana çıktı.(...)”...” (s.850)

(Ayrıca sayfa: 869, 899, 1180, 1214, 1228, 1397, 1565, 1643'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meydana dökmek

“Artık büyük validem hemen koca karı ilâçlarını meydana döküp…” (s.112)

Meydana gelmek

“...”Akşam dergâhta pek çok muhabbetler meydana geldi.(...)”...” (s.433)

(Ayrıca sayfa: 435, 545, 608, 623, 793, 841, 850, 878, 1147, 1218, 1296, 1307, 1309, 1375, 1417, 1423, 1429, 1445, 1448, 1564, 1601, 1647, 1657, 1714, 1772, 1773, 1777, 1814'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 29 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meydana getirmek

“...altı yüz elli senede ancak meydana getirir de...” (s.1187)

(Ayrıca sayfa: 1439'da 2 kere, 1463, 1613'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meydana koymak

“...sen kendi zu'munca bir senlik meydana koydun.” (s.404)

(Ayrıca sayfa: 503, 624, 637, 811, 863, 870, 914, 915, 1067'de 2 kere, 1191, 1246, 1472, 1812'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 15 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Meyve vermek

“meyve verdiği zuhur etti.” (s.1288)

(Ayrıca sayfa: 1652'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Milletin ağzı torba değil ki büzesin (dikesin)

“...çünkü halkın ağzı torba değil büzesin azizim.” (s.1155)

Mum gibi

“...teslim ile onu mum gibi...” (s.785)

(Birini, bir şeyi) Musallat etmek

“...hüküm ve saltanat ile üzerlerine musallat ederek...” (s.1654)

(Ayrıca sayfa: 1656'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Musallat olmak

“...musallat olmaktan berî olur.” (s.1751)

(Ayrıca sayfa: 740, 1273, 1306'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Müjde vermek (götürmek)

“...İsa aleyhisselâmın müjde verdiği peygamberim demektir.” (s.1235)

(Ayrıca sayfa: 527 ve 1637'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Münasip görmek

“...”Şâh-ı Harzem size mülkünü terk ve diyâr-ı âhere azîmetini münasip görür”...” (s.1186)

(Ayrıca sayfa 552, 1056, 1502'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Müşkülat çekmek

"İşte esrarımı kimseye faş edemeyip yani hem-derdim olmadığından bütün bütün müşkilât çeker idim." (s.120)

(Ayrıca sayfa: 559'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Nar gibi

"...o dört mazhar nâr gibi kızarmış;(...)" (s.1290)

(Ayrıca sayfa: 1057'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Nara atmak (basmak)

"...fakir yine naraları atıyorum." (s.1210)

(Ayrıca sayfa: 1216, 1232, 1280'de 2 kere, 1315, 1316'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birine) Nazı geçmek

"...serasker paşa yanında o kadar nazı geçer..." (s.899)

Ne çare

"..."Ne çare birader, çok teessüf ettim ise de..."..." (s.327)

(Ayrıca sayfa: 86, 112, 114, 118, 134, 186, 187, 191, 195, 326, 355, 375, 376, 377, 408, 412, 452, 462, 468, 526, 537, 538, 547, 561, 566, 587, 595, 615, 617, 625, 630, 693, 740, 743, 776, 780, 789, 794, 797, 839, 853, 888, 893, 894, 911, 921, 986, 993, 996, 1001, 1004, 1036, 1077, 1084, 1086, 1111, 1125, 1139, 1146, 1156, 1170, 1207, 1211, 1218, 1231'de 2 kere, 1255, 1273, 1276, 1292, 1316, 1416, 1418, 1563, 1644, 1705, 1707, 1814'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 79 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ne fayda

"...lâkin ne fayda,(...)" (s.1710)

(Ayrıca sayfa: 714'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ne hikmetse (hikmettir)

"Ne hikmet ise atebe-i şâhâneye keşîde olunan telgraflar takdim olunmuyor,(…)" (s.1288)

(Ayrıca sayfa: 122, 624, 689, 1011, 1122, 1305, 1613, 1798'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ne kadar olsa

"Yine ne kadar olsa..." (s.634)

(Ayrıca sayfa: 119, 416, 476, 1456, 1555, 1595'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ne lazım

"..."...Ne lâzım, sonra duysun"..." (s.905)

(Ayrıca sayfa: 551'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ne olur (olursun, olursunuz)

"…"Ne olur a mübarek, bir parça dibinde bırak ki ben de içeyim!"…" (s.420)

(Ayrıca sayfa: 783, 1201, 1395'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ne Şam'ın şekeri ne Arap'ın zekeri (yüzü)

"Meşhur meseldir "Ne Şam'ın şekeri, ne Arab'ın yüzü" derler." (s.891)

Ne var ne yok

"..."Gel bakalım bizim Kutub, ne var ne yok!"..." (s.608)

(Ayrıca sayfa: 381, 1105, 1171'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ne verirsen elinle o gider seninle

"..."Ne verirsen elinle, o gider seninle"..." (s.1057)

(Ayrıca sayfa: 1441, 1442, 1443'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Necat bulmak

"...bu yüzsüzün yüzü gubârından necat buldular azizim." (s.947)

(Ayrıca sayfa: 33, 41, 54, 347, 369, 683, 737, 967, 1047, 1065, 1092, 1128, 1333, 1473, 1540, 1570, 1594, 1627, 1632, 1708, 1711, 1722, 1733, 1793'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 25 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Nefes etmek

"..."...buyursunlar da bir nefes etsinler"..." (s.365)

(Ayrıca sayfa: 627'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Nerede kaldı ki

"Nerede kaldı ki ondan yüz çeviresin ve istiskal gösteresin." (s.766-767)

(Ayrıca sayfa: 983'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Neşet etmek

"...kalpten neşet eden vudd u muhabbetin vesâit-i havassa ihtiyacı yoktur..." (s.1500)

(Ayrıca sayfa: 1250, 1532, 1798'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Netice vermek

"...zira ki tertîbât-ı fevkalâdeye netice verdik." (s.1125)

(Ayrıca sayfa: 437, 1168, 1226, 1301, 1797'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Nezarete almak

"...etrafı nezarete almaktır." (s.490)

Nişan almak

"...işte ben şimdi filânım deyip tüfeği nişan alacaktır." (s.632)

Niyet hayır, akıbet hayır (selamet)

"..."Niyet hayır, akıbet hayır"..." (s.951)

(Ayrıca sayfa: 1108, 1450, 1649'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Nur gibi

"...bizim nur gibi olan izzetlû Nuri Bey'imiz;(...)" (s.1485)

(Ayrıca sayfa: 396, 405, 566, 588, 757, 973'te 2 kere, 977, 984, 1057, 1169, 1333, 1419, 1455, 1772, 1788, 1789'da 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 19 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Nutku tutulmak

"...nutkum tutulur idi." (s.450)

(Ayrıca sayfa: 474 ve 486'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ok yaydan (yayından) çıkmak

"...iş işten geçip ok yaydan çıktıktan sonra..." (s.809)

(Ayrıca sayfa: 853 ve 968'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Omuz öpüşmek

"...Şeyh-i Ekber efendimiz ile Şeyh-i A'zam Fehmi efendimiz omuz öpüşürler." (s.1495)

(Ayrıca sayfa: 1322'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Oralı (bile) olmamak

"Fakir de oralı olmayıp..." (s.408)

Öküz gibi

"…işte böyle ihtiyar koca öküz gibi olup…" (s.615)

Öküz gibi bakmak

“Birbirimize hain öküz gibi bakıyoruz.” (s.183)

Ömrüne bereket

“...”Ömrüne bereket!”...” (s.964)

(Ayrıca sayfa: 964'te 2 örneğine daha rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Önü alınmak

“...mûcib-i ıztırâb u endîşe olan hâlâtın önü alınıp...” (s.1155)

(Ayrıca sayfa: 342'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Önü sıra gitmek

“...önü sıra gidip muhafazasına memur imişim gibi…” (s.1018)

Önüne düşmek

“...bir gün fakir, Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin önüne düşüp...” (s.417)

(Ayrıca sayfa: 85, 812, 877, 889, 956, 1010, 1168'de 2 kere, 1178'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 10 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Önüne geçmek

“...ile beraber önüne geçmek...” (s.922)

(Ayrıca sayfa: 1523'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Önüne geleni kapar, ardına geleni teper

“...önüne geleni kapar ve ardına gideni teper.” (s.891)

(Bir şeyin) Önünü almak

“...bunun önünü almak için...” (s.872)

(Ayrıca sayfa: 134, 356, 551, 902, 927, 1149, 1190, 1407, 1594, 1596'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Önünü kesmek

“...işin önünü kestirmiş.” (s.763)

Paçaları sıvamak

“Ferdâsı günü paçaları sıvayıp...” (s.798)

(Ayrıca sayfa: 1218 ve 1600'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Palamarı koparmak (çözmek)

“...”Evet, mecidiyelerinizi versin de o zaman o palamuru çözün”...” (s.1648)

(Bir yere) Parmak basmak

“...kalb-i fakîrîye parmak basıp müteveccih oldular.” (s.346)

(Ayrıca sayfa: 1161'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Parmak ısırmak

“Yani herkes taaccüp ederek parmaklarını ısırırlarmış,(...)” (s.491)

(Ayrıca sayfa: 507'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Payidar kalmak (olmak)

“...bununla nizâm-ı âlem payidar olsun.” (s.1656)

Pervaz etmek

“…artık yerimden kuş gibi pervâz ederek karalamamı alıp huzûr-ı hazret-i cânâna gittim.” (s.116)

(Ayrıca sayfa: 465, 468, 701, 844, 1004, 1119, 1187, 1257, 1328, 1568, 1666, 1712, 1714'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 14 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Peyda etmek

“...”Şu Sadrazam Reşid Paşa'nın yüzünden bu dîn-i mübîn gayet zafiyet peyda etmiştir.(...)”...” (s.412)

(Ayrıca sayfa: 116, 129, 186, 391, 557, 602, 636'da 2 kere, 807'de 2 kere, 980, 1110, 1407, 1500, 1600, 1652, 1670, 1716'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 19 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Piyango vurmak (çıkmak)

“...piyango Reşid Efendi oğlumuza çıktı.” (s.832)

Pusulayı şaşırmak

“Korkarım ki yolu kaybederiz, pusulayı şaşırırız.” (s.1183)

(Ayrıca sayfa: 1141'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Rast gelmek

“...Ebû Cehil'in iki oğlu bir deveye binmişler, rast geldiler.” (s.413)

(Ayrıca sayfa: 375, 486, 520, 629, 808, 845, 894, 1320, 1340, 1372, 1373, 1390'da 2 kere, 1393, 1413'te 2 kere, 1493, 1613, 1706'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 20 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Razı olmak (gelmek)

“...”...tasarruf ve hükmüne razı olup...”...” (s.1601)

(Ayrıca sayfa: 75, 133, 183, 623, 760, 766, 810, 835, 1167, 1301, 1662, 1703, 1778'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 14 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Rengi atmak (kaçmak, uçmak)

“...rengim atar,(...)” (s.450)

Renk vermek (katmak)

“...iş o zaman renk verdi.” (s.947)

(Ayrıca sayfa: 1377'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Renk vermemek

“...asla ve kat'â renk vermedim.” (s.374)

Renkten renge girmek

“Derhâl kalbim atmaya ve rengim değişip renkten renge girmeye başladı.” (s.118)

Revan olmak

“...ağlayarak Vaskirt yoluna revan oldum.” (s.383)

(Ayrıca sayfa: 283, 470, 542, 596, 692, 1046'da 2 kere, 1619, 1620, 1626, 1678, 1728'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Rey vermek

"...azalar toplanıp müzakere oldu ve evraklara rey verildi." (s.443)

Rivayet olunmak (edilmek)

"Rivayet olunur ki Dersaadet'te..." (s.741)

(Ayrıca sayfa: 130, 222, 243, 250, 255, 349, 370, 392, 421, 438, 557, 621, 626, 627, 638, 728, 742, 764, 784, 1093, 1123, 1234, 1238'de 2 kere, 1242, 1243'te 4 kere, 1244'te 3 kere, 1245, 1246'da 2 kere, 1247, 1248'de 3 kere, 1249'da 3 kere, 1251'de 4 kere, 1253, 1306, 1336, 1367, 1368, 1371, 1381, 1393, 1402, 1403, 1410, 1461, 1472, 1562, 1578, 1612, 1616, 1750, 1768'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 66 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ruhunu teslim etmek

"...iman ile ruhunu teslim eder." (s.388)

Rüzgâr gelecek delikleri tıkamak

"Arkasından rüzgâr gelecek delikleri kapamak için..." (s.1280)

(Bir işte) Saç sakal ağartmak

"..."...İslâmiyette saç ve sakalını ağartmış,(...)"..." (s.1116)

(Ayrıca sayfa: 757, 1169, 1452, 1456'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Saçı bitmedik (yetim)

"...saçı bitmemiş sıbyanı yetim etmiş!" (s.564)

Saf tutmak

"..."...Herkes saf tutmuş,(...)"..." (s.849)

(Ayrıca sayfa: 375, 906, 1178'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sahura kalkmak

"...gece sahura kaldırırlar idi." (s.1456)

(Birinin) Sakalına gülmek

“...”...beni bu yolda aldatması ve benim sakalıma gülmesi...”...” (s.1437)

Saltanat sürmek

“Zaten Yıldırım Bayezid hazretleri de âl-ı Osmân padişahlardan müddet-i medîde saltanat sürmüş padişahlardan olmayıp...” (s.1786)

(Ayrıca sayfa: 877'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sarmaş dolaş olmak

“Bir sarmaş dolaş oldular.” (s.502)

Sebat etmek (göstermek)

“...ısrar ve sebat ederek...” (s.971)

(Ayrıca sayfa: 876 ve 1303'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sebebiyet vermek

“...kalplerinin inkisarına sebebiyet vereceği anlaşılıp...” (s.796)

(Ayrıca sayfa: 1127, 1137, 1165, 1170, 1185, 1401, 1439, 1500, 1543, 1813'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sebepsiz kuş bile uçmaz

“...”Sebepsiz kuç uçmaz” derler...” (s.1557)

Secde etmek

“...deyip secde eder,(...)” (s.416)

(Ayrıca sayfa: 365, 379, 416, 423, 453, 598, 608, 624'te 2 kere, 792, 1125, 1257, 1425, 1431'de 2 kere, 1440, 1465'te 3 kere, 1472, 1787'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 22 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Secdeye varmak (kapanmak)

“...kavm-i Musa'nın her biri cânib-i eyserleri üzere secdeye vardılar...” (s.1472)

(Ayrıca sayfa: 1093'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sefer etmek

"...oradan izn ü ruhsat-ı Hazret-i Pîr ile sefer etmiştir..." (s.627)

(Ayrıca sayfa: 41, 346, 347, 642, 666, 685, 687, 775, 1563, 1762'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 11 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sel gibi akmak

"...gözlerimden bârân-veş rahmet-i aşk u muhabbet sel gibi akmasına başladı." (s.1451)

(Ayrıca sayfa: 1069'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Selamete çıkmak

"…fakire bir rüzgâr-ı meserret esmesiyle sâhil-i selâmete çıktım…" (s.476)

(Ayrıca sayfa: 608 ve 1384'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sepette pamuğu olmamak

"...muhasebeci efendinin sepetinde pamuk olmadığını anladı." (s.562)

Ser verip sır vermemek

"..."...Biz ser verir sır vermeyiz"..." (s.188)

(Ayrıca sayfa: 102 ve 352'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sevk etmek

"Tahkîkan bu hâlet abdi, Hakk'ı tazime ve rızasını ihtiyara sevk eder…" (s.92)

(Ayrıca sayfa: 100, 192, 252, 522, 698, 699, 700, 766, 829, 878, 978, 999, 1219, 1372, 1399, 1405, 1483, 1543, 1598, 1633, 1714'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 22 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sıkı tutmak

“...”...bizim köylü Muhtar Efendi'yi sıkı tut,(...)”...” (s.939)

Sırtından atmak

“...Tahsin Efendi'nin bâr-ı sakîl-i ma'neviyyesini sırtımdan atıp...” (s.1802)

Sıtma tutmak

“...sıtma tutmuş gibi titretti.” (s.596)

(Ayrıca sayfa: 1083'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sirayet etmek

“...ordulara nereden sirayet etmiştir arz edeyim.” (s.1415)

(Ayrıca sayfa: 556, 725, 1260, 1811'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Siz bilirsiniz

“...”Siz bilirsiniz müdür efendi, ammâ bu mektubu göndermeseniz iyi olur,(...)”...” (s.1802)

(Ayrıca sayfa: 85, 503, 932, 1166, 1167, 1183, 1311, 1644'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Size (sizlere) ömür

“...”...çocuk sizlere ömür, vefat etti”...” (s.471)

Soğuk almak

“...fakir orada alessabah güzel soğuk alıp...” (s.1423)

(Ayrıca sayfa: 1411'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sokağa (sokaklara) düşmek

“...alessabah sokaklara düşüp...” (s.784)

(Ayrıca sayfa: 125 ve 421'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Soyup soğana çevirmek

“...güzelce soyup soğana çevirip tamamen paraları almışlar.” (s.1523)

Sövüp saymak

“Bu muameleyi Osman Efendi gördükçe artık bilmem ya, içinden söver sayar imiş.” (s.382)

(Ayrıca sayfa: 621 ve 1707'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Söz almak

“...”...komisyondan kaviyyen söz aldım.(...)”...” (s.833)

Söz götürmek

“...bu beyt-i ma'nevî çok söz götürür.” (s.1347)

(Ayrıca sayfa: 1741'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Söz vermek

“...söz alınıp söz verilmiş.” (s.1070)

(Ayrıca sayfa: 732, 752, 782, 881, 895, 972, 1007, 1073, 1174, 1437, 1595, 1648'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sözü açılmak

“...gitmek sözü açılıp(...)oraların ucuzluğundan söz açıldı.” (s.898)

Sözünü kesmek

“...diye ulemanın sözlerini kesmişler.” (s.343)

Su gibi

“Maşallâh su gibi elli dört farzı kıraat etti.” (s.1486)

(Ayrıca sayfa: 97, 634, 644, 653, 1381, 1527, 1562'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sucuk gibi olmak (ıslanmak)

“Arabadan inip sucuk gibi ıslanmış olduğumuz hâlde câmi'-i şerîfe dahil olduk.” (s.1790)

Suyu görmeden paçaları sıvamak

“...suyu görmeden paçalarını sıvamaları...” (s.1401)

Sübut bulmak

“...halifesi olduğum iddiası kâhilter olmaklığım ile sübut bulacağından...” (s.1300)

(Ayrıca sayfa: 59 ve 1427'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sükût ikrardan gelir

“Malûm ya sükût da ikrardan gelir,(...)” (s.1140)

(Ayrıca sayfa: 384'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Süluk etmek

“...terakki ve sülûk ederdim,(...)” (s.1027)

(Ayrıca sayfa: 580, 712, 919, 613, 1147'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar

“Malûmdur ki sürüden ayrılanı kurt kapar derler.” (s.390)

Süt dökmüş kedi gibi

“...süt dökmüş kedi gibi önüme bakakaldım azizim.” (s.1188)

Şaşırıp kalmak

“...ne yapacağımı bilemeyip şaşırıp kaldım...” (s.1406)

(Ayrıca sayfa: 383 ve 1008'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şehadet getirmek

“...”...kelime-i şehâdet getirelim.”...” (s.472)

(Ayrıca sayfa: 1245'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şeytana külahı (pabucu) ters giydirmek

“...şeytana külâhı ters giydirirler...” (s.891)

Şimşek çakmak

“...şimşek çakar gibi bir tecelli oldu ki...” (s.596)

(Ayrıca sayfa: 1082, 1088, 1149, 1222, 1482, 1816, 1826'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şimşek gibi

“İşte şu hatıra gönlüme şimşek gibi çakar çakmaz,(...)” (s.410)

(Ayrıca sayfa: 336'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şöyle dursun

“...izzet ü ikram ve tazim etmek şöyle dursun,(...)” (s.766)

(Ayrıca sayfa: 182, 193, 989, 1115, 1228, 1622'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şöyle ki

“...şöyle ki saltanat sürdüm,(...)” (s.877)

(Ayrıca sayfa: 11, 12, 22, 81, 84, 91, 195, 340, 354, 365, 410, 427, 440, 446, 452, 478, 480, 518, 526, 549, 553, 580, 595'te 2 kere, 598'de 2 kere, 599, 607, 613, 615, 624, 632, 639, 710, 713, 718, 719, 723, 725, 726, 727, 731, 740, 751, 754, 757, 760, 771, 775, 777, 779, 780, 794, 808, 820, 850'de 2 kere, 851, 856'da 2 kere, 861, 862, 864, 869, 870, 875, 881'de 2 kere, 883, 887, 913, 917, 919'da 2 kere, 920, 927, 931, 932, 933, 940, 942, 943, 953, 955, 956, 958, 960, 961, 963, 964, 965, 971'de 2 kere, 978, 979, 983, 988, 989, 994, 997, 1000, 1004, 1009, 1017, 1034, 1038, 1055, 1059, 1064, 1078, 1080, 1082, 1084, 1087, 1106, 1120, 1123, 1141, 1143, 1145, 1147, 1154'te 2 kere, 1156, 1160, 1161'de 2 kere, 1165'te 2 kere, 1166, 1172, 1185, 1187, 1194, 1196, 1197, 1199, 1208, 1216, 1221, 1228, 1233, 1243, 1256, 1270, 1273, 1275, 1300, 1308, 1309, 1331, 1357, 1376, 1384, 1385, 1386'da 2 kere, 1387, 1390, 1391, 1398, 1401, 1404, 1412'de 2 kere, 1415, 1418, 1420, 1421, 1427, 1428, 1429, 1432, 1440, 1450, 1454, 1456, 1460, 1469, 1481'de 2 kere, 1482, 1487, 1496, 1500, 1515, 1525, 1529, 1530'da 2 kere, 1542, 1554, 1564, 1585, 1587, 1597, 1599, 1602, 1622, 1631, 1632, 1633, 1643, 1645'te 2 kere, 1655, 1657, 1677, 1761, 1763'te 2 kere,

1769'da 2 kere, 1772, 1782, 1785, 1787, 1798, 1800'de 2 kere, 1803, 1810, 1811, 1815, 1816, 1818'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 227 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şu kadar ki

"Şu kadar ki..." (s.1450)

(Ayrıca sayfa: 546, 937, 1014'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şuna buna

"..."Ruznamçeci efendinin validesiyim" diye şuna buna kurulur." (s.476)

(Ayrıca sayfa: 441, 625, 1190, 1310, 1612, 1659'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şunu bunu

"...şunu bunu mubayaa ettim." (s.877)

(Ayrıca sayfa: 383 ve 441'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şunun bunun

"...şunun bunun elinden yakalarını kurtardılar." (s.558)

(Ayrıca sayfa: 365'te 2 kere, 366'da 2 kere, 588, 956, 1305, 1331, 1392, 1395'te 2 kere, 1443'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şurada burada

"...şurada burada taam ekl eden..." (s.492)

(Ayrıca sayfa: 102, 195, 326, 385, 403, 462, 552, 553, 594, 595, 624, 847, 899'da 2 kere, 931, 1054, 1068, 1069, 1078'de 2 kere, 1322, 1398, 1801'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 25 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şuradan buradan

"Şuradan buradan muhabbet ettik(...)Beyler ile dahi şuradan buradan muhabbet edip..." (s.442)

(Ayrıca sayfa: 355, 411, 581, 586, 807, 808, 847, 877, 935, 1073, 1149, 1151'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 14 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şüphe yok

“...mazhar-ı lutf u ihsanları olacağımda şek ve şüphem yoktur azizim.” (s.1393)

(Ayrıca sayfa: 127, 130, 322, 336, 344, 383, 398, 438, 453, 459, 478, 500, 508, 541, 571, 595, 601, 630, 636, 650, 660, 701, 710, 754, 841, 865, 881'de 2 kere, 883, 931, 934, 977, 978, 981, 987, 989, 1004, 1039, 1053, 1168, 1180, 1189, 1312, 1343, 1448, 1458, 1533, 1557, 1590, 1597, 1598, 1599, 1650, 1770, 1775, 1813'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 57 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Şüyu bulmak

“...teşrifleri şüyu bulunca...” (s.419)

(Ayrıca sayfa: 456 ve 621'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tacizlik etmek

“İmdi pederim dahi birkaç defa müşarünileyh efendimize tacizlik etmişler.” (s.461)

Tafsilat vermek

“Şöyle ki fakirlerine yazmış oldukları mektupları bu işe yani tafsilât vermeye sebebiyet vermiştir.” (s.1165)

(Ayrıca sayfa: 427, 614, 1164, 1283, 1358, 1452, 1786'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tarih atmak (koymak)

“...irâde-i seniyye tarihinden gerisine tarih atarak tesviye ediyorlar.” (s.1280)

(Ayrıca sayfa: 1198'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tarih düşürmek

“...işbu vukuatın hudûsuna tarih düşmek için...” (s.788)

(Ayrıca sayfa: 1110'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tatil etmek

“...bilâ-müddet tatil ettiler.” (s.1392)

(Ayrıca sayfa: 114, 322, 868, 1081, 1082, 1149, 1393'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 8 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tazyik etmek

"..."Ağa baba, oğlunuzu akçe için çok tazyik ediyorsunuz,(...)"..." (s.1699)

Teessüf etmek

"..."Ne çare birader, çok teessüf ettim ise de..."..." (s.327)

(Ayrıca sayfa: 526, 793, 813, 839, 896, 897, 921, 973, 1073, 1553'te 2 kere, 1771, 1802'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 14 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tehdit etmek

"...muhasara ile tehdit ederek muttasıl şimale doğru püskürtüyorlar." (s.1402)

(Ayrıca sayfa: 1405'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Telakki olunmak

"...öyle kabul ve telâkki olundu..." (s.1099)

(Ayrıca sayfa: 1016, 1407, 1565, 1802'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birini) Telaş almak

"...Mehmed Bey'i bir telâş almış ki..." (s.566)

Telaşa düşmek

"...yetiştirilmesi için telâşa düştüklerini..." (s.1164)

Telef etmek

"...ömrünü zayi ve telef etmiştir." (s.847)

(Ayrıca sayfa: 497'de 2 kere, 505, 716, 765, 1207'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Telef olmak

"Molla şaşırıp "Aman efendim, sıkma telef olacağım!" diye feryada başlar." (s.1117)

(Ayrıca sayfa: 459, 665, 1331, 1477'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tenha kalmak

"...kendileri tenha kalıp haremleriyle veda edeceklerdir." (s.744)

(Ayrıca sayfa: 1074, 1777, 1787'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkânıdır

"..."Tilkinin dolaşıp geleceği kürkçü dükkânı" fehvasınca..." (s.468)

Topa tutmak

"...Amiral Togo taht-ı kumandasındaki donanması, Port-Arthur'u topa tutmuş(...)Port-Arthur'un topa tutulması..." (s.1392)

(Ayrıca sayfa: 1404 ve 1405'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Topal eşekle kervana katılmak (karışmak)

"...dedem ile beraber hücreden topal eşek ile kervana karışır gibi..." (s.200)

(Ayrıca sayfa: 637, 1157, 1419, 1598'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Tozdan dumandan ferman okunmamak

"Tozdan dumandan ferman mı okunur?" (s.187)

(Ayrıca sayfa: 1115'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Türkü çağırmak

"..."…İşte bir defa arabamıza râkib olup türkümüzü çağırdığın için..."..." (s.1209)

(Ayrıca sayfa: 1776'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birinin) Türküsünü çağırmak

“...müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine Aşçı Dede'nin çifte beygirli landonu irsal olunmuştur Aşçı Dede'nin türküsünü çağırsınlar için mevlânâ.” (s.1776)

Tütünü tepesinden çıkmak

“...tütünüm başımdan çıkıyor.” (s.1459)

Ucu bucağı yok (kayıp)

“Evet bu askerin nihayeti ve ucu bucağı yoktur.” (s.582)

Un ufak etmek

“...gönlüm gibi kırıp un ufak ettim,(...)” (s.1084)

Ununu elemek, eleğini asmak

“...yani meşhur meseldir ki “Unumuzu eledik eleğimizi astık” velâkin hasbe'l-îcâb yine un elemek lâzım gelirse eleğimizi indirip unumuzu eleyip yine eleğimizi asarız.” (s.1758)

Ümit kesmek

“…”Ben benden ümidi kesmişim.(…)”…” (s.131)

(Ayrıca sayfa: 80, 728, 771, 808'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ürümesini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir

“...”Ulumasını bilmeyen kelb sürüye kurt getirir”...” (s.982)

Üzerine düşmek

“Böyle üzerine düşer iseniz Huda saklasın, ya kaçar yahut kendisini helâk eder.” (s.125)

Üzerine titremek

“…bunlar cümleten üzerime titrer idiler; dokuz körün bir değneği gibi idim.” (s.116)

Vacip olmak

“...arz-ı merâm etmek vacip oldu.” (s.1221)

(Ayrıca sayfa: 596, 829, 891, 1061, 1113, 1149, 1161, 1279, 1291, 1293, 1304, 1316, 1363'te 2 kere, 1406, 1425, 1451, 1453, 1465'te 3 kere, 1487-1488, 1516, 1599, 1649, 1784, örneklerine rastlanılmış ve toplamda 27 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vakit geçirmek

"İnşallah, maşallah ile vakit geçirirler." (s.1280)

(Ayrıca sayfa: 715, 976, 1257, 1590, 1701'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Varit olmak

"...Hâlet beyefendimizden cevaben varit olan..." (s.429)

(Ayrıca sayfa: 309'da 2 kere, 311, 506, 534, 546, 717, 782, 978, 1034, 1234, 1235, 1239, 1269, 1360, 1399, 1403, 1498, 1521, 1597'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 21 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vaveyla koparmak

"Fakiri görünce cümlesi bir vaveylâ kopardılar." (s.1018)

(Ayrıca sayfa: 90'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vebali boynuna

"..."Vebali boynunuza olsun"..." (s.894)

Veda etmek

"...kendileri tenha kalıp haremleriyle veda edeceklerdir." (s.744)

(Ayrıca sayfa: 327, 365, 421, 422, 431, 457, 518, 565, 587, 701, 726'da 2 kere, 745, 797, 803, 804, 830'da 2 kere, 836'da 2 kere, 839, 842, 872, 876, 936, 944, 999, 1019, 1145, 1157'de 2 kere, 1158, 1167, 1174, 1175, 1200, 1248, 1281, 1292, 1294, 1309, 1324'te 2 kere, 1651, 1778, 1779, 1784, 1785, 1786, 1791, 1793, 1795, 1796, 1797'de 3 kere, 1798, 1799'da 3 kere, 1810, 1822'de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 64 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vermeyince (vermemiş) mabut, neylesin Sultan Mahmut

"..."Vermedi Mabûd neylesin Mahmud"..." (s.794)

(Ayrıca sayfa: 441, 616, 1800'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vikaye etmek

"..."...hazineyi vikaye ederler,(...)"..." (s.1105)

(Ayrıca sayfa: 1270 ve 1367'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vuku bulmak

"Ancak bir şey vuku buldu,(...)" (s.556)

(Ayrıca sayfa: 351, 389, 390, 403, 429'da 2 kere, 478, 701, 786, 790, 922, 972, 975, 978, 986, 1060, 1078, 1141, 1149, 1329, 1392, 1393, 1399'da 2 kere, 1402'de 2 kere, 1404'te 3 kere, 1414, 1417, 1430, 1597, 1599, 1765'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 36 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vücuda gelmek

"...vücuda gelmekten ibaret olur azizim." (s.1781)

(Ayrıca sayfa: 1186, 1351'de 2 kere, 1401, 1550, 1667, 1738'de de 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 9 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Vücuda getirmek

"...mükemmel bir köprü vücuda getirdikten sonra..." (s.1393)

(Ayrıca sayfa: 1229, 1397, 1407, 1408, 1549'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birinden) Yaka silkmek

"Fakir de yaka silkip..." (s.1282)

(Birinin) Yakasını bırakmamak

"...Müşir Ahmed Eyüp Paşa hazretleri yakamı bırakmadığından..." (s.555)

(Ayrıca sayfa: 703 ve 1388'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yakayı (yakasını) kurtarmak (sıyırmak)

“...meclis reisi olup her nasılsa yakayı kurtarıp...” (s.440)

(Ayrıca sayfa: 469, 558'de 2 kere, 790, 1002, 1453, 1698, 1705, 1709, 1762, 1804, 1805'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 13 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yakayı ele vermek

“Lâkin Sâni Efendi hazretleri de yakayı ele verdi.” (s.454)

(Ayrıca sayfa: 536 ve 1322'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birini) Yalancı çıkarmak

“...”...kulunuzu yalancı çıkardınız.(...)”...” (s.1445)

Yalpa vurmak

“…sarhoşlar gibi iki tarafıma yalpa vurarak yerime avdet ettim…” (s.116)

(Ayrıca sayfa: 101'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yangından mal kaçırır gibi

“...harîkten eşya kaçırırlar gibi herkesin elinde bir şey firar ederler.” (s.722)

Yâr olmak

“Burada da yani Edirne'de matbaa memuru an-asl Dağıstanî Yüzbaşı Hacı Mehmed Efendi yâr oldu.” (s.983)

(Ayrıca sayfa: 1086, 1632, 1686'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yatağa (yataklara) düşmek

“Badehu salı günü rahatsızlığı ziyadelenip yatağa düşmüş…” (s.1816)

Yedirip içirmek

“...herkese yedirip içirmek efkârında olduğu gibi...” (s.740)

Yekvücut olmak

“İşte pederim ile fakir yekvücut olup...” (s.389)

(Ayrıca sayfa: 13, 543, 557'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yelken açmak

"...yelkenlerini açıp pupasına iki tarafı selâmlayarak gidiyor." (s.558)

(Ayrıca sayfa: 1158 ve 1562'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yelkenleri suya indirmek

"...yelkenleri tamamıyla suya indirdi." (s.733)

Yemeden içmeden kesilmek

"...yemeden içmeden kesildiler." (s.1154)

(Ayrıca sayfa: 373'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yer öpmek

"...Mevlevîler gibi yer öpüp..." (s.554)

Yer tutmak

"Ve herkes yer tutup..." (s.1058)

(Ayrıca sayfa: 82 ve 1207'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yere batmak

"...yere batmış kavim gibi olduk." (s.723)

(Ayrıca sayfa: 125 ve 722'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yerine gelmek

"...Mustafa Efendi'nin yerine geldi." (s.1104)

Yerini bulmak

"...yine yerimizi bulduk..." (s.552)

(Ayrıca sayfa: 537 ve 1442'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yerle yeksan etmek

"...câmi'-i şerîfi yer ile yeksan etti." (s.848)

Yerlere geçmek

"...o derece mahcup oldum ki yerlere geçtim." (s.1188)

Yerli yerine oturmak

"...herkes yerli yerine oturup..." (s.490)

Yılan gibi

"...biraz daha içer ise yılan gibi uyuşur ve düştüğü yerde köreklenip bî-akl u hûş kalır." (s.1493)

(Ayrıca sayfa: 1158'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yıldırım gibi

"...imdâd-ı rûhâniyye-i kudsiyyelerini yıldırım gibi bu asi Aşçı Dede fukarasına yetiştirmiştir." (s.1786)

(Ayrıca sayfa: 1790'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yol açmak

"...birinciyi kafileye yol açmak için fakiri tensip buyurmuşlardı." (s.518)

(Ayrıca sayfa: 1006'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yol almak

"O anda anladım ki iş yol aldı." (s.489)

(Ayrıca sayfa: 833, 868, 1376, 1480, 1554'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yol bulmak

“...yol bulmak için...” (s.895)

(Ayrıca sayfa: 638, 1299, 1540, 1612'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yol vermek

“Buna sebep de oranın şeyhi yol vermek için akçe ister kafileden.” (s.1002)

Yol yakınken

“...”...Siz böyle edecekseniz, yol yakın iken döneyim.”...” (s.188)

(Ayrıca sayfa: 1406 ve 1409'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yola revan olmak

“...diyerek yola revan oldular.” (s.331)

(Ayrıca sayfa: 329, 332, 456, 516, 519, 520, 521, 606, 807, 997, 1007'de 2 kere, 1010, 1158, 1295, 1523'te 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 18 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yolcu yolunda gerek

“...”...lâkin yolcu yolunda gerektir.(...)”...” (s.917)

Yoldan çıkmak

“...”...Yoldan çıkmış diyorlar!”...” (s.461)

Yolu (yolunu) şaşırmak

“...yolumu şaşırıp Hicaz'a gidiyorum diye Erzurum'a doğru Rusya içerisine gitmekte olduğumu...” (s.1802)

(Ayrıca sayfa: 1172, 1181, 1754'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yolunu tutmak

“...Vaskirt yolunu tuttuk...” (s.457)

(Ayrıca sayfa: 740 ve 1086'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yükünü almak

“...”Gemi tamamıyla yükünü aldı”...” (s.436)

Yüreği çarpmak

“Yüreğim çarpar,(...)” (s.450)

Yüz bulmak

“Şimdi valide de gidince artık tamamıyla felekten yüz bulduk.” (s.450)

(Ayrıca sayfa: 520, 521, 699, 878, 891'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 6 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yüz çevirmek

“...”onun için ondan yüz çevirir.(...)”...” (s.364)

(Ayrıca sayfa: 130'da 2 kere, 766'da 2 kere, 896, 928'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yüz göstermek

“...işleri çoğalmaya yüz gösterdi.” (s.324)

(Ayrıca sayfa: 52, 98, 562, 637, 725, 750, 785, 869, 888, 928, 929, 971, 1081, 1082, 1466'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 16 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yüz sürmek

“...yüz sürmek için Mescid-i sa'âdet'e teşrif buyurmuşlar idi.” (s.308)

(Ayrıca sayfa: 336, 337'de 2 kere, 344, 349, 351'de 2 kere, 356'da 2 kere, 362, 384, 391, 394'te 2 kere, 409, 441, 446, 457, 476'da 2 kere, 483, 486, 544, 565'te 2 kere, 574, 608, 609, 704, 748, 750, 771, 798'de 2 kere, 829, 842, 843'te 3 kere, 844, 877, 878'de 2 kere, 879, 880, 898, 904'te 2 kere, 910, 916'da 2 kere, 923, 932, 946'da 3 kere, 994, 996, 1001, 1002, 1003, 1006'da 2 kere, 1008, 1009, 1023'te 2 kere, 1026, 1027, 1081, 1085, 1114, 1115, 1153, 1159, 1165, 1174'de 2 kere, 1175, 1177, 1216, 1217, 1220, 1223, 1230, 1231, 1255, 1281, 1284, 1288'de 2 kere, 1291, 1292, 1293, 1296, 1305, 1309, 1311, 1318, 1321, 1386, 1413, 1425, 1449, 1450, 1451, 1457'de 2 kere, 1473, 1482, 1533'te 2 kere, 1564, 1595, 1632, 1654, 1710'da 2 kere, 1795, 1798, 1802, 1807, 1811, 1821'de 2 kere, 1823, 1824'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 127 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yüz tutmak

"...yavaş yavaş raks u sema cihetine yüz tutup..." (s.435)

(Ayrıca sayfa: 20, 134, 356, 469, 766, 790, 794, 847, 851, 852, 919, 928, 1002, 1010, 1011, 1104, 1152, 1354, 1409, 1506, 1652, 1709'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 23 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yüz vermemek

"Lâkin fakir yüz vermediğimden..." (s.448)

Yüzü kalmamak

"...huzurlarında yüzüm kalmamış idiği anlaşılmış." (s.479)

Yüzüne gülmek

"...ziyade muhabbetinden yüzümüze gülüp..." (s.796)

(Ayrıca sayfa: 564, 743, 1123'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Yüzüne vurmak (çarpmak)

"...insanı mahcup ederler ve nasıl zemin ü zaman ile kusurunu yüzüne çarparlar.(...)"...Bunlar kalenderândırlar; adamın kusurunu hemen yüzüne çarparlar!"..." (s.411)

(Ayrıca sayfa: 1610'da da örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birinin) Yüzünü ağartmak

"...bu yüzsüzün yüzün ağarttılar." (s.988)

Yüzünü kara çıkarmak

"Hamdolsun erenler yüzümü kara çıkarmayıp..." (s.924)

(Ayrıca sayfa: 1330 ve 1375'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zahmet çekmek

"…üç nevi kitabı kendi elimle yazıp çok zahmet çekmiş…" (s.638)

(Ayrıca sayfa: 674, 661, 1274, 1668'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 5 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zaman sana uymazsa sen zamana uy

"..."Ger bana uymazsa eyyâm, uyarım eyyâma ben"..." (s.740)

Zapt etmek

"Hele kendimi zapt ederek sırrı faş etmedim." (s.344)

(Ayrıca sayfa: 123, 1394'te 2 kere, 1403, 1404'te 2 kere örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zapt olunmak

"Her zapt olunan istihkâm derhâl cesim muhasara toplarıyla teçhiz olunmaktadır." (s.1404)

(Ayrıca sayfa: 630, 1394, 1396, 1597'de 2 kere, 1790'da da örneklerine rastlanılmış ve toplamda 7 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zarar gelmek

"Yani kendiye zarar gelse veya..." (s.1745)

Zararı yok

"..."Ellerim de yaştır, ammâ zararı yoktur"..." (s.780)

(Ayrıca sayfa: 357, 366, 377, 387, 409, 433, 438, 459, 480, 795, 882, 956, 1125, 1127, 1197, 1211, 1429, 1488, 1612, 1741'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 21 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zebun kalmak

"...mağlûp olursun ve zebûn kalırsın,(...)" (s.1686)

Zerre kadar

"...zerre kadar noksaniyyet ve halel tari olmayıp..." (s.1109)

(Ayrıca sayfa: 45, 646, 654, 661, 685, 787, 823, 887, 1056, 1241, 1685'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 12 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zevk etmek

“...zevk etmiş...” (s.1168)

(Ayrıca sayfa: 844 ve 1471'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zevkine gitmek

“...ahalinin fevkalâde zevklerine gidip gülerler ve istihza ederek başlarıyla işaretler ederler imiş.” (s.1780)

(Ayrıca sayfa: 950'de de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

(Birini) Zıvanadan çıkarmak

“...âşıkı söze getiren ve mecnun edip aklını zıvanadan çıkarıp sahra ve dağlara atan maşûktur azizim.” (s.1775)

(Bir şeyi) Zimmetine geçirmek

“...beş bin kuruş kadar akçe zimmetine geçirip...” (s.1801)

(Bir yeri birine) Zindan etmek

“...kimin meydanını zindan etmemiş...” (s.564)

(Bir yer) Zindan olmak

“Nasıl edeceğim diye dünya başıma zindan olmuş idi.” (s.566)

(Ayrıca sayfa: 682, 798, 934'te de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 4 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Ziyafet çekmek (vermek)

“...arkadaşlarına şükrâniyet olarak bir ziyafet vermiştir.” (s.785)

(Ayrıca sayfa: 1064'te de örneğine rastlanılmış ve toplamda 2 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zülfüyâre dokunmak

“Her nasılsa bu kadar sürat ve kudret ile hücum zülfiyare dokunup...” (s.1392)

(Ayrıca sayfa: 1613 ve 1650'de de örneklerine rastlanılmış ve toplamda 3 kere kullanıldığı tespit edilmiştir.)

Zümrüt gibi

"..."...bir büyük zümrüt gibi yeşillik sahrada bulundum.(...)"..." (s.1656)

2.19.8. Tekerlemeler

"Tekerleme, baş-uyaklar ve uyaklarla elde edilen ses oyunları ile ve çağrışımlarla birbirine bağlanıvermiş, belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirini tutmaz birtakım hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir."[118] Bu türün en önemli özelliği, herhangi bir konuya sahip olmayışıdır.[119]

Hatıralarda tekerleme türüyle ilgili olarak sadece iki örneğe rastlanılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"İnde'l-hesâb sene tam altmıştır... İş bitmiştir... Ömrü yetmiştir... Kendi pişmiştir. Cismi mişmiştir... Gönlü nevcivandır...Sırrı aşkbâzlıktır...Aklı ve fikri leylâda kalmış bir perişandır." (s.1198)

"..."Hamâ hamâ hamâştâş, eli kuru götü yaş, sıfıra sıfır elde mâ-fîş"..." (s.1293)

2.19.9. Bilmeceler

Çok eski dönemlerden beri oluşmuş ve yüklendiği işlevleri doğrultusunda şekillenerek belli kurallarla günümüzdeki halini alarak kalıplaşmış ve nesilden nesile aktarılarak gelmeyi başarmış sözlü edebiyat ürünü bir gelenek olan bilmeceler, ait oldukları halk yığınlarının dünya görüşlerini, düşünce yapılarını, ortak değerlerini ve kültürlerini yansıtır. Hoşça zaman geçirmek amacıyla ortaya çıkartılan söz ve zeka oyunları, bu nitelikleriyle evrenseldir ve neredeyse tüm kültürlerde karşılaşılan sosyokültürel olgulardır. Bilmeceler; her türlü eşyaları, bitkileri, hayvanları ve dolayısıyla bunların tümünü kapsayacak biçimde canlı ve cansız varlıkları; tabiata ait unsurlar ve bunlara bağlı olayları; dinî konu ve motiflerle akıl, zeka ve güzellik gibi soyut kavramları; kısacası günlük yaşamda karşılaşılabilecek hemen hemen tüm şeyleri konu edinir. Manzum ve mensur çeşitleri olan bilmeceler, bilinmesi ya da bulunması istenen cevapları bir takım ipuçları ya da uzak-yakın çağrışımlar vasıtasıyla tanımlamayı ve bulmayı sağlamayı amaç edinen, soru ve cevap şeklinde iki ana kısımdan oluşan, manzum-mensur çeşitleri olan anonim halk edebiyatı türlerindendir. Türk sözlü kültüründe daha çok manzum olarak düzenlenmiş bilmeceler; ikili, üçlü, dörtlü, beşli ya da altılı mısralardan oluşabilmekte ve halk edebiyatımızda da iki

[118] Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s.145.
[119] Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.88.

ve dört mısralı bilmeceler bir hayli yaygınlık göstermektedir. Tüm bunların yanı sıra mısra sayısı dördü aşan bilmecelerin; âşıklarca veya tekke-tasavvuf edebiyatı ile divan edebiyatı mensuplarınca yazılan ve genellikle ortaya çıkartanı belli olan bilmecelere yani "muamma", "lugaz" gibi bilmece geleneklerine ait olma olasılığı yüksektir.[120]

İncelenen eserde; bilmece sözcüğü yerine muamma ve lugaz sözcükleriyle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Tezkireyi alıp açıp bakmışlar ki "el-Mîmu fi'l-mîmi mîmun" bu kadardır. Reşad Bey pek çok tefekkür teemmül etmiş ise de bu muammadan bir şey halledip bir mana ihraç edememiş.(...)doğruca Arabacıbaşı Şeyh Efendi hazretlerinin huzurlarına gitmiş ve mezkûr tezkireyi ona göstermiş ve "Bundan bir mana ihraç edemedim, ne buyurursunuz?" demiş. Müşarünileyh hazretleri buyurmuş ki "el-Mîm'den murat, Abdulmecid'dir; fi'l-mîm'den murat muharrem ayıdır; mîmun'dan murat, mevttir, yani Sultan Mecid, muharremde vefat edeceğine işarettir" demiş." (s.919)

"Bazı kere de efendiler ile muhabbet olsun diye muamma rumuzlu sözler söyleyip bunu kim bilirse bir mecidiye veririm der idim. Pek çok tefekkür ederler, bilemezler. Sonra fakir söyler idim." (s.1132)

"...bazı muamma ve remz ü işaret kılıklı şeyler inşat ederek "Bu muammayı bilir iseniz size bir mecidiye veririm" diyerek kendilerini meydân-ı aşk u muhabbete davet ederdim. İşte tennurelerinin fevkalâde küşat olmaması için şu muammayı yazıp "Bunu kim feth ü küşat ederse bir mecidiye vereceğim" diyerek bizim şubedeki Mülâzım Âsım Efendi'ye takdim ettim. Ancak bir miftah olsun diye "Deryâ-yı aşk semahanedir" diye söylemiş idim. Maşallah, bârekallâh irfanına, zekâvetine buldu ve feth ü küşat edip mecidiyeyi aldı. İşte söylenen muamma bu idi: "Deryâ-yı aşkta geşt ü güzâr eden sefâin-i aşkın vezân eden rûzgâr-ı muhhabbetin şiddet-i zuhûrundan naşi yelkenlerini tamamıyla doldurup pupasına gidiyorsa da öyle sefibelerin babafingo tabir olunur orta direklerini çıplak bir hâlete getirip uryan ve taifeyi perişan biryân edecek derecesinde açılıp gösterilmesi beyne'l-uşşâk pek de makbul değildir azizim. Âheste beste hareketle kıvamında çadır direği misalinde yelkenleri küşade edip uşşakı nâzır u manzûr sırrından muhafaza etmek lâzımdır sultanım. Ammâ velâkin denilirse ki evlâd-ı Arabdan iki can germâbede germiyet-i aşk u muhabbetle yıkanırlar iken her nasılsa perde-i setr mâ-i lezîzin dökülmesinden cüz'î

[120] Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.92.

münharif olup diğeri, yani nazır olan kimse manzura bu hadîs-i şerîfi kıraat etmiş: “Le-anallâhu en-nâzire ve'l-manzûre!” Manzur tarafından da cevap olarak (okunamadı) denilmiştir. Filhakika doğrudur, nazıra lâzımdır manzurdan göz yummak azizim, hû.” İşte bu kadar idi muamma. Bunun ma'nâ-yı işâreti bu idi ki deryâ-yı aşk, semahanedir; sefâin-i aşk canlardır. Rüzgâr-ı muhabbet mutrıbdan kıraat olunan na't-ı şerîfle ney ve kudümün sedâ-yı hazîn ile “ah mine'l-aşk ve hâlâtihi” nidasının şiddet-i zuhûrundan yelkenler ki tennurenin fevkalâde küşadı buna sebep, canların canına ziyade tesiriyle çarh-ı felek gibi çark atarak tez ve süratle dönüp semaisidir.” (s.1136-1137)

“Binenaleyh taraf-ı fakîrîden söylenen muamma ve remz ü işaret bir varakaya tahrîren takdim kılınmıştır. İşte budur:

Geçen âyînde semâhâneye nüzûl eden Şems'i gördüm

Etrâfını ihâta eden karı eritmemiş güneş gördüm

Fe-subhânallâh dedim cemâdâta te'sîr etmemiş velîkin cânları

Kemâl-i harâretiyle yakıp kül eden cânı gördüm

Târîhi bulmak kemâle ermek komşusunun bir re'yini terk ile imiş bildim

Sırrı sır edenin demine hû sırrı fâş edenin demine yuf

Kar tabiri beyaz tennuresini teşbihtir, kendisini ihate etmiş yani şemse sarılmış cemâdât nevinden olan beyaz estâra tesir etmeyip insanlara zî-rûha tesir ettiği cihetle demek olur ki bu şemsten murat, Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizdir ki mumaileyh Şems Dede'nin mazhar-ı Şems-i Tebrîzî olduğuna remz ü işarettir azizim.” (s.1137-1138)

“Ve bir böyle bir muamma söylemiştir: “Sen hancı ben yolcu.” Daha bazı rumuz ile başını secdeye koymuş. Etrafında olanlar “Ne yapıyorsun?” demişler. “Takla kılıyorum” demiş, teslîm-i rûh etmiş, yani “İki takla bir bakla” dedikleri gibi. Taklanın birisi anasından doğduğu vakit, diğeri de bu dünya rahminden âlem-i âhirete gittiği vakit. Bir bakla da nazar-ı müşâhededen ibarettir, yani bak gör bir kere demektir.” (s.1530-1531)

“...bu bapta kaleme alınan lugaz ve şiir ile beraberce...” (s.1774)

“Sûret-i lugaz ve şiir:

Buzdan kaleye girmiş ateş

Sanki zulmette zuhur etti güneş

“Evet dedem, buz gibi donmuş olan kalp kalesine âteş-i muhabbet girer ise elbette zulmet içinde kalmış olan iklîm-i vücûdu pür-ziyâ ve tecellî eder şems.” İşte Mevlânâ ma'şûk-ı Şems-i âşıktır.

Aşçı Dede'nin çifte fitilli aşk lâmbası

Hazret-i Şems'ten almıştır fitili can lâmbası

Âşık maşûkun çok olur hakikat mecaz lâmbası

Hem çifte fitilli olur muhabbet lâmbası

Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervaneyi

Şems'i gör ki nurundan yanmıştır Mevlânâ lâmbası

Necîb-i nesîb olan canların ziyâ-yı maneviyyesi için

Verilir Hazret-i Şems'in ziyası olan Aşçı Dede lâmbası

Elbette âşık ile maşûk bir yerde çifte yanar

Ateş söndürmek için rakîb makamında Aşçı Dede'nin kuyruklu lâmbası

Muhibb-i âl-i abâ Necîb olan cana edip dua

Dedim ya rabbi rakîbden mahfuz olsun can lâmbası

Canlara ziyâ-güster olmak için Aşçı Dede'nin

Mermer direk üzerinde raks u semâ eder feyiz lâmbası

İşbu lugazın ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işareti budur ki "Buzdan kaleye girmiş ateş": Zâhiri lâmbanın buz renginde olan nakışlı karpuz şeklindeki küre misali olan şişesi kaleye teşbihtir; ateş de ziyasıdır. Lâkin ateş ile buz bir yere cem' olamaz ki ateş buzu mahveder. Bunun remz ü işareti insanın vücudu kale gibidir. Dört adet azdât bir yere cem' olmuştur; mâ, türâb, ateş, hava. "Sanki zulmette zuhur etti güneş": Zulmet gecenin karanlığı, güneş de lâmbanın şuasıdır, gece de yanan lâmba demektir. Bunun remz ü işareti ervahın âlem-i ervâhta bilâ-fark u temyiz leyle-i zulmet olan lâ-taayyün makamında iken saçılan, reşş olunan nûr-ı tecellî-i subhâniyye ziyasıyla fark u temyize gelip birbirini müşahede eden ervah demektir. "Aşçı Dede'nin çifte fitilli aşk lâmbası": Çifte fitil biri tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyye, diğeri tarîk-i aliyye-i Mevleviyye fitilleridir ki iki tariktan fitil aldım. Can lâmbası demek sır ve esrâr-ı aşk lâmbası demektir. Bunu da Hazret-i Şems-i Tebrîzî'den aldım ki Hazret-i Şems baştan ayağa aşk ve âşıktır azizim. Mâlum ya âşıkın aynı, ağzı açıktır; maşûkun aynı, ağzı kapalıdır. Onun için âşıkın güft ü gûsu, sözü çok olur. Maşûk bi-hasebi'z-zâhir naz u şîve ile kaş göz süzerek sükût eder ise de âşıkı söze getiren ve mecnun edip aklını zıvanadan çıkarıp sahra ve dağlara atan maşûktur azizim. Muhabbet lâmbasının fitili çift olmasında şek ve şüphe yoktur. Muhabbet iki başlı olur ve hem de şem' makamında olan maşûk evvelâ âşıkına âşık olup sonra âşık ona âşık olur mevlânâ. Onun için Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî'ye âşık oldu. Sonra Hazret-i Şems'in maşûku oldu azizim. Böyle olduysa, bizim ma'şûk-ı ma'neviyyemiz olan saadetlû Necib Efendi hazretlerinin feyz ü tecelliyatı müzdad olsun duasıyla Hazret-i Şems-i Tebrîzî'nin ziya lâmbası olan Aşçı Dede'nin vicdân-ı muhabbet-i ihlâsı sûret-i cedîdede kendisine verilir mevlânâ. Elbette âşık ile maşûk bir yerde çifte yanar. Kâ'ide-i aşk budur ki muhabbet tarafeynden olduğu gibi harâret-i aşkta çifte olarak tarafeynden yanar. Lâkin bu ateşi söndürmek için rakîb eksik olmaz. Bu da tiryakilerin afyonuna cilâ vermek için râhatü'l-hulkûm şekeri gibidir, onsuz olmaz. Dünyada rakîb kalmasa, sema ve dünyadan rakîb suretinde melâike nazil olur azizim." (s.1774-1775)

"...nefs-i emmâre kurtları Yusuf'umun gömleğini yırtıp onu perişan eyledi. Bu muammayı bizim ruhumuz müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine arz ettim. Halledemediler. Buyurdular ki "Zihnim çok doludur, hatta son cemaat yeri bile." Onların da

bu nutukları hoşuma gidip dedim ki "Hani ya Medîne-i münevvere için tehiyye ve hazır ettiğim yüz adet Osmanlı lirasının beyaz kesesini bu kurtlar paralayıp ihtiyaç define sarf etmeye başladık" dedim." (s.1812)

2.19.10. Alkışlar, Kargışlar

"Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullandığımız "dua" ve "beddua" terimlerinin eski ve günümüzde de Türk dünyasında yaygın şekilleri *alkış* ve *kargıştır.* Tarihsel olarak da *Dîvânu Lügâti't-Türk* başta olmak üzere hemen hemen bütün yazılı kaynaklarımızda karşımıza çıkan arkaik form, "alkış" ve "kargış" şeklindeki söyleyiştir."[121]

Hatıralarda; dua, beddua ve alkış sözcüklerine rastlanılmış ancak kargış sözcüğüne rastlanılmamıştır. Örnekler aşağıda karışık bir şekilde sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"..."Padişahım çok yaşa!" nidasına seyircilerin hazin hazin amin nidasını dahi munzam olmakla,(...)" (s.13)

"Bu risalemi her kim okur ise bu fakir miskin İbrahim'i hayır dua ile yâd edeler. Cenab-ı Hak onları dahi hayr ile yâd eylesin. Âmîn, bi-câhi seyyidi'l-murselîn sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem." (s.21)

"...onlar da bu yüzsüz âciz-i âsî fakir gibi deryâ-yı muhabbete kendilerini ilkâ ile nâr-ı aşk-ı İbrahim-veş onlara gül ü gülistân-ı cihân olup safâ-yı zevk-ı aşk u muhabbetle mütelezziz olup fakiri du'â-yı hayr ile yâd etsinler azizim." (s.81)

"Cümlesi "İyi biliriz, Cenâb-ı Hak rahmet etsin, bizleri de şefaatinden mahrum etmesin!" dediler." (s.87)

"Sonra orada vefat etti, rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten." (s.88)

"..."Aman nazar değmesin!" diyerek üzerime okur idi." (s.99)

"Fakat derunumdan bir ah çekerek Cenâb-ı Hakk'a teveccühle: "Ey yerlerin, göklerin Tanrısı, kulun İbrahim daha masumdur. Senin cemalinin aksinden bir zerresini Mehmed kulunun yüzünde görmesiyle bugün Mecnun gibi kendisini vâdî-i aşk ve sahrâ-yı cünûna attı. Senden merhamet, senden kerem, senden medet yâ erhame'r-râhimîn!" dedim." (s.107)

[121] Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.87.

“...hazret-i cânâna hitaben “Devletinle bin yaşa ya Mehmed Cemaleddin Paşa!” duasını eda ve ifa ettiler.” (s.108)

“Derhâl validelerim: “Hele bak! A çocuk, hiç bunun için de adam ağlar mı? Sen sağ ol çocuğum. Yarın bundan daha alâsını sana vereyim, götür de hocan görmeden ver” dediler.” (s.116)

“Ya Rab, kolay et bu meşki bana(...)Ya Rabbi kolay et bu aşkı bana” (s.119)

“...”Ya Rab, hayırlısıyla tamam ettir bu meşki bana(...)Ya Rab, hayırlı senin aşkındır, tamam olmasın ilâ yevmi'l-kıyâme” deyip dudaklarım oynamasıyla, kalfa: “Ne söylüyorsun?” dedi. Fakir de: “Dua ediyorum” dedim.” (s.120)

“...”Böyle üzerine düşer iseniz Huda saklasın, ya kaçar yahut kendisini helâk eder.(...)” demiş.” (s.125)

“Bu kadar ağlamak fenadır. İnşâallâhu ta'âlâ tezce şifa bulur, mektebe gelirsin de yine güzel güzel konuşuruz.” (s.131)

“...sen selâmetle baki ol!” (s.131)

“Ve hoca efendiye para gönderip mektepte fakir için dua ve âmîn çağırtmışlar.” (s.131)

“İnşâallâhu ta'âlâ bu asi fakir dahi bu kısımdan olup hakikate vâsıl oluruz azizim.” (s.136)

“...rûh-ı pür-futûh-ı andelîbi Hazret-i Hakk'a teslim ile bülbül-i cinân oldu ve uçup bu âlemden gitti sultanım, rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten.” (s.136-137)

“...”Benim elim ayağım İbrahim Efendi'dir. Cenâb-ı Hak senden razı olsun oğlum” diyerek çok çok dua ederdi.” (s.186)

“Çok yaşa ey hükümdâr-ı iklîm-i dil!” (s.187)

“...”sabâh-ı şerîfler hayrolsun”u sıkı sıkı bastırdık.(...)O da kemâl-i tekrîm ile kemâ fi's-sâbık dua ettiler.” (s.189)

“...”Bu meydân-ı muhabbette sırrımı faş edip sermâye-i ezel ü ebed olan muhabbetimi elimden gidilere kaptırma!” diye niyaz u tazarrula iki gözümden bârân-ı nîsân-veş rahmet sularını akıtmaya başladım.” (s.202)

“Bilemem sıhhatte ise Cenâb-ı Hak ömür ve afiyet ihsan buyursun. İrtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş ise, rûh-ı şerîfi takdis ve makamını cennet eylesin, amin.” (s.317)

“Aşkınız müzdâd olsun erenlerim!” (s.321)

“...üç gün bayramda gelen ve giden züvvârı kemâl-i aşk u muhabbetle alkışlayarak hizmetlerinde ser-i mû kusur olunmamıştır.” (s.322)

“Her kim ile veda eder isem, hayır dualar ederler ve “Cenâb-ı Hak yardım etsin efendi biraderimiz” derler idi. Ve bazı büyük zevat dahi “...Artık Cenâb-ı Hak selâmetler, hayırlar ihsan etsin” diye dualar ederler idi.” (s.327)

“Enbiyâ-yı ızâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtına tabi olmayan gürûh-ı zâlimin helâk olsun!” (s.335)

“İnşâallâhu ta'âlâ âcizlerinden ve sair ihvandan ve alelhusus Şeyh Fehmi Efendimiz hazretlerinden daha tafsîlât istima edersiniz.” (s.343)

“...”İşte size şimdilik bu kadar malûmat kâfidir. İnşâallâhu ta'âlâ ileride daha bizlerin alamadıkları malûmatları alırsınız”...” (s.344)

“...”İnşâallâhu ta'âlâ bu bapta şeyh efendimiz hazretlerinin dahi teveccüh ve himem-i mürşidâneleri ile muvaffak olursunuz.(...)”...” (s.362)

“...”...Buradan dua ederim. Cenâb-ı Hak afiyet versin.” buyurdular.” (s.365)

“...”Cenâb-ı Hak sana hidayet etsin!”...” (s.379)

“Cenâb-ı Hak, ömr-i devletlerini müzdâd ve ilâ-âhiri's-sâ'a nesl-i pâklerinden nice evlâd-ı hayrü'l-halef ihsan ü inayet buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn.” (s.399)

“İşte bu emânet-i sa'âdete riayet olunmaz veyahut diğer bir zata verilir ise bu feyz ü bereketin hanemizden çıkmasına asla rızam olmadığından, bundan dolayı rûz-ı mahşerde iki elim yakalarındadır ve o evlâtlarımı reddettim ve öyle evlâd u ahfâdıma beddua eyledim...” (s.400)

“Cenâb-ı Hak böyle olan evlâd u ahfâdımı dünya ve ahirette dâ'ire-i hüsrânda bıraksın; asla ve kat'â rahat yüzü görmesin, şefâ'at-i Cenâb-ı Risâlet-penâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin tard ve mahrûmu olsun; mesken ü me'vâsı, nâr-ı cahîm ü azâb-ı şedîd-i elîm olsun, âmîn!” (s.401)

“Ya Rabbi hidayet ve ihsan ü inayet senindir. Bu müşahede olunan ve meclis-i kudsiyyeleriyle müşerref olunan sâdât-ı kirâm hazerâtı hürmetine bu İbrahim-i âsî kulunun kusurlarını af ve mağfiret eyle,(...)” (s.412)

“...zâkir bir zat idi, rahmetullâhi aleyhi.” (s.438)

“...bir gün müşarünileyh Selim Paşa, ziyaretleri için huzûr-ı hazret-i şeyhe gitmişler ve dua niyaz etmişler. Hazret-i Pîr efendimiz dua etmişler. Artık bilemem nasıl dua ettiklerini. Be-tekrâr Selim Paşa “Dua buyurun!” demesi üzerine, Hazret-i Pîr efendimiz buyurmuşlar ki “Cenâb-ı Hak canını alsın.” Selim Paşa bunun derhâl manasını fehm etmeyip beyne'n-nâs söylenir beddua zannıyla bir derece müteessif olmuş.(...)Muahharen bir ehl-i butûna tesadüfle yine hikâye etmiş. O zât-ı âlî buyurmuş ki “Bu nutku söyleyen zât, pek büyük bir zat imiş. Muradı budur ki yani ruhunu bizzat yed-i kudret ile Cenâb-ı Hak alsın, ara yerde Azrail vasıta olmasın manasına bir duadır” buyurmuş.” (s.438)

“...sâye-i Hazret-i Ulemâ-billâh efendimizde lutf u merhamet-i ilâhî inşâallâhu ta'âlâ karîben zuhuruyla bedr-i tamâm oluruz.” (s.446)

“Cenâb-ı Hak, bu asiyi ve cümle ihvanı şefaatinden mahrum etmesin, âmîn...” (s.473)

“...”Cenâb-ı Hak, efendimize kemâl-i sıhhat ü âfiyet ihsan buyursun!(...)”...” (s.474)

“...hanenin kapısı önünde dua edip ve fakirin arkamı yed-i gavsiyyeleriyle sıvayıp ve her ne ki manevî dua buyurmuşlar imiş,(...)”Derviş Paşa binler yaşa!” diye dua etmekteyiz.(...)müşarünileyh şeyh efendimiz hazretlerinin duaları berekâtıyla...” (s.475)

“Her kim ki bunu tasdik edip iman etmez ise münkir-i mi'râcu'n-nebî sallallâhu aleyhi ve sellem zümresinden olsun!” (s.486)

“İşbu emânât-ı şerîfeleri aşçıdedelik nâm-ı âlîsinin berât-ı âlîsi makamında olup bunlardan bir adedinin zayi ve telef ettirilmesine asla ve kat'â rızam olmadığından, her kim zayi ve telef eder ise Cenâb-ı Hak, Hazret-i Habib-i Ekremi hürmetine öyle olan adamı dünya ve ahirette zayi ve telef etsin, amin! Bunların muhafazasına ve kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile ara sıra açıp ziyaret eden evlâd u ahfâdım, seyyidü'l-kevneyn sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin hürmetine dünya ve ahirette azâb-ı elîm yüzü görmesin, amin, amin, amin bi câh-ı Tâhâ ve Yâsîn!” (s.497-498)

“Vakt-i şerîfler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, Cenâb-ı Hak ism-i zâtının nuruyla kulûblarımızı münevver eyleye; erenlerin hân-ı nimeti müzdâd, sâhibü'l-hayrâtın rûh-ı revânı şâd u handân ola.(...)” (s.499)

“Cenâb-ı Hak şefaatine nail eylesin, amin.” (s.508)

“El-yevm berhayattır. Cenâb-ı Hak daha çok zaman ömür ve afiyetler ihsan buyursun,(...)” (s.508)

“Artık derece-i aşk u muhabbetin kadar zevk ve huzur bulasın vesselâm sultanım.” (s.535)

“Cenâb-ı Hak çok zaman ömür ve afiyet ihsan eylesin, amin.” (s.540)

“Yâ Rab, yâ Rab, yâ Rab, bi câhi azametike ve kudretike bu miskin yüzsüz asi İbrahim kulunu ayırma bâb-ı Hazret-i Fehmi'den yâ Rab, yâ Rab, yâ Rab!” (s.557)

“Sâye-i erenlerde inşâallâhu ta'âlâ ahd-i karîbde muvaffak olurum.” (s.568)

“Velâkin Cenâb-ı Hak ömr ü izzet ü ikbâl-i devletlerini anbean müzdâd buyursun, amin.” (s.569)

“Lâkin bir göz ki hazret-i cânânı görmez, o göz kör olsun; bir kulak ki cenâb-ı cânânın kelâmını işitmez, öyle olan kulak sağır olsun ve bir burun ki Hazret-i Yusuf'un kokusunu almaz, o burun yerinden kopsun; bir ağız ki daima Leylâ sözü söylemez, işte o ağız da kapansın; bir dil ki canan zikrinden gafildir, lâl olsun; bir boğaz ki zikrullâh ile hırlamaz, o boğaz kapansın; bir kalp ki merkez-i hazret-i sultân-ı aşk olmaz ve ona otak-ı Leylâ denilmez, öyle olan kalp değildir, kalıptır; dünya ve ahiret bir para etmez, onu köpekler yesin; bir el ki dest-i halîfe-i Resûlullâh'ı tutmamış, o el bel olsun; bir ayak ki hizmet-i sultân-ı aşk yolunda yarılmamış, öyle olan ayak o kadar dünyanın arkasında yelsin ki hatta türâb oluncaya kadar. Amin, amin, amin, kabul olsun dualar bi câhi seyyidi'l-mürselîn, sallallâhu aleyhi ve sellem.” (s.575)

“Ya rabbi, Hazret-i Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin kabr-i şerîflerininûr-ı tecelliyât-ı ilâhiyye ile pür-nûr ziyâ-dâr eyle, rûhâniyyet-i gavsiyyelerini üzerimizden eksik eyleme. Mahdûm-ı mükerremeleri Mehmed Sıdkı ve Ahmed Fevzi kullarının vücutlarına sıhhat ve afiyet ihsan eyle, dâreynde aziz ve muhterem eyle, tûl-ı ömr ile muammer eyle, her an tecelliyât-ı ilâhiyyene mazhar eyle, her işlerinde teshîlât-ı ilâhiyyeni ihsan eyle, tevfikini refik ve her muratlarını issan eyle.” (s.578)

“...”Ya Rabbi rûhâniyyet-i aliyyelerini üzerimden eksik etme”...” (s.580)

“Ya Rabbi, Hazret-i Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ervâh-ı kudsiyelerini takdis eyle, kabr-i şerîflerini nûr-ı tecelliyât-ı ilâhî ile pür-nûr ziyâdâr eyle, rûhâniyyet-i aliyyelerini üzerimizden eksik eyleme. Mahdûm-ı mükerremeleri Mehmed Sıdkı ve Ahmed Fevzi kullarının vücutlarına sıhhat ve afiyet selâmetler ihsan eyle, dâreynde aziz, muhterem eyle, tûl-ı ömr ile muammer eyle, her an tecelliyât-ı ilâhiyyene mazhar eyle, her işlerinde teshîlât-ı ilâhiyyeni ihsan eyle, tevfîkini refik eyle, her muratlarını ihsan eyle, Hüsameddin ve Salih kullarının kalplerine aşk u muhabbet-i ilâhiyyeni ihsan eyle, tevfikini refik eyle, her muratlarını ihsan eyle, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn. “İlâhî ente maksûdî ve rıdâke matlûbî” kavlinde sâdık eyle, taklidimizi tahkike eriştir, cemî'-i ümmet-i Muhammed'in kalplerini zikrullâh ve muhabbetullâh ile şad u handân eyle, padişâh-ı dîn-i İslâm'a selâmetler ihsan eyle, şerî'at-ı Ahmediyyeye hâdim eyle, tarîk-i müstakîmde sâbit-kadem eyle, asâkir-i muvahhidîne, huccâc-ı müslimîne, guzât-ı mü'minîne nusret selâmetler ihsan, dertlilere deva, hastalara şifa, borçlulara edalar nasip ve müyesser eyle, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn.” (s.583-584)

“Vakt-i şerîfler hayrolsun, hayırlar fetholsun, şerler defolsun. Ramazân-ı şerîfi cümle muvahhidîn hakkında bâdî-i feyz ü magfiret eyleyen Cenâb-ı Hak ism-i pâkinin nuruyla kulûblarımızı münevver eyleye. Sâhibü'l-hayrâtın rûh-ı revânı şâd u handân, bakileri selâmette ola. Demler ve sefalar müzdâd ola Dem-i Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât ve Sultân-ı Ulemâ-billâh Hazret-i Fehmi kaddesallâhu esrârahum...” (s.589)

“Ve alelhusus cemî'-i pîrân-ı ızâm ve sâdât-ı kirâm kaddesallâhu ta'âlâ esrârahum hazerâtının Cenâb-ı Hak, ervâh-ı mukaddeselerini her an ve her zaman takdis buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn sallallâhu aleyhi ve sellem.” (s.600)

“İnşâallâhu ta'âlâ hakkında mahz-ı hayr olur,(...)” (s.603)

“Pes her kim bunların sözünde olan sözü tutmaya ve bu çeşniden bir lezzet tatmaya fena olsun, yokluk bulsun azizim.” (s.628)

“Cenâb-ı Hak, merkad-ı âlîlerini pür-nûr edip cümle muhibbân u muhlisânı feyz ü şefaatıyla sîrâb u ferah-yâb buyura, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn sallallâhu aleyhi ve sellem.” (s.639)

“Cenâb-ı Gavs-ı A'zam ve vâris-i hazret-i risâlet olan Ulemâ-billâh es-Seyyid Mustafa Fehmi el-Erzincanî kaddesallâhu ta'âlâ sırruhu'l-azîz hazretlerinin imdâd u

rûhâniyyet-i kudsiyyeleriyle âcizane ve fakirane ve dervîşâne izn ü ruhsat ve bir dem Cenâb-ı Hak cümle ihvân-ı bâ-sefâyı bu feyz-i akdes-i bî-nihâyeden ve kemâl-i lutf u kerem ve merhamet-i ilâhiyyesiyle efdâl ve en'âm-ı rabbâniyesi olan tecellî-i subhâniyyesinden mahrum buyurmasın, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn allâhumme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim, ecma'în amin ya rabbe'l-âlemîn.” (s.701)

“Bunlardan irtihâl-i dâr-ı bekâ edenleri Cenâb-ı Hak garîk-i rahmet eylesin; berhayat olanları dahi tûl-ı ömr ve kemâl-i aşk u muhabbet ile müzdâd eylesin, amin.” (s.708)

“Cenâb-ı Hak, bu iki zât-ı âlî-kadre sevgili Habîb-i Ekrem'i hürmetine çok ömür ve afiyetler ihsan edip asla keder ve gam ve hüzün yüzünü göstermesin; dünya ve ahiret izzet ve şeref-yâb olup daim rızâ-yı ilâhiyyesine mazhar eylesin. Bu fakir yüzsüz Aşçı Dede'yi de onların hizmet ü ubudiyet-i devletlerinden ayırmayıp onların duaları berekâtıyla rahmet ü magfiret-i ilâhiyyesine gark eylesin, amin, bi-câh-i seyyidi'l-mürselîn sallallâhu aleyhi ve sellem.” (s.709)

“Cenâb-ı Hak zümre-i uşşâktan cüda eylemesin, amin.” (s.715)

“Cenâb-ı Hak cümle ihvân-ı bâ-sefâ-yı ve bu abd-i müznib-i âsîyi şefaatlerine nail eylesin, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn.(...)Cenâb-ı Hak bu gibi zevât-ı kirâmın zâhir ü bâtın feyz ü rif'atlerini müzdâd eylesin, amin bi-câhi seyyidi'l-kevneyn. Allâhumme salli ve bârik aleyhi.” (s.719)

“Cenâb-ı Hak cümlemizi afv u mağfiret buyursun, amin azizim.” (s.722)

“Cenâb-ı Hak cümlemizi afv u mağfiret buyursun, amin.” (s.732)

“Cenâb-ı Hak cümlemize nâsır ve muin olsun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn sallallâhu aleyhi ve sellem.” (s.735)

“...Behzad Bey'i alıp bendehaneye getirmiş idi ki fakirden dua ve himmet alsın için.(...)Elimde Mushaf-ı şerîf olduğu hâlde, onunla Behzad Bey'e pek çok dualar ettim ve “İnşâallâhu ta'âlâ müşir olursun” dedim.” (s.743)

“...ya rabbi bu niyet ve bu kastımızı kabul et ki tahkîk zât-ı ulûhiyyetin semî' ve alîmdir; bu duamızı işitir ve niyet ü ihlâsımızı bilirsin.” (s.748)

“Cenâb-ı Hak sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem'i sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hürmetine karîben ve âcilen bu illet-i mezkûru def' ü izale etsin, amin, amin, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn sallallâhu aleyhi ve sellem.” (s.761)

“Her nerede ise himmetleri üzerimizden eksik olmasın!” (s.761)

“Cenâb-ı Hak, sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem'i hürmetine cümlemize uyanıklık ihsan ve esrâr u tecelliyât-ı subhâniyyesinden haberdar eylesin, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn sallallâhu aleyhi ve sellem.” (s.767)

“Ne'ûzubillâh artık Cenâb-ı Hak yardım eylesin, Hak dest-gîri olsun hasbe'z-zarûret içlerinde bulunan canlara.” (s.786)

“...”İlâhî ya rabbi, sevgili Habîb-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hürmetine bu asi kulunu bu masiyet ve belâlardan kurtar, halâs eyle, artık yeter kâfîdir”...” (s.789)

“...dünyada hasûdun gözü kör olsun,(...)” (s.791)

“Her ne ise, Cenâb-ı Hak afv u mağfiret buyursun, amin.” (s.792)

“...”Himmetimiz var olsun azizim”...” (s.796)

“Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı mutlak, sevgili Habîb-i Ekrem'i sallallâhu aleyhi ve sellem hürmetine bu hizmet-i âlîde daim ve baki ve ömr ü âfiyet-i mürşidânelerini efzûn ve dâ'ire-i sıhhat üzere sâbit-kadem edip suverî ve manevî murâdât-ı reşâdetlerini ihsan ve karîbü'z-zamân, makâm-ı ulyâ-yı verâset-i nebeviyyeyi atıyye-i ilâhiyyeden olmak üzere ihsan u inayet buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem.” (s.801)

“İlâhî ya Rabbe'l-âlemîn, işbu menkabet-i cenâb-ı vâris-i nebevî Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin hürmetine bu yüzsüz mücrîm-i âsî hiçbir yerde yüzü ve yeri yoktur. Ancak senin sevgili bir tane Habîb-i Ekrem'inin şefaatine ümitvar olmuş ve atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Risâletpenâhînin kıtmîrlerinin yavrusu olan Aşçı Dede köpeğinin geceleri başını göğe dikip sızlanarak göz yaşıyla hav hav ederek feryadına rahmet buyurup onu ve cümle ihvân-ı dîn-i mübîni ve alelhusus bağrı yanık âşık-ı sâdıkları ve cümle sâlikân-ı Hak olan kardeşlerimi afv u mağfiret eyle, amin amin bi-câhi seyyidi'l-mürselîn sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ âlihi ve ashâbihi ve ezvâcihi ve zürriyyâtihi ecma'în.” (s.805)

“Cenâb-ı Hak, bu yüzsüz asi çırağını da onun şefaatine nail eylesin, amin.” (s.806)

“...”...Cenâb-ı Hak senden razı olsun.(...)”...” (s.809)

“Yahut dervişin padişaha duası gibi: “Padişahım, yazın yaz olsun, kışın kış olsun” demiştir.” (s.811)

"..."İlâhî ya rabbi, sevgili Habîb-i Ekrem'in hürmetine bu asi günâhkâr kulunu buradan ve bu câmi'-i şerîften ayırma" diye pek çok sızlanıp dua ve niyaz ettim." (s.812)

"Cenâb-ı Hak sevgili bir tane Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin câh u mansıb-ı risâlet-penâhîleri hürmetine Muhtar Efendi hazretlerini zâhir ü bâtın murâd u maksûd-ı mürşidânelerini ihsan u inayet buyurup yed-i mürşidâneleriyle nice yüz bin mesdûd olan kulûb-ı muvahhidîn ü mü'minîni meftûh ve sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbet kapılarını feth ü küşadıyla cümle ihvân-ı bâ-sefâ-yı o sâye-i Hazret-i Muhtar'da şâd u handân buyursun ve ömr-i fâzılânelerini ilâ âhiri'd-devrân müzdâd ve vücûd-ı mürşidânelerini cemî'-i küdûrâttan ve elemden masun u mahfuz ve evlâd u ayal ve akraba ve ta'allukât-ı fâzılâneleriyle beraber bu dâ'ire-i aşk u muhabbette daim ve berkarar buyursun, amin, amin, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve selâm." (s.819)

"..."Ya rabbi, şu bizim komşu efendiye bir hayvan ihsan et"..." (s.832)

"Cenâb-ı Hak ve erenler ondan hoşnut ve razı olsun, amin." (s.842)

"Cenâb-ı Hak efendimize ve sair ihvân-ı bâ-sefâya ömür ve afiyet ihsan buyursun, amin." (s.845)

"Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı mutlak, vücûd-ı mürşidânelerini kemâl-i sıhhat ü âfiyette berkarar ederek ve ömr-i mürşidânelerini ilâ yevmi's-sâ'a müzdâd buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn." (s.847)

"..."Sizden Allah razı olsun!"..." (s.854)

"...rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten. Cenâb-ı Hak şefaatine nail eylesin, amin." (s.860)

"..."Yâ ilâhi, buna sebep olanlar, Habîb-i Ekrem'in hürmetine, arş u kürsü hürmetine, ahvâl-i sıyâm hürmetine müzmahil perişan olsun, müzmahil perişan olsun, müzmahil perişan olsun, amin, amin, amin!"..." (s.871)

"..."Reis paşanın da Allah belâsını versin, senin de Allah belânı versin!"..." (s.872)

"...fakire böyle "Senin de Allah belânı versin!" dediğini işitmişler idi. Buyurdular ki "Sakın darılmayınız!" Dedim: "Hayır efendim, darılmadım." Buyurdular "Size dua etmiş. Siz de amin demeli idiniz, yani Cenâb-ı Hak reis paşanın belâsını verir, buradan yıkılır gider. Sizin de belânızı verir, İstanbul'a gidersiniz" buyurdular." (s.876)

“Cenâb-ı Hak selâmet versin azizim.” (s.882)

“Cenâb-ı Hak da cümlemizin kötü damarlarımızı kessin, amin.” (s.895)

“...”...Cenâb-ı Hak bunun zulm ü taaddisinden cümlemizi mahfuz eylesin.(...)”...” (s.900)

“Cenâb-ı Hak yardımcısı olsun, amin azizim.” (s.902)

“Cenâb-ı Hak, Mektupçu Muhtar Efendi hazretlerinin zâhir ü bâtın şân u şeref-i terakkîlerini ve ömr-i devletlerini müzdâd eylesin, amin.” (s.903)

“Hayırlı havadisler erenler ihsan eylesin, amin.” (s.903)

“...Cenâb-ı Hak makamını cennet eylesin diye niyaz ile...” (s.906)

“...Cenâb-ı Hak, pederleri yattıkça onlara pek çok ömür ve afiyet ihsan buyursun, amin.” (s.915)

“...”...niyaz ettim ki ilâhî ya rabbi, bu zât-ı âlî-kadr hürmetine bu hilkat u şecaatte bana bir evlât ihsan et, teberrüken ismini Hâlid tesmiye edeyim ve bunun yüzünden İslâm askeri muzaffer ve galip olsun diye çok niyaz ettim.(...)”...” (s.916)

“Cenâb-ı Hak bu fakiri de efendi-i mûmâileyhin cemaatinden eylesin, amin azizim.(...)Cenâb-ı Hak karîben dünyada dahi makâmât-ı âliyeye nasb ve ta'yîn-i menâzille cümle üzerine şeref-i meziyyet terakkisini ihsan buyursun, amin bi-câh-i seyyidi'l-mürselîn.” (s.918)

“...ağızları iman ile kapansın,(...)” (s.920)

“Mutma'innü'l-kalb olasınız azizim.” (s.923)

“...ya rab bu belâlardan halâs et diye niyaz olunurdu.” (s.927)

“...Cenâb-ı Hak bir daha göstermesin, amin,(...)” (s.929)

“...”...Cenâb-ı Hak senin cezanı versin!(...)”...” (s.931)

“...”Maşallah, bârekellâh Aşçı Dedemiz, uğur olsun, yolun açık olsun, hayırlar feth ü küşat olsun, Cenâb-ı Hak dest-gîrin olsun. Hû erenlerim!”...” (s.944)

“Hatta padişahın birisi bir dervişten dua talep etmiş. Derviş demiş ki “Padişahım kışın kış olsun, yazın yaz olsun.”...” (s.950)

“Binaenaleyh o gece dua olunduğu gibi her zaman dahi Cenâb-ı Hakk'a dua ve niyazım budur ki müşîr-i müşarünileyh hazretlerinin zâhir ü bâtın kadr ü menzilet-i ârifâneleri ve terakkî-i şân ve ikbâl-i a'zamîleri anbean müzdâd olsun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn.” (s.953-954)

“Hemen Cenâb-ı Hak, o zât-ı [âlî-]kadrin her an ve zaman terakkî-i şânını ve ilm ü irfanını müzdâd eylesin, amin.” (s.956)

“...”Ya rabbi, benim ehl-i beytimden zâhir ü bâtın ricsi gider ve pâkîze ve tâhir kıl.”...” (s.958)

“...Mevlâ-yı müte'âl hazretleri cümlemize müyesser eylesin, amin.” (s.959)

“Cenâb-ı Hak, sevgili Resûl-i Ekremi sallallâhu aleyhi ve sellem hürmetine cümle ihvân-ı bâ-sefâ ile bu zevk ü sefâ-yı ma'nevîyeye nail eylesin, amin.” (s.961)

“Ömrüne bereket olsun, amin ya Mu'în!(...)”Ömrüne bereket olsun” duasıyla hatmettim.” (s.964)

“Cenâb-ı Hak cümle ihvanımızın bu yolda zevk ü sefalarını müzdâd eylesin amin ya Mu'în.” (s.964)

“Cenâb-ı Hak zâhir ü bâtın terakkiyât u tefeyyüzât ile dünya ve ahirette aziz ve muhterem buyursun, amin.” (s.969)

“Niyetleriyle mecûr olsunlar, amin.” (s.986)

“Cenâb-ı Hak sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin yüzü suyu hürmetine bundan böyle dahi nice nice böyle muvaffakiyet ü muzafferiyet-i devlet-i Âl-i Osman ile cümle muvahhidîn ve ehl-i İslâmı garîk-i lücce-i deryâ-yı sürûr u huzûr eylesin, amin bi-câhi seyyidi'l-mürselin.” (s.988)

“...”İnşâallâhu ta'âlâ gidersiniz, görürsünüz”...” (s.994)

“...”Cenâb-ı Hak selâmet versin, mahsus müşir paşa hazretlerine selâm ve dualar ederim”...” (s.1012)

“Cenâb-ı Hak rahmet ve magfiret etsin azizim.” (s.1014)

“Evet uluvv-i himmet mine'l-îmândır, himmeti âlî olsun azizim.” (s.1019)

“Cenâb-ı Hak, sevgili Habîb-i Ekremi hürmetine bunları dâreynde aziz ve muhterem eyleyip daha büyük makâmâta, zâhir ü manevî terakkiyâtları dahi başka erenlerin himmetleriyle Cenâb-ı Hak'tan niyaz u temenni olunur azizim.” (s.1026)

“...”Vakt-i şerîfler hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, Allâhu azîmü'ş-şân ism-i zâtının nuruyla kulûblarımızı münevver eyleye, dem-i Hazret-i Mevlânâ hû diyelim hû”...” (s.1029)

“Bile ki bu gönül muhabbeti sayesinde yüzsüz yüzüm yüzlene, isyanımız lutf u merhamet-i ilâhiyye ile afv ve mağfiretle yarlığana. Âmîn, bi-câhi seyyidi'l-murselîn.” (s.1039)

“...”Cenâb-ı Hak efendimizi postlarında daim ve berkarar buyursun” dediler. Fakir de cevaben: “Post istemem, dost isterim; dostumda daim ve berkarar buyursun” dedim.” (s.1059)

“...bu dâ'ire-i aliyyenin cümle hakkında mahz-ı feyz ü bereket ve kulûblarına inşirah ve zevk- sefâlar bahş u ihsan buyurulmasını niyaz ettim.” (s.1062)

“Cenâb-ı Hak rahmet etsin,(...)” (s.1065)

“Cenâb-ı Hak bu nûr u ziyâ-yı ma'nevî ve tecellî-i hubb-ı zâtî sayesinde karîben cild-i sânînin dahi kemâl-i aşk u şevk ü muhabbetle hitamını nasip ve müyesser eylesin amin.” (s.1074)

“Cenâb-ı Hak rahmet etsin,(...)” (s.1074)

“...”...size sıtma tutsun” dedim.(...)Dedi ki “Siz beddua ettiniz,(...)”Dedim: “...anaların evlâtlarına olan inkisarı geçmez imiş. Buna sebep ise vermiş olduğu süt karşı gelir imiş. İste onun gibi peder-i ma'nevîlerin dahi evlâd-ı ma'neviyyelerine olan muhabbetleri karşı gelip inkisarı tesir etmez.(...)”...” (s.1083)

“Vakt-i şerîfler hayrolsun, hayırlar fetholsun, şerler defolsun. İşbu risaleyi mütalâa eden ihvanın aşk u muhabbeti ve gönülleri şâd u handân ve sefaları an-be-an müzdâd olsun.” (s.1087)

“...”Koca kütük sağ olsun, eksik olmasın,(...)”...” (s.1104)

“...nitekim mumaileyhin ilm ü irfân-ı suverîsi gibi Cenâb-ı Hak rahmet ve mağfiret buyursun,(...)” (s.1115)

“Cenâb-ı Hak, sevgili Habib-i Ekrem'i hürmetine cümlemizi nefs-i bed-şûmun şerrinden hıfz emanında eylesin, amin.(...)Cenâb-ı Hak fırsat vermesin, amin.” (s.1116)

“Cenâb-ı Hak, ömr ü afiyetini müzdad ve her an tecelliyât-ı rabbâniyyesine mazhar buyursun, amin.” (s.1119)

“Hemen Cenâb-ı Hak sevgili Habîb-i Ekrem'i hürmetine hazm-ı ma'neviyyeler ihsan etsin, amin.” (s.1121)

“Cenâb-ı Hak dâreynde aziz ve muhterem eylesin, amin.” (s.1126)

“Her ne ise “Bereket versin, Hak razı olsun” dedim,(...)” (s.1158)

“Cenâb-ı Hak zât-ı âlî-i reşâdet-penâhîlerinden razı olsun ki...” (s.1165)

“...”İnşallah ta'âlâ sırr-ı mi'râca mazhar olursunuz”...” (s.1214)

“...hayır dualar etmekteyim.” (s.1222)

“...Hazret-i Nuh aleyhisselâm bunlara beddua edip helâklerini Cenâb-ı Hak'tan niyaz etti...” (s.1228-1229)

“İşte Cenâb-ı Hak, sevgili Habîb-i Ekrem'i hürmetine cümlemizi bu nutkun sırrına mazhar eylesin. Âmîn ile beraber diyelim:(...)” (s.1271)

“...Hak berekâtını versin, erenlerin hân u nimeti müzdâd olsun, amin.” (s.1272)

“...”...Cenâb-ı Hak ondan hoşnut ve razı olsun, bu ana kadar benim çok zahmetimi çekmiştir”...” (s.1274)

“...”Cenâb-ı Hak sana çok para versin.”...” (s.1281)

“Yaşasın binler, yaşasın evlâd ü ahfâdıyla. Amin.” (s.1311)

“Cenâb-ı Hak cümlesinin aşk u muhabbetini anbean müzdâd buyursun, amin.(...)Yine tekrar ederim, onlara olan muhabbetimi izhar için Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim ki sevgili Habîb-i Ekrem hürmetine aşk u muhabbet ve zevk ü irfanlarını hanedanlarıyla beraber saatbeaat müzdâd buyursun, amin yâ mu'în.” (s.1312)

“Maşallâh, bârekallâh, hak erenler muîn ve destgîrleri olsun.” (s.1333)

“Cenâb-ı Hak bu devlet-i lâ-ilâhe illallâh'ta halîfe-i Resûl-i kibriyâsının şan u şevket ve kudret-i zâhir u bâtın u maneviyesini anbean, saat-be-saat müzdad buyursun ve bu gibi bendegân-ı sâdık-nişânlarını çoğaltsın ve din ü milleti uğrunda can feda edenlere dahi hayât-

ı ezelî ve ebediyesiyle tecelli ederek dünya ve ahiret aziz ve muhterem eylesin amin.(...)Cenâb-ı Hak cümlemizi sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem'i sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize bağışlasın,(...)" (s.1353)

"..."İnşâallâhu ta'âlâ kariben mesrur olursunuz"..." (s.1356)

"Lâkin Cenâb-ı Hak selâmet versin, bizim din ihvanımızın mübarek ağızları iman ile kapansın,(...)" (s.1392)

"..."Ya rabbi bu komşunun merkebini ziyade et, yani daha bir merkep ihsan et."..." (s.1395)

"Cenâb-ı Hak fazıl ve necabetini an be-ân müzdâd eylesin, amin azizim." (s.1403)

"..."Cenâb-ı Hak acısını unutturmasın ve aklı başına bir zaman gelmesin." Amin." (s.1406)

"..."Allah ömür versin efendimiz"..." (s.1436)

"Cenâb-ı Hak şefaatlerine nail eylesin, âmin bi-câhi seyyidi'l-murselîn sallallâhu aleyhi ve sellem." (s.1440)

"Cenâb-ı Hak kusurunun affıyla hakkında lutf u merhamet-i ilâhiyyesini ihsan etsin,(...)" (s.1442)

"Hoş olasın sultanım." (s.1442)

"İnşâallâhu ta'âlâ paşa hazretleri hakkında da mahza hayır olur,(...)" (s.1443)

"...inşâallâhu ta'âlâ onların rûhâniyyet-i kudsiyyelerine mazhariyetle yine matlûp olan sa'âdet-i dâreyn ihsan olunur." (s.1443)

"..."Cenâb-ı Hak sizden razı olsun,(...)"..." (s.1445)

"Hemen Cenâb-ı Hak bunların zâhir ü bâtın imdâd-ı rûhâniyye ve teveccühât-ı kudsiyyelerinden ayırmasın, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn." (s.1446)

"Cenâb-ı Hak hayırlısıyla rızâ-yı ilâhiyyesine mukarin işlerde bulunmak üzere âl-i abâ hürmetine silsile-i zeheb olan beşlere ilhak eylesin, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn." (s.1457)

"..."İlâhî ya rabbi, şimdiye kadar sana pek çok kurbanlar kestim. Ancak şu âhir-i ömrümde bu kurbanımı kemâl-i rahmet ü gufrânınla kabul buyurup ümem-i sâlife peygamberân-ı izâmı hazerâtına bahş ü atiyye buyurduğun fidâ-yı azîm ve zebh-i azîm

sırrına ve o tecelliyât-ı subhâniyyeye bu yüzsüz asi günahkâr İbrahim Halil kulunu da ilhak buyur!”...” (s.1525)

“...”Âşık postunda daim olasın”...” (s.1527)

“...inşâllâhu ta'âlâ bâtında da zümre-i zümrüd-i necât ve silsile-i zeheb olan ricâullâh ordusuna ilhak olunuruz.” (s.1533-1534)

“Sağ olsun, var olsun, dünya ve ahiret aziz ve mükerrem olsun,(...)” (s.1553)

“...”Yâ rabbi, inam u ihsan senindir, ancak bu kulun vasıtasıyla isal ve irsal buyurduğun için senin emr ü fermanına imtisalen bu Tahsin kuluna ve bu yolda teşekkürler ile dünya ve ahiret aziz ü mükerrem eylemeni ve her bir muradını inayet ü ihsan buyurulmasını sevgili Habîb-i Ekrem'in hürmetine niyaz ve rica ederim”...” (s.1556)

“Hayır olsun, mübarek olsun,(...)” (s.1585)

“Sağ ellerindeki varaka-i mübâreke gibi defter-i a'mâl-ı hasenâtları sağ ellerine verilsin, sol ellerindeki altın gibi zeheb kâseleriyle kevserden nûş edip teskîn-i harâret-i mahşer eylesin, âmin be-câhi seyyidi'l-murselîn.” (s.1588)

“...”Ey benim Allahım, sen her münfıka ıvaz ve az'âf-ı muzâ'af meta ve ıvaz ver”...” (s.1590)

“...”Ey benim Allahım, her mümsik ve bahîle sen telef ver, ta imsak eylediği şey bilâ-halef telef ola”...” (s.1590)

“...can u gönülden bir dua ettik, Hak kabul eylesin mevlânâ.” (s.1592)

“...”Kesenize Cenâb-ı Hak, Halil İbrahim berekâtı versin”...” (s.1593)

“Cenâb-ı Rabb u Yezdân velini'met-i bî-minnetimiz ve velini'met-i âlemiyân pâdişâh-ı merâhim-unvân efendimiz hazretlerini ile'l-ebed erîke-pîrâ-yı şevket ü şân buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn, sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem.” (s.1597)

“...”Padişahım çok yaşa”...” (s.1598)

“Eksik olma, Cenâb-ı Hak senden razı olsun...” (s.1622)

“...”...İnşâallâhu ta'âlâ şeyh efendi de bizim gibi ni'met-i ilâhiyyeye mazhar olurlar”...” (s.1659)

“...buyurdukları bedduaya kendilerini ehil kılarlar.” (s.1704)

“...hak erenler berekâtını versin, demler ve sefalar aşk u muhabbetler müzdâd olsun,(...)” (s.1761)

“Hak berekâtını versin, erenlerin hân-ı ni'meti müzdâd olsun azizim.” (s.1768)

“Her ne ise gerek taklit gerek tahkik Cenab-ı Hak kusurlarımızı af mağfiret buyursun, amin.” (s.1778)

“Hak erenler bin bin bereket versin...” (s.1785)

“Hak erenler bin bin bereket versin...” (s.1786)

“Cenâb-ı Hak daim ve baki buyursun, amin.” (s.1789)

“...hak erenler bin bir bereket versin...” (s.1809)

“...”Bizim yüz lirayı perişan etti, onun da mukabeleten o kadar lirası perişan olsun!”...” (s.1813)

“Cenâb-ı Hak acısını unutturmasın ki bir daha bilâ-tahkîk ve-lâ tecessüs böyle bir işte bulunmasın azizim.” (s.1813)

“İşte bu teehhürât cümlesinden birisi de Cenab-ı Hak sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin hürmetine karîben ve acilen sıhhat ve afiyet cenâb-ı hilâfe-penâhîye iade ve ihsan buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn.” (s.1815)

“...”...Cenâb-ı Hak, Hâlid Efendi yattıkça efendimize ömür ve afiyet ihsan buyursun, arifsiniz”...” (s.1817)

“...dua ve senalar ile “Aşk u muhabbetin berkemal olsun, uğrun açık ve feyzin saçık, ruhun açık [sayfa başı yırtık] pür-rahîk olsun ey Aşçı Dede-i Hazret-i Fehmi kıtmîr-i bâb-ı sa'âdet-i Mehmed Vehbi hû dem-i Mevlânâ-yı Rûmî” diyerek demler keşidesiyle alkışlayarak...” (s.1822)

“...”Yaşa binler yaşa sultan dede hû.”...” (s.1825)

2.19.11. Ağıtlar

“Türk halk şiirinde başta insanlar olmak üzere ölen canlılar (hayvanlar) ve kaybedilip uzağına düşülen özlenen mekânlar (sıla, yurt, memleket, vatan) için ağlatmak ve yas

tutturmak anlatım tutumuyla söylenilen veya yazılan şiirlere *"ağıt"* denilir."[122] Ağıtlar, divan edebiyatındaki mersiyelerin halk edebiyatındaki şekilleridir ve kökenleri eski Türklerde ölenlerin ardından yapılan ayin âdetine, yani yuğ törenlerine dayanmaktadır. Ağıtlar genellikle delikanlılık ya da evlilik döneminde ölenler, bir hileye kurban gidenler, ölümleri bir zümrenin-ailenin yıkımına neden olan kimseler ve sel, deprem, salgın hastalık gibi felakatler için yazılmışlardır.[123]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda ağıt örneğine, terimsel olarak mersiye sözcüğüne ve mersiye örneğine rastlanılmış ancak terimsel olarak ağıt sözcüğüne ulaşılmamıştır. Yukarıda ağıt için verilen bilgiler doğrultusunda mersiyelere de bu başlık altında yer verilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Gönül arzu eder ki Hazret-i Ulemâ-billâh efendimizin hakkında mersiye inşasıyla ara sıra kıraat ederek matem ve ah u efgân etmek üzere kendilerine arz u niyaz olunmuş ise de..." (s.570)

"...ona göre mersiye inşası istirham olunmuş.(...)hemen alessabah kalem kâğıdı eline alıp bi'l-bedâhe fevkalâde tahsîn olunur bir mersiye inşa ile fakire getirip işbu rüyayı hikâye ederek mersiyeyi vermişler(...)Binaenaleyh mezkûr mersiye aynen buraya derc olunmuştur:(...)" (s.571)

"Kabrinin taşına koydum başımı

Akıtıp âh ile kanlı yaşımı

Eyledim tahmîr onunla aşımı

Lutf edip Fehmi bana imdâda gel" (s.576)

"Çünkü kabz-ı rûhâ gelip dedi Azrâîlim

Dedi eziyet verme görmedim aslâ ezâ ki azrâyım

Babası evlâd-ı Arab ismi Beşîr

Kendisi Habeşî cennet ile mübeşşer

[122] Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.115.
[123] Güzel vd., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, s.175.

Çünkü ömrü altmış beşe varmış

İüüikâ' berâtını alıp azrâ gitmiş

Onun için gazab-ı Hak'tan emn Emîne

Olmuş sultân-ı azrâ Emîne" (s.1275)

2.19.12. İlahiler

Mutasavvıflar tarafından Allah'ın birliğini, azametini ve kudretini anlatma ya da telkin etme amacıyla ortaya çıkartılan manzumelere ilahi denilmektedir. İlahiler hem aruz hem de hece ile yazılabilmekte ve tarikatlara göre farklı adlarla anılabilmektedir. Şöyle ki ilahiler için Mevlevîlerin âyin, Alevi-Bektaşilerin nefes, Gülşenîlerin tapuğ, Halvetîlerin durak ve diğer tekke mensuplarının cumhur şeklinde adlandırmalar yaptıkları görülmektedir.[124]

İncelenen eserde ilahiye sadece bir kez terimsel olarak değinilmiştir ve tespit edilen unsur şu şekildedir:

"...ilâhiler okunmakta olduğu hâlde..." (s.195)

2.19.13. Gazeller

Arapçada "kadınlarla sevgi üzerine konuşmak ve söyleşmek" anlamına gelen gazel, sevgiden ve sevgilinin aşkından söz ederek önceleri Arap edebiyatında kasideler içinde bir bölüm olarak görülürken VII. yüzyıldan itibaren kendi adıyla ayrı bir şekil olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kafiye örgüsü aa ba ca… şeklinde olan gazeller, Türk edebiyatında 4-15 beyit arasında ve kesin bir kural olmamakla birlikte genel olarak 5,7,9,11 gibi tek sayıdan oluşan beyitlerle yazılmışlardır.[125]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda gazel örnekleriyle karşılaşıldığı gibi gazel ve gazeliyat sözcükleriyle de karşılaşılmıştır. Eserde onlarca farklı şaire ait gazel örnekleri görülmüş ancak bunlardan sadece Aşçı Dede'nin kendisine ait olan ya da olduğu düşünülen gazellerin örneklerine burada yer verilmiştir. Tespit edilen unsurlar ise şu şekildedir:

[124] Güzel vd., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, s.333.
[125] İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s.19.

“Küstâhlığım hatıra geldikçe gamımdan

Hacletle geçerdim yere bulsam elemimden

Dâmân u giribânımı fark eylemem aslâ

Ettiklerim andıkça kemâl-i nedemimden

Yok Hakk'a yarar bir amelim böyle kalırsa

Bağrım kara kan olduğu yeğ ayş ü demimden

Yaktı cigerim nâr-ı ma'âsî o kadar kim

Ateş yağar âh-ı seher-i dembedemimden

Devr etse eğer meclis-i cürm ü günehimde

Hûn-âb-ı hacâlet dökülür câm-ı Cemimden

Ya Rab beni lutf eyle geçir râh-ı hatâdan

Kurtar dil-i küstâhımı sevdâ-yı serimden” (s.20)

“...söyledikleri gazeliyattan bi hasebi'z-zâhir o kadar neş'e-yâb olur idim ki asla tarif edemem; muttasıl ağlardım.” (s.26)

“İhtiyârım kalmadı ey şâh-ı sultân-ı cihân

Bendene rahm eyle artık pâdişâhım el-emân

Hânumânım gitti elden neng ü nâmûsum dahi

Râh-ı aşkında efendim bendeyim bî-hânümân

Şem'-i ruhsârına yaktım bâl ü per pervâne-veş

Şem'-i cem'-i bezminim yandım yakıldım bî-gümân

Hâk-i pâye yüz sürüp dergâhına geldim hazîn
Tut elim düştüm ayaktan lutf et ey kaşı keman

Çâresiz bîçâreyim başım ayağın altına
Mürde-i aşkım bağışla bir hayât-ı câvidân

Sorma ey rûh-ı revânım hâlime rahm eyle gel
Sen Revâncı-zâde'ye işte bu dem rûhum revân

Nâr-ı Nemrûd'a mecâzen attılar İbrahim'i
Nâr-ı aşk idi hakîkat sonra oldu gülsitân" (s.96)
"...şu gazeli dahi ilâve ettim:

Girîbân çâk edip sahrâ-yı aşk içre figân ettim
Gözüm yaşından ey serv-i sehî cûlar revân ettim

Yitirdim tîr-i âhım çarha işte ey hilâl-ebrû
Edip ham kâmetim hasretle mânend-i kemân ettim

Bitirdim lâleler eşkimle ben kûh-ı melâmette
Görüp Ferhâd-ı aşkı Bî-sütûn'da imtihân ettim

Reh-i Leylâ'da ben gam-hâr oldum Kays ile hem râh
Hele o pîr-i aşkı şükr kim tâze civân ettim

Yele verdim dağıttım Edhemâne cümleten varım

Tarîk-i aşkta bir hoşça terk-i hânümân ettim

Benim o murg-ı zîrek dâm-ı sayyâd-ı anâsır kim

Dirîgâ gör dırahtı başımızda âşiyân ettim

Vücûd iklîmine geldim ademden aşkıla zîrâ

Emel ribhiyle bu sûk-ı fenâda çok ziyân ettim" (s.106-107)

"Servi gibi salınıp geldikçe cânânım benim

Târümâr eyler hemen akl-ı perîşânım benim

Leşker-i aşkı hücûm etti vücûdum şehrine

Gâlibâ sultân-ı aşktan çıktı fermânım benim

Bülbül-i dil uçtu gitti hüsnünün gülzârına

Âşiyân yap (yapmak)tı nihâl-i gonca-i ruhsârına

Bir nigâh-ı rahm ile gördükte ben bîmârına

Hamd ola arz etti rûyun derd-i handânım benim

Kesti mikrâs-ı muhabbetle vücûd kaftânını

Dikti muhkem rişte-i zülf ile her yanım benim

Aşk ütüsün vurdu icrâ eyledi irfânını

Çünkü üstâd-ı cemâldir çeşm-i mestânım benim" (s.108)

“Giryemi handeye tahvîl edecek şâh-ı cihân

Ben dahi vâdî-i hayrette olup beste-dehân

Bilmedim hâlet-i aşk içre acep ben de neyim

Var mı bu arz u semâ yoksa zemîn ile zamân

Kendimi bilmedim mürde miyim zinde miyim?

Şeş cihetten hele ref' oldu bana emn ü emân

Aşk o rütbe beni mahv-ı vücûd eyledi kim

Cism ü rûhânî nedir söyle hani înile ân

Zevk-ı şevkıla olup çünkü derûnum memlû

Kalmadı kayd-ı sivâ aslâ hemîn ile hemân” (s.111)

“...ehlullâh gazelleri okuyan sesi güzel bir...” (s.120)

“İşte şu gazeli okumaya başladılar:(...)Gazel buraya kadar okundukta, harâret-i aşk bütün vücudumu ihata edip...” (s.122)

“...hakkında irat buyurmuş oldukları gazeli teberrüken buraya tahrir olunmuştur:(...)buyurarak hoş ve latif bu gazeli buyurmuşlardır azizim.(...)İmam Şâfiî rahimehullâhu gazelidir:(...)” (s.127)

“İmam Şâfiî rahimehullâhu hazretlerinin bu gazeliyle muradı(...)İmam Şâfiî hazretlerinin bu gazelini buraya irattan muradım,(...)Gazelin manası...” (s.128)

“Şems-i gerdûn-ı kerâmettir külâh-ı Mevlevî

Ya kamer-i zevrak-ı işârettir külâh-ı Mevlevî

Âşıkı müstagrak-ı bahr-i tecellî mevc eder

Der-i girdâb-ı hakîkattir külâh-ı Mevlevî

Eyler Eflâtûn-ı devrân câm-ı feyz-i ârifî

Hum-ı pür-esrâr-ı hikmettir külâh-ı Mevlevî

Âlemi etmiş usûl ü devr ile pür-vecd ü hâl

Çarh-ı gerdân-ı velâyettir külâh-ı Mevlevî

Kâinâtı pertevi leb-rîz-i nûr-ı feyz eder

Şem'-i bezm-efrûz-ı vahdettir külâh-ı Mevlevî

Bülbül-i cân u dile gelse n'ola bûy-ı hüdâ

Gonce-i bâg-ı hidâyettir külâh-ı Mevlevî

Pâdişâh eyler cihâna bir gedâyı ey dede

Serde iklîl-i sa'âdettir külâh-ı Mevlevî" (s.314-315)

"Ey aşk yeter kûşe-i kalbimde nihân ol

Her zerre-i cismimde güneş gibi ayân ol

Kıl çeşmimi envâr-ı cemâlinle münevver

İklîm-i vücûdumda şehinşâh-ı zamân ol

Göster yüzünü sînemi firdevs-i hatîr et

Sal başıma bir sâye bana devlet ü şân ol

Destimde yürür sâgar-ı rahşân meger

Karşımda durur sâkî-i gül-çehre-i cân ol

Kaldım bu harâbatta pek bîkes ü tenhâ

Üftâdenim al destimi tevfîk-resân ol

Mu'tâd sükût eyleme bülbül gibi söylet

Gûş eyle sözüm hâlime dâim nigerân ol

Her nâlede bir rıtl-ı girân eyle inâyet

Her zahmıma bin rîze-i elmâs-feşân ol" (s.315-316)

"Bir şule olup nây-ı nevâ-sâz-ı muhabbet

Yaktı beni âteşlere âvâz-ı muhabbet

Dil düştü hevâ-yı ser ü tahsîl-i belâya

Cân eyledi bin şevkile ibrâz-ı muhabbet

Yol buldu gözümden çıkıp âgûşuma düştü

Gencîne-i sînemde olan râz-ı muhabbet

Kadrin ne bilir mâide-i derd ü belânın

O dil ki değil kâbil-i ihrâz-ı muhabbet

Eylerdi Cibrîl'i esîr-i gam-ı fitrâk

Bâl açsa gönül saydına şehbâz-ı muhabbet

Yâ Rab beni bundan beter et aşka giriftâr

Tâ kim olayım âşık-ı ser-bâz-ı muhabbet" (s.316)

“Bu zat da ümmî olup lâkin söylediği gazeliyyâtı bir âlim ve bir şair söyleyemez.” (s.343)

“...”Yağmadır bugün alan alsın” gazelini söyledim.” (s.356)

“...yani “Dirîg etme gedâlardan” gazelini söyleyerek ahvalimize bed' edelim.” (s.389)

“...ehlullâh gazeliyâtı söylerler.” (s.430)

“...lâkin manevî “Aman aman el-aman” gazelini çağırıp gözlerimden kanlı yaş akar ve şu gazeli okuyarak ciğerim dağlar:

Ey dilâ kân-ı ulûm dânâya geldim ağlarım
Zâtı ekmel dâniş-i vâlâya geldim ağlarım

Hâk-i pây-i Hazret-i Fehmi'ye geldim ağlarım
Feyz-i kuds celb için Erzincan'a geldim ağlarım

Öyle bir zât-ı güzîn ki mazhar-ı feyz-i Hudâ
Remz-i sırr-ı alleme'l-esmâya vâkıf dâimâ

Nûr-ı mahz olmuş serâpâ berk vurur subh ü mesâ
Bezmini ârzû edip ez-gayr-ı lâyık ben gedâ

Hâk-i pây-i Hazret-i Fehmi'ye geldim ağlarım
Feyz-i kuds celb için Erzincan'a geldim ağlarım

Kürsi-i ilme oturmuş tûtî-i gûya-misâl
Pertev etmiş tâ ezel kanatlarınla zü'l-celâl

Seyyidü'l-vakt eylemiş Hak vâkı'â kenz-i kemâl

Âşiyân-ı murg-ı dil terk eyleyip rûz ü leyâl

Hâk-i pây-i Hazret-i Fehmi'ye geldim ağlarım

Feyz-i kuds celb için Erzincan'a geldim ağlarım

Dersine hâzır olur cümle melâik hâs u âm

Tâlibîne dürr ü gevherler nisâr eyler müdâm

Hep makâmâtı güzel tahkîk eder ol zü'l-fihâm

Meclis-i bahşâ-yı feyzine edip şevk ü garâm

Hâk-i pây-i Hazret-i Fehmi'ye geldim ağlarım

Feyz-i kuds celb için Erzincan'a geldim ağlarım

Bir mücessem nûr-ı a'zamdır vücûd-ı enveri

Ân be ân bâd-ı tecellî-i ilâhî mazharı

İnnemâ yahşâ'da dâhil vâris-i peygamberi

Hâsılı yoluna terk edip peder hem mâderi

Hâk-i pây-i Hazret-i Fehmi'ye geldim ağlarım

Feyz-i kuds celb için Erzincan'a geldim ağlarım" (s.457-458)

“Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimizin huzurlarında Harputlu bir güzel sedalı derviş olup bir gazel okumasını irade buyurdular. Derviş “Ya dost!” deyip gazele bed' ü mübâşeret ettikte,(...)” (s.458)

“Gazel okuyan derviş, gazeli kesti. Hazret-i efendimiz murakabeden ser-i âlilerini kaldırıp “Derviş baba, niçin gazeli kestiniz?” buyurdular. Derviş dedi ki “Bu efendilerin ahvali beni perişan etti, kudretim kalmadı gazel okuyayım!” Hazret buyurdu ki “Zararı yoktur, sen gazeli oku.” Tekrar okumaya başladı. Hazret-i Ulemâ-billâh efendimiz de o aralık Arabiyyü'l-ibâre bir beyit kıraat buyurdular.” (s.459)

“Var mıdır ey mehlika rûyun temâşadan lezîz
Leblerin keyfiyeti ol la'l-ı hamrâdan lezîz

Cennet ruhsârını seyr eylemek âşıklara
Özge bir ni'mettir firdevs-i a'lâdan lezîz

Kâffe-i eşyâ vü mâ-fîhâ görünmez aynıma
Mushaf-ı hüsnünde ki bir tatlı ma'nâdan lezîz

Bezm-i mahviyyette hoş geldi dimâg-ı kalbime
Aşkın bir katresi şehd-i Mûsâffâdan lezîz” (s.460)

“Aşktır mûru Süleymân'ıla hemtâ gösteren
Aşktır hakkâ meges de olsa ankâ gösteren

Derd ü bî-dermânının muhtâcı dârûy-ı hayât
Aşktır bîmârını Hızr u Mesîh'e gösteren

Çeşm-i câna tûtiyâ hâk-i kûy-ı aşktır
Her nazarda arş-ı a'lâyı hüveydâ gösteren

Âkıbet ârâyiş-i bezm-i bahâr aşk olur

Nahl-i cismin bir gül-i dağ-ı temennâ gösteren

Çeşm-i nâ-bînâya feyz-i dûr-bîn aşktır

Mâverâ-yı perdeden pinhânı peydâ gösteren

Gark eder nûr-ı tecellâya gönül âyînesin

Saykal-ı aşk u muhabbetle mücellâ gösteren" (s.467)

"İşte ahvâl-i perîşânımıza Hazret-i Fuzûlî'nin bu gazeli tamamen muvafık idi." (s.586)

"Onun için evlâd-ı Arab bir güzel gazel istimaında kemâl-i aşk u muhabbetinden "Yâ leyl!" diye nida eder." (s.638-639)

"...Hazret-i Hayyât efendimizin halifeleri olup acîb ü garîb gazeliyâtı var idi, yani Hazret-i Pîr Hayyât efendimiz rûhâniyyet-i kudsiyyelerine teveccüh ve râbıta ederek gazel söylerler idi." (s.1028)

"Heme zerrât-ı cihân matla'-ı ibrettir hep

Ehl-i idrâk olana lemh ü işârettir hep

Levh-i zâhirde ayân cümle ulûm u irfân

Küllü şey'in mürşid-i erbâb-ı basîrettir hep

Ey efendi nazar etgil şu cihânı anla

Mazhar-ı ilm-i ezel matla'-ı hikmettir hep

Hikmet ü ibret ü îmâ ve işâret ne ki var

Hep Hudâ'dan sana ta'lîm-i hidâyettir hep

Ey dede yürü var ruhunu tecrîd eyle

Sözümü cân ile gûş eyle nasîhattir hep" (s.1225)

"Evvelce tafsilen arz u beyan olunduğu üzere çalgıcıların Arabiyyü'l-ibâre okudukları gazelâtın manasına aşina değildim,(...)" (s.1479)

"...şu nutku ve bu gazeli inşa ve icat ederek söylemiştir." (s.1489)

"Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin halifelerinden Leblebici Baba kuddise sırruhu'l-azîz ümmî olduğu hâlde, Hazret-i Pîr tarafından kendisine bahş ü ita olunmuş olan füyûzât ve ilm-i ledünnî sayesinde Arabî ve Farisî karışık Türkçe pek çok gazeliyatı var idi." (s.1558)

"Nitekim Şeyh Galib'in şu gazeli gibi:(...)" (s.1775)

"Sebebi ise mezkûr gazelde söylediğim gibi fakirleri dâ'ire-i ismette mahfuz idim, yani masum idim." (s.1785)

2.19.14. Kasideler

"Kaside "niyet etmek, yaklaşmak" anlamlarında "kasada" kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılan şiirlere denir. Arap edebiyatında doğmuş ve İran'da bazı değişikliklere uğrayarak gelişmiş, oradan da Türk edebiyatına girmiştir. Kaside, 9 beyitten 100 beyte kadar, aynı aruz kalıbıyla yazılmış ve gazel gibi aa ba ca… şeklinde kafiyelenen bir nazım şeklidir."[126]

Hatıralarda kasideden terimsel olarak bahsedildiği gibi kaside örneklerine de yer verildiği görülmüştür. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Hazret-i İmâm'ın sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri hakkında olan kasideleri emsal ü sâbıkı yoktur..." (s.1000)

"Devr-i Âdem'den beri görmemiştir emsalin felek

Müsahhar olmuştur şevketine leyl ü nehâr ins hem melek

Sâye-i kudret-i şehinşâhında değil yalnız Hicaz

[126] İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s.40.

Mamur abadân olmuştur şimendifer ile cümle melek

Ey Ömer-i Faruk-sıfât halîfe-i cihân

Hicaz yolunu Urban arbedesinden eyledin tathir ey şâh-ı mülk

Mazhar-ı halk-ı azîm hamîdü'l-hısâl olduğu için

Atebe-i kudsiyyesine daima yüz sürerler ins hem melek

Rızâ-yı Hak rızâ-yı padişahîdir buyurdu erenler

İbrahim yüz sür o hâk-i misk ü anbere ki Razı olsun mâlikü'l-mülk

Evlâd-ı abâya remzen beş beyitle eyledim hatm-i kelâm

Ya rabbi onlar hürmetine eyle sultanımızı ebediyetü'l-mülk" (s.1422)

"...ihsân ale'l-ihsân olarak kasîde-i şerîf(...)ulemâ-yı kirâm ve meşâyıh-ı izâm hazerâtı kasîde-i mezkûre kıraatini vird edinerek subh u mesâ devam ettiler(...)Bu yüzsüz asi Aşçı Dede, İmâm el-Bûsirî hazretlerinin Kasîde-i mudariye'sini her sabah delâil-i şerîften sonra kıraat ederim." (s.1478)

2.19.15. Kıt'alar

Nazım terimi olarak 2 veya çoğunlukla 9-10 beyte kadar olan ve matla ile mahlas beyitleri bulunmayan, xa xa xa şeklinde kafiyelenen kıt'a, sözlük anlamıyla "parça" demektir.[127] Kıt'aların mısraları arasında anlam bütünlüğü bulunmakta ve konuları ise önemli bir düşünce, hayat görüşü, yergi, nükte ve hikmet olabilmektedir.[128] Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Kutb-ı âlem gavs-ı a'zam Şeyh Hazret Fehmi'nin

Maksem-i feyz eylemiş dergâhını Bâr-ı Hudâ

[127] İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s.53.
[128] Güzel vd., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, s.318.

Server-i sâlâr-ı irfân mürşid-i sâhib-dilân

Rehber-i ehl-i kerâmet pîşvâ-yı evliyâ

Hâk-i râhı çeşm-i müştâkâna kuhl-ı nûr-bahş

Bârgâhı hastegân-ı aşkına dârü'ş-şifâ

Zâirân-ı hânkâh-ı rif'atı ins ü melek

Hâdimân-ı tekye-gâh-ı himmeti şâh u gedâ" (s.402)

2.19.16. Muhammesler

Sözlükte beşli, beşlik anlamına gelen muhammes, nazım biçimi olarak aynı vezinde beşer mısralık bendlerden oluşmakta ve ilk bendin 5 mısraı kendi arasında kafiyelenirken sonraki bendlerde son ya da son iki mısraı ilk bendle kafiyelenmektedir. Muhammesler kafiye olarak aaaaa, bbbba… ya da aaaaa, bbbaa… şeklindedir ve 4-8 bend arasında, neredeyse her konuda yazılabilmektedir.[129] Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Kâlehâ-yı feyz için bâzâr-ı Mevlânâ'dayız

Gam satıp aşk alırız çün kâr-ı Mevlânâ'dayız

Neş'e-yâb-ı dilleriz der-bâr-ı Mevlânâ'dayız

Biz makarr-ı evliyâ-sâlâr-ı Mevlânâ'dayız

Tâ elest bezmindeki ikrâr-ı Mevlânâ'dayız

Gördü nakşın çeşm-i cân bu âlem-i âyînede

Bilmedi zâhid onun mihri nede ayı nede

On iki sûrâh-ı cismi anlamaz tâ ki nede

Rahm-ı mâderden açılmıştır delikler sînede

[129] Güzel vd., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, s.323.

Ney gibi dem-sâz olur esrâr-ı Mevlânâ'dayız

Tekye-i pür-feyze hasretler çekerken ins ü cân
Rütbe-i fillâhta hep reşk eder kerrûbiyân
Kubbe-i âlemde yandırmış fitîl-i aşk hemân
Sikke-i kandîline âşıklar eyler bahş-ı cân
Çille-keş dervîşleriz dîdâr-ı Mevlânâ'dayız

Hâk-i pâyin bekleyen ez-her cihet ma'mûr olur
Nûş eden mînâ-yı aşkından hemân mahmûr olur
Dest-i nefsinden girîbânın alır mesrûr olur
Her ne denli var ise isyânımız mağfûr olur
Sâye-bân-ı sâye-i Hünkâr Mevlânâ'dayız

Dâr-ı dilde doğdu envâr-ı füyûzâtı şehâ
Ey dede kurtarır dâreynde buldun rehnümâ
Zulmet-i râh-ı va'îde şu'le-dâr olur sana
Himmeti fânûsu altında bulundun sen hemâ
Şükr-i Yezdân edelim civâr-ı Mevlânâ'dayız" (s.314)
"Âşinâ-yı kenz-i mahfîdir gönül dîvânesi
Nakd-i îmânıla pürdür hâne-i vîrânesi
Kâşif-i ilm-i ledündür âdemin merdânesi
Kalb-i mü'mindir serâ-yı lî-ma'allâh hânesi
Onun için oldu âlem aşkının mestânesi

Alleme'l-esmâ olan ecsâmda kalmaz hîç mecâl

Nükte-i seb'ü'l-mesânîye vukûf ayn-ı kemâl
Anladınsa men aref sırrın ne lâzım kîl ü kâl
Ârifin kalbi mekânı mâsivâ olmak muhâl
Nûr-ı mahz olsun sezâdır kibriyâ kâşânesi

Geldi dil tahtında tuttu mesken hünkâr-ı aşk
Hamd ola nûr-ı cemâl arz eyledi dîdâr-ı aşk
Bu vücûdum külliyen hâkister etti nâr-ı aşk
Kandadır vecd-i ilâhî andadır esrâr-ı aşk
Tekye-i câm-ı muhabbet hamrının meyhânesi

Ey dilâ bir âdeme aşk-ı Hudâ olsa delîl
Kim eder âyâ onu âlemde medhûr u zelîl
Verseler dünyâyı tutmaz lezzet-i aşka mesîl
Ârzû-yı dâneden dâma düşer mi murg-ı dil
Bâg-ı vaslında nihâl üzre dururken lânesi

Saykal-ı aşkıla kıl mir'ât-ı kalbi pür-celâ
Tâ ere envâr-ı izhâr-ı tecellî-i Hudâ
Bul fenâ-fillâh makâmın kıl vücûdunu fenâ
Ger dilersen dürr-i meknûnu bulasın zâhidâ
Bahr-i tevhîd içre gizlidir cevâhir dânesi

Tekye-i aşka duhûl et kalbini pâk eyle gel
Rûz u şeb Allâh deyip âh-ı ferahnâk eyle gel
Kuşanıp şemşîr-i îmân cânını pâk eyle gel

Zâhidâ aceb riyâ zünnârını çâk eyle gel

Kılma mir'ât-ı Hudâ-yı mâsivâ puthânesi” (s.360)

2.19.17. Tahmisler

““Beşleme” anlamında olan tahmîs aslında bir muhammestir. Bir gazelin ya da bir kasidenin her beyitinin önüne aynı vezin ve kafiyede üç mısra eklenerek muhammes haline getirmeye “tahmîs etme” ve ortaya çıkan muhammese de tahmîs denir.”[130]

Ele alınan eserde Nâbî'nin bir gazeline Aşçı Dede'nin tahmis ettiği görülmüştür ve tespit edilen unsur şu şekildedir:

“Yüzün sür hâke âşık kıble-i ehl-i recâdır bu

Gürûh-ı derdmendâna mahall-i mültecâdır bu

Dili bîmâra sıhhatlet erer dârüşşifâdır bu

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu

Nazar-gâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâ'dır bu

Bu dergehte bütün âlem olur maksûduna nâil

Bu cây-ı dilgüşâda pâdişehlerdir olan sâil

Bu gülzâr-ı cenâbın olmaz mı hâdimi cebrâil

Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı adem zâil

Amâdan açtı mevcûdât dü çeşmin tûtiyâdır bu

Sözüm gûş et eğer sâlik isen râh-ı şerî'atte

Kulûb-ı ârifânın şâh-râhıdır tarîkatte

Kamu ervâh-ı kudsün bezm-gâhıdır hakîkatte

Habib-i kibriyânın hâbgâhıdır fazîlette

Tefevvuk-kerde-i arş-ı cenâb-ı kibriyâdır bu

[130] İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s.100.

Bu ravza serteser her dü cihânın tâbnâkidır

O mâu'l-hızr kim derler bu bahrin âb-ı pâkidir

Bütün âlemde iksîr-i a'zam zerre-i hâkidir

Felekte mâh-ı nev Bâbü's-selâmın sîne-çâkıdır

Onun kandîli cevzâ matla'-ı nûr u ziyâdır bu

Bu matla'dan ziyâ-bahş oldu cânâ şems ile mâha

Edîbâna duhûl et nâil oldun böyle dilhâha

Erişmek ister isen Rüşdî sırrî ma'allâh

Mürâ'ât-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha

Metâf-ı kudsiyândur bûse-gâh-ı enbiyâdır bu" (s.9)

2.19.18. Rubailer

"Sözlük anlamıyla rubai "dörtlü, dörtlük" demektir. Nazım terimi olarak da, dört mısralık bir nazım şeklinin adıdır."[131] İncelenen eserde rubaiden sadece terimsel olarak bahsedilmiştir ve tespit edilen unsur şu şekildedir:

"Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bir rubailerinde buyurdukları gibi:(...)" (s.193)

2.19.19. Kıssalar

Sözlüklerde kıssa kelimesi için fiil olarak "bir kimsenin izini sürmek, ardınca takip etmek, bir hâdiseyi ayrıntılı şekilde bildirmek, haber vermek, hikâye etmek, nakletmek" ve isim olarak ise "haber, nakil, rivayet, hikâye, mesele, mevzu, cümle, söz, sözün bir bölümü, vak'a" gibi anlamlar yüklenmiştir. Dolayısıyla peygamberler ve kavimlerle alakalı ibret verici haberler ya da olayların anlatımları ve aktarımlarına da kıssa denilmiştir.[132]

[131] İpekten, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, s.76.
[132] Ahmet Karataş, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü", **Diyanet İlmi Dergi**, XLIX, 3, (2013), s.114.

Hatıralarda birçok peygamber ve kavim ile alakalı kıssalarla karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâdan rivayet olunur ki Mekke-i mükerreme'de bir hatun var imiş. Kureyş'in hatunlarına gidip onları güldürmüş. Yani mudhike bir hatun imiş.(...)Vaktaki o hatun Mekke'den Medine'ye hicret etmiş, Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâyı görmek için hâne-i sa'âdete gelmiş. Hazret-i Aişe sual etmiş: "Nereye misafir oldun?" diye. "Filânın haremine" yani filân adamın hatununa misafir oldum demiş. Meğer ki o hatun da bunun gibi hem-cins mudhike bir hatun imiş. Bu hâlde sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz, Mescid-i sa'âdet'ten hâne-i sa'âdete teşrif buyurmuşlar. Efendimiz, Hazret-i Aişe radiyallâhu anhâdan sual buyurmuşlar ki "Filânın mudhike hatun yanınızda mı?" Hazret-i Aişe "Ne'am yâ Resûlallâh" demiş. Efendimiz sual buyurmuşlar ki "Kimin yanına inmiş, kime misafir olmuş?" Hazret-i Aişe "Filân mudhike hatunun yanına misafir olmuş" demiş. Efendimiz buyurmuş ki "el-hamdu lillâhi" "el-Ervâhu cunûdun mucennedetun fe-mâ te'ârefe minhâ i'telefe ve mâ tenâkere minhâ ihtelefe." Bu hadîs-i şerîfi buyurmuşlardır." (s.130)

"Nitekim Hazret-i Ebu Bekir radıyallâhu anhu efendimiz hazretleri Cenâb-ı Kibriyâ aşk u muhabbetine kâffe-i emlâkini tasadduk edip ancak setr-i avret olunacak kadar bir abaya bürünüp huzûr-ı Hazret-i Risâlet-penâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine yüz sürmek için Mescid-i sa'âdet'e teşrif buyurmuşlar idi. Orada iken Hazret-i Cibrîl aleyhisselâm efendimiz taraf-ı ilâhiyyeden teşrif buyurup Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz hazretlerine vahy olundu ki "Ebu Bekir bizim rızâ-yı şerîfimiz için mal u emlâkini feda ettiğinden biz ondan razı olduğumuzun tebşiriyle bizden selâm tebliğ buyurun. O da bizden razı mıdır sual edin" hitabını Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz hazretleri Ebu Bekir radıyallâhu anhu efendimize Cenâb-ı Hakk'ın selâmıyla beraber tebliğ buyurdukta, o an ve saatte Hazret-i Ebu Bekir radıyallâhu anhu efendimiz hazretleri zuhur eden tecelliyât-ı ilâhiyyenin şevkinden kendisini zapturapta kadir olamayıp ihtiyarsız Mescid-i sa'âdet'te ve huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîde kıyam edip(...)diye sema buyurmuşlardır." (s.308)

"Mescid-i sa'âdette olan amûd-ı şerîfin firâk-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîden dolayı eylediği ah u figanı ve ashâb-ı güzîn efendimizin buna tahammül edemeyip ağlaşmış olduklarını işitmedin mi? Bu hikâyeyi sual edip istima edersen, sen de başlarsın ağlayıp ah u efgân ile amûd-ı şerîfe benzemeye." (s.310)

"Hazret-i Nuh aleyhisselâm menzilinde olan taraf-ı rûhtan: "Enbiyâ-yı ızâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtına tabi olmayan gürûh-ı zâlimîn helâk olsun!" nidası geldi. Hazret-i

Nuh aleyhisselâm Receb-i şerîfin onundan sonra râkib-i sefîne olup Muharremü'l-harâmın onunda Musul'da olan cebele vâsıl oldukları gibi,(...)" (s.335)

"İmdi Ebû Katâde'den ve bazı sahabeden böyle rivayet olunur ki Resûl aleyhisselâm hazretleri ile gazavâttan bazı gazada ta'rîs eyledik. O kadar istirahat edip hâba varmış ki sabah namazı fevt olmuş ve âfitâb, dahve-i kübrâ mahalline gelmiş ve harareti bize tesir kılmış. Pes bîdâr oldukta, Hazret-i Risâlet-penâh, Hazret-i Bilâl'a "Ezan oku" diye buyurup Hazret-i Bilâl ezan okuyup o fevt olan sabah namazını cemaatle kaza eylediler. Bu leyle-i ta'rîs bir nice kere vaki olmuştur. Hatta bir âher leyle-i ta'rîsin seherinde yine Ebû Katâde'ye "Hafizakallâhu bi-mâ hafizte niyyeteke" diye hayır dua buyurmuşlardır. O vakitte Resûlullâh aleyhisselâm hazretleri râhilesinden nevm galebe edip eğilmiş; varıp yine dayanıp doğrultmuş. Üçüncü kere de tesahhura karîb mübarek başların kaldırıp "Men hâzâ" buyurmuşlar. Ve Ebû Katâde dahi "Ene yâ resûlallâhi" demiş. O demde bu duayı demişler azizim." (s.349)

"..."Çaylak denilen kuş, dişisiyle beraber Hazret-i Süleyman aleyhisselâmın kubbe-i sa'âdetleri üzerinde kendilerine yuva bir mahal yapıp oturup erkek çaylak, dişisine esnâ-yı muhabbette arz-ı aşk u muhabbet için demiş ki "Sana olan aşk u muhabbetim o dereceye varmıştır ki eğer desen ki şu kubbeyi Süleyman aleyhisselâmın üzere yık, hedm eyle desen hemen hedm ederim." Bunun bu sözünü kubbenin içinde Süleyman aleyhisselâm işitip mezkûr çaylağı huzuruna talep eder, çağırır. Hazret-i Süleyman aleyhisselâm der ki "Ne söz söylüyordun, yani bî-edebâne nasıl söz idi ki söylüyordun?" Derhâl çaylak der ki "Kerem ve lutuf buyurun ta'cîl buyurmayın, arz edeyim. Şöyle ki muhib ve muhabbet için bir lisan vardır ki onu kimse söylemez, illâ ki âşık ve ehl-i muhabbet söyler. Ben dahi arkadaşım olan dişi çaylağa arz-ı aşk u muhabbet edip söyledim. Zira uşşâk üzerine tarîk, yol yoktur, illâ ki o lisân-ı aşk u muhabbet ile tekellüm ederler ki gayrıları edemez. Onlar ilim ve akıl lisanıyla söylemezler" dedi. Süleyman aleyhisselâm güldü ve onu mu'âkabe ve muaheze buyurmadı azizim."..." (s.354)

"Cüneyd hazretleri derler ki "Bir gün bir yerde giderdim. Gördüm ki asumanın melekleri asumandan cavk cavk nüzul edip benim önümde birbirine müzdahim oldukları hâlde zeminden bir şey kapışırlar ve ona kemâl-i ragbetle rağbet edip birbirinden alışırlar. Onların bu mertebe rağbetinden taaccüp edip içlerinden birine sual ettim ki "Bu rağbet eyleyip birbirinizden kapıştığınız ne şeydir? Cevap verip dedi ki "Senden mukaddem bu mahalle bir şûrîde-dil âşık uğrayıp kemâl-i muhabbetten bir âh-ı sûzân çekip gözlerinden

birkaç katarât-ı sirişki yağdırdı. Hubb-ı ilâhîden nüzul eyleyen sirişkin ve dumû'un indallâh ve inde'l-melâike kemâl-i şerefine vukufumuz olduğu için onun gözünden inen birkaç katresine kemâl-i ragbetle rağbet eyleyip ve asumandan onun için nüzul eyleyip onu birbirimizden kapıştık ki o bizim katımızda cevâhir ü leâlîden evlâ ve bihterdir" dediler azizim." (s.357)

"İşte azizim, Reis Paşa'nın çocuklarının ne suçu ve ne günahı vardı der isen, bu çocukların hiçbir günahı yoktur. Ancak bu esrar ve bu muammayı Hazret-i Hızır ile Hazret-i Mûsâ aleyhimüsselâm efendimizin beynlerinde olan ve âyât-ı kerîme ile sabit bulunan hikâye-i şerîfe ki Hazret-i Hızır aleyhisselâm günahsız olan sabî çocuğu katletti, ona tatbik etmek lâzımdır." (s.366-367)

"...o deryâ-yı aşkın kenarına Cibrîl dahi varmadı. Leyle-i mi'râcda sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine niyaz etti ki "Ya Resûlallâh, buradan bir zerrecik ileri gidersem baştan ayağa kadar yanarım!" dedi. Sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, yanarsam ben yanayım diye huzûr-ı Cenâb-ı Hakk'a pervâz etti." (s.386)

"Hatta Cenâb-ı Hak kalemi halk edip ferman buyurdu ki "Yaz!" Kalem: "Ne yazayım yâ Rabbi?" dedi. Fermân-ı ilâhî zuhur etti ki "Evvelâ ism-i pâkimi yaz." Lâ ilâhe illallâh yazdı. Sonra muntazır-ı emr-i rabbânî oldu. Fermân-ı ilâhî zuhur etti ki "Seni ve cümle zerrâtını onun için halk ettiğim ve mazhar-ı sırr-ı levlâke eylediğim habîbimin ismini ismimle beraber yaz." Kalem, ism-i Muhammed'i yazar iken aşk-ı Muhammedî'ye tahammül edemeyip iki şak oldu." (s.386)

"Hud aleyhisselâm kendine tâbi olan müminlerin etrafına bir hat çekti, tâ kim sarsar o müminlere zarar vermeye. O bâd-ı sarsar o yere ki yetişti, nerm ü lâtif olurdu; ancak kavm-i Âd'a eriştikte, onları helâk ederdi. İşte bunun gibi Şeybân-ı Râ'î dahi böyle bir hat çekti ki kendisi cuma namazına gittikte kurt orada koyun sürüsüne bir zarar ve ziyan edemezdi. Hiçbir kurt o hattın içine gitmezdi. Her bir koyun dahi o nişandan taşra gelmezdi." (s.390)

"İmam Hasan ve İmam Hüseyin radıyallâhu ta'âlâ anhumâ efendimiz hazretlerinin sabâvet zamanlarında Mekke-i mükerreme'nin etrafını temaşa için ikisi el ele tutup gezer iken, Ebû Cehil'in iki oğlu bir deveye binmişler, rast geldiler. İmâmeyn efendimize dediler ki "Siz dersiniz ki bizim babamız İmam Ali ve atamız Hazret-i Muhammed; niçin bizim gibi deveniz yoktur? Siz yayan gezersiniz, biz böyle deve ile gezeriz" dediler. Bu sözden cenâb-ı imâmeyn efendilerimiz gayet mahzun olup Mescid-i sa'âdet'e avdet buyurdular. Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz hazretleri buyurdular ki "Niçin mahzun duruyorsunuz, acaba birisi

size bir şey mi söyledi?" buyurunca, imâmeyn efendimiz hazerâtı vukuatı hikâye buyurdular. O zaman Cenâb-ı Resûl-i Ekrem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri buyurdular ki "Ben deve olayım size, gelin benim üzerime binin" diye hâne-i sa'âdette deve gibi dest-i risâlet-penâhîlerini yere koyup İmam Hasan ve İmam Hüseyin efendilerimizi üzerine alıp hareket buyurdular ve "Nasıl deveniz iyi mi?" diye sual buyurur idiler. Bunlar dediler ki "Onların devesi iki tarafa hâf hâf ediyordu, siz de öyle etsenize" demeleri üzerine sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri sağ taraflarına re's-i sa'âdetlerini döndürüp af buyurdular. İşte o an ve saatte Hazret-i Cebrail aleyhisselâm öyle süratle nazil oldular ki hiç böyle süratle nazil olmamışlar idi. Hemen Cenâb-ı Resûl-i Ekrem efendimiz hazretlerinin re's-i sa'âdetlerini tutup buyurdular ki "Ya Resûlallâh, Cenâb-ı Hak sana selâm ediyor, habibim, sağ tarafına af demesiyle kâffe-i usât-ı mü'minîni affettim, cehennemden azat ettim. Eğerçi sol tarafına dahi af der ise, küffarı dahi cehennemden azat edip cehennem iptal olacaktır. Süratle beni gönderdi ki solunuza re's-i sa'âdetinizi döndürüp af buyurmayasınız". O zaman Cenâb-ı Resûl-i Ekrem efendimiz hazretleri pek çok Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar edip imâmeyn efendilerimizi üzerlerinden indirip bu ni'met-i gayr-ı mütenâhiye onların sayesinde olduğundan pek çok sevip öptüler ve pek çok teşekkürler ettiler." (s.413)

"Ezcümle bir rivâyet-i sahîha nakil edeyim. Şöyle haberde varit olmuştur ki yani sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuşlar ki "Leyle-i mi'râcda sidretü'l-müntehâ indinde bir melek gördüm. Tûlen ve arzen öyle melek görülmemiştir. Tûlu iki bin senelik olup onun yetmiş bin başı vardır; her bir başında yetmiş bin yüzü vardır ve her bir yüzünde yetmiş bin lisanı vardır ve her başında bin adet kâkülü vardır nurdan ve her bir kâkülü üzerinde iki bin inci vardır, asılmış Allah'ın kudretiyle. Her bir incinin içinde deniz vardır, nurdan ve o denizlerin içinden balıklar vardır ve her bir balığın miktarı iki yüz seneliktir. Balıkların arkasında yazılmıştır: "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh" O melek, elinin birisi başı üzerine koymuş diğer elini arkasına vaz' etmiş, Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ettiği vakit onun hüsn-i sûretinden arş titrer, lerze gelir. Efendimiz Cebrail'den sual buyurdular. Cebrail dedi ki "Bu melek, Âdem aleyhisselâmdan iki bin sene evvel halk olunmuştur." Efendimiz buyurdular ki "Bundan evvel nerede idi?" Cebrail dedi ki "Cenâb-ı Hakk'ın cennetinin ve arş-ı a'lânın sağ tarafında bir sahrası vardır, orada idi. Sonra Cenâb-ı Hak emir eyledi, buraya geldi. Sana ve senin ümmetine ramazanda oruç tutmaları sebebiyle tesbih eder." Efendimiz buyurdular ki "O meleğin ellerinin arasında iki sandık gördüm, her bir sandığın nurdan bin adet kilidi vardır. O sandıkları Cebrail'den sual ettim." Cebrail dedi ki "Zât-ı risâletpenâhınız bizzat sual buyurun" demesiyle, o melekten sual ettim. Melek dedi ki

“Bu iki sandıkta senin ümmetinin sâim olanlarının beratları vardır ki azâb-ı nârdan yani onlar azâb-ı nârdan azat olmuşlardır, sana ve ümmetine müjde olsun” dedi.” (s.463)

“...Hazret-i Hızır aleyhisselâm ile Hazret-i Mûsâ aleyhisselâmın hikâyesi gibidir.” (s.470)

“Nitekim bu mahalle münasip mevize kitaplarında mezkûrdur ki Yezid'in askeri, Hazret-i İmam Hüseyin radıyallâhu anhu efendimiz üzerine huruç edip Hazret-i İmam Hüseyin'e ve onun evlâd-ı bâ-kirâmına bu kadar cefa ve ezalar eyleyip o hazreti ve onun evlâd-ı bâ-kirâmını katleyledikten sonra onlardan bazısı Ka'be-i mükerreme'nin ziyaretine gelmişler ve Harem-i şerîf'e dahil olmuşlar. Meğer ki Harem-i şerîf'te vâfir peşeler var imiş. Onlardan birisi o peşeleri katleylemiş ve o birisi dahi ittikâ ve perhizkârlık edip ona demiş ki bu Harem-i şerîf'te zî-rûh olanı öldürmek ve katleylemek caiz değildir. Pes birbiriyle mübahase eylemişler. Meğer ki o hînde ashâb-ı kirâmdan bir a'lem-i nâs kimse var imiş. Bunlar: “Gel imdi bu meseleyi o ashâb-ı Resûl'den sual ve istiftâ edelim” deyip onun huzuruna gelmişler ve demişler ki “Ey Resûlün bir güzîde olan yâri, Harem-i şerîf'te katl-i ba'ûza eylemek haram mıdır?” Meğer ki o sâhib-i sa'âdet bunların masiyet ü kabahatine âlim imiş. Cevap verip demiş ki “Ey bedbahtlar, evlâd-ı Resûl'ü ve ashâb-ı fühûlu katleylemekte ittikâ ve içtinap etmeyip o hususta istiftâ eylemediniz, şimdi tazîmen li'l-Harem katl-i ba'ûza etmekte ittikâ ve perhizkârlık edersiz, bu ne hamakat ve ne azim cehalettir? İttikânın ve tazimin mahalli hod asıl o idi!” buyurmuştur...” (s.717-718)

“Bazı rivayette gelmiştir, şöylece rivayet ederler ki ashâb-ı Resûlullâh'tan bir sahabeye sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri haber vermiş idi ki “Sen Mısır'a vali olursun ve orada hükmedersin.” Böylece tebşir buyurmuşlar idi. Bir müddet sonra ashâb-ı kirâm cihat için bir mahalle sevk olunmuş idi. Bu Mısır'a vali olacak zat da onların meyanında idi. Vaktaki o beldenin kalesinin ashâb-ı kirâm muhasara ettiler. Lâkin bir veçhile kaleyi fethedip dahil olamadılar. Taraf-ı âlî-i Cenâb-ı Peygamberîden Mısır'a valilik ile tebşir buyurulmuş olan sahâbe-i müşarünileyh buyurdular ki “Beni mancınığın içine koyunuz, o kale tarafına atınız. Ben kalenin içine düşerim ve küffar ile kıtal edip size kalenin kapısını açarım” dedi. Ashâb-ı kirâm bu söze taaccüp edip bu cüret ve bu cesaretin sebebinden sual ettiler ki “Bu ne cüret ve cesarettir, zira ki hiç işitilmemiş, mancınık ile adamın atılması. Malûmdur ki o adam helâk olur!” Sahâbe-i müşârünileyh dedi ki “Sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri haber vermiştir, tebşir etmiştir ki ben Mısır'a vali olacağım. Daha vali olmadım, onun için yakîn bilirim ki ölmem, mevt olmam,

hatta vali olayım, sonra ölürüm. Onun için beni mancınık ile kale tarafına top gibi endâht edersiniz" buyurdu." (s.764)

"Şöyle ki bir gün sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, Ummu Seleme radıyallâhu ta'âlâ anhânın hâne-i sa'âdetlerine teşrif buyurdular. Ve Ummu Seleme hazretlerinin firâş-ı mübâreklerinde bir kilimleri var idi, bast eyledi. Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz o kilimin üzerine otururken, Hazret-i Fâtıma radıyallâhu anhâ dest-i sa'âdetlerinde kepekten birkaç nân-pâre puhte edip efendimiz hazretlerinin huzûr-ı sa'âdetlerine takdim buyurdu. Hazret-i Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz ferman buyurdular ki "Ya Fâtıma, evlâdını çağır, bile ekl ü tenavül eylesinler." O zaman Hazret-i Ali ve hazret-i İmâmeyn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în efendilerimiz cem' olup tenavül buyurdular. Ba'de't-ta'âm sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz o kilimin bir canibini bunların üzerine örtüp buyurdu ki "Ya rabbi, benim ehl-i beytimden zâhir ü bâtın ricsi gider ve pâkîze ve tâhir kıl." İşte o anda bu âyet-i kerîme nazil oldu: "İnnemâ yurîdullâhu li-yuzhibe ankumu'r-ricse ehle'l-beyti ve yutahhirekum tathîren."..." (s.958)

"Bel'am-ı Ba'ûr makâm-ı kutbiyyete varmış iken hatununun yüzünden ve nefse teba'iyetinden makamından düşüp ne olduğu malûmdur." (s.1116)

"Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem eydür: Leyle-i mi'râcda bir kavme uğradım ki onların bakırdan tırnakları var, yüzlerini onunla tırmalarlar. Cebrail aleyhisselâma: "Bunlar ne hâlli kimselerdir?" dedim. Dedi ki "Nâsı gıybet ederler ve ırzların yıkanlardır." (s.1122)

"...Kur'an-ı kerîm'de bunun gibi beyan buyurulan hikâyelerden..." (s.1162)

"Musa aleyhisselâmın zamân-ı sa'âdetlerinde bir adamın birisi bir cürm ü kabahat işlemiş. Hazret-i Musa aleyhisselâm Tûr-ı Sînâ'ya teşerrüf ederken bu adam Hazret-i Musa aleyhisselâma rica etmiş ki "Ya Musa, şu cürm ü kabahatte bulundum, Cenâb-ı Hakk'a niyaz et ki benim bu kabahatimi af ve beni mağfiret edip rûz-ı mahşerde benden sual etmesin" diye. Vaktaki Hazret-i Musa aleyhisselâm Tûr-i Sînâ'da huzûr-ı rabbü'l-âlemîne durur, o adamın bu ricasını arz ederek afv u mağfiret ile sual buyurulmamasını niyaz eder. Hitâb-ı izzet gelir ki "Ya Musa, o kulum bu cürm ü kabahati işledikten sonra nâdim ve pişman oldu, ben azîmü'ş-şân da onu afv u mağfiret ettim. Sual etmeyecektim, lâkin mademki şimdi bu kabahatini sana söyledi ve senin malûmun oldu, şimdi sual etmemek adâlet-i ilâhiyyeme mugayirdir, sual ederim" buyurulmuştur azizim." (s.1228)

“Şöyle ki Hazret-i Nuh aleyhisselâm hikâyelerinden bir hikâyeye tesadüf olundu. Vaktaki Hazret-i Nuh'un kavmi sûret-i inkârda bulunup pek çok eza ve cefa etmeleri cihetle Hazret-i Nuh aleyhisselâm bunlara beddua edip helâklerini Cenâb-ı Hak'tan niyaz etti ve kendisi ulü'l-azm peygamber-i zî-şân olduğu için duası dergâh-ı ulûhiyyette kabul buyurulup tufan zuhuruyla cümle kâfirler helâk oldu. Badehu tufanın inkıtaıyla sefinesi bir cebel-i azîme yanaşıp içinde olanlar taşra çıktılar. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Nuh aleyhisselâma emr ü ferman buyurdu ki çünkü suyun çekildiği yerlerde tabiî pek çok çamur kalmış idi, bunlardan çanak yapılmasını. Nuh aleyhisselâm da emr-i ilâhiyyeye imtisalen o çamurdan pek çok çanak yaptı. Şiddet-i şemsten tez bir vakitte kuruyup sonra bir yere cem' etti, yani dağlar kadar yığıldı. Sonra Cenâb-ı Hak emr ü ferman buyurdu ki “Ya Nuh, bunları cemî'an kır, münkesir eyle!” diye. Hazret-i Nuh aleyhisselâm “Lâ yus'elu ammâ yef'alu” diyerek emr-i ilâhiyyeye imtisalen cümlesini kırdı. Ammâ biraz da münkesirü'l-kulûb oldu ki bu kadar zahmet ü meşakkat ile yapıp da şimdi de kırılması için birtakım eza ve cefa oldu diyerek âlem-i hayrette iken kendisine itap suretinde hitâb-ı izzet geldi ki “Yâ Nuh, bu işinde münkesirü'l-kulûb oldun!” diye. Hazret-i Nuh aleyhisselâm dedi ki “Yâ âlimu's-sırrı ve'l-hafiyyât, bilemem bunda olan sır ve hikmetin. Kemâl-i fazl u kerem-i ilâhiyyenden bunun hikmetinden bu kulunu haberdar et.” Cenâb-ı Hak buyurdu ki “Bu kullarımı ve cümle mahlûkatı halk ve ademden vücuda getirmekte asla ve kat'â bir zahmet ü meşakkat tari olmamıştır, yani senin gibi zahmet ü meşakkatle çanakları yapıp sonra yine birtakım zahmet ü meşakkatle kırma gibi değildir. Bu bapta asla ve kat'â zât-ı ulûhiyyetime bir zahmet ü meşakkat gelmez. Bunlar “Kun” hitabıyla olur. İşte sen bir peygamber olduğun için senin duan red olunmaz. Dergâh-ı ulûhiyyetimde kabul olur. Binaenaleyh kavmini ki benim kullarım idi, helâk ettim. Fakat tamamıyla rızâ-yı ilâhiyyem yok idi” buyuruldu azizim.” (s.1228-1229)

“İbn Ömer radıyallâhu anhumâ buyurdular ki peygamberimize bir a'râbî geldi. Ve peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem, a'râbîye : “Nereye murat edersin?” dedi. O a'râbî dahi “Ehlime rücu murat ederim” dedi. Peygamberimiz buyurdu ki “Senin için bir haber var mıdır?” A'râbî: “O haber nedir?” dedi. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: “Şehâdetu en lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehu ve enne muhammeden abduhu ve resûlullâhudur” buyurdu. Ve a'râbî dahi “Senin için buna şahidin var mıdır?” dedi. Peygamberimiz “Ne'am, şahidim var” buyurdu. O mahalde bir büyük ağaç var idi, peygamberimiz o ağacı davet etti. O ağaç yeri çift sürer gibi şakk ederek huzuruna gelip durdu ve şehadet getirip “Hak resûlüsün” dedi ve yerine gitti. A'râbî fi'l-hâl iman getirdi.” (s.1245)

“Ummu Seleme radıyallâhu anhâ rivayetinde şöyle der ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem sahrâda giderken bir münadi “Ya resûlallâh” diye üç kere nida etti. O tarafa nazar ettikte nâgâh gördü ki bir geyik, bir a'râbî indinde bağlı durur. Geyik dedi ki “Bana yakın gel ya Resûlallâh, sana söyleyeceğim vardır” dedikte, Resûlallâh sallallâhu aleyhi sual edip “Nedir sözün?” dedikte, geyik dedi ki “Şu a'râbî beni sayd etti, şu dağda benim iki yavrum vardır, beni koyuver varayım onları emzireyim ve geleyim!” dedi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem “Gerçek gelir misin?” dedi. Geyik: “Eğer gelmezsem Allah ta'âlâ bana gürgçüler (?) azabı gibi azap etsin” dedi. Badehu geyiği koyuverdi. Gitti ve süt verdi ve yine geldi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem yerine bağladı ve a'râbî yatar idi, uyandı. Resûlullâhı başı ucunda gördü “Senin bir muradın var mıdır?” dedi. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem “vardır” dedi, “Bu geyiği koyuversen” dedi. A'râbî koyuverdi ve geyik seğirtip giderken “Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve enneke Resûlullâh” der idi. A'râbî ehl-i islâmdan idi.” (s.1247)

“Muakkib-ı Yemânî radıyallâhu anhu şöyle buyurdu ki “Haccetu'l-vedâ' ettim. Badehu Mekke'de bir eve dahil oldum. O hanede Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemi gördüm ve ondan acep nesneler müşahede ettim. Ve ehl-i Yemenden bir recül geldi, yanında o gün dünyaya gelmiş bir gulâmı var idi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem o gulâma hitap edip “Yâ gulâm, ben kimim?” dedikte, gulam: “Sen Resûlullâhsın” dedi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: “Sadakte ve bârekallâhu fîke” diye buyurdu. Ve o gulâm badehu vakti gelinceye dek tekellüm etmedi. Ve ona Mubârek el-Yemânî tesmiye edip bu isimle meşhur oldu.”...” (s.1248)

“...Âdem aleyhisselâm ve Havvâ kıssasını beyan etmek ve sair kısas-ı enbiyâ aleyhimusselâm ki meselâ Nuh ve tufan ve Hûd ve Lût ve İbrahim ve Kabe'yi bünyad ettiğini ve Nemrut kıssası ve İsmail ve Yakûb ve Yûsuf hikâyâtı ve Musa ve kıssa-i Firavun ve İsâ ve sair kısas ve ibretler ve(…)”Hilâfetinde kıssası çoktur, şürûh-ı Buhârî'de ve gayrılarda mezkûrdur.” (s.1249)

“Bir gün Zeyd bin Sâbit radıyallâhu anhu hazretleri beygire biner iken Abdullah bin Abbas radıyallâhu anhu hazretleri üzengisine gelip hizmetlerinde bulundu. Zeyd dahi “Aman ya ibn ammi resûlillâhi!” diye itizar eyledi. İbn Abbas radıyallâhu anhu hazretleri dahi “Biz ihtiyarlarımıza böylece hürmet ile emrolunduk” dedi. Zeyd dahi İbn Abbas hazretlerine “Eline bakayım” dedi. İbn Abbas dahi elini uzattıkta tutup takbil edip “Biz dahi ehl-i beyt-i nübüvvete böylece tazim ile emrolunduk” dedi.” (s.1369-1370)

"...bazı hikâyeler işitmişsin ki meselâ Benî-İsrail zamanında bir adamın evlâdı olmamış da Musa aleyhisselâma gidip ondan dua ve niyaz talep ederek "Cenâb-ı Hakk'a dua et de bana bir evlât ihsan etsin." Musa aleyhisselâm da Cenâb-ı Hakk'a dua ederek niyaz ve rica etmiş ise de cevap olarak hitâb-ı izzet gelmiş ki "Ya Musa, o adama ezelde evlât takdir etmemişim, onun evlâdı olmayacaktır." Hitabını Musa aleyhisselâm o adama tebliğ etmiş. O adamın da ümidi münkatı olmuş. Bir müddet zamandan sonra o adamın hanesine bir derviş gelip misafir olmuş. O adam bu derviş hakkında fevkalâde hürmet ü ri'âyet-i mahsûsada bulunduğu cihetle derviş baba ziyadesiyle mahcup kalıp sabahleyin gideceği zaman hane sahibine demiş ki "Baba efendi, pek çok ikram ve izzet ile fakiri mahcup ettiniz. Bir muradınız var ise söyleyin de Cenâb-ı Hak'tan sizin için niyaz edeyim." Cevabında hane sahibi demiş ki "Cenâb-ı Hak sizden razı olsun, dünyalığım hamd olsun pek çoktur, hiçbir şeye ihtiyacım yoktur, ancak evlâdım olmadığından bir evlât ihsan olunması hakkında duanızı rica ve niyaz ederim" demesiyle derviş baba buyurmuş ki "Karîben o da olacaktır, şimdiden size müjde ve tebşir ederim" deyip gitmiş. Vakta ki haml zamanı gelip bir erkek evlâdı dünyaya gelmiş, derakap o adam Musa aleyhisselâma gidip haber vermiş. Malûm ya Hazret-i Musa aleyhisselâm, sâhib-i celâl bir peygamber-i zî-şân olmasıyla derhâl Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ve niyaz ederek "Ya rabbi, zât-ı ecell-i a'lânız kulunuzu yalancı çıkardınız. Hâlbuki peygamberlerden kizb sadır olmaz. Bunda olan hikmet-i ilâhiyyeniz nedir?" niyazına cevaben hitâb-ı izzet gelmiş ki "Filhakika ya Musa, ezelde onun için evlât takdir etmemiş idim, velâkin o derviş biz azîmü'ş-şânın nâzenînlerinden olmasıyla onun naz u niyazı reddolunmaz ki kun emrinin sırrı ve miftahı onların yed-i kudret-i nâzenînlerine tefvîz olunmuş verilmiştir, onlar keyfe-mâ-yeşâ tasarruf ederler. Binaenaleyh onun naz u niyazıyla ihsan olunmuş" cevabını alırlar azizim." (s.1445-1446)

"Hatta Musa aleyhisselâm Medyen'den Mısır'a gider iken esnâ-yı râhta koyunlarından bir koyun firar etti. Musa aleyhisselâm sabahtan akşama kadar o koyunu tutmak için arkasında koştu. Akşam üzeri tuttu, koyuna hitap edip dedi ki "Behey hayvan, sen de yoruldun, beni de yordun mübarek hayvan!" diyerek iltifat edip asla darp gibi bir bed muamelede bulunmadı. Onun üzerine Cenâb-ı Hak melâike-i kirâmlarına hitaben buyurdu ki "Musa kulumu zamân-ı nübüvvet ü risâleti gelmiştir, zira ki mahlûkuma hüsn-i mu'âmele eder."(...)İşte bu bir koyuna olan riayet ve hürmet-i mahsûsası sebebiyle o gece kendisine nübüvvet ve risalet bahş ü atiyye olmuştur." (s.1622)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, halk edebiyatı başlığıyla ilgili tespit edilen unsurlar genel olarak incelendiğinde; efsane, masal, halk hikâyesi, şiir, halk türküsü, fıkra, atasözü-deyim, tekerleme, bilmece, alkış-kargış, ağıt, ilahi, gazel, kaside, kıt'a, muhammes, tahmis, rubai ve kıssa türünde oldukça hacimli bir içerikle karşılaşılmaktadır. Adı geçen bu türler birer alt başlığı ihtiva etmeleri sebebiyle aşağıda teker teker ele alınmaktadır.

Efsaneler başlığındaki içeriklere bakıldığında; dervişler, şeyhler, evliyalar, zatlar, hocalar ve din ulları hakkında menkıbelere ve çeşitli kutsal mekânlar etrafında gelişen hadiselere ulaşılmakla birlikte ayrıca bazı kavimlerin başlarına gelen olaylar ile âyîne-i İskender ve Anka kuşu gibi efsanevi motiflere de ulaşılmaktadır. Masallar başlığında, büyükler tarafından çocukların bir araya toplanıp onlara masal anlatıldığı, devlerden ve perilerden bahsedildiği, çocuksuzluğa karşı derviş ile elma motifine yer verildiği ve geyik, arslan, tilki, kurt, koyun, dağ sığırı, dağ keçisi, tavşan, balık, kuş, kelb gibi hayvanların bazılarının arasında geçen fabl niteliğinde anlatıların paylaşıldığı görülmektedir. Halk hikâyeleri başlığında; Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha hikâyelerine temas edildiği göze çarpmaktadır.

Şiirler başlığında, şiirlerin ekseriyetinin beyitlerden oluştuğu fark edilmekte, yer yer dörtlükler ve bentlere de rastlanılmaktadır. Halk türküleri başlığında, ninni ve kayabaşı türküsü gibi sözcükler ve türkü çağırma gibi ifadeler ön plana çıkmaktadır. Fıkralar başlığında; fıkraların içeriğinde genel olarak zalimler, deliler, köylüler, yöre halkları ve padişahlar bulunmaktadır. Atasözleri-deyimler başlığında toplam olarak altı yüz yetmiş iki adet birbirinden farklı örnek yer almakta ve bunlar arasında deyimlerin, atasözlerinden daha fazla oldukları anlaşılmaktadır. Tekerlemeler başlığında iki adet örnekle karşılaşılmakta ve bilmeceler başlığında ise bilmece sözcüğünün yerine muamma ve lugaz sözcüklerinin kullanıldıkları ve bunlar vasıtasıyla çeşitli mesajlar verildiği gibi çözümlenmeleri halinde de ödüllendirmeler yapıldığı dikkat çekmektedir. Alkışlar-kargışlar başlığında alkışlarla ilgili unsurlar, kargışlarla ilgili unsurlardan daha fazla yer kaplamaktadır.

Ağıtlar başlığında, bizzat ağıt diye bahsedilen bir içeriğe ulaşılamasa da bir adet ağıt örneğine ve ağıtların divan edebiyatındaki karşılığı olan mersiyelerle alakalı detaylara ulaşılmaktadır. Aşçı Dede'nin, mürşidi Şeyh Fehmi'nin yasını tutmak için mersiye yazdırdığı ve halasının vefatı üzerine de kendisinin mersiye yazdığı fark edilmektedir. İlahiler başlığı ile rubailer başlığında sadece birer örnekle karşılaşılmakta ve buralarda ilahi ve rubai terimsel olarak geçmektedir. Gazeller, kasideler, kıt'alar, muhammesler ve tahmisler

başlıkları arasında özellikle gazeller başlığında birçok örnek bulunmaktadır. Kıssalar başlığında ise Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Süleyman, Hz. Mûsâ, Hz. Hûd, Hz. Lût, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. İsmail, Hz. İsa, Hz. Yusuf gibi peygamberlerden; Benî İsrâil ile Âd kavimlerinden; Bel'am bin Bâûrâ, Nemrut ve Firavun gibi isimlerden bahsedilen kıssalar görülmekte ve bu kıssalarda Hz. Havvâ, Hz. Ayşe, Hz. Fâtıma, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Bilâl, Zeyd bin Sâbit, Abdullah bin Abbas, Şeybân-ı Râî gibi kişilere ve Cibrîl yahut Cebrâil olarak bilinen meleğe de değinilmektedir. Ayrıca, bu kıssaları aktaranların ise Ebû Katâde, Abdullah bin Ömer, Muakkib-ı Yemânî ve Cüneyd Hazretleri olduğu anlaşılmaktadır.

2.20. HALK TİYATROSU (GELENEKSEL TİYATRO)

İnsanların günlük yaşamlarına renk katan faaliyetler arasında tiyatro, yüzyıllardan beri büyük bir yer edinmiş ve Türklerin yaşamlarında ise ortaoyunu, Karagöz, kukla, meddah ve köy seyirlik oyunları gibi tiyatro türleri varlığını göstermiştir. Bu noktada Elçin şunları ifade etmiştir: "Hayâtı hareket halinde göstermeye çalışan dram sanatı, Türk hayâtında da dikkate değer örnekler vermiştir. Kendine hâs teknikleri içindeki bu sanatı Köylü Temsilleri, Meddâh, Karagöz, Ortaoyunu ve Kukla olmak üzere beş kolda topluyoruz."[133]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, yukarıda adı geçen tiyatro türlerinden sadece ortaoyunu, Karagöz ve kukla türüne dair içeriklere ulaşılmış ve bunlar aşağıda sıralanmıştır.

2.20.1. Ortaoyunu

Karagöz'ün perdeden yere inmiş hali ya da meddah türünün çok sanatçılı şekli olarak tarif edilebilen ortaoyunu, Türkiye'de eski kol oyunlarının temsilî bir nitelik kazanmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. İlk başlarda taklide, dansa ve söze dayanan oyunlar arasında bulunan ve adının kökenine ulaşılamayan ortaoyunu, XV. yüzyıl sonrasında gelişmeye başlamış ve tam anlamıyla dramatik karakterini ise XIX. yüzyıl başlarında kazanmıştır.[134] Ortaoyununda iki önemli kişi vardır ve oyun baştan sona kadar bunların ekseninde gelişmektedir. Pişekâr ile Kavuklu adı verilen bu kişilerin gerilimleri, karşıtlıkları ve aralarındaki çatışmaları bütün oyunun çatısını oluşturmaktadır. Öndeyiş, söyleşme, fasıl ve bitiş bölümlerinden meydana gelen ortaoyunu, yuvarlak ve etrafı çepeçevre seyircilerle

[133] Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.671.
[134] Elçin, **a.g.e.**, s.675.

kuşatılmış alanlarda oynanmakta[135] ve seyirciler için öndeyiş bölümünden önce köçekler ve curcunabazlar, sırayla dans gösterisinde bulunmaktadır.[136]

Hatıralarda; yer yer köçek sözcüğü ile karşılaşılmış ve bunlar ortaoyunundaki köçek olarak belirtilmese de bu başlık altında sunulmuştur. Ortaoyunundan ise sadece terimsel olarak bahsedildiği görülmüştür. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"O tarihte âdet-i belde, çalgı ve köçekler kapıdan karşılar idiler." (s.196)

"Orta oyununa çıkan oyuncular veyahut Şam'da oynayan komedya veyahut İstanbul'da olan tiyatro; bu oyuncular esnâ-yı oyunda her türlü elbise ile türlü türlü kıyafete girip envâ'-ı teşhîs icra ederler. Yani bir oyunda paşa elbisesile çıkıp paşa zannedersin, diğer oyunda derviş kıyafetine girer, derviş zannedersin, diğerinde fukara elbisesiyle çıkıp fukara zannedersin. Hâlbuki bu elbiselere giren bir adamdır ve hem de meselâ oyuncu başı Mehmed Ağa'dır. Sen onu bilmediğinden hangi elbise ile hangi şahıs taklidine çıksa, çıktığı şahsı tanırsın. Yani paşa elbisesinde ise paşa dersin, derviş elbisesinde ise derviş dersin. Lâkin Mehmed Ağa'yı iyi bilenler böyle senin gibi değildir. Mehmed Ağa hangi elbiseyi giyse ve hangi taklide çıksa, o adam bilir ki bu oyuncubaşı Mehmed Ağa'dır; zâhir elbisesine nazar etme azizim." (s.535)

"...alayın önünde davul zurna ile bir köçek ziller elinde şakırdayarak raks ederek geliyor." (s.1077)

2.20.2. Karagöz

Karagöz oyununun geçmişine yönelik bilgilere bakıldığında, bu noktada Öztuna; Karagöz-Hacivat'ın Türk hayal oyunu olduğunu söylemiş, ayrıca Karagöz tipinin, Orhan Gazi zamanında yani 1324-1362 yılları arasında Bursa'da Şeyh Küşterî tarafından ortaya atıldığını, Hacivat tipinin ise I.Sultan Mehmed zamanında yani 1413-1421 yılları arasında adı geçen padişahın veziri ve aynı zamanda büyük mimar olan Hacı İvaz Paşa tarafından eklendiğini ve bu sanatın Bursa'da geliştiğini ifade etmiştir.[137] Karagöz oyunu hakkında Çobanoğlu da şunları belirtmiştir: "Karagöz oyunu, evrensel olarak, "gölge oyunu" hatta "gölge tiyatrosu" (shadow theatre) olarak da adlandırılan bir tekniğin ve bu teknikte meydana getirilen sözlü edebiyat türlerinin genel adıdır. Gölge oyunu tekniği, çıra, mum,

[135] Metin And, **Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi**, 7.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.53-54.
[136] Tahsin Konur, "Ortaoyunu", **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, XII, 12, (1995), s.49.
[137] Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, 11.Cilt, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1978, s.336.

lamba gibi aydınlatma kaynağı ile yarı saydam bir perdeden yararlanılarak oluşturulur. Bu perdenin arkasında iki boyutlu ve saydam olmayan tasvir veya kuklaların oynatılması gölge oyunu tekniğinin esasını meydana getirir. Bu teknik dünyanın değişik ülkelerinde yerel katkı ve kullanımlarla çeşitlemeler kazanmıştır."[138] Karagöz oyunu, tıpkı ortaoyunu gibi öndeyiş, söyleşme, fasıl ve bitiş olmak üzere dört bölümden meydana gelmiştir.[139]

İncelenen eserde, Karagöz oyununa dair detaylı içeriklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...Karagöz'ün dediği gibi "Neme lâzım, varayım gideyim, şöyle bir köşeye çekileyim, bakalım âyîne-i devrân ne gösterir" deyip perde-i vücûd arkasına geçtim.(...)"Ah Karagöz gitti, aşk bozuldu!" dedim." (s.1086)

"Karagözcünün dediği gibi: perde kurdum, şem'a yaktım, gösterdim zıll-ı hayâl." (s.1315)

"...hayal perdesine nazar et, Karagöz ile Hacı Ayvaz'ı gör ki neler neler söylerler." (s.1519)

"...vahdet-i vücûd esrarını sitâreden yani hayalci karagözcü perdesinden gör, nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar eyle ki nazarına ayân gınasını ve vahdet-i vücûd sırrını gösterir. Zaten bunun icadı sırr-ı vahdet-i vücûdu göstermek içindir. Binaenaleyh oyuna başlamadan evvel söylediği söz bu manayı müfîddir. "Perde kurdum şem'a yaktım, gösterem zıll-ı hayâl."..." (s.1670)

"Müşahede oluna mahlûkât-ı kâ'inât işte hayalî efendinin böyle hikmet-âmîz olan sözü gibi dünya perdesinde görünen insanlar deve derisinden yapılmış bir değnek vasıtasıyla hayalci baba onu seyr ü hareket ettirerek birtakım sözler güya deri söylüyor gibi aziz söyler, kezalik birtakım bahçeler, konaklar buna mumasil şeyler deriden yapıp perdeye getirir, çocuklar ona sahih nazarıyla nazar edip zevkyab olurlar. Hele bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri çocukluğumda Şehzadebaşı'ndaki karagözcüye ramazân-ı şerîfte her gece devam ederdim, fakat bilir idim ki bunlar deve derisinden imal olunmuş, içeride bir adam elinde bunların değneklerini tutup oynatır. Bununla beraber yani böyle bildiğim hâlde yine ma'nâ-yı hakîkat mülâhazasıyla nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar edip Ferhat ile Şirin oynattığı gece o kadar ağlar

[138] Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.201.
[139] Metin And, **100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi**, 1.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s.52.

idim ki etrafımdaki çocukları dahi ağlatıp gözlerim kan çanağı gibi olmuş mest-i lâ'ya'kıl haneye düşerdim." (s.1671)

"Ey aziz, bu karagöz perdesinden hatırlara gelmeye ki küstahlık ve edepsizlik ettim,(...)" (s.1674)

2.20.3. Kukla

"Kukla, konuşmaları ve ses taklitlerini tek bir sanatçının üstlendiği ve kişileri temsil eden yapma bebeklerin oynatıldığı geleneksel bir seyirlik oyundur. Tahta, alçı, mukavva veya bezden yapılmış; elle, iple veya sopayla oynatılan bu küçük bebeklere *"kukla"*, bu bebeklerle yapılan gösteriye *"kukla oyunu"* veya *"kukla"* ve kuklayı oynatan kişiye de *"kuklacı"* adı verilir. Kukla oyunu, belli bir amaca yönelik anlatım için çeşitli tiplerin, şekillerin ve cisimlerin oyunlaştırılması sanatıdır."[140] Kukla gösterilerine kukla adının verilmesi, eldeki kaynaklara göre XVII. yüzyılda başlamış ancak kuklanın geçmişi, belirtilen dönemden çok daha öncelerine dayanmaktadır. Şöyle ki kukla, çoğunlukla XVII. yüzyılda yaygın bir şekilde kullanılmasına karşın, daha eskilerde hayalbaz, lu'betbaz, suretbaz, ayak kuklası, piyade çadırları gibi sözcüklerle de nitelendirilmiştir.[141] Hatta bu noktada Fuad Köprülü'nün işaret ettiği XIII. yüzyılda yazılmış olan Sultan Veled Divanı'nda yer alan dört dize önemli olduğu gibi XV. yüzyılda Hoca Mesud ve yeğeni İzzeddin Ahmed'in yazdıkları Süheyl-ü Nevbahâr; XV. yüzyılda Hamdullah Hamdi'nin yazdığı Yusuf u Züleyha ve yine aynı yüzyılda Musa'nın II.Murat için yazdığı Câmasbnâme de büyük önem arz etmektedir, zira Sultan Veled Divanı'nda insanlar kuklalara benzetilmekte ve burada geçen lu'betan ifadesini Köprülü de kukla olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, Süheyl-ü Nevbahâr'da geçen hayalbaz sözcüğü, Yusuf u Züleyha'da geçen lu'b ve hayal sözcükleri ve Câmasbnâme'de geçen lu'batıbaz ve hayalbaz oyunu gibi sözcükler de o dönemlerde kukla oyununun varlığını kanıtlamaktadır. Hayal ve hayalbaz sözcükleri ile akıllara gölge oyunu gelse de bu anlamda gerek Köprülü'nün değerlendirmeleri ve gerekse kendi yaptığı incelemeleri doğrultusunda Metin And, bu sözcüklerin o dönemlerde kukla anlamına geldiğini gözler önüne sermektedir. Nitekim, Musa'nın Câmasbnâme adlı eserinde geçen lu'batıbaz ve hayalbaz oyunu gibi sözcüklerin peşinden bir kıl ile oynatıldığının söylenmesi de zaten ipli kuklanın bilindiğini ortaya çıkarmaktadır.[142]

---

[140] Çobanoğlu, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.215.
[141] And, **Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi**, s.33-35.
[142] Metin And, **Geleneksel Türk Tiyatrosu-Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985, s.252-253.

Hatıralarda, kukla türüne yönelik olarak sadece çocukların lu'b ile alakalarını belirten ifadelere ulaşılmış ve bunlara da kukla başlığı altında yer verilmiştir. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...yani bîesas, çocukların lu'b ve oynaması gibi..." (s.929)

"...kocamış adamların çocuk gibi lu'b ve oyunla meşgul olarak..." (s.1455-1456)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro) başlığı ile ilgili olarak ortaoyunu, Karagöz ve kukla olmak üzere toplamda üç türe ait içeriklere temas edildiği görülmektedir. Bu türler birer alt başlığı ihtiva etmeleri sebebiyle sırasıyla incelendiklerinde, ortaoyunu başlığında Şam'da oynanan komedya ve İstanbul'da oynanan tiyatro anlatılırken ortaoyunundan terimsel olarak bahsedilmekte ve diğer örneklerde ise ortaoyununun öndeyiş bölümünden önce seyircilere dans gösterisinde bulunan köçeklere terimsel olarak yer verilmektedir. Karagöz başlığında; Karagöz, Karagözcü, hayalci, hayalî efendi, hayalci baba, Karagöz perdesi, hayal perdesi, zıll-ı hayâl gibi sözcüklere rastlanılmakla birlikte ayrıca bu oyundaki karakterlerin, bahçelerin, konakların vs. deve derisinden imal edildikleri, oyunun Ramazan ayında İstanbul Şehzadebaşı'nda her gece icra edildiği ve aralıklı olarak Ferhat ile Şirin oynatıldığı da dikkat çekmektedir. Kukla başlığında ise bizzat kukla oyunu hakkında aktarımla karşılaşılmamakta ancak çocukların lu'b ile alakalarını ön plana çıkaran örneklere ulaşılmaktadır.

2.21. HALK OYUNLARI (DANSLARI)

Bireylerin, toplumların birbirleriyle kaynaşmalarında ve mutluluklarını yansıtıp paylaşmalarında geçmişten bugünlere kadar halk oyunları ve dansları her zaman önemli bir yere sahip olmuştur.

İlk insanlar, doğada karşılarına çıkan canlıları ve başlarından geçen olayları bazı jest, mimik ve hareketlerle taklit ederek oyunların ve dansların arkaik biçimlerini oluşturmuşlardır. İlkel insanlar, canlıları ve olayları taklit etmelerinin yanı sıra yaşadıkları çevredeki yaban hayvanlarının saldırılarından korunmak, onları avlamak, insan gruplarına karşı mücadele etmek ve sonuç itibarıyla hayatta kalabilmek amacıyla yoğun mücadeleler vermiş ve bu süreçlerde korku, heyecan, sevinç gibi duygularına bağlı olarak coşkulu hareketlerde bulunmuş ve böylelikle de oyun ve dansların ilk şekillerini ortaya çıkarmışlardır. İlerleyen zamanlarda insanların gerek cinsel dürtülerinin ifadesinde gerekse doğum, ölüm gibi durumlarında uygulanmaya başlayan coşkun ve kuralsız hareketler ise

ayinsel ve ritüelistik bir kimlik kazanmıştır. Fizyolojik ve biyolojik bir dışavurum hareketi şeklinde oluşan oyun ve danslar daha sonraları ritüelistik kimliklerinden uzaklaşmak suretiyle estetik ve sanatsal bir yapıda sergilenir hale gelmiştir.[143] Halk oyunları ve dansları hakkında Mete şunları söylemiştir: "Halk oyunları, bu dansların yansıttıkları zengin kültür öğelerine, sunuşlarına, bölgelerine, belirli ortak özelliklerine göre gruplandırılır. Söz konusu gruplar, kesin çizgilerle olmasa da nerelerde icra edildiğine göre bölgesel olarak ayrılır. Örneğin; Ege Bölgesi'nde zeybek, Karadeniz'de horon, Doğu Anadolu'da bar, Orta ve Güneydoğu Anadolu'da halay en belirgin türlerdir. Ancak bu konuda kesin bir sınırdan bahsedilemez. Çünkü Orta Anadolu'da oynanan halayın pekâlâ Doğu Anadolu'da da oynandığına rastlamak mümkündür. Bu bağlamda oyunların değişik nedenlerle bir bölgeden ötekine geçişleri sonucu bir oyunun salt bir bölgeye özgü sayılması olanaksızlaşır."[144] İncelenen eserde tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"O tarihte âdet-i belde, çalgı ve köçekler kapıdan karşılar idiler." (s.196)

"...familyalarıyla beraber balo usulü dans oynayacaklar, yani ayş u işret ile hora tepecekler..." (s.1064)

"...alayın önünde davul zurna ile bir köçek ziller elinde şakırdayarak raks ederek geliyor." (s.1077)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda halk oyunları ve danslarıyla ilgili pek fazla içerik bulunmamakta ve sadece köçek, balo usulü dans ve hora tepme gibi ifadelere rastlanılmaktadır. Bunlar arasında köçeklerin, düğünlerde davetlileri karşıladıkları ve düğün alaylarının önünde dans ettikleri görülmektedir. Balo usulü dans ve hora tepmenin ise şenlik gecelerinde icra edildikleri öğrenilmektedir. Şöyle ki Aşçı Dede, Edirne'de temeli atılan belediye binasında, ileriki zamanlarda şenlik gecelerinde yabancı devlet konsoloslarına ziyafet verileceğini belirtmekte ve onların âdetleri üzere alafranga çalgılar çalınıp, aileleriyle birlikte balo usulü dans oynayacaklarını ve hora tepeceklerini ifade etmektedir.

Günümüzde de hora oyunu, Trakya Bölgesi'nde yer alan Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli çevresinde oynanan halk oyunlarının başlıcalarından biri olarak bilinmekte ve bu oyun genellikle en az beş kişiyle birlikte, sık yinelenen ve belirli ritim oluşturan ayakları

[143] Açа vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.491.
[144] Filiz Mete, "Türkçe Öğretiminde Görsel Kültür Ürünleri: Halk Oyunlarının Yeri", **TEKE**, IX, 2, (2020), s.739.

yere vurma figürleriyle icra edilmektedir.[145] Dolayısıyla bu oyunun geçmiş dönemlerde de oynandığını yansıtması bakımından Aşçı Dede'nin Hatıraları önem arz etmektedir.

2.22. HALK MÜZİĞİ VE MÜZİK ARAÇLARI

Asırlardan beri halk müziğiyle ilgili çeşitli eserler üretilmiş, birbirinden farklı müzik araçları ortaya çıkarılmış ve bunların hepsi, toplumların kültürel birikimlerinden izler taşımışlardır. Ayrıca, kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze kadar ulaşan halk müzikleri ve müzik araçları, zaman zaman toplumlar arasında paylaşılmış ve toplumların kaynaşmalarında da büyük bir etki göstermişlerdir.

Doğa, insan ve toplum ilişkileri arasında bulunan döngüden kaynaklı her türlü olayı konu edinen ve işleyen bir müzik türü olan halk müziği, tüm coğrafyalarda ve toplumlarda kendine özgü nitelikler geliştirmiş ve bu noktada Türk halk müziği, gerek doğa ve insan ilişkilerine gerekse Türk toplumsal yaşamının düzenine göre şekillenmiştir.[146] "Halk bilimi alanında gerçekleştirilen sözlü gelenek merkezli çalışmaların önemli bir çoğunluğu, öteden beri halk biliminin müzik ile disiplinlerarası bir biçimde çalışmasını zaruri kılmıştır. Bilhassa halk dansları, müzik ve müzik aleti merkezli icra gelenekleri, semah/sema ve cem gibi inanç merkezli ritüeller, düğünler, kına geceleri, geleneksel sohbet toplantıları ve daha birçok halk bilgisi ürününü tanımlama, derleme, tespit, inceleme ve tahlil aşamalarında müziğin tür ve şekil belirleyiciliğinden yaratım, aktarım ve güncellemedeki etki ve katkılarına kadar uzanan geniş bir işlevsel alana sahip olduğu görülmüştür."[147]

İncelenen eserde, halk müziği ve müzik araşlarıyla ilgili olarak; âlât-ı musika, borazan, cümbüş, çalgı, çalgıcı, çegane, davudi, davul, def, elhan, gazeliyat, gırnata, gramofon, halile, hüzzam, ilm-i mûsiki, ince saz takımı, kanun, kaval, kayabaşı türküleri, keman, kemançe, kemaneci, kemençe, kudumzen, kudüm, makam, mazhar, musika, mutrib, nagamât, nây, ney, neyzen, ninni, perde, peşrev, piyano, saz, sâzendegân, şarkı, taksim, tambur, teganni, terennüm, türkü, ud, zil, zurna gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar ise şu şekildedir:

---

[145] Nilay Arda, **Trakya Yöresi (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) Halk Oyunlarında Kullanılan Vücut Hareketlerinin Karşılaştırılması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 2008, s.10.

[146] Açа vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, s.485.

[147] Bülent Akın, "Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Müziğin İşlevselliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", **Millî Folklor**, XVI, 127, (2020), s.173.

“Ve o vakit asâkir-i şâhâne saf-beste-i selâm olduğu hâlde, musikalar terennüm etmeye başlar.” (s.12)

“Bunların musikaları Mevlânâ-yı Rûmî hazretlerinin ney ve kudümleriyle sair turuk-ı aliyyenin dergâhlarında olan mazhar ve halîlelerdir;(...)” (s.17)

“Nitekim bu abd-i âsî Şâm-ı şerîf'te bulunduğum zaman bazen davet ve cemiyetlerde evlâd-ı Arabdan olan çalgıcıların çaldıkları keman, ud, kanundan ve söyledikleri gazeliyattan bi hasebi'z-zâhir o kadar neş'e-yâb olur idim ki asla tarif edemem; muttasıl ağlardım.” (s.26)

“Ne çare bizim saz ve tambur bir kere kuruldu, daha durmaz ki azizim.” (s.112)

“...ney ü tamburların düzüp icrâ-yı âhenge başladılar.” (s.113)

“...köşe başından çıkıp kemançeyi nasıl çeker idiyse,(...)” (s.120)

“...davul ile bekçi geçtiği zaman seni pencereden tutardım. Davul vuruldukça sen iki ayakların üzerine hop hop sıçrar ve oynardın.” (s.120)

“Bir güzel sedalı adam bir şarkı veyahut aman diyerek bir şey okusa, o saat dudaklarını büküp ağlardın. İşte biz biliriz bu hâlin senin eskiden böyle idi” (s.121)

“Fakir bu hâlde iken bir de maymun oynatan çingene, köşeden çıkıp kemençeyi yanık yanık çalarak gelmez mi?(...)çingene kemençeyi kesmeyip muttasıl çalmakta olduğundan, gittikçe...” (s.123)

“Bunun üzerine derhâl bir kemaneci ile bir iki çalgıcı celp edip “Aheste beste sabah oldu, uyan ey mest-i nâzım” şarkısına başlattırdım.” (s.197)

“...mutriblerin nagamâtında olan lezzet ü halâvet, “elest” hitabında olan lezzetlerden bir çeşnidir. Kaçan hoş-âvâz olan mutrib terennüm ve teganni eylese, onun nagamât-ı lezîzesinden ehl-i vecd olan kimseler, elest hitabının lezzetini bulurlar...” (s.203)

“İşte azizim, neyin nalesi sırrı ve def ve kudümün avazı bir miktarcık olsa savt-ı külliye-i eleste müşâbihtir.(...)İşte böyle ney, def, kudüm, dergâhlara mahsus olan çalgı âlâtları beyne'l-uşşâk sûr-ı İsrâfîl gibidir.” (s.203)

“Mutrıbân “İrci'î” makamını çalmaya başlayınca ervâhın âlem-i ervâhtan cesed-i insâna teşrifi gibi avdet ü ric'at olundu.” (s.313)

“...mutribde dahi “Hitâmuhu miskun” aşr-ı şerîfi kıraat ile...” (s.313)

“Ve yanımızda bulunan askerler dahi fakirin neşesiyle neşeyâb olup onlar da kayabaşı türkülerini aldırdılar.” (s.329)

“Âşık gönlü bu ya, arzu etti ki bir Mevlevî neyzen celp etsin, ney dahi meşk eylesin(...)bir Mevlevî neyzen istedik(...)Kayseri'den neyzen geldi(...)neyler vurulup âyîn-i şerîfler okunup duhân-ı aşkımız semaya çıkar,(...)dede efendi neyi alıp taksim ederek mumaileyh İsmail Efendi o perdede na't-ı şerîfler okur.” (s.367)

“...mazhar ve ney çalıp ehlullâh gazeliyâtı söylerler. Yani bunlar ehlullâh çalgıcılarıdır vesselâm. Mevlevîhanelerde olan mutrib gibidir.” (s.430)

“...meselâ Arabistan çalgıcıları çalgı çaldıkları zaman Arapça şarkı söylese ve içlerinde sâmi'în Arapça bilmez Türk adamları olsa, söylediği şarkının manasını anlamaz, lâkin onların çalgıları sedasından ve cümleten bir ağızdan söylediği şarkının terennüm ve nagamâtından elbette bir derece mütelezziz olur.” (s.439)

“...”...Görmüş ki o kahve dükkânının bir köşesinde bir saz vardır. Sazı eline almış, çalmak istemiş. Bakmış ki saz bozuktur. Kahveciye demiş ki “Bu saz bozuktur!” Kahveci ona cevabında demiş ki “Onu çalan adam öyle bozuk düzen çalar idi, sen de öyle çalar isen çal, çalmaz isen bırak yerine” demiş.” (s.628)

“Mesnevîhân olan zevât-ı kirâmın malûmu olduğu üzere neyden murat, insân-ı kâmildir. Her bir şeyin hakîkat-i ahvâlini ve rumûz u işârât-ı ma'neviyyeyi onlardan istima etmeli oğlum.(...)Hüsameddin Efendi'nin neyin perdelerini tebdil eylediği ve buna dair evvelce Servet-i Fünûn sermuharririne yazdığı mektup ile gönderdiği nây-ı cedîd resimleri buraya derc ile keyfiyet neşr ü ilânı ber-vech-i zîr beyan olunur:(...)” (s.1036)

“...”...Bak yukarıda da piyano çalıyor.(...)”...” (s.1068)

“Ama iç il sancağından da “Aman aman kaşı karam derd-i aşkınla perişandır hâlim” şarkısı da sâzendegân mutrib-i aşktan tutturdular.” (s.1074)

“...alayın önünde davul zurna ile bir köçek ziller elinde şakırdayarak raks ederek geliyor.” (s.1077)

“Bundan altmış sene mukaddem Dersaadet'te bir şarkı çıkarmışlar idi: “Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda Karakulak'ın hamamlı kerhanesi” diye.” (s.1151)

“Bunu müteakip Şah Hüsameddin efendimiz, mansur ile taksime bed' ü mübâşeret buyurdu, yani canların cesetleri gibi ruhlarını da makâm-ı ma'lûmlarına taksim etti. Ammâ

velâkin bu taksimi kalem ile nasıl arz u beyan edeyim?(...)taksimlerin araları kesiliyor idi.(...)kudümün dümtek sedâ-yı vahdeti(...)mutrıbdan nida ve salâ olundukta...” (s.1157)

“...kudümün sedası kesilip ney “Hitâmuhu miskun” taksimiyle âheste beste sedasıyla,(...)” (s.1184)

“...hatta mutrip dahi şimdiye kadar istima olunmamış bir başka peşrev çaldı ve pek çok da uzattı, yani o kadar huzur ve neşe ve aşk zuhur etti ki asla kalemen arz edemem.(...)”Şimdiye kadar ne böyle bir peşrev çalındı...”(...)Çünkü neyzen başı Şah Hüsameddin Efendi hazretleri li-ecli'l-maslahat Dersaadet'e teşrif edip yerlerine neyzen Hasan Dede'yi tevkîl etmişler idi. İşte bu peşrevi çalan da o zât-ı şerîf idi.(...)Mezkûr peşrevden sual ettim. Buyurdular ki “Atik, pek eski bir peşrevdir. Buna Tatar hüzzamı derler” buyurdular. Dedim: “Aman azizim, bundan böyle bu peşrev bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin peşrevi olsun, yani dergâh-ı şerîfte ve mutrıbda Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamı namıyla yâd olunsun ve her ne vakit dördüncü selâmda bu peşrev çalınırsa min-gayr-i haddin lâyık olmayarak nezriniz takdim olunur”(...)kudumzen başı bizim Kamil Efendi canımızı görüp ber-minvâl-ı muharrer keyfiyeti onlara da arz ile bundan böyle bu peşreve Aşçı Dede'nin Tatar peşrevi namı verilerek her ne vakit mutrıbda çalınırsa nezriniz takdim olunur.(...)”(...)”Aman azizim, bugün dördüncü selâmda çalınan peşrev ne idi, şimdiye kadar böyle bir peşrev ne istima ettim ve ne de bir kimseden işittim.(...)”(...)”Bu peşrev, bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin tebrîk-i rütbesi için Hazret-i Pîr efendimizden mutrıba atiyye ve ihsan olunmuş bir remz ü işaretten dolayı çalınmıştır ve(...)Buna Tatar hüzzamı derler imiş. Bundan böyle Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamı namı verilmiştir”(...)Sonra bu Tatar hüzzamına gönül âlemince başka başka manalar verdim, yani “Tatar Aşçı Dede hüzzamı” denilse de münasiptir ki(...)bu hâlde “Tatar Aşçı Dede hüzzamı” denilse de caizdir azizim.” (s.1204-1205)

“...”...Hatta “ihtiyar olsam da gönlüm tazedir” şarkısını arabanın türküsü olmak üzere çağıracaklardır.” Cevabında dedim ki “Fakir de bilmukâbele “Mustafam kaşların kara karadır ammâ kara” garbîsini çağırdım. Buradaki şarkî ve garbî rumûzâtıyla şuna işaret ederim ki...” (s.1206)

“...Şâm-ı şerîf'teki çalgıcılar devr-i aşkın şarkısını söylerler iken fakir ağlar idim.” (s.1225)

“...”Davul fakirin boğazımda, çomak çocukların elinde, vur ha vur!”(...)İşte şimdiden davulun sedası çıktı ki...” (s.1279)

“...bir taraftan dahi musika terennüm edip(...)Sonra yine musika terennümüyle resmigeçit icra eder gibi önümüzden takım takım geçerek...” (s.1315)

“Çoktan beri terk eyledikleri “Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamını dördüncü selâmda mutrıbda çaldılar. Artık anladım ki bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin bugün bayramı olduğundan Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz tarafından dahi makâm-ı tebrîkte Neyzenbaşı Hüsameddin Efendi oğlumuza telgraf-ı ma'neviyyesiyle mezkûr hüzzamın çalınmasına emr ü irade buyurulmuş...” (s.1324)

“...birtakım borazan ve bir bölük musika ve onun arkasında bir tabur asâkir-i şâhâne geliyorlar.” (s.1384)

“Fakat fakirin süt biraderim Ahmed Efendi musika-i hümâyûnda idi.” (s.1452)

“...ney ve âlât-ı musika istima ve müşahede olunur ise,(...)” (s.1470)

“Sıfat-ı meşrûhayı haiz olan savt, ilm-i mûsikînin mevzuu olup o sesin nefse derkâr olan tesiri adedini haber veren ilme “fenn-i mûsikî” denir.” (s.1476)

“İşte çocuklar için ninni(...)halam merhume Esma Hanım'ın davudi sedası olup çocuklarına ninni söylemeye başladığı vakit odadan sofaya kaçardım.(...)”A oğlum, artık senin için çocuğuna ninni de söylemesin mi?(...)”...” (s.1477)

“Evvelce arz olunduğu üzere bir tarihte bir Neyzen Ali Dede, Erzincan'a celp olunup huzûr-ı hazrette ney üfler(...)Muahharen bir neyzen geldi. Huzûr-ı hazrette bir defa ney üfledi, sonra gitti. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki “Dinlenir bir ehlullâh çalgısı var idi, mübarek dede onu da gırnata gibi o renge sokmuş” buyurdular. İşte ney nasıl üfürülecek anlayıp da ona göre dem vurmalı azizim.” (s.1477)

“...o zamana mahsus olan âlât-ı musika çalarak ve bülend avaz ile hamd ü senalar ve medh ü sitâyişler ederek efendimizi istikbal ettiler de...” (s.1477)

“Evvelce tafsilen arz u beyan olunduğu üzere çalgıcıların Arabiyyü'l-ibâre okudukları gazelâtın manasına aşina değildim,(...)Hele düğün ve cemiyetlerde bulunduğum hâlde “Devru aşkuke” şarkısını okumasınlar diye acele acele çalgıcılara para gönderir idim,(...)” (s.1479)

“Ve çobanlar kaval çalarak...” (s.1480)

“Erzurumî Kemanî Nişan Baba kış geceleri bazı konaklara gidip gece saat dokuz ve ona kadar keman çalıp ihvân-ı bâ-sefâ neşe-yâb olurlar idi. Yine böyle bir gece saat onda med'uv olduğu konaktan çıkıp kemaneyi koltuğunda,(...)” (s.1480)

“Bununla beraber ilm-i mûsikide fevkalâde muallim ve hoca olup İstanbul'dan ve sair memâlikten mahsus musiki talim etmek ve savt-ı hasenesini istima etmek için takım takım züvvar gelip ta'lîm-i mûsiki ve istimâ'-ı savt ile mest-i lâ-ya'kıl vatanlarına avdet ederler imiş.” (s.1530)

“...”...Meselâ ben ki ney gibiyim ve sen nâyî gibisin.(...)Her ne mertebe ney hâlîdir, ondan nagamât ve elhan sudur ve zuhur eylese o merd-i nâyînindir, ney ona bir âlet-i mülâhazadır.(...)”...” (s.1638)

“...fevkalâde mükemmel ince saz takımı çaldırıyor; şarkıların, sazların sedası âsumâna çıkıyor.” (s.1648)

“...fî-zamânînâ ihdas ve ihtira olunan “gramofon” tabir olunur çalgılar, nasıl kovanlara hapis ve zapt olunmuş ise bi-aynihi o zaman ve o adamlar ve o çalgılar hazır gibi olup yani şimdi söylüyorlar gibidir.” (s.1790)

“...”Bey oğlum, malûmunuzdur ki fakirhanede bu gibi davet ve cümbüş çalgı ve çegane olmaz.”...” (s.1804)

“...”Ey gaziler yol göründü yine garip serime” terennümüyle neşe-yâb-ı bâb-ı zevk ü sefa olarak raks u sema edip...” (s.1810)

“...mutrıba dahi Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamının çalınması için Neyzenbaşı rûhu'r-rûh Hüsameddin Efendiye'de emr ü ferman buyurmuş ki Tatar hüzzamı çalındı.” (s.1810)

Çalgı / Çalgıcı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.121, 197, 990, 1064, 1071, 1149.

Kaval ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1482, 1483.

Keman ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.768, 990, 1149, 1481.

Kudüm ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.199, 1022, 1137, 1192, 1287, 1457.

Mazhar ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.435, 1077.

Musika ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.13, 86, 485, 792, 1011, 1076, 1314.

Nagamât ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.26, 486.

Ney / Nây / Neyzen ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.26, 198, 199, 202, 314, 317, 370, 371, 435, 862, 948, 1022, 1037, 1137, 1153, 1192, 1287, 1457, 1462, 1481, 1482.

Şarkı ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.1071.

Taksim ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.202, 317, 862, 990, 1153, 1154, 1481.

Ud ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.768, 1021, 1149.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda halk müziği ve müzik araçlarıyla ilgili unsurlara bakıldığında birbirinden farklı içeriklere rastlanılmaktadır. Halk müziğine dair gazeliyat, türkü, kayabaşı türküsü, ninni, şarkı gibi sözcüklere ulaşılan hatıralarda, müzik araçlarına dair ise vurmalı çalgılar arasında çegane, davul, def, halile, kudüm, mazhar, zil; telli çalgılar arasında cümbüş, kanun, saz, tambur, ud; yaylı çalgılar arasında keman, kemançe/kemençe; tuşlu çalgılar arasında piyano ve nefesli çalgılar arasında ise borazan, gırnata, kaval, nây/ney, zurna gibi aletlerin isimlerine ulaşılmakta ve ayrıca gramofon aletine değinildiği de fark edilmektedir.

Müzik aletleriyle ilgili unsurlarda, Aşçı Dede, oğlu Hüsameddin Efendi'nin ney çalgısı üzerinde çalıştığını, yeni bir ney ürettiğini ve bunu Servet-i Fünûn başyazarına gönderdiğini söylemektedir. Bu noktada, Suriye Ticaret Mahkemesi Başkâtipliği görevinde bulunan Hüsameddin Efendi'nin, Servet-i Fünûn Mecmuası'nda yayınlanan "Nâyde İzâle-i Suûbet" (Neyde Zorluğun Giderilmesi) başlıklı yazısı dikkat çekmektedir. Hüsameddin Efendi bu yazısında, neyzenlerin bazı makamları daha kolay bir şekilde icra edebilmeleri amacıyla ney çalgısına zirgüle perdesi ilave ettiğini anlatmakta ve önerisinin daha sağlıklı anlaşılabilmesi için ney cetveline de yer vermektedir.[148] Hüsameddin Efendi'nin belirttiği öneriler ve ölçüler doğrultusundaki bir neyin gerçekten kolaylık sağlayıp sağlamadığını tespit edebilmek amacıyla bu şekilde bir ney yaptıran Tan ise bu neyin parmak pozisyonlarının değiştiğini, ney icracılarının bile hemen kavrayamayacakları yeni bir çalgının ortaya çıktığını ve Hüsameddin Efendi'nin önerisinin herhangi bir kolaylık sağlamadığını ifade etmektedir.[149]

[148] Ali Tan, "19. Yüzyılda Ney Çalgısına Yeni Perde Önerileri ve Hüsameddin Efendi'nin Tarz-ı Cedidi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, XVI, 55, (2013), s.199-200.
[149] Tan, "a.g.m.", s.203-204.

2.23. ÇOCUK OYUNLARI VE OYUNCAKLAR

Genellikle sınırsız bir hayal gücüne ve fanteziye bağlı olarak, gerek anlık gerekse önceden olduğu şekilde çocukların uyguladıkları her türlü eğlence ve meşgale, çocuk oyunlarını oluşturmakta ve çocukların oyunları sırasında oyuncaklar da büyük önem taşımaktadır.

Geliştirildikleri yerlerin kültürlerini yansıtan çocuk oyunları ve oyuncaklar, insanlığın ilk zamanlarından beri varlığını göstermiş ve çocuklar da oyunları genellikle kendileri oluşturmuş ya da büyüklerin oyunlarında değişiklikler yaparak oynamışlardır.[150] "Tarihin ilk dönemlerinden beri, dünyada çocukların benzer oynama biçimlerinden oluşan oyunlar oynadıkları bilinen bir gerçektir. Bütün bu benzerliklere rağmen, çocuk oyunlarında zaman ve mekân ekseninde kültürden kültüre değişiklik gösteren unsurlar bulunmaktadır."[151]

Hatıralarda, temsili nitelikte oyunlar başlığı ile oyuncak türleri ve nitelikleri başlığına uygun içeriklerle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.23.1. Temsili Nitelikte Oyunlar

"Daha o çocukluk zamanında malûm ya her çocuğun bir şeye merakı olur ve onunla oynayıp eğlenir. Bu asinin merakı da gerek evin bir köşesinde ve gerek bazen evin bahçesinde bir tarafa türbe resmi yapıp türbedarlık ederdim; yani "Burası türbedir, gelin ziyaret edin" der idim. Ve ekseriya da çocuklara mahsus ufak beşiğim var idi. Onun üzerine bir şey örtüp ve beşiğin başına başımdaki fesi koyup iki ellerim üzerine alıp cenaze resmi yapıp oda kapısında içeriye girer idim.(...)odanın etrafında cenaze elimde "filân ölmüş!" diye gezer idim. Nihayet beni döverek kapıdan dışarıya atarlar ve beşiği elimden alıp saklarlar idi. Nihayet iki üç gün sonra yine beşiği bulup kemâ-fi's-sâbık cenaze yapar idim ve bazen dahi başıma sarık sarıp imamlık ve müezzinlik eder idim. O zaman tahtadan minare yapıp satarlar idi. Gider ondan alıp eve gelip etrafındaki ufak kandilleri yakıp ezan okurdum. "Evde ezan okuma! " diye yine döverler idi. Velhâsıl bunlar ile oynarım işte azizim!" (s.88)

---

[150] Handan Asûde Başal, "Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları", **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, XX, 2, (2007), s.246.

[151] Nebi Özdemir, **Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Çocuk Oyunlarının Halkbilimi Açısından İncelenmesi**, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997, s.995.

2.23.2. Oyuncak Türleri ve Nitelikleri

"Ve ekseriya da çocuklara mahsus ufak beşiğim var idi. Onun üzerine bir şey örtüp ve beşiğin başına başımdaki fesi koyup iki ellerim üzerine alıp(...)beşiği elimden alıp saklarlar idi. Nihayet iki üç gün sonra yine beşiği bulup kemâ-fi's-sâbık cenaze yapar idim(...)tahtadan minare yapıp satarlar idi. Gider ondan alıp eve gelip etrafındaki ufak kandilleri yakıp ezan okurdum." (s.88)

"...yani bîesas, çocukların lu'b ve oynaması gibi..." (s.929)

"...kocamış adamların çocuk gibi lu'b ve oyunla meşgul olarak..." (s.1455-1456)

"...yani bizim şubenin odacısı maaşımızı fakirhaneye getirip mecidiyeleri çocukların topu gibi kapıdan içeriye attı." (s.1524)

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, çocuk oyunları ve oyuncaklar başlığına dair içeriğin az olduğu görülmektedir. Tespit edilen unsurlardan hareketle alt başlıklar olan temsili nitelikte oyunlar başlığı ile oyuncak türleri ve nitelikleri başlığı incelendiğinde ise dikkat çekici detaylara ulaşılmaktadır. Temsili nitelikte oyunlarda, Aşçı Dede'nin çocukluk döneminde türbedarlık, imamlık, müezzinlik görevlerinde bulunma gibi oyunlar oynadığı göze çarpmakta; oyuncak türleri ve nitelikleri başlığında da tahta minare, beşik, lu'b[152], top gibi oyuncaklara rastlanılmakta ve Aşçı Dede'nin bunlardan tahta minare ve beşik ile kendisinin bizzat oynadığı öğrenilmektedir. Şöyle ki Aşçı Dede, çocukluk döneminde beşiğini tabut olarak düşünüp cenaze töreni yaptığını ve satılan tahta minarelerden alıp eve getirip ezan okuduğunu ifade etmektedir.

2.24. HALK EĞLENCELERİ; SPORLAR, KEYİF VERİCİ MADDELER

Halk kültüründe önemli bir yere sahip olan eğlenceler, asırlardan beri halk yığınlarının yaşantılarının vazgeçilmezlerinden biri olmuş ve halk yığınlarının birbirinden farklı türde etkinlikler icra etmesiyle birlikte eğlencelerin kapsamı artmıştır. Sportif faaliyetlerde bulunma, oyunlar oynama ve keyif verici maddeleri kullanma gibi eğlence türlerine ek olarak diğer eğlenceler hakkında Ersan şunları belirtmiştir: "Halkın tamamını, çoğunluğunu veya bir kısmını ilgilendiren nedenlerle düzenlenen eğlencelere bakıldığında bunları mevsimlere bağlı değişiklikler, düğünler, devletin düzenlediği halka açık tören ve

[152] Lu'b ile ilgili detaylı bilgiler, **2.20. HALK TİYATROSU (GELENEKSEL TİYATRO)** adlı başlığın alt başlığı olan **2.20.3. Kukla** adlı başlıkta sunulmuştur, **ayr.bkz.**

kutlamalar şeklinde bir tasnife tabi tutmak mümkündür."[153] Kürekci ise şu ifadelerde bulunmuştur: "Halk, bayramlarda, şenliklerde, "Nevruz" ve "Hıdırellez" günlerinde, "Koçkatımı" ve "Saya" şenliklerinde, hasat şenliklerinde, yayla şenliklerinde, uzun geçen kış gecelerinde, kahvehanelerde, düğünlerde eğlenceler düzenlemiştir. Bu eğlenceler, halkın eğlenmesinin yanında birlik ve beraberlik duygusunun gelişip yayılmasına olanak sağlaması sebebiyle de önemlidir. Halkın kültür damarlarının açık belgeleri konumundaki eğlenceler, bu sebeple halk biliminin konusu olmuştur."[154]

Halk eğlenceleri; sporlar başlığı ve keyif verici maddeler başlığı altında, Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda yer alan eğlenceyle ilgili içerikler sıralanmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

2.24.1. Halk Eğlenceleri; Sporlar

"Şöyle ki ahâlî-i İstanbul'un malûmu olduğu ve hezâr kere müşahede buyrulduğu üzere, halîfe-i Resûlullâh olan pâdişâh-ı dîn-i İslâm, senede üç defa âlây-ı vâlâ ile câmi'-i şerîfe gider. İkisi îdeyn ve birisi mevlûd-i nebevîdir. İşte bu alayın müşahedesine herkes can atar ve belki bir gün evvel mahaller tehyie edip o gece uyku bile uyumazlar (Maşaallah derece-i aşk u muhabbete!). İşte bu alay için alessabah asâkir-i şâhâne, cedîd elbise ve her türlü levâzımât-ı müstahsene ile tezyin olunarak kışla ve koğuşlarından halifenin geçeceği yol üzerine çıkarılır ve bu alayın tertip ve tanzimi için vükelâ-yı fihâm ve vüzerâ-yı ızâm hazerâtı tarafından pek çok emek ve himmet sarf edilir. Badehu vakit ve saati geldikte, Bâb-ı Hümâyûn'dan alayın başı zuhur eder. Ve o vakit asâkir-i şâhâne saf-beste-i selâm olduğu hâlde, musikalar terennüm etmeye başlar. Mahşer gibi olan seyirciler geliyor diye cünbüşlerinden cûş u hurûşa gelip birbirleriyle olan kelâm ve muhabbeti terk ederek dört göz ile muntazır-ı dîdâr-ı halîfe olurlar." (s.12)

"Artık o gece bizim Kadir'imiz olup komşular dahi cem olmuştur. Nısfu'l-leyle kadar olan cünbüş-i muhabbetin tavsifi mümkün değildir." (s.99)

"...kurban bayramının birinci cuma gecesine tesadüf etmekle yatsı ezanında toplar atılıp namaz kılındıktan sonra âdet-i kadîme üzere önümüzde mum donatılmış tablalar ve maytaplar çekilmekte ve fişekler atılıp ilâhiler okunmakta olduğu hâlde şahane mestane haneye getirilip emr-i zifâf icra edildi." (s.195)

---

[153] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXI, 2, (2006), s.79.
[154] Kürekci, **a.g.t.**, s.92.

“Bir büyük alay olup ferman kıraat olunarak dualar olunup her taraftan toplar endâht olundu. Artık ahali ve ketebenin cümbüş ve neşesi fevkalâde oldu.” (s.330)

“Fakir bunları kucağımdan bırakmam ve lalası gibi her tarafa götürüp gönüllerince eğlendiririm.” (s.399)

“Bununla beraber mevsim kış olup artık geceleri hazret-i şeyh ve bazı hulefâlar ile beraber ihvanın konaklarına gidilip tel helvası keşide ve güzel güzel muhabbetler olunur idi.” (s.435)

“Yani Erzurum âdetince at dizgin edip oynarlar idi ve kimisi güzel seda ile na't okur idi.” (s.456)

“Esnâ-yı râhta herkes tarlalarda hayvan koşturup oynayarak giderler.” (s.516)

“O zaman gerek ümera ve zabitan ve gerek efendiler birbirlerine olan muhabbet ve meveddetleri muktezasınca takım takım manga manga olup her gece birleşirler, âdeta düğün gibi çalgılar, muhabbetler fevkalâde idi.” (s.532)

“...cülûs-ı hümâyûn şenlik-i zînet gecesi idi, havaî fişek ve sair ayin ile mehtaplar havaya endâht olunur iken,(...)” (s.751)

“...yani ahâlî-i Şâm böyle kılıçlar ile karşı karşıya gelip birbirine kılıç hamle ederler gibi kılıç oynarlar,(...)” (s.929)

“Herkes Yunan muzafferiyeti için bir fevkalâde şenlik icrasına kıyam etmeye başladı.(...)şimdiye kadar bu gibi şenlik gecelerinde kapının önüne bir fener dahi talik etmemiş idim.” (s.983)

“...şenlik gecesi olmakla herkesin kendisine göre işi ve gücü bulunmasına binaen...” (s.984)

“İşte belediye dairesi de ism-i celâle mazhar olmuştur, zira orada şehrayinlerde yani şenlik geceleri düvel-i ecnebiye konsoloslarına ziyafet verileceğinden onların usûl ü âdetleri üzere alafranga çalgılar çalınıp familyalarıyla beraber balo usulü dans oynayacaklar, yani ayş u işret ile hora tepecekler ve her türlü fesat ve fısk u fücur icra edecekler.” (s.1064)

“Hatta ara sıra tenha kaldıkça ikimiz beraber böyle hafifçe bir göbek atıp pür-neş'e-i zevk ü sefâ olurduk azizim.” (s.1074)

“...alayın önünde davul zurna ile bir köçek ziller elinde şakırdayarak raks ederek geliyor.” (s.1077)

“Teyze ve hemşiresi civarımızda Odalariçi tabir olunur bir uygunsuz mahalde ikamet ederlerdi, yani oralarda her şey mevcuttur, çalgı, oynama, mani, şarkı, gülüp koşmak.” (s.1307)

“...Port-Arthur'un zaptında yapılacak şenlikler için Japonlar şimdiden istihdaratta bulunuyorlar. Güya takvimde münderiç bir yevm-i mahsûs varmış gibi bütün Japon ahalisi ve donanma tenvirat fenerleri imal eden fabrikalar ve küçük dârü's-sınâa hazırlıklar görüyor. Binlerce nüfus dağ çiçekleri toplamak için kırlara bayırlara çıkıyor, vapur kumpanyaları şimdiden Port-Arthur'un tenezzüh şubeleri tertip ediyor. Velhâsıl umum Japon ahalisi Port-Arthur'un sukutunu kemâl-i tehâlükle bekliyorlar.” (s.1400)

“Ezcümle tahakkuk eden bu muzafferiyet üzerine Japonya'nın her tarafında fevkalâde şenlikler icra olunmuştur.” (s.1405)

“...pehlivanlık edip güreş tutulmayacaktır.” (s.1411)

“Ve bazı senelerde bayram eyyamı güzel olup bayram alayını müşahede etmek için Sultanahmet meydanına gidip...” (s.1456)

“...dört beş gün sonra şehrayin teşrif ediyor.” (s.1595)

“O gece yani cumartesi ki şehrayin idi,(...)” (s.1596)

“Meselâ satranç oyununda mukabilinde olan kimse o bir âher satranç-bâzın bir beydakını vurur. O dahi bir üstat oyuncudur ki müft yere beydak vermeyip onun beydakını vurur. Tekrar bu dahi onun esbâbından birini vurur, yine bu dahi onun esbâbını vurur. Hatta ortalıktan cemî'-i âlât u esbâb mürtefi olur. Pes bu cümle cihanda olan eşyanın bisât-ı satrancı üzere olan âlât u esbâb gibi birbirine manen irtibatlı olduğu münasebetle satrancın bâzîlerine bu manayı teşbih edip(...)bisât-ı satrançta olan âlât u esbâbın birbirine(...) zira ey piser satrancın her bir bâzîlerinin faydasını akabinde olan la'bdan nazar eyle ki bir üstat mukabilinde olan üstada bir aleti verdiği zamanda onun zımnında ve mabadinde bir nice kat oyun mülâhaza eyler; on kata dek, belki on beş ve yirmi kata dek oyun mülâhaza eder. Meselâ satrançbaz olanlar, oyunu bir âher nihan olan oyun için komuşlardır ve onu dahi öbür âherden ötürü yirmi beş kata çıkıncaya dek bu sözleri satranç la'bında mahir olan kimseler bilir ve's-selâm.” (s.1689)

“Yani bu satranç oyununda nazarını evvelki oyundan bir âher oyuna sıçratıp berd u mâta değin içeriden içeriye nice pinhân oyunlar mülâhaza eylediğin gibi,(...)yani satranç oyununda nazarını ileriye kat kat sürdüğün gibi...” (s.1690)

“Binaenaleyh diğer mahalde bu zevk ü sefayı icra etmek üzere üç adet Osmanlı lirası verilmiştir.” (s.1804)

2.24.2. Keyif Verici Maddeler

“Gençlik âlemi, uykum ziyade galebe ediyor. Bunun definin çaresini sual ettim. “Enfiye çek” dediler. Artık başladım enfiye çekmeye. Filhakika iptidaları uykuyu defetti. Sonraları fayda vermeyip bilâhare terk dahi edemeyip bir de enfiye çekmeye başladım. Ne tuhaf oluyor gençlikte enfiye çekmek.” (s.182)

“…”Burada etrafımda sigara, çubuk içiyorlar; dumandan muazzep oluyorum.(...)”...” (s.191)

“...nargile elinden düşmez ve enfiye kutusu kezalik elinden bırakmaz.” (s.339)

“O zaman çubuk nargile gibi şeyleri cümleten terk etmiş idim. Bu hâlin teskini için “Çabuk bana içeriden bir çubuk isteyin” diye uşağa söyledim. Çubuk getirdiler.” (s.368)

“...Musto esrarını yıkayıp onu silip sapsarı leke etmiş.(...)Musto nargileyi esrar ile doldurmuş, tokurdatıyor, Musto'ya hitaben: “Niçin havluma esrarı sildin habis?” dedim. Cevap vermedi, yine tokurdatıyor.(...)”Yahu erenler, ruznamçeci efendiye nargile doldurun” buyururlardı. Nargile gelir ise de fakir içmem. Bir müddetçik durur: “Canım, buyurun içiniz ve getir de ben de içeyim” buyururlardı. Takdim ederdim, birkaç nefes içerler sonra fakire verirler. Artık bir kenara koyup huzûr-ı hazret-i pâdişâhîde nargile içer gibi kemâl-i edeb ile oturup içerdim.” (s.376)

“Sigara içmesini emir buyurdular. Ne kadar uzak pederim sigara içsin! Evet fevkalâde tiryakidir,(...)”Estağfirullâh efendim, sigara içmem” dedi.” (s.385)

“Kahve, nargile tamam olup zâhir keyfim dahi bâtın keyfim gibi tamam olduktan sonra,(...)” (s.582)

“Hatta şüpheli olan duhan içmediği gibi...” (s.915)

“...”...sigarayı burada içmek üzere(...)sigara ve taam ekl ü şürbü zevk ü sefasını buluyorum.”...” (s.1081)

“Tebasından sigara istedi. Dedi: “tütün yoktur!” Bundan anlaşıldı ki biçarenin nân parası olmadığı gibi fevkalâde müptelâ olduğu sigarası dahi yoktur.” (s.1200)

“...”Maşallah, fakir de cümlenize ve alelhusus zât-ı âlîlerinin mükeyyifattan hiçbir şeye merakınız olmadığından başka, çocuklara kadar tenezzül eden sigaranız bile yoktur; teşekkür ederim”...” (s.1321)

“Onun için bu üç zât-ı kirâmda ne sigara ve ne de müskirattan bir şey vardır.” (s.1333)

“O biçarenin bir kısa çubuğu var imiş. Onu doldurup şöyle dağın eteğine çıkıp arkasını bir ağaca verip çubuğunu içip bunları seyr ü temaşa eder imiş.” (s.1523)

“Bu da tiryakilerin afyonuna cilâ vermek için râhatü'l-hulkûm şekeri gibidir, onsuz olmaz.” (s.1775)

Çubuk ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.186, 330, 337, 338, 350, 610.

Enfiye ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.191, 350, 1114, 1529.

Nargile ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.581, 584, 585, 610.

Sigara ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.316, 610, 752, 917, 952, 1000, 1017, 1058, 1063, 1104, 1114, 1168, 1195, 1201, 1274, 1281, 1491, 1554, 1558, 1776, 1777, 1789.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda, halk eğlenceleri ve sporlar alt başlığına yönelik olarak alafranga çalgı, alay, ayin, ayş ü işret, balo usulü dans, bayram alayı, cülûs-ı hümâyûn, cünbüş-i muhabbet, donanma, eğlendirme, fişek, gece oturmaları, göbek atma, gülüp koşmak, güreş tutma, havai fişek, hora tepme, ilahi okuma, kılıç oynama, köçek, mani, maytap, mehtap, musika, na't okuma, raks etme, satranç, şarkı, şehrayin, şenlik, şenlik-i zînet, tenezzüh, top, zevk ü sefa, ziyafet verme, at dizgin edip oynama, düğün gibi çalgılar çalınma, tel helvası çekme, yolculuk esnasında hayvan koşturup oynama şeklinde ifadelerle karşılaşılırken keyif verici maddeler başlığına dair ise afyon, çubuk, enfiye, esrar, mükeyyifat, müskirat, nargile, sigara, tütün/duhân gibi sözcüklere temas edildiği görülmektedir.

2.25. ADLAR

İnsan yaşamında belirsizlikleri sonlandırmak ya da belirsizlikler nedeniyle karşılaşılan zorlukları kolaylaştırmak amacıyla çeşitli yöntemlere başvurulmuş ve bu yöntemlerden biri olarak da adlandırmalar/isimlendirmeler ortaya çıkmıştır. Kişilere,

hayvanlara, bitkilere, nesnelere, yerlere ve kısacası canlı-cansız bütün her şeye bir ad bulan insanlar, yaptıkları adlandırmalar vesilesiyle çevrelerindeki kişileri, canlı-cansız bütün varlıkları, olayları vs. daha iyi bir şekilde algılayabilmişlerdir.

Adlar konusunda İç, şunları ifade etmiştir: "İsim / ad, insan hayatının merkezinde olan ve sıkça karşılaşılan bir kavramdır. Bu karşılaşma, kişinin doğumuyla başlamakta ve hayatı boyunca da etrafı isim / adlar ile kuşatılmaktadır."[155] İnsan adları konusunda ise şöyle söylemiştir: "Bir kişiye ad, soyadı, göbek adı, takma ad / lakap, unvan vs. verilmesi o kişinin ait olduğu kültüre dair ipuçları taşımaktadır. Hem geçmişe hem de şimdiye ışık tutan kişi adları, toplumsal kimliğin birer aynası niteliğindedir. İnsanların başlarından geçen olayları, içinde bulundukları durumları yansıtmaktadır."[156] Yer adları hakkında da şu bilgilere ulaşılmıştır: "Yer adlarının ne zaman verilmeye başlandığı tam olarak bilinmemektedir. İnsanlar yaşadıkları çevreden başlayarak gördükleri her varlığa bir ad vermişler; böylelikle kendilerine bir adres yaratmışlardır. Gerek ticari gerek sosyolojik ilişkilerinde bu kısa adresler önemli bir yer tutmaktadır. Yer adları, sadece o vatan toprağının adını değil o milletin tarihini ve kültürünü de aksettirir. Anadolu'da verilen yer adlarının çoğunun boy ve cemaat isminden kaynaklanması ve Oğuz kültürünü yansıtıyor olması bunun bir kanıtı olarak gösterilebilir."[157]

Adlar başlığı altında insan adları ile yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları olmak üzere iki ana alt başlık bulunmakta ve bunlardan insan adları başlığı altında ise asıl adlar başlığı ve lakaplar-takma adlar-ünvanlar şeklinde iki başlık yer almaktadır. Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda adlara dair elde edilen içerikler, bahsedilen tüm bu başlıklar altında alfabetik sıralamaya göre sunulmuştur.

2.25.1. İnsan Adları

2.25.1.1. Asıl Adlar

Kişinin dünyaya gelmesinin ardından, genellikle anne-baba, aile efradı, aile büyükleri ya da onu yetiştiren diğer insanlar tarafından kendisine verilen ilk adlar, kişilerin

[155] Yaren Güner İç, **17. Yüzyıl (M. 1628-1630) Trabzon Şeriye Sicilleri Üzerine Ad Bilimsel Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2021, s.17.
[156] İç, **a.g.t.**, s.36.
[157] Aysun Gündüz Önal, "Batı Antalya'da Tarihî Yapılardan Kaynaklanan Yer Adları Üzerine", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, VI, 15, (2018), s.140.

asıl adlarını oluşturmakta ve kişiler ad sahibi olmalarıyla birlikte gerek aile içinde gerekse toplum içinde ayırt edilebilir hale gelmektedir.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda Türklere ait adların yanında yabancı milletlere ait adlarla da karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"…ve Abbas'tır, vallâhu a'lem." (s.706)

"…zevce-i Abbas bin Abdulmuttalib'dir." (s.707)

"Güya Abdi Efendi'nin fakire borcu varmış." (s.1290)

"Ve an Abdillâh bin Zeyd:(…)" (s.1100)

"…isimleri "Abdussemî', Abdulbasîr, Abduşşekûr"dur." (s.1548)

"Sabah oldu, bu rüyayı da mumaileyh Abdulhafîz Efendi'ye söyledim." (s.856)

"Mumaileyh Abdulkadir Efendi vefat edeli sekiz sene olmuştur." (s.834)

"…biraderi Abdullah kazaen tabanca ile vurmuştur." (s.1130)

"…o tarafa azimet eden Abdullatîf Efendi'nin…" (s.1060)

"Ceddi şeyh-i Mekke-i mükerreme Abdulmuttalib radıyallâhu anhu tesmiye etmiştir." (s.1234)

"…ve Abdurrahman ve…" (s.707)

"Bundan Abdussamed Efendi memnun oldular." (s.339)

"…kerimesi dört yaşında Adeviye'yi buraya istedik." (s.1289)

"…ve üçüncü ise Adile Hanım,(…)" (s.82)

"…akrabadan Adliye Hanım satın alıp…" (s.835)

"…emrini getirmiş olan Agâh Efendi ile Konya'ya iki adet ney takdim edilmiş ise de…" (s.1035)

"…bir gün Ahmed Bey, fakiri nezdine ve bir tenha odaya çağırıp…" (s.326)

"…istizan ile "Ahmed Fevzi" tesmiye buyurdular." (s.398)

"…fakirhanede kalıp ancak haremiyle mahdumu Ahmed Kemaleddin ve…" (s.598)

"…bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz Ahmed Tevfik Efendi canımızın…" (s.779)

“Ve o esnada yani hikâye tamamında mumaileyh Ahmed ve Şerif Efendiler oğullarımız da teşrif ederek…” (s.770)

“İşte “Cem'iyyet-i rüsûmiyye azasından Ahmed Ziya Bey ve mahdumu Mehmed Ramiz” olduğunu işareten buyurmuşlar.” (s.1296)

“Bacanağı Ali Bey'e emir buyurdular ki…” (s.506)

“Ve evlâtları Ali Ekber ve Ali Evsat ve Ali Asgar ve Abdullah ve Muhammed Cafer'dir, vallâhu a'lem.” (s.707)

“Ali Akif Bey mekteb-i rüşdiyeye devam ediyor idi.” (s.1486)

“Ve onu gördüm ki bizim mahut Ali Remzi Efendi yadigârımızdır.” (s.720)

“Bizim mahdum Arif Bey de istikbal edip…” (s.1293)

“Hatta evâilde Şeyhülislâm merhum Arif Hikmet Bey'in biraderi…” (s.891)

“…Asaf Bey söylemiş olduğundan fakire ziyade muhabbet eder idi ve bazen…” (s.349)

“…ve Asiye ve…” (s.1254)

“Pederleri ise Ata Bey muhakkak muhakkak evliyâ-yı kirâmdan olmasına hiç şüphe yok idi,(…)” (s.541)

“…ve Avn ve…” (s.706)

“Meğer ki bu hâlime yanımızda oturan bizim Ayd Efendi biraderimiz…” (s.789)

“…mahdumu Ayetullah Bey ile…” (s.538)

“…Ayşe Hanım'ın hanesinde misafir olduk.” (s.878)

“…yevm-i pazartesi akşamı saat on birde kerimemiz Ayşe Kevser dünyaya gelmiş idi.” (s.508)

“…Aziz Efendi dahi bir derece kadar işi hissetti.” (s.448)

“Ne güzel buyurmuştur Aziz Mahmud Efendi kuddise sırruhu'l-azîz:(…)” (s.1016)

“Zira bir gün evvel harem-i âlîlerini Bahaeddin Beyefendi ile ve gündüz arabasıyla Şam'a gönderdik.” (s.541)

“Sonra ismini niyetim üzere Bahaüddin tesmiye için Cenâb-ı Mürşi-i A'zam efendimize arz ettim.” (s.405)

“…damatları rif'atlû Basri Bey'in mektubunu alamadıkları ve…” (s.1018)

“…eski hareminden bir kerimesi olup ismine Behiye Hanım derler imiş.” (s.83)

“Arkasından Behzad Bey gelip elimi öptüler.” (s.743)

“…pederleri Bekir Efendi nâzır nasp ve tayin buyurdular.” (s.478-479)

“Hikmet-i rabbânî bunlar Belkıs'ın tarfatü'l-ayn içinde tahtını celp etmek gibi bir cüz'î zaman içinde hâsıl oldu.” (s.367)

“Ve Bint Milhan evvelki gibi sual etti ve…” (s.1249)

“Yedi adet evlâdı olup o cümleden meşhur olan Cafer ve…” (s.707)

“…Cemaleddin Efendi hakkında pek çok hayır dualar ve niyaz ve ricalar edip…” (s.703)

“…ve Cemîle ve…” (s.1253)

“Cubeyr bin Mut'im radıyallâhu anhu dedi ki…” (s.1235)

“Bunun üzerine Dilâver Bey,(…)” (s.1390)

“İzzet ü ikram ziyadedir velâkin Dilber Hanım meydanda yoktur.” (s.835)

“…Ebu Bekir Efendi kardeşimiz daima yanımdan ayrılmayıp bazı kocakarı ilâçları yaparlar idi.” (s.1001)

“…Ebû Hâşim Efendi tarafından yazılan tabir buraya derc olunmuştur:(…)” (s.709)

“…Emin Efendi'nin bu sözünü tetkik ve ledünniyâtını tatbik etmekle meşgul oldum.” (s.1163)

“…merhum Emin Şükrü Bey'in oğludur.” (s.1111)

“…ve halam Esma Hanım bağrışırlar idi.” (s.88)

“…Rusçuk muhacirlerinden Fahriye Hanım'ı asla bir şeyde medhali olmadığı hâlde…” (s.1307)

“Ve bir kerîmesi oldu, Fatma tesmiye ettik.” (s.477)

“Bundan beş ay mukaddem bir kerimesi dünyaya gelmiş, ismini Fatma Binnaz tesmiye etmişler.” (s.1078)

“Bunlardan birisi Fatma Hanım isminde olup…” (s.82)

“…pazar gecesi saat dörde çeyrek kalarak dünyaya Fatma Zehra ismiyle müsemma bir câriye-i ilâhî geldi.” (s.470)

“…vefat edip onu da Ferid Bey'in yanına defnettik.” (s.743)

“Fevzi Efendi ayağında ufak kırmızı çizme ile odaya geldi,(…)” (s.399)

“…Ganime Hanım'ın on bir nefer evlâdı olup hiç birisi yaşamaz imiş.” (s.82)

“Biraderleri Hakkı Bey buyurdular ki…” (s.815)

“…Hâlid Bey bir kıyamet ile hareme teşrif edip…” (s.527)

“Valideleri Hamîde Hanım buğday renkli idi,(…)” (s.324)

“…ve Hamza ve…” (s.707)

“O recül dedi ki “İsmim Harbende'dir.”...” (s.1704)

“…ve Harun ve…” (s.707)

“…ve üç oğlu olup Hasan ve…” (s.708)

“…Hasan Tahsin Efendi'ye ayak üzerinde bir şey buyururlar idi.” (s.917)

“Muahharen diğer bir kerimesi oldu. Hatice Hanım namında.” (s.1273)

“…ve cariyesi olan Hatice Dilber Hanım ile…” (s.1527)

“…Hilmi Bey ile takdim kılındı.” (s.1060)

“Gelinim Huriye Hanım sahîhen cennetten çıkmış huridir ki…” (s.1198)

“…”Hüsameddin Çelebi oğlumuz nasıl iyi midir?”…” (s.324)

“…ve Hüseyin Asgar'dır, vallâhu a'lem.” (s.707)

“…aynı Hüseyin Efendi'ye benzer, müşâbihtir.” (s.1139)

“…İbn Abbas radıyallâhu anhumâ buyurmuşlardır ki…” (s.868)

“Ve İbn Asâkir rahimehullâhu ta'âlâ tahriç etti;(…)” (s.1251)

“Nitekim İbn Fârıd buyururlar:(…)” (s.1686)

“…İbn Mes'ûd'dan tahriç eyledi ve…” (s.1244)

“İbn Ömer radıyallâhu anhumâ buyurdular ki…” (s.1245)

“Ve İbn Sa'sa'a'nın rivayeti ki…” (s.1242)

“İbn Sina kavlince zikrolunan kandile…” (s.1500)

“…İbn Şâhîn ve gayrılar nakil ettiler.” (s.1244)

“Nitekim İbnü'l-Fârız radıyallâhu anhu buyurur:(…)” (s.623)

“Ve İbrahim radî' iken ahirete gitti,(…)” (s.1254)

“…ve İshak ve…” (s.707)

“Diğeri İsmail Efendi ki pederinin odasında…” (s.83)

“…Kadri Bey efendilerin odalarına gidip biraz lafazanlık ederiz.” (s.1059)

“Oğulları Kâsım, kable'l-bi'set doğup kavl-i sahîhte on yedi ay tamam oldukta kable'l-bi'set ahirete gitmiştir.” (s.1254)

“…Kemal Bey akşam hanelerine teşrif edip…” (s.873)

“…Leylâ, bir siyeh-çerde ve nahif ve horca kız idi.” (s.569)

“…”…Mahmud Efendi'ye görünmeksizin geliriz” demişler idi.” (s.757)

“…Mansur Hüsameddin.” (s.1092)

“Ve serârî dörttür: Mâriye;(…)” (s.1253)

“Senin cemalinin aksinden bir zerresini Mehmed kulunun yüzünde görmesiyle…” (s.107)

“…bizim hane sahibi Mehmed Âsım Efendi ki…” (s.461)

“…Mehmed Celâleddin namında bir çocuğu dünyada gelmiş olduğu anlaşılmış ise de…” (s.1031)

“…Mehmed Hâlet.” (s.429)

“…”Mehmed Sıdkı” tesmiye buyurdular.” (s.398)

“…ism-i şerîfine mutabakat için Mehmed Vehbî tesmiye ettik.” (s.477)

“Levazım İkinci Şubesindeki Mehmed Ziya Bey,(…)” (s.1104)

“…buradaki hemşiresinin ismi Mehpare Hanım idi; ona remz ü işaret ettim.” (s.1143)

“…illâ Meryem ve…” (s.1254)

“…Meymûne binti'l-Hâris.” (s.1253)

“…Muaz radıyallâhu anhden rivayet buyuruldu ki:(…)” (s.488)

“Ecdâd-ı mekârim-nejâd-ı nebevîden Mudar bin Nizâr bin Ma'ad, taharrî-yi cimâle çıkıp…” (s.1480)

“Ve o hazretin beş adet evlâdı olup Muhammed ve…” (s.707)

“…ve oradan Muhammed Ali'nin muhabbet köprüsünden geçirip…” (s.1092)

“…ism-i şerîfi olan Muhammed Bahaüddin tesmiye ettik.” (s.477)

“Muhammed Bakır ve…” (s.707)

“Lâkin bir küçük mahdumu var idi. İsmi Muhammed Hâşim Efendi idi.” (s.705)

“…Muhammed Mehdi'den başka ferzendi yoktu, vallâhu a'lem.” (s.708)

“…büyük birader-i âlîleri ki ism-i şerîfleri Muhammed Reşid Efendi idi.” (s.705)

“…Muhammed Taceddin Efendi dahi onların akrabalarından olup…” (s.708)

“…ve Muhsin ve…” (s.706)

“…ve Murteza ve…” (s.707)

“…ve Musa ve…” (s.707)

“…Yedinci Orduya giden Mustafa Bey'in yerine…” (s.1485)

“…ve Münîr'dir.” (s.1237)

“Validesinin ismi Nadire Hanım…” (s.1143)

“…Nafiz Bey oğlumuz ile beraber dalkavukları şubeden teşrif buyurdular.” (s.1149)

“…Nazmi Bey mine'l-ezel takdir olunmuş hikmet kurşununu yedikten sonra…” (s.1438)

“…ve diğer birisi dahi Nefise Hanım,(…)” (s.82)

“…aradan dört beş gün sonra mumaileyh Nuri Bey şubemize teşrif buyurdular.” (s.1073)

“…refikam hanımın süt kızı Nuriye Hanım'ın hanesine misafir olduk.” (s.1302)

“…ve Osman ve…” (s.706)

“…Osman Salahaddin ruhuna fatiha kıraat edip…” (s.1506)

“…ve Ömer'dir, vallâhu a'lem.” (s.707)

“…ve Ömer Eşref ve…” (s.707)

“...Pavlos nam vezir olmuştur ki bunları on iki tomar sebebiyle on iki fırka kılmıştır.” (s.1632)

“…diğeri Rahmi Bey.” (s.531)

“Reşad Bey pek çok tefekkür teemmül etmiş ise de…” (s.919)

“…bazın indinde Reyhâne ve…” (s.1253)

“…ve Rukayye ve…” (s.1254)

“…Rüşdü Beyefendi mektepli olduğundan…” (s.904)

“…gelinim Sabriye Hanım sabrederek nihayet ince hastalığa duçar olduğu cihetle…” (s.809)

“…damatları Sadullah Bey'i kendi arabasına râkiben tebrîk-i îd için fakirhaneye göndermişler.” (s.1387)

“…kerîme-i muhteremeleri Safder Hanım dahi dünyaya bir evlât getirip…” (s.743)

“…Safiye binti Hayy bin Ahtab,(…)” (s.1253)

“Hemen gelip Salih diye ismini tesmiye ettim.” (s.405)

“…bacanakları Sâlim Beyefendi marifetiyle hare-i âlîlerine gönderip onlar dahi ziyaret etmiştir.” (s.813)

“…Sevde binti Zem'a el-Kureşiyye,(…)” (s.1253)

“…mehâdîm-i mürşîdâneleri Sıdkı ve…” (s.518)

“…Subhi Bey'e emir buyurup kütüphane mevcudundan birer nüsha getirilip fakire vermiştir.” (s.880)

“Efendi-i mûmâileyh Süleyman Efendi'nin mahdûm-ı mükerremeleri olduğu cihetle…” (s.778)

“…ikindi ezanı okunur iken Şems Hanım demiş ki…” (s.1274)

“İsimleri Şerefeddin Efendi olup pederleri yağlıkçı esnafından güzel muteber bir adam idi.” (s.902)

“…oğlu Tahir'e bir tokat vurdum.” (s.915)

“…ve Talha ve…” (s.707)

“Diğer oğlu oldu, onun da ismini Tevfik tesmiye ettik.” (s.477)

“Bundan sonra Ubâde bin Sâmit radıyallâhu anhu,(…)” (s.1249)

“…”Ben Ubey bin Ka'b'dan okudum,(…)”…” (s.1094)

“Ve Umeyye bin Abdullah'tan Taberî bu hadisi rivayet eyler:(…)” (s.1578)

“…Vehb bin Huşeyre rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în,(…)” (s.799)

“…ile Yahya Efendi'dir, bunlar tarafından…” (s.832)

“…Yusuf Bey'den mîr-i mûmâileyhe gelen tahriratta:(…)” (s.566)

“Muahharen çiftlik nezaretine Zeki Efendi tayin olundu.” (s.545)

“…Zekiye Hanım satın alıp muahharen saraya satmıştır.” (s.835)

“…Zeyd ve…” (s.707)

“Hatta Zeyd bin Elsem, Hak ta'âlânın…” (s.1239)

“Nitekim Zeyd bin Hâlid Cuhenî rivayet eyler ki…” (s.1339)

“…ve Zeyd-i Şehîd ve…” (s.707)

“…ve Zeyneb ve…” (s.1254)

“…birisi dahi Zeyneb binti Cahş radıyallâhu ta'âlâ anhâdır ki…” (s.1253-1254)

“…Zeyneb binti Huzeyme el-Hilâliyye,(…)” (s.1253)

“Yine Zeynu'l-Arab bazı şurrâhtan nakildir ki…” (s.1746)

“…Zihni Efendi tarîkat-ı ilmiyyeden olduğundan…” (s.1014)

“…o da şubemize ihsan olunan Ziyâeddin Beyefendi oğlumuzdur.” (s.1199)

“Nitekim Züleyha her bâr hasta olsa,(…)” (s.91)

2.25.1.2. Lakaplar-Takma Adlar-Ünvanlar

Kişilerin asıl adları dışında, özellikle yakınlarınca ve bağlı oldukları grupların üyelerince rahatlıkla kullanılmakta olan takma adları da bulunur. Takma adlar, geleneksel kesimlerde ve özellikle de köylerde daha çok görülmektedir. Bu bölgelerde neredeyse herkesin bir takma adı vardır ve takma adlar, kişilerin arkasından söylendiği gibi ayrıca yüzlerine karşı da rahatlıkla söylenilebilmektedir. Kişilere; ruhsal, bedensel, fizyolojik özürlerinden; toplum içinde hoş olmayan davranışlarından; işleri, uğraşları veya başlarından geçmiş hadiselerden kaynaklı vb. sebeplerle takma adlar takılabilmektedir. Nitekim eski dönemlerde soyadı bulunmadığı için takma adlar ve lakaplar, aynı ad sahibi kişilerin ayırt edilebilmesi amacıyla yaygın bir şekilde kullanılmıştır.[158] Lakaplar ve takma adlar dışında ünvanlar da yaygın bir şekilde kullanılmış ve bu konuda genel olarak Sönmez şunları belirtmiştir: "Kişiler, adları yanında onlara çeşitli yollar ve amaçlarla yakıştırılan lakaplar ve unvanlarla da anılabilirler. Lakaplar, sosyal kurumların etkisinde olmadan, asıl ada sonradan eklenerek yapılırken; unvanlar bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumuyla ilgili olarak kullanılan ad veya sanlardır. Lakap ve unvanlar, milletlerin ad verme geleneklerine, düşünme yapılarına ve kültürlerinde meydana gelen değişim ve gelişimlere dair izler taşır."[159]

Hatıralarda; lakaplara, takma adlara ve ünvanlara dair oldukça hacimli bir içerikle karşılaşılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"...mürşitleri Bursa'da Abalı Efendi namında ehlullâhtan bir zat imiş." (s.87)

"…Abdi Ağa mahsus bizzat kendisi istikbale gelip doğruca hanesine götürmüştür." (s.431)

"…haremini Abdo Ağa'nın hanesinde bırakıp Dersaadet'e gitmiştir." (s.439)

"O vakit serasker de Büyük Abdi Paşa hazretleridir,(…)" (s.549)

"İsmini sual ettim "Abdulgani Ağa'dır" dedi." (s.937)

"…Mekkevî reşadetlû Şeyh Abdullah Bârûm Efendi hazretlerinin yanına gidip…" (s.1010)

[158] Ornek, **Türk Halk Bilimi**, s.159.
[159] Mesut Sönmez, "1476 Tarihli Vakıf Defterine Göre Niğde'de Kullanılmış Lakap ve Unvanlar", **Milli Kültür Araştırmaları Dergisi**, IV, Özel Sayı, (2020), s.63.

“…çilekeş Abdullah Efendi işitip bu asiye tebşir etti ki…” (s.319)

“Fakat hatm-i hâce okutmak için Hoca Abdullah Efendi'ye ferman buyurduklarından…” (s.392)

“Mekteb-i İdâdî doktoru bizim Hacı Abdullah Efendi biraderimiz her gün teşrif edip tedaviye himmet buyurdular.” (s.1423)

“…bazı araziye müdahale eden Nablusîzade Abdullah Efendi ile olan münazaaya müdafaa etmek üzere…” (s.529)

“…Erzurum Gümrük Nazırı Sarı Abdullah Efendi merhum rahmetullâhi aleyhi ara sıra hayvan gönderip Erzurum'a teşriflerini istirham ederler imiş.” (s.1581)

“…komşumuz ve ihvân-ı tarîkat-ı aliyyeden mekteb-i idâdî tabip binbaşısı rifatlû Hacı Abdullah Efendi'yi celp ile…” (s.1274)

“…ordu-ı mezkûr müşiri Abdullah Paşa hazretleri feriklik zamanında burada iken bilir imiş.” (s.1208)

“Câmi'-i şerîfin hatibi olan Hoca Abdurrahim Efendi her sene Hicaz'a gidip…” (s.696)

“…Erzincan'dan Şam'a hicret etmiş olan Abdurrahman Ağa, fakire hikâye eylediler ki geçen gece…” (s.911)

“İşte müşarünileyh Hatip Hacı Abdurrahim Efendi hazretleri lisanıyla olan tebşîrât-ı azîmeden dolayı…” (s.704)

“Ve orada cebel eteğinde metfun ashâb-ı kirâmdan Abdurrahman Gazi hazretlerinin türbe-i şerîflerine gideriz.” (s.332)

“Onu gördüm ki Muhafız Abdurrahman Paşa, askeriyle beraber kemâl-i sür'atle kafilenin önüne doğru sürdü gitti.” (s.1007)

“…Hacı Abdülbâkî Baba ve sair hulefâ-yı kirâm dergâh-ı şerîfin ikinci kapısı önünde…” (s.491)

“…Müşir Abdülkerim Paşa tarafından fakire irade buyuruldu.” (s.407)

“…Müftüzade Abdülvâhid Efendi. Ve zatan o kış Dersaadet'e gelip yalıda bir iki ay kalmış idi.” (s.829)

“Bunun üzerine bu fakiri derhâl yatağa yatırıp hemen Açıkbaş namında olan bir tabibi celp ettiler.” (s.90)

“…oradan mumaileyh Adanalı Âmâ Hoca Efendi'nin hanesine geldik.” (s.610)

“…ilk defa olarak yeni pul Bursa'da Ahmed Ağa namına muharrer bir mektuba…” (s.1598)

“Önümde Merkez Hastahanesi'nin Sertabibi saadetlû Ahmed Avni Paşa ve arkasında fakir idim.” (s.1085)

“…”Yarın kapıya gelin de Müsteşar Ahmed Bey'e sizi takdim edeyim”…” (s.548)

“…Muhasebeci Ahmed Beyefendi, şubesindeki efendileri geceleri hanesine celp edip…” (s.775)

“…ihvân-ı tarîk-i Mevleviyyeden Miralay Ahmed Bey ki geçenlerde mirlivalık rütbesiyle Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi rütbesiyle can Erzincan'a teşrif etmişlerdir.” (s.1206)

“Yevm-i mezkûrda Erkân-ı Harbiyye tahrîrât kalemi ketebesinden ve Kadirîhâne Şeyhi reşadetlû Ahmed Efendi hazretlerinin…” (s.1082)

“Ancak Tabur Kâtibi Ahmed Efendi biraderimizi gördüm.” (s.756)

“Bununla beraber Üçüncü Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdürü Ahmed Efendi'nin tekaütlüğü derdest-i mu'âmele olup…” (s.898)

“İki gün sonra Eczacıbaşı Kolağası Ahmed Efendi şubeye geldi.” (s.1125)

“…Gürcü Hacı Ahmed Efendi Hoca merhumun kürsüsü ayağında oturup…” (s.780)

“…Müşir Ahmed Eyüp Paşa hazretleri yakamı bırakmadığından anladım ki ikindileri gidip okuyamayacağım.” (s.555)

“Oradan Levazım Reisi saadetlû Ahmed Kemal Paşa hazretlerinin odasına…” (s.946)

“…Ahmed Paşa hazretlerine telgraf keşide kılınmış iken,(…)” (s.792)

“…fakir hakkında Hicaz Valisi devletlû Ahmed Re'fet Paşa hazretlerine vermiş oldukları…” (s.1012)

“…Erzurum'a gidip doğruca ambar memuru Ahmed Sezâî Efendi'nin hanesine misafir oldum.” (s.521)

“…”…Ben de bu efkâr ile sokağa çıkıp o gece Akif Paşa merhumun konağına gittim.(…)”…” (s.1077)

“…Alansalı Hoca Efendi'nin mahdumudur,(…)” (s.629)

“…Alay İmamı Abdussamed Efendi merhum memur olmuş idi.” (s.911)

“…Alay Kâtibi Arapgirli Mehmed Efendi'nin tekkeye karîb olan hanelerinde ekser geceleri birleşip muhabbet olunur.” (s.437)

“…fırka kumandanı General Aleksiyef bile sebeb-i ric'at aldıkları emre müstenit idüğünü bir gazete muhbirine hikâye etmiştir.” (s.1402)

“…Nizamiye On Beşinci Alayın Üçüncü Taburunun Dördüncü Bölüğü Bölük Emini Ali'ye teslimen gönderilmiş diyerek…” (s.1078)

“…Erkân-ı Harbiyye zabitanından Ali Mansur Bey teftiş memuriyetiyle Hicaz'a gitmiş idi.” (s.574)

“…candan aziz ihvanımız Sancaktar Çerkez Şeyh Ali Efendi'yi gördüm.” (s.1491)

“…Dördüncü Nişancı Taburu Kâtibi Ali Efendi mevcut idiler.” (s.1588)

“…Sancakdar Şeyh Ali Efendi ki yirmi seneden beri sancak-ı şerîfi Hicaz'a götürüp getirir,(…)” (s.745)

“…yani Zembilli Ali Efendi merhum desem doğrudur…” (s.1613)

“…Neyzen Ali Dede, Erzincan'a celp olunup huzûr-ı hazrette ney üfler ve…” (s.1477)

“…Fî 27 Şubat sene 317 [12 Mart 1902]. Ali Hâlid bin Derviş İbrahim.” (s.1179)

“…Ali Kul Ahmed;(…)” (s.482)

“Hıristiyan bu cemiyetten fevkalâde muztarip olup o zaman Erzincan mutasarrıfı bulunan Ali Paşa'ya gidip söylerler.” (s.513)

“Ve Arafat'tan indiğimiz günün ferdâsı günü Surre Emini Ali Paşa'nın çadırına gittim.” (s.566)

“…Tophane-i Âmire Müşiri bulunan devletlû Ali Sâib Paşa hazretleri miralay rütbesiyle…” (s.483)

“…Allâme Subkî rahimehumullâhu ta'âlâ dedi ki…” (s.1247)

“…doğruca Arabacıbaşı Şeyh Efendi hazretlerinin huzurlarına gitmiş ve mezkûr tezkireyi ona göstermiş…” (s.919)

“…Süvari Başçavuşu Gazi Arif Bey yedi mâh müddetle tebdîl-i havâ için Edirne'ye geldi.” (s.996)

“Gönülden dedim ki işte Hazret-i Ulu Arif Efendi'ye nezir edeyim diyerek efendi oğlumuza işaret edip çağırdım.” (s.1171)

“Badehu ah efgan ile ağlayarak yerimize avdet edip İkinci Ordu-yu Hümâyûn Müşiri devletlû Arif Paşa efendimiz hazretlerinden fakir hakkında…” (s.1012)

“…Arif Ağa ki Göksu'da yeniçeri ağası imiş,(…)” (s.82)

“Biri Hassa Ordusunda Serçavuş Arif Bey,(…)” (s.834)

“Hatta o zaman Erzurum valisi olan Arnavut İsmail Paşa ziyadesiyle mahbûb-dost olup…” (s.452)

“Hoca merhum Üsküdarlı olması cihetle o zaman Üsküdar'da meşhur ve mahbûb-ı cihân Arpakâtibizadeler var idi bunlara her gün gidip ders okutur idi ve bunlar için can verir idi.” (s.1125)

“Onun için vaktiyle kendisine Derviş Artin lâkabı verilmiştir.” (s.1644)

“Operatör Binbaşı Artin Efendi ile beraber gelip ameliyat icra olundu.” (s.1644)

“Sol tarafında bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz şubedeki Mülâzım Asım Efendi oturuyormuş.” (s.1447)

“…Aşçıbaşı Hacı Ahmed Ağa namında bir adama…” (s.82)

“…büyük pederim Aşçıbaşı Hasan Ağa merhumun hâli bu idi,(…)” (s.797)

“...aşçıdedelik unvân-ı âlîsi ihsan buyruldu. Bu unvân ise artık pek büyük bir unvan olup...” (s.418)

“...ism-i fakîrîye aşçı dedelik unvân-ı âlîsi bahş ü ihsan buyurdular.” (s.493)

“…Aşçıoğlu Mustafa Ağa'nın bahçesinde otururlar idi.” (s.403)

“...âşıkâne mestane unvanıyla...” (s.1206)

“...birinci ferik olup atufetlû unvanını aldı azizim.” (s.1435)

“…Ayaz hazretlerinin mabeynlerinde cilve-nümâ olan tecelliyât-ı hubb-ı insânî,(…)” (s.1056)

“…Ayşe Molla isminde bir hemşiresi daha olup…” (s.82)

“Hizmetçisi bir ayvaz idi, adı Ayvaz Efendi Hoca idi.” (s.1124)

“…Meclis-i kebîr azasından Azîmzade Ali Paşa'yı istikbaline göndermişler idi.” (s.541)

“Hâlbuki Hazret-i Hüdâyî Aziz Mahmud Efendi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi…” (s.882)

“…Müşir Kaymakamı olan Reîs-i Meclis Azmi Paşa hazretleri bizzat fakiri celp ile resm-i tebrîk ve pek çok iltifatlar etmiştir.” (s.475)

“Beşinci imamdır, künyesi Ebu Cafer ve lakabı Bakır'dır.” (s.707)

“Sultanım, hulefâ-yı Abbasiyyeden Mansûr halifenin Ba'lbekî namında bir müezzin-i hazînü's-sedâsı olup…” (s.1479)

“…biraderim Mülâzım Bahaüddin Efendi'nin Üçüncü Ordudan Dördüncü Orduya naklederek…” (s.997)

“…meşhur ve maruf tarîk-i nâzenînden Kolağası Balcı Baba var idi.” (s.1391)

“…Şam'a gelerek Bârûdîzade Mahmud Bey'in konağına misafir olmuş olduğunuzu gördüm.” (s.1034)

“…Almanya ricâl-i askeriyesinden General Batsun geçen sene…” (s.1399)

“Erzincan ulemasından evvel be-evvel intisap eden Battalzade Hacı Hafız Efendi idi ki el-yevm hayattadır.” (s.342)

“…Sıhhiye Dairesinin Birinci Şubesi Müdürü izzetlû Miralay Behçet Bey tarafından tedavi olunmaya başlandı.” (s.898)

“Kurşunlar müşarünileyh hazretleriyle yanında bulunan Kaymakam Bekir Bey'in kulakları hizasından güzer ederek…” (s.1438)

“…”Miralay Bekir Nizami Bey şöyle hikâye etti ki…”…” (s.1077)

“Bunlar Şâm-ı şerîf'te meşhur Bekrîzadeler'den ve gayet agniyâdan olup çiftlikâtı, dükkânları ve vâridâtları pek ziyade idi.” (s.541-542)

“Birkaç gün sonra bizim Berber Kalos'un dükkânına gittim ki…” (s.1224)

“…Berber Mehmed Ağa ile hâl ve hatır istifsar ettik.” (s.1430)

“Bunun için Levâzımât-ı Umûmiye İkinci Şubesi Müdür Muavini Miralay izzetlû Besim Bey'e fevkalâde mültezim bir tezkire yazıp…” (s.917)

“…Beşir Ağa isminde hatırlı ve zengin ve âkıl ve müşarünileyhin gayet sevgili bir Arap kölesi var idi.” (s.84)

“…teveccüh-i kâmil ile teveccüh ettiği çün Betûl tesmiye olundu.” (s.1254)

“…İmâm Beyhakî tahriç ettiler ki…” (s.1245)

“…Hazret-i Bilâl radıyallâhu anhu ekser-i zamânda…” (s.42)

“…şehrî beş yüz kuruş maaş ile mütekait bulunan Bolulu Hasan Ağa'ya varmıştır.” (s.83)

“…mîrî hamamın memuru Kolağası Boşnak Mehmed Efendi oğlumuz ihvân-ı tarîkat-ı aliyyeden ehl-i hâl bir zattır,(…)” (s.1191)

“…Tokat'ta meşhur mazinneden Bozzade Hoca Efendi hazretlerinin yanında idi.” (s.339)

“Buhârî tahriç etti.” (s.1245)

“…Bursalı Hafız Efendi ki kendisi gayet âbid ü zâhid ve müstakîmü'l-etvâr bir zat olup…” (s.637)

“O zaman Bâb-ı Seraskerîde bulunan Jurnal Kalemi Müdürü Cafer Efendi'nin validesi, validemi ziyade sevdiklerinden kendi hanesinde bırakmayıp birlikte iskân ederler idi.” (s.194)

“Bu esnada Muhasebeci Cemal Bey geldi.” (s.792)

“Topçu Obüsü Alayı Miralayı izzetlû Cemal Beyefendi)'yi arkamda fakire nâzır olduğunu görüp…” (s.1063)

“…”…Evrak Müdürü Cemal Efendi'ye ettiğiniz tefeülde müdür olacaksın buyurmuşunuz, müdür oldu.(…)”…” (s.1144-1145)

“…çünkü Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi reşadetlû Cemal Efendi hazretleri,(…)” (s.1157)

“Evet Cezayirli Seyyid Abdulkadir [kuddise] sırruhu'l-azîz hazretlerinin…” (s.1199)

“İş bu merkezde iken, öteden diğer erzak kontratçısı Corci Dumar namında bir adam çıkıp…” (s.895)

“Ezân cümle Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri…” (s.16)

“…meşhur Çavuşoğulları'nın hanesini icar ettim.” (s.521)

“Sonra Çerkes Hasan namındaki bir derviş var idi,(…)” (s.397)

“Çünkü Çerkes İsmail Paşa hazretleri ordu müşiri olup fakirden bir ay evvel hareket etmiş idi.” (s.329)

“Zevci kayıkçı Çerkes Rüstem Ağa idi.” (s.1302)

“…bunlara Çerkeşoğulları tesmiye ederler imiş.” (s.83)

“…Beyrut Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriyye hocası Çorumî Ali Efendi biraderimiz…” (s.605)

“…mürşitleri olan Dağıstanî Hacı Halil Paşa hazretleri Mekke-i mükerreme'de idiler,(…)” (s.912)

“Cuma günleri Dağıstanî Hüseyin Efendi'nin hanesine gidip…” (s.126)

“…bâb-ı âlîleri önünde Dağıstanî İbrahim Paşa'nın hayvanı duruyor.” (s.337)

“…Medine delîl başısı Dağıstanîzade Hacı Mehmed Efendi'ye iş'ar olunmuş ve bize de bir mektup verilmiş idi.” (s.1002)

“Tekrar gülüp arzuhâli yanında bulunan Darbhor Reşit Paşa merhuma ita ile…” (s.85)

“Şöyle ki Hazret-i Davud aleyhisselâm taraf-ı ilâhiyyeden ihsan buyurulmuş olan…” (s.1530)

“...”Bunun butûnda ismi Deli Abdussamed'dir!”...” (s.503)

“…Üsküdarlı Deli Tahsin demekle maruf ve meşhur olan veliyyü'l-muhakkık Hoca Tahsin Efendi hazretlerine mensuptur.” (s.1124)

“…Derviş Baba da yakamızdan el çekmedi.” (s.525)

“Bir de odaya girdim ki Derviş Celâleddin kutunun başına oturmuş, badem ezmesini muayene ediyor.” (s.1060)

“Bu asiyi fevkalâde sever ve saatlerce yanına alıp muhabbet ederdi ve ismimi “Derviş İbrahim” tesmiye etmiş olduğundan…” (s.192)

“…sedası fevkalâde güzel ve yüksek olan Erzurumlu Derviş İsmail Efendi'ye emir buyurup…” (s.353)

“…ve Reîs-i Meclis Derviş Paşa hazretleri dahi fakire muhabbet ederler idi.” (s.349)

“…bir gün validesinin teyzezadesi Mevlevî Derviş Mehmed, fakirhaneye gelmekle…” (s.1031)

“Şöyle beyan etti ki mumaileyh Lüleci Baba'nın ismi Derviş Salih Dede imiş,(…)” (s.82)

“Fî 14 Şubat sene 317 [27 Şubat 1902]. Derviş Sâlim.” (s.1176)

“…evi barkı burada: hemşiresi Dilberyar Kalfa sarayda.” (s.834)

“Bu hane, Direk (Zîrek?) Hafız namında bir hafız efendinin hanesi olup…” (s.950)

“Zaten maaşlı Türbedar Dursun Efendi var idi.” (s.384)

“Düğümlü Baba yatmış, fakat bu misafir olan zat, Baba'nın havfından gözüne uyku girmemiş.” (s.758)

“Şâm-ı şerîf a'lem-i ulemâsından ve câmi'-i mezkûr hatibi Hatibzade faziletlû Hoca Ebulhayr Efendi hazretleri mihrabın önünde…” (s.695)

“Ordu-yı mezkûr Jurnal Başkâtibi Edhem Efendi zaten İstanbul'da ahbabımızdan ve bir müddetçik kalem refikliğimiz var idi.” (s.330)

“…Gümrük-i kebîrde Mubassır Edhem Hoca tersim eylediği yazılmış olduğunu görünce buyurdular ki…” (s.1824)

“…o zaman Erzincan mutasarrıflığı, sâbık Reîs-i Meclis Ferik Edhem Paşa hazretleri uhdesinde idi.” (s.486)

“Hatta Eflâtun gelse…” (s.1417)

“…diğer tarafta Ekmekçibaşı Hasan Ağa'nın ve yine karşısında imaret aşçıbaşısı hanleri vardır.” (s.84)

“…el-Hâc Ali Efendi yediyle lâyık olmayarak bir kat çamaşır gönderilmiştir.” (s.616)

“…faziletlû, reşadetlû, zehâdetlû el-Hâc Eşref Efendi hazretlerinin hâk-i pây-i mürşidânelerine yüz sürdüğüm an ve dakikadan itibaren…” (s.1023)

“…o da el-Hâc İsmail Efendi bin Mahmud Efendi-i Harputîdir; ve canım gibi sevgili e'azz-ı ihvanımdır.” (s.699)

“…el-Hac Şeyh İsmail Efendi hazretlerinin mürîdanından olup…” (s.999)

“Orada Havsalı Hoca Emin Efendi'yi buldum, oturuyor.” (s.1162)

“O esnada bizim kalem refikimiz Jurnal Kâtibi Emin Efendi fakir hakkında bir rüya görmüş.” (s.727)

“…ve Nizamiye Muhasebecisi Emin Efendi merhum ekseriya çağırırdı;(…)” (s.186)

“…hanesi Lâleli'de meşhur Saatçi Emin Efendi'nin dükkânının ittisalinde bakkalın üzerinde caddeye nâzır idi.” (s.192)

“…şu arada Kavaklı Emin Paşa merhum görüp zaten pederimi bildiği cihetle…” (s.86)

“…büyük validem Emine Molla zeytin yağlı dolma pişirip bundan bir tane valideme vermiş.” (s.83)

“…mahallesinin muhtarı Enis Efendi'nin kerime-i bâkire-i pâkîzesi hanıma karar-dâde keşîde oldu.” (s.1069)

“…Berber Esad Ağa'nın zevcesi idi ki mumaileyh Esad Ağa gayet müsin ve ihtiyar ve köyün hatırı sayılır bir ağası idi.” (s.82)

“…o vakit Erzurum valisi esbak Esad Paşa,(…)” (s.434)

“Edirne Mevlevîhanesi Postnişini Merhum Eşref Dede Efendi'nin Mahdumu Dede Efendilere,(…)” (s.1169)

“Birâder-i vâlâları Evkâf-ı Hümâyûn Varidât Müdürü saadetlû Hakkı Beyefendi hazretlerini buldum.” (s.815)

“Onun için Evliya Kasım Paşa denilmiş.” (s.1792)

“Bir gün Yoklamacı Hacı Fahreddin Efendi'nin odasına gittim.” (s.523)

“…gece yarıları araba ile Şehzadebaşı'ndan Tophane'deki Başlı Hoca Fatma Hanım'a götürüp tütsülendirir idik.” (s.1273)

“…muharebenin birinci devresi Japonların galibiyeti ile neticelenecek demek olur diyor bizim Asır'ımız gazetecisi Hazret-i Fazlı Necib efendimiz.” (s.1403)

“Şöyle ki Konya Valisi devletlû Ferid Paşa hazretlerinin Dersaadet'e teşrifinden bir müddet sonra…” (s.1221)

“…Vezne Müdürü Feyzi Efendi, musallî ve çok muamele bilir ve vaktiyle…” (s.954)

“Zaten kendilerinde evvelce Yanyalı Hacı Feyzullah Efendi kuddise sırruhu'l-azîze intisap edip…” (s.1210)

“Bu sırada da ordunun dört beş senelik umûr-ı teftîşiyesine ordunun Erkân-ı Harbiyye Reisi Feyzullah Paşa memur oldu.” (s.522)

“…”Üsküdarlı Fındık Hafız'ı dinle, bi-aynihi bizden dinlemiş gibi olursun”…” (s.907)

“…Levazım Üçüncü Şube Müdürü Fikri Efendi'ye mülâkat olundu.” (s.1125)

“Yanımda Merkez Kumandanı Fuad Paşa var idi.” (s.1211)

“Sadrazam Fuad Paşa ile beraber Babıâli'de bulundum.” (s.508)

“Binaenaleyh Hazret-i Fuzûlî'nin bu gazel-i ra'nâsı,(…)” (s.585)

“…”…Levazım Birinci Şubesi Mu'avin-i evveli Galib Bey bendenizdir”…” (s.899)

“…Gazi Mihal rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretleri de buyururlar ki…” (s.1799)

“Hersek ve Bosna Umum Kumandanları Gazi Osman Nuri ve Gazi Ahmed Muhtar ve Rauf ve merhum Derviş ve Ahmed Hamdi ve Veli ve Hafız paşalar hazerâtı maiyetlerinde…” (s.1112)

“Karşısında Mâbeyn-i Hümâyûn Müşiri Gazi Osman Paşa hazretleriyle sair vükelâ-yı ızâm elleri bağlı selâmda duruyorlar.” (s.845-846)

“Şu kadar var ki Geylânîzade Şerif Efendi'nin bahçede bulunmasından…” (s.1032)

“Yerine Nizamiye Yoklaması mümeyyizlerinden Giridî Hacı Ahmed Efendi tayin olundu.” (s.543)

“Tuhaf, vaktiyle Erzincan'da vücûh-ı beldeden Erzincanlı bir efendi var idi, lakabı Gömleksiz idi.” (s.933)

“…Şâm-ı şerif a'lem-i ulemâsından ve mazinne-i kirâmdan meşhur ve maruf Gözberizâde Şeyh Müslim Efendi rahmetullâhi ta'âlâ aleyhi rahmeten vasiaten bir sabah…” (s.1207)

“Sonra Habib Baba kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerine intisap edip terk-i dünyâ ile tüccarlığı bırakıp halife olmuşlar.” (s.451)

“O zaman ki Habib en-Neccâr hazretleri…” (s.506)

“…mekteb-i idâdî tabibi bizim Doktor Hacı Abdullah Efendi'nin Tophâne-i Âmire'ye nakliyle…” (s.1435-1436)

“…Sancakdar Câmi'-i şerîfi hatibi ki Hacı Abdurrahim Efendi hazretleri Hicaz'dan avdet ve teşrif etmişlerdir,(…)” (s.719)

“…akrabadan Hacı Ahmed Ağa'nın hanesine gittim.” (s.528)

“Sual ettim, Gümüşhaneli merhum Hacı Ahmed Efendi kuddise sırruhu'l-azîz dervişlerinden imiş.” (s.1013)

“…Başmabeyinci Hacı Ali Bey'e göndermişler.” (s.888)

“…Harputlu Beyzade demekle maruf ve meşhur Hacı Ali Efendi hazretleri refakatiyle…” (s.632)

“O odada Mevlevîhane şeyhi merhum Hacı Ali Eşref Efendi kuddise sırruhu'l-azîzi buldum.” (s.1529)

“Karşısında fakirden evvelce gelmiş Metroviçeli Hacı Arif Efendi hazretlerini buldum.” (s.940)

“…esnâ-yı müzâkerede İkinci Şube Müdürü Hacı Aziz Efendi'nin…” (s.1776)

“…Hacı Baki Baba,(…)” (s.1458)

“Hatta Hacı Bayram-ı Velî kuddise sırruhu'l-âlî hazretlerinin makamı olup kürsüleri dahi elyevm mevcuttur.” (s.949)

“…Hacı Bekir Efendi dahi müşarünileyh hazretleriyle birlikte gideceğinden…” (s.1012)

“Haberim yok mumaileyh Başçavuş Hacı Bey hikâye eder.” (s.456)

“…evvelce zikri sebkat eden bizim salât-ı şerîfe mezuniyet hâce-i ma'neviyyesi merhum ve mağfur Hacı Ebülhayr Efendi rahmetullâhi aleyhin mahdumu…” (s.898)

“…”…Dördüncü Şube Müdürü Hacı Efendi, horoz gibi ötüyor diyorlar!”…” (s.1210)

“Filhakika ekser-i nâs “Hacı efendi” diye çağırırlar idi.” (s.882)

“…Berber Hacı Emin Efendi'nin…” (s.835)

“…Mevlevî Şeyhi Hacı Eşref Efendi hazretlerine müdâvemetle pazarlıklar ilerledi.” (s.950)

“İzzetlû Hacı Fahreddin efendimize selâm-ı mahsûs isaliyle baba efendinin gözleri için…” (s.1474)

“…müşarünileyh Hacı Fevzi Efendi hazretlerine ihsan ve ita kılınmış olup…” (s.801)

“Valide Câmi'-i şerîfi imamı bizim Karslı Hacı Hafız Efendi mevcut idi.” (s.906)

“…yerine vekâleten Hacı Hafız Veliyyüddin Efendi minbere çıktı.” (s.1231)

“…ma'iyyet-i mürşidânelerinde müstahdem Hacı Hâlid Ağa,(…)” (s.540)

“Birinci Hassa Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Birinci Şubesi Müdür Muavini izzetlû Hacı Hâlid Efendi'nin mahdumudur.” (s.1131)

“…Reşadetlû Hacı Halil Efendi hazretleri bir gün fakire tesadüf ederek…” (s.556)

“…çünkü bir zamanda Muhasebeci Hacı Hâlis Efendi,(…)” (s.624)

“…bahçıvancı Baba Tokadî Hacı Hasan Efendi etrafımı sardılar…” (s.375)

“…bizzat mumaileyh Hacı Hatib Efendi fakire nakl ü hikâye etmiştir.” (s.629)

“…Hacı Hoca Sıddık Efendi hazretleri bir gece kemâl-i huzur ve aşk u muhabbetle Cenâb-ı Hak'tan niyaz etmiş ki…” (s.805)

“…risalemizde evvelce zikri sebkat eden kibâr-ı evliyâ-yı ızâm ve meşâyıh-ı aliyye-i Mevleviyyeden Mesnevîhân Hacı Hüsameddin Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin…” (s.718)

“…bu defa evvelce ikamet olunan Beyzade Hacı İbrahim Efendi'nin konağından…” (s.421)

“Yine bu esnada Hazine Kâtibi Hacı İbrahim Efendi biraderimiz rüyasında görmüş ki…” (s.728)

“…Hacı İsmail Efendi biraderimizi buldum.” (s.747)

“…bu hususu bizim şubenin tahrirat başkitabeti Hacı İzzet Efendi haber alıp…” (s.608)

“Onlar da bu iksîr-i kimyâ hakkında merhum Hacı İzzet Paşa'dan işitmiş oldukları bazı hikâyeleri nakil buyurarak…” (s.1283)

“…yani Teşrîfat-ı Hümâyûn Nazırı saadetlû Hacı Mahmud Efendi hazretlerinin…” (s.1002)

“Eniştesi burada Baytar Kolağası Hacı Mehmed Efendi…” (s.1131)

“Fakir de derhâl Reîs-i aklâm olan atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerine bir mektup yazdım ve leffen takdim ettim.” (s.1159)

“…izzetlû Hacı Murtaza Efendi ve hizmetlerinde bulunan…” (s.1177)

“Mumaileyh Hacı Mustafa Baba vaktiyle Erzurum tüccarından imiş.” (s.451)

“…Hacı Mustafa Efendi, fakirle refik oldu.” (s.1012)

“…muhabbeti ilerlettiğimiz Telgraf-ı Umûmî Muhabere Memuru Hacı Nuri Bey…” (s.1013)

“Bunlardan ayrılıp gider iken cananımız mumaileyh Hacı Osman Bey merhumu gördüm,(…)” (s.831)

“…bakkal Hacı Osman Efendi'nin dükkânından bazı şey mübayaa etmek üzere bir sabah uğradım.” (s.1162)

“…buyurdukları gibi Hacı Osman Faiz Bey…” (s.830)

“Bir çaresini bulamayıp nihâyetü'l-emr Erzurum Müftüsü Hacı Ömer Efendi Hoca'ya düşerler.” (s.436-437)

“Hacı Râik Efendi'nin vermiş olduğu malûmat üzerine hareket olunup şöyle bir kenarda oturdum.” (s.411)

“…İdâre-i Mahsûsa Telgraf Memuru Hacı Rıfat Efendi namında bir zat gelip…” (s.1013)

“…Rumeli koluna ordu defterdarı nasb buyurulan Hacı Rüsuhi Efendi hazretleri maiyetine memur olup…” (s.324)

“…saadetlû Hacı Said Beyefendi hazretleriyle aralarında olan…” (s.912)

“…şu'be-i mezkûr müdürü atufetlû Hacı Salim Efendi hazretlerinin…” (s.1769)

“Yine mumaileyh Hacı Sıddık Efendi Hoca'dan şöyle rivayet olunmuştur ki…” (s.421)

“…mahdûm-ı âlîleri saadetlû Hacı Subhi Bey tarafından…” (s.1025)

“Hatta esnâ-yı bahrde dümeni kırılıp sakatlanmış olan Hacı Yûnus'un vapurunu…” (s.1014)

“…Hacı Zihni Efendi'ye pek çok rica ve niyazlar edip…” (s.1013)

“…saliha hatundan Tercanlı Haciye Nene namında Tercan beyleri taallukatından bir hanım…” (s.538)

“…Erzurum tüccâr-ı mu'teberânından Haço Efendi'ye poliçe keşide buyurdular ve Haço Efendi bizzat fakiri görüp…” (s.525)

“Sonra bunu tetkik ve tamik ettim ki “haydi” kelimesi, “Hâdî” imiş, yani “Hâdî, Hâdî” denilmiş, hidâyet manasına ki Sultan Salâhaddin efendimize yol ve tarikat gösterip onlara “Hâdî” olduğum cihetle ismime “Hâdî Dede” denilmiş,(…)” (s.1158)

“Ve Hâfız-ı Şîrâzî kuddise sırruhunun bu beyti ma'nâ-yı mezkûru iş'âr kılar:(…)” (s.286)

“Bizim avukat Hafız Efendi divanhaneye çıkıp…” (s.1167)

“…ta'akkukât-ı mürşidânelerinden Hafız Efendi hazretleri…” (s.421)

“…Ubeydullah Efendizade Hafız Efendi hazretlerinin konaklarında ikamet eder idim.” (s.421)

“Bir sabah namazında tesadüfî olarak Sultan Selim Câmi'-i şerîfi imamı bizim Hafız Galib Efendi bulunup imamete geçti.” (s.1213)

“Suriye Emlâk Mümeyyizi mumaileyh Hafız Hüsnü Efendi evvelce infisal ile…” (s.564)

“…Hâfız İbn Hacer tahriç ettiler…” (s.1247)

“…Hafız İsa Efendi, kemâl-i lutf u mürüvvetlerinden bizleri kabul buyurup…” (s.778)

“…Hafız Mehmed Efendi'ye emir verip gayet mültezimane tahrirat yazıp senetleri gönderdiler…” (s.1553)

“…Hafız Mehmed Şerif Efendi dahi o odada mine'l-kadîm istihdam olunur.” (s.1485)

“…ve Hâfız Munzirî ve…” (s.1247)

“…Hafız Rüşdü,(…)” (s.1458)

“Kâtib-i husûsî bizim ruhumuz canımız Hafız Tahsin Efendi'ye emredip…” (s.1305)

“Mihrâb-ı nebevî imamlarından Hafız Tevfik Efendi hazretleri ki…” (s.1003)

“…ve hakan diye melik-i Türk'e derler.” (s.1249)

“…mazinne-i kirâmdan merhum ve mağfur Hakkâk Kadrî Dede Efendi'den…” (s.1023)

“…Alay İmamı Hakkı Efendi iskân eder,(…)” (s.381)

“Posta Müdürü Hakkı Efendi oğlumuz ile görüşülüp keyfiyeti ifade ettim.” (s.795)

“Artık cümlesi indinde ismi Hala Hanım oldu. Asıl ismi Emine terk olunup “Hala, hala, hala” diye çağırırlar idi.” (s.1273)

“Biz gelelim Hala Sultan'ın cenaze alayına.” (s.1277)

“Devletlû Hâlet Paşa hazretlerinin Erzincan'da bulundukları zamanında…” (s.603)

“…kibâr-ı sahâbeden Hazret-i Hâlid bin Velid radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i sa'âdetlerine girip…” (s.916)

“…ihvandan Erzincanlı Hâlid nam derviş gayet ehl-i muhabbet ve efendimize fevkalâde muhib bir zat olup…” (s.419-420)

“Öyle namazından sonra bizim İkinci Şube Müdürü Hâlid Efendi canımız teşrif buyurdular.” (s.1195)

“Ancak ara sıra mahdumları ve dâmâd-ı şehriyârî Hâlid Paşa hazretlerine giderdim.” (s.904)

“Ferdâsı günü kalemde bizim Mu'âvin-i sânî Halil Efendi'ye söyledim.” (s.871)

“O gün şubeye Topçu Sekizinci Alayın imamı Halil Efendi teşrif etti.” (s.1281)

“…”Gönül arzu eder ki Halilullah Çelebi hazretlerinin de rûhâniyyet-i kudsiyyelerini uyandırmak.(…)”…” (s.1287)

“…ve Muhasabeci Hâlis Efendi idi,(…)” (s.486)

“Hazret-i Mansûr'un uğradığı hâl de bu makamda varlık bakiyesi ile idi.” (s.645)

“İşbu nutk-ı âlî üzerine mekteb-i mezkûr kitâbet hocası Hamdi Efendi'nin kaleme aldığı…” (s.561)

“Şöyle ki Şâm-ı şerîf'te bulunduğum evânda merhum Hamdi Paşa'nın valiliği zamanında…” (s.1386)

“…”Mekkârecibaşı Abdülhamîd Ağa'nın oğlu…”…” (s.447)

“Mumaileyh büyük pederim Hasan Ağa beş vakit namazını Şehzade Câmi'-i şerîfi'nde eda edip gelip evde oturur idi.” (s.86)

“…Giritli Hasan Ağa'nın oteline nüzul olundu.” (s.999)

“…kışlaların hamam memuru Kolağası Hasan Ağa ay başlarında hamamın varidatını…” (s.985)

“Büyürek Hasan Baba hazretleriyle bazı rumûzât ve işaret eyleyip badehu ruhsat alarak gittiler.” (s.941)

“…Tabip Kaymakamı Hasan Bey'in selâmlık dairesini icar ederek…” (s.855)

“…Tophane-i Âmire Muhasebecisi atufetlû Hasan Beyefendi hazretlerinden dahi bunun için bir tebriknamelerini aldım.” (s.1154)

“…yerlerine neyzen Hasan Dede'yi tevkîl etmişler idi.” (s.1204)

“…sarayın ittisalinde Cerrah Hasan Efendi'nin hanesini icar edip…” (s.506)

“…Malatyalı Şeyh Hasan Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin halife ve telâmîzlerinden…” (s.637)

“…bizim Saatî Hasan Efendi dahi fakir ile beraberce Hicaz'a gitmeye niyet edip söz vermişlerdir.” (s.782)

“Bunun üzerine Topçu Kolağası Hasan Efendi ile bir dar sokak içerisine girdik.” (s.1431)

“…İkinci Şube Müdürü Hasan İskender Efendi'nin tekaütlüğü cihetle…” (s.1586)

“Bahriye Nazırı devletlû Hasan Paşa hazretlerinin sahilhanelerine bakıp orada işareten…” (s.1294)

“Hele Masraf Nazırı Hasan Paşa'nın odasına girmek,(…)” (s.941)

“…Redif Livası Hasan Paşa yerlerinden hareket ederek geriye çekilir gibi bir şeyde bulundular.” (s.1109)

“İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Birinci Şubesi Müdürü Hasan Tahsin.” (s.1203)

“Onun için Hasan-ı Basrî rahimehullâhu ta'âlâ buyurmuştur ki…” (s.1326)

“…şehrin başında Tabip Miralay Hasip Bey'in müceddeden bina ve inşa eylediği konağına tebdîl-i havâ için teşrif buyurdular.” (s.509)

“…Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi Hasîb Efendi ile fakire hitaben:(…)” (s.952)

“…Hâşim Baba'nın ıztırabı fakiri fevkalâde muztarip eylediğinden…” (s.792)

“…Mülâzım Hâşim Efendi Şam'a gelmiş idiler.” (s.1131)

“Müşarünileyh Hatib Abdurrahim Efendi tarafından kıraat buyurulan mezkûr hutbenin…” (s.698)

“…ve Hatîb Bagdâdî ve…” (s.1248)

“…”Kâffe-i ulemâ Hatib Efendi'nin hanesine cem' olmuşlardır.(…)”…” (s.709)

“…Hatib Şeyh Abdurrahim kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri ve…” (s.706)

“İşte müşarünileyh Hatip Hacı Abdurrahim Efendi hazretleri lisanıyla olan…” (s.704)

“Konya'nın yolu şimdi Haydar-ı Kerrâr'dan yeni feth ü küşât oldu.” (s.1710)

“…Hazret-i Abbas radıyallâhu anhu efendimizin ziyaretlerine…” (s.1004)

“Ve Hazret-i Âdem aleyhisselâma bu ulumdan ilm-i esmâ verilmiştir.” (s.1250)

“…diğer adam tarafından “Ya Hazret-i Ahmed er-Rufaî!” denir imiş.” (s.741)

“Nitekim Hazret-i Aişe-i Sıddîka radıyallâhu anhâ dahi bu meşrepte idi…” (s.41)

“Hazret-i Ali buyurdu ki…” (s.959)

“…Hazret-i Âmine radıyallâhu anhâ efendimizin türbe-i sa'âdetleri ziyaret olunduktan sonra…” (s.1009)

“…Şâm-ı şerîf'e avdetlerinde Hazret-i Attâr aleyhi rahmetu'l-gaffâr…” (s.1187)

“Şöyle rivayet olunur ki Hazret-i Dâvûd dua edip der idi:(…)” (s.1235)

“…”Hazret-i Ebu Bekir radıyallâhu anhu efendimizi Mevlevîler gibi sema eder gördüm. Bu ne sırdır?”…” (s.309)

“Hazret-i Eyyûb-i Ensârî radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerini ziyaret ettikten sonra…” (s.411)

“Yani “Bir bu hatun Mekke-i mükerreme'de iken Hazret-i Hatice'ye gelirdi, zamanın keremi dindendir” demektir.” (s.1363)

“…Cidde'de Hazret-i Havvâ validemizin yanına defnolunmuştur,(…)” (s.560)

“Hazret-i Hûd aleyhisselâm kendiye tabi olan müminler etrafına bir hat çekti, ta kim sarsar o müminlere zarar vermeye.” (s.1626)

“Hazret-i Hudavendigar buyururlar ki bu cihan için ki surette kaimdir.” (s.1669)

“…ve Hazret-i Hüseyin ve…” (s.706)

“…”Ben işittim ki Hazret-i İbrahim aleyhisselâm buyurmuştur ki…”…” (s.747)

“…Hazret-i İdris aleyhisselâma dört kere nazil olmuştur…” (s.1250)

“…Hazret-i İmam Muhammed Bûsurî kuddise sırruhu'l-âlî efendimizin…” (s.999)

“…Hazret-i İmam Şâfiî onun ziyaretine varırdı.” (s.390)

“…Hazret-i İsa aleyhisselâma on kere nazil olmuştur.” (s.1250-1251)

“Hazret-i İsmail aleyhisselâm Kur'ân-ı kerîm'de işbu sıfat-ı memdûhe ile zikir olunup…” (s.1370)

“Hazret-i Lokman aleyhisselâm:(…)” (s.1372)

“…”Aceptir, Hazret-i Mevlânâ bu bedbaht yâveleri mürit ve derviş olmaya kabul ederler!”…” (s.48)

“…Hazret-i Muaviye radıyallâhu anhumâdan rivayet olunur ki…” (s.1242)

“Hazret-i Mûsâ aleyhisselâm da Cenâb-ı Hak'tan sual etmiş ki…” (s.587)

“…Hazret-i Nuh aleyhisselâmın zayıf ve süst olması lâzım gelmez.” (s.51)

“…Hazret-i Osman radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerinin hayasından bir zerre demek olmasıyla…” (s.1071)

“Meğer Hazret-i Ömer o kimse ile dostluk etmiş, lâkin ismini sual etmemiş idi.” (s.1361)

“Esnâ-yı râhta Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîzin dergâh-ı şerîfi önünden kendisine baş kesip fatiha ve niyaz edip geçtik.” (s.1793)

“Bununla da istidlâl ederim ki Hazret-i Süleymân birdir, taaddüt etmez.” (s.1029)

“…Hazret-i Şuayb aleyhisselâmdan istizan etti ki…” (s.1622)

“…Hazret-i Yahyâ aleyhisselâm efendimizin rûh-ı kudsiyyeleri için üç ihlas ve bir Fâtiha-ı şerîf kıraat olunduktan sonra…” (s.554)

“…Hazret-i Yakub aleyhisselâmın gözlerine bir perde-i amy çekilerek…” (s.1499)

“…Hazret-i Yunus aleyhisselâmı kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile batında hıfz ettim.” (s.1758)

“…bir burun ki Hazret-i Yusuf'un kokusunu almaz, o burun yerinden kopsun;(…)” (s.575)

“…”Hazret-i Zeynelabidin radıyallâhu anhu efendimizin bir risalesidir.”…” (s.995)

“Bizim Hırkacı Hasan Efendi'nin dükkânına gidip hediye için hırkalar aldım ve keyfiyeti ona söyledim.” (s.795)

“…fâtih-i Edirne Hızır Baba nâm-ı âlîşânıyla yâd olunan…” (s.1820)

“…ulemadan Hocazade Hacı Hafız Efendi'ye talim ederler ki…” (s.504)

“Bunu da Dersaadet'te meşhur ve maruf birinci Hattat Hulûsî Efendi yazıp efendimize göndermiş idi.” (s.625)

“…ve Muhasebeci Hurşid Efendi'ye ve…” (s.893)

“Ve bayram ertesi diğer mahdumum Suriye Müddeî-i Umûmî Kâtibi Hüsameddin Efendi'ye oraya geleceğimden…” (s.838)

“Kıraat ettim ki müşarünileyh Hüsameddin Şah'ın yarım saat evvel eylediği dua ve tebrikin sırrından haber verir,(…)” (s.1059)

“…Hüseyin Avni Paşa gazab-ı şâhâneye gelip nefyoldu.” (s.526)

“Hatta Kaptan Binbaşı Hüseyin Bey ve sair vapur halkı…” (s.1013)

“Kolağası Hüseyin Efendi biraderimiz can-berâberimiz, kalb-i selîm, âşık-ı sâdık teşrif buyurdu.” (s.1644)

“…Surre Emini Kethüdası Hüseyin Efendi'ye münasebeti olduğu cihetle…” (s.1012)

“…Erkân-ı Harbiyye Reisi Hüseyin Fevzi Paşa hazretleri Bağdat'ta müşir idi,(…)” (s.587)

“Bizim ruhumuz gibi sevdiğimiz Sertabip Miralay Hüsnü Bey'in arabasına râkiben…” (s.1489)

“…Şeyhü'l-vüzerâ Hüsrev Paşa merhum 'da olan sahilhanesinin arkasında bir büyük dağı ihata etmiş.” (s.1658)

“…hadîs-i mezkûr yalnız İbn el-Avvâm'ın havariyyetini tasdik etmiştir,(…)” (s.1544)

“Kemâ kâle İbn el-Fârız:(…)” (s.67)

“Şeyh Allâme İbn es-Subkî rahmetullâhi ta'âlâ şöyle ki buyurdu ki…” (s.1243)

“İsmim İbrahim, mahlasım Halil ve pederimin dahi ismi Mehmed ve mahlası Ali olup bir şöhret ve lakab-ı mahsûs haiz olmadığımızdan âcizleri efendi unvanına bi'l-izâfe ismimle ve pederim ağa unvanı terdifen yâd olunuruz.” (s.1764)

“…ihvandan ve dersiam ulemadan Kemahî Hoca Câmî İbrahim Dede Efendi'ye meşihat verilerek fermanını dahi istihsal eyledi.” (s.1286)

“Mumaileyh Binbaşı İbrahim Efendi de fakirden ziyadesiyle hicap ettiğinden…” (s.408)

“…Hoca İbrahim Efendi'ue teslim edip…” (s.383)

“…âlim-i fâzıl eş-Şeyh es-Seyyid İbrahim Hakkı ibn eş-Şeyh Osman Efendi hazretlerinin…” (s.688)

“…bâb-ı âlîleri önünde Dağıstanî İbrahim Paşa'nın hayvanı duruyor.” (s.337)

“…Küttâb-ı Askerî Komisyonu Kâtibi izzetlû İhsan Bey'in muavini…” (s.1199)

“…ta'allukât-ı fakîrîden Mülâzım İhsan Bey'e verdikleri zaman…” (s.1135)

“İmâm Ahmed bin Hâtim ve…” (s.1251)

“…İmâm Ahmed rahimehumallâhu ta'âlâ tahriç ettiler.” (s.1239)

“İmam Ali Bin Musa Rıza” (s.707)

“İmam Ali Nakî hazretleri onuncu imamdır.” (s.708)

“İmâm Cafer bin Bakır radıyallâhu anhum buyururlar:(…)” (s.627)

“İmam Cafer Sâdık” (s.707)

“…İmâm el-Bûsirî hazretlerinin Kasîde-i mudariye'sini her sabah delâil-i şerîften sonra kıraat ederim.” (s.1478)

“Meşhur, adına imam derler bir deli var idi.” (s.1116)

“…İmâm Hâkim tashîh ettiler;(…)” (s.1251)

“Hazret-i İmam Hasan-ı Askerî on birinci imamdır.” (s.708)

“Lâkin İmâm Mâlik radıyallâhu ta'âlâ anhu Medîne-i münevvere'yi Mekke-i mükerreme üzerine tafdîl etmiştir.” (s.1253)

“İmam Muhammed Bakır Beşinci imamdır, künyesi Ebu Cafer ve lakabı Bakır'dır.” (s.707)

“Ve hazret-i imam Muhammed Mehdî on ikinci imamdır.” (s.708)

“Hazret-i İmam Muhammed Nakî dokuzuncu imamdır.” (s.708)

“İmam Musa Kazım Yedinci imamdır.” (s.707)

“İmâm Muslim ve…” (s.1239)

“İmâm Beyhakî rivayet eyledi ve…” (s.1246)

“Nitekim İmâm Fâkehânî ve…” (s.1252)

“…İmam Gazâlî hazretlerinin esmâ-yı hüsnâ hakkında telifleri olan…” (s.732)

“İmam Kurtûbî rahimehullâhu ta'âlâ şöyle buyurdu ki…” (s.1244)

“Ecille-i ulemâdan İmâm Kuşeyrî hazretleri muhabbet meselesini pek güzel tahkik edip diyor ki…” (s.91)

“İmam Rabbânî Müceddid-i elf-i sânî Şeyh Ahmed Fârûkî bin Abdulvâhid-i Sirhindî kuddise sırruhu,(…)” (s.332)

“Hatta İmâm Subkî rahimehullâhu ta'âlâ şöyle buyurdu ki…” (s.1254)

“İmam Suheylî eğer ki…” (s.1544)

“…İmam Şâfiî hazretlerinin bu gazelini buraya irattan muradım,(…)” (s.128)

“…İmâm Şâzelî kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuştur ki…” (s.11)

“İmâm Tâberânî ve…” (s.1247)

“İmâm Tirmîzî ve…” (s.1245)

“İmam Zeynelabidin Radıyallâhu Anhu” (s.707)

“Beher hafta salı günleri İmamzade Efendi mektebe teşrif edip çocukları imtihan ederdi.” (s.181)

“…İmamzade Reşid Efendi'nin hanesinde oturur idi.” (s.559)

“İşte azizim bu menâkıb-ı şerîfi Bayburtlu meşâyıh-ı ümmîden İrşâdî Baba'nın nazma getirip söylediğinden…” (s.413)

“O ağacın altında kendilerin yed tuttuğu Şeyh İsa Efendi hazretleri durur ve ağacın üzerinde bazı meşâyıh-ı kirâm vardır.” (s.752)

“…Îsâmuddin-i Karanî hazretleri idi.” (s.755)

“…İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım İkinci Şube Müdürü İskender Efendi'nin de tekaütlük inhası gelmiş olduğundan…” (s.920)

“Diğer oğlu İsmail Ağa olup o da berber idiyse de fakat…” (s.82)

“…Miralay İsmail Bey'e gidip bunları kandırmak ister.” (s.893)

“Tarihten çend mâh mukaddem Alay Kâtibi İsmail Efendi yediyle bir kıta mufassal muhabbetnameleri…” (s.710)

“…”…Geçen gece Hoca İsmail Efendi'ye Farisî ibare ile sual ettim.(…)”…” (s.1173)

“Bir gün bizim İzmirli İsmail Efendi hocanın dersini istima için kable'l-asr Eski Câmi'-i şerîf'e gelip efendi-i mûmâileyhin vaaz ve nasihat edeceği yerde oturmuş idim.” (s.1170)

“…fakir ile polis İsmail Efendi otelde ikamet ettim.” (s.999)

“…Alay Emini İsmail Hakkı Efendi der idi ki…” (s.1065)

“…evvelce risalemizin birinci cildinde zikri sebkat eden Alay Müftüsü Trabzonlu İsmail Hakkı Efendi merhum der idi ki…” (s.1498)

“Çünkü Çerkes İsmail Paşa hazretleri ordu müşiri olup fakirden bir ay evvel hareket etmiş idi.” (s.329)

“…”Teshîlât Sandığı Reisi bizim İsmail Paşa hazretlerine bir tezkire yazayım.(…)”…” (s.941)

“…Kadirî Dergâh-ı şerîfin şeyhi olan Tokadî İsmail Sırrı Efendi kuddise sırruhu'l-azîz ile…” (s.1773)

“Muavin İzzet Bey de böylece şahit olsun,(…)” (s.1073)

“…Mektûbî-i Seraskerî Müdürü saadetlû İzzet Efendi hazretlerine gidilip ziyaret ile hediyeleri takdim olunmuş…” (s.1019)

“…Trabzon Valisi İzzet Paşa'nın huzurlarına çıktığım gibi olmayıp…” (s.988)

“…Kâdî Zekeriyyâ el-Ensârî radıyallâhu anhumâ tahriç ettiler.” (s.1248)

“…Kasımpaşa Mevlevîhanesi'nde kıdemli Mevlevîlerden gayet âbid ve zâhid-i müttakî Hakkâk Kadrî Dede Efendi namında bir zatı vekâleten posta oturtmuşlar idi.” (s.198)

“…”Kahveci Ömer'e söyleyin, beyefendi hazretleri için soğuk su ile güzel yapsın.”…” (s.1588)

“…Kudümzen başı Kâmil Efendi'nin mahdumu olup validesi vefat etmiştir.” (s.1171)

“…faziletlû, reşadetlû zehâdetlû Mustafa Efendi hazretleri…” (s.605)

“…Kara Halil Efendi demekle meşhur, fazıl ve âlim bir zatın dersine oturup…” (s.185)

“…Karagöz ile Hacı Ayvaz'ı gör ki neler neler söylerler.” (s.1519)

“…Karakulak ve cemaatiyle avenesinin şubeden ayaklarını kestik,(…)” (s.1149)

“…o kış şehirde Kasapoğlu Selim Ağa'nın mahallesinde…” (s.427)

“Ve kayser diye melik-i Rûm'a derler…” (s.1249)

“…Merkez Kumandanı bulunan Ferik Saadetlû Kâzım Paşa hazretlerine takdim etmek üzere dâ'ire-i âlîlerine gittim ve tahriratı takdim ettim.” (s.800)

“Mecâzib-i ilâhiyyeden Kemahlı Ali Baba kuddise sırruhu'l-azîz bir gün…” (s.1559)

“Beş on dakika sonra bizim postacı Kemal gelip bir mektup verdi…” (s.1059)

“…bizim Levazım Reisi saadetlû Ferik Kemal Paşa hazretleri de geldiler.” (s.1433)

“Erzurumî Kemanî Nişan Baba kış geceleri bazı konaklara gidip gece saat dokuz ve ona kadar keman çalıp ihvân-ı bâ-sefâ neşe-yâb olurlar idi.” (s.1480)

“Muhasebeci Kerâmî Efendi infisaliyle yerine…” (s.522)

“…Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiri Kerim Paşa hazretleri bizim orduya müşir olup…” (s.364)

“…Kızıl Dede Efendi namında bir zat olup mescidin ufak bir odasında iskân ederler idi.” (s.194)

“Kisra diye melik-i Fürs'e derler.” (s.1249)

“Koca İsmail Paşa,(…)” (s.362)

“Konyevî hazretlerine Mesnevî-i şerîf'i şerh ve tefsir buyurdukları gibi…” (s.1035)

“...”Bu zatın ismine Bizim Köylü derler. Buna da sebep, bu zat herkese “bizim köylü” der. Lisân-ı nâsta ismi Bizim Köylü kalmıştır.(...)O risalenin hitamında devr ü asr bizim olduğumuz asra gelip görmüş ki müşarünileyh Bizim Köylü Baba hazretleri yazılıdır...” (s.930-931)

“…Reji Başkâtibi izzetlû Kudsi Efendi oğlumuz…” (s.1324)

“…General Kuroki taht-ı kumandasındaki Japonya'nın birinci kolordusu…” (s.1393)

“…General Kuropatkin tarafından gönderilen iki fırka Rus askerinin…” (s.1399)

“...”Efendim, Aşçı Dedemiz şimdi Şâm-ı şerîf'in kutbudur” deyip artık bu sözden şeyh efendi hazretleri lâtife tarikiyle ismimizi “Kutub” tesmiye edip “Gel bakalım bizim Kutub, ne var ne yok!” diye birtakım iltifat ve lâtife buyururlar idi.” (s.608)

“…mücevherâta dair alınacak şeyleri kuyumcu Batrak kaleme getirdikçe bir başka süs oluyor.” (s.326)

“Erkân-ı Harbiyye Reisi Küçük İzzet Paşa hazretleri ise…” (s.532)

“…size erenler tarafından bu rütbe-i ma'neviyye ve lakab-ı şerîfe ihsan buyurulmuştur.” (s.1036)

“…kitapçı Laz Hasan Efendi'nin yanında evvelce hizmetçi bulunmuş olan…” (s.1430)

“Leblebici Baba ve sair ihvan ile taam ediyorlar.” (s.356)

“…ve Lokmân-ı Hekîm hazerâtı da ayrıca makamları olup onlar da ziyaret olunmuştur.” (s.1000)

“…bir ağaç altında zikr ü fikr ile imrâr-ı vakt edermiş ve lakabına dahi “Lüleci Baba” derlermiş.” (s.82)

“Ve Magribî Seyyid Abdulkadir Efendi hazretlerinin bendelerinden olup…” (s.557)

“…”Bu zât Mağribîdir, Mağribî Şeyh Tibbânî derler.(…)”…” (s.1005)

“…Meclis Kaymakamı Mahmud Bey tarafından iane olunup…” (s.478)

“O gün bizim canımız, aziz sevdiğimiz Serbaytar Miralay izzetlû Mahmud Bey Efendi şubeye teşrif buyurdular.” (s.1083)

“Şöyle ki efendi-i mûmâileyh Tabur İmamı Mahmud Efendi'nin mahdumu olup…” (s.751)

“Muahharen Vilâyet Muhasebe Mümeyyizi saadetlû Mahmud Efendi geldi, yanıma oturdu.” (s.1231)

“…evvelce Ordu Müşiri, Macar Mahmud Paşa hazretleri olup bu zat ile bundan yirmi sene mukaddem…” (s.952)

“Nihayet Rusya'nın en namdar erkân-ı bahriyyûnundan Amiral Makaroff taht-ı kumandasındaki…” (s.1392)

“…Dıraç kazası Meclis-i İdâre Başkâtibi Manastırlı Hamdi Efendi'nin kız kardeşini alıp elhâletü hâzihi oradadır.” (s.564)

“...lakab olarak Mansur Hüsameddin ism-i şerîfi ihsan buyrulduğu gönül âlemi muhbir-i sâdıkı tarafından tebşir olunmuştur.(...)size erenler tarafından bu rütbe-i ma'neviyye ve lakab-ı şerîfe ihsan buyurulmuştur.” (s.1036)

“Me'mûn Halife eydür:(…)” (s.1122)

“…o zaman Erzurum defterdarı bulunan Mecid Efendi hazretleri,(…)” (s.343)

“…bugün Mecnun gibi kendisini vâdî-i aşk ve sahrâ-yı cünûna attı.” (s.107)

“Odanın dışarısında olan odacı Mehmed de derhâl odaya girdi,(…)” (s.1210)

“Çiftlik nazırı Mehmed Ağa'nın muhasebesini rüyet ettim.” (s.537)

“…pederim Mehmed Ali Ağa dört beş yaşında yetim kaldığı cihetle…” (s.81)

“Hatta ilerideki safta Dördüncü Nişancı Taburunun Binbaşısı Mehmed Ali Efendi bulunmuş.” (s.1213)

“…yine ihvandan Tabur Kâtibi Mehmed Ali Efendi beraberce olarak yatsı namazını…” (s.754)

“…Damat ve Kaptan-ı derya Mehmed Ali Paşa hazretlerinin sahilhanesine teşrif etmişler.” (s.432)

“İkinci mektup ise Edirne'de Mehmed Arif Paşa Hazretleri namına muharrer idiği…” (s.1598)

“…hazretin ta'allukât-ı âlîlerinden Ubeydullah Efendizade Mehmed Âsım Efendi'nin konağında oturdum ki…” (s.428)

“Buna da mâni olan Meclis Miralayı Mehmed Bey.” (s.525)

“…faziletlû Hoca Mehmed Cemaleddin Efendi hazretleriyle sokakta mülâkat olundu.” (s.939)

“…”Devletinle bin yaşa ya Mehmed Cemaleddin Paşa!”…” (s.108)

“Pencereyi açtım, Mehmed Dede'yi gördüm.” (s.1167)

“…”Aksaraylı Yeniçeri Ağası” tabir olunur Mehmed Efendi namında sakalını boyar bir efendi idiyse de…” (s.185)

“…bir saatçi dükkânı olup sahibi Edirneli Saatçi Mehmed Efendi imiş.” (s.935)

“Cenâb-ı Hak rahmet etsin, bizim matbaa memuru merhum Yüzbaşı Dağıstanî Hacı Mehmed Efendi alâ bilirdi.” (s.1074)

“…ihvân-ı tarîkat-ı aliyyeden Matbaa Memuru Yüzbaşı Hacı Mehmed Emin Efendi ile birleşip…” (s.974)

“…Muhacir Şeyh Mehmed Hüseyin Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin mahdumları olup…” (s.753)

“…Üsküdarî Halvetî Şeyhi Mehmed Münib Efendi'nin kerimesini almıştır.” (s.1437)

“…bizim Meclis Reisi Mehmed Paşa'nın konağına nakil ediyorlar…” (s.558)

“Ordu Muhasebecisi Mehmed Sâkıb Efendi ile dahi görüşüldü.” (s.330)

“Ve ertesi hafta birader-i vâlâ şânları Tabur Kâtibi Mehmed Şerif Efendi oğlumuzu da getirdiler.” (s.754)

“Hassa Ordu-yu Hümâyûn Birinci Fırkasının Birinci Livasının Birinci Alayının Müftüsü faziletlû Mehmed Şükrü Efendi,(…)” (s.1011)

“Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin dest-i mürşidâneleriyle dikilmiş bir entari ve bir yelek,(…)” (s.400)

“…görüşülüp delîl ittihaz olunan Mekkevî Revâşînzade Şeyh Abbas Efendi'nin…” (s.1000)

“…ismine Melek Efendi derler idi. Asıl ismi Halil Efendi ise de kendisi melek gibi olduğundan böyle lakap koymuşlar idi…” (s.393)

“…Melik Fahreddin'in harem-i ismeti hatunu bina ettirdiği İsmetiye Medresesi'ne nüzul ve ikamet ettiler.” (s.1187)

“…Melik Salih nam sâhibü'l-hayrın bina buyurdukları…” (s.1286)

“…Muhâsebât-ı Umûmiyye Tahrirat Kalemi İkinci Sınıf hulefasından rif'atlû Memduh Beyefendi oğlumuzun…” (s.1199)

“…”Bu gece âlem-i ma'nâda gördüm ki Rusya Başkumandanı Mençikof bize selâm göndermiş.(…)”…” (s.1811)

“Bir müddet sonra bizim de konaktan Vekilharç Mesud Ağa ile…” (s.797)

“…Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz efendimizin köçeği oldum.” (s.121)

“Mevlânâ Derviş kuddise sırruhu” (s.332)

“Mevlânâ Muhammed-i Zâhid kuddise sırruhu” (s.332)

“Mevlânâ Şeyh Muhammed-i Semmâsî kuddise sırruhu” (s.332)

“Mevlânâ Yakûb-ı Çarhî-i Huzzârî kuddise sırruhu” (s.332)

“…oradadır hâne-i sa'âdet-i Mevlânâ Ziyâeddin Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz.” (s.531)

“Mukâbele-i şerîften sonra na't-ı şerîfi kıraat eden Muradiye Câmi'-i şerîf müezzinlerinden Mevlevî Emin idi.” (s.1136)

“…mevcut zâhireyi Mîrahur Mustafa Ağa'ya devir ve teslim etmek için…” (s.545)

“…bir büyük komisyon küşat olup reisi, Mirliva Kazım Paşa idi ve mahsûsen Dersaadet'ten gelmiş idi.” (s.552)

“…Vaskirt'te Mirliva Osman Paşa'nın bahçe konağını icar edip oraya nakil ettiler.” (s.365)

“Sonra imalât için bir komisyon teşkil edip reîsi, Mirliva Şükrü Paşa idi,(…)” (s.443)

“Gece oldu, Molla Hanım, daha sair komşular oturmaya geldiler.” (s.123)

“Efendi-i mûmâileyh rüya tabirinde meşhur Muabbir Hasan Efendi makamında birinci olup kendileri ehl-i tarîk ve ehl-i cezbe olmasıyla rüyayı arz ettim.” (s.1054-1055)

“…Şâh-ı Nakşbendiyye Muhammed Bahaeddin kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin sâye-i kudsiyyelerinde…” (s.1385)

“…ve münasebetleri hasebiyle Muhammed Harzemşâh hazretleri de…” (s.1186)

“…avdetime yakın Şazelî Muhammed Zafir Efendi vefatı idi.” (s.1294)

“Reşadetlû Muhammed-i Hânî Efendi bundan birkaç ay mukaddem irtihâl-i dâr-ı bekâ eylediler,(…)” (s.1060)

“…derhâl Jandarma Kumandanı Muhlis Paşa maiyetiyle jandarma ve süvari askeri arkalarında sevk olunup…” (s.1420)

“Bu fakiri Dersaadet Ordusu Mümeyyizi Muhtar Efendi'nin maiyetine verdiler.” (s.185)

“…Şeyh-i Ekber Hazret-i Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin…” (s.578)

“…hünkâr hamlacılarından mütekait Murat Ağa,(…)” (s.82)

“…Binbaşı Murad Efendi'nin taburu kuzu ekl edeceğinden…” (s.1144)

“…izzetlû Hacı Murtaza Efendi ve hizmetlerinde bulunan iki nefer Mevlevî fukarası…” (s.1177)

“…Postacı Musevî Kemal, işin ledünniyâtını bilemediklerinden…” (s.1164)

“Bunlar gelip mevcut zâhireyi ve çiftliğe dair sair şeyleri kâffesini mumaileyh Mustafa Ağa'ya ma'a-ziyade devir ve teslim edip…” (s.545)

“…Mustafa Baba Efendi hazerâtıyla dahi kemâ fi's-sâbık güzel güzel muhabbetler eder idik.” (s.521)

“Edirne hanedanından Dertli Mustafa Bey namıyla yâd olunur gayet zengin pek çok çiftlikleri vardır.” (s.1419)

“Burada bulunan Miralay Mustafa Bey'in nezaret ve marifetiyle muhasebesine tekrar bakılmasına karar verilmiş idi.” (s.545)

“El-yevm Şam Redîf Livası bulunan Mustafa Câvid Paşa,(…)” (s.476)

“…Mevlevî Mustafa Dede'nin alt tarafında oturmuş.” (s.1170)

“…onun refiki Babıâli Matbaa Memuru Mustafa Efendi,(…)” (s.1009)

“…evvelce risalemizde zikri sebkat eden bizim Erzincanî Mustafa…” (s.1683-1684)

“…ve bir de Erzurumî âşık-ı sâdık faziletlû Hoca Mustafa Efendi birlikte olarak bizden sonra ayrıca araba ile teşrif ettiler.” (s.1302)

“…Müdavim Mustafa Efendi'ye duvara yazdırdığım tarihle işhâd eylerim.” (s.1818)

“…Mülâzım Mustafa Efendi ile birlikte oldukları hâlde mülâkat olunup…” (s.776)

“Bizim vâkıf-ı esrârımız Sır kâtibi Mustafa Efendi oğlumuz ile…” (s.1104)

“…Tekbastı Mustafa Efendi'nin bahçesi icar olunup oraya nakil olundu.” (s.363)

“…Levazım Birinci Şube Müdür Muavini izzetlû Mustafa Fehmi Bey ki Levazım Tahrirat Başkitabetinde müstahdemdir, şu'be-i âcizîye teşrif buyurdular.” (s.1058)

“…misilli ulemâ-billâh olan Hazret-i Şeyhü'l-a'zam Mustafa Fehmi el-Erzincanî kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz efendimiz hazretlerinin huzurunda iken…” (s.308)

“…Sır kâtibi Mustafa Paşa merhumun aşçıbaşısı olup şehrî beş yüz kuruş maaş ile…” (s.83)

“...oda kapısından içeri Erzurumî Harabatî Mustafa nam kimse ki Mustafa'dan galat olarak Musto diye tesmiye ederlerdi, bu geldi.” (s.375)

“Mübeyyiz efendi asla sıcaktan şikâyet etmeye felek meydan vermemiştir.” (s.1082)

“…o zaman Erzurum defterdarı bulunan Mecid Efendi hazretleri,(…)” (s.343)

“…Müdür Rıza Bey'in dahi gidip yüzünden öptüm.” (s.734)

“…efendi-i mûmâileyhin cariyesi Müferrih Kalfa ağlayarak fakirhaneye gelip…” (s.744)

“…dâ'ire-i adliyede Müstantık Kemal Beyefendi ara sıra konağa teşrif ederler.” (s.873)

“…Erkân-ı Harb Kaymakamı izzetlû Naci Bey ve…” (s.1327)

“…Maliye Müftüsü Nafi Molla Efendi'nin çerağlarından bir cariyesini alıp Kandilli'ye gidip orada iskân etti.” (s.86)

“Namık Paşa merhum Seraskerlikle Bağdat'tan İstanbul'a gider iken…” (s.1595)

“…Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Nüfus Kalemi ketebesinden Nâzif Beyefendi'yi arabaya alıp Şam'a geldim.” (s.541)

“Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Riyaseti'ne muahharen Halep kumandanı Ferik Nâzif Paşa hazretleri geldi.” (s.562)

“…necâşî diye melik-i Habeşe'ye derler…” (s.1249)

“…o tarihte burada Erzincanlı Neccâr Abdurrahman Kalfa mevcut idi,(…)” (s.630)

“Bari bu senet ara yerde kalmasın diye Muhasebeci Necib Efendi'ye ifade olunup…” (s.1801)

“…gece saat birden sonra Neşet Paşa fırkası Dömeke'yi zabt u teshir eylemiştir.” (s.979)

“Musika-i Hümâyûn Hademelerinden Neyzen Hafız Tevfik” (s.1038)

“Hak selâmet versin bu sözü Nüfus Mümeyyizi Nihad Efendi yanında oturuyor idi, o da işitti, şâhid-i âdildir.” (s.894)

“Oradan refikayı muayene etmek üzere Miralay Nikolaki Bey namında bir tabîb-i hâzıkı tayin buyurdular.” (s.807)

“…şöyle uzaktan bakmışlar ki ne bakarsın Nişanî Baba köpeklere keman çalıyor.” (s.1481)

“…Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Başkâtibi Niyazi Beyefendi hazretlerine keyfiyeti hikâye ile risaleyi takdim etmiş.” (s.931)

“Dersaadet'te Beylikçi saadetlü Niyazi Efendi hazretleri,(…)” (s.487)

“…ötede General Nuçi'nin taht-ı kumandasında olan ordudan ayrılan bir fırka-i askeriye…” (s.1399)

“Lâkin o kadar zeki ve o derece fatîn idi ki âdeta sual ve cevapta birinci Hoca Numan Efendi'yi durdurur idi.” (s.181)

“…onun yerine şu'be-yi mezkûr mümeyyizi Nuri Bey davet olunmuş.” (s.989)

“…demesiyle Nizamiye Yoklamacısı Nuri Efendi,(…)” (s.552)

“…harekâta başlayan General Oko ordusu dört gün imtidat eden şedit bir muharebeden sonra…” (s.1401)

“…o zaman Trabzon sevk memuru bulunan Kaymakam Osman Bey'in konağına misafir olup…” (s.329)

“Ve yine hulefâdan Osman Efendi Hoca var idi.” (s.439)

“…hani ya işittiniz idi Münzevî Osman Efendi hazretleri,(…)” (s.339)

“…kendileri müşarünileyh Şeyh Osman Efendi hazretlerine müntesip Mevlevî muhiplerinden…” (s.1773)

“…”Sizin bir iş ile burada alıkonulması için Müşir Vekili Osman Paşa hazretleriyle…”…” (s.769)

“Japon ordusu Başkumandanı Mareşal Oyama, Port-Arthur mahsurîne teslim olmalarını teklif etmiştir.” (s.1404)

“…misâfir olacakları Urik karyesinde hulefâdan meşhur Ömer Efendi Hoca var idi.” (s.502)

“…en sonra kabak Ordu Kumandanı Ferik Ömer Paşa'nın başında patlamış ki…” (s.901)

“…develer ile Şam'a nakil ettirip Peykeci Mahmud Ağa marifetiyle fürûht ettim.” (s.537)

“Şöyle ki Edirne Defterdarı atufetlû Ragıb Beyefendi hazretlerinin uhdesine…” (s.1145)

“Oradan Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî'de Muhâsebât-ı Umûmiye Reîs-i sânîsi atufetlû Rami Beyefendi hazretlerini ziyaretlerine gittik.” (s.811)

“…Levazım Üçüncü Şubesi Müdür Mu'âvin-i evveli Rasim Efendi'nin mahdumunun hitân cemiyetine meduv olduğumdan…” (s.990)

“…Vezne Müdürü izzetlû Rasim Efendi'den mürekkep bir komisyon teşkiline…” (s.1812)

“Nizamiye Muhasebecisi Râşid Efendi, fakir ruznamçe kaleminde iken hatab ambarı kâtibi idi, o tarihten beri fakiri bilirler.” (s.549)

“Bunu müteakip bir gün bizim şubede müstahdem gönüllü asker Receb Efendi, fakire dedi ki…” (s.1068)

“…bizim Mevlevî Remzi Efendi yanımda idi,(…)” (s.996)

“…”Bu kerametiniz bizim sınf-ı sânî Reşid Efendi hakkında olup…”…” (s.832)

“…”Sadrazam Reşid Paşa'yı istemiyorlar”…” (s.412)

“Sonra yanında Erkân-ı Harbiyye Kaymakamı şâir-i mâhîr Rıfat Beyefendi oturuyor idi.” (s.894)

“Dersaadet'te bulunduğum müddet bizim Şube Müdürü Alay Emini Rıza Beyefendi ile muhaberemiz eksik değil idi.” (s.832)

“Ne ise Jurnal Müdürü Rıza Efendi de yerine oturdu.” (s.552)

“Mamafih Levazım Reisi Rıza Paşa'ya da duada kusurum yoktur:(…)” (s.1557)

“...serasker-i cihân namını almış olan Serasker Rıza Paşa merhum...” (s.1456)

“Bu muharebede Rusların külliyetli zayiatı arasında General Ronkovski ile bir miralay da buluyordu.” (s.1405)

“…Rûhî-i Bagdâdî kuddise sırruhu'l-azîzin şu nutk-ı âlîsi hatıra huzur etti:(…)” (s.800)

“…karşısında Maliye Hazinesi mümeyyizlerinden merhum Rüstem Efendi'nin konaklarıyla…” (s.84)

“Ve o esnada Erkân-ı Harbiyye Reisi saadetlû Ferik Rüşdü Paşa hazretleri teşrif buyurdular.” (s.1434)

“Ancak mumaileyh Saatçizade Edhem Efendi'yi pek çok sever ve muhabbet eder ve daima odasına kabul edip…” (s.194)

“Bunlar Şâm-ı şerîf Mevlevîhanesi Şeyhi merhum Sabri Efendi'nin…” (s.1031)

“…sonra Yemen valisi Sabri Paşa merhum ile yalnızca Yemen'e gitti,(…)” (s.88)

“…Şöyle ki merhum Şeyhülislâm Sadeddin Efendi'nin…” (s.919)

“Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîde Masraf ve Tekaüt Sandığı Nazırı devletlû Sadeddin Paşa hazretlerinden olunan takrir üzerine…” (s.1644)

“…”Kısm-ı sânî mümeyyizi Sâdık Efendi'nin vefatıyla yerine…”…” (s.833)

“…saadetlû Sadık Paşa hazretleri maiyetiyle Dersaadet'ten Kırkkilise'ye gelip…” (s.1320)

“Hazret-i Şeyh Sa'dî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin…” (s.588)

“Sadreddin-i Konevî hazretleri,(…)” (s.75)

“…semâhetlû Sahib Molla Efendi hazretlerinin sahilhanelerine gittik.” (s.1294)

“Öyle namazında evvelce Evrak Müdürü Yüzbaşı Saib Bey ki…” (s.1530)

“…Şeyh Sa'îd-i Habbâl Efendi'nin hâne-i sa'âdetlerine gitmişler.” (s.629)

“Mevlevî Şeyhi Said Efendi'nin emrini getirmiş olan…” (s.1035)

“General Sakorof'un bir telgrafından anlaşıldığına göre…” (s.1399)

“...mumaileyh Salâhaddin Efendi'ye sultan unvanı verilmiş ve küçük birader-i vâlâ-şânları Hüsameddin Efendi de şah unvanıyla yâd edilmiş idi,(...)” (s.1153)

“…bâtınları dahi Sultan Salâhaddîn-i Zerkûbî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize müşâbihtir,(…)” (s.1153)

“Hele hamd olsun ki mahdûm-ı fakîrî Tabur Kâtibi Salih Efendi[ye] haremin keyifsizliği ve…” (s.838)

“…hem de Salih Paşa'yı terk edip başını hırkaya çekip…” (s.87)

“…”Bu gece bahçeye gitmeyeceğim, şehirde Miralay Salih Zeki Bey'in konağında kalacağım.(…)”…” (s.472)

“…”Şeyh Sânî Efendi merhumun bazı hikâyelerinden size bir hikâye söyleyeyim.”…” (s.1077)

“Eski haremi Saraylı Hanım ile araları bozuk imiş.” (s.1294)

“Mihrapta bizim matbaa hattatı Selim Efendi ayakta duruyordu.” (s.1075)

“…idarece kendilerine Selim Han hazretlerinin dergâhını verip…” (s.810)

“Oradan hareket edip yolda Müşir Selim Paşa hazretlerine mülâki olduk.” (s.329)

“Nitekim bir kimse Seriyy-i Sakatî hazretlerine dedi…” (s.1725)

“…Başağası Server Ağa ile…” (s.888)

“…ve Seyyid Abdulfettah efendiler hazerâtıdır.” (s.708)

“Seyyid Abdullah Efendi hazretleri Medîne-i münevvere'de mukim olduğu gibi…” (s.708)

“…Seyyid Abdulmuttalib Efendi hazretleri de Mekke-i mükerreme'de mukim olduğu haber alınmıştır.” (s.708)

“Mine'l-fakîri'l-hakîr es-Seyyid Abdurrahîm el-Hatîb…” (s.749)

“…Müftüzade es-Seyyid Ahmed Efendi hazretleri dahi ikinci defa olarak imam olup tekrar cenaze namazı eda olunmuştur.” (s.804)

“…el-Fakîr ilallâh es-Seyyid Ahmed Muhtar.]” (s.827)

“Bu hâlde iken arabacı Seyyid Ali hatıra geldi,(…)” (s.1324)

“…Seyyid Ebu Hâşim ve…” (s.708)

“Salı Dergâh şeyhi tarîkat-ı aliyye-i Uşşâkiyyeden reşadetlû Seyyid Efendi hazretlerinin yanlarına oturdum.” (s.1204)

“…Seyyid Emir Abdulkadir Efendi hazretlerinin ziyaretlerine gideceğinden…” (s.542)

“Bu abd-i âsî es-Seyyid İbrahim Halil ibn Mehmed Ali, bin iki yüz kırk dört sene-i hicriyyesinde…” (s.81)

“…ve Seyyid İsmail ve…” (s.708)

“…General Shtakelberg kurtulmuş olacaktır.” (s.1399)

“…Dersiam Sıddık Efendi Hoca bir gün…” (s.420)

“…”O risale bundan dört yüz sene mukaddem Bursa'da kutbu'l-aktâb meşhur Somuncu Baba var imiş, onlarındır.(…)”…” (s.936)

“O zaman Baalbek Kaymakamı bulunun [bulunan] Suriye valisi Subhi Paşa hazretlerinin…” (s.538)

“…kibâr-ı sahâbe-i kirâmdan Hazret-i Süfyân bin Uyeyne ve…” (s.799)

“Mumaileyhâ, Sultan Abdülaziz Han merhumun hazinedar ustasının birinci kalfası idi.” (s.834)

“İşte bu münasebetle geçen gün şevketlû, mehabetlû Sultan Abdülhamid Han Gazi efendimiz hazretleri hakk-ı şâhânelerinde dahi arz olunan…” (s.1421)

“Muahharen Sultan Abdülmecid Han hazretleri tarafından olunan davete icabetle…” (s.565)

“…bu vazîfe-i ma'neviyyeyi veled-i ma'neviyyemiz olan Sultan Ahmed Can hazretleri kapmıştır.” (s.794)

“…Sultan Bayezid Han Gazi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi olan câmi'-i şerîfe bu'diyeti cihetle araba ile gittim…” (s.1784)

“Cenâb-ı Hak, Sultan Bayezid Yıldırım rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretlerinin…” (s.1786)

“…ikame ettiğim odanın bir duvarı Sultan Hasan namıyla müsemma bir zât-ı âlî-kadrin türbesi duvarıdır.” (s.855)

“Sultan Mahmud Han Gazi rahmetullâhi aleyhi bir gün…” (s.902)

“Sultan Mahmud-ı Gaznevî'nin,(…)” (s.78)

“Yani Sultan Mehmed Cemaleddin'in esaretine giriftar olduğum gibi hâl-i sabâvette olmadı.” (s.187)

“…Sultan Murad Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi mübarek ve mesut bir câmi'-i şerîf olmakla…” (s.1783)

“Malûm ya bu câmi'-i şerîf de Sultan Murad-ı Sânî'nindir.” (s.1782)

“İşte tarîkat-ı aliyye-i Mevlevîyyede bu devri tertip eden Sultan Veled hazretleri olmakla…” (s.1134)

“...sultânu'l-ulemâ lakabıyla telkîb olunmasının...” (s.1186)

“…mağazasına gidip hîn-i mülâkâtta mumaileyh Süleyman Ağa,(…)” (s.806)

“Hatta geçen gün bizim matbaa memuru Süleyman Bey ki…” (s.1077)

“…ve bir de Süleymaniyeli Şeyh Mahmud Efendi'nin biraderi…” (s.802)

“Hazret-i Sümbül efendimiz halkanın ortasında başlarında kendilerine mahsus olan taç ile deverân ettiklerini müşahede ettim.” (s.1308)

“…bunun karşısında efkar-ı fukarâdan Sünnî Efendi namında bir zat var idi.” (s.380)

“Çünkü neyzen başı Şah Hüsameddin Efendi hazretleri…” (s.1204)

“…şehlâ gözünün ucuyla ara sıra Şah Mehmed'e bakar.” (s.110)

“Suriye Vilâyeti Mektupçusu Şakir Bey'in haremleriyle beraber Beyrut'a çıkıp…” (s.537-538)

“…meşhur Udî Şakir Beyefendi'ye hemen yaklaşmış gibidir,(…)” (s.1021)

“…Çemişgezekli hulefâdan Şakir Efendi ile bazı ihvan oturup muhabbet ediyorlar idi.” (s.476)

“Hatta bir gün Evrak Müdürü Şakir Efendi oğlumuz oda-i âcizîye gelip…” (s.981)

“Zaten Kadı Şakir Efendi de boş değil idi,(…)” (s.1656)

“…tüccar ve ihvân-ı tarîkattan Kâğıtçı Şakir Efendi'ye yazmışlar.” (s.605)

“…yerine Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Meclis Reisi Şakir Paşa nasb ve tayin buyurulup…” (s.439)

“…Şamlı fesçi Salâhaddin namında bir fesçi iken o sayede şimdi büyük tüccar oldu…” (s.894)

“O sene Beşinci Ordu-yı Hümâyûn aklâmından Şefik Efendi, Hicaz'a gitmiş idi.” (s.565)

“…Hazret-i Şems Dede Efendi de bir ayinde müceddet beyaz bir tennure giyip sema etti.” (s.1137)

“…Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi merhum ve mağfur Şems Efendi'nin…” (s.1023)

“Kasımpaşa Mevlevihanesi postnişini Şemseddin Dede'nin vefatıyla…” (s.198)

“…Mal Müdürü Şemsi Efendi ile ziyade muhabbet ettiğimiz cihetle…” (s.538)

“…Hazret-i Şemseddin-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bazı ahval ve…” (s.26)

“Ön bahçesinde Geylânîzadelerden bildiğim Şamlı Şerif Efendi namında bir zat oturmakta olduğunu gördüğümden işte bu haneye misafir olalım dedim.” (s.1032)

“Şimdi Beyrut Muhasebecisi Şerif Efendi o zaman fevkalâde tertibattan sekiz yüz kuruş maaşla…” (s.330)

“…Tekbastı Şerif Efendi'nin bahçesi inayet ve ihsan buyruldu ki işte hazretin bahçesiyle duvar duvara bir bahçe gibidir.” (s.385)

“…komisyon kâtibi mektubî kalemi mümeyyizlerinden Şevket Bey'e rica ettim ki bir an evvel mazbatası yapılıp arza gitsin.” (s.1806)

“…Şam'a gelip Levazım İkinci Şubesinde istihdam olunan Süvari Mülâzimi Şevket Bey, bir gün cebinden bir pusula çıkarıp fakire gösterdi.” (s.926)

“…Erzincan Telgraf Müdürü Şevket Bey gayet sedası güzel ve…” (s.490)

“…Edirne e'izzâ-yı eşrâf-ı kirâmından Mülkiye Matbaası memuru mahbûb-ı ma'neviyyemiz saadetlû Şevket Beyefendi hazretlerinin konaklarına muttasıl…” (s.1355)

“…Köçek Şevket Dede makâm-ı hilâfete vâsıl olmamışlar ise de…” (s.1139)

“…Fırka Kumandanı Şevket Paşa hazretlerine söyleyeyim.” (s.769)

“…meşhur Hattat Şevki Efendi tarafından celî kalem ile yazılıp…” (s.1803)

“Muahharen Levazım Reisi Şevki Paşa da mezunen gelip…” (s.901)

“…cümleten develer ile delîl Şeyh Abbas Efendi'nin hanesine geldik.” (s.1008)

“…Mekkevî reşadetlû Şeyh Abdullah Bârûm Efendi hazretlerinin yanına gidip…” (s.1010)

“Şeyh Abdullah Dihlevî kuddise sırruhu” (s.333)

“…Süleymaniyeli Şeyh Abdullah Efendi'nin fakir hakkında Yahudi olmuş gördüğü rüyasını…” (s.1551)

“…”Ey derviş, niçin Şeyh Abdurrezzak'ın nasihatine gitmezsin?(…)”…” (s.1536)

“Şeyh Ahmed-i Hadreveyh kuddise sırruhu'l-azîzin şuna buna pek çok borcu var idi.” (s.1310)

“Badehu mumaileyh Şeyh Ali Efendi hazretlerinin huzuruna çıkıp ellerini bûs ettim.” (s.198)

“Nitekim Şeyh Attar hazretleri nakil eder…” (s.357)

“…faziletlû reşadetlû Şeyh Celâleddin Efendi hazretleri kürsüye çıkıp…” (s.1296)

“Bizim Evrak Müdürü Şeyh Cemal Efendi yanımda idi.” (s.1142)

“Şeyh Ebû Muhammed Abdulcelil buyurdu ki…” (s.1236)

“…câmi'-i şerîfi imam ve nazırı Şeyh Emin Efendi daileri vesatetiyle…” (s.827)

“O zat da aldığı emir üzerine Mevlevîhaneye gelip Şeyh Enis Efendi hazretlerine böylece arz etmiş.” (s.948)

“Şeyh Fergânî söyle [şöyle] zikr eyledi ki filhakika evvelden âhire varınca…” (s.1237)

“Şununla istidlâl ediyorum ki Şeyh Galib merhumun nutku gibi:(…)” (s.1158)

“Sancaktar Câmi'-i şerîfi ferrâşı bizim Türbedar Şeyh Hacı Ali Efendi'yi gördüm.” (s.862)

“Hemen o gün postahaneden alınıp reşadetlû Şeyh Hacı Eşref Efendi hazretlerine takdim kılınmış ise de…” (s.1164)

“…Ankara'dan âşinâ-yı âlem-i ma'nâ olan faziletlû, reşadetlû Şeyh Hacı Halil Efendi hazretleri,(…)” (s.912)

“Mumaileyh Şeyh Hasan Efendi o kadar ehl-i butûn değil idi.” (s.193)

“Koca eski Şeyh Hasîb Efendi lâtifesi ciddi oldu,(…)” (s.1208)

“…Hımıs'ta Şeyh Hızır Efendi kuddise sırruhu'l-âlîden yed tutup…” (s.768)

“…Erzurumî Şeyh Hüseyin Efendi hazretlerinin ziyaretlerine gidilip…” (s.409)

“…çünkü pederleri Şeyh İbrahim Efendi Gümüşmadeni'nde ikamet ile irşada memur,(…)” (s.1437)

“…bundan birkaç mâh mukaddem Şeyh İsa Efendi hazretlerinden yed tutup zikir almış idi…” (s.751)

“…tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriye-i kibâr-ı meşâyıhından Tokadî reşadetlû Şeyh İsmail Sırrı Efendi hazretlerinin malûmu olmakla…” (s.430)

“Şöyle ki eş-Şeyh İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz,(…)” (s.11)

“Mezkûr câmi'-i şerîfte tarîkat-ı aliyye-i Halvetiyyeden Hazret-i Şeyh İzzeddin…” (s.855)

“…Erzincanlı bir zât-ı âlî-kadr merhum ve mağfur eş-Şeyh Mehmed Sâdık kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin…” (s.638)

“Şeyh Muhammed-i Ma'sûm-ı Urve-i vuskâ Sâhib-i Mektûbât kuddise sırruhu,(…)” (s.333)

“Ve Gül Câmi'-i şerîfi imam vekili ise meşhur ve maruf Şeyh Mustafa Efendi olup…” (s.872)

“…gayet meşhur ve maruf, cümlenin müsellemi Şeyh Müslim Efendi idi.” (s.1208)

“…Şeyh Nazif Efendi bir tezkire yazıp göndermişler.” (s.919)

“…çünkü otuz beş kırk seneden mütecaviz olmuş pederleri Şeyh Osman Efendi merhumun…” (s.1300)

“Müşarünileyh Şeyh Rıza efendimiz bu hâli görünce…” (s.431)

“Şeyh Seyfeddin Arif kuddise sırruhu” (s.333)

“Şeyh Seyyid Muhammed Nûrî-i Bedâvunî kuddise sırruhu” (s.333)

“…Şeyh Süleyman Efendi hazretlerinden biat edip…” (s.639)

“Ondan sonra pîrim Şeyh Şa'bân-ı Veli ve daha sonra…” (s.1075)

“Şeyh Şemseddin Han-ı Cânân-mazhar kuddise sırruhu” (s.333)

“Şeyh efendinin yanında Şeyh Şerafeddin Efendi oturuyor idi.” (s.1214)

“…Şeyh Şihâbeddin Surûrî hazretleri ibrâz-ı hürmet zımnında piyade olarak…” (s.1186-1187)

“Ve Şeyh Takiyuddin es-Subkî şöyle dedi ki…” (s.1237)

“Bunu dadım Şirin Kadın işitip…” (s.120)

“…o vakit selefim ruznamçeci Şükrü Efendi'nin alîlü'l-vücûd olarak icra olunan…” (s.1765)

“Bunlar paşa hazretlerinin değildir, damadı Yüzbaşı Şükrü Efendi içindir.” (s.1125)

“…Reîs-i Meclis olmak üzere Ferik Şükrü Paşa, Dersaadet'ten Erzincan'a geldi.” (s.364)

“…Beyzade Tahir Efendi'nin Câmi'-i kebîr civarında olan konaklarında oturdum ki orada pederim teehhül etti.” (s.428)

“Tarîk-i Bektaşî'den Süvari Alay Kâtibi Tahir Efendi namında bir zat dahi orada idi.” (s.388)

“…yerine Ferik Tahir Paşa rütbe-i müşîriyet ile nasb u tayin buyuruldu.” (s.901)

“Birinci Şube Müdür Muavini Tahir-i mutahhar Efendi,(…)” (s.984)

“Derhâl doktor Kolağası Tahsin Efendi celp ile tedavi olunmaya başlayıp…” (s.869)

“…topçu fırkasına mensup Ferik saadetlû Talat Paşa hazretleri teşrif buyurdular.” (s.1214)

“Arkamdan sarı sakallı Tatar Seyfeddin Ağa namında birisi “Gel bu sağ cihete doğru gidelim” diyordu.” (s.1430)

“Bizim berber Tatarzade Mehmed Ağa'nın söylediği beyti işit:(…)” (s.1817)

“…Merkez Kumandanı Mirliva Tayyar Paşa ve…” (s.726)

“…”Eğerçi bu dergâh, Terzi Baba'nın ise kendisi içinde yatar idi! Neden Terzi Baba'nın oluyor?”…” (s.503)

“…”Münasip olur ise tarafınızdan Isparta Redif Livası Kumandan Vekili Alay Emini Tevfik Efendi'ye bir kâğıt yazayım,(…)”…” (s.1782)

“…Ankara Valisi devletlû Tevfik Paşa hazretleri müşarünileyh hakkında bir inha verip…” (s.912)

“Şöyle ki fî 8 Şubat sene 1898 milâdisinde Amiral Togo taht-ı kumandasındaki donanması,(…)” (s.1392)

“Hatta Erzurum'un eski müftüsü Tursun Efendi Hoca,(…)” (s.451)

“Hatta harem-i âlîleri, refîka-yı fakîrîyi kendisine ahiret kardeşi edip daima “Uhtî” diye çağırır idi.” (s.741)

“Ummu Eymen ve gayrılar bilmeyip…” (s.1240)

“…”Efendimiz, validem cariyelerinin ismi Ümmügülsüm'dür.”…” (s.830)

“…Ummu Habîbe binti Sufyân,(…)” (s.1253)

“Derhâl bizim aşçı kadın Ümmü Hâlid'i gönderdim ve abdest tazeleyip kalem elbisemi giyip ric'at ettim.” (s.745)

“…Ummu Seleme radıyallâhu ta'âlâ anhânın hâne-i sa'âdetlerine teşrif buyurdular.” (s.958)

“…onun pederi Kastamonulu Halil Ağa ki Uzun Halil Ağa demekle meşhur olup…” (s.81)

“…ve murdi'ası Ümmü'l-Fadl idi ki…” (s.707)

“…yerinde bizim Mevlevî Kaymakam Vahyî Bey var idi,(…)” (s.1183)

“…Yâver-i harbleri Mülâzım Vakıf Bey'i göndermişler.” (s.1646)

“…ve Vâlide Sultan ve…” (s.1489)

“...mahlas-ı sa'âde leri Vehbî'dir.” (s.427)

“…Ferik Veli Paşa hazretlerinin konağı karşısında bir hane istikra edip odanın birisini şöyle mefruşat ile döşedik.” (s.330)

“Mösyö Vesseliki'nin iyice ehemmiyetle telakki olunan…” (s.1407)

“Oradan beraberce Müşir Yaver Paşa hazretlerine gittim.” (s.551)

“…Yazıcıoğlu Mehmed Efendi kuddise sırruhu'l-azîzîn…” (s.42)

“…üçüncü şube müdür muavini alay kâtibi Yusuf Efendi birlikte…” (s.720)

“…Hazret-i Yusuf Sümbül Sinan kuddise sırruhu'l-azîzin huzûr-ı sa'âdetlerine gidip…” (s.1306)

“…ve General Zadoyang idi.” (s.1401)

“Geçenlerde Adana valisi olup vefat eden meşhur Ziya Paşa merhum zaten…” (s.181)

“İhvandan Hattat Ziya Efendi bir gün Sahaflar Çarşısı'na gidip…” (s.930)

“…onun yerine Yirminci Fırkanın Kırkıncı Livası Mirliva saadetlû Ziya Paşa'nın reis-i levâzım nasp ve tayinine takdim olunan…” (s.1440)

“İşte bunların böyle meclis-i muhabbetlerinden dahi ayağımı kesmediğim ve ehl-i zâhir ile zâhir ve ehl-i bâtın ile bâtın olduğum cihetle fakirin ismi, “Zü'l-cenâheyn Sultân Baba Efendi” tesmiye etmişler idi.” (s.532)

2.25.2. Yer, Su, Dağ, Köy, Meydan, Cadde, Sokak, Ev Adları

“İnsanlar bir yere ad verirken yörenin kültürel değerlerinden veya coğrafi özelliklerinden istifade ederler. O yerin bitki örtüsü, hayvan varlığı, coğrafi özellikleri ve iklimi gibi niteliklerin yanında etnik yapısı, orada yaşamış/ yetişmiş kişiler veya meydana gelmiş önemli olaylar, inanışlar, yörede icra edilen meslekler, türlü kavram ve duyguların ifadesi durumundaki renkler yer adlarının oluşumuna kaynaklık eden unsurlar arasındadır.”[160] “Yer adları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde ad vermede genellikle o yerin coğrafyası, kültürü ve tarihî geçmişinin dikkate alındığı görülmüştür. Bu nedenle yer adları bir toplumun ya da bölgenin kültürü, coğrafyası, tarihî hakkında bilgi vermektedir.”[161]

İncelenen eserde yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları ile ilgili birbirinden farklı örneklere rastlanılmıştır. Tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

“...Âsitâne-i aliyyede Kandilli karyesinde(...)Kandilli'ye geldim(...)Kandilli'nin şiddet-i rüzgârı(...)zaten Kandilli'de iskân etmekte olduklarından(...)Kandilli'ye nakl-i hâne etmiştir.” (s.81)

“…”İçeri Göksu” tabir olunur mesire-gâhta bir ağaç altında…” (s.82)

“...Nefise Hanım, Kanlıca'da Hünkâr hamlacılarından mütekait bir adama...” (s.82)

“...Kandilli köyünün İslâm mahallesinin nısfından ziyadesi...” (s.82)

“...Kastamonu'da Çerkeş namında olan köyü vaktiyle bunların ecdadı bina ve inşa etmeli imiş.” (s.83)

“...Dersaadet'te Süleymaniye civarında konağında ikamet eder ve muahharen valilik ile taşralara gider idi.(...)daima Dersaadet'te bıraktığından mumaileyh Beşir Ağa bunların

[160] İdris Nebi Uysal-Hasan Coşkun, “Renge Bağlı Yer Adları: Karaman / Sarıveliler Örneği”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 68, (2019), s.207.
[161] Mehmet Emin Tuğluk-Tuba Özfidan, “Batman İli Mahalle, Bulvar, Cadde ve Sokak Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Folklor Akademi Dergisi**, V, 2, (2022), s.498.

üzerinde kethüda gibi kalır idi ve paşanın Dersaadetçe her bir umûr ve husûsunu görür idi.(...)Beşir Ağa, Dersaadet'te Şehzadebaşı'nda İmaret Sokağı'nda harem ve selâmlıklı bir konak aldığından(...)Dersaadet'e nakl-i hâne ettiler.(...)taburuyla Dersaadet'e avdet etti(...)Dersaadet'e avdet ettikten sonra(...)Üsküdar'a Selimiye Kışlası'na götürdü." (s.84)

"Hatta beher cuma günü Şehzadebaşı'ndan kalkıp mâşiyen Sultan Mehmed'den karadan olarak(...)Unkapanı'na gidip oradan..." (s.86)

"...pederimi Halep valisi ile Halep'e gönderdi." (s.86)

"...mürşitleri Bursa'da Abalı Efendi namında ehlullâhtan bir zat imiş." (s.87)

"...Langa Yenikapısı'na giden yolda..." (s.88)

"...ihtiyar ayvazımızla beraber Vezneciler'e gitmek üzere evden çıktım." (s.118)

"...Dersaadet'i ilk teşriflerinde ve evâil-i sülûklarında Şehzadebaşı'ndan ve Direklerarası'ndan geçer iken..." (s.127)

"...Mekke-i mükerreme'de bir hatun var imiş.(...)o hatun Mekke'den Medine'ye hicret etmiş,(...)" (s.130)

"Bu kalem, Hassa ve Dersaadet ve Anadolu ve Rumeli ile Arabistan ve Bağdat ordularının..." (s.185)

"Bir hayli müddet Kandilli'den kaleme devam eder idim.(...)hanesi Lâleli'de meşhur Saatçi Emin Efendi'nin dükkânının ittisalinde bakkalın üzerinde caddeye nâzır idi." (s.192)

"...Lâleli caddesinde Mecnun-veş geşt ü güzâr edip kalem efendileri görüp ahvalime taaccüp ederek..." (s.193)

"Şehzadebaşı'nda Direklerarası'nın arkasındaki bahçeli hamam ile Çarşıkapısı'nda Örücülerbaşı'ndaki Çifte Hamam onun idi." (s.195)

"...cümleten birlikte olarak kalkıp o zatın Yenibahçe Çayırı'nda olan hanesine gittik. O tarihte âdet-i belde,(...)" (s.196)

"...Bülbülderesi'nde müşarünileyh Mesnevîhân Hazret-i Hüsameddin kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerine giderek..." (s.318)

"Mumaileyh Abdullah Efendi. İzmirli ve Sultan Bayezid'de kâğıtçı olduğu hâlde dükkânını akrabasından birisine verip Mevlevîhaneye gelip çilekeş olmuş idi." (s.319)

"Bu sırada Rusya devletiyle muharebe kokusu çıkmaya başladı,(...)" (s.324)

“Artık derakap hane buluncaya kadar süt biraderim Ahmed Bey'in Beşiktaş'ta olan konağına müsâfereten gittik.” (s.325)

“…Erzurum'a altı saat mesafede olan Hasan Kalesi'ne gelmiş,(...)” (s.326)

“...Bahr-i Siyâh'a vapurumuz baş vurdu.” (s.328)

“...Karadeniz'in balıkları gibi sefine-i fikri sardılar.(...)Karadeniz'i bastırıp harekete mecâli kalmadı,(...)” (s.328)

“İşte bu hâl ile Siyah Deniz'in yüzünü ak ederek...” (s.328)

“...Kâğıthane denizinde gider gibi fırtınasız ve dalgasız gittik.” (s.328)

“...Trabzon'a muvasalat müyesser olup o zaman Trabzon sevk memuru bulunan(...)Trabzon derelerine vurarak(...)Trabzon'dan çıkıp oraya gelinceye kadar dağlar ve karlar içinde yuvarlanarak gelmiş idik.” (s.329)

“...Erzurum'a hareket olunmak üzere(...)Erzurum denilen mahal de dağlar arasında bir yerdir.(...)Onlar Erzurum'u beyan etmeye başladılar. O zaman aşk ve neşem ziyadelendi.(...)”...Şimdi artık Erzurum pek emn ü emân ve cümle memurin istirahat üzeredir”(...)bir cebel üzerinden Erzurum ovası müşahede olundu.(...)o neşe ile Erzurum'a dahil olduk.(...)İşte bir akşam üzeri Erzurum'a muvasalat olundu.” (s.329)

“...Cevizli'ye doğru gidiyoruz.” (s.329)

“Bayburt'a vardık.” (s.329)

“Oturduğum hane ufak olduğundan Boyahane Mahallesi'nde diğer fevkanî bir konak istikra ettim.” (s.331)

“...Muş sancağının fevkalâde evrakını dolaştırır...” (s.332)

“Bir de haber aldık ki Müşir Paşa hazretleri ordunun Erzincan'a naklini Dersaadet'e yazmış.(...)Lâkin Erzincan gayet bağlık ve bahçelik fevkalâde güzel,(...)” (s.332)

“...Musul'da olan cebele vâsıl oldukları gibi,(...)” (s.335)

“...Tokat'ta meşhur mazinneden Bozzade Hoca Efendi hazretlerinin yanında idi.” (s.339)

“...Erzincan'a teveccüh edip Cebice cebelinden aşağı iner iken...” (s.339)

“...”...aldı semt-i Fener'den fitili!”...” (s.351)

“...Vaskirt nam mahalle kadar azimet olundu.(...)Mezkûr kışla,Vaskirt yolu üzerinde olup...” (s.362)

“...Kayseri Mevlevîhanesi'nden mektup yazıp bir Mevlevî neyzen istedik(...)Kayseri'den neyzen geldi(...)” (s.367)

“Gözlerimden akan Nil, Fırat mıdır nedir bilmiyorum.” (s.368)

“Müşarünileyh, Hazret-i Şeyh Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin Sarıgöl'de olan bahçe-i sa'âdetlerinde ikamet buyurur idiler.” (s.370)

“...”...Arabistan'da pek çok geşt ü güzâr ettim(...)”...” (s.385)

“...ve nevâhî-i Mısır'da karar kılmış...” (s.390)

“Bir kere dahi Cimin karyesine gittik.” (s.417)

“...şehirde Araplar Mahallesi'nde Hazret-i Mürşid-i Ekrem efendimizin ta'allukât-ı devletlerinden(...)Araplar Mahallesi'nde olan konaklarında ikame olunmasına...” (s.421)

“Ancak Mısır'a uğramışlar idi.(...)Mısır'a duhullerinde efendimizin niyet-i aliyye-i reşâdetleri(...)Mısır halkı Kabe gibi ziyaret etmeye başlamışlar.” (s.428)

“...Şâm-ı şerîf'e uğramadıklarını beyan buyurdular.” (s.428)

“...o kış orada istirahat edip muahharen Hicaz'a teşrif buyurmuşlardır ki(...)efendimiz Hicaz'da iken(...)hatta Hicaz'dan avdetlerinde ziyaret için(...)Müşarünileyh efendimiz hazretlerinin Hicaz'dan avdetleri badehu hîn-i mülâkâtta Hicaz sohbet-i aliyyelerinden olarak bazı şeyler ifade ve beyanı sırasında...” (s.428)

“Ve avdetlerinde Süveyş'te fevkalâde bir fırtına zuhuruyla...” (s.428)

“...Gâvurboğan'daki (yani mahallesinin ismidir) tekke-i âlîlerine misafir etmek üzere niyet etmişler...” (s.430)

“...”Hüseyin, sana diyâr-ı Rûm'u verdim”...” (s.431)

“...Bitlis'e teşrif edip hayli müddet orada ikamet ettikten sonra...” (s.431)

“Şeyh Hüseyin Efendi oradan veda ile Erzurum'a avdet edip Gâvurboğazı tabir olunur mahallede...” (s.431)

“Dergâh-ı şerîfe kurbiyeti cihetle Sığırcık nam mahallede bir konak icar edip pederim, validem cümleten orada iskân olundu.” (s.433)

“...”...sefîne-i Nuh dahi Cebel-i Cûdî'ye yanaşıp içinde olan ahaliyi taşraya ihraç etti.(...)”...” (s.436)

“Kendileri zaten Oltu kazasından olup Erzurum Müftüsü Ömer Efendi dahi oralı olduğundan doğruca oraya misafir olmuşlar.” (s.446)

“...Aziz Efendi hanesi dahi Habibefendi Mahallesi'ndeki bizim haneden daha yukarıda demektir.” (s.449)

“...Atpazarı Meydanı'na doğru yola revan olduk.” (s.456)

“Gürcükapısı'na geldik.” (s.456)

“Erzurum'a üç saat mesafede olan Ilıca nam köye vâsıl olduk.” (s.456)

“Hele zaten fakirin gözüm yaşlı olmakla Ilıca'nın önünden akar ve Erzincan'a gider. Fırat suyuyla göz yaşımı beraber revan ettim.” (s.457)

“...şimdi hayatta olan Mehmed Vehbî ve Bahaüddin biraderlerim Harput'ta sâkin olup...” (s.477)

“Fakir yalnız Vaskirt cebelinin eteğine kadar çıkmış ve orada muntazır-ı dîdâr-ı hazret olmuş idim.” (s.485)

“İşte o dem, o saatte orası bir ufak cebel-i Arafat olup...” (s.486)

“...Hazret-i Nebevî sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerini leyle-i mi'râcda Kudüs-i şerîfte istikbal buyurdukları gibi...” (s.493)

“Hatta o tarihte Dağıstan ulemasından birisi Amasya tarafında mehdilik iddiasında bulunarak...” (s.500)

“...nehr-i Fırat'a olan cihetinden ve ittisalinde bulunan su gözesinden bir hayli mesafe aheste aheste gezerek ve muhabbet ederek dolaşıp tekrar dergâh-ı şerîfin şarkı canibinden avdet ettik.” (s.501)

“Badehu devletlû Derviş Paşa hazretleri Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşîriyetinden infisal ile Diyarbakır Vilâyeti'ne gelmiş idi.(...)tevcih buyrulduğu cihetle Diyarbakır'dan...” (s.502)

“...misafir olacakları Urik karyesinde hulefâdan meşhur Ömer Efendi Hoca var idi.” (s.502)

“...Halilullâh Mahallesi'nde ve sarayın ittisalinde Cerrrah Hasan Efendi'nin hanesini icar edip...” (s.506)

“...”Yemen'de bir mahalle mutasarrıf oldunuz, hemen doğruca Yemen'e gidilmesi” irade buyurulmuş olduğundan...” (s.513)

“...Til karyesine gelin almak için med'uv idim.” (s.516)

“...oradan doğruca Şıhlı karyesine geldik.” (s.518)

“...Cebice Boğazı ki mazallâh işte burası ehlinin malûmudur, buradan yaz günü zor gelir.” (s.519)

“...boğazı geçip Tercan Ovası'na düştük.” (s.519)

“...Mamahatun'a geldik ki Erzincan'dan yaz günü süratle giden adam ancak böyle üç günde Mamahatun'a gider,(...)Oradan yani Mamahatun'dan ferdâsı günü kezalik bir büyük cebel var,(...)” (s.519)

“...bir büyük cebel var, onu da aşar isek artık Yeniköy'e gelip(...)Lâkin dağdan Yeniköy'e inmemize...” (s.519)

“Ayrıca hane icare etmek efkârı üzerine Erzincan kapısında meşhur Çavuşoğulları'nın hanesini icar ettim.(...)Bu defa böyle hâric-i sûrda ve Erzincan kapısında ikame etmeye sebep...” (s.521)

“...”...Beyrut'tan karusa ile Şâm-ı şerîf'e giderseniz.(...)”...” (s.527)

“O sene-i mûbâreke ramazân-ı şerîfinde Trablusgarp valisi olup…” (s.528)

“Müşarünileyh Hâlet Paşa hazretleri ba'de'l-'îd Sivas valisi olup Sivas'a azimet buyurdular.” (s.529)

“Hemen o gece arabayla doğruca Uştûre'ye geldim.” (s.530)

“...çiftliğin merkezi olan Istabl karyesine geldim.” (s.530)

“...”[...Rebve, Şâm-ı şerîf'e karîb bir dağın ismidir ki onun üzerinden Şâm-ı şerîf ziyade latif görünür.]”...” (s.530)

“Devenin boynu, Mısır kapısına doğru uzanmış yani Kadem-i şerîf denilen mahalle doğru.” (s.530)

“...Kanavât denilen mahalledir ki oradadır hâne-i sa'âdet-i Mevlânâ Ziyâeddin Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz.” (s.531)

“Meşhur Üsküdar'da Nuhkuyusu'nda pederlerinin tekkesi vardır.” (s.531)

“...Derviş Paşa hazretleri tarafından mumaileyhâya on bin kuruşla mubayaa olunan Sûk-ı Sarıca'daki hane...” (s.538)

“...Der-i aliyyeye avdet buyurdular.” (s.540)

“...Konya'dan teşrif buyurdular.” (s.540)

“Binaenaleyh istikbaline Elhâme'ye gelmişler idi.” (s.542)

“Bunun Adana'ya gönderilmesi hikmetinden sual ettim.” (s.545)

“...”Sizin iş uzadı. İşte ben de Bosna'ya gideceğim.(...)beraberce Bosna'ya gidelim”(...)”...Bosna Valisi olduğundan fakiri, harem ile beraber Bosna'ya götürmek isterler.(...)”...” (s.549)

“...Elhâme sahrasında bir çok bilmediği ve tanımadığı asâkir var.” (s.556)

“...Cidde'de Hazret-i Havvâ validemizin yanına defnolunmuştur,(...)” (s.560)

“...Batum'da Derviş Paşa hazretleriyle birleştiler.” (s.560)

“Dört sene sonra Midilli adasından bir mektubu geldi.” (s.563)

“Oradan İşkodra Vilâyeti dahilinde bir memuriyet ile istihdam olunmak üzere o vakit İşkodra Merkez Mutasarrıflığına giden Ziya Paşa ile beraberce oraya gitti.” (s.564)

“Mumaileyh Salih, doğruca onun yanına gidip o sayede Kavaya kazasına a'şâr başkâtibi olup muahharen Dıraç kazası Meclis-i İdâre Başkâtibi Manastırlı Hamdi Efendi'nin...” (s.564)

“...Beylerbeyi'nde Niyazi Efendi hazretlerinin sahilhanelerinde yatıp...” (s.565)

“...doğruca Selânik'e teşrif buyurulup...” (s.565)

“...”Arafat'a çıkmazdan evvel...”...” (s.565)

“...gözlerimden Ceyhun gibi akan yaşlar aşk ocağını söndürdü.” (s.567)

“...Arabistan kıtasında hemân birinci addolunur.” (s.570)

“...hanemizin önü Tophane Meydanı gibi açıldı.” (s.574-575)

“...Hazret-i Mevlânâ Hâlid kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Sâlihiyye'de ve cebel üzerinde türbe-i şerîfleri müşahede olunurdu.” (s.582)

“Muahharen Muhasebeci Hâlid Bey Çankırı'ya defterdar olup yerine Bâb-ı Seraskerî hulefâsından Cemal Bey geldi.” (s.588)

“...Siirt sancağında bulunan ikinci taburuna tabur kâtibi olmuştur.(...)Zaten Siirt sancağı burc-ı evliyâ ve makarr-ı hazerât-ı sâdât-ı kirâm olup...” (s.601)

“An-asl Erzincan'a karîb olan Şiran kazası a'lem-i ulemâsından...” (s.605)

“...müddet-i medîde Çorum sancağında(...)Müşarünileyh hazretleri çoktan beri Çorum'da olmasıyla...” (s.605)

“...”Süveyş denizinde bir büyük fırtınaya tesadüf ettik.(...)”...” (s.607)

“Böyle muhabbetler ile Dunmâr nam mahalle gelip orada arabadan inip...” (s.608)

“...zemzem gibi nûş ettim.” (s.623)

“...Yemen diyarlarında kalmış, Hudeyde'de vefat etmiştir.” (s.625)

“Hatta rivayet olunur ki Buhara tarafından bir pîr-i fânî meşâyıhtan bir zat gelip...” (s.626)

“Erzincan ahalisinden Halilullâh Mahallesi'nde gayet sevgili ihvanımızdan Hacı Hatib Efendi hazretleri var idi.” (s.628)

“...”Bir adamın birisi İstanbul'da Aksaray'dan aşağı doğru gider imiş.(...)”...” (s.628)

“...”O kaza, Aksaray dairesinde Bozok sancağındadır”...” (s.629)

“Muahharen biraderim Mehmed Vehbî Efendi, Harput Redif Başçavuşu olup validesiyle beraber Harput'a gitmişler.” (s.632)

“...taburunun ikametgâhı olan Siirt'e gitmek üzere...” (s.633)

“İptida Rumeli'nde Sofya nam belde-i azîmede sâkin olup...” (s.639)

“...oradan Hama'ya sirayet etmiştir.” (s.725)

“...Hımıs'a doğru teveccüh ederek...” (s.726)

“...Koca Mustafa Paşa civarında bir berber var imiş.” (s.741)

“...taburu Gümüşhane'den geriye ric'at ve avdet ettirdiler...” (s.770)

“...buradaki kolera illeti Beyrut'a cebel-i Lübnân'a gitmiş, orada hükmünü icra ediyormuş havadisi üzerine...” (s.771)

“...İzmir'e kadar asla hareket ve raks u cümbüşe kıyam etmeyip(...)Ancak İzmir'e geleceğimiz gün gönül arzu etti ki...” (s.796)

“...Kâğıthane Deresi gibi sütlimanlık eyledi.” (s.796)

“...”Bu gece Marmara açığında çok soğuk olur, burada duramazsınız.(...)”(...)Hamdolsun o gece dahi rahat u huzur ile Marmara'dan mürur edip...” (s.796)

“Ferdâsı günü yine bu minval üzere Kale-i Sultaniye'ye geldik.” (s.796)

“...doğruca Ortaköy'de olan sahilhaneye gittiler.(...)Ortaköy'de olan sahilhaneye avdet ederim. İşte o gün yalnız niyaz ve dualar olunup badehu oradan Ortaköy'de müşarünileyh Derviş Paşa efendimiz hazretlerinin sahilhanesine geldim.” (s.797)

“...yüzüm gözüm sürmek için Eyüp'e gittim.” (s.797)

“...Galata'da Yeraltı Câmi'-i şerîfi'nde medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan...” (s.799)

“Lâkin halam hanım ve beraberinde bulunan taallukattan Dilber Hanım, Dersaadet'te Taşkasap'ta diğer teyzem Fatma Hanım'ın mahallesinde haneleri olduğu cihetle kışın oraya naklettiler.” (s.800)

“Oldukları hâne-i sa'âdet Şühedâlar'da İzzet Paşa Köşkü'nde olup harem-i şerîfin karşısında olmakla...” (s.803)

“...Tercan karyeli Şeyh Sâdık Efendi'ye ve Türbedar Hacı Mahmud Efendi'ye irade buyurmuş olduklarından,(...)” (s.805)

“...Derviş Paşa hazretlerinin Yüksekkaldırım'daki konağının ittisalindeki bir haneye konup...” (s.809)

“...Merkez Efendi civarındaki kabristan'a defnolunmuştur,(...)” (s.809)

“Hatta Hasköy'den karşıya yürüyerek adamlar geçmiştir...” (s.810)

“...”...Yirmi gün kadar ruhsat alıp Bursa kaplıcalarına gideceğim”...” (s.828)

“...Bâb-ı Seraskerî meydanına doğru ağlayarak gittim.” (s.829)

“...Boğaziçi'nden seyelân eden akıntıyla yarış ederdi.” (s.837)

“...Kâğıthane Deresi'nde gider gibi Beyrut'a muvasalat müyesserkerde-i Cenâb-ı İzzet oldu.” (s.839)

“...Çalık Mahallesi'nde Tavusiyye (?) Câmi'-i şerîfi karşısındaki haneye nüzul olundu.(...)İşte bir iki gün güya istirahat olunmak üzere Çalık Mahallesi'nde alık alık oturdum.” (s.843)

“…Bikâ' el-aziz'de olan çiftlikâtlarında mevcut bulunan…” (s.846)

“İşte o kış Çalıklar Mahallesi'nde mahdûm-ı âcizî Hüsameddin Efendi'nin mahdumu olup Kantara Kazası'nda büyük validesinin yanında memede olan Mustafa Fehmi Efendi hazretlerini de getirip beraberce kışladık.” (s.849)

“...Kanavât'ta Tadîl Mahallesi'ne erenler himmetleriyle pervâz olunup orada bir hanede sâkin oldum.” (s.855)

“...oradan dahi Sûk-ı Sarıca'daki...” (s.855)

“...Karaman Mahallesi'nde(...)fehvasınca o mahallede...” (s.855)

“...pederleri dahi Havran'da Arap şehit etmiş idi.” (s.860)

“...bizim eski hane tarafına doğru İmaret Caddesi'ne gidiyor.” (s.862)

“...nısf-ı tarîk olan İştevrî'ye muvasalatta...” (s.877)

“...fakirlerinin rûy-ı siyâhını Akdeniz yıkamaksızın...” (s.877)

“...”Vapur, Yafa'dan Kudüs hacılarını alıp...”...” (s.878)

“...İstanbul'daki mahallemiz olan Selçuk Sultan Mahallesi'nde hâne-i âcizî ittisalindeki teyzem Fatma Hanım'ın kerimesi Ayşe Hanım'ın hanesinde misafir olduk.” (s.878)

“Meğer ki Çengelköyü'nde icar olunan köşke naklolunacağından...” (s.880)

“Yani fil, gözünü yumup Hindistan'ı vakıada gördüğü gibi o pîrin dahi eğerçi zâhiren gözü görmezdi, velîkin bâtınan Hindistan-ı hakîkati görmüş ve âlem-i ceberût u lâhûtu müşahede kılmış idi.” (s.883)

“Yani hac ve umreyi eda edip Merve ve Safâ'da sa'y eyledin tut,(...)” (s.885)

“...fakirin Üçüncü Orduya gitmek sözü açılıp merkezi olan Manastır'ın âb u havasından ve oraların ucuzluğundan söz açıldı.” (s.898)

“...”...oradan azl ile Şam çöllerinde...”...” (s.899)

“...Ankara'dan âşinâ-yı âlem-i ma'nâ olan faziletlû, reşadetlû Şeyh Hacı Halil Efendi hazretleri,(...)Ankara Sancağı cihetine gitmişler idi.” (s.912)

“...İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesine tahvîl-i me'mûriyyet ile Edirne'ye gitmek üzere iken,(...)” (s.917)

“...Sultan Ahmed Meydanı'ndan geçer iken, hayvanın başı Sultan Ahmed Meydanı'na doğru teveccüh edip oraya gitmeye yüz tuttuğunu görünce...” (s919)

“Mahallemiz Taşkasap'ta Selçuksultan Mahallesi olup...” (s.927)

“...”...Çemberlitaş'taki Köprülüoğlu Câmi'-i şerîfi'ne muttasıl köşe başındaki kahvehanede bulunur.(...)”...” (s.931)

“Sakin olduğumuz mahallin ismi Küçükpazar'dır; mahallesi Muradiye Mahallesi'dir.(...)Artık pazartesi ve cuma günü sabahları Küçükpazar'dan...” (s.949)

“...ve oradan karşı cihetteki diyâr-ı Rum'a ki Yunanistan'a teşrif buyuracakları...” (s.976)

“...ve müteakiben Yenişehir'in fethi müyesser-kerde-i Cenâb-ı Rabb-i İzzet olup...” (s.977)

“...Dömeke'nin fethi hakkında bir tarih söylenmesi icab edip(...)on gün sonra Dömeke fethiyle cerideler neşr ü ilâna başlamıştır.(...)”Edhem Paşa'nın Dömeke üstüne yürüdüğü tarihten...”(...)Binaenaleyh fakir de bu Dömeke'nin fethi hakkında...” (s.978)

“...Tesalya'da Osmanlı ordusuyla beyan eylediği fıkrâtın bir fıkrasında diyor ki...” (s.978)

“...Sarayburnu'nda vapur içinde iken...” (s.997)

“...alessabah İskenderiye'ye vâsıl olarak(...)İskenderiye'de müddet-i ikâmette ziyaret olunan...” (s.999)

“Orada bir gece ikametle ferdâsı günü cemaati şimendifer ile Süveyş'e isal edip mumları vapurdan çıkarıp Süveyş'e sevk etmek üzere(...)Ve ferdâsı günü de mumlar ile beraberce Süveyş'e gittim.” (s.999)

“...salı günü vapura râkiben Yenbu'a gitmek üzere niyet olunmuş ise de(...)sevk ü kader-i ilâhiyle de Yenbu'a der iken(...)sonra Yenbu'a gidecek imiş havadisi zuhur

etti.(...)"...sonra Yenbu'a imiş. Elli adet lira verilir ise o zaman evvelâ Yenbu'a olurmuş"..." (s.1000)

"...yani Bi'r-i Abbas denilen sahraya vâsıl olduk." (s.1002)

"...oradan bir saat mesafede Cebel-i Uhud'da..." (s.1003)

"...Rabig'de ihrama girdik." (s.1007)

"Mekke-i mükerreme'ye bir konak kalan mahal ki ismine Vâdî-i Fâtıma tesmiye olunur, kâmilen hurmalık bir arazî-i mukaddese ve mübârekedir,(...)" (s.1007)

"...oradan bir kenara yani zemzem kuyusu tarafına götürdü." (s.1008)

"...Müzdelife'ye yüz tuttuk.(...)Yatsıdan sonra Müzdelife'ye nüzul olunup..." (s.1011)

"...ferdâsı günü Mina'da şeytanı taşlamak için orada ufak taşlar topladık.(...)Badehu Mina'ya geldik." (s.1011)

"...Hücre-i Akabe tabir olunan nişana gidip şeytanı taşladık." (s.1011)

"Bu hâl ile Tûr-ı Sînâ'ya..." (s.1012)

"...kanala girip gece dahi kanalda Firavun Denizi'nin ortasında geceledik." (s.1017)

"On ikinci perşembe günü Port Said'e vâsıl olup bir gece dahi orada ikame ile on üçüncü cuma günü saat dokuzda hareket olundu." (s.1017)

"...İzmir'e iki üç saat mesafede olan Urla'ya geldik.(...)müfettiş paşayı serî'an Urla'ya gönderdiler." (s.1017)

"...cuma günü akşamı yani cumartesi gecesi leylî saat iki buçukta Kadıköy önüne gelip demir atmıştır." (s.1018)

"...oradan Küçüksu'da olan köşklerine gidilip..." (s.1018)

"Filhakika Ahırkapı açıklarında Feyyûm vapuruna mülâkat olunup..." (s.1018)

"İnşallah Trablusşam'dan kamış vürudunda daha muntazamları açılarak takdim olunacaktır." (s.1060)

"...çıkmış olduğum hane Muradiye'de Arnavut Bayırı'nda olup..." (s.1070)

"…Belgrat şehrinde mehd-ârâ-yı vücûd olmuştur." (s.1111)

“...Eyüp Sultan'da Otlakçılar'da Çadırcı Kadirî Tekkesine devam ederler imiş.” (s.1133)

“...kendisi Dersaadet'te Yusuf Paşa Çeşmesi'nde iskân ve ikamet etmesiyle...” (s.1147)

“...fakirleri dahi kendi mahallesine yakın Sülüklü'de ârâmla sülûk görmüş olduğumdan...” (s.1147)

“Sonra yani on sekiz seneden sonra Bahr-i Ebyaz'a yüz vurup siyah yüzümüz beyaz oldu.(...)Onun için Akdeniz'e sultan, Karadeniz'e kaptan ederler azizim,(...)” (s.1148)

“Hatta ki onlardan Gassân Şam'a ve Enmâr Yesrib'e ve Cuzâm Tihâme'ye ve Ezd Umân'a lâhik oldu.” (s.1162)

“...”...sabah Nîl-i mübâreki aksine cereyan ettir!”(...)”...Nîl-i mübârek gerisine cereyan etsin!”...” (s.1174)

“...Tatar, Horasan ve Belh'i harâb u yebâb eyledi.” (s.1187)

“Onda çok müddet meks etmeyip Akşehir kasabasına azimet ve oradan...” (s.1187)

“Tesadüfî olarak pazar günü alessabah da Cisr-i Mustafa Paşa'da ki Süvari On İkinci Alayında müstahdem mûmâileyhânın kardeşi bizim İzmirli Hüseyin Efendi de Cisr-i Mustafa Paşa'dan memuriyet ile Edirne'ye gelmiş.” (s.1196)

“…Şam'a iki saat mesafede Desya karyesinde tamir edilmekte olan çilehane…” (s.1216)

“Ve Cebel-i Hirâ'da halvet edip...” (s.1241)

“...on binden ziyade küffâr ile Bedir'e geldi(...)çıkıp Bedir'e vardır.” (s.1244)

“...belde-i Hire ve belde-i Hamre ve belde-i San'a'nın fethiyle...” (s.1249)

“...doğruca Sülüklü'de olan hâne-i fakîrîye gelinmiş;(...)” (s.1292)

“...”...Küçüksu'da olan köşklerine gidelim.”...” (s.1292)

“...doğruca İncirköy'de semâhetlû Sahib Molla Efendi hazretlerinin sahilhanelerine gittik.” (s.1294)

“...vapura râkiben Beylerbeyi'ne geldik.” (s.1294)

“Oradan bir sandala binip Kuruçeşme'de dâmâd-ı hazret-i şehriyârî atufetlû Hâlid Paşa efendimiz hazretlerinin sarayına gittik.” (s.1294)

“Sandal, Defterdarburnu'na gelince...” (s.1294)

“Topkapısı'na gitmek üzere(...)”...acaba Topkapı'da...”...” (s.1295)

“...”...ister iseniz şurada Şehremini'nde tramvaydan inelim,(...)”...” (s.1295)

“...”Sizi seyr ü temaşaya götüreceğim, lâkin neresini istersiniz? Alemdağı'nı mı yoksa bentleri mi veya sair mesiregâh mahallerden hangi ciheti ihtiyar buyurur iseniz...”...” (s.1302)

“...bentlere ve Sultansuyu'na gitmeye karar verilip(...)bentlerden geçip Sultansuyu'na gittik.” (s.1302)

“...Havuzlu Köşk'te tehyie olunan sofra-i mahsûsada...” (s.1305)

“...Kocamustafapaşa'da medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan Hazret-i Yusuf Sümbül Sinan kuddise sırruhu'l-azîzin huzûr-ı sa'âdetlerine gidip...” (s.1306)

“Teyze ve hemşiresi civarımızda Odalariçi tabir olunur bir uygunsuz mahalde ikamet ederlerdi,(...)” (s.1307)

“…Darülmeymene'ye dahil olduğumuz için.” (s.1313)

“...”Küçükpazar'da Arnavut Bayırı'nda Âsım Efendi'nin hanesine arabacı çek bizi, götür!”...” (s.1314)

“...Kırkkilise'ye gelip oraları geşt ü güzâr ederek...” (s.1320)

“...dört yüz kuruş maaşla Sofulu kazası reji idaresi tahrir kitabetine tayin olunmuş idi.” (s.1324)

“...”İyi bilirim, Maçka'da konakları vardır.”...” (s.1356)

“...”...Yoksa Kâğıthane'de ve Bahariye'de birtakım ef'âl-ı fuhûşe ile iştigale getirmemiştir”...” (s.1379-1380)

“…”Fatih civarında bir konak isticar ettim, artık pek çok muhabbetler edip görüşürüz”…” (s.1384)

“...Japonya'daki haşerât-ı lâyüflihûna gidip muavenet ediyorum.” (s.1388)

“...siz vaktiyle Kore ve Mançuri kıtalarıyla Port-Arthur ve Vladivostok ve filân yerleri gördünüz mü?” (s.1388)

“...Rusya'nın Kaf Dağı kadar kalkmış ve yükselmiş olan burnunu kırıp aşağı indirmek ve başını eğip önüne baktırmak için daha başka ledünniyâtı pek çoktur.” (s.1388)

“...”...Ammâ diyeceksiniz ki siz de Çin ile bundan evvelce muharebe ettiniz.(...)”...” (s.1390)

“...Avusturya İmparatoru için “Hele bunu bilir misiniz ne kurnaz hilekârdır, hâlâ Bosna-Hersek kıtasını tahliye etmiyor” dedi.” (s.1390)

“Yetmiş iki senesi Rusya muharebesinde asâkir-i şâhâne Kars'ta muhasara olup düşman askerleri Kars'a hücum ettikte(...)O da asker ile beraber Kars'ta idi.(...)”...düşman askeri Kars'a hücum ediyor.”...” (s.1391)

“...Chemulpo'da bulunan Varyag kruvazörü...” (s.1392)

“...İngiltere, Fransa ve Amerika devletleri harp sefineleri kumandanlarının vesâyâları üzerine...” (s.1392)

“...sefâin-i nakliyye ile Kore'ye asker ihracına devam...” (s.1392)

“...Kore'nin Mançurya hududu olan Yalu nehri sevahiline sevk ve tahşîd etmiş olduğu asâkirin(...)mayısın birinci günü Yalu nehrini mürur için...” (s.1393)

“Şimdiki hâlde Liao-yang havalisinde bulunmakta olan...” (s.1394)

“...istikbalen Avrupa ahvâl-i iktisâdîsi üzerinde mühim tesirat icra edecek büyük bir hadisedir.” (s.1396)

“Tokyo'da yalnız bir iplik mensucat fabrikasında üç bin amele bulunuyor.” (s.1397)

“1899 senesinde Yokohama'da bir banka...” (s.1397)

“...haberlere göre Kai-ping müsademesinde(...)Kai-ping'e üç bin beş yüz mecruh naklolunmuştur.” (s.1399)

“...son Wei-fang muharebesinde kırk sekiz saat zarfında(...)Wei-fang müsademesindeki zayiatımız yedi binden aşağı olmamalıdır.(...)Wei-fang hezimetinden sonra...” (s.1399)

“...Siu-yen'den Hai-cheng ve(...)doğru üç yoldan ilerlemektedirler.” (s.1399)

“Petersburg'dan vuku bulan iş'arattan...” (s.1399)

“...altmış bin kadar nüfusa malik olan Neîchvang beldesini de işgal etmişlerdir. Ruslar son zamanlarda Neîchvang'da kuvâ-yı külliye tahşîd ettiklerinden Neîchvang'ın sukutu herkesi mütehayyir etmiştir.” (s.1401)

“...Takoşan'dan gelen elli bin mevcutlu General Nuçi ordusuyla...” (s.1402)

“...Japonların Tilki Tepesi ve Yeşil Tepe istihkâmlarını da zapt ile...” (s.1402)

“...muvaffakiyatın en büyüğü son günlerde zapt ettikleri Kurt Dağı istihkâmâtıdır.(...)Kurt Dağı tepeleri tamamıyla...” (s.1403)

“...bir Japon ordusu Taitse nehrini mürur ile(...)Taitse nehrinin esnâ-yı mürûrunda pek çok facialar cereyan etmiştir.” (s.1405)

“...belki de Hindistan'ı taht-ı nüfûz ve istilâya alarak...” (s.1406)

“Ortada şu fikirler deveran ettiği sırada bu fırsattan bilistifade Londra'da bulanan...” (s.1407)

“Bankuk'ta mükemmel bir Japon mektebi küşad olundu ki...” (s.1408)

“...Siyam'ın en muktedir gençlerini yetiştirecek olan...” (s.1408)

“...birkaç seneler Kabul memalikinde kaldılar.” (s.1408)

“Avustralya kıtasının Japonya'ya civar olan aksamına...” (s.1408)

“...Bulgaristan hududuna geçmezden evvel bunları bir dere içinde abluka etmişler.” (s.1420)

“...Ma'an'a kadar olan...” (s.1421)

“...Midilli adasındaki Molova kale topçusu tababetine tayin olunduğundan...” (s.1436)

“...Rumeli ahalisinden bir zalim gaddar(...)”Ben Rumeliliyim,(...)”...” (s.1438)

“...Hocapaşa yangını gibi âteş-i gazab etrafa sarıp...” (s.1440)

“...Dersaadet'e uğramaksızın Dedeağaç tarikiyle İzmir'den berren Sivas üzeri Erzincan'a gitmesine...” (s.1440)

“...hanemiz Vefa Meydanı'na yakın idi.(...)yol boyuna muhabbet ederek Vefa Meydanı'na kadar gelip...” (s.1469)

“...beraberce Kestanelik'te bağlar başındaki üzüm bağına gittik.” (s.1489)

“...Marmara açıklarına doğru gittin,(...)” (s.1506)

“...sandalın fikir dümenini çevir de Kumkapı'ya yanaş.” (s.1506)

“Nefis hayvanını Ahırkapı'ya bağla da Çatlamışkapı'ya kırın gönlünü verme. Yenikapı'ya doğru teveccüh et ki orada sana yeni bir kapı açılsın. Oradan “Ya Samed” diyerek Samatya'ya yüz tutup...” (s.1506)

“...feyz ü atâya baş kesip Üsküdar'a geçme, Miskinler'i görme.” (s.1506)

“...Esad Paşa Köşkü'nün önünden gider iken o vakit Erzurum valisi olan Esad Paşa merhum köşkünde oturuyormuş.” (s.1522)

“...memlekete avdette esnâ-yı râhta Çardaklı Boğazı'nda kuttâ'-ı tarîk önüme çıkıp(...)Vaktaki Çardaklı Boğazı'na gelmişler,(...)” (s.1523)

“Anadolu'daki Kemah kazasında üç adam para kazanmak için İstanbul'a gelmişler.(...)oradan memleketleri olan Kemah'a gelmek üzere mâşiyen yola revan olmuşlar.” (s.1523)

“...”...Akşamları Sûk-ı Sarıca'da icar ettiğim haneye gelirim.(...)”...” (s.1534)

“San'a'ya üç saat mesafede bulunan Mesâcid'de(...)Sabaha karşı Kâ'u'l-Yehûd nam mahal ile San'a'ya muttasıl Bi'ru'l-garb asakîr-i şâhâne tarafından hücum ile...” (s.1597)

“Hatta Musa aleyhisselâm Medyen'den Mısır'a gider iken...” (s.1622)

“...Tûr-ı Garb-ı Eymen canibine seyri ilcâ edip giderken...” (s.1623)

“...”Sen Tuvâ nam vâdî-i mutahharedesin,(...)”...” (s.1623)

“Derviş Muhammed avdet edip Basra'ya gelmiş,(…)” (s.1660)

“…”…Hazret-i Şeyh Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîzin Sâlihiyye'deki türbe-i sa'âdetlerine gittik.(…)”…” (s.1684)

“...”bahusus ki Câbelkâ ve Câbelsâ o yerde iki şehrin ismidir ki biri şarkî ve biri garbî vaki olmuştur ve bu iki şehrin içinde olan halâyıkına ve bedâyi' ü sanâyi'ine hadd ü hasr yoktur”...” (s.1696)

“...bu cuma da Yeni İmaret'teki Sultan Bayezid Han Gazi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi olan câmi'-i şerîfe araba ile gittim...” (s.1784)

“...Isparta'ya gönderilen maaş senedâtının muhtevi olduğu akçe üç yedi hesabıyla buraya gelebilir,(...)” (s.1789)

“...Zindanaltı tabir olunan mahalle gittik ki Dârülhadis olan câmi'-i şerîf oraya karibdir.” (s.1790)

“...mumaileyh Hâlid Efendi'yi erenler Yemen hududuna attılar.” (s.1803)

“...”...kendisi Tophane'ye yakın olsun için Fındıklı'da bir hane kira edip oraya veriyor.(...)”...” (s.1813)

“...kendisine iki adet mecidiye verdim ki Eyüp Sultan'a gitsin. Onun orada ahbapları çoktur.(...)Filhakika Eyüp Sultan'a gitmiş.(...)”Evvelce size yazdığım gibi Eyüp Sultan'da Kurukavak caddesinde 34 numaralı İbrahim Efendi'nin hanesidir, yani sâhib-i hânenin ismi de sizin gibi İbrahim Efendi'dir.(...)”(...)mahallemizin caddesi olan Kurukavak gibi...” (s.1814)

“...fakirhane Hindistan'da meşhur ve bir simyahane olup senede bir kere açılıp...” (s.1824)

Ele alınan eserde adlar başlığına dair içeriklerin bir hayli fazla olduğu tespit edilmektedir. Böyle bir durumla karşılaşılmasında, Aşçı Dede'nin mesleki hayatının yanı sıra dindarlığının ve tarikatlara bağlılığının büyük bir etkisi olduğu fark edilmektedir, zira Aşçı Dede'nin mesleği nedeniyle birçok şehirde görevlendirildiği ve gittiği yerlerde edindiği çevresi vasıtasıyla da onlarca farklı grubun içine dahil olduğu dikkat çekmektedir. Aşçı Dede'nin yeni kişilerle tanıştığı ve girdiği ortamlarda çeşitli anlatılara kulak verdiği görülmekte ve hatıralarında hem bizzat tanıdığı kişilerin ve bulunduğu yerlerin hem de anlatılarda geçen kişilerin ve yerlerin adlarına çokça temas etmesinin bunlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

İnsan adları başlığı altında asıl adlar başlığına bakıldığında; Abbas, Abbas bin Abdulmuttalib, Abdi, Abdillâh bin Zeyd, Abdussemî, Abdulbasîr, Abduşşekûr, Abdulhafîz, Abdulkadir, Abdullah, Abdullatîf, Abdurrahman, Abdussamed, Adeviye, Adile, Adliye, Agâh, Ahmed, Ahmed Fevzi, Ahmed Kemaleddin, Ahmed Tevfik, Ahmed Ziya, Ali, Ali Ekber, Ali Evsat, Ali Asgar, Ali Akif, Ali Remzi, Arif, Arif Hikmet, Asaf, Asiye, Ata, Avn, Ayd, Ayetullah, Ayşe, Ayşe Kevser, Aziz, Aziz Mahmud, Bahaeddin, Bahaüddin, Basri, Behiye, Behzad, Bekir, Belkıs, Bint Milhan, Cafer, Cemaleddin, Cemîle, Cubeyr bin Mut'im, Dilâver, Dilber, Ebubekir, Ebû Hâşim, Emin, Emin Şükrü, Esma, Fahriye, Fatma, Fatma

Binnaz, Fatma Zehra, Ferid, Fevzi, Ganime, Hakkı, Hâlid, Hamîde, Hamza, Harbende, Harun, Hasan, Hasan Tahsin, Hatice, Hatice Dilber, Hilmi, Huriye, Hüsameddin Çelebi, Hüseyin, Hüseyin Asgar, İbn Abbas, İbn Asâkir, İbn Fârıd, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, İbn Sa'sa'a, İbn Sina, İbn Şâhîn, İbnü'l-Fârız, İbrahim, İshak, İsmail, Kadri, Kâsım, Kemal, Leylâ, Mahmud, Mansur Hüsameddin, Mâriye, Mehmed, Mehmed Âsım, Mehmed Celâleddin, Mehmed Hâlet, Mehmed Ramiz, Mehmed Sıdkı, Mehmed Vehbî, Mehmed Ziya, Mehpare, Meryem, Meymûne binti'l-Hâris, Muaz, Mudar bin Nizâr bin Ma'ad, Muhammed, Muhammed Ali, Muhammed Bahaüddin, Muhammed Bakır, Muhammed Cafer, Muhammed Hâşim, Muhammed Mehdi, Muhammed Reşid, Muhammed Taceddin, Muhsin, Murteza, Musa, Mustafa, Münîr, Nadire, Nafiz, Nazmi, Nefise, Nuri, Nuriye, Osman, Osman Salahaddin, Ömer, Ömer Eşref, Pavlos, Rahmi, Reşad, Reyhâne, Rukayye, Rüşdü, Sabriye, Sadullah, Safder, Safiye binti Hayy bin Ahtab, Salih, Sâlim, Sevde binti Zem'a el-Kureşiyye, Sıdkı, Subhi, Süleyman, Şems, Şerefeddin, Şerif, Tahir, Talha, Tevfik, Ubâde bin Sâmit, Ben Ubey bin Ka'b, Umeyye bin Abdullah, Vehb bin Huşeyre, Yahya, Yusuf, Zeki, Zekiye, Zeyd, Zeyd bin Elsem, Zeyd bin Hâlid, Zeyd-i Şehîd, Zeyneb, Zeyneb binti Cahş, Zeyneb binti Huzeyne el-Hilâliyye, Zeynu'l-Arab, Zihni, Ziyâeddin, Züleyha adları göze çarpmaktadır.

İnsan adları başlığı altında lakaplar-takma adlar-ünvanlar başlığı incelendiğinde; Alay İmamı, Alay Kâtibi, Alay Müftüsü, Ambar Memuru, Amiral, Aşçıbaşı, Aşçıoğlu, Avukat, Bahçıvan, Bahriye Nazırı, Bakkal, Başağası, Başçavuş, Başkumandan, Başmabeyinci, Baytar Kolağası, Berber, Bölük Emini, Cerrah, Çiftlik Nazırı, Dersiam, Doktor, Eczacıbaşı Kolağası, Ekmekçibaşı, Emlâk Mümeyyizi, Erkân-ı Harbiyye Reisi, Esbak, Fesçi, General, Hakan, Hakkâk, Halvetî, Hamam Memuru, Han, Hatîb, Hattat, Hazine Kâtibi, Hırkacı, İmam, Jandarma Kumandanı, Kadı, Kâdî, Kağıtçı, Kahveci, Kalfa, Kaptan Binbaşı, Kaymakam, Kayser, Kemanî, Kisra, Kolağası, Köçek, Kudümzen Başı, Kumandan, Küttâb-ı Askerî Komisyonu Kâtibi, Levazım Reisi, Maliye Müftüsü, Mareşal, Masraf Nazırı, Matbaa Memuru, Meclis Kaymakamı, Meclis Miralayı, Meclis Reisi, Meclis-i İdâre Başkâtibi, Mekkârecibaşı, Melik, Mesnevîhân, Mevlevî, Mîrahur, Miralay, Mösyö, Muabbir, Muavin, Mu'âvin-i Sânî, Mubassır, Muhafız, Muhasebeci, Müddeî-i Umûmî Kâtibi, Müdür, Müftü, Mülâzım, Müstantik, Müsteşar, Müşir, Müşir Vekili, Necâşî, Neccâr, Neyzen, Odacı, Ordu Muhasebecisi, Peykeci, Postacı, Redif Livası, Reîs-i Meclis, Reji Başkâtibi, Saatçi, Saatî, Sadrazam, Sancaktar, Serbaytar Miralay, Serçavuş, Sır Kâtibi, Sultan, Surre Emini, Surre Emini Kethüdası, Süvari Başçavuşu, Süvari Mülazımı, Şah,

Şazelî, Şeyhülislâm, Tabip Kaymakamı, Tabip Miralay, Tabur Kâtibi, Tahrirat Başkitabeti, Telgraf-ı Umûmî Muhabere Memuru, Teshîlât Sandığı Reisi, Teşrîfat-ı Hümâyûn Nazırı, Topçu Kolağası, Türbedar, Udî, Vali, Vekilharç, Vilâyet Muhasebe Mümeyyizi, Yoklamacı, Yüzbaşı gibi devlet kademesindeki mesleklerin ünvanları ile saygı ünvanlarına ve diğer meslekleri yapanların lakaplarına ulaşılmaktadır.

Bunların yanında yine lakaplar-takma adlar-ünvanlar başlığında ayrıca; Ağa, Allâme, Baba, Çilekeş, Dede, Derviş, Evliya, Gazi, Hacı, Hafız, Hazret, Hoca, Molla, Nene, Paşa, Pîr, Seyyid, Şeyh gibi örneklere; Abalı Efendi, Açıkbaş, Adanalı Âmâ Hoca Efendi, Aksaraylı Yeniçeri Ağası, Alansalı Hoca Efendi, Allâme Subkî, Arabacıbaşı Şeyh Efendi Hazretleri, Aşçı Dede, Âşıkâne Mestane, Atufetlû, Bakır, Ba'lbekî, Betûl, Beyzade, Bizim Köylü Baba, Bozzade Hoca Efendi Hazretleri, Bursalı Hafız Efendi, Derviş Baba, Dilberyar Kalfa, Direk/Zîrek Hafız, Düğümlü Baba, Eflâtun, Erzurumî Kemanî Nişan Baba, Fâtih-i Edirne Hızır Baba, Gömleksiz, Hacı Ayvaz, Hala Hanım, Hala Sultan, Harputlu Beyzade, Hocazade Hacı Hafız Efendi, İmamzade Efendi, Karagöz, Karakulak, Kızıl Dede Efendi, Kolağası Balcı Baba, Kutub, Kuyumcu Batrak, Leblebici Baba, Lüleci Baba, Melek Efendi, Mevlânâ Derviş, Molla Hanım, Nişanî Baba, Sahib Molla Efendi, Saraylı Hanım, Somuncu Baba, Sünnî Efendi, Şeyh Hızır Efendi, Şirin Kadın, Terzi Baba, Ubeydullah Efendizade, Uhtî, Üsküdarlı Fındık Hafız, Vâlide Sultan, Zü'l-cenâheyn Sultân Baba Efendi gibi örneklere; Arapgirli, Arnavut, Boşnak, Cezayirli, Çerkez, Çorumî, Dağıstanî, Edirneli, Erzincanî, Erzincanlı, Erzurumî, Erzurumlu, Giridî, Giritli, Gürcü, Harputî, Havsalı, İzmirli, Karslı, Kastamonulu, Kavaklı, Kemahî, Kemahlı, Konyevî, Laz, Macar, Malatyalı, Manastırlı, Mekkevî, Metroviçeli, Süleymaniyeli, Şamlı, Tatar, Tercanlı, Tokadî, Trabzonlu, Üsküdarî, Üsküdarlı, Yanyalı gibi örneklere; Başlı, Büyük, Büyürek, Deli, Dertli, Harabatî, Kara, Koca, Koca Eski, Muhacir, Musevî, Münzevî, Sarı, Uzun, Zembilli gibi örneklere ve Nablusîzade, Müftüzade, Azîmzade, Bârûdîzade, Battalzade, Dağıstanîzade, Hatibzade, Geylânîzade, Gözberizâde, Revâşînzade, Tatarzade, Arpakâtibizade, Bekrîzade, Çavuşoğulları, Çerkeşoğulları, Saatçizade, Tekbastılar gibi örneklere de rastlanılmaktadır.

Yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları başlığına bakıldığında ise Adana, Ahırkapı, Akdeniz, Aksaray, Akşehir, Alemdağı, Amasya, Amerika, Anadolu, Ankara, Arabistan, Arabistan Kıtası, Arafat, Araplar Mahallesi, Arnavut Bayırı, Âsitâne-i Aliyye, Atpazarı Meydanı, Avrupa, Avustralya Kıtası, Avusturya, Bâb-ı Seraskerî Meydanı, Bağdat, Bahariye, Bahr-i Ebyaz, Bahr-i Siyâh, Bankuk, Basra, Batum, Bayburt, Bedir, Belde-i

Hamre, Belde-i Hire, Belde-i San'a, Belgrat, Belh, Beşiktaş, Beylerbeyi, Beyrut, Bikâ' el-aziz, Bi'r-i Abbas, Bi'ru'l-garb, Bitlis, Boğaziçi, Bosna, Bosna-Hersek Kıtası, Boyahane Mahallesi, Bozok, Buhara, Bulgaristan, Bursa, Bursa kaplıcaları, Bülbülderesi, Câbelkâ, Câbelsâ, Cebel-i Arafat, Cebel-i Cûdî, Cebel-i Hirâ, Cebel-i Lübnân, Cebel-i Uhud, Cebice Boğazı, Cebice Cebeli, Cevizli, Ceyhun, Chemulpo, Cidde, Cisr-i Mustafa Paşa, Çalık Mahallesi, Çankırı, Çardaklı Boğazı, Çarşıkapısı, Çatlamışkapı, Çemberlitaş, Çengelköy, Çerkeş, Çin, Çorum, Dağıstan, Darülmeymene, Dedeağaç, Defterdarburnu, Der-i Aliyye, Dersaadet, Desya, Dıraç, Direklerarası, Diyarbakır, Diyâr-ı Rum, Dömeke, Dunmâr, Edirne, Elhâme, Elhâme Sahrası, Erzincan, Erzincankapı, Erzurum, Esad Paşa Köşkü, Eyüp, Eyüp Sultan, Fatih, Fındıklı, Fırat, Firavun Denizi, Fransa, Galata, Gâvurboğan, Gâvurboğazı, Gümüşhane, Gürcükapı, Habibefendi Mahallesi, Hai-cheng, Halep, Halilullâh Mahallesi, Hama, Harput, Hasankale, Hasköy, Hassa, Havran, Havuzlu Köşk, Hımıs, Hicaz, Hindistan, Hocapaşa, Horasan, Hudeyde, Hücre-i Akabe, Ilıca, Isparta, Istabl, İçeri Göksu, İmaret Caddesi, İmaret Sokağı, İncirköy, İngiltere, İskenderiye, İslâm, İstanbul, İşkodra, İştevrî, İzmir, İzzet Paşa Köşkü, Japonya, Kabe, Kabul, Kadem-i Şerîf, Kadıköy, Kaf Dağı, Kâğıthane, Kâğıthane Denizi, Kâğıthane Deresi, Kai-ping, Kale-i Sultani, Kanavât, Kandilli, Kanlıca, Kantara Kazası, Karadeniz, Karaman Mahallesi, Kars, Kastamonu, Kâ'u'l-Yehûd, Kavaya, Kayseri, Kemah, Kestanelik, Kırkkilise, Kocamustafapaşa, Konya, Kore, Kudüs, Kudüs-i Şerîf, Kumkapı, Kurt Dağı, Kuruçeşme, Kurukavak Caddesi, Küçükpazar, Küçüksu, Lâleli, Langa Yenikapısı, Liao-yang, Londra, Ma'an, Maçka, Mamahatun, Manastır, Mançuri, Mançurya, Marmara, Medine, Medyen, Mekke, Merkez Efendi, Merve-Safâ, Mesâcid, Mısır, Midilli Adası, Mina, Miskinler, Muradiye Mahallesi, Musul, Muş, Müzdelife, Neîchvang, Nil, Nuhkuyusu, Odalariçi, Oltu, Ortaköy, Otlakçılar, Örücülerbaşı, Petersburg, Port Said, Port-Arthur, Rabig, Rebve, Rumeli, Rusya, Sâlihiyye, Samatya, San'a, Sarayburnu, Sarıgöl, Selânik, Selçuksultan Mahallesi, Selimiye Kışlası, Semt-i Fener, Sığırcık, Siirt, Siu-yen, Sivas, Siyah Deniz, Siyam, Sofulu Kazası, Sofya, Sûk-ı Sarıca, Sultan Ahmed Meydanı, Sultan Bayezid, Sultan Mehmed, Sultansuyu, Süleymaniye, Sülüklü, Süveyş, Süveyş Denizi, Şam Çölleri, Şâm-ı Şerîf, Şehremini, Şehzadebaşı, Şıhlı, Şiran, Şühedâlar, Tadîl Mahallesi, Taitse Nehri, Takoşan, Taşkasap, Tatar, Tercan, Tercan Ovası, Tesalya, Tihâme, Til, Tilki Tepesi, Tokat, Tokyo, Tophane Meydanı, Topkapı, Trablusgarp, Trablusşam, Trabzon, Tûr-ı Garb-ı Eymen, Tûr-ı Sînâ, Tuvâ, Umân, Unkapanı, Urik, Urla, Uştûre, Üsküdar, Vâdî-i Fâtıma, Vaskirt, Vaskirt Cebeli, Vefa Meydanı, Vezneciler, Vladivostok, Wei-fang, Yafa, Yalu Nehri, Yemen, Yenbu, Yeni İmaret,

Yenibahçe Çayırı, Yenikapı, Yeniköy, Yenişehir, Yesrib, Yeşil Tepe, Yokohama, Yunanistan, Yusuf Paşa Çeşmesi, Yüksekkaldırım, Zemzem, Zindanaltı gibi adlarla karşılaşılmaktadır.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda tüm bu adlar dışında ayrıca terimsel olarak lâkab, lakab-ı şerîfe, mahlas, rütbe-i maneviyye, unvan, unvân-ı âlî şeklinde ifadeler kullanıldığı da tespit edilmektedir.

2.26. HABERLEŞME

İletişim, toplum içerisinde yaşayan ve bulunduğu yer itibarıyla sosyal bir varlık olan insanoğlunun en büyük temel ihtiyaçlarından birisidir. İletişimin gelişmesiyle birlikte haberleşme ihtiyacı da ortaya çıkmaya başlamış ve buna bağlı olarak, bilinen tarihin birçok safhasında çeşitli haberleşme araçları ve yöntemleri kullanılagelmiştir. "İnsanlık kültür dünyası geliştikçe diğer çeşit haberleşme ve iletişim araçları ortaya çıkmıştır."[162] "Haberleşme, yani bilgi alışverişi, mesafeye ve coğrafi şartların imkânlarına göre tarih sahnesinde devamlı var olmuştur.(…)Ayrıca toplumlar, medeni gelişmişlik seviyeleri doğrultusunda daha seri bir şekilde haberleşmeyi sağlamak için devamlı yeni bir arayış içerisinde olmuşlardır."[163]

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda; mektup, name, muhabbetname, ariza, posta, telgraf, telsiz telgraf, telefon, helyograf, ajans, ceride, gazete gibi çeşitli haberleşme araçlarına bolca yer verildiği görülmüştür ve tespit edilen unsurlar şu şekildedir:

"Bu abd-i âsi dünyaya geldiğim zaman pederim, Asâkir-i Nizâmiye-i Şâhâne'de başçavuş olup Şumnu'da Rusya muharebesinde olmakla benim dünyaya geldiğimi mektup ile tebşir etmişler." (s.83)

"Ara yerden sekiz on gün müruruyla posta geldi, barışık fermanını getirdi." (s.330)

"Malûm ya, o vakit telgraf olmadığından kimsenin kimseden haberi yoktur." (s.330)

"O zaman telgraf olmadığından haber almak ne müşkül idi! Ta ki Trabzon'a vâsıl oldular, o zaman posta ile haber aldım." (s.331)

[162] Baktıbek Isakov-Ünal Uğur, "Türk Dünyasında İletişim ve Haberleşmede A Priori Formlar", **TEKE**, VIII, 3, (2019), s.1442.
[163] Samet Balta, "İran'da Haberleşme: Kaçarlar Devrine Ait Bir Menzil Defteri", **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, V, 1, (2018), s.2-3.

“Etraftan gelen muharrerâtın cümlesinin cevaplarını fakir müsvedde edip kendilerine arz ile ba'de't-tashîh yazar idim. Mübalâğa olmasın, posta ile makâm-ı müşîriyete gelen muharrerâtın...” (s.373)

“...”...şeyh efendimiz hazretlerine mektup yazmaya vaktimiz olamaz.(...)Bize öyle âmâlar ile yani körler ile mektup göndermesinler, rica ederim!”...” (s.410)

“Müşarünileyh Hâlet Bey hazretlerinin Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimize fakir ile göndermiş oldukları mektubu her kim okursa ağlamamak mümkün değildir. Bu mektupta zât-ı mürşid-i ekrem efendimiz hazretlerini İstanbul'a davet buyurmuşlardır.(...)Cenâb-ı Gavs-ı Ekrem hazretleri bu mektuptan gayet memnun oldular...” (s.417)

“Müşarünileyh hazretleri Dersaadet'e teşriflerinden sonra kendilerine ve Hâlet Beyefendi'ye takdim etmiş olduğum arîza-ı fakîrîye müşarünileyh Hâlet Beyefendimizden cevaben varit olan tahrîrât-ı âlî sureti ber-vech-i zîr tahrir olunmuştur.” (s.429)

“Hazretin, Erzincan'a teşriflerinden derhâl haber alınamaması ise, o zaman telgraf olmadığından idi.” (s.442)

“...postacı bir mektup getirdi. Dersaadet'ten Hâlet Beyefendimiz hazretlerinden imiş. Mektubu alıp cümle kapısından türbe-i sa'âdete müteveccih olup öyle açtı ve Hazret-i Pîr efendimize kıraat eder gibi okudu.(...)Mektup tamam olduktan sonra, fakire buyurdular ki...” (s.480)

“Zaten efendimizin sır kitâbeti hizmeti de fakirde olduğundan her hafta posta çıkarır idik.” (s.497)

“...Erzurum'a vâsıl olduktan sonra, telgraf keşide edip arkasından takım takım hey'et-i Ordu-yı Hümâyûn hareket etti.” (s.518)

“Fakir hemen oradan nasıl geldiğimizi tafsilen bâ-telgraf Reis Paşa'ya yazdım. Hemen Reis Paşa telgrafı alır almaz cümle rüesâ-yı aklâm ve memurin ve ketebeyi cem' edip fakirin telgrafımı kıraat ederek...” (s.519)

“Tahammülüm kalmayıp gayet sûznâk bir telgraf-nâme ile Hazret-i Ulemâ-billâh efendimize ramazan tebriği yazdım. Cevap olarak ihsan buyurulan telgraf-nâme-i cenâb-ı gavsiyyeleri sureti buraya yazılmıştır:(...)İşbu telgraf-nâme-i gavsiyyeleri üzerine...” (s.522)

“Ara sıra mektupları gelip birbirimizi on beş seneden mütecaviz görmemiş idik.(...)Lâkin bu gelmelerinden fakirin asla haberim olmayıp mektup ile dahi malûmat vermediler.” (s.632)

“...devletlû Derviş Paşa hazretlerine bir ariza yazıp biraderime verilip Dersaadet'e gönderilmiştir,(...)Derviş Paşa hazretlerinin huzuruna çıkıp arizayı takdim eder.(...)Zaten ona da başkaca ariza yazmış idim.” (s.634)

“...”Efendim, illet-i mezkûre Hama'ya gelmiş ve her gün yüz nefere karîb vefeyât vukuu telgrafla haber veriliyor”...” (s.726)

“...”Geçen gün Behzad'a iki satır güç hâl ile mektup yazdım, tarihi bilemediğimden yanlış koydum.(...)” (s.744)

“...bu vukuattan dört beş gün sonra Cerîde-i Havâdis'te gördüm ki “Karîha-i cenâb-ı mülûkâneden Miralay Nikolaki Bey'in uhdesine mirlivalık rütbesi tevcih buyurulmuştur.” Sahihen fakir de taaccüp edip tebrik için Beşiktaş'ta olan hâne-i mahsûsasına gittim.” (s.808)

“Müşarünileyh Hakkı Beyefendi de karşıda oturmuş cerîde mütalâa ediyorlar.” (s.815)

“...aceleten bir tavsiyename yazılıp evvelce posta ile gönderdiler.” (s.830)

“...bu zemînde muhtasarca bir telgrafname veyahut posta ile bir arzuhâl takdimini mi tensip buyururlar, her ne hâl ise...” (s.866-867)

“...hemen doğruca telgrafhaneye gidip “Bugün hareket olundu” diye mahdumum İsmail Efendi'ye telgraf keşidesiyle(...)”Olmaz, zira telgraf verdim...”...” (s.878)

“...Dersaadet'e geldiğini Sabah gazetesinde gördüm. Her nasılsa gazete muharriri erenlerden olmalı ki Cemal Bey'i Celâl Bey diye yazmış.” (s.882)

“...mumaileyh Halil Efendi tarafından atufetlû Muhtar Efendi hazretlerine yazılan mektubu üzerine(...)geçende Galib Bey tarafından fakire gelen bir mektubunda diyor ki(...)Fakir de mektubu aynen Muhtar Efendi hazretlerine takdim ettim:(...)” (s.900)

“...Sabah gazetesini mütalâa etmiş, Derviş Paşa'nın vefatını gazetede görmüş. Hemen gazeteyi alıp eve avdet etmiş, fakiri uykuda bulup validesine söylemiş.(...)İsmail Efendi'nin elinde gazete vardır,(...)”...Hasan Efendi gazeteyi göreyim!” diyorum.” (s.905)

“...bizim Hazret-i Hâlid'e keyfiyeti arz ile bir muhabbetname yazdım. Ona cevaben almış olduğum muhabbetnamelerini teberrüken ve aynen buraya yazdım ki...” (s.921)

“İşte Hazret-i Hâlid'in bu muhabbetnamesine cevaben yazılan muhabbetnâme-i fakîrî de buraya derç ettim ki...” (s.922)

“İmdi bin üç yüz on üç senesi Nisanın beşinci [17 Nisan 1897] günü i'lân-ı harb olduğuna dair cerideler ile neşr ü ilân olduğu görülünce...” (s.976)

“...ceride ve ilâveler ile anbean saat-be-saat neşr ü ilân olundu...” (s.977)

“...Dömeke fethiyle cerideler neşr ü ilâna başlamıştır. İkdam ceridesinin fî 14 Ağustos sene 1313 [26 Ağustos 1897] yevm-i perşembe 1116 numaralı gazetesinde(...)Binaenaleyh fakir de bu Dömeke'nin fethi hakkında ceridelerin yazmış oldukları ilânı da teberrüken buraya derc ü ilâve ettim.(...)Cerîde-i İkdam'ın fî 17 Zilhicce sene 314 [20 Mayıs 1897] ve 8 Mayıs sene 313 tarihli nüshasında müşahede olunan makale buraya aynıyla derc olunmuştur:(...)” (s.978)

“İşte atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin karantinadan yazıp vardiyan vasıtasıyla fakire göndermiş oldukları mektubun bir aynı buraya tahrir olunmuştur azizim:(...)” (s.1014)

“...müşarünileyh hazretlerinin rahatsızlığı Hicaz valisi tarafından bâ-telgrafla mabeyne arz olunup...” (s.1014)

“Beş on dakika sonra bizim postacı Kemal gelip bir mektup verdi ve hem dedi ki “Bu mektubun müjdesini isterim.” Çünkü mumaileyh bilirdi bahşiş alacak mektupları.(...)Derhâl mektubu açtım.(...)Hüsameddin'in mektubu aynen derc olundu.” (s.1059)

“...bizim şubemiz mülâzımı Mehmed Âsım Efendi oğlumuzun Dersaadet'te olan arkadaşlarından bir efendi meccânen beher hafta Musavver Malûmat gazetesinden bir nüsha gönderilir idi. Edirne postasına tevzi memuru bizim Yahudi Kemal de getirip mumaileyh Âsım Efendi'ye verilmek üzere fakire verir idi. Kemâ fi's-sâbık bir gün yine gazeteyi getirdi,(...)güya gazete bizim imiş gibi doğruca getirip(...)hemen gazeteyi elimden Âsım Efendi'nin üzerine doğru şiddet ü hiddetle fırlatıp(...)derhâl gazeteyi aldı.(...)Artık bir daha gazeteyi elime alıp bakamadım azizim.(...)perşembe günleri neşr olunan 264 numaralı Malûmat gazetesinden istinsah edilmiştir:(...)” (s.1111)

“...validesi tarafından mektup yazdırıp akçe gönderir idi.” (s.1135)

“...Hazret-i Hâşim'den almış olduğum muhabbetnameleri hülâsa-i ibâresi bu idi ki:(...)” (s.1146)

“İşbu muhabbetnameleri kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile kıraat olunduktan sonra(...)mezkûr muhabbetnameyi gönül mizan u mantıkına tatbik ettiğimde...” (s.1147)

“...işte her tarafta gazeteler feryada başladı ki...” (s.1198)

“İkdam'ı okuduktan sonra şöyle bir nutuk gönlüme geldi:(...)” (s.1201)

“İşte bu mektubu postaya verdim.” (s.1218)

“İşbu telgrafı aldığım anda bir derece işi anladım ki fakirin Dersaadet'e gitmekliğim lâzımdır.(...)Hemen derhâl telgrafına cevap verdim ki(...)Zaten bu telgraf ve mektubu almazdan evvelce...” (s.1221)

“...müşarünileyh hazretleri hakkında gazetelerin serd ü beyan eylediği kelimâtı tamamıyla okuyup anlayım.(...)değil gazete panosuna, hiçbir yere gitmediğimi bildiği için(...)Servet-i Fünûn gazetesini verdi.” (s.1224)

“Zaten validesi hanım dahi evvelce refikama mektup yazıp davet etmiş idi.” (s.1314)

“...kendileri dahi dünkü gün mâbeyn-i hümâyûna bir telgraf keşide buyurduklarını ve mezkûr telgraf müsveddesini fakire irae ve kıraat buyurdular.” (s.1356)

“Cerideci cerideyi getirmiş, mirim de alıp mütalâa etmeye başlamış.” (s.1376)

“...”...Ancak malûmunuzdur ki fakir bir yere gitmeyip ve ceride okumayıp(...)ve zatınız daima ceride kıraat edersiniz, bu bapta alınacak havadisten her gün fakiri haberdar etmenizi rica ederim”...” (s.1389)

“...Selanik'te çıkan Asır gazetesine her nasılsa o da fakir gibi Japonların taraftarı olduğu görülmesine binaen artık Asır gazetesi almaya başladık...” (s.1391)

“...Asır gazetesi neler yazıyor, neler söylüyor! Bundan başka bir de Mançuri dârü'l-harekât haritasını basıp karilerine hediye ediyor.” (s.1395)

“1868 senesinde birinci telgraf hattının tesisine mübâşeret olunmuş idi. 36 senede telgraf hututu 20 bin kilometreye baliğ olmuş; 6 bin posta ve telgraf şubesi küşat edilmiştir.” (s.1396-1397)

“Bizim Asır'ımız fî 14 Haziran sene 320 [27 Haziran 1904] tarihli 890 numaralı nüshasında diyor ki...” (s.1398)

“Daily Express ifadatına nazaran(...)Daily Mail gazetesinin istihbaratına nazaran(...)Bir Rus zabitinin bir gazete muhbirine olan ifadesinde(...)Militerite Deutschland gazetesinde yazdığı bir makalede...” (s.1399)

“Bataryaları telefon, helyograf ve telsiz telgraf ile kumandanı bulunduğu mevki ile muhabere ettiğinden ordunun kumandan ve erkânı her dakikada meydân-ı muharebenin her hangi noktasındaki vukuatı hemen haber alıyor ve plânlarını, manevralarının da o suretle değiştirirler.” (s.1400)

“Her iki tarafın da zayiatı azim olup ajanslar bu zayiatı beş bin derecesinde göstermektedirler.” (s.1401)

“Geçen salı günü varit olan ajans telgraflarının...” (s.1403)

“...posta tatarıdır dayan, telgrafı geçmiştir uyan.” (s.1550)

“İkdam gazetesinin 4035 numaralı fî 20 Ağustos sene 321 [2 Eylül 1905] tarihli cumartesi günü çıkan gazetesinde görünen bend-i mahsûs aynen buraya derc olunmuştur.” (s.1597)

“...ilk defa olarak yeni pul Bursa'da Ahmed Ağa namına muharrer bir mektuba gişe memurlarından Hamdi Efendi tarafından yapıştırılmıştır. Şu hâlde bu yeni pul ile müzeyyen ve muvaşşah ilk mektup Bursa şehr-i şehri gibi târih-i celîl-i Osmânîde pek muazzez bir sayfayı işgal eden bir belde-i latîfeye gitmiştir. İkinci mektup ise Edirne'de Mehmed Arif Paşa Hazretleri namına muharrer idiği yine bu yeni pul ile müzeyyen olan mektubun gideceği şehr-i şehîr-i Osmânîlerin ne şanlı ve ne unutulmaz hâtırât-ı fütûhâtını cami bulunduğu malûmdur. Üçüncü pul ise taahhüt gişesi memuru Haşim Efendi tarafından Konya'da Osman Efendi namına kabul olunan üçüncü mektuba yapıştırılmıştır.(...)bu iki posta pullarıyla muvaşşah ilk mektupların...” (s.1598)

“İkdam'ın dediği gibi...” (s.1599)

“...telgraf vurur gibi vurmaya takırdatmaya başladım.(...)”Mâbeyn-i hümâyûn başkâtibi paşa hazretlerine telgraf keşide ediyorum.”...” (s.1643)

“...”...Ba'de-ba'din posta gelip Sultan Mahmud'un o tarihte dâr-ı bekâya teşrif buyurduklarını anladım...”...” (s.1657)

“Ne hâl ise Derviş Muhammed, saray kapısından içeriye girip kapıcıya mektubu göstermiş.(...)Mektubu kethüda efendi hazretlerine takdim etmiş.” (s.1659)

“Zira bunlar kendi mahbûb ve mahdumlarına name yazsalar(...)Pes bazı kimseler namelerinde şekil ve sureti med ederler denilse, muteber olmaz azizim.” (s.1718)

“Ceridenin ilânına nazaran iki üç ay zarfında irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulacağı bedihîdir.” (s.1767)

“...bu üç kuruşluk posta pulu da mektup içinde zuhur etmiş yirmi bir kuruş da posta ücretiyle nakliyesine verilmiştir.” (s.1790)

“...telgrafname ile tebşir buyurulmuştur.” (s.1809)

“...Erzincan'da iken validemin vefatı haberine dair İstanbul'dan gelen mektubu Hazret-i Gavs-ı A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz ederek ibrâz-ı hüzn ettim.” (s.1816)

“…gayet büyük ve zahrı Fransızca matbu bir mektup çıkarıp...” (s.1819)

Ceride ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.887, 975, 1392.

Gazete ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.881, 906, 988, 992, 1054, 1113, 1159, 1195, 1199, 1200, 1204, 1223, 1392, 1393, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1406, 1409, 1421, 1422.

Mektup ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.194, 367, 384, 563, 566, 624, 635, 724, 749, 760, 792, 794, 795, 809, 813, 829, 832, 833, 850, 864, 897, 924, 965, 975, 995, 1002, 1018, 1031, 1033, 1034, 1035, 1036, 1060, 1078, 1079, 1083, 1144, 1147, 1148, 1159, 1165, 1175, 1176, 1177, 1178, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1216, 1217, 1273, 1278, 1283, 1293, 1318, 1374, 1384, 1417, 1474, 1475, 1718, 1789, 1796, 1801, 1802, 1806, 1813, 1814.

Telgraf ile ilgili unsurlar için ayr.bkz. s.113, 491, 497, 513, 521, 525, 526, 538, 543, 544, 549, 550, 552, 724, 725, 770, 771, 776, 781, 792, 833, 840, 866, 897, 923, 924, 925, 953, 954, 955, 1017, 1029, 1149, 1170, 1171, 1174, 1191, 1198, 1214, 1217, 1280, 1281, 1282, 1283, 1285, 1288, 1375, 1399, 1404, 1406, 1422, 1440, 1442, 1443, 1455, 1473, 1475, 1597, 1644, 1645, 1762, 1791.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda haberleşme unsurları incelendiğinde, teknolojik gelişmelere dair dikkat çekici detaylarla karşılaşılmaktadır. Şöyle ki çocukluğundan yetişkinliğine ve yaşlılığına doğru bir anlatımı benimseyen Aşçı Dede, ilk başlarda mektup, name, posta, ariza, muhabbetname gibi haberleşme araçlarına yer verirken sonrasında telgraf, ceride, gazete gibi haberleşme araçlarından bahsetmeye başlamaktadır. Ayrıca

gazetelerden okuyup öğrendiği kadarıyla Japonların; telefon, helyograf ve telsiz telgraf teknolojisine ulaştıklarına yönelik bilgiler de aktarmaktadır. Doğduğu 1828 yılından hareketle bölümler ve sayfalarda ileriye gidildiğinde Osmanlı Devleti'nde kullanılan mektup vb. haberleşme araçlarının yerlerini zamanla telgrafın aldığı, hatta hatıralarını telgrafın yaygın bir şekilde kullanıldığı dönemlerde yazan Aşçı Dede'nin, çocukluk ve yetişkinlik dönemini anlatırken o zamanlar telgrafın olmamasından dolayı haberleşmenin zorluğundan yakındığı da görülmektedir. "Osmanlı Devleti topraklarına ilk telgraf hatları Osmanlı Devleti'nin İngiliz, Fransız ve İtalyan Piedmonte Devleti ile birlikte Rusya'ya karşı çarpıştığı Kırım Savaşı sırasında döşenmeye başlandı."[164] bilgisinin yanı sıra, 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı sırasında Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçeciliği memuriyetiyle Erzurum'a giden Aşçı Dede'nin, 1856 yılındaki ahvalinden bahsederken telgraf olmadığını belirtmesi ve 1861 yılında vefat eden Sultan Abdülmecid Han'ın tahtına Abdülaziz Han'ın geçtiğinin fermanını Dersaadet'ten bir yaverin Erzurum'a getirip fermanı okuduktan sonra Dersaadet'e dönmesi, haberleşme aracı olarak o dönemde telgrafın henüz yaygınlık kazanmadığı izlenimini oluşturmaktadır.

Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda haber edinmeyi sağlayan kitle iletişim araçlarına bakıldığında ise yerli ve yabancı olmak üzere birçok gazete-ceride ismiyle karşılaşılmaktadır. Yukarıda sunulan unsurlar içerisinde karışık bir şekilde görülen gazete-ceride isimleri; Cerîde-i Havâdis, Sabah Gazetesi, Cerîde-i İkdam, Musavver Malûmat Gazetesi, Servet-i Fünûn Gazetesi, Asır Gazetesi, Daily Express Gazetesi, Daily Mail Gazetesi, Militerite Deutschland Gazetesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Daily Express ile Daily Mail, Birleşik Krallık merkezli; Militerite Deutschland ise Almanya merkezli gazetelerdir ve 1904-1905 Rus-Japon Savaşı sırasında Aşçı Dede'nin bu gazetelere yönelmesi, o dönemde yabancı gazetelere ulaşılabilirliği gözler önüne sermektedir. Yerli gazetelerle ilgili unsurlar içerisinde, Selanik'te çıkan Asır Gazetesi iki detay barındırması açısından önemlidir. Bunlardan ilki, Rus-Japon Savaşı sırasında bu gazetenin taraflı yayın yaparak Japonları desteklemesi ve Aşçı Dede'nin de Japonları desteklediği için bu gazeteyi almaya başlamasıdır ki taraflı yayın politikasında olan gazetelerin o dönemde de var olduklarının bir örneğini teşkil etmektedir. İkincisi ise aynı gazetenin, okuyucularına

[164] Bahadır Çelebi, **Osmanlı Devleti'nin Merkezileşmesinde Telgrafın Rolü: 1855-1909**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020, s.91.

Mançuri dârü'l-harekât haritası basıp hediye etmesidir ki günümüzde de bazı gazetelerin, okuyucularına çeşitli hediyeler dağıtmasıyla benzerlik göstermektedir.

SONUÇ

1828 yılında İstanbul'un Kandilli köyünde dünyaya geldiğini ve hatıralarını anlattığı kitabının son kısmında da yazma işlemini 1906 yılında bitirdiğini belirtmiş olan Aşçı Dede'nin ölüm tarihi hakkında hiçbir kaynakta net bir bilgiye ulaşılamamış ancak Aşçı Dede'nin belirttiği 1906 tarihinden hareketle en azından 78 yıl yaşadığına dair bilgi sahibi olunmuştur. XIX. yüzyılın ilk yarısında dünyaya gelen ve XX. yüzyıl başlarında da yaşadığı anlaşılan Aşçı Dede'nin 78 yıllık yaşamından izler taşıyan ve kendisi tarafından *Risâle-i Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî* şeklinde adlandırılan hatıralarda, XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl halk kültürüne yönelik oldukça hacimli bir içerikle karşılaşılmış ve "Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda Halk Kültürü Unsurları" adlı çalışma vesilesiyle de halk kültürü ile ilgili unsurlar tespit edilerek başlıklara göre tasnif edilmeye çalışılmıştır. Tasnifleme işlemi sırasında, Sedat Veyis Örnek'in *Türk Halkbilimi* adlı eserinde sunduğu tasnifi baz alınmış ancak buradaki başlıklar arasında, *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'nda rastlanılmayan unsurlara ait başlıklara yer verilmediği gibi *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'nda rastlanılıp da Sedat Veyis Örnek'in tasnifinde herhangi bir başlığa dahil edilemeyen unsurlar için de yeni başlıklar eklenmiştir. Hatıralarda tespit edilen unsurlar toplamda yirmi altı ana başlık ve bunlara ait alt başlıklar altında paylaşılmıştır.

Köy, kasaba ve kent yaşamı (monografiler) başlığındaki unsurlar incelendiğinde, Aşçı Dede'nin yaşadığı ve gezdiği yerlerden aktardığı detayların çeşitlilik arz ettiği göze çarpmıştır. Şöyle ki Kandilli köyünün nüfusunun yarısından fazlasının akraba olduğu; bu köyde insanların el sanatı olarak yazma yemenicikle uğraştığı; eskiden askerlik mesleğini yapanların sıradan insanlardan ayırt edilebilmek amacıyla bellerine beyaz kuşak bağladıkları; İstanbul'da yaşayan çingenelerin maymun oynattıkları; İstanbul, Erzurum, Erzincan, Şam, Edirne şehirlerinde inançları bakımından Müslümanların yanı sıra Hristiyanların, Yahudilerin ve kökenleri bakımından da Türklerle birlikte Rumların, Ermenilerin ve Çingenelerin yaşadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca, Edirne'de meydana gelen büyük bir yangında iki binden fazla evin yandığına ve iki defa dinamit patladığına dair bilgilere ve dönem dönem değişik şehirlerde kolera, veba, sıtma, humma, hummâ-yı muhrika salgınlarında alınan önlemler ve kaybedilen insan sayısı hakkında da bazı verilere ulaşılmış ve XIX. yüzyılda insanların salgın hastalıkları tam anlamıyla tespit etme ve isimlendirme noktasında sıkıntı yaşadıkları görülmüştür.

Yerleşim-yerleşim türleri başlığında bulunan unsurlara bakıldığında sürekli yerleşim yerleri olarak şehir, vilayet, il; köy, karye; mahalle; kaza, belde, kasaba, bilâd; sancak; memleket, memalik; taşra; semt; eyalet gibi merkez isimleriyle karşılaşılırken geçici yerleşim yerleri olarak ise kışlak sözcüğüyle karşılaşılmıştır. Aşçı Dede'nin, geçici yerleşim yerlerine nazaran sürekli yerleşim yerlerinden daha fazla bahsettiği tespit edilmiş ve böyle bir durumun oluşmasında onun doğduğu ve yetiştiği ortamın, çalışma hayatının ve çevresindeki kişilerin bulundukları konumların etkili olduğu anlaşılmıştır. Geçici yerleşime ait ekipmanlardan sayılabilecek çadırdan da konu açılan hatıralarda, çadırlar, yaz ya da kış geçirmek için değil, çoğunlukla yolculuklar sırasında dinlenmek amacıyla kullanılmıştır. Aşçı Dede'nin yaz ve kış mevsimlerinde yer değişikliği yaptığı görülmüş ancak bunun yaylak ve kışlak gibi geçici yerleşmelere gidilmesiyle aynı doğrultuda olmadığı fark edilmiştir.

Barınak-konut (Halk mimarisi) başlığı ele alındığında, bu başlık altında sıralanan başlıklardaki örneklerden hareketle XIX. yüzyıl Osmanlısı'nın mimari yapı tipleri ve bunların inşa edilmesinde kullanılan malzemeler ile halkın günlük yaşamında yararlandığı eşyalara dair çok geniş yelpazede bilgi sahibi olunmuştur. Alt başlıklara göre ilerlendiğinde yapı tipleriyle ilgili unsurlar arasında ev, hane, konak, sahilhane, yalı gibi halkın yaşadığı yerlerle; kışla, kale, kule, hisar gibi askeri yapılarla; hamam, iskele, istasyon, liman, kahvehane gibi yardımcı yapılarla ve cami, dergâh, medrese, mektep, türbe vb. halkın ibadet ettiği, kutsal saydığı ve eğitim aldığı yapılarla çokça karşılaşılmıştır. Konak, sahilhane, yalı gibi yaşam alanlarında abdesthane, avlu, bahçe, divanhane, eyvan, harem, matbah, selamlık, sofa ve tahtaboş gibi bölümlerin olduğu görülmüş ve buralarda genellikle zenginlerin, üst düzey askerlerin ve memurların oturdukları dikkat çekmiştir. Aşçı Dede'nin cami, türbe, dergâh ve medrese isimlerine çok fazla değindiği fark edilmiş, bu durumun yaşanmasında onun dindar kişiliğinin ve tarikatlara bağlılığının büyük bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Yapım teknikleri ve kullanılan araç gereçlerle ilgili unsurlar incelendiğinde yapıların inşasında çoğunlukla taş ve sırasıyla kerpiç, ahşap gibi malzemelerin tercih edildiği göze çarpmıştır. Taştan inşa edilen yapılar arasında belediye binası, mektep, mescit, dergâh; kerpiçten inşa edilen yapılar arasında dergâh, duvar; ahşaptan inşa edilen yapılar arasında ise baraka, köprü, bahçe selamlığı gibi örneklere rastlanılmış ve Japon askerlerinin Ruslarla savaş esnasında fıçılardan sahte köprü yaptıklarına yönelik bilgilere de ulaşılmıştır. Ev eşyası ile ilgili unsurlar incelendiğinde kitap, yatak, sandalye, sandık, minder, bohça, masa,

perde, tespih, seccade, torba, çekmece, kilim, döşeme, sepet gibi farklı nitelikteki eşyalara daha çok değinildiği tespit edilmiştir.

Aydınlanma, ısınma başlığıyla ilgili unsurlarda, ışık elde etme; ışık araç ve gereçleri alt başlığında mum, kandil, şamdan, avize, fener gibi normal aydınlatma araçlarına temas edildiği gibi renkli ve parlak ışık saçan aydınlatma araçlarından olan maytap, fişek ve havai fişekten de bahsedilmiştir. Normal aydınlatmalardan genellikle evlerde, dergâhlarda, semahanelerde, camilerde ve mescitlerde istifade edilirken renkli ve parlak ışık saçan aydınlatma araçlarından ise şenlik gecelerinde, bayramlarda, nikâhlarda, kandillerde ve cülûs-ı hümâyûnlarda yararlanıldığı görülmüştür. Şenliklerde ayrıca normal aydınlatma araçlarının kullanıldığı da olmuş ve bu noktada, 1897 yılında yapılan Dömeke Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nun Yunanistan karşısındaki zaferine bağlı olarak Osmanlı halkının evlerinin önünü fener, kandil gibi ışık kaynaklarıyla süslemeleri ve Japonların Ruslara karşı Port-Arthur baskınlarının peşinden Japon halkının şenlikler için fener hazırlıklarında bulunmaları dikkat çekmiştir. Isı elde etme; ısı araç ve gereçleri alt başlığında ise en fazla adı geçen ısınma aracı olarak soba ve sırasıyla mangal, ocak, külhan ile karşılaşılmıştır. Bu araçların çoğunlukla Erzurum, Erzincan, Edirne gibi şiddetli kış geçiren şehirlerde kullanıldıkları ve halk tarafından ocakların tamamen ısınmak amacıyla tercih edildikleri, mangalların ise hem ısınmak hem de yiyecekleri, içecekleri ısıtmak için tercih edildikleri anlaşılmıştır.

Taşıtlar-taşıma teknikleri başlığında bulunan unsurlara bakıldığında, kara taşımacılığı alt başlığında at, deve, eşek, öküz vb. hayvanlar ve bu hayvanların güçlerinden yararlanılarak hareket ettirilen araba, karusa, lando, payton, tahtırevan, tramvay gibi geleneksel yöntemlerle ulaşımın sağlandığı araçların yanı sıra lokomotif, şimendifer ve tren gibi teknolojik ulaşım imkânı sunan araçlarla da karşılaşılmıştır. Taşıtlar arasında tramvayların geleneksel yöntemlerle ulaşımın sağlandığı araçlar arasına dahil edilmesinde, Aşçı Dede belirtmese de çeşitli kaynaklardan o dönemlerde İstanbul'da faaliyet gösteren tramvayların atlı tramvay oldukları bilgisine ulaşılmasının etkisi olmuştur. Dolayısıyla hatıralarda adı geçen tramvayların esasında atlarla hareket ettirildikleri öğrenilmiştir. Aşçı Dede'nin tramvaylardan sadece İstanbul özelinde bahsettiği görülmüş ve bu tramvayların "Ortaköy - Tophane-i Amire", "Taşkasap - Şehremini", "Aksaray - Sultan Mahmud Türbesi" güzergâhlarında hizmet verdikleri; tren, lokomotif ve şimendifer gibi teknolojik taşıtların ise "İstanbul - Edirne", "İskenderiye - Süveyş", "Haydarpaşa – Şam – Medine - Mekke",

“Hamidiye - Hicaz”, “Şam - Ma'an” şeklinde güzergâhlara sahip oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca, Japonya'nın tren hatları ile Rusların hastahane trenleri hakkında da bilgilere ulaşılmıştır. Deniz taşımacılığı alt başlığında gemi, istimbot, kruvazör, vapur gibi motor gücüyle hareket eden teknolojik deniz araçlarına ve kayık, sandal gibi insan gücüyle hareket eden deniz araçlarına rastlanılmış, bunlardan motor gücüyle hareket edenlerin daha fazla kullanıldıkları ve genellikle şehirler arası, uluslararası istikametlerde gidip geldikleri tespit edilmiştir. Bu ulaşım araçlarının “İstanbul - Trabzon”, “Beyrut - İstanbul”, “Hicaz - Süveyş - Mısır - İstanbul”, “Yafa – Beyrut – Cidde - Tur-ı Sina – Urla – İzmir - Kale-i Sultani(Çanakkale) – Kadıköy - Sarayburnu”, “İzmir - İstanbul” gibi güzergâhlarda ve şehir içi olarak ise İstanbul'da İncirköy - Beylerbeyi güzergâhında kullanıldıkları; insan gücüyle hareket eden deniz araçlarının ise sadece şehir içi hizmet verdikleri ve “Kandilli - İstanbul”, “Küçüksu - Ortaköy”, “Anadoluhisarı - İncirköy”, “Beylerbeyi – Kuruçeşme - Defterdarburnu” gibi güzergâhlarda kullanıldıkları göze çarpmıştır. Ayrıca uluslararası yolcu taşımacılığının genellikle hac ibadetini yerine getirmek isteyen kişilerce tercih edildiği ve hacıların salgın hastalıkları yurda getirmeleri riskinden ötürü İstanbul'a dönüşlerinde önlem amaçlı ilk olarak Tur-ı Sina Bölgesi'nde ve ikinci olarak Urla'da günlerce karantina altına alındıklarına dair bilgiler de dikkat çekmiştir.

Ekonomi türleri başlığına yönelik unsurlar; hayvancılık, tarım-rençberlik ve avcılık olmak üzere üçe ayrılan başlıkların alt başlıkları altında toplanmıştır. Hayvanların bakımları, beslenmeleri ve korunmalarıyla ilgili başlıkta ipek böcekçiliğine temas edildiği ve ipek elde etmek için öncelikle bu böceklere bina yapılması, dut yaprağı temin edilmesi ve tüm bunlar için birilerinin çalıştırılması gerektiği üzerinde durulduğu görülmüştür. İpek böcekleri dışında büyükbaş ve küçükbaş hayvanların korundukları ahır, kümes gibi yapılar ve çiftlik işlerine bağlı olarak çiftlik defterleri ve ambarları, çiftlik nazırlığı ve maaşları hakkında bilgilere de ulaşılmıştır. Çobanlıkla ilgili başlıkta çobanların inek, öküz, buzağı, tosun, deve, agnâm, devab, kelb gibi hayvanlarla uğraştıkları ve kaval ile safir çaldıkları tespit edilmiştir. Hayvansal ürünlerin elde edilişleri hakkında sadece ipek böceğiyle ilgili işleme rastlanılmış ve burada ipek böceğine ilk olarak yaprak yedirildiği, sonrasında ise kazanlarda kaynatılarak ipek ve harir elde edildiğine dair bilgi sahibi olunmuştur. Tarım-rençberlik adı altında ekme, biçme, ürün alma başlığında; tarla sürme, tarlaya tohum serpme, bostanda sebze yetiştirme, buğday ve patlıcan ekme gibi işlemler ve ipek elde etmek için öncelikle büyük bir tarla satın alınması ve bu tarlaya çok sayıda dut fidanı dikilmesi gerektiği şeklinde ifadelerle karşılaşılmıştır. Tarım araç-gereçleri başlığında ise değirmen, balta gibi sözcüklerden ve

değirmene hınta verilmesi işlemlerinden konu açıldığı göze çarpmıştır. Avcılık başlığı altında av türleri (kara, deniz avları) alt başlığında balık, kuş, geyik, dabb – keler- kertenkele ve filin avlanılışına değinildiği; av araçları ve teknikleri alt başlığında ise kargı, tüfek, tabanca, ok gibi araçlara ve av köpeğine temas edildiği görülmüştür. Genel olarak ekonomi türleri başlığındaki unsurların, Aşçı Dede'nin gözlemlerinden değil, anlatılardan ve çeşitli temsillerden ibaret oldukları anlaşılmış ve dolayısıyla XIX. yüzyılın ekonomi türleri hakkında bilgi sahibi olabilmek için detaylı ve sağlıklı bilgilere ulaşılamamıştır.

Halk ekonomisi başlığındaki unsurlar incelendiğinde bu anlamda zengin bir içerik barındıran hatıralar vasıtasıyla XIX. yüzyılda Osmanlı sınırları içinde ve dışında mevcut bulunan üretim, tüketim ve pazarlama ile ilgili vaziyet hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Dönemin halk ekonomisinin genel itibarıyla üretime nazaran tüketim ve pazarlama açısından daha çok ön plana çıktığı dikkat çekmiştir. Halk ekonomisinin alt başlıklarından üretim başlığında yiyecek türü, giyecek türü ve eşya-malzeme türünde ürünlerin üretimiyle alakalı detaylara ulaşılmış ve bunlar içinde giyecek türü ile eşya-malzeme türü ürünlerin yiyecek türü ürünlerin üretiminden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada eşya-malzeme türünde, Osmanlı fabrikalarında bez üretilmesi ile Japonya'nın Tokyo kentindeki büyük fabrikalarda iplik, dokuma ve fener üretilmesi göze çarpmıştır. Tüketim başlığında yiyecek-içecek türü, eşya-malzeme-madde türü, giyecek türü ve keyif verici madde türü şeklinde en çok tüketilen türden en az tüketilen türe doğru sıralama oluşturulmuş ve eşya-malzeme-madde türünde çoğunlukla ısınma ve aydınlatma araçlarında kullanılan madde ve malzemelerin tüketildiği görülmüştür. Pazarlama başlığında ise pazarlanan ürünler ve hizmetler eşya-malzeme türü, giyecek türü, yiyecek türü ve hizmet türü şeklinde en çok pazarlanan türden en az pazarlanan türe doğru sıralanmış ve giyecek türü ile yiyecek türünün benzer seviyelerde olduğu, eşya-malzeme türünde yakacak malzemelerle tekstil malzemelerinin daha çok ön plana çıktıkları fark edilmiştir.

Beslenme – mutfak – kiler başlığında bulunan unsurlara bakıldığında; besin türleri başlığı; besin elde etme, hazırlama, koruma başlığı; mutfak düzeni, araçları başlığı; kiler, depo, mahzen başlığı; yiyecekler, içecekler başlığı ve sofra düzeni başlığı şeklinde sıralanan alt başlıklardaki unsurlar bakımından hatıraların zengin bir içerik barındırdığı anlaşılmıştır. Eserde, geçmişe yönelik birbirinden farklı anlatılara da yer verilmesi sayesinde sadece XIX. yüzyıl toplumunun beslenme kültürüne değil, geçmişteki toplumların beslenme kültürlerine dair detaylara da ulaşılmıştır. Alt başlıklardan besin türleri başlığının alt başlıkları olan

hayvansal besinler başlığına ve bitkisel besinler başlığına ait içerikler incelendiğinde bitkisel besinlerin kullanımının ve çeşitliliğinin hayvansal besinlere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve besin elde etme, hazırlama, koruma alt başlığında da benzer bir durumla karşılaşılmıştır. Mutfak düzeni – araçları alt başlığında çoğunlukla tepsi, tabla ve fincanlardan bahsedildiği, bunda ise sofraların kurulumunda tepsi ve tablalardan çokça yararlanılmasının ve kahve tüketim oranının yüksek olmasının etkileri olduğu görülmüştür. Kiler – depo – mahzen başlığında halkın ve üst düzey kişilerin erzaklarını beklettiği ve koruduğu yapılar olarak sadece kiler ve ambar sözcüklerine rastlanılmış, kilerlerin ekseriyetle ev ve konak gibi yapıların içinde bulunduğu, ambarların ise kalelerde konumlandırıldığı dikkat çekmiştir. Yiyecekler, içecekler başlığında çorba, ekmek, reçel; kahve, şerbet, süt, limonata ve çayın çokça tüketildiğine dair örnekler göze çarpmış ve bunlar içinde kahvenin hemen hemen bütün ziyaretlerde ve misafir ağırlamalarında ikram edilmesinden hareketle kahveye büyük bir önem verildiği fark edilmiştir. Sofra düzeni başlığında ise çeşitli davetlerde sofra takımı, kahve takımı, şerbet takımı gibi araç ve gereçlerin tedariğinin askeri memurların konakları ya da mülkiye konaklarından sağlandığı şeklinde çarpıcı detaylara ulaşılmış ve yaşanan bu durumdan hareketle XIX. yüzyıl toplumundaki sıradan kişilerin ekonomik şartlarının, üst düzey kişilerin elinde bulunan bu gibi araç ve gereçlere sahip olabilmek noktasında yetersiz olduğunu akla getirmiştir. Ayrıca, kişilerin statülerine göre sofradaki yerlerinin belirlendiğine yönelik örneklere de rastlanılmış ve kurulan sofralarda davetlilere hizmet amacıyla leğen ibrik memurlarının, sucuların ve kahvecilerin görevlendirildikleri göze çarpmıştır.

Ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zaman ve mesafe kavramları başlığı ele alındığında Aşçı Dede'nin bu konuda sunduğu bilgilerin bir hayli detaylı olduğu görülmüş, takvim türleri ve bunlara ait ay isimleri; ağırlık, uzunluk ölçü birimleri; para birimleri; insanın, hayvanın, bitkinin baz alındığı ölçü birimleri; mecazi kullanımlar ve ebcet hesaplamaları gibi örneklerin daha çok ön plana çıktıkları tespit edilmiştir. Arabî-hicri, rumi, miladi, şemsi takvimlerine ve bunların ay isimlerine çokça değinilen hatıralarda; batman, dirhem, kantar, kıyye, kilo, kupa, okka, sâ' gibi ölçü birimlerinin yanı sıra insanlarla ilgili olarak bir avuç, bir parmak miktarı, on nefer adam yeri, bir adamlık, bir tabur asker kadar, göz görecek kadar şeklinde ifadeler kullanıldığı; hayvanlarla ilgili olarak güvercin yumurtası kadar; bitkilerle ilgili olarak ise bir habbe, servi gibi, buğday tanesi kadar şeklinde benzetmelerden yararlanıldığı dikkat çekmiştir. Ayrıca, mecazi kullanımlar olarak Kafdağı gibi, dağlar kadar, doğduğu günden beri, kendini bileliden beri şeklinde örneklere ve para

birimleri olarak akçe, beşibiryerde, bir beşlik, bir kuruş=dört metelik, iki çeyrek, çil ikilik, frank, iki bakır, kaime/kayme, kuruş, lira, mangır, mecidiye, mecidiye rub'u, metelik, nuhâs, sîm mecîdiyye gibi sözcüklere de rastlanılmıştır.

Halk sanatları ve zanaatları başlığı incelendiğinde; işleme, örme, dokuma, basma işleri alt başlığında genel olarak fes, çevre, sikke-i şerif, elbise, havlu, mezar örtüsü, entari, yelek, hırka, seccade, çuha, namaz örtüsü, maşlah, yazma yemeni gibi tekstil ürünleri ve palaska, kılıç, anahtar, levha, bakır gibi farklı türdeki ürünlerin üzerinde yapılan işlemler hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Ağaç, taş, maden, toprak, cam, deri işleri alt başlığında tabakhane, dikimhane gibi tesislerden ve kürkçü, kuyumcu gibi mesleklerden konu açılmasının yanı sıra haddeden sırma gümüş çekilmesi, gümüş zemzemiye imali ve etrafına kelime-i tevhid yazılması, mezar başına uzun kupa imali ve kupanın baş kısmıyla dört tarafına Hz. Muhammed ve dört halifenin isimlerinin yazılması, mezarların ağaç parmaklık içine alınması ve baş kısımlarına iki tarafı yazılı mermer taş yerleştirilmesi, Oltu'dan siyah kehribar getirtilip çubuk takımı yapılması, beyaz kuzu postundan kürk imal edilmesi, kurban postunun tabaklanması ve kurutulması, tahtadan papuç ve oyuncak minare yapılması, çamurdan çanak imal edilmesi, bakırın üstüne altın sıvanması ve yaldızlanması gibi çeşitli işlemler hakkında da bilgi sahibi olunmuştur. Halk resmi alt başlığında ise uzak diyarlardaki kabirlerin ve türbelerin resimlerinin çıkarttırılması, litografya yani taş basmasıyla resim çıkarttırılması, Hicaz Demir yolu madalyası üzerine lokomotif resminin işlenmesi, Delâil-i Şerif adlı kitapta Mekke, Medine ve Kâbe resimlerine yer verilmesi gibi örneklere ve her ne kadar halk resmi başlığına uygun olmasa da fotoğraf sözcüğünün geçtiği örneklere de rastlanılmıştır.

Giyim – kuşam – süs başlığında bulunan unsurlara bakıldığında XIX. yüzyıla dair çeşitli detaylara ulaşılmıştır. Alt başlıklara göre ilerlenildiğinde erkek giyimi başlığında aba, arakiye, entari, hırka, sikke gibi giysilerin ön plana çıktığı göze çarpmış ve bu durumun oluşmasında ise Aşçı Dede'nin tarikatlara bağlılığının ve tarikatlara mensup kişilerin giysilerine yönelik başarılı gözlemlerinin etkileri olduğu anlaşılmıştır. Kadın giyimi başlığında bulunan unsurların erkek giyimi başlığındaki unsurlara nazaran daha az olduğu ve kadınların çarşaf, yüz örtüsü, namaz örtüsü gibi giysileri kullandıkları görülmüştür. Kadınların bu giysilerinden hareketle devrin kadınlarının inanç yapıları ve sakınmaları hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Çocuk giyimi başlığında, erkek çocukların başlarına fes takmaları ve o dönemlerde sadece yetişkinlerin değil, çocukların da başlarında fesle

dolaşmaları dikkat çekmiştir. Günlük giyim başlığında çamaşır, fanila, gecelik gibi giysilere rastlanılmış ve Aşçı Dede'nin sert kış geçiren bazı şehirlerde yaşamasına bağlı olarak, ayakkabı – eldiven ve bunlarla ilgili çeşitli detaylara yer verdiği de fark edilmiştir. Törensel giyim başlığında Mevlevilerin sema ayinlerinde tennure giymeleri ve başlarına sikke takmaları nedeniyle Mevlevi elbiselerine çokça değinildiği fark edilmiş, dairelerde çalışan kişilerin bayramlarda resmi tebrik için bir araya geldiklerinde resmi elbiseler giydikleri öğrenilmiştir. Meslekleri ve yaş gruplarını belirleyen giyim-kuşam başlığında kalem elbisesi ile askeri elbise ifadelerine çokça temas edilmiş ve bunda Aşçı Dede'nin askeri görevli olmasının büyük bir payı olduğu düşünülmüştür. Süsleme başlığında gerek insanların gerekse çeşitli yapılar ve eşyaların süslenmesiyle ilgili bilgilerle karşılaşılmış ve bunlardan hareketle de devrin insanlarının güzellik algılarına dair bilgi edinilmiştir.

Halk bilgisi başlığı ele alındığında, hatıralarda gerek XIX. yüzyıl gerekse daha önceki dönemlerde geçen olayların aktarılmasına binaen halk hekimliği, halk botaniği, halk zoolojisi, halk meteorolojisi, halk takvimi ve halk hukuku gibi konularda çok çeşitli unsurlara ulaşılmıştır. Halk hekimliği başlığında vücut sağlığıyla ilgili olarak ve ruh sağlığıyla ilgili olarak yaşanan çeşitli problemler ve bunların iyileştirilmesi için karın ağrısında güllü su ve nane suyu içilmesi, kabızlıkta müshil şerbeti içilmesi, boğaz ağrısında süt içilmesi; bayılma hadisesinde bayılan kişiye limon, misk yağı ve gül suyu koklatılması, bel ağrısına karşı kaplıcalara gidilmesi, basura karşı üstsüz şekilde döşeğe girip günlerce yatılması; cinlenme, keyifsizlenme, kara sevdaya düşme gibi durumlarda muska – nüsha yazılması ve kişinin tütsülendirilmesi, üzerine okunması, nefes edilmesi, üflenmesi ve müritlerin şifa niyetiyle mürşitlerinin hırkasını giymesi, mührünü yutması şeklinde uygulamalara başvurulduğu göze çarpmıştır. Ayrıca beyindeki kötülüğün giderilmesi ve zekanın artırılması için ara sıra nargile içmenin iyi olduğundan, bazı önemli günlerde bazı dergâhlardan içilen suların ve hatm-i hâcegân okunup üflenen suların şifa verici özelliklerinden, her türlü dertlere deva olarak on iki imam aşkına yazılmış muskalardan da konu açıldığı dikkat çekmiştir. Eserde tüm bunların yanı sıra salgın hastalıkların etkisini kaybettirmek amacıyla hatm-i şerif ve hatm-i hâcegân okunduğuna yönelik bilgilere ve eşlerin birlikte oldukları sırada çok konuşmaları halinde, doğacak çocuklarının ağzında dil bağı probleminin oluşacağı uyarısına da rastlanılmıştır. Halk botaniği ve halk zoolojisi başlığında ağaç, buğday, çam kozalağı, çiçek, dut fidanı, gül, lâle, lavanta, nergis, yasemin; akrep, at, bal arısı, baykuş, deve, eşek, fino köpek, güvercin, kedi, köstebek, sansar, tavşan vs. yüzlerce bitki ve hayvan türüyle karşılaşılmıştır. Böyle bir durumun oluşmasında ise

hatıraların halk mimarisi, halk taşıtları, halk ekonomisi, halk edebiyatı ve halk sanatları – zanaatları gibi konulara ek olarak ekonomi türleri, beslenme türleri, dinsel-büyüsel içerikli inançlar ve işlemler noktasında bir hayli içerik barındırmasının etkileri olduğu anlaşılmıştır.

Yine halk bilgisi başlığının alt başlıklarından halk meteorolojisi ve halk takvimi başlığında hasat vakti, gül mevsimi, karpuz mevsimi, üzüm mevsimi, rûz-ı kasım sözcükleri ile erbain ve hamsin çıkarma ifadelerine yer verildiği görülmekle birlikte 12 hayvanlı Türk takviminin dönem isimlerinden tavuk yılı ve at yılı ile ilgili detaylara da ulaşılmıştır. Aşçı Dede'nin tavuk yılı ve at yılı hakkında çeşitli hükümlerden bilgi verdiği ancak bunların esasında 12 hayvanlı Türk takvimine değil, Osmanlı'daki müneccimbaşlarının yeni yıl hakkındaki hükümlerini bildiren müneccimbaşı takvimi ya da ahkam takvimi şeklinde adlandırılan takvimlere ait oldukları tespit edilmiştir. Eserde, ağustosun ortasında havaların birdenbire soğumasına bağlı olarak o sene kışın şiddetli geçeceğine yönelik inanışlara ve yağmur yağmadığı durumlarda yağmur duasına çıkıldığı şeklinde uygulamalara da rastlanılmış ve ayrıca Karadeniz'in şubat ayında daha önce görülmemiş bir şekilde dalgasız ve fırtınasız olması, Erzincan'ın bir tarihte kış içinde adeta yaz yaşaması ve İstanbul'da emsali görülmemiş sert bir kış yaşanmasına bağlı olarak Galata'daki köprüye kadar denizin donması gibi ekstrem olaylar hakkında da bilgi sahibi olunmuştur. Halk hukuku başlığında ise Hristiyan mahallelerinde ikamet eden Müslümanların aslında Müslüman mahallelerinde işledikleri kusurlarından ötürü kovulduklarından, öğrencilerin imtihan sırasında kopya çekmeleri durumunda falakaya yatırıldıklarından, Ramazan Bayramı'ndan sonra Müslümanların sokaklarda yiyip içmelerinin yasaklandığından ve bu yasağa uymayanlar arasında zengin olanların yüklü miktarda para cezasına, fakir olanların ise dayak cezasına çarptırıldıklarından, Şafi mezhebine göre iki köy arasında yaşanan savaşlarda hür bir adamın öldürülmesi durumunda karşı köyden de hür bir adamın öldürülmesi gerekliliğinden ve hür karşılığında köle ya da köle karşılığında hür bir kimsenin kabul edilmediğinden konu açıldığı göze çarpmış ve farklı türlerde yasaklar ve cezalarla karşılaşılmıştır.

Halk inançları; töreler, adetler, gelenekler, görenekler başlığı incelendiğinde Türklerin XIX. yüzyıldaki sahip olduğu birikimlerine yönelik detaylı bilgilere ulaşılması yanında Japonlar ve Araplar hakkında da çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Astronomik olaylara dair yapılan uygulamalar arasında Ay tutulduğunda halkın tepsi ve taş çalarak gürültü çıkarması; hediyeleşmelerde bayram harçlığı verilmesi, haber ve müjde bahşişi verilmesi, muharremiye verilmesi ve birine teşekkürname yazılırken bunun yanında bazı hediyeler

gönderilmesi gibi örnekler dikkat çekmiştir. Geçiş dönemlerinden doğumla ilgili olarak şehzade ve sultan doğumlarında yedi gün yedi gece donanma şenliği icra edilmesi, evlenmeyle ilgili olarak gelinlerin duvaklarını güveylerinden başka kişilerin açamaması, nikâh akdinde ve şerbet ikramında erkeklerin ağırlanıp kadınların ise daha sonra yemeğe alınması, gerdek gecesinden sonraki gün damadın kaynatasına el öpmeye gitmesi gibi uygulamalara ve ölümle ilgili olarak ise cenazelerin defnedilmeden önce türbe önüne konulması, cenazenin taşınması sırasında önünde buhurdanlık çekilmesi ve definden sonra da cenaze yakınlarına evlerinin önünde taziye verilmesi gibi uygulamalara rastlanılmıştır.

Yine halk inançları; töreler, adetler, gelenekler, görenekler başlığında halkın el öpme, etek öpme, mabeyn usulü yerden temenna etme ve Mevlevi usulüne göre karşılıklı el öpme şeklinde selamlaştıkları görülmüş ve buluşma, eğlenme ile ilgili olarak ise akşam yemekleri sonrasında âdet gereğince tel helvası yapılması, helva sohbetleri edilmesi; Mevlevihanelerde mukabele-i şerif akşamlarında büyük kazanlarla pilav pişirilmesi; Şam'da mevlitlerden sonra çalgı çalınması; Erzurum âdetlerince at dizgin edip oynanılması, na't okunulması gibi etkinlikler hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Misafir ağırlamaları, ikramlar ve sofralarla ilgili; çalgı ve köçeklerin misafirleri kapıdan karşılaması; hacdan dönenlerin kendilerini ziyarete gelenleri hac elbiseleriyle karşılaması ve usul üzere zemzem, yağ, lokum, şerbet ikram etmesi; misafirlerin yemeğe teşvik edilmesi amacıyla ev sahibinin sofradan geri durmayarak sürekli bir şeyler tüketmesi; Şam'da Berat Kandili'nde kurabiye yaptırılması şeklinde ayrıntılara da ulaşılmıştır. Hatıralarda tüm bunların yanı sıra Japonya İmparatoru'nun yıldızlara ve Güneş'e tapma ile putlara tapmayı karşılaştırması, Japonların âdetlerinde hiç kimsenin birbirinin eşyasını çalmaması, Araplarda babaların evlatlarının ismiyle anılması, İstanbul usul ve kaidesine göre dergâhların cuma namazından sonra açılması, vali ve paşa gibi kişilerin cuma namazının ardından fakir fukaraya sadaka dağıtması, bazı kimselerin iyileşen hastaları adına hocalara para verip dua ve amin çağırtması, Ramazan'da sokaklardan davullu bekçilerin geçmesi ve insanların birbirlerine Ramazan tebrikleri göndermesi gibi konulara değinildiği de tespit edilmiştir.

Geçiş dönemleri başlığında bulunan unsurlara bakıldığında XIX. yüzyıl toplumunun uyguladıkları âdetler, törenler, işlemler, pratikler ve davranış kalıpları hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Doğum başlığının alt başlığı olan doğum öncesi alt başlığında kısırlığı giderme – gebe kalmayla ilgili olarak masal örneğiyle karşılaşılmış ve masallarda sıkça görülen çocuksuzluğa karşı derviş ve elma motifi detayları göze çarpmıştır. Gebelikle ilgili

olarak sadece hamile sözcüğünün geçtiği cümle örneklerine rastlanılmış, çocuğun cinsiyetiyle ilgili olarak ise yalnızca bir örnek tespit edilmiş ve bu örnekte, dünyaya gelecek bir oğlan evladından bahsedilmiştir. Doğum sırası alt başlığında dünyaya gelme, doğma, tevellüt etme, vaz'-ı haml, talk sözcüklerinin geçtiği cümle örnekleri sıralanmış ve doğum sonrası alt başlığında ise lohusalıkla ilgili olarak sadece yedi döşeği sözcüğünün geçtiği görülmüştür. Çocuk başlığının alt başlıklarından ad başlığında ad koymayla ilgili olarak çocuklara Hüsameddin Çelebi, Mehmed Sıdkı, Ahmet Fevzi, Salih, Ayşe Kevser, Mehmed Celâleddin, Fatma Binnaz, Mubârek el-Yemânî isimlerinin verildiği ve adı belirleyen etmenlerle ilgili olarak da din büyüklerine duyulan sevgi, mürşit önerileri ve rüyaların etkileriyle hareket edildiği tespit edilmiştir. Sünnet alt başlığında ise tören ya da düğün hazırlığıyla ilgili olarak sadece bir örnekle karşılaşılmış ve sünnet düğünü anlamında hitân cemiyetine değinildiği fark edilmiştir.

Evlenme başlığının alt başlıklarından evlenme biçimleri başlığında darre denilen kuma evliliğinden; evlilik çağı – yaşı başlığında evde kalma durumundan; evlenme aşamaları başlığında görücülük – dünürcülük – kız bakma – kız isteme ile ilgili olarak güzel olan birisine çok kimselerin talip olmasından, oğulları için annelerin kız aramaya çıkmasından ve öleceğini anlayan kadının ölmeden önce eşini başka biriyle evlendirmeye çalışmasından; söz kesimiyle ilgili olarak çocukluktan beri birbirini sevenler için söz alınıp söz verilmesinden, nişanlanmaktan; düğün başlığında düğünle ilgili olarak çalgı çalınan düğünlerden ve eğlencesiz şekilde komşu ve tarikat üyeleriyle dini temaüllere uygun biçimde icra edilen düğünlerden, düğün alaylarından ve düğün masraflarından söz edildiği dikkat çekmiştir. Nikâh – gerdek ile ilgili olarak zifaf gecesinden ve teehhül ettirmek, güveyi girmek, tenkîh olmak, tezvîc etmek, iskân etmek, kocaya vermek, kocaya varmak, kız almak gibi ifadelerden; hediye – bağış ve ödemeyle ilgili âdetler başlığında kılavuzluk ücreti ile mehr-i mu'accel ve mehr-i mü'eccel ödemelerinden; evlenmeyle ilgili ritüel ve büyüsel içerikli işlemler başlığında gelin alayı ve gelin çıkarmak için davet yollanmasından, nikâh şerbeti içilip hayır dualar edilmesinden ve nikâhtan sonra kadınların davet edilerek yemekli şekilde ağırlanmasından bahsedildiği noktasında bilgi sahibi olunmuştur. Ölüm başlığının alt başlıklarından ölüm öncesi alt başlığında ölümü düşündüren ön belirtilerle ilgili olarak ölüm döşeğindeki kişinin ara sıra gözlerini açıp tavana bakması ve kollarını sıçratması, güya karşısında birisi tabak içinde bir şeyler ikram ediyor diye elini boşluğa uzatıp sonra ağzına götürmesi, kendisinden önce ölmüş kişilere seslenmesi gibi örneklere rastlanılmıştır. Ölüm sırası başlığında ölüm olayının duyurulmasıyla ilgili olarak cenaze töreninde falan kişi ölmüş

diye bağırılması, şehrin alimlerinin evlerine haber gönderilmesi, cami minarelerinden salât u selam ile birlikte duyuru yapılması, gazetelere ilan verilmesi, uzak yerlere mektup gönderilmesi şeklinde hareket edildiği öğrenilmiştir. Ölünün gömülmeye hazırlanışıyla ilgili olarak gasletme, teçhiz ve tekfin işleminden, tabutun omuzlanmasından, cenaze namazının kılınmasından, cenaze alayından, cenazenin önünde buhurdanlık çekilmesinden, kabir kazılmasından bahsedilen örneklerle karşılaşılmıştır. Ölüm sonrası başlığında yas ile ilgili olarak ocakların söndürülmesinden, kazanların yüz üstü kapatılmasından, bir şeyler yiyilip içilmemesinden, siyah giyinilmesinden, matem halini yansıtan şiir yazılmasından; başsağlığı ve avutucu sözlerle ilgili olarak taziye yazılmasından ve definden sonra ölüevi önünde taziye verilmesinden; mezarlıklar – mezar taşlarına yazılanlar – simgeler ile ilgili olarak vefat edenlerin defnedildikleri mezarlıkların isimlerinden, mezarların belirginleşmesi için baş taraflarına fidan dikilmesi ya da mermer taş yerleştirilmesinden ve bu taşların üzerine doğum – ölüm tarihleri ve ebcet hesabıyla yazılan şiirlerle tarih düşürülmesinden ve kandil motifinin işlenmesinden konular açıldığı göze çarpmıştır.

Bayramlar – karşılamalar – uğurlamalar başlığı ele alındığında, dinsel nitelikli bayramlar alt başlığında Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı, Hamursuz Bayramı, Beyzâ-ı Surh, Îd-i Fıtr ve Îd-i Adhâ şeklinde Müslümanların, Hristiyanların ve Yahudilerin bayramlarından bahsedildiği ve Müslümanların bayramlarında resmî görev yerlerinin tatil edildiği, buralardaki tebrikleşmelerde resmi elbiseler giyildiği, tekkelerde gülbang çekildiği, hamamda gusül abdesti alındıktan sonra bayram namazına gidildiği; Hristiyanların Paskalya Yortusu (Beyzâ-ı Surh) ve Yahudilerin Hamursuz Bayramı'nda ise dükkânların kapalı olduğu şeklinde bilgilere ulaşılmıştır. Hatıralarda, gayrimüslimlerin bayramlarında dükkânların kapalı olmasından ötürü cenaze işlemleri için lâzım olan ürünlerin zorluklarla tedarik edildiğine değinilmiş ve buna bağlı olarak XIX. yüzyılda Osmanlı'da yaşayan gayrimüslimler arasında, cenaze işlemleri için gerekli malzemelerin ticaretiyle uğraşanların bulunduğu bilgisi elde edilmiştir. Karşılama ve uğurlamalar alt başlığında ise istikbal etme, kıyam etme, teşyi etme, veda, hoş-âmedi, teşrifatçılık gibi ifadelerle karşılaşılmış ve hacca giden kişileri yolcu etmek için halkın toplandığı ve bunlar arasında gayrimüslimlerin bile yer aldığı, istikbal etme ya da teşyi etmelerin genellikle şehirlerin bir – iki saat ya da bir günlük mesafesine kadar yapıldığı dikkat çekmekle birlikte ayrıca teşyi edilen kişilerin arkasından dua edildiği ve ezan okunduğu da göze çarpmıştır. Tüm bunların yanı sıra insanların toplandıkları özel günlerde davet edilen misafirlerin çalgı ve köçeklerle kapıdan karşılandığı, toplum nazarında önemli ya da sevilen kişilere şehir girişlerinde musika ve

terennüm icrasıyla eşlik edildiği, devlet dairelerinde resmi hoş geldinlere gidildiği hakkında da bilgi sahibi olunmuştur.

Kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler)-kalıp sözler ve sesler başlığındaki unsurlar incelendiğinde günlük yaşam, törensel yaşam ve ıslık çalma, çağırma, ses çıkarma gibi konularda çeşitli detaylara ulaşılmıştır. Günlük yaşamla ilgili olanlar başlığında "aman nazar değmesin", "maşallah nazar değmesin", "Hüda saklasın", "sabah-ı şerîfler hayrolsun", "gazanız mübarek olsun", "Cenabıhak razı olsun", "bereket versin", "Allah aşkına" vb. kalıp sözlerle ve kaşlarını çatma, kaş hareketiyle sorma, omuz hareketiyle bilmem işareti yapma, temenna etme, baş kesme, yarı tebessüm etme, kıyam etme ve tazim etme gibi kalıp hareketlerle karşılaşılmıştır. Törensel yaşamla ilgili olanlar başlığında "padişahım çok yaşa", "sultanım çok yaşa", "hâs dur", "selam dur", "eyvallah" vb. kalıp sözlerle ve tekbir ile sikke-i şerifi başa koyma, makam ve posta baş kesme, hazır ol ve rahat dur kumandası verme vb. kalıp hareketlerin ve seslerin ön plana çıktıkları görülmüştür. Islık çalma, çağırma, ses çıkarma ile ilgili başlıkta ise çobanların kaval ve ıslık çalarak yük hayvanları ile koyunları otlattıkları ve suya götürdükleri bilgisi elde edilmiş; hiş diye işaret etme, ah çekme, ah u figan etme, sayha etme, salavat getirme yanında "vay, vay, vay", "eyvah, eyvah, eyvah", "Allah Allah", "destûr", "çat çat", "deh" vb. sesler ve "çıt yok", "ayak gıcırtısı", "ıslık sedası", "kuş dili" şeklinde ifadelere de rastlanılmıştır. Ayrıca; kalın sesle "efendim", "buyurun" gibi cevaplara ve "selam dur", "arabacı dur", ric'at borusu, istirahat borusu, yangın borusu ve silah başına borusu gibi komutlara da değinildiği tespit edilmiştir.

Dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma başlığındaki unsurlara bakıldığında Bedeviyye, Bektaşiyye, Celvetiyye, Çiştiyye, Hâlidiyye, Halvetiyye, Kâdiriyye, Kübreverdiyye, Mevleviyye, Nakşibendiyye, Nâzenîn/Nâzeniyye, Rufâiyye, Sa'diyye, Sühreverdiyye, Sünbüliyye, Şâbâniyye, Şâzeliyye, Uşşâkıyye gibi birçok tarikat ve bu tarikatların çeşitli kolları ve şubeleri hakkında detaylara ulaşılmış ve ayrıca tarikatlara mensup kişilerin belirli zamanlarda bir araya geldikleri Mevlevihane, Kadirihane, dergâh, tekke, hankâh gibi mimari yapılardan da çokça bahsedildiği görülmüştür. Hatıralarda, tarikatlarla ilgili birbirinden farklı oluşumlara ve mimari yapılara değinilmesinde, Aşçı Dede'nin tarikatçı kimliğinin büyük bir etkisi olduğu ve Aşçı Dede'nin tarikatçı bir kimliğe sahip olmasında ise hayatı boyunca farklı farklı şehirleri ziyaret etmesinin, görevi nedeniyle bunların bazılarında yaşamasının ve buralarda edindiği çevrenin etkisinde kalmasının önemli bir payı olduğu anlaşılmıştır. Dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma

başlığı adı altında tarikatlar dışında bir de komşuluk ile ilgili detaylar göze çarpmış, genellikle terimsel olarak komşu ve hem-civâr şeklinde ifadelerin kullanıldığı eserde; komşuların geceleri toplanmaları ve muhabbet ortamı kurmalarından, birlikte yemek yemelerinden, çeşitli zor durumlarda birbirlerinin yardımına koşmalarından ve komşuluk haklarına uymayan kişiler karşısında başvurdukları yöntemlerden konular açıldığı tespit edilmiştir.

Dinsel – büyüsel içerikli inançlar, işlemler başlığı ele alındığında ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar başlığı; fal, rüya yorumu, gelecekten haber verme başlığı; büyücülük türleri ve teknikleri başlığı; nazar başlığı; ibadetler başlığı; özel günler ve geceler başlığı şeklinde sıralanan altı farklı alt başlıkta XIX. yüzyıl Osmanlı halkının inanç yapısı ve uyguladığı işlemler hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Ziyaretler, yatırlar, türbeler, mezarlar başlığı ile ilgili içerikler incelendiğinde ziyaret, türbe, makam, kabristan, kabr-i şerif gibi yerlerin yanı sıra Kâbe, Beytullah ve Harem-i Şerif gibi Müslümanlar için kutsal olarak kabul edilen yer isimleriyle de karşılaşılmış ve bunlardan bazılarının Abdurrahman Gazi Türbesi, Şeyh Vehbî Hayyat (Terzi Baba) Türbesi, Hazret-i Yahyâ Türbesi, Sultan Mahmud Türbesi, Şeyh Fehmi Efendi Türbesi, Habib Baba Türbesi, Fatih-i Edirne Hızır Baba Türbesi vs. olduğu görülmüş ve ayrıca Kırklar Makamı, Hz. Hüseyin Makamı ve Hz. Muhammed, Hz. Havva, Hz. Abbas, Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Fâtıma'nın mezarlarına da rastlanılmıştır. Tüm bu yerler arasında, halkın cumartesi günleri ziyaret ettiği ve ekseriyetle dualarının kabul edildiğine inandığı Edirne'deki Hızır Baba Türbesi hakkında verilen bilgiler dikkat çekmiştir.

Fal, rüya yorumu, gelecekten haber verme başlığı ile ilgili içerikler incelendiğinde ilm-i ledünni, istihare, tefeül, rüya, âlem-i ma'nâ, vakıa, rabıta, murakabe, âlem-i gayb ve müneccim gibi sözcüklerle karşılaşılmıştır. Aşçı Dede'nin kendi rüyalarını anlatıp yorumlamasının yanı sıra çevresindeki kişilerin gördükleri rüyalara ve bunların yorumlarına da geniş bir yer ayırmasından ötürü, hatıraların neredeyse bir rüya tabirleri kitabı mahiyetinde olduğu düşünülmüştür. Rüyalar ve yorumlanmalarına yönelik olarak rüyada padişah görülürse manasının o vaktin kutbunu ve gavs-ı a'zamını görmek olduğu, necaset görülürse manasının para ve dünyalığa kavuşma olduğu, birinin başının kesildiği görülürse manasının uzun ömre işaret olduğu, ikram edilen sütün içinden çocuk kafası çıkarsa manasının dünyaya oğlan evladının geleceğine işaret olduğu ve birinin kendi annesiyle cima ettiği görülürse manasının hacca gitmek olduğu vb. çok sayıda rüya tabiri tespit edilmiştir.

Bunlar dışında istihareye yatılarak görülen rüyalar doğrultusunda dünyalık işlerin düzene koyulmasına dair örnekler de dikkat çekmiştir. Ledün ilmine sadece terimsel olarak değinilen hatıralarda fal ile ilgili ise tefeül işlemi ve yıldız falcıları hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır. Tefeül işleminin tespih, kitap, mürşit mektubu, na't-ı şerîf, Mesnevî-i Şerîf, Fütûhât-ı Mekkiyye, Kur'an-ı Kerim, Hafız Divanı, Divan-ı Fuzûlî gibi nesneler, kutsal kitaplar ve eserler yoluyla uygulanmasının dışında; namazda imamın Fatiha'dan sonra okuyacağı sureye göre, imamın mihrapta okuyacağı ayetlere ve hutbede okuyacaklarına göre, insanlara bir anda soru sorup topluca alınacak cevaplara göre uygulandığı örneklerle de karşılaşılmıştır. Yıldız falcılığı konusunda ise göklerden ve yıldızlardan haber veren müneccimbaşlarından ve bunlara ait müneccimbaşı takvimlerinden bahsedildiği görülmüştür. Gelecekten haber verme noktasında kıyafetname özelliğindeki içerikler de göze çarpmış, nitekim bir çocuğun alnı sivri olur ve ağzından sürekli salya akarsa o çocuğun gelecekte zeki ve alim olacağı şeklinde tahminlere de rastlanılmıştır.

Büyücülük; türleri ve teknikleri başlığı ile ilgili içerikler incelendiğinde muska-nüsha, sihirbaz, sihir, bakıcı, tılsım, havâs gibi sözcükler ve üfürme, nefes etme gibi işlemler dikkat çekmiştir. İki kişinin arasını soğutmak veya arasını düzeltmek gibi farklı amaçlarla muska ve onunla aynı anlama gelen nüshalara başvurulduğu bilgisine ulaşılmıştır. Hatta Aşçı Dede'nin sevdalandığı birinden soğuması için annesinin bakıcılara gittiği ve nüsha yaptırıp bunu Aşçı Dede'nin boynuna taktığı da göze çarpmıştır. Tılsımla ilgili olarak, Âd kavmine peygamber gönderilen Hûd aleyhisselâmın kendisine tabi olan müminlere fırtına zarar vermesin diye hat çekmesi ve Şeybân-ı Râ'î'nin de cuma namazına giderken koyunlarına kurtlar zarar vermesin diye koyunlarının etrafına hat çekmesi gibi örneklerle karşılaşılmıştır. Tüm bunların yanı sıra nefes etme, üfürme yoluyla altın sahibi olunduğuna yönelik bilgiler de tespit edilmiş; sihir ve sihirbazlığa ise sadece Firavun'dan bahsedilen yerde terimsel olarak temas edildiği görülmüştür.

Nazar ile ilgili içerikler incelendiğinde nazar, nazar isabeti, nazar boncuğu, isâbet-i ayn gibi sözcükler ve bostanlara at kafası dikilmesi gibi işlemler hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Hatıralarda, nazar sözcüğüyle aynı anlama gelen Arapça isâbet-i ayn sözcüğünün nazar sözcüğünden daha çok kullanıldığı göze çarpmıştır. Nazar isabet etmesinden ya da isâbet-i ayn vaki olmasından korkulan şeylerin genel olarak çocuklar, başarılar, güzellikler, bostanlar olduğu ve bunlara bir zarar gelmemesi için "aman nazar değmesin" diyerek üzerine okuma, başarılı görünmemek için bilerek yanlışlıklar yapma,

nazar boncuğu takma ve bostanlara at kafası dikme gibi işlemlere başvurulduğu tespit edilmiştir. İbadetler başlığı ve özel günler – geceler başlığı ile ilgili içerikler incelendiğinde ise oruç, namaz, zekat, kurban, hac, umre, sadaka, zikir, dua, tavaf, itikaf, tesbih, niyaz, evrâd, ezkâr, sâim, sıyâm, savm, taat, sücûd, rükû, salât, erbaîne girme, sa'y etme, vakfeye durma, şeytan taşlama gibi ibadetlerden ve Leyle-i Regâib, Leyle-i Mirâc, Leyle-i Berât, Mevlûd-i Nebevî, Leyle-i Mevlûd-i Nebevî, Leyle-i Vilâdet-i Cenâb-ı Nebevî, Leyle-i Mübâreke-i Vilâdet-i Nebevî, Leyle-i Kadr, Kadir Gecesi, leyâlî-i mübâreke, leyâlî-i kanâdîl, kandil, yevm-i arefe, arife günü, şehrayin günleri, îd-i ekber, yevm-i terviye, yevm-i nahr, aşr-ı muharrem gibi özel gün ve gecelerden bahsedildiği görülmüştür. İbadetler başlığı ile özel günler ve geceler başlığında oldukça hacimli bir içerikle karşılaşılmış ve böyle bir durumun oluşmasında Aşçı Dede'nin dindarlığının ve tarikatçılığının etkileri olduğu anlaşılmıştır.

Halk edebiyatı başlığına bakıldığında efsane, masal, halk hikâyesi, şiir, halk türküsü, fıkra, atasözü-deyim, tekerleme, bilmece, alkış-kargış, ağıt, ilahi, gazel, kaside, kıt'a, muhammes, tahmis, rubai ve kıssa türünde içeriklerle karşılaşılmış ve halk edebiyatı başlığının barındırdığı bu içeriklerden dolayı en hacimli içeriğe sahip başlık olduğu tespit edilmiştir. Efsaneler başlığında dervişler, şeyhler, evliyalar, zatlar, hocalar ve din ululları hakkında menkıbelere ve çeşitli kutsal mekânlar etrafında gelişen hadiselere ulaşılmakla birlikte ayrıca bazı kavimlerin başlarına gelen olaylara ve âyîne-i İskender, Anka kuşu gibi efsanevi motiflere de rastlanılmıştır. Masallar başlığında büyükler tarafından çocukların bir araya toplanıp onlara masal anlatıldığı, devlerden ve perilerden bahsedildiği, çocuksuzluğa karşı derviş ile elma motifine yer verildiği ve geyik, arslan, tilki, kurt, koyun, dağ sığırı, dağ keçisi, tavşan, balık, kuş, kelb gibi hayvanların bazılarının arasında geçen fabl niteliğinde anlatıların paylaşıldığı görülmüştür. Halk hikâyeleri başlığında; Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha hikâyelerine dair içerikler ve hikâyenin terimsel olarak geçtiği dini hikâyeler, mesleki hikâyeler ve padişah hikâyelerine yönelik içerikler de göze çarpmıştır. Şiirler başlığında şiirlerin ekseriyetinin beyitlerden oluştuğu fark edilmiş, yer yer dörtlükler ve bentelerle de karşılaşılmıştır. Halk türküleri başlığında ninni ve kayabaşı türküsü gibi sözcükler ve türkü çağırma gibi ifadeler tespit edilmiş, fıkralar başlığında ise fıkraların içeriğinde genel olarak zalimler, deliler, köylüler, yöre halkları ve padişahlar bulunduğu dikkat çekmiştir. Atasözleri-deyimler başlığında toplamda altı yüz yetmiş iki adet birbirinden farklı örneğe yer verilmiş ve bunlar arasında deyimlerin, atasözlerinden daha fazla oldukları görülmüştür. Tekerlemeler başlığında iki adet örneğe rastlanılmış, bilmeceler

başlığında ise bilmece sözcüğünün yerine muamma ve lugaz sözcüklerinin kullanıldıkları ve bunlar vasıtasıyla çeşitli mesajlar verildiği gibi çözümlenmeleri halinde de ödüllendirmeler yapıldığı anlaşılmıştır. Alkışlar-kargışlar başlığında alkışlara dair unsurların kargışlara dair unsurlardan daha fazla yer kapladıkları göze çarpmıştır.

Ağıtlar başlığında, bizzat ağıt diye bahsedilen bir içeriğe ulaşılamasa da bir adet ağıt örneğine ve ağıtların divan edebiyatındaki karşılığı olan mersiyelerle alakalı detaylara ulaşılmıştır. Aşçı Dede'nin, mürşidi Şeyh Fehmi'nin yasını tutmak için mersiye yazdırdığı ve halasının vefatı üzerine de kendisinin mersiye yazdığı hakkında bilgi sahibi olunmuştur. İlahiler başlığı ile rubailer başlığında sadece birer örneğe rastlanılmış ve bunların terimsel olarak geçtikleri anlaşılmıştır. Gazeller, kasideler, kıt'alar, muhammesler ve tahmisler başlıkları arasında özellikle gazeller başlığında çok sayıda örnek bulunduğu dikkat çekmiş, kıssalar başlığında ise Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Süleyman vb. peygamberlerden; Benî İsrâil ile Âd kavimlerinden; Bel'am bin Bâûrâ, Nemrut ve Firavun gibi isimlerden bahsedilen kıssalar görülmüş ve bu kıssalarda Hz. Havvâ, Hz. Ayşe, Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Abdullah bin Abbas, Şeybân-ı Râî vb. kişilere ve Cibrîl yahut Cebrâil olarak bilinen meleğe de değinildiği fark edilmiştir. Ayrıca, bu kıssaları aktaranların ise Ebû Katâde, Abdullah bin Ömer, Muakkib-i Yemânî ve Cüneyd Hazretleri olduğu öğrenilmiştir.

Halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro) başlığı ele alındığında bu başlıkta ortaoyunu, Karagöz, kukla gibi türlere rastlanılmıştır. Ortaoyununa, Şam'da oynanan komedya ve İstanbul'da oynanan tiyatro anlatılırken sadece terimsel olarak değinildiği görülmüştür. Ayrıca hatıralarda yer yer köçek sözcüğü ile karşılaşılmış ve bunlar ortaoyunundaki köçek olarak belirtilmese de ortaoyunu başlığı altında sunulmuştur. Karagöz başlığında; Karagöz, Karagözcü, hayalci, hayalî efendi, hayalci baba, Karagöz perdesi, hayal perdesi, zıll-ı hayâl gibi sözcükler göze çarpmakla birlikte; bu oyundaki karakterlerin, bahçelerin, konakların vs. deve derisinden imal edildikleri, oyunun Ramazan ayında İstanbul Şehzadebaşı'nda her gece icra edildiği ve aralıklı olarak Ferhat ile Şirin oynatıldığı da tespit edilmiştir. Kukla başlığında ise bizzat kukla oyunundan bahsedilmese de lu'b sözcüğünün terimsel olarak geçtiği örneklere yer verilmiştir.

Halk oyunları (dansları) başlığı incelendiğinde Aşçı Dede'nin Hatıraları'nda bu başlıkla ilgili pek fazla içerik bulunmadığı anlaşılmış ve sadece köçek, balo usulü dans ve hora tepme gibi ifadelere ulaşılmıştır. Köçeklerin düğünlerde davetlileri karşıladıkları ve

düğün alaylarının önünde dans ettikleri görülmüş, balo usulü dans ve hora tepmenin ise şenlik gecelerinde icra edildikleri tespit edilmiştir.

Halk müziği ve müzik araçları başlığındaki unsurlara bakıldığında âlât-ı musika, borazan, cümbüş, çalgı, çalgıcı, çegane, davudi, davul, def, elhan, gazeliyat, gırnata, gramofon, halile, hüzzam, ilm-i mûsiki, ince saz takımı, kanun, kaval, kayabaşı türküleri, keman, kemançe, kemaneci, kemençe, kudumzen, kudüm, makam, mazhar, musika, mutrib, nagamât, nây, ney, neyzen, ninni, perde, peşrev, piyano, saz, sâzendegân, şarkı, taksim, tambur, teganni, terennüm, türkü, ud, zil, zurna gibi sözcüklerle karşılaşılmış ve ayrıca Aşçı Dede'nin Suriye Ticaret Mahkemesi Başkâtipliği görevinde bulunan oğlu Hüsameddin Çelebi'nin ney çalgısı üzerinde çalıştığını, yeni bir ney ürettiğini ve bunu Servet-i Fünûn başyazarına gönderdiğini belirtmesi de oldukça dikkat çekmiştir.

Çocuk oyunları ve oyuncaklar başlığı ele alındığında tespit edilen unsurların az olduğu görülmüştür. Mevcut unsurlardan hareketle alt başlıklar olan temsili nitelikte oyunlar başlığı ile oyuncak türleri ve nitelikleri başlığı incelendiğinde ise önemli detaylara ulaşılmıştır. Temsili nitelikte oyunlar başlığında Aşçı Dede'nin çocukluk döneminde türbedarlık, imamlık, müezzinlik görevlerinde bulunma gibi oyunlar oynadığı göze çarpmıştır. Oyuncak türleri ve nitelikleri başlığında ise tahta minare, beşik, lu'b, top gibi oyuncaklara rastlanılmış ve bunlar arasında tahta minare ve beşik ile Aşçı Dede'nin bizzat kendisinin oynadığı anlaşılmıştır. Şöyle ki Aşçı Dede'nin çocukluk döneminde beşiğini tabut olarak düşünüp cenaze töreni yaptığı ve satılan tahta minarelerden alıp eve getirip ezan okuduğu şeklinde ifadeleriyle karşılaşılmıştır.

Halk eğlenceleri; sporlar, keyif verici maddeler başlığındaki unsurlar incelendiğinde halk eğlenceleri ve sporlar alt başlığında alafranga çalgı, alay, ayin, ayş ü işret, balo usulü dans, bayram alayı, cülûs-ı hümâyûn, cünbüş-i muhabbet, donanma, eğlendirme, fişek, gece oturmaları, göbek atma, gülüp koşmak, güreş tutma, havai fişek, hora tepme, ilahi okuma, kılıç oynama, köçek, mani, maytap, mehtap, musika, na't okuma, raks etme, satranç, şarkı, şehrayin, şenlik, şenlik-i zînet, tenezzüh, top, zevk ü sefa, ziyafet verme, at dizgin edip oynama, düğün gibi çalgılar çalınma, tel helvası çekme, yolculuk esnasında hayvan koşturup oynama şeklinde ifadelere rastlanılmış ve keyif verici maddeler başlığında ise afyon, çubuk, enfiye, esrar, mükeyyifat, müskirat, nargile, sigara, tütün/duhân gibi sözcüklere temas edildiği görülmüştür.

Adlar başlığındaki unsurlara bakıldığında Aşçı Dede'nin Hatıraları'nın sağladığı içeriklerin bir hayli fazla olduğu dikkat çekmiştir. Böyle bir durumun oluşmasında Aşcı Dede'nin geniş bir çevreye sahip olmasının etkisi olduğu anlaşılmıştır, zira mesleği nedeniyle çok sayıda şehirde görev yaptığı ve gittiği yerlerde edindiği çevresi vasıtasıyla da onlarca farklı grubun içine dahil olduğu görülmüştür. İnsan adları başlığı altında asıl adlar başlığı incelendiğinde Abbas, Abdi, Abdussemî, Abdulhafîz, Ahmed, Ahmed Fevzi, Ali, Ali Ekber, Arif, Arif Hikmet, Asiye, Ata, Ayşe, Bahaeddin, Basri, Behzad, Bint Milhan, Cemaleddin, Cemîle, Dilâver, Dilber, Esma, Fahriye, Fatma, Ferid, Ganime, Hakkı, Hamîde, Harbende, Hatice, Hilmi, Huriye, Hüsameddin Çelebi, İbn Abbas, İbn Mes'ûd, İbn Sina, İbrahim, İshak, İsmail, Kadri, Kâsım, Kemal, Leylâ, Mahmud, Mâriye, Mehmed, Mehmed Sıdkı, Mehmed Vehbî, Mehpare, Meryem, Muhammed, Nadire, Nafiz, Nefise, Nuri, Nuriye, Osman, Ömer, Pavlos, Rahmi, Reşad, Reyhâne, Sabriye, Sadullah, Şerefeddin, Şerif, Tahir, Talha, Tevfik, Yahya, Yusuf, Zeki, Zekiye, Zeyd bin Elsem, Zeyneb, Zihni, Ziyâeddin, Züleyha vs. çok sayıda adla karşılaşılmış ve bunların alfabetik olarak tam sıralı şekilleri kendi başlığı altında dikkatlere sunulmuştur.

İnsan adları başlığı altında lakaplar – takma adlar – ünvanlar başlığı incelendiğinde Alay İmamı, Ambar Memuru, Amiral, Aşçıbaşı, Avukat, Bahriye Nazırı, Başkumandan, Bölük Emini, Çiftlik Nazırı, Dersiam, Doktor, Emlâk Mümeyyizi, General, Hakan, Hattat, Hazine Kâtibi, Kadı, Kahveci, Kaymakam, Levazım Reisi, Mareşal, Mekkârecibaşı, Mevlevî, Miralay, Mösyö, Muhasebeci, Müdür, Müftü, Müsteşar, Postacı, Sadrazam, Sancaktar, Sultan, Şeyhülislâm, Tabur Kâtibi, Topçu Kolağası, Türbedar, Vali, Yoklamacı, Yüzbaşı gibi devlet kademesindeki mesleklerin ünvanları ile saygı ünvanlarına ve diğer meslekleri yapanların lakaplarına ulaşılmış; ayrıca Ağa, Allâme, Baba, Çilekeş, Dede, Derviş, Evliya, Gazi, Hacı, Hafız, Hazret, Hoca, Molla, Nene, Paşa, Pîr, Seyyid, Şeyh gibi örneklere; Abalı Efendi, Aşçı Dede, Bizim Köylü Baba, Derviş Baba, Düğümlü Baba, Hala Sultan, Kızıl Dede Efendi, Leblebici Baba, Lüleci Baba, Molla Hanım, Saraylı Hanım, Somuncu Baba, Şirin Kadın, Terzi Baba gibi örneklere; Arnavut, Boşnak, Çerkez, Erzurumî, Erzurumlu, Giridî, Giritli, İzmirli, Kastamonulu, Kemahlı, Şamlı gibi örneklere; Başlı, Büyük, Deli, Kara, Sarı, Uzun gibi örneklere ve Nablusîzade, Müftüzade, Dağıstanîzade, Gözberizâde, Arpakâtibizade, Çavuşoğulları, Çerkeşoğulları, Tekbastılar gibi örneklere de rastlanılmış ve bunların alfabetik olarak tam sıralı şekilleri de kendi başlığı altında paylaşılmıştır.

Yer, su, dağ, köy, meydan, cadde, sokak, ev adları başlığı incelendiğinde ise Adana, Akdeniz, Alemdağı, Amasya, Amerika, Ankara, Arabistan, Araplar Mahallesi, Arnavut Bayırı, Avrupa, Avustralya Kıtası, Avusturya, Bağdat, Basra, Batum, Bayburt, Bulgaristan, Bursa kaplıcaları, Cebel-i Arafat, Cebice Boğazı, Chemulpo, Çankırı, Çin, Çorum, Dedeağaç, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Esad Paşa Köşkü, Fırat, Firavun Denizi, Fransa, Galata, Gâvurboğan, Gürcükapı, Hai-cheng, Halep, Hicaz, Hindistan, Ilıca, Isparta, İmaret Caddesi, İstanbul, İzmir, Japonya, Kale-i Sultani, Karadeniz, Kayseri, Kırkkilise, Konya, Kore, Kurt Dağı, Londra, Marmara, Medine, Mekke, Mısır, Midilli Adası, Musul, Neîchvang, Nil, Oltu, Petersburg, Port-Arthur, Rumeli, Rusya, Selânik, Semt-i Fener, Siyah Deniz, Sofulu Kazası, Sofya, Sultan Ahmed Meydanı, Süveyş, Taitse Nehri, Tercan Ovası, Tokat, Tokyo, Trablusgarp, Trablusşam, Trabzon, Urla, Uştûre, Üsküdar, Vezneciler, Vladivostok, Wei-fang, Yalu Nehri, Yokohama, Yunanistan, Zemzem, Zindanaltı gibi adlara ulaşılmış ve bunların alfabetik olarak tam sıralı şekillerine de kendi başlığı altında yer verilmiştir.

Haberleşme başlığı ele alındığında mektup, name, muhabbetname, ariza, posta, telgraf, telsiz telgraf, telefon, helyograf, ajans, ceride, gazete gibi çeşitli haberleşme araçlarından bahsedildiği görülmüş ve teknolojik gelişmelere dair dikkat çekici detaylarla karşılaşılmıştır. Şöyle ki çocukluğundan yetişkinliğine ve yaşlılığına doğru bir anlatımı benimseyen Aşçı Dede'nin, ilk başlarda mektup, name, posta, ariza, muhabbetname gibi haberleşme araçlarına değindiği göze çarparken sonrasında telgraf, ceride, gazete gibi haberleşme araçlarına değinmeye ve gazetelerden okuyup öğrendiği kadarıyla Japonların telefon, helyograf ve telsiz telgraf teknolojisine ulaştıklarına dair bilgiler vermeye başladığı tespit edilmiştir. Aşçı Dede'nin doğduğu 1828 yılından hareketle bölümler ve sayfalarda ileriye gidildiğinde Osmanlı Devleti'nde kullanılan mektup vb. haberleşme araçlarının yerlerini zamanla telgrafın aldığı anlaşılmıştır. Haber edinmeyi sağlayan kitle iletişim araçlarına bakıldığında ise yerli ve yabancı olmak üzere birçok gazete-ceride ismine rastlanılmış ve bunların Cerîde-i Havâdis, Sabah Gazetesi, Cerîde-i İkdam, Musavver Malûmat Gazetesi, Servet-i Fünûn Gazetesi, Asır Gazetesi, Daily Express Gazetesi, Daily Mail Gazetesi ve Militerite Deutschland Gazetesi olduğu hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Daily Express ile Daily Mail'in Birleşik Krallık merkezli; Militerite Deutschland'ın ise Almanya merkezli gazeteler olduğu öğrenilmiştir.

Sonuç olarak halk kültürüne yönelik tespit edilen bütün unsurlardan hareketle *Aşçı Dede'nin Hatıraları* adlı eserin sunduğu detaylar bakımından büyük bir öneme sahip olduğu görülmüş ve Aşçı Dede'nin kendi eseri için söylediği şu sözlerinin ne kadar doğru ve kıymetli olduğu anlaşılmıştır:

"*Attar dükkânı, yanında pek aşağı kalır; yaştan kurudan, aşktan meşkten, zâhir u bâtın her ne ki istersin mevcuttur Aşçı Dede'nin kitabında.*" (s.1289)

SÖZLÜK

A

A'râk: Üzüm vesaireden çekilip elde edilen ispirto, rakı.

A'şâr: Mahsullerden alınan onda birler.

Abd: Köle, kul.

Âbid: Tapınan, ibadet ve kulluk eden.

Adîm-ül-imkân: İmkânsız, olamaz.

Agnâm: Koyunlar.

Âguş: Kucak.

Âhû: 1. Ceylan, karaca. **2.** Güzellerin gözü.

Akakir: İlaç yerine kullanılan kökler.

Aklâm: 1. Yazı aletleri. **2.** Memurların çalıştıkları dâireler.

Ale-d-devâm: Dâimî sûrette, sürekli olarak, boyuna.

Âlem-i gayb: Gözle görünmeyen şeylerin âlemi.

Âlem-i ma'nâ: Rüya.

Ale-s-sabah: Erkenden, sabahleyin.

Âlûde: Bulaşmış, bulaşık.

Arakıyye: Çoğunlukla dervişlerin giydiği yünden yapılmış bir tür külâh.

Arîza: Küçükten büyüğe yazılan yazı.

Arşın: Yaklaşık 68 santimetreye eşit uzunluk ölçüsü.

Arûs: Gelin.

Arzuhâl (Arz-ı hâl): Hâlin bildirilmesi, dilekçe.

Asâkir: Erler.

Asel: 1. Bal. **2.** Cennetteki dört sudan biri.

Asel-i musaffâ: Süzme bal.

Âsitâne-i aliyye: Osmanlı döneminde İstanbul için kullanılan adlardan biri.

Aşiyy: Akşam, günün batması.

Aşr-ı ahîr: Ramazan ayının son on günü.

Âvâre: İşsiz güçsüz, aylak, serseri.

B

Ba'de'l-asr: İkindiden sonra.

Ba'de'l-îd: Bayramdan sonra.

Ba'de'l-magrib: Akşamdan sonra.

Ba'dehû: Ondan sonra.

Bâb-ı âlî: 1. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, İstanbul'da sadâret, dâhiliye ve hâriciye nezâretleri ile şûrâ-yi devlet dâirelerinin yer aldığı bina. **2.** Osmanlı hükûmeti.

Bâb-ı ser-askerî: Serasker kapısı, serasker dairesi, Harbiye Nezareti.

Bâd: Rüzgâr, yel.

Bahr: 1. Deniz. **2.** Büyük göl ya da nehir.

Bâ-husûs: Husûsiyle, hele, en çok.

Baîd: Uzak, ırak.

Bakar: Sığır.

Bâlâ: 1. Yüce, yüksek, üst, yukarı. **2.** Boy.

Bast: Açma, yayma, uzun uzadıya anlatma.

Bâtınen: Dâhilen, içyüzünde.

Batman: 7,692 kilogramlık ağırlık ölçü birimi.

Baûza: Sivrisinek.

Bâzîçe: Oyuncak, oyun, eğlence.

Bedevî: Seyyit Ahmed Bedevî tarafından kurulan tarikat.

Behâyim: Dört ayaklı hayvanlar.

Bektaşi: Hacı Bektaş-ı Velî tarikatına mensup olan kimse.

Bend: Bağ, yular, râbıta, bağlama.

Ber-minvâl-i meşrûh: Açıklandığı, anlatıldığı üzere.

Ber-vech-i zîr: Aşağıdaki gibi, aşağıda olduğu gibi.

Beste-dehân: Ağzı kapalı, dili bağlı, susan, sükût eden.

Beyân-ı hâl: Halini bildirme, anlatma.

Beydak: Satranç oyununda piyâde denilen taşların her biri, paytak.

Beyn: 1. Ara, aralık. **2.** Arasında, araya, arada.

Beyn-en-nâs: Halk arasında.

Bezm: 1. İçkili ve eğlenceli meclis, dernek. **2.** Yayın kirişini çekip salıverme. **3.** Diş ucu ile ısırma.

Bîa: Kilise.

Bî-gümân: Şüphesiz.

Bî-hûş: 1. Şaşkın, bihoş, sersem. **2.** Deli.

Bî-kes: Kimsesiz.

Bil'âhire: Sonra, sonradan, sonunda.

Bilâd: Beldeler, şehirler, kasabalar, memleketler.

Bîm: 1. Korku. **2.** Tehlike.

Biya': Kiliseler.

Bîzâr: Bıkmış usanmış, rahatsız, küskün.

Buhurdan: Tütsü kabı.

Burgûs: Pire.

Bûs: Öpme, öpücük, öpüş.

Buyût: Evler.

Bülend: Yüksek, yüce.

Bünyâd: Bina, yapı.

C

Câme: Elbise, çamaşır.

Câvidân: Dâimi kalacak olan, ebedî, sonrasız.

Cebel: Dağ.

Celb: 1. Çekme, çekiş, kendine çekme. **2.** Yazı ile çağırma.

Celvetiyye: Aziz Mahmut Hüdâî'nin kurduğu tarikat.

Cemaât-ı kesîre: Büyük topluluk, grup.

Cemâdât: Cansızlar.

Cemâzi-yel-ahir: Hicri takvimde yılın altıncı ayına verilen isim.

Cemâzi-yel-evvel: Hicri takvimde yılın beşinci ayına verilen isim.

Cemm-i gafîr: İnsan kalabalığı.

Cerre çıkma: Eskiden, medrese talebesinin mübarek üç aylarda köylere dağılmak suretiyle halka dini öğütlerde bulunması, namaz kıldırması ya da meyzinlik ederek para ve erzak toplaması.

Ceste ceste: Yavaş yavaş, parça parça, kısım kısım, azar azar.

Cevâmi': İbadet yerleri, mescitler, camiler.

Cevzâ': İkizler burcu, semânın kuzey yarım küresinde görünen iki parlak yıldızlı burç olup, mayıs ayında Güneş bu burca girer.

Cihet: 1. Taraf, yan, yön. **2.** Yüz, yer. **3.** Vesile, sebep, ilgi, bahane. **4.** Hizmet, vazife. **5.** Evkaf maaşı.

Cülûs-ı hümâyûn: Padişahın tahta çıkması.

Cümâd-el-âhire: Hicri takvimde yılın altıncı ayına verilen isim.

Ç

Çâr-yâr-ı güzîn: Hz. Ebûbekir, Hz. Alî, Hz. Osman, Hz. Ömer.

Çûha: 1. Yün kumaş, çuha. **2.** Papaz feracesi.

D

Dabb: Kertenkele.

Dahve-i kübrâ: Kaba kuşluk.

Dâiren mâ-dâr: Fırdolayı, çepeçevre.

Dakîk: Toz hâline getirilmiş şey, un.

Dâmân: Etek.

Darb-ı şedid: Şiddetli dayak.

Dâr-ı bekâ: Ahret, ahiret.

Dâr-üs-selâm: Cennet.

Dâvudî: Dâvud peygamberin sesini andıran kalın ses.

Dayyık: Pek dar.

Dehr: 1. Dünya. **2.** Devir, zaman.

Dem: 1. Nefes, soluk. **2.** İçki. **3.** An, saat, vakit, zaman.

Dem-â-dem: Her vakit, sık sık.

Dem-sâz: Arkadaş, sırdaş, dost.

Der-akab: Hemen arkasından.

Derc: 1. Arasına sıkıştırma, sokma. **2.** Gazeteye yazma. **3.** Biriktirme, toplama. **4.** Hattatların yazdıkları meşk tomarı.

Derece-i nihâyet: En son derece.

Dersaadet: Osmanlı döneminde İstanbul için kullanılan adlardan biri.

Deryâ: Deniz.

Dest: El.

Destar: Sarık, tülbent.

Devâbb: Yük ve binek hayvanları.

Devrân: Dünya, zaman, felek, kader, talih; devir.

Deycûr: Çok karanlık.

Dîbâce: Başlangıç, ön söz.

Diraht: Ağaç.

Dirhem: Eski okkanın dört yüzde biri, 3,207 gramlık ağırlık ölçüsü, gümüş para.

Duhân: 1. Tütün. **2.** Duman.

Dumû': Gözyaşları.

Dûn: 1. Aşağı, aşağılık. **2.** Altta, aşağıda. **3.** Alçak, soysuz kimse.

Duşenbe (Dü-şenbih): Pazartesi.

E

Ebniye: Binalar, yapılar.

Ebrû: Kaş.

Ecel-i mev'ûd: Tabii olarak gelen ecel.

Ecsâm: Bedenler, gövdeler.

Ed'iye: Niyazlar, yalvarmalar.

Efâ'î: Engerek yılanları.

Ehl-i dil: Gönül dilinden anlayan, gönül adamı, kalender.

Ehl-i kebâir: Çok büyük günahlar işleyen.

Ehl-i tarîk: Bir tarikata mensup olan, derviş.

Eimme: İmamlar.

Ekl: Yenilme, yemek yeme, bir şey yemek.

El-amân: "aman, medet!" manasında şikâyet ve yardım edatı.

Elest: Ruhları yarattıktan sonra Allah'ın: "elestü bi-rabbiküm = ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusunu sorduğu zaman, insanların yaratılışlarının başlangıcı.

El-hâletü hâzihi: Şimdi, henüz, hâlâ, bugünkü günde, bugün, şimdiye kadar, şimdiki zamanda.

Elhân: Nağmeler, ezgiler.

Emn-ü emân: Güvenlik, korkusuzluk.

Endâht: 1. Atış, atma, atılma. **2.** Silah atma, boşaltma.

Enfiyye: Keyif için buruna çekilen çürütülmüş ve içine bir kısım kokulu maddeler eklenmiş tütün tozu, burun otu.

Erbain: 1. Kırk. **2.** Kırkıncı. **3.** Rumi takvimden Miladi takvime uyarlandığı

şekliyle 22 Aralık ile 31 Ocak tarihleri arasında süren ve kışın en soğuk zamanı olarak sayılan kırk günlük kara kış dönemi. **4.** Çile çıkarmak için hücreye kapanan dervişlerin geçirdiği kırk günlük müddet.

Esb: At, beygir.

Esbâb: Vasıtalar.

Esb-i tâzî: Arap atı.

Esdıkâ: Sadıklar.

Esîr-i firâş: Yataktan kalkamayan hasta.

Esl: Karaılgın ağacı.

Esliha: Silahlar.

Esmâr: Meyveler.

Esnâ-yı râh: Yolculuk esnasında.

Estâr: Örtüler, perdeler.

Ester: Katır.

Eşçâr (Eşcâr): Ağaçlar.

Eşher: En meşhur.

Eşribe: İçilecek şeyler, içkiler.

Et'ime: Yemekler, aşlar.

Etıbbâ: Hekimler, doktorlar.

Evâhir: Son vakitler, sonralar, sonlar.

Evrâd: 1. Okunması âdet olunan dini dualar. **2.** Dilde ve ağızda her vakit dolaşan sözler.

Evvel-bahâr: İlkbahar.

Eyvân: 1. Büyük sofa, salon, divanhane. **2.** Oturacak yüksek yer, köşk, kemerli yüksek bina. **3.** Çardak.

Eyyâm: Günler, gündüzler.

Ezhâr: Çiçekler.

Ezkâr: Zikirler.

F

Fâhir: 1. Fahreden, şanlı, şerefli, onurlu. **2.** Mükemmel. **3.** Değerli, kıymetli.

Fahr: 1. Büyüklenme, böbürlenme, öğünme, onur, şeref, kıvanç. **2.** Ululuk, büyüklük. **3.** Şöhret, ün. **4.** Erdem, fazilet.

Fanus: 1. Küre ya da silindir şeklinde cam kapak. **2.** İçinde mum yakılan büyük fener, abajur, camlı mahfaza.

Fasîh: 1. Güzel, düzgün ve açık konuşan, iyi söz söyleme kabiliyetine sahip olan kimse. **2.** Aşikâr, açık, sarih.

Fatîn: Akıllı, zeki, kavrayışlı, anlayışlı, uyanık.

Fecr-i Şimâlî: Uzun gece yarılarında kutup bölgelerinde görünen türlü renkte ışıklar.

Fehvâ: Anlam, mana, kavram, mefhum.

Ferah-nâk: Sevinçli.

Ferdâsı gün: Yarın, yarınki gün, ertesi gün, günün ertesi, öbürgün.

Fersah fersah: pek çok, bol bol.

Feth-i bâb: Kapının açılması.

Fevkanî: Yukarıda bulunan, üstte olan.

Fevt: Bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma.

Fıta (Fûta): 1. Peştamal. **2.** Eskiden kullanılan bir çeşit kumaş. **3.** Önlük.

Firâk: 1. Ayrılık, ayrılma; sevişenlerin ayrılığı. **2.** Keder, hüzün, sıkıntı.

Firâş: 1. Döşek, yatak; şilte, yaygı. **2.** Halı, hasır.

Firkat: Dostlardan vs. ayrılık, ayrılış.

Fitrâk: Atın terkisi, terki kayışı, at eğerinin arkasında bulunan ve eşya bağlamaya yarayan kayışlar, eğerin arkasındaki tasma.

Fuzalâ: Fazıllar, faziletliler, erdemliler.

Füc'eten: Ansızın birdenbire olarak.

Fülk: 1. Gemi. **2.** Kayık, sandal. **3.** Nûh'un gemisi.

Füzûn: Çok, fazla.

G

Gadât: Sabahın erken zamanı.

Galat: Yanlış, yanılma.

Ganem: Koyun.

Garâm: Aşk, sevda, fazla gönül düşkünlüğü, şiddetli arzu.

Gavs: 1. Yardım, muavenet. **2.** Medet, yardım istemek için bağırma. **3.** İmdada yetişen, yardımcı. [Allah'ın velileri ve ulları için kullanılır.]

Gazab-nâk: Gazaplı, kızgın, öfkeli.

Gencîne: Hazine.

Geşt ü güzâr: Gezme, gezip tozma.

Gılmân: Tüyü, bıyığı çıkmamış gençler, delikanlılar.

Girîbân: Elbise yakası.

Gulâm: 1. Tüyü, bıyığı çıkmamış genç, delikanlı. **2.** Köle, kölemen, esir.

Gulgule: Gürültü, şamata; bağrışıp çağrışma.

Gurfe: Çardak, köşk; balkon, cumba.

Gül-bâng: Eskiden saraylarda muayyen merasim sırasında, tekkelerde ayin sırasında yüksek sesle hep bir ağızdan okunan dua ya da ilahi.

Gül-istân: Gül bahçesi, gül tarlası.

Gürg: Kurt, canavar.

H

Habbe: Arpa, buğday gibi yuvarlak ve ufak olan şeyler, taneler.

Habeşî: Habeşistan halkından olan kimse.

Hâb-gâh: Yatak odası, uyunacak yer.

Hacâlet: Utanma, utangaçlıkla şaşırma.

Hâce: Hoca, ağa, efendi, sâhip, çelebi, muallim, müderris, molla, ev sahibi.

Hâcegî: 1. Hocalık, efendilik. **2.** Tüccar.

Haclet: Şaşırma, utanma.

Hâdde: Erimiş madenden tel yapmak için kullanılan delikli maden levha.

Hadd-i bülûğ: Ergenlik çağı.

Halâvet: 1. Tatlılık, şirinlik. **2.** Zevk.

Halayık (Halâik): 1. Mahluklar, insanlar, yaratıklar. **2.** Halayık, satın alınan kadın hizmetçi.

Hâlidiyye: Nakşibendi tarikatının kollarından biri.

Halvetiyye: Şeyh ebî Abdullah Sirâcüttin Ömer ibn-i Eşşeyh Ekmelüttîn-ül-Ehci tarafından kurulan ve ibadetleriyle törenlerini tenhada yapan bir tarikat.

Hamâkat: Ahmaklık, beyinsizlik, bönlük.

Haml: 1. Ana karnındaki çocuk. **2.** Gebe olma, gebelik. **3.** Atf, isnat. **4.** Yük. **5.** Yüklenme.

Hamrâ: (daha, pek, en, çok) kırmızı, kızıl.

Hamsin: 1. Sayı olarak elli. **2.** "erbain" denilen kırk günlük kara kıştan sonra gelen elli günlük kış.

Hamt: Misvak ağacı.

Hân-kah: Tekke.

Hânumân (Hânmân): Ev bark, ocak.

Harîk: Yangın, ateş.

Harîr: İpek.

Harîs: Hırslı, bir şeye çok düşkün, tamahkâr, lüzumundan fazla istekli.

Hasene: İyilik, iyi hâl, hayırlı iş.

Haşerât: 1. Küçük böcekler. **2.** Akrep, karınca, örümcek; yılan; fare gibi hayvanlar. **3.** Zararlı ve değersiz kimseler.

Hatab: Odun.

Hatve: Adım.

Havf: Korku, korkma.

Hayme: Çadır.

Hayye: Yılan.

Hedm: Yıkma, harap etme.

Heft: Yedi sayısı.

Hem-civâr: Komşu.

Hemîn: Bu bile, tıpkı bu; çok.

Hemşire: Kız kardeş.

Herc u merc: Altüst, allak bullak, karmakarışık, darmadağınık.

Hezâr: 1. Bin. **2.** Pek çok.

Hınta: Buğday.

Hikmet-i ilâhiyye: Sadece Allah'ın bileceği iş.

Hirmân: 1. Mahrumluk, nasipsizlik. **2.** Mahrum olma.

Hirre: Dişi kedi.

Hitâm: 1. Nihayet, son. **2.** Tükenme, bitme.

Hitân: Sünnet, sünnet etme.

Hoş-âmed: Hoş geldi.

Hûbân: Güzeller, iyiler.

Hudâ-negerde (Hudâ-nekerde): Allah göstermesin.

Hudâyî-nâbit: Ekilmeksizin kendiliğinden biten.

Hurûc: Çıkış, çıkma; dışarıya çıkma; ayaklanma.

Hükemâ: Hakimler, alimler, bilginler.

Hüzzam: Türk müziğinin mürekkep makamlarındandır. Bilhassa bir buçuk iki asırdır pek çok rağbet görmekle beraber en eski mürekkeplerden birisidir.

İ

İ'lâm: 1. Anlatma, bildirme, bildirilme. **2.** Bir dava hakkında mahkemenin nasıl bir hüküm ve karara vardığını gösteren resmî belge.

İ'tâ': Ödeme, verme, verilme.

İ'tikâf: Bir yere kapanıp ibadetle zaman geçirme, ramazanın son on gününde maksure denilen camideki yerlere kapanıp ibadetle meşgul olma.

İbrişim (Ebrîşüm): Bükülmüş ipek.

Îd-i ekber: Arefesi cumaya rastlayan Kurban Bayramı.

Îd-i fıtr: Ramazan Bayramı.

İfraz: Ayırma, ayrılma.

İhtimam: Dikkatle, gayretle çalışma, özenle iş görme.

İhzar: Hazırlama, hazır etme, hazır edilme.

İktifâ: Yetinme, aza kanaat etme, yeter bulma.

İlâ-nihâye: Nihayete kadar, sonuna kadar.

İlhâh: 1. Zorlama, üzerine düşme. **2.** Israr etme, direnme.

İlm-i ledün: Allah'ın sırlarına ait manevi bilgi, gayb ilmî.

İmâme: 1. Sarık. **2.** Çubuk, tespih gibi şeylerin baş tarafına geçirilen ve çoğunlukla kehribardan yapılmış olan uzunca kısım veya başlık. **3.** Fildişi oymalarda ve kakmalarda görünüş olarak taç ve imâmeyi andıran motif.

İmâmet: İmamlık.

İmâmeyn: İki imam.

İmtizaç: İyi geçinme, uyuşma.

İneb: Üzüm.

İnfisâl: 1. Ayrılma, yerinden ayrılma, yerini bırakıp gitme. **2.** Memurluktan çıkarılma, azledilme.

İns: İnsan.

İrâe: Gösterme, tayin etme.

İrtihâl: 1. Göçme, göç etme. **2.** Ölme.

İrtihâl-i dâr-ı bekâ: Ölme.

İsâbet-i ayn: Göz değmesi, nazar.

İsm-i celâl: Allah.

İsneyn: 1. İki. **2.** Pazartesi.

İspîr: 1. Uşak, yanaşma. **2.** Arabacıların yanında bulunan at uşağı.

İsrâ: Geceleyin yürütme, yürütülme; gönderme.

İsti'mâl: Kullanma.

İstiftâ: Fetva isteme, müftüye müracaat etme.

İstihâre: Bir işin hayırlı olup olmayacağını anlamak üzere abdest alıp, dua edip uykuya yatma.

İstihkâm: 1. Kuvvet, sağlamlık. **2.** Kuvvetli siper.

İstikbal (İstikbâl): 1. Gelecek zaman. **2.** Karşılamak, karşı çıkmak.

İstimâ': Dinleme, işitme.

İstimbot: Çatana, küçük vapur.

İttihâz: 1. Edinme, edinilme. **2.** Kabul etme. **3.** Sayma, tutma, itibar etme. **4.** Kullanma. **5.** Düşünme, kurma, tasarlama.

İttisâl: 1. Bitişme, ulaşma, kavuşma. **2.** Birbirine dokunma. **3.** Yakınlık.

İyâdet: Kuvvetlendirme.

İzâle: Giderme, giderilme; yok etme.

İzâm: Büyükler, ulular.

J

Jeng: Pas, kir, küf.

Jengâr: 1. Kir, pas. **2.** Bakır pası.

K

Kabz: Azrail tarafından ruhun teslim alınması, ölme.

Kabza: Sap, tutacak, tutma yeri.

Kadîd: 1. Kurutulmuş et. **2.** Etleri dökülmüş, yalnız kemik kalmış gövde, iskelet. **3.** Pek zayıf ve bir deri bir kemik kalmış kimse.

Kâdiriyye: Sofiliğin büyüklerinden Abdülkadir-i Geylânî tarafından kurulmuş olan tarikat.

Kâfur: Uzak Doğu'da yetişen bir çeşit taflandan elde edilen, beyaz ve yarı saydam, ıtırı kuvvetli, kolay parçalanan ve hekimlikte de kullanılan bir madde.

Kaht: Kuraklık, kıtlık; kuraklık nedeniyle mahsulün yetişememesi.

Kaime/Kayme: Kâğıt para.

Kâin: Mevcut olan, var olan, bulunan.

Kalemen: 1. Kalemle, yazıyla. **2.** Sayıca.

Kama: Bir tür bıçak.

Kâm-bîn: Kâm görücü, meramına erdiren, mutlu, mesut, bahtiyar.

Kameriyye: Çardak.

Kanâdil: Kandiller.

Kânûn-ı evvel: Aralık ayı.

Kânûn-ı sânî: Ocak ayı.

Karâbet: Hısımlık, akrabalık, yakınlık.

Karar-dâde: Kararı verilmiş, pazarlığı kesilmiş.

Karârgîr: Kararlaşmış, karara bağlanmış, kararı verilmiş.

Kari': Kıraat eden, okuyan, okuyucu.

Karîb: Yakın, yakın olan, uzak olmayan; soyca yakın.

Karusa: Atlı araba.

Karye: Köy.

Kasr: Kâşane, köşk, saray.

Kat'i ümîd: Ümit kesme.

Kaveza: Yahudi şapkası.

Kebş: Erkek koyun, koç, çebiş.

Kefiye (Kefiyye, Ketfiyye): Arapların başlarına sardıkları ve omuzlarını da örten bir örtü.

Kehle: Bit.

Kelb: Köpek.

Keler: Kertenkele.

Kemâ-fi-s-sâbık: Eskisi gibi.

Kemâl-i şevk: Son derece ve tam bir istek.

Kemân: 1. Kavis, yay. **2.** Keman.

Kenâi (Kenâis): Kiliseler.

Kerîh: Çirkin; iğrenç.

Kerîme: 1. Ayet. **2.** Kız evlat.

Keşîde: 1. Çekilmiş, çekiliş. **2.** Tartılmış. **3.** Dizilmiş, tertip edilmiş. **4.** Yazılmış. **5.** Eski yazıda bazı harflerin üzerine çekilen çizgi.

Ketebe: Kâtipler.

Kıllet: 1. Azlık. **2.** Kıtlık.

Kımıl: Zararlı bir böcek türü.

Kıtal: Savaş, vuruşma, birbirini öldürme.

Kıyye: Okka, dört yüz dirhem.

Kilâb: Köpekler.

Kile: Ölçek.

Kimyevî: Kimyalık, kimya ile ilgili.

Kişver: Memleket, ülke, vilayet; iklim.

Kizb: Yalan söyleme, yalan.

Köhne-bahâr: Sonbahar.

Kruvazör: Hızlı savaş gemisi.

Kudûm-zen: Kudüm çalan sanatkâr.

Kûh: Dağ.

Kulzüm: 1. Deniz. **2.** Kızıldeniz.

Kurb: Yakın olma, yakın bulunma, yakınlık.

Kurrâ': Kur'ân'ı, yedi kıraat ve on rivayet dahilinde okuyan üstat hafızlar.

Kûsfend: Koyun.

Kutub: Tarikat ululları, büyük evliyalar.

Kuûd: 1. Oturma. **2.** Namazın oturarak eda edilen kısmı.

Küfe: Ağaçtan ya da kamıştan örülmüş sepet.

Külâh: Eskiden başa takılan, ucu sivri veya yüksek başlık.

Külâh-ı Mevlevî: Mevlevi külahı.

Külhan: Hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan kısım, hamam ocağı.

Küşat: Açılış.

L

Lâ-akall: En azından.

Lâbis: Giyen, giymiş.

Lâhm: Et.

Lando: Dört tekerlekli ve karşılıklı oturma sırası olan binek arabası.

Lapçın: Bir tür ayakkabı.

Lâzime: Gerekli.

Leb-â-leb: Ağzına kadar dolu.

Ledün: Allah yanı.

Ledünnî: Allah bilgisine ve sırlarına ait, onunla ilgili.

Lemh: 1. Bakma, göz atma. **2.** Parıltı, parlama.

Lerze: Titreme, titreyiş.

Levlâk: Hz. Muhammed'e hitap.

Leyâlî-i mübâreke: Mübarek geceler.

Leyl ü nehâr: Gece gündüz.

Leyle-i Berât: Berat Gecesi.

Leyle-i Kadr: Kadir Gecesi.

Leyle-i Mirâc: Miraç Gecesi.

Leyle-i Regâib: Regaip Gecesi.

Leylen: Geceleyin, gece vakti.

Li-ecl-il maslaha: İş için.

Li-maslahatin: İş icabı.

Lugaz: Bilmece, yanıltmaca.

M

Mâ': Su.

Ma'bûd: 1. Kendisine tapınılan, ibadet olunan. **2.** Allah.

Ma'rûf: Ünlü, meşhur.

Mâ-beyn: 1. Aradaki şey. **2.** Kadınlar dairesi harem ile erkekler dairesi selamlık arasındaki oda. **3.** Padişah yakınlarının bulunduğu daire, padişah sarayı.

Mağripten maşrıka: Batıdan doğuya.

Mâh: 1. Ay. **2.** Yılın on ikide bir kısmı, ay. **3.** Rezil, alçak, münafık.

Mahdûm: 1. Evlat, oğul. **2.** Hizmet eden efendi ya da hanım.

Mahz: 1. Su katılmamış, halis süt. **2.** Katkısız, sade, halis; tam.

Makdes: Büyük havuz.

Maksûre: Camilerde etrafı parmaklıkla çevrili yüksek yer.

Mânend: Eş, benzer.

Mangır: İki buçuk para değerinde bakırdan sikke.

Mâr: Yılan.

Matbah: Mutfak.

Matiyye: Binek hayvanı.

Me'kûlât: Yiyecekler.

Me'lûf: Ülfet edinilmiş, huy edilmiş, alışılmış, alışmış.

Meârib: İstekler, hacetler, hizmetler.

Meccânen: Parasız, bedava, ücretsiz olarak.

Mecidiye: Yirmi kuruş değerinde gümüş para.

Med'uvv: Çağrılmış, davet olunmuş, davetli.

Medfen: Defnolunacak yer, kabir, mezar.

Medfûn: Defnolunmuş, gömülmüş.

Medh ü sitâyiş: Methetme ve övme.

Medhûr: Kovulmuş, uzaklaştırılmış.

Mefruşat: Kilim, koltuk, kanepe gibi ev döşemeye yarayan eşya.

Meges: Sinek.

Mehlika: Ay yüzlü, güzel.

Mehr (Mihr): Evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikâh bedeli.

Meh-tâb: Ay ışığı.

Mekkâreci: Yük hayvanı ile taşıma yapan kimse.

Meknûn: 1. Dizilmiş. **2.** Gizli, saklı, örtülü.

Meksûr: Kırılmış.

Melâhat: Güzellik, yüz güzelliği.

Melce: Kaçıp sığınılacak yer, sığınak.

Memâlik: 1. Memleketler; ülkeler. **2.** Bir devletin toprağı.

Memlû: Doldurulmuş, dolu.

Menkûha: Nikâhlı kadın.

Menût: 1. Asılı, asılmış. **2.** Bağlı.

Merâkib: Binilecek şeyler.

Merâtib: Rütbeler, dereceler.

Merd-âne: Mertçe, erkekçe, ere ve erkeğe yakışacak yolda.

Mergûp: 1. Rağbet edilmiş, herkesçe sevilip aranılmış, beğenilmiş. **2.** İstenilen, sevilen.

Merhûn: Bir şeye bağlı, muayyen zaman.

Merkeb (Merkep): 1. Eşek. **2.** Binilecek şey, binek.

Mesel: 1. Benzer, örnek, numune. **2.** Manalı ve dokunaklı söz. **3.** Ahlaka ve terbiyeye faydalı olan hikâye.

Mesîl: Benzer, misil.

Mesrur: Memnun, sürurlu, sevinmiş; meramına ermiş.

Mest: 1. Mesh verilen ve üzerine pabuç giyilen, kısa konçlu yumuşak ve hafif ayakkabı. **2.** Sarhoş.

Mestî: Sarhoşluk.

Meşâyıh-ı ızâm: Büyük şeyhler.

Meşâyih: Şeyhler.

Meşin: Koyunun işlenmiş derisi.

Metâlib: Talep olunan, istenen şeyler.

Metelik: Bir kuruşun çeyreği, çeyrek kuruş olan demir para.

Mevc: Dalga.

Meveddet: Sevme, sevgi.

Mevleviyye: 1. Mevlaya mensup. **2.** Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin yolu, tarikatı ve bu tarikattan olan kimse.

Mevsim-i sayf: Yaz devresi.

Mevt: Ölüm.

Mey: Şarap.

Mezbûre: Adı geçen, yukarıda söylenmiş olan.

Mezkûr: Zikrolunmuş, anılmış, adı geçmiş.

Mihaffe: Katır ya da devenin sırtına konulan ve iki kişinin oturabileceği büyüklükte olan sepet.

Min gayri haddin: Had ve edep dışı olarak.

Misl: 1. Eş, benzer. **2.** Miktar. **3.** Kat.

Muâheze: 1. Azarlama, paylama, çıkışma, darılma. **2.** Tenkit.

Muahharen: Muahhar olarak, sonradan.

Muâkabe: Cezalandırma.

Muâlece: İlaç yapma, ilaç kullanma.

Muammâ: 1. Bilmece, yanıltmaca. **2.** Anlaşılmaz iş.

Muâyede: Bayramlaşma.

Mudhike: Gülünecek şey, komedi.

Mugayir: Aykırı, başka türlü.

Muhabbet-nâme: 1. Sevgi mektubu. **2.** Dostça mektup.

Muhâl: Mümkün olmayan, olmaz, olamaz, olmayacak.

Muharrak: Tahrik olunmuş, yakılmış, yanmış.

Muharrem: 1. Haram kılınmış. **2.** Kamer takviminin birinci ayı, aşure ayı.

Muharrerât: Yazılmış şeyler, yazılı kâğıtlar, mektuplar.

Muhâsara: Etrafını çevirme, kuşatma.

Muhibb: Seven, sevgi besleyen, dost.

Muhkem: Sağlam, sağlam kılınmış, sağlamlaştırılmış, berk, kuvvetli.

Muhtefî: İhtifâ eden, gizlenen, saklanan; gizlenmiş, saklanmış.

Muîn: Yardımcı.

Mukaddem: Önce, önceki, önce gelen.

Munzamm: Üste konan, katılan; ek.

Murâkabe: 1. Bakma, gözetme. **2.** Dalıp kendinden geçme, kendi iç âlemine bakma. **3.** Kontrol, denetleme.

Murg: Kuş.

Musannif: Kitap yazan, müellif.

Mutantan: 1. Debdebeli, tantanalı; gürültülü, patırtılı. **2.** Gösterişli, şatafatlı; çok parlak.

Mutrib: Çalgı çalan, çalgıcı.

Mübâhase: 1. Bir iş hakkında iki ya da daha fazla kimse arasında edilen söz, konuşma. **2.** Bahse girişme, iddialı, karşılıklı konuşma.

Mübâşeret: Bir işe başlama, girişme.

Müdâm: Devam eden, süren, sürekli.

Müdârâ: Yüze gülme, dost gibi görünme.

Müddet-i malûme: Bilinen zaman.

Müddet-i medîde: Uzun zaman.

Müeccel: İleriye bırakılmış, ileride yapılmak üzere vakti belirtilen, peşin olmayan, ertelenmiş.

Müjgân: Kirpikler, kirpik.

Mükeyyifât: Sarhoşluk getiren, keyif veren, tiryakilik türünden olan şeyler.

Münderiç: İçinde bulunan, içinde yer almış.

Müneccim: Yıldızların hareket ve vaziyetlerine göre ahkâm çıkaran, yıldız falına bakan kimse, falcı.

Münkesir: 1. Kırılan, kırılmış, kırık. **2.** Kırgın, gücenmiş.

Münzevî: 1. Çekilip bir köşede oturan, inziva eden. **2.** Köşesine çekilip kimse ile görüşmeyen.

Mürde: Ölü, ölmüş.

Mürsel: 1. Gönderilmiş, yollanılmış. **2.** Peygamber.

Mürtefi': İrtifa eden, yükselen, yükselmiş, yüksek; yüce.

Mürur: 1. Bir yandan girip öte yandan çıkma. **2.** Geçip gitme. **3.** Sona erme.

Müsemmâ: 1. Bir ismi olan, tesmiye olunan, adlanmış, adlı. **2.** Muayyen, belirli [zaman].

Müstakîm: 1. Doğru, düz, dik. **2.** Namuslu, temiz, doğru.

Müstemend: Dertli, hüzünlü, kederli, biçare.

Müstevcib: 1. Layık. **2.** İcap eden, gereken.

Mütecâviz: 1. Tecavüz eden, aşan, geçen. **2.** Satışan, saldıran; sarkıntılık eden. **3.** Fazla, çok.

Mütecessim: Tecessüm eden, cisimlenen, gözle görünen.

Müteehhil: Teehhül etmiş, evlenmiş, evli.

Mütekaid: Tekaüt olup oturan, emekliye ayrılmış, emekli.

Mütelezziz: Telezzün eden, tad alan, lezzet bulan, hoşlanan.

Mütemâyiz: 1. Temayüz eden, kendini gösteren, sivrilen. **2.** Tanzimat'tan sonra sâniye rütbesinin birinci sınıfı [askerlikte miralay, albay karşılığı].

Müteveccih: 1. Teveccüh eden, bir tarafa, bir cihete dönen, yönelen. **2.** Birine karşı iyi düşünceleri ve sevgisi olan. **3.** Bir tarafa gitmeye kalkan.

Müttakî: 1. İttika eden, çekinen, sakınan. **2.** Allah'tan korkan.

Müyesser: Kolaylıkla olan, kolay gelen, kolayı bulunup yapılan.

Müzdâd: Ziyadeleşmiş, çoğalmış, artmış.

Müzeyyen: Ziynetlendirilmiş, süslenmiş, süslü.

N

Nagamât: Ahenkler, ezgiler, güzel sesler.

Nakşibendiyye: Şeyh Muhammed Bahâüddîn Nakşbend'in kurduğu tarikat.

Nâle: İnleme, inilti.

Nâm-dâr: Namlı, ünlü.

Nâme: 1. Mektup. **2.** Aşka ve sevgiye dair yazılmış mektup. **3.** Mecmua, kitap.

Nâ-mizâc: Mizaçsız, rahatsız, keyifsiz, hasta.

Nân-pâre: Ekmek parçası.

Nasb: 1. Dikme, saplama. **2.** Bir memurluğa tayin.

Nâşî: Ötürü, dolayı, sebebiyle.

Nây: 1. Kamış. **2.** Kamıştan yapılan düdük, ney.

Nâzenîn: 1. Cilveli, oynak. **2.** Çok nazlı yetiştirilmiş, şımarık. **3.** İnce yapılı, narin. **4.** Mahut.

Nedem: Pişman olma, pişmanlık.

Nehâr: Gündüz.

Neng: 1. Ayıp, utanma. **2.** Şöhret, ün.

Nesyen mensiyyen: Tamamıyla unutulmuş.

Nev-îcâd: Evvelce yokken sonradan yapılmış, yeniden meydana getirilmiş.

Nevm: 1. Uyku. **2.** Rüya.

Nısf: Yarım, yarı.

Nısf-ül-leyl: Gece yarısı.

Nigerân: Bakıveren, bakan, bakakalan, bakıcı.

Nîk ü bed: İyi ve kötü.

Nîm: Buçuk, yarım, yarı.

Nîrân: 1. Aydınlıklar, ışıklar, parıltılar. **2.** Cehennem.

Nisâ: Kadınlar.

Nisâr: 1. Saçma, serpme. **2.** Düğünde saçılan para, saçı.

Niyet-i fâside: Kötü niyet.

Nuhâs: 1. Bakır. **2.** Bakır para.

Nûr-i mücessem: Çok parlak ve güzel; canlı kılığa girmiş olan nur.

Nûş: 1. Bal; tatlı. **2.** İçki, işret.

O

Okka: Dört yüz dirhem ya da 1,282 kilogram, kıyye.

Ordu-gâh: Ordunun konakladığı yer.

P

Palaska: Asker kayışı.

Penâh: Sığınma, sığınacak yer.

Pervâne: 1. Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek. **2.** Fırıldak. **3.** Çark. **4.** Kılavuz, haberci.

Pesend: Beğenme, seçme.

Peşe: Sivrisinek.

Peymâne: Büyük kadeh, şarap bardağı.

Pîre-zen: Kocakarı.

Pîşvâ: Başkan, reis.

Puhte: 1. Pişmiş, pişkin; güngörmüş, olgun adam. **2.** Tecrübesiz, toy.

Pûşîde: 1. Örtülmüş. **2.** Örtü.

Pürcemâl: Çok güzel.

Pür-hûn: Kan içinde.

R

Ra'y: 1. Otlama. **2.** Otlatma, gütme.

Rabîta: Bağlayan.

Rahm: Acıma, esirgeme, koruma.

Rahşân: Parlak.

Râkib: Binici, binen, binmiş.

Rebî-i sânî: Sonbahar.

Rebî-ül-âhir: Hicri takvimde yılın dördüncü ayına verilen isim.

Rebî-ül-evvel: Hicri takvimde yılın üçüncü ayına verilen isim.

Recep: Hicri takvimde yılın yedinci ayına verilen isim.

Redd-i selâm: Verilen selamı alma, selama karşı selam verme.

Ref': 1. Yüceltme, kalkındırma. **2.** Yukarı kaldırma. **3.** Kaldırma, lağvetme, hükümsüz bırakma. **4.** Arapça bir kelimenin sonunu ötreli okuma.

Refika: Eş, hanım.

Reh-nümâ: Kılavuz, yol gösteren.

Remzen: İşaretle, işareten.

Rıtl-girân: Dolu bardak.

Ribh: Kâr, kazanç, faiz.

Rics: 1. Dinin yasak ettiği şey. **2.** Murdarlık, pislik.

Risâlet: 1. Elçilik, sefaret. **2.** Peygamberlik.

Risâlet-penâh: Hz. Muhammed.

Rub': Bir şeyin dört kısımdan bir kısmı, dörtte bir, çeyrek.

Rufâiyye (Rifâiyye): Ahmed-ür-Rifâî tarafından kurulan bir tarikat.

Rûz-ı Kasım: 8 Kasım ile 6 Mayıs arasındaki zamanı kış dönemi olarak ele alan halk tarafından Kasım Günleri adıyla benimsenen zaman dilimi.

Rükn: Ehemmiyetli, nüfuzlu, kuvvetli kimse.

Rümmân: Nar.

Rüsül: Peygamberler.

S

Sâ': Bin dirhemlik hububat ölçeği.

Sa'diyye: Sâ'düddîn-i Cevâbî tarafından kurulmuş olan tarîkat.

Sa'y: 1. Gayret, emek, çabalama. **2.** Geçinmek için iş işleme. **3.** Yürüme, koşma [Müslümanların hac ibadetleri sırasında "Safâ" ile "Merve" arasında gidip gelmesi].

Saâdet-mend: Mutlu.

Sabâvet: Sabilik, çocukluk.

Sâbık: 1. Geçici, geçen, geçmiş. **2.** Şimdikinden bir evvel memuriyette bulunmuş olan. **3.** İleride bulunan, rütbece, zamanca önde bulunan.

Sadâret: 1. Başta bulunma, öne geçme. **2.** Sadrazamın işi ve makamı, sadrazamlık. **3.** Anadolu ve Rumeli kazaskerliği.

Sad-hezâr: Yüz bin.

Safer: Hicri takvimde yılın ikinci ayına verilen isim.

Safîr: 1. Islık. **2.** İnce, güzel ses. **3.** Islığımsı. **4.** Gök yakut.

Sâgar: Kadeh, içki bardağı.

Sahilhane: Yalı.

Sahtiyân: 1. Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış deri. **2.** Bu deriden yapılmış.

Sâil: 1. Dilenci. **2.** Soran, sual eden. **3.** Saldırıcı, saldıran.

Sâim: Oruç tutan, oruçlu.

Saka (Sakka): Su dağıtan.

Sako: Üst tarafa giyilen elbise, ceket, palto.

Salât: Namaz.

Salât-ı ışâ: Yatsı namazı.

Salât-ı subh: Sabah namazı.

Salavât: Hz. Muhammed'e edilen dualar.

Salb: 1. Asma, darağacına çekme. **2.** Çarmıha germe.

Salhane: Hayvan kesilen yer, mezbaha.

Sâlise: 1. Üçüncü. **2.** Saniyenin altmışta biri. **3.** Binbaşılık derecesinde mülki bir rütbe.

Sarsar: Şiddetli, gürültülü rüzgâr.

Sathî: Üstünkörü.

Savâmi': İbadet yerleri, tekkeler, özel tapınaklar.

Savm: Oruç.

Savmaa: 1. İbadet yeri, tekke, özel tapınak. **2.** Hristiyan rahipleri için tesis edilmiş hücre.

Savt: Ses, seda.

Sayd: 1. Av. **2.** Avlama, avlanma.

Sayf: Yaz mevsimi.

Sayha: Bağırma, nara atma.

Sayyâd: Avcı.

Sâzende-gân: Çalgıcılar.

Sebze-vât: Sebzeler, yeşil bitkiler, zerzevat.

Sefâin: Gemiler.

Sefine: Gemi.

Seg: İt, köpek.

Sene-i hicriyye: Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinin başlangıç sayıldığı sene.

Sene-i rûmiye: Rumi takvimine göre sene.

Sene-i şemsiye: İranlıların millî takvimine göre 22 Mart ile 21 Mart arasında süren bir yıl.

Senevî: Seneye mensup, sene ile ilgili, bir yıllık.

Ser-gerdân: 1. Başı dönen, şaşkın, sersem. **2.** Perişan.

Serîan: Süratle, hemen, çabuk, çarçabuk.

Serîr: 1. Taht. **2.** Yatacak yer.

Serv-i sehî: Doğru büyümüş iki daldan ibaret selvi. [Güzellerin boyu için bu benzetme yapılır].

Setre: Bir ceket türü.

Setr-i avret: Ayıp yerlerini kapama.

Sezâ: Münasip, yaraşır, uygun.

Sırât-ı müstakîm: Doğru yol.

Sıyâm: Oruç.

Sibâ': Yırtıcı hayvanlar, canavarlar.

Sikke: 1. Para üzerine vurulan damga. **2.** Madenî para, akçe. **3.** Düz yol, düz sokak. **4.** Mevlevi külahı.

Sîm: 1. Gümüş. **2.** Gümüş para. **3.** Gümüşten, sırmadan. **4.** Gümüş taklidi sırma veya maden tel.

Sîne-çâk: Yüreği, göğsü yaralı.

Sînî: Büyük tepsi, sini.

Sinn: 1. Diş. **2.** Yaş, ömrün derecesi.

Sirâc: Işık, kandil, mum.

Sitâre: Örtünülecek, perdelenecek şey.

Subh ü mesâ: Sabah ve akşam.

Subh-i kâzib: Fecirden önce, geçici olarak tan yerinin ağarması.

Sulehâ: Salih, iyi, günah işlemeyen kimseler.

Sûrâh: Delik, gedik.

Sûy: Cihet, taraf, yön.

Sûz-nâk: 1. Yakan, yakıcı. **2.** Dokunaklı.

Sücûd: Secde etme.

Sühreverdiyye: Şeyh Ömer Şahâbettin Sühreverdi tarafından kurulan tarikat.

Sülüs: Üçte bir.

Sünbüliyye: Halvetiyye tarikatının Sünbül Sinan Efendi bölümü.

Sünen: Sünnetler.

Ş

Şa'bân: Hicri takvimde yılın sekizinci ayına verilen isim.

Şâ'bâniyye: Şa'bân-ı Velî tarafından kurulan ve Halvetiyye tarikatının asli şubelerinden biri.

Şâbb-ı emred: Henüz bıyığı, sakalı çıkmamış olan genç.

Şâh-bâz (Şeh-bâz): 1. Bir cins iri ve beyaz doğan. **2.** Yiğit, gösterişli, şanlı.

Şaîr: Arpa.

Şât: Koyun.

Şâzeliyye: Eb-ül-Hasan Takiyüddîn-i Ali bin Abdullâh-üş-Şâzelî tarafından kurulmuş olan tarikat.

Şeb-tâ-seher: Geceden sabaha kadar.

Şecî: Cesur, yiğit, yürekli.

Şehr: 1. Yeni ay. **2.** Ay, otuz günlük zaman.

Şehr-âyin: Donanma, şenlik.

Şehrî (Şehrîyye): Aylık.

Şem': 1. Bal mumu. **2.** Mum.

Şemşîr: Kılıç.

Şerâre-i aşk: Aşk kıvılcımı.

Şevval: Hicri takvimde yılın onuncu ayına verilen isim.

Şeyh-ül-harem: Harem-i Şerif'e ait kutsal vazifeyi ifa etmeye memur olan heyetin reisi.

Şikâr: 1. Av. **2.** Avlama. **3.** Avlanan hayvan. **4.** Düşmandan ele geçirilen mal, ganimet.

Şimendifer: Demir yolu, tren.

Şîr: Arslan.

Şitâ: Kış.

Şose: Taş kırıkları ve kumla yapılan yol.

Şükûfe: Çiçek.

Şütür: Deve.

T

Ta'lîk: Asma, asılma.

Ta'ris: 1. Düğün yapma. **2.** Bir kızı gelin etme.

Taaccüp: Şaşakalma.

Taallukat: Hısımlar, akrabalar.

Taâm: Yemek.

Tâat: Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet.

Tâ-be-sabah: Sabaha kadar.

Tabh: 1. Pişme, pişirilme. **2.** İlaç kaynatma.

Tâc-dâr: Taçlı, taç, giyen, hükümdar, şehenşah, padişah.

Tagyîr: Değiştirme; bozma; başkalaştırma.

Tahallüf: 1. Arkada bırakılma, geride kalma. **2.** Uygun gelmeme.

Taharri: Arama, aratma, araştırma, araştırılma.

Tahmîr: 1. Yoğurma, yoğurulma. **2.** Mayalandırılma.

Tahrîr: Yazma, yazılma.

Tahrîrât: Bir dairece yazılan resmî mektup.

Tahtaboş (Tahte-pûş): Teras, taraça.

Tahtânî: Altta olan, alttaki.

Taht-ı revân: Dört kişi ya da genellikle iki katır tarafından taşınan nakil vasıtası.

Tahvîl: 1. Değiştirme, değiştirilme, döndürme, çevirme. **2.** Borç senedi; aksiyon.

Tâife: 1. Bölük, güruh, takım, fırka. **2.** Kavim, kabile. **3.** Tayfa, gemi işçisi.

Takarrür: 1. Karar kılma; karar bulma, kararlaşma. **2.** Yerleşme.

Talk: Doğum ağrısı, sancısı.

Tarfet-ül-ayn: Gözü bir kere açıp kapayıncaya kadar olan an.

Târî: Ansızın çıkan, birdenbire görünen.

Tasadduk: Sadaka olarak verme, verilme.

Taşra: Bir ülkenin önemli şehirleri dışındaki yerler, dışarılık.

Tathîr: Paklama, temizleme.

Tatlîk: Nikâhlı olunan kadını boşama, bırakma.

Taylasân: 1. Başa sarılan sarığın omuzlara salıverilen uç noktası. **2.** Başa ve boyna sarılan şal vb.

Te'diye-i deyn: Borç ödeme.

Te'hîr: Geriye, sonraya bırakma, geciktirme, geciktirilme.

Teberrüken: Uğur sayarak.

Tebşir: Müjde verme, müjdeleme, müjdelenme.

Tecâvüz: 1. Ötesine geçme, sınırı aşma, atlama. **2.** Sataşma, saldırma, sarkıntılık. **3.** Başkasının hakkına dokunma, el uzatma.

Tecdîd: Yenileme, yenilenme, tazelenme.

Tecemmu': Yığılma, toplanma, birikme.

Tecessüs: 1. Araştırma, araştırılma, yoklama. **2.** Bir şeyin iç yüzünü araştırıp çözmeye çalışma, gözetleme.

Tecrîd: Her şeyden uzaklaşıp Allah'a yönelme.

Tedârükât: Hazırlıklar.

Teemmül: İyice, etraflıca düşünme.

Tefe'ül: 1. Fal açma, fala bakma. **2.** Uğursama, uğur sayma, hayra yorma.

Tefvîz: Dağıtım.

Tehâlük: Birbirini itip çiğneyerek koşuşma, can atma, istekle atılma.

Tehyie: Hazırlama, hazırlanma.

Temenna: El ile selam verme.

Temyîz: Ayırma, ayrılma, seçme, seçilme.

Tenezzüh: Gezinti.

Tenkîh: Evlendirme, evlendirilme; nikâh etme, edilme; nikâh kıyma, kıyılma.

Tennure: Mevlevi dervişlerinin ibadet törenleri olan sema sırasında giydikleri geniş eteklik.

Tenvîrât: 1. Aydınlatmalar, ışıklandırmalar. **2.** Donanma.

Terennüm: 1. Güzel ve yavaş bir sesle şarkı söyleme. **2.** Şakıma.

Teslîm-i rûh: Ölme.

Tesliye: Teselli verme, avutma.

Tesmiye: 1. Adlandırma, ad koyma, isim verme. **2.** Besmele çekme.

Teşrîfât: Resmî ziyaretlerde, törenlerde uyulması gereken âdetler ve usuller.

Teşrîn-i evvel: Ekim ayı.

Teşrîn-i sânî: Kasım ayı.

Teşyî': Uğurlama.

Tevellüd: 1. Doğma. **2.** Doğum.

Teverrüm: Verem olma, vereme tutulma.

Tevkif: 1. Durdurma, durdurulma. **2.** Alıkoyma. **3.** Tutuklu hâlinde bekletme.

Tevkîl: Vekil etme, edilme.

Tevkir: Güzel karşılama, ağırlama; ululama.

Teyemmünen: Uğur sayarak.

Tezevvüc: Evlenme, zevce edinme, edinilme.

Tezkâr: Anma, anılma, hatırlama.

Tezkire: 1. Tezkere, pusula. **2.** Hükûmetten alınan izin kâğıdı. **3.** Bazı meslek sahipleri için yazılan biyografi.

Tezkiye: 1. Aklama, temize çıkarma, temiz etme. **2.** Soruşturarak birinin iyi hâlli olduğunu ortaya çıkarma.

Tezvîc: Evlendirme, kocaya verme.

Tezyin: Süsleme, süslenme, ziynetlendirme.

Tıfl: Küçük çocuk.

Tu'me: 1. Azık, yiyinti. **2.** Çeşni, tat. **3.** Lokma.

Tuğ: Padişahlar ile vezirlerin başlarına taktıkları başlıklardaki ön tarafta bulunan tüy ya da püskül biçimindeki süs.

Tûl: Uzunluk, boy.

Tûr: Dağ.

Turuk-ı aliyye: Manevi yollar, tarikatlar.

Tuyûr: Kuşlar.

Türâb: Toprak.

U

Urûc: Yükselme.

Usât: 1. İtaatsizler, zorbalar, asiler. **2.** Günahkârlar.

Uşşâkıyye: Hasan Hüsâmettîn-il-Buhârî tarafından kurulmuş Halvetiyye tarikatı şubelerinden biri.

Ü

Ümmî: Anasından doğduğu şekilde kalıp okuma yazma öğrenmemiş kimse.

V

Vâfir: Çok, bol.

Vakfe: 1. Durulacak yer, durak. **2.** Hacıların Arafat'ta durmaları. **3.** Duraklama anı.

Vâkıa: 1. Vuku bulmuş, olmuş bir iş, gerçek. **2.** Düş, rüya.

Vakt-i asr: İkindi vakti.

Vakt-i sabâvet: Çocukluk vakti.

Varak-pâre: 1. Yaprak parçası. **2.** Kâğıt parçası. **3.** Ehemmiyetsiz, adi kâğıt, tezkere, pusula.

Vâ-veylâ: Çığlık, feryat, yaygara.

Vaz'-ı haml: Doğurma.

Vecd: 1. Kendinden geçecek derecede dalgınlık. **2.** Kendini kaybedercesine ilahi aşka dalma. **3.** Aşırı heyecan. **4.** Kederlenme.

Vefeyât: Ölümler.

Verziş: Çalışma, çalışmış; işletme.

Vilâdet: 1. Doğurma. **2.** Doğma.

Vird: 1. Okunması belli zamanlarda âdet olan Kur'ân cüzleri, duaları. **2.** Devamlı, düzenli okunan şey, dua.

Visâl: 1. Bitişme, ulaşma. **2.** Sevgiliye kavuşma.

Vükelâ: Vekiller.

Vüs'at: 1. Bolluk, genişlik. **2.** Para durumu. **3.** Boş meydan, fırsat.

Vüzerâ': Vezirler.

Y

Yekşenbe: Pazar günü.

Yek-zebân: Bir dilli; ağız birliği etme; aynı dille konuşma.

Yevm: Gün.

Yevm-i Aşura: Aşure günü.

Yevm-i nahr (Yevm-ün-nahr): Kurban Bayramı'nın ilk, zilhiccenin onuncu günü, kurban kesme günü.

Yevm-i terviye (Yevm-üt-terviye): Zilhiccenin sekizinci günü, arife gününden evvelki gün.

Yevmî: Günlük, gündelik.

Z

Za'f: Zayıflık, kuvvetsizlik.

Zabtiyye (Zaptiyye): Jandarma, polis.

Zahâir (Zehâir): Zahireler.

Zâhid: Çok, aşırı sofu; kaba sofu.

Zâhiren: Görünüşte, görünüşe göre, göründüğü gibi, meydanda olarak.

Zâhir-perest: Göze görünür taraflara bakıp iç yüze aldırmayan.

Zâil: 1. Devamlı olmayan, sona eren. **2.** Geçmiş olan, geçen.

Zâkir: 1. Anan, zikreden, zikredici. **2.** Dergâhlarda zikir sırasında dervişleri teşvik için ilahiler okuyan kimse.

Zebh: Boğazlama.

Zehâb: Bir fikre, düşünceye uyma; sapma.

Zemzeme: Ezgili, nağmeli ses; nağme.

Zerrât: Zerreler, pek ufak parçalar.

Zevat: Kişiler, kimseler, şahıslar.

Zıllî: Gölgeye mensup, gölge ile ilgili.

Zifos: 1. Yararsız, boş. **2.** Yerden sıçrayan çamur.

Zi-l-hicce: Hicri takvimde yılın on ikinci ayına verilen isim.

Zi-l-ka'de: Hicri takvimde yılın on birinci ayına verilen isim.

Zîrek: Zeyrek, anlayışlı, uyanık.

Ziyâ-güster: Işık yayan.

Zuhr: Öğle, öğle vakti.

Zübâb: Sinek.

Züvvâr: Ziyaretçiler, görmeye ve hatır sormaya gidenler.

KAYNAKÇA

Açа, Mustafa vd., **Halk Bilimi El Kitabı**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021.

Akın, Bülent, "Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Müziğin İşlevselliği Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", **Millî Folklor**, XVI, 127, (2020), s.172-185.

Aksoy, Hüseyin - Duman, Mustafa, "Bir Varoluş Serüveni: Geçiş Dönemlerinde Sarıkeçili Yörük Kadınının Rolü", **The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)**, V, 2, (2020), s.120-135.

Akyol, Figen, **Safiye Erol'un Eserlerinde Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağrı, 2021.

Alptekin, Ali Berat, "Türk Halk Hikâyelerinde Halk Hekimliği", **Millî Folklor**, XXII, 86, (2010), s.5-19.

Altuğ, Hülya, **Isıtma Araçlarının Gelişimi ve Elektrikli Bir Isıtma Aracının Belirli Gereksinimlere Göre Tasarlanması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1994.

And, Metin, **100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970.

And, Metin, **Geleneksel Türk Tiyatrosu-Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985.

And, Metin, **Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Arda, Nilay, **Trakya Yöresi (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) Halk Oyunlarında Kullanılan Vücut Hareketlerinin Karşılaştırılması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne, 2008.

Arısal, Murat - Tabakoğlu, Ahmet, "İstanbul Özelinde Tramvay Yatırımlarının Şehre Etkisi", **Öneri Dergisi**, XVI, 55, (2021), s.125-158.

Artun, Erman, **Türk Halkbilimi**, Karahan Yayınları, Adana, 2011.

Atlı, Sagıp, "Manisa'da Avcılık Geleneği-1", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, XII, 26, (2019), s.359-378.

Aydemir, Adem, "Divanü Lûgati't-Türk'te Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma", **Route Educational and Social Science Journal**, II, 2, (2015), s.226-240.

Aydın, Fatıma, "Divan Şiirinde Çingeneler", **Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, III, 1, (2022), s.49-64.

Balta, Samet, "İran'da Haberleşme: Kaçarlar Devrine Ait Bir Menzil Defteri", **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi** V, 1, (2018), s.1-35.

Baltacı, Halil, "Aşçı İbrahim Dede Hâtıratı Çerçevesinde XIX. Yüzyıl Erzincan'ında Dinî ve Tasavvufî Hayat", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, IX, 1, (2015), s.47-64.

Başal, Handan Asûde, "Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları", **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, XX, 2, (2007), s.243-266.

Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984.

Bremer, Marie Luise, **Die Memoiren Des Türkischen Derwischs Aşçı Dede İbrāhīm**, (Doktorarbeit), Universität Bonn, Walldorf-Hessen, 1959.

Çalkın, Yusuf - Türkoğlu, A.Kamuran, "Aydınlatmanın Tarihi Gelişimi", **Bilim ve Teknik**, 526, (2011), s.80-83.

Çelebi, Bahadır, **Osmanlı Devleti'nin merkezileşmesinde telgrafın rolü: 1855-1909**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Çeven, Zeynep İrem, **Hatıralar Işığında Tasavvufi Terbiye (Aşçı Dede Örneği)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2017.

Çobanoğlu, Özkul, **Halk Edebiyatına Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2009.

Çobanoğlu, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2021.

Çolak, Melek "XX. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Trafik ve Tramvay", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 5, (2004), s.75-87.

Davulcu, Mahmut, "Ahlat Yöresi Taş Ustalığı Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Önemi ve Yapı Ustası Tahsin Kalender", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, III, 7, (2015), s.48-80.

Demir, Abdurkadir, **Ulaştırma Sistemleri Çerçevesinde Türkiye'de Karayolu Taşımacılığının İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1988.

Dirican, Tuğba - Akyol, Ali Akın, "Anadolu'da Kerpiç Duvar Yapımı Yöntemlerine Ait Bir Derleme Çalışması", **Sanat ve Tasarım Dergisi**, 23, (2019), s.117-126.

Düzgün, Ertuğrul – Durlu Özkaya, Fügen, "Mezopotamya'dan Günümüze Mutfak Kültürü", **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, III, 1, (2015), s.41-47.

Elçin, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Erdoğan, H. Tuba, "Ulaşım Hizmetlerinin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi", **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İGÜSBD),** III, 1, (2016), s.187-215.

Erol, Nesil, **Kandıra'da Halk Mimarisi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2014.

Ersan, Mehmet, "Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXI, 2, (2006), s.77-92.

Ertaş, Numan, "Üretim, Tüketim ve Pazarlama Yönleriyle Geçmişten Günümüze Dünya Kırmızı Et Piyasasında Türkiye'nin Yeri", **International ASR Journal (Academic Social Resources Journal)**, VIII, 46, (2023), s.2191-2214.

Findley, Carter Vaughn, **Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, Çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

Geray, Cevat, "Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, XXX, 1, (1975), s.45-66.

Güleç, Hakan – Durlu Özkaya, Fügen, "Gagauz Mutfak Kültürü", **Karadeniz Araştırmaları**, XIX, 74, (2022), s.463-491.

Gümüşçü, Osman, "Yaylak ve Kışlak", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi [DİA]**, Ek II, Ankara, 2019, s.669-670.

Gündüz Önal, Aysun, "Batı Antalya'da Tarihî Yapılardan Kaynaklanan Yer Adları Üzerine", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, VI, 15, (2018), s.139-150.

Gündüz, Mustafa - Yıldız, M. Cengiz, "Türk Yazılı Kültüründe Komşuluk", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, VII, 25, (2008), s.123-138.

Güney, Eflâtun Cem, **Folklor ve Halk Edebiyatı,** Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

Güzel, Abdurrahman-Ali Torun, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

Irmak, Yılmaz, "Doğumdan Ölüme Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları", **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, VI, 11, (2016), s.113-132.

Irmak, Yılmaz, "Bingöl Mutfak Kültürü ve Gastronomi Turizmi", **Bingöl Araştırmaları Dergisi**, VI, 1, (2019), s.111-144.

Isakov, Baktıbek – Ünal, Uğur, "Türk Dünyasında İletişim ve Haberleşmede A Priori Formlar", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim [TEKE] Dergisi**, VIII, 3, (2019), s.1437-1466.

İç, Yaren Güner, **17. Yüzyıl (M. 1628-1630) Trabzon Şeriye Sicilleri Üzerine Ad Bilimsel Bir İnceleme**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2021.

İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020.

İpekten, Haluk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

Karahan, Rana Ece, "Eski Türklerde Şehircilik", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, 48, (2012), s.425-440.

Karakaş, Ayhan, “Köy Ve Şehir Monografilerinin Halk Kültürünün Korunup Aktarılmasına Katkıları” **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** , XV, 2, (2006), 243-250.

Karataş, Ahmet, "Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü", **Diyanet İlmi Dergi**, XLIX, 3, (2013), 113-126.

Katar, Mehmet, "Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları", **Dini Araştırmalar**, I, 1, (1998), s.59-75.

Keleş, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1980.

Kıyak, Abdulkadir, "İslam'ın Yardımlaşma ve Dayanışma Prensibinin Sosyal Hayata Aksettirilmesinde Ahiliğin Rolü: Fütüvvetnâmeler Ekseninde", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, VI, 5, (2017), s.2494-2511.

Koç, Mustafa-Eyyüp Tanrıverdi, **Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı**, 4 Cilt, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2017.

Koçu, Reşad Ekrem, “Mevlevinin Hâtıraları”, **Haber Akşam Postası**, 12.01.1941, s.3.

Koçu, Reşad Ekrem-Mehmed Ali Akbay, **Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser: Hatıralar: Aşçıdede Halil İbrahim**, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul, 1960.

Konur, Tahsin, "Ortaoyunu", **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, XII, 12, (1995), s.47-51.

Kunt, Zeynep Canan, **Aşçı İbrahim Dede: Rûhu’l-Beyân’daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi (II/705-906)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2021.

Kutlu, İzzettin - Ergün, Ruşen, "Geleneksel Anadolu Yapılarında Ahşap Üst Örtü Gelişiminin Değerlendirilmesi", **International Journal of Mardin Studies**, I, 1, (2020), s.93-109.

Kürekci, Ali İhsan, **Mirza Fetali Ahundov'un Eserlerinde Halk Kültürü Unsurları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015.

Mahmud Şevket Paşa, **Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti**, Çev. Nurettin Türsan – Semiha Türsan, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, Ankara, 1983.

Mete, Filiz, "Türkçe Öğretiminde Görsel Kültür Ürünleri: Halk Oyunlarının Yeri", **TEKE**, IX, 2, (2020), s.736-749.

Ögel, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Altınordu Yayınları, Ankara, 2020.

Örnek, Sedat Veyis, **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

Örnek, Sedat Veyis, **Türk Halkbilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Özdemir, M. Ali - Bozyurt, Okan, "Afyonkarahisar Halk Takviminin Sıcaklık Verileri İle Karşılaştırılması", **Doğu Coğrafya Dergisi**, XI, 15, (2006), s.53-82.

Özdemir, Nebi, **Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Çocuk Oyunlarının Halkbilimi Açısından İncelenmesi**, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.

Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi,** 11.Cilt, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1978.

Saintyves, P, **Folklor Elkitabı**, Çev. Bilâl Aziz Yanıkoğlu, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1951.

Sakhı, Zhuldyz - Selçuk, Hava, "Güney Kazakistan Sosyal Hayatında Türbeler ve Türbelerde Yapılan Ziyaretler", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 103, (2022), s.205-225.

Sarı, Arif "Osmanlı Kara Taşımacılığında Deve ve Türkmen Deveciler", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, XXI, 1, (2019), s.303-322.

Sarıoğlu, Tarık, "Büyük Edirne Yangını (Harik-ı Kebir) 2 Eylül 1905", **Prof. Dr. İlker Alp'e Armağan Kitabı**, Yavuz Güner vd. (Ed.), Paradigma Akademi, Çanakkale, 2021, s.897-919.

Seyidoğlu, Bilge, **Erzurum Efsaneleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2016.

Sönmez, Mesut, "1476 Tarihli Vakıf Defterine Göre Niğde'de Kullanılmış Lakap ve Unvanlar", **Milli Kültür Araştırmaları Dergisi**, IV, Özel Sayı, (2020), s.62-70.

Sunay, Serap, **II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879 – 1909)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2007.

Sümbüllü, Yusuf Ziya, "Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehânet", **TAED**, XVII, 43, (2010a), s.55-72.

Sümbüllü, Yusuf Ziya, **Boşnak Halk Efsaneleri**, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2010b.

Şavkar, Ferah – Soysaldı, Aysen, "Kastamonu Yazma Ustası Celal Yağcıoğlu", **The Journal of Turk-Islam World Social Studies**, VI, 22, (2019), s.87-114.

Şimşek, Tacettin, "Türk Masal Anlatma Geleneğinde Elma Ödülü", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim [TEKE] Dergisi**, VII, 4, (2018), s.2352-2368.

Tan, Ali, "19. Yüzyılda Ney Çalgısına Yeni Perde Önerileri ve Hüsameddin Efendi'nin Tarz-ı Cedidi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, XVI, 55, (2013), s.193-208.

Tatar, Veysel vd., "Deniz Taşımacılığı ve Limanların Ekonomik Etkileri: Hopa Liman Analizi", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, VI, 5, (2019), s.138-150.

Tezcan, Mahmut, "Giyim Olgusuna Sosyo-Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, XVI, 1, (1983), s.255-276.

Timur Ağıldere, Suna, "Batılı Seyyahların Gözünden İstanbul ve Cezayir'de Kahve ve Kahvehane Kültürü (17. YY- 19. YY)", **Millî Folklor**, XVI, 122, (2019), s.14-28.

Tuğluk, Mehmet Emin – Özfidan, Tuba, "Batman İli Mahalle, Bulvar, Cadde ve Sokak Adları Üzerine Bir Değerlendirme", **Folklor Akademi Dergisi**, V, 2, (2022), s.496-529.

Türkan, Hüseyin Kürşat - Çelik Kan, Ayşe, "Reyhanlı Çerkeslerinde Evlilik", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, VII, 19, (2019), s.186-200.

Uysal, İdris Nebi – Coşkun, Hasan, "Renge Bağlı Yer Adları: Karaman / Sarıveliler Örneği", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 68, (2019), s.205-225.

Uz, Nazif, "Van Bölgesi; Aydınlatma", **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, VIII, 31, (2016), s.73-110.

Uzun, Gülsine, "Kırgız Türkçesinde Uzunluk ve Mesafe Ölçümünde Kullanılan Metaforlar ve Antropometrik Birimler", **Atatürk Üniversitesi TAED**, 68, (2020), s.245-260.

Ünsal, Erdal, "Sanat ve Hayat Bağlamında, Sanat/Zanaat Söylemi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XX, 1, (2018), s.109-124.

Vural, Aysun, **Alanya Halk Takvimi, Takvimsel Uygulamalar ve Halk Meteorolojisi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2020.

Yorulmaz, Murat, **Deniz Taşımacılığı ve Deniz Sigortaları**, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2015.

İnternet Kaynakları:

TDK Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/ (25.11.2023)